This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.

+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.

+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.

+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at `http://books.google.com/`

Det här är en digital kopia av en bok som har bevarats i generationer på bibliotekens hyllor innan Google omsorgsfullt skannade in den. Det är en del av ett projekt för att göra all världens böcker möjliga att upptäcka på nätet.

Den har överlevt så länge att upphovsrätten har utgått och boken har blivit allmän egendom. En bok i allmän egendom är en bok som aldrig har varit belagd med upphovsrätt eller vars skyddstid har löpt ut. Huruvida en bok har blivit allmän egendom eller inte varierar från land till land. Sådana böcker är portar till det förflutna och representerar ett överflöd av historia, kultur och kunskap som många gånger är svårt att upptäcka.

Markeringar, noteringar och andra marginalanteckningar i den ursprungliga boken finns med i filen. Det är en påminnelse om bokens långa färd från förlaget till ett bibliotek och slutligen till dig.

Riktlinjer för användning

Google är stolt över att digitalisera böcker som har blivit allmän egendom i samarbete med bibliotek och göra dem tillgängliga för alla. Dessa böcker tillhör mänskligheten, och vi förvaltar bara kulturarvet. Men det här arbetet kostar mycket pengar, så för att vi ska kunna fortsätta att tillhandahålla denna resurs, har vi vidtagit åtgärder för att förhindra kommersiella företags missbruk. Vi har bland annat infört tekniska inskränkningar för automatiserade frågor.

Vi ber dig även att:

- Endast använda filerna utan ekonomisk vinning i åtanke
  Vi har tagit fram Google boksökning för att det ska användas av enskilda personer, och vi vill att du använder dessa filer för enskilt, ideellt bruk.
- Avstå från automatiska frågor
  Skicka inte automatiska frågor av något slag till Googles system. Om du forskar i maskinöversättning, textigenkänning eller andra områden där det är intressant att få tillgång till stora mängder text, ta då kontakt med oss. Vi ser gärna att material som är allmän egendom används för dessa syften och kan kanske hjälpa till om du har ytterligare behov.
- Bibehålla upphovsmärket
  Googles "vattenstämpel" som finns i varje fil är nödvändig för att informera allmänheten om det här projektet och att hjälpa dem att hitta ytterligare material på Google boksökning. Ta inte bort den.
- Håll dig på rätt sida om lagen
  Oavsett vad du gör ska du komma ihåg att du bär ansvaret för att se till att det du gör är lagligt. Förutsätt inte att en bok har blivit allmän egendom i andra länder bara för att vi tror att den har blivit det för läsare i USA. Huruvida en bok skyddas av upphovsrätt skiljer sig åt från land till land, och vi kan inte ge dig några råd om det är tillåtet att använda en viss bok på ett särskilt sätt. Förutsätt inte att en bok går att använda på vilket sätt som helst var som helst i världen bara för att den dyker upp i Google boksökning. Skadeståndet för upphovsrättsbrott kan vara mycket högt.

Om Google boksökning

Googles mål är att ordna världens information och göra den användbar och tillgänglig överallt. Google boksökning hjälper läsare att upptäcka världens böcker och författare och förläggare att nå nya målgrupper. Du kan söka igenom all text i den här boken på webben på följande länk `http://books.google.com/`

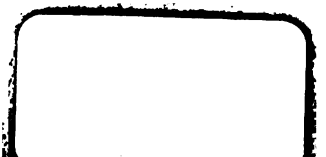

Swenska Folkets

Sago-Häfder,

eller

Fäderneslandets Historia,

sådan hon lefwat och till en del ännu lefwer

i

Sägner, Folksånger och andra Minnesmärken.

Till Läsning för Folket

af

Arv. Aug. Afzelius.

Första Delen,
Hedna Tiden till Ansgarius (829).

Andra förbättrade Upplagan.

STOCKHOLM,
Zacharias Haeggström,
1844.

NEW YORK
PUBLIC
LIBRARY

Till

KONUNGEN,

Folkets Fader!

Högst, näst Gud, sin Frihet och sitt Fädernesland, har Swenska Folket, från urminnes till denna dag, städse vördat och älskat sin Konung. — Derföre, Höge Beskyddare af

Fäderneslandets häfder, nedläggas i Eders Majestäts skydd deßa minnen, samlade i aflägsen landsbygd.

Jungdoms dagar,
Från hängångna tider
Då bleka skimret,
Som minnen sprider,
Upplyste min led,
Mång' runa jag läste,
Om forntida strider,
I mossig sten,
På den ensliga hed.

Mest dyr och dock är
En runa worden;
Jag las den ur männens
Hjertan i Norden.
Konungslige Fader,
O, säge du bara,
I tysta djupet,
Den runan klara,
Så skulle Ditt hjerta,
Det modfulla, höga,
Till stormens missljud
Icke föga.

Om Drott-kärlek fann jag
En runa god,
Och frihet war klippan,
Der ewigt hon stod;
Det bröst blott kan älska,
Som fått år och fritt:
Så finns ån, o, Fader!
Ett Folk, — det är Ditt.

Glad ofta satt jag,
Wid sprakande hällen,
Och lyssnande hörde
I Sagu-qwällen
En röst; — den war ljuflig,
Som ljudet af winden
Om sommarnatt,
I den susande linden.

Den talte om tider,
Fjerran flydda,
Då Konungar wexte
I Bondehydda;
Då Konungens
Och Bondens son
Stallbröder blefwo
Wid wapnens dån.

Jag hörde om kärlekens
ljufliga öden
Och trohet stor,
I lifwet och döden.

Ej Tusende år
Från Njords graf
Borttorkat de tårar,
Som Swea gaf.
Än glömd är ej Anund,
Den odlaren god; —
Ej Ingeborgs kärlek, —
Ej Hjalmars mod.
Än Dalkullan minnes,
Wid flammande brasa,
Den gamla sången
Om Gustaf Wasa.

Men nu de hwila
från storm och strid,
Och odlar'n idog
Kring ättekullen,
Der hjeltarne sofwa,
nu plöjer mullen

Och minnes på Sagan
från fordom tid.
Hwi står han der, lutad
mot hwilande plogen?
Kanske en mö,
som Signild trogen,
Han tänker på; —
eller ock tillbaka
På flydda tiders
hjelte-sed,
Då bondeson
fick med Konung waka
Och winna åra
på stridens hed
Och wisa med
blankt swärd i hand
Sin tro och huldhet
mot Kung och land.

Men, — hwad han drömmer,
Och hwad han tänker, —
Bak blåa fjellen
sol har gått ned.
Wid stilla skuggor,
dem qwällen sänker,

Till fredlig hydda
han går sin led;
Och Kunga-grafwen
är derinwid,
Och bonden helsar:
Sof, Kung, i frid!

Så skall ock, o, Konung!
Din lefnad en gång
En sagu-håfd blifwa,
En forntids sång.
Till kommande slägter
De skola bära,
Hwad ädelt Du öfwat
För Sweas åra,
Deß sällhet och rätt;
Då Sanningen tecknar
En oldskrift skön
I Folkets bröst,
Dina mödors lön;
En tacksamhets-runa,
Som ewigt ej bleknar.

Förord till Andra Upplagan.

Det har funnits och finnes ännu i Sweriges bygder ädla och förständiga män och qwinnor, som granneligen utspejat och bära i minne och hjerta, hwad de af sina fäder hört förtäljas om hängängna tiders märkwärdiga händelser och fosterbygdens öden. Hwad af sådana berättelser, sägner och sänger kommit till wår tid, har Författaren af denna bok från barndomen samlat och antecknat; och det bifall, hwarmed första upplagan deraf blifwit emottagen, har gifwit honom den uppmuntrande öfwertygelsen, att icke utan nytta hafwa anwändt de forskningar, åt hwilka hwarje ledig wederqwickelsestund under tillryggalagda femtio år blifwit egnad.

Wäl kunna och skola för mycket, som här finnes, böcker och skrifter såsom källor anföras till fornforskarens och häfdatecknarens tillfredsställande; — men hwilka woro wäl källorna för deßa källor? — Jo, Sägnen och Folklifwet. Derföre har ock af detta arbete den delen det mesta wärde, som icke är läsen ur bok, utan ur Swenska folkets minnen och hjertan. Men äfwen den på detta sätt ännu lefwande Sago-Häfden måste hafwa sin grund och sanning i dennas egna djupare bemärkelse, sådan hon lätteligen upptäckes, med glädje uppfattas och förstås af den sanne fornforskaren och fosterlandswännen. För sådana läsare, men i synnerhet för det egentliga Swenska folket, har Författaren ämnat denna bok, till en nyttig läsning, att landt-

mannen skulle lära sig att känna och wärdera, samt hemta någon glädje af, de forntida minnesmärken, bland hwilka han wandrar; men ingalunda war det Författarens mening att skrifwa en kritisk Sweriges historia. En och annan lärd har ändock bewärdigat dessa blad med den kritiska granskningens uppmärksamhet. Men det är icke i studerkammaren och i de stora städernas bibliotheks-salar det finns skall bildas, som wid första anslaget af folkharpans toner igenkänner källan, ur hwilken de flutit; — man måste hafwa lefwat folklifwet, — man måste hafwa samlat ljuden i bygdens skogar och dalar, ty de dölja sin inre halt och sitt ursprung för den förnäma forskarens nyfikenhet och uppenbara dem blott för barndomsmännen, i hwars hjerta de finna ett genswar. Författaren upprepar det ännu en gång: hans mening war aldrig att skrifwa en kritisk historia, utan att återskänka folket, förädladt och ordnadt, hwad han från detsamma hemtat, och att låta några aftonstrålar af minnenas sjunkande sol ännu en gång sprida sig kring fäderneslandet öfwer ett äldstadt och äldswärdt folk.

Innehåll.

Sid.

Inledning . . . . . 1.

I. Swerige. . . . . 1.

II. Om landets Godhet och Förmåner. . . . 1.

III. Swenska Folkstammens Ursprung. . . . 2.

Hedna Tidens Indelning och märkligaste Skiften. . . . . 23.

Första Afdelningen.

Om Sweriges hedna Tid under Kummel-åldern. Fornjotherska Konungahuset.

1. Om Landets tillstånd efter Syndafloden. . . 24.
2. Om Jätte- eller Jotna-slägtet, Bergtroll och Bergsboar. . . . . 24.
3. Om Sägner och Minnesmärken, som höra till denna tid. . . . . 30.
4. Om Konungadömets Begynnelse. . . . . 32.
5. Norrige får namn och regenter. . . . . 34.
6. Om Gylfe och Sigge Fridulfsson, eller Odin. 41.

Andra Afdelningen.

Om, Sweriges Hedna Tid under Brännåldern. Yngtinga-ättens början.

1. Inledning. . . . . 44.
2. Odins och Njords förbund och wänskap. . . 46.
3. Om Odins Söner. . . . . 47.
4. Om Gyllene Tiden och Ynglinga-Ättens begynnelse. . . . . 48.
5. Ynglingarne begynna fårdas till Österlanden. . 52.
6. Guldkedjan och Förbannelsen öfwer Ynglinga-huset. . . . . 55.
7. Om Ståndens uppkomst. . . . . 57.
8. Guld farligare än Jern för Swea Konung. . 60.
9. Hading och Hunding. . . . . 61.
10. Om Konstnären Waulunder och Dwerga-Smidet. 66.

Sid.

11. Om Princeßan Thorborg och Ulleråkers belägring. . . . . 76.
12. Om Hjalmar den Hugfulle och Ingeborg, Kung Ingwes dotter. . . . . 77.
13. Habor och Signild. Wikinga-tid. . . . . 80.

Tredje Afdelningen.

Om Sweriges Hedna tid under Högåldern.

Förra Capitlet. Fortsättning och Slut på Ynglinga-Ätten.

1. Inledning. . . . . 90.
2. Om Konung Ane och hans tio Söner. . . . 92.
3. Om Helge Sigmundsson och Sigrun Högnes-dotter. . . . . 96.
4. Om Adils, Östen och Ingwar, Swea Konungar. 99.
5. Skogsbrås och odling. Slut på Ynglinga-ätten. 107.
6. Sagan om Olof Sigurdsson och den Sköna Åsa. 111.
7. Sagan om Kung Ingemalls Dotter. . . . 114.
8. Minnen af Huna-folket i Sverige. . . . . 117.
9. Minnen af Irländare och Skottar i Sverige. 121.
10. Minnen af några namnkunniga män från Ynglinga-tiden. . . . . 123.

Sednare Capitlet. Heden tid och Högålder under Iwars och Sigurd Rings Konunga-ätter.

1. Inledning. . . . . 136.
2. Sweriges och Danmarks förening. . . . 138.
3. Om Slaget på Bråwalla Hed. . . . . 141.
4. Om Bråwalla-Kämparne. . . . . 146.
5. Om Thora Hind-i-borg. . . . . 151.
6. Heimers Harpa. . . . . 153.
7. Åke Bendes Gästabud i Wärmland. . . . 162.
8. Norrige förtryckt. Sweriges tillwext. . . 165.
9. Om Gånge Rolf och Hedna tidens slut. . 165.
10. Den Gamle Hedningen. . . . . 167.

Om Källorna till Swenska Folkets Sago-Häfder, Del. 1. . . . . 169.

Inledning.

I. Swerige.

Så har blifwit kalladt wårt och wåra fäders land, belåget högt upp i Norden. Det har, några hundrade år förr än tidräkning började från Christum, warit bebygdt af ett modigt, wist och, åfwen i andra land, wäl frejdadt folk, som, så länge skrift och mannaminne gå tillbaka, kånt och wördat allas Gud, men endast sin egen Konung. I de gamles tal och skrifter omtalas detta land åfwen under andra namn, som hwartdera har sin egen bemärkelse, såsom: Scandinavien, hwarmed, utom Swerige, förstås Danmark och Norge; Thule, hwarmed menats det nordligaste Swerige och Norge; Swithjod, eller Swea-folk, Gauthjod, eller Göta-folk. Dock är hwart och ett af deßa namn ärfdt; mer må wi derföre fästa oß wid ett förwärfdt, som är Manhem; ty det hafwa wåra förfäder, då de wistats bland främmande folk, med mannaröm af mod, förstånd och dygd, såsom ett ärenamn åt sin fosterjord förwärfwat. När mänget annat folk, likt wåderflaggan, oroligt ombytt regeringssätt, ordningar och seder, rifwit ned och illa byggt om, så har Swenßken roligt låtit ligga sina fäders goda grund och sedan byggt på den, hwad godt erfarenheten i tiden anwisat. Så har Manhems manliga folk warit fållt, i går och i dag, och blir det alldaga, så länge den från wårt rikes begynnelse beprößwade grunden för deß lycka blifwer beståndande: en Gud och en Konung.

II. Om Landets Godhet och Förmåner.

Så står att läsa i den oßwikliga skriften, Herrans Heliga Ord: att Gud, som gjort allt menniskoslägtet af ett blod,

till att bo på jordena, skickat, huru widt och långt de bo skola. Är det då afgjordt, att oß af den Allwises hand är tillmått wordet detta wärt land och deß goda gränsor af berg och haf, så är detta land säkert ock för oß det bästa. Och, om än wär jord gifwer en njuggare lön för mödorna och wär näring fordrar mera kraft och arbete, har likwäl Försynen gifwit oß starkare lemmar och helsa dertill, jemte ett förnöjsamt och tålmodigt sinne. Och den, som med friskt bröst andats den rena luften, hwilken omger wåra berg och skogar, kan aldrig willja bortbyta det mot Söderlandets yppighet, deß brännande himmel, deß sjukdomsförande och qwäfwande windar. Derföre, hwarhelst en Swensk utwandrat i främmande land, wisar hans hemträngtande hjerta, likt magneten, städse mot Norden. Och om nordiska mån är wordet berättadt, att mången, från sitt fädernesland biltog dömd, försmått att rädda sitt lif, då willkoret derför war, att lefwa på en annan än fädernetorfwan. Wåren grönskar i Norden så lefwande och frisk; wår sommar- och höstsol är så blid och wälsignelserik; wintern för wåra arbeten i bergslag och skog så gynnsam och befrämjande; och hwilket naturens skådespel förmår wäl så lyfta öga och hjerta till Skapelsens Herre, som Nordens winterqwäll med sin stjernrika himmel öfwer menniskan; hjeßa och den i sin blåndande, hwita snödrägt glittrande jorden inunder? Wid denna det lättfarna winterföretets tid, huru uppmärksam sitter icke bonden wid brasan i sitt tjäll och läser i sin almanach, rädd att försumma månens ny! Huru ofta försakar han icke hwilan och tillbringar natten under körslor och arbeten, lyst af de oräkneliga stjerneljusen, Herren för honom tändt, och minnes derwid de gamles wisa ord: «Wexer mycket bröd om winternatt!»

III. Swenska Folkstammens Ursprung.

Underbara ting berättas i wåra förfäders fornsägner och i gammal skrift om en i fordna dagar wäl känd och ljuflig ort i Österland, hwarifrån flere af de Nordiska folken sägas härstamma. Detta ställe har blifwit utmärkt med flera namn;

men i wåra sagor lyder enkannerligen dess benämning: Asagård, eller Gudalandet. Der war, redan ifrån tidernas början, den enda Guden, alltings Skapare, känd och dyrkad under namnet Allfadet; men utom honom tillade ock folket sina välgörare, stora män och konungar gudomlig magt och egnade dem dyrkan. Bland dessa måste hwar och en Swensk man, som will wara något förståndig och känna grunden för wåra fäders allt intill wår tid fortplantade ordspråk och sedwänjor samt för många tiders och orters benämningar, märka följande:

Odin, den Gamle, så kallad till skilnad från en yngre Swea Drott, som antagit detta namn. Han troddes råda för seger i strid; korpen war hans fogel och sades deraf både bådа krig och olycka.

Många sedwänjor och lekar om Julen härleda sig från de offer, hwilka i heden tima anställdes att göra gudarne sig behagna. De offer, som helgades Odin, firades med lekar och dans, hwarunder offerdjur eller ock menniskor slagtades. I Götalandet, der de flesta minnen af Odin den Gamle finnas, förekommer ännu på några orter en lek, som föreställer en sådan offerdans. Den utföres, under många wiga språng och förändringar i rörelser, af förklädda drängar, som med swärta och färg wanställt sina ansigten. En af dem föreställer offret, allt, som erfordras till slagtandet, framtages, och slutligen werkställes detta, allt efter musikens eller sångens takt. Stundom skall den, som är utsedd till offerdjur, klädd i skinn, sitta på en stol och i munnen hålla en halmqwast, hwilken, hwaßt klippt i ändarna och utstående åt sidorna, liknar borsten på ett swin, och dermed föreställer han nu det offer, som wid Julen hemsöktes Frey och bestod af en galt. I flera landsorter bakas ännu lev, eller kaka, som kallas Julgalt och gömmes till wåren, då den gifwes åt de dragare, med hwilka wårarbetet skall förrättas; allt hogkomster af det offer, som hölls midwinterstid, eller om Julen, för godt år. Sjelfwa namnet Jul kommer af det runda omlopp, solen gör; det första halfåret till Jul, med aftagande dagar, det andra halfåret från Jul, med tilltagande dagar, hwadan tiden, då dessa båda halfår åter möta hwarandra, kallades Julamot. Då war de gamlas Nyår; det hörde

sades med längsta winternatten, som kallades Modernatt. De gamles Nyårsönskan war en helsning till godt Julamot.

I Östaland och särdeles i Småland lefwa ännu i folkets mun många sägner och berättelser efter Odin den Gamle: Wid Sätuna, i Westergötland, som säges hafwa warit stad, emedan der tecken efter stenlagda gator och ett torg finnas, och Hetat Sigtuna, sägas Odins hästar hafwa betat på de wackra ängar, som nu kallas Onsängarne (Odins ängar). I Wiekinge brukades fordom lemna en kärfwe qwar på åkern åt Odins hästar. Wid det buller, som stundom nattetid höres i luften och liknar dånet af förbifarande ryttare, säger folket: Odin far förbi. Wid Kräktorps gård i Åsa socken uti Småland är lemning af en mur, der Odins stall och Odins krubba sägas hafwa warit. I denna socken uppgrofs för mer än 100 år sedan en åttebacke, der Odin sades wara begrafwen, och som derföre, sedan Christendomens införande, kallades Helwetesbacken. Der träffades då ett hwalf, och, när detsamma öppnades, utbrast en besynnerlig eld, lik en blixt, hwarjemte en likkista af flintsten och en lampa uppgräfdes. Om en prest, wid namn Per Dagson, som bodt wid Trojenborg eller Hönshytte skans, går den sägen, att han plöjt upp en del af wallen, hwarwid en mängd menniskoben kommit i dagen. När den derstädes utsådda rågen stack upp, kom Odin ridande från bergen hwarje afton, så stor, att han räckte öfwer alla ladugårdshusen, med spjut i handen, och höll han då utanför förstugudörren, förhindrande alla, hela natten igenom, att gå ut eller in. Så skedde hwarje natt, tilldess rågen skars. Prästen tog wäl twå grödor af åkern; men för den mycknа förtret, Odin gjorde honom, igenlades denna åker. Allmänt omtalas ock ett guldskepp, som skall wara nedsänkt i Runemad wid Ryckelsberget. På detta skepp skall Odin hafwa hemtat de slagna från Bråwalla till Walhall. Kettilsås i Aisheda skall hafwa fått namn af en man, wid namn Kettil Runske, som stulit Odins Runekaflar och med dem bundit hans hundar och tjur samt till slut sjelfwa Hafsfrun, som wille komma Odin till hjelp. Flera sådana sägner hafwa funnits och finnas kanske ännu i dessa orter. Allt sådant begr

per wäl den förståndige att det icke hör till trosartiklarna; men det kan wara ett nöje för landtmannen, når han på sina egor går fram om en kulle, ett watten, en stenhop, att weta, hwilka forntida sagor om dem warit gångse och gifwit byar och gårdar namn.

Om Odin är ock ett märkeligt minne, att en af wåra wackraste flyttfoglar, den swarta Hägern (Ardea nigra, Linn.) kallas Odins Swala utaf de gamle. Den fogeln kallas i Gudasagorna Glömskans Häger. Twå andra foglar sades flyga kring werlden och speja kunskaper, dem de sedan, sittande på Odins axlar, hwiskade honom i örat. De kallades Odins korpar, Minnets foglar.

Odins maka hette Frigga; henne troddes godt att åkalla för kärlek, hwilken hon gaf framgång och lycka. En stjernsamling på himmelen, som någorlunda liknar ställningen af en spinnrock, kallas efter henne ännu af de gamle Friggerocken. Orter och dagar hafwa fått namn af detta gudapar, såsom: Odensäker, Odensdag (Onsdag), Friggeråker, Friggedag (Fredag) m. fl.

Odin troddes ock beskära menniskorna wishet, och många ännu bland oß ihogkomna ordspråk och wishetsreglor äro hemtade ur sånger, som tros från honom leda sin upprinnelse. Några af deßa wishetsreglor och ordspråk förtjena wäl ett rum både i bok och minne. Den förnämsta bland de nämda sångerna kallas Hawamal, eller Höga Wisan, hwarur följande lärdomar äro utdragna samt, huswudsakligast med afseende på de ännu hos oß brukliga och igenkänliga sedespråk, här nu tolkade:

1. Gack warsamt fram i okändt hus: I lag, som du tror illa, sitt dörren närmast: Winklar alla du wäl kringskåda, förr'n fram du träder, ty owißt är, hwar owän sitter före dig derinne.

2. War mild mot den behöfwande: den fattige har smått om tid: Snar gåfwa är dubbel gåfwa: Nog den behöfwer slå, som wid andras dörrar sitt wäl får söka: Främlingen hanna ej, eller från porten drif: War god

mot den arma; gif du en skärf, och det skall dig skaffa lof och heder bland folket.

3. Wärma behöfwer, den in kommer, om knän frusen: Mat och torra kläder behöfwer den, som öfwer fjellen farit.

4. Fåordig man sitter båst bland kloka: Minst felar en warsam: Förstånd behöfwer, den wida färdas: allt sämer sig hemma: Till ögonspel warder, den intet förstår, då han bland wisa sitter.

5. Förstånd behöfwer, den wida färdas; ty mer pålitlig wän, än mycket förstånd, man aldrig finner.

6. Godt är winna af andra lof och bifall, men båst af eget samwete; wanskligt är allt, hwad mannen eger i andras bröst.

7. God wän är egen klokhet; ty skaderåd man ofta tager ur andras bröst.

8. Ej båttre bördа man bär på wågen än mycken wishet: båttre hon är, än guld på okänd ort: hjelp hon är i nöden.

9. Dryckenskap är galenskap. Rus är ej så godt, som folket talar: När ölet är inne, är wettet ute. Ej sämre wägkost man förer med på resan, än dryckenskap mycken: Ty mindre ju wet mannen till sig, allt som han dricker.

10. Glömskans håger öfwer ruset hwilar; han bortstjäl månnens sansning. — Rus är båst, når det är öfwer; — då återfär hwar man sitt wett.

11. En owis tänker sig ewigt lefwa få, om han flyr faran; men åren gifwa dock ingen frid, fast swärdet honom gifwer.

12. Sånen gapar, då till besök han kommer, slumrar eller talar owist; allt är wäl, då han får swälja; så känns en dåre.

13. Såhjorden wet, når hem den skall gå från betet; men owis man wet icke mål för sin mage. — Glupskhet ofta gör mannen löjlig, då han bland kloka kommer.

14. En dåre och ett argt finne ler åt allt: Wet icke det, hwar man weta borde, att ingen är felfri.

15. Allt har sin tid. Oklok man om natten wakar; så är han trött, når morgonen kommer. Owar är gårdagsbekymret. Natt söfwer sorgen.

16. Owis man tror alla wara wänner, som mot honom le. Men så han finner, som främja hans sak, då till tings han kommer.

17. Fåwis man gör båst, han tiger; ingen märker, hur' litet han wet, tilldeß han mycket talar. Bättre tiga, än illa tala: — Pladdrande tunga talar sig skada.

18. Stor omwäg är det till falsk wän, fast han i wägen bor; — men genwägar ligga till trofast wän, fast han bor fjerran.

19. Ej för ofta må du i samma hus till gästning komma; ljuf blifwer led, som för länge sitter på annans bänkar.

20. Eget bo är godt, fast det är litet; hwar man är herre hemma; fast twänne getter endast och halmtäckt sal man eger, det bättre är, än lita andra till.

21. Njugg spar och owän tar. Den, som har fått wälsignelse, skall brist ej tåla; ofta sparas ledom, hwad ämnadt war ljufwom; mycket går emot förmodan.

22. Sinom wän skall man wän wara och med gåfwa gåfwan gälda; ty med gåfwor och gengåfwor warar wänskap längst.

23. Sinom wän skall man wän wara: honom och hans wän; men med sin wäne owän skall ingen man wän wara.

24. Har du en wän, den du tror illa, fagert skall du tala, mer än du tänker: list mot list.

25. Magt gifwer mod. Gif skydd och kläder åt dem dig skola bistå; försagd är nakot man.

26. Det träd förtorkas, som wid wägen står, förutan skydd af bark och blad: Så är en man, förutan wänner. Hur' skall han länge lefwa!

27. Tro ej owäns fred: Som eld i torra spånen och

gömda näfwern, få år frid imellan owänner; brinner den i fem dagar, på den sjette slocknar den ut. Då sämre blir med wänskapen.

28. Brand wid brand brinner: Eld tändes af eld, man utaf man.

29. Tidigt skall uppstå, den gods will winna: Liggande ulf får sällan ett lår; ej sofwande krigsman seger. Husbonds öga år halfwa godset.

30. Tidigt skall uppstå och arbetet tillse, den få arbetare eger. Mycket försummar, den om morgonen sofwer. Morgonstund har guld i mun.

31. Klok och förstigtig ware hwar man, i förtroendet warsam: ofta de ord, åt andra förtros, man dyrt får gälda. Åt en dig förtro, ej åt den andra; werlden wet, hwad trenne weta.

32. För tidigt kom jag på många ställen; för sent på andra: Än war drycken slut, än otillredd: Till paß kom sällan ofär gäst.

33. Mig här och hwar man hem till måltid bjudit; men twänne stycken må man hos goda wännen spara, der redan ett man åtit. Willig häst skall warsamt föras.

34. Bättre år sonen, fast ung, än ingen. Se, runestenen ståndar hög wid wägen; den reste son åt fader.

35. Godt förstånd hwar man bör ega, men ej sig tro för mycket wis: Dem år lifwet fagrast, som wål och mycket weta. Men litet nog wet mången, som intet wet.

36. Bort dör din hjord, bort dö dina wänner, och du sjelf dör åfwen; men ett wet jag, som aldrig dör: domen öfwer honom, som dog.

37. Bort dör din hjord, bort dö dina wänner, och sjelf dör du åfwen; men ryktet dör aldrig, om du dig ett godt förwärfwat.

38. Fyllda lador såg jag ofta den rike lemna sina barn; nu bära de tiggarstafwen: Rikdom år en flyktig wän.

39. Owis man, om gods han winner, honom weper modet, men förståndet aldrig; han far fram i högmod.

40. Dag skall wid qwällen rosas; Hustru, då hon är död; Swärd, då det är pröswadt; Mö, då hon är gift; Is, då du är] öfwer; Öl, då det är drucket. Ändan kröner werket.

41. I wind skall man wed hugga; Wid brasan öl dricka; Mager håsten köpa, och rostadt swärdet.

42. Tro aldrig brinnande låga, bristande båga, sofwande ulf, rotlösa trädet, sjunkande wågen, kokande gryta, flygande spjutet, ringslagen orm, brudens sångtal och björnens lek!

43. En sjuk kalf, en sjelfrådig tjenare, en önsktalande spåqwinna, på fältet nyss slagna, en klar himmel, en leende herre, hundaskall och stökosorg, en tidigt sådd åker, skall ingen tro, och ej för tidigt sin son; Wädret råder för åkren, wettet för sonen; owisa äro båda.

44. Så är wänskap med flygtig qwinna, som fart på hal is med obroddad häst, eller som i stormen kryssning med redlöst skepp.

45. En annans kärlek ingen tadle: fägring ofta behagar den wise, men fångsllar icke dåren. Blott tanken wet, hwad som bor hjertat nära; han ensam känner sinnet.

46. För detta fel, som säges om mången, skall ingen honom lasta; från wisa till dårar gör menniskobarn — den mägtiga kärleken.

47. Hemma glad och mild skall wis man wara, minnesgod och språksam, ofta om det goda tala.

48. En ond man låt du aldrig din ofärd weta; ty en ond man lönar dig aldrig för redligt sinne.

49. Wet du, att wän du eger, den du wäl tror, ofta må du gå att honom besöka; ty ris wexer och högt gräs på den wäg, som ingen trampar.

50. Till hån eller löje haf aldrig en kommande främling; Ej noga weta de, som inne sitta, hwad folk

de åro, som komma; Det gifs ej en man så god, att han är felfri, och ej så dålig, att han till intet duger.

51. Le aldrig åt gråhårig talare; ofta är godt, hwad gamle tala; ofta ur skrynklig mun wisa ord. komma.

Thor dyrkades såsom rådande öfwer dundret och åskan, hwilken af hans namn kallades Thordön. Af honom har Thorsdag och Thorsmånad fått namn, derjemte många orter, städer, byar och gårdar, såsom Thorshälla, Thorstuna, Thorsåker m. fl. Med honom förhåller sig, såsom tillförene nämdt är om Odin den Gamle, att han hit till Norden kommen är med någon inwandring, som i äldsta tider intågat från Asien och Asgård, och haft strid med landets äldsta inbyggare, som deraf, att de bodde i bergsklefwor och jordhålor, samt af sin jättelika wext och sin wildhet kallades Jättar, Troll och Bergsboar. Härifrån hafwa alla sagor om jättar och bergakonungar sitt ursprung. Såsom ett tecken till hans härkomst, kallas Thor af åtskilliga Odins son, och af den nyssnämda striden har han namnet Trollens owän. Thorwiggar kallas, såsom allmänt kändt är, ståta, wigglika stenar, som stundom finnas i jorden, och dem Thor säges hafwa slungat efter något troll. På flera orter, der ångar gränsa till höga berg, fick man fordom höra berättelser om trollens förskräckelse, när åskan gick, och huru de då i mångfaldiga skepelser, synnerligast såsom stora klot eller nystan, kommit rullande ned från berget, sökande skydd bland slotterfolket, hwilket, wäl kännande faran, alltid hållit dem tillbaka med liarna, hwarwid ofta skall hafwa händt, att åskan slagit ned och splittrat liarna, hwarefter trollet med ömkligt pipande farit in i berget tillbaka. Nu wet hwarje förståndig danneman, att det är af helt naturliga orsaker, som åskmolnen oftare samlas kring höga berg, och sällan finner man nu mer en så fåkunnig landsman, att han, såsom fordom i okunnighetens mörka tid, tror detta ske för trollens skull.

Många sinnrika sagor om Thors wandringar och bedrifter i Jättelandet finnas förwarade från hedendomen, och minnen af många bland dem finnas fästa både på himmelen och wid

jorden. Sålunda omtalas en strid med en Jättekonung i Trymhem, benämd Thjasse, hwilken Thor ihjälslog; men Jätten hade en skön dotter, som het Skadi; hon war mycket på jagt och for då på skidor, hwaraf länge troddes, att henne war godt att åkalla för dem, som jagade på fjellen. För hennes skull wille Thor fästa faderns åminnelse på himmelen och kastade hans ögon dit upp på fästet. Deßa blefwo nu twå klara stjernor, som lysa bredwid hwarandra i Nordens winterqwällar och sedan af folket kallades Thjasses ögon. På en sådan wandring hade Thor en gång en följeslagare, som het Örwandel och war en tapper stridsman. Men, när följeslagaren icke nog fort kunde följa Thor ur jättehemmen, och han begynte bära honom i en hökaße öfwer det kalla Flodlandet i Norden, som kallades Eliwog, frös en tå af mannen, och denna tå sades Thor, till åminnelse af färden, hafwa fäst på himmelen, der han förwandlades till den stjerna, som lyser klarast icke långt från Karlwagnen, och sedan kallades Örwandels tå. Många flera stjernor hade namn af gudarnes bedrifter och af märkliga händelser, som nu äro länge sedan förgätna.

En hufwudort i jättarnes boningar benämdes Utgård, och jätten, som rådde der, Utgårda-Loke. Till den borgen kom Thor en gång med twänne sina följeslagare, Tjalfe och Loke. Jättekonungen och hans män förundrade sig, att Thor war så liten till wexten; men denne swarade, att mången är till idrotter mer duglig, än utseendet kan wara. Derpå frågade Utgårda-Loke, i hwilka stycken de egde någon förträfflighet, hwari de kunde täfla i lekar med hans hoffolk. Thors följeslagare, Loke, trodde sig då kunna äta i kapp med hwilken dertill mände utses. Ett tråg med mat framsattes, och en, wid namn Låge, satte sig wid ändan midt emot Loke; de åto och möttes midt i fatet; men då hade Loke ätit upp köttet blott, Låge deremot förtärt benen och sjelfwa tråget tillika. Tjalfe trodde sig kunna springa i kapp med hwilken det än wore. Utgårdakungen befallde en wiß hofman, som hette Huge, att täfla med honom. Huge kom något förr till målet. Sist skulle Thor sjelf brottas med någon, och bespottade

honom då Utgårda-Loke, i det han framkallade en gammal qwinna, sin amma, som hette Ella. Ju mer Thor bemödade sig, desto fastare stod hon; men då började kåringen kasta krokben och fällde så Thor till jorden: deraf har sedan kommit, att sådana konster i brottande kallas Kåring-krokar. Thor försökte sig ock i dryckom, och hornet, som räcktes honom, tycktes wål långt, men föga widt. Han bemödade sig att dricka, men fick ej ändan upp, och blott ringa förminskning sågs på drycken. Icke särdeles nöjd med dessa rön, skiljdes Thor från Utgård och wiste icke, att jättarne båfwade för den kraft, han ådagalagt; men, då Thor kom wål utom borgen, berättade honom Jättekungen, att den man, som åt fortare än Loke, war Elden (Låge), och få lära, så fort som han, kunna förtära något. Den, som besegrade Tjalfe i snabbhet, war Tanken (Huge), och wore det föga wärdt bjuda till att fara fortare. Och kåringen, som brottades med Thor, war Alderdomen (Ella), och han öfwerwinner ju till slut den starkaste. Men hornet, hwaraf Thor drack, stod med ändan i hafwet, och bad honom jätten nu se, att han druckit wål, ty ännu syntes märke, att hafwet något sjunkit, och det kallas nu ebb, når wattnet är minskadt och fallit undan wid stränderna. Harmsen öfwer dessa konster och synwändningar, wille Thor med sin hammare slå till jätten; men då war han förswunnen. Thor sökte wål ock sedan borgen Utgård, men kunde icke mer finna densamma.

Lyftestenar finnas i flera orter och åro en minning om Thor. Ehuru icke alltid så särdeles stora, innehafwa de en sådan tyngd, att nu mer näppeligen någon man är så stark, att han kan lyfta dem. Dessa säges Thor handterat som leksbollar. Om lyftestenen wid Linneryd i Kongahärad i Småland är en sägen, att Thor, då han en gång wandrade här förbi med sin dräng, mötte en jätte, som han tillsport, hwart han ärnade sig. «Till Walhall, att släss med Thor, emedan han med sin ljungeld bränt upp mitt fähus», sade jätten. «Intet är det wärdt, att du mäter din styrka med honom», swarade Thor; «jag skulle knappt tro dig wara karl att lyfta denna lilla sten upp på den stora här.» Jätten blef wred och

grep i stenen med alla krafter, men förmådde icke lyfta honom från marken; så hade Thor förwandlat stenen. Då förstärkte Thors dråg och lyfte stenen lika lätt som sin wante. Nu slog jätten till Thor, att han knåade; men med hammaren slog Thor genast jätten till döds. Jätten sägas blifwit begrafwen i det stora stenröset der bredwid.

Thor, guden, dyrkades i Götalandet förr och mer än andra gudar. Till hans helgedom hörde Thorbaggen, förmodligen emedan han wistas i creaturens spillning och gräfwer sig ned i jorden, och Thor, så wäl som Goija, i begynnelsen åkallades för åkerbruk och god årswext. Om denna skalmask, som före sin förwandling kallas i Norrland mullore, finnes ännu qwar en widskepelse, som landtmannen lärt från fäder till son, att den, som å wåg finner Thorbagge liggande ofwältes, som det heter, det är, stjelpt på rygg och ofördmögen att hjelpa sig sjelf, samt då wänder honom rätt, försonar sin synder, emedan Thor i heden tid ansågs för en förlonare eller förebedjare hos någon högre gudamagt, eller Allfader. När Christna läran kom i landet, wille deß prester afskräcka folket från Asagudarnes dyrkan, påstående dem och deras anhang tillhöra helwetet och wara skadeandar. Då fick Thorbaggen namnet Thordjefwul, eller Thordyfwel, såsom han nu kallas i Swealandet. Ingen tänker nu mer på Thor, när han finner det stackars kräket ligga hjelplöst på ryggen; men sällan går den fromme landtmannen honom förbi, utan att hjelpa honom och tänka på sina synders förlåning.

Huruledes Thors minne och dyrkan längst fortwarat i Norge och Bohuslän, äro många sägner. Sålunda är af Bohusländska sjömän berättadt för wid paß ett hundrade år sedan, att en gång, medan de på ett Holländskt skepp från Amsterdam woro ute på hwalfiskfångst nära Grönland, uppwexte en stark storm, som dref dem från den kända kosan. Då sägo de flera aftnar från en ö, eller land, ett eldsljus, och fingo då några sjömän, och bland dem en af Bohusländningarne, lust att besöka stället och se, hwad menniskor der kunde wara, hwarföre de satte ut skeppsbåten och rodde dit. När de hade stigit i land och närmade sig stockelden, satt der framm

för och wärnade sig en gammal man, som genast frågade dem, hwadan de woro komna. «Från Holland», swarade Bohuslåndningen, som war från Hisingen. «Men hwarifrån är du sjelf?» sade gubben. «Från Såfwe på Hisingen», swarade sjömannen. «Är du ock bekant i Thorsby?» — «Ja, wäl.» — «Wet du, hwar Ulfweberget ligger?» — «Ja», swarade Hisingsmannen, «jag har ofta gått der förbi, ty der är en genwäg från Göteborg till Marstrand öfwer Hisingen genom Thorsby.» — Den gamle frågade ån widare: «Stå de stora stenarne och jordhögarne orubbade?» — «Ja», swarade Hisingsboen, «undantagande en sten, som lutar till fall.» — «Såg mig widare», sade den gamla hedningen, «wet du, hwar Gloshheds altare är, och om det ännu hålles wid magt?» — Når sjömannen härtill swarade nej, bad honom den gamle; «Will du säga till dem, som bo uti Thorsby och Thores-Bracka, att de icke förstöra de stenar och högar under Ulfweberget, men framför allting, att Gloßheds-altaret hålles wid magt, så skall du få god wind tillbaka, dit du dig ärnat.» Detta utlofwade sjömannen att göra wid sin hemkomst, men spørde den gamle om hans namn, och hwarföre han så noga efterfrågade deßa ting. Gubben swarade: «Jag heter Thorer Brack och har derstädes bott, men är sedan landsflyktig worden. I den stora högen wid Ulfweberget ligger all min slägt, och wid Gloßheds-altaret höllo wi wåra gudars tjenst.» Dermed skiljdes de wid den gamle och fingo god wind hem igen.

Frey war fridens och den husliga trefnadens skyddsgud; och troddes godt att offra åt honom för god årswext. Hutu wida Fredagen och några orter, såsom Frejesiunda, Frejeryd m. fl., fått namnet af Frey, Frigga, eller gudinnan Freya, är swårt att weta. Alla tre deßa gudomligheter dyrkades i älskogswärf och till framgång och lycka i fredliga yrken.

En af Åsarne, som ock kallas Odins son, war Heimdall. Han hade den gård, som hette Himmelsborg, och war wärdhållare för Åsarnes wälde. En folksägen går, att denna borg låg på Hallandska stranden, i Himle härad, den

ofta fiender från hafwet anföllo landet, och en waksam wårdhållare wäl behöfdes.

Flere andra gudamagter dyrkades wäl äfwen; men erinringar om dem, i orters, lundars och högars namn, förekomma sällan; blott af Balder, oskuldens gud, Njord, eller Nor, som troddes råda för windarna och lycka till sjös, samt af Ran, en sjögudinna, finnas öfwer hela landet ännu många minnen qwar i sådana benämningar. Särdeles märkwärda finnas wid staden Falköping twänne minnesstenar eller kummel efter Balder och Ran, belägna på hwar sin kulle, allmänneligen kallade Ballersten (Balders sten) och Ransten (Rans sten). Ungdomen har der hållit lekar; men ingen sägen finnes widare derom qwar bland folket.

Tre stora högtider firades ärligen i heden tima, då offer anställdes åt deßa gudar. Den första högtiden anställdes wid nya året, hwilket de gamle, såsom ofwan nämdt är, räknade från Modernatten, emedan det nya året likasom utgick ur hennes sköte. Den månad, som med första nytändningen då började, kallades Jule-Tunglet, och af offret Thora-Blot, som då förnämligast förehades, nämnes denna tid ännu i dag Thorsmånad. Konungarne och Jarlarne, så wäl här som i Danmark och Norge, anställde wid denna tiden stora offergillen. Rika bönder tillredde då Jul-öl åt wänner och fränder; men de fattigare, som icke woro rikättade, samlades dock med sina slägter i gästabud, till hwilka de alla bidrogo, och drucko hop-öl. Wid alla deßa tillfällen offrades åt gudarne för årets lycka, så wäl åt Odin, för lycka i krigen, som åt Frey, för god årswext. Allahanda djur slagtades; men det förnämsta offerdjuret war galten, egentligen helgad åt Frey, emedan swinet anses hafwa anwisat bonden konsten att plöja i jorden; denne framleddes, wäl gödd och zirad, och war det en sed, att wid den helgade galten göra löften och förpligta sig till något wißt storwerk, hwilket skulle fulländas inan nästa Jula-mot. Gästabud, kroppsöfningar och Jul-lekar upptogo hela denna månad, som deraf kallades Skämte-månad.

Midwinters-offret war den andra stora högtiden,

som anställdes wid första uptändningen efter Jul-månaden, till Göas, eller Goas, åra. Denna gudinna troddes råda för jordens fruktbarhet och war Thors dotter. Häraf har kommit, att, när åskan hörés, man ännu i många landsorter säger: Goa går, Gosfar dönar, och Februari månad heter efter henne Göje-månad. I något sednare heden tid fick detta offer namnet Disa-blot, sedan den öfwer allt så namnkunniga Drottning Disa, hwars minne ännu är förwarad i Swenska folkets sagor, icke blott delat, utan nästan utträngt Friggas och Goas dyrkan från denna högtid. Drottning Disas historia plägar sålunda förtäljas:

När Konung Frey eller, efter andras berättelser, en Konung Sigtrud längst bort i heden tima regerade i Norden, hade, under en långwarig fred, folkmängden så tillrögit och förökats, att ett år, då wintern kom, war redan den gröda förtärd, som man om höften insamlat; thy stämde Konungen all rikets allmoge till tings och rådslog, hwad bot man skulle finna för den swåra tiden; och blef då beramadt, att alla gamla, sjukliga, lytta samt orkeslöfa skulle dräpas och offras åt Odin. Då en af Konungens rådsherrar, Sjustin benämd, kom från tinget hem till sin gård, Wännegarn i Upland, spordе honom hans dotter, Disa, efter nytt från tinget. Och, emedan denna hans dotter war i wilting wis och klok, berättade han henne, hwad råd man stadnat wid. Då hon detta hört, sade hon sig bättre råd kunnat gifwa och undrade, att bland så många män ej mera klokhet funnits. Detta hennes tal kom ock slutligen för Konungens öron. Denne wredgades öfwer hennes djerfhet och inbillade förstånd samt sade sig wäl kunna göra Disa rådlös. Nu lofwade han att taga henne till råds, men med willkor, att hon skulle komma till honom, icke till fots, icke heller till häst, icke åkande, ej heller seglande, icke klädd, ej heller oklädd, ej inom år eller månad, ej på dag, och ej på natt, och ej i ny, icke heller i nedan. Disa, bekymrad öfwer denna befallning, åkallade gudinnan Frigga om råd och for derester till Konungen, på det sätt, att hon spände twänne unga män för en släda och lät wid ena sidan leda en bock, hade det ena benet i sådan samt det andra öf-

wer backen och war sjelf klädd i ett nät. Kom således till Konungen, icke gångande, icke ridande, icke åkande eller seglande, icke klädd eller oklädd. Hon kom ej inom löpande år eller månad, utan på den tredje före Juledagen, en af de dagar af solståndet, som icke räknades till sjelfwa året, utan till fyllnaden deri, och således icke heller tillhörde någon månad egentligen; likaså kom hon icke i ny, och icke i nedan, utan just i fullmånaden; icke på dag eller natt, utan i skymningen. Konungen, förundrad öfwer sådan klokhet, lät kalla henne inför sig och fann sådant behag i hennes samtal, fägring och förstånd, att han tog henne till Drottning. Enligt hennes råd fördelades allt folket sedan i twänne delar, hwaraf en del (lottkastning skulle bestämma, hwilkendera) utrustades med wapen, jagtredskap och så mycket säd, som till ett utsäde kunde erfordras, samt bortsändes till de nordliga obygderna, att der anlägga nybyggen och uppodla jorden. Många andra goda råd till landets fromma gaf denna Drottning, hwarigenom hon både af Konungen och folket blef älskad och ärad, och war hennes wishet så högt aktad i landet, att många swåra twister hänskötos till hennes dom wid midwintersoffret, som deraf snart fick bära namn af Disa-blot och Disa-ting, hwaraf den stora midwinters-marknaden i Uppsala ännu är ett minne. Så uppkom ordspråket: Godt råd är årabot; Bättre wara brödlös än rådlös.

Denna saga har man hört förståndiga män på mångahanda sätt söka uttyda: Disa wille föreställa Konungen jordbrukets wigt och stora nödwändighet; hon sjelf, hwarken klädd eller oklädd, afbildade jorden i första wårtiden, då här och der gräs börjar uppskjuta, men icke ännu med grönska täcker marken; träden börja, med sina swällande knoppar, wisa tecken till löfsprickningen, men sakna ännu sin wackra, full-löfwade sommardrägt. Då är ej godt att färdas: hwarken wagn eller släda går wäl; då är bäst för bonden att paßa wäl på tiden, wara förståndig på solens och månens skiften och werkningar, wäderlek, gamla märken och tecken, hwilkas kännedom är ett nyttigt arf af förfädrens erfarenhet.

Den tredje stora årshögtiden hölls wid wårens början för lycka och seger, så wäl till lands som sjös, och särdeles för de sjötåg, som kallades Wikingafärder, i dem merändels hwar friboren stridbar man i landet nu beredde sig att deltaga. Wid detta offer åkallades i synnerhet Odin.

Stora och präktiga tempel woro i flera landsorter byggda åt deßa gudar, tillika med stensättningar och altaren, der offer skedde. Ett sådant afguda-altare kallades Horg, och wissa wid dem tjenande prestinnor kallades Horgabrudar. De höllos för heliga och bedrogo det enfaldiga folket med trolldom och spådomar. Många orter i landet, der sådana Horg, eller Harg, funnits till afgudadyrkan, bära ännu namn deraf, t. ex. Hargs bruk, Hargs-sjö, Thorsharga, som nu kallas Thorshälla. Kullar och högar, jemte stenhällar, der sådana altaren stått, finner landtmannen ofta på sina egor, och mången gång kallas deßa sednare ännu Horgshögen, Horgshagen. Icke långt från Litslena prestgård är en sådan märkwärdig höjd, som ännu allmänt kallas Horgsbacken. Ett särskildt presterskap tjenade deßutom wid de större templen, i synnerhet wid Uppsala-templet, hwilket i gamla skrifter beskrifwes härligare än Salomos tempel i den Heliga Skrift. Mycken wantro och widskepelse utbredde sig från denna Asa-dyrkan, som bibehållit sig långt inuti Christna tiden, allt intill wår tid. Allfaders dyrkan utträngdes snart alldeles af Asarnes, och Asa-läraus tolkare, presterna, och prestinnorna, förledde slutligen folket att offra till och med menniskor, ja, slutligen sjelfwa Konungen.

I stället för den allestädes-närwarande Guden, som uppehåller, styrer och wårdar allting, uppdiktades nu för hwarje naturens werksamhet något mellanwäsende, som hwarken war rigtigt ande eller rigtigt menniska; och ännu i dag finnas qwarlefwor af detta ogräs, som bedrägeriet sådde, för att qwäfwa fanningens heliga säd; till och med ännu i dag finnas många hedniska widskepligheter, som Christi himmelska lära icke förmått utrota. Till det ondas botande bidrager dock ofta, att man får upplysning om källan, hwarifrån det härflyter: så

skola wi här från deras upphof leda de allmännaste, bland oss ännu i dag gängse, förwillelserna.

Asa-läran omtalar twänne slags Älfwor, ett slags sinå andewarelser, under namn af Swart-Alfer och Ljus-Alfer. De förra bodde under jord och wårdade fröet till hwarje träd, gräs och planta, tilldeß wexten kom öfwer jordbrynet; då mottogs denna af Ljus-Alfer, som wårdade henne ofwan jord. Härifrån härleda sig alla sagor och widskepelser om Älfworna. Om man råkar utslå watten eller på annat sätt ofreda och ohelga ett ställe, der Swart-Alfer under jorden hafwa sina boningar, helst under löfträdens rötter, i synnerhet lindarnas, tror widskepligt folk, att swåra sjukdomar träffa den owarsamme; detta säges ock hända, om man råkar gräfwa i jorden, för nära till deras områden. Somliga Älfwor ofwan jord tros tillhöra gräsen; der de trifwas och dansa, blir, säges det, frodig gräswext, hwadan sådana grönskande ringlar, som stundom finnas fläcktals på ängs- och betesmark, fått namnet Älfdansar, och det gräs, som meråndels der inom wexer, heter Älfwering. Ett annat slag af Ofwanjords-Älfwor, som tillhör löfwen, dansar i trädens toppar och kringswäfwar i luften. — I träsk och moras, källor och andra watten troddes äfwen en art Älfwor wara rådande, hwadan den under sommarqwällarna ur träsken uppstigande dimman i åtskilliga landsorter ännu kallas Älfrök. Älfworna heta äfwen folket, såsom Hög-folket, Mossa-folket eller Träsk-folket. All denna hedniska wantro hafwa bedrägliga menniskor begagnat, för att aflocka de enfaldigare gåfwor och penningar, då de insjukna, och beklagligen se wi ännu mången gång, wid en Christens sjuksäng, trolldom och blystöpning, hwarigenom så kallade kloka föregifwa sig kunna utforska, huru wida det onda härleder sig från luften, jorden eller wattnet. I det första fallet tros godt, att offra något af den sjukes linne eller hår i tre-wäga-mot: ett ställe, der tre wägar mötas, ty der tros Älfworna hafwa sin samlingsplats. I andra fallet smörjes för den sjuke i Älf-gryta på Thorsdag i solsättningen: i allmänhet anställdes alla offer mot trolldom på Thorsdag, emedan Thor war trollens

besegrare. Mot det onda åter, som träffar menniskan i watt-
net, skulle oswannämda offer nedsänkas i en flod, äfwen på
en Thorsdags natt. I alla landsorter finner man ännu Älf-
grytor, i hwilka smörjes för sjukdomar af Horga-bru-
dar, som nu mer kallas kloka gummor, hwilka troget ut-
öfwa sin afgudatjenst och derför taga betalning af det widskep-
liga folket, som, thy wärr! blandar hedendom och Christendom
tillsamman.

Wid hwarje Horg, eller tempel, funnos helgade lundar,
eller ock ensamt stående träd, i hwilka offren upphängdes; de-
träd troddes ega mycken kraft till sjukdomars botande. Hän-
kommer, att wißa träd ännu med widskeplig tro anses såsom
heliga, i synnerhet lind och sådana, i hwilka finnas Älf-
hål, hwarmed förstås runda öppningar, som bildas af twän-
ne sammanwuxna grenar. Ett sådant träd kallas walbun-
det, afhugges ofta och gömmes hemma till widskepligt bruk
Qwinnor, som hafwa swår barnsbörd, släpas derigenom, o-
mången gång har händt, att de derwid tillsatt lifwet. Sju-
ka barn får man ofta se widskepliga menniskor föra till skog-
att dragas genom sådana hål, ofta nog med fara för li-
wet.

Wid hwarje offerlund war ock en brunn, eller källa
der Walen, eller offren, twåddes. Wid Thorstuna,
Uppland war ett starkt blotande åt guden Thor, och i-
långt ifrån Thorslunden war en Wal-brunn, och ä-
gård, som der är belägen, kallas ännu till minne deraf Wa-
brunna.

Till så kallade slägrutor, med hwilka man tror s-
kunna upptäcka förborgade skatter, samt till andra hemlighet-
fulla redskap, nyttja de widskepliga Mistel-telninga.
Följande anledning härtill finnes i de gamla guda-sagor. Ba-
der, den hwite, den renaste bland gudarne, behöfde alda-
wapen till sitt förswar, ty han war så helig, att gudarne re-
de sig med att skjuta spjut och pilar mot honom, utan att h-
kunde såras, emedan Odin och Frigga tagit ed af all-
naturen, af metaller och träd, att de icke skulle skada hon-
som war gudars och menniskors wällust och stiftaren af all-

vis fällhet. Men Loke, Asarnes onde afundsman, wiste, det misteln, som ej har någon egen stam, utan fäster sin rot högt upp på andra träds stammar, war glömd, när eden togs; han slöjdade derföre af denna telning en pil, och en gång, när gudarne lekte i Asgård med att skjuta på Balder, gaf han den blinde Höder mistel-pilen och hjelpte honom rigta den: så söll den oskyldige, rene guden. Då wille Nanna, hans trogna maka, icke lefwa längre, utan steg på hans bål och brändes med honom. Allting i naturen sörjde Balders död. Deraf kom den sägen, att den hårda stenen gråter och sörjer Balder, när den flyttas från köld in i wärma och fuktas. Men Misteln, det ondas redskap, brukades sedan till trolldom och hemliga konster.

En från heden tima fortplantad widskepelse är det ock, att rönnträdet har en sådan hemlig kraft. En staf eller en käpp deraf troddes förwara mot trollskap, och de gamle hade gerna wissa stycken af sina farkoster gjorda af rönn, de der troddes wara godt att hafwa mot storm och owäder, som uppwäckas af Sjö-rån. Upphofwet till denna folktro war, att Thor en gång, då han öfwer en bred fjell-ström wille gå till Jätthem, att strida mot Bergfolket, blef öfwerfallen af en så fwår storm och ett så hårdt flodswall, som uppwäcktes af trollens konster, att han war på wäg att bortföras af forsen. Då stod på andra strandwallen en rönn, som blef Thors räddning, ty han fattade i den och hjelpte sig så upp på landet. Deraf kallade de gamle hedningar rönnen Thorahjelp, och widskepliga Christna söka rönn, i synnerhet flögrönn, än i dag begärligt, såsom ett redskap till hemliga konster.

Wid Roggestenar, eller Rockestenar, det will säga sådana större hällar, som kommit att ligga med en åt sidorna likasom afwägd tyngd, på en wiss punkt, så att stenen med den ganska liten kraft kan waggas af och an, — wid Dunderhällar, sådana, som gifwa ett dost, ihåligt ljud, när man färdas eller går deröfwer, — bedrifwes ock mycken trolldom och offer, emedan dylika anses wara ett tillhåll för Älfwor och Rådande. Likaså finnes från denna uråldriga he-

lemnad en gammal sång om Skade-runor och Skydds-runor, der det heter: «De runor kan jag, att ingen skall mig sära, på unga träns rötter.» Härifrån härleder sig en wederstygglig widskepelse, som ännu utöfvas i en upplyst Christen tid. Den, som förlorat något, söker en så kallad klok, eller trollkunnig, som lofwar att slå ut ögat på tjufwen. Detta werkställes på följande sätt. Trollmannen ristar på ett ungt träd en menniskoskapnad, mumlar några ohyggliga besvärjelser om djefwulens hjelp och hugger så in ett äggjern i bildens öga. Äfwen har warit brukligt att skjuta med pil efter lod på någon af bildens lemmar, hwaraf sår och wådor kunna förorsakas å den tänkta lefwande menniskans motsfwarande lem. I förwandtskap härmed torde äfwen stå Finnarnes ryktbara trolldomskonst, att framkalla en främmande menniskas bild i ett wattenkärl, rigta ett skott mot skepnaden och sålunda göra eller döda en hatad owän på flera hundrade mils afstånd. Äfwen på nästans boskap har denna ohyggliga trolldom blifwit utöfwad. Slag och andra hastiga åkommor hafwa härutaf fått namnet Skott, Trollskott. Man hade bordt kunna hoppas, att Christendomen skulle förjaga allt sådant hedniskt afguderi; men Påfwiska presterskapet och munkarne funno sin bästa uträkning wid att bibehålla wantron och öka den hedniska med den Katholska widskepelsen. nu lades till offer åt trädet, stenen eller källan blott en träbit ur en meßefkrud eller, då det skulle nedsänkas i floden, litet bly, taget ur ett kyrkofenster, och, sålunda förstärkt, warar detta eländets mörker ännu, och mången af menigheten tror mera på okunniga och egennyttiga förförare, än på upplysta och wälmenande rådgifware, läkare eller lärare.

Wi hafwa mycket talat om den hedniska Åsa-dyrkan, emedan den haft inflytande på Swenska folkets öden i mer än tolf århundraden, och wi finna ännu spår efter deß werkningar, utom oß, i förntidens minnesmärken, och inom oß i mången wantro och fördom, som det sanna ljuset, hwari oß nu höfwes att wandra, icke hunnit utrota.

Hedna Tidens Indelning och märkligaste Skiften.

Emedan förändringarne i religionen, eller sättet, hwarpå ett folk dyrkar och tillbeder all werldens Upphofsman och Herre, äro den innerſta grunden till alla andra förändringar i deſs tillſtånd, brukar man wanligen efter deſſa indela hiſtorien om hwart och ett folks händelſer. Äfwen utomkring oſs möta påminnelſer om deſſa ſkiften, och den uppmärkſamme landtmannen ſkådar ofta på ſina fält en kort hiſtoria om ſitt fäderneslands öden. Ett ſten-kummel, eller jättegraf, påminner om de äldſta tider, om hwilka blott deſſa fornlemningar och några mörka ſagor tala. En åttehög, en runſten erinrar om en ſednare, mer upplyſt, heden tid. Ruiner af gamla borgar och kloſter tala om Chriſtendomens begynnelſe, en Medel-tid mellan hedendomen och den renade, ſanna Chriſtendomens tid, ſom har ſitt urſprung från wår ſtore Konung Guſtaf Waſa. Häraf har Sweriges hedentid blifwit indelad i treune ſkiften: 1) Kummel-åldern, ſom innefattar de förſta tider, intill Odins ankomſt, omkring 100 år före Chriſtna tidräkningen; under denna tid förmodas de ſtora ſtenröſen och kumlen, ſom nu kallas Jätte-grafwar, blifwit uppſtaplade, för att utmärka de förnämſtas begrafningsplatſer; — 2) Bränn-åldern, då, enligt Aſa-läran, eller Odins lagar, de dödas kroppar brändes, och aſkan, förwarad i krukor, inſattes i jordhögar, der ofta hela åtter hade en gemenſam tillgerſtad, hwaraf ſådana kullar kallas Åttehögar, och innefattar denna ålder tiden från Odin till Kung Ane hin Gamle, och — 3) Högåldern, då de afſidne, utan att brännas, inſattes i ſina åttebackar. Hjeltarne inſördes då ofta i full härbonad, med ſina häſtar, i högen. Denna tid går från Ane till Olof Skötkonung och Chriſtendomens början, år 1000 efter Chriſtna tidräkningen.

Första Afdelningen.

Om Sweriges hedna Tid under Kummelåldern. Fornjotiska Konungahuset.

1. Om Landets tillstånd efter Syndafloden.

Huru från werldens skapelse till syndafloden warit beskaffadt i wår Nord, wet ingen bok eller sägen att omtala; icke heller med wisshet, hwadan, efter floden, landets första inwånare kommit. Men af den Heliga Skrifts böcker weta wi, att från höglandet i Asien, omkring det berget Ararat, der Noe ark stadnade, allt folk sig utbredt öfwer jorden; och att Noe sons, Japhets, efterkommande af Försynen woro utsedda att bebygga hedningarnes öar (1 MoseB. 10: 5). Bland dessa öar war ock wårt land, och några hafwa funnits, som påstått, att Japhets son Magog med sin afkomma först bebott och såsom Konung styrt Sverige; detta kan lika lätt sägas som motsägas, ty intethera lärer kunna bewisas. Det är likwäl icke otroligt, att menniskorna, som ännu hade flodens förödelse i minne eller af sina fädet hört den omtalas, uppsökte de högsta länder och fasta bergsryggar, der de med större trygghet kunde bosätta sig, samt således mer och mer framträngt till den höga Norden och wårt Sverige, som då blott med sina höjder och berg sköt öfwer wattenytan. Att de nuwarande lågländtare ställena då warit watten och hafswikar, derom hafwa wi tydliga bewis i de skeppswrak, kölar och jernankare, man wid gräfning i sidländt mark ofta funnit, samt i de skeppsfästen, stora jernringar, som, inslagna i bergshällar högt upp i landet, wittna, att skepp i fordna tider der lagt till. Således synas landets äldsta bebyggare mer haft sin föda af skog och sjö, än af jordens odling, och sannolikt hafwa jagt, fiske och boskapsskötsel utgjort deras enda näringsfång.

2. Om Jätte- eller Jotna-slägter, Bergtroll och Bergsboar.

Alla länders historia begynnes med sagor om en ursprunglig, storwext folkstam, som, ehuru öfwerlägsen i kroppsstyrka,

blifwit underkufwad och slutligen utrotad genom sednare inflyttningar af ett mindre, men wisare och under Herrans Försyn mer beskyddadt, utwaldt slägte. Uti Bibeln, som alltid förblifwer en obetwiflad häfd om hwad sig på jorden i tidernas början tilldragit, omtalas (1 MoseB., 6 cap.) ett slägte af Kains efterkommande, som kallas Nifilim, det är Resar, ett grymt, tyranniskt folk: «Och de födde barn, och wordo deraf wäldige och fast beryktade män i werldene.» Ett Jätteslägte bebodde Kanaans land, inan Guds folk intog det, hwilket tydligen läses i Baruchs Bok, 3:dje cap.: «Der (i Kanaans land) woro i förtiden resar, store, namnkunnige män och gode krigsmän. De samma utwalde Herren intet eller uppenbarade dem förståndsens wäg.» Men kroppsstyrka, tikedom och wåld gifwa dåligt förswar mot wishet och sagtmodighet; de, som synas swaga och små, men wandra på förståndsens wäg, hafwa i alla tider med Guds bistånd öfwerwunnit dem. Så bodde ock uti Swerige, enligt mångfaldiga sägners och skrifters wittnesbörd, i begynnelsen ett storwext, wildsinnadt och grymt slägte, som kallades Jotnar, eller Jättar, och det land, de bebodde, omkring Finska Wiken och Norrbotten, kallades Jotunaland, eller Jätte-hem. Då nu från Asien ett mer upplyst folk, som kände all werldenes Gud och dyrkade honom under namn af Allfader, öfwer östra gränslandet inträngde i Swerige, uppstod mellan dem och jättefolket en strid, som warade i flera hundrade år. Och, likasom David med Herrans kraft slog den öfwermodiga resen Goliath, så öfwerwunno de Asiatiska nybyggarne i Norden, genom klokhet och större förstånd, landets äldsta wilda inwånare, hwilka drogo sig mer och mer in i de djupaste skogarna samt hade sina boningar i bergskrefwor och jordkulor. Ifrån dessa tider härleda sig alla wåra folksagor om Bergtrollen, Jättar och Bergsboar. De beskrifwas, såsom de der egde mycket guld och dyrbarheter, såsom onda, men lätt-trogna. Deras qwinnor woro stygga till utseendet. En särskild art af Bergtroll war Dwergaslägtet. Dessa woro slöjdkunniga och listiga. Deras qwinnor och döttrar beskrifwas ofta såsom mycket sköna. Denna Dwerga-slägt tyckes hafwa warit af en an

nan från Österländerna sednare inkommen folkstam, emedan de kände runor, dem de nyttjade till trolldom, under Guldharposlag, som kallades Runeslag, såsom det heter i Folkwisan om Riddar Tynne:

Det war Ulfwa, lilla Dwergens Dotter,
Hon talade till sin Tärna:
«Du skall efter min guldharpa gå;
«Riddar Tynne skall jag till mig wända.»
I styren wäl de runor.

Det första slag, hon på guldharpan slog,
Så ljufligt det mände klinga:
De wilda djur i mark och skog,
De glömde, hwart de wille springa.
I styren wäl ꝛc.

Här blomstrade äng, här löfwades allt,
Det mände de runeslag wälla;
Riddar Tynne sin häst med sporren högg,
Han kunde honom mer ej hålla.
I styren wäl ꝛc.

Och det war Riddar Tynne,
Han af sin häst sig swingar;
Så går han till Ulfwa, lilla Dwergens dotter,
Allt under grönskande lindar.
I styren wäl ꝛc.

«I sitten här, min Jungfru skön,
«En ros öfwer alla liljor:
«Eder ser aldrig en jordisk man,
«Som ej lyster Eder att gilja.»
I styren wäl ꝛc.

Och det war Thora, lilla Dwergens Fru,
Han talade till sin Dotter:
«Hwad hafwer du i lunden att göra?

«Så litet ligger deråt din gång.»
I styren wäl ꝛc.

Och det war Thora, lilla Dwergens Fru,
Hon tager fram de Runeböcker fem:
Så löser hon honom ur runorna ut,
Hennes Dotter honom bundit i dem.
I styren wäl ꝛc.

En dylik konst att tjusa och förtrolla förmenar man Lapparne ännu besitta, och med någon sannolikhet skulle man kunna förmoda, att det Asiatiska folk, som i sagorna under Dwerganamnet antydes, icke warit annat än en inflyttning af Österländska Lappar och ursprunget till den folkstam, som nu hos oß bär detta namn; samt att Finnarne härstamma från Jättarne och således äro de äldsta bland de folkstammar, som nu bebo Swerige. Deßa folk hade ingen samhällighet, ingen gemensam styrelse och lagar; derföre öfwerwunnos de ock så lätt af de under sina Drottars, eller Konungars, anförande samhälliga Asa-folken, hwilka i twänne särskilda inflyttningar derefter ankommo till Norden.

Uti Mose's historia om de första menniskorna läsa wi, att ofta twänne bröders afkomlingar togo olika namn och utgjorde särskilda folkstammar, såsom då af Abrahams twänne söner, Isak och Ismael, Isak blef stamfader för Israeliterna genom sin son, Jakob, som af Herren blef kallad Israel, men Ismael för ett folk, som kallades Ismaeliter. Likaså fördelades ock, i tidernas början, Asiens första inwånare i många små folkstammar, som hwardera anfördes af ett öfwerhufwud, men dock alla woro af en och samma slägt och till en början hade gemensamma lagar och gemensam gudadyrkan. Sålunda deltogo flere bland de Asiatiska folkstammarna uti den första utwandringen från sitt i den tiden oroliga land till wåra lugna nordiska bygder, hwilket skedde fyra eller fem hundrade år före Christi födelse. De märkwärdigaste bland deßa utwandrande folkslag woro Skyther och Götar, som anlände genom numerande Ryßland, längst bort sydast ifrån; och, e-

medan bergstrakterna redan inneháddes af landets äldre inwånare, Jättarne och Lapparne, nedsatte sig dessa på slättlandet och wid stränderna samt gåfwo landet namnen Scythia och Gotia, eller Skythjod, hwaraf sedan blef Swithjod, och Göthjod, som i gamla skrifter läses Gauthjod, eller Swea och Göta riken. Bland forntidens folk woro dessa berömda för många dygder. De dyrkade All-Fader, himmelens och jordens Skapare, rent och oskrymtadt; Hans nåd och wälbehag trodde de sig bäst förwärfwa genom redlighet i wandel, trohet mot Drott och fädernesland samt oswiklighet i förbund och löften, hwarföre inga laster så högt afskyddes af dem, som Drottswek, brutna eder och löften. Deras Konungar, eller Drottar, woro tillika deras Öfwerstepresteer och Domare, och, då de wäl och årofullt regerade, tillegnades deras namn gudomlig wördnad. Sålunda hade Odin den Gamle och Thor, som kallades Åke-Thor, till skillnad från en sednare Asa-höfding, som kallades Asa-Thor, innan Åsarne hit i landet ankommit, blifwit räknade såsom gudar, åt hwilka landets inwånare byggde tempel och anställde offer, som wi redan i det föregående omtalat. Mången god lärdom har med dessa Skyther kommit till wåra tider, såsom den mycket kända berättelsen om en fader, hwilken på sin dödssäng kallade till sig sina söner och förmanade dem till enighet och samdrägt, på det dem allt skulle wäl gå: han lät dem frambära en stor knippa af sammanbundna spön och bad dem afbryta denna; men, då de icke förmådde det, så länge spön sutto tillsammans, lemnade han dem hwart och ett särskildt, då det blef lätt att sönderbryta dem. Då sade han: «Åren I samhällige, så skall ingen förderfwa eder; men, åren I söndrade och oeniga, så blir det lätt för edra fiender att underkufwa eder.» Denne fader war en Konung, wid namn Skyler, och samhälligheetens dygd flyttade med de dela Skyther in i wårt fädernesland. Willja wi wänta oss någon sann och waraktig lycka, så måste wi söka wara rätta söner af Skyler och aldrig glömma hans lärdom.

Såsom Asbo Härad i Skåne har fått namn af Åsafolket, så har Göinge (nu Gynge) härad fått af Göter-

ne. Folklynnet, sederna och mångfaldiga sägner i orten wittna om denna folkstams ursprung. En egen wisa på inwånarnes egen minnart sjunges der:

Det dansar oin Gying på Gingebro
Må lappada hoser och preckada skor,
Oin Gying, oin Gierbo :,: —

Gynge härad är nordost i Skåne. En del deraf kallas Turkeriet; detta erinrar om en Turkisk stam, som war med i Odins färd hit till Norden och anfördes af Yngwe, som deraf kalladas Tirkiakung.

Af Jotnarnes efterkommande, eller Finnarne, hafwa äfwen flera inflyttningar tid efter annan skett till Swea och Göta land ifrån Finnland. Den äldsta stammen bland dessa är den, som nu bebor högsta ryggen af den bergsträcka, hwilken ifrån Bohuslän löper genom Wärmland, utefter gränsen mellan Sverige och Norrige upp mot Lappska fjellen. De äro lika talrika på den Norska som på den Swenska sidan, ansé med ett slags förakt de sednare inflyttade Finnarne och tillåta icke gerna sina barn att med dem ingå äktenskapsförening. De bete sina hjordar än på Swenska, än på Norska sidan om fjellen. Ibland dessa går ännu en sägen, af fader till son fortplantad från de äldsta tider, att deras folkstam fordom warit rådande öfwer hela Finnland, Swea och Göta land samt Norrige, men att deras förfäder en gång låtit bedraga sig att emottaga ett antågande Österländskt folk, som, i likhet med det nu för tiden kringströfwande Tatarfolket, kommit med hustrur, barn, tjenare, eller trälar, och beskap. Dessa, hwilka af dem beskrifwas såsom illistiga och tilltagsna, hade snart trängt Finnarne och Lapparne ut ur det bästa landet till fjellen och skogarna samt tillskansat sig hela herrawäldet. Ifrån denna tid härleda sig de gamla Sagorna och Folkwisorna om strider mellan strandfolket och bergsbogarne, som kallas Jättar och Skogsroll. Litet sednare började i Norrige samma strid, då de Finnish-Skytherna inträngde derstädes, såsom i nästa stycke skall förmälas.

3. Om Sägner och Minnesmärken, som höra till denna tid.

Swerige war sålunda, några hundrade är före Christi födelse, befolkadt. Utefter bergsryggarna och i Finnland bodde Jotna-folket, Sagornas Jättar och Bergtroll, i fjellskogarna längst i Norden wandrade Lapparne, och på strandlandet och i de fruktbara dalarna hade de Skythiska och Götiska folkstammarne utbredt sig och förswarade, med den framgång, som hyssade feder, samhällighet och upplysning alltid medföra, sina trefna boningar mot bergens och skogarnas wilda inwånare. Redan pryddes landet af tempel och offersalar; skördar gungade på de odlade fälten, och boskapshjordar betade i dalarna. Af Sagorna, som leda sin upprinnelse från denna tid, kan inhemtas, att det grymma bergfolket ofta oroade sina slättlandsgrannar, bortröfwade deras boskap och stundom tog sjelfwa herdarne med sig upp till bergen. Deßa, som merändels genom sin sintlighet räddade sig undan, beskrefwo på widunderligt sätt, hwad de bland bergboarne erfarit. De sköna Asiatiska qwinnorna, hwilka, då de tillhörde Odins guda-ätt, kallas Asynior, eller gudinnor, och beskrifwas lysande i fägring såsom solen, hwita såsom snön, med guldgula lockar, blefwo ofta ett mål för Jättarnes kärlek och bortfördes af dem, eller bergtogos, som det heter. Häraf hafwa de bland oß gängse Sagorna om bergtagning sin upprinnelse, och lärer den wantro, som härom ännu finnes bland mindre upplyst folk, hafwa sin grund deri, att menniskor, som ute på fältet, i skog och mark blifwit öfwerfallna af en häftig febersjukdom med yrsel, hwarunder de ofta förlora medwetande och sansning, genom inbildning och feberdrömmar förwillats att tro sig hafwa erfarit, hwad de från barndomen såsom sannfärdigt hört berättas i Sagorna. Alla folksagor, som werkligen tjena att sprida något ljus om denna tid, då folkstammarne lågo i strid med hwarandra, hafwa, ehuru med mångfaldiga förändringar, dock hufwudsakligen samma innehåll: Någon fattig man af det hyssade slättlandsfolket berättas, genom tjenstwillighet mot Älfworna, Tomt-rån eller Huldrer, hwarmed förstås ett slags underbara warelser, som äro hulda och wälgörande mot menniskorna,

hafwa beredt sig deras bewågenhet, hwarföre de tillsäga honom sjelf eller hans nyfödda son en stor lycka, eller gifwa de goßen ett underbart swärd, hwilket han noga förborgar. Så går han och skaffar sig tjenst i Konungens gård, der den muntra och friska goßen winner allas wälwillja, men i synnerhet den lilla konungadotterns tycke. Tre Jättebröder från de aflägsna bergstrakterna öfwa stort ofog i orten och göra Konungen stor skada. De bortdrifwa hans boskap, och slutligen röfwa de ock hans enda dotter och föra henne in i berget. Nu uppsöker den modiga goßen sitt gömda goda swärd och kommer, med tillhjelp af sin klokhet eller med de goda Huldrernas biträde, in i berget, medan Jätten är borta. Förwånad och glad, ser konungadottern den kära barndomswännen inkomma; hon har på lång tid icke sett annat än de stygga Bergtrollen. Nu gömmer hon honom wäl, på det icke Jätten wid sin hemkomst skall döda honom. När Jätten är wäl insomnad, ger hon den gömda ett tecken, då han träder fram med sitt swärd och börjar en strid, som slutas så, att Jätten blir öfwerwunnen. I berget finnas omätliga skatter af guld och ädla stenar, hästar, wagnar och dyrbara kläder. Iklädd en härlig rustning, sådan en konungason egnar, förer nu den fordna wallgoßen hem den unga konungadottern. Då blir bröllopp och glädje i Konungens gård och i hela landet; och den unga Konungen öfwerwinner med det underbara swärdet alla landets fiender, — och dermed slutar Sagan. Att deßa berättelser, sedan de genomgått så många tidskiften, fått flera tillsatser och förändringar, är icke underligt; men de bära dock ännu alltid en tydlig prägel af den urgamla tid, från hwilken de leda sitt ursprung.

Andra minnesmärken äro Begrafningsrören, eller stora uppstaplade stensamlingar, som i flera landsorter och äfwen i Finnland på hedar och stränder, der stora fältslag hållits i forntiden, utmärka den plats, der den slagna menigheten blifwit begrafwen. Om några af deßa sten-ör berättas, att, när fienden landstigit, har hwar man af den oräkneliga skaran kastat en sten i högen, och att således deßa stenhopar skulle wara ett wittne, att, så många stenar der finnas, så många wore de fiender, som der fäktat och blifwit slagna. De så kal-

lade Jättegrafwar, hwilka af landtfolket äfwen benämnas Gygerugnar, af gamla Swenska ordet Gygèr, eller Jätte, anses wara de förnämligare höfdingarnes och stora kämpars grafwärdar.

Åtskilliga gårdar sägas hafwa utaf Jättar fått sitt namn: såsom Hellekis på Kinnekulle utaf en Jätte, som hetat Helle, och hans hustru Kisa. Martorp, icke långt derifrån, säges hafwa fått sitt namn af deras son, Mare. Der finnas stensättningar på det gårde, som heter Hofsgårdet, och i fyrkant satta hällar, som kallas «Mares Jättegraf». Sålunda hafwa många gårdar och byar fått sitt namn af någon bland landets urinwånare; och folket säger: «det är af en Jätte, som bott der i berget,» — eller — «som ligger begrafwen der under hällen.» — Huruledes byar, fjärdar och wikar, samt andra ställen i bygderna, fått sina namn, derom finnas många faldiga sägner bland landtfolket, och må en af deßa här förtäljas. Wid Hellekis är ett ställe på stranden, som kallas «Sjöskogen»; der war fordom, stranden utefter, tjock och mot landsidan ogenomtränglig skog. En sjöröfware hade der sin boning, och blott ifrån sjön kunde han befara öfwerraskning af fiender. Han hade sex söner; de foro ständigt ut på sjöröfweri, medan fadern beförde wården om godset och arbetet hemma. När sönerna blefwo längre än wanligt borta, eller då natten kom, och han fruktade, att de kunde förföljas in i wiken af någon fiende, gick han ned till stranden och lade örat till, lyßnande efter ljuden af deras åreslag; deraf kallas den wiken än i dag «Ör-wiken». Den gamle röfwaren hette Tulle; deraf kallas nu rummet, der hans borg stått, «Tullen». — Men han blef rik, och en stad uppwexte snart, der hans afkomlingar byggde och bodde; den kallades «Robonäs»; — deraf heta några gårdar, lydande till Hellekis, ännu i dag «Robo-gårdarne».

4. Om Konungadömets Begynnelse.

Så wäl wårt stamfolk, de Asiatiska Skytherna och Getarne, som wåra förfäder, nybyggarne i Swea och Göta rike, hafwa oftast egt utmärkte och goda Konungar. Särdeles

hnas wishet, klokhet och krigisk mod hafwa warit de egenskaper, genom hwilka en Skythisk man kunde uppstiga till Drottwärdighet; ty Drott kallades då för tiden den höfding, som bland folket utöfwade på en gång en konungs, en öfwerdomares och en öfwersteprests magt. Så har ock i de gamla häfder, detta folk till heder och berömmelse, blifwit förwarad, att det städse warit tacksamt. De Drottar, som wärdigt utöfwat sitt wigtiga trefaldiga kall, åtnjöto en nästan gudomlig wördnad i lifwet, och efter döden bibehöllos deras namn i ständig wälsignelse. Man byggde tempel och altaren, dem till tacksam och ewärdelig åminnelse. Bland dessa dyrkades en Odin och Thor längst och förnämligast, icke blott i det stora Scythia i Asien, utan ock i det nya Scythia i Norden. Men ingen säker underrättelse om konungadömet i det sednare, eller i Sverige, finnes icke uti historien, förrän wid 400 år före Christi födelse, då en Drott anföres öfwer Swea wälde, wid namn Fornjoter. Den tiden war wäl hwar och en husfader man för en slägt allrådande inom densamma; men den mägtigaste af dessa, den wisaste och bäste, waldes till Drott och ledfärare.

Fornjoters twänne söner, Hler och Kari, eller Kare, nämnas såsom Öfwerdrottar. Minnet af deras namn har blifwit bibehållet i sägner. Hlersö och några andra till Danmark lydande öar skola första gången blifwit af Hler besökta och förfädda med inbyggare, och den förstnämda ön skall hafwa fått den tappra Sjö-Drottens namn. Kare är icke heller främmande: af hans lyckliga sjöresor har en god wind, som fyller i seglen, fått namnet Kåre; förmodligen derföre, att sjömän, på de anropat Kare, hwilken det troddes wara godt att åkalla för wäder och wind, när stäkten kommit, brukar säga: «Nu kommer Kåre». Från heden tima har sjöfolket lärt att, när de hafwa stiltje, åkalla denna gud och ropat: «Blås, Kari!» — Nu, då ingen wet, hwad detta ord betyder, har det blifwit ansedt för qwinnonamn, och man ropar: «Blås, Kajsa!» — Efter Drottarne Snio, Froste, hwilka

ka åfwen i Sagorna omtalas, finnas inga färdeles sägner eller minnesmärken.

Thor war öfwerdrott och offerprest i Jotaland, eller Finnland och Swithjod. Han hade tagit Thor-gudens namn, och folket, som trodde, att forntidens stora män återföddes, fastän med andra kroppar och i andra omständigheter, ansågo den gamla Asiatiska Thor i denna Konung återgifwen jorden. Härtill bidrogo hans stora själs- och kroppsegenskaper. Han war i synnerhet ett plågoris för Jotnafolket, hwilket han helt och hållet dref undan till bergen. Hans ryktbara stridswapen war en hammare, som kallades Mjolner, hwilken han med öfwernaturlig styrka och wighet kastade efter sina fiender, Bergboarne. Emedan denne Thor troddes wara den återupplifwade gamle guden Thor och efter döden åfwen dyrkades som gud, så öfwerflyttade man på guden Thor alla de åfwentyr och bedrifter, Drotten Thor hade utfört mot Jättarne, och deremot på Drotten Thor all den gudamagt, som tillhörde guden Thor. Sålunda tillbads Drotten Thor efter döden såsom Åfkans Gud, och gäller om honom samma saga och tro, som wi redan här ofwanföre förtäljt om guden Thor.

5. Norrige får namn och regenter.

Göija säges hafwa sin graf i Wårfru kyrka, nära wid stora landswägen, mellan Enköping och Långthorn, der en kulle, nu bewuxen med höga tallar och utmärkt med sten-sättningar, af folket kallas Göije-backen. Der, så är sägen i bygden, ligger Göija begrafwen i en silfwerkista, 16 alnar lång och 16 alnar djupt ner i jorden, och har hon 16 markers guldkrona på hufwudet. Om denna märkwärdiga Horga-brud finnes följande berättelse:

Thor hade en dotter Goa, som ock kallas Göija, åt hwilken, efter hennes död, offer anställdes om midwinterstid, i den månad, som af henne fått namnet Göijemånad. Hon war en berömd prestinna och ansågs helig. Ett midwintersoffer utspriddes bland folket de tidender, att prestinnan war bortröfwad, hwilket wäckte stor sorg och bestörtning. I trenne wintrar anställde Thor offer åt gudarne, för att winna någon

kunskap om henne, men allt fruktlöst. Då hölls, efter slutade offerting, rådplägning, och blef då beslutet, att Gore och Nore, hennes twänne bröder, med härsmagt skulle uppsöka och återhemta henne. Gore skulle med skepp och folk företaga sig att från Finnland, der Thor hade sin hofhållning, söka kring alla öarna och, medan han först seglade utefter Swenska kusterna allt söder åt, slutligen möta sin broder Nore, hwilken åter med sin här skulle draga först norrut åt fjellen och sedan söka på westra sidan om bergen mot Nordhafwet, tillbeß han mötte sin broder.

Nu seglade Gore med sitt goda skepp, som kallades Ellida, ned i Östersalt, der han upptäckte och underlade sig alla der belägna öar. Men Nore drog med sin här norrut mot fjellen och Lappmarken, som ligger bakom Finnmarken. Lapparne oroade hären och wille hindra deß genomtåg, men dreswos, genom Nores klokhet, slutligen på flykten. Derifrån drog Nore westerut på den bergsrygg, som kallas Kölen, och for länge i ett wildt land, der inga menniskor funnos, lefwande derunder med sitt folk af wilda djur och foglar, hwilka de sköto med sina bågar. Slutligen följde han watten, som han såg flyta wester-åt, och kom ned mot hafwet. Der war en stor fjärd och omkring denna sträckte sig stora bebyggda härader och wackra dalar. Då for han omkring hela denna fjärden och underlade sig alla de härader, som lågo inanfjells samt satt Konung deröfwer under sommaren. Om wintern, då snö föll på fjellen, drog han med sin här längre ned och höll strid mot flera Konungar, som der woro före honom; lade så under sig hela landet, allt intill Wenern och Alfhem, hwadan det sålunda fick namn af Nores rike, eller Norrige. Wid den fjärd, som af honom kallades Nores fjärd, träffade han sin broder; men ännu då hade ingen af dem fått någon kunskap om sin systers wistelseort. Då skiftade bröderna de upptäckta och wunna länderna så, att Nore fick allt det fasta landet, men Gore alla öarna, så framt han med sin Ellida kunde segla mellan dem och fasta landet. Derefter for Nore åt Upplanden, och dit nu heter Hedemarken, hwaröfwer rådde en Konung, wid namn Hrolf af Berge; han war son

af Jätten Swade i Dofrefjell. Denne Hrolf hade bortröfwat Goa, Thors dotter, och hade henne till hustru. Efter en lång och häftig enwigeskamp mellan båda Konungarne, gick Goa dem imellan, och förliktes de så, att Hrolf Swadesson underkastade sig, och Nore fick hans syster till hustru. Då kom hela Norrige under Nores wälde. Hans son Römer lär under sin fader hafwa styrt det land, som sedan af hans namn kallades Römerige. Efter de ryktbara höfdingar, som härstamma från denna ätt, hafwa på detta sätt de flesta landskaper och härader i Norrige erhållit namn och märkwärdighet, och det säges, att Harald Hårfager, Norriges berömde Öfwerkonung af Ynglingaätten på fädernet, i rätt nedstigande led warit på mödernet en ättelägg af samma stam.

Från denna tid införes Thors dyrkan i Norrige, och ärwdes den guden sedan, under all heden tid, derstädes framför andra gudar. Med Jätte-folket, landets gamla inbyggare, bodde nu i Norrige det Skythiska och Götiska flyttfolket samma strid, som förut i Swerige, och från denna tid hafwa Norrmännen samma sagor och folk-sånger, hwilka alla äro af enahanda innehåll. Jättarne bortröfwa strandfolkets döttrar; på samma sätt som Nore, kommer en bror eller någon annan tapper befriare, som med ett godt swärd eller med säkert skjutna pilar lägger Jätten till mark. Wi willja anföra en af de många Norska wisorna i detta ämne, emedan den sjunges så wäl i Swerige som Norrige. Den handlar om en snäll bågskytt, wid namn Steffe, som uppsöker sina bergtagna systrar:

Steffe bodde ner' wid strand, när' wid hafsens ände;
Borta wa' hans systrar tre, dem han wäl månd' hämne,
Ty Hon bar sorgen.

Steffe han for werlden kring, efter sina systrar att leta:
«Gack du dig till Uraman, ty han månd' allting weta!» —
Ty Hon bar sorgen.

«Wänta du hemma i måna'r, och wäl i månader twå,
«Och skäfta pil och broddar, både stora och små!»

«Sack du dig på Skommons hög! Der står en kämpesten;
«Mot Norden skall du lägga dig, så ser du åt Resahem.»

Steffe gångar på Skommons hög, sent om Thorsdagsqwällt;
Der blef han war de resarne tre: de höllo den qwällen gille.

Steffe spände bågen sin; så wäl den gången han sköt,
Sköt han till den förste Jätten, så pilen i hans öga rök.

Och upp då stånda de resarne twå, niga med ögon hwarann:
«Ho sköt wår broder till skada? Månde han ock få skam!»

Steffe spände bågen sin; så wäl sin hand han förde,
Sköt han till den andra Jätten, så pilen wid hjertat rörde.

Den tredje wille ej töfwa mer, till fjellet wille han lacka;
Steffe spände bågan sin: och mig lyster först med dig snacka.

Steffe tänkte då wid sig, döde wore trollen stygge.
Då kom der ur berget ut stora flockar som myggor.

Han tog ej mindre för sig, än twå; de för hwart skott månd' falla.
Hade det warit flera än, hade icke bågen hållit.

Steffe han går i berget in, genom porten den höga,
Sitta der hans systrar tre, i guld som brinnande lågá.

Det war då hans yngsta syster, röd som en ros i blomma:
«Hade du dröjt en natt eller tre, för sent hade du wäl kommit.»

Ty hon bar sorgen.

Fastän nu bergboarne måste wika för ett nytt slägte på slätterna, underkastade de sig dock ej dettas öfwerwälde, utan blefwo städse sjelfrådande och fria i sina berg; derföre kallas de äfwen i Sagorna alltid Berga-Konungar. Ofta slutades ock striderna med en förlikning, och den segrande Slättlands-Konungen försmådde icke att taga Berga-Konungens dotter till sin Drottning eller att, på förlikningsdagen, gifwa åt hans son sin egen dotter till underpant af en waraktigare fred. Så

blandades folken; men först wid Christi födelses tid, ett hundrade år wid paß härefter, fick landet fullkomligt lugn.

Nu war hela Scandinaviska riket kändt och intaget af de Asiatiska folkstammarna. Thors konungaätt innehade Finnland, alla landskaper kring Bottniska Wiken, Swea land, Norrige och Wärmland, som Nore äfwen under sin färd lade under sitt wälde. I Göta riket deremot, hwilket innefattade allt landet sunnan om skogarna Kolmorden och Tiweden, och der den Götiska folkstammen hade bosatt sig, tyckes allt hafwa tillgått mer fredligt; de goda lagar och hyfsade seder, som de nykomna medförde, slogo bättre och fortare rötter, och åkerbruket hade stor framgång. Detta land hade sina egna Konungar; men deras namn och bedrifter hafwa sagorna nu till det mesta förgätit. Blott en Konung i Göta land, wid namn Erik, har blifwit ihogkommen med mycken berömmelse. Han sände nybyggare ifrån det folkrika Göta land till Småland, Skåne och Danmark, hwilka alla tillsammans då kallades Wetala land och hade en stor hufwudstad, af hwars präktiga slott och byggnader samt stenlagda gator finnas lemningar wid Wetlanda by i Småland. Erik blef då rådande äfwen öfwer deßa länder, såsom i en gammal wisa om honom sjunges:

Ein Eirikur fyrsti Konunger war
I Götalandena wida:
I bragd och i hugi snialler madr
I vigi swa auk i fridi.
Han war auk et fyrst i Vitalum ärdi.

Wi införa dock heldre detta gamla qwäde i deß helhet på ett något yngre språk:

Erik den förste Konung war
I Götalandena wida:
Till bragd en hug så båld han bar,
I härnad så ock i fride.
Han war ock den först uti Wetala erj'de (plöjde).

Wrångom och ondom war han led;

Dem gat han ock aldrig lida:
Dem redligom war han aldrig wred;
Ty månd' han ock frejdero bida.
Han war ock den förſt uti Wetala erj'de.

Med lagar ſtyrde han riket ſitt;
Saklöſe torfde ej qwida:
Från wåld han gjorde dem fräljt och quitt;
Men arge djerfdes ej bida.
Han war ock den förſt uti Wetala erj'de.

Ej war uti Wetala någon till,
Som plogen månde då wända:
Götiſka folket Erik, ſå mild,
Dock utan Konung, utſände.
Han war ock den förſt uti Wetala erj'de.

I landena Eriks mången war,
Som djerfdes lagbrytare bliſwa:
Derföre han ock åhoga bar,
Han månde ur landet dem drifwa.
Han war ock den förſt uti Wetala erj'de.

Så ſände han dem i Söderland,
Som förſt der började bygga;
Och med dem mången ſå godan en man,
Som dem ſkulle ſtyra och trygga.
Han war ock den förſt uti Wetala erj'de.

Der woro de, under Höfdingars wåld,
Så mången winter till ånda,
Tills Humle, den enwåldsherren ſå båld,
Dem Dan till Konung utſände.
Han war ock den förſt uti Wetala erj'de.

Dan ſina fäder i allom war lik,
Hans bygd man ſnart måtte nimma:
Uteſ Hans namne Danemark fick

Frejd sin och undersåtar sina.
Han war ock den först uti Wetala erj'de.

Danamän woro ej fria då
Att skatta åt Göta mannom:
Ej heller torde de skifta wig,
Ty dem war litet af landom.
Han war ock den först uti Wetala erj'de.

Betänkte nu Dana Konungen wål,
Det Dana-pligt mände blifwa,
Af ewigan rätt och fulltaka skål,
Att skatt till Göterna gifwa.
Han war ock den först uti Dana-mull erj'de.

Häraf synes, att denne Erik utsändt sina goda Götiska åkerbrukare, att lära Viterna, eller Danskarne, åkerbrukskonsten, hwarigenom han blef deras Drott och Fader. Wetala Hed kallades den tiden Skåne, som då uppodlades. Han war den förste, säger wisan, som i Witalum årdi, det är, ekjade ned säd, eller plöjde jorden. Wi må wål wörda detta gamla Götiska namn, Erik, som påminner oß en Konung, den der icke blott med wapen, utan med wälgerningar intog folk och länder. Troligt är likwäl, att Thors för gudomlig ansedda slägt wördades, såsom den der högsta magten tillkom, äfwen i Göta land, der nu började en gyllene tid af fred, sällning och rikedom, och der gudarnes dyrkan blomstrade. Någon strid hade likwißt äfwen der egt rum med landets äldsta inwånare, som förswarade sig i bergen, hwilket inses deraf, att många sagor omtala Bergtrollen och Resarne i bergen och skogarna, såsom Jätten i Himmelsberget, i Billingen, i Ålleberg, och den starka Resen Långben i Bohus län, med flera, som ännu i alla landsorter ihugkomne blifwa uti barnsagor och folksånger. Jätten i Himmelsberget, så är en sägen i bygden, satt så länge qwar, tilldeß klockorna i Klosters (Warnhems) kyrka jagade honom bort. När han stod utanför berget tillreds att flytta, kom en dräng gående från by-

en. Honom frågade han, hwart ut Brunhemsberget låg, och, när drängen wisade honom leden, den han borde taga, med utsträckt pekfinger, for Jätten utaf med sådan fart, att drängens finger följde med.

Gylfe war i Norden och Danmark den sista öfwerdrott, som härstammade från Fornjoters ätt. Han war en stor offerman, d. ä., dyrkade med nit gudarne, och en god, rättwis domare, hwarföre han ock wördades bland gudarnes antal. Den märkeliga förändring, som under denna Konungs sista regeringsår försiggick i deßa rikens regering, seder och gudadyrkan, skall i det följande afhandlas.

6. Om Gylfe och Sigge Fridulfsson, eller Odin.

Från det i wåra gamla sånger så högt beprisade Österland, — om hwilket wi så ofta, till och med i wåra barndomslekar, hört deßa ord: «Till Österland will jag fara», — kom en Konung, benämd Sigge Fridulfsson. Hans fordna land hette Asahem, som ock kallades Gudhem, och förnämsta orten derstädes war Asgård. Der war det största gudahof, med Horg och Tempel, som någon sägen wet omtala. Så heter om detta tempels härlighet i gamla skrifter: «Gudarne byggde ett tempel åt Allfader, den härligaste och största boning, som är byggd på jorden: allt både inan och utan är öfwerdraget med guld, och taket är täckt med gyllene sköldar, såsom med spån. Annan sal byggde de äfwen; der woro Horg för Asyniorna.» Sigge Fridulfsson war Drott och öfwerste offerprest i Asgård. Han war så wis, god och tapper, att Odin den Gamle troddes återfödd i honom, och blef han deraf kallad Odin. Alla folk af Skythisk eller Götisk stam wördade Asgård, och många kommo långwäga ifrån, för att se och höra Odins härlighet och wishet. En tid besökte ock Skandinaviens Konung Gylfe sina ättemän i Asgård och slöt wänskapsförbund med Odin, och någon tid derefter, då stor ofrid roade Asgård, utwandrade Odin med sitt gudafolk, sina söner och tolf Diar, eller offrens heliga föreståndare och prester, samt kom, efter det han genomwandrat flera länder, slutligen till Swerige; men allestädes, der han for fram, syntes hans wä-

[illegible] så gudomligt, hans wältalighet och wisheet så omotständliga, att man öfwer allt uppreste Horg och Tempel åt honom, hwarjemte många folk antogo hans söner till Konungar öfwer sig. Gylfe tog wäl emot denna gäst och medgaf honom, att, wid Sigtuna på Mälarestranden, inrätta samma Asadyrkan, som fordom i Asahem. Satte så Odin sina tolf Diar till föreståndare wid offren och började sin lagstiftning, men tog ej konungadöme i Swerige, utan lefde i tro och wänskap med Konung Gylfe till hans död; och hafwa sålades de orätt, som påbördat honom att hafwa swikit sin wälgörare.

Den älf, som flyter imellan Wenersjön och Skagern, hwaröfwer en bro förer från Westgötalandet in åt Wärmland, säges bära minne af Gylfe och fordom hetat Gylfes spång, nu Gullspångs-älf. Men en annan sägen är, att den har namn af en stor sten midt i strömmen, Gullsten benämd. Der skall hafwa stått en Konungs borg, och mycket guld fördöljas derunder.

Sin kunskap om Allfaders under, werldens skapelse, alltings ursprung och slut säger sig Odin hafwa lärt genom berättelser och wisa mäns sägner. I många stycken liknar hans lära Gamla Testamentets prophetiska skrifter. Enligt denna lära war Allfader hela werldens och äfwen gudarnes skapare; men det onda hade icke sitt ursprung från samma Gud, af hwilken blott godt kunde komma; Loke nämdes ett ondt wäsende, alla onda tings upphof. Skade-djur, såsom wargar och ormar, kallades hans barn och skapelse, och onda menniskor troddes stå i förbund med honom. I synnerhet ansägos Trollen och Jätteqwinnorna som hans anhang och som ulfwamödrar eller ulfwarnas ammor; så står i en gammal sång:

Österut i Jernskogen
Satt den Gamla
Och födde der
Ulfwens ungar.

Här finna wi grunden till den wantro, som ännu är qwar

bland oss från heden tima, att wargarne hafwa sitt ursprung från det onda wäsendet och, då de i mängd wisa sig, sändas såsom förebud till krig och stora landsplågor. Likaså hafwa wi uti wåra dagar hört, att gamla qwinnor, som bo i enstaka skogskojor, bliswit beskyllda för att hägna och hylla wargarna, då de jagas, och sålunda fått det föraktliga namnet Wargamödrar. Jättefolket troddes äfwen då besitta den trolldomskonsten, att till wargar förwandla menniskor, och hwilka då kallades Warulfwar. Härom går ännu mången widunderlig sägen, som ingen förständig man eller Christen tror, emedan wi nu wäl böra känna den Allgode, som ej lemnar sin magt enom androm (Esaias, 42 Cap., 8 v.).

Enligt Odins lära skulle allt skapadt, till och med gudarne, förgås en gång efter en kall, i tre är fortfarande, winternatt: detta werldens slut kallas Ragnarök och Thys-natten; deraf hafwa wi ännu i dag ordet Thys-mörker. Derefter skulle en ny himmel och en ny jord, ewigt grön, uppkomma, och de goda få en ewigt fäll boning. Men de onda åter, menedare, mördare och de, som förföra med öronassling, skulle wada i etterströmmar på ett djup, dit aldrig solen tränger (i Nastrand). I denna samma sång om werldens början och slut hafwa ock många med skäl trott sig igenkänna en prophetia om werldens Frälsare, under dessa ord:

Då kommer en annan,
Än mera mägtig;
Dock wågar jag icke
Honom nämna. — — —
Den Starke, ofwanifrån,
Han, som allt styr:
Domar Han sämjer,
Twister sliter
Och stadgar den lön,
Som warda skall.

Att oförskräckt gå döden till mötes, såsom det höfwes en

[illegible], hwilken wäntar ett bättre lif efter detta, att åta gudarne, wara sin Drott huld och trogen, i wänskap redlig, i förbund och löften orygglig: sådana woro hufwuddragen af Odins lära. Hans lagstiftning stämplade hwart nidingsdåd med blygd och wanära; och wåldsmannen, som ofredade en swag, wärnlös eller obewäpnad, måste, likasom den fege och trolöse, senkta för hwar årlig mans swärd i detta lifwet samt för qwalen i Nastrand efter döden. Emedan det, efter denna oroliga tids skick, då så många kriglystna folk drogo genom landen, war den högsta dygd att strida för sin folkstams åra och frihet, så war ock tapperhet den högsta dygd; och en hwar, som öfwat något ädelt dåd, hade att efter döden wänta glädje i Walhall. De fega, onyttiga och duglösa, som dogo, man att ha blödt i strid eller gjort något gagn, kommo efter döden till Hel; så het dödens bleka gudinna, och af hennes namn kallas ännu i dag dödssjukdomen hel-sot. När Konungar och förnämliga män dogo på sotsäng, läto de rista sig med spjut, för att dö blodiga, hwarmed de trodde sig bäst prydda att inträda bland de sälla forntida hjeltar i Walhall: detta kallades att märka sig åt Odin. Så gjorde ock Odin, då han, wid paß ett hundrade år före Christi födelse, afled, sedan han öfwer hela werlden, men förnämligast i Swithjod, såsom en wis lagstiftare, gudarnes tjenare och uppmanare till dygd, hjeltamod och ädla seder, öfwer Norden utbredt det första ljuset af odödlighetens lära.

Andra Afdelningen.

Om Gweriges Hedna Tid under Brännåldern. Ynglinga-ättens början.

1. Inledning.

Emedan den tid, oß nu möter, i de gamla skrifter blifwit Brännålder benämd, och åfwen ofta fornsägner och minnesmärken, af krukor med ben och aska, funna i jorden, eller ättehögar wittna derom, må denna indelningsgrund icke lemnas obemärkt. Enligt Odins lagstiftning skulle de dödas krop-

par brännas, och askan med benen i krukor förwaras samt i hög eller graf nedsättas. Barn togo arf efter föräldrar, och sönerna förpligtade sig wid arfölet att efterkomma deras willja, ära sin faders namn och hämnas hans död, om han war fallen i enwig eller slagen af wåldsman. Wid början af arfölet satt sonen på trappsteget till faderns lemnade högsäte och drack hans minnesskål ur Bragebägaren. Bragebägaren hade sitt namn af Brage, en af Asgårds fordna gudar, som rådde för sång och dryckesglädje. Sedan intog sonen faderns säte och blef Konung i gård och hydda. Hwar och en husfader war man för sig, egde oinskränkt magt öfwer sig sjelf, sina barn, sin hustru och sina trälar. Sig sjelf, om han war trött och mißnöjd att lefwa, sin maka, om hon war trolös, sina barn, om de woro lytta, så att han såg dem blifwa sig och andra till tunga, egde han att afhända lifwet. Qwinnorna hedrades dock mycket, aktade dygd och ära högre än lifwet, woro trogna i sin kärlek, wille ofta icke öfwerlefwa den man, de i lifwet älskat, utan följde honom med friwillig död till Walhall.

Före sin ankomst till Swerige hade Odin så tillräckligen pröfwat krigets olyckor, att honom syntes bäst wälja freden; men hans ungdomsbragder och oförskräckta mod woro så öfwer allt beryktade, att fienden ingenting djerfdes företaga mot hans land. Hans lagar och sedelära främjade endrägt och frid. Den, som ofredade den obewäpnade landtmannen, då han upphängt båge, sköld och swärd i sin sal, för att egna sig åt landtmanna-yrken, blef hwars mans niding, och alla togo den öfwerfallnes förswar. Asarne sutto ock ofta på sina rådstolar, då hwar och en, som led förtryck, egde att kära mot förföljares wåld och blef icke ohämnad i rättwis sak. Folkets myckenhet, landets odling, dygder och goda seder, wexte otroligt efter Asarnes ankomst, och den tid af ett hundrade år, som närmast föregick Christi födelse, åfwensom den af ett annat århundrade, som följde derefter, har af den trefnad och sällhet, som rådde i landet under Asa- eller Guda-stammens regeringstid, blifwit kallad den Gyllene Tiden.

2. Odins och Njords förbund och wänskap.

Wanerna, en Skythisk folkstam, woro grannar till Asahem. Efter en strid mellan deßa folkstammar stadnade Njord, en af Wanernas höfdingar, qwar i Asgård, slöt med Odin ett wänskapsförbund och blef räknad till Asarne. Från den tiden delade Odin och Njord, under många farligheter och ödets skiften, ljuft och ledt med hwarannan. Njord med sina Waner, följde Odin till Swithjod, och de båda wännerna bodde tillsamman på Mälar-stranden. Odin förestod offren, lagstiftningen och fredens yrken, medan Njord på hafswägen anförde landets sjömän och lärde dem förwärfwa rikedom och ära. Derföre ärades han af Wikingarne, eller sjöhöfdingarne, såsom hafwens gud, och trodde länge sjöfolk i Norden godt att åkalla honom för lyckosam wind och seger.

Njords maka war Skadi. Hon war jätten Thjaßes dotter från Trymhem i fjellen. Hon längtade hem till sin faders berg och trifdes icke wid hafsstranden, der Njords gård, Noatun, war belägen: då kommo de öfwerens att bli nio nätter i Trymhem och tre i Noatun; men, då Njord kom till Noatun (så säger Ynglinga-Sagan), qwad han:

Ledsnade jag wid fjellen,
Fast länge jag ej war der,
Blott nätter nio;
Ulfwarnes tjut
Så styggt mig tycktes
Mot Swanesången.

Skadi sjöng då:

Sofwa jag ej kunde
Wid hafsstranden
För sjöfoglars olåt.
Måsarnes skri,
Som af hafwet kommo,
Mig hwar morgon wäckte.

Skadi kallades Skid-gudinna. Henne troddes godt

att åkalla wid skidlöpande och jagt. Njord lät före sin död märka sig åt Odin, och hans aska säges wara nedsatt i den hög uti Norsunda socken i Uppland, som ännu kallas Njords eller Nors hög. Mycket känna wi ej af Njords bedrifter; men mycket nog är skrifwet till odödlig ära för honom, då minnets Saga säger, att Swea folk, som under honom warit sällt, bittert grät på hans grafhög. Så upplöstes först med döden det fasta wänskapsförbund, som warit mellan Gylfe, Odin och Njord. Ingen af dem tycktes wara för den andra för mycket; de hade alla tre nog att göra, att upplysa och lycka liggöra sitt folk.

3. Om Odins Söner.

Gefion hette en qwinna, som (ingen wet rätt, hwarifrån) kommit till Gylfes hof i Swithjod. Hon war intagande och ljuf i umgänge, och Konungen sjelf fann i henne stort behag. Somliga säga, att hon war Gylfes dotter med en Bergakungs dotter. Sköld, Odins son, fick sedan Gefion till maka, och Konungen gaf honom då med henne Seeland till hemförd. Så kom Seeland till Dana wälde. Så stor wältalighet, skönhet och kraft att tjusa allas sinnen, som Gefion egde, tycktes ingen wanlig, dödlig qwinna kunna ega, hwarföre hon ansågs såsom en öfwernaturlig warelse. Sagan utsmyckade derföre berättelsen om den hemgift, hon förde med sig till förökande af Skölds rike, på följande sätt: Gefion, en Drottning ur Jätt-hem, hade så tjust Gylfe, att han bewilljade henne att få med sig föra så mycket land ur Swerige, som hon med ett plogtag kunde bekomma. Då skaffade hon sig plog ur Jättelandet, förwände fyra Jättar, sina söner, i oxehamn och spände dem före. Satte så ned plogen djupt i Swea land och körde ut i hafwet ett godt stycke jord; efter den plogfåran blef sedan Lögaren, som nu kallas Mälaren; men med landet körde hon söder ut i hafwet och stadnade ej förr, än hon nedsatte det wid Odens-ö i Öresund; det är nu en skön och fruktbar ö och heter Seeland. På denna ö äro derföre lika många näs och uddar, som i Mälaren äro wikar. Så sjöngs härom, i en gammal dikt:

Bort från guldrike Gylfe
Gefion förde med sig
Danmarks tillökning,
Så att det rök
Af de springande oxar.

Säming, en af Odins söner, blef Konung i Norrige. Han war god skidlöpare, bågskytt och kämpe samt hade strid med Bergfolket, enligt Sagor samt en gammal Folkwisa, som man ännu, ehuru sällan, får höra sjungas. Säming, som i sin ungdom farit willse i sjellskogen, kom in till en Jättequinna, som ock kallades Djuramor, eller Wargamoder.

Det war Sämungen unge,
Helsa' med båe hände;
Inde satt gamla Djuramor,
Rörde med näsa i brände.
Sämungen unge kunde på skidorna löpa.

I Göta rike, eller Sunnanskog, war Gaut, Odins son, Konung, och i nästgränsande riken, på andra sidan Östersjön, woro ock andra Odins söner regerande. Alla dessa liknade sin fader i dygder, hjeltemod och folkkärlek. God fred och stor wälsignelse war i deras dagar öfwer de tre Nordiska rikena. Men Öfwer-Konung öfwer dem alla war Swea Drotten Yngwe Tirkia-Konung, så kallad af den folkstam ifrån Tirkiahem i Asien, öfwer hwilken han såsom helt ung warit höfding, och hwilken, anförd af honom under Asia-folkens utwandring, till wårt land inkommit med Odin. Denne Yngwe war den siste af de regerande Drottar, som ankommit ifrån Asien. Owißt är likwäl, om icke Freijr, Njords son, som nu blef öfwerdrott, högsta prest och domare, warit född i Wanahem, före faderns ankomst till Norden.

4. Om Gyllene Tiden och Ynglinga-Ättens begynnelse.

Den ätt af Drottar i Swithjod, som kallades Ynglingar, har sin begynnelse af Freijr, den ock Yngwe kallas.

Yngwe Frey flyttade gudarnes hof till Uppsala wid Fyrisä, och byggde han der det härligaste tempel, som warit i Norden. Det förliknades med templet i Asgård till prakt och rikedom, war täckt med guld, och en grof kedja af gyllene länkar war dragen rundt omkring. Till offertjenstens underhåll anslog Konungen årskilliga goda hemman i alla landskaper, som lydde under Swea wälde; deßa fingo då namn af Uppsala Öde (egendom), och ifrån dem hafwa kronogodsen sitt upphof. Öfwer all Norden war i hans tid god årswext, mellan Konungarne wänskap, mellan folken frid. Skölds sonson, Frode, regerade då i Danmark, och war mellan honom och Frey wänskap, att förtrolighet, eller en särdeles stor trygghet, mellan folken kallades Frode-Frid. Så war en sägen i fordom tid, att då begicks intet mord eller otrohet; guld kunde läggas på öppen wäg och blef icke stulet, och ingen hämnades en oförrätt. — Wid denna tid föddes Werldens Frälsare.

Freya war Yngwes syster och prestinna i gudahuset. Hon ansågs helig af folket, och tillegnades henne samma dyrkan, som fordom den Asgårdiska gudinnan Freya, hwilken troddes pånyttfödd i henne. Då Frey dog, lät prestinnan bygga en stor grafhög och ditföra hans lik, men sade för folket, att han ännu lefde, hwarmed de woro wäl tillfreds och lemnade willigt skatten, som infördes i högen genom tre gluggar: guldet genom en, silfret genom den andra, och genom den tredje kopparn. I tre år doldes sanningen för folket, och Freya rådde för land och offer. Då Swearne ändtligen fingo weta bedrägeriet, wredgades de dock icke deröfwer, ty landet hade städse warit lugnt och årsällt. Derföre tackade de henne, som behållit de kära qwarlefworna af Drotten, och wäntade sig Freys-frid, så länge landet egde de älskade qwarlefworna. Derföre brände de dem icke, utan tillslöto hans grafhög med wälsignelser och under bittra tårar. Då snart äfwen Freya dog, och med henne den rätta gudastammen från Asgård utgick, tillegnades båda deßa guda-syskon flera offer, och

kallades de sedan länge i heden tima för fröd och god årswerk.

Ännu i Fjolners, Yngwes sons, tid räckte den gyllene åldern. Om denna tid har blifwit diktad en gätlik sång, hwarom wi ock hafwa ett minne i sagorna om den gyllene tiden och gullqwarnen. Guldet kommer ur Jätte-hemmen, eller bergen. Swea Drotten egde twå Jätte-döttrar, som skaffade honom rikedomar. Frode, Dana Konung, kom från Ledre till gästabud i Uppsala. Då kommo Konungarne wäl öfwerens om sina landamären, och Frode fick wid afresan de nämda Jättemöarna Fenja och Menja, hwilka han förde med sig till Ledre, gjorde dem till trälinnor och satte dem att mala den qwarn, de fört med sig ur berget, och som kallades Grotta. Men qwarnen hade den egenskapen, att, hwad Menja och Fenja sjöngo om, detsamma maldes åt Frode på qwarnen.

De sjöngo så, säger Grotta-Sången:

Såll wi mala Frode:
Wi mala Frode guld,
Rikdom och Skatter ymnigt
På lyckans qwarn:
Han hwile på gods!
Han sofwe på dunbädd!
Han wakne med lust!
Nu wäl är malet.

Här må nu ingen
Annan skada,
Ej ställa försåt
Och ej med swärdet hwaßa
Någon sära,
Fast sin broders bane-man
Han bunden funne!

Men girighet bedrar wishet. Frode twang trälinnorna att mala, då andra hans tjenare sofwo, och befallde dem ständigt sjunga; enda hwilan, dem tillstaddes, war medan göken gol; då sjöngo de:

Ej hade Grotta kommit
Från sjellen grå,
Och icke här
Berg-kungens dotter malit,
Om fränder det wetat.

Nu äro wi komne
I Konungs gårdar,
Som obarmhertigt
Oß drifwer som trälar:
Grus fräter foten,
Och kroppen köld;
Förtryckarens qwarn
Wi draga månde.
Tungt är hos Frode.

Då malde Jättemöarne i wrede så, att flingorna foro ur qwarnstenarna, samt sjöngo krig och mord till Frodes förderf:

Nu skola män
Gripa spjuten hårda
Och bloddrypande swärd.
Waka Du, Frode!
Waka Du, Frode!
Will du höra
Förutsägner wåra:
Östan din stad
Eld ser jag tändas;
Krigsbåd är å färde,
Krigshär skall komma
Och bränna borgen,
Sköldunga-Kungens.

Nu kom stor ofrid öfwer Frodes land. Mysing, en sjö-[illegible]rehöfding, brände staden och dräpte Drotten. Då satte [illegible] trälinnorna på sina skepp, att mala salt. De malde en [illegible] så, att skeppen sjönko. Då blef wattnet salt, och det haf-[illegible] blef kalladt Östra-salt. Men en sägen är, att My-

sing bodde på Öland, der nu är Mysingeby, och en stor grafhög wisas, Mysinge-hög benämd. Men Fjolner Yngwesson hade förut omkommit på ett gästabud hos Konung Frode i Ledre. Han hade om en natt fallit från ett loft ned i ett stort jäsande mjödkar och drunknat. För en sådan död prisades han sedan i Sångerna mycket lycklig. Så blef i Norden slut på den gyllene tid och Frode-frid. Ett minnesmärke efter Konung Fjolner, och bygdt i hans tid, säges ett gammalt fyrkantigt torn wara, som ligger wid Helsingborg uppå åsen och kallas Kärnan. Murar derefter af mer än sju alnars tjocklek äro der ännu qwar.

5. Ynglingarne begynna färdas till Österlanden.

De goda åren togo slut. Folkets wälstånd och trefnad minskades lika med wördnaden för gudarne. Offren öfwerlemnades åt ofta ursinniga prester, och Horgabrudar, som derwid öfwade egennyttans odygd, bedreswo widskepelse, trolldom och beswärjelser. Det bedragna folket led deßutom mycket af mägtiga Småkonungars ströfwerier och inbördes twister, under det Öfwer-Drottarne gjorde härfärder till Österland, dit en besynnerlig hog tycktes draga dem, och der de länge brukade qwarstadna. Fjolners son, Swegder, Uppsala Drott, drog till Österland och kom aldrig mera hem. Sagan säger, att en Dwerg en afton utanför ett berg kom och bjöd honom in till Odin den Gamle. Swegder gick in och syntes aldrig mer. Med en qwinna från Wanahem hade Swegder en son, Wanland, som efter fadern kom till kungadömet och Uppsala Öde. Samma längtan till hans fäders fordna hem och hans moderland drog ock honom bort. I Finnland fick han Driswa, Konung Snios dotter, till hustru, för sedan hem och kom icke mer tillbaka till henne. Hon wäntade i tio år och sände då sin son, Wisbur, till hans fader i Uppsala. Då Wanland likwäl icke hördes af, sände hon efter en led Trollqwinna, Huld, som öfwer Drotten sjöng de trollrunor, att han skulle komma tillbaka, eller ock sätta lifwet till. Då öfwerfor Konungen en sjukdom af oro och längtan efter Driswa och Finnland; men, som hans wänner hindrade honom att re

kände han en afton en qwäfning och sade, att Maran red honom. Sagan säger; Hans män kommo att hjelpa honom, och, när de togo i hufwudet, då trädde trollet honom på benen, att de nära kroßades. Men, så snart de togo i fötterna, då qwäfde hon hufwudet, så att han dödde. Hans grafhög och bautasten wisades wid Skut-ån i Skutunge nära Uppsala. — En nog allmän och af mången widskeplig för sann hållen historia om Finnarnes trolldomskonst, som skall wara utöfwad i sednare tider, tyckes stå i gemenskap med denna Hulds beswärjning och har tilläfwentyrs sin upprinnelse från denna.

En ung Swensk man hade under en wandring i Finnland trolofwat sig med en wacker Finsk flicka; men, när han återkommit till sin hembygd, glömde han snart sin kärlek och sitt löfte att komma åter till sin brud. En dag kom till honom en trollkunnig Lapp, och det föll den unga mannen in, att bedja honom säga sig, huru det stod till med hans fästmö i Finnland. «Det skall du sjelf få se», swarade Lappen, och, efter det han under beswärjelser fyllt en så med watten, bad han honom komma och se uti wattnet. Då skall den unge mannen hafwa sett den wälkända wackra bygden kring sin fästmös hydda. Hans hjerta slog högt, då han såg henne, blek och förgråten, träda ut ur hyddans dörr och, efter henne, hennes fader med bister uppsyn och en bößa i handen. Nu trädde den gamle Finnen till en så med watten, såg utåt den wäg, från hwilken fästmannen wäntades, skakade på hufwudet och spände sin bößa; dottern wred sina händer. «Nu skjuter han dig,» sade Lappen, «om du icke förekommer det och skjuter honom. Skynda och lägg an med din bößa!» — Finngubben lade till ögat och gick till sån. «Skjut nu,» sade Lappen, «eller är du sjelf dödsens!» Då sköt han af sitt skott och såg, huru Finnen föll liflös till jorden. Samwetet förde den trolösa fästmannen derefter tillbaka till den öfwergifna fästmön, och skall han då hafwa erfarit, att hennes far dött af slag, samma dag som Lappen anställt den omtalade trolldomen. Mån-ga sådana berättelser finnas, äfwen bland wåra Swenska Finnar i Wärmland och Finnmarkerna. Likwäl förswinner denna skywärda widskepelse mer och mer för Christendomens ljus.

Böck bör ingen trotsa, än mindre förbrätta sådana menniskor, emedan de wäl kunna känna många naturliga, men för andra förborgade, medel att hämnas och skada.

I deßa och de 3:ne följande Ynglinga-Drottarnes tid fannos i Swea och Göta landen många Småkonungar, rika män och förnämliga stridshjeltar, efter hwilka många borgar och ärtehögar äro uppkallade, samt deßutom andra minnesmärken äro för hand i alla landskaper. Deßa mägtiga höfdingars och kämpars småkrig sig imellan hafwa gifwit mången ort benämning, och ett minne efter dem är hwart kummel eller stenresning på wära hedar, hwar häll, som, lutande och moßbewext, talar om flydda århundraden. Stundom kallas en sådan häll Konungshällen, och kullen Konungshögen; då äro namnet och bedriften förgätna. Stundom nämner en fornsägen några förbråkade namn, hwilka gå igen likt spöken efter kämpar, som der utfört sina strider, segrat eller stupat. Sådana innen äro sagorna om Kung Ingels strid på Ingelsås wid Åkeberg; Dags kamp med Åke wid Dagsnäs; Kung Hämings grafhög i Lefwene, samt Kung Skjolms wid Wener-stranden, hwilken sistnämde höfding säges warit så rättwis, att twister afgjordes på hans grafhög, der sedan länge warit ett domare-säte; Wetlanda Konungens strid med Konung Rane i Bohuslän och oräkneliga sådana, i hwar landsort mötande berättelser, hwilka alla wittna om den ringa trygghet för tif och gods, menige man i sådan ofridstid kunde hafwa.

Gårdars namn, som grunda sig på gamla sägner om Småkonungarne och deras strider, förekomma i alla landsorter, såsom, i Skåne, Torups gård säges hafwa namn af en Konung Tor, som wid Tockarp haft sin ladugård, dit en stenbro warit lagd från borgen öfwer träsket. Efter borgen omtalas winkällaren, som längst warit i behåll af deß forntemningar. Men Stoby Konungen slog ihjäl Torups Konungen. Då hämnades Tors män sin herres död och sldgs ihjäl hans baneman, den de lade i en hög, som nu kallas Bålet och ännu wisas wid Stoby, likasom Bålet wid Torup är minne utaf Tor, och säges han deri wara begraf wen.

I Lashult är en kulle, Sefredskullen, och en äng, Sefre-ängen. Efter berättelse har en Konung Sigfrid haft sin borg der på kullen, och är en sägen, att han med en damm för Kungsströmmen, som flyter förbi Sefrekullen, kunde sätta hela nejden under watten allt upp till kyrkan. Efter gamla sångerna kunde förmodas, att denne Konung Sigfrid warit Konungarne af Brattingsborg underdånig, och att Konung Sigfrid i striderna war Banérföraren:

De redo ut af Brattingsborg, Så många kämpar tröste;
Der mände stenarne remna, Och jorden under dem brista.
Det war rikan Radengard, Han war en kämpe så starker,
Och det war Konung Herr Sigfrid, Han förde Konungens märke.

Raekeby i Westergötland heter rätteligen Ranåkersby, efter Konung Rane, som, enligt sägen, bott på Storegården, men efter andra berättelser på Järlhus. Folket säger, att han är begrafwen under Bautastenen, nära landswägen wid Almeryd.

6. Guldkedjan och Förbannelsen öfwer Ynglinga-huset.

Allt mer fördunklad blef den gamla, enfaldiga tron på Allfader, tillika med de dygder, gudarne belönade med frid och fällhet. Odins sedelära war sammanfattad i twänne hufwudstycken: oförskräckt mod i död och faror, men i all wandel ära och redlighet; att göra rätt och sedan frukta ingen magt, utom gudarnes. Så länge Drotten war den första offerpresten wid Borg och Tempel, tapper i rättwis strid, redlig och trofast, wördades han af sitt lyckliga folk; men, då höfdingarne förakta det heliga, weta de icke, att de sjelfwa blifwa föraktade af folket, som sjelft blir oheligt; då upplösas ock lätt banden dem imellan. — Så gick det deßa olyckliga Drottar af Ynglinga-huset. Det första budet i Odins lära, det oförskräckta hjeltemodet, lydde de ännu; men det andra, dygd och en rätt fruktan för gudarne, hörsammades icke mer.

Wisbur, Wanlands son, efterträdde sin fader i Uppsala Öde. Han wistades, likasom fadern, mycket i Österland

och tog i Finnland hustru, med hvilken han hade tvänne söner, Öder och Gissel, dem han båda förskjöt och sände till Finnland. Sedan tog han en annan hustru och födde sonen Domalder. Gißel och Öder kommo en gång från sin moder, för att söka beweka fadern och åtminstone utbekomma den morgongåfwa, han henne gifwit, och som bestod af en dyrbar guldkedja och trenne goda gårdar; ty att så gifwa morgongåfwa war enligt Odins lagstiftning. Men Wisbur war lika girig som trolös, och barnen återwände ohörda till bedragen moder. Huld het en trollkunnig Horgabrud, den argaste trollqwinna, som funnits i Norden. Hon omtalas mycket och länge i sagorna såsom en stam-moder för Huldra-folket. Henne bad den förskjutna Drottningen om bistånd och hämd. Då sjöng Huld hård förbannelse öfwer Ynglingahuset och brukade trolldomen Sejd, som skedde med kokning af stocka örter, ormar och andra giftiga djur. Öfwer guldkedjan qwad hon den förbannelsen, att hon skulle blifwa sina egare till olycka och den ypperstа mans bane i Ynglingarnes ätt; men öfwer donna frägt i allmänhet sjöng hon, att de skulle fördras unbördas och dräpa hwarandra. Derefter öfwerföllo sönerna Wisbur oförmärandes en natt och brände honom inne. Detta war det första fadermord. Swearne biträdde den gången Finnarne. Detta war det första Drottswek i Norden.

Föga war land och folk den tiden lyckligt. Domalder, Finn-Hatarn kallad, for med härsmagt och hämnades grymt sin faders död. Men swårare hämd wäntade honom hemma. I landet wore hårda år och hungersnöd. Första mißwexteret strömmade folket om hösten till Uppsala offret. Djur offrades. Andra året offrades menniskor; men tiderna blefwo snarare hårdare än bättre. Förtwiflan satte hela landet i rörelse. Utwandringar företogos, till uppsökande af bättre land. Trodje året plägade höfdingarne råd, hwad offer skulle ske. Då dräpo de Konungen, offrade honom gudarne och beströko altaren med konungablodet.

Domar, Domalders son, fick ändtligen frid efter denna storm, och war i landet god åring och nåring i hans dagar.

Han fick Helsöt, och hans lik brändes wid Fyris åbrädd. Der trifades länge Domars hög och Bautastenar.

7. Om Ståndens uppkomst.

Redan i Odins tid hade den ståndsskilnad uppkommit, som sedan i hela hedendomen skiljde Nordens inbyggare i trenne klaßer: Trälar, Fribornа, och Jarlac, eller Höfdingar. Men en gammal och sinnrik dikt beskrifwer ståndens uppkomst på följande sätt: «Heimdall, en af Asarne, hwars boning war Himmelsborg, gick utefter gröna stigar och kom till ett hus å sjöstranden. Dörr stod å gafwel, eld brann å golfwet, hjon sutto derinne, af arlete grånade, Ae och Edda, i gammaldags kläder. Edda tog ur askan tunga, tjocka, sådmängda kakan, bar fram soppa i skålen: lätkerhet war den sudna kalfwen. Heimdall, som kallade sig Rig, sof med husets hjon i tre nätter. Nio månader derefter födde Edda son, som wattenöstes och kallades Träl. Han wexte och trifdes, war mörk till färgen, sick skrynklig hud å händerna, krumpna kubgar, tjocka fingrar, fult anlete, lutad rygg och långa hälsen. Tiggarflicka kom till huset, fötter såredde, armen solbränd, näsan nedtryckt. Hon hette Thy (trälinna), framlefde med Träl de tunga dagar och födde hon en söner och döttrar. Deras fyßla war: binda bast, [illegible] bördor, bära ris, stänga och göda åker, sköta swin, [illegible] gatter, gräfwa torf.» Af dem äro trälaätter komna. Rig gick derefter wägen fram, kom till ett hus, dörren stod på glänt, han gick in, eld brann å golfwet, husets hjon sutto wid syßlor. Mannen slöjdade till en wäfbom, hans skägg war putsadt, håret klippt i pannan, han hade en trång skjorta, spänne wid halsen. Hustrun swängde spinnrock, lade garn till kläder. Hon hade bindel på hufwudet, smycke på bröstet, duk om halsen, band på axlarna. Afwe och Amma egde huset. Rig undsägnades med husets hjon i tre nätter. Nio månader derefter födde Amma en son, röd och blomstrande med lindrande ögon: han wattenöstes och kallades Karl.

Han wexte och trifdes, lärde oxar tämja, flöjda redskap, timra hus, smida söm, köra plog. Hem fördes, behängd med nycklar, i kjortel af gethår, Snör (den snälla) hette hon, Karls brud. Hon sattes under päll, de bytte ringar, bäddade säng, byggde bo. De födde söner och döttrar.» Af dem äro komne Karlaätter. «Rig gick dädan, wägen fram, kom till en sal, dörren war stängd och ring i karmen. Han gick in: golfwet war strödd sutto der husets hjon, sågo hwarannan i ögat, Fader och Moder, med lätt arbete för händer. Husbonden böjde båga, snodde sträng, skäftade pilar. Moder hade smycke på bröstet, sid kjortel, blånadt linne, strukna stärkta ärmar, hade anlete skärare, bröst ljusare, hade hwitare än hwitaste snö. Hon lade den märkta hwita duken på bordet, satte derpå de hwita, tunna hwetekakor, silfwerbeslagna fat med allahanda rätter, fläsk och stekta foglar, win i kannor och beslagna bägare; de drucko och språkade, tills dager wardt. Rig blef der i tre dagar. Nio månader derefter födde Moder en son, han sweptes i silke, wattenöstes och kallades Jarl. Ljust war hans hår, rödhwita hans kinder, och ögonen hwassa som på ormungar. Han wexte upp, swängde sköld, snodde bågsträng, spände båga, kastade spjut, skakade laus, inred hästar, hetsade hundar, drog swärd och öfwade sig att simma. Då kom Rig till gården, lärde honom Runor, gaf honom sitt namn och erkände honom för sin son. Han kom till de salar, der Herse bodde, der mötte honom den smärta, ädla och hwita Erna. Hon fördes hem och blef Jarls brud.» Af dem äro Jarlaätter komna. Deras son het Konr (Konung), det är: en man af hög, furstlig börd. Hans lott blef att heta Rig och känna runer. Men denna Rigs son war Dag, Göta Konung, fader till Drotta, Domars gemål. Derföre tog ock Dyggwe, Domars son, först i Swerige konunganamnet. I hans tid war frid i landet.

Om Dag den Wise, Dyggwes son, berättas en besynnerlig saga. Han hade en sparf, som flög omkring och

bragte sin herre många tidender om landet. Denna sparf for en gång östan åt Göta land. Men, då han på en gårdsåker, som het Wörwa, wille hemta sig mat, kom bonden ut och slog honom ihjäl. Då Konungen med skepp kom att hämnas, hände sig, att en träl oförwarandes kom fram på åbrädden wid Wapnawad och kastade honom med en hötjufwa till döds.

Med Agne, Dags son, börjas de rätta Wikinga-tiderna. Wikingar kallades de på hafwen kringströfwande kämpar, som från fiendtliga skepp och land plundrade gods och guld. De hade sina egna lagar och öfwerföllo ej de swagare eller wärnlösa köpmän. De försmådde det wekliga lifwet wid hof och i fredliga salar, och den, som wille wara rätt Wiking, sof icke gerna under sytad ås. Agne war Wiking och kallades derföre Agne Skeppsbonde. Han war den berömligaste bland Wisburs ätt-män, som buro den olyckliga guldkedjan. På honom skulle således Hulds förbannelse gå i fullbordan. Under ett sjötåg till Finnland slog han en Konung, wid namn Froste, och tog hans dotter Skjalf till hustru. Wid Stockfund, på en udde, der nu wår konungaborg ligger, steg Agne i land wid sin hemkomst och slog upp sina tält om aftonen. Der war den tiden hög timmerskog. Konungen drack på Kung Frostes och sina segrars minne, tilldeß han sommade i sitt tält. Skjalf fäste då, med tillhjelp af sina tillgifna, ett tåg i guldkedjan, som satt om Konungens hals. Men hennes män slogo tältstängerna omkull, kastade snöret kring grenarna af ett högt träd och hißade så Konungen upp mot trädets topp, der han dog. Det rummet kallades sedan Agnes nås. Men hans aska nedsattes på Söder-Törn, der nu är Södermalm. Agne Skeppsbondes söner Alrik och Erik togo riket efter sin faders död i brödraskifte. De woro Wikingar och berömda kämpar. En dag redo de ut i marken med sina hästar och kommo ej tillbaka. Då funno dem deras män, och hade de med betslen ihjälslagit hwarandra. Då tycktes den andra af Hulds förbannelser öfwer Ynglinga-huset uppfylld.

8. Guld farligare än Jern för Swea Konung.

Det omtalas i de gamla sagor, att en Konung, Sigtrug, i Göta land, som lefwat i Uppsala-Konungarne Ulrics och Eriks tid, af sina gudar wid ett offer fått den tillsägelsen, att stål och jern icke skulle sära honom; men för guld skulle han wakta sig wäl. Han hade en ung dotter, wid namn Groa; om hennes skönhet och förstånd hafwa i forntiden öfwer hela Norden många sånger warit kända. En Konung af Jättarnes stam hade med hennes faders willja blifwit henne trolofwad. Men i Danmark hade en ung, tapper konungason wuxit upp, som bättre behagade den sköna prinsessan. Hans namn war Gram Halfdansson. Förklädd hade han kommit i Kung Sigtrugs hof och wunnit hans dotters, Groas kärlek. Men, innan Groa kände honom, hade han i enwigesstrid nedlagt Jätten, hennes fästman, och framträdde derefter första gången för den förstrackta prinsessan, då hon war ute på en spatsergång, och war han då klädd i wilda djurs skinn. Men snart kastade han af sig den blodbestänkta wildjurshuden, och si! då stod en wacker, ung prins framför henne och begärde hennes hand såsom belöning för sin seger. Groa motwade honom wäl för sin mägtiga faders wrede; men Gram swarade, att han war en wäl så mägtig Konungs son, hwilken nog kunde förswara sin brud. Derefter förde han henne hemligen med sig bort, ur Sigtrugs salar, till Danmark, och lefde båda makar sedan en tid med hwarandra lyckligen tillsammans. Slutligen samlade den förolämpade Sigtrug en stor här af Göta land och kom att hämnas sin bortstulne dotter. Gram gick honom till mötes med en icke ringare här. Men före striden blotades i båda lägren åt gudarne. Då fick Gram det swar af offerpresterna, att han icke med stål eller jern skulle kunna öfwerwinna Sigtrug, utan med guld. Detta begrundade Gram och inlade i sin stridsklubba ett stycke guld, uppsökte sin fiende i striden, och för denna klubba stupade Sigtrug. Denna saga hör man på följande sätt förklarad. Göta Konungen war oöfwerwinnerlig; mintet kunde Danskarne hoppas att besegra honom. Men Gram förstod att med

guld köpa några förrädare i Göta hären, hwilka förrädde sin Konung och sitt fädernesland. Så har af ålder warit bland det Swio-Götiska folket; det är fattigt och till största delen troget; men några få wanbördingar från Swensk manna ära hafwa alltid funnits, som utaf fiendens guld låtit sig bedragas att swika Drott och fädernesland. Aldrig för fiendens swärd och stål, men wäl för deß guld, har Swerige något att frukta.

9. Hading och Hunding.

För den bortröfwade Groas och hennes faders skull utbröt nu en hämdekrig. Efter wäldiga strider i Cuthullins och Fingals land, på Irlands och Skottlands stränder, satt den gamle Swaran i Ara-näs' salar, då tidender kommo om hans wäns, Konung Sigtrugs, fall. Då stod den åldriga krigshöfdingen upp och ropade sina män till strid, och snart mötte han sin fiende. Den gråhårige Swaran föll der för den unga, öfwermodiga Gram. Men Swipdager, Swarans son, Konung öfwer land i Norrige och Sachsland, kom nu att utkräfwa hämden. Gram stupar, Danskarne fly, och Swipdager blir Konung i Westergötland. Dock, dermed war det förödande kriget icke slutadt; nog blod hade ännu icke flutit för denna qwinnas skull. Som Grams hämnare framträder en ny oförfärad hjelte på skådeplatsen och lifwar åter de Danskas mod. Hading war dennes namn. Han omtalas i Sagorna såsom oöfwerwinnerlig, ty han war uppfostrad i Finnmarken, wäl inöfwad i swartkonst och trolldom samt hade alltid i farans stund att påräkna hjelp och bistånd, icke blott af Odin, som war honom blid, utan ock af en ond ande, som Finnarne dyrkade. Krigets lågor upptändes nu åter i Göta land, och Swipdager föll för Hadings swärd. I kraft af den rycktiga Wigarfslagen trädde son efter fader upp i hämdekriget, som utföll till Hadings fördel.

Asmund, Swipdagers son, blef sedan Konung i Göta land och tog efter sin fader arf och wig-arf. Den striden war för Hading den wådligaste och nära att kosta honom lifwet. Kung Asmunds unga son fäktade wid sin faders sida,

men stupade, till allmän sorg; i sin blomstrande ungdom. Förtwiflad kastade den olycklige fadern hjelm och sköld samt rusade med sitt swärd in i fiendens leder. Men, slutligen utmattad, mötte honom döden af Hadings swärd. Asmunds trogna maka wille icke öfwerlefwa honom, utan följde honom med friwillig död. På någon af Westergötlands hedar har denna strid stått; men okändt är, hwar, ty på dem alla höja sig ättekullar och gråa bautastenar utan ristning. När den idoge landtmannen går dem förbi, tänker han på framfarna tider och säger wid sig sjelf: «Här hwilar wäl någon forntids hjelte, som stridt för ära och fosterjord; kan hända det är den gode Konung Asmund och hans trogna maka.»

Då waknade Götarnes hat med sådan förbittring, att Danskarne, sedan de lidit hungersnöd och nederlag, öfwergåfwo Hading och flydde. Ensam och förtwiflad, flyktade han sjelf till Helsingland, der han kringirrade på stränderna och sof i skogarna, ty ingen wille låna honom hus. En Horgabrud war upphofwet till denna bannlysning. Han hade dödat ett styggt hafsdjur, som höllis heligt bland detta folk. Då mötte honom den ursinniga Horgabruden och sjöng öfwer honom denna förbannelse: «Sätter du fot på jord, eller spänner du segel ut på haf, skola de wrede gudar städse dig möta, och i hela den wida werlden skall allt i naturen uppresa sig mot dina företag: På land skall du falla, — på haf gå i qwaf, — storm förfölja dig, — och hämden blåsa i dina segel, — hus falla öfwer dig, — din boskap dö af köld, — allt sörja, dit du kommer, — allt sky dig, som förgift och pest. — «Så skall himmelen straffa dig, ty du har dräpit en gud i främmande skepnad. Derföre skola Nordan och Sunnan tjuta omkring dig, — Östan och Westan förderfwa dig, intilldeß du försonar gudarnes wrede och wänder deras straffande hand ifrån dig.» — Motgång och olycka förföljde derefter Hading, tilldeß han i Uppsala-templet offrade åt Frey och sonade sin synd. Då gaf honom Frey den wishet, att förstå fridens och wänskapens lycksalighet. Med Hunding, en fridsäll Konung i Westergötland, efter hwilken minnesmärken och sägner ännu derstädes finnas, knöt Hading ett fast wän-

skapsförbund, och den trofastheten, hvarmed dessa vänner höllo sitt skallbrödraskap, blef ett mål för berömd och lof i alla tider. När ett rykte kom för Hundings öron, att Hading blifvit dödad i en strid, samlade han höfdingarne af sitt land till sin sal och begick sin wäns minne, tackade sina män för deras trohet och sade, att han icke wille låta Hading länge wänta på sig i Walhall, utan wille han fort skynda till Hans och andra wänners möte. Derefter sprang han midt under dryckeslädjen upp i ett mjödkar, stack sig igenom med sitt swärd och slutade så med glädje sitt lif. Då Hading fick detta spörja, skattade han sig lycklig, att hafwa egt en sådan trofast wän, wille icke stå honom efter i ett ädelt förakt för döden, utan wisade, att äfwen han hade tro på wänners återseende efter döden, i det han samlade alla höfdingarne för sitt folk, drack Hundings minne och slutade sitt ärofulla lif med en glad och frywillig död.

Till minne af denna trofasta wänskap har fordom en wisa, under samma melodi som Habor Kung och Siwar Kung, blifwit mycket sjungen i Swerige. Deß innehåll är följande:

Hunding Kung och Hading Kung,
I Swerg' och Danemark,
De swuro hwarann ett wänskapsförbund,
Det war både kraftigt och starkt.
Men wänner så säte i döden dock aldrig förlåtas.

De swuro, att, när hwarandras död
De kunde förnimma någorlund',
De skulle sig sjelfwa för ångslan och nöd
Förgöra alle i samma stund.
Men wänner så säte ꝛc.

Omsider så fördes de tidender falsk',
Kung Hunding till jämmer och wånde,
Att Hading nu wore bragter om hals
Och dräpen utaf sin mage.
Men wänner så säte ꝛc.

«Dö är bäst för den sin hafwer miſt. —
Wänner ſå ſåte ꝛc.

«Sådan tro-wänſkap är aldrig hörd
«I werlden, ſom Hunding har gjort.
«Sig för mig i döden hafwer han fört,
«Sent lär ſådant härefter bli ſpordt.
Wänner ſå ſåte ꝛc.

«O, Hunding, Hunding! Nu kommer jag:
«Du trängte nu icke ſå ſwåra!
«Betala kärlek har ej fördrag;
«Se, min' ögon fålla ej tårar!»
Wänner ſå ſåte ꝛc.

Kung Hading ſin Drottning nu ſade god natt,
Samt barnen och höfdingar ſin'.
Springer ſå upp i högan galge med fart,
Hånger ſig i allas åſyn.
Wänner ſå ſåte ꝛc.

De togo Hading neder med haſt;
Det war ſtor jämmer och möda:
Twå wänner ju, genom lögnens laſt,
Så ſåte woro nu döda.
Men wänner ſå ſåte ꝛc.

Kung Hunding och Hading exempel är,
Att, eho en tro-wän will wara,
Sitt lif ſkall han icke hafwa ſå kärt,
Att han det för wännen will ſpara.
Men wänner ſå ſåte i döden dock aldrig förlåta

10. Om Konſtnären Waulunder och Dwerga-Smidet.

Uti forntida ſagor från denna tid, åfwen i dem från a
dra länder, omtalas en ryktbar konſtnär, eller, ſåſom det h
te den tiden, en Smed, ſom än kallas Wetint, än We

land och Willand, men hwars rätta Göthiska namn är Waulunder. En mycket gammal Nordisk sång är grunden för alla dessa sagor, och af de rent Swenska namn och andra omständigheter, som deri förekomma, finner man, ett så wäl den stora konstnären som händelsen tillhör wäret fädernesland.

Såsom nu för tiden en tänkande Christen tillskrifwer allt fullkomligt och godt ett högre upphof, så ansågo ock wåra hedniska förfäder allt förträffligt och utmärkt i menniskowerk hafwa sin grund i något öfwernaturligt. Men, som de icke kände den rätta källan, hwarifrån allt förstånd och all god lärdom kommer, tillskrefwo de sin gudaläras anderwäsenden, Älfwor och Dwergar, allt sådant. I de tider, då förswaret utgjorde mannens första pligt, och segern war hans högsta lycka, och sjelfwa Gimle, eller himmeln, wanns med mod och ett godt swärd, war det naturligt, att dugliga wapen ansågos för den dyrbaraste egendom. En god wapensmed sades wara lärd af Älfworna eller Dwergarne. Ett wäl härdadt, godt och spänstigt swärd kallades wanligen Dwergasmide. Äfwen andra konstarbeten, i synnerhet armringar af guld, med dyrbara stenar eller pålagda lysande färger, kallades stundom Älfwa-, stundom Dwergasklenod. I smideskonsten ansågos ock Jättarne och Bergfolket wara mycket skickliga, och wid bergen förekomma stundom mindre, från de öfriga klipporna skiljda, stenhällar, som af landtfolket kallas Jätteståd, och på hwilka Jättarne förmenas hafwa idkat sitt smide. På mångfaldiga sätt utsmyckade sagor om dessa Bergsmeder saknas icke. En bonde, heter det merändels, far utmed berget wid solgången, får så se Bergsgubben stå och smida wid jätteståndet, med grå rock och en grå hatt på hufwudet. När denne känner en Christen man sig nära och, som det kallas, luktar Christen blod, utsperrar han näsborrarna och snärkar mot hästen, som blir wild och skrämd, och hunden hwinslar och springer under hästens ben, att gömma sig. Det kan icke lätt komma förbi ett sådant ställe; men, heter det gemenligen till slut, «på Guds magt gick allting wäl, och bonden kom ofkadd hem med sin swett-dryppande, skälfwande häst».

Han wexte och trifdes, lärde oxar tämja, flöjda redskap, timra hus, smida söm, köra plog. Hem fördes, behängd med nycklar, i kjortel af gethår, Snör (den snälla) hette hon, Karls brud. Hon sattes under päll, de bytte ringar, bäddade säng, byggde bo. De födde söner och döttrar.» Af dem äro komne Karlaätter. «Rig gick dädan, wägen fram, kom till en sal, dörren war stängd, och ring i karmen. Han gick in: golfwet war ströddt, sutto der husets hjon, sågo hwarannan i ögat, Fader och Moder, med lätt arbete för händer. Husbonden böjde båga, snodde sträng, skäftade pilar. Moder hade smycke på bröstet, sid kjortel, blånadt linne, strukna och stärkta ärmar, hade anlete skärare, bröst ljusare, hals hwitare än hwitaste snö. Hon lade den märkta hwita duken på bordet, satte derpå de hwita, tunna hwetekakor, silfwerbeslagna fat med allahanda rätter, fläsk och stekta foglar, win i kannor och beslagna bägare; de drucko och språkade, tills dager wardt. Rig blef der i tre dagar. Nio månader derefter födde Moder en son, han sweptes i silke, wattenöstes och kallades Jarl. Ljust war hans hår, rödhwita hans kinder, och ögonen hwarsa som på ormungar. Han wexte upp, swängde sköld, snodde bågsträng, spände båga, kastade spjut, skakade lans, inred hästar, hetsade hundar, drog swärd och öfwade sig att simma. Då kom Rig till gården, lärde honom Runor, gaf honom sitt namn och erkände honom för sin son. Han kom till de salar, der Herse bodde, der mötte honom den smärta, ädla och hwita Erna. Hon fördes hem och blef Jarls brud.» Af dem äro Jarlaätter komna. Deras son het Konr (Konung), det är: en man af hög, furstlig börd. Hans lott blef att heta Rig och känna runer. Men denna Rigs son war Dag, Göta Konung, fader till Drotta, Domars gemål. Derföre tog ock Dyggwe, Domars son, först i Swerige konunganamnet. I hans tid war frid i landet.

Om Dag den Wise, Dyggwes son, berättas en besynnerlig saga. Han hade en sparf, som flög omkring och

bragte sin herre många tidender om landet. Denna sparf for en gång östan åt Göta land. Men, då han på en gårdsåker, som het Wörwa, wille hemta sig mat, kom bonden ut och slog honom ihjäl. Då Konungen med skepp kom att hämnas, hände sig, att en träl oförwarandes kom fram på åbrädden wid Wapnawad och kastade honom med en hötjufwa till döds.

Med Agne, Dags son, börjas de rätta Wikinga-tiderna. Wikingar kallades de på hafwen kringströfwande kämpar, som från fiendtliga skepp och land plundrade gods och guld. De hade sina egna lagar och öfwerföllo ej de swagare tilet wärnlösa köpmän. De försmådde det wekliga lifwet wid hof och i fredliga salar, och den, som wille wara rätt Wiking, sof icke gerna under sotad ås. Agne war Wiking och kallades derföre Agne Skeppsbonde. Han war den berömligaste bland Wisburs ätt-män, som buro den olyckliga guldkedjan. På honom skulle således Hulds förbannelse gå i fullbordan. Under ett sjötåg till Finnland slog han en Konung, wid namn Froste, och tog hans dotter Skjalf till hustru. Wid Stockland, på en udde, der nu wår konungaborg ligger, steg Agne i land wid sin hemkomst och slog upp sina tält om aftonen. Der war den tiden hög timmerskog. Konungen drack då Kung Frostes och sina segrars minne, tilldeß han sommade i sitt tält. Skjalf fäste då, med tillhjelp af sina tillgifna, ett tåg i guldkedjan, som satt om Konungens hals. Men hennes män slogo tältstängerna omkull, kastade snöret kring grenarna af ett högt träd och hißade så Konungen upp mot trädens topp, der han dog. Det rummet kallades sedan Agnes nås. Men hans aska nedsattes på Söder-Törn, der nu är Södermalm. Agne Skeppsbondes söner Alrik och Erik togo riket efter sin faders död i brödraskifte. De woro Wikingar och berömda kämpar. En dag redo de ut i marken med sina hästar och kommo ej tillbaka. Då funno dem deras män, och hade de med betslen ihjälslagit hwarandra. Då tycktes den andra af Hulds förbannelser öfwer Ynglinga-huset uppfylld.

8. Guld farligare än Jern för Swea Konung.

Det omtalas i de gamla sagor, att en Konung, Sigtrug, i Göta land, som lefwat i Uppsala-Konungarne Ulrichs och Eriks tid, af sina gudar wid ett offer fått den tillsägelsen, att stål och jern icke skulle göra honom; men för guld skulle han wakta sig wäl. Han hade en ung dotter, wid namn Groa; om hennes skönhet och förstånd hafwa i forntiden öfwer hela Norden många sånger warit kända. En Konung af Jättarnes stam hade med hennes faders willja blifwit henne trolofwad. Men i Danmark hade en ung, tapper konungason wuxit upp, som bättre behagade den sköna prinsessan. Hans namn war Gram Halfdansson. Förklädd hade han kommit i Kung Sigtrugs hof och wunnit hans dotters, Gröas kärlek. Men, innan Groa kände honom, hade han i enwigesstrid nedlagt Jätten, hennes fästman, och framträdde derefter första gången för den förskräckta prinsessan, då hon war ute på en spatsergång, och war han då klädd i wilda djurs skinn. Men snart kastade han af sig den blodbesmärkta wildhjortshuden, och si! då stod en wacker, ung prins framför henne, och begärde hennes hand såsom belöning för sin seger. Groa motwarade honom wäl för sin mägtiga faders wrede; men Gram swarade, att han war en wäl så mägtig Konungs son, hwilken nog kunde förswara sin brud. Derefter förde han henne hemligen med sig bort, ur Sigtrugs salar, till Danmark, och lefde dessa makar sedan en tid med hwarandra lyckligen tillsammans. Slutligen samlade den förolämpade Sigtrug en stor här af Göta land och kom att hämnas sin bortröfwade dotter. Gram gick honom till mötes med en icke ringare här. Men före striden blotades i båda lägren åt gudarne. Då fick Gram det swar af offerpresterna, att han icke med stål eller jern skulle kunna öfwerwinna Sigtrug, utan med guld. Detta begrundade Gram och inlade i sin stridsklubba ett stycke guld, uppsökte sin fiende i striden, och för denna klubba stupade Sigtrug. Denna saga har man på följande sätt förklarat. Göta Konungen war oöfwerwinnerlig; minst kunde Danskarne hoppas att besegra honom. Men Gram förstod att med

guld köpa några förrädare i Göta hären, hwilka förrådde sin Konung och sitt fädernesland. Så har af ålder warit bland det Swio-Götiska folket; det är fattigt och till största delen troget; men några få wanbördingar från Swensk manna ära hafwa alltid funnits, som utaf fiendens guld låtit sig bedragas att swika Drott och fädernesland. Aldrig för fiendens swärd och stål, men wäl för deß guld, har Swerige något att frukta.

9. Hading och Hunding.

För den bortröfwade Groas och hennes faders skull utbröt nu ett hämdekrig. Efter wäldiga strider i Cuthullins och Fingals land, på Irlands och Skottlands stränder, satt den gamle Swaran i Ara-näs' salar, då tidender kommo om hans wäns, Konung Sigtrugs, fall. Då stod den åldriga krigshöfdingen upp och ropade sina män till strid, och snart mötte han sin fiende. Den gråhårige Swaran föll der för den unga, öfwermodiga Gram. Men Swipdager, Swarans son, Konung öfwer land i Norrige och Sachsland, kom nu att utkräfwa hämden. Gram stupar, Danskarne fly, och Swipdager blir Konung i Westergötland. Dock, dermed war det förödande kriget icke slutadt; nog blod hade ännu icke flutit för denna qwinnas skull. Som Grams hämnare framträder en ny oförfärad hjelte på skådeplatsen och lifwar åter de Danskas mod. Hading war dennes namn. Han omtalas i Sagorna såsom oöfwerwinnerlig, ty han war uppfostrad i Finnmarken, wäl inöfwad i swartkonst och trolldom samt hade alltid i farans stund att påräkna hjelp och bistånd, icke blott af Odin, som war honom blid, utan ock af en ond ande, som Finnarne dyrkade. Krigets lågor upptändes nu åter i Göta land, och Swipdager föll för Hadings swärd. I kraft af den olyckliga Wigarfslagen trädde son efter fader upp i hämdekriget, som utföll till Hadings fördel.

Asmund, Swipdagers son, blef sedan Konung i Göta land och tog efter sin fader arf och wig-arf. Den striden war för Hading den wådligaste och nära att kosta honom lifwet. Kung Asmunds unga son fäktade wid sin faders sida,

men stupade, till allmän sorg, i sin blomstrande ungdom. Förtwiflad kastade den olycklige fadern hjelm och sköld samt rusade med sitt swärd in i fiendens leder. Men, slutligen utmattad, mötte honom döden af Hadings swärd. Asmunds trogna maka wille icke öfwerlefwa honom, utan följde honom med friwillig död. På någon af Westergötlands hedar har denna strid stått; men okändt är, hwar, ty på dem alla höja sig ättekullar och gråa bautastenar utan ristning. När den idoge landtmannen går dem förbi, tänker han på framfarna tider och säger wid sig sjelf: «Här hwilar wät någon forntids hjelte, som stridt för ära och fosterjord; kan hända det är den gode Konung Asmund och hans trogna maka.»

Då waknade Götarnes hat med sådan förbittring, att Danskarne, sedan de lidit hungersnöd och nederlag, öfwergåfwo Hading och flydde. Ensam och förtwiflad, flyktade han sjelf till Helsingland, der han kringirrade på stränderna och sof i skogarna, ty ingen wille låna honom hus. En Horgabrud war upphofwet till denna bannlysning. Han hade dödat ett styggt hafsdjur, som hölls heligt bland detta folk. Då mötte honom den ursinniga Horgabruden och sjöng öfwer honom denna förbannelse: «Sätter du fot på jord, eller spänner du segel ut på haf, skola de wrede gudar städse dig möta, och i hela den wida werlden skall allt i naturen uppresa sig mot dina företag: På land skall du falla, — på haf gå i qwaf, — storm förfölja dig, — och hämden blåsa i dina segel, — hus falla öfwer dig, — din boskap dö af köld, — allt sörja, dit du kommer, — allt sky dig, som förgift och pest. — «Så skall himmelen straffa dig, ty du har dräpit en gud i främmande skepnad. Derföre skola Nordan och Sunnan tjuta omkring dig, — Östan och Westan förderfwa dig, intilldeß du försonar gudarnes wrede och wänder deras straffande hand ifrån dig.» — Motgång och olycka förföljde derefter Hading, tilldeß han i Uppsala-templet offrade åt Frey och sonade sin synd. Då gaf honom Frey den wishet, att förstå fridens och wänskapens lyckselighet. Med Hunding, en fridsäll Konung i Westergötland, efter hwilken minnesmärken och sägner ännu derstädes finnas, knöt Hading ett fast wän-

skapsförbund, och den trofasthet, hwarmed dessa wänner höllo sitt stallbrödraskap, blef ett mål för beröm och lof i alla tider. När ett rykte kom för Hundings öron, att Hading blifwit dödad i en strid, samlade han höfdingarne af sitt land till sin sal och begick sin wäns minne, tackade sina män för deras trohet och sade, att han icke wille låta Hading länge wänta på sig i Walhall, utan wille han fort skynda till hans och andra wänners möte. Derefter sprang han midt under dryckesglädjen upp i ett mjödkar, stack sig igenom med sitt swärd och slutade så med glädje sitt lif. Då Hading fick detta spörja, skattade han sig lycklig, att hafwa egt en sådan trofast wän, wille icke stå honom efter i ett ädelt förakt för döden, utan wisade, att äfwen han hade tro på wänners återseende efter döden, i det han samlade alla höfdingarne för sitt folk, drack Hundings minne och slutade sitt ärofulla lif med en glad och friwillig död.

Till minne af denna trofasta wänskap har fordom en wisa, under samma melodi som Habor Kung och Siwar Kung, blifwit mycket sjungen i Swerige. Deß innehåll är följande:

Hunding Kung och Hading Kung,
I Swerg' och Danemark,
De swuro hwarann ett wänskapsförbund,
Det war både kraftigt och starkt.
Men wänner så säte i döden dock aldrig förlåtas.

De swuro, att, när hwarandras död
De kunde förnimma någorlund',
De skulle sig sjelfwa för ängslan och nöd
Förgöra allt i samma stund.
Men wänner så säte ꝛc.

Omsider så fördes de tidender falsk',
Kung Hunding till jämmer och wåde,
Att Hading nu wore bragter om hals
Och dräpen utaf sin måge.
Men wänner så säte ꝛc.

«Och mist hafwer jag min fullfrogne wän,
«Mig twingar wårt trohetsförbund
«Till döds; — aldrig får jag honom igen.
«Lefwa will jag nu ingalund'.
Men wänner så såte ꝛc.

«Hading, o Hading! Hwi hastar du,
«Will du min trohet så pröfwa? —
«Till dig så skall jag ock komma rått nu,
«Will du dock blott en timma töfwa.
Wänner så såte ꝛc.

«Till graföl jag nu ock bjuder dig,
«Sodan dryck låter oß bereda:
«Skolom nu oß lustig' göra i tid,
«Hwarannan willje wi leda.» —
Wänner så såte ꝛc.

Och Hunding strax då ett gåstabud stort
Lät laga och wänner nu kalla:
Men aldrig så kunde de tänka det mord,
Honom då uti sinnet mänd' falla.
Wänner så såte ꝛc.

Når de gåster hade sig druckit rus,
Som töfwade icke så länge,
Så bjuder han godnatt åt det hela hus,
Låddes willja gånga till sånge.
Wänner så såte ꝛc.

«Hafwen tack, du Skepna och Lycka så god,
«Som hafwen mig till en Konungsman
«Uppsatt! — Jag wål hos Eder hår stod,
«Regerade städer och land.
Wänner så såte ꝛc.

«I hafwen mig gifwit så god en wän,
«Till honom jag nu wandra will;

«Ty honom I hafwen nu tagit igen,
«Kom Död, war ej blid eller mild!»
Wänner så säte ꝛc.

Öfwerfullt i salen stod i en wrå
Ett kar med fradgande mjöde,
Deri springer Hunding lustigt då:
Dränker sig inför hjeltarne höge.
Wänner så säte ꝛc.

«O Hading, du war mig så tro en wän,
«I döden jag dig ej förlåter;
«Betalar din trohet med trohet igen,
«Jag hör, du efter mig gråter.» —
Wänner så säte ꝛc.

När Hading deßa tidender fick,
Hörde Hunding lagdan på bår;
Det honom så fast till hjertat gick,
Upp reste sig dock icke ett hår.
Wänner så säte ꝛc.

«O Hunding, Hunding! Wännen så huld,
«Är för' mig du lagder i jord;
«Jag skall dig wedergälla den skuld
«Och önskar det redo wara gjordt.» —
Wänner så säte ꝛc.

Sitt Råd strax sammankallas bjöd
Kung Hading, att till sig komma.
Och säger snart byggja en galga så hög,
Der sjelfwer så wille han somna.
Wänner så säte ꝛc.

«Sannt är för wißo, som säges gemen,
«Jag det klagar af hjertans briſt:
«En trogen wän döder uppstår sent,

«Dö är bäst för den sin hafwer miſt. —
Wänner ſå ſäte ꝛc.

«Sådan tro-wänſkap är aldrig hörd
«I werlden, ſom Hunding har gjort.
«Sig för mig i döden hafwer han fört,
«Sent lär ſådant härefter bli ſpordt.
Wänner ſå ſäte ꝛc.

«O, Hunding, Hunding! Nu kommer jag:
«Du trängte nu icke ſå ſwåra!
«Betala kärlek har ej fördrag;
«Se, min' ögon fälla ej tårar!»
Wänner ſå ſäte ꝛc.

Kung Hading ſin Drottning nu ſade god natt,
Samt barnen och höfdingar ſin'.
Springer ſå upp i högan galge med fart,
Hänger ſig i allas åſyn.
Wänner ſå ſäte ꝛc.

De togo Hading neder med haſt;
Det war ſtor jämmer och möda:
Twå wänner ju, genom lögnens laſt,
Så ſäte woro nu döda.
Men wänner ſå ſäte ꝛc.

Kung Hunding och Hading exempel är,
Att, eho en tro-wän will wara,
Sitt lif ſkall han icke hafwa ſå kärt,
Att han det för wännen will ſpara.
Men wänner ſå ſäte i döden dock aldrig förlåta

10. Om Konſtnären Waulunder och Dwerga-Smidet.

Uti forntida ſagor från denna tid, åfwen i dem från a
dra länder, omtalas en ryktbar konſtnär, eller, ſåſom det h
te den tiden, en Smed, ſom än kallas Wetint, än W

land och Willand, men hwars rätta Göthiska namn är Waulunder. En mycket gammal Nordisk sång är grunden för alla dessa sagor, och af de rent Swenska namn och andra omständigheter, som deri förekomma, finner man, att så wäl den stora konstnären som händelsen tillhör wärt fädernesland.

Såsom nu för tiden en tänkande Christen tillskrifwer allt fullkomligt och godt ett högre upphof, så ansågo ock wåra hedniska förfäder allt förträffligt och utmärkt i menniskowerk hafwa sin grund i något öfwernaturligt. Men, som de icke kände den rätta källan, hwarifrån allt förstånd och all god lärdom kommer, tillskrefwo de sin gudaläras anhewäsenden, Älfwor och Dwergar, allt sådant. I de tider, då förswaret utgjorde mannens första pligt, och segern war hans högsta lycka, och sjelfwa Gimle, eller himmeln, wanns med mod och ett godt swärd, war det naturligt, att dugliga wapen ansågos för den dyrbaraste egendom. En god wapensmed sades wara lärd af Älfworna eller Dwergarne. Ett wäl härdadt, godt och spänstigt swärd kallades wanligen Dwergasmide. Äfwen andra konstarbeten, i synnerhet armringar af guld, med dyrbara stenar eller pålagda lysande färger, kallades stundom Älfwa-, stundom Dwergasktenod. I smideskonsten ansågos ock Jättarne och Bergfolket wara mycket skickliga, och wid bergen förekomma stundom mindre, från de öfriga klipporna skiljda, stenhällar, som af landtfolket kallas Jätteståd, och på hwilka Jättarne förmenas hafwa idkat sitt smide. På mångfaldiga sätt utsmyckade sagor om dessa Bergsmeder saknas icke. En bonde, heter det merändels, får utmed berget wid solgången, får så se Berg-gubben stå och smida wid jätteståden, med grå rock och en grå hatt på hufwudet. När denne känner en Christen man sig nära och, som det kallas, luktar Christen blod, utsperrar han näsborrarna och snärkar mot hästen, som blir wild och skrämd, och hunden hwinslar och springer under hästens ben, att gömma sig. Det får icke lätt komma förbi ett sådant ställe; men, heter det gemenligen till slut, «på Guds magt gick allting wäl, och bonden kom oskadd hem med sin swett-dryppande, skälfwande häst».

— Det berättas ock någon gång, att landtmannen gått fri-
modigt fram till Bergasmeden och betingat sig något smid
af honom, som han ock erhållit. Att gifwa allt detta så myc-
ket mera trowärdighet, nämnes alltid mannens namn, som
hört denna säg'n af åsyna wittnen. Allt detta är ännu qwa
af de hedniska sagorna om Dwergasmidet, hwilket man
trodde sig erhålla af Berginwånarne, eller sådana smeder, som
af dem intagna i berget, fått lära den rätta smidkonsten.
Waulunder kallas deraf i det gamla qwädet: Älf-Drott
och Älfwornas sällskapare. Efter de beskrifningar på
sådana konstsmiden, som läsas i de gamlas skrifter, skulle man
tro, att en större konstfärdighet wid stålets och guldets arbe-
tande funnits i forntiden, än någonsin sedan i Norden. Öf-
wer hela werlden skattades wåra swärd ganska högt. När en
gång wåra sändebud bragte skänker med sig till Romerska ri-
kets Kejsare, tog han emot ett swärd, som honom räcktes, bö-
de spetsen derå allt intill fästet, och, då han såg, att klingan,
sedan han släppt den lös, sprang med spänstighet tillbaka och
war lika rät som förut, tog han emot swärdet med wälbehag; men
de guldstycken, som lades för honom på jorden, försmådde han
och lät dem ligga.

Waulunder, eller Wölund, forntidens förnämste
konst-smed, säges wara född i Småland och kallas i allmän
säg'n Willand. Af honom heter ännu ett härad i Stå-
ne Willands Härad, hwilket, till åminnelse af honom
ännu i sitt häradsmärke, eller sigill, har en hammare och tång.
Der wisas ock en underjordisk grotta, som kallas Willands-
smedja. Men enligt den äldsta urkund, som nämnes denn
ryktbara man, woro hans olyckliga lefnadshändelser följande.

Waulund bodde med twänne sina bröder i Ulfdalen.
I det nordligaste Uppland, icke långt från hafsstranden, har
den ort warit, som fordom burit detta namn. På en gam-
mal runsten wid det nu warande Ortala läses, att den blif-
wit upprest efter en man i Ulfdalum. Ortala är fäl-
des det med tiden förbråkade namnet Ulfdala. En morgon
bittida woro de tre bröderna ute på jagt och funno på hafs-
stranden sittande trenne jungfrur af oförliknelig skönhet. Som

nanifrån, öfwer Mörkwed, eller de kolmörka skogar, hade de kommit i swanhamn flygande; ty de woro Walkyrior och Odins Sköldmö'r. Nu hade de likwäl lemnat striderna, spunno lin, och bredwid dem låg deras hwita swanklädnad. De tre bröderna togo hwar sin af dem till hustru. «I sju wintrar sutto de nöjda der; men den åttonde började de tråna, och den nionde skiljde dem ödet från deras männer.» De twå bröderna foro att söka sina makar åter: «Men Wölund ensam satt i Ulfdalen; slog guldet röda kring ädla stenar; sogade wäl de gyldene ringar. Så wäntade han sin hwita qwinna, om hon åter komma mände.» Då sporde Nidad (han kallas ock i sagorna Kung Nidung; och Nidingen, en bygd i Småland, som nu kallas Östra härad, samt en ö i Westerhafwet, wid Halländska kusten, af samma namn torde hafwa förwarat minnet af honom; — till något af dessa ställen, som hört till denna Konungs område, hänför sig den bekanta wisan: «Konungen skulle till Nidingen fara; «Hemma skulle hans dotter wara»), — Nidad, Niara-Drott (det tros betyda Nerikes Konung), sporde, att Wölund ensam satt i Ulfdal, och sände sina män att plundra honom: «I natten foro de, med naglade brynjor; deras sköldar i fullmånen blänkte.» Wölund war på jagt, då de instego i hans sal. Der sågo de på bast uppträdda guldringar till sju hundrade. En togo de bort och gömde sig undan. Långsamt går den alltid sorgbundne Wölund hemåt, räknar sina ringar, saknar en och blir glad, ty han menar, honom hade Hlödwes dotter tagit, hans maka, Allhwit den Unga, som han tänkte nu hafwa återkommit. Så satt han och wäntade henne, tilldeß, förtyngd af trötthet, han insomnade. Men, — «han uppwaknade utan glädje: fann å sina händer tunga bojor, och å fötterna fjettrar lagda». Då lät Nidad föra konstnären med sig hem, och på Drottningens onda inrådan lät han afskära honom fotsenorna, att han icke skulle rymma eller tänka på hämd. Sedan sattes han i en smedja på en holme, dit ingen mer än Konungen fick komma. Sjelf bar Nidad det dyrbara swärdet, som Wölund egt, och hwilket icke hade i wulden sin like; men Konungadottern, den sköna Bothwil-

da, der den ring, som blifwit tagen af bastet i Wölunds bo-ning. När Wölund såg swärdet, brunno hans ögon af händ. Då qwad han: «På Nidad blänker dyraste swärdet, som jag hwäßte, så godt jag kunde, och som jag härdade, så godt jag förmådde; det blanka swärd nu ewigt är fjerran från mig buret.» Men, då han såg Konungadottern bära sin Allhwits gullring, förjde han sä: «Nu bär Bothwild min bruds guldring röda; ej bot jag derför wäntar.» Så satt han. Ej han sof; men han med hammarn slog, och försåt för Nidad ganska fort han smidde. Men Bothwild, konungadottern, hade sönderbrutit den dyrbara ringen, och ingen kunde laga den. Då smög hon sig i hemlighet bort till Wölund och bad honom bota skadan. Detta företag slutades så, att hon ledde honom ut i gröna lunden och blef hemligen hans maka. Derefter kommo, lockade af nyfikenhet, Nidads twänne unga söner i lömdom till konstnären uti hans fängelse. Då lyckades Wölund fullkomligen att hämnas. Så listigt blefwo konungasönerna tagna afdaga, att ingen kunde upptäcka, hwart de tagit wägen. Sedan infattade Wölund i guld och inlade med perlor piltarnes hufwudskålar och gjorde deraf kostbara dryckeskärl åt Konungen. Ifrån den tiden förföljde sorgen Konung Nidad, som aldrig kunde hugswalas öfwer sina förlorade söner. En dag gick han till smidjan, att spörja Wölund, om han icke wißte något om barnens öde. Då hade konstnären gjort sig wingar och stod på en klippa, färdig att flyga bort, och sade till Konungen: «Först alla eder skall du mig göra: wid skeppets bord, wid sköldens rand, wid hästens bogar och wid swärdets ägg; — att intet qwal orsaka Wölunds maka, fast känd hon eder wore, — eller min son, om än han wore inom dessa salar.» — När Nidad swurit honom denna ed, qwad Wölund: «Gack du till smidjan, som du mig byggde! Der ser du bälgen, med blod beständ. Jag deri dina söners hufwud afskar, och under läskhon deras ben jag lade.» Sedan omtalade han ock, huru Bothwild blifwit hans maka och skulle snart föda honom ett barn; men dem båda anbefallde han Konungen, höjte sig på sina wingar och for

bort. Då ångrade Nidad det wåld, han mot konstnären för-öfvat, och han qwad: «Jag waknar, och jag somnar, glädjelös alltid. Sist minnes jag mina söner.»

Konung Nidads dotter, Bothwild, födde sedan en son, som i Nordens wisor och sagor icke blef mindre berömd, än hans fader warit. Han kallas merändels Widrik Willandsson, i sagorna Widga Welintsson, och hade en tid Willands Härad i förläning. Mest ryktbar blef han genom den skrift, som kallas Wilkina-Saga, deruti hans bedrifter, då han följde Konung Thidrik af Bern, beskrifwas. Men, efter sägner och minnesmärken i Skåne och Blekinge, hade en Konung Thidrik på Ifön wid stranden sin borg, kallad Brattingsborg, hwarefter ännu, wid lite sjö, ruiner skola synas under wattnet. Ett slags runda stenkast finnas deromkring på grunden, hwilka folket kallar Brattingsborgs penningar. Bland alla Konung Thidriks kämpar war Widrik den förnämsta och den enda bland dem alla, som wågade anfalla de grymma Jättar, hwilka den tiden öfwade mycket öfwerwåld. Den ena uppehöll sig i Långesskog i Skåne, men blef slagen af Widrik, efter en hård kamp. I Giers härad, wid landswägen, wisas en stensättning öfwer Jättens graf. Den andra Resen hade sitt bergslott i Bratteskog i Bohuslän. I nämda skog, så är allmän sägen, huserade han gräseligen i femton år med mord och rån, och ingen wågade anfalla honom. Kung Thidrik uppmanade till slut sina kämpar att uppsöka denna Rese och med hans nederläggande winna åra och skatter; men ingen tordes företaga denna wådliga färd. Till slut reste dock den tappre Widrik Willandsson med sitt goda swärd, Minnering, sin faders mästerliga smide, och uppsökte Långben Rese och stridde med honom. Många wisor om denna manliga gerning blefwo sedan sjungna i Norden. De flestas innehåll är följande:

Kung Thidrik står på Brattingsborg, han ser sig ut så wida: «O, hade i dag jag kämpen den, i Brattingsskog torde ri-

dals» —

Det ståndar en borg för Bern, och der bor inne Kung Thidrik.

Det swarade Widrik Willandsson, han war så modig i hog:
«Och wäl will jag wara den förste man, som rider i Bratingesskog.»

Det ståndar ꝛc.

Och Widrik red sig den wägen fram, han yppa' en wisa och qwad;
Det hördes femton mil, så långt, ut på det salta haf.
Det ståndar ꝛc.

Och Widrik rider den wägen fram. Der skogen han gjordes honom trång,
Der fann han på det leda troll, der låg både bred och lång.
Det ståndar ꝛc.

Och det war Widrik Willandsson, han fram till Resen red:
«Res dig upp på dina långa ben! Du gör's mig nu swårer lig wred.» —

Det ståndar ꝛc.

Och det war Högben Rese, han lyfte på sitt öra:
«Och hwad är det för en liten fogel, mig tycktes i skogen höra?» —

Det ståndar ꝛc.

«Och, intet är det en liten fogel, dig tyckes i skogen nu höra;
«Här nu är kommen kämpen den, som dig törs wäcka och röra.»
Det ståndar ꝛc.

«Här hafwer jag legat i femton år, allt på min wenstra sida;
«Du rid bort, fager unger swen, om dig lyster längre att lefwa!»

Det ståndar ꝛc.

Widrik han kastar sin häst omkring, red upp på Resens sida;

Och sönder brusto hans refben sju, derom begynte de strida.
Det ståndar ꝛc.

Och det war Långben Rese, han tog sin stålstång i händer,
Slog efter Widrik Willandsson, att stången i berget rände.
Det ståndar ꝛc.

Och det war Långben Rese, han började fast att jämra:
«Nu sitter min stång i berget fast, som hon wore slagen med hammar.»
Det ståndar ꝛc.

Widrik war snar, och Skymling blef war, att han sitt swärd utryckte:
Han högg som fingrar af Resens hand, och dertill med ett stycke.
Det ståndar ꝛc.

«Hör du, fager unger swen, will du gripa mig till fånga,
«Du gör det på din hofmans ed och säg mig af ditt namne!»
Det ståndar ꝛc.

«Och Skymling, så heter min goda häst, är fallen af Atles stode;
«Minnering heter mitt goda swärd, är härdadt i kämpablode.»
Det ståndar ꝛc.

«Sjelf heter jag Widrik Willandsson, det namn till hofs månd' jag bära;
«Min moder war Stolts Bothwild, en Konungadotter med ära.»
Det ståndar ꝛc.

«Och dig skall jag hugga, Rese, så små, som löfwet det blåser af linde,
«Om du mig ej wisar det guld uppå, som du uti skogen har inne.» —
Det ståndar ꝛc.

Och Widrik han red, och Resen kröp, dock woro de lika höga.
Han wisade honom så stort ett slott, allt med förgyllande flö-
gar.
Det ståndar ꝛc.

«Och hör du, Widrik Willandsson, stig ned utaf din häst,
«Och wält den sten från bergsalens dörr, och tag det gulbet
mest!» —
Det ståndar ꝛc.

Det swarade Widrik Willandsson, han trodde honom så illa:
«Det plägar ingen kämpe bold sin magt uppå stenar spilla.»
Det ståndar ꝛc.

Och det war Högben Rese, han skulle det guld upphemta.
Högg så honom Widrik hufwudet af, det märte han wäl
wänta.
Det ståndar ꝛc.

Så tog han Resens döda kropp, reste den upp mot en ek.
Red så till Konung Thiderik, sa' honom så underlig lek.
Det ståndar ꝛc.

«Du wänd dig om, Konung Thiderik, du följ i skogen med
mig!
«Allt det guld, Resen egde, det will jag wisa dig.»
Det ståndar ꝛc.

«Och jag will wisa dig det hus, som glimmar ljusande i låga;
«Och der finn's inne mera guld, än femton Konungar ega.»
Det ståndar ꝛc.

Det war Kung Thideriks alla mån, når de fingo Resen se,
Så lätt de rände åt skogen in, man måtte wäl åt dem le.
Det ståndar ꝛc.

Och det war Widrik Willandsson, han talade det af spe:
«Hur' willjen I bida en kämpe god, tören honom ej dödan se?»
Det ståndar en borg för Bern, och der bor inne Kung
Thidrik.

Denna strid med Högben eller Långben Reſe ſäges i Boshuslän hafwa ſtått på Bratteſkog wid Grytingen i Skredswik. Wid gården Björkebräcka i Bro ſocken, på utmarken wid wägen nära gården Hallerid på Strömgenäs, wiſas en ſtenſättning på Reſens graf, utmärkande hans kropp, tjugo alnar lång, och bägge armarna tolf alnar. På en ſten, uppgräfd i Bro kyrkogård, finnes uthugget ett ſwärd, ſom mot ändan är en twärhand bredt och åtta quarter längt, med rund handkafle: detta ſwärd ſäges uthugget till åminnelſe af denna ſtrid och Reſens wiſtande i Bratteſkog. Af denna ſaga om den ſofwande Röfwaren i Bratteſkog har uppkommit den folklek, ſom i åtſkilliga orter är brukliga: En af de lekande, utklädd med luden pels, ſitter eller ligger och låtſar ſofwa: Imellertid anföres ringdanſen af någon handfaſt hufwudman, under följande ſång:

Banka, Banka! Räfweſkall!
Räfwen är inte hemma,
Räfwen är åt Bratteſkog, åter ſtekta wingar.
Lärkan ſjunger, göken gal, om ſommaren i wåra ängar.
Wak upp, Räf!

Ringdanſen fortfar ſedan (emedan Röfwaren ännu låtſar ſofwa), och man ſjunger:

Gullgäſen går i ſkogen och nappar grönt gräs.
Twi ware den Räfwen, ſå falſker han är!

Då wäckes Röfwaren åter med ett långt ſamtal, och ſtriden begynnes. I de ſödra orterna ſjunges, i ſtället för Bratteſkog, Långeſkog, hwilket allt utwiſar det ſammanhang, denna folklek har med Sagan om Röfrarne i deßa båda ſkogar. Men Widriks egen graf wiſas i Willands härad mot Blekingſka gränſen, der ſtora ſtenar reſtes honom till minneswärd.

Efter en annan ſägen är ſmedsſonen Widrik Werlandsſon född i en by, Groſsbyen benämd, weſter ut från Ugglums Kyrka, och utwiſas der hans grafhög, utmärkt

med twänne uppresta stenar, ännu tre till fyra alnar öfwer jordytan.

11. Om Princeßan Thorborg och Ulleråkers belägring.

De milda seder, Asa-folken medfört till Norden, hade gifwit wika för det hårda, krigiska lynne, som nu beherrskade sjelfwa qwinnornas hjertan. Den förenämde Swea Konung Erik, Agnes son och Alriks broder, hade en dotter, benämd Thorborg. Hon war starkare än de flesta män och föraktade äkta ståndet. De friare, som wågade sig in i hennes borg, Ulleråker, brukade hon wål undfägna; men, då aftonen kom, straffade hon dem för deras djerfhet. På samliga utstack hon ögonen, andra hand hon till händer och fötter och upphängde i sofkammaren. Hon klädde sig i hjelm och pansar och kallades af sitt folk Kung Thorborg.

I Westergötland, wid den ort, som nu heter Götene, wisas en åttstupa, Thors-graf kallad, der, såsom det säges i Götriks Saga, de af dennes möderneslägt, som ledsnat wid lifwet, störtat sig utföre och utan sot eller plåga farit till Odin. Der är nu Gullhammar, fordom Gyllingehammar, hwareft Götrik, Westgöta Konung, på en enstaka gård djupt inne i skogen uppwexte hos sin moder. Han war Konung Götes son och blef efter faderns död sjelf tagen till Konung på tinget. Båda dessa Konungar woro wänsälla och rika på guld samt wäldiga kämpar. Med sjelfwa Öfwerkraften kunde de täfla i magt och anseende. Folkets hela mål och säkerhet berodde denna tid på småkonungarnes tapperhet, emedan deras wapen och mykte höllo plundrande fiender från landet. Deraf kallades dessa höfdingar landtwärnsmän. Till friden i hela Göta land denna tid bidrog mycket den fasta wänskap, som rådde imellan den mägtiga Konung Ring i Skåne och Götrik, emedan de i ofred wärnade hwarandras land. Kung Ring wistades ofta hos sin wän i Westergötland, der ännu en sägen är, att en Konung Ring slutit wänskap med en annan Konung på det ställe, som nu kallas Ringsåsen. Äfwen Ringsbacken wid Holmesta, utom andra ställen, förwarar minnet af hans wistelse i Westergötland. —

Dock finnas om denna Ringsås en annan sägen, att Ring, Östgöta Konung, hwilken omtalas i Herauds och Bosa Saga, der blifwit slagen och ligger högsatt under stenen wid Holmesta, som kallas Konung Rings grafwärd. — Den unge Rolf, Görriks son, uppfostrades hos Kung Ring. Han blef snart en wäldig Wiking och gjorde sitt namn fruktbar och efter den tidens sed berömdt i många land. Han reste till Uppsala, att fria till Kung Eriks dotter, Thorborg, men kom med lifsfara ur den grymma skökdmöns salar. Rolf erhöll dock genom den wisa Drottning Ingegerds bemedling Kung Eriks wänskap och bifall, så framt han kunde öfwerwinna Hams dotter, och han stod snart med en tapper här för Ulleråker, der Thorborg länge med mannamod förswarade sig. Slutligen stormade dock hjelten wallen, men fann till sin stora bestörtning ingen lefwande wareise i borgen. Länge sökte han, men kunde blott finna en hål, som syntes wara en gång ned under jorden. Ingen djerfdes stiga dit ned, ty Thorborg war icke känd att wara särdeles wälsinnad mot friare. Rolf stiger ändtligen ned med swärdet i handen, och hans mån följa honom efter. Den underjordiska gången förde ut i en wild skog. Der blef Thorborg öfwerwunnen, och ett glädjefullt bröllopp slutade Ulleråkers belägring. Om Kung Rolf berättas det, att han, såsom alla Konungar och höfdingar under Wikingatiden, war om sommaren ute på sjöröfweri och om hösten kom hem med stora rikedomar, men satt om wintern stilla i sitt rike och förde då för folk och land. I en behaglig bygd af omwäxlande skogar, strömmar och ekbewuxna kullar, der nu staden Alingsås ligger, säges Konung Rolf hafwa mycket wistats, och wisas på stranden af Sasswaån, i Rohlby ängar, grafwar och wallar, der han haft sin borg, samt på en liten grön kulle Kung Rolfs graf.

12. Om Hjalmar den Hugfulle och Ingeborg, Kung Ingwes dotter.

På en ö i sjön Bolm i Småland sutto en winter Arngrims tolf söner, alla grymma och wida mytbara kämpar. Många sägner och minnesmärken efter dem stola i det landet

ännu finnas. En Julafton, då, såsom sed war, löften gjordes wid Bragebägaren, swor Hjorwarð Arngrimsson, att han skulle ega den skönaste och mest prisade qwinna i Norden, Ingeborg, Konung Yngwes unga dotter i Uppsala. De elfwa bröderna häpnade wäl wid ett sådant löfte, ty det tyckte dem mycket djerft swuret och många wanskligheter underkastade; men de sade sig dock wara beredwilliga att bistå sin broder i detta wådliga företag. Nu reste Arngrims söner till Uppsala, der de blefwo wäl emottagna såsom berömda män. Dock fruktades de mer såsom wåldsamma, än älskades som wänsälla. Hjorwarð framförde sitt ärende inför Konungen. Men då uppstod Hjalmar den Hugfulle, den bästa och trognaste bland Swea Konungens höfwidsmän, påminde Konungen, huru länge han warit ett stöd för hans thron, ökat hans skatter med eröfrade dyrbarheter och med sina segrar hans ära. «Wore derföre billigare,» sade han, «att mig förunnades ega Skön Ingeborg, än någon af deßa män, som till det mesta genom mißdåd berömda blifwit.» — Då stör Konungen detta mål till sin dotter, som sade, att hon wäl kände Hjalmars dygd och ädla bedrifter, men hade deremot spört mycket ondt om deßa främlingar. Då blef Skön Ingeborg trolofwad Hjalmar den Hugfulle. Hjorwarð och Angantyr, Arngrims söner, wisade häröfwer mycken wrede och stämde Hjalmar till enwigeskamp och holmgång på en ö, som het Samsö, och foro derefter sina färde. Den tiden war bland kämpar bruklig, att, då i strid twänne män pröfwat hwarandra och funnits jemngoda i dygd och härkomst, ingingo de med hwarandra den wänskap, som kallades stallbröderslag. Då blandade de sitt blod i Bragebägaren och drucko hwarannan trohet. Sedan följdes de åt i strid och faror, och war ej owanligt, att den ena wännen gick för den andra i döden. Orwar-Odd, en wida ryktbar och segersäll Wiking, war på den tiden i Konung Yngwes hof. Han war Hjalmars stallbroder. De twå stallbröderna utrustade nu twänne goda skepp, iklädde sig sin härbonad och foro på utsatt tid Arngrims söner till möte. Angantyr war hufwudet högre än de elfwa bröderna och hade det swärdet, som het Tirfing,

hwilket den egenskap ärfdhljde, att det aldrig kunde dragas ur skidan, utan att blifwa mans bane. Då wille Orwar-Odd, som hade en pansarskjorta, wirkad af silke, på hwilken intet swärd bet, gå emot Angantyr; men Hjalmar tillstadde det icke, utan fördelades striden så, att Orwar-Odd gick mot de elfwa bröderna, men Hjalmar mot Angantyr. Innan aftonen den dagen lågo alla Arngrims tolf söner slagna i sitt blod; men Hjalmar hade fått sexton sår och kände döden nalkas. Då gick den trogna stallbrodern till honom, der han nedsjunkit blek på en tufwa, och qwad:

Hur' är dig Hjalmar?
Du så blek är worden.
Många äro såren,
Hjelmen klufwen,
Brynjan sönder.
Nu ser jag ock wäl,
Ditt lif är swunnet.

Hjalmar sannade hans farhoga, tackade sin stallbroder för hans trohet, sände en helsning till sin Ingeborg och qwad:

Drag du mig af handen
Guldringen röda,
Gif honom unga
Ingeborg åter!
Han skall hos henne
Hugfästa sorgen,
Då hon mig wäntar,
Men jag icke kommer.

Sedan dog Hjalmar af såren. Orwar-Odd begrof sina fallna fiender på Samsö och uppkastade minnes-högar öfwer dem; men Hjalmars lik lade han på skeppet och förde till Swithjod. Då Ingeborg såg sin kämpes lik, och Orwar-Odd framförde helsningen och ringen, wille hon icke öfwerlefwa honom, utan föll öfwer hans swärd, och blef hennes aska med Hjalmars nedsatt uti samma grafhög. Deras trogna kärlek prisades länge bland forkar i sång och saga.

Konung Yngwe, Alriks son, hade en broder och Sam-konung wid namn Alf, som förde en inskränkt och dådlös lefnad. Denne afundade Yngwe hans åra och den hylleft, han egde bland folket. Alf hade en Drottning, som het Bera. Hon tyckte mycket wärdera Yngwes hjeltemod och behagliga umgånge och dröjde länge qwar om aftnarna i dryckessalen under samtal med honom. Så sutto de en afton, och Yngwe hade under samtalet lagt sitt utdragna swärd öfwer sina knän och lekte dermed. Alf inträdde oförwarandes och stack Yngwe i lifwet; men Yngwe gaf ock, innan han föll, Alf med sitt swärd baneſår. Detta war det andra brodermordet, och tyckte nu Hulds andra förbannelse gått i fullbordan. Men Huglejk, Alfs son, blef Öfwerkonung efter dem i Swithjod.

13. Habor och Signild. Wikinga-tid.

Af den trogna wänskap, som rådde mellan Konung Göterik i Westergötland och Ring i Skåne, och af den oförbränderliga tro, hwarmed Ingeborg den Sköna och Hjalmar i Swea Konungens hof älskat hwarandra, kunde slutas, att i deßa land funnits hyfsade och milda seder. Men af de Småländska kämparnes grymhet och ohöfwiskhet kan finnas, att i Smålanden ännu herrskade mycken rähet. Krigsmän, som lefde blott för sitt wåldsamma yrke, om sommaren på skeppen, om wintern på sina aflägsna gårdar och i wildmarker, woro såsom grofwa wildar mot dem, som lefde bland Tignarmän och i Konunga-salar. Deraf kommer, att minnen af ohyfsad wildhet anföras från denna tid, från hwilken dock finnas flera hugkomster af sann dygd och hjelteära, trofast wänskap och en djup, högsinnad kärlek. En händelse, som i denna tid tilldrog sig, må till bestyrkande häraf anföras:

I Swea land wid Mälaren, icke långt ifrån Sigtuna, är Signildsberg och wisas derjemte, enligt den forntida sagan, hwar Habor Kungason upphängdes. I Nerike finnas kanske de flesta namn och minnen af den händelse, wi här willja berätta. De saknas icke heller i Danmark och Norrige. Men troligast är af de olika berättelserna, att Konung Siwar, eller Sigar, såsom han ock är benämd, bodde i Swerige, och att

det war wid Mälarstranden, eller i det mörka Merike, som den wisaste Konungadottern Signild lefde. Sålunda sjunges i alla landsorter en wisa.

Om Habor och Stolts Signild.

Habor Kung och Siwar Kung,
De begynte sig ett kif:
Der war allt om stolts Signil liten,
Hon war så månt ett wif.
Fast heldre hafwer Habor aktat winna sig den aldraskönа.

Habor drömde en dröm om en natt,
I sången der han låg:
Arla om morgonen han waknade,
Han sade sin moder deraf.
Fast heldre hafwer Habor aktat winna sig den aldraskönа.

«Mig tycktes jag uti Lunden war,
«Allt med min brynja tung:
«Der rann en ros upp på min arm,
«Hon war både skön och ung.

«Der rann en ros upp på min arm,
«Hon war både skön och ung:
«Hwar och en fogel på qwiste sutto,
«De mände för henne sjunga.»

Ingen uti Konungens gård
Den drömmen gißa kunde,
Utan Habors Moder,
Hon förjer så margalunde.

«Är det dig till glädje lagdt,
«Att du skall winna den Mö,
«Så är det mig till sorgen lagdt:
«För hennes skull skall du dö.

«Är det dig till glädje lagdt,
«Att du skall winna det wif,
«Så är det mig till sorgen lagdt:
«För hennes skull låter du ditt lif.»

Habor lät sig wexa hår
Och jungfrukläder stråra,
Så seglade han åt främmande land,
Der wille han slöjder lära.

De hißad' upp deras silkesegel —
Under deß förgyllande rå.
Så seglade de åt främmande land,
Fast mindre än månader twå.

De kastade ut sin' ankar'
Uppå den hwita sand.
Det war Habor Konungason,
Han trådde der först på land.

Habor stiger öfwer stätte,
Hans brynja hon war ny.
Det klingar i det kalla jern,
Det gjorde så starkt ett guy.

Widt uppå Medje gårdar
Der arlar Habor sitt skinn.
Så går han upp i högan loft,
För fruer och jungfruer in.

«Här sitten I, stolts Signil liten,
«Båd' I och edra qwinnor,
«Min fader hafwer mig till eder sändt,
«Jag skulle här slöjder nimma.» —

«Hafwer er fader till mig sändt,
«I skolen här slöjder lära:
«I skolen äta ur fat med mig
«Och sofwa hwar natt hos min tärna.» —

«Jag är wan ſofwa på ſwanedun,
«Jag är ett Konunga-barn.
«Skulle jag hos eder tärna ſofwa,
«Så dödde jag wißt i harm.» —

«Tjener I qwar, min ſtolta jungfru!
«I gifwen eder ingen qwida:
«I ſkolen äta af fat med mig
«Och ſofwa hwar natt wid min ſida.»

Alla ſutto, ſtolts Signil litens mör,
De hade ſöm uppå knä,
Förutan Habor Konungaſon,
Han ſkar ut roſor af trä.

Alla ſutto, ſtolts Signil litens mör,
De ſydde det bäſta de kunde,
Förutan Habor Konungaſon,
Han leker med nål i munne.

Der ſatt Signil litens tjenſtemö,
Hon hade twå händer ſå flöga:
«Aldrig ſåg jag någon ſtolts jungfru
«Haſwa twå djerfware ögon.»

Så leka Habors ögon,
Som ſolen utöfwer ſtjernor:
Ehwart ſom ſtolts Signil liten war,
Dit ſåg Habor ſå gerna.

«Aldrig ſåg jag någon ſtolts jungfru
«Kunna mindre ſy med nål;
«Aldrig ſåg jag någon ſtolts jungfru
«Bättre kunna dricka af ſkål.» —

«Tig du, Signil litens tjenſtemö!
«Du akte intet på mig,
«Ehwar ſom jag mina ögon wänder,
«Så litet aktar jag dig.

«Jag är trött af resan stor,
«Har rest en wäg så lång.
«Hören I, stolts Signil liten,
«Lyster eder till hwilo gå?»

De åto och drucko en liten stund,
Det war inte mycket länge:
Upp stod stolts Signil liten,
Hon följde Habor till sänge.

«I sitten här, alla mina mör,
«Syn eder gerning till ända,
«Medan jag går i högan loft
«Och följer den jungfrun till sänge!»

Habor satte sig i sängen ned,
Och tårnan drog af hans skor:
Det måtte höras så långan led,
Huru Habors hjerta det slog.

Der lågo de den natt så lång,
Allt wid hwarannans sida:
Ärla om morgonen de waknade,
De sade hwarannan sin qwida.

«Hören I, stolts Signil lilla,
«Hwad jag eder spörja må:
«Är här någon i werlden till,
«Eder hog han leker uppå?» —

«Här är ingen i werlden till,
«Min hog han leker uppå,
«Förutan Habor Konungason,
«Honom kan jag aldrig få.» —

«Är det sannt, I sägen för mig,
«I hafwen Habor så kär,
«Det will jag för sanning säga,
«Han är eder ganska när.» —

«Hören I, Habor, Konungason,
«Hwi willjen I mig så skämma?
«Hwi riden I icke i min faders gård
«Med eder hök på händer?» —

«Jag war uti er faders gård,
«Allt med min hök på händer;
«Er fader är mig worden wred,
«Han will mig låta upphänga.» —

«Hören I, Habor, Konungason,
«I talen icke så:
«Här ligga wid mina fötter
«De falska tärnor twå.» —

«Ligga der wid edra fötter
«De falska tärnor twå,
«Så ligger wid min hufwudgärd
«Min skarpa brynja blå.»

Upp stod Signil litens tjenstemö,
Hon axlade kappan blå;
Så gick hon upp i högan loft,
Der unga Konungen låg.

«I waken nu upp, min Herre Ku
«I hafwen nu sofwit för länge:
«Här är Habor Konungason,
«Han har eder dotter i fånge.»

Upp stod unga Konungen,
Han ropte öfwer all sin gård:
«I stånden upp, alla mina hofmän
«I kläden er i jern och stål!

«I stånden upp, alla mina hofmän
«I kläden eder ej falskt!
«Det will jag eder för sanning säg
«Habor är en wågehals.»

Det war stolten Signil liten,
Hon såg sig ut för sång:
«Här klädes i min faders gård
«Så mången rasker hofdräng.» —

«Klädes det i Er Faders gård
«Så mången rasker hofdräng,
«Det will jag Er i sanning säga,
«Litet råds jag för dem.

«Här ligger wid min hufwudgård
«Min brynja och skarpa swärd;
«Mig tager här ingen ut i dag,
«Uran han får ofärd.

«Här ligger wid min hufwudgård
«Mitt swärd och sölfbodda knif;
«Mig tager ingen här ut i dag
«Förrän han låter sitt lif.»

Det war Signil litens tjenstemö,
Hon lydde deruppå:
Stal hon bort hans skarpa swärd
Och så hans brynja blå.

De stötte uppå dörren,
Båd' med swärd och spjut:
«Hör du Habor, Konungason,
«Du gack för dörren ut!»

Det war Habor Konungason,
Han tog i sin hufwudgård:
Borta war hans brynja,
Och så hans goda swärd.

«Borta är min brynja
«Och så mitt goda swärd:
«Hören I, stolte Signil liten,
«Här blifwer en ömkelig färd!»

De ſtötte uppå dörren
Med ſporrſpändan fot:
Hwar den nagel i dörren war,
De ruko Habor emot.

Somliga han med fötterna ſparn,
Somliga med händerna ſlog:
Det war ſextio af Konungens hofmän,
Som för hans fötter dog.

De lade på Habor de ſtarkaſte band,
Och alla woro de ny':
Hwart och ett band, på honom kom,
Det ſlet han ſönder i try.

Der ſtod Signil litens tjenſtemö,
Hon dem det rådet lände:
«I tagen ett hår af Signilds hufwud
«Och binden om Habors händer!»

De togo ett hår af Signilds hufwud
Och bundo om Habors händer:
Förr wille han för henne dö,
Än han wille ſlita det ſönder.

«Hören I, ſtolts Signil liten,
«I låten god kärlek winna!
«När I ſån ſe min kappa hänga,
«Läten I Eder i buren brinna!»

De togo Habor Konungaſon,
De ledde honom ut för by:
Då fick han ſe de galgeträd,
De woro alla ny'.

«I hängen upp min kappa,
«Som är af ſkarlakan röd:
«Få de Fruer och Jungfruer ſe,
«De äro ſig öfwer min död.»

Det war ſtolts Signil liten,
Når hon ſåg kappan hånga,
Tände hon eld på buren ſin
Och lät ſig derinne bränna.

Det war Habor Konungaſon,
Han talte ett ord med ſkål:
«Är nu Signil liten bränd,
«Som mig war ganſka kär!

«I tagen ned min kappa!
«Hon må nu på jorden ligga:
«Faſt än jag hade try tuſende lif,
«Jag wille ej ett af dem tigga.»

Det war unga Konungen,
Når han ſåg buren brinna:
«Somliga hjelpe Habor ned,
«Och ſomliga hjelpe ſtolts Signil!»

Når de kommo i Roſendelund,
Så war då Habor hångd:
Når de kommo till Buren,
Så war ſtolts Signil liten bränd.

Når de kommo i Roſendelund,
Så war då Habor dödd:
Når de kommo till Buren,
War Signil liten bränd i glöd.

«Hade jag det tillförne wißt,
«Deras kärlek har warit ſå ſtark,
«Icke ſkulle Habor hångt i dag,
«För hundra tuſende mark.

«I tagen nu Signil litens tjenſtemö,
«Och ſätten henne qwick i jord!
«Hon har ſkiljt mig wid Dottren min,

«Så ock en Mäg få god.»
Fåst heldre hafwer Habor aktat winna sig den aldraskönа.

Sagan förmåler, att Habor och hans bröder, Kungasöner från Ridaros i Norrige, hade skonat Signilds bröder i ett sjöslag och ingått fosterbrödraslag med dem; men i Siwars hof woro två rådgifware: Bolwis, som alltid rådde till fiendskap, och Bilwis, som alltid rådde till wänskap och fred; men Konungasöner lyssna oftast på Bolwis. Så gjorde Siwars söner och öfwerföllo lömskt sina fosterbröder och dödade dem, då Habor ej war med dem. Sedan hämnades han sina bröders död och slog Siwars söner; häraf uppkom det hat, som sedan blef Habors död. Många hafwa flyttat Siwer och denna händelse till Seeland, troligen derföre, att Swenskarne gerna willja flytta allt swek och all halhet öfwer Sundet. När Habor war hängd, såsom i wisan förmäldt är, kom hans ännu lefwande broder, Hake, till Swerige att hämnas hans död. Hake war den tiden den största och mest berömda Sjökonung och hade intagit många land. Kung Siwar och hans Öfwerkonung i Swerige, Hugleik, blefwo slagna, och Hake med sina kämpar, bland hwilka Starkoterden Gamle blef mycket omtalad, satt såsom Konung en lång tid i Uppsala.

Medan nu Konung Hake drack win och mjöd i Swithjods gamla konungaborg, kringkastades på hafwet Kung Yngwes söner Jorund och Erik, utan stöd och wänner. Deras fader hade fallit för sin broders hand; deras syster, Skön Ingeborg, dog med deras barndomswän Hjalmar, och deras arf och fädernetjäll war i en wåldkräktares händer. Men under faror och strider wexte de upp, wunno åra och kommo en dag, såsom twänne hämdgiriga örnungar, att jaga rofdjuren från sitt näste. Nu höllS ett blodigt slag på Fyriswall. Sådant war Hakes lif och glädje. Der stupade den unga Erik, och med honom gåstade den qwällen mången god kämpe Odin. Hake fick dödsår och wille då dö såsom en rätt Wikinga-Kung: sina fallna kämpars kroppar lade han på sitt präktiga höfdinga-skepp, sitt första konungarike, lät silkesflaggan

swaja deröfwer, steg sjelf deruppå, hissade seglen och itände detta sköna bål. Då seglade med en stilla wind det brinnande skeppet ut till sjös, tilldeß det, förtärdt af lågorna, sjönk ned i djupet. Denna död tycktes alla mycket berömlig för en Sjökonung. Så dog Hake, och ingen kan för wisso säga, om han dog af sina sår, af eldens lågor, eller drunknade i Mälarens böljor. Jorund rådde sedan öfwer Uppsala Öde, tilldeß han, under ett sjötåg åt Danmark, på deß stränder blef oförwarandes öfwerfallen och dödad.

Mycket war nu förändradt i Norden; Odins goda lagar, gudar och sedelära glömda. Fordom woro Drotten och hans höfdingar öfwerstepreſter och offrens föreståndare; nu hade ett färskildt hedniskt prestestånd uppkommit, som ofta betydde mer än Konungen, hwilken blott war krigsman. Är i Swithjod god Konung både kyrkans och det werldsliga wäsendets öfwerhufwud, då är sällhet och trefnad i landet. Bland dem af Odins lagar, som blefwo åsidosatta, war åfwen den att bränna de döda. Det war ej wäl, att Freya lät obränd sätta Frey i hög och bröt så först Odins lag. Hwad Drott gör, will till slut boude göra. Nu är slut med Bränne-åldern.

Tredje Afdelningen.

Om Sweriges Hedna tid under Högåldern.

Förra Capitlet. Fortsättning och Slut på Ynglinga-Ätten.

1. Inledning.

Nu hade den sed upphört, att, efter Odins föreskrift, låta de dödas kroppar brännas och nedsätta den samlade askan och benen i grafwarna. I stället blef nu för sed, att den döde, i sin fulla rustning, men den förnämare till och med sittande på den häst, han i lifstiden helst ridit, infördes i grafhögen med mycken högtidlighet, hwarefter högen wäl tillslöts. Guld och dyrbarheter, som den döde egt, nedsattes ofta med honom i högen, och der ofwan uppå restes en Bautasten med runeskrift. Till slutet af hedendomen bibehöll sig detta

lunk, och har deraf tiden från Konung Ane till Olof Skötkonung, den förſta Chriſtna Konung, i gamla ſkrifter blifvit kallad Hög-åldern. Det förra ſkiftet af denna tid upptages ännu af den allt djupare ſjunkande Ynglinga-ätten, det ſednare af Iwarſka hufvets Enwäldskonungar. Med Enwäldskonung i denna tid förſtås ej en ſjelfrådig, öfwer lagen ſtälld, herrſkare, utan en Öfwer-Drott öfwer Uppſala-Öde, åt hwilken alla, ſom hade Lyds- eller Fylkes-riken eller beſutto annat herreſkap i Swea eller Göta land, woro ſkattſkyldiga. Hwart nionde år war ett Allshärjar-ting, eller riksdag, då angelägenheter, ſom rörde hela riket, afgjordes; men hwarje år war Ting allra Swia, i Uppſala, och Ting allra Götа, i Skara, der nu den gård är, ſom kallas Götala och må hända borde heta Götalla, emedan alla Götar der ſamlades. Deßutom funnos i hwarje landsort ting- och domarehögar, der folket tillika med ſina tolf Diar afgjorde ſå mål, allmänna, wigtiga mål, ſom enſkilda twiſter. Tigermän kallades den tidens adel, ſom beſtod af Konungar och Konungaſöner, Jarlar och Herſar. Deras åliggande war att wärna landet. De Friborna dreſwo åkerbruk med ſina Trälar eller idkade handel. Inuti de ſtora ſkogarna woro ſlätter och uppodlingar; der byggde och lefde ofta de friborna, ſå ſkiljda från hela werlden, att de wål kunde kallas wildar. Många af dem kommo dock till tinget, att höra nya tidender om hwad ſig tilldrog i landet, betala ſin ſkatt, deltaga i offret och höra lagſkipningen. De fleſta plägſeder wid wåra bröllopp hafwa från denna tid ſin upprinnelſe. Hwarje kämpe med höfwiſka ſeder, ſåſom en Hjalmar och hans ſtallbröder, hade wål den lag, att aldrig mot friboren qwinna något företaga, utan med hennes willja. Men i allmänhet räknades för laſligt och ärofullt, att från brudgum och fränder med wåld taga ſig en brud. Detta hände ofta under färden från förälldrarnas till brudgummens hus. Derifrån kom bruket att hafwa, hwad ännu i landet kallas Hofriddare, ſom förde bruden till gårds, ty hof betyder gård, och Brudſwenner, att förſwara bruden, hwaraf hos oß den ſeden är, att brudriddare par efter par rida fram och åter mellan brudfär-

den och bröllopsgården, att bära budskap mellan brud och brudgumme, det intet ondt år å färde. Då bars äfwen bloß eller ljus framför brudparet, når det sångleddes; deraf har seden bland wår allmoge kommit, att hafwa så kallade Blosshållare och Brudtärnor. Det säges ock i sagorna från denna tid, att barnen wattenöstes i förnämliga mäns närwaro. Om wåra hedniska fäder under resor i Christna länder lärt detta bruk, eller om det år äldre än Christendomen och likasom ett slags förebud dertill, år swårt att för wisso kunna utreda. Alldeles såsom hos oß, dracks också, andra bröllopsdagen, Dannemanna-stålen ur Braga-bägaren.

Under Bautastenar och Runehällar finner man wid gräfning ofta krukor eller urnor med aska och förbrända ben, äfwensom rökelsekar, hwaraf år att sluta, det Runeskrift finnes från Bränn-åldern, så wäl som från Hög-åldern. Deßa gamla sten-chrönikor nämna många berömliga kämpars och Konungars namn, dem andra tidböcker förgätit. Ofta omtalas i deras skrift, huru wåra förfäder gjort stora härtåg till främmande land, eller huru de förwärfwat stora rikedomar i Grekland, der de hos Kejsaren i Miklagård (så kallades då Constantinopel) stodo i högt anseende, för tapperhet, åra och tro, framför alla andra folk. Derföre hade alltid den Miklagårdiska Kejsaren af deßa Nordboar unga män, kallade Warägger, eller Wäringar (förbundskrigare), till sin lifwakt. De omgäfwo alltid hans person, fingo sin mat af Kejsarens bord, sitt win från hans källare och guld nog ur hans skattkamrar. Deßa Wäringar jemte Wikingarne förde rikedom in i landet, och wåra unga kämpar buro armguld, det år, guldringar om armarna, och hade dyrbara guld- eller silfwerbelagda wapen. Beroende kunde den friborne icke tåla, icke brist och armod. Såg han fattigdomen komma, så skyndade han undan honom utför en åttestupa. Göten kunde wäl tåla döden, men slafweriet och jämmern aldrig.

2. Om Konung Ane och hans tio Söner.

Kung Ane den Gamle år den bland Konungarne utaf Ynglingaätt, som mest af Sweriges allmoge omtalad blifwit,

ty han wårdade sig mer om landsmanna seder än om Wikinga-dåd samt hägnade flit och idoghet. Han ärade mycket gudarne och offrade starka blot-offer till åra-bot, ty i hans tid inträffade stor ofred, mißwextår och digerdöd. Stora landsplågor, wattuflöden och jordskalf öfwergingo ock under denna tid hela den öfriga werlden, och dertill kommo de wåldsgerningar, hwarmed Wikingarne foro fram och plågade alla strandländer, der de kunde lägga till med sina skepp. Danska öarne woro då fjöröfwarenästen, och, emedan sådana hjeltebragder söga uppmuntrades i Kung Anes hof, wistades nu de bästa kämpar hos Kung Halfdan i Danmark. Då öfwersöll Halfdan Konung Ane i Uppsala och twang honom att öfwergifwa Mälarens ofäkra stränder, der Halfdan sedan höll sig qwar till sin död. Men Kung Ane flyttade sitt hof och offertjensten till Anestad i Westergötland och war mycket afhållen af allmogen i Göta rike. Han war aktad som en fader af folket, och ännu lefwa gamle män, som lärt af sina fäder, att aldrig gå förbi Kung Anes Sten på heden wid Anestad-by, utan att taga af sig hatten och säga: «Ligg i frid, Kung Ane!» — Der i bygden berättas också följande sägen: En stor kämpe, som het Baljer, gjorde ofred i Kung Anes land. Då sände Konungen män, som röfwade Baljers unga son; men honom förmådde de icke öfwerwinna. Baljer kom då en dag oförmodadt in i staden ridandes, tog sin son på sadelknappen samt red ut på heden; der mötte honom Konungens män, sonen höll betslet, och fadern förde swärdet; då stupade mången god krigsman, och stenar stå till minne af dem på heden. Till slut sköt en god bågskytt Baljer i hjertat; likaså blef sonen dödad. Deraf har heden fått namnet Baljemo-hed, och en ström, som nedstörtar från denna ås, Baljefors; så heter ock ännu i dag det hemman, derwid är beläget, tillika med några qwarnar. Men under en af stenarna har Kung Ane legat begrafwen i en kopparkista, som blifwit uppgräfd på 1600:talet och, enligt de gamles berättelser, försåld i Göteborg.

Efter den Danska wåldregentens död kom Swea Konungen åter till sitt rike igen, till sitt folks stora glädje. Men

de hårda åren gåfwo honom bekymmer tillräckligt. Konungen war icke, såsom fordom, Öfwerste-prest och således icke inwigd i den hedniska religionens hemligheter. Antingen af owillja mot Konungabarnen, eller för att stilla den oro, som hungern och digerdöden spred bland folket, uppgåfwo då offerpresterna, att Odin fordrade, det Ane's tio söner skulle offras, och skulle tio härader följa med deßa offer, nämligen ett härad med hwarje son, och tillfalla gudahuset. Då war landet indeladt i hundari, eller härader, och äro deraf ännu wißa landstycken benämda, såsom Sjuhundra, Fjerdhundra och Tiunda. Sagan säger, att sålunda nio af Kungasönerna offrades; men den tionde räddades af folket från presternas offerswärd.

Den gamla sagan om Ynglingarne säger, att Kung Ane blef så gammal, att han diade af horn och dog af ålder; men efter gammal sägen och gamla minnesmärken i den bygd, der Anestad och Anestorp, Anes Hög och Anes Sten ännu äro att se, och Kung Anes Wisa sjunges, dog han under ett fältslag mot sjöröfwaren Konung Ale, som öfwerföll honom i Westergötland och uppbrände Anestad. Med Konungens död skall så hafwa tillgått. En slug, girig och tilltagsen träl hade wunnit hans förtroende och wårdade hans gårdar och skatter. När denna träl såg sin herre flykta från Anestad för eröfraren Ale och hans kämpar, trodde han sig icke så litet kunna winna genom Konungens död och sköt honom från sidan en pil i hjertat. Detta kunde ock tyckas wara en antaglig sanning af den hämd, Konungens efterlemnade son, Egil, utkräfde af Tunne. De lemningar af Kung Anes Wisa, som ännu minnet förwarat till wåra dagar, fast af nyare tider mycket förwandlade, äro följande:

Kung Anes Fall.

Och det war falsker Tunne, han blef sin herres bane,
Den träl så led; och öfwer hed så blek red Konung Ane.

För bröstet Konungen sig slog, tre gånger, då han kände,
Hur' blodet rann, och hjertat brann. Till staden sig hemwände.

«Mig gårs stor ångslan i mitt bröst, när jag ser fienden rafka
«Uti den stad, som war så rar och nu är lagd i aska.

«Farwäl, farwäl, du borg så god, också de gröna wallar!
«Nu är ditt gull i sand och mull och ben och hufwudskallar.»

Ej ord han talte mer än det, förr'n blodet börja' stanna:
Till himmelssal for då hans själ, och kroppen till sin amma.

Hans lemmar, twagne ren och skär, af maskar ej månd' röras.
Och den, som hittar på hans graf, skall sådant aldrig spörja.

I himlen, bland de waldas tal, så gladlig månd' han finna
Så många utaf sina män och ädla söner sina.

Den äldsta sad': «Wälkommen hit! Hwem styr ditt land och rike?
Det spörjas skall till werldsens fall, der kommer ej din like.»

Skam få den falske Tunne, som blef sin Herres bane!
Men uppå hed, inunder sten, ligg nu i fred, Kung Ane!

Om Konung Ane finnas i Westergötland ock andra betättelser. En by nära Wenersborg, Ladugården, säges hafwa tillhört Konung Ane's hofhållning, och i Naglehems socken är en ättehög, kallad Aneshög. På Slottsön skall han haft en borg. Stallbacka gård och Restad (Ridstad) sägas påminna om Konungens hästar och stallmästare. Gårdarne Anered och Ansgård i samma bygd sägas nämda af Konungen, och Församlingen Tunhems namn förmenas påminna om Tunne, hans gunstling, och betyda Tunnes hem.

Då Swea Konung hade Tignarmän, eller friborna kämpar, till sina hofmän, war han trygg och wärnad; men, wunno wanbördiga trälar insteg, blefwo huskarlar och fingo höga förtroende-ämbeten, då uppkom förräderi och drott-swek. Tunne wäpnade andra slafwar med sig, fick bistånd af sin förrädda herres fiender, som delade den stulna skatten med honom,

och slog Konung Egil till sygga uti åtta fältslag. Med bistånd af Danska Konungen Frodes kämpar blef Tunne dock till slut öfwerwunnen och dödad. Egil, så wäl som hans son, Ottar, egde, innan de blefwo Öfwer-Konungar, det land af Uppland, som kallades Wendeln, hwarefter ännu finnes Wendels socken. De befliitade sig båda om landets uppodling, röjde wägar genom wildmarkerna och woro af folket mycket wördade. Ottar war god krigsman och kallades Ottar Wendel-Krake, hwilket troligen betyder det samma som Hjelten af Wendeln. I fornsägner lefwer ännu Ottars minne bland folket i Wendel, och Ottars Hög, som der ock finnes wid stora wägen, är en bland de ansenligaste af Nordens åttekullar.

3. Om Helge Sigmundsson och Sigrun Högnesdotter.

I Konung Ane den Gamles första regeringsår föregingo i Westergötland händelser, som sagorna gjort kända kring alla land. Helge Sigmundsson, af den gamla berömda Wölsunga-ätten, war på denna tid den mest frejdade Härkonung. Af en stor seger, han wunnit öfwer en mägtig Konung, wid namn Hunding, bar han ock namnet Hundingsbane. Mellan sjöarna Wenern och Lunden, som då förenades genom stora floder, war en skön samt i sången och sagorna forjdad ort, hwars gröna kullar och härliga dalar, mellan stora, jagtrika skogar, gjorde honom till hjeltarnes käraste uppehållsort mellan krigens buller. Der war Swarinsberg (som, sedan den stora Konungen Swarins namn blef glömdt, kallades Skarins- eller Skarasberg), Kinnalandet med den skona Kinnakulle, Walland och Gudhem, som nu kallas Walla och Gudhems härader. På Swarins kulle hade Göta Konung Hodbrodd sitt hof, dit ock hans Öfwerkonung Ane tog sin tillflykt undan Sjökonungen Halfdan. De Danska kämparne fruktade Hodbrodds swärd och glömde sent, att det hade utgjutit deras mest älskade Höfdings, Kung Roe's, blod wid nu warande Roeskilde i Danmark. En Norsk Kung, Högne, hade trolofwat Hodbrodd sin dotter Sigrun, känd af sin sägning och skönhet.

Hon war skölömö och fades rida den häst, som flög genom luften. Men hon hade trolofwat sig Helge mot sin faders willja. Dagen till Hodbrodds och Sigruns bröllopp war redan utsatt. Då samlade Helge sina tappra män och kämpar; Sigrun tände ock wårdkasar på bergen i sin frånwarande faders rike i Norrige wid Seweberget, samlade krigswana män och for med dem, Helge owetande, till Swarins land, der nu striden stod. Der stupade Hodbrodd för Helges swärd. Sigruns fader och hennes bröder föllo äfwen; men en hennes broder, Dag, blef skonad och gaf Helge trohetsed. Sigrun gick bland de slagna å heden och fann Hodbrodd hardt nära döden; då qwad hon:

Ej skall dig Sigrun,
Från Sewe-fjellen,
Konung Hodbrodd,
I armar sjunka;
Ditt lif är framlidet.

Då upplyfte hon ögonen och såg Helge ännu oskadd. Af detta möte wordo de ganska glade; men Sigrun grät bitterligen, då hon hörde sin faders och sina fränders död. Länge efter striden på Swarins-hög lefde icke Helge. Dag Högnesson swek honom och genomstack honom med sitt spjut på jagten. Sedan for Dag till Sigrun och bådade henne Helges fall, och att han nu hämnats deras faders död. Då förbannade honom systern och förebrådde honom hårdt de brutna eder, han Helge swurit. Så sörjde Sigrun:

Säll aldrig mer jag skall
I Sewe-fjellen sitta,
Ej skall morgon gry,
Eller afton komma,
Att jag gläds åt lifwet,
Om ej, då wid grafwen
En låga flämtar,
Och jag ser luft-hästen,
Den guldbetsel-wane,
Dit bära min Konung,
Och jag får gå till hans möte.

Helge blef införd i högen, sittande på sin guldbetslade häst och iklädd sina wapen. I Bränne-åldern rådde en högre och renare tro på odödligheten. När röken från det förbrända stoftet steg mot molnen, wäntade man ej den öfwer dem

[illegible] anden mer tillbaka. Men, sedan, i Hög-åldern, kroppen med gods och wapen sattes in i grafhögen, kom widskeplig fruktan för spöken och gengångare. Wid spöktimman skyndade trälen från fältet med klappande hjerta förbi ätte-kullen: han trodde, att hjelten, som satt derinne till häst med swärd i hand, då fick lif igen samt magt att skada och förskräcka. Så berättar Sagan, att Sigrun, en natt, då hon gråt wid Helges grafhög, efter sin önskan fick ett möte med sin Konung. Han kom nedridande från Walhall, högen öppnades, och Sigrun följde honom dit in. Då qwad Sigrun:

Nu är jag så glad
Af wårt möte,
Som de hungrande
Odins korpar,
När wal de weta
Af warma födan.

Jag will kyßa
Min liflösa Konung,
Förr'n den blodiga
Brynjan han kastar:
Ditt hår, Helge!
Är genomfrostigt, —
Händerna så kalla;
Hur' will jag, Konung!
Bot derför finna?

Helge swarade:

Du blott, Sigrun, wåller,
Att Helge är
Af sorg-dagg slagen.
Du gråter hwar afton
Brännande tårar,
Förr'n du går att sofwa.
Hwar tår faller blodig
På Furstens bröst,
Det insunkna, kalla,
Af din sorg genomträngda.

Sigrun bäddade en bädd i högen och qwad:

Här har jag dig, Helge,
Hwila beredt,
Wäl fri från ångest,
Wölsunga-ättling!
Jag will dig i famnen
Sofwa som fordom,
När min hjelte lefde.

Men nu började rodna till morgon i öster. Helge med sitt följe fick ej dröja längre. Då tog han afsked af Sigrun och qwad:

Tid är att rida
De röda wägar,
Låta hästen bleka
Luftstigen trampa:
Skall westan wara,
Wid Windhjelms-bron,
Förr'n hanen i Walhall
Segerfolket wäcker.

Då förfwann Helges wälnad; men Sigrun wardt lifwet förlortadt af sorg och saknad.

4. Om Adils, Östen och Yngwar, Swea Konungar.

Likasom Konung Ane blef af folket kallad Anne, så nämnes uti gamla berättelser Konung Adils gemenligen Kung Alle. Redan under sin faders, Konung Ottar Wendel-Krakes, lefnad war Adils en berömd wiking och fortfor, äfwen sedan han tillträdt Uppsala-Öde, att färdas wida omkring och wara länge borta med folk och skepp. En gång, så berättar en gammal sägen, war Kung Alle borta på ett stort härtåg och de flesta stridbara män med honom. Då, såsom ofta både förr och sedan händt, paßade de Danske på och inföllo med stor ofred och plundring uti Småland, der då mest woro qwinnor och barn hemma. Ett fritt och ädelt mod fanns den tiden icke blott i Tignar-folkets qwinnors hjertan, hwilka ofta klädde sig i sköld och pansar och följde till strids med sina herrar, utan äfwen odalmännens hustrur och döttrar kände sig friborna och kunde minst lida de Danskes wåld och förtryck, eller att deras Konungs land skulle undan honom förrädas i hans frånward. I Wärends härad war en danneqwinna, wid namn Blända, framför andra utmärkt af dygd och frimodighet. Hon samlade de Småländska qwinnorna till rådplägning, huru de skulle wärna sina fäders jord och sin Konungs land. Då wardt så beslutet, att de, klädda i all qwinnlig prydnad, fast med wapen, gömda under sina kläder, skulle bära kostelig mat och dryck in i de Danskes läger. De Danska krigsmännen, glade öfwer detta owäntade besök af de fagra Småländskorna, hwilkas män de wißte nu wara i fjerran land, öfwerlemnade sig åt wällust och drucko mycket, tänkandes sedan sofwa sött i hwar sin utwälda Småländskas famn. Men om qwällen gaf Blända tecknet och mördade sjelf fiendens anförare, Taxe, hwarpå alla hennes följeslagerskor följde hennes exempel, och, när morgonen kom, fanns icke en enda man i lägret qwar wid lif, som kunde föra tidningen om Wärendska qwinnornas seger till Danmark. För denna gerning och den ära, de fäst wid sin bygd, att Wärends namn för trohet

mot Konungen från Vendsyssland alltsig fängåtes, hafwa den wohl nor ännu i dag många företråden framför andra. Då Sjoma ska lagar medgifwa allmogens döttrar blott hälften i arf mot sönerna, tager deremot i Wärends härad dotter lika lott med son. För en brud i Wärends härad är ock, såsom en utmärkelse, tillåtet att hafwa pukor eller trummor och annan krigsmusik på sin hedersdag. Allt detta kallas Wärends-Härads Rätt. Denna krigsmusik wid bröllopen är dock aflagd i sednare tider. Minnen från detta slag, hwilket är alldeles urminnes, äro dock ännu ett bälte, som qwinnorna spänna kring lifwet, utaf rödt siden eller kläde med guldfransar, och som ännu kallas Fälttecknet; — den skatt, qwinnor i det fordna Riudrings Härad, som nu kallas Östra Härad, betala, efter sägen emedan de icke infunnit sig på Blåndas bud kalle eller ock af räddhoga flytt ur striden, och som kallas Springskatten; — Kungsbackarne i Lekaryds Socken efter Danska anföraren, eller Konungen; — Gråbbebacken *), der de tappra qwinnorna haft sitt läger; — Skäggelösa by, i Skatelöf; — Kråklycke-backe, der qwinnorna ståndade, huruledes kråkorna samlades att förtära Danskarnas lik. — Tumlinge-rör säges ock bära namnet efter en af de fallna höfwidsmännen. Men den sägen, att Gråbingetorka blifwit uppbyggd af Blåndas gjorda byte, stämmer icke in med tiden, emedan slaget stått i hedentima. En bro i Nebäcks Socken, Granna-koue-bro, förtäljes ock hafwa den af sitt namn, att qwinnorna, dem Blåndа upphådat, dit stådes tågat öfwer eller haft ett läger.

Andra sägner finnas likwäl också om denna bedrift af qwinnorna i Wärend, hwilket land tros af denna bragd hafwa fått sitt namn, emedan wärja och wärna betyder försvara. Många gårdar och byar benämnas häraf, såsom Wärnaland, Wärnaby, Wärnanäs m. fl., allt till minne af qwinno-förswaret. Konung Alle säges ock hafwa warit en Småkonung i Wärend, och den Danska Konung, som öfwerföll landet i hans frånwaro, kallas Olof, och hans härförare

*) Af Gråbba, Gamländsk ord, som betyder Silcka.

[illegible]ling. Wid Dansjöby i Lekaryd wisas båda deßas [illegible]högar. Blåndingeby, der slaget stått, Olofsbacken och Tumlingerör utwisas åfwenledes såsom minnen af denna forntida händelse.

Adils gaf rike i Danmark sin broder Hotar, och en sägen är i Skåne, att Hottarps församling i Harg-agers härad blifwit så benämd af en seger, som Hotar der wunnit. Det manskap, som föll i striden, säges blifwit begrafwet i Manhögarna wid Hoterup.

En Konung Helge i Danmark hade med härsmagt twingat Drottning Alof i Sachsland till äktenskap. Detta räckte ganska kort, ty Alof kunde ej lida Helge, och den dotter, hon med honom egde, sände hon bort ifrån sig till en fåraherde wid stranden, der hon uppwexte och wallade boskapen i skogarna. Der seglade en gång Kung Adils förbi med sina härskepp och sände män upp i landet, att göra strandhugg (så kallades att drifwa boskap ned till stranden och slagta den till skeppsfolkets behof). Tillika med hjorden togo de ock med sig den lilla wallpigan. Den unga Konungen, som blef mycket intagen af Yrsas, den okända flickans, oförlikneliga skönhet, wille genast sluta henne i sin famn, men märkte snart, att hon egde lika mycket wishet och ståndaktighet som angenämt wäsende. Någonting oemotståndligt och wördnadsbjudande fanns hos det förskjutna Konungabarnet och framlyste, oaktadt den grofwa herde-klädnaden; och förr omfamnade ej Adils Yrsa, än hon war hans Drottning. För folksångerna är ingenting kärkomnare, än ett sällsamt kärleksäfwentyr. Konung Adils' och Yrsa's händelser hafwa utan twifwel gifwit anledning till många af de wackra wisorna, uti hwilka alla, fast med förändringar, sjunges om en liten Wallpiga, klädd i wadmalet grå, som fördes inför Konungen. Sedan denne sökt winna henne med löften om guld och halfwa konungariken, som allt är fruktlöst, winner han henne till slut, ger henne sin hand och sätter sjelf guldkronan på sin brud. Då hette det:

De tog' af liten wallpiga wadmalet grå,
Så klädde de henne i sobel och mård.

Då slog han på sin guldharpa och sjöng så, att Konungens hjerta och alla hans män fröjdades derwid, och Konungen säger:

Och hwad jag dig lofwat, det skall du wäl få,
Och aldrig skall du wall mer i skogarna gå.
Och alla små tärnor de krusade hennes hår,
Och Kungen sjelf satte guldkronan uppå.

Swea land war wäl belåtet med denna Drottning; hennes wisher stiftade mycket godt och afwände mycket ondt från folk och land i deßa oroliga tider. Men länge fick Adils icke ega detta lugn. En gång, i hans frånwaro, öfwerraskade Kung Helge Uppsala och bortförde Yrsa, hwilken han tog till Drottning, utan att weta, det hon war hans dotter. Den son, hon födde Kung Helge, war den berömda Konung Rolf Krake i Danmark. När Drottning Alof sporde detta, blef hon bedröfwad, ty ett sådant äktenskap war äfwen i hedendomen olofligt och wäckte afsky. Derföre reste hon till Helge, som högligen sörjde, att han skulle förlora sin Drottning, men nu sände henne till Swerige till Konung Adils. Hon emottogs i Uppsala med stor glädje. Bland de många plågoris, som denna tid störde landtmannens fred, war en härjande Konung Ale i Norrige, som ströfwade i Wärmland, Dals- och Westergötland; och kan wäl hända, att många orter derstädes, såsom Ale-härad, Altorp, med flera, bära den tappra hjeltens minne i sina namn. Adils begärde i denna ofred hjelp af Yrsas son, Kung Rolf i Danmark, som ock sände sina utwalda kämpar honom till bistånd. Då stod ett stort och namnkunnigt slag i Westergötland, på Wenerns is. Det säges om Ale, att han wisat goda mandomsrön i den striden; men han föll slutligen. Konung Adils tillegnade sig då hans dyrbara wapen och allt bytet. Deraf fick Swea Konungen det onda ryktet bland Danska kämparne och i sagan, att han war nidsk på guld och girig; hwilket den tiden, så wäl som nu, ansågs nesligt för en Konung. Det är en allmän sägen, att Kung Adils, af hat och owillja till det swekfulla

grannlandet, en tid satte en hund till Konung öfwer de Danske, Kung Racka benämd, men att den regerande hunden ej blef liden af de andra Danska hundarna, som beto honom ihjäl. Dock säges, att denna berömliga Hund genom trolldom fått mycket förstånd och ett slags tal-förmåga, så att han kunde göra sig begriplig för sitt hof-folk, som skall mycket wördsamt bemött sin herre, så att Kung Racka omtalas såsom en wis och nådig Konung framför många sina thronföljare. Sådan sägen bland folket wittnar, att wänskapen de båda rikena imellan icke war god. Swea Konungen war sträng och tog denna tid skatt af Danmark, så wäl som af andra lydriken. Men mot Konung Helge dref Adils sitt hat för wida, då den olyckliga Konungen, af längtan till Yrsa, sin dotter och fordna maka, hade kommit till Uppsala. Adils lät döda Helge samt tillegnade sig hans dyrbarheter och skatter. Från den tiden kom Drottningen aldrig utan twång i sin gemåls åsyn. Hennes enda glädje och förhoppning war hennes och Kung Helges son, Kung Rolf, som nu började blifwa wida prisad och berömd.

I gamla berättelser omtalas en Konung, som sätt guld på Fyriswall. Grunden till denna sägen är följande. Rolf Krake företog med sina kämpar en färd till Uppsala, att gästa sin stjuf-fader och Yrsa, som war på en gång hans mor och syster. Det war med hennes goda willja och bistånd, men icke med egen förmåga, han tänkte återfordra de dyrbarheter, hans fader, Konung Helge, hade egt. På denna färd följde honom hundrade goda stridsmän och de tolf kämpar, som kallades hans hirdarmän, eller hof-folk. Om denna resa säges, att Konungen en afton kom till en gård, som tillhörde en rik bonde, wid namn Hrane. Bonden stod ute, då Konungen kom, och bjöd dem till härberge. Konungen swarar: «En behållen eman lär du wara, eller är din belägenhet sådan, att du kan emottaga oß, och är det icke en små-bondes hof att hembjuda eså många; wi komma icke så få till gårde.» Bonden log och mälte: «Flera hafwer jag sett komma till by, och ej skall eder efelas dryck eller annat behof för natten!» — Blefwo sedan alla wäl undfägnade. Då Hrane sporde afsigten med deras

färd, rådde han Konungen att resa med mindre folk [illegible] sade han, «med manstyrka lär du wäl icke hoppas att något «winna hos Konung Adils.» — Rolf märkte, att Hrane war en wis och förståndig man, hemsände derföre hälften af sina män, tog afsked och fortsatte sin wäg. När det led mot aftonen följande dagen, kommo de till en annan by, då man igenkände samma by och bonde, hos hwilken de föregående natt gästat. Folket tyckte detta wara en underlig trolldomsbragt af Hrane. Det är sannolikt, att bonden i dessa skogstrakter haft twänne gårdar, en dagsled imellan, och sjelf rest en genare wäg, än den han wisat konungafolket. Minnet af bonden Hrane den Rike, som äfwen orätt blifwit nämd Konung Hrane, bibehålles tilläfwentyrs i namnen på flera gårdar och byar, såsom Ransberg och Ranaker. På Hranes hed, som nu nämnes Rådene, står ännu wid kyrkan qwar en runsten, som tros förwara Hranes och hans fadern namn, med denna inskrift: Hrane lät resa sten denna åt Bethar, fader sin. En sägen är, att Hrane i ett hämdekrig slagit sina twänne bröder, Skule, af hwilken Skultorp fått sin namn, och Sjöger, som fallit wid Sjögerstad; hwilket i gamla handlingar heter Sjöwalstad, eller Sjögerswalstad.

Konung Rolf, som än ytterligare på Hranes tillstyrkan återsändt en del af sitt folk, nalkades nu Uppsala med blott tolf sina bästa kämpar. Konung Adils hade dagligen haft kunskap om deras färd, och, då de nalkades, hade allt folket stigit upp i borgtornen och på murarna, för att se den härliga Hjeltekonungen och hans berömda hofmän. Så säger sagan om Rolf Krakes och hans mäns intåg i Uppsala konungaborg: «De woro alla kosteligen härklädda, och tycktes det mången wäl wärdt wara, att se dessa utwalda riddare. De redo först sagteliga och i stolt och prydelig gång; men, då de kommo närmare borgen och hade kort wäg till kungasalen, då läto de hästarna känna sporrarna, så att de lupo hårdt mot salen, och allt rök undan, som i wägen kom. Sedan gingo de in i salen. Hwar och en hade sin hök sittande på axlarna (detta hörde till en kämpes prydnad). Swipdagar och

hans tvillingbroder voro på färd med Konung Adils; de voro förr af en rik bonde och wiking, i Råsbygden wid Målarstranden och Fjerdhundra, som hette Swiper och säges hafva varit Odins son, och som ännu år Swipenäs; de gingo först, derefter Konungen, och så de öfriga. Omsider kommo de så långt fram, att de kunde se, hwar Adils, Konungen, satt uti sitt högsäte; då märkte de, att det icke war lätt att komma fram till Konungen; dock woro de så långt framhunna, att höras kunde, hwad som talades.» Sedan började Konungen ett samtal med dem, och dröjde det icke länge, inan en stridighet uppkom mellan de Danska och Swenska. Men Drottningen, som unnade sonen och brodern allt godt, förlikte dem dock och lemnade slutligen staden, bestående af ett stort silfwer-dryckeshorn, fullt af guldstycken, och deßutom ett Ynglinga-ättens arf och förnämsta dyrgrip, den ring, som kallades Swea klenod (Swiagrin). Derefter manade Drottningen på deras affärd och gaf dem tolf utwalda röda hästar, men en hwit af oförlikneligt wärde åt Rolf sjelf, hwarpå de skyndsamt lemnade Uppsala. När Adils förnam detta allt, uppbådade han sina män och satte efter de flyende gästerna. Han hade låtit kasta guld i deras wäg, att Rolf skulle uppehållas. På Fyrisswall såg Rolf den första guldringen, som war ganska stor och skimrade på wägen. «Han är ensam, derföre skimrar han», sade Rolf, kastade en dylik ring till honom och bjöd sina män icke röras af Adils' guldsåd. De lydde och redo fort; men att rida undan för Konung Adils wat icke så godt. Han war den bäste ryttare, och ingen Konung den tiden öfwerträffade honom i ridprakt och goda hästar. Snart upphinner han de flyende; men då strör också Rolf ut allt guldet ur hornet, och de Swenska hofmännen kunde icke motstå frestelsen; deraf hindrades de, och, sedan Rolf äfwen till slut kastat Swea klenodien, hade Konungen icke mer lust att fullfölja denna jagt. Derefter blef guld kalladt Fyrisswalls såd. Det är sagdt om Rolf Krakes swärd, att äggen war härdad i det argaste eitter; men i swärdsfästet war en läkedom, som kunde lindra och bota de sår, det gjort.

Derefter lefde Adils i fred, tilldess han en gång wid offer

ret red på en yster häst mycket stätligt omkring Disarsalen i Uppsala och störtade med hästen mot en sten samt slog hjernan ut. Det blef hans bane. Östen, Adils' son, tog sedan wid Uppsala Öde. Landet blef efter Adils' död mycket oroadt af Wikingar. Sölwe Jute öfwerföll Konung Östen, då han höll sitt hof på Lofön, der nu är Drottningholm, och brände honom der inne. Sedan for Sölwe Jute till Sigtuna och wille blifwa tagen till Konung; men Swearne slogo slutligen ihjäl sjöröfwaren och satte Yngwar, Östens son, på hans faders thron. Sedan denne först kufwat sina fienders, Danskarnes, öfwermod och satt pålitligt landtwärn hemma i sitt land, företog han det ryktbara tåget till Österland, och med i den färden woro de tappraste hjeltar, Swea och Göta land egde. I alla wåra landsorter läses på runstenar minnet af berömliga män, som fallit i de striderna eller warit med Ingwar i Österled. Bland de mest namnkunniga af deßa Österlands-farare, som lade Estland och flera länder af nu warande Ryßland under Swenska kronan, woro följande: Buggi, Byrsten, hwars fader, Offe, war Jarl i Södermanland. Hans bautasten står wid Stäringe i Södermanland med denna inskrift: «Germund, Annund och Ottamer läto rista sten efter Byrsten, broder sin, som war österut med Ingwar, en snäll och tapper dräng, Offe Jarls son.» I Tibble och Uppland står stenen efter Gunleif, i Tierps kyrkomur efter Gunwid, wid Tystberga i Södermanland efter Ölmsten och hans son Rudgeir, som alla fallit med Ingwar österut. Det synes ock af åtskilliga runskrifter, att Ingwar haft en son, som, uppammad af sin tappre fader, efter dennes fall fullföljt hans segrar och styrt det nya rike, han i öster sig wunnit. På en runsten wid Sätterstad i Södermanland säges, att en Sigwid war skeppshöfding med Skira, så hette Ingwars son, och det betyder den döpte. De gamle Skyther wid Asgård, Ynglingarnes stambygd, hade då antagit Christendomen, och wåra stridsmän sågo på de stränderna den första skymten af Christendomens uppgående ljus, och många bland dem antogo den nya läran. Derföre slutas ofta skriften på de bautastenar, som finnas ef-

ter dem, med dessa orden: «Gud hjelpe and' hana och Christna alla!»

Men Konung Yngwar Harra (det betyder: den Store) hade fallit i en stor folkresning på Estniska stranden, der han ligger begrafwen tätt inwid hafwet. Så sjöngs om honom i en sång:

Det spordes brådt,
Att Yngwar Konung
Slagen blifwit
Af Österns folk;
Och Esternas här
Wid hafwets bröst
Begrafwit den fallna
Ljuslockiga höfdingen,
Der Östersjön nu
För sofwande Konung
Ljufligt sjunger
Bölje-sången.

5. Skogsbröt och odling. Slut på Ynglinga Ätten.

Likasom landtmannen först omhägnar den jord, han will odla, så gjorde ock Yngwars son, Anund, med sitt ärfda land. De swek-benägna grannarne lät han först kämna sitt swärd, och det blef spordt, till warning mot ofrid, att han war manlig Öfwer-Drott. Sedan tänkte han på, huru de stora landskaper och wilda marker, som lågo gagnlösa, till ökad näring och trefnad för folk och land, skulle med odling och brötande till glada folkbygder förwandlas. Nu upphängde både Konung, Tignarman och Bynde swärd och sköld i sin sal och for med yx och bila kring skog och wildmark, odlade jord, byggde broar, anlade wägar, så att waror kunde föras till utbyte bygderna imellan. Snart uppwexte, der fordom war ödesland, ulfwa- och björna-nästen, nu trefna mennisko-boningar mellan frodiga fädesfält. De gårdar, Anund med sitt eget folk uppodlat i alla landsorter, kallade han Huse-byar, hwaraf är skeddt, att så många gårdar i alla orter ännu-bära

minnet Husby. Af dem tog Koningen inkomsten till Uppsala Ödes och riksens behof; men bonden njöt oqwaldt frukten af sin möda. Kungsgården wester om Dalelfwen gent emot Husby kyrka i Dalarna säges wara byggd af Konung Anund, och hafwa sedan Konungarne ofta hållit hof derstädes, samt Lagmännen der bott, af gården fordomdags Husaby mån kallade. Anundshyttan och Kungsberget sägas ock af hans namn wara ett minne. Wikingar och sjöröfware tycktes förakta detta arbete och kallade Konungen Bröt-Anund; men det lyckliga folket höll honom kär och kallade honom Fader. Så är sagdt om honom i sagan: «Anund wär den wänsällaste bland Konungar.»

Då Konung Anund en gång färdades mellan sina gårdar, säges det, att ett jordras från någon höjd i Westmanland fallit öfwer honom och hans broder Hedin, med några andra män. Detta skedde i grannskapet af Kungs-åra, och finnes Anunds Hög wid Badelunds ås. Der lät ock deras moder rista minnesstenar efter sina söner, af hwilka blott Hedins finnes qwar; på den läsas orden: Fulkwida lät resa sten åt Hedin, son sin, Anunds broder. Uraider högg runorna. Denna ädla Konungamoder må wäl ock hafwa warit en sann folkets moder; ty af en wanlig qwinna uppfostras ej en hjelte, den der, såsom Bröt-Anund, bryter twärt af sin tids onda wanor och leder så wäl furstarne som folken på bättre wäg. Hon hade den sorgen, att öfwerlefwa sin gemål och alla sina söner, ty redan hade Anund rest stenen öfwer Hardins graf, wid Slaka i Östergötland, derå runorna läsas: Anund lät hugga detta minne efter Hardin, broder sin, en god dräng och mycket wis. — Efter andra berättelser skall Anunds död hafwa inträffat i Nerike, der åfwen minnesmärken och sägner om denna händelse förekomma.

Nu sitter Ingjald, Anunds son, på högsätes pall och dolckte graföl efter sin fader. Dertill hade han tillredt i Uppsala en stor sal med sin högsäten, och kallades den Sjö-Kunga-Sal. Många Häradskonungar woro bjudna, hwilka alla warit Anunds wänner och underdånige, och bland dem wär

Ingialds Dramatiska Historia, för Kung Algbrés Wer-
singeland. Då skulle Ingjald af Konungarne sättas i stil-
lastens högbänk, och ficks honom Bragebägaren i hand. Då
bad han den stål, till sin store faders minne, att han till
hälsen wille öka sitt wälde åt alla wäderstreck eller ock sätta
lifvet till. Konungarne gåfwo ej akt på, att Ingjald i
brunn stål yppade, hwad han mot dem hade i sinnet. Men
den unga Konungen, som hört af sin förståndiga fader, så
wäl som af sin fosterfader, Konung Swipdager, att både
Konung och land skulle wara en gång till så lyckliga, om icke
så många sjelfrådiga Småkonungar med sin hofhållning ute
mattade deras wälmagt, hade beslutit att utöda dem alla. Då
Konungarne, som druckit mycket, insomnat i Sju-Kunga-Salen,
lät Ingjald sätta den i brand wid midnattstid och hade wäl
förr fält besatt alla utgångar, så att ingen skulle slippa derut.
Då sofwo derinne den sista sömnen Konungens egen swärfar
Algöte, Konungen i Fjerdhundra, Ingwar, med sin
tre wänne söner, Alf och Agnar, Merikes Konung, Spo-
tuiali från Rammundaboda, och Sigwater i Asmunda land.
Wår tyckers Ingjald mycket wanslägtas från sin trofaste fader
Inund. Med denna illdåd hade han wäl den uffigt, att
lätta hondens bördor; men Swenskarne wilja hafwa årlig
Konung och lida ej swekfullhet hos honom, fastän de derwid
skulle winna. Ingjald blef ifrån den stunden hatad och kal-
lad Illrådde. Men Swipdager Blinde, Konung af
Wendla, sedhylles hafwa implantat grymhet i den unga Kon-
ungasonen. Så berättas i Sagan: «En midwinter war stor
sofförening i Upsala. Der war Ingwar Konung och somt
hans Alf och Agnarr de woro sex år gamla. Då lefde Alf
och Ingjald, en gesteik och enfordr hwardera en lätta hära
Ingjald, som wan mindre stark, förloradarleken, och grät han
derföre mycket af harm. Då kom Göt wid, hans fosters
fader, och ledde honom till Swipdager Blinde, som sade dett
wäre wäl stor skam. Andra dagen efter tog hon hjertat ut
Ingwarg, sköte den på spett och gaf Ingjald, Konungasonen,
att äta. Deraf fick han ett mer wrdt och grymt sinnelag än
sitter wänner.

Då tidningen om branden i Uppsala kom till Konung Granmar i Södermanland, fruktade han sig mycket för samma öde. Den tiden kom Hjorward, Wikinga-kung, till Mörkwa- (Mörkö-) fjärd med sina skepp. Då Granmar det hörde, sände han sina män och bjöd honom till gästabud. Bland landtfolk war sedwanligt i dryckesgille, att ställbrödet och goda wänner, eller, om qwinnor woro närwarande, en man och en qwinna drucko tillsamman ur samma dryckeshorn. Det kallades att dricka twämänning. Men wikinga-sed war att dricka alla tillsamman. Nu satt Hjorward Ylfing glad om aftonen och drack med sina män i Granmars sal. Men då gick Hildigun, Granmars unga dotter, som war en oförlikneligt fager mö, och ifyllde en silfwerbägare, den hon bar för Wikinga-kungen, bugade sig sedesamt och sade: «Hel Ylfingar alla med Rolf Krakes skål!» Derpå drack hon halfparten ut och räckte så bägaren åt Hjorward. Då tog han bägaren och tillika möns hand, och bad han henne sitta hos sig i högsätet. Hon nekade blygsamt, sägande så icke wara sed bland wikingar. Men Konungen sade nu wän wara, att byta om och dricka twämänning med henne. Hildigun satte sig ändtligen hos honom, och tycktes de hafwa mycket att tala med hwarannan den aftonen. Morgonen derefter begärde Hjorward henne af Konung Granmar, och wardt deras bröllopp drucket icke långt derefter. Mellertid rustar sig Ingjald med här, samlad från sina genom mordbrand wunna riken, mot deßa Konungar; men hans krigshöfdingar öfwergåfwo honom, och med plats kom han undan till sina skepp. Derefter fann han rådligast att insöfma dem med löfden och wänskapsförsäkringar, tilldeß det en gång lyckades honom att oförwarandes öfwerfalla dem i ett dryckesgille på Sorbaön, der han om natten omhwärfde salen och brände dem inne. Tolf Konungar blefwo på detta sätt förrädda. — Af de Lydkonungar, som från denna tiden mer och mer förswinna ur sagorna, finnas minnen i alla landsorter, färdeles de aflägnare; och, då landtmannen går förbi de höga grönskande kullar, som kallas Kungshögar, eller de grusbackar, som kallas borgar, såsom Ingelshög i Thorsås i Småland, derinnan

[illegible]kungen Ingel Alfwerson skall wara begrafwen, och Ingelstadborg wisas, Hakes slott wid Hakeqwarn m. fl., och hörer talas om kungsängar, slottsholmar m. m., så kan han weta, att det är ett minne från Lydkonungarne i heden tid.

Ifwar Widtfarne, den tappraste wiking på denna tid, kom hem till Skåne, sin faders, Halfdan Snialles, rike. Då fann han sin fader, tillika med hans broder Gudröd, genom Konung Ingjalds swek wara bragta om lifwet.

Gudröds Drottning, Åsa, Ingjalds dotter, hade sjelf warit sin fader härwid behjelplig och war i sinnelag honom ganska lik. Iwar hade lätt att samla folk för att hämnas, ty snart wexer här mot hatad Konung. De funno Ingjald på Kungsborg, som då kallades Rånningeborg, en gård på Fogdön i Mälaren; men, då han såg sig utan undflykt och wänner, drack han afsked med sina män, tilldeß de blefwo druckna, satte sedan eld på salen och brände sig inne tillika med sin dotter Åsa. Hans son Olof, fördrifwen och landsflyktig, begaf sig till Wärmlands skogar, der han uppodlade sig land och kallades deraf Trätälja. Men af Ingjalds hus kom ingen mer till Swea wälde.

C. Sagan om Olof Sigurdsson och den sköna Åsa.

I den fruktbara och angenäma orten i Wärmland, som kallas Näs härad, der Sifhälla-älf faller ut i Wenern, hade Olof Trätälja sin Konungsgård, wid den höga kullen, som nu kallas Brobacken. Konungen sjelf war gammal worden, och hans arm war icke mer så stark som fordom till att föra swärdet; men hans twänne äldsta söner woro ett godt mäta för hans rike, så att fienderna icke wågade störa hans folk, medan de röjde och uppodlade marken i de härader, som lydde under hans wälde. Men han hade en ung dotter, fager som en dag, och började ryktet om hennes skönhet sprida sig wide omkring. Mången Konungason, som kommit att se hennes skönhet, gjorde löfte efter tidsens bruk att med swärd

winna henne till brud: Bland deßa woro twänne öfwerdådiga slagskämpar, som oroade landet wida omkring med röfwande och wåldsgerningar. De hette Hjali och Skate och woro bröder. En tid, när Konung Olofs söner woro borta i härnad, sände deßa bröder bud till Olof, tillsägande honom i största öfwermod en wiß dag, då de wille komma och bortröfwa hans dotter Åsa. Den gamla Konungen beslöt wäl att med swärd i hand förswara sin dotter, så länge han förmådde; men föga wån war att lyckas deruti, utan beredde han sig på det wärsta, och stor sorg rådde öfwer allt i Konungens gård, emedan alla älskade den sköna Konungadottern, som war så god och wänlig emot hwar man, att ingen fanns bland Konungens alla tjenare, som icke för henne wille wåga sitt lif.

Nu war allt sorg och oro i Konung Olofs borg, medan man wäntade den utsatta dagen och de fruktanswärda friarnes ankomst, då en stafman, — så kallades tiggare den tiden, — inträdde på gården, klädd i slarfwor och trafiga kläder. Han blef, såsom alla fattiga, utaf den unga Konungadottern wänligt emottagen och rikeligen undfägnad med mat och drick. Trött efter en lång wandring, bad han om lof att något så stadna qwar i Konungsgården, tilldeß han återhemtat sina utmattade krafter, och fick han på denna begäran ett jakande swar. Han war af en lång, smärt och högwext gestalt, och, hwar gång den unga Jungfruns öga mötte hans, märkte hon, att de strålade med ett underligt uttryck af eldighet och kärlek, och henne blef derwid äfwenledes underligt till mods. Föll samtalet på de fruktade friarne, och tårar derwid kommo i den wärnlösa Princeßans ögon, så tröstade han henne, och besynnerligt nog ingaf stafmannen till slut både Konungen och hans tjenare mod och förtröstan. Snart hade Åsa, intagen utaf främlingens ädla skick, utan att weta hwem han war, fäst wid honom sin kärlek och sådan tillförsigt, att hon icke mer twifwade, det han kunde henne förswara. Då afkastade han sin trafiga mantel och hade derunder blänkande swärd och brynja och sade, att han derföre wore kommen i Konungens gård, att han för henne wille wåga lif och blod. När nu Konungen och hans unga dotter hörde, att han war Konungasonen O-

lof Sigurdsson, som gjort sig öfwer hela Norden känd för manliga bedrifter och det tappra försmar, han egnat det fredliga landtfolket mot röfware och skogshöfdingar, blefwo de mycket glada, och Princeßan räckte honom sin hand att tillhöra honom och ingen annan, så framt han kunde frälsa henne från det wåld, hwarmed Hjali och Skate hade henne hotat.

Slutligen kom den utsatta dagen, och det töfwade icke, att de twå bröderna kommo för Konungens borg med 12 andra kämpar i sitt följe och fordrade, att han skulle utlemna till dem sin unga dotter. Då framträdde Olof Sigurdsson och stämde dem alla till enwig på Bär-ön och lemnade dem det willkor, att de alla skulle på en gång få anfalla honom, blott med ett förord, att honom skulle lemnas ryggen fri, så att ingen skulle anfalla honom bakifrån. Kämparne mottogo deßa willkor och utsatte holmgång med Konungasonen på Bär-ön i Wenern, der han icke dröjde att möta dem. Länge warade striden; men wäldeliga swängde Olof Sigurdsson sitt swärd, och stupade der Hjali och Skate, tillika med deras tolf följeslagare. På stranden gent emot ön hade Konung Olof en gård, der den sköna Åsa wäntade på stridens utgång, och nu emottog sin hjelte uti sin famn. Så blef Konungadottern Olof Sigurdssons lyckliga brud; men gården, der hon efter striden emottog sin brudgum, blef kallad Hjälleskate-gård, efter de öfwerwunna bröderna, allt intill denna dag.

Men Konung Olof blef, såsom förmäldt är, offrad Gudarne af sitt folk, till årabot, och å bål bränd samt i hög satt å Wenerns strand wid Sifhälla-älf. Om honom qwad Thjodolfer, en gammal skald:

Wallan wågor	Tillika med
Och den wida skog	Härbonaden.
Upfwäljde bålets	Så Fornjoters ättling,
Flammande lågor	Swea Konungs,
Olofs kropp	Af Uppsala

Härliga stam Det war länge sedan.
Miste sitt lif. —

7. Sagan om Kung Ingewalls Dotter.

Uti den bygd af Westgöta landet, der ännu så många gårdar bära minnen af Konungars hofhållning, ligger, wid foten af Brunhemsberget, en gård, Ingwaldstorp benämd, och säges det, att en Konung Ingewald der haft sitt säte. Denna sägen kan wäl härleda sig från en lyd-Konung af detta namn, men kunde ock wara ett minne af Konung Ingjald Illråda; ty så plägade Swea Konungar hafwa sina gårdar i Göta landet, der de höllo hof, när de i rikets angelägenheter sig derstädes befunno.

I chrönikorna omtalas Kung Ingewalls dotter Åsa såsom ond och trollkunnig, och är det här anledning att förtälja följande Saga:

Det lefde fordom en Konung, som het Ingewall. Han hade en enda dotter, och tilldrog sig wid hennes födelse, att en Huldra, eller Rå, kom till gården och fördes in i rummet, der barnet war. Hon blef wäl undfägnad och qwad, inan hon gick bort, underlig sång öfwer barnet, tillfade det mycken lycka och gaf det underbara gåfwor. Men Kung Ingewalls Drottning dog, och barnet lemnades till en fostermoder, hos hwilken det uppwexte, och blef flickan underbart skön och förståndig. Men fostermodern war en ond qwinna och afundades Konungabarnets företräden i alla stycken framför hennes egen dotter, som med Konungadottern war jemnårig. Det hände sig en dag, att Konungen sände bref till sin dotter, att hon skulle komma tillika med sin leksyster till den gård, der han då höll sitt hof. De begåfwo sig på wäg, och skulle den medföljande flickan bära ett litet skrin, hwaruti Konungadottern hade bref och dyrbara leksaker förwarade, hwilka hon fått af sin fader. Men, när de kommo närmare kungsgården, hade de en bred flod framför sig och skulle på en hög bro färdas öfwer den forsande strömmen. När de kommo midt på bron fattade den starkare elaka flickan uti Konungadottern och hon

de att kasta henne i strömmen, så snart hon icke wille byta kläder med henne och aflägga den ed, att aldrig yppa annat, än att hon wore Konungens dotter. Detta måste hon ifwa, för att frälsa sitt lif, och kommo de, så omklädda, till gården. Den falska tärnan blef förd in i Konungens granna rum; men den stackars Konungadottern borttwisades till köket bland tjenstefolket. Dagen efter blef henne af Konungen anbefaldt, att följa en liten wallgoße, som waktade Konungens gäss, i en grön äng på andra sidan strömmen. Men, när gässen om morgonen släpptes ut och kommo till älfwen och wille simma derifwer, qwad hon denna sång:

Gåsa lilla grå, —
För Kung Ingewalls dotter öfwer å!

Då lade sig gässen med ryggarna sammans såsom en färja. Konungadottern satte sig deruppå, och for hon så öfwer till andra stranden. Wallgoßen deremot måste med stor harm ensam springa omkring en lång omwäg, förrän han kom till bron, och öfwer den till betesmarken. På en liten grön kulle satt Konungadottern och hade öppnat sitt lilla skrin, hwari hon hade sin faders bref och andra dyrbara saker. Wallgoßen, som nu tyckte sig hafwa en god lekkamrat, kom och wille äfwen titta i skrinet; men då qwad hon:

En liten wäder och wind,
Tag wallpojkens mössa, för omkring! —

Då for en windpust i pojkens mössa och blåste den bort runt omkring på ängen, och goßen sprang af alla krafter efter mössan och wille taga henne fatt; men alltid förde windyn mössan undan honom. Slutligen, när Princeßan låst igen sitt skrin, qwad hon:

Liten wäder och wind,
Gif wallpojken hans mössa igen!

Då stannade wäderhwirfwela, och mössan lät beskedligt taga sig för. När dagen war framliden, mötade de båda wallhjonen gässen hem. Kommen till ån, sade Princeßan: Gåsa

lilla grå, — för Kung Ingewalls Dotter öfwer å! På gåsryggarna satte hon sig åter bequämt och satn öfwer, medan wallgoßen måste göra sin långa omwäg. Wid hemkomsten stod Konungen på gården och frågade wallgoßen, hwad honom tycktes om den lilla kamraten. Goßen swarade härtill med ett högst misnöjdt utseende. Följande dagen gick det likaså. När gåßen blifwit utsläppta och kommit till ån, qwad den wackra wallflickan sin lilla trollsång: Gåsa lilla grå, för Kung Ingewalls dotter öfwer å! — och gåßen förde henne såsom dagen förut warsamt på sina ryggar öfwer floden till den gröna ängen. Der satte hon sig bland blomsterna på den lilla kullen, slog upp sitt lilla skrin och läste på de kära breswen från sin far, men wågade icke yppa sig för honom. Men, då wallgoßen kom efter och wille se i hennes saker, sjöng hon: Liten wäder och wind, tag wallpojkens mößa och far omkring! Och wäderhwirfweln kom, och goßen fick springa efter sin mößa. När aftonen kom, och goßen hade fått igen sin mößa, förde de sina gåß hemåt, och, komna till ån, gick den på samma sätt med Princeßans öfwerfart och goßens långa omwäg öfwer bron. På samma sätt gick det ock tredje dagen. Men Konungen hade ej funnit sin förmenta dotter, sådan han önskat henne, och kunde icke älska henne; deremot hade han fattat mycket behag för den lilla wallflickan, så att han önskade henne i stället wara sin dotter. När han frågade wallgoßen andra dagen om aftonen, hwad han tyckte om sin lilla kamrat, swarade han, att han ej wille gå med henne mer. Då Konungen frågade orsaken härtill, berättade goßen, huru hon sjöng sitt: Gåsa lilla grå, och han fick springa ensam omkring till bron, — samt huru hon ej tillåt honom leka med sig, då hon upptog sina bref och lekſaker på den gröna kullen, utan sade: Liten wäder och wind, för wallpojkens mößa omkring! — hwarefter han ingen hwila fick, förrän hon sjöng: Liten wäder och wind, gif wallpojken hans mößa igen! Sedan Konungen hört allt detta, följde han sjelf obemärkt efter, då den lilla wallflickan qwad sin trollsång till gåßen, och såg äfwen, när hon tog fram skrinet, att det war detsamma, han gifwit sin dotter, då han ock igenkände breswen. Nu fann

han, att han blifwit bedragen af den falska leksystern, och twingade henne att bekänna sanningen. Med glädje omfamnade han då sin rätta dotter och wille straffa den elaka främmande flickan; men den goda Konungadottern bad så mycket för henne, att hon fick förskoning, och blef hennes lott sedan att följa med wallgoßen och gäßen. Sedan blef den lilla Konungadottern med glädje hos sin fader; — och slutas härmed sagan om Kung Ingewalls dotter.

8. Minnen af Huna-folket i Swerige.

Nu följer att berätta om ett folk, som i det inre af nuwarande Rysska landet började blifwa så stort och mägtigt, att ordet Huna ännu i dag såsom ett ordspråk säges om något, som är stort till antal och myckenhet, såsom Huna-hop, Huna-här, hwilket betyder otalig; en hop, en här, den ingen räkna kan. De Götar, som bodde på andra stranden af Östersjön, lågo med deßa Hunner ofta i delo och förde nu mot dem ett förödande krig. Då hade Götarne undsättning från wårt Göta land, och gaf det med tiden Hunnerna anledning, att åfwen med ofrid hemsöka detta sednare. Den krigshär, som då öfwerswämmade Göta landen, war så stor, att den wäckte allmän bestörtning, och deraf uppkom ett ordstäf: Det war Hundan! (Hunna-dan!) hwilket betecknar något märkligt och förwänande. — Men om kriget mellan Hunner och Götar är följande berättelse:

Ur Hunnaland drog Konung Humle med en här, den största, som någonsin dragit mot Götarne, att åt sin dotterson, Landur, eller Löder, utkräfwa det arf, hans broder, Konung Angantyr af Ridgötaland, honom nekat. Löder hade fordrat halfwa landet, hälften godset och folket, till och med halfwa swärdet Tirfing. Men, hwad som mest mißhagat Löder, war, att Gizzor, Angantyrs fosterfader och rådgifware, förebrått honom att hafwa blifwit född af föraktad moder och oäkta säng. Anledning är wäl, att historieböckerna flyttat striderna mellan deßa Konungar till Österstranden; men wi följa de minnesmärken och sägner, som ibland de Swenska gängse äro, och söka skådeplatsen för brödrakriget på westra stranden

af Österssjön, eller i det Swenska Ridgbräland, det nuwarande Småland, Blekinge och Danmark. Wid Cimbrisnäs, der nu staden Cimbrishamn står (så säga de gamles berättelser), landsteg Hunahären. Det första motståndet mötte dem der af Herwor, Konungarnes unga syster; hon egde den borg, som låg wester ut i landet, och har deraf en kyrka och församling, som sedan uppstått på deß grund, fått namnet Borge. Der satt Herwor en morgon och såg öfwer skogen Mörkwed öster ut åt fältet ett tjockt moln af damm uppstiga och urskiljde snart den förfärliga härens antågande. Då sände hon Ormer, sin fosterfader, och bjöd dem strid wid Söderport. Nu härklädde sig den unga Sköldmön och skyndade till fiendens möte. «Ormer fällde så många,» säger sagan, «att sent woro dem att uppräkna»; men Hunahären war för stor; och, då Herwor såg sitt folk falla, fattade hon swärdet med båda händer och slog allt till jord, som kom i hennes wäg. När hon hunnit så når, att Löder kunde henne höra, manade hon honom till strid; men han swarade: «Så är jag icke kommen, Syster! att jag törstar efter ditt blod.» Derefter for hon än mer förtwiflad fram i striden, tilldeß hon störtade död af hästen. Ormer flydde nu till Angantyr, och med sorg begrof Löder sin syster. Det rummet kallas nu Herrestad, men i de gamla handlingar Herwestad, till Herwors minne. En gård wid Hunneberg i Westergötland, som hetat Herworyd, bar åfwen, enligt sägen, hennes namn.

När Ormer, ridande genom natt och dag, kom till Angantyr, qwad han:

Sunnan är jag kommen,
Att bringa dig tidning:
Förbrändt är allt landet
Och Mörkweds hedar,
Allt Göta land beständ
Med männernas blod.

Sedan tillade han detta:

Men Mön såg jag,
Hejdriks Dotter,
Din Syster,
Digna till jord.
Hunerna fällde
Henne och många
Hjeltar dina.

Obrodenligt, sade Angantyr, blef du behandlad, Syster! — och såg sig omkring i sin sal. Då tyckte han sig finna så af sina män till hands och qwad:

Wäl woro wi många,
Då wi mjödet drucko;
Nu äro wi färre,
När flera behöfdes.

Slutligen skickade han Gizzor att tillsäga Hunnerna strid på Dilgiu- och Duna-hed och Jassa-fjellen. Härefter började det märkliga slag, som troligen spridt sig till flera ställen i Göta landet, och det är förgäfwes att fästa det wid någon ort; men följande minnen finnas af deßa händelser: I Skåne finnes Lödarp, der Konung Löder säges en tid haft sitt läger, och Gizzorsholm, eller Gizholmen, som skall fått namn af Gizzor. En sägen är, att en af deßa strider stått i Småland, i Wärends Härad, på en hed, der Kungshögen, Konung Humles lägerstad, och Gizzors Hög, denna höfdings begrafningsplats, ännu wisas. Till Westergötland och Hunneberg hänför ock en gammal sägen detta slag mellan Angantyr och Löder. I Göta-elf, mellan Wenersborg och Trollhättan, ligger en wacker holme, der lemningar efter slottet Edsborg wisas; der säges hafwa warit Angantyrs borg, som fordom hetat Ar-hus, det är, flod-borg; Thunshed och Thilgill-mossar påminna om Duna- och Dilgiu-hed.

Angantyr, hwars här dagligen förstärktes från närliggande länder, segrade på åttonde dagen. Då föll Löder och blef sedan med sina män af Angantyr begrafwen i jordhögen; men tretiotusen Hunner hade lemnat slagfältet och begifwit sig upp på Hunneberg, der de befäste sig och länge ofredade landet, tilldeß bönderna, som mest ledo af detta grannskap, wäpnade med klubbor, hwaraf denna fejd kallades Klubb-fejden, drefwo deßa objudna gäster ur deras förskansningar. Sedan spridde sig Hunnerna i landet och bodde stilla och fredligt bland landets andra inwånare, och hafwa många orter af dem fått namn, såsom Hunnstads kyrka, insjön Hunn och Hunnekulle i Östergötland, — Hunnerstad sätesgård och berget Hunsberg i Småland, Hunstad i Skå-

ne, — Hunhammar i Södermanland. Bland de många Konungar, som warit anförare i Hunaháren, har en wid namn Harje gifwit sitt minne åt Sandhemstrakten i Westergötland, der han egt en gård, som nu heter Härja. En liten bro på en obetydlig bywäg har af honom fått namnet Kungsbro. Wid Hamred, så säger de gamles berättelse, har han hållit en strid med landets inwånare, der han sjelf blef slagen, och der nu wisas Kung Harjes Hög och en Kungshåll. Härjawad, wid ån Lidan, säges ock förwara minnet af en Harje, som der gått öfwer, undan sina förföljande fiender.

Halleberg, som blott genom en liten dal är skiljd från Hunneberg och, såsom det, omgifwet samt likasom befäst af klippor, skall hafwa sitt namn af en mägtig, qwarblifwen höfding af Huna-háren, Hallo. Af jemförda sägner synes det, som denna Konung efter Klubbfejden begifwit sig till Billingsbergen samt der anlagt och befäst den stad, hwarefter gator och stensamlingar ännu wisas, med berättelser om Hunakung Hallo, som der wistats och länge förswarat sig tappert. Höjden, der deßa fornlemningar wisas, i grannskapet af Swenstorp, kallas nu Hallesbacka. Af Huna-folket finnas ock i Halland flera minnesmärken. En gammal borg, kallad Hunahals fäste, finnes der, i Huneſta socken, på en klippa, icke långt från hafswiken. I Enslöfs socken är en stor hed, kallad Hunalygn, och en källa, Hunakälla benämd. — Några minnesmärken eller sägner, som widare omtala deßa händelser, finnas troligen icke; blott en folksaga om Princeßan Herwa, som mängen torde hafwa hört i sin barndom, synes med dem hafwa något sammanhang. Sagans innehåll är i korthet följande.

En god Konung och en Drottning lefde lyckligen tillsammans och hade twänne barn, en dotter, benämd Herwa, och en liten son. En stor död kom i det landet, och föräldrarne dogo från de små. Sonen skulle ärfwa riket, jemte en silkesskjorta, som aldrig stål kunde bita på, och ett swärd, som alltid gaf baneſår. En falsk och tilltagsen krigskämpe af Konungens fordna hofmän slog under sig hela riket och det oskatt-

[illegible] swärdet samt wille twinga Princeßan att blifwa sin brud, sedan han sändt bort en tjenare med Prinsen, att mörda honom i Blåskogen. Men den trogna tjenaren, som till slut befanns wara en Konungason af Engeland, klippte blott en lock af goßens fagergula hår, doppade den i ett djurs blod och förde den hem till wåldskonungen, men förtrodde Herwa, att hennes bror war frälst. Nu gaf Herwa, på Konungasonens inrådan, den enträgna förrädaren sitt bifall, att bröllopp skulle drickas, och blef detta på det kostbaraste firadt. Herwa fyllde skiligt i sin brudgummes guldbägare, och, då han wid midnatt med alla sina män tungt insomnat, bemägtigade sig Herwa swärdet och silkesskjortan; den trogna Konungasonen af Engeland hade twänne Konungens bästa hästar tillreds, och snart woro de i säkerhet. Efter många äfwentyr fann Herwa sin broder, som i ett annat konungarike wunnit mycken ära och anseende. Snart hade de twänne syskonen och Konungasonen af Engeland samlat en stor krigshär att förswara den unga Prinsens rätt till fäderne-arfwet. Princeßan Herwa war med i striden och hade då det segerrika swärdet, fadersarfwet; men silkesskjortan hade hennes broder. Då blef den falska Konungen slagen och alla hans män. Herwa ensam fällde tolftusen med sitt goda swärd (i Herwara Sagan säges, att Herwor slog twå tusen), och den unga Prinsen infördes med stor ståt och fröjd i sitt rike igen. Men sorg blandade sig i glädjen; Herwa dog af möda och sår, och Konungasonen af Engeland förjde sig sjelfwan död efter henne, som han haft så mycket kär; men förut gaf han den unga Konungen sin sköna syster till gemål och med henne sitt konungarike.

Om man med den gamla tyrannen förstår Huna-konungen Humle, med konungasonen af Engeland Ormer, Herwors fosterfader, som enligt historien war en Konung i England, och med den unga Prinsen Angantyr, så finner man, huru mycken historisk sanning ofta ligger fördold i wåra folksagor.

9. Minnen af Irländare och Skottar i Swerige.

Med folket på alla Östersjöns stränder och öarna i Nordsjön, förnämligast Irland och Skottland, plägade wåra Wikin-

gar ofta förtroligt umgänge. I Skottlands folksånger kallades Götalands Konungar för Höfdingar af landet med de sju vattnen. Den förut nämda Westgöta-Konung Swaran och hans fader, Starno, woro samtidiga med den wida berykta Skotska hjelten Fingal, hwilken såsom gästwän en gång gästade i Konung Starnos salar och jagade på wåra skogwurna kullar. Så förtäljes härom i en af de nämda Skotska folksångerna: Den högmodige Starno kunde icke glömma, att han ut en strid blifwit besegrad af Fingal; men, då han i öppen fejd icke kunde måta sig med honom, bjöd han honom till gäst och lofwade honom sin dotter Agandeka, hon war den fagraste mö, som någonsin bar ett bröst af dallrande snö. Fingal kom med sina kämpar; men Snöns Konung (så kallas här Starno) hade beslutit deras död och ställt försåt för dem i skogen, då de woro ute på en wildswinsjagt. Men Agandeka, heter det, såg den unga hjelten och älskade honom, och hennes själ suckade för honom i tysthet. Då kom Starnos dotter med de blå, hwälfwande ögonen och tilltalade Morwens Konung: Fingal, höga Furste, tro icke Starnos högmodiga hjerta! Inom denna skog har han uppställt sina kämpar. Akta dig för mördareskogen; men kom ihog Agandeka, rädda mig från min faders wrede, du, Konung af det stormiga Morwen! — Fingal framgick oförskräckt, sina hjeltar wid sin sida; mördarne rusade fram och föllo alla för hans swärd. Utanför Starnos salar samlades jagtens söner; Konungens ögonbryn liknade moln, hans ögon nattens luftsken. För hit, ropade han, Agandeka till hennes älskliga Konung af Morwen! Hans hand är fläckad af mitt folks blod; hennes ord hafwa icke warit förgäfwes. Hon kom: hennes bröst höjdes af suckar, likt hwita skummet af wågor. Starno genomborrade hennes sida med stålet. Hon föll, lik en snödrifwa, som halkar ned ifrån klippan. Då kastade Fingal en blick på sina kämpar; stridens dystra dån framröt. Då föll Starno och hans folk; men Fingal tog den bleknade mön på sitt snabbt seglande skepp. Hennes graf uppkastades på Ardwens strand, och sjön ryter nu omkring Agandekas mörka boning.

I Bahuslän, der de Skotska och Irländska folk

ändels landstego, finnas ännu efter dem sägner och minnesmärken. I Hagedal wisas ansenliga jordhögar, minnen af ett der hållet fältslag mot en Irländsk höfding. Konungen i Alfhem, eller Kunghälla, mötte fienden med Tjörnbönderna och wann seger. I högarna blefwo främlingarne begrafna, och den hög, hwari deras höfding ligger, kallas ännu Konungahögen. Än märkligare synes det fältslag hafwa warit, som stått wid Tanums kyrka, och efter hwilket derstädes så många minnesmärken och sägner finnas. Der stupade Skottarnes Konung Walbret, och ligger han begrafwen i det stora stenkummel, som nu kallas Stenkistan. Griftplatserna efter dem bland hans anförare, som med honom blifwit slagna, utmärkas af höga, uppresta stenar. En del af Skotska hären säges hafwa efter Konungens fall flytt till stranden, anförd af en hjelte, wid namn Kuser, men öfwerwanns der tillika med honom af Norrmän, som kommit Bohuslänningarne till hjelp. På Kusers grafställe, af hwilket Kuserö gård fått namn, hafwa hufwud, ben och de utsträckta armarne warit utmärkta med kringlagda stenar, och anses detta ställe, likasom alla dylika rum, af allmogen såsom heligt och fridlyst. Så böra ock alltid de framlidnas hwilokamrar af de efterlefwande aktas.

10. Minnen af några namnkunniga män från Ynglinga-tiden.

1. Alu-Dräng, eller kämpen från Ale härad, kallas i gamla sagor en man, som het Starkather och bodde wid Öfra-Eds forsfall, nuwarande Trollhätta. Han war den starkaste man på sin tid och tjenade i Uppsala Konungarne Alriks och Eriks samt i många utländska Konungars hof. De strider, han biwistat i alla land, äro nästan oräkneliga.

Han war ock Kunga-skald i många hof och bestraffade ofta, både med sånger och hårda ord, all flärd och dåraktighet, så hos Konungarne, som deras män, skonandes ingen, som wek från dygd och goda hjelteseder. Då han en gång, så berättas i gamla-chrönikor, war hos Konung Halfdan i Swerige och fick der spörja, att Konung Ingel i Danmark hade slagit sig på öfwerflödighet och froßeri samt sölade sig i allahanda laster, förtröt det honom storliga, att denna unga herre skulle

så hastigt träda ifrån sin faders lofliga fotspår; derföre lade han uppå sin rygg en stor kolsäck och wandrade dermed till Danmark, sägandes sig, då han tillspordes derom, willja gå bort och härda Konung Ingel, som blifwit så förslöad. Detta tal, med klokhet utfördt inför Konungen, wäckte honom, att han öfwergaf sin qwinnliga wällust och sökte ridderlig ära med mycken mandom och furstliga dygder. Häröfwer blef Starkather mycket glad, stadnade qwar i Konung Ingels hof och sjöng der sina wisor, en mängd med tiden bortglömda sånger om de gamla Götars ärofulla tider och hjeltars hugfulla bragder, måttlighet, wishet, tro och redlighet. Wid Trollhättan, Starkathers bygd, wisas inwid skogen en stor upprest sten, som af folket kallas Sta-sten, det betyder Starkathers sten, och säges wara minnet af en seger, som kämpen der i forntiden wunnit. Det kan wara sannolikt, att härmed menas den strid, sagorna omtala att Starkather hållit med Hergrim, af den namnkunniga Jätteslägten på Bolmsö. De kämpade, säges det, «wid Edets öfra forsfall», om Hergrims maka, som Starkather wille sig tillegna. Hon åskådade männernas strid: då fäktade Starkather, heter det, med åtta händer; men det betyder blott efter den tidens talesätt, att han gaf åtta hugg mot ett. Hergrim blef slagen; men hans trogna maka wille icke tillhöra någon annan, utan stack sig med sin fallna hjeltes swärd igenom bröstet och dog med honom. Så modfull och trofast war på de tider äfwen qwinnan i Norden.

2. Bland dem, som wärst sårat Starkather i strid och nära blifwit hans öfwerman, omtalas en Konung Sisar i Westergötland. Wikar, en Konung från Norrige, kom, biträdd af Starkather, öfwer Wenern och förde ofred på Kinnastranden. Der mötte dem Konung Sisar på Kinnagård, en borg i trakten af Kinna-kulle. Slutligen måste dock Sisar, af ett sår i fotleden, gifwa wika för den segerwana motståndaren. Den grafhög, i hwilken, enligt de gamles berättelser, Konung Sisar blifwit begrafwen, är i Stenstorps grannskap, en stor ättehög, som nu kallas af folket deromkring Sirsa Kulle.

3. Till wishet och förståndsöfningar woro de gamla Gö-

tar särdeles benägna, såsom mycket öfwerensstämmande med deras djuptänkande och allwarliga lynne. Ur Göta Konungen Hejdriks Saga willja wi anföra några prof deraf. Hejdrik, en i ungdomen wildsint yngling, hade, för ett begånget mord på sin broder Angantyr, blifwit förwisad ur sin faders rike. Wid sitt afsked erhöll han af den wise fadern följande råd: Han skulle aldrig hjelpa den man, som swikit sin herre; — aldrig gifwa den man frid, som mördat sin stallbroder; — icke låta sin hustru ofta fara ut på besök till sina anhöriga, fastän hon bad derom; — icke wara sent ute hos sin käresta, eller förtro henne den sak, han wille dold hafwa; — icke rida sin bästa häst, när han mycket behöfde skynda; — aldrig uppfostra förnämare mans son eller gerna gå till hans gästabud; — aldrig swika i den frid, han annan lofwat; — och, slutligen, icke hafwa många i striden tagna trälar hos sig. — Snart mötte han på sin wäg twänne fångar, som fördes till sitt straff: den ena hade swikit sin herre, den andra dräpit sin stallbroder. Båda löste Hejdrik med en half mark guld hwardera och lät dem gå. En gång, då han af en fiende, några år derefter, blef förrädiskt anfallen och skulle fängslas, woro i synnerhet twänne män, som wisade stort nit att binda honom hårdt; då lyfte han sina ögon och igenkände just de twänne karlarne, han, för att gäcka sin faders råd, hade friköpt från deras wälförtjenta straff. Så förde han sig flera resor sjelf i olycka, derigenom att han trotsade alla sin faders wisa lärdomar. Hejdrik blef dock på sin ålderdom en wis och aktad Konung samt höll dom och rätt i landet, biträdd af tolf i landsrätten erfarna och redliga män. Det war wäl konungased på den tiden, att utan dom hårdt och ofta till lifwet straffa dem, som hade ådragit sig deras ogunst, och ofta fingo de anledning att ångra sitt förhastande i sådana mål. Men Hejdrik wille lägga band på sitt hastiga sinne, i det han wid Jul-offret åt Freya, då galten framleddes, gjorde den ed, att aldrig skulle någon man så hafwa förbrutit sig mot honom, att icke han skulle få sin sak hänskjuten till tolfmanna-dom, eller ock få frid, om han kunde ställa för Konungen sådana gåtor och spörsmål, som denne icke wiste swara till. Men så wis war Konung

Hejdrik, att han upplöste alla. Gester Vinde hette i det landet en mägtig och rik man, som hade sig mycket mot Konungen förbrutit. Till honom sände Hejdrik bud en dag att komma till sig. Gester, hwilkens samwete icke lofwade honom något godt, offrade åt Odin och bad om hjelp i sin nöd. Då gick (så säger sagan) Odin i hans ställe inför Konungen, påminde honom hans ed och begärde att få framställa några spörsmål till hans beswarande. Då Konungen gaf bifall härtill, började deras gåt-strid på följande sätt:

Gester.

1. Jag önskade nu få,
Hwad i går jag hade;
Wet du, hwad det är?
Det gör folk talande,
På målet häftande
Och tigande.

Hejdrik.

Gifwer honom
Drycken godan!
Den gör folk talande,
Men, då de mycket dricka,
På målet häftande
Eller tigande.

Gester.

2. Hemman ifrå for jag,
Bort färdades jag,
Såg, å wäg, wägar:
Wäg war under,
Wäg war öfwer,
Och wäg å alla sidor;
Hejdrikel, Konung! —
Gåta till min gåta?

Hejdrik.

God är din gåta,

Gester blindet
Gåtad (funnen) är hon:
Der flög fogel öfwer,
Der fann fisk inunder,
Å en bro du for.

Gester.

3. Hwad war för dryck,
Jag drack i går?
Ej watt'n eller win det war,
Ej mjöd eller mundgot,
Och ingen soppa;
Dock otörstig gick jag bådan.
Hejdriker, Konung!
Gåta till min gåta!

Hejdrik.

God är din gåta,
Gåtad är hon:
Du låg i skuggan,
Dagg å gräs war fallen,
Dermed du swalkade
Läppar dina
Och släckte din törst.

Gester.

4. Hwem är den högljudde,
Som går å hårda wägar,
Dem förr han trampat?
Något hårdt han kyßer,
Har munnar twänne
Och går på guld endast.

Hejdrik.

Det är guldsmeds hammar,

gar ofta förtroligt umgänge. I Skottlands folksånger kallades Götalands Konungar för Höfdingar af landet med de söta wattnen. Den förut nämda Westgöta-Konung Swaran och hans fader, Starno, woro samtidiga med den wida beryktade Skotska hjelten Fingal, hwilken såsom gästwän en gång gästade i Konung Starnos salar och jagade på wåra skogwuxna kullar. Så förtäljes härom i en af de nämda Skotska folksångerna: Den högmodige Starno kunde icke glömma, att han uti en strid blifwit besegrad af Fingal; men, då han i öppen fejd icke kunde mäta sig med honom, bjöd han honom till gäst och lofwade honom sin dotter Agandeka: hon war den fagraste mö, som någonsin bar ett bröst af dallrande snö. Fingal kom med sina kämpar; men Snöns Konung (så kallas här Starno) hade beslutit deras död och ställt försåt för dem i skogen, då de woro ute på en wildswinsjagt. Men Agandeka, heter det, såg den unga hjelten och älskade honom, och hennes själ suckade för honom i tysthet. Då kom Starnos dotter med de blå, hwälfwande ögonen och tilltalade Morwens Konung: Fingal, höga Furste, tro icke Starnos högmodiga hjerta! Inom denna skog har han uppställt sina kämpar. Akta dig för mördare-skogen; men kom ihog Agandeka, rädda mig från min faders wrede, du, Konung af det stormiga Morwen! — Fingal framgick oförskräckt, sina hjeltar wid sin sida; mördarne rusade fram och föllo alla för hans swärd. Utanför Starnos salar samlades jagtens söner; Konungens ögonbryn liknade moln, hans ögon nattens luftsken. För hit, ropade han, Agandeka till hennes älskliga Konung af Morwen! Hans hand är fläckad af mitt folks blod; hennes ord hafwa icke warit förgäfwes. Hon kom: hennes bröst höjdes af suckar, likt hwita skummet af wågor. Starno genomborrade hennes sida med stålet. Hon föll, lik en snödriswa, som halkar ned ifrån klippan. Då kastade Fingal en blick på sina kämpar; stridens dystra dån framröt. Då föll Starno och hans folk; men Fingal tog den bleknade mön på sitt snabbt seglande skepp. Hennes graf uppkastades på Ardwens strand, och sjön ryter nu omkring Agandekas mörka boning.

I Bohuslän, der de Skotska och Irländska krigarne met-

ändels landstego, finnas ännu efter dem sägner och minnesmärken. I Hagedal wisas ansenliga jordhögar, minnen af ett der hållet fältslag mot en Irländsk höfding. Konungen i Alfhem, eller Kunghälla, mötte fienden med Tjörnbönderna och wann seger. I högarna blefwo främlingarne begrafna, och den hög, hwari deras höfding ligger, kallas ännu Konungahögen. Än märkligare synes det fältslag hafwa warit, som stått wid Tanums kyrka, och efter hwilket derstädes så många minnesmärken och sägner finnas. Der stupade Skottarnes Konung Walbret, och ligger han begrafwen i det stora stenkummel, som nu kallas Stenkistan. Griftplatserna efter dem bland hans anförare, som med honom blifwit slagna, utmärkas af höga, uppresta stenar. En del af Skotska hären säges hafwa efter Konungens fall flytt till stranden, anförd af en hjelte, wid namn Kuser, men öfwerwanns der tillika med honom af Norrmän, som kommit Bohuslänningarne till hjelp. På Kusers grafställe, af hwilket Kuserö gård fått namn, hafwa hufwud, ben och de utsträckta armarne warit utmärkta med kringlagda stenar, och anses detta ställe, likasom alla dylika rum, af allmogen såsom heligt och fridlyst. Så böra ock alltid de framlidnas hwilokamrar af de efterlefwande aktas.

10. Minnen af några namnkunniga män från Ynglinga-tiden.

1. Alu-Dräng, eller kämpen från Ale härad, kallas i gamla sagor en man, som het Starkather och bodde wid Öfra-Eds forsfall, nuwarande Trollhätta. Han war den starkaste man på sin tid och tjenade i Uppsala Konungarne Alriks och Eriks samt i många utländska Konungars hof. De strider, han biwistat i alla land, äro nästan oräkneliga.

Han war ock Kunga-skald i många hof och bestraffade ofta, både med sånger och hårda ord, all flärd och dåraktighet, så hos Konungarne, som deras män, skonandes ingen, som wek från dygd och goda hjelteseder. Då han en gång, så berättas i gamla-chrönikor, war hos Konung Halfdan i Swerige och fick der spörja, att Konung Ingel i Danmark hade slagit sig på öfwerflödighet och froßeri samt sölade sig i allahanda laster, förtröt det honom storliga, att denna unga herre skulle

så hastigt träda ifrån sin faders lostiga fotspår; derföre lade han uppå sin rygg en stor kolsäck och wandrade dermed till Danmark, sägandes sig, då han tillspordes derom, willja gå bort och härda Konung Ingel, som blifwit så förslöad. Detta tal, med klokhet utfördt inför Konungen, wäckte honom, att han öfwergaf sin qwinnliga wällust och sökte ridderlig ära med mycken mandom och furstliga dygder. Häröfwer blef Starkather mycket glad, stadnade qwar i Konung Ingels hof och sjöng der sina wisor, en mängd med tiden bortglömda sånger om de gamla Götars ärofulla tider och hjeltars hugfulla bragder, måttlighet, wishet, tro och redlighet. Wid Trollhättan, Starkathers bygd, wisas inwid skogen en stor uppreſt sten, som af folket kallas Sta-sten, det betyder Starkathers sten, och säges wara minnet af en seger, som kämpen der i forntiden wunnit. Det kan wara sannolikt, att härmed menas den strid, sagorna omtala att Starkather hållit med Hergrim, af den namnkunniga Jätteslägten på Bolmsö. De kämpade, säges det, «wid Edets öfra forsfall», om Hergrims maka, som Starkather wille sig tillegna. Hon åskådade männernas strid: då fäktade Starkather, heter det, med åtta händer; men det betyder blott efter den tidens talesätt, att han gaf åtta hugg mot ett. Hergrim blef slagen; men hans trogna maka wille icke tillhöra någon annan, utan stack sig med sin fallna hjeltes swärd igenom bröstet och dog med honom. Så modfull och trofast war på de tider äfwen qwinnan i Norden.

2. Bland dem, som wärst särat Starkather i strid och nära blifwit hans öfwerman, omtalas en Konung Sisar i Westergötland. Wikar, en Konung från Norrige, kom, biträdd af Starkather, öfwer Wenern och förde ofred på Kinnastranden. Der mötte dem Konung Sisar på Kinnagård, en borg i trakten af Kinna-kulle. Slutligen måste dock Sisar, af ett sår i fotleden, gifwa wika för den segerwana motståndaren. Den grafhög, i hwilken, enligt de gamles berättelser, Konung Sisar blifwit begrafwen, är i Stenstorps grannskap, en stor ättehög, som nu kallas af folket deromkring Sirsa Kulle.

3. Till wishet och förståndsöfningar woro de gamla Gö-

tar särdeles benägna, såsom mycket öfwerensstämmande med deras djuptänkande och allwarliga lynne. Ur Göta Konungen Hejdriks Saga willja wi anföra några prof deraf. Hejdrik, en i ungdomen wildsint yngling, hade, för ett begånget mord på sin broder Angantyr, blifwit förwisad ur sin faders rike. Wid sitt afsked erhöll han af den wise fadern följande råd: Han skulle aldrig hjelpa den man, som swikit sin herre; — aldrig gifwa den man frid, som mördat sin stallbroder; — icke låta sin hustru ofta fara ut på besök till sina anhöriga, fastän hon bad derom; — icke wara sent ute hos sin käresta, eller förtro henne den sak, han wille dold hafwa; — icke rida sin bästa häst, när han mycket behöfde skynda; — aldrig uppfostra förnämare mans son eller gerna gå till hans gästabud; — aldrig swika i den frid, han annan lofwat; — och, slutligen, icke hafwa många i striden tagna trälar hos sig. — Snart mötte han på sin wäg twänne fångar, som fördes till sitt straff: den ena hade swikit sin herre, den andra dräpit sin stallbroder. Båda löste Hejdrik med en half mark guld hwardera och lät dem gå. En gång, då han af en fiende, några år derefter, blef förrädiskt anfallen och skulle fängslas, woro i synnerhet twänne män, som wisade stort nit att binda honom hårdt; då lyfte han sina ögon och igenkände just de twänne karlarne, han, för att gäcka sin faders råd, hade friköpt från deras wälförtjenta straff. Så förde han sig flera resor sjelf i olycka, derigenom att han trotsade alla sin faders wisa lärdomar. Hejdrik blef dock på sin ålderdom en wis och aktad Konung samt höll dom och rätt i landet, biträdd af tolf i landsrätten erfarna och redliga män. Det war wäl konungased på den tiden, att utan dom hårdt och ofta till lifwet straffa dem, som hade ådragit sig deras ogunst, och ofta fingo de anledning att ångra sitt förhastande i sådana mål. Men Hejdrik wille lägga band på sitt hastiga sinne, i det han wid Jul-offret åt Freya, då galten framleddes, gjorde den ed, att aldrig skulle någon man så hafwa förbrutit sig mot honom, att icke han skulle få sin sak hänskjuten till tolfmanna-dom, eller ock få frid, om han kunde ställa för Konungen sådana gåtor och spörsmål, som denne icke wißte swara till. Men så wis war Konung

Hejdrik, att han upplöste alla. Gester Blinde hette i det landet en mägtig och rik man, som hade sig mycket mot Konungen förbrutit. Till honom sände Hejdrik bud en dag att komma till sig. Gester, hwilkens samwete icke lofwade honom något godt, offrade åt Odin och bad om hjelp i sin nöd. Då gick (så säger sagan) Odin i hans ställe inför Konungen, påminde honom hans ed och begärde att få framställa några spörsmål till hans besvarande. Då Konungen gaf bifall härtill, började deras gåt-strid på följande sätt:

Gester.

1. Jag önskade nu få,
Hwad i går jag hade;
Wet du, hwad det är?
Det gör folk talande,
På målet häftande
Och tigande.

Hejdrik.

Gifwer honom
Drycken godan!
Den gör folk talande,
Men, då de mycket dricka,
På målet häftande
Eller tigande.

Gester.

2. Hemman ifrå for jag,
Bort färdades jag,
Såg, å wåg, wågar:
Wåg war under,
Wåg war öfwer,
Och wåg å alla sidor;
Hejdriker, Konung! —
Gåta till min gåta?

Hejdrik.

God är din gåta,

Gester blindet
Gåtad (funnen) är hon:
Der flög fogel öfwer,
Der som fisk inunder,
Å en bro du for.

Gester.

3. Hwad war för dryck,
Jag drack i går?
Ej watt'n eller win det war,
Ej mjöd eller mumdgot,
Och ingen soppa;
Dock otörstig gick jag dådan.
Hejdriker, Konung!
Gåta till min gåta!

Hejdrik.

God är din gåta,
Gåtad är hon:
Du låg i skuggan,
Dagg å gräs war fallen,
Dermed du swalkade
Läppar dina
Och släckte din törst.

Gester.

4. Hwem är den högljudde,
Som går å härda wägar,
Dem för han trampat?
Något härdt han kyßer,
Har munnar twänne
Och går på guld endast.

Hejdrik.

Det är guldsmeds hammar,

När guld smides,
Mot städet hårda
Högt han sjunger.

Gester.

5. Hwad är det för under,
Jag derute såg,
För en mans dörr?
Oqwicka twänne
Och andelösa
Sår-lök kokte.

Hejdrik.

I smides-bälgar
Är icke ande,
Lif eller lifsfärg;
Dock smides wid
Den pust, de gifwa,
Sårande swärdet.

Gester.

6. Hwad är det för under,
Som jag ute såg?
Fötter hade det åtta,
Fyra ögon,
Och bar knän,
Högre än magen.

Hejdrik.

Då kom du dit,
Hwar Kungswäfwar'n (spindeln) wof
Ur magen sin wäf.

Gester.

7. Hwad är det för under,

Som jag ute såg?
Det hade sitt ansigte
Åt de underjordiskas väg,
Men fötterna
Mot solen wända.

Hejdrik.

Då såg du wäl,
Hur' löken wexte:
Hufwudet är djupt i jorden,
Bladen uppåt wända.

Gester.

8. Twänne hwita
Tärnor buro
Öl i kåril,
Icke gjordt med händer,
Icke smiddt med hammar.
Ute wid barna
War den skicklige,
Som det gjorde.

Hejdrik.

Hwita äro swanorna,
Som wid barna
I hafwet wistas
Och bo bygga;
Händer de ej hafwa,
Egg de wärpa.

Gester.

9. Fara såg jag
Ett jordens barn.
Död satt å en död,

Den blinde red en blind
Till hafsstranden;
Den hästen war andelös.

Hejdrik.

En dödan häst du såg
Å flytande is;
En örn satt derpå;
Allt fördes med strömmen.

Gester.

10. Hwem är det,
Som sofwer i aske-grufwa?
Gjord af flintsten,
Ej fader eller moder
Har den farlige.

Hejdrik.

Askan fäster elden,
I spiseln gömd;
Han födes af flintsten.

Gester.

11. Hwem är den mörke,
Som far öfwer land,
Swäljer sjö och skog,
Fruktar winden,
Men icke menniskor,
Och solens sken förtar?

Hejdrik.

Det är dimman,
Som ur träsket stiger.

Gester.

12. Hwilka äro de lekar,
Som höras kring landet?
Hwit ſköld de bära,
Wintertiden,
Men ſwart om ſommaren.

Hejdrik.

Räpphöns kallas
De fjäderklädda;
Fjädrarne ſwartna
Sommartiden,
Men blifwa hwita,
I Björn-natten (wintern).

Gester.

13. Hwem bygger högt å fjell?
Hwem faller i dalar djupa?
Hwem lefwer andelös?
Hwem tiger aldrig?

Hejdrik.

Korpen bygger högt å fjell.
Dagg faller i dalar djupa.
Fiſken andelös
Lefwer i floden.
Men bruſande forſen
Tiger aldrig.

Gester.

14. Fyra gånga, —
Fyra hånga, —
Två wägen wiſa
Och för hundar wärja; —
En hånger efter.

Hejdrik.

En ko det djuret war,
Som då du såg
Med fyra fötter gånga;
Fyra spenar hånga,
Hornen twånne
Emot hundar wårja;
Swanſen hånger efter.

Geſter.

15. Hwad war det för under,
Som jag såg der ute?
Hade tio tungor,
Tjugo ögon,
Fyratio fötter;
Framſkred långſamt.

Hejdrik.

«Om du är Geſter Blinde, ſom jag förmodade, ſå är du wiſare, än jag tänkte, och om en ſugga talar du, ſom går ute på gården.» — Då lät Kungen ſlagta ſwinet, och befanns det gå med nio griſar.

Geſter.

16. Hwilka äro twå,
Som till tings fara,
Hafwa tillſammans
Trenne ögon,
Tio fötter
Och en ſwans?
Så lida de
Land öfwer.

Hejdrik.

Det är Odin,
Då fram han Sleipner rider,

Den goda häften
Med åtta fötter.

Gester.

17. Såg du mig till slut
Blott ett, om du will synas
Wisare än andra:
Hwad talte Odin
Uti Balders öra,
Då han å bål blef buren?

Konungen swarade: Det wet du endaſt, lede trolldoms-ande! Då drog han ut Tirfing och högg dermed efter honom; men Odin tog falke-hamn och flög bort genom fenſtret. Kungen högg dock efter och träffade de ytterſta ſtjertfjädrarna, och har falken deraf klufwen ſtjert allt ſedan. Men en af Konungens män måſte ſätta lifwet till för det hugget, emedan dwergen, ſom ſmidt ſwärdet, hade gifwit detſamma den egenſkapen, att det aldrig kunde dragas ut ur ſkidan, utan att blifwa mans bane. Men det Götiſka konungariket, efter Hejdrik, och ſwärdet Tirfing blef ſonen Angantyrs arf. Några af deſſa Gester Blindes och Hejdriks gåtor äro ännu i minne bland Götarnes efterkommande och mönſtret för alla de gåtor och ſpörsmål, ſom ännu bland Sweriges allmoge wid ſpiſelden om winterqwällarna utgöra deſs förnöjelſe och tidsfördrif. Wid Geſta kyrka i Dalsland wiſas Gester Blindes grafhög; den är större än flera omgifwande och kallas Kungshögen, och ſäges ſocknen af denna märkliga man hafwa fått ſitt namn Geſta, eller Geſterſtad.

4. Wid Wånga i Weſtergötland är en ſtor och anſenlig grafhög. Der ſäges Lagman Lumber wara i hög ſatt. Han war den förſte, ſom ſamlade förfädernas ſtadgar och lagar, efter hwilka, allt ifrån Odins tid, blifwit dömdt i Göta lunden. Med runeſkrift ſäges han hafwa inſkurit deſſa lagar i träbalkar, hwaraf alla afdelningar i wår lagbok ännu i dag kallas Balkar. Det är ſannolikt, att en Konung, ſådan ſom den rättſinnige Konung Anund, den der icke glömt nå-

got annat, som kunde tjena att lyckliggöra folk och land, icke heller glömt en så wigtig angelägenhet som lagstiftningen, och att Lumber i hans tid skurit lagens balkar. Midt emot Lumbers hög är en annan, der en Lumbers med-domare, wid namn Lur, säges hwila. På Alngstorps-hed, fordom Qwiskedehed kallad, hade de sin tingsplats, och finnas der trenne domaresäten, ett med fem, och två med nio stenar omkring domarestenen. Det säges, att wid femstena-sätet målet först dömdes, och den mißnöjde kunde genast wädja till de öfriga, som woro öfwer-domstolar. I alla härader finnas lemningar efter enkla domare-ringar af meråndels tolf stenar kring domarestenen. Stället, som till tingshållning waldes, war antingen en för rättwisa älskad Höfdings eller Konungs grafhög, eller någon behaglig dal, som då kallades Tingswallen, hwaraf ännu namnet Tingwalla, på flera sådana orter, förwarar minnet. Under bar himmel höllo alltid dom den tiden, klarsom wille domaren wara uppenbar för Gud och man. Deraf hålles ännu hos oß ting för öppna dörrar, att inför en allmoge den oskyldige icke så lätt må kunna förtryckas, eller wåld bedrifwas i domen.

5. Wiger Spa, eller den Wise, war Lagman i Uppland, som man trott, wid Ingjald Illrådas tid. Han samlade på Konungens befallning landets sedwänjor och dittills brukliga lagar, dem han ristade med runor på spånar, hwilka efter hwart och ett ämne sammanbundos och kallades Wigers Flockar. Wid Hembringe, nära gamla Uppsala, säges wara den heliga lunden, der Wiger hållit ting, och der ännu finnes en bautasten, hwilken säges wara uppreft till hans minne, med denna runeskrift: Karl lät resa stenen efter Wiger; han war Styfhals' son.

De gamlas lagar woro enfaldiga, men allwarliga, och höllos i stor helgd hos folket, emedan de betraktades som gudarnes werk; och ofta ansågs äfwen domaren med gudomlig wördnad. Wäl gälde, i de första tider, wid tinget, ett Ja eller Nej af en frejdad man; men edgång finnes ock hafwa warit bruklig. Eden gjordes, wid gudarne och den Allsmägtige Gud, sålunda: Swa hjalpi mik Freya, Thor oc hin

Allmatki As: det är: «så hjelpe mig Freya, Thor och den Allsmägtige Gud!» Äfwen gjordes Grud, eller ed, wid Odin, Njord, Frey och andra gudar; dock tillades den Allsmägtiges åkallande merändels derwid. Kring domarestenen å wåra tingswallar räknas wanligen tolf stenar i krets, på hwilka sutto tolf Sanna-män, som, tillika med lagmannen, skulle sitta till doms. Mildhet utmärkte de första lagar; ty, om sex fällde, och sex wärjade den anklagade, så frisades han. Länge betydde Sanna-man en för sanning nitisk och alltid det rätta tillstyrkande man; men snart började nämden wisa sig sömnig och kraftlös och lät allt bero på domaren: då fick Sanna-man en annan betydelse och nyttjades såsom ett smädeord om den, som sannade med, eller sade ja till allt, både rätt och orätt. Både nämden, domaren och allmoga gingo till tings i full härbonad. När Konungen eller Lagmannen afkunnade en ny lag eller en rättwis dom, slog folket med sina swärd å sköldarna, såsom tecken till bifall. Med gny och wapenbrak gåfwo de ock tillkänna sitt mißhag. Enligt lag måste hwarje fri man wid aderton år wara bewäpnad med Högg-wackn (anfallswapen) och Lif-wackn (skyddswapen); så säger lagen: Nu skall hwar wigher man, sum atertan åra gammal är, hafwa fem Folkwackn, Swärd eller Öxe, Järnhatt, Sköld, Brynja, och Bughu med treni tolftum arfwä. Af ordet Wackn eller Wockn hafwa wi ännu qwar i landsorterna namnet Wocknhus på det rum, der folket, wid inträdet i Herrans hus, ställde sina wapen, emedan ingen fick bewäpnad inträda i fridsboningen. Böter betalades med boskap, hwarefter allt waruwärde uppskattades. Deraf kommer, att i gammal skrift penningar och lösegendom kallas Fä, och det ännu i dag brukliga ordet Inlags-fä betyder: hos en annan insatta waror eller penningar. Det är icke länge, sedan boskap upphörde att wara en medelwara, med hwilken andra waror jemfördes. Ännu säges ofta: det är Ko-wärde, om waror, som icke hafwa bestämdt penningewärde. Så swaras wanligen, då man frågar om wärdet af en biswärm, att det är lika med en ko. Många ordalag och sedwänjor kunde uppgifwas, som från de

gamla lagarna äro härledda; men här må allenast det nödvändigaste, som kan bidraga till ett bättre förstånd om Swenska folkets historia, i korthet anföras:

Den blodiga hämd, en son utkräfde på faders, eller en wän på sin stallbroders baneman, hade icke, som mången skulle kunna tro, sin grund i folkets benägenhet till grymhet, utan i en lag, som kallades Wig-arfs-lagen. Denna lag gaf sonen, efter hans fader, och wännen, efter hans wän, det tunga arfwet af dennes i lifstiden burna hat och fiendskaper.

Grid, eller frid, war strängt anbefalld, för tinget, hemmet och qwinnan, och kallades i lagen Tingsfrid, Hemfrid och Qwinnofrid.

Att i strid ädagalägga feghet, eller fly för en fiende, war icke blott skamligt, utan belagdt med straff, ofta med döden; ty, att sålunda swika Drott och fädernesland, war emot den ed och försäkran, som gifwen war, och kallades deraf Ed-öre-brott, hwilket med böter icke kunde försonas, utan med wanära och kroppspliкt. Blef friboren man beskylld för feghet eller att hafwa flytt för en, så utmanade han åreskändaren på enwigeskamp, och den, som föll, låg ogill, det är, ohämnad af lagen. Kom den utmanade ej till stället, så utropade hans motpart tre gånger: Niding! och blef han då, hwad wi kalla årelös. Hwarje friboren war Konung i sitt hus, kallades åfwen, efter gamla språket, Hus-ets Drott, och denna frihet wärdades ömt af lagen. Ännu i dag wärderas högt af Swensk man den frid och det öfwerherrskap, han eger i sin hydda, och han kallar sig med stolthet fri Swensk och Herre i sitt hus. Men om de minnen af lagmän och lagstiftning, som från forntiden ännu stå qwar, skall framdeles i denna bok widare handlas.

Sednare Capitlet. Heden tid och Högalder under Swares och Sigurd Rings Konunga-ätter.

1. Inledning.

Landet hade nu, sedan de flesta sjelfrådiga Små-Konun-

gamla blifvit utrotade, antagit ett fastare och ordentligare sätt. Landtmannen, skyddad af lag och en kraftfull regering, skötte i god ro sin jord, hwilken bar alla de sädesslag, som nu finnas, så ymnigt, att, wid slutet af detta tidhwarf, äfwen något deraf kunde till utländningen afsläs. På god boskap war landet rikt, och de Swenska hästarne wärderades ganska högt, så att, då Konungen i Swerige skänkte en annan Konung en häst, ansägs det för en dyrbar och wärderad gåfwa. Guld fanns i öfwerflöd, ty, medan bonden skötte sin åker och sin boskapshjord, foro hans söner med skepp i Wikingafärd och slöto ofta fostbrödrasförbund med Konungasöner och återwände hem till hus och by med ära och rikedom. Öfwer-Konungen hade merändels en Sam-Konung, som tillika med Jarlarne och Lagmännen förjde för landets inre förkofran, medan Öfwerkonungarne foro i härnad, och striderna mest fördes på främmande kuster. Tignarmännens, eller adelns, söner och någon gång utmärkta bondesöner tjenade i Konungens hird, eller höf, och kallades Hirdarmän. I de affkaffade Småkonungarnes ställe tillsattes Jarlar i landskaperna af Kung Ivar. De infördes i sitt ämbete på det sätt, att Konungen räckte dem sin högra hand och ledde dem till Jarla-säte. Der mottago de swärdet af Konungen, till ett tecken af underdånighet. I Konungens frånwaro förde de kunglig stät, och framför dem bars deras Jarlabanér. En Jarl fick, enligt den ed han egde att afgifwa, såsom det heter, «i Konungens sköte», icke resa från sitt Jarladöme till Konungen, utan att wara kallad, icke heller, då han war kallad, lemna honom utan orlof. Under Jarlarne woro Hersar, eller Grefwar, i häraderna. De tillsattes på samma sätt af Konungen och föreställde hans person i deß och Jarlens frånwaro. Lagmannen war folkets närmaste man och skulle af bönderna sjelfwa dertill wäljas samt alltid wara en bondeson. Odalbönder gåfwo skatt af sin jord; men de mest utmärkta bland dem, som i skicklighet och seder kunde anses lika med Tignarmän, kunde frälsa sin jord från skattskyldighet, om de i krigstid tillika med en swentjenare wille stiga till häst och wärna landet. Så uppkom Skatte- och Frälsejord, Odalbönder och Odal-frälsemän,

som sedan blefwo rikets Adel. Ännu funnos dock Lydkonungar i Göta land, och på klipporna och näsen wid hafsstränderna hade sjöröfware sina Wikinga-bol. Wiser i det gamla Nordspråket betyder Höfding och Konung. Näs-Konungarne, eller Näs-Wisarne, trotsade i sina borgar och på sina skepp ofta både Konungarnes och lagens magt. Deraf kom sedan, att en tilltagsen, sjelfrådig menniska kallas näswis. Under Konung Iwars resor till sitt mödernerike Northumberland i England säges den första myntmästaren kommit derifrån till Swerige, och en penning, som blifwit funnen i jorden, präglad med runbokstafwen ᚢ, tros wara slagen i denna tid. Andra berättelser tillskrifwa Olof Trätälja detta första mynt; men troligast betyder detta U blott Uppsala, och owiss är, i hwad Konungs regeringstid myntet blifwit slaget.

2. Sweriges och Danmarks förening.

Iwar, af den Danska Sköldunga-ätten, hämnades wäl på Ingjald Illråda sin faders och farbroders död, men utrotade sjelf, med lika swekfullhet och mera list än han, Konungarne i Skåne och Danmark, tilldeß han förenade båda deßa nordiska riken under en spira. Han har fått namnet Widfadme, eller den widt omfamnande, af de många länder, han lagt under sitt wälde. Hans död wittnar om det förakt, de ädlare i landet buro för hans owedliga handlingssätt och ärelösa ärelystnad. Hans egen fosterfader, som med ogillande sett, huru blodsband, eder och försäkringar blifwit brutna af denna inkräktare, beslöt en gång, då de lägo med sina krigsskepp i Finska Wiken, att säga sin fosterson, huru hatad han gjorde sig både af menniskor och gudar. Men, då han för wäl kände Konungens hetsiga lynne, steg han upp på en klippa så långt från hans skepp, att han derifrån kunde tilltala honom. Fosterfadern slöt sitt tal dermed, att Iwar för gudarne i Walhall war förkastelig, såsom det odjuret Midgårdsormen, hwilken ligger kring alla land och till slut skall strida mot dem. Då blef Konungen så förbittrad, att han manade den gamle till att möta sig, och han sprang derwid mot honom i hafwet.

Det war stridande mot den tidens tänkesätt om ära att swika en utmaning eller wisa någon fruktan för döden; den utmanade kastade sig i böljorna och dog med sin fosterson.

I gamla historieböcker och chrönikor framträder å de Swenskes sida en stor owillja mot Danmark, derföre att detta land, som, enligt sitt naturliga läge och många slutna förbund, dermed bordt wara Swerige undergifwet, dock så ofta swekfullt ryckt sig löst från sitt moderland och tillfogat det skada och stor ofrid. Denna owillja framlyser ock mot Konung Iwar. Huru wida detta år förtjent, skall följande korta berättelse wisa, om den list, hwarmed han lyckades att till slut förena icke blott de riken, som woro i Swea och Göta land, utan ock Danmark under ett enda öfwerhufwud.

Öda war Konung Iwars enda dotter. Denna olyckliga Princessa, hwars hela lefnad, för en grym faders äregirighets skull, blef så glädjelös och stormig, kallades Djupaudga, det är den Bottenrika. Twänne bröder woro Konungar öfwer land i Danmark och Skåne. Deras namn woro Rörek och Helge. Mellan dessa bröder war en trofast wänskap; men Helge war mest utmärkt och älskad af folket. De friade båda till den rika Konungadottern, hwilken, owanligt nog, hade ett hjerta, på hwilket smicker och rikedom icke haft något förderfligt inflytande. Det säges, att många wackra sedespråk efter henne länge warit gängse i landet. Hon wärderades derföre af Konungarne mer för sina dygder än för sina rikedomar; men Helge war den, som mest blef henne kär. Med hemlig glädje såg Konung Iwar detta tillfälle att genom list göra sig af med dessa twänne mest ansedda Konungar och utföre sin anläggning på följande sätt: Han twingade sin dotter att taga den hon icke wille hafwa till man, men sade Helge, att det war mot hans willja, som Helge blef föraktad. Så utsådde han småningom hatets och afundens ogräs i brödernas hjertan. Då Röreks ochÖdas äktenskap slutligen wälsignades med en son, hwilken fick namnet Harald, kallade den grymme swärfadern Rörek till sig och sade honom, huru han med mycken smärta settÖdas otrohet mot hennes äkta man, men nu icke kunde dölja för honom, att Helge med hen-

ne plågade oloflig kärlek. De, som sjelfwa äro begåfwade med mindre wett och dygd, bringas lätt till miſstänkſamhet och afund mot de dygdiga. Iwar intalade ock ſnart Rörek till brodermord. Nu förjdes den älſkade Helge af alla, brodermördaren deremot hatades af alla. Då uppträdde Iwar ſåſom hämnare och lofwade folket att ſtraffa en ſå grof miſsgerning. Så bragte han ſnart Rörek om lifwet, och de twänne brödernas riken lade han under ſitt wälde. Öda, ſom ſålunda förlorat ſitt enda ſtöd, flyktade nu omkring från ort till ort, för att undgå den grymma faderns förföljelſer, emedan hon wäl kände hans affigter, att äfwen undanröja den lilla ſonen Harald, efter det hans fader och farbroder fallit för den herrſklyſtna eröfraren. Men, lika beklagad ſom älſkad af alla, fann den olyckliga modern öfwer allt en tillflykt och biſtånd mot Konungen. Under ſin flykt wiſtades Öda äfwen på Öland, hwarom ännu en ſägen finnes der i landet. Östby (Ödaby) är den ort, der hon ſkall hafwa bott och undangömt de dyrbara klenoder, hon fört med ſig från Danmark. För icke många år ſedan fanns i jorden wid denna by ett dyrbart ſmycke af guld, om 15 lods wigt.

På Öſterſjöns andra ſtrand, i Gardarike, nu Ryſsland, hade den förut omtalade ſonen af Yngwar Harra, Skira, dödt, och dennes ſon, Radbart, uppſtigit på ſin faders thron. Hit war det, Öda ſlutligen tog ſin tillflykt med ſin ſon. Snart lärde Gardarikes Konung känna hennes wärde och bjöd henne dela ſin thron. Så blef hon åter en mägtig Konungs Drottning och moder åt ännu en Prins, Randwer, ſom uppwexte der i frid med ſin halfbroder Harald, den tid, då deras förföljare drunknade i Finſka Wiken, ſåſom förut är berättadt.

Efterlängtad af ſina underſåter, återwände Öda till ſina nordiſka riken, och den hoppfulle Harald antogs till Konung i ſin morfaders alla länder. Han egde alla den tidens hjeltedygder, war ſitt folk kär, ſåſom Helge, och af ſina fiender fruktad, ſåſom Iwar. Sin halfbroder, Randwer, älſkade han mycket och tog honom till medregent i Swerige. Under många wikingafärder och ſärdeles i de krig, Harald förde i Eng-

land, att förswara sitt derstädes ärfda rike, Northumberland, förwärfwade han sig tillnamnet Hildetand, som betyder stridernas tand och utmärkte hans stora hjelteära. Han försmådde att bära lif-wockn, eller skyddswapen, ty han förde sitt swärd så wäl, att ingen förmådde någonsin såra honom. Denna egenskap, att icke kunna såras, trodde de widskepliga honom hafwa erhållit genom trolldomsrunor. Att låta sig med sådana beswärjas, kallades att göra sig hård, ett uttryck, som ännu stod qwar bland olofliga konster i Swebilli sist afskaffade Kateches. Harald den Stridsgode war en ädelsinnad menniskowän och förde icke krig längre, än som behöfdes för upprätthållandet af sitt namns ära och till landets trygghet. I en af deßa första strider stupade hans medregent, Randwer. Harald förjde honom mycket och satte sedan hans son med en Norsk Konungadotter, Sigurd Ring, till Konung i Swerige; men sjelf satt han med frid uti Danmark i femtio år. En sägen är, att wid denna tid Harald, till minne af sina fäders dygder och berömliga gerningar, lät rista den förſta runeskrift, som funnits i Norden. Det berg, hwari runorna ristades, låg då uti en öde trakt af Blekinge, i nuwarande Hoby socken. Stället kallas nu Runamo, der Runhällen wisas; men skriften derpå är länge sedan oläslig worden genom tidens åwerkan. En stor offerhäll, som kallas Hoby Altare, och många andra forntida minnesmärken finnas i denna nejd, och tyckes allt gifwa tillkänna, att denna ort warit helig hällen.

3. Om Slaget på Bråwalla Hed.

Nu skall handlas om det märkwärdigaste slag, som stått i Nordlanden. Länge gingo derom flera berättelser, ty många berömda Konungar och hjeltar afslade der sina förſta manbomsprof. Men den förnämſta bland deßa berättelser är dock en gammal saga om deßa händelser, som kommit till wår tid, och ur densamma willja wi förtälja hwad sig märkwärdigast i Bråwalla slag tilldragit.

När Konung Harald hade lefwat så länge, att han war 150 år gammal, härjades, i denna hans wanmägtiga ålder,

riket från alla sidor af Wikingar, och gick det hans wänner till sinnes, att ett fordom så mägtigt rike skulle så bli till rofs och förödas. Mängen, som icke war med Konungen tillfreds, tyckte ock, att han hade sett sina bästa dagar och wore nu gammal nog. Det förmåles, att en gång några myndiga män då tagit sig det råd före att bringa Konungen om lifwet, då han war i karbad gången, så att de buro trän och stora stenar deruppå, att rök och hetta skulle förqwäfwa honom. Men, då han märkte detta, bad han dem föra sig derifrån, sägande: «Jag wet wäl, att jag nu tyckes eder gammal till last, det ock sannt är; dock må jag få en död, som en Konung bättre anstår än denna.» Så war Konungen aktad, att han äfwen denna gång blef återlydd, och hans wänner förde honom hem. Då sände Konungen, en tid derefter, bud till sin frände, Konung Sigurd Ring i Swea rike, att han skulle samla folk af allt det land, han styrde, och komma att strida mot honom, samt lät honom weta, hwad händt war, och han nu hade i sinnet att företaga. Thy samlar Konung Ring folk utaf hela Swea rike och Westergötland. Hade han ock mycket manskap af Norrige. Det säges, att, när Swear och Norrmän foro ut med sjömagten genom Stocksund, woro der 2500 skepp. Konung Ring red med sina män och Westgötarne landwägen igenom den skog, som Kolmörker (nu Kolmorden) heter, hwilken skiljer Swea rike och Östgöta land, och, när han war kommen utur skogen, wester ut, på den ort, som kallas Bräwik, mötte honom der hans krigsmagt, som på skeppen war. Då uppslog Konung Ring sina tält hart under skogen wid Bräwik, så att på andra sidan honom låg wiken.

Konung Harald Hildetand drog äfwen sin här tillsamman utaf Danmark och Östgöta land. Till honom ankom ock en myckenhet folk från de österut belägna riken, allt ifrån Sachsland till Könugård. Så stor war denna krigsmagt, att, då den låg samlad wid Seeland, kunde man på skeppen gå, likasom på en brygga, från Seeland till Skanör, ty all sjön war betäckt af hans skepp. Då sände han en man af Sachsiska hären, Hjorlejf benämd, till Konung Ring, att utmana

na till strid, afbyta friden och utstaka walplats. Konung Harald blef i sju dagar stormdrifwen ute på sjön och nära att förgås, innan han kom in till Bråwiken. Men, då han kom dit, uppställde han genast sin här i slagordning. Den fältherre, som war satt öfwer hans folk, het Brune, en utmärkt och förståndig man, och indelade han folket och höfdingarne, hwar under sitt särskilda märke, eller banér. Men Konungens lifbanér stod midt på härlinien, och under det stodo hans hofmän och många skalder. Till honom hade kommit den Sköldmön Ursina af Wenden, med sitt folk: de woro ökända utaf sina långa swärd, sina pansar och små sköldar. Twänne andra Sköldmör, Webiorg och Heidi, samt många kämpar och Konungar af Friesland, Irland och Engeland, hade ock kommit att förstärka Danska hären. Sist ställde sig Konung Harald sjelf på sin stridswagn, emedan han icke mer war så wapenför, att han kunde gå i striden. Han sände Brune och Heidi att bespeja, huru fienden hade ställt sin slagordning. När Brune återkom, sade han Konung Harald: «Som mig nu tyckes finna, är Konung Ring färdig att slåss med Dig; hans anstalt är underlig och mycket behändig, ty hela sin slagordning har han ställt så spetsig framåt, som ett swintryne, och synes det mig swårt att slåss med honom.» — «Jag hade förmodat,» swarade Harald, «att Odin blott och jag förstått den krigskonsten, och är nu wän, att Odin will göra mig segern twifwelaktig: fordom har det aldrig händt, och beder jag honom ännu det icke tillstädja; men, dereft nu honom täckes göra mig segerlösan, att han då låter mig falla i detta slaget med all min här; men mig och alla dem, som falla i striden, gifwer jag nu Odin.» Brune hade rätt, och Kung Rings här utbredde sig så långt, att den ena armen sträckte sig allt ifrån den å, som Wara heter, och den andra allt intill Brå-wik.

Med Konung Sigurd Ring woro många mägtiga kämpar och Konungar, bland hwilka war kommen Ale den Rasfke med en stor krigshär af Norrige, samt Starkather, den i de gamles sagor mest berömda kämpe. Men Konungens fältherre, Ragwald den Rådklokе, stod i sjelfwa trynct,

eller spetsen, för den svin-sylkade håren. När slagordningarne sålunda woro färdiga, anblåstes stridsluderarne, och upphöfs ett stort fältskri, hwarwid hårarne gingo emot hwarandra. Alla fornsagor bestyrka, det aldrig någon tid i Nordlanden blifwit hållen en strid, der så många tappra Konungar och utmärkta hjeltar eller så mycket utwaldt folk sammanträffat. När striden hade något framlidit, sökte den frimodige kämpen Ubbe af Friesland, ur Konung Haralds hår, att tränga fram mot sjelfwa spetsen af Konung Rings slagordning, fältherren Ragwald till mötes. Deras täflande war det aldra hårdaste, och såg man förfärliga hugg uppbäras, ehwart dessa storhuggande män framgingo uti håren. Deras enwig slöts så, att Ragwald wardt slagen. Sedan härjade Ubbe, hwar han framgick i Swenska håren, högg med båda händer, och de, som icke kunde draga sig undan, stupade för hans huggs: då war han helt blodbestänkt. Kung Ring såg detta och frågade: Hwar är nu Starkather, att han så låter wårt folk ödas af denne mannen? — Starkather kom och stridde med Friesländaren; det war en hård strid och warade, tilldess att folktrångseln skilde dem åt: de woro då båda mycket sårade; men Ubbe fortfor att rasa och ödelägga folket. I Rings hår woro ock Telemarksboar från Norrige, som af den öfriga håren föraktades för sin kända trögher och owårdsamhet, och sade man om dem: Ringa bistånd tyckes det blifwa, som wi af dessa hafwa att förwänta. — Nu sågo dessa Ubbes åtferd och sade sig imellan, der de stodo affsides: Mog åra kunde nu Telehoarne inlägga, om wåra pilar fälla denna kämpe till jorden, och, som de woro goda skyttar, sköts de två tolfter pilar uti hans bröst: han kämpade wäl ännu frimodigt mot döden; men detta blef dock hans bane. Sköldmön Webiorg inträngde derefter tappert i Sweo-Götiska håren. Mängen god stridshöfding segnade till jord för hennes hugg. Slutligen gjordes något uppehåll i hennes wåg; Starkather gick henne till mötes; häftig blef den striden: ett af hennes hugg träffade honom i kinds benet och sönderskar käften och hakan; men han stöppade skägget i munnen och höll dermed hakan uppe; slutligen stupade hon dock för en af Sigurd Rings kämpar, sedan hon wunnit

[illegible] och [illegible] för mod och tappethet. Skedde derefter, säger sagan, stora förändringar, och wägde segern än på den ena, än på den andra sidan. Blef ock då mången stridsman matt, och mången glömde hemresan. Sedan började Starkather gå fram och åter mellan de Danskes leder, med blottadt swärd, och fällde den ena efter den andra. Till slut mötte han Sköldmön Ursina, som bar Konung Haralds banér. Då sade Ursina: Wißt tyckes du rasa i fejden; men din dödsstund är nu för handen. Han swarar: Förr skall du, Sköldmö, fälla Kung Haralds banér! — och dermed högg han henne af den wenstra handen. En hjelte, som Brahe kallades, framträdde att hämnas hennes ofärd, men blef af Starkathers spjut genomstungen. Men sent wore att förtälja alla de hjelteprof och berömliga gerningar, som utmärkte denna strid. Segern började till slut wända sig på de Swenskes; men nederlaget på de Danskes sida. När Konung Harald Hildetand såg bland sina kämpar detta stora nederlag, ställde han sig upp på sina knän och fattade twänne swärd, dem man kallar Enbakar, körde hårdt fram hästarna, som droga hans stridswagn, högg och stack på alla sidor omkring sig och fällde så mången god stridsman, tilldeß en klubba träffade på hans hjelm, wid hwilket slag hans hufwud remnade, och sjönk han så till jorden. Och det säges, att detta hans banesår tillskyndades honom af Odin, som iklädt sig hans egen fältherres, Brunes, skepnad. Då nu Konung Ring såg Haralds wagn wara öde och tom, kunde han förstå, att Konungen war slagen. Han lät fördenskull med ludrarna gifwa tecken till uppehåll med striden och tillbjöd all Danska hären frid, hwilken de ock endrägteliga begärde och emottogo.

Andra dagen derefter, emot morgonen, lät Konung Ring söka på walplatsen efter sin frändes, Konung Haralds, lik, och, som då war en stor hög af kroppar fallen, der Konungen låg, led det fram till midt på dagen, inan de kunde finna liket. Kung Ring lät upptaga hans döda kropp, aftwå bloden och honom efter gammal sed hederligen sköta. Sedan lät han lägga liket på den wagn, Konungen hade brukat uti striden,

uppkastade en stor grafhög och lät så den döda Konungen ön in i högen efter den häst, Konung Ring ridit på i slaget. Denna häst blef slagtad, eller offrad, och lät Kung Ring äfwen taga den sadel, Konung Harald mest nyttjat, gaf den till honom in i högen, med de ordalag: Rid nu, min Frände, Konung Harald, till Walhall! — Derefter dracks Konung Haralds graf-öl, och, inan gästabudet war slutadt, befallde Konung Ring, att till högen skulle gå alla kämpar och förnämliga män, som der tillstädes woro, och kasta derin stora, wigtiga gyldene armringar, dyrbarheter och wapen, dermed att hedra Konungen; och blef så högen granneligen tillsluten och förwarad.

4. Om Bråwalla-Kämparne.

Många bland de krigshöfdingar, som segrat eller stupat i Bråwalla-slaget, hafwa sedan länge blifwit omtalade, och minnesmärken wisas ännu efter dem, på den ort i det ryktbara Wärend uti Småland, der, enligt de äldstas mening, detta slag stått. Så säger Rimchrönikan:

Jag hafwer hämnats min faders död
Af Dänom och gjorde dem storan nöd.
Jag drap ock Harald Hildetand
Och Kung Ebbe af Frisen med tretio Kungar och
flera man:
På Bråwalla hed i Wärend, wid Skatelef,
Starkather med mig den mandom bedref.

Der wisas ännu Konung Haralds graf, af folket kallad Haralds Hög. Äfwen Ubbes Graf, höfdingens af Friesland, jemte grafhögar efter Bose, Hane, Hake och Tolke med flera wisas der. Men en hjelte säges ock hafwa stridt der, om hwilken följande wackra saga är efterwerlden öfwerlemnad:

Heraud, en Konungason från Östergötland, förskräcklig i strid, men ädelsinnad och redlig i wänskap, lefde på samma tid som Bose, en rik bondeson i samma land, som började

[illegible] [illegible] [illegible] de [illegible] Wikinga-höfdingar. Heraud mötte Bose en gång med sina skepp, pröfwade honom i strid, men ingick sedan med honom i fostbrödralag, och trognare wän än Heraud wißte forntiden icke att omtala. Sådan wänskap får alltid afundsmän. Konung Ring af Östergötland, Herauds fader, hade en oäkta son wid sitt hof och hade satt honom till sin skattgömmare; han war girig, listig och afundsfull; hans namn war Siod. Att wäcka oenighet mellan deßa stallbröder, göra dem mißtänkta af Konungen och ätskilja dem, derpå gick all hans traktan ut. Många woro de snaror, han för dem utlade. En gång, wid en anställd kämpalek, hade han med några bland Konungens hofmän aftalat, att de skulle slå den hatade Bose ihjäl. Men Bose war icke så lätt fångad; han drog sitt swärd, och för detsamma föll der mången utaf Konungens bästa män. Konungen, som icke kände, huru härmed tillgått hade, blef af denna gerning mycket uppretad mot Bose samt dömde honom fridlös och biltog på tinget. Men Heraud uppbådade i detsamma lebung, eller krigsfolk, och följde så sin wän, hwars landsflykt blef en wikingafärd, i hwilken stallbröderna wunno ära och rikedomar. Efter deras bortresa för Siod omkring och uttog skatten i landet. Kom så äfwen till Boses fader och fordrade bot för de Konung Rings hofmän, Bose slagit. Men, då bonden nekade härtill, bröt sig Siod in i förrådskammaren, tog der mycket guld och silfwer bort och lade det till Konungens skatter. Då Bose fick sådant wäld spörja, wexte deraf fiendskapen till Siod i hans bröst. Det tilldrog sig en gång, att en storm skingrade stallbrödernas flotta. Heraud dref mot Östergötlands kust och kom till sin fader; men Bose blef wäderdrifwen mot Finska Botten. Der låg Siod med Kung Rings handelsskepp. Bose tyckte då hämdens tid wara inne, och den fega skattmästaren föll der för hans swärd. Bose, som fruktade ingenting, der hans stallbroder war, for efter denna gerning hem till Kung Rings hof, men blef genast kastad i fängelse. Då Heraud icke kunde blidka den uppretade Konungen, som sörjde sin son, Siod, förklarade han, att han wille förswara Bose med sitt lif och tänkte med honom dela fängelset och döden, om Kon-

ungen icke kunde fatta bloter alls. Då blef äfwen han lagd i fängelse, och dagen blef utsatt till hädas afrättande, såsom mördare och förrädare mot Konungen och landets lag.

Men Konungasonen war för mycket afhållen af folket, och i sista stunden fann Konungen bäst wara det råd, en af Heraulds männer gifwit honom, att sätta Bose ett sådant mågstycke före, hwarwid han skulle ettdera sätta lif till, eller åtminstone till Konungen med omätliga skatter, Honom ålades då, att bortröfwa några owärderliga smycken ur Jomalas afgudatempel i Bjarmaland. Men Bjarmerna woro ett wildt och, som det sades på den tiden, det mest trolltunniga folk; de bodde i Ryssland, norr ut mot Ishafwet. Heraud wille icke lemna sin skallbroder ensam i detta farliga äfwentyr. Genom mycken slughet och oförskräckt mod lyckades de nus företag så, att de uppbrände templet och röfwade deß dyrbarheter med sig hem. Men Heraud fann en den fagraste må, innestängd i ett afskildt rum wid detta tempel. Han war Konungens i Gläsisewall unga syster, och mot sin wilja skulle hon hafwa blifwit en Jomalas prestinna, om Heraud icke nu kommit och frälsat henne. Hon tackade honom mycket för sin befrielse, och slutades denna resa så, att Hleidur, så war hennes namn, wid hemkomsten blef Herauds brud. Wid denna tid war det, som Konung Harald Hildetand uppbådade alla Konungar och Jarlar, som lydde under hans wälde, till Bråwalla slag. Kung Ring i Östergötland war der hans Jarl och pligtig att komma med ledungsfolk. Men, alldenstund Ring nu war gammal, gingo Heraud och Bose i hans ställe med 1000 goda stridsmän. Huru oskära dessa tider woro, erfor Heraud, då han, illa sårad, återwände till sitt hem. När han for bort, war hans rike lugnt och sällt, och i sitt hem hade han en mycket älskelig Drottning och kära anhöriga. När han kom tillbaka, war landet förhärjadt, hans gamla far dödad i slagen, och Hleidur bortröfwad. Af all sin rikedom hade han nu blott qwar sin åra och sina sår. Men han hade ock en trofast skallbroder, och det är alltid stor rikedom, och war det särdeles den tiden. I en bondehydda hos Boses fadder läkte nu skallbröderna sina sår. De förnummo då af folket,

att Konungen i Bjarmaland med twänne sina söner och en stor här hade i deras frånwaro kommit att hämnas på Heraud, för den bortröfwade prestinnan, slagit den gamla Kung Ring och bortfört Herauds maka. Bonden Thuar, Boses fader, gaf Heraud det rådet, om han tänkte återwinna sin Drottning, att skyndsammeligen och med klokhet, icke med härsmagt, besöka Bjarmaland. Så foro nu de båda stallbröderna åstad, lade sina skepp wid stranden och begäfwo sig, blott ledsagade af Boses broder, en slug och förslagen man, lönligen till borgen, der då Bjarma-Konungens son, Siggeir, höll bröllopp med Hleidur, mot hennes willja. Förklädda fingo de tillfälle att fänyga sig in i bröllopssalen, då folket war som mest rusigt under bröllopsglädjen. Då bruden till slut fördes in i fängkammaren, gick hon ut genom windögat, en glugg, som fanns på taket den tiden, i stället för fenster. Der emottogs hon af sina långwäga wänner, och, inan hon blef saknad, war hon långt ute på hafwet. Heraud hade förut låtit borra hål i kölarna på Bjarma-Konungens skepp, så att de icke kunde denna gång förfölja honom. Men länge uteblef icke Bjarma-hären, som kom att utkräfwa hämden. Heraud, som nu war en mägtig Konung efter sin fader, war tillreds på hafwet att mottaga fienden. Då blefwo Bjarmerna slagna med sin Konung och hans söner. Men Heraud följde sin stallbroder Bose till Bjarmaland, der Konungadottern blef hans maka, och Bjarmerna togo honom till sin Konung. Mellan Heraud och Bose war trofast wänskap, och i deras land war lycksalighet och frid i deras dagar.

Bland de öfriga Bråwalla-kämparne woro märkwärdiga: Starkather, icke den gamle, som gick med kolsäcken, att härda Kung Ingel i Danmark, utan en yngre, som säges wara född i Helsingland och der hafwa några minnesmärken och sägner efter sig; — widare, Håtun, af hwilken Håtuna säges fått sitt namn; Fale af Göta land, af hwilken Falebygden; Sten af Wenern, af hwilken Stensholmen, Stensgård och flera ställen wid Kinnakulle blifwit nämda. Slutligen må nämnas Konung Håkan Ring af Alsnön wid den gamla Björkön i Mälaren. På denna ö hade

den tiden uppstått ett litet hof af den gamla Ynglinga-ätten, som den ädelsinnade Harald Hildetand inkallat och beskyddade. Håkan war den fördrifna Konungasonen Olof Trätäljon sonson. Bland de många, som woro Herauds wänner, skall Håkan Ring hafwa warit honom mycket tillgifwen och efter hans död upprest på Alsu-ön den runesten till hans ämnes-nelse, som ännu der finnes, med denna ristning: Rod (läs) runristning; Hakon bad rista, då de bruto (öfwerwunnu) Frod (Heraud) Konungen. Tole och Jula, äkta hjem, läto rista, Grane högg märke.

Östen Beli, Harald Hildetands son, war ock närwarande i Bråwalla slag, drack arf-öl wid sin faders grafhög och blef af Sigurd Ring tagen till Sam-Konung. Mellan dem war en sådan wänskap, att de ömsom woro hos hwarannan, och denna förtrolighet mellan hofwen i Danmark och Swerige stördes icke i deras tid, och efter Sigurds död fortfor Östen i samma förtrolighet med Ragnar, Sigurds son och efterträdare. Men om Sigurds ålderdom och död berättas följande: Då han en höst wistades i Westergötland och red kring sina länder, att efterse, det allt efter lag och rätt skickliga tillgick, kom han till Alfhem och fick der, af en twist mellan några höfdingar i Norrige, anledning att resa upp i Wiken, nu warande Bohus län, der på ett heligt rum, som hette Skiris-Sal, ett stort blotande, eller offer, skulle hållas. Bland den folkmängd, som dit war samlad, utmärkte sig Konung Alfs i Wendsyssel unga dotter, som för sin fägring skull kallades Alf-Sol. Konungen blef af henne så intagen, att han, oaktadt sin ålderdom, begärde henne af hennes twänne närwarande bröder. Ehuru deßa Prinsar sågo sig för swaga att motstå sin mägtiga Öfwer-Konung, afslogo de dock en så opassande förening. Det dröjde icke länge, inan Konungen med härsmagt kom att affordra dem sin Alf-Sol. Bröderna beslöto att strida; men, som de wäl sågo, att de icke skulle segra, gåfwo de sin syster förgift, inan de gingo till striden, heldre än att hon skulle falla i gubbens händer. Den unga Ragnar fäktade då wid sin faders, Konung Sigurds, sida och fällde Alf, Princeßans broder, hwilken bedrift gaf honom tillnam-

nu Alfsbane. Wid äldre är bortbyttes detta mot ett annat tillnamn, Lodbrok. När Konung Sigurd wunnit slaget, befallde han, att Alf-Sol skulle föras till honom. Det skedde; men huru stor blef icke hans sorg! Det war hennes lik, man förde till honom. Då sade Konungen till sina män, att han heldre nu wille dö med Alf-Sol, än lefwa en wanmägtig, glädjelös ålderdom. Sedan lät han lägga alla de slagna på ett skepp, lade Alf-Sols bleka hamn i bakstäfwen och satte sig sjelf der bredwid, lät winden fylla seglen, itände detta sagta från stranden flytande bål och slutade så sin ärofulla batta. På stranden uppkastade hans män en ansenlig hög, som, till minne af deras hänfarna Konung, kallades Kung Rings Hög. En sådan död hade i upplyst Christen tid warit synd och stor dåraktighet; men i heden tid war det ärofullt, att icke öfwerlefwa sin styrkas och werksamhets ålder, och det war karlawulet, att icke kännas wid några hinder för sina begär. Det wittnar ock om en stark tro på ett bättre lif och en stor längtan till de goda gudar.

Efter kämparne i Bråwalla slag äro minnesmärken och sägner om backar, eller kullar, der de blifwit begrafna: sålunda wisas Hakes, Bo's, Hanes, Ubbes och Tolkes grafhögar. Men efter Ubbe, kämpen af Friesland, är wid Skatelöf i Wärend ett märkeligare minne: på stranden af sjön Åsmen är en stensättning i liknelse utaf ett skepp. Det säges af folket i bygden wara Ubbe Friesländarens skepp, med framstäf wisande mot hjeltens hemland.

I Frykdalen i Wärmland är en gård, Stensrud, enligt sägen så benämd af Bråwallakämpen Sten af Wenern. Han kallas i folksägnen Jätten på Stensryd, och en bautasten, som står der på westra stranden af sjön Rottnen, säges af en Jätteqwinna blifwit kastad från Jättekärns landet, sedan Jätten i Stensryd kastat en dylik, som wisas der på östra sjöstranden.

5. Om Thora Hind-i-borg.

Här begynna sagorna om Konung Ragnar, Sigurds son, och hans tids märkwärdigaste tilldragelser. Medan den

unga Konungen ströfwade omkring alla hof och land, efter tidens bruk, och gjorde landet tryggt för utländes fiender, fördes i det inre en god och wis styrelse, dels af Kung Östen Beli, dels af den förenämda Konung Håkan på Björkö, biträdd af många förståndiga Jarlar, Konungar och Lagmän i Göta land. Men anledningen till Ragnars märkwärdigaste ungdomsbedrift war följande. En sägen gick wida kring i Norden om Konung Herauds i Göta land unga dotter, Thora, hwilken kallades Borgar-hjort, som i wårt språk swarar mot namnet Hind-i-borg. Hon kallades så deraf, att hon icke liknade den tidens frimodiga Sköldmör, utan war mera lik en späd, fruktande hind, och, som hon war af högsta fägring och behag, undangömde hennes fader sin unga dotter i en fast borg, i stället för jungfrubur. Somliga berätta, att hennes borg bewakades af en kämpe, som het Orm; men så berättar sagan: «Heraud gaf sin unga dotter, den han mycket älskade, en gång en lind-orm uti en liten ask, deri han låg ringslagen, och under honom låg guld. Hon skötte honom wäl, och snart wexte han så, att han måste läggas utom borgen. Slutligen blef af honom ett förskräckligt odjur, som slog sig i ring kring hela borgen, och ingen kunde komma derin, utan den, som gaf honom mat.» Då höll Konungen ting och utlofwade, att den, som dödade odjuret, skulle få hans dotter. Nu kom der en wiking från sina skepp upp i landet. Han hade en osedwanlig klädnad, som gaf honom ett grymt utseende, och af hans sjömans-byxor, som woro af wilddjurs skinn, kallades han Lodbrok, eller mannen med de ludna byxorna. Han stridde med lindormen, eller, såsom det ock blifwit berättadt, med björnen, som låg omkring skön Hind-i-borgs boning, och wann seger efter stor farlighet och möda. Lodbrok lät spjutet stå qwar i lindormens rygg, men tog spjutskaftet i hand och gick upp i borgen till den fagra Thora. Då qwad han:

Mitt unga lif jag wågat
Och mina femton år;
Den leda orm jag dödat,
För dig, du fagra Mö.

Derefter gick han till tinget, fordrade af Konungen uppfyllandet af löftet om hans dotter, hwars befriare han bewisade sig wara, derigenom, att det skaft, han bar i sin hand, hörde till spjutet, som satt i lindormens rygg. Då upptäcktes, att detta war den unga Konung Ragnar, Sigurds son, som deraf allt sedan kallades Lodbrok. Heraud tillagade nu ett bröllopp, som kunde anstå sådana Konungar. Thora Hindeiborg blef sin Konung mycket kär och födde honom twänne söner, Erik och Agnar. Men länge fick Ragnar Lodbrok icke njuta sin lycka. Thora dog, och sedan trifdes han icke mer i sin borg, utan lemnade riket åt sina söner och andra wisa män, såsom förut är nämdt; men sjelf swäfwade han åter omkring på hafwen, såsom förr, att bland sina wikingar glömma sorgen.

6. Heimers Harpa.

Under Konung Sigurd Rings sista regeringsår blef i Norrige en gammal man, den ingen kände, emedan han war från ett främmande land. Han hade en reslig, kämpalik wert och förde med sig öfwer allt en harpa af owanlig storlek. Hans kläder swarade illa till hans öfriga utseende, emedan de utwisade en stafman, eller tiggare, då deremot hans skick och ljufliga harpotoner utwisade något helt annat. I harpan bar han ett litet barn, som han för alla noga undangömde. När han kom på ensliga ställen, i skog eller mark, släppte han ut barnet, som war en skön flicka, att leka; men, om barnet grät inne uti harpan, när han war bland menniskor, eller i något hus, då spelade han på harpan och sjöng, tilldeß den lilla gaf sig till freds och tystnade. En gång kom Heimer med sin harpa sent om aftonen till en gård i Norrige, som het Spangarhed, östan wid Lindesnäs. En gammal gumma satt inne i stugan, och kunde med möda förmås att göra upp eld på spishällen, hwarwid Heimer önskade få wärma sig. Gummans ögon woro stadigt fästa på harpan, emedan ett stycke af något dyrbart tyg stack ut i en öppning. Än mer mißtänksam blef hon, då, under fransarna på harpspelarens rock, när han sträckte ut armarna mot elden, hon såg fram-

[illegible] en gyldene [illegible]. Sedan [illegible] Heimer sig [illegible] en sluga, der han, trött af sin wäg, tungt insomnade. Om natten hemkom bonden, som het Åke. Trött af dagens arbete, war han mißnöjd, att icke finna sin aftonward tillagad, och beklagade den fattiges lott. Gumman sade då, att han i denna natt kunde för hela sin lefnad förbättra sina willkor, om han wille slå ihjäl den främmande mannen, som hon sett bära mycket guld och dyrbarheter i sin harpa. Gubben wille icke begå sådan nidingsbragd, men öfwertalades slutligen och mördade Heimer i sömnen. Men, när de nu öppnade harpan, och den lilla Aslög framkom, blefwo de helt förskräckta och hade wißerligen mördat henne, om icke det wackra barnets intagande åsyn wäckt deras samweten. Men, att undgå mißtankar, klädde de henne som sin dotter i grofwa kläder och kallade henne Kraka. Så framledo åren, att Kraka wexte upp och blef utmärkt af förstånd och fägring. Hon tillbragte sin mesta tid ute i skogarna, der hon wallade sin fosterfaders boskap. Sin härkomst mindes hon ganska wäl, efter Heimers berättelser; men hos sina fosterföräldrar ställde hon sig, som hade hon warit stum, och talade intet. Här willja wi afbryta berättelsen om Kraka och återkomma till Konung Ragnar Lodbroks underbara äfwentyr.

Sedan Konungen någon tid med sina wikingar farit omkring långt borta från sina arfländer, gjorde några af hans Danska Jarlar tillika med allmogen i Skåne en resning mot honom och samlade här tillhopa, att undandraga sig hans wälde. Då Ragnar fick tidning härom från sina hemmawarande wänner, skyndade han med stor härsmagt och mötte fienden, förrän denne wäntat. Då stod ett blodigt slag, hwari Konungen segrade. I Skåne, wid Hwitaby i Albo härad, der denna strid stod, finnas derefter många minnesmärken af grafhögar och stenrös. Med Östen fortfor trofast wänskap, och Ragnar gästade alltid hos honom med trygghet och glädje; men på något ställe i Swea land satt en Borg-Konung, wid namn Frey, af gamla gudastammen, och mycket fott höll sig till honom. Han war Ragnars mest fruktade fiende och höll med honom ett stort slag. Denne Frey hade, mot

[illegible] wisat [illegible] för qwinnoköpet och med willhet låtit wäldföre mången mö, som aktade äran mer än lifwet. Derföre kom till Ragnar, som alltid wisade aktning för anständigheten lagar och qwinnans ömtåliga rättigheter, en stor här af Sköldmör. De stridde denna gång med utslaget hår, som slog kring deras skuldror, och den seger, Ragnar denna gång wann, tillskrifwes deras tapperhet. Det är troligt, att denna Fory, som då miste lif och rike, bott i Freyeslunda i Uppland, der på en bergshöjd märkwärdiga lemningar efter en borg och förskansningar äro att se. En runsten wid Enberga i denna trakt återkallar minnet af twänne utmärkte Swenska hjeltar, Gise och Sigmund, som i runskriften kallas djerfwa stridsmän och hafwa upprest minnes-stenen åt sin fader Halfdan och moder Audisa. På några andra stenar i denna märkwärdiga ort läsas namnen Burn, Arnwid, Buge och Andwit, hwilka troligen äro ämnade att för efterwerlden omtala sagan om strider, som blifwit förda i denna nejd. Ett wapenskifte med upproriska Swenskar har Ragnar äfwen hållit i Skarfwa-skär, en wik af Mälaren, som ännu i dag bibehåller namnet Skarfwen. Derefter företog sig Konungen en färd uppefter Norriges stränder, då följande märkeliga händelse sig tilldrog.

En afton kom Ragnar i hamn wid Spangarhed. Han sände sina män upp i gården, att baka bröd; men, då de kommo åter, fanns brödet wara brändt och skadadt. Då ursäktade de sig hos Konungen dermed, att de blifwit alldeles förwillade af en bondedotter, wid namn Kraka, som war så skön, att de icke kunnat hålla sina ögon från henne, och mente de, att hon war fullkomligt så skön som Thora Hind-iborg. Äfwen berättade de mycket om hennes stora förstånd och wettiga umgängessätt. Konungen wille nu erfara båda delarna och sände bud, med befallning, att Kraka skulle komma till honom på skeppen, icke ensam, och icke i sällskap med någon, icke klädd, icke heller oklädd, samt hwarken hafwa spisat eller icke spisat. Detta werkställde hon, sedan hon först för sig och sitt sölje betingat sig Grid, eller Konungens försäkran, att fritt få komma och återwända, på följande sätt: Hon

kom, klädd i ett nät, och hennes rika, wackra hår war utfläget såsom en kappa rundt omkring henne; hon åtföljdes bitet af en hund och hade bitit i en wälluktande lök, så att det kunde märkas af hennes andedrägt, men hade intet ätit. Konungen blef icke mindre förundrad öfwer hennes wettiga uppförande än öfwer hennes behag. Han gjorde en bön till Ödin, det hon måtte fatta en sådan kärlek till honom, att hon genast lemnade sig i hans famn. Men Kraka älskade sin ära och sin sedesamhet högre, än att hon skulle welat bifalla detta. Konungen wille locka henne med en guldwirkad kjortel, som Drottningen burit. Då qwad Konungen:

Förstår du dig härpå?
Wille du wäl ega
Silf-stickad kjortel? —
Wäl skulle dig anstå
Den klädnaden, fordom
Skön Hind-i-borg egde.
Hennes händer hwita
Den konstwäfnad gjorde.
Mig, Hjeltarnes Höfding,
Huld war hon till döden.

Kraka swarar:

Ej törs jag taga
Silf-stickad kjortel,
Som Hind-i-borg egde,
Ej paßar mig den klädnad;
Jag är Kraka kallad,
Kolswart i wadmal,
Att jag mest å stenar gångar
Och getterna wallar
Å hafsstranden.

Förwånad af hwad han hörde och såg, wille nu Konungen, med löfte om bröllopp, öfwertala henne att blifwa hos honom öfwer natten; men, då hon förblef obeweklig, war han

för ärlig Konungs att bryta den Grid, han en gång lofvat. Slutligen hiföll dock Kraka, att, om Konungen kom tillbaka med lika tänkesätt och uppsåt, att taga henne till sin Drottning, skulle hon wara beredd att följa honom. Derpå återwände hon hem till sin koja. Efter en tid kom Konungen tillbaka. Då tog hon afsked af sina fosterföräldrar och följde honom till hans borg, der brölloppet firades med all konungslig prakt och ståt. Sagan talar ännu mera om Krakas sedesamhet och dygd. Brölloppsnatten qwad hon för sin brudgum:

I nätter tre wi skolom
Kyske sammanligga,
Sedan ät de helga gudar blota.

Med allt detta wann hon sin Konungs stadigwarande tillgifwenhet och aktning.

En gång besökte Ragnar sin wän, Konung Östen i Uppsala. Östens unga dotter gick om aftonen omkring i salen samt skänkte mjöd och win för Ragnar och hans män. Då wändes hans hug till den unga Konungadottern, och hans män sade honom, att det bättre kunde anstå honom ega denna sköna Konungadotter, än Kraka, som war en torparedotter. De båda Konungarne afgjorde det så, att Ragnar skulle resa hem, skilja sig från Kraka och komma tillbaka att dricka bröllopp med Östens dotter. Då Kraka härom blef underrättad, yppade hon för Konungen sitt rätta namn, Aslög, och att hon war Konung Sigurd Swens och Brynhildas dotter, den sista ättlingen af det ryktbara Wölsunga-huset, samt hum hennes fosterfader, Konung Heimer, efter föräldrarnes olyckliga död, flytt bort med henne för deras fiender och fördolt henne i sin harpa, tilldeß han af Åke i Spangarhed blef ihjälslagen, hwarefter hon tagit namnet Kraka. Ragnar, bewekt af allt detta och rörd af hennes wisade ömhet, for icke mer till Uppsala. Wänskapen med Kung Östen war nu bruten. Aslög blef från denna tid grym och hämdgirig, såsom alla af hennes ätt. Hon sände sina stjufsöner Agnar och Erik med

[illegible] till Swen rike, att taga hämn på Östen. Då [illegible] i den striden Ragnar, och Erik med alla sina män blef tagen till fånga. Östen bjöd Erik frid och sin dotter; men han wille heldre dö, än taga frid af sin broders bane. Han begärde ock då den grymma död, att spetsas på spjut, som blifwit nedsatta i wallen. Då han låg på deßa spjut, kastade han en ring till sitt folk, som alla fått frid, bad dem föra ringen jemte helsning till hans stjufmoder och dog utan minsta tecken till smärta. «Mjukare bädd», sade han, «får ingen Konungason, fastän snart skriande korpar mig sönderslita.» — När Aslög fick deßa tidender, grät hon, och ingen har förr eller sedan någonsin sett henne fälla tårar. Derefter utrustade hon sina egna söner, att hämnas brödernas död; sjelf följde hon landthären såsom anförare och kallade sig Randalin. Men om Kung Östen Beli berättas en widunderlig saga, att han förde med sig i striden en wild ko, som het Sebelja. I henne war trollad den grymhet, att hon for fram bland folket, stångade många ihjäl med sina horn och upphof ett bölande, hwarwid alla fiender förskräckta togo till flykten. Åt detta wilddjur säges Östen flitigt hafwa anställt offer. Men en annan sannolikare berättelse är, att Östen, som war en flitig offerman, fört med sig en Horga-brud, som med sina beswärjelse-sånger uppäggat folket till strid och förskräckt fienden. Det war nu de fyra Konungasönernas första bemödande, att med pilar skjuta denna Sebelja till döds; sedan flydde Swenskarne, och Kung Östen sjelf stupade. Ragnar war under allt detta borta i wikingafärd och war illa tillfreds med sin wäns, Kung Östens, död. Han war sedan icke mycket i stillhet, tilldeß han i England slutade sitt berömda hjeltelif. Sagan säger, att han der blef kastad i en ormagård. Efter Konung Ragnar Lodbrok finnes en minnes-sång, som hatt sjelf säges sjungit, medan ormarne honom stungo. Den sången kallas Ragnars Bjarkamal; men namnet Bjarkamal gafs alla goda minnes-sånger, som blifwit diktade till minne af stora hjeltars bedrifter, efter Bjarke, den stora skalden i Rolf Krakes hof. Trowärdigare är dock, att nämnda sång öfwer Lodbroks bedrifter blef på hans Drottnings befall

ning eller dek af hennes half [illegible], ej i [illegible] [illegible] [illegible] han Krakamal. Många skalder, bland hwilka förnämligast war Brage den Gamle, funnes ock i Krakas hof, som kunnat med denna sång trösta den förjande Wölfunga-dottern öfwer hennes hjeltes hårda öde. Sista versen af Kung Ragnars Bjarkamal må anföras som ett slut på hans saga.

Mig månd' gudarne hem bjuda,
Ej är förjandes döden:
Skyndom fort oß hädan!
Mig re'n de Disor kalla,
Som från Hjeltars Walhall
Odin sändt mig hafwer.
Glad skall jag med Asar
Mjöd i de höga säten dricka;
Liggande att dö jag skall mig luta,
Framlidna lifwets stunder nu sig sluta.

Huru mägtigt och stort Konung Ragnars wälde warit, wisar delningen af hans länder efter hans död. Sonen Björn Jernsida fick Swea- eller Uppsala-wälde. Sigurd, med tillnamnet Orm-i-öga, af sina skarpa, genomträngande ögon eller, som sagan säger, af en ormaliknelse kring ögonstenen, fick Dana-wälde; — Iwar blef Konung i England; — och Hwit-ferk erhöll Öster-rike, det är, Ryßland och Windland, eller Wenden.

Nu blef Ragnars söners enda tanke, att wärdigt hämnas sin berömliga faders död, hwartill Aslög icke underlät att uppmana dem. Konung Ella i England wißte icke, att den sånge, som kastades i ormagård, war Konung Ragnar sjelf, ty denne kunde icke förmås att tala ett enda ord. Men i ormagården hördes af honom denna utlåtelse: «Svymta skulle wäl grisarne hemma, om de nu wißte, hwad den gamle lider.» Deßa ord och några andra omständigheter uppade snart förhållandet. Då fruktade Konung Ella för den [illegible], som hotade honom och hans land, när Ragnars mäg-

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. Derföre sände han pålitliga sändebud, att bebåda dem, huru deras fader dödt, och bjuda dem all den bot, de begärde, om de wille lofwa frid. Men till hufwudmannen för sändebuden sade han: «Gif noga akt på Konungarne, när du bådat dem faderns dödssätt och sista ord!» — När sändemännen kommo tillbaka efter förrättadt ärende, frågade Konung Ella noga efter, huru Konung Ragnars söners åtbörder warit wid deras budskap. — De förtäljde honom då, att wid deras inträde i salen alla fyra Konungarne der warit närwarande. Kung Iwar satt i högsätet och mottog dem wänligen. Sigurd och Hwitserk sutto wid tafelspel, och Björn lekte med sitt spjut på salsgolfwet. När sändemännen hade sagt, det de kommit att bebåda dem den mägtiga Konung Ragnars fall, stadnade de i spelet och blefwo uppmärksamma; men Iwar sporde granneliga efter alla omständigheter wid faderns aflidande. «Och nu», säger sagan, «när berättaren war dit kommen, att Konungen detta talat: Grymta månde Grisarne, fattade Björn med hand sin så fast om spjutet, att handstaden syntes efter; och, när sändemännen slutat, riste han så spjutet, att det föll i tu lotter; men Hwitserk höll en tafelbricka, den han flagit, och kryste den så mellan fingrarna, att blod sprang ut under naglarna. Sigurd Orm-i-öga, som då satt med en knif och skof dermed sina naglar, hörde med den åhoga på denna tidning, att han icke kände, förrän knifwen stod i benet, och lät så sitta honom. Men Iwar sporde girigt efter allt. Hans färg wexlade än röd, än blå och än blek, och ådrorna i hans panna swällde upp af den grymma smärta, som war i hans bröst.» — Sedan Konung Ella detta allt afhört, sade han: «Det är wån, att ettdera hafwa wi att frukta för Iwar, efter det I förtäljen om honom, eller ock för ingen. Och, änskönt inter godt månde rifwit de andra inwärtes, så lära wi wäl för dem få behålla wårt rike.» Han höll sig nu alltid wäl beredd med wårdhållare och manskap och wäntade, så Nordmännernas anfall. De tre bröderna töfwade icke länge, innan de med sin här stodo i England, till att utkräfwa blodig hämd. Men Iwar följde dem icke i striden; han sade, att

hans wille taga bot för sin fader, dolde för alla, hwad han hade i sinnet, och gick slugt och långsamt till wäga med hämden. Der wisade sig snart, att hetsighet icke är god rådgifware. Bröderna blefwo slagna och mäste med oseger och stor manspillan fly på sina skepp. Men Iwar gaf Ella försäkran, att aldrig gå i strid mot honom, om han i bot wille gifwa honom den del af Engeland, han begärde. Då fick Iwar till rike det land, som nu heter Lincoln. Der byggde han sin borg, hemtade sedan från sitt hem allt sitt fädernearf, hade många de tappraste Engelsmän i sitt hof, war gifmild och god mot hwar man, tilldeß han war mer aktad i det landet, än Konung Ella sjelf. Då sände han i hemlighet bud till sina bröder, att nu wore hämdens tid inne, om de kommo till England med det mesta folk, de kunde samla. Det dröjde icke, att Nordmanna-skeppen kommo. Då sade Iwar till Konung Ella, att Ragnars söner kommo till hämden. Ella kunde icke förbida, sade han, att han skulle strida mot sina bröder och landsmän; men han wille hålla sin lofwen, att icke gå i strid mot Konungen. De bästa stridsmännen woro då hos Iwar, och Konung Ella blef slagen och tillfångatagen. Då kommo Ragnars söner ihog den grymma död, deras fader lidit, och fick nu Kung Ella umgälla den med swåra plågor. På hans rygg ristades med spjutsudd, hwad man då kallade blodörn, det will säga, han blef korshuggen, refbenen loßades och tillbakaböjdes, hwarefter lungorna sålunda utogos genom ryggen.

Mensklighéten ryser wid all denna tidens grymhet och wilda seder och wälsignar Christi milda lära, som inplantat ändtlig dygder, försonlighet och menniskokärlek. Men wi böra ock urskåta hedningen, som i sitt mörker ansåg Wigarfslagen, den der i gudarnes namn bjöd utkräfwa den grymmaste hämd på en frändes och i synnerhet en faders baneman, såsom en helig religionspligt. Der war denna grymma lag, som gaf hela den hedniska hjeltetiden deß blodiga rigtning; och, att förstå de öfriga Konungarnes historia utöf denna ätt, böra wi upprepa samma härnader och strider. De hette Björn

Jernsida, Erik, Emund, Refil, af hwilken sednare Refilsstad och flera orter fått namn. Bland deßa är Erik, med tillnamnet Årsäll, märkwärdig, emedan under hans tid i landet woro goda år. Folket tillskref, då som nu, sina Konungar både lycka och olycka. De ansågo den höfding stå wäl hos Frey och gudarne, under hwars tid landet wälsignades. Deraf blef namnet Ar-säll och Ar-goder ett ärenamn. Wid Melby gård i Uppland är upprest en minnessten öfwer en sådan lyckosam höfding, hwars namn warit Ar-goder. Den fredliga landtmannen wördade sina hemmawarande fredliga styresmän, äfwen denna tiden. När en gång på tinget det föredrogs, att Christi dyrkan skulle antagas i landet, stod en man upp och yttrade, det han för sin del icke kunde se, att flera gudar behöfdes; men, skulle någon ny nödwändigt wäljas, wille han hafwa en infödd Swensk, och då wore, enligt hans tanke, ingen dertill wärdigare än Erik Årsäll. Och så kärt war hos folket det namnet, att de i sin blindhet biföllo detta, och tempel, altaren och prester blefwo honom helgade.

Efter deßa Konungar finnas minnesmärken: wid byn Håga nära Uppsala, efter den Konung Björn, som regerade i Swerige wid Ansgarii första ankomst att predika Christendomen. Hans grafhög wisas der, och en sägen går, att han warit en mild och god Konung samt benägen att främja den nya läran. Han kallas gemenligen af sin gård, der han och flera Konungar bodde, Björn på Håga. Efter Ragnar och Aslögs son, Björn Jernsida, finnes ock på Munsön i Mälaren, icke långt ifrån kyrkan, en ansenlig ättehög som reser sig högt öfwer en hop andra mindre kullar; den kallas nu af folket Björnhögen.

7. Åke Bondes Gästabud i Wärmland.

Det är förut nämdt, huru en Konungason af Ynglingahuset, Olof Trätälja, skaffade sig sjelf ett litet rike genom odling i de Wärmländska skogarna. Den gamla kärleken till detta alltid wänsälla Konungahus waknade i många Swenskars bröst, och, då fäderneslandet under det nya konungahus

ut war mindre lyckligt, kommo Swear i stora hopar till Kung Olof. Det war dock icke allt godt folk, som kom på detta wis, utan största delen bestod af lycksökare och lättingar. Häraf hände, att, när några mißwextår kommo, och Konungen icke kunde försörja alla, såsom de önskade, blef han i ett upplopp dödad och såsom Domalder offrad åt gudarne. De goda bland folket ogillade denna otacksamhet och walde hans son, Ingjald, till sin Konung; riket utwidgades allt mer inåt Norska sidan, och efter många öden blef en af Olof Trätäljas afkomlingar, wid namn Harald Hårfager, Konung öfwer hela Norrige.

Det hände sig en gång, att, när denna berömda Konung Harald besökte alla sina länder, för att stadfästa sitt wälde, kom han ock till Wärmland, som Erik Emundsson i Swerige sig tillegnat, men Harald ansåg såsom sin lagliga tillhörighet, hvedan honom tycktes ingen wara närmare dertill än en ättling af Konung Olof, som det Wärmländska riket sjelf stiftat. Erik, Uppsala-Konung, war på den tiden åfwen kommen till Wärmland från Westergötland, der han en tid sig uppehållit. Då det nu spordes, att båda Konungarne woro i Wärmland, förstog sig en rik bonde, wid namn Åke, att en och samma dog bjuda dem till sin gård på gästabud. För Norriges Konung, som ännu war ganska ung, hade han byggt en ny sal, och all deß inredning war ock ny; men för den gamla Swea Konungen, Erik, war gästabudet tillreddt i den gamla salen, der ock alla husgeråd woro gamla: dock tillgick allt hos båda Konungarne ganska hederligt, så till wälfägnad som betjening. Att Åkes tillgifwenhet likwäl något wägde åt Konung Haralds sida, märkte wäl Konung Erik med någon förtrytsamhet, i synnerhet då, wid slutet af gästabudet, bonden tog sin son och anbefallde honom Konung Harald i händer, att han skulle i deß hof i Norrige blifwa hans tjenare. När Konung Erik, wäl undfägnad, möjligen också alltför mäl, tog afsked och red af gården, följde honom Åke bonde ett stycke till wägs. Konung Erik war fåordig och tycktes illa tillfreds med sin färd. Slutligen sade han till bonden: «Mig undrar högligen, att du, som är min man, wisat Norriges Konung mera heder än

mig.» Bonden, som förmodligen icke heller glömt sig sjelf på gästabudet, swarade något hastigt och oförståndigt, att han ej kunde finna, det någonting felats i deras wälfägnad, och att Konung Erik snarare nu wore hans man. Då förgick tålamodet Konungen, att han drog ut sitt swärd och högg Åkebonde ihjäl. Sällan lyckas det någon wäl, att wara twå herrars tjenare.

Konung Erik hade genom widsträckta sjötåg gjort sin flotta och sina wapen fruktade af alla främmande magter, och hemma war han wördad såsom en god och rättwis Konung. Han hade påfunnit någon ny inrättning, att tackla och styra ett skepp, så att han kunde segla med alla windar; detta ansågs på den tiden för en trollkonst, och i gamla chrönikor säges om honom: «Han war uti swartkonsten så öfwad, att uti hans tid fanns ingen hans like; hade ock med the onde andar, them han storligen dyrkade, ett sådant umgänge, att det han wände sin hatt, thädan blåste ock wädret; therutaf är kommet, att han kallas Wäderhatt.»

Kungshatt, en hög klippa, en mil från Stockholm uti Mälaren, der, från urminnes tid, en hatt af jern är uppsatt på en i klippan nedslagen påle, säges wara ett minnesmärke efter Konung Erik Wäderhatt. Men den händelse, om hwilken detta minnesmärke skulle tala, är från så fjerran tid att intet med wißhet mera derom kan sägas. En berättelse säger, att det är en åminnelse af Konung Olof den Helge i Norrige, som, under det han sköflade i Mälaren, wid på wägen att fasttagas af Swenskarne efter ett slag, som han förlorat på Ladugårds-gärdet wid Stockholm. När nämligen fienden trodde honom stängd på klippan, red han med sin gå da häst utför branta berget, sam öfwer wiken och kom undan blott hatten hade han tappat på berget. Men det är ej troligt, att Swenskarne gjort sig befwär att upprätta ett minnesåt en fiende, om icke såsom till ett tecken, att Konung Olof och hans stolta Norrmän af de Swenska i detta slag fått lå sig att wara höfliga, samt såsom en stadig åminnelse för främmande sjöfarande, när de löpa in i Mälaren, att taga hatt

af sig, inan de nalkas Björkö, Sigtuna eller Fyris-wall.

8. Norrige förtryckt. Sweriges tillwext.

En Konung i de Norska Upplanden, wid namn Östen, som för sin grymhet skull blef kallad Östen Illråda, hade underkufwat Throndhjem och satt sin son der till Konung. Men, då Östen war frånwarande, gjorde Thronderna upp-ret och togo hans son af daga. Förgrymmad wid denna tid-ning, kom Konung Östen tillbaka med sin här, slog Thron-derna och skulle alldeles hafwa utrotat dem, om de icke bönfal-lit om fred och lofwat antaga hwad willkor som helst, Kon-ungen wille dem förelägga. Då förelade Konungen dem twän-ne willkor, ettdera att taga hans träl till Konung öfwer sig, eller hans hund; — «men de walde hunden,» säger sagan, ty de tyckte sig då bättre få råda sjelfwa.» Hunden hette Sör, och hade han sitt hof och sina hofmän, der som heter Sörs Högar. Då flydde många Thronder in åt Swen-ska sidan. Äfwen för Konung Harald Hårfagers wäld-samma framfart skedde stora utflyttningar ur Norrige. En ... odalman, wid namn Kettil Jamte, hwilken icke kunde ... detta förtryck, war den första, som begaf sig östan öfwer ...et med mycket folk och i skogarna uppodlade det land, som ... efter honom kallas Jämtland. Hans sonson het Tho-ver Helsing. Han flydde för ett mandråp skull ur Jämt-land längre in åt landet och bebyggde först den ort, som näm-ns Helsingland och sträckte sig österut allt intill hafwet. Detta folk lefde länge i fullkomlig frihet och höll sig än till Norrige, än till Swerige, men underlades till slut helt och ...et Swea wälde.

9. Om Gånge Rolf och Hedna Tidens annalkande slut.

Under den långwariga fred, som allt från Bråwalla Sla-... warit] bibehållen mellan Swerige och Danmark, tillwexte ... deßa riken i styrka och stridbarhet så mycket, att deras ...ga-segel, på hwarje kust, der de wisade sig, injagade för-...ckelse.

Kejsar Carl den Store, den mägtigaste monarch på sin tid, för hwilken eljest hela den kända werlden måste böja sig, fruktade dock Nordens Wikingar. En gång stod han i ett fenster i Frankrike och såg ut åt hafwet, der några fartyg syntes närma sig. Det war Wikingar, anförde af Ragnar Lodbroks söner. Kejsaren frågade sina män, hwad segel det war. De menade dem wara köpmansfartyg, med waror lastade. Men Kejsaren kände igen den egna byggnaden på dessa fartyg samt den lätta rörelsen i deras fart och wändningar och swarade: «Annat hafwa dessa skepp om bord än köpmanswaror; de föra fastmer swärd och män.» Den milde Kejsaren, som älskade friden och sitt folk och war öm om hela menskligheténs lyckfalighet, aftorkade några tårar ur sina ögon, sägande: «Wår dessa wilda Nordmän wåga hota landet i min lifstid, hwad olycka skola de då icke föra öfwer det en gång efter min död!» — Dessa hans ord sannades och alltför wäl, ty efter hans död blef det arma Frankrike i långliga tider en blodig och förhärjad tummelplats för Nordmännens Wikingahärar.

Rolf het en Jarlason från Norrige, som härstammade från en gammal Swensk Konungaätt. Han war så ansenlig till wexten, att sällan någon häst fanns så stark, att han kunde bära höfdingen. Derföre nödgades han för det mesta gå och fick deraf namnet Gånge-Rolf. För någon förbrytelse mot Konung Harald Hårfager hade han blifwit biltog dömd och for med en wikingahär till Frankrike. Under ständiga seger och framgångar utbredde han der öfwer allt oro och förskräckelse, tilldess Konung Carl den Enfaldige måste sluta fred med honom samt åt honom och hans folk afstå det hertigdöme i sitt land, som sedan kallades Normandie, det är Nordmanna land. Det war sed i det landet, att den, som tog län att styra under Konungen, wid inwigningen dertill, eller den så kallade beläningen, skulle kyssa Konungens fot. Rolf kunde icke förmås till denna ödmjukhet, men befallde slutligen en af sina hofmän, att göra det i hans ställe. Denne Nordiske hofman way icke wan att kröka sin rygg utan lyfte så högt upp och tog så owärdsamt i den kungliga fo-

ten, att han war på wäg att kasta Konungen öfwer ända. Då utbrast ett högt skratt öfwer hela salen. Allt detta måste den enfaldiga Konungen tåla och dertill gifwa Gånge-Rolf sin dotter till gemål. Men Rolf antog derefter Christendom och blef i dopet kallad Robert. Han war den första Hertig af Normandie, och från honom härstammade sedan många Hertigar och Konungar, så wäl på Englands som Frankrikes thron. En större winst gjorde Norden bock af dessa härfärder; de hemkommande Wikingarne hade lärt känna Christendomen och bidrogo sedan småningom att utbreda deß himmelska ljus i wårt hedniska mörker.

10. Den Gamle Hedningen.

Så är berättadt om en gammal man i Björkö, om hwilken sagan säger, att han war Blotmadr mikil, det är en stor offerman: En dag, då han hade blotat åt sina gudar i den stora offersalen i Björkö och wille återwända till sin gård på Munsö, der Öfwerste-offerpresten hade sin bostad, blef han alldeles blind, och alla hans böner och offer till Thor, Odin och Frey kunde icke hjelpa. Då uppenbarades honom i sömnen Frälsarens Moder och bad honom wända sig med sina böner till Christus, den allena sanna Guden, hjelpens och tröstens källa. Han blef då uppwäckt till Christen tro och fick sin syn igen. Sedan blefwo genom honom många hedningar omwända till Christendom. Denna sägen tyckes oß böra sålunda tydas: Den gamla blinda mannen i Björkö betyder hela hedendomen; denna blef allt mer och mer blind och kom allt mer på willostigar; icke heller kunde Asa-läran länge gifwa ljus och tröst. Då kom Frälsarens Ord och Heliga Evangelium och anwisade den rätta hjelpens och tröstens wäg, Tro på Christum, och öppnade den blindes ögon. Så började hedningarnes omwändelse i Norden. — Det säges i en gammal chrönika, att Erik Segersäll war den första Christna Konung. I hans tid tilldrog sig händelsen med den gamla hedningens omwändelse. När Konungen fick kunskap om detta underwerk, som styrkte Christi läras sanning, tog han dopet och blef Christen.

Wi sluta här, hwad som blifwit sagdt och skrifwet om Swenska folket i heden tima. Många hafwa ej welat räkna Christen tid förr, än från Olof Skötkonungs döpelse, emedan full Christlig dag icke kan antagas förr; men, fastän gryningen är blandad med mörker, så hör hon dock dagen till och icke natten. Wi willja derföre börja den uppgående Christna dagen med att betrakta deß sköna och härliga morgonrodnad. Och derom skall handlas i nästa Bok.

OM KÄLLORNA

TILL

SVENSKA FOLKETS SAGO-HÄFDER, DEL. I.

Då Författaren i sina yngre år kringvandrade i Sveriges landsbygder, för att lära känna folklifvet och samla dess sägner och sånger samt skåda de fornlemningar, som på något sätt tillhörde Sången och Sagan, var han visserligen minst betänkt på att en dag framlägga dessa samlingar för stränga granskares ögon. Deraf hände, att, vid läsning af Skrifter och Handlingar, som utyrkte dessa sägner och förlade dem inom Historiens område, väl sjelfva innehållet antecknades, dock utan att Boken, eller Handlingen, hvarifrån underrättelsen blifvit hemtad, tillika upptogs. Äfven när det beslut fattades, att framlägga mina i barndomen och ungdomen samlade skatter för dem, som älskade nog sitt Land och sitt Folk, att kunna njuta utaf en blick in i dess själ, var dock närmaste ändamålet att hos det egentliga folket väcka kärlek till och gifva betydelse åt dess forntidsminnen. Men, som Sägnen är källan för all Historia, har det händt, och måste nödvändigt så hända, att efter Tidhvarfven ordnade Sago-Häfder blifva Historia, och Författaren således ställd inför allmänna granskningens domstol. Han har derföre ansett sig pligtig att, enligt flera häfde-forskares uppmaning, så vidt möjligt är, erinra sig de Källor, ur hvilka han hemtat sina uppgifter, och derigenom söka gifva sägnerna större vigt för den historiska sanningen.

Sid.

1. Sveriges indelning i *Jättehem* och *Manhem* se Floræi *Ant. Scan.*, sid. 8, m. fl. — Man har gjort anmärkning vid Författarens ord, att *Manhem* är ett Sveriges namn, som dess forntida invånare "*förvärft*" åt sitt fädernesland; men vid erinringen om detta arbetes egentliga bestämmelse, att hos Folket väcka kärlek och aktning för sitt Land, ingalunda att lemna en lärd afhandling, måste denna anmärkning förfalla. Äldre Historieskrifvare hafva häruti varit föregångare.

3. Berättelsen om den lek, Författaren anser föreställa eller vara ett minne från midvinters-offret, är från hans barndom och hembygd, *Sätuna* (Sigtuna?) i Gudhems härad i Vestergötland, der den lektes i slutet af förra århundradet. Drängarne i byn, som anställde leken, hade visst icke aning om dess upphof, och tycktes den största munterheten väckas deraf, att den utklädde, med halmborsten i munnen, och i hvars öra de kringstående skulle ropa några ord, emedan han ställde sig döf, kunde med en hastig vändning på hufvudet sticka den, som kommit honom nära, med hvassa halmen. En i ansigtet sotad och styggt utstyrd qvinna (Horgabrud?), som var den andra spelan-

Sid.

de personen i leken, verkställde offrandet, hvars omständigheter Författaren, som då var barn, icke minnes, och blef hon sedan i den derpå följande dansen den slagtades maka. Aldrig sedan har Författaren sett eller kunnat få någon upplysning om denna lek. Den slöts med en grof åtbörd, som kunde gifva anledning att tro, det Horgabruden och Afgudapresterna slöto sina offerfester på samma sätt som i de Gamles *Orgier*. Öfver de oanständiga kroppsrörelserna vid offerdansen i Uppsala beklagade sig den gamle Starkather. Se Saxo, *Hist. Dan., Ed. Stephan.*, Soræ, 1644, sid. 104.

4. Om *Odins graf, Helvetesbacken* kallad, se Locc. Lib. I, sid. 33.

Sägnerna om Odin och *Odinsängar* i Sätuna äro upptecknade efter allmänna sägner der i orten. De äro äfven upptagna i Hof-Intendent. P. Tham's bref, införda i Skara Stifts-Tidningar, vid slutet af förra århundradet. Bekräftas äfven af Lindskog, *Skara Stifts Beskr.* Om Kettil Runske förekommer vidare i Magnus Ladulås' Hist.

Sagan om presten Peder Dagson och Odin, likasom flera i detta stycke förekommande Småländska berättelser, är meddelad af den förtjente Sumlaren, Hr. K. Secret. Hyltén-Cavallius, samt återfinnes i Sv. Brings Dissertationer och flera beskrifningar om denna landsort. Om Odins stall m. m., se Rogb., *Smål. B.*, s. 303.

5. Om *Odins Svala, Ardea nigra,* eller svarta Hägern, se v. Linné's *Fauna Svec.*

Men hvad som säges om *Glömskans Häger*, se 14 str. *Havamal* i Sämunds *Edda* (Stockh. 1818); — kallas der *Ominnis Hägr.*

6—12 är allt ur Sturlesons *Edda.*

12. Om *Lyftestenen vid Linnarÿd* är berättelsen meddelad af Prof. Sjöborg, och skall sägnen vara allmänt känd i orten.

13. Sägnen om *Thorbaggen* är allmänt känd bland landtfolket. Om ordet *Bagge*, se Ihre, *Gl. Sv.*, p. 122. Thorbaggen (*Scarabæus stercorarius*) har hos många folkslag varit helig hållen. Se Jac. Grimm's *Mythol.*

[14. Berättelsen om *Thorsby* och *Glosshedsaltare* och den Gamla Jätten ifrån Bohuslän, se Ödmann's *Beskr. om Bohusl.*, p. 153.

15. Om *Baldersten* och *Rans-sten* är berättelsen af Förf. upptecknad i orten; derom finnes äfven något antecknadt af Lindskog, i dess *Skara Stifts Beskrifning*, II Häft., sid. 191. En Baldersten i Albo härad omtalas i Floræ *Ant. Scan.*, sid. 55.

16. Sagan om Disa finnes i äldre chrönikor och derefter berättad i Boken: *Sv. Folkets Areminne* (Stockholm, 1733), sid. 35. I. Salvii *Upl. B.*, s. 151.

20. *Valbundet* betyder med konst eller, rättare, med trolldom bundet. Kallas ock *Välbundet*. Ordet *Val* i landtfolkets språk tyckes hafva bemärkelsen af trolldom eller något öfvernaturligt, såsom i ordet *Val-knut*. Torde hafva

Sid,

samma betydelse som ordet *Val* i *Valhall*. Ordet *Vålnad*, eller *Vålne*, torde med detta stå i förbindelse; det betyder en *spökbild*, som, härmande och liknande den verkliga menniskan, alltid kommer några minuter före sjelfva personen till gårds, — öppnar dörren, — höres gå o, s, v,, alldeles i likhet med den verkliga menniskan, som kommer efter. När arbetet i verkstaden är slutadt om aftonen, — eller timmermannen gått ifrån timringen, höres hans vålnad natten derpå arbeta och slamra med yxa eller hammare. Folktron och sägnen härom äro allmänna.

21. Från Sturlesons *Edda* är berättelsen om Thors räddning genom *Rörn-telningen*; hvad om Rönnens troll-kraft vidare är berättadt, grundar sig på ännu rådande, tämligen allmän folktro. Detta gäller ock hvad här om Älfvorna anfördt är.

29. Om *Turkeriet* läses i Brings *Diss. de Gothungia*, der de sägner, som här blifvit upptagna, finnas samlade.

— Om *Finnarnes* (i Värmlandsbergen) *seder* är berättelsen af Medic. Candidat. Swedér, som under jagttiderna mycket vistats bland dem och umgåtts förtroligt med en gammal Finnstam, der han ofta hört omtalas, huru de anse sig utträngda, då de dock äro födda Herrar till vårt land, m. m. d. Se vidare om Finnarne, såsom urinvånare, Sv. Bring's *Diss. de Ostingia-Berga*, pag. 15.

32. Sagan om Jätteparet Helle och Kisa är efter berättelsen upptecknad på stället. Dessa sägner anföras äfven i Lindsk. *Skara Stifts Beskr.*, II Häft, s. 15—23, och i Tunelds *Geogr.*, 4 Del. sid. 450; samt hos Loccen,, sid. 278.

34. Om Göjas graf och *Göjebacke* är sagan ännu allmän i orten vid Enköping. En gammal Corporal Sten har fullständigast vetat förtälja, hvad här blifvit anfördt. Om stället är ock nämdt uti Enebom's *Disp. de Enecopia*, P. I, pag. 43, Not. p. Hvad vidare om Gores och Nores färd förtäljes, se *Fundin Noregur*.

36. Visan om Steffe, som uppletade sin syster, är af Herr Secret. Vid Norrska Canzliet Kamsterup meddelad med en melodi, lika märkvärdig som sjelfva visan, hvilken väl kan räknas till de aldra äldsta folkminnen. Urdaman, som i visan nämnes, torde vara *Urdar-man*: en, som allt visste, — af samma stam som vishetskällan *Urdarbrunnen*. Se Eddan.

38. Visan om Göta Konungen Erik är af hög ålder och så väl för språket som den historiska tilldragelse, hon uppgifver, en ljuspunkt för fornforskaren och häfdatecknaren uti en mörk tid, särdeles som uppgiften styrkes af de ännu på orten qvarvarande forulemningarna efter staden, hvaraf hjertat, nämligen torget, ännu finnes uti den by, som der på heden är belägen och heter *torget*. Vidare om dessa sägner finnes i Rogberg's *Beskr. om Smål.*, sid. 748. Att *ärdi* öfversättes med *plöjde*, är icke alldeles rätt, ty *ärja* sker med *krak*, eller trädstock, men plöja med plog.

40. *Om Jätten i Himmelsberget* är sägnen af Förf. på stället upptecknad efter folkets berättelser.

Sid.

41. *"Till Österland vill jag fara."* — Denna folklek har Förf. blott i sin barndom hört och vet icke, om den finnes i Herr A. J. Arwidssons Samling af Forn-Sånger. *"Till Österland vill jag fara, Der bor aldra kära-sten min"*: — så börjas leken, med en vacker längtansfull melodi. Detta är ett uttryck af de äldsta Nordfolkens dunkla minnen från det land i Östern, der deras folkstams vagga stod, och uttryckes denna längtan dithän i beskrifningen om *det heliga trädet* (*Yggdrasil*), *Asgård* och *Tempelbyggnaden*, som utgör utgångspunkten i de flesta våra äldre chrönikor. Den, som läser *Voluspa* i den äldsta, och *Gylfa ginning* i den yngre, Edda, får grund nog för hvad Förf. här anfört om Odin och Gylfe.

42. Om *Gullspång* (Gylfes-spång), fordom *Agnebro*, och hvad här finnes om detta ryktbara ställe berättadt, är i Förf. barndom hördt der i orten och bekräftas af Lindsk., *Sk. St. Beskr.*, IV Häftet, sid. 65, Tunelds *Geogr.* och Fernows *Beskr. om Värml.*, sid. 15.

42, 43. Hvad anfördt är om *Asarnes Gudalära* och *Odins lagstiftning*, är allmänt kändt och grundar sig på Eddorna, särdeles *Voluspa*. Utförligt kan härom läsas i Lagerbr., Sv. R. Hist., 1 Del., Cap. 15. — v. Dalin, Del. I, Cap. 7. —

Allmän är i Sverige så väl som i Norrige och Finnland den folktro, att *Vargar*, då de i myckenhet visa sig, bebåda krig. — Om *ekorrar* är samma sägen; året före utbrottet af sista Finska kriget berättas hundradetals ekorrar hafva från skogarna kommit in i Helsingfors stad och på Sveaborgs fästning, hvaraf de gamla spådde, att orten skulle snart blifva utaf fiender öfversvämmad. Om förvandlingar i djurshamn, se Loccen., sid. 180.

45. Om *arföl* och *minnesskålen*, se Verelius, in not. ad Cap. 16 Hist. Got. & Rolf., p. 83—84. — Huru qvinnorna följt sina män i döden, läses i Edda-Sångerna om Sigurd och Brynhilda. Se Hist. Ol. Tryggv. Ed. Rehnh. c. 2. — v. Dalin, I Del., sid. 224.

46. Om Njord och Skadi, Thjasses dotter, talas utförligast i Sturlesons Edda. De finnas, som anse denna saga vara blott en naturbild: landets gamla Skogs- och Bergboar (Jättarne?) trifdes icke vid hafsstranden och på slättlandet; men Asa-folket, samt med Vanerna, som älskade odling, sjöfart och samhällighet, icke uppe i skogarnas enslighet. Se Alg. Scarius *Diss. de gentis Vanorum in Vestrogothia sedibus, Aboæ MDCCXLVII.*

47. Sagan om Gefion och Gylfe, se Sturles., Tom. I, Cap. 5, — v. Dalin, Tom. I, sid. 110.

48. Visan om *Sämungen unge och Djuramor* är ett minne från Författarens barndom, då den såsom Saga berättades. Herr Secret. Kamsterup (Norrman) egde en uppteckning af nära samma innehåll från Norrige. I Sagan om *Hvita Björnen*, den Förf. sökt, ehuru förgäfves, förekomma tre-

Sid.

systrar *Djura-mödrar*, eller rådande, den ena öfver fyrfotadjuren, den andra öfver fiskarna, den tredje öfver foglarna. De sutto i spiseln och rörde med näsan i askan och glöden. Sådant förekommer ofta i Sagorna.

48. Om *den gyllene tiden*, se Sturles. *Edda* (Stockholm 1819), sid. 132.

50. Om *Grotta qvarn*, Mysings och Frödes *strid*, ibid., s. 133.

53. Trolldomen, att i vatten framskaffa en menniskas bild genom besvärjning och på sätt som här, enligt sägen, skedde med den trolösa älskaren, är allmän i Finnland, och berättelsen är der upptecknad. Spår till sådan trolldomskonst finnes i Edda-Sången *"Odins Runartal"*, Str. 14, der det heter: *"Om någon vill mig såra, På råa träns rötter,* (*á rotum ras vidar*). Detta ställe hafva Öfversättarne icke förstått, emedan de icke kände den ännu, fastän sällsynt, i bygderna mötande trolldomskonsten, att med besvärjelse rita på ett vexande träd en menniskoliknelse och med hugg af knif eller annat äggjern såra den lem, man vill, på den tänkta menniskan. Sålunda brukades slå ut ögat på en tjuf, den man icke kände, och har Förf. i sin barndom antecknat denna vidskepelse efter en i Vestergötland bósatt Dalkarl, som var enögd och sade sig genom slik trolldom hafva mist sitt öga. Af alla de trolldomskonster, i *"Runtalen"* omtalas, finnas minnen i våra aflägsnare landsbygder bland så kallade "kloka", af hvilka, särdeles af Lapparne, de ännu, enligt sägen, utöfvas.

54. Alla våra Häfdatecknare berätta om Småkonungarne, och de sägner, här anföras, grunda sig dels på folkets berättelser i åtskilliga orter, dels på Loccenii ofvannämda arbete och Messenii: *Svea Rikes Skådetorn*, Ödmann's *B. om Bohusl.*, Lindsk. *Sk. St. B.* och Brings m. fl. akademiska Dissertationer. I landsorterna äro sägnerna om Småkonungar oräkneliga; de allmännaste upptagas här. Den om *Thorups-Konungen*, *Thorups-bålet* och *Stoby-bålet* är hemtad ur en Sv. Brings *Diss. de Gothungia*, der dessa sägner från den orten utförligare kunna läsas.

55. Om *Brattingsborgs-konungarnes* banérförare Konung Sigfrid förekommer i Rogberg's *Smål. Beskr.* och Nyerup's *Danske Viser*, I Del., sid. 18.

56. *"Huldra-folket"*. — Om dessa kommer vidare att handlas framdeles, då sägnen om *Älfvorna* förekommer. Af allmogen i Norrige och Bohuslän har jag hört namnet uttalas *"Urdror"* (Huldror). Det är angeläget för Sägen-forskaren, att gifva akt på denna förvandling af *l* till *r*, som eljest ofta är förvillande. Ordet *Uraman* i Steffes visa har må hända samma härledning och skulle heta *Huldra-man*. —

57. Om Ståndens uppkomst, se Eddasången *Rigsmal* och Geijers *Sv. R. Häfder*, I Del.

58, 59. Dags och Agnes historia är allmänt känd af *Ynglinga-Sagan*.

Sid.

60. Sagan om Konung Gram och den sköna Groa, — "*guld farligare än jern*", är efter Suhm's *Hist. af Danm.*, Del. I, sid. 98—100. — Joh. Magni *Chrönika*, II Bok. Cap. V, VI. — Att Gram varit son af Konung Halfdan Gamle i Norrige, se Torfæi *Ser. reg. Dan.*, p. 250.

61. Tidegren, *V. Göt. Hist.*, sid. 66, har visat namnen Skarin och Swarin vara samma namn; ovisst om af missläsning af *k* i stället för *w*, eller för välljudets skull. Att denna grundläggare till *Skara* bott på *Aranäs*, är en förmodan, byggd på sannolikheter och en noggrann jemförelse mellan orternas belägenhet och sagorna om hjeltarnes strider. *Aranäs* och *Dagsnäs* voro goda hamnar för de äldsta sjöhjeltarne i "*de manga söta vattnens land*", så kallas Vestergötlands mest folkrika och skönaste bygd.

63. Hadings och Hundings vänskap, se Joh. Magn. *Hist.*, I D., 2 Bok., samt Suhm på ofvan anfördt ställe. Tidegr. s. 68, visar, att Hunding var Vestgöta-Konung. Visan finnes särskildt tryckt på åtskilliga orter.

66. Utaf Edda-Sången "*Qvädet om Wölund*" är Sagan om Vaulunder hemtad. På samma sätt, som *Huldra* uttalas *Urdra*, har af *Ulfdala* blifvit *Ordala*, eller *Ortala*, hvilket, sammanlagdt med andra sannolikheter, kan såsom grund för denna ortbestämning antagas. Lagerbr. är af samma tanke.

Den ryktbara smeden och hjeltefadern Velint, eller Villand, har i alla landsorter varit ihogkommen med sång och säger. I häradet Kinnevald i Småland är en gård, *Alletorp*, der en Kung Alle säges hafva haft sitt slott, om hvilkens dotter nu förmäles af landtfolket, hvad i den gamla sagan förtäljes om Konung Nidads dotter; och på en holme i sjön derstädes utvisas nu af landtfolket, hvar *Velints smedja* stått, likasom spår efter slottet omtalas der i trädgården; men det får ej förgätas, att de flesta gamla konungasäten varit timrade af trä, och att således man svårligen kan vänta någon synlig fornlemning af dem qvar efter så många århundraden. På stället, der smedjan skall hafva stått, är en sten, som kallas *Varingshall*. Se Wallmans *Anteckn. öfv. Wärend*, sid 60.

67. *Bergasmeden*, med sin blå storbrämiga hatt och öfriga utstyrsel, omtalas ofta; men sagan är här anförd efter Ödmann's berättelser i *Boh. Läns Beskr.*, sid. 79.

75. I Villands (Väthlands) Härad vid Blekingska gränsen, å stranden af *Sisabäck*, visas Vidrik Verlandssons graf. Se Tunelds *Geogr.* Men Ödmann, *Bohusl. Beskr.*, sid. 175, säger: "*På Inland, v. om Ugglums kyrka, är en by, Grossbyen kallad, på hvars egor den starke och frimodige kämpen Vidrik Verlandsson, en smedsson, är född och der begrafven. Vid denna Vidrik Verlandssons hög stå ännu till syna 2:ne höga stenar, fyra alnar höga öfver jorden.*" Häraf synes, att Sagans och Folkvisans Geographi är lika vansklig att bestämma som sjelfva händelsernas historiska sanning. Men en sanning af mera betydelse för fornforskaren och häfdatecknaren är uti den folktro, som sålunda helgat sin forntids minnesmärken och gifvit lif åt sina

Sid.

bygder. Äfven i Halland, på Tostarps egor, visas denne hjeltes bautasten och grafhög. Bexell, *Beskr. om Halland*, 3 Del. sid. 33.

76. Om Konungarne Ring och Götaik kan läsas Tidegrens *Vestergötlands Hist. och Beskr.*, sid. 71 och 90. Den förres grafställe finnes afteckнadt i Gr. Dahlbergs *Sv. Ant. et hod.*, Tom. III, N. 61.

76, 77. Huruledes Rolf öfvervann princessan Thorborg, anföres i Ynglinga-Sagan. *Borgborg* vid Billerstena i häradet Simtuna i Uppland kallas af folket *Thorborgs Slott* och säges varit den borg, der hon sig försvarade. Hennes stad Ulleråker är nu en by i Simtuna (fordom Cimbertuna kalladt), och synas ännu lemningar efter staden. Tunelds *Geogr.*, I Del., p. 257, 258.

77. Om Hjalmar och Ingeborg: *Hervara Saga*, V Cap.

80. Sången om Habor och Signild är allmän, och Sagan läses i Joh. Magni *Chrönika*, VII Bok., Cap. 3, följ. Floræus, s. 88, yttrar, att Sivar, eller Sigar, Konung bolt vid Sigtuna; *"men efter "verlden lärer sedermera upprättat de minningsmärken i Hä- "kinge till åminnelse af det kärleks- och trohetsband, som va- "rit mellan Habor och hans Signild"*. — Ett bevis för folkets bildning är visserligen, att trogen kärlek och hjelte-dygd af ungdomen firades med sånger, och att de ungas samlingsställen prydes med minnesmärken och fingo sina namn efter dem. Sålunda visas vid *Ysana* by i Blekinge en stenhög, som kallas *Signilds bur*, och *Habors Ek*. — I Halland, på *Asige slätt*, *Signilds bur* och *Signilds Källa;* förmodligen af landtfolket uppkallade minnen. I Nerike, vid *Segersö* (*Sigarsö*) i *Lännäs* Socken, finnes en *Signilds Källa*. Genom denna utplantering af kärlekens och hjelteärans minnesmärken kring Sveriges bygder blir alltid bestämmandet af Sagans och Folkvisans verkliga Geographi ganska svårt.

92. Om Aune hin Gamle äro visan och åtföljande sägner efter gammalt folks minne upptecknade. Under en vandring efter fornlemningar här i orten ledsagades Författaren i sina yngre år af Magister Hwartner, hvilken sedan uti en *Diss. de domicilio Regis Aune*, utg. i Greifswald, anfört en del af hvad här berättadt är. Om *Anestad* jemf. Lindsk., *Sk. St. B.*, V h., sidd. 140, 148.

96. Kaare betyder i gamla Nordspråket *en stor Örligsman, — stridslysten hjelte*. Deraf ordet *Krakel* (Krakleki), strid, slagsmål. Ottars fader Egil hade och namnet *Vendil-Krakl*, förmodligen efter den del af Uppland, som kallades *Vendeln*, der dessa Konungar hade slott och sig mest uppehöllo mellan sina härtåg. J. Wild. *ad Puffend.*, C. IX, pag. 167.

96. *Sagan om Helge's och Sigrun's kärlek* är, hvad det historiska angår, hemtad från Tidegren, *Vestergötlands Hist.*, och det öfriga af berättelsen ur Sämunds *Edda* och *Sången om Helge* (*Helga Qvida*). Om *Svarins-berg* (Skaraborg!), *Hodbrodd* och *Högne* förekommer hos Tidegren, sid. 65—69.

Sid.

99. I sednare tider, och utförligast af K. Secret. Hyltén-Cavallius i *Läsning för' Folket*, Sjunde Årg., 3 Häft., har blifvit skrifvet om Värends-qvinnornas mod och tapperhet, och kan om Blända och de minnesmärken, som finnas efter sjelfva slaget, samt gissningar om tiden, då det stod, läsas i de flesta gamla chrönikor och Landsk. Beskrifningar. Se Rogb., *Beskr. om Smål.*, sid. 372, 373, samt Stjernhök: *Jus. Svion. Vet.*

101. Sturlesons *Konungasagor, Yngl. Sag.*, 32 och 33 Capitlet, innehålla, hvad om Helge, Yrsa och Konung Adils anfördt är. Om guldet, som såddes på Fyrisvall, läses i 33 Cap. Adils' *Danskhat* och *Kung Rackas* tillsättande omtalas i Joh. Magni Chrön., Bok, 7, Cap. VII.

— Konung Hotars strid i Skåne och minnesmärken efter honom omtalar Floræus, s. 91; Joh. Magnus, Bok II, Cap. XXII.

102. Adils' strid med Norska Konungen Ale på Venerns is är väl sägen nu bland folket, men troligen hemtad ur böcker; berättelsen grundar sig på de äldsta häfder. Se Dalin, 1 Del., sid. 384.

104. Om Sjöger, *Sjögers valstad* (nu *Sjögersta*) se Lindsk., *Skara St. B.*, V Häftet, sid. 90.
Om Hrane, samma häfte, sid. 102. Men berättelserna om Hrane, Skule och Sjöger äro uppteckade efter sägner i den bygd, der byar och gårdar af dessa händelser sägas fått sina namn.

105. Rolf Krakes Saga förtäljer om bonden Sviper, som, efter manlig lefnad i vikingafärder, satt sig i ro på landet i en skogsbygd. Icke långt från Uppsala ligger i bygden, som nämdt är, gården *Svipenäs*. Författaren har ansett den sägen, som i den bygden finnes, att en mägtig man, vid namn Sviper, der haft sin boning, vara sannolikhet nog, att här antaga denna ortbestämning, som är Sagans lif. Äfven hvad härefter om Rolf Krakes, d. ä. *Rolf, hjeltens*, färd till Adils' hof anföres, är hemtadt ifrån *Rolf Krakes Saga*.

106. De skäl, nyare Fornforskare anfört, till att bevisa, det runor denna tiden icke ännu ristades i Norden, hafva långt ifrån öfvertygat Förf., fastmer styrkt honom i den mening, som många, särdeles de äldre, lärde antagit om deras ålder. Edda-Sången *Havamal* kan icke, till innehåll åtminstone, vara yngre än den tid, här omtalas, och der hänvisas tydligen på seden att rista runor till fädrens minne. Så lyda orden: *"Sällan stode vid vägen Bautasten, reste den icke son åt fader"*. Havamal, str. 73. — Det påstås i Liljegrens *Runlära*, att runorna först i Olof Skötkonungs tid begynt ristas; men då började just runornas bruk att aftaga och utrotas, emedan de ansågos underhålla hednisk vantro, hvarföre då äfven Sylvester, St. Sigfrid och Konung Olof sökte utrota hednisk skrift, Loccen., sid. 183. Säkerligen begrafdes då icke mer så ofta, på *hedniskt* vis, någon *á hed*, i Uppland eller Vestergötland, der allt landet redan antagit Christendom, och de flesta runstenar finnas. Stor vigt lades dervid att få hvila uti vigd jord. I gamla Vestgöta Lagen säges, att Lumber begrofs i en ättehög, *"fyrithy att han var heden"*.

Sid.

108. Om *Amundshyttan* m. fl. minnen från Konung Amund, eller Braut-Anund, anföres af Hülphers i dess *Resa i Dalarna*. Hvad ytterligare om Konung Anund, Hedin och Skida anfördt är, läses i Grans och fl. *Beskr. om Vestmanland* samt hos Dalin, 1 Del., sid. 304, efter de äldre chrönikor. Sägner saknas icke heller i bygden, der händelsernas minnesmärken finnas. I Badelund visas runstenen och Konung Anunds vackra grafhög. Stället, der Konung Anund fann sin död, kallas i Ynglinga-Sagan *Himinheid* (Himlahed?), en kungsgård. Kan eftersökas, hvar den varit belägen! —

— *"Nu sitter Ingjald på högsätes pall."* — Så var sed, att förstfödd son satt, när han drack sin Faders minne, förrän han steg i högsätet och blef husets drott. Se Sturl., *Yngl. Sag.*, Cap. 40.

109. *"Konungen i Fjerdhundra, Ingvar."* — Fornlemningar efter ett gammalt konungahus, kalladt *Husbergs Slott*, finnas vid fordna *Stora Ena* (nu Enköping), och berget, der det varit beläget, kallas deraf *Husberget*. Der hafva tvifvelsutan Fjerdhundra-Konungarne haft sitt säte. Se vidare härom Eneboms *Diss. de Enecopia*. Den tiden gick Huga viken intill Husberget, och ännu lefva män, som sett en grof jernring der i berget, till skeppsfäste.

114. Sagan om Konung *Ingevalls Dotter* är upptecknad efter berättelse af egaren till gården *Ingvaldstorp* i Vestergötland.

118. Floræus, sid. 77, säger, att *borgen*, der Hervor åskådade striden, låg icke långt ifrån *Cimbritshamn* i Skåne, och att *Borge Kyrka* blifvit af sten ifrån borgen bygd, — och rummet, der hon blef slagen, heter nu *Herresta*, som är från *Hervorstad* förvandladt. Enligt Hervara-Sagan blef hon förd till *Lund*, en urgammal begrafningsort i Skåne, oeh der begrafven, sid. 103.

120. Om Huna-Konungen Harje, och hvad mera om *Hunerna* här förekommer, finnas muntliga sägner att tillgå i orterna, som nämnas, och kan ytterligare härom läsas i Lindsk., *Sk. St. Beskr.* Det mesta härom har Författaren antecknat i trakten kring Hunneberg. Särdeles rik på sådana folkminnen, som kunde föranleda antagandet af en Hunahärs fordna framtågande och härjande i landet, var en lärd och aktad man, Doctor Björndahl i Thunhem, på Hunneberg. En gammal handskrifven bok af en Kyrkob. Harald Ullenius: *om Hunneberg*, benäget mig meddelad af Kongl. Secret., Philos. Mag. Hr. J. P. Theorell, är icke utan sin märkvärdighet i dessa ämnen. Om Hunnebergs namn skrifver han: *"En gammal sägen är, att tvänne Konungar, hvilkas namn varit* Hun *och* Hall, *skolat i thenna orten stridt mot hvarannan, och bergen utaf them namn bekommit; men man hafver icke något skrifteliget bevis häruppå. Troligt och säkrast är, att Hunneberg, eller, som några skrifva, Huneberg, hafver sitt namn utaf Hunnis (the Hunner), eller Hunerna; ty A. C. 42 var en Konung i*

Sid.

Sverige, vid namn Wilmer. I hans tid kom en hop Ryssar hit in i Sverige, hvilka af them Svenskom blifvit kallade Hunner. The hafva någon tid uppehållit sig på thetta berg och emot landsens invånare sig här försvarat. Af them hafva flera orter i Sverige sina namn undfått, såsom Hunnekulla i Vadsbo, Hunnerydet i Redväg, — Hunared i Sandhem, — Hunnansauri (Hunnorum insula), *en à 2 mil ifrån Viborg belagen.*" — *MS* af Harald Ullenius, 3 stycket. Utförligare se Lagerbr., 1 Del., 7 Cap., 16 §.

122. Hvad anfördt är om Konung Starno, Svarin, Fingal och den sköna Agandeka, är hemtadt ur *Ossians Skaldestycken* samt den jemförelse och utveckling af dessa händelsers historiska sanning, P. of. Tidegren i dess värderika *Vestergötlands Historia* gifvit, sid. 65–68. Att blott 1:sta Delen af hans arbete utkommit, och att den lärda häfdatecknarens samlingar och handskrifter hafva förkommit, är en stor förlust. Må hända kunna de ännu igenfinnas! —

123. Minnen af Skottarne i *Hagedal, Tanum* och *Kuserö* äro antecknade på dessa orter och nämnas af Ödmann, *Bohusläns Beskr.*, sid. 332.

124. Om *Sta-* (Starkathers?) *Sten* och denna kämpes strid med Hergrim Berserk finnes utförlig berättelse hos Suhm, *Danm. Hist.*, och om de här anförda minnesmärken hos Lindsk., *Sk. St. Beskr.* Sägner finnas äfven bland de boksyntare af folket i landsorten, dock troligen hemtade ur Johannes Magni *Chrönika;* om Starkathers grafvård vid Broby-ån, som faller ut i Kullaviken, se Sjöborg, *Beskr. om Malmöh. L.*, sid. 45.

133. Om Konung Gestrls grafhög i Gesta Socken, se Hesselgrens *Diss. de Dalia*, pag. 58. Äfven hvad som anförd är om Lagman Lumber och dess grafhög finnes hos Lindsk., *Sk. St. B.*, vid beskrifningen om Vånga socken; vidare se Tidegren, sid. 100—128. —

— Lumber, den första Lagman i Vestergötland, *"qvad lag"* i *Qvisle-hed* vid *Algustorp*, — troligen ock på *Ickorna vallen*. Den lag, han qvad, eller messade, efter de gamlas sed, på versvis författad och af folket gillad, blef sedan grunden för Vestgötalagen. Hans grafhög är stor och synes lång väg vid *stora Vånga*, Lindsk., *Sk. St. Beskr.*, II Häft., s. 158. Ett misstag synes den lärda fornforskaren Loccenius, sid. 276, och efter honom några andra, hafva gjort vid läsningen af orden till Vestgötalagen: *"Lumber ligger i enom källä, förety att han var heden"*, då han af ordet *källä*, som är Vestg. uttalet af ordet *kulle*, tagit sig anledning anmärka, att detta visar, huru äfven betydande män ibland lades i *"lägre högar"*. — Men ordet *källe* har ingalunda betydelse af låg jordhög, utan betecknar bergets afrundade form mot höjden; Kinne-*Kulle* är ock kallad *Källe* och benämnes der i bygden endast *Kåln* (Kullen), men är dock ett bland de högsta berg, fastän mot spetsen *kulligt*. Lumbers grafhög är större än kungshögarne vid gamla Uppsala.

Sid.

134. Viger Spa, eller Viger den Vise, Peringsk. *Monumenta Upl.*, sid. 30. *Hembringe sten*, sid. 227. — Viger kallas *Lagyrkir* (Lagstiftare) och qvad lag i *Hembringe lund*, v. Dalin, I Del., 14 Cap., 24 §., not. 2. — Lands-sed var Lag. Hvad Lagman diktade, qvad han å thinget, och, om folket gillade det, så blef det Lag. *"Hvad Konungen med skälom ville, det var Lag"*. Ett gammalt Svenskt ordspråk är: *"Dyrt är Drottens ord."* (Olai Petri *Chrön.*, vid Amund Kolbränna.) Locc., s. 86. — Lagerbr., Del. I, Cap. II.

138. Ivar Vidfamnes saga är berättad efter Suhm och Lagerbr.

141. Om *Runamo hällristning* säges väl, att den är *den första* runristning; men ovisst är detta. Om denna fornlemning är mycket skrifvet af både äldre och sednare fornforskare; men blott ett ord säges med visshet hafva blifvit läset; det är ordet *Lund*. Der förmenas den fallne Konungen Harald hafva funnit sin död, eller att han der hatt sin hofhållning. Icke långt derifrån vid *Dagstorp* visas hans graf. Se Lagerbr., I Del., 4 Cap., 12 §.

— *Bråvalla-slag* beskrifves i de flesta Svenska chrönikor, och dess minnesmärken äro utförligast upptagna i Rogb. *Smål. Beskr.*, sid. 371, samt *Iduna*, 10 Häft., p. 292. —

146. Om Heraud och Bose är den utförliga sagan allmänt känd.

149. Berättelsen om "Öster af Venern" läses hos Fernow, *Värml. Beskr.*, sid. 96.

151. Om Sigurd Ring och Alfsol, Ragnar och Hind-i-Boge, äro sagorna allmänt kända.

154. Sagan om Frey är anförd af Joh. Magn. i dess *Sv. Chrön.*, 17 Bok., IV Cap. Hans härkomst af Uppsala Konungarne och sägner hafva föranledt ortbestämningen i hans saga. Se vidare Lagerbr., I Del., s. 151.

162. Om kullen, der Björn på Håga är högsatt, och Björn Jernsidas hög på Munsön i Mälaren läses i Salvii *Beskr.* om Uppland och Tunelds *Geogr.*

— Åke *Bondes* gästabud förtäljes i alla våra chrönikor, och hvad här vidare anfördt är, läses hos Fernow, sid. 99. —

165. Om Konung "Öster och hunden *Sör*" läses hos Sturleson, i Suhms *D. H.* samt hos flera äldre och nyare häfdatecknare.

167. Berättelsen om den gamla hedningens omvändelse finnes i de flesta äldsta chrönikorna. Se Erik Olai *Sv.* och *G. Hist.* (Stockh. 1678), sid. 53. —

Att Christendomen redan före dess införande varit känd och haft inflytelse på seder och tänkesätt hos folket, särdeles i högre kretsar, blir af många omständigheter styrkt.

Rättelser.

Sid.	rad.		står:		läs:	
1	—	11 ofr. o. fl. ſt.	—	Norge	—	Norrige.
2	—	5 —	—	mödorna och	—	mödorna, och
7	—	21 —	—	ſpar	—	ſpar,
111	—	6 —	—	Iſwar	—	Iwar
134	—	5 —	—	Algustorpshed	—	Algustorpshed.
140	—	15 nfr.	—	bödt	—	bött
160	—	8 ofr.	—	bödt	—	bött.

Swenska Folkets

Sago-Häfder,

eller

Fäderneslandets Historia,

sådan hon lefwat och till en del ännu lefwer

i

Sägner, Folksånger och andra Minnesmärken.

Till Läsning för Folket

af

Arv. Aug. Afzelius.

Andra Delen,
Katholska Tiden från 829 till 1158.

Andra förbättrade Upplagan.

STOCKHOLM,
Zacharias Haeggström,
1844.

Katholska Tiden.

Indelning.

Christus, werldens Frälsare, bär i den Heliga Skrift ett för all werlden hugneligt namn: «ett ljus till hedningarnes upplysning.» Nordens inbyggare kunna nu wißerligen säga med Herrans Apostel: «Wi woro fordom mörker; genom nåden äro wi frälste.» Sedan Odins wackra lära om Allfader, äran och dygden till största delen blifwit glömd och wanställd samt, i stället för hans Diar, som woro kloka och för sin tid upplysta rådgifware för folket, galna Offer-prester och Trollkonor, eller Horga-brudar, med den blinda hednaskaran drefwo sitt onda spel så, att icke blott mången enskild, oskyldig menniska, utan äfwen sjelfwa Konungarne, på deras anstiftan, af det förwillade folket blefwo gripna, och gudahorgen med deras blod bestrukna, frambröto slutligen, efter Herrans nådelöften, de första strålarne af den ewiga sanningens sol, så att Propheten Esaiæ ord här rätteligen uppfylldes: «Det folk, som i mörkret wandrar, ser ett stort ljus; — öfwer dem, som bo i gräseliga mörko lande, skin' det klarliga.»

När Christendomen infördes i Swerige, war den dock icke så ren och enfaldig, som Frälsaren och hans heliga Lärjungar densamma förkunnat. Werlden war wäl ännu icke wärdig och redo att se det rena ljuset; derföre tillät Försynen Påfwen i Rom att, genom sina utsända, det Romerski-Katholska presterskapet, ännu sprida likasom en dimma af widskepelse, dikt och menniskofunder öfwer all land. Mångfaldiga minnes-

märken och märkeliga sagor hafwa sitt ursprung från denna tid, som begynner med Christendomens första uppgående ljus, år 829, då Ansgarius predikade på Björkö, och går till den första Lutherskt-Reformerta predikan i Swerige, wid paß sjuhundrade år derefter, då, genom den stora och oförgätliga Konungens, Gustaf Eriksson Wåsas, försorg, den renade Lutherskt-Evangeliska Läran härstädes infördes. Denna Påfwedömets tid kallas gemenligen Medeltid, såsom den der ligger imellan den mörka Hedendomens och den renade Christendomens tidhwarf.

På wåra fält möta oß från denna Medeltid följande minnesmärken: 1) Åttehögar och Bautastenar, som witna, att hedniska Högåldern fortfor i början af denssamma. Stensättningar, som utwisa de gamla Wikinga-borgarna med portar och gator, på höjder, näs och uddar, der större watten fordom gått fram; Tolfmanna-rör, eller Domare-ringar, allt ännu fortfarande minnen från hedendomen, hwilka alla utmärka det Första Tidhwarfwet, då Christendom och hedendom woro i strid med hwarandra. 2) Lemningar efter Kloster och Kyrkor, bilder af Helgon, widskepelser wid Offerkällor, Träd och Stenar, utwisande Medeltiders Andra Tidhwarf, då Swenska folket, förblindadt af Påfwen och hans anhang, hade förlorat sin frihet i andeliga mål. 3) Lemningar efter befästa Biskops- och andra mägtiga Herre-säten, Kyrkogårdar med grafstenar, ristade med gammal Munkskrift, Aflats- och andra Pårmebref, mest hörande till det Tredje Tidhwarfwet, då Swerige under Danska Konungar, åfwen hwad werldsliga saker angick, war sin frihet berömdwadt, intill befrielsens tid, då Gustaf Wasa från båda deßa ok frälste det Swenska folket samt både i andeliga och werldsliga mål återskänkte det friheten.

Första Tidhwarfwet.

Det första af de tidhwarf, wi nu omnämt, börjar med Christendomens första dagräkning, då hedendomen ännu he-

de öfwerhand, och räcker till deß fullkomliga morgon, då segern war wunnen, och natten förjagad, eller innefattar tiden från den första Christna kyrkas anläggande, wid paß år 829, till tempelbranden i Uppsala och Stenkilska Konungahusets utgång, wid paß 300 år derefter. Efter förstöringen af detta sista stora afgudahus hade Christendomen fullkomligt stadgat sig i landet. Då war, genom de till wår Nord sända Christna lärare, äfwen öfwer Swea land fullkomnadt Herrans nådelöfte, det skrifwet är genom Propheten Zacharias i 6 Cap. 8 v.: Si, de som Norr åt fara, de låta min Ande hwila öfwer Nordlandena.

Första Capitlet. Sägner och Minnesmärken från Christendomens begynnelse. Fortsättning af Hedna Tidens Högålder, Wikinga-tid och Konungar af Yngalinga-huset.

1. Om Christendomens begynnelse i Swerige.

Såsom i dagbräckningen ljus och mörker blandas med hwarandra, så war Christendomen, i sin första strid med Hedendomen, blandad med widskepelse och mörker. Många bland dem, som i Norden antagit dop och Christen tro, behöllo dock den gamla wördnaden för sina Asa-gudar. Det berättas, att, når Danska Konungen Swen Tjufwuskägg drack arföl efter sin fader, Harald Gormson, woro der mest hedningar och half-Christna tillstädes. Når Konungen druckit sin faders minne ur Bragebägaren, dracks öfwer lag Christi skål ur stora dryckeshorn, derefter ängeln Michaels skål, och sist gjordes, på gammalt hedniskt wis, löften wid Asa gudar.

Hwad som mycket bidrog till Christendomens utbredande i Norden, war, att många af Nordens Wikingar, såsom redan förmäldt blifwit, drogo till Miklagård, eller Constantinopel (nu Stambul, Turkiska rikets hufwudstad), och qwarstadnade der, under namnet Wäringar, såsom lifwakt hos de då regerande Grekiska Kejsarne. Derifrån kommo de ofta hem med stora rikedomar. En ort i Westergötland heter Wäring,

der sådanas hemkomna Wäringar byggt och bott tillsammans. Många runstenar tala ock om sådana Greklands-farare. Men icke blott deßa Wäringar, utan ock de kämpar från Norden, som tjenade det Romerska rikets Kejsare, hade redan antagit Christendomen och äfwen wid sina besök i hembygden gjort den nya tron der bekant, inän de första Christna lärare besökte wåra länder. Det är en sägen, att Christendomens ljus först uppgått i Westergötland, samt att de från England och Norrige ankomna lärare, som först måst genomwandra Göta land, der begynt sin omwändelsewerk. Af deßa händelser finnas ganska få minnesmärken; men i några landsorter ses hällar och stora stenar, som af folket kallas Kyrk-stenar och Predik-stenar, och hwarmed man menar sådana stenar och hällar, på hwilka de första lärarne uppstigit, till att predika för den omkringstående menigheten. I Wärmland, Gunnarsnäs församling, finnes en rund stensättning (troligen fordom ett samlingsrum att höra predikan, inan kyrkor byggdes); i midten står en stor sten, 2 alnar hög: den har tjent till altare och kallas nu af landtfolket Munkaltare. På det ställe inom Hofwa Församling i Westergötland, der från en skogshöjd öppnar sig en wacker dåld, som deraf kallas Fagerlid, finnes en stensättning, der predikningar i forntiden blifwit hållna, och är i midten af stensättningen en stor sten, kallad Sanct Pehrs sten. I den stenen är en så kallad Älfgryta, och har stenen, inan den blef wald till predikosten, warit ett samlingsställe för folk, som offrat åt Älfworna. Offren till Älfworna af widskepligt folk fortfara der ännu. Der byggdes sedan en kyrka i dalen, och synas ännu lemningar derefter; men hon ödelades, når i sednare tid Hofwa kyrka byggdes, dit folket nu samlas från Fagerlid. — Folket, som tyckte sig med Christendomen hafwa fått stor tröst och lyckssalighet, ihogkom länge med tacksamhet deßa ställen, der Guds Ord först blifwit predikadt. Deraf togo sig sedan Munkarne anledning att förwilla de enfaldiga till den wantro, att underwerk med sjuka skedde wid deßa stenar. I alla landsorter funnos sådana, fastän de nu till större delen äro förglömda. Gåber-hall (Gautberts hall) i Westergötland wid byn

Gruuhem är, enligt de gamles sägen, ett minne af en Christen prest, som der predikat för hedningarne. Den kallas nu Ståberhall, som i landets språk är sammandraget af St. Gautberts hall. — Wid stranden af Sjön Skani Kolshede hage ligger en sten, der gudstjenst enligt sägen blifwit hållen, och kallas denna sten Altarstenen. En dylik ryktbar sten, wid hwilken widskepelse ännu för ett hundrade år sedan bedrefs och kräfde ett förbud af domcapitlet i Uppsala, är Wappa Sten i Tillinge och Ekeby Kyrkosten i Wärfrukyrka socken. Om denna sistnämda hafwa de gamle i församlingen af sina fäder hört en sägen, att en man i Ekeby, som lefde för långliga tider sedan, föraktat Lutherska gudstjensten och derföre aldrig gått i kyrkan, utan med Katholska åthäfwor wid kyrkostenen hållit sina andaktsöfningar. Då han sedan dog, war folket willrådigt, om de kunde begrafwa honom i kyrkogård. Att utröna Allmagtens utslag i detta mål, spändes wänne aldrig körda fålar för likwagnen, och, der de stadnade, skulle liket jordas. Hästarne gingo, som hade någon kört dem, stadigt upp till kyrkogården, och, hade kyrkodörrarne warit öppna, så hade de gått derin. Det ansågs då wara Försynens wilja, att den döde skulle få sin graf i wigd jord. Det är äfwen berättadt, att en Biskop Wilibert, hwilket rätteligen torde wara Willebrod, predikat Christendom i Göta land i en Konung Håkans tid, hwilken somlige kallat Håkan Ring. Men, medan dessa ljusstrålar lyste för några få, rådde ännu ett djupt mörker öfwer allt det öfriga landet. Öfwer allt annorstädes såg man de förblindade hedningarne samlas wid sina tempel, horg och lundar, kring wilda prester och Horgabrudar, som med sina dikter, spådomar, trollskap och beswärjelse-sånger både förwillat och förwildat folkets sinnen. Så långt hade wantron gått i grymhet, att menniske-offer framför allt söktes, och mången gång behöfde blott presten eller Horgabruden utpeka en menniska, wår det ock Konungen sjelf, så greps densamma genast, slagtades, och med hans blod bestänkts afguda-altaret. Wid hwarje Horg eller Wi, ty båda dessa namn beteckna enhednisk helgedom, war meränders en lund och en källa. Den offrandes lemmar

nedsänktes först i källan och upphängdes sedan i den heliga lunden. Deßa heliga ställen, Horg, Wi och Lundar, hafwa allt intill denna dag bibehållit namnen af de gudar, åt hwilka de warit helgade, såsom: Thors-Wi, Odins-Wi, Thors-harg (nu Thors-hälla), Freys-lunda, Thors-lunda med flera. De ursinniga dansar, som anställdes wid sådana Wi, omtalas ännu i flera landsorter, och berättas derom, att alla, som åskådat denna dans, slutligen sjelfwa blifwit fattade af raseriet och dansat med, tilldeß de störtat sig utföre berg och branta hällar. Att åskåda denna dans, ansågs långt in i Christna tiden farligt för Christna män, äfwensom Horgabrudar och förföriska trollqwinnor länge funnos djupt inne i de wilda skogsbygderna, der de sjöngo för de willsefarande, såsom det så ofta heter i wisan och sagan: «Kom, kom, unger swen, och tråd dansen med mig!» Och dansen slutas i deßa sånger gemenligen dermed, att de dansa sig ned i klippdjupet, eller «in i berga-salen». Häraf uppkommo sedan sagorna om Älfwornas dans, hwilken för den i skogen willsekomna jägaren war lika farlig att åskåda. Huruledes det Romerskt-Katholska presterskapet, långt ifrån att upplysa folket om deßa förwillelser, ökade och styrkte dem, på det att den blinda hopen, i sin fruktan för afgudarnes magt och trollwäsendets faror, skulle fly till dem och köpa deras helgonaben, såsom skyddsmedel, derom skall i denna bok framdeles utförligare handlas.

2. Om Uppsala Afguda-Tempel och Uppsala-Konungarne.

I hela Norden, äfwen i Norrige och Danmark, ansågos Uppsala gudar såsom de ypperſta bland gudamagter. Deras tempel, hwaraf ännu några murar stå qwar i den Christna kyrka, som är uppförd på samma ställe wid Gamla Uppsala, beskrifwes i denna tid såsom ganska härligt: «Götherna tillika med de Swenske och alla andra närliggande landskaper hafwa dyrkat ett härligt tempel, hwilket ifrån långliga tider med präktig omkostnad warit bygdt uti Uppsala, så att alla deß wäggar, hwalf och pelare glimmade utaf guld. Derjemte war hela taket med klart guld

öfwerdraget, från hwilket säges hafwa hängt en guldkedja, med hwilken hela templet och öfwersta muren på huset hafwa warit omgjordade. Hwarutaf skedde, att detta templet, som låg på en wid och slät plats, gaf dem, som sökte det, med sitt klara sken tillkänna, att gudarne hade deruti sin boning. Wid deß dörr stod ett stort, obekant träd, med widt utbredda grenar, som grönskades både winter och sommar. Uti detta tempel war Thor gud, som hölls för den mägtigaste och största ibland gudarne, sittande midt i stolen på ett hyende. På sidorna om honom woro Odin och Frigga.» Inwid tempelgården låg Konungahuset, likaledes härligt och guldbepryddt, så att folk från fjerran orter kommo att bese deß Konungars prakt och rikedom. Uti handlingar från andra länder beskrifwes Swenska folket från denna tid stundom såsom wildt och trolöst, stundom såsom mildt, rättwist och ädelmodigt. Båda delarne äro sanning; ty Swerige war ett twåfaldigt rike; det ena swäfwade omkring på wattnen, anfördt af Uppsala Konungarne, röfwade och plundrade öfwer allt, skonade ej ålder, kön eller helgedom, gaf löften i nödens stund, som brötos genast, när faran war öfwer, och wände hem med alla länders guld och rikedomar till sina Wikingaborgar. Det andra, det rätta Swerige, war landet här hemma, hwars odalmän, styrda af ädla och upplysta lagstiftare, njöto en lagbunden frihet under Alsnö-Konungarnes fredliga regering. Deßa woro wäl blott ett slags Under-Konungar, eller medregenter, men hade dock den rätta faderliga wården om rike och land. Det war i det under dem lyckliga Swerige, som Christendomens milda seder började antagas. Wi lemna derföre Uppsala-Konungarne och Wikingarne på deras haf. Minnesmärken och sägner efter dem finnas tillräckligt på främmande kuster, men hemma i landet blott några stenhopar, tecken till wallar, hwilka ligga på sådana höjder och klippor, der fordom segel-led gått fram, och stundom i klipporna jernringar, eller märken och sägner efter sådana, wid hwilka skeppen fastbundits. Ofta synes ock en stenlagd gata gå ned från sjelfwa borgen till det ställe, der hamnen warit. I alla landsorter finnas såda-

na, och skandraren säger, att han gått vem förbi. Här har fordom tima warit ett röfwarenäste, en Wikingaborg.

3. Om staden Björkö.

En stad, Birka, eller Björkö kallad, rik på folk och gods samt mot ströfwande Wikingar försvarad af stridsgoda män och wäl bemannade skepp, hade i heden tid uppwuxit, ej så långt från det gamla Sigtuna. På Björkön i Mälaren säges staden hafwa legat. Ännu synas der fornlemningar efter byggnader, gator, portar och fästningswerk. Staden kunde, så berättas i sagorna, utan att någon folkminskning spordes, till sitt försvar uppsätta «femton tusen krigsmän», och borgrarne i Björkö woro så rika, att Danskarne, som belägrade staden, ansägo hwar och en kunna i brandskatt betala ett hundrade mark silfwer, utan stor affaknad. Emedan, wid denna tid, landet kring Mälaren, såsom det ännu är, war det rikaste i anseende till fruktbarhet, folkmängd och rörelse, war ock Björkö en wigtig stad, som wäl tarfwade kloka män och tappra försvarare, ty han war likasom nyckeln till landet och måste först emottaga de fiendtliga Wikingars anfall, som ämnade sig in från hafwet i Mälaren, att härja och plundra. Många hafwa trott, att Gamla Sigtuna menas med staden Björkö; men det rätta Björkö's belägenhet är tillräckligt utmärkt af sägner från heden tima samt af ganska många märkwärdiga fornlemningar och minnesmärken, och dertill med wet landtfolket i den orten wäl att utwisa, hwar den gamla, ryktbara och] rika handelsstaden Björkö warit belägen. Utmed stranden har legat en wacker begrafningsplats, der en mängd åttekullar ännu tala om den hedniska Högåldern. En bördig åker med alldeles kolswart mylla är utaf folket med ett slags wördnad ännu utmärkt, och den sägen allmän, att jorden af de derstädes från urminnes tid begrafna kroppar fått både den swarta färgen och den stora fruktbarheten. Två mil utåt sjön ligger midt emot Björkö det ryktbara Eftbröte, eller, som det också skrifwes, Eftspröteberg, så kalladt deraf, att Eftländningarne en gång, då de fört örlig mot Björkö och härjat landet, der legat med sina skepp och, enligt sägen,

[illegible] slagna af en fru af Folkunga-ätten. När fiendtliga flottor från hafwet lupo in i Mälaren, tändes wårdkasar först i Blockhussund, sedan på Brunkeberg i Stockholm, så på Kungshätt, och sist på Wårdby-berg, hwarigenom borgrarne i Björkö kunde i hast warnas för fara och anstalta om sitt förswar. Medelst en bro sammanhängde med staden en utmärkt wacker, liten ö, kallad Alsnö; der war Konungsgård och hof. Sådan war den stad, hwilken blef likasom Sweriges Bethlehem, der sanningens himmelska ljus först tändes. Det war i detta lilla hof på Alsnö, de första Christna lärare hördes. Men om Alsnö-Konungarne, hwilka Swenska folket med wälsignelse bör ihogkomma för det skydd, de gifwit Christen tro och Christna seder, är följande berättelse.

4. Om Alsnö-Konungarne. Ansgarii ankomst.

I Wärmlands skogar hade Olof, den olyckliga Konung Ingjald Illrådas son, grundat ett litet rike. Konung Ingjald, som af folket kallades Ingewall, war icke hatad af alla, och många af hans wänner, som sörjde öfwer hans död, begåfwo sig till hans son, i det nya Wärmländska riket. Men Olof hade, antingen, såsom det berättas, till följe af någon närmare bekantskap med Christna läran, eller af mindre förtröstan till sina fäders gudar, wanwårdat offren, hwarföre han också sjelf, på afgudaprosternas anstiftan, wid inträffande mißwextår och hungersnöd af det oroliga folket offrades, såsom fordom Domalder, till åra-bot. Detta skedde wid Weneru i Wärmland, der Konungens grafhög wisas i By socken. Hans son, Ingewall, blef sedan tagen till Konung af Wärmländningarne; men de med Olofs dråp mißnöjda Swenskarne drogo med den andra sonen, Halfdan Hwitben, in i Norrige och eröfrade der åt honom rike och land, och härstammade från honom i femte led Harald Hårfager, Norriges Konung. När Wärmlands Konung, Ingewall, war död, satte Halfdan en Jarl öfwer hans rike. Detta är anledningen till det anspråk, Harald Hårfager i Norrige sedan gjorde på Wärmland. Och är det en gammal sägen, att från detta Wärmländska Konungahus af Ynglinga-ätten härstammade Alsnö-

Konungarne. Håkan Ring skall hafwa warit stamfader för detta konungahus; men, hwilka hans efterkommande warit, och om de af Uppsala-Konungarne endast haft Björkö i förläning, eller om de alla såsom medregenter deltagit i hela rikets styrelse, derom finnes ingen tillförlitlig upplysning. Så säges af många, att i denna Konung Håkans tid de första Christna lärare kommit till Swerige. På gamla taflor och predikstolar med bildwerk föreställes en Konung, sittande i sitt högsäte, med krona på hufwudet; omkring stå Konungens män i sin gammaldags drägt, och wid hans wenstra sida sitter en prest med en uppslagen bok, likasom läste han för Konungen. Enligt gamla berättelser säges detta wara Konung Håkan; men wisare synes deras uttydning, som säga, att bilden med kronan föreställer Kung Björn, och presten den Christna läraren Ansgarius, hwilken wi med säkerhet weta, år 829, hafwa predikat i Björkö. Utom Kung Björn, som kallas Björn på Höga, omtalas Konungarne Ring och Olof i Alsnö såsom Christendomens förste befordrare.

5. Rådsherren Hergeir, den förste Christne i Swerige.

Redan hade Christi lära öfwer största delen af den öfriga werlden spridt sitt wälgörande ljus; Norden allenast stod ännu qwar i sitt mörker. Derifrån utströmmade gräsliga hopar af roflystna krigare, som störde all werldens frid och öfwer allt utbredde förstörelse. Då fattade det Romerska rikets Kejsare, Carolus Magnus, det beslut, att till Norden sända Christna lärare och på detta sätt göra deßa wilda folkslags seder mildare och gifwa dem hog för wärdigare och menskligare lefnadssätt, än att fara med mord och förödelse kring werlden. Mån om sitt eget lands och om andras lugn, utsände han derföre de Nordens Apostlar, som, redan före Ansgarius, äfwen i Swerige gjort Christna religionen af många känd och efterlängtad. I Björkö woro många fångar, som med de strökwande Wikingaskeppen blifwit från Christna länder hitförde. Sådana fångar woro trälar, eller tjenstehjon, uti de flesta hus i staden. De kunde wäl någon gång komma tillsammans till bön och inbördes uppmuntra hwarandra till ständaktighet i

tron på Herran; men mest af allt, hwad de förlorat, saknade dock deßa olyckliga Evangelii tröstefulla predikan och den Heliga Nattwardens hugswalelse. Bland dem, som i Björkö längtade efter sanningens ord, war ock en Konungens Stathållare eller Rådsherre, wid namn Hergeir. Hwilken innerlig glädje skulle icke således Ansgarii ankomst till Björkö uppwäcka bland denna lilla Christna hop! Efter Kejsar Carls död hade hans son, Ludwig den Fromme, wisat samma nit för Nordens omwändelse. Konung Björn, en af de Under Konungar på Alsnö, som, under Uppsala-Konungarnes frånwaro i härnad, beförde rikets inre angelägenheter, hade af honom begärt, att Christna lärare skulle hitsändas, och emottog nu med all wärdighet Ansgarius, som frimilligt åtagit sig den farliga färden, samt gaf honom tillåtelse att predika i Björkö och bland hedningarne utbreda Christi sanna kunskap. Den ädla Rådsherren Hergeir war den förste, som skyndade att antaga dop och Christendom. Han lät ock, för den nya församlingens behof, bygga en kyrka på sin egen gård. Denna war den förste Christna kyrka i Norden.

6. Förste förföljelsen mot de Christna i Björkö. Hergeirs underwerk.

Ansgarius hade lemnat Swerige och åter begifwit sig till sitt fädernesland. En ny lärare, Gautbert, i dopet kallad Simon, anlände derefter till Björkö, åtföljd af en sin slägting, benämd Nithard. Med glädje mottogo dem de Christna, och Konungen, hwilken redan förut war den nya läran bewågen, gaf dem en plats att bygga en kyrka till allmän Christlig gudstjenst och en gård till prestens boning och underhåll. Dock måste Konung och folk ännu wörda Asa-läran, såsom lands lag, och, fastän hedningarne tillåto de Christna lärarne att predika och åfwertyga samt lemnade i hwars och ens fria wal, att följa sin tro, så kunde de dock aldrig fördraga minsta samwetstwång. I Björkö och hela Swerige kunde man, utan att behöfwa rådas någon förföljelse, dyrka den Allsmägtige efter sitt hjertas kraf, på de Christnas eller på hed-

ningarnes wis, ty sammansfrihet ansågs af de sednare för hwar mans heligaste rätt. När derföre Gautbert och i synnerhet den yngre läraren, Nithard, med owist nit öfwerskredo gränsen för denna frihet och med twång sökte utbreda sin tro, hände sig en gång, att ett upplopp skedde bland folket. Hedningarne omhwärfde huset, der de Christna lärarne bodde. Nithard blef med swärd afdagatagen; men Gautbert och de öfriga fängslades och drefwos ur landet. Denna förföljelse finnes föreställd i bildwerk på gamla predikstolar och dylika kyrkoprydnader. Nithard synes liggande på knä, med hopknäppta händer, öfwer honom står en man med upplyft swärd, och omkring stå män med sida skägg och hotande utseende.

Hergeir och de fredliga Christna i Björkö ledo denna gång intet ondt af hedningarne. Men sommaren derefter sammankallades ett möte, der i synnerhet handlades om religionens angelägenheter. Då kom mycket folk tillsammans wid Björkö. Löftjäll uppslogos utanför staden åt folket, och rådplägningarne höllos under bar himmel. En hedning af stort anseende talade mot nya gudars antagande. Swerige, menade han, hade nog många gudar förut; men, skulle en tillökning nödwändigt ske, önskade han, att en infödd Swensk upptoges bland gudarnes antal, och nämde en Konung Erik, under hwars regering Swerige njutit sälla och lyckosamma år. Hergeir fick ock nu uppbära förebråelser, för det han öfwergifwit sina fäders tro. Men han swarade frimodigt, att han ej kunde begripa, huru förståndiga män wille wänta hjelp och bistånd af dessa med händer gjorda afgudabilder, hwaremot de dagligen sågo underwerk af de Christnas Gud, den Allsmägtige i himmelen. Under detta samtal hade digra regnmoln skockat sig öfwer dem, och man wäntade i hwarje ögonblick, att en skur skulle störta ned. Hergeir, underligen fattad af Herrans anda, sade då till hedningarne: «Bedjen nu I till edra gudar, att de afhålla regnet från Eder: jag will bedja till min och all werldens sanne Gud och är wiß, att ingen droppa skall falla på mig eller detta barn, som följer mig.» Detta förslag tycktes godt och billigt. Hedningarne anropade sina afgudar, och Hergeir bad till den Allsmägtige i himmelen; — och, sil

ett förtrygn kom och öfwerföljde hedningarne; men mitt ibland dem stod Hergeir och en liten goße wid hans sida, och på dem föll icke en enda droppe af regnet. Då förundrade sig hedningarne, och många trodde på Christum och höllo sig till den lilla församlingen i Björkö, som dyrkade Honom. Hergeir blef allmänt wördad, och samwetsfriheten stadfästes i Swerige.

7. Den andra förföljelsen. Björkö belägras.

Emund, Uppsala Konung, war mindre wis och tålmodig än den fromma medregenten, Konung Björn. Af nit om Christendomen hade han glömt den skyldiga aktningen för folkets samwetsfrihet och bröt Friggs-friden. Så kallades den frid, hedningar och Christna lofwat hwarandra, emedan den, såsom ännu alla heliga beslut denna tiden, war stadfäst med ömsesidig ed wid Frigga. En hedning, som förbröt sig mot en Christen helgedom, kallades Wargr i Weum, det är, helgedoms-rånare, och en Christen, som förbröt sig mot hedniska tempeltjensten, fick samma namn och straff, emedan båda sades hafwa brutit Friggs-friden. Så har af ålder warit med Swenskarne, att de behöfwa betänketid, inan de öfwergifwa sina fäders tro och seder, och willja öfwertygas om det bättre med förnuft, icke med swärd och twång. Derföre skedde mot Emund och de Christna ett upplopp bland hedningarne, som drefwo Konungen i landsflykt. Nu tillskref han de Christna den olycka, hans eget owisa förfarande honom ådragit, föll af ifrån Christendomen och förföljde deß bekännare. I Danmark sällade han sig till en hop Wikingar eller, rättare, sjöröfware och for med dem kring hafwen. Slutligen wille han utkräfwa hämd af egna landsmän och lofwade sina stallbröder rikt byte, om de wille följa honom för Björkö och intaga staden.

En dag flammade wårdelden på Blockhusberget; på Brunkeberg, Kungshatt och Wårdby-berget upprepades ofridsteckenet, och borgarne i Björkö sågo, att fiender woro i farwattnen. De tillstöto sina portar och lagade sig till förswar. Det war Emund, som nu kom med sina Danska fribytare och belägra-

de staden. Fienden hotade att utplundra och ödelägga stad och land. Folket offrade åt sina gudar; men faran blef allt större. Konungen war frånwarande, och intet bistånd annorstädes ifrån förspordes. Då samlade de belägrade ett hundrade mark silfwer att lösa staden från brand och plundring. Fienden emottog wäl silfret; men «summan», sade Danskarne, «war för liten; hwarje borgare i Björkö woro wäl i stånd att hwar för sig betala så mycket.» Nu blef oron i staden stor. Till gudarne blotades än starkare, allt utan framgång. Då erinrade sig folket den ädla och förståndiga Rådsherren Hergeir, och hedningarne sade: «Christus är ju en mägtig Gud; bedjom de Christna, att de åkalla hans hjelp i denna nöd!» Hergeir föreställde dem då, huru fåfängt de hade förspillt sina offer och böner till gudar, som intet hjelpa kunde. «Låtom oss nu alla», sade han, «bedja Christus, Allsmägtig Gud i himmelen, om hjelp och undsättning!» Detta goda råd blef med glädje mottaget. Hergeir började en underhandling med Emund, och Herren, som leder menniskohjertan såsom wattubäckar, bewekte ock nu Emunds sinne, så att han förlikte sig med sina landsmän och öfwergaf förbundet med sitt fädernes-lands fiender. Han ingaf sjöfolket, som war hedniskt, att de, inan staden anfölls och ödelades, borde offra till gudarne och genom lottkastning utforska, om det de förehade öfwerensstämde med gudarnes beslut och willja. Lotten blef kastad och utföll så, att all fiendtlighet mot Swenskarne denna gång wort Odin och Asa gudar alla högeligen emot; hwarpå fienderna, som, i strid med detta gudaswar, icke wågade sig något företaga mot Björkö, foro derifrån för att plundra på andra stränder; men Emund qwarstadnade och försonade sig med sitt folk. Hergeir wördades från denna dag ännu mer, och den sanna tron hade bland hedningarne wunnit en ny seger.

8. Ansgarius besöker Björkö ännu en gång.

Konung Björn, Christendomens första stöd i Swerige, hade, mätt af lefwande och år, blifwit samlad till sina fäder och, efter deras sed, insatt i hög på den ort, der hans hwilostad ännu i dag utwisas, såsom förut omförmäldt är. Sonen

Olof, lika wis och än mer berömlig, satt efter honom Konung i Alsnö. Under Öfwer-Konungens frånwaro besörjde han ej blott rikets angelägenheter, utan förde ock lyckliga krig, underlade Kurland Sweriges krona och återwann från Danmark Halland, Blekinge och Skåne, de länder, som allt sedan delningen mellan Ragnar Lodbroks söner warit söndrade från rätta moderlandet.

Efter Gautberts och Nithards olycksöde i den första förföljelsen mot de Christna, hade de utländska Biskoparne ingen lust att predika Evangelium för Nordens hedningar. Ansgarius hade wäl, tid efter annan, sändt några lärare med helsning och tröst till församlingen i Björkö; dock inträffade här Öfwerherdens ord i Hans rikes begynnelse: Säden är mycken, men arbetarena få. Åt nyo uppmanad af Kejsaren, kunde Ansgarius icke motstå sin längtan att återse sina wänner i Norden och der omhägna den plantering i Herrans wingård, som war en frukt af hans ungdoms ädlaste krafter. Fem och tjugo år woro förflutna sedan den tid, då han för första gången såg Björköns blomstrande stad. Såsom fullmyndigt sändebud från Kejsaren till hofwet i Alsnö, kunde han denna gång färdas med all trygghet. Men, huru förändradt fann han icke allt! Ett nytt, okändt slägte hwimlade omkring honom. Mängen kär wän, som med honom delat striden för förset mot hedendom och willfarelse, hade redan gått att inför den Högstes thron mottaga härlighetens owanskliga krona. Han wille besöka den ädla Hergeir; men grafhögen, en gräsmyren kulle, war nu den boning, dit han länge sedan ingått, saknad af sin Konung, af Christen och hedning lika wördad och wälsignad.

Ansgarius bjöd nu Konung Olof och hans förnämligaste män till ett wäl anrättadt gästabud, föredrog så sin Herres budskap, beledsagadt af dyrbara skänker från Kejsaren, och fick på sitt ärende önskeligt besked. Konungen skulle, inan Christendom sick offentligen predikas, öfwerlägga med sitt tolfmannaråd, gudarnes willja utforskas genom lottning, och Thing allra Swia samlas; ty, utan beslut wid ett sådant ting,

wågade Konungen ingenting bestämma i så wigtigt mål. Försynen skickade ock så, att allt detta lyckades wäl. Wid tinget talade några med ifwer om wådan att förtörna och öfwergifwa de gamla gudar. Men en man af stort anseende bland folket höjde sin röst till Christendomens förswar. Oordningen och sorlet bland de twistande stadnade; alla lyssnade till den gamles ord. «Hörer mig,» sade han, «Konung och «Riksens Allmöga, och gifwer granneliga akt på hwad råd och «beslut I tagen! Christus är en mägtig Gud, stark att hjel«pa dem, som honom åkalla, det wi ju ofta tillförene uti sjö«nöd och annan farlighet rönt hafwa. Oß kunde ju wara «godt, att, när wi af wåra gudar ingen hjelp hafwa, wi då «måge hafwa denna Gudens nåd. Och finnas många bland «oß, som tillförene måst fara med stor kostnad och farlighet till «Dorstadt och andra utrikes orter, att döpas och underwi«sas i den nya läran. Så borde man nu ingalunda förme«na deßa främmande män att underwisa folket; ty däraktigt «wore det, att med farlighet söka utomlands det, som nu till«bjudes oß hemma.» — Detta tal wann allas bifall, och de Christna lärarne fingo frihet att predika, bygga kyrkor och till sin tro omwända, så många de kunde. Sedan Ansgarius sålunda i Swerige wäl uträttat sitt wärf, ställt de Christnas angelägenheter i ordning och tillsatt prester i församlingen, reste han tillbaka och såg Norden aldrig mer. Han slutade, år 865, i Bremen sin ärofulla lefnad. Christendomen war denna tiden enfaldig och ren samt ännu icke uppblandad med mennisko-dikt och helgonadyrkan. Klart wittnar härom Ansgarii sista tillitsfulla bön, hwarmed han befallde sin själ i Herrans hand: «Herre, war mig nådelig efter Din barmhertighet! Herre, war mig, arma syndare, nådig! Uti Dina händer befaller jag min anda. Du hafwer fräls mig, Herre, Sanningenes Gud!» —

Han kallas Nordens Apostel och upptogs af Påfwen bland Helgonens antal. I Norden firades, under hela påfwedömets tid, hwarje år den 4 Februari, till hans åminnelse en högtid, då meßa hölls, en kort berättelse om den Heliga Ansgarii berömliga gerningar i kyrkorna upplästes, och en psalm sjöngs

till hans ära. Till minne deraf bär ännu den 4 Februari uti mår almanach hans namn.

9. Om de sista Alsnö-Konungarnes tid.

Det lilla hofwet i Alsnö tillika med den rika staden Björkö fortforo att wara likasom hjertat i den Swenska rikskroppen. Dit samlades för handelns skull folk från alla orter, och der höllos ock de wigtigaste ting och stämmor. Derifrån skulle således också Christna läran kunna lättast utbreda sig i landet. Ännu någon tid efter Ansgarii död kommo Bremiska Biskopar till Björkö; men bland deßa hafwa blott twänne hos Swenskarne wunnit större ryktbarhet. Den första war Rimbertus, om hwilken många underliga sägner gingo, att han med sina böner kunnat stilla haf och windar, förmått bota de kranka, och att han en gång gifwit en blind hans syn igen. Den andra war Unne, eller, som han ock kallades, Wine. I nit om församlingens tillwext liknade denne Ansgarius, äfwensom i ömhet om sjuka och lidande, för hwilkas wård så kallade Helge-Ands-hus, hospitaler, inrättades, der tillika meßa och gudstjenst höllos. Unne har blifwit räknad bland Skara Biskopar, ty han wistades mycket i Westergötland, under det han wandrade kring landet, för att predika och besöka församlingarna. I bygden kring Stengårdshult i Småland sägas följande minnen finnas efter denna lärare, som der predikat Christendom och döpt: — Kyrkan Unnaryd har efter honom fått sitt namn. Wid Hestra (Hedsätra) fann han landet wara beboddt af hedniskt folk och började der lära och döpa. I Walshult säges han ock hafwa predikat, och har den kyrkan deraf allt intill denna dag warit en offerkyrka. Uti ett märkwärdigt berg, kalladt Isaberget, sägas jättar den tiden hafwa bott, och wisas ännu porten, eller ingången, till deras boning, den de för Unnes införande af Christendomen måste öfwergifwa. Äfwen på Gottland säges han hafwa predikat och der bebott den gård i Klinte församling, som ännu heter Wines-hus efter hans namn.

I Biskop Unnes tid war Björn IV, Erik Wäderhatts son, Uppsala-Konung, och Konung Ring Olofsson höll

sin hof i Alsnö. Denne war, i likhet med sina förfädet, Christendomens befordrare, och samwetsfrihet rådde i hans dagar. Den fromme läraren Unne dog i Björkö, år 936, och blef derstädes begrafwen.

10. Om rågång mellan Swerige och Danmark.

När Erik Segersäll tillträdt Uppsala Öde, och Emund, Rings son, satt i Alsnö, sammanträdde Nordens tre Konungar till ett möte på Danaholmen, som ligger wid Göta Elfs utlopp i hafwet, två mil från Göteborg. En tid ansågs denna holme såsom gränsskilnad mellan Swerige, Danmark och Norrige, och det berättas, att alla tre dessa Konungar en gång derstädes spisat wid ett och samma bord och dock suttit en hwar i sitt rike. Till detta möte begaf sig, under Uppsala-Konungen Eriks frånwaro, Emund från Alsnö med utwald tolfmanna-nämd från alla landskaperna, för att afgöra om rätt rågång mellan Swerige och Danmark. Rämärken blefwo då satta sålunda, att första stenen, eller skiljeröret, skulle ställas i Söderwase, den andra i Danabäck, den tredje wara Kinnasten, den fjerde i Uraksmåsa, den femte Hwitasten och den sjette Brömsesten mellan Blekinge och Möre. Härigenom skiljdes Halland, Blekinge och Skåne ifrån Swerige och Götaland. Då Emund skulle fara från mötet och steg till häst, säges det, att, enligt gammal sed, Konungen af Danmark hållit i betslet, och Konungen af Norrige i stegbögeln. Men de Swenske, hwilka ansågo de afrådda landskaperna, så wäl till följe af gammal rätt, som af första wapenstiftet med de Danske, för Sweriges tillhörighet, misshagade denna förrättning så högeligen, att de från den tiden kallade Konungen — Emund Slemme.

11. Erik Segersäll. Olof Tryggwasons barndom.

Det säges, att Uppsala-Konungen Erik antagit dop och Christendom; men, om ock så är, hade han likwäl icke antagit Christlig sed och sinne. Han for i wikingafärd, underlåggande sig och förhärjande många länder. Blod och krig war hans lust, alldeles på hedniskt wis. På sin flotta och i

sin hår war Erik Segersäll mägtig; men hemma i sjelfva det sjelfva icke allenast tignarmän, utan ock odalmän och bönder, som trotsade Konungens magt. Om det frisinnade Swenska folkets hemseder och odalbondens oberoende af all annan magt än lagens upplysor bäst följande berättelse:

I Norrige herrskade en ond qwinna, Drottning Gunhild. Hon war enka efter Harald Hårfagers son Erik, och, för att skaffa sina söner herrawäldet, sökte hon att med mord och list utrota alla, som woro med henne lika berättigade till Norriges rike. Konung Tryggwe, en af dem, satt Konung i Wiken, som nu kallas Bohuslän, och lefde lyckligt med sin Drottning, Astrid, då Gunhilds söner en dag med list lockade honom till sina skepp och läto der sitt folk dräpa honom. Den holme i Askims socken af Bohuslän, der detta mord skedde, heter ännu i dag Tryggö, af Konung Tryggwes namn, och hans grafhög wisas af folket. Astrid, som då war hafwande, märkte wäl, att hon nu ingen frid hade att wänta af sina förföljare, utan flyktade undan med twänne tjenstequinnor, sin fosterfader, Thoralf, och några få af sina män, som tycktes henne mest trogna. Hon dolde sig på en holme, tilldeß hon födt sin son, som wattendöstes och kallades Olof. När det led på hösten, dagarne blefwo kortare, nätterna längre och årstiden kallare, måste hon begifwa sig från sitt gömställe och for lönligen till sin fader, hwilken dock icke länge kunde skydda henne. När Konungarne, Gunhilds söner, spordo, att Astrid födt en son, sägo de wäl, att i hennom upprwexte dem en farlig fiende, som en dag kunde utkräfwa både arf och hämd efter sin fader, helst denne warit mycket afhållen af folket, och Astrid ännu hade många och trogna wänner. En afton kom ett bud till Erik, Astrids fader, att Gunhild, Konungamodern, utspanat hennes tillhåll, och att Drottningens utsände samma natt skulle komma att bortröfwa barnet. Erik wiste då ingen annan tillflykt för sin olyckliga dotter och hennes lilla son, än sin ungdomswän, Hakan Gamle, en mägtig odalman i Sverige. De hade båda såsom ynglingar farit tillsammans i wikingafärd och derunder, såsom skallbröder, delat storm och lugn, nöd och lust; nu stod

att pröfwa, om gammal wänskap något gälde. Beledsagad af goda följeslagare, mäste nu i natten Astrid taga afsked af sin gamla fader och på obanade wägar börja flykten med sitt barn, och woro de alla klädda i usla kläder. Mot aftonen sökte de sig fram till en gård, att få hwila och härberge. Egaren till gården hette Björn Etterqwesa, en rik man, men elak, som hans namn tyckes utwisa. Han dref dem bort. Icke så långt derifrån blefwo de wänligare mottagna i en annan by. Bonden, en hederlig man, wid namn Thorsten, wisade dem mycken wälwillja. Drottning Gunhilds utsände hade då utspanat deras wäg och togo härberge densamma natten hos Björn Etterqwesa. Men Thorstens huskarl, som kom hem från skogen, hade sin wäg der förbi och fick weta de utsändas ärende, hwilket han genast uppenbarade sin husbonde. Den gode mannen lät dem hwila, tilldeß tredjedelen war qwar af natten. Då wäckte han dem och förde dem så, att ingen i gården kunde weta deraf, ut på en holme, som war tätt öfwerwuxen med waß. Der bad han dem dölja sig, tilldeß faran war öfwer. Det dröjde icke länge, att sändemännen kommo och frågade efter Astrids färd. Thorsten sade, att hon redan begifwit sig till wägs. Håkan Jarl, som war hufwudman för Gunhilds utsända, bad Thorsten följa sig, att uppsöka Astrid. Han gjorde det, men förde dem så, att de ej funno henne. Deresster foro de hem och sade Drottning Gunhild, huru deras ärende lyckats. Sedan kom Astrid, utan widare förföljelse, till Håkan Gamle i Swerige, som, wid helsningen från Erik, sin ungdomswän, tog henne med glädje emot och lofwade henne sitt beskydd. Der uppwexte Konungasonen Olof Tryggwason hos den Swenska odalbonden Håkan och war honom mycket kär. När Drottning Gunhild fick det spörja, sände hon åter Håkan Jarl med godt följe till Konung Erik Segersäll i Swerige och lät säga honom, att hon tyckte illa hafwa tillgått med Konung Tryggwes död, och tänkte hon nu godtgöra det på hans son, den hon sjelf wille uppfostra och wisa all omwärdnad. Konungen lofwade sitt biträde härtill och lemnade Jarlen folk, men sade honom derjemte, att detta föga skulle båta, så framt Håkan

Gamle icke wille tillåta, att barnet afhemtades, ty han, Konungen sielf, hade icke länge sedan måst stå tillbaka för denna bonde uti en wigtig twist med honom. De utsända redo derpå till Håkan Bondes gård och blefwo af honom höfligt emottagna. Jarlen talade wänligt med Prins Olof och bad honom följa sig till Norrige; men Håkan Gamle sade sig ringa lit kunna sätta till Konungamoderns löften, och wille han hos sig skydda både moder och barn mot deras fiender. Med sådane besked reste de åter tillbaka till Konung Erik i Uppsala. Nu lagade sig Jarlen till sin hemresa; men, innan den skedde, begärde han ännu en gång folk af Konungen, att fara till Håkan, och ärnade han, ehwad det skedde med dennes willja eller icke, taga barnet med sig hem. Konungen bewilljade det, och foro de så, manstarkare än förut, till Håkans gård. Håkan Gamle stod ute med sitt folk, som arbetade i gården. Goda anstalter att möta wåld med wåld tycktes wara widtagna, ty Håkan stod alldeles obekymrad och war denna gången föga höflig mot Jarlen. Det hände sig då, att, när sändemännen började tala högt och med hotande ord, sprang Bursli, en af Håkans trälar, fram med en dynggrep i högsta hugg öfwer Jarlen och bad honom wara mindre storlåtig, eller skulle han drifwa till honom med dynggrepen, och skulle det för alltid stämpla honom med wanheder. Jarlen och hans folk måste hastigt draga sig undan och sluppo med möda oslagna från trälen. Denna händelse betog sändemännen alle mod, så att de lemnade Håkan Gamle och de gäster, som den hederlige bonden beskyddade, i fred och foro så hem till Drottning Gunhild med deßa tidender. Twänne år derefter, då Olof war tre år gammal, wille Astrid resa till sin broder Sigurd, som war i stort anseende hos Konungen i Gardarike, eller Ryßland. Håkan Gamle utrustade dem då till denna färd på det hederligaste och med godt följe. Då hade han wisat sin stallbroder Erik i Norrige, huru mycket gammal wänskap den tiden aktades i Sverige.

Detta har blifwit här anförd, att wisa dels Swenska odalbönderнas seder, magt och anseende på den tiden, dels huru den Gudomliga Förlynen underhafligen wårdade sig om

Olofs barndom, såsom Hon alltid vaktat, i synnerhet öfver de män, som åro ämnade att i Hennes händer blifwa redskap till menniskornas upplysning och förädling; ty wi skola framdeles berätta, huru denne Olof Tryggwason blef ett medel till Christendomens utbredande, icke blott i Norrige, utan ock i wårt Götaland.

Konung Olof, Erik Segersälls broder och medregent, dog, och hans son, Styrbjörn, uppfostrades i Uppsala Konungsgård. Men Erik tog icke mer någon medregent, eller Sam-Konung, utan styrdes landet i Konungens frånwaro af Ulf, Jarl i Westergötland, der Skara då war Jarlasäte; och säges gården Järlaqwist häraf fått sitt namn.

12. Om Styrbjörn Starke och Slaget på Fyriswall.

Styrbjörn war tolf år gammal, då han war fullwuxen och starkare än de flesta män, hwarföre han ock erhöll wedernamnet Starke; men han war högmodig, ansåg folket med förakt och war föga wänsäll. Om wåren, då Wikingarne skyndade till stränderna, att utrusta sina skepp, satt Styrbjörn på sin faders grafhög. Hwar dag satt han der förjande, och folket fick medlidande för Konungasonen. Då samlades i Uppsala Allshårads-ting, der han, biträdd af sin morbroder och fosterfader, Ulf Jarl från Norrige, talade med högmodiga, trotsande ord om sin arfsrätt till Konungadömet i Swerige. Men många wille den tiden icke weta af någon annan arfsrätt till riket, än folkets kärlek och goda wilja; och blefwo således båda, fosterson och fosterfader, drifna från tinget med stort gny och owilja. Sedan gaf Konung Erik åt brodersonen wäl bemannade skepp och sände honom i wikingafärd. Mänget rön af åra och mandom inlade då Styrbjörn derefter, intog och härjade många land. Han kufwade ock den ryktbara staden Jomsborg i Pommerska landet, om hwars hjeltar är en gammal saga, Jomswikinga-Sagan kallad. Derefter kom han oförwarandes till Danmark med sin stora flotta, tog Konung Harald Gormsson till fånga och slöt med honom fred på de willkor, att Konungen skulle gifwa honom sin dotter Thyra till gemål och sjelf följa honom

med två hundrade Danska skepp mot Konung Erik Segersäll i Sverige. Så seglade de in i Mälaren och uppför Fyris å till Uppsala. Der brände Styrbjörn upp sina egna skepp, ty han hade fattat det uppsåt, att winna riket eller dö. Konung Erik mötte fienden på Fyriswall. I tre dagar stod slaget. Många sagor och qwäden hafwa blifwit diktade om hjeltarnes mandomsrön i båda härarna. Mycket bepriſas Upplands-Lagmannen Thorgny, som stod på Konungens sida och hade uppfunnit stridswagnar, hwilka rundt omkring woro späckade med utstående swärd och kördes in bland fienden af till döden dömda förbrytare. Danskarne flydde med det förſta till sina skepp och foro hem. Då började Styrbjörns slagerdning mycket att glesna. Mot aftonen blotades i båda lägren. Erik offrade i Uppsala tempel åt Odin, men Styrbjörn i sitt läger åt Thor. I sångerna omtalas, huru båda deſſa gudar följande dagen låtw se sig i lederna bland de stridande. Thor, guden med strålande rödt hår och skägg, gick fram med en underlig sång i Styrbjörns här och förutsade hjeltens fall. Odin lofwade Erik seger; men Konungen hade deremot lofwat sig sjelf åt honom efter tio år. Tredje dagen föll Konungasonen och de fleſta af hans följeslagare. Erik red då upp på den kulle wid Uppsala, från hwilken man ser öfwer hela wallen; derifrån såg han sin seger och skyndade sedan att bland de slagna på fältet uppsöka sin tappra broderson. Bland de fordna Ynglinga-Konungarnes lägerställen uppkaſtades öfwer honom en ansenlig hög, och en Bautaſten reſtes derpå. Ett stycke af denna minneswärd hafwa de, som byggt Uppsala Domkyrka, anwändt bland andra stenar, och en sägen är, att på densamma funnits en runristning, af hwilken likwäl ingenting annat än namnet Styrbjörn tydligen kunnat läſas.

13. Om Konung Eriks dröm.

Om Konung Erik war länge den tro bland folket, att han war en stor trollkarl och kände hemlig wisdom samt ofta fick af Odin weta sådant, som för andra menniſkor war förborgadt. Efter segern på Fyriswall hade han ingen fiende mer, som störde hans roliga beſittning af sina länder. Då

såg han Christendomen allt mer och mer utbreda sig och märkte wäl, att han war den sista hedna Konung i Norden. Han offrade derföre åt Odin, för att få weta, huru många Christna Konungar efter honom skulle sitta på Sweriges thron. Uti en dröm fick han det swar, att han skulle spränga Konung Swerkers häll, och skulle han der finna en tafla, den upplysa kunde allt, hwad han om sina efterträdare önskade weta. Det skedde. Men, hwilken denna Swerker war, och hwarest hans häll warit, derom talas icke i wåra chrönikor. Då nämde häll sprängdes, fanns derinne en stentafla med guldskifwor och ädla stenar omkring. På den ena sidan stod afbildadt ett aflängt fyrkantigt bord, med tre gånger nio kronor deromkring, betecknade med Konungarnes namn; på den andra ett trekantigt bord eller skifwa, med tre gånger sju kronor, och woro alla deßa kronor belagda med färger, som utmärkte furstarnes härkomst, blå för de Swenska, grön för de Norska, röd för de Danska och gul för de Tyska. Sjelfwa taflan säges länge hafwa funnits bland riksens klenodier i skattkammaren, tilldeß Ärchebiskop Gustaf Trolle i krigstiderna förde henne med sig till Danmark och, sedan de ädla stenarne blifwit borttagna, lemnade henne att förwaras åt en prest i Roesskilde. Denne tog henne med sig till Söfde i Skåne och lät införa henne på kyrkans inventarium. Här fanns taflan af Biskopen i Lund, Nils Hwide, som stal henne bort. En prest i Skåne, Mäster Jakob kallad, skref en nid-wisa om Biskopen och beskyllde honom för denna stöld, men kunde ej bewisa sin beskyllning, hwarföre han blef dömd och afrättad i Köpenhamn. Hans sista ord på afrättsplatsen, hwilka ock stå på hans liksten, skola hafwa warit:

«Skall nu Mäster Jakob miste sitt lif,
For hanen gal,
Saa er dog Bispen en tyff,
For Stenen han stal.»

Uti en bok, tillhörig Frösunda kyrka i Roslagen, finnes denna dikt om Kung Eriks dröm och taflan i Swerkers häll

14. Om Thorgny den Gamles Lagskipning.

Allvarsamt blef lag skipad uti Sverige denna tiden. Till ett bewis derpå willja wi berätta följande, som tillbragt sig wid Thorgny Lagmans domstol. En sommar kom upp i Mälaren ett skepp, lastadt med kostbara köpmanna-waror. Egaren war en Dansk man och het Hroe. Trenne tillstädes Swenska män, som warit mycket i wiking och stodo hos Konungen i ynnest, hade sammanfatt sig, att beröfwa utländningen hans gods och sedan med wåldsamhet och hotelser förmå honom att afresa. Den förste, som mötte honom, het Helge. Denne förde honom hem till sitt hus och wisade honom der en hop dyrbara waror, till jemngodt wärde med skeppslasten, och blef så dem imellan afhandlad, att Helge skulle gifwa allt det i huset war, för allt hwad å skeppet war. Helge afhemtade genast sina waror; men Hroe dröjde något. Mellertid hade allt, hwad i huset war, blifwit bortförd, och, då Hroe kom, för att afhemta sin egendom, fann han sig bedragen och huset tomt. I Konung Erik Segersälls tid war stor säkerhet i landet; tjufnad och bedrägeri straffades strängt; men äfwen war den lag satt, att den, som beträddes med wårdslöshet om sitt gods och dermed gaf anledning till stöld, skulle straffas. Helge hotade nu Hroe med denna lag, att han icke blott skulle blifwa sitt gods förlustig, utan dertill med stållas till answar för uraktlåten wård om sin egendom. Då Hroe mißnöjd gick bort, efterfinnande, hwad för honom såsom främling stod att göra, möter honem en annan af dessa stallbröder, benämd Thorkil. Hroe bar wid sidan ett dyrbart swärd i ett guldbeslaget bälte. Detta sade Thorkil Hroe hafwa tagit från honem i Frankrike och tog det nu bort med wåld. Litet längre fram mötte honem den tredje brodern, Thore, som war enögd. Då denne hos främlingen märkte det owanliga, att han hade ett blått och ett swart öga, anföll han honom och sade: «Det war du, som genem walldom tog mitt ena öga, då wi båda woro på Hleßö, hwilket lätt bewises af dina omaka ögon.» Detta war en farlig beskyllning på den tiden och gaf Hroe nog bekymmer. Men

den Danske mannen wor ej okunnig om, att rättwis Konung och owäldig Lagman wor i landet, och snart blef målet anhängigt wid domstol. Thorgny satt å domaresstenen, och omkring satt tolfmanna-nämd. Wäldswerkarne woro djerfwa, ty Konungen sjelf war närwarande och hörde på. Men detta förwillade ej den stränga domaren, som snart insåg flärden af skälmarnes anklagelser. Han gaf genast det utslag, att Hroe skulle sjelf fälla domen. Den blef, att Thorkil och Thore skulle hängas, och deras gärdar falla till Konungen, men löseregodset till Hroe; Helge åter skulle gå i landsflykt, och all hans egendom gifwas i skadestånd åt den plundrade. Denna dom sattes genast i werkställighet, och Hroe fann sig så belåten med Swerige, att han blef der qwar, fick till slut Thorgny Lagmans dotter, Sigurdborg, till hustru och war således swåger med den Thorgny, som sedan så wäldigt talade på Uppsala ting till Konung Olof.

15. Skoglar Toste och hans barn.

Skoglar Toste het en rik och mycket ansedd odalbonde, som i Westergötland och Wärmland egde stora gårdar. Om honom säges i sagorna: «Han bar ej Tignarnamn, war dock theira jafninge.» — Hans dotter war Sigrid Storråda, Erik Segersälls Drottning. Deras son war Olof, som, efter Fyriswalls slag, blef hyllad af folket. Då gafs honom Konunganamn i spådaste åldern, och deraf blef han sedan kallad Skötkonung. Men Drottning Sigrid war lika högsint och sjelfrådig som Konungen sjelf. Deraf blef sämjan mindre dem imellan, så att Konungen slutligen skiljde sig från henne och gaf henne sådan förlåning, att hon och hennes fränder dermed åtnöjdes. Derefter bodde Sigrid på sina arfwegods i Westergötland. I hennes faders gård uppwexte, då hon ännu war i sin första blomstrande ålder, en ung Norsk Prins, wid namn Harald Gränske. Sedan hon nu flyttat tillbaka till Westergötland, kom han med sina wikingaskepp och besökte henne, ty han hade allt från barndomen hållit henne mycket kär, samt friade nu till henne. Hon war ännu i sin fulla fägring och dertill rik samt af stolt

och majestätiskt stick. Det säges, att flera Konungar denna gång kommit till henne i samma ärende. Drottningen undsignade sina friare, Konungarne, så wäl, att de wordo druckne och tungt insomnade fram på natten. Då lät hon tända eld på salen och brände dem alla inne. Så sade hon sig wilja «wänja Små-Konungar ifrån att fria till sig». Om den prakt och rikedom, som rådde i Sigrids gård, berättas, att i hennes gästrum funnos de dyrbaraste saker: sängklädderna af det finaste tyg och siden, samt sparrlakan, stickade med äkta perlor.

Skoglar Tostes son war Ulf, Jarl i Westergötland. Han kallas i gamla Handlingar Ulf hin Gamle. Skoglar Toste hade i sin ungdom förwärfwat sina rikedomar och sitt anseende på wikingafärder. Ulf liknade häruti sin fader. Han bar Konunganamn och hade sin borg i den wackra nejden kring Billingen. Der gå ännu sägner om Konung Ulf den Gamle, såsom den der warit en wis och wälgörande höfding. Af hans förstånd och rättwisa domar säges det ordspråket hafwa uppkommit: «Så kännom wi Ulf.» Detta är ock omqwädet i en allmänt känd folksång om Konung Ulfs andra giftermål, då han fick en elak stjufmoder åt sina små barn. De gingo då till sin rätta moders graf, heter det: «Den ene gråt watten, den andra gråt blod, den tredje gråt upp sin moder af jord.» — Warnad af den döda, blef sedan stjufmodern mer huld mot sina små. Det kan icke wara otroligt, att Christendomen warit känd i Konung Ulfs hus; dock kan icke folksångens uttryck af Christlig fromhet någonting bewisa; ty alla folkwisor, som hafwa sin rot i hedendomen, hafwa dock fått många tillsatser och undergått många förändringar, innan de hunnit till wår tid. Inwånarne i byn Hasseln wid Billingen weta ännu att omtala Ulf den Gamles bygder och utwisa hans grafhög, der han skall ligga begrafwen i en silfwerkista. Den lund af ekar, som derintill är belägen, kallas Ulfs-Eke, och förwaras i detta namn den wördade höfdingens minne. Ulfs son, Ragwald, Jarl i Westergötland, blef fader till Stenkil, Swea Konung.

16. Om Christendomens utbredande i Göta rike.

Likasom wi uti den Heliga Skrift läsa, huru underligen Herrans Försyn wårdade sig om den dygdiga Joseph, som blef såld till slaf uti Egypti land, så war ock Allmagtens hand på ett besynnerligt sätt wakande öfwer den unga Olof Tryggwasons öden. Då han med sin moder Astrid lemnat Håkan Gamles hus, för att fara till Gardarike, öfwerföll dem en hop sjöröfware och tog dem till fånga. En Estländare, Klerkon wid namn, fick dem på sin lott. Den gamla fosterfadern blef af Klerkon ihjälslagen, ty han tycktes honom för gammal till arbete; men Olof sålde han till slaf åt en annan man, som höll honom ganska wäl. Olofs morbroder, Sigurd, war den tiden i stort anseende hos det landets Konung. Han kom, af Försynens skickelse, en dag med stort följe resande förbi den gård, der Olof wistades. Då han fick se pilten, och emedan denne behagade honom, frågade han efter hans namn. Sigurd blef ganska glad, när han fick höra, att den wackra nio-åriga goßen war hans systerson, köpte honom fri och tog honom med sig till Konungsgården, men förteg, att han war en Konungason. En dag gick Olof på torget med en liten yxa i handen. Der fick han se Klerkon, som hade slagit hans gamla fosterfader Thoralf ihjäl, och högg honom genast, utan betänkande, sin yxa i hufwudet, så att hon stadnade i mannens hjerna, hwarpå han sprang till sin morbroder och berättade denna händelse. Efter landets lag skulle nu Olof dö. Men då uppenbarade Sigurd barnets härkomst för Konungen, och denne frälsade hans lif. Derefter blef Olof uppfostrad, såsom det höfdes en Konungason. «Han war,» säger sagan, «den skönaste, största och starkaste af alla män och öfwergick uti idrotter alla de Nordmän, och hwilka man eger några efterrättelser.»

Olof Tryggwason blef med tiden en stor Wiking och wann gods och land. I England fick han begrepp om Christendomens gudomliga sanningar och antog det heliga dopet. Till Norrige stod nu hans hug. Sitt fäbernerike wille han besöka och, om möjligt, winna det undan sina fiender. Al

lyckades honom wäl, och, sedan den mägtige Hakan Jarl war öfwerwunnen och dödad, och hans söner flytt till Swerige, blef Olof snart Enwålds-Konung öfwer hela landet. Då bjöd han, att alla skulle antaga dop och Christendom, och en hwar, som nekade att lyda, straffades utan förskoning.

Ragwald Ulfsson, Westgöta Jarl, friade till den sköna Ingeborg, Olof Tryggwasons syster. Med willkor, att han skulle antaga Christendom, gaf hon honom sin hand. Då christnades Jarlen och de män, som med honom woro komna till bröllopet. Ifrån den tiden blefwo många i Westergötland omwända från hedendom, och Christna läran började derstädes winna mer och mer stadga. Erik Segersäll war nu död, såsom förutsagdt war af Odins prester, på tiende året efter slaget på Fyriswall. Der, wid Gamla Uppsala, blef han satt i hög, den sista bland hedniska Konungar. De hade, medan de lefde, merändels osämja och strid med hwarandra, nu sofwa de fredligt tillsamman. Detta är slutet af hedendomens Högälder. De Konungar, som följa härefter, tillhöra Wig-jords-tiden och begrofwos med Christliga ceremonier i kyrkor och kloster.

Andra Capitlet. Christendomen begynner sin seger i Swerige. De trenne sista Konungarne af Ynglingarnes stam. Ynglingahuset utslocknar.

1. Konung Olof Skötkonung öfwergifwer afgudatjensten. Konungasäter flyttas till Westergötland.

Nu woro nära lidna ett tusende år efter Christi födelse. Då hölls i Uppsala Thing allra Swia om religionens angelägenheter. Norriges Konungs, Olof Tryggwasons, owisa förfarande, att med blod och wåldsamhet twinga sitt folk till den nya tron, hwari någon tillräcklig underwisning ej gafs, hade wäckt farhoga i Swerige, der frihet af ålder war bland alla jordiska förmåner kärast. Swearne och deras Lagman, Thorgny, förnyade wid detta ting och stadfäste Friggs-fri-

den samt den lag, att Asagudarnes dyrkan, såsom hittills, skulle wara i landet rådande, och ingen, mot sin fria wilja och öfwertygelse, twingas till den nya läran. Dock woro de mot denna icke orättwisa. Konungen och de Swenskar, som det med honom så önskade, lemnades derjemte frihet att dyrka den Gud, dem helst behagade. Konungen, som blifwit fulle öfwertygad om Christendomens gudomliga sanningar, afstyddе en ort, der en så wederstygglig afgudatjenst hölls, som det blotande, hwilket den tiden bedrefs i Uppsala afgudahus. Sjelfwa namnet Uppsala-Konung wille han icke mer bära, utan antog det af Swea Konung och kallades derefter Olof den Swenske, och sitt Konungasäte tog han i Westergötland, der Christna läran war i full tillwext. Wid Skara, på sin kungsgård Husaby, i den härliga bygden wid Kinnakulle, hade Konungen sedan sin hofhållning.

2. St. Sigfrids färd till Konung Olof.

Mellan Konung Ethelred i England, som i wåra sagor kallas Adalråd, och Olof, Swea Konung, war stor frid och wänskap. Sändemän foro dem ofta imellan. Bland andra angelägenheter framförde de Swenska en gång sin Konungs begäran, det skickliga Christendoms-lärare skulle sändas honom, på det den sanna tron måtte utbredas i hans länder. Adalråd war denna Konung Olofs lofliga åstundan mycket benägen och anbefallde sina biskopar och prester att bland sig utse några, som kunde wara dugliga till detta wigtiga wärf. Men kring den Christna werlden war wida spordt det olyckso öde, som öfwergått läraren Nithard i Björkö och många andra lärare i både Swea och Göta land af Nordens hedningar; derföre fruktade alla för denna wådliga färd. Då uppstod slutligen Sigfrid Biskop, den förnämsta bland Englands prester, och åtog sig denna wigtiga beställning. Det säges, att Konungen härwid blef både glad och bedröfwad, emedan Sigfrid war hans wän och frände. Huru med denna skyldskap sig förhöll, är wäl owisst; men wisst är, att Sigfrid i höga och ädla tänkesätt tyckes wara Konungars frände; ty såsom Christi heliga Apostlar försakade han männer, hem och

hvälla, trotsade besvärligheter, död och faror, för okända bröders upplysning och frälsning från synd och mörker. Bland de Christna lärare, som med honom delade resans faror, lägo i synnerhet trenne unga män, hans nära anhöriga, honom mest om hjertat. De hette Winaman, Unaman och Sunaman. Wid Smålandska stranden landade deras fartyg först, och på den ort i Wärend, som då kallades Östrabo, nu Wexiö, slogo de första natten upp sina tjäll. Der, så berättas i gamla historieböcker, insomnade den fromme mannen roligt, efter lofsång och bön till Herran, och hade i sömnen, såsom fordom Jakob, då han sof på stenen i Bethel, en syn af himmelska änglar, som gåfwo honom stor tröst och uppmuntran. Det rummet war honom ock från denna stund ett heligt rum, och lofwade han att der framdeles, om Förssynen främjade hans arbete, bygga ett hus åt Herran. Detta löfte säges han sålunda hafwa uppfyllt, att han lade grundstenen till nuwarande domkyrkan i Wexiö. Efter en annan sägen hade dessa lärare först landstigit i Söder-Möre, två mil söder om Kalmarne, der, wid Hagby, hwarest de landstego, byggdes ett capell af sten; och wittnar ännu den cirkelrunda byggnaden om denna kyrkas höga ålder framför andra kyrkor i den landsorten. Många andra sägner och minnesmärken finnas der i orten om dessa forntida händelser. Konung Olof, som högeligen längtade efter lärarnes ankomst, hade tillsagt befallningsmannen derstädes att gifwa sig underrättelse, när de anlände. Medan Sigfrid någon tid hwilade efter den besvärliga resan, skyndade befallningsmannen till Husaby, sade Konungen, att främlingarne hade anländt till Östrabo, och afgaf om dem följande berättelse: «De woro spakfärdige, fridsamme män, intet försåt stämplande. De hade en förman, som hade stort anseende och myndighet med sig, klädd i en hwit, sid kjortel, allt ned till fots, för hwilken de andre uppstodo och bugade sig, allt ned till hans fötter. Jag såg ock ett bord,» sade han, «täckt med snöhwitaste duk, på hwilket lades ett bröd, som war ganska hwitt och tunnt, samt ett dryckeskärl, der en af dem gjöt något dricka uti. Då han

«nu således ställt allting uti skick, hwiskade han under tiden «sagta, under tiden ropade han öfwerljuddt. Imellertid tog «mannen, som så underligen war klädd, det tunna brödet, och, «sedan han deröfwer någonting mumlat hade, upphöjde han «det, och tycktes mig icke annorlunda, än att han med det «samma upplyfte en liten pilt, som log mot den gamle mannen.» Konungen förstod af denna berättelse, att de wäntade, från England utsända, lärarne nu ankommit, och skickade några af sina förnämsta män med wördnad och helsning dem till mötes.

Sanct-Sigfrid anträdde nu sin färd till Konungen och med det samma sitt wigtiga ämbete såsom Göta lands Apostel. Landets inwånare förundrade sig mycket öfwer deßa främlingars sällsamma skick och seder. De hade hittills blott sett qwinnor och barn gå utan wapen, emedan de woro skyddade af akmingen för deras ålder och kön; nu sågo de män wandra helt trygga, obewäpnade, i förlitande på beskydd af den Gud, hwars sändebud de woro. St. Sigfrid hade i sitt skick något majestätiskt och wördnadsbjudande, som gjorde honom afhållen af folket och skyddade honom i alla den tidens upplopp och förföljelser mot Christendomen. Under sin wandring från Östrabo till Skara, der Konungens hufwudstad nu war, predikade Sigfrid Evangelium öfwer allt, der han framgick, och döpte många. När han kom in öfwer Westgöta-gränsen, mottogs han af folket med stor glädje, emedan de der redan woro bekanta med Christendomen, men längtade nu blott efter det heliga dopets delaktighet. Han predikade och döpte först på den ort, som han kallade Ut wägnes torp, och hwilken ännu heter så; det är: de Otwagnas, eller odbygdas, bygd. Ännu går bland folket der en sägen, huru Gud så wäckt deras fäders hjertan, att de med sina böner längtade bland sig qwarhölla den heliga mannen, längtande att af honom få höra omtalas den gode Frälsarens under och stora barmhertighet. Då han till slut måste lemna dem för de lika så längtande Konungens skull, följde de honom alla med tacksamhetstårar till wägs och bådo honom wid afskedet gifwa dem någonting, som hos dem kunde blifwa ett minne af deras upplysnings första tid och af honom, deras själa

wän. «I sen det wål,» sade den rörde läraren, «wänner, att «jag icke hafwer silfwer eller guld, eller eljest några dyrbar«heter; men denna wandringsstaf kan jag umbära; tagen den «och förwaren honom, om så eder synes, till en åminnelse af «mig!» Och så winkade han farwäl och gick, följd af deras wälsignelser. Ännu, når wandraren kommer till Utwägnstorp och frågar efter ortens märkwärdigheter, wisas honom St. Sigfrids Wandringsstaf, ett gammalt rör, som förwaras i kyrkan bakom altaret. Der inwid byn ligger ock en St. Sigfrids källa, i hwilken de första Christna döptes i den bygden. Under hela påfwetiden war hon en offerkälla, der sjuka sökte sin helsa. Konungen, underrättad om St. Sigfrids färd, kom sjelf honom till mötes och förde honom med stor ärebetygelse till Kungsgården i Husaby. Sedan Konungen och hans hof en tid hört Evangelii predikan och helsosamma underwisning, lät Olof döpa sig uti den källa, som der ännu bär St. Sigfrids namn och egentligen är den rätta St. Sigfrids källa, der sedan många underwerk och järtecken troddes hafwa skett. En åker inwid källan kallas Sigfrids-åkern; en backe och en hagmark derinwid bära äfwen Sigfrids namn. Wid källan byggdes en liten träkyrka, der de första Christna i Göta landet samlades till gudstjenst. Konungens Gemål, Drottning Estrid, samt hans wänner söner och efterträdare i regeringen blefwo tillika med andra Konungen tillgifna män och tjenare döpta i Husaby. Så blef Konung Olof Skötkonung den första Christna Konung i Swerige.

Efter de gamles sägner skall mycket wara mißtaget, om hwilken den rätta Sanct Sigfrids-källan är wid Husaby, och beskrifwes hon hafwa warit en helt liten, mycket olik den stora skona källan, som derför blifwit hållen. Öster ut från kyrkan, wid pass 300 steg, är den rätta källan belägen, der Konungen kom den efterlängtade läraren till mötes. Den helige mannen, full af glädje att se Konungen och hafwa hunnit mål för sin mödosamma wandring, började härligen tala om Guds, Werlds-Skaparens, kärlek, uppenbarad i Jesu försoning, hwarof Konungen rörd genast föll på knä wid den lilla källan,

begärande dopet, då han sjelf, tillika med alla de hofmän, som med honom woro, döptes, inan de återwände till Konungsgården.

3. De Christna förföljas i Göta land. St. Sigfrids widare predikande och död.

Under en mägtig hedning, Gunnar Grope wid namn, anställdes denna tid en swår förföljelse mot de Christna i Wärend och deras lärare, som Sigfrid der lemnat qwar wid sin resa till Konungen. Hans trenne olyckliga följeslagare och kära anförwandter, Winaman, Unaman och Sunaman, blefwo i detta upplopp af hedningarne gripna och dödade, och deras afhuggna hufwuden lades i ett kärl och nedsänktes i sjön. När tidender härom kommo till Husaby, blef Konungen mycket bedröfwad, och Sigfrid återwände förjande till det rum, der han, såsom det nu tycktes honom, i en olycklig stund första gången satt sin fot på Swensk jord. Som deßa trenne unga män, näst Herrans Församling, woro honom dyrbaraste af allt, som honom widkom på jorden, tycktes honom detta wara den bittraste sorg och den hårdaste pröfning, Förjynen kunnat låta hans ståndaktighet undergå. Derföre tog han, såsom ett stadse för ögonen närwarande minne af denna sorg, till sitt märke, eller insegel, ett ämbare, eller kärl, med tre afhuggna hufwuden, öfwer hwilka brunno ljus, till att utmärka den Heliga Andas ämbete, hwars ljus såsom eldstungor syntes öfwer Christi Apostlar Pingestdagen. I bildwerk och målning igenkännes alltid St. Sigfrid af detta utmärkelsetecken, ämbaret med tre hufwuden och tre brinnande ljus öfwer dem. En sådan målning finnes ännu i Husaby kyrka. Med anledning af denna tafla har sedan följande sägen af munkarne blifwit utspridd bland folket: När St. Sigfrid återkom till det rum, der hans kära anhöriga så mycket hade lidit och för sin tro utgjutit sitt blod, gick han hela natten förjande utmed stranden, suckade och bad. Si, då såg han tre ljus likasom stiga ur djupet och närma sig landet, der han stod. Då fördes till honom ämbaret, hwaruti han igenkände sina wänners trenne hufwuden, med de brinnande ljusen öfwer. Uppmuntrad af denna syn,

som öfwertygade honom, att han war skyddad af en högre magt, hänsköt han hämden till Domaren i himmelen. Då talade det ena hufwudet dessa ord: «Det skall warda hämnadt!» — Det andra sade: «När?» — och det tredje swarade: «På barn och barnabarn.» Derefter kommo Konungens utsände, som fasttogo, och ransakade öfwer, Gunnar och hans medbrottsliga, hwilka dock på St. Sigfrids förbön fingo nåd; men, såsom straff och böter, ålades dem att bygga Wexiö Domkyrka, som ännu, till minne af denna händelse, förer tre afhuggna hufwuden i sitt sigill. Men från Gunnar Gröpe och de öfriga mördarne hafwa alla de gods och gårdar blifwit tagna, som fordom tillhört eller ännu lyda under domkyrkan i Wexiö, och en sägen är, att ett oblidt öde allt intill denna tid hwilat öfwer deras efterkommande. St. Sigfrid afbildas åfwen stående på ryggen af en omkull liggande man, som skall föreställa Gunnar Gröpe, den han trampar under fötterna.

I Westergötland sträcker sig en skön och fruktbar slätt mellan Möße- (fordom Myrse-) berg, Brunhemsberg och Ålleberg. Der war i heden tima en bygd, tidigare odlad och folkrik och deraf förr skogslös än andra bygder. Gudhem, som säges haft ett tempel med etthundrade gudar, Baldurstorp (Bäldtorp) och Friggeråker lågo icke långt ifrån hwarandra på denna slätt; orter, helgade åt Asa-gudar, hwilkas namn de ännu i dag bära. Till denna bygd begaf sig nu St. Sigfrid att fortsätta sitt arbete, hedningarnes omwändelse och rening, genom döpelsens bad, från afguderiets styggelser. Då kom han först till den ort, wid foten af Ålleberg, som han af sitt heliga ändamål kallade Luttra, det är rena. Försynen främjade hans menniskoälskande afsigter, och folket tog wid den Christeliga tron. Då byggde han på den orten de twänne första kyrkor i landet, Agnestad, der folket ännu utwisar stället, hwarest kyrkan stått, wid den gård, som nu kallas Angerstad, och Friggeråker, som ännu finnes qwar. I den gamla Redwägsbygden, icke långt från denna ort, weta de gamle att omtala, huruledes, då dessa kyrkor byggdes, en myndig hedning, wid namn Kettil, hwilken bodde på den gård, som nu kallas Stomsåker,

uppreſt ſig mot Konung Olof och anfört en hår af hedningar, att ſtraffa Konungen för hans affall från de gamla gudarne. Men i Berthilsdal wid Blidsberg öfwergåfwo de fleſta hedningarne Kettils parti och blefwo omwända till Chriſtendomen. Det ſåges, att en Chriſten lårare, wid namn Berthild, åſtadkommit denna wäckelſe bland hedningarne och derföre af Kettils medhållare blifwit dödad ſamt begrafwen under den ſten, ſom ånnu der i dalen kallas St. Berthilds Grafſten. Men en annan ſågen år, att St. Berthild warit den förſta lårare, ſom predikat Chriſten tro i Göta land, och långt förut af hedningarne blifwit ihjålſlagen ſamt med ſin död gifwit dalen ſitt namn. När Kettil ſåg ſig mot Konungen intet mera kunna uträtta, wände han åter hem till ſin bygd, der han ſnart war den enda wederſakaren af nådens allom erbjudna Evangelium och deraf fick namnet Kettil Ochriſten. Så harmades denne Kettil öfwer ſina ſamtidas affall från deras fåders tro, att han icke mer wille trampa ſamma jord eller lyſas af ſamma ſol ſom de, utan gick lefwande in i ſin grafhög, der han förblef i mörker till både ſjål och kropp, intill ſin död. Denna grafhög år ånnu en anſenlig, grönſkande kulle wid Liareds kyrka, der folket wet att förtålja deſſa ſågner om Kettil Ochriſtens öde. I chrönikorna finnes dock en annan berättelſe om Kettil Ochriſten, att han nämligen warit Konung Håkan Rödes Jarl och bott i Öſtergötland ſamt härſtammat från Brokinds Jarla-ſlägten, ſom ſkall hafwa wid Kaga kyrka haft ſin åttehög. St. Sigfrid predikade icke blott ſunnanſkogs, utan war åfwen nordan ſkogarna, i Nerike och Södermanland. Många källor, i hwilka han döpt både i Göta och Swea rike, hafwa blifwit uppkallade efter hans namn. Efter wida wandringar ſtadnade han länge i Huſaby hos Konungen och arbetade för den Chriſtna lårans ſtadfåſtande i landet. Då byggdes af det fordna Kungshuſet den nu warande ſtenkyrkan i Huſaby, der många minnesmärken från denna tid finnas. Denna kyrka war Skara Stifts förſta domkyrka. Wid denna tid ſåges grunden hafwa blifwit lagd till Skara domkyrka utaf Sanct Sigfrid, och Gerums kyrka, en bland de åldſta kyrkor i Swerige, ſåges ock

då hafwa blifwit byggd. Enligt anteckning wid gamla Westgöta Lagen låg denna Gerums kyrka wid ett berg, och är deraf sannolikt, att det är Gerum i Hångsdala. — Folkets sägen om Jättar och Jätteqwinnor i Hångsdala bergen har troligen gifwit orten det namnet Gygerhem (Gerum), eller Jätteboning. Glödheta jernstänger sägas Jättarne från bergen hafwa då kastat efter de första Christna män, som byggde kyrkan, och togs det jernet sedan till gångjern och hakar i Gerums kyrkodörrar. Sedan Sigfrid slutligen i Husaby stiftat en schola för Swenska ynglingars inöfwande till församlingens tjenst och der inwigt en biskop, återwände han till Wärend, der han wistades till sin död och ligger begrafwen i Wexiö domkyrka.

Här, i det så wäl på hedniska som Christna ålderdomsminnen rika Wärend, blandas underligen sägner om Odin och St. Sigfrid. Likasom de största afguda-offren höllos i Uppsala, wid Skara och Gudhem, så war i Småland och Wärend Helgö det ryktbaraste samlingsstället för Syd-Göta landets inbyggare. Deßa ställen och den stora tingsplatsen på Kung Ingels grafhög walde St. Sigfrid för sina predikningar, och i närmaste liggande källor döpte han. Det säges, att han under sina wandringar en gång, sedan han hwilat öfwer natten på ett ställe, der honom tyckte wara mycket kallt, gaf stället namnet Källerstad; der byggdes på hans ord Källerstad kyrka. När nu Sigfrids werk hade så lyckats, och klockornas ljud sedan hördes från Christna kyrkorna, flydde Odin förtörnad från sin gård på hästen Sleipner bort öfwer sjöar och berg. I Wexiö domkyrka förwaras en hästsko, owanligt stor, den Odins häst säges hafwa slagit undan sig på ett berg, och spår efter honom wisas i en klippa. Män träffas ännu, som säga sig sett Odin i månljusa nätter stå sorgsen wid stenhögen, sin graf, stödjande sig på sitt spjut.

Bland St. Sigfrids många goda gerningar bör äfwen räknas det första steg, som i Norden blifwit gjordt till trälddomens afskaffande. Allt, hwad han kunde samla, anwände han att friköpa de olyckliga trälarne, som hittills warit uteslutna från alla lagliga rättigheter. De twänne dyrbara gyllene arm-

band, som han hade fått af Konung Olof, anwände han att utlösa sådana fångar. Wäl förtjenade hans minne den högtid, kallad Siffermessan, eller Sigfridsmessan, som årligen till hans åra firades den 15 Februari. På runstafwen utmärkes St. Sigfrids dag med en biskopsspira, ty han har blifwit ansedd som den första Biskop i Swerige.

Det är troligt, att runstenarne, de gamla hedningars grafminnen, sällan ristades eller uppreftes efter denna tid, emedan Sanct Sigfrid uppmuntrade de Christna att uppresa kors wid sina aflidna wänners grafwar.

4. Ytterligare om Sweriges förfta Apostlar.

Det räknades i forntiden Swenfk man till skam, om han förhetsade sig, och till mannens åra hörde, att hafwa ett jemnt och stilla sinne i de största faror och frestelser. Ännu i dag länder det till heder, då det om någon sages: «det är en tyst man». Det är således icke att klandra, om hedningarne af de Christna fordrade samma tålamod och jemnhet i sinnet wid alla förrättningar och alla förhandlingar. Deraf skedde, att, når de Christna lärarne, under sina predikningar, kommo i allt för stor ifwer och hetta, blefwo de af det lugna folket ansedda med åtlöje eller förakt, såsom de der icke kunde styra sitt sinne. Anföllo de tillika deras fäders gudar, så kostade det stundom lärarne lifwet. Så gick det läraren Walfrid, en af St. Sigfrids medarbetare i Göta landet. Då han en gång predikade mot afgudarne, hörde folket stilla på honom, tilldeß han kom i för mycken ifwer, så att han sprang upp och slog neder Thorsbilden. Då anföllo honom hedningarne och dödade honom med tusende stygn. Den, som ofredade ett tempel eller en gudabild, kallades, såsom nämdt är, Wargr i Weum, det är, ulf i helgedomar, eller helgerånare, och en hwar wille gerna helga udden på sitt swärd i en sådan wåldswerkares blod.

St. Eskil, af hwilken staden Eskilstuna fått sitt namn, war äfwen en af de lärare, som hitkommit med Sigfrid eller af honom blifwit uppfostrade. Han predikade i Ofwanskog, det är Södermanland och Nerike, men bodde i Fors wid E-

stiftstuna. Han säges hafwa lefwat ända till den förföljelse, de Christna ledo under Konung Blotswens tid. Sedan denne affälling från Christendomen störtat den fromma Konung Inge, for han kring landet att utrota den nya läran och anställde öfwer allt hedniskt offer, eller blotande. Så kom han till ett Södermanländningarnes afgudatempel, som stod, der nu staden Strängnäs är belägen. Der anställdes ett stort offer. Eskil skyndade dit, predikade deremot och bad Gud, att han wille wisa ett tecken af sin allmagt. Då uppkom ett starkt owäder, storm och regn, så att offerelden utsläcktes, och folket blef förskräckt. Af wrede häröfwer slog en bland afgudapresterna Eskil i hufwudet med en sten, så att den helige mannen föll blodig till marken. Han blef dock af hedningarne upptagen och framhafd till Konungen, som dömde honom till döden. Då blef den helige Eskil stenad på det rum, der sedan klostret byggdes. Med mycken sorg förde de Christna sin lärares lik till Fors, att begrafwas; men, då de kommo till Eskilstuna, begrofwo de honom der. Munkarne diktade sedan, att orsaken härtill war den, att liket blef så tungt, att det icke kunde föras längre, och utspriddes många sägner om underwerk och järtecken, som skola hafwa skett wid hans graf. På St. Eskils dödsdag, d. 12 Juni, firades hans åminnelse. Denna dag utmärkes på runstafwen med en biskopsstaf och bär i wår almanach ännu hans namn.

St. David blef Westmanländningarnes Apostel. Från England kom denna fromma lärare hit i St. Sigfrids ålderdom. I en wik af Målaren uppslog han först sitt tjäll, på den ö, som ännu kallas Davids-ö, eller Dav-ö, och tillhör Munktorps socken. I samma trakt ligger ock Santestad, eller St. Davids stad, och St. Davids källa, i hwilken han döpte hedningarne. Om wi ofta högt wärdera den torfwa, der wi föddes, är det icke heller underligt, om de, som mer än för alla andra wälgerningar prisade Herran för den stund, då de pånyttföddes till ewinnerligt lif, med helig wördnad betraktade den källa, i hwars klara bölja de helsat sin salighets morgon. De första Christna lärarne älskade folket ganska ömt och wärdade sig om de fattiga och sjuka; häraf hände, att, långt efter

lärarens död, hans lärjungar kommo till källan, att söka tröst i hans minne. De trodde i sin enfaldighet, att den gode anden, som i tiden war dem så huld, skulle kringsväfwa dem på detta ställe och med sin förbön hos Gud hjelpa dem, då de drucko af wattnet eller twädde deri sina sjuka lemmar: detta kalla wi nu widskepelse; men mången gång har dock Gud låtit ett ringa medel blifwa werksamt till mycket godt, når man med tro och tillit wändt sig till Honom. Så länge menniskan har rätt att tro på ett samband mellan sin och andernes werld, skall minnet bjuda helgd och wördnad för sådana ställen. St. David lät bygga Munktorps kyrka och derwid en klosterschola, der munkar underwisade ynglingar, bestända till det heliga lärarekallet. Deraf erhöll orten, som förut kallades Snewinge, namnet Munktorp. Men, hwad St. Davids lärjungar och kunna hafwa lärt i bok, war likwäl intet mot det, de lärde af hans föredöme och samwetsgranna lefwerne. Han kunde hafwa samlat skatter; men allt anwände han till fattiga trälars lösande ur slafweriet. Han kunde hafwa lefwat i wällust och maklighet; men han försakade frimilligt detta förderf för det andeliga lifwet och späkte sin kropp under bön och fasta. Hans aftonbön bestod uti sjelfpröfning; han efterspinnade, hwad han under den flydda dagen kunde hafwa syndat mot Guds eller samwetets bud. Ja, så grannt hade han akt på sina tankar, ord och gerningar, att han förebrådde sig, ja, fällde ock bittra tårar öfwer det, som af andra höllS för ringa, wäl wetande, att det dock war synd. En afton kände han sitt hjerta tungt och kunde icke genast upptäcka eller minnas någon under dagens lopp begången förseelse, som kunde orsaka denna samwetsoro; men till slut erinrade han sig, att han gått förbi en sädesåker och der nedertrampat några sädesax; att han så wårdslöst förfarit med äfwen ett enda litet korn, som dock war den fattiga arbetarens bröd och Guds goda gåfwa, förebrådde sig nu den fromme mannen med oro och suckan. Af detta hans stråfwande till fullkomlighet inför den Helige Domaren utspriddes efter St. Davids död och går ännu om honom följande berättelse: Öfwer hedningarnes hårdhet och förföljelser hade St. David förut högeligen, och af myc-

ken gråt i enfaldiga bönestunder hade hans ögons syn blifwit förmörkad på ålderdomen. En dag, då han inträdde i sin lilla kammare, såg han genom den djupa fenstergluggen i muren en inträngande solstråle och tyckte, att det war någonting, hwarpå han kunde hänga sina handskar. Utan att widare tänka derpå, hängde han dem der, och, si! så mycket wärdade sig en högre magt om honom, att solstrålen uppbar handskarna. En gång, då den helige mannen war ute på fältet, sände han den lärjunge, som tjenade honom, in att hemta handskarna; när denne kom i kammaren, fann han dem till sin förwåning hängande på solstrålen; detta berättade tjenaren för den gamle, som innerligen tackade Herran, ty detta ansåg han för ett tecken, att hans synder wisserligen woro honom förlåtna. Men en dag kom han sjelf in och såg, att handsken, som han wille upphänga på strålen, föll ned på jorden. Med mycken ängest påminte han sig då, hwad han brutit; det war den dagen, som han hade nedtrampat sädesaxen. Huru med allt detta än må wara, tyckes dock denna berättelse åfyfta att lära oß, huru Guds osynliga magt uppehåller och bär menniskans kroppsliga hydda, så att icke ett hufwudhår faller af hennes hufwud, utan Hans tillstädjelse, om hon förtröstar på Honom, håller Hans ordning och bud heliga och förwarar sin tro i ett rent samwete.

St. David dog mycket gammal i Konung Inges tid och ligger begrafwen i Munktorps kyrka, dit pilgrimer wida ifrån i långliga tider wandrade till hans graf. Från England, hans fäderneland, kommo sändemän, hwilka för några ben, som sades wara den helige lärarens qwarlefwor, betalade en stor summa penningar, för hwilka kyrkan pryddes och ansenligen utwidgades. St. Davids kalk skall ännu wisas i Munktorps kyrka med hans finnebild, twänne handskar. På runstafwen utmärkes Davids dag med en handske, och hans meßa sjöngs d. 25 Juni. Om tecken och under med sjuka, blinda och förlamade, som förefallit wid hans graf, så wäl som wid de andra heliga männens, woro i Påfwiska tiden oräkneliga berättelser gångse bland folket. I sen, Christlige Dannemän, för hwilka jag i synnerhet samlat deßa minnen, huruledes menni-

skodikter och sanningar blifwit blandade om hwarandra, såsom ogräset bland hwetet, och mången torde tycka tid nu wara, att uppryckа det förra, att utwisa och borttaga det uppdiktade; men det är icke så lätt att säga, hwad den Allsmägtige i sin wishet behagat göra för trons stadfästelse skull. Derföre synes oß rådligast att, just såsom den store Läraren befallde, låta båda wexa till skördetiden, pröfwa allt och behålla hwad godt är.

Efter St. David omtalas en lärare i Westmanland, Amund benämd. Om honom förtäljes, att han låtit bära framför sig ett guldkors, hwart han gick, samt att han warit stolt och högmodig. Wid en resa från Strängnäs till Westerås förgicks han med hela sitt sällskap i Mälaren nära sistnämda stad, wid en holme, som blef af denna lärares död kallad Amundsgrund. Detta är ett bland de få minnen, som af honom kommit till efterwerlden.

Till de första lärare i Swerige, som med sitt oskyldiga blod beseglat sin tro och wunnit martyrkronan, hörde den helige Stephanus. Han kallas gemenligen St. Staffan och är Helsinglands Apostel. Knappast har, hos Swenska folket intill denna dag, någon bland de heliga martyrer blifwit så ryktbar i både sång och saga som denne Staffan. Efter honom äro följande minnesmärken och berättelser. St. Staffan war en modig och oförskräckt man, som icke fruktade sig för mörkrets wälde och hedningarnes stora magt. Ung och rask, war han i rätta bemärkelsen en Christi stridsman, som icke, i likhet med mången lärare både då och sedan, låt sig afskräcka af Nithards, Berthilds, Eskils och Walfrids öde. I Gamla Uppsala, der afguderiet herrskade i all sin wederstyggelighet, midt ibland det guldprydda templets Blotmän och Offerpreſter, framträdde Staffan och predikade frimodigt mot deras hedniska tro och skändliga bedrägerier. Många bland folket blefwo då wäckta till sanningen; men Odins Blotmän togo fatt på predikaren, gißlade och kastade honom i häktelse. Genom en skickelse af Förſynen, som ämnat honom till wigtigare wärf, blef han dock lösgjord om en natt och kom undan sina fienders förföljelser på flykten till Helsingland. I detta,

af många naturens härliga förmåner utmärkta, land war St. Staffan den förſta, ſom med framgång predikade Evangelium, wann odödlig åra och till ſlut martyrkronan. I Trône predikade han förſt. Der war ett ſtort afgudahus, helgadt åt Thor. St. Staffan war juſt den man, ſom paßade för de raſka Helſingarne. Kraftfull och outtröttlig i ſitt arbete, upprättade han ſnart förſamlingar öfwer allt i landet. En ſägen går ännu bland folket, att han en gång i hwarje wecka for omkring till dem alla och förkunnade Herrans Ord. I deßa förrättningar följde han ſolens lopp, ſå att han om morgonen red från Norrala och hwilade öfwer natten i Arbrå. Deraf har denna ſocken ännu i dag en häſt i ſitt ſigill. Derifrån fortſatte Staffan widare ſin färd till Järfsö, Ljusdal, Sundhede, Nordanſtigen, och ſlutligen åkerkom han till Norrala wid weckans ſlut. Helſingland war, den tiden ock, kändt för ſina goda häſtar. St. Staffan älſkade deßa djur mycket, förſtod wäl deras ſkötſel och hade ſjelf ſem raſka fålar med ſig, hwart han for. När en tröttnade, ſatte han ſig upp på en friſk och lade på detta ſätt allt widare genom landet. Helſingarne, ett förſtändigt folk, bleſwo ſnart till ſtörſta delen omwända från ſin afgudadyrkan. Men de hedningar, ſom ännu woro qwar och hade landets lag på ſin ſida, woro nog mägtiga att uppreſa en förföljelſe mot Staffan, då han för tidigt driſtade ſig nedbryta afgudarnes tempel och bilder. Då måſte han åter fly; men utſända män mötte honom på Ödmords ſkog, wid Tynnebro å, der han ſtenades till döds. Att utforſka Odins willja, hwar den döda kroppen ſkulle begrafwas, ſatte de liket på en otamd fåle, ſom icke ſtadnade förr än wid Norrala. Der blef St. Staffan af ſina wänner begrafwen, och, enligt hans uttryckliga willja, ty han hade ſagt dem förut allt detta, byggdes på det rummet en kyrka. Ännu i dag underhälles ett litet upptimradt capell öfwer grafwen, ſom kallas af folket Hille-Bror-Staffans-Stupa, det är den helige brodern Staffans graf. Länge ſamlades ſedan hans wänner och de Chriſtna i landet på detta, dem heliga, rum, höllo bön och ſtyrkte hwarandra i tron och hoppet, tilldeß munkarne längre fram, wid den förſta enfaldiga Chriſten-

domens förfall, begagnade denna wördnad för stället, att med uppdiktade mirakel och järtecken förleda folket till widskeplig wantro, att derstädes offra, söka bot för sjuka creatur, i synnerhet för hästar, och att dyrka Staffan såsom sitt skyddshelgon. Sådan är anledningen till Årbrä socken-sigill och dersjemte ursprunget till den sed, som ännu är känd i hela Swerige, att Annandag Jul, då Evangelium handlar om den första martyr, som för Christi bekännelse i Jerusalem stenades, för likheten skull i namn och dödssätt, wårt folk firar minnet af denne St. Staffan. Alla drängar i bygden willja den dagen skryta med sina hästar och wisa, att de äro wäl hållna och muntra. De anställa då en färd, som skall likna St. Staffans, hwilken red så fort öfwer hela Helsingland. De ridande kallas Staffans-män, och deras lek kallas att rida Staffans-skede. Såsom Staffan tidigt före dager red ut från Norrala, så måste Staffans-skedet börja wid stjernornas ljus; deraf slutas Staffans-wisan i hwarje wers med deßa ord: Ingen dager synes ån; Men stjernorna på himmelen, De blänka. Utanför grannarnes fenster eller dörrar sjunga Staffans-männen sin wisa och wänta förplägning derför, når de slutat. Wisan är i samma friska nordiska anda, som utmärkte Helsinglands Apostel.

Staffan war en stalledräng, —
Håll dig wäl, fålan min! —
Han wattnade sina fålar fem. —
Hjelp Gud och Sancte Staffan!

Den sista raden sjunges öfwer allt olika, ån sålunda:

Ingen dager syn's ändå,
Men den ljusa stjernan, som för dagen mände gå; —

Eller, såsom ofwan är anfördt:

Ingen dager synes ån;
Men stjernorna på himmelen,
De blänka.

Hafwa Staffans-riddarne länge sjungit, utan att få någon förplägning, så sjunga de till slut:

Sitta wi längre utför er wägg, —
Håll dig wäl, fålan min! —
Wexer det is uti wårt skägg. —
Ingen dager syn's ändå,
Men den ljusa stjernan, som för dagen mände gå.

En annan Helig Bror Staffan lefde i sednare tider i Dalarna, der Husaby kloster, «Gudsberg i Dalom» kalladt, blef utaf honom namnkunnigt. Tjocka grundmurar efter det stora och wälbelägna klostret wisas ännu wid Klosters krutbruk, och en gråstenshåll icke långt derifrån, of naturen formad som ett bequämligt säte, kallas «Helge Bror Staffans Stol»; der har den wise Gudsmannen suttit och förutsagt många tillkommande ting. En spådom, som ännu efter honom finnes antecknad och troligen är en bland de förutsägelser, som gjort honom mest ryktbar såsom spåman, war, att en rik silfwergrufwa skulle efter en wiß, åfwenledes förutsagd, tid blifwa upptagen på Löfåsen (hwilket gick i fullbordan); men att hungersnöd och dyr tid skulle tillika blifwa i landet, så att mera penningar för bröd skulle utgifwas än för det från grufwan försålda silfret kunde inflyta. — Egino, en af de första Christna lärare, må hållas i ålskadt minne; han kallades Blekingsboarnes Apostel, och åro efter honom sägner och minnesmärken i den landsorten samt i Westergötland. Under ett stort rönnträd, så är en sägen, hafwa fordom hedningarne i Blekingen offrat åt afgudarne, och deraf skall köpingen Rönneby fått sitt namn. Afgudaoffer till Åsa gudar höllo i Åsarum, Thorup och Frorup (Frejerup), hwilka orter af hedna gudar fått namn. Till deßa orter, der alltid stor folksamling skedde, begaf sig Egino till hedningarnes omwändelse. En stor, ofwanpå slät, håll ligger der djupt inne i mörka skogen, och wexer aldrig någon moßa på densamma, «emedan», säger folket, «den stenen är helig, sedan den första Christna läraren derstädes predikat». Wid Hoby, nära en höjd, som kallas Kalmare Kulle, stodo

tre heliga ekar i heden tid. Dit kom Egino och predikade för de församlade hedningarne om Herrans försoningsdöd så, att de med glädjetårar begärde dopets välsignelse. Ifrån den tiden är sed, att bygdens inwånare samlas till en folkfest på det rummet hwar midsommarsnatt, wakande med sånger, lek och danſar. Den högtiden war i begynnelſen ſtiftad Egino till minne och åra. Utaf de gåfwor, folket förde till Egino med ſtor tackſamhet, byggdes de förſta kyrkor i Blekingen. Till denna Chriſtendomens förſta tid må wäl åfwen räknas det härliga bokträdet wid Stafshult i Gynge härad, gemenligen kalladt Altare-Boken deraf, att det uppwext öfwer det ſtälle, der i urminnes tid ett altare warit, och gudstjenſt blifwit hållen. Så litet tänkte den fromma Egino på ſamlande af jordiſk rikedom, att allt, hwad det tackſamma Swenſka folket gaf honom, det anwände han till fattiga fångars friköpande och andra i nöd ſtadda menniſkors hjelp och räddning.

5. Stenen i Grönan Dal.

På ſamma ſätt ſom med den beryktade fogel Phœnix, hwilken blott finnes i ſagor och inbildningens werld, lårer det ock förhålla ſig med runſkriften på Stenen i Grönan Dal; den har aldrig blifwit funnen af dem, ſom farit till det uppgifna ſtället, för att underrätta ſig om deß innehåll; men öfwer hela Swerige upprepas ſkriften, ſåſom ett ordſpråk, och de äldre weta att derom förtälja följande berättelſe: En gång hade St. Staffan ridit till Jämtland, längſt upp mot fjellen, och kom i en grön dal, wid gränsſkilnaden mot Norrige; der lät han uppreſa en anſenlig runſten, på hwilken följande prophetia ſtod att läſa om Sweriges blifwande öde:

När Swenſke annamma Ryſſka ſeder,
Och landet miſter ſin gamla heder:
Än ſtår Stenen i Grönan Dal.

När kyrkor warda fångahus,
Gudstjenſten miſter ſitt fägna ljus:
Än ſtår Stenen i Grönan Dal.

När skalkar och bofwar trifwas,
Och ärlige män fördrifwas:
Än står Stenen i Grönan Dal.

När Prester warda Bönder,
Och Bönder blifwa widunder:
Då ligger Stenen omkull i Grönan Dal.

En wisa har i sednare tider blifwit tryckt om denna sten, med uppmuntran till de Swenske, att i helgd hålla sina fäders enfaldiga och ärliga seder, såsom en vers lyder:

En dygd är ibland andra:
Landsens seder icke förandra,
Som hafwa fått rätta skick.
Det är så en stor ära,
Att följa de gambles lära,
Som är förutan swik.

De lagade wål,
Med lämpa och stål,
Goda seder de månde förswara.
Allt nytt då låto de fara;
Det kan ej werlden besinna,
Det få wi med tiden förnimma.

6. Om Sjöslaget wid Swolder-ö och Olof Tryggwasons slut.

Wida beryktadt i Norden war fordom tid det slag, som höllS wid en liten ö, nära Pomerska wallen, kallad Swolder-ö, mellan Norriges Konung, Olof Tryggwason, å ena sidan, samt Sweriges och Danmarks hela sjömagt, som förenat sig till hans undergång, å den andra. Såsom det wanligen tillgår med stora män, dem Försynen utrustar och leder till märkliga bedrifter, så hade ock denna stora hjelte öfwer allt många i Norden, och i den minsta koja talade man gerna om honom och hans gerningar. Den Allsmägtiges hand hade wi-

sat sig så underbarligen öfwer honom i hans barndom; han hade sedan uträttat så mycket för sitt lands upphöjelse och ära samt för Christendomens utbredande i Nordens riken, att han wördades både af Christen och hedning. Deraf uppkommo om honom så många sinsimellan olika berättelser. Men en allmän sägen är, att Enkedrottningen Sigrid Storråda i Westergötland war upphofwet till hans fall. Den Norska Konungen hade genom sändemän begärt hennes hand och dertill fått hennes ja och bifall, och ett möte utsattes, då det skulle göras wist, hwad mellan dem afslutadt war. I gamla chrönikor berättas, att Konung Swen Tjufwuskägg i Danmark fruktade denna förening och, för att hindra densamma, utsände twå Danska män, som i Norrige skulle föregifwa sig wara mycket misshandlade af Konung Swen, hwilken de borde på wärsta sätt omtala; men deremot skulle de tala allt godt om Konungens dotter, Thyra. Detta utförde de så skickligt och utbredde sig så länge och wäl öfwer hennes fägring och förträffliga egenskaper, att Konung Olof blef intagen af kärlek och längtan att få ega henne. Imellertid skulle mötet med Swenska Enkedrottningen gå för sig om bord på ett af Konung Olofs skepp. Då hade Konungen så aftalat med sina skeppsmän, att, när Drottningen steg på trappan, som förde upp till skeppet, skulle steget brista sönder. Så skedde, och Drottningen föll i wattnet, hwarur hennes tjenare med möda kunde rädda henne. En annan berättelse är, att mötet skedde i Kunghälla (Kungelf), då för tiden gränsestad mellan Sverige och Norrige. Allt afslopp wäl, tilldeß Konungen förelade det willkor, att hon skulle antaga dop och Christendom, men hwartill hon gaf ett wägrande swar; då skall Konungen, förbittrad, hafwa slagit henne i ansigtet med sin handske och yttrat: «Hwi skulle jag taga dig till hustru, gamla hundhedning!» — Dermed återwände den förolämpade Drottningen hem, full af hat och hämdetankar. Hon hade ock förutsagt Olof, att denna obetänksamhet skulle kosta honom Norriges rike. Sedan ingick Sigrid äktenskap med Konung Swen i Danmark, hwilken hon snart uppäggade till bitter fiendskap mot Norriges Konung. Hennes son, Konung Olof Swen-

ske, hade blifwit beröfwad den del af Norrige, som Erik Segersäll egt, och indrogs lätteligen i förbundet mot Olof Tryggwason. En gång hade denne blifwit öfwertalad af sin Drottning, att besöka hennes anhöriga i Wenden. En Dansk man, en förrådare, sänd af Drottning Sigrid, hade länge wistats hos Konung Olof Tryggwason och wunnit hans förtroende. Han war ock med på denna färd och försäkrade Konungen, att ingen fiendtlighet förehades å de Danskes sida. Många och stora skepp hade dock Olof i sitt följe; men sjelf for han på Ormen Länge, det största skepp, som någon tid warit seddt i Norden, och tillika det skönaste. Sagorna tala mycket om detta skepps byggnad, guldbeläggning och många härliga prydnader. Medan Konungen war i Wenden, samlade sig hans fienders förenade sjömagt, såsom förut omförmäldt är, wid den lilla ö, eller holme, som het Swolder, hwilken Konungen på hemwägen måste fara förbi. Konung Olof Swenske och Sven Tjufwuskägg anförde hwar sina flottor; men farligaste fienden för den Norska Konungen war Erik Jarl, den ryktbara Håkan Jarls son, som, fördrifwen från Norrige, uppehållit sig i Swenska Konungens hof och länge hade wäntat på denna stund, för att hämnas.

Den Norska Konungsliga hjelten går till segels för sista gången. Förrådaren ledsagar honom in i förfatet. Bakom holmen ligga fienderna fördolda. Konungen lät största delen af sin flotta segla utåt hafwet förut; men sjelf med några få skepp seglade han långsamt efter. Konung Olof Swenske, Konung Sven och Erik Jarl stodo på holmen och sägo de stora wackra skeppen segla förbi. Ofta trodde Konungarne, att det skepp, som seglade fram, war Ormen Länge, Konungaskeppet; men Erik Jarl swarade alltjemnt, att härligare till anseende mände Konung Olofs skepp wara. Slutligen kom Konungen, och då twiflade ingen, hwem det war. Då öfwergaf honom förrådaren med sina skepp, och de fiendtliga seglade fram till oräkneligt antal. Konungens wänner gåfwo honom det rådet, att segla undan dem denna gången och undwika striden; men han reste sig upp i ståf, lysande i sina wapen. Han hade en gyldene sköld, hjelmen med guld belagd,

och war ökänd bland andra män. Öfwer brynjan bar han en kort, röd lifrock. Han ropade högt: «Låten falla seglen! «I strid hafwer jag aldrig flytt: låde Gud för mitt lif; men «aldrig skall jag taga flykten.»

Långt blefwe att omtala alla de stora rön af mandom och trohet, som Olofs Norrmän wisade i denna strid. Det otroliga tilldrog sig här, att hela Danmarks och Sweriges magt hade fått gå tillbaka med oseger mot deßa få skepp, om icke Erik Jarl med sina Norrmän slutligen tillkämpat sig segern. Ett må förtäljas om den starke bågskytten Einar Tambaskjelfwer: Han stod på Ormen Länge och sköt med sin båge wäldiga baneskott in på Erik Jarls skepp. Då hände sig, att en starkt skjuten pil från en wäldig bågskytt bland Eriks män träffade mot Einars bågsträng, just i detsamma han spände den, så att bågen derwid brast midt itu. Då wände sig Konungen om och frågade: «Hwad war det, som der brast med så stort gny?» — Einar swarade: «Norriges rike ur din hand, Konung!» — Slutligen, då Konung Olofs folk så mycket glesnade, att de icke mer kunde göra motstånd, sprang Konungen i sjön, höll sin sköld öfwer sig och blef derefter icke mer funnen. Men en sägen war, att en Wendisk snäcka, utsänd af hans wänner, wäntat på stridens utgång. Då skall Konungen hafwa under wattnet afklädt sitt pansar och summit till dem, som woro på snäckan, samt af dem blifwit förd till Wenden. Somliga säde, att han sedan, en helig pilgrim, wandrat af till det Heliga Landet och Christi graf, der han blifwit sedd af några, som igenkänt honom. Andra åter namngäfwo trowärdiga Norska män, som för sanning berättat, att de sett honom i ett kloster, der han i stilla andaktsöfningar wille tillbringa slutet af sin förut stormiga lefnad; att han med synbar rörelse frågat dem, huru det stod till i Norrige den tiden, samt att, då han nu icke wille, icke kunde annat, han nu bad till Gud för sitt kära fädernesland. Härmed slutas Konung Olof Tryggwasons historia. Efter hans fall delades Norrige mellan segerwinnarne. Denna gång wunno Sverige och Danmark mycket land, men inlade ringa ära.

På en runsten i wapenhuset till Holms kyrka uti Halland

läses: «Här ligger Einar Arnbjörnsson». Om honom säges af okänd Författare: «Arnbjörn af Fjorden hett en man i Norrige. Han war samtidig med Håkan Adalsten, heden, dock af stor ätt och en ypperlig sjökämpe. Han styrde Konung Harald Gråfelds stora skepp och war höfding öfwer det folket mot Harald Gormsson i Danmark, — och sedan mot Gull-Harald i Norrige. Blef slagen och död mot denna sednare 975. — Einar af Hardalom war denna Arnbjörns son. Icke Einar Tambaskjelfwer, men lika berömlig som han. — Denne hade följt sin fader och öfwat wikingased, helst han hade luft dertill och war tillika den största till wext i sin tid, 8 ½ fot lång. Bältet war kring honom jemnt 8 fot. Han kom till Christen tro och blef döpt på samma gång som Olof Tryggwason. Honom tjente han och kallades gemenligen Elephanten. Sedan hans Konung fallit, blef Einar af Olof Swenske och Swen i Danmark tagen till nåde (fick grud af dem) och bodde till sin död i Halland på Holm, sin gård, eder han St. Nicolao till åra lät uppbygga en kyrka och kallade den Holmstad», hwaraf sedan blef Halmstad, då staden flyttades något från Holm till den ort, der han nu är belägen. Efter en annan sägen härleder sig namnet Halmstad deraf, att, en gång under en belägring, inwånarne kastat i stora doppade och itända halmkärfwar på fienden och dermed i brist af andra wapen sig förswarat. Till ett minne deraf har staden ännu i dag uti sitt signet en halmkärfwe.

7. **Olof Haraldsson den Heliges Begynnelse. Oisid på Swerige.**

Tillförene är berättadt, huru Norska Konungen Harald Grönländske blef, tillika med andra Drottning Sigrid Storrådas friare, i Westergötland swiken och afdagatagen. En gång tillförene, då Konungen talat med henne om detta giftermålsförslag, säges det, att hon swarat honom, det han förut egde en Drottning, som icke war wärd att så förskjutas, och, tillade hon, «med den son lår hon nu gå, att Konungen borde skatta sig lycklig, att wara hans fader.» Det är en sägen, att Drottning Sigrid

kunde se många ting förut och på förhand säga många händelser, innan de skedde, hwaraf hon fick namnet Storråda. Det skedde ock, såsom Drottning Sigrid hade sagt: Asta, Konung Haralds efterlemnade enka, födde en son, som blef kallad Olof. När han kom till manlig ålder, for han i wiking, efter fädrens sed, och snart blef han för sin styrka, mod och wishet ryktbar mer än någon man på den tiden. Han kom i stor wänskap med Konung Ethelred i England, som i wåra gamla chrönikor kallas Adelråd och Mildred, emedan han wisat sig ädel och mild mot Nordens folk, då han sände Christna lärare till deras upplysning och omwändelse. När Olof sedan förwärfwat nog rikedom och styrka dertill, kom han till Swerige, att på wikingased utkräfwa hämd för sin fader. Han härjade och brände på strandlandet wid Österssjön och kring alla stränderna af Mälaren. Då fick det arma landtfolket umgälla, hwad den högmodiga Drottning Sigrid med sin grymhet ostraffad sig förbrutit. Många grushögar på Mälarstranden efter städer, såsom det gamla Sigtuna och Björkö, samt efter afbrända kungsgårdar och byar wittna ännu om hans hämdetåg. När Konung Olof Swenske detta sporde, uppbådade han tillräckligt krigsfolk och lät starkt befästa Agnafit samt nedslå starka pålar twärt öfwer Norrström, hwaraf det stället förmenas hafwa fått namnet Stocksund, och staden, som sedan derstädes byggdes, sitt namn Stockholm. Nu tyckte sig den Swenska Konungen hafwa sin fiende i snaran, ty annan wäg ut i hafwet ur Mälaren fanns den tiden icke. Men den muntra Wikinga-Kungen förstod sig icke, utan kom tyst om nattetid på andra sidan om holmen, der inga Swenskar woro, och gräfde sig det utlopp, som nu är wid Södersluß; ett owanligt ymnigt regn och uppsjö hjelpte till, och, medan Swenskarne wäntade wid sina nedslagna stockar, slapp fienden ut i hafwet, fri som en fogel. Nu tyckte sig Olof Skötkonung hafwa både skam och skada af detta Olof Haraldssons besök; men hämden måste han till annan tid uppskjuta.

8. Konung Olof den Helige tar Konungadömet i Norrige och införer Christendom.

Icke många år derefter kom Olof Haraldsson med härsmagt från England till Norrige, att återtaga sin stamfaders, Harald Härfagers, rike. Med bistånd af sin moder och sina fränder, men ännu mer med Försynens bistånd, lyckades honom allt wäl, och snart bragte han hela Norrige med alla deß små riken och Konungar under sin lydnad. Då lät han påbjuda Christen lag öfwer allt riket, for sjelf omkring, förstörde afgudatemplen samt byggde kyrkor och kloster, till utbredande af den sanna Gudens dyrkan. Öfwer allt, der det sanna ljuset tändes, blir stort uppror bland mörkrets magter. Likasom, under Frälsarens wandring på jorden, de onda andarne hårdt plågade menniskorna, så spordes och i Norrige en oerhörd werksamhet af allt ondt rådande och en stor rörelse bland hedniska spökelser och troll, när de af St. Olof skulle fördrifwas. Ännu förtäljas många sällsamma händelser, som skola sig tilldragit, då St. Olof förföljde de arma trollen. I en bygd sägas de så hafwa plågat folket, att de hwarken dag eller natt fingo någon ro. Då kom Olof, och små-trollen foro bort med pipande och gny för hans korstecken och fromma böner. Med deßa wapen befallde han ock ett stort bergtroll att stå i sten till domedag. Då skall en djefwul hafwa sagt:

Nödigt jag hådan fore,
Om icke Olof Tjocke wore.

Stora ensamma stenar förekomma både i Norrige och Sverige, om hwilka sägner gå, att de fordom warit troll, dem heliga män på detta sätt förwandlat i sten. Men härom är icke nu att tala. Troll finnas icke, der ingen tro på troll finnes, och, der menniskan med sann gudsfruktan gifwit rum åt Herrans magt, hafwa de onda magter måst wika, och heliga Guds Änglar framträdt, att tjena och beskydda henne. En sådan helig Ängel eller Skydds-ängel troddes St. Olof efter döden hafwa blifwit för Nordfolken, eftersom han i lifstiden för dem stridt mot mörkrets magter. Derföre finnas öfwer allt

i de tre Nordens riken St. Olofs-kyrkor och St. Olofs-capell, helgade åt hans minne, och under hela Katholska tiden firades här öfwer allt, d. 29 Juli, Olsmesseda g, såsom en stor högtid, då säng och bön ställdes till St. Olof. En gång, då krigsfolk nedtrampat en landtmans hela skörd, och bonden, hwars bergning för året låg förstörd, war deröfwer illa tillfreds, gick Konung Olof omkring hans åkrar och ängar med stilla bön, och efter några dagar reste sig säden upp och gaf den härligaste skörd. Deraf kom, att hans Helgona-förbön hos Gud anlitades wid skördetiden, och hans dag på runstafwen utmärktes med en sädesskära, eller krok. Den brist på säd och födoämnen, som denna tid af året ofta inträffar i bondens wisthus, har gifwit anledning att på skämt kalla densamma Olsmess-kroken. En bila finnes ock för d. 29 Juli å runstafwen, hwartill anledningen skall omtalas, då längre fram kommer att berättas om den helige mannens död.

9. Om Sweriges och Norriges ömsesidiga behof af hwarandra.

Sådant är ännu och war, förnämligast i fordna tider, Sweriges och Norriges inbördes förhållande, att de icke kunna wara i ofrid med hwarandra eller söndrade, utan till hwarandras stora skada och affaknad: Sweriges sofwel, sill och fisk, går i Norriges fiskwatten; Norriges bröd wexer i Swensk jord. Swensk och Norrman bo hwarandra så nära, hela den långa gränsen utefter; är ofrid dem imellan, så hafwa de ingendera trygghet. Kunna de med wänskap och säkerhet wända hwarandra ryggen, och den ena med trohet mot sitt fädernesland förswarar den östra kusten, medan den andre wärnar den westra, så behöfwa de lika litet nu, som fordom tima, frukta för någon fiende. Olyckan, att wara söndrade i fiendskap mot hwarandra, kändes å båda sidor ganska tung den tid, då Olof den Helige i Bohus län, eller Wiken, lät öfwerfalla och döda Swenska Konungens Höfwidsmän och Jarlar, när Konungarne låto plundra hwarandras undersåter på gränsorna och förbjödo all handel och umgängelse mellan folken. Skatten af Bohus län, Wärmland, Jämtland och Helsingland wille båda Konungarne tillegna sig. Många minnesmärken och sag-

ner finnas ännu i Bohus lån och den trakt wid Bullare-sjön, der Konung Olof den Helige hade sin hofhållning, på Olsborg, hwaraf lemningar synas på ett högt berg. Icke långt från borgen ligger en höjd, som nu kallas Galga-berget, der Konungen säges haft sitt Rättare-ting, hwarmed menas afrätts-plats. Ben och menniskoskallar sägas i manna minne der blifwit sedda. Kan hända war det der, Konung Olof, under sitt wistande i Wiken, lät dräpa Eilif den Götiske och andra redliga Swenska män, som wille blifwa sin Konung och fädernesland trogna. I denna bygd finnas ock många källor, benämda St. Olofs, åfwensom en remna i ett berg heter St. Olofs hugg. Så finnas ock St. Olofs wallar och flera minnesmärken och sägner efter Konungens wistande derstädes. Sedan den Norska Konungen så begynt framfara, hörde aldrig Konung Olof Swenske hans namn, utan ett man spörde harm och wrede i hans eljest blida anlete. Stor klagan hördes nu bland folket öfwer ofrid och bristande lifsmedel. Sill, fisk och andra förnödenheter saknades i Swerige, bröd i Norrige.

10. Konung Olof Swenske och hans Hof.

Swenska folkets gamla, trogna kärlek för sitt Konungahus förnekade sig icke heller denna tiden mot den unga Konung Olof Skötkonung. Många ihogkommo ännu hans store fader, segraren på Fyriswall, och mindes ännu, huru hans Kungliga moder i sitt sköte bar det kära barnet ut till dem på slagfältet. Om de gamla hedningarne nu wredgades, då de sågo sin Konungs nit för den nya läran, glömde de det igen, då de wid det kära namnet Skötkonung påmindes om sin stolthets tid, älskade honom derföre och fördrogo hans affall från fädrens tro. Men för det hedniska wäsendets skull och mycken blotandet i Gamla Uppsala afgudahus wille icke Konungen längre dwäljas der, utan flyttade sin hofhållning till Westergötland, och i deß lugna bygd framlefde han sina gladaste och mest sorgfria dagar. På det wackra Husaby, på Kinnakulle, hade han derefter sitt hof; i Skara bodde Ragwald, Westgöta Jarl, hans syskonebarn, och i Billingetrakten, der

nära intill, wistades Ulf den Gamle, hans moderbroder, och tillika många andra kära anförwandter. Den skona Ingeborg, Olof Tryggwasons syster, Ragwald Jarls husfru, war kronan och lifwet i denna lyckliga slägtkrets. Genom henne hade källan till all stor glädje och frid, nämligen kärlek till Gud och hans heliga Ord, blifwit öppnad för dem alla. Intet inre sinnestillstånd kan i lycksalighet jemföras med den nywäckta, warma kärleken till Herran och det, som Hans Ande werkar hos dem, Han får föda på nytt till ewinnerligt lif. Den inbördes wänskap, som förenar de själar, hwilka så börja nitälska för utbredandet af Guds åra och Hans sanna dyrkan, liknar icke werldens. Sådant war tillståndet i Konungens hjerta och i alla deras, hwilka här omgåfwo honom i hela den krets, som utgjorde hans hof. Med sin Drottning, Edla, hwilken han såsom hedning och wikingahöfding tagit till hustru, på hednisk och wikinga-wis uti härnad, och hwilken derföre sedan icke blef ansedd såsom rätt Drottning, egde han sonen Emund samt döttrarna Holmfrid och Astrid, alla utmärkta genom höfwiska seder, wett och fägring. Konungens och hofwets nya födelse är hela landets nya födelse, och landets seder blefwo nu helt förändrade. Hedningarnes tidsfördrif woro grofwa och blandade med grymheter och wåldsamhet. Deras aftnar tillbragtes i dryckenskap och slutades ofta med mord och slagsmål. I Konung Olofs hof i Westergötland införes med Christendomen ädlare tidsfördrif och nöjen. De gamle drucko wål, på fädrens wis, om qwällen sitt mjöd och win wid skaldernas sånger om fordna tider; men från denna tid börja lekar omtalas, och är icke otroligt, att ungdomen i glada dansar utfört de händelser, skalderna beskrifwit i sina qwäden. Så synas många af de folklekar hafwa uppkommit, som ännu utgöra ungdomens käraste tidsfördrif i deß samqwäm om winterqwällarna. Med sin sednare Drottning, Estrid, hade ock Konungen twänne älskwärda barn, Anund och den skona Ingegerd. Den redlige Ragwald Jarl i Skara och hans husfru woro Drottningens och de Kongliga barnens ständiga och käraste umgånge. På Jarlens knä satt wål då mången winterqwäll den unga Ingegerd; omkring sto-

do de äldre Konungabarnen och hörde de förwånande sagorna om Nordens hjeltar, deras bragder och deras trofasta kärlek. Sagorna om Olof den Heliges bedrifter woro då alldeles nya och grundlade utan twifwel den kärlek, som Ingegerd sedan bar hela sin lifstid för denna Nordens hjelteprydnad. Det blir sålunda lätt att förklara, huru Ragwald kom att blifwa Konungadöttrarnas, Astrids och Ingegerds, trogna stöd och rådgifware hela deras lefnad igenom.

Wille någon utleta grunden till de lekar, som ännu, förnämligast i Wester- och Östergötland, Småland och Wärmland, sysselsätta både unga och gamla om Julen, så skulle han finna de flesta af dem härleda sig af minnen från aflägsna tider och stå i samband med sagorna och skaldernas sånger. Om Konung Olofs första wikingafärder och hans kärlekshändelser, då han fick den sköna Edla, hafwa utan twifwel sånger blifwit diktade; såsom ett minne af dessa torde ännu qwarstå en Julek, som är af alla wäl känd; den sjunges af Westgötabygdens gamle, som rätt minnas den, sålunda:

Fram kommer Offer, fram kommer Edla,
Fram kommer Simon sälle,
Fram kommer redeliger Herre,
Fram komma Nordmän och Sönnermänner alla.

2:dra versen: Hwad will Offer? Hwad will Edla? Hwad will Simon sälle? o. s. w.

Fria will Offer o. s. w.
Hwad bjuder Offer? m. m.
Kung bjuder Offer, m. m.

Den nämda leken handlar om Olof Skötkonungs frieri till Edla, en Jarls dotter i Söderländerna. Det war i den tiden, då Olof, den unga Konungen, swäfwade omkring på hafwen såsom Wiking, wann segrar och rykte. För sin stora begifwenhet på den tidens sjötåg, kallades han i England Lacman, det är Sjömannen. Således betyder Offer i wissa Olof; Olafer i gamla språket blir, sammandraget, Offer. Simon sälle är förwändt från Sjömans Edla,

Konungens älskarinna, hwars beröm för den trogna kärlek, hwarmed hon följde sin hjelte bland farorna kring hafwen, skalderna kunnat willja förwara i sången. Eller ock betyder Simon fälle kan hända detsamma som Sjömannen fälle. Med Redeliger Herre menas Konungens redliga tänkesätt mot Edla, som tyckes wittna, att hon warit hans ärliga, äkta maka, hwilket wi tro utan grund betwiflas af somliga, som skrifwit denna tidens historia. Sönnermänner, eller Södermänner, påminner om det söder från Swerige belägna land, hwarifrån Edla blef hårtagen. En folklek omtalas äfwen i gamla handlingar om Erik den Rike, hwarmed menats Erik Segersäll; men han är wäl nu, tillika med många andra, förgäten.

När Konungen blef äldre och hade återflyttat till Uppsala, war wäl hans hof mer lysande af prakt och rikedom; men han sjelf war icke mer så wänsäll och glad, och hans barn och husfolk icke mer så lyckliga som fordom. Ragwald Jarl, bewekt af sina fattiga bönders klagan, hade utan Konungens wetskap ingått förbund med Olof Helige i Norrige och skaffat folket på bägge sidor om Göta Älf frid och säkerhet till gods och lif. Detta steg bröt wänskapen mellan Konungen och Jarlen; men Drottningen och barnen blefwo med sina tankar och hjertan fästa wid Westergötland. Konungen kunde aldrig glömma Olof den Heliges mord på Eilif och hans andra trogna tjenare i Wiken; men Ingegerd älskade af allt hjerta denna sin faders fiende, och det med bifall af sin mor och wännen i Skara. Så uppkom oenighet och missförstånd inom Konungens hus. Slutligen kommo sändemän från Konungen i Norrige, som anhöllo om Princeßans hand för sin Herre. Ragwald Jarl understödde denna begäran, och folket gladde sig redan åt den waraktiga frid och lycka, som med denna förening skulle winnas. Men Konung Olof sade nej och bjöd, att ingen wid hans onåd, skulle mer wåga att komma för hans öron med ett enda ord om Olof Digre i Norrige. Ingegerd teg, men sörjde, och Princeßan Astrid trifdes icke mer i Upp land, utan for bort till sina wänner i Westergötland.

11. Om Olof den Helige och hans Hof.

Sedan Olof Haraldsson i Norrige kommit någorlunda till frid med sina fiender, satt han med ro i Nidaros, der han war omgifwen af en talrik skara hjeltar, skalder och andra för wisdom utmärkta män; men framför alla war af honom älskad den ädle Biskop Grimkell. Från aflägsna länder kommo utmärkta män till honom, att höra hans wishet och se härligheten i hans hof. De blefwo alla gästfritt mottagna, och många lemnade honom icke, utan att undfå dyrbara skänker, hwilket ingalunda minskade antalet af hans gäster. Det war Konungens sed, att stå bittida upp, kläda sig, twå sina händer och sedan gå i meßan och hålla otta med loffång och bön. Derefter gick han i rådsalen med sina män, afdömde twister, stiftade lagar eller talade om rikesgagneliga mål med sina rådgifware. En skön och from Drottning war det enda, som ännu felades i Drottens lycksalighet. Den tid, då Ragwald Jarl slöt fred med Konungen, kom han ock till tals med honom i denna sak, och blef så öfwerenskommet, att han skulle begära Ingegerd, såsom förut berättadt är. Förnämst bland Konungens män war Björn Stallare, eller föreståndaren för hans hof. Han war ock förman för Konungens stöldborg, eller lifwakt. Denna, genom sitt hjelte-utseende, sin wältalighet och klokhet mycket gällande, man anförtrodes beskickningen till Konungen i Sverige, såsom härefter berättas skall.

12. Om Thorgny, Tiunda Lagman, och Allshärjar-tinget i Uppsala.

Med hederligt följe af många ansedda Norska män anträdde Björn Stallare om en höst resan till Uppsala. Sigwater, Konungens skald, war med i denna färd. De kommo först till Ragwald Jarl i Westergötland. Så qwad Sigwater om qwällen, då de kommo till Skara, en då för tiden ganska stor stad:

Nu på qwällen springer

Håsten å de långa
Skara gator; —
Litet qwar af dagen ha wi. —
Ut månd' hastigt titta
De prydligt klädda qwinnor,
Då de dammet se,
Der fram wi färdas,
Ragwalds stad igenom.
Drifwom håstarna hårdt fram,
Att hugfulla Ingeborg
Långt bort från sin sal
Håsthofwars gny må höra! —

Jarlen och Ingeborg togo wål emot sändemännen, då Björn Stallare, i stället för bref, uppwisade till wärdtecken, att han kom i Konungens ärende, ett guldbelagdt swärd och en guldring, dem Konungen sommaren förut hade fått af Ragwald. Mycket samråddes de nu om Konung Olofs förehafwande, ty owist syntes, om Swea Konung skulle med lifwet slappa sin owäns sändemän, når de framförde sin herres helsning. Ingeborg öfwertalade Jarlen att lofwa dem sitt bistånd. Hon älskade Swea Konung ganska litet, sedan denne wållat hennes broders, Olof Tryggwasons, död. De funno till slut det råd bäst wara, att afbida Disartings-tiden och då inför all menigheten framföra sitt ärende. Om Julen foro de åstad, sändemännen, och Jarlen med sina hofmän. Prinsessan Ingegerd hade fått hemliga bud om deras färd och reste ut till sin gård, Ulleråker, dem till mötes. Der undfägnade hon sin kära frände och hans följe med ett stort gästabud. Hon sade sig wist willja understödja, hwad hon kunde, deras förehafwande, men miströstade alldeles om sin faders, Konungens, bifall.

En man war den tiden mägtig framför andra män i Swerige och förmådde i många mål mera än sjelfwa Konungen; det war Tiunda Lagman Thorgny. Han war den wisaste man i landet på den tiden och förde, efter gammal sed, Böndernas talan på Allshärjartinget. Till honom begaf sig

från Ullerâker, med allt sitt följe, Ragwald Jarl, wântande råd och bistând af honom, ty han war hans frände och dertill hans kâre fosterfader. Om qwällen kommo de till Lagmannens gârd, Salestaborg wid Saleſta sjön i Uppland. Han sâges ock haft en gârd icke långt från Litslena, der en runſten med drakar och sâdana prydnader, som den tiden utmärkte minnesſtenar efter förnâma mân, öfwer honom skall wara uppreſt. När Jarlen och hans mân redo in på gârden, ſtodo tretio tjenare tillreds, ſom emottogo deras hâſtar och ridtyg. Thorgny höll ett ſtort hof och högmodades öfwer att kallas Bonde och dock wara mâgtigare ân Tignarmân. När de inträdde i ſalen, ſatt den gamle Lagmannen i ſitt högſâte. Ingen man af sâdan ſtorlek hade Björn och hans följeſlagare nâgonſin ſett. Skâgget war ſâ ſidt, att det utbredde ſig öfwer bringan och lâg ned i hans knâ; han war en ſkön och wördig man. Der woro dâ hos honom mânga gâſter. I tre dagar drucko de i Thorgnys ſal, utan att tala om ſitt âliggande, ty ſâ war den tidens ſed; men på den fjerde bad Jarlen honom gâ med ſig in i ſamtalsrummet. Thorgny teg länge, men gaf ſlutligen ett godt ſwar. De blefwo ſâ hos Thorgny, tilldeß de redo med honom till Uppſala ting.

Konungen ſatt förſta dagen på tinget, och omkring ſtodo hans hofmân. Midt emot ſatt Lagmannen, och bakom honom ſtodo hans huskarlar, och rundtomkring utbredde ſig öfwer ſlâtten Sweriges Allmoga. När Konungen talat om landets angelâgenheter, ſtod Björn Stallare upp och framförde ſin Konungs ârende. Knappt förmärkte Konungen, att ord föllo om fred med Olof Digre, ſâ ſprang han upp från ſin ſtol, ropade högt, att den mannen borde tiga, emedan det icke ſkulle honom lyckas, att ſâ hafwa talat. När det ſorl och gny, ſom härwid uppkommit bland folket, ſagtat ſig, uppſtod Ragwald Jarl och talade om folkets allmânna behof af fred med Norrige, ſamt om deras önſkan, att Konungen wille ſtadfâſta wânſkap mellan bâda Nordens riken och gifwa ſin dotter Ingegerd åt Norriges Konung. Dâ utfor Konungen i hârda beſkyllningar mot Jarlen och kallade honom en förrâdare mot Konung och fädernesland, ſom ſkulle drifwas ur landet. När Konun-

gen slutat, war mycket tyst en stund. Då reste sig Thorgny Lagman från sin stol; men, når han uppstod, då stodo ock alla bönder, som förut suttit, upp med honom, och de, som stått längre bort, trängde nu alla fram, att lyßna till hwad Thorgny sade. Når bullret och wapengnyet tystnat, talade sålunda Thorgny:

«Annorlunda åro nu Swea Konungar till sinnes, än förr «warit hafwer. Thorgny, min farfader, mindes Uppsala Kon«ungen Erik Emundsson och sade det om honom, att, medan «han war i sin lättaste ålder, hade han hwar sommar krigs«här ute och underlade sig Finnland, Kyrialand, Estland, Kur«land och många land i öster; och kan man ännu se de jord«borgar och andra stora werk, som han gjorde; dock war han «ej så stormodig, att han icke hörde på folk, som hade något «angeläget att med honom tala. Thorgny, fader min, war «långan tid med Konung Björn, och stod Björns rike i stor «wälmagt, i all hans tid; dock war han blid med sina wån«ner. Sjelf minnes jag Erik den Segersälle och war «med honom i många härfärder; han förökade Swea rike och «wärjde det manneliga; dock war det oß lätt, att med honom «komma i samråd. Men den Konung, wi nu hafwe, tål ic«ke, att någon man wågar tala med honom annat, än det «allena, som honom behagar, och drifwer han det med all flit, «men låter sina skattländer gå sig ur händerna, af hogiöshet «och wanmagt. Han enwisas att hålla under sig Norriges «wälde, som ingen Swensk Konung före honom någon tid «efterstråfwat, och gör det mången man oro. Nu willja wi, «Bönder, att du, Konung, gör fred med Olof Digre, Norri«ges Konung, och gifter honom med din dotter Ingegerd. «Och, om du will återwinna de länder öster ut, som di«na fäder egt, så willja wi alla följa dig. Men, will du ic«ke göra det, som wi säga, så willja wi öfwerfalla dig och «dräpa dig och tåla ingalunda ofrid och olag. Så hafwa wå«ra förfäder fordom gjort; de störtade fem Konungar i en brunn «på Mula ting, hwilka då woro uppfyllde af öfwermod, så«som du nu är emot oß. Såg snart, hwilket willkor du wäl«jer!» — Når detta tal war slutadt, slogo bönderna på sina

sidder, och wardt ett stort wapengny. Då stod Konungen upp, lofwade fred och att gifwa Konungen i Norrige sin dotter, Ingegerd, och skiljdes de så ifrån tinget.

Men Konung Olof Skötkonung höll icke det löfte, han afgifwit å tinget. Holmgårdska Konungen Jaroslaw friade till Ingegerd, och hon måste lyda sin obewekliga fader, men biföll blott med det willkor, att hon skulle få taga med sig till följeslagare och rådgifware en ypperlig Swensk man, hwilken hon helst wille, och att han skulle hafwa lika stor magt i Ryssland, som han förut haft i Swerige. Detta lofwade Konungarne. Derpå följde Ingegerd med sin gemål till Holmgård. Men Ragwald Jarl, hennes tillgifna wän, blef den ypperliga man, hon walde, och sålunda undgick han den swåra hämd, Konungen öfwer honom beslutit. Imellertid hade Jarlen, för att bibehålla freden med Olof den Helige, utan Konung Olof Skötkonungs wetskap, fört hans andra dotter, Prinçessan Astrid, som då wistades i Skara, till Norrige och öfwerwarit hennes bröllopp med Norska Konungen i staden Sarpsborg. Hon blef mycket älskad af Konungen och delade sedan trofast med honom många både glada och sorgliga öden.

13. Sigwater Skalds Wisor om hans färd till Westergötland.

För det giftermål skull, som uppgjordes af Ragwald Jarl mellan Konung Olof i Norrige och Swenska Prinçessan Astrid, gjorde Sigwater Skald en resa från Sarpsborg, öfwer Wärmland och Dalsland, till Skara. Då diktade han, efter sin wana, wisor om sin färd. Af dessa finnas några ännu förwarade i gamla skrifter. Af nämda resebeskrifning kan inhemtas, att Christen Lag i Markerna, Wärmland och Dal, ännu icke war antagen. Sederna woro wilda; gästfrihet och hederlig bemötande mot wägfarande och främlingar war ännu icke der, såsom i Norrige och Westergötland, dessa Markers grannländer, en bygd och landsprydnad. Denna resa, genom skogar och på obanade wägar, war mycket beswärlig. När sändemännen kommo till Älfwen, innan de hunnit in på Eda

skog, måste de färdas öfwer på en tisel ekstock: då qwad Sigwater:

Mig föra lät jag
Å rankiga ökan
Till Eds, ty åter
Att komma dit
War mig beskärdt;
Wåter jag stod der
Å gistna båten.
Alla Troll tage
Det löjliga skeppet!
Wärre jag aldrig såg:
Farlig tänkte jag färden
Å sjögumsen;
Båttre dock gick, än jag tänkte.

Sedan foro de öfwer Eda skog: Sigwater qwad:

Föga muntert war det, då jag lopp
Öfwer skogen hurtigt, ifrån Ed,
Tolf mil och en.
Hwad mehn mig möte då,
Wet mången man.
Stora får, jag minns,
Å fot och fotblad kommo;
Dock hwaßt framåt, den dagen,
Wi Kungsmän gingom.

De kommo nu in i Göta land och om qwällen till en by, som het Hof. Dörrarne woro stängda. Hjonen sade, att det höllS offertid. Derom qwad Sigwater:

Till Hof jag red att gästa.
Stängd war dörren; men derute
Efter swar jag lyddes;
Lutad nedåt, in jag satte näsan.
Orden snåfwa fingo wi af folket:
De sade, helgdag höllS.

Hin wexle ord med deßa
Hedniska sällar! —

De begärde hus i en annan gård; men der blotades för älfworna:

Gack icke in så långt,
Du, arme Dräng! sad' qwinnan;
Jag rådes Odins wrede;
Wi äro hedna wi.
Alfa-blot, sade hon, hålls här inne.
Den otäckan, som bort mig dref,
Liksom en ulf från by! —

Andra qwällen sökte han härberge hos trenne bönder, som alla hette Ölwer, och alla körde honom ut. Han qwad:

Nu långt bort mig wisat
Tre liknämda män.
Föga hedersamt de sig betedde,
Nacken de mig wände.
Nu, med namnet Ölwer
Om en man jag spörjer,
Tror jag, han på dörren
Trötta gästen drifwer.

Densamma qwäll bådo de få låna hus hos en annan bonde, som folket kallade den bästa, men fingo icke heller der härberge. Då qwad Sigwater:

For jag att söka
Frikostiga mannen,
Den, som folket
Kallade den bästa.
Hwila wäntade jag då.
Knappt såg han på mig;
Spad-wärdaren (Bonden);
Så är folkets lof
Litet wärdt att akta.

Knappt den wärſte man är end,
Om denne heta ſkall den bäſta.

Jag ſaknade dig mycket,
Konung, ſon af Äſta,
Då öſtan Eda ſkogen
Hedningarnes ſalar
Jag beſökte.
Gäſtfria Jarlen fann jag icke;
Den ena icke bättre än den andra.
Fyra gånger på en enda qwäll
Man mig drifwit ifrån ſina dörrar.

När de kommo till Rägwald Jarl, beklagade han högeligen deras mödoſamma färd. Då qwad Sigwater:

Swår och långan färd wi hade,
Sändemän, ſom buden förde
Och Sögne-Furſtens ord.
Sena ſig att ſpara
Woro Sändemännen,
Som Beherrſkaren af Norrige,
Den tappre, ſände Nordan.
Oß gjordes mödan ſtor af långa leden;
Dryg att wandra Eda ſkogen
War för Konungsmännen,
Öſterleds till Kunga-Rådar'n;
Men god tjenare ſin Herre priſar.
Ej höſdes, att, då jag dig, milda
Drott, att finna kommit,
Dina underſåter öppen dörr
Mig nekade och gäſtfri bänk i ſalen.

Jarlen ſade åter, att mödoſam månde deras färd hafwa warit, och gaf Skalden en guldring, ſom wog en half mark. En qwinna ſatt i ſalen och ſåg denna gåfwa. Hon ſade till Sigwater: Du har ej gått fåfängt, med de der ſwarta ögonen. Sigwater qwad:

Mig hafwa deßa swarta
Islándska ögon, Qwinna!
De branta wågar wisat
Till gullring hjertan.
Full-karlawulet har
Min fot — Mjödbärarinna! —
Så willande stig i de gamla
Öde marker gängit.

Huru Sigwaters ärende till Göta land lyckades, och huru Ragwald förde Astrid till hennes brudgum, Konung Olof i Sarpsborg, är förut berättadt.

14. Emund, Westgöta Lagman. Uppror i landet mot Konung Olof.

Efter Ragwald Jarls bortresa fruktade sig Westgötarne mycket för Konungens wrede och wände sig i detta bekymmer till den man, som näst Jarlen hade magt och anseende att dem beskydda, Emund den Rike i Skara, Westgöta Lagman, ånstönt han af mången tycktes mindre god man, än slug och mägtig. I början undanbad han sig ett så wådligt förtroende, men åtog sig dock slutligen att blifwa deras sändeman till Konungen. Han tog wägen genom Östergötland, och öfwer allt i bygderna, der han försporde något knot eller misnöje bland folket mot Konungen, gjorde han det med mycken slughet hälften wärre. Orygglig, i det han lofwat, bör Swensk man wara, som af folket will njuta hyllest och något aktad wara. Aldra mest fordra Swear det af sina Konungar. Deraf har uppkommit det gamla ordspråket: det är icke Kungsord, d. w. s. icke ett löfte, som aldrig kan brytas. Jarlar och andra wärdiga Odalmän kände ganska wäl detta sinnelag hos allmogen och rättade sig så derefter, att, om de lofwade något förhastadt, war det än däraktigt och dem till stor skada, de dock höllo det. Så hände sig en gång, då Sorle och Attle slogos på enwig, att de hade kastat sina swärd och brottades. Detta lyckades så för Sorle, att han fick Attle på rygg och stod öfwer hans bröst: «Hade jag nu min goda klinga,»

sade Sorle, «så dödade jag dig.» — «Stack efter henne!» — sade Attle. — «Jag lofwar att ligga som jag ligger.» — Sorle gick, och Attle höll ord. Det tyckte Sorle prisvärdt gjordt och ingick med Attle stallbrödralag; och blef detta sedan mycket omtaladt. En sådan ordhållen man blef mycket aktad af folket. Men Swea Konung hade glömt detta. Ett löfte hade han gifwit, och det på Allshårjarting, till Konung Olof i Norrige, att denne skulle erhålla Ingegerd, och nu war det skamligen brutet. Lågt sinne hos hög man wäcker stort förakt. Ombytsfullt och wankelmodigt uppförande stäcker Drottkärlek. Olof Skötkonung war icke älskad mer. Sjelfwa de gamle hjeltar, som burit honom på sina sköldar i Fyrisvalls slag, wille icke försvara honom mer. Emund kommer till Uppsala, träder in för Konungen i rådsalen och blir tillspord, hwad nytt han hade att bringa från Götarne. Emund aktade sig wäl att omtala, hwad i hans hug låg, och började berätta om Atte Dolske, en Wärmländsk man, som förde ett dyrbart laß med pelswerk genom Markerna, men fick se i skogen en ekorre, den han så envist jagade, att han kom ifrån sig och förlorade sin dyrbara egendom. «Af litet wärde tyckas de tidender wara, du nu förtäljer», — sade Konungen. Då berättade Emund om Gaute, en Götisk man, som for med fem skepp ut åt Götälfwen, men, när han kom till Ekerödarna, fick se fem stora Danska köpmansskepp. Gaute och hans folk togo fyra af dem, wunno mycket gods och förlorade ingen man; men det femte hissade sina segel och kom undan. Gaute satte med sitt skepp efter det, men förliste sjelf wid Hiessö samt förlorade både skepp och folk. Imellertid kommo Danskarne och öfwerföllo Gautes följeslagare, som bidade honom wid Ekerödarna, slogo dem och togo allt godset. Så lyckades dem deras girighet. — Konungen började misstänka, att dessa gåtor torde syfta på honom, som emot sina undersåters wilja kifwade om Norrige, medan alla hans rika arfländer i Öster förlorades, men sade, att detta wäl wore en stor nyhet; dock förmodade han, att något än wigtigare ärende föranledt Emunds ditkomst. Då började Emund: «jag kommer, Herre! att söka utslag i en wanskelig sak, hwari wår lag skiljer sig från Upplands

ingen.» — Konungen sporde: «Hwad är det, du will, kärre?» — Emund swarade: «Det war twå adelborna män, lika till ätt, men olika till rikedom och sinnelag; de lågo i delo om ejordagods och tillsogade hwarandra skada, den mest, som mest förmådde. Twisten dem imellan blef å häradsting afdömd, och skulle då den rike gälda skadan. Wid första betalningsetiden gaf han gäßling för gås, gris för gammalt swin, för en mark rent guld en half mark och andra hälften i ler och orenlighet; deßutom bemötte han med hot och trug honom, som måste sådan betalning emottaga. Hwad dom willjen I fälla i detta mål, Herre!» — Konungen swarar: «Han gälde det till fullo, som ädömdt war, och sin Konung tre gånger så mycket; men, är det icke inom år guldet, gånge han då i landsflykt, och falle allt gods hans till Konungen och den förorättade till twåskiftes.» — Emund tog alla dem, som tillstädes woro, till wittne, att så war dömdt af Konungen, och gick så sina färde. Följande dagen wille Konungen tala med Emund; men han war redan borta och utsände budkaflar i alla landsorter till uppresning, stämmande allmogen till räfsteting wid Ulleråker. Konungen fick snart genom en frimodig rådsherre weta, att han fällt sin egen dom, ty illa hade han betalt Olof Digre, mot hwad han blef ådömd på Allshärjartinget. Konungen märkte snart, att hans män dragit bort utan orlof, den ena efter den andra; blott treune bröder, som woro ansedda för de wisaste af alla hans män och tillika woro de trognaste, hade ännu stadnat qwar. De sade till Konungen: «Hela landet har fallit Eder ifrå, Herre, Konung! Men wi äro inga Drottswikare, ty det war icke wår fader.» En af dem, wid namn Freywid Döfwe, tog då Konungens unga son, Anund, den folket mest älskade, och fördolde honom wid Ulleråker, under det han sjelf deltog i allmogens och böndernas öfwerläggningar på tinget. Thorgny hade twingat Konungen till ett löfte; Emund wille nu öfwerträffa Thorgny och straffa Konungen med förlusten af hans rike, för det han brustit uti hwad han utlofwat. Men trohet går i Swerige öfwer all djerfhet och list; Freywid war slugare än båda, ty han hade godt uppsåt att stifta frid mellan Konung och

folk. Han steg fram en dag å tinget och frågade: «Hwem will du nu hafwa till Konung, Emund, i stället för Konung Olof?» — «Den dugligaste dertill, ehwad han är af höfdingaätt, eller icke», sade Emund. Då swarade dertill Freywid: «Men wi Upp-Swear willjom icke, att Konungadömet skall gå ur den gamla Konunga-stammen i wåra dagar, medan tillgång finnes på god thronföljare, såsom nu, då wi hafwa en Konungason Anund, som är af god Swensk ätt på fäderne och möderne.» Tillj detta tal hördes ett stort bifallsrop och wapengny af allmogen. Då framleddes Anund, som i dopet war Jakob kallad. Den gamla kärleken till Konungahuset waknade, och han blef hyllad till Konung, dock så, att fadern fick behålla Konunganamn och rådde i det mesta under sin lifstid. Men Anund skulle warda folkets man mot allt olag och förtryck. Så slöts tinget wid Ulleråker, och hwar drog hem till sitt igen.

15. Konungamötet i Kunghälla.

Swea Konung hade nu tröttnat att längre sträfwa det allmänna tänkesättet emot och längtade med allwar efter frid med sin måg, Olof Helige i Norrige. De möttes med god sämja i Kungelf och afslutade der sina twistigheter. Det är en sägen, att Konungarne då kastat terning derom, hwilken skulle behålla ön Hisingen, som ömsom lydt till Swerige, ömsom till Norrige. I första kastet fick Konungen i Swerige twå feror. Konungen i Norrige kastade och fick likaledes. Andra gången war Olof Skötkonung lika lycklig, och tyckte då alla, att Olof Haraldsson hade förlorat spelet; men han sade: «Förspnen kan wäl häruti ännu beskära mig någon lycka», och kastade, — då, till allas förundran, ena terningen brast i tu och uppwisade sju ögon, så att han fick winsten. Konungarne skiljdes derefter åt med stor wänskap, till både de Swenskes och Norskes stora glädje och båtnad.

Från den tiden lefde Konung Olof Swenske, för det mesta skiljd från werldsliga omsorger, i det nya Sigtuna, som han anlagt midt emot det förstörda Forn-Sigtuna, på andra sidan fjärden; men mest wistades han på Husaby i Westra

gårland, der, enligt allmän sägen, både han och hans Drottning afsidit och hafwa sin lägerstad. På westra sidan i kyrkogården wisas deras grafstenar, med runda lock: Konungens med många finnebilder utsirad, Drottning Estrids utan ristning eller prydnader. Af det gamla Konungshuset, eller slottet, byggdes sedan den wackra domkyrkan i Husaby, der ännu märken finnas efter trappor och igenmurade fenster. Så hände det ock, att det hus, der den första Christna Swea Konungs hjerta ofta suckat till Gud för folk och land, blef ett Herrans tempel. Der säges ock wara byggdt det första Kloster i landet. Kloster betyder ett gömställe, eller tillflyktsort, der heliga menniskor, gömda undan werlden, tillbragte sitt lif i ständig bön och andeliga betraktelser. Men detta och kanske många andra af de första klostren i landet war icke annat än en schola, der af lärda och heliga män ynglingar undervisades i goda, Christeliga seder och sådan lärdom, att de sedan kunde utsändas såsom herdar i Christi hjord. Efter biskopehuset, som låg nära inwid klostret, finnes ännu qwar en hög mur; der hade biskopen sitt säte, innan det flyttades närmare Skara, till det ställe, som kallades Mildeshed; ett wackert namn, för församlingens herdar wäl wärdt att tänka på.

16. Om Konung Anund Jakob, Olofs son.

Den unga Konungen hade wäl i dopet fått namnet Jakob; men folket älskade mer namnet Anund, som påminte om den gamla, goda Konung Anund, landets uppodlare. De goda bland hedningarne kallade honom derföre helst med detta namn; men de onda, som illa kunde lida det allwar, hwarmed han bjöd lag och rätt hållas i landet, kallade honom Kolbränna. Detta kom deraf, att Konungen stiftat den lag, att ingen, som förr skett, hädanefter skulle tillåtas att med böter försona mordbrand, utan skulle, dereft han kunde anträffas med eldfånget i handen, han sjelf brännas, och hans egendom tillfalla Konungen, målsmannen och häradet. Christendomen njöt hans särdeles omwårdnad, och lärarne höllos i största aktning. Deraf fick han af dem det hedrande tillnam-

met den aldra Christligaste. Han war trofast i sin bund och wänskap, och många förnäma män och Konungasöner, som förföljdes af fiender och olycksöden, hade god skydd ort i Sverige uti hans dagar, såsom härefter kommer att förtäljas.

17. Slaget i Helgeå.

Det war om hösten, år 1030, som Konung Anund med stort antal skepp seglade utefter Skånska stranden, sin swåger, Olof den Helige, till hjelp mot Knut den Rike, Konung i England och Danmark. Icke långt från Åhus lade sig Sweriges och Norriges förenade flottor. Sunnan ifrån kom emot aftonen Konung Knuts wida större sjömagt och lade sig i den hamn, som utgöres af Helgeåns utlopp, eller mynning. Det war för sent att börja slaget, utan lågo flottorna stilla i hwarandras åsyn öfwer natten. Då gick Konung Olof med mycket folk upp i land, på ena sidan af ån, allt till det ställe, der nu staden Christianstad är belägen, och gjorde en stor fördämning i ån, så att mycket watten samlades derofwanföre i dammen. På andra å-stranden, men närmare intill hafwet, hade en stor del af Konung Knuts folk, Engelsmän, Danskar och Norrmän, gått i land, att hwila eller leka. Tidigt på morgonen lade Anund och Olof ut till sjös och beredde sig till drabbning. Då refs hastigt dammen upp, och det wåldsamma wattuflödet med grus och stockar störtade fram öfwer alla åns bräddar, fördränkte allt folket, som woro i land, och kastade de stora Engelska skeppen in på hwarandra eller dref det ena hit, det andra dit, ut åt hafwet och spolade många män af skeppen i sjön. Sjelfwa Konung Knuts eget skepp dref in bland fiendernas fartyg, och hade han då blifwit deras fånge, om icke i detsamma hans swåger, Ulf Jarl från Danmark, ankommit med stor rasthet och hulpit honom ur faran. Men så stort antal af skona skepp hade Knut den Rike ännu i behåll, att Konungarne icke wågade å nyo anfalla honom, och så förfagda hade Engelsmännen blifwit af Swenskarnes och Norrmännens tapperhet och Helgeåns raseri, att Knut icke heller wågade antasta dem, utan skiljdes de härmed

åt den dagen. Sedan drog Knut till Danmark, och Konungarne öster ut till Baresund wid Östgöta stranden. Efter Konung Olofs död, då hans helighet och järtecken blefwo werldskunniga, kommo Östgötarne ihog det ställe, der han legat med sin flotta, och kallade det Olofshamn, och i Gryts kyrka uppsattes hans bild, skuren af trä och under fötterna trampande ett grinande troll. Här steg Konung Anund i land och stämde husting med sina krigshöfdingar. Då yppades, att de Swenske hade stor obenägenhet, att widare gå emot en så öfwerlägsen magt, som Danska Konungens war. De tyckte allt sent wara lidet på hösten, att längre ligga ute i ledung. Flere af Norrmännen öfwergåfwo ock nu sin Konung; det sades Knut den Rikes guld och stora löften hafwa wållat. Anund lofwade sin swåger framdeles wänskap och bistånd, och drog han så hem. Men Olof for landwägen genom Westergötland och Wärmland till Norrige tillbaka.

18. Om Walgöte Hundhedens omwändelse och död i Hwita Wadum.

Efter Helge-å-slaget hände sig en natt, att en Isländsk man, wid namn Egil, och Tofwe, Westgöta-Jarlen Walgötes son, Konung Olofs trogna följeslagare och wänner, höllo wakt på Konungens skepp. Då hörde de stor gråt och klagan från de Danska fångar, som bundna förwarades på stranden. Denna ömkeliga olåt sade Tofwe sig icke kunna lida, utan bad Egil följa sig till stranden och lösa dem, hwilket de ock genast gjorde. Denna gerning berömdes mycket af folket; men Konungen blef deröfwer så wred, att deras egna lif stodo i fara. Det war allmän sägen bland Konungens män, att; när någon blef sjuk, och Konungen lade sin hand på det lidande stället, blef det bättre med honom. En kort tid efter fångarnes bortlöpande blef Egil sjuk, och Konungen wille icke komma till honom. Då talade Egils wänner för Konungen, huru han ångrade sin obetänkta gerning och bad om tillgift. Deraf bewektes Konungen att besöka honom, och lade han då sin hand på Egils sida, der wärken war, och sjöng derjemte sina böner, så att den sjuke genast blef helbregda. Men Tof-

we kunde blott på det willkor återwinna Konungens wänskap, att han skulle föra sin fader, Walgöte Jarl, som kallades Hundheden, till honom. Swenskarne hafwa en dygd; som är att högt prisa: de äro ej snare att lättsinnigt antaga det nya och lemna det gamla bepröfwade. Men detta blir ock stundom ett stort fel, då de med enwishet fortfara i sina fäders willfarelser. Så gjorde den gamle Jarlen. Han kastade sin son i ett hårdt fängelse, för det han under sina ungdomsresor antagit Christen tro. Men Tofwe war ständaktig och led tåligt, tilldeß hans wänner, de många Christna i Westergötland, bidkade den gamla hedningen. Han bewektes ock slutligen att följa sin son till Konungen i Sarpsborg. Det war Konung Olof högst om hjertat, att winna sådana sanningens motståndare, som Walgöte; men denne för sina fäders tro nitälskande Jarl wille icke höra sanningens röst, utan återwände lika hedniskt sinnad, som han kommit. Men de sanningar, han hört, och den fromma Konungens böner till himmelen för den olyckliges omwändelse woro icke förgäfwes. Walgöte insjuknade under hemwägen på Eda skog. Det war hans helsot, och han märkte grannt sjelf, att han stod grafwen nära. Nu är det så med alla föremål: wi se dem ljusligare, då wi äro dem närmare; så är ock med ewigheten, när menniskan står på detta lifwets strand: wi se tydligare dit in, då wi komma henne närmare. Så gick det nu Walgöte. Sonen hörde med glädjetårar sin fader döende åkalla Jesu namn och skyndade till Sarpsborg, att bedja Konungen besöka den omwände, som war i stort samwetsqwal stadd, förr än han fick den frälsande döpelsens delaktighet. Glad, som hade han wunnit ett rike, skyndade Konungen till den sjukes tröst och lät iklåda honom den hwita dopskruden, hwarefter han döptes af biskopen och afsomnade sedan roligt. Döpelseskruden blef hans swepning. Detta kallades att dö i hwita wadum, det är, i hwita wäder, eller kläder. Många omwända hedningar brukade på den tiden icke strax låta sig döpa, utan bleswo primsignade, det är, af presten såsom en förberedelse med händers pålägging wälsignade; men med döpelsen lato de anstå till sitt ytterste (likasom mången nu gör med

den sista nattwardsgången), på det de icke skulle skäcka sin hwita strud, innan de framträdde för Herran. Det war en stor högtidlighet i det hus, der sålunda en kär wän, högtidsklädd och redad, gick in i ewigheten, och ofta sattes, såsom det wigtigaste af den döda hjeltens öden, på runristad sten: Han dog i hwita wadum. På många orter, såsom i Uppland, wid Jäderstad i Skeptuna, wid Mölnby i Wallentuna, wid Thorsåtra i Bro, wid Höga i Bondkyrka, wid kyrkodörren i Tensta, wid Amnö i Weckholm och på flera andra ställen finnas sådana bautastenar, der runor äro ristade af de efterlefwande, till minne af deras lyckliga anhöriga, som dött i hwita wadum.

19. Olof den Heliges flykt och återkomst.

Sådan efterrättelse om de Nordiska folken är i gamla chrönikor, att de Swenske warit mindre lättwunna och mer trofasta än de Danske, men icke så hårdsinnade och sjelfrådiga som de Norske. Ett stort lyte hade de alla gemensamt, att de gerna togo främmande guld, när det dem bjöds af sådana Furstar, som tycka ringa magt ligga derpå, om de styra ett fält, af penningar förderfwadt, folk, eller ett, som har sin dygd och sin ära i behåll. Så war Konung Knut den Rike sinnad. Mången förut ärlig Norrman blef Drottswikare, då han såg Knuts guldringar blänka. De Norska Herrar och rike Bondesöner woro, när de gingo i wiking, wana wid att så härja, röfwa och dräpa, så inom som utom lands, och kunde nu icke gerna lida, att Konungen utan nåd straffade lika både rik och fattig, som bröt lag och landsfrid. Derföre gingo nu de mesta Konung Knut till handa. Då flydde den gode Konung Olof från sitt fädernesland, och med hans flykt föll det heliga korset; mången Norrman trampade det och återgick till sitt hedniska mörker. Många underliga sägner gingo sedan om denna färd och de järtecken, som Konungen gjorde. Det berättas, att på stränderna funnos troll, som wille skada honom och hans män, då de rodde förbi. En gång, så förtäljes det, kom ett troll rytande:

«Kung Olof, med ditt pipuga skägg,
«Du seglar för när' min badstugu-wägg!»

Konungen swarade:

«Du troll, med din rock och ten,
«Skall bli i sten
«Och aldrig mer göra skeppare mehn.»

Till minne af denna händelse skall Konung Olof hafwa uppsatt ett kors i Dalby kyrka i Elfdals härad. Många sådana sagor och sånger diktades sedan och utspriddes wida om Konungen. — Olof for nu med icke många tillgifna män genom Eda skog, Wärmland och Wadsbo i Westergötland, tilldeß han kom till Nerike. Det är dock mer sannolikt af en gammal sägen i Dalarne, att Olof den Helige denna gången ur Norrige kommit wägen genom Dalarna, der han hwilade öfwer en natt på gården Kungsnäs i Husby. Den gården kallas nu Näsgård och ligger wid Dalelfwen och Hedemora wägen. Att sägnen om en så hög och helig gäst som denna Konung Olof bibehållit sig der i orten från slägte till slägte, är icke underligt, emedan en gård, af ett Helgons hwila derstädes helgad, alltid hos det fromma folket skulle få ett waraktigt minne. Kan ock hända war det under en annan färd till Swerige som Konung Olof hwilade i Kungsnäs. I Nerike war wid Konung Olofs ankomst en Jarl, som het Sigtrug. Han war den flyktande Konungens gamle wän från wikingstiden. Han hade byggt en borg, som kallades Sigtrugsborg, och af hwilken stenhögar finnas wid Skyberga i Hardemo. Der blef Konungen wäl emottagen, och blef den wåken Christendomen i Nerike förkunnad. Det säges, att Konungen sjelf döpt folket i Hardemo källa, som deraf ännu kallas St. Olofs källa. Af när och fjerran boende blef denna källan sedan länge wördad och besökt med enfaldig tro, att den, som plågades af någon krankhet och drack af det wattnet under from bön till Herran på det heliga rummet, skulle få någon hjelp och lisa, för St. Olofs skull. En annan St. Olofs Källa, lika talrikt af folk besökt ännu i sednare ti-

det hwar Olofsmeßeafton, finnes i Westlanda socken i Bohuslän wid gården Källsered, uti en sandbacke. Många berättas de wara, som det för tro och bön till helig Olof fått bot för sjukdom. Det är anfördt såsom anmärkningswärdt om den källan, att, når hon ofta eljest om sommaren war uttorkad, blef hon dock alltid wid Olsmeßan full med friskt watten.

Följande wår for Konungen, wäl utrustad af Sigtrug Jarl, öfwer till Holmgård; men hans gemål, Astrid, blef qwar i Swea Konung Anunds, sin halfbroders, wärd. När han kom till Holmgård, blef han af Konungen och Drottning Ingegerd, som aldrig i sin wänskap för honom förändrats, med all heder och wälwillja emottagen. Omkring ett år lefde han det i stillhet. Sin dag delade han mellan bön och sjelfpröfning samt besök hos nödlidande och sjuka. Wida omkring gick en sägen om hans böners kraft att bota de sjuka, då han lade sina händer på dem. Sådant kalla många i wår tid widskeplig tro, och det är wisserligen icke godt att tro allt, som säges, ty många bedragare finnas; men det är icke heller wist, att tro på ingenting, likasom wore nu ingen Gud i werlden, som något förmådde genom sina redskap uträtta. Han har sjelf sagt i sitt Ord, att Hans arm är icke förkortad att hjelpa. Så nogräknad war Olof med sitt samwete, att han icke wille i det aldra minsta bryta mot de bud och Christliga sedwänjor, som den tiden ansågos för heliga. En gång satt han om en Söndag i sina djupaste tankar och täljde med sin knif af ett stycke trä den ena nedfallande spånen efter den andra; sådant ansågs den tiden syndigt. Konungens tjenare, eller skosswen, sade då: »Herre! I morgon är det Måndag.» Då märkte Olof, att det wär sabbathsdag, och styndade att straffa sig för sin obetänkta gerning, plockade noga upp spånerna, lade dem i handen och lät dem der brännas upp, hwarför sweda det ock honom förorsakade. Men på detta sätt fell han ofta in i djupa tankar och swärmodighet; hans hjerta war i Norrige, det kära fäderneslandet, som nu hade hwarken Gud eller Konung. Det är wäl troligt, att många werldsliga omsorger och frestelser under Konungens oroliga regerings-

tid afskedt honom från det rätta målet, och det war således uppenbarligen en Försynens skickelse, att han blef ryckt ur detta tillstånd och fick lida någon förödmjukelse. Så blef Konungens wistande i Holmgård honom en nyttig beredelse till hans förestående bortgång från denna werlden.

Kallad af sina wänner i Norrige, som trodde nu tid wara för honom att återtaga sitt rike, men mer, som wi tro, ledd af en högre skickelse, tog Olof afsked af sin fordna fästmö och den goda Konungen, hennes gemål, samt anträdde, herrligen utrystad med folk och skepp, sin återfärd; men sin unga son, Magnus, lemnade han qwar hos Konungen i Gardarike. Han seglade derefter till Swerige och lade in i Mälaren, tilldeß han kom till Aros, som nu heter Westerås. Sände sedan bud till Konung Anund, som skyndade dit, der Olof war. Med honom kom ock Drottning Astrid till Konung Olof, med de män, som warit henne följaktiga; det blef å ömse sidor ett glädjemöte. Swea Konungen tog wäl emot honom och gladdes mycket, då de råkades.

20. Konung Olof samlar här i Swerige.

Konung Anund hade nogsamt märkt, att hans män icke hållit sig obesmittade af Knut Rikes Engelska guld. Hans rådgifware afstyrkte ock fredsbrott med Norrige, såsom stridande mot folkets tänkesätt. Men, då Konung Olof begärde hjelp, att återtaga sitt konungadöme, hwarwid mest war att hoppas af qwarlemnade wänner och anhöriga i landet, wille han ej alldeles afslå sin gamla bundsförwandt denna billiga begäran, utan lemnade honom frihet att bland de Swenska utwälja sig 400 goda stridsmän till följeslagare på denna hemfärd. Deßutom blef honom tillåtet, att under sin färd genom Swenska landet samla till sig så stor här, som friwilligt honom följa wille. Så tog Konung Olof åter farwäl af sin gemål samt den trogna wännen Anund och satte sig med sin lilla här i rörelse till Norrige. Att återse sin kära fosterjord, att der åter uppwäcka tron på den sanne Guden, som efter hans bortresa blifwit af de flesta förkastad, samt frälsa sina fattigare och swagare landsmän undan de rikas wäld och förtryck, war målet

ste alla hans tankar och fromma bönet till himmelen. Wägen togs genom Dalarna, som då kallades Jernbäraland, emedan det mesta goda jern den tiden derstädes tillwerkades. Att Konung Olof den Heliges färd började på denna wäg, och att han, wid ankomsten från Ryßland, först anlände till Åros, eller det nu warande Westerås, kan hafwa följande anledning.

Icke långt från det gamla Åros låg ett skogbewuxet näs, som enligt sägen fått sitt namn efter en fordom tima der rådande kämpe, wid namn Ramer, och blifwit kallad Ramnäs. Det war på twå sidor kringflutet af segelleden, som då gick der fram. Ytterst på näset låg en borg, som wid Christna tidens begynnelse egdes af en hednisk skogshöfding, wid namn Sure, eller Thure, och kallas än i dag Suraborg. Bygden häromkring har i hedentid warit kallad Thuramarken. Ännu stå murar qwar af borgen, och Sura kyrka säges wara byggd på grunden af ett gammalt afgudahus, som legat derintill. En Konung Olof hade intagit borgen, förstört afgudahuset och låtit bygga kyrkan, som länge warit en offerkyrka. Det säges, att denna Konung war Olof Skötkonung, och borgen från den tiden en Konungarnes tillhörighet. Somliga mena, att Olof den Helige, den tiden han war med sin flotta in i Mälaren, öfwerwunnit den hednisks kämpen, förstört afgudahuset, och att derefter offerkyrkan blifwit byggd till hans åminnelse, emedan alla kyrkor, som inwigdes med St. Olofs helighet, woro offerkyrkor, der långwäga folk offrade och läto bedja för sina sjuka. Om Konung Anund sjelf eller hans syster, Drottning Astrid, den tiden, då Konung Olof kom från Ryßland, wistats på Suraborg, blir den berättelse styrkt, som är allmän, att han ej seglade först in till Uppsala, utan genast till Westerås, och möttes der af Swenska Konungen och sin Drottning. I samma ort, som denna gamla borg, och icke långt från offerkyrkan, finnes ett ställe, benämdt Olofsberg, och sägen är bland folket, att Konung Olof der en gång rastat eller mönstrat sin krigshär. Allt detta tyckes wittna, att Olof den Helige här wistats, och

kan hända hwilade han här, då han med det folk, han sköt i Swea land, tågade upp åt Dalarne. Allt som han framryckte, ökades hans lilla hår, och i Dalarne, eller Jernbärarland, stötte till honom det folk, som med hans stjufbroder, Harald Sigurdsson, kommit från Norrige. Då war Harald femton år gammal, och kårt war brödramötet. Dag Ringsson, en mycket manlig och frimodig härförare från Göta land, men eljest ättad ifrån Norrige, förde här Konungen tolfhundra goda stridsmän till handa. I tre hopar fördelade Konungen sitt folk och drog genom Jämtland på tre wilka wägar in uti Norrige, tilldeß han kom till den ort, som heter Stiklarstad. Der uppslog han på heden sitt läger och afbidade bondehären, som, likt en wåldig ström, gick framåt och, ju längre den kom, alltjemnt ökades af tillströmmande landsfolk, som anförde och mot Konungen uppretades af länshöfdingarne och de mägtiga odalmän, hwilka tagit gods och guld af Konung Knut den Rike. Olof hade nu många fiender; de sjelfrådiga Norrmän, som helst onåpsta begingo dråp och rån, wille icke längre lida Konunga-wälde.

21. Om Skogs-Höfdingar och Stigmän.

De gamla Jättars och Berg-Konungars ätt fortlefde ännu, in åt bergen och i de stora skogarna. De hade ingen tro på ett gudomligt Öfwerwäsende och kände icke Åsaläran, emedan de härstammade från denna läras urgamla fiender. Likasom wikingarne och Sjö-Konungarne lefde af rof på sjön, så woro deßa ett slags Skogs-Konungar, som ingen lag och ingen öfwerherre erkände. Med jättelik wext och styrka, woro de fruktanswärda och samlade ofta kring sig stora röfwarebander. Skogshöfdingarne lefde stundom alldeles ensamma, stundom förenade, två eller tre, i samma bergshåla. Dit war ej godt för den willsefarande jägaren eller wandraren att komma. Stundom hade de under sig ett helt band af wåldsverkare, som kallades Stigmän; dem sände de ut i skogarna, på wägar och stigar, att lura upp rof af wägfarande och köpmannaforor. Strandfolket och folket i de odlade bygderna led af dem stort intrång. Wallhjonen i skogarna blefwo ofta af

dem öfwerfallna, och boskapen bortröfwad. Fäherdarne wore förfedda med stora ludrar, i hwilka de ropade, och kunde på ganska långt afstånd tala med hemfolket och kalla dem till hjelp, då någon fara på färde war. Häraf uppkommo de wackra wallwisorna, som sedan länge ljödo i wåra skogar, och af hwilka några ännu äro i folkets minne, men sjungas nu mest såsom waggwisor för sina milda melodiers skull. I Göta land och Wärmland har fordom en sådan skogshöfding warit wida beryktad, wid namn Thor i fjellet. Om honom sjunges ännu i deßa landsorter följande wallsång. Först berättes, huru wallhjonen i skogen en dag blefwo öfwerfallna af stigmännen. Då stötte ett wallhjon i ludern, att wäcka byfolkets uppmärksamhet, som tröskade på en loge: Tu — lul — i logen, tyckes betyda: tyst, — lyßnen, I på logen!

Tu — lul i logen!
Tolf man i skogen!
Tolf man äro de;
Tolf swärd bära de;
Stora oxen stinga de;
Wallbarnen skräma de.
Mej will de locka
Till Thor i fjell.

Sjelfwa namnen på de skogshöfdingar, som lefde i början af Christendomen, tyda på deras urgamla stam. Af det, som är om dem antecknadt i gamla historieböcker, synes, att de skattat ganska högt hjelte-äran och wisat stort förakt för döden. Många sådana, åtföljde af sina stigmän, kommo ur Swea och Göta lands samt Wärmlands skogar till Konung Olof och erbjödo honom sitt biträde i striden. Bland deßa utmärkte sig höfdingarne Asar-Faste och Gauka-Thor. Den Jämtländska skogshöfdingen Arnliot Gellina syntes bock ypperligast af dem alla: han war af smärt och reslig wext; ingen man i hären räckte honom längre än till axlarna. Han war kostbart klädd i en röd lifrock, omgjordad med ett präktigt bälte, och bar i handen ett spjut, på hwilket skaftet

war inlagdt med guld. Konungen sade till dessa hedningar: «I kunnen wäl se, att jag i denna strid mot en så mång«dubbelt starkare fiende, ej kan drista på min lilla härsmagt, «utan måste jag nu förtrösta på Gud; ty genom Hans magt «och miskund allena munde wi erhålla seger. Derföre måste «jemwäl alla de, som med mig willja gå i striden, tro på «Honom och antaga dopet.» — Till Arnliot sade han: «Hwem «tror du på?» — Skogshöfdingen swarade: «På mig sjelf och «min starka arm har jag trott hittilldags och funnit mig wäl «deraf; men nu will jag, på dina ord, tro på hwita Christ, «efter du finner det så högeligen af nöden.» — Der war då icke lång tid till underwisning i Christendomen; men Konungen sade dem både kort och wäl innehållet af sin och alla goda Christnas tro: «Du skall tro,» — sade han, «att Jesus «Christus skapat hafwer himmel och jord och allt folk, och att «till honom komma skola efter döden alla menniskor, som äro «goda och rättrogna.» — Då antogo skogsmännen dop och Christendom. Så stor war deras aktning för Konungens wälbiga gerningar och widt beryktade hjelte-ära, att de heldre med Honom gingo en ögonskenlig undergång till mötes, än följde med hans fiender, att winna gods och seger.

22. Slaget wid Stiklarstad (1032).

Det war den natten, som föregick det blodiga slaget; då låg Konungen midt ibland sina män, som sofwo under sina sköldar, kringspridda på heden. Konungen wakade länge, bedjande Gud för sig och sitt folk, och sof ganska litet. Mot dagningen föll en blund öfwer honom, och, när han waknade, rann dagen upp. Nära intill Konungen låg Thormoder Kolbruna-skald; till honom sade Konungen: «Sjung för oß ett qwäde!» — Thormoder satte sig upp och qwad ganska högt, så att det hördes öfwer hela hären, en sång, som kallades Bjarkamal det Gamla, hwars början är så lunda:

Dagen upprinner,
Hanen gal:

Det är tid,
Det är tid,
Wårt arbete göra.
Waker upp! — Waker upp!
Wånfälle Kung,
Alle J ädle
Konungatjenare!

Har, den hårdhändte,
Rolfer, skotten,
Ättgode män,
Som aldrig flyn!
Jag wäcker Er,
Ej till win,
Ej till qwinnoglam;
Upp! — Jag wäcker er
Till hårda bardaslekar.

Då waknade folket. Konungen tackade skalden för den munträde sången och gaf honom en guldring, som wog en half mark. Thormoder tackade Konungen, sägande: «God «Konung hafwa wi; dock är nu swårt att se hans lifslängd; «men det är min bön, Konung! att du aldrig låter oß skil«jas åt, hwarken i lifwet eller i döden.» — Derefter går Konungen med sin här till Stiklarstad, der bönderna snart mötte honom, och war deras styrka, som det berättas, tio tusende. Konungen drisade wäl på rättmätig sak och himmelens hjelp; men så wißte han ock, att icke alltid rättwisan segrar på jorden. Och af mycket, som både inom och utom honom tilldrog sig denna märkliga dag, synes det, att han gick till striden, mer eldad af hopp om ärofull död och ett snart inträde i den himmelska glädjen, än om jordisk seger.

Konungsfolket bar till fälttecken ett hwitt kors å hjelm och sköld. Konungen sjelf bar gyldene hjelm och hwit sköld; men i skölden war det heliga korset med guld inlagdt, och i handen bar han det guldbelagda spjut, som nu står wid altaret i Christkyrkans chor i Trondhjem. Omkring Konungen stodo hans huskarlar, utwalda bland ypperliga, stridgoda män;

de kallades hans stöldborg, och derutom stöd wid hans sida skalderna, «på det att de,» sade Konungen, «skulle sjelfwa se, «hwad som föregick af mandomsrön, att derom kunna framdeles förtälja och i sånger beprisa de fallna hjeltarne.» En af skalderna qwad då i stöldborgen:

Glad skall i sina salar
Den fribornes dotter
Höra skaldens sång,
Hur' oförskräckt hjeltarne gingo
Hårdan strid till mötes,
Och dock trofäst wi
Uti stålregnet
Öster-Konungen följde.

Flera sådana wisor diktades. Dem lärde sig folket genast. Midt i hären bars af trofast hand Konungens banér, och framför banéret gingo de förut omtalade skogshöfdingarne, främst bland dem Arnliot Gellina. Bondehären anfördes af de länshöfdingar, som tagit gods och guld af Konung Knut. Då slaget började, upphöfwo de sitt härskri: «Fram, fram, Wendemän!» — Men Konungsfolkets anfallsrop war: «Fram, fram, Christmän, Körsmän, Konungsmän!» — Men bondehären swigtade, när Konungen gick fram ur sin stöldborg och stridde främst framför sitt banér, och en underlig förskräckelse intog mängen, då de trädde honom inför ögonen. I första anfallet gjorde skogsmännen ett stort nederlag bland bönderne, men stupade sedan alla, emedan de gingo främst och oförskräckt fram. Då föll ock den ädle Arnliot, höljd af sår. Så står i sagan ärofullt denna skogsmans namn, som föll i strid för det heliga korset och för den Konung, han framför andra mån älskat. Sedan gick Konungen wäldigt fram med sitt goda swärd, och fick deraf mängen banesår. Till olycka för Konungen hade Dag Ringsson med sitt folk gått will i skogen. Nu kom han som en tjungeld öfwer fienden; — men det war för sent; Konungen war redan fallen. Bland fienderna woro många, som för dråp och wäldsgerningar fordom blifwit härdt straffade af Konungen. Bland dem war en skeppsbyggare,

som för ett dråp skull hade blifwit fälld till böter, men länge undandragit sig att erlägga dem. Då hade Konungen tagit ifrån honom ett nybygdt, ganska förträffligt skepp. Att hämnas denna stränghet, war Thorsten Skeppsbyggare kommen och sökte, bland de främste, att skada Konungen. Försåtligt smög han fram och högg sin yxa in ofwan Konungens knä. Detta war det första sår, Konungen fick: han segnade då ned, bad Gud sig hjelpa och fick snart flera banesår. Når Konungen war fallen, gick en bäfwan genom bondehären för denna gerning, och många sägas hafwa ångrat sitt deltagande i detta Drottsmek. Men de rika, sjelfrådiga Norrmännen tycktes nu finna sig wäl i landet, emedan de på den tiden städse besinnits, williga att undergifwa sig Guds eller Konungens lagar.

23. Slutet af Konung Olof den Heliges Saga.

Når striden begyntes wid Stiklarstad, så förtäljes i sagorna, kom ett stort mörker öfwer landet, fastän intet moln war på himmelen. Dagen tycktes förwandlad till natt, och mörkret warade, tilldeß Konungen war fallen. Då framstrålade solen åter klart. Många under och järtecken, som skola tilldragit sig med St. Olofs qwarlefwor, förtäljas äfwen; men det wore för långt, att dem här beskrifwa. Det hände nu, hwad oftast händer, att den gode Konungen först blef rätt wärderad efter sin död. Ett år efter slaget war förlidet, och Konung Swen, Knut den Rikes son, hade börjat förtrycka folket, då detta med allwar började söka efter det ställe, der Konung Olofs kropp blifwit lagd. Då uppenbarades af de wänner, som dittills, för hans fienders skull, det fördolt, hwar de gömt de kära qwarlefworna, och det berättas, att, då biskopen skulle uppgräfwa liket, kom det af sig sjelft sagteliga skridande upp ur jorden. Konungen låg oförwandlad, likasom hade han endast slumrat, och hans ansigte war mildt och behagligt att se uppå. De, som sett honom wid Stiklarstad, kunde weta, att hans hår, skägg och naglar mycket wuxit sedan den tiden. Biskopen klippte derföre med en sax hans hår och naglar i Konung Swens närwaro. Det är en så

gen, att Konungarne sedan i långliga tider, en gång om året, tillika med biskopen, gingo upp i choret, der St. Olofs skrin stod, förfärdigadt af guld och silfwer, med ädla stenar rikt infattadt, öppnade det inför allt folket och klippte det heliga likets naglar och hår, som ännu wexte. Men ur sandbacken, der Konungen warit jordad, sprang upp en klar källa, der många funno bot för sot och krankhet. Öfwer den fordna grafwen sattes altaret i den kyrka, som helgad war Konung Olofs minne, och der byggdes sedan Trondhjems härliga tempel af huggen tälgsten. Om deßa händelser sjöng Thorarin Loftunga följande:

Nu har i Trondhjem
Öfwer-Konungen
Sig säte beredt.
Der will för allan
Ålder sin
Guldrings-brytaren
Sitt hof hålla,

Der, som Olof
Fordom byggde,
Innan han for
Till himmelrike,
Och der wardt,
Som alla weta,
I Kyrkan satt
Af Konungsmannen.

Hade sig
Fullwäl beredt
Haralds Son
Till himmelen,
Förr'n ifrån jorden
Den milde Konung for,
Som sitter nu
Med Herrans Son.

Der helig ligger
Loffäll Konung,
Sig få lik
Och oförwandlad.
Der mägta ån,-
Som på lefwande man,
Konungens hår
Och naglar wexa.

Der kring den trånga
Brådsång hans
Klockor ringde
Af sig sjelfwa;
Och hwarje dag
Hörer folket
Klock-ljuden
Kring Konungsmannen.

Men derofwan
På altaret
Brinna ljusen,
Till Christi behag;
Så hafwer Olof,
Medan han lefde,
Syndalös
Sin själ bewarat.

Mängen kommer
Krypande dit,
Der den Helige ligger,
Bot att winna;
Dit söka sig
De blinde och dumbar,
Och helbregda gå
De alla dådan.

Bed helig Olof, Du,
Dig wara huld;

Han är hos Gud
Sitt lands beskydd;
Han wäl förmår
Hos Gud utwerka
Årswext och frid
Åt menniskor alla,
Dereft du frambär
För mägtig helgedom,
Såsom böckerna säga,
Dina böner.

Wi hafwa berättat, huru mycket Konung Olof, medan han lefde, war i Sverige afhållen. Sedan han dött, och hans helighet blef känd, helgade man äfwen här kyrkor åt hans minne och anropade om hans förböner hos Herran, såsom i de tider öfligt war, för goda år och wälsignelse. Och just på samma dag, d. 29 Juli, på hwilken, året 1032, Konungen föll, och solen förmörkades från kl. 10 till 3, firades sedan Olsmesse dag, hans högtid i hela Norden; den utmärkes på runstafwen med en bila, eller yxa, emedan Thorsten Skeppsbyggare med en yxa gaf honom det första såret, och med en sådeskrok, eller stäka, såsom wi redan förut omnämt.

Såsom prof af Nordens Kyrkoandakt må anföras följande böner, som tillhörde Olsmeßohögtid:

Bön till St. Olof.

O, helige Guds Martyr, Sancte Olawe, bed för oß till Herranom Gud, att han wille förlåna oß, nåder för wåra synder och gifwa oß ewärdelig glädje! Amen.

Collecta.

O, Du, Herre Gud, som är en krona för alla Konungar och en seger för alla Martyrer, förlåna oß, för St. Olofs böns skull och för hans martyrdöd, att wi måge få den ewärdeliga kronan! Amen.

24. Om Throndernas sändebud till Swerige och Drottning Astrid.

Om Knytlingarnes, det är, Konung Knut den Rikes och hans söners, bedrifter och widsträckta wälde är skrifwen den bok, som kallas Knytlinga-Sagan. Men Knut den Rike war wida berömd. Han war Sigrid Storrådas son och stjufbroder med Konung Olof Skötkonung samt egde i Swerige och Westergötland alla sin moders fädernegods. Hans son, Swen Knutsson, förde öfwer Norrige en tung hira. I hans tid woro Norrmännen föga annat än trälar under Danska höfdingar, som förtryckte landet. I alla mål hade Danska män företräde, och war då i Norrige den lag satt, att en Dansk mans witnesmål skulle gälla för mer än tio Norrmäns. Nu hade de Norske gerna welat wäcka Konung Olof upp ur hans graf, om de det kunnat. Bland det betryckta folket gick det tal, att Throndernа warit upphofwet dertill, att Konung Olof den Helige förlorat lif och krona; och komme det nu dem till, som mest wållat, att Norriges män blifwit lagda under detta ok, hwilket lika mycket tryckte fattiga som rika, att göra uppresning och skaffa bot för denna nöd. Det war ock landtfolkets mening, att största styrkan wore i Throndhjem. Throndhjemsboarne erkände ock, att så i sanning war, att de mest warit wållande till denna olycksgerning. De höllo en tid sammankomster och rådplägningar om detta mål och stadnade wid det beslut, att sända till Swerige och begära Magnus, Olof Heliges son, till Konung. Twänne de yppersta män bland Throndernа, Einar Tambaskjelfwer, som länge med stort anseende wistats förut i Swerige, och Kalf Arneson, som gaf Konung Olof det sista hugsåret wid Stiklarstad, foro då östan ut till Swerige, att söka Konung Anund och Enkedrottning Astrid, som wistades hos sina bröder i Sigtuna. Sändemännens ärende behagade Konungen wäl. Sedan färdades de widare till Holmgård, der den unga Konungasonen wistades. Den ädla Drotning Ingegerd hade aldrig glömt sin ungdomswänskap för Konung Olof och war derföre alltid ett säkert stöd och tillflykt för hans

olyckliga anhöriga. Genom hennes bemedling hos sin Gemål Konungen blef Magnus wäl utrustad med skepp och folk och kom så med de Throndiska sändemännen till Swerige, till sin stjufmoder, som war mycket glad wid detta möte. Konung Anund wille icke uppbåda landtfolket till ledung, men bewilljade Drottning Astrid, att hon sjelf skulle få tala med folket på tinget om denna angelägenhet. Det är berättadt, att Drottning Astrid war mycket afhållen i Westergötland, der hon blifwit uppfostrad, och der hon ock mestadels, då hon ej wistades i Norrige, uppehöll sig hos sin fosterfader Eigil, en ansenlig och rik odalman. Denne man hade wäl tillhört Konungahusets wänner, den tid hof hölls i Husaby, eftersom den unga Konungadottern åt hans wård anförtroddes. I Främesta socken är troligt, att han hade sin bostad, och det säges, att Drottning Astrid, sedan hon mist alla de sina, i denna sin barndoms kåra bygd tillbragt sina sista dagar. Der, wid Roglanda, utwisar folket ännu en liten höjd med fem uppresta stenar såsom Drottning Astrids Graf. Troligt är, att Drottningen i denna bygd stämde ting med landtfolket; men somliga säga, att wid Håtuna, icke långt från Sigtuna, det ting hölls, der Drottningen i ett bewekligt tal bad Swenskarne bistå Konung Olof den Heliges son, att återtaga sina fäders thron. Men i chrönikorna står, att det skedde at Hangrum, det är wid Hånger i Westergötland, der Konung Inge ligger begrafwen, och som i äldsta tider warit konunga- eller jarlasäte. Folket, som alltid wärdat wänskapen med Norrige, nekade dertill. Men Drottningen stod då upp och talade både wäl och länge, påminnande de Swenske, hwad de af Knytlingarne lidit uti slagen wid Helgeå och Stångepellebro, och att för deras anhörigas och landsmäns blod, som der och wid Stiklarstad flutit, ännu ingen hämd war utkräfd. Detta tal wann stort bifall bland menigheten, och gjorde Swenskarne sedan Konung Magnus godt biträde, att fördrifwa Swen. Derefter fick Magnus det konungadöme, hans fader egt. Han blef en wänfäll och mycket lycklig Konung, förde öfwer Norrige en rättwis och mild styrelse och fick af sitt folk det hedran-

de nämnet Magnus hin Gode. Så säges om honom i Olof den Heliges saga:

Thy blef han kallad Magnus Gode,
Att allmogen honom wäl förstode.

Einar Tambaskjelfwer blef sedan den mägtigaste man i Norrige, war Konungen huld och kallade honom sin Fostre, eller fosterson. Konung Swens död gaf snart Magnus en rolig besittning af hans rike. Icke långt derefter dog Hårda-Knut, den siste af Knytlingarne, och med honom utslocknade ock den gamla Sköldunga-ätten på Danmarks thron.

25. Sagan om den Swenska Björnen, som blef stamfader för ett nytt Konungahus i Danmark.

Allmänt känd i landsbygden är ännu en forntida sägen om den hedniska trolldomskonst, genom hwilken man kunde förwandla menniskor i wilddjurs, ulfwars eller björnars skepnad. Om de sålunda förwandlade säges, att de wid midnatt återfå sin fordna, rätta skapnad; men wid hanegället, före dagbräckningen, måste de åter påtaga sig djurshamnen och löpa ut i skog och mark.

En gång, så läses en berättelse i gamla chrönikor om Danska Konunga-ätter, bodde i Swerige en rik man, som hade en ung dotter, af största skönhet och behag. Wid byen war en grön och ljuflig plats, dit ungdomen ofta kom att anställa sina lekar. Det tilldrog sig der en dag, att, då den wackra bondedottern war ute med sina lekfystrar, framkom hastigt ur skogen en björn, rusade midt in i de förskräckta barnens lek och tog flickan i sina framtaßar, skyndande med henne till sin kula, djupt in i skogen. Han wisade henne der den största wänlighet, skaffade henne alla dagar willebråd och frukter och lät henne ingenting bristа. Men, när björnen, för sin egen föda, fällde mycken boskap i bygden, samlade sig landsfolket till skallgång, och blef då björnen dödad. Nu blef bonderdottern återfunnen, men födde en tid derefter en son, som blef kallad Björn. Han wexte upp, blef starkare än

andra män och hade mycket förstånd. Häruti tycktes han bråt på sitt fäderne, ty af off-gammalt säger man: björnen har tolfmanna wett och sexmanna styrka. Denne Björns soneson war Ulf Jarl i Skåne, som, mot broderns willja, fick Estrid, Konung Knut den Rikes i Danmark syster, till äkta. Denne Ulf war det, som bistod Konung Knut, då hans flotta war på wägen att med oseger falla i fiendens händer wid Helge-å. Men aldrig kunde Ulf, detta bistånd oaktadt, winna Konungens wänskap och blef ock till slut illa lönt, såsom nu skall berättas.

Konung Knut och Ulf Jarl sutto en gång, efter slaget wid Helge-å, glada i Roeskilde och lekte schacktaffel. Knut drog en bricka, men wille taga om igen; det förtröt Ulf, så att han stötte spelet omkull och gick derifrån. Konungen war då mycket wred och sade: «Löper du nu din wäg, Ulf Rädde?» — Ulf swarar: «Längre hade du lupit i Helge-å slag, om jag icke kommit; då hette jag icke Ulf Rädde, när de Swenska slogo eder som hundar, och jag kom till undsättning.» — Snart wisade sig, att det icke är så wist för ringare man, att leka för djerft med de höga: Konungen fick följande morgon spörja, att Ulf tagit sin tillflykt till Lucius-kyrkan; men af Konungen sändes dit en man, som drap honom inför altaret. Konung Knut war wäl en mägtig herre och kunde ostraffad begå den synden; men mägtigare war hämnaren i himmelen. Det tänka sällan jordens herrar uppå, huru från tidens början ond gerning alltid blifwit sorgearf. Af högre skickelse hände det nu, att lyckan och folkets kärlek wände sig från Konung Knuts söner, som förde en kort och orolig regering, så i Norrige som Danmark, och utslocknade med dem den gamla Sköldunga-ätten på Danmarks thron. Men Ulfs son, Swen, hwilken för sin moders förnämare härkomst och arfsrätt till Danmark kallas Swen Estridsson, tog efter sin faders mord sin tillflykt till sina anhöriga i Swerige. Hans moder Estrid war Sigrid Storrådas dotter och Konung Anunds syskonbarn. Slutligen, efter Knytlinga-ättens utgång, blef Swen med de Swenskes bistånd satt på Danmarks thron. Det har af somliga blifwit sagdt, att den

stammens björnen, stamfader för detta Konungahus, warit en stugohöfding, eller stigman, som klädt sig i björnskinn och bortförd den Swenska jungfrun till sin skogskula. Men de, som i forntiden befattat sig med att förtälja deßa Konungasagor, kallade det sällsamt och berömligt för wärt fädernesland, att, sedan Swenska Konungar blifwit stamfäder för den förste Danska Konungaslätt, skulle en Swensk fyrfotad björn blifwa stamfader för den andra. Ulf Jarl hade tillnamnet Sprakeleg, eller den fräcknige (spräcklige), och Konungarne, hans efterkommande, hafwa blifwit benämda Sprakelåggar. De woro berömliga män och beslägtade med många stora Konungaslätter. Det kan wara anledning att tro, det Ulf Jarls olyckliga enka, Danska Konungasdottern Estrid, följt sin son till Swerige och der, på gården Lindö i Uppland, tillbragt sina sista dagar samt, såsom ett minne af sina ständiga tankar på sin make och sin son Swen, låtit resa Gullbrostenen i Wallentuna, på hwilken följande inskrift läses: Estrid lät resa denna sten efter son sin, Swen, och efter Husbonden sin, Ulf.

26. Fördrag till Österländerna. Slutet af Konung Anunds Jakobs historia.

Den största enighet och syskonkärlek rådde bland alla Olof Skötkonungs barn. De woro wänsälla och ömwade sjelfwe, allt ifrån barndomen, den gamla Nordiska trofastheten i wänskap. Emund war äldst och blef i Konungawalet företrädesvis för sin yngre broder. Astrid fick sin yngre syster Ingegerds trolofwade; och Emund blef icke, som sedan så ofta har händt bland Konungasöner, de der wanslägtats från sina ädla fäder, broder- och drottsswikare; den huldа Ingegerd war alltid en tillflykt för sin systers olyckliga anförwandter; den trogne Ragwald Jarl wistades hos henne till sin död; och hans son, Stenkil, uppfostrades hos Emund samt blef till slut dennes Jarl. När sedan Ragwald dog, tog Emund hans enka till sin Drottning och blef så stjuffader åt Stenkil. Det säges, att Konung Anund aldrig kunde njuta glädje mer, sedan hans wän, Olof den Helige, fallit wid Stik-

larstad, så att den sorgen till slut lade honom i graf. Men denna wänskap förledde honom dock aldrig att bryta freden med Danmark eller Norrige, mot sitt folks och fäderneslandets sanna nytta, utan följde han troget de råd, Thorgny Lagman gifwit Konung Olof på Uppsala ting. Till härnad mot de arfländer i öster, som affallit från Sweriges lydno, lät han deremot ofta uppbåda lands-ledung. Men de år, då ledungen icke bådades, hwilket kallades Ledungs-Lama, tog han i stället en gård af landet; och denna skatt blef, tillika med de körslor och dagswerken, allmogen war pligtig utgöra wid Konungens eller hans tjenares resor samt wid kungsgårdarna, grunden till Ordinarie- eller Jordboks-rentan. Skatten utgick mest i persedlar, utaf hwilka ännu i dag, wid förwandlingen till penningar, uppräknas kungshåstar, örligs-håstar, dagswerken m. m. dylikt. Anund, Konung Anund Jakobs son, anförde det folk, som sändes att strida mot de affälliga höfdingarne i öster. Dităt ställde ock de Swenska wikingar, som denna tiden foro efter guld och äfwentyr, sin kosa. Swenska wapnen woro då, som alltid, segersamma. Höfdingarne ödmjukade sig, men stämplade försåt. Österfolket war kändt för arga trollkarlar, beswärjare och giftblandare. Det säges en gång hafwa tilldragit sig, att, medan den segrande Swenska hären uti en stad öfwerlemnat sig åt hwila och glädje öfwer den nya trohetseden, de affälliga Jarlarne swurit, deßa sednare om natten förgiftade allt watten i källor och brunnar, hwaraf Konungasonen och allt hans folk följande dag tog döden.

Konung Anund liknade sin fader i nit för Christendomens tillwext. Påfwen och biskoparne i Bremen wiste ganska wäl draga fördel af denna Konungens benägenhet, insatte biskopar, utan att tillfråga honom, och började ett öfwerwälde, som med tiden hade olyckliga följder för land och folk. Konungamagten miste sitt bästa stöd, då hon icke mer sträckte sig till Kyrkan och deß ämbeten. Men Konungen fick af de främmande presterna en äretitel mer; de kallade honom den Aldra-Christligaste. Om Konung Anunds död och lägerstad hafwa wi ej funnit någon berättelse.

27. Prest-wälde. Hjerte-sorg. Det första Nunne-kloster i Sverige.

I Westergötland ligger en gård, benämd Tofwastorp, hwilken, såsom folket berättar, har sitt namn af Kung Tofwe. Möjligt är wäl, att denna ort bibehåller minnet af Tofwe Jarl, Walgötes son, som med trogen wänskap och tappra Westgötar bidrog att sätta Swen Estridsson på Danmarks thron. På den tid, då denna unga Konung tagit sin tillflykt till sina anhöriga i Sverige, sedan hans fader, Ulf Sprakeleg, blifwit mördad, uppwexte äfwen i Konung Anunds hof den unga Gjutha, äfwen Guda kallad, dotter af Swen Jarl i Norrige med Holmfrid, Konungens syster. Hon hade med sin fader, på samma sätt som Swen Estridsson, lefwat här landsflyktig för sina fiender och blef Swen mycket huld allt ifrån unga dagar. Då nu Swen kom till konungadömet i Danmark, tog han henne till sin Drottning. Men hon war hans syskonebarn, och det Romerske-Katholska presterskapet wille nu wisa sin magt öfwer Konungarne och förbjöd honom ega så närskyld person till gemål. Konungen sjelf och hans wän, Konung Anund i Sverige, sökte med guld och goda ord nedtysta de andligas nit; men alltför stor war den magt, Konungarne redan hade gifwit dem, och kunde icke mer motstås, så att till slut de trogna makarne måste med mycken sorg skiljas åt. Detta war den första gång i Norden, god kärlek löstes upp af falska mensklor, som kallade sig himla-lärans tjenare.

Wid stranden af sjön Lonen i Westergötland är en behaglig trakt, der, i heden tid, det gamla templet med hundrade andar säges hafwa warit beläget. Deraf och af de många andra minnesmärken, som der finnas efter den hedniska offerkulten, kallades häradet Gudhem. Det berättas ock, att Tofwe Jarl i Norrige, Swen Jarls fader, en gång med eld och swärd farit genom Westergötland: då brände han templet med alla gudarne. Icke tänkte då Jarlen, att han härjade i jord, som skulle blifwa hans landsflyktiga sons tillflyktsort

och hans sonedotters tillhörighet. Likasom Odins närmaste afkomlingar utwalt Lögarens strand till sin hofhållning, så synas i denna tid hans sista ättlingar, Olof Skötkonungs barn, hafwa funnit största behag i den wackra nejden kring Wenerns och Lonens stränder. Här bodde Emund, Konungasonen, den tid hans yngre broder styrde Swea land. Här uppwexte Swen Estridsson, den tid han med Tofwe Jarl ingick trofast ställ brödraskap, och här war det wål ock, som han wann den unga Gjuthas, Jarladotterns, kärlek. Hörde Gudhem till de gårdar, Skoglar Toste egt, så war det en naturlig tillflyktsort för barnen af hans dotter, Sigrid; der lefde de i kretsen af kära anhöriga och wänner samt skyddades af sin broder, den ädla Swea Konungen, mot all förföljelse. Dit, såsom till ett kärt barndomshem, återwände nu Konung Swens olyckliga gemål, Gjutha, att söka en fristad för sin hjerteforg. Di byggde hon, der fordom det gamla afgudahuset stått, ett kloster. Murar och grushögar synas ännu derefter på wallen in wid Gudhems kyrka. Men ordet kloster, eller, som det sk ter i gammal skrift, klöster (clauster), betyder på wårt språ en för werlden tillstängd ort. I begynnelsen, innan mißbruken och lättjefulla munkar wäckte afsky för klostren, wo ro de en god och wälgörande inrättning. I så oroliga tider då ännu qwinnorof ansågs för hederligt hjeltedåd, och mån gen ung jungfru af ädel stam i en hast af wäpnade riddare röfwades bort ur sjelfwa sin faders armar, war det wål, o en fristad fanns, der hwar och en, som dit wille ingå, st under Guds beskydd, och der ingen wågade bryta friden, utan att afskys som gudlös wåldswerkare. Dog en moder för digt bort från sin dotter, så kunde barnet i ett kloster få upfostran och njöt då den ömmaste moders wård af gudfruktiga qwinnor, som woro föreståndarskor, eller, som det kallades Abbedissor. Tidigt om ottan ringdes till bön och sång: länge sofwa ansågs för skadlig wälluft: länge klädas för syndig högfärd. I munkeklostren underwisades ynglingar i läsning, sång och andra nyttiga kunskaper. I nunneklostren öfwades konstrik fruntimmersslöjd, särdeles att sy med silke och guld på skinn, sammet och sindal. I dessa sysselsätt-

gar stördes klosterfolket blott af böneklockans ljud, som kallade dem till bön i capellet, flera gånger om dagen, och till aftonsång nära midnatt. I begynnelsen gjorde nunnorna icke heller löften att sky werlden och äktenskapet; de kunde, när deras anhöriga eller de sjelfwa så önskade, lemna sin barndoms fristad och blifwa lyckliga makar och husmödrar. Så gick det ock till uti Gudhems nunnekloster; mången enka och moderlös ädel jungfru, ofta af Konungastam, fick hos den fromma Gjutha en fristad, mången sjuk wårdades, mången hungrig mättades der, och mången kostelig prydnad till Herrans hus och altare arbetades der af hennes egna händer. I synnerhet omtalas såsom mycket härlig en kyrkoskrud för Roeskildes kyrka i Danmark, den ort, der hon med sin sörjda wän och make framlefwat blott ett enda år. Öfwer den sömmen, som räckt i flera år, fällde hon wäl mången tår wid minnet af sin korta jordiska fröjd och bad mången from bön till Guds Moder, för den make, henne aldrig war tillåtet att återse. Hon är begrafwen i klosterkyrkan, der hon ock till kroppsstorlek ännu finnes afbildad i hwit marmorsten. Der finnes ock ännu en wacker bild af hwit marmor, föreställande Jungfru Maria i sittande ställning, med Frälsarens döda kropp hwilande på hennes knän, och hufwudet understöddt af hennes högra arm. Marias ansigte uttrycker den djupaste smärta. Bilden är af en mästares hand och bör wäl wårdas af församlingen.

[illegible] Konung Emunds regering. Det gamla Ynglinga-husets sint.

Konung Emund kallades hin Gamle, eftersom han öfwerlefde sin yngre broder och länge hade warit hans rådgifware och stöd, förrän han sjelf fick Konunganamn. Den tiden ansågo Konungasöner ädlare den ära, de sjelfwa kunde [illegible]ena, än den, som lånades af thronens glans. Regeringsrätt bländar icke en werkligt stor själ och hade icke nog magt att qwäfwa naturens och syskon-kärlekens röst. Emund afunnades icke sin yngre broder, som föredrogs honom i konungawalet wid Ulleråker, utan hjelpte honom att bära sitt Konunganamn med ära. Deraf blef han sjelf ärad, och hans minne [illegible] af Swenska män ewärdeligen hedradt. I deßa bröders

tid war landet lyckligt och mägtigt. Danmark och Norrige erkände det såsom ett moderland, hwilket gifwit dem ädla Konungar och främjat deras fred och rolighet. Så war förhållandet wid Ynglinga-ättens början, så nu wid deß slut. Emund såg, att Påfwen och hans prester fått för stort wälde i landet, så att Anund icke mer war Kyrkans öfwerhufwud, utan Påfwen, med dryg kostnad för landet, tillsatte deß biskopar. Han såg sin systerdotters, Gjuthas, stora sorg och sin wän, Konung Swen Estridsson, förtryckt af deras widskepliga kyrkolag. Owärdigt och mot den gode Gudens willja stridande tycktes honom wara, att så dygdiga och trogna makar skulle skiljas åt, och han beslöt att afskudda sig och sitt land Påfwens och de utländska presternas wälde. Han wille sjelf, såsom hans fader före honom, wara Kyrkans öfwerhufwud. Derföre tillsatte han i Skara den första infödda ärchebiskop. Denne het Asmunder, en Götisk man, med ett fritt, Götiskt sinne, mod utan öfwerdåd, lärdom utan högmod, och gudsfruktan utan widskepelse. Länge drijde icke, inan ett myndigt sändebud från Rom, åtföljdt af några andliga från Bremen och Danmark, kom till Swerige. Deras ärende war, att affätta den nya ärchebiskopen och uppwigla folket mot deß Konung. Menigheten samlades till Allshärjarting, utan Konungens hörande. Men folket kände bättre sin Konung, och Konungen sitt folk. Med lifsfara kommo de andliga herrarne från tinget undan till Westergötland. Der war Stenkil Jarl. Han war son af den med Konungadottern Ingegerd bortflyttade Ragwald och hade ärft sina föräldrars kärlek till Christendomen och deß bekännare. Hans moder, enka efter Ragwald, war Konung Emunds Drottning. Han beskyddade de andliga herrarne och skaffade dem i säkerhet hos sin fränka, den fromma Gjutha, i Gudhems kloster. De woro hennc kärkomna gäster; de kommo från Danmark, och kärt år alltid tal om förjd wän. Hon kunde nu få en helsning till honom och sände åfwen med dem den kostliga, guldwirkade chor-kåpan till Roeskildes domkyrka.

Små kloster woro wid alla biskopsgårdar, och i dem bodde de munkar och prester, som närmast omgåfwo biskoparne.

I dem war ock schola för gossar, som öfwades att underhålla chorsången i messorna eller woro ämnade att blifwa prester. I hwarje kloster war ett capell, der biskopen biwistade bönestunderna. En wacker ort och konungsgård het Mildeshed, men kallades ock Walleshed, och har kan hända det wackra Walle härad deraf fått sitt namn; denna gård skänkte Konung Emund till Swea rikes ärchebiskops säte och hof. Till minne häraf heter ännu en gård, som lyder under Skara biskopsbol, i gamla jordeboken Mildesnade-gård. I Mildesheds kloster-capell hade biskoparne sitt begrafningskor; der hwilar ock nu stoftet af den gode fader Åsmund, den första ärchebiskop i Swea och Göta land.

Konung Emund dog år 1056 och blef begrafwen, såsom en sägen är, i Linköping; men ingen lär kunna utwisa hans lägerställe. Af de Påfwiska kallades han hin Slemme, för det han ej wille tåla deras öfwerwälde; men Swear och Götar kallade honom hin Gode och förde mycket hans död.

29. Om Wikingen Ingwar Widtbereste.

På Mälarstranden, i den behagliga nejd, der Mariefred och Gripsholm nu ligga, war sannolikt den ort, der den rika och mägtiga odalbonden bodde, som, ifrån hennes brudgum, en utländsk Konung, med wåld tog Erik Segersälls dotter till sin hustru. Denna djerfwa gerning blef mycket namnkunnig och omtalades wida i Norden. Så fruktad war denna odalbonde, att han sedan satt i fred på sina gårdar för de twänne Konungarne, han så förnärmat. En son föddes honom och blef kallad Ingwar. Han bräddes på fädernet i styrka och oförskräckt mod, på mödernet i kärlek till sjöwäsende och wikingafärder, och fick, af sina widsträckta ströftåg kring alla kända haf, namnet Ingwar Widtbereste. Hans widsträckta resor och äfwentyr, samt huruledes han i Österlanden fattade behag till en mägtig Drottning, blef Christen och slutligen dog en ärofull död i Särkland (Saracenernas land), i strid mot Christendomens fiender, är uti en egen saga af någon forntidens skald beskrifwet. Ett wigtigt minnesmärke, som

bewittnar dessa händelsers sannfärdighet, är för icke så länge sedan funnet i den ort, der Ingwars föräldrar bott, uti Gripsholms slott. En wacker runristad minnesten, uppreft af hans moder eller, sannolikare, af hans stjufmoder öfwer en hennes egen son, som följt Ingwar och dött med honom, är der inlagd i ett golf, med följande inskrift: «Tula (Tolla) lät resa sten denna åt son sin, Haward, Ingwars broder; de foro drängliga (fram) längst åt Kuli och än mer österut till hafwet; de dogo söderut, i Särkland.»

Om denna Ingwar gingo många och märkliga sägner i Norden. På många runstenar i Swerige står ännu att läsa om de tappra män, som dragit «österut med Ingwar».

30. Om striden mellan twänne Konungasöner, båda kallade Erik.

En sägen är, att Konungarne Anund och Emund haft hwar sin son, med namnet Erik. De woro långt borta i wikingafärd uti främmande land, när Konungarne, deras fäder, dogo. Hemkomna slutligen, påstodo de båda arfsrätt till Upsala Öde, såsom ättlingar af Ynglinga-stammen. Twänne krigshärar samlades. Blomman af landets ungdom, så wäl af tignarmän, som af odalböndernas söner, deltog i Konungasönernas strid. I Östergötland, icke långt från Linköping, war den tiden en ryktbar ort och jarlaborg, benämnd Wärdsberg, af hwilken, då Wärdsbergs kyrka sista gången ombyggdes, ännu funnos qwarstående murar och ett torn af owanlig form och byggnad. Här höllo Konungasönerna ett blodigt slag om fäderneriket. Fäktningen warade i flera dagar och drog sig slutligen till det ställe, der Kimsta kyrka nu står; der mötte sjelfwa anförarne hwarandra. Af denna strid kallades orten först Kämpestad, som sedan i hastigare uttal blifwit förwandladt till Kimstad. På en tafla i Wärdsbergs kyrka har detta slag funnits afmålad, och buro Konungasönerna tre kronor i sitt wapen. De stridde länge enwiges och tillsatte båda lifwet. Ett minnesmärke af denna strids olyckliga utgång är ännu att se på Kimsta kyrkotak. Twänne ryttare föreställas, i ett bilderwerk af jern, sittande baksram på

ske hästar, såsom en sinnebild af det mål, hwartill de sträfwade, men hwarifrån de mot sin willja fördes af ödet till ett annat, till döden. På en kulle i Landsjö gärde finnes en fyrkantig stensättning: den kallas Kung Eriks Graf, och säger folket, att en af Konungasönerna der ligger begrafwen.

Utdödt war nu i Norden det gamla Konungahus, som härstammade från Asa-Odin.

Tredje Capitlet. Om Sweriges Konungar af Wefgöta-Karlarnes ätt.

1. Om Konung Stenkil.

Omkring twåhundrade år före och mer än ett tusende efter Christi födelse hade, under Drottar och Konungar af Ynglinga-ätt, Swerige warit lyckligt, rikt, fritt och af sina fiender fruktadt. Wi hafwa förut nämt, huru Skoglar Toftes son, Ulf hin Samle, bland Götarne bar Konunganamn och ansende. När nu Ynglingahuset utslocknade, satt hans sonson, Stenkil Ragwaldsson, Jarl i Skara. Han war af jättelik wext, ansenlig och stark, mer än andra män, och derhos berömd såsom den bäste bågskytt i Norden. Han war ock af en stilla sinnesart, jemn och karlawulen. Såsom Konung Edmunds stjufson, wänsäll och afhållen af folket, waldes han af både Christna och hedningar till efterträdare i regeringen. Ännu stod afgudahuset i Uppsala, hwarifrån Odins Präster och Horgebundar herrskade med stor magt öfwer det hedniska Norden. De Christna lärarne wille wäl öfwertala Konungen till wåld mot det gamla templet och deß tjenare; men Stenkil hade för mycken wishet, att så blottställa den unga Christendomen för hedningarnes raseri och hämd, och för mycken ära, att bryta Friggas Frid; derföre hade landet lugn, och inbördes förtrolnde och enighet rådde i hans dagar.

2. Håkan Röde. Slaget wid Aißa-Å i Holland.

En rik man het Iwar. Han hade stora gods och gär-

bär i Norrige, Wärmland och Westergötland. Men mest blef han frejdad genom sin son Håkan, hwars mandom och ädla bedrifter på den tiden uppfyllde hela Norden med beundran. Honom gaf Iwar gården Håkantorp i Westergötland, nära det gamla konungasätet Lewene i Wiste härad, der Konung Stenkil mycket wistades, för den goda jagt, som der war, ty här började den skog, som stod i förening med bergsskogarna. Björnar, elgar, wildswin, hjortar och rådjur funnos der i ymnighet, och ännu ser man i dessa trakter kring Hunneberg någon gång en uppskrämd hind springa öfwer fältet. Iwar kallades Hwite, ty han war något blek och ljuslett. Håkan war frisk och blomstrande och kallades Röde. Då hemma war frid, begäfwo sig gerna den tidens ynglingar ut, att tjena i främmande Konungars hof eller här; men ingen wille bära sköld mot egen Drott eller fädernesland. Att Westergötland eller Wärmland war Håkans födelseort, wisas af minnesmärken och sägner; — att han war Swensk, synes deraf, att han burit wapen mot både Norrige och Danmark, men aldrig mot Swerige. Först tog han tjenst hos Konung Swen Estridsson i Danmark och älskade honom mycket; men Konungen hade i sitt land en systerson, som war en stor wåldsman, och hwilken Håkan allena slutligen lyckades öfwerwinna och straffa. Då nu Håkan tyckte sig hafwa gjort Konungen en god tjenst, tog han den slagnes hufwud och bar inför Konungen. Men så älskade Swen den wildsinta ynglingen, att han icke från den dagen kunde se Håkan. Då märkte denne, att han ingen trefnad mer kunde hafwa i Danmark, och gaf sig till Konung Harald Hårdråde i Norrige, der han blef hans Jarl. Den ädelmodiga wänskap, Håkan dock städse bibehöll för Konung Swen, fick han snart tillfälle wisa i det stora sjöslag, som hölls mellan Danskar och Norrmän utanför Halmstad. De Norska skeppen woro få och lade in i Rissa-Åns mynning, att ej kringgrännas af Danskarnes stora öfwermagt, som låg spridd i Lagaholms fjärden. Hela dagen och natten påstod slaget; men mot morgonen gäfwo Danskarne wika. Denna seger tillskrifwes Håkan Jarls tapperhet. Harald förföljde de flyende ut åt hafwet; men bland de Dan-

ska skepp, som icke kunde komma undan, war ock Konungens. Då kom inemot morgonen en båt roende till Håkan Rödes skepp, och i båten satt en man med en slokig hatt, nedtryckt öfwer ansigtet. Håkan frågade, hwem han war, och han kallade sig Wåndråde. Då såg Jarlen honom i ansigtet, igenkände Konung Swen Estridsson och märkte wäl, att han war både i wånda och rådlös. Då befallde han twå af sina män föra Wåndråde till Karl Bonde, som bodde nära inwid stranden, och tillsåga honom, att lemna den okände mannen den hästen, som Håkan några dagar förut hade skänkt Karl. Den olyckliga förklädda Konungen blef wäl emottagen af bonden; men Karls hustru war wid dåligt lynne för det myckna oljudet skull af de stridande, som gjort henne en sömnlös natt. Hon frågade Wåndråde om utgången af slaget, och, då hon fick höra, att de Danske förlorat, blef gumman än mer wresig och sade: «Osälla äro wi med Konung Swen; han är b°de halt och rädd.» — «Bry dig du om dina egna saker, hustru!» sade Wåndråde, «Icke är Konungen rädd, fast han icke är segersäll.» Imellertid hade Wåndråde twättat sina händer och torkade sig midt på handklädet. Då ryckte hustrun förtretad handduken ifrån honom och sade: «Litet godt har du lärt, som wäter ned hela handklädet på en gång.» — Wåndråde sade: «Ännu en gång kan Gud gifwa mig den lyckan, att jag blifwer wärdig att få torka mig midt på handduken.» — Derefter steg Konungen till häst och kom lyckligen genom Skåne hem till sitt land igen. — Det hände sig en gång, att Harald Hårdrådes hofmän hade druckit nog mycket och öfwer måttan prisade Håkan Rödes bedrifter i Nißa-slaget. Konungen förtröt detta och tyckte sig hafwa någon del i hans ära. Men än mer upplågade hans wrede mot Håkan, då en af hofmännen förrådde, att Jarlen hade släppt Konung Swen Estridsson och befordrat hans flykt. När Håkan genom sina wänner sporde, att Konungen hade hämd i sinnet för allt detta, insåg han, huru wanskeligt det är, att tjena främmande herrar: bäst är tjena egen Drott. Han tog nu sin tillflykt

till Konung Stenkil i Swerige och blef Jarl i Wärmland och Westergötland.

3. Minnen af Konung Stenkils och Håkan Rödes jagt.

I Lewene, den ort, der Konung Stenkil och Håkan Röde tillbragte sina mesta och gladaste dagar, finnas ännu minnesmärken och många sägner om deras och deras hofmäns lekar, jagt och krigsöfningar. Christna och hedningar njöto lika tillträde till Konung Stenkils hof och förtroende. Den skickligaste i tornerspelet eller att skjuta med pil eller skäckta wann alltid Konungens ynnest. I styrka att spänna sin båge och skjuta sin pil både långt och wäl öfwergick dock ingen honom sjelf. Som Håkan Röde här uppwext på sin gård, Håkanstorp, är intet twifwel, att han ju deltagit i de ridderliga öfningarna på Lewene och genom sin skicklighet tillwunnit sig Stenkils förtroende. Så grundlades den trofasta wänskap, som fortwarade icke blott till Konungens död, utan ock derefter bewistes på Stenkils söner, då de efter faderns död, genom Håkans trogna bistånd, waldes till sitt fädernerike. Men i de sägner, som äro gängse bland folket i orten, om lekarna och Konungs-jagten, urskiljes icke alltid så noga, hwad som rör hwardera enskildt, utan förenar dem nu minnet, såsom en minneswärd och berömlig wänskap gjorde dem till ett, medan de lefde. «En gång på jagten», så är en sägen, «afskjöt Konungen (Stenkil eller Håkan) en pil, som flög långt fram och slutligen genomborrade en gammal gumma, som stod på det ställe, hwilket nu deraf kallas Kungsled. Farligt håller landtmannen, att nattetid färdas der förbi, emedan den oförsonliga gummans wålnad spökar och skrämer förbiresandes hästar.» Adelsåsen i Lewene war det ställe, der hofmännen höllo sina lekar, och skall deraf fått sitt namn. Konungen (owisst, hwilkendera) säges haft sitt första skottmål wid Skäckte Sten (af skäckta, eller pil) på Kungskullen, det andra wid Konunga-ledstolpen och det tredje wid Stångeberget, nära Baljered.

I samma ort, mellan Jung och Ottum, är Röddingebacken ett minne utaf Håkan Röde. Derofwanpå är

en stensättning och nedanför ett tolfstena domareſäte. «Konung Rödje», (Håkan), ſå är ſägen bland folket, «hade på kullen ett jagtſlott och höll ting wid domarerbret med landets allmoga.» Nära intill Rödebacken är en ſtjernformig stensättning med utſkjutande hörn på en höjd, kallad Brudebacken. Allt detta wiſar, att rummet fordomtima warit en märkelig ſamlingsplats för landtfolket. Men om stensättningen på Brudebacken är den ſägen, att en brudfärd derſtädes blifwit i ſten förwandlad. Sådan ſägen finnes på mångfaldiga orter i hela Göta landet och Bohuslän. Det kan wäl hända, att ſådana ſtällen äro minnesmärken efter bröllopps firande i hedentima, eller att wigſel inom deſſa stensättningar ſkett i Chriſtendomens begynnelſe, innan ännu kyrkor funnos.

4. Slaget wid Kjällby och Skofteby.

En ort, rik på forntidsminnen, begrafningskullar och Bautaſtenar, med och utan runriſtning, är belägen på Wenerns ſtrand i Weſtergötland, mellan elfwen Lidan och Kinnawiken. Allt utwiſar, att här, wid de ſå kallade Kjällby Hällar, utmed hwilka en liten dåld kallas Drottninggrafwen, fordom warit ett tingsſtälle och, nära derinwid, konunga- eller jarlaſäte. Men om de män, ſom från heden tid ihugkommas på deſſa runriſtningar, wet nu mer ingen man och ingen bok att något berätta. Af namnen kunde ſlutas, att Kjale, ſom, med ſina fyra bröder, till ſin faders minne låtit uppreſa runſtenen wid Härenhed, här warit mägtig i heden tid, och att Kjällby betyder Kjales by, eller gård. Af de krigshändelſer, wi nu ſkola berätta, är ock troligt, att Weſtgöta-Lagmannen här haft ſitt ſäte under Stenkilſka ättens regeringstid.

Konung Harald i Norrige tänkte på, huru han ſkulle hämnas på Håkan och Weſtgötarne, ſom ſkyddade Jarlen. Sent om en höſt kom haſtigt härbud, att fiendtlig flotta war inlupen i Kinnawiken och landſatt mycket krigsfolk i denna ort, ſom war wan att emottaga anfall från Wener-ſidan. Bynamnet Härenhed, det är, Härarnas hed, der ofta talrika krigshärar dråbbat tillſamman, här utom andra min-

nesmärken wittne hårom. Budkaſle ſkars nu och gick framåt. Såſom den tiden brukligt war, bars gård imellan en pil, eller budkaſle, bränd i ena ändan och med en ſnara i den andra. Denna ſtränga budbärare wille ſäga, att den, ſom lät falla Konungens bud och ej ſkyndſamligen fortſkaffade det, eller den, ſom förſummade att komma till landets wärn, ſkulle blifwa i ſnara hängd, och hans gård bränd. Weſtgötarne ſweko ej. Inan morgonen ſtod ſamlad hår fienden till mötes, och deras Lagman, Thorwider, hade ock infunnit ſig. Slagordningarne woro uppſtällda på hwar ſin höjd, och mellan dem låg en ſank mark. Ingen wille lemna en god ſtällning; men Götarne åro icke wana att ſtå länge och ſe på fienden. Lagmannen ſkulle börja ett tal, att uppmuntra landtfolket till tapper ſtrid, på det de måtte winna pris af Konung Stenkil; men bönderna, ſom till ſtor del blifwit wäckta ur ſin ſömn och kommit ut i regnwäder, illa klädda och bewäpnade, hade ej tid att höra tal, utan uppgåfwo ſitt hårſkri. Deraf blef Lagmannens häſt ſkrämd, ryckte upp den påle, hwarwid han ſtod bunden, och, då denna ſlog talaren i ryggen, trodde han, att det war ett ſkott från fienden. «Det är ock ett fördömdt ſkjutande,» brummade han förſkräckt och for hem ifrån det wådliga ſlagfältet. Men Götarne anföllo modigt fienden och wärmde upp ſina frusna lemmar med tappert fäktande. Norrmännen, ſom woro bättre klädda och bewäpnade, ſtörtade ned mot dem från den höjd, der de afbidat anfallet, och ſnart förlorade landtfolket fältet och drog ſig tillbaka. Men Håkan Jarl war nu närwarande, och han fällde icke ſå lätt modet. Hans banérförare war fallen, och banéret taget af fienden; det kunde han icke lida. Norrmännen hade wål wunnit ſeger, men dock gjort ſå mycken bekantſkap med Götiſka armar och ſwärd, att de gerna önſkade ſig hemma igen. Derföre ſökte de ſig i ſtörſta ſkyndſamhet wåg genom ſkogarna tillbaka till ſtranden och ſina ſkepp. Men Håkan hade ſamlat de raſkaſte af ſina män och förföljde fienden. På wälkända ſmåwägar i ſkogen genſköt han Norrmännen, ruſade fram och nedgjorde den ena hopen efter den andra, tilldeß han fann den man, ſom bar hans banér. Honom ſlog han

manligt till jord, tog sitt banér igen och tyckte sig nu hafwa wunnit seger. Skofte het en högerlig man i Norrige den tiden. Han war närskyld med Konung Harald och i stort anseende. Om nu denne tappre stridsman anfört något af alla dessa slag, tagit eller förlorat Håkans banér, kan stället möjligen af en sådan märkelig tilldragelse fått namnet Skofteby, och den omtalade folksägnen om gården Skofteby ega sin sannfärdiga grund. När Konung Harald fick underrättelse om banérets återtagande, sade han: «Än lefwer Håkan Jarl.» Deraf har det ordspråk uppkommit, att den, som tänker med allo magt förnya ett misslyckadt företag, säger: «Än lefwer Håkan.»

5. Konung Stenkils död. Konungawal.

Konung Stenkil war en man af stor wishet och redligt sinne. Han höll Friggs-frid i sina dagar och blef derföre lika wördad af Christen som hedning. Om honom är sagdt, «att han mest älskade Westgötarne af alla de män, i hans rike woro,» och att «Westgötarne alltid gladdes åt honom, medan hans lifsdagar warade.» Men rättwisare är att säga om honom, det han war alla sina undersåter en huld Konung. Han dog 1066 och säges ligga begrafwen i Kewene kyrkogård. En annan sägen bland folket är, att den så kallade Kungskullen der inwid är hans rätta graf.

Efter Konungens död blef nytt konungawal. Allt sedan Westgöta-Lagmannen Emund förebrådde Upp-Swearne, att de så troget höllo sig wid Gamla Uppsala-sätten, hade folket allt mer och mer begrundat hans ord wid Anunds wal: «I Upp-«Swear hafwen wåld, att denna gången råda; men det «säger jag eder, som härefter komma månde, att somliege, som nu ej willja höra annat, än att Konungadömet i Swithjod skall gå i den gamla ätten, de skola «sjelfwa lefwa och samtycka, att Konungadömet går i «en annan ätt, och dermed bättre nöjas.» Westgöta-ätten, som började med Stenkil, kom nu åter wid detta konungawal i åtanka, dock så, att Håkan Röde waldes först, till dess Inge Stenkilsson, som uppfostrades i Ryssland hos

sina anhöriga, hänn återkomma, då han, med sin broder Hallstan, skulle taga omsorgen om rike och land. Sådan war Konung Håkans wänskap för Stenkil, att den i hela Norden omtalades såsom ett efterdöme af trofasthet. Efter Stenkils död war han de unga sönernas trogna stöd, intilldeß han sjelf, några år sednare, dog och jordades i Lewene. Der, i den ång, som kallas Haßelbacken, uti en liten med stenar kringlagd kulle, säges den gode Konung Håkan hafwa sin graf. Andra sägner gå dock, att båda Konungarnes graf är under Kyrkodalens östra hörn.

6. Om Konung Inge, eller Ingemunder hin Gode.

Ute i sjön Lonen, nu Hornborgasjö kallad, skall fordom hafwa stått en härlig konungaborg, och underliga sagor hafwa blifwit berättade om spökelser och sällsamma företeelser på wattnet, der borgen stått. Under wattnet, så säges det, står borgen nu; men i ljusa månskensnätter synes han stundom ofwan wattnet med sölfbelagdt tak, och ortens gamla fiskare, som nattetid warit ute, weta berätta mycket om de riddare och granna fruar, som hwimla kring den spökande konungaborgen. Denna skall hafwa warit Konung Ingemunds borg. Denne Konung war mycket begifwen på jagt, såsom hans förfäder, och wistades mest på de gårdar i Westergötland, som lågo på foten af Möseberg och stranden af nämda sjö, i häradet Gudhem. Der är en gård, Ingatorp kallad, af Konung Ingemunds namn. En sägen är, att Konungen i begynnelsen der haft blott en liten jagtkoja, då han aktat på fogelslek; men med tiden blef deraf en stor kungsgård, omgifwen med graf och wall, hwarefter ännu spår synas. Der älskade Konungen mest att bo, i sina sednaste år, och blef han der död. Hans griftställe är på Hängers kyrkogård; men grafwården har warit en kupig sten af manslängd, mellan twänne stenkors. Sjelfwa stenen, som liknar ett lock på en likkista, ligger ännu qwar der på kyrkogården. Sedan Wärnhems kloster i något sednare tid uppbyggdes, blef der många Swea Konungars lägerstad; äfwen Konung Inges qwarlefwor fördes dit från Hänger.

7. Tempelbranden i Gamla Upsala.

I Konung Stenkils tid kom till Sigtuna en lärare, som predikade Christen tro med stor wältalighet, så att de, som ähört hans första predikan, insamlade åt honom en gåfwa af sjutio marker silfwer. Hans namn war Adalward; men af folket kallades han Halward och Halwor. Han wandrade omkring i Götalandet, Bohuslän och Norrige, predikande allestädes Christen Tro, och blef af de Christna mycket älskad, emedan han ständse tröstade de förföljda och anwände de stora penningesummor, han fick af Konungarne och de rika i landet, till nödlidandes hjelp och fattiga fångars förloßning ur träldom. Ytterby kyrka i Bohuslän är af honom bekostad och kallades «Sanct Halwors kyrka»; der förwarades länge, och må hända finnes der ännu, hans bild. På Dalsland, nära Botilsäter på Näset, är i en klippa ett rum, Sanct Halwors stuga benämdt, ett minne af honom. De enfaldiga Christna på den tiden hade till honom sin lit, förmenandes, att allt hwad han bad beskärdes honom af himmelen. War långwarig torka, och han bad, så kom regn; behöfde bönderna solsken och torr wäderlek, så trodde de sig få det för Sanct Halwors skull. Men Skara Biskopskrönika talar icke mycket till hans beröm:

«Halwar gamle kom thernäst;
Han slet sin tid som han kunde bäst.
Intet kan man om honom skrifwa,
Hwad han lät i sin tid bedrifwa.
Honom war på thet sista döden i månom,
Thy blef han död, som flere fåre honom.»

En biskop, som uppoffrade allt för folket och inga skatter samlade under biskopsstolen, kunde af sina efterträdare i sednare förderfwade tider icke prisas. Nu säga de förständige, som detta om honom läsa: pris ware Halwor för oegennyttan och menniskokärlek! Till hans åminnelse har Halwards-mässan blifwit firad i Norden, och källor, i hwilka han döpt hedningarne, bära ännu hans namn. För Christendomens utbredan-

de nitälskade hen mycket, dock icke wisliga. Hedningarne hade stort allwar med sina gudars dyrkan. Det war icke nog, att de ännu, efter fädrens sed, kommo till det stora afgudahuset i Uppsala; de höllo deßutom i hwarje wecka, särdeles på Thorsdag, sitt Thora-blot hemma i husen. Deraf kommer, att de widskepliga ännu anse Thorsdagen som rätta dagen för all trolldomsbragd. Wid sina åkerfält, i sina heliga lundar och utefter allmänna landswägarna hade de små bönehus, med någon gudabild uti. Der ingingo dagligen ortens folk och wägfarande, att förrätta sin andakt på sitt wis. Alla deßa ställen woro å stora tinget och i Konunga-eden fridlysta med Friggs-frid. Den åra, som aldrig swiker ord och afsked, war den tiden Swenska folkets rotfästa dygd, och den wisshet war ock deras, att ingen borde för trosmål förföljas. Derföre älskade de sina Konungar och höfdingar, så länge de öfwade deßa dygder, fastän de öfwergifwit sina fäders tro och öfwergått till Christum. Från denna ärlighet i sina löftens och förbindelsers hållande wille Halward, som ej war Swensk född, förleda Stenkil och låg honom ständigt i öronen med sitt förslag, att uppbränna Uppsala-templet, tillika med alla de små bildhusen wid wägarna, och sålunda på en gång förstöra Hedendomen. Men Stenkil höll freden, lefde trygg och dog årlig Konung. Halward war nu i Westergötland och öfwerenskom med Biskop Egino i Dalby uti Skåne, der biskopssäte war, inan domen flyttades till Lund, att på eget bewåg utföra, hwad den gamle Konungens wishet afhållit dem att före hans död werkställa. De stormade fram och nedslogo i hela Westergötland afguda-templen tillika med Skurdgudarne (så kallades bilderna i de små bönehusen wid wägarna). Då hände, hwad Stenkil hade förutsagt: Hedningarne, med förakt för en religion, hwars prester icke höllo ord och afsked, reste sig upp mot de Christna och ihjälslogo eller fördrefwo alla deras prester, så att hedendomen åter fick nytt lif. Men folkets kärlek och förtroende för den walda Konung Håkan ställde snart åter allt i deß fordna skick igen.

Konung Ingemund såg med oro hedningarnes werande magt och den undergång, som hotade Christendomen. Då

började han lyssna till de Christna lärarnes råd, att söderlingarnes afgudatjenstens stora Råd i Uppsala och uppbränna det tempel, der den afgudiska styggelsen hade sitt hufwudsäte. Den gamla Disarsalen, med alla sina gudar och all forntida prakt, gick då upp i lågor. Detta kallades att rena tempiet, och inymdes sedan inom de gamla murar Christna helgedomar; så blef nu warande Gamla Uppsala kyrka byggd. Hedendomen reste wäl ännu en gång sitt hufwud under en treårig strid; men fåfängt war, att lifwa honom åter; likasom den heliga offerlundens nakna, förbrända stammar, war han ock förkvad och grönskade aldrig mer.

8. Hedendomens Dödskamp.

Trygg stod å Uppsala ting Konung Inge. Men, då han icke wille förråda himmelens sak och återgå till förfädrens villfarelser, rasade hedningarne mot honom. Då hände, hwad som oftast händer, när en Konungs wälde lutar till fall: fordna wänner och smickrare aflägga förställningen och blifwa uppenbara Drottswikare. Swen het en man af en rik Östgötaätt. Han war Konungens swåger och hade närmast af alla rönnat hans huldhet och förtroende. Men åra och samwete tystna, när högmodig regeringsåtrå wäckes i en falsk menniskas bröst: då rasar son mot fader, wän mot wän, och broder mot broder. Swen steg fram, uppäggade än mer det förblindade folket, lofwade att åter upprätta fädrens gudstjenst, och, om de wille taga honom till Konung, förband han sig att genast anställa ett högtidligt försonings-offer åt de glömda gudar. Detta behagade Upp-Swearne, som woro de argaste hedningarne, wäl. Menigheten dref den goda Konung Inge med stenar från tinget, och Swen utropades till Konung. Derpå framleddes en häst för den nya Konungen, som nu fått förbe offerknifwen och slagtade djuret, hwars kött sedan tillagades till wanlig offermåltid. Detta kallades att *blota*, eller *offra*, och Konungen fick namnet Blot-Swen. Sedan for han till Södermanland, hyllades der och anställde äfwen, hwarwid, såsom redan omförmäldt är, den helige lära-

ren Eskil dödades och blef martyr för Christi namns frimodiga bekännande.

Bland Westgötarne fann Inge ännu trohet och säker tillflykt. Blot-Swen for imellertid omkring i Uppland, blotade och höll gästabud öfwer allt, tilldeß hans och hedendomens olycksdag war inne. På Broby gård i Uppland gästade han med sina ypperste män och gick, efter starkt drickande, en afton till hwila i all säkerhet. Då hade Konung Inge kommit dit med några få af sina trofasta kämpar, tände eld på huset och brände så de sofwande hedningarne inne. Men Blot-Swen störtade ut ur lågorna och blef på Broby gärde nedhuggen. Der, på stranden af Sag-ån, som skiljer Uppland från Westmanland, ser, nära Nyqwarn, den wägfarande bland åkertegarna en wacker grön kulle höja sig till wenster om landswägen; der, säger folket, hwilar Konung Blot-Swen.

9. Helsingarne i Öresund.

Wid den tid, då Konung Inge och hans son Ragwald i Göta landet hade strid med hedningarne, eller ock under det att Blot-Swen anförde det inbördes krig, som [illegible] störde landsfriden, utrustade Helsingarne skepp och gjorde, enligt gamla sägner, en utflyttning under anförande af en mägtig man, wid namn Ibjörn. De kommo till Öresund och förde ofrid på Seeland. Konung Swen Estridsson war då [illegible] och hans son Harald hade ingen magt att göra Helsingarne motstånd. De intogo då och byggde landet på båda sidan om Sundet och kallade, efter sitt namn, den staden, som [illegible] på Danska sidan, Helsingör, och den på Swenska sidan Helsingborg. Stället kallades fordom Öre-krok. Ibjörn blef [illegible] i Öresund; men bautasten restes i hans hembygd af hans moder, till minne af denna färd. Wid Walbo i Gestriklan[illegible] står stenen med denna inskrift: «Ithilora lät rista sten denna aptir Ibjörn son sin, som war höfdinge Helsingarnes och wann Seeland allt. Swen och Arnfaster och Ainwiter, deßa hans följeslagare, gjorde grafhög åt Ibjörn, som blef död i Öresund. Gud hjelpe hans sj[illegible]

och Guds Mo[illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. — Icke långt derefter dog Konung Harald, Swen Ulfsons son och efterträdare i Danmark. Många oroliga och stridslystna herrar brynte ostraffadt sina swärd i hans land: deraf kallades han Harald Hen, eller brynsten. Han säges hafwa sin lägerstad i Dalby i Skåne, der hans grafsten ligger, liknande Konung Inges på Hångers kyrkogård.

10. Om Kållands-ö och Norrmännens inbrott i Westergötland.

Kållands-ö berättas fordom hafwa hetat Qwaldings-ö. Han är belägen wid Kinnawiken, midt emot Lidköping. Många minnesmärken efter forntida strider finnas der ännu i skogarna. En gammal sägen är ibland folket, att den första, som nedsatt sig på denna ö, warit en man, gemenligen Sigge Fiskare benämd. Hans grafsten wisas uti en högt upprest bantasten. Han flyttade från Kinnakulle hit, dels för det goda fisket, dels för biskopens grannskaps skull i Husaby, emedan all fisk, som Sigge tog, wille biskopen hafwa på sitt bord. Detta påminner om tillståndet i deßa tider. Biskopar och [illegible] wille gerna hafwa kräsligheter, och, enligt sagorna, [illegible] i synnerhet bondhustrurna benägna att bära allt till prestan; men deras männer hade gerna litet fisk på eget bord. Sigge war glad, då han uppslagit sitt tjäll i frihet på Kållands-ö. En lika saga berättas om den första fiskarekoja, som byggdes på Agnes-näs, der nu är Stockholm, och skall finnas i än flera landsorter om holmars bebyggande. Om den fiskare från Södermanland, som först uppslog sitt tjäll i Stockholm, är berättelsen alldeles densamma, som den om fiskaren på Kållands-ö. Han satt i sin fiskarebåt och talade till en stor lax, den han fångat:

«Lax, Lax, Lerbak!
Inte kommer du på Bispens fat.» —

Biskopens fogde hade kommit ned till stranden, att be[illegible] fisk till sin herres bord, och hörde detta, då han hotade

«Det swär jag wid Biskopens hatt,
Du skall sofwa i tornet i natt.»

Fiskaren förstod då, att båst war flyg; han swarade:

«Mitt walmarssegel och ekebåt
De skilja mig och Biskopen åt.»

Derpå hissade han segel och stadnade ej förr än i Ullerawik på Kålland; der satte han sig ned, och blefwo Siggers efterkommande den ortens första inwånare. Mest ryktbar blef sedan, i Påfwedömets tid, på tolfhundratalet, den yttersta udden af ön, sedan Biskop Brynolf i Skara der byggde det stora, fasta slottet Läckö. Detta namn säges udden förut haft af den myckenhet lake, som der fångades, och derefter blifwit kallad Lakö. Huru de stora stenrören, åttehögarne och andra nu på ön befintliga minnesmärken tillkommit, berättar ingen sägen; men i Konung Ingemunds tid tilldrog sig der följande märkwärdiga händelser:

En stridslysten och orolig Kaxung i Norrige hette Magnus Barfot. Han påstod, att Wärmland och Westgöta Dal, till Göta elf och Wenern, skulle höra Norrige till, och kom med en stor krigshär att twinga nämda landskaper under sin lydnad. Båst trodde han sig kunna behålla landet, om han lemnade krigsfolk qwar på Qwaldingsö och der byggde en fästning mot Götarne. Sigurd Ullstrång och Finn Skofteson woro höfdingar öfwer Norska krigsfolket på ön. Konung Inge hördes icke af, han lemnade fienderna i fred och de trodde, att han af fruktan gick så långsamt till wärks. En smädewisa sjöngs då om honom af Norrmännen:

«Länge dröjer Konung Inge
Med sin stora nederresa.»

Men, när hösten kom, och Wenern frös, kom Konung Inge ned med sitt krigsfolk, wäl rustad till anfall. På isen gick han utan hinder till befästningen å Qwaldingsö och belägrade Norrmännen. Men först bjöd han dem fritt aftåg hem till Norrige igen, med allt hwad de på ön egde.

gurd swarade då spotskt: «Icke äro Norrmän wana att låta wisa sig bort, som boskap ur hage.» — Derpå började Swenskarne anfallet på förskansningen med den framgång, att sienden nogsamt kunde se, att allt förswar war omöjligt. Konung Inge, som gerna skonat blod, bjöd dem åter frid, om de wille aftåga, dock utan att få föra med sig wapen eller egendom; men, då Norrmännen ännu framhärdade i sitt motstånd, anföllo Swenskarne dem utan widare skonsmål. Snart blefwo de nu glade, att få taga sin tillflykt till Swea Konungens nåd. Han gaf dem frid; men de måste, till straff för sitt owisa motstånd, draga sin wäg i bara underkläderna och låta sig behaga, att de Swenske gåfwo hwar och en wid utgåendet ett slag af ett spö öfwer ryggen. Så slutades Norrmännens herrawälde på Qwaldings-ö. Konung Magnus blef illa tillfreds med denna förrättning och dröjde icke länge att å nyo hemsöka Göta landet med ofrid. Från Wiken, eller Bohus län, som han inkräktat, kom han med krigsfolk upp i Göta elf wid Fors och Foxerna i Flundre härad. Konung Inge mötte honom med här, och, efter ombytlig lycka i flera slag, togo slutligen Norrmännen flykten. Konung Magnus war ökänd af en röd kappa, som hängde honom öfwer axlarna. Denna sågo Götarne och förföljde honom med all ifwer. Ögmund Skofteson sprang bredwid Konungen och såg honom i fara. «Byt kappa med mig, Konung!» sade han. Det skedde. Sedan började Ögmund fly af all magt åt ett annat håll än Konungen. Då lemnade Götarne Magnus i frid och eftersatte Ögmund, menande honom wara Konungen. Men Ögmund war så lätt och wig, att ingen kunde hinna honom. Så räddade sig båda till skeppen och kommo lyckligt hem i sitt land igen.

11. Minnesmärken och Sägner från Konung Inges tid.

Derefter hade Konung Inge frid och wårdade sig mycket om den förfallna Christendomen. Han wistades i Westergötland, för det mesta på Axewall, ett wackert slott, wid en [illegible] sjö i Walle härad, och på Ingatorp. På båda dessa ställen wisas grushögar och wallar efter forntida fästen och

bergar. En skald i hans hof-het Marcus. Af hans wi-
stande härstädes har Marcus-bäcken, som från Möse-
berg faller ned wid de skåna, blomsterrika Skårs-lider, sitt
namn. Det tyckes, som skulle Kunga-skalden, i den stora
brist på prester, som egde rum efter hedningarnes uppror, för-
rättat någon prestetjenst; ty bland de gamla i bygden är en
sägen, att Evangelisten Marcus predikat och döpt i Marcus-
bäcken. Nära intill Ingatorp ligger Situna, eller Sätu-
na, som säges fordom hafwa warit den stad, der den första
inflyttningen af Götar börjat nedsätta sig. Der wid landes-
wägen, midt emot de så kallade Odinsängarna, ligger
en stor sten, som af byfolket kallas Marcus' Sten. Om
denna wackra höjd mycket behagat Konungens skald, Marcus,
så att han wid stenen fjungit sina sånger för folket, eller om
han må hända derifrån predikat, blir äfwen detta ställe en
minne från Konung Inge den Godes dagar. Eljest sad-
nas icke heller i denna bygd den gamla saga, som förtäljes
om alla sådana fristående stenar, att de blifwit kastade af Jät-
tar, som welat nedslå någon närbelägen kyrka. Här säges,
att en Jätte, som bodde i Himmelsberg, kastat Marcus-stenen,
då han oroades af klockljuden från Sätuna kyrka, och derwid
utropat:

«Jag gitter icke höra
Pinglornas olåt i Sätuna by.»

En annan Marcus' Sten, äfwenledes bland de stör-
sta friliggande stenar, ligger wid wägen mellan säterierna
Stacketorp och Disaräs i Wånga socken. Och, all-
denstund i denna bygd allenast sådana minnen finnas, blir det
troligt, att Christendomen derstädes af den nämda lärare
Marcus blifwit wärdad, och att han med det namnet, han
dopet antagit, utwalt Evangelisten Marcus till sitt skyddshel-
gon. Uti denna samma Westgötabygd har den tiden jemwä
warit bygdt ett capell, hwarefter grushögar ännu wisas u
en äng wid Mobotorp i Mo socken, och af landtfolket be-
nämdt den Heliga Marcus' Capell. En äng der bred
wid kallas Marcus-Kärret, och en källa, som der [illegible]

qwäller, nämnes Marcus-Källan. Hon anses ännu så som helig, och, när om sommaren kål och jordfrukter börja wexa, hemtar folket watten ur denna källan, att dermed watta na plantorna, hwaraf de skola skyddas för mask samt mycket frodas.

Till den tiden, då Konung Ingemunds regering skakades af hedningarnes upplopp, synes äfwen den wackra berättelse höra, som förtälles om Liwerts Källa på Klefwa hed. Om en wandrare fordom, då källan, talrikare än nu, hwarje Midsommarsdag besöktes af landtfolket, frågade anledningen till denna folkfest, fick han följande upplysning: «Då den helige riddaren Liwert, eller Liward, kom från striden mot hedningarne tillika med sin unga son, red han här öfwer bergsheden. Af mattighet och törst dignade de båda ned från sina hästar och förmådde icke fly undan längre. Då föll riddaren här på knä, och ett litet stycke ifrån honom den unge. De bådo en from bön till Guds Moder; genast uppsprungo twänne klara källor, i hwilka de släckte sin törst, och de prisade nu Herran för detta under.» En annan berättelse säger, att ridderen wille rädda sin käresta ur striden, men blef här med henne nedskjuten af hedningarnes pilar. Af deras hjertblod uppwällde de klara källorna, som genast med sina watten flöto tillsamman till den lilla bäck, som nu från dem rinner utför heden. Allt sedan har bygdens ungdom hwarje år Midsommarsqwällen samlats wid Liwerts Källa, att dricka af det klara wattnet och tillbringa natten med samtal, sång och lekar.

12. Frids-Jungfrun.

I Konung Ingemunds gårdar wexte intet blomster fagrare än den unga Konunga-dottern Margareta. Om hon tillbragte sin barndom på Ingatorp, wid Lonens wackra strand, på Axewall, eller bland jungfrurna i Gudhems tysta kloster, är icke berättadt; men behaglig och kär war hon folket. År 1100 höll ett ryktbart Konunga-möte och fredsslut i Kunghälla, nuwarande Kungelf. Efter slaget wid Fors och Forerna wände Konung Magnus all sin hog från inkräktning och segerwinning öfwer Swenskarne och önskade få lefwa i frid. Det önska-

de ock Inge alltid, fastän han icke fruktade strid. Då beramade alla tre Nordens Konungar ett möte, hwarwid Konung Erik i Danmark war medlare. Dit samlade sig många höfdingar och mycket folk, och alla gladde sig, att hafwa skådat tillsammans tre af stora och ypperliga egenskaper så utmärkta Konungar. Konung Inge war den största och mest karlawuxna till wext och åtbörder; Magnus den lisligaste, lysande af hurtighet och glädje; Erik Ejegod den fagraste, utmärkt af skóna och intagande anletsdrag. Freden slöts utan långa twister och rådplägningar. Konungarne gingo afsides för sig sjelfwa ifrån sina män och kommo så öfwerens, att fred skulle wara, och ingen skulle fordra andra gränsor för sitt rike, än som af ålder warit hade; derpå gafs ett handslag, och det handslaget swek sedan ingen af dem. På slutet beseglades freden dermed, att Magnus begärde Konung Inges skóna dotter, Margareta, till gemål, och fördes hon snart till Norrige såsom Kunglig brud. Då kallade folket henne Fridkulla, eller Frids-Jungfrun, och detta årenamn tillhör för ewärdeliga tider hennes i Norden älskade minne; ty hon stiftade fred, icke blott mellan folken, utan ock mellan de söndrade höfdingarnes ätter. Men Konung Magnus for i westerwiking, så kallades sjötåg till de länder, som ligga mot Westerhafwet. Der stupade han, och hans enka, Margareta, blef en tid derefter gift med Konung Nils i Danmark, Eriks broder och efterträdare. Då war fred i de tre Nordiska riken.

13. Om Konung Hallstan och hans Söner.

Konung Ingemund hade en son, wid namn Ragwald. Om hans lefnadslopp finnes ingenting i de gamla historieböcker beskrifwet. Dock säges, att han warit Konung och sin faders medregent. I den nejd af Westergötland, der Konung Inge och hans barn uppföddes, lefde och dogo, omtalas en höfding, wid namn Ragwald, hwars graf, en stor häll, hwilande på underlagda stenar, wisas i skilnaden mellan Kyrkestorps och Dala egor och kallas Kung Ragwalds Graf. Här kan wäl wara den unga Konungasonens hwilostad, hwilken troligen fallit wid hedningarnes upplopp, den tid Biskop

Halwar slog ned gudahusen och bilderna i Westergötland, eller ock under Blot-Swens regering. Ragwalds efterlemnade dotter blef gift med Konung Henrik i Danmark och moder till Magnus Henriksson, som sedan blef Erik den Heliges baneman. Men Konung Inge hade en broder, Hallstan. Han war Konungens medregent och wann, under sin regementstid, både sin broders och folkets kärlek samt blef mycket sörjd, då han för tidigt dog. Twänne söner lemnade Hallstan, Philip, som blef Konung Ingemunds efterträdare, men lefde kort, och Inge, som kallas Inge den Yngre, hwilken sedan blef Swea och Göta Konung. För bara läsa, så säges det, glömde han folk och land. Hwem som behagade, kunde härja och plundra i hans rike, och stor osäkerhet war i hans dagar. De många herrar af Konungablod, som funnos i både Danmark och Swerige, öfwerswämmade landet, och alla wille de wara Konungar. Om de förregående stora Konungarne af Westgöta-ätten heter det, att de wärjde landet drängeliga och bröto aldrig landsbag, utan höllo hwar wid sin rätt. Nu war denna lyckliga tid förbi, och wäl fyra wåld-Konungar på en gång plågade folket och störde friden, utan att Konung Inge drog swärd till sitt lands förswar. Han hade byggt Wreta kloster och låtit anlägga många kyrkor i Östergötland. Der satt han, hörde meßor och höll fasta och böner, under det hans arfländer söllo honom ifrån och walde eller ihjälslogo nykorade Konungar. Men Konung Inge lefde för utbredandet af fridens lära och afskydde blodsutgjutelser. Deraf sades om honom, att han wanslägtades från sina fäders mandom och ära.

14. Om den Heliga Ragnhild.

Wid staden Södertelge är en skön källa, som kallas den Heliga Ragnhilds Källa. I orten går en sägen om lemningarna efter en forntida borg, kallad Ragnhilds Borg. Der skall Drottning Ragnhild, Konung Inge d. Yngres gemål, en tid hafwa hållit sitt hof, och är i Telge kyrka hennes graf. På ena sidan om nämda stad skjuter

en wik af saltsjön in i landet, på den andra Lögaren. Derom har folket i minne en gammal wers:

Imellan Lögareswatten och det salta haf,
Der har Drottning Ragnhild sin graf.

Många hålla så före, att detta allt handlar om den Drottning Ragnhild, som war Konung Ingemund den Gobes gemål, men att den Drottning Ragnhild, som kallas den Heliga, warit Konung Inge d. Yngres Drottning. Om henne förtäljes från forntiden följande Helgonasaga: Den heliga Ragnhild war en ros utan törne. Wid andaktsöfning, bön och fasta uppwerte hon, af den namnkunniga Folkungaätten, i det härliga landet wid Rorens strand. Der blef hon Konungen kär, och wistades han der mycket för hennes skull. Och för hennes skull lät han mången kyrka bygga, som ännu i Östergötland bär hans åminnelse. Det säges af några, att hon alltid förblef en ren och obefläckad jungfru, och att Söderköpings helsobrunn, henne till åminnelse, kallas St. Ragnhilds Källa. Då Konung Inge wistades en tid på sin gård wid Wreta kloster, blef han genom sina fienders tillskyndan förgiftwen, och blef han der i klostergården begrafwen. Af sorg öfwer denna swåra skuld, som betungade fädernesländer, wille nu Ragnhild färdas till Heliga Landet och Christi graf. Denna swåra och åfwentyrliga pilgrimsfärd företog hon ock för sin och den döda Konungens själalisa. Underligen upphöll henne Herren på den långa, wådliga färden. En gång öfwerföllo henne röfware på en skog, plundrade henne och lemnade henne naken i skogen. Då kommo, så förtäljes i Helgonasagan, Guds Änglar ned till henne och iklädde henne en kjortel, som war skön och underbart wirkad. Så kom hon hem till sitt fädernesland, lefde sedan i sin hembygd och Wreta kloster under heliga andaktsöfningar, sökte de sjuka, bistod fattiga och faderlösa och omwände de ogudaktiga till Christen tro.

På denna tid lefde en Jarl öfwer Westergötland och Norrike, benämd Göte; han war nitisk Christen och kallades

dopet Erik. Götlanda kyrka i Rerike lät han bygga, och hor hon af honom sitt namn. En annan Götlanda Kyrka är capell till Flistad i Westergötland. Owißt är, om det är detta Götlanda, som Göte byggt, eller båda. En stor wikingsfärd företog denne Jarl mot hedningarne uti Irland och i Spanien, till de Christnas hjelp och tröst. I hans följe woro då många män från både Swea och Göta land. Runstenar finnas ännu, som tala om denna färd. I Gäsinge kyrkodörr i Södermanland står en af deßa stenar, som Ragna reste åt bonden (man) sin, Swen; han war wester ut med Göte, och i Londeryds kyrkomur i Östergötland en, som Widrik reste åt sin broder Tjalfe, som war med Göte. I Bro kyrkowägg i Uppland står äfwen en sådan minnesten, upprest åt Asur Håkansson, som warit i wikingsfärd med Göte. Denna namnkunniga mans dotter Edela war gift med Konung Erik den Heliges farfader, Thord Bonde i Westergötland.

Fierde Capitlet. Sweriges Konungar af Östgöta-Jarlarnes ätt.

1. Om Syd-Göta Konungarne och Swerkerska ättens uppkomst.

I Söder-Götland, så kallades nedra delen af Östergötland med Småland, hade, allt sedan Blot-Swens tid, dennes ätt bibehållit sig med Konunganamn och wärdighet. Sonen Kol styrde detta lilla rike lyckligen och fick, af de goda åren i hans tid och efter det han tagit dop och Christendom, namnet Erik Årsäll. Ett krig till hedningarnes omwändelse fördes af Konung Sigurd af Norrige mot detta landet. Wid Kalmar började detta krig och kallas deraf Kalmare ledung. Då antog Konung Kol Christendom och allt hans folk, hwarefter fienderna drogo hem med stort byte, sedan de plundrat landet. Så förfwann ur det landet, hwad Wikingarne samlat, och så rikt som fordom blef det aldrig mer.

Swerker Kolsson blef, efter sin fader, Konung i Södergötland, men efter Konung Inges död åfven Swea-Konung. Då blef hans son, Carl Swerkersson, Sydgöta-Kung, och, når denne blifvit wald till Swea Konung, blef hans son Swerker II Konung i Södergötland. Alla dessa Olof Swens afkomlingar hafwa dött wåldsam död af mördare eller för fiende-swärd.

Östergötland är ett land, rikt på sägner, sånger och minnesmärken, som wittna om forntida storhet, åra och rikedom. Samtidigt med Westergötland, och inan Asa-folket kom till wärt land, war det bebodt af en gammal Götisk folkstam. Resen Ramunder, hwars gamla borgstad ännu wisas under namn af Ramundaborg på bergshöjden Ramundahåll wid Söderköping, och Jätten i Åmberg, hwars dotter Ramunder bortförde, åro ämnen för de sista sagorna från den tiden. Sedan hade Östergötland sina egna Konungar och Jarlar, och ofta säger folket om en stenhög eller jordupphöjning på berg eller wid insjöstrand: här stod fordom en Konungaborg. Allgöta ting stod wål i Westergötland wid Skara, och dit kommo åfwen Östgötarne; men det af naturen mer gynnade och fruktbara Östergötland hade ock en ryktbar ort, der Allhåradsting i urminnes tid blifwit hållna, och som sedan deraf kallades Lynkaupung (Linköping), det betyder Dom- eller Tingsstaden. Dit samlades de mägtige dalbönderna och Wikingarne från sina på stränderna af härliga sjöar och strömmar belägna boståder, kring sina Jarlar och Konungar. Här höllo ock Östgöta Lagmän sina ting. Men det war i dessa Konungars tid af Östgöta-rätten, som landet ställdes näst Folklanden, eller Uppland, och framför Westergötland, hwilket detta företräde bland Swea landskap eljest af ålder tillhörde. Linköpings stift blef det första näst Ärchestiftet; domkyrkan den härligaste, och Östgöta-klostren de rikaste. Det berättas, att de ryktbara klostren Alwastra och Nydala anlades på det sätt, att Konung Swerker lade grundstenen till Alwastra på förmiddagen, och Biskop Gisle till Nydala, samma dag på eftermiddagen. Men Alwastra, som i gammal skrift heter Alustrum, säges hafwa fått namn

af Swerkers gemål, Drottning Alfhild, och fordom hetat Alfhildsstad. Dock är möjligen rättare, att det fått sitt namn af den förbiflytande ån, som fordom hetat Olusström. Der ligga de nämda Konungarne af Östgöta-ätten begrafna; nu alla gömda under en glömd grushög. Der har ock Swerigers första Ärchebiskop i Uppsala, Stephanus, en munk från klostret, sin lägerstad. Detta klosters belägenhet, wid strömmen och nära det wackra Åmberg, har warit särdeles beqwäm. De äldsta kyrkor i Linköpings stift äro från denna tid och bära ännu i sitt gamla byggnadssätt wittne om sin höga ålder. De fyra Konungarne af Blot-Swens ätt, eller Östgöta-huset, Swerker I, Carl, Swerker II och Johan, hade nog inflytande, att blifwa walda till Swea Konungar, hwar efter annan, i fyra thronledigheter, såsom framdeles kommer att nämnas. Mycken oroligheter och många Konungamord föranleddes af denna mägtiga ätt i Norden.

2. Konunga-wal och Allriks-gata (Årikesgata).

Från Uppsala, wid en mil, är Mora äng och Mora Stenar, der i fordom tima Allhärads-tingen höllos, då Konung wäljas skulle. Men sålunda stadgas i gammal lag om Konungawal: «Nu tarfwar land Konung wälja: då skola de tre folkland först Konung taga: Tiundaland, Attundaland och Fjerdhundraland. Upplands Lagman ege honom wid Uppsala först till Konung döma. Dernäst hwar Lagman efter annan: Södermanna, Östgöta, Tiohärads (Smålands), Westgöta, Nerikes och Westmanna. De ega honom till krona och Konungadöme wälja, till att land råda och rike styra, dag styrka och frid hålla. Då är han dömder till Uppsala Öde.»

«Nu ege han att Allrikes-gata rida; de ega att honom följa, gißlan sätta och ed swärja: och han ege dem lag giftwa och frid swärja. Af Uppsala ega de att honom följa och till Strängianäs. Der ega Södermän att wedertaga och honom med grud och gißlan till Swintuna följa. Der skola Östgötar honom med sin gißlan möta och följa genom land sitt och så till mids på skogen Holawid. Der skola Små-

«ländningar honom möta och följa till Junebäck. Der ega «Westgötar honom möta med grud och gißlan och följa till «Ramundaboda. Der skola honom Närikiar möta och genom «land sitt följa till Uppboga bro. Der skola Westmän med «grud och frid honom möta och följa till Östanbro. Der mö«ta Uppländningar och beledsaga honom till Uppsala. Då är «den Konung till land och rike lagligen kommen och hafwer «rätter Allrikes-gata ridit. Då må han i Uppsala kyr«ka af biskoparne till kronan wigas. Sedan är han skyldig «krona bära och Konung wara. Då eger han Uppsala Öde, «Dulga-dråp och Dana-arf. Då må han män sina län gif«wa. Warder han god Konung, då låte honom Gud länge «lefwa!» —

Wid Mora Stenar skulle Konungen först gifwa Upp-Swearne grud och ed, att styra och döma dem efter Upplands Lag. Så i alla landskapen, som woro af begynnelsen lika många riken, att styra och döma ett hwart efter landets särskilda lag. Tre fridlösa män egde han att gifwa frid, i hwart land, dock ej någon, som begått nidings- eller edsöre-brott. Då Konung hyllning tagit och trohetsed af folket wid Mora äng, upplyftes han på en stor sten, som nu är förkommen; men af de smärre stenar, med Konungens namn eller märke, som lades ofwanpå den större, äro ännu några få i behåll. Öfwer deßa stenar är ett litet hus uppbygdt, hwari de förwaras till en åminnelse af forntida konungawal.

Asa-ättens afkomlingar, som bodde i Folklanden, hade tillwällat sig förnämsta walrättigheten, och Upplands-Lagmannen war det, som på sin allmögas wägnar först utropade och ofta nog utsåg Konungen. Detta hade så kommit att gå, utan Götarnes fria begifwande. Deraf blef ock snart en strid mellan Upp-Swear och Göta folket om walrättigheten. Sålunda hände, att, när af den kära Stenkilska ätten icke mer någon manlig thronarfwinge fanns, uppstod wid konungawalet stor willerwalla. Afund och twädrägt söndrade landen. Ett kärt minne af sällare tider och af den wäna Fridsjungfrun, uppwerte i Göta land den starke och frimodige Magnus, hennes son. Margareta, Konung Inges dotter, blef efter

Norska Konungens död förmäld med Konung Nils i Danmark och hade med honom denna son Magnus. Men Magnus war en ond man, till stor sorg och olycka buren, för både sitt eget och sin moders fädernesland. Många sina fränders oskyldiga lif hade han förrådt; och det sägas, att han war den, som anstiftat Kung Inges förgiftning i Wreta kloster. Han blef wald af Westgötarne till Konung. Men Upp-Swearne sade sig icke ämna nedlägga sin stams företräden och rättigheter för Westgötarnes afund skull, utan förklarade deras val olagligt och utkorade en höfding, wid namn Ragwald, till Konung. Han war owis, hög och storsint, och kallades han Ragwald Knapphöfde (Knapphöfdade), det är, Ragwald kort om hufwudet. Nu hade Sverige wål fyra Konungar på en gång: Swerker Karlson satt i Söder-Götland, Magnus war Westgöta och Nord-Östgöta Konung, Ragwald Swea, och Jämtland med Helsingland hade gifwit sig under Konung Östen i Norrige. Men Ragwalds konungsliga magt warade kort; han förraktade lagen om Allrist-gatan och wille wisa Westgötarne, huru ringa han aktade dem. Utan att gifwa eller taga gisslan, kom han till tinget, som hölls wid Karleby, 1 mil från Falköping, wid Älleberg. Karl af Edswäri, Westgöta Lagman, war en sträng och allwarsam man. Honom förtröt denna sidowördnad för lagen och Swea Konungen blef drifwen från tinget och af allmogen förföljd ned i en moße nedan om byn, der bönderne slogo honom ihjäl. De begrofwo honom inwid en forntida Jättegraf, som bestod af stora sandstenshällar, reste på kant, och derofwer lagda gråstenshällar, med ingång mot öster. Den är wid Karlebylånga utwisas af folket, med sägen, att det är Rawars (Ragwalds) Hög. Imellertid war Konung Magnus, som wål må heta Magnus hin Onde, i Danmark uppehållen af krig mot sin faders egna undersåter, ty, sedan fader och son befläckat sig med ett afskywärdt mord på den gode Herrig Knut den Helige, kraft undersåtarnes förakt ut i uppenbart uppror. Så woro nu både Swea och Westgöta riken utan Konung; men Earl af Edswäri (så kallades han af Edswära, sin födelseby i Wänge, icke långt

från Skara) styrde Westgöterne en lång tid med konungslig myndighet. Om honom säges i gammal skrift, det han så strängt skipade lag, att i hans tid intet brott eller wåldsgerning skedde. Hans minne har fått ett beröm, såsom goda Konungars, att han war Landsens Fader. Lagmansdömet i Westergötland gjordes, af tacksamhet för hans dygder, af landets inwånare till ärftligt, och slägten blef näst Folkungarne den mägtigaste i Norden och kallas Edswära-slägten. Den öfwer måttan rike och mägtige Bo Jonsson Grip, som blef namnkunnig i Konung Albrechts tid, härstammade från denna ätt.

Omsider förenade sig så wäl Swear som Götar, att wälja Syd-Göta Konungen Swerker I Kolson till Konung i alle Swea och Göta rike.

3. Om Asbjörn Blacke, Öländninga-Jarl, och Konungasonen Harald Swensson i Danmark.

Icke långt från Smålandska stranden, på en wacker och fruktbar ö, hade några hushåll från Söder-Möre i Småland satt sig ned att bygga och bo, och blef den ön kallad Öland, och den orten på Öland kallad Mörby, det är Möreboernas by. Men ortens förmåner och behaglighet lockade sedan mången Wiking och Sjökonung, att på Öland taga sitt säte. Stora och märkliga forntemningar finnas der efter fältslag, hedna grafställen och jarla-borgar. Mest utmärkt bland dessa forntida minnesmärken är en borg, från grunden ännu flera alnar i höjden wäl bibehållen med sina tjocka murar. Den kallas Ismanstorps Borg. I anseende till ålder och byggnadssätt skulle denna borg kunna hänföras till den tid, då Asbjörn war Jarl på Öland. Orten torde ock förr om hafwa hetat Asbjörns Torp; ty Isman är icke något i Norden kändt namn. Dock är swårt att för wisso weta, hwilken af de gamla borgarna Asbjörn bebott.

Men för de gamla qwäden, som äro ännu i folkets minne, plär ofta ligga en grund i de märkliga händelser, som tilldragit sig uti den ort, der sången sjunges. Enligt en wacker fornsång, som ännu är i folkets minne på denna ort kring

Jämtorp och Långlöte, har der en gång fordom tima bott en förnämlig man, som hade till dotter en fager ungmö, stolte Karin. Hon gick en gång ut, sjelf femtonde, med sina tärner, fjorton fagra jungfrur; men sjelf war hon bland dem den fagraste. De förlustade sig med sång och lekar, såsom i wisan sjges, under lindar och ekar i lunden och det gröna. Hastigt kom från hafwet dit till stranden ett skepp och en Konungason från Danmark. Han steg i land och lyßnade till stolte Karins sång. Då trodde han sig höra slag på en guldharpa; men, när han kommit i lunden, blef han än mer intagen af hennes fägring. Han bjöd henne dricka en dryck med sig (det war ett sätt att fria den tiden) och wann hennes ja och goda willja. Sedan tog han henne i sin famn, bar henne på sitt skepp, seglade så bort och gaf henne guldkrona och Drottningenamn. Men i orten sjöngs från denna tid, om Konungasonen från Danmark och stolte Karin, följande wisa:

I Långlöte der är den fagraste by,
Och femton stolta möjor bo deruti.
För lindar och för ekar i lunden och det gröna.

Så kom den Danska Konungen seglande fram,
Fick höra, liten Karin i ekelunden sang.
För lindar och för ekar ꝛc.

Och Konungen frågade småswennerna så:
«Och hwem är det, som så uppå guldharpa slår?»
För lindar och för ekar ꝛc.

Och ingen är, som nu på guldharpa slår,
Det är liten Karin, i lindelunden går.
För lindar och för ekar ꝛc.

Och det war Danska Kungen, steg på snöhwitan sand,
Så gick han uti lindelund för liten Karin fram.
För lindar och för ekar ꝛc.

«Och hör du, stolts Karin lill', qwäd wisan för mig!
«Min rödaste guldkrona den will jag gifwa dig.»
För lindar och för ekar ꝛc.

Stolts Karin hon qwäder en wisa så klar,
Att lindelöfwen dansade i lunden der war.
För lindar och för ekar ꝛc.

Så qwäder hon de wisorna, hon qwäder de fem,
Att Danska Kungen dansade och alla hans män.
För lindar och för ekar ꝛc.

«Och hör du, stolts Karin, allt hwad jag säger dig:
«Utaf din goda willja du drick en dryck med mig!» —
För lindar och för ekar ꝛc.

«Och wäl jag wille dricka den drycken med dig;
«Men jag har så många, som akta uppå mig.»
För lindar och för ekar ꝛc.

«På mig aktar fader, på mig aktar mor, —
«På mig aktar syster, på mig aktar bror.»
För lindar och för ekar ꝛc.

Och Danska Kungen tog liten Karin i sin famn,
Så bar han den jungfrun i stora skeppet fram.
För lindar och för ekar ꝛc.

Och Danska Kungen seglade från Långlöte hamn,
Der offrad' han en gryta af den blankaste malm.
För lindar och för ekar ꝛc.

Stolts Karin hon waknade och kammar upp sitt hår
«Gud nåde mig arma, för ord, jag talt i går!»
För lindar och för ekar ꝛc.

«I hjelpen mig hem till mitt fädernesland,
«Der alla mina dörrar stå olästa wid strand!»
För lindar och för ekar ꝛc.

«Och grannt ser jag det på din snöhwita arm,
«Att aldrig du har burit några nycklar i band.»
För lindar och för ekar ꝛc.

«Och aldrig skall du komma till fäderneström,
«Förrän du har en son, som skeppet styra kan.»
För lindar och för ekar ꝛc.

«Och aldrig skall du komma till din fäderneby,
«Förrän du har en dotter, som kan silkesömmen sy.»
För lindar och för ekar i lunden och det gröna.»

Det war Asbjörn Jarls dotter, som fick Danska Konungasonen Harald, Sven Estridssons son, hwilken mot sin faders sista willja, genom sin swärfaders, Asbjörns, slughet och magt, utestängde sin broder Knut från riket. Då flydde Knut till Swenska Konungen Hallstans hof i Sverige och lef der i frid, tilldeß han wid sin broder Haralds död, 1080, kallades till riket. Hos den fromma fru Guda och bland andra sin faders anhöriga i Westergötland hade Knut lärt gudsfruktan och Christliga dygder, deraf han sedan wardt räknad bland helgonen.

4. Om Asbjörn Jarls förräderi mot Konung Knut den Helige och Knis Ejegods hämd.

Så berättas om Knut Swensson, att han war wänsäll i Sverige och Skåne, men af Jutarne icke särdeles afhållen. När han kom till Danska regementet, befordrade han Christendomen med berömlig omtanka; men den werldsliga höghet och utmärkelse, han tilldelade de andliga, då han satte dem i sin Råd framför Jarlar och Tignarmän, ja, framför sjelfwa Konungasönerna, wäckte mot honom stor fiendskap bland de förnämste i landet. Detta hade dock nog gått honom wäl i händer; ty folket kunde redan försonas med den föreställningen, att Guds tjenare och de, som wärdade själens wäl, äfven i det yttre borde wördas mer än Konungens tjenare och dem, som handhafwa landets werldsliga angelägenheter; men,

då han påbjöd tionden och med stränghet densamma indref, gjorde han åfwenledes bonden sig till fiende, och hela landet råkade i uppror. Asbjörn Jarl kom då från Öland med wäl bemannade skepp, de upproriska till hjelp, och landsatte sitt folk på Jutland. Bönderna hade ihjälslagit uppbördsmännen, och Konungen dragit sig undan till Odensee, dit Asbjörn Jarl ensam begaf sig och försäkrade Konungen om sin wänskap, sägande sig kommen i den affigt, att han wille nu med sitt folk göra Konungen kraftigt bistånd. Knut misstänkte icke någon list härunder, och blef så dem imellan afslutadt, att Jarlen skulle resa till de upproriska och handla med dem om fred; men Konungen skulle afbida hans återkomst. När Asbjörn kom till Jutarne, sade han dem, att de hade intet godt att wänta, så länge Knut lefde; Konungen hade nu liten magt när sig, och wille han, Asbjörn, först anfalla och föra deras hår emot honom. Så skedde, och, då Konungen flydde in i St. Albani kyrka, blef han genomstungen med ett spjut, der han låg i bön knäböjande wid altaret. Detta mord ansågs sedan för det wärsta nidingsdåd, och, när följande året blef hungersnöd och stort elände i hela Danmark, sade många, att det war himmelens hämd för mordet på Konung Knut. För den swåra tiden skull kallades Knuts broder Olof, som efter honom kom till riket, Olof Hunger. Asbjörn kallas i gamla chrönikor äfwen Blacke, det är, den ljuse, eller rödhårige, och har deraf kommit, att män tror rödt hår illa hår i Norden, och tilltalas ännu i dag en swekfull menniska, med hans namn, «du falska Blacka». Detta Drottswek skedde år 1086, d. 10 Juli. Den dagen blef sedan här i Swerige kallad heligdag och firades bland helgonadagar. I gamla almanachor kallades dagen Bonde-Knut, emedan Knut blef mördad af bönderna, och på runstafwarna står för d. 10 Juli ett spjut och en krona, till påminnelse om Knuts konungsliga wärdighet och hans dödssätt. Hans minne är ännu mycket wördadt i Skåne, der han byggde den härliga domkyrkan i Lund och till gudstjenstens underhåll gaf många gårdar. Derföre inrättades ock der den Helige Knuts Gill, som ännu fortfar och har sitt eget hus i Malmö, der årligen

hans ämminnelse begås i Knuts-Salen. De, som blefwo intagna i Gillet, hade i forntiden många och stora förmåner. Ännu, når en Knuts-broder dör, hålles själaringning med Knutsklockan, honom till heder. Asbjörn säges det straff öfwergått, att han, på sin hemfärd från Jutland till Öland, blef uppåten af råttor på sitt skepp.

Olof Hunger lefde icke länge, och efter hans död blef den tjerde af Swen Ulfssons söner, Erik Ejegod, Konung i Danmark. För att straffa Öländningarne för deras deltagande i upproret och hämnas Knut den Heliges död, kom han med en flotta för ön. På öns utmarker beteckna bautastenar, uppresta många på ett enda ställe, ofta ända till hundrade, hwar forntida strider stått; men rummet, der den här nämda striden förfiggått, wet nu ingen att utwisa; dock är troligt, att det warit wid Wickelby, der en af Konungs Eriks män, som warit med i slaget, säges hafwa blifwit högsatt och hans lägerstad utmärkt med en bautasten, hwarpå läses denna inskrift: «Den krönte ur Konungariket i Danmark, Thotils ättling, wredgas på en ryggstark ränsman, hwilkens trötta hamn träkar trög i denna hög och är wägwisare för många slagna fiender. De flesta i Fylkingarna följde hans lik. Stenen är satt efter Sibe Udson, jordad i denna hög. Krigsfolket satte honom på denna ö.

5. Om Konung Magnus Starke och Slaget wid Fotewig (1135).

Konung Swen Estridssons sista son, Nils, som egde Margareta Fridkulla, blef sedan Konung i Danmark. Deras son, Magnus den Starke, wistades mest i Westergötland, i sin morfaders, Konung Inges, hembygd, der denna slägt war mycket i folkets kärlek. Men i Danmark war så beskaffadt, att Nils och hans son Magnus woro hatade af folket, och deremot Erik Ejegod samt hans son Knut mycket omtyckta. Magnus den Starke war stor, wältalig och oförskräckt i strid; men, att han war en ond man, det uppenbarade han ofta i låga och swekfulla gerningar. Han hatade sitt syskonabarn, Hertig Knut, för hans folkkärleks skull. Så länge den fromma och fridstiftande Margareta lefde, af-

styrde hon wäl hätets utbrott mellan Höfdingarne; men efter hennes död hade Danmark för dem ingen frid att wänta. Konung Nils och hans son Magnus stämplade på Knuts undergång, och, då denne en gång, under sken af wänskap och förlikning, war bjuden af Magnus till gästabud, blef han på hemwägen öfwerfallen af mördare på en skog och ihjälslagen, d. 13 Januari, 1131. Den dagen blef sedan hällen helig här i Norden och utmärkes på wåra runstafwar med ett krönt hufwud, emedan Knut hade Konunganamn. Denna illdragy, jemte minnet af flera andra, förorsakade, att Danska folket, och i synnerhet Skåningarne, under anförande af Knut den Heliges son Erik, samlade en här mot Konungarne Nils och Magnus. Deßa hade dock mägtiga wänner, i synnerhet bland presterna i Swea och Göta land, hwilka de kunnit med gåfwor och löften. Ett stort slag hölls wid Fotewig, der byn Hammar wid Malmö nu är belägen. Der gick blodigt till. Biskop Henrik i Westerås med många prester hade kommit Magnus till hjelp och stupade i striden; Skåningarnes tapperhet den dagen blef sedan mycket berömd. När Magnus såg sin fader fly och segern luta åt fiendens sida, slog han omkring sig som ett lejon, och än grymmare gick hans banerförare, Sigurd Starke, fram; men, sedan de fleste af deras folk antingen lågo slagna eller flytt, bad Sigurd Konungen draga sig undan på sina skepp; men Magnus hörde ej sådana ord, der han stridde, omringad af fiender. Slutligen högg Sigurd sig wäg till Konungen, fattade honom om lifwet och wille så bära honom bort till skeppen; men de stodo då ensamma och måste falla för fiendernas swärd. Fem biskopar och sextio prester lågo på walplatsen. Den tappre och trogne Sigurds graf wet ingen; men Magnus blef af sina wänner i Göta land förd till sin moderfaders, Konung Inges, lägerstad i Wreta kloster, der på hans grafsten befinnes en Latinsk inskrift af följande innehåll: Här hwilar Magnus, son af Danska Konungen Nils, med Margareta, Swea och Göta Konung Inges Dotter, wald af Götarne till Konung mot Ragwald, hwilken Swearne hade walt; sedan dödad och här jordad.

6. Om Konung Swerker och några Minnen från hans tid.

I berättelsen om Konung Erik Segersälls dröm talas om Swerkers Häll, och har, i gamla chrönikor, denne Swerker blifwit kallad den förste, och Konung Swerker Kolsson den andre, af det namnet. Sedan Upp-Swearne lågo landets olycka af striden om konungawalen och förenat sig med Götarne om Swerkers antagande till hela landets Konung, flyttade han sin hofhållning till rikets då warande hufwudstad, Skara, och hade sin gård nära Axewall, wid den sjö, som nu kallas Skärfwa-Lången. Mellan Pehrsbo och Stjelkebo har Swerkestorp warit beläget. En äng derstädes kallas ännu Swerkes Hage, och en liten höjd, eller backe, kallas Swerkes Backe; der, säger folket, hodde Konung Swerker.

I sin födelsebygd lät Konung Swerker, år 1137, uppbygga ett wackert Herrans hus, som nu är Kaga kyrka. Då lefde ännu hans fader, Konung Kol, och antog på sin ålderdom dop och Christendom wid kyrkans inwigning samt afled kort derefter och sweptes i hwita wadum, det är i sin hwita Christningsskrud. Han hade i dopet fått namnet Erik, och för de goda år, som woro i hans regeringstid, kallades han både Erik Kornrik och Erik Årsäll. Om han blef jordsatt i Kaga kyrka eller i sina fäders åttehög, wet ingen nu att förtälja. Men af Konung Swerkers fäderne-arf nämnas gårdarne Alguwed och Sätuna; dem gaf Konungen sin Drottning Ulfhild i morgongåfwa. På höjderna häromkring äro många stenar, som utwisa gamla domareséten; på dem höllo Syd-Göta Konungarne af denna ätt sina ting med allmogen.

Wid samma tid, som Kaga kyrka, byggdes och Kårna, af en olycklig man, Pehr Tyrson i Wånge, om hwilken ännu sjunges följande wisa:

Pehr Tyrsons döttrar i Wånge,
Kaller war deras slag —.

De ſufwo en ſömn för länge. —
Medan ſkogen han löfwas.

Förſt waknade den yngſta,
Kaller war ꝛc.
Så wäckte hon upp de andra.
Medan ſkogen ꝛc.

Så ſatte de ſig på ſångeſtock;
Kaller war ꝛc.
Så flåta' de hwarandras lock.
Medan ſkogen ꝛc.

Så togo de på ſina ſilkeſkä'r,
Kaller war ꝛc.
Så gingo de ſig åt kyrkan.
Medan ſkogen ꝛc.

När ſom de kommo på Wängeli,
Kaller war ꝛc.
Der möta dem tre Wallare.
Medan ſkogen ꝛc.

«Ant'en will' J bli' Wallare wif,
Kaller war ꝛc.
Eller will' J miſta Ert unga lif?»
Medan ſkogen ꝛc.

«Inte willa wi bli' Wallare wif,
Kaller war ꝛc.
Heldre wi miſte wårt unga lif.»
Medan ſkogen ꝛc.

De höggo deras hufwu'n på björkeſtock,
Kaller war ꝛc.
Så rann der ſtrax tre källor opp.
Medan ſkogen ꝛc.

Kroppen grofwo de ned i dy;

Kaller war ꝛc.
Kläderna buro de fram till by.
Medan ſkogen ꝛc.

När ſom de kommo till Wånge gård,
Kaller war ꝛc.
Ute för dem Fru Karin hon ſtår.
Medan ſkogen ꝛc.

«Och will J köpa tre ſilkes ſårkar,
Kaller war ꝛc.
Som nio jungfrur ha' ſtickat och wirkat?»
Medan ſkogen ꝛc.

«Lös upp edra ſäckar och låten mig ſe!
Kaller war ꝛc.
Kan hända jag tör känna dem alla tre.»
Medan ſkogen ꝛc.

Fru Karin ſlog ſig för ſitt bröſt,
Kaller war ꝛc.
Hon gångar för Pehr Tyreſon opp.
Medan ſkogen ꝛc.

«Det håller tre Wallare uppå wår gård,
Kaller war ꝛc.
De hafwa gjort af med döttrarna wår'.»
Medan ſkogen ꝛc.

Pehr Tyrſon tar ſitt ſwärd i hand,
Kaller war ꝛc.
Han högg ihjäl de äldſta twå.
Medan ſkogen ꝛc.

Den tredje lät han leſwa,
Kaller war ꝛc.
Tills han ſick honom fråga:
Medan ſkogen ꝛc.

«Hwad heter eder fader?
Kaller war ꝛc.
Hwad heter eder moder?»
Medan skogen ꝛc.

«Wår fader Pehr Tyrson i Wänge;
Kaller war ꝛc.
Wår moder Fru Karin i Stvänge.»
Medan skogen ꝛc.

Pehr Tyrson går sig åt smedjan,
Kaller war ꝛc.
Han lät smida sig jern om medjan.
Medan skogen ꝛc.

«Hwad ska' wi nu göra för syndamehn?»
Kaller war ꝛc.
«Wi ska' bygga upp en kyrka af kalk och sten.»
Medan skogen ꝛc.

Den kyrkan skall heta Kärna,
Kaller war deras slag —
Den skall wi bygga upp så gerna.
Medan skogen han löfwas.

På Malmskogen, säges det, war Wänge beläget, och en källa, som först kallades Jungfru-källan, sedan Wänge brunn, skall hafwa uppsprungit, der de oskyldiga jungfrurna blod flutit för brödra-hand. Folket talar ännu om spökelse på den trakt af skogen, der denna händelse timat, och de wägfarande signa sig och läsa sitt Fader wår, när de nödigt får das der förbi wid midnattstiden.

7. Om den helige mannen Anselmos syn och Warnhems Klosterbyggnad.

I heden tid räknades det allena för heder, att wara ri och mägtig, gå i glänsande rustning och kostelig klädebonad, härnads tid kunna hungra och törsta, men hemma i frid le

wa i gästabud och skänka ymnigt för sig och gäst af öl och mjöd. Annorlunda blef det efter Christen séd. Den, som då bäst kunde hungra och törsta, bar tagelskjorta på mager kropp och gick klädd i usel grå mantel, omgjordad med ett rep, kallades snart en helig man och wördades mycket af folket. Så framskredo nu på wåg och stig en mängd munkar från klostren, ofta blott till utseendet heliga, eländiga till att åse, som tiggare, men åregiriga och lystna efter wälde såsom Konungar. Dock må icke alla af dem kallas skrymtare. I ett utländes kloster, kalladt Clarawalls Kloster, lefde den helige Bernward, som mest kallas Bernhard. Han lefde såsom han lärde, försakande werldens skärd och fåfängliga prål, ren i hjerta och séder, uti bön och waksamhet mot synd och all kättslig willa. Hans tal och predikan woro så fulla med anda och lif, att de wäckte till gudsfruktan alla deras hjertan, som kommo att dem höra. Så talar det stora Guds wittne, Doctor Mårten Luther, om den helige Bernward: «Har det någonsin funnits en «from, gudfruktig och sann Christen bland munkar, så «war det St. Bernhard; den mannen ensam skattar jag «högre än alla munkar och alla påswar på hela jordklo«tet, och har jag sannerligen eljest allvrig hwarken hört «eller läsit hans like.» Denne Bernhard stiftade en Munk-Orden, och skulle alla de, som upptogos i detta bródraskap, förbinda sig till sträng renlefnad och gudsfruktan. Konungar och furstar sökte hans råd och wänskap och begärde lärare från hans kloster Clarawall. Wida spriddes en sägen om den Guds mannens helighet, och på sin dödsdag, förkunnar sagan, uppenbarade han sig äfwen för en eremit, det är, ensligt boende helig man, i de Skånska skogarna, om hwilken uppenbarelse bland de trogna förtäljes följande helgona-saga:

År 1022 lefde uti en stor skog, wid 12 mil från staden Lund i Skåne, enslingen Anselmo uti ständiga böner och andaktsöfningar. En gång, då han så låg i sin bön, kom han i andanom, och syntes honom himmelen öppen med ett stort sken; det war på den samma stunden, som Gudsmannens (Bernhards) själ höjde sig upp i de himmelska rymder, och han hörde på de saligas andars ljufliga melodi dessa sång af

ånglarne flera reſor upprepas: «O, du ſälle Bernhards ande, hwad godt du öfwat på jorden, är ännu menniſkomen förboldt, men Gudi och oß wäl kunnigt och uppenbart.» — När den gudelige mannen ſedan en gång, ſom han ofta plägade göra, återkallade denna himmelſka uppenbarelſe i ödmjukt och andäktigt minne; ſi, då ſtod framför honom en wördig, hög geſtalt, med mildt anſeende, nedhängande gråa hår och klädd i preſterlig ſkrud, tilltalande honom ſålunda: «Jag är Bern«ward, den ſamme, du trenne reſor ſett i andeſynena och hört «ånglaſånger bepriſa. Jag har byggt ånglarna ett tempel i «Hildesheim och gifwit menniſkones Son min arfwedel och har «förſakat all denna werldens luſt och fröjd; nu är jag iklädd «ånglaſkepnad och har fått hundrafaldt igen, för allt hwad «jag förſakat, och i jubel, ſåſom du har ſett, njuter jag nu det «ewiga lifwet.» — Så talade anden och förſwann med ſtor klarhet; men enslingen uppenbarade ſedan, hwad han ſett och hört, för de trogna. Nordens Konung Swerker wille icke ſakna mån af ſå helig lefnad i ſitt land och inkallade Bernhardiner-bröder och byggde åt dem wid foten af bergſkogen Billingen och nära ſina gårdar Swerkerstorp och Arewall det kloſter, hwarefter ännu grushögar wiſas, och kloſterkyrkan, faſtän ombyggd, är den gamla, med Konunga-grifterna ännu bibehållna. Kyrkan och byn kallas nu Kloſtret. Det urgamla Skarins, eller Swarins, Konungarike, hwilket omtalas i gamla chrönikor, ſåges hafwa ſträckt ſig häromkring från Skara, och är deß minne bibehållet i en by, ſom ligger ſtrax inwid kloſtret och heter Skarke, men ännu af de gamle kallas Skarka-rike. Wida beryktadt blef ſedan detta kloſter, och, ſåſom Konungarne af Östgöta-ätten utwalt Alwaſtra till ſitt hwilorum, ſå hade Swea Konungar af Erik den Heliges ätt ſina griftſtällen i Warnhem.

8. Konung Swerkers Barn. Olika ſeder i Swerige och Danmark.

Qwinnofrid och årligt äktenſkap aktades denna tid i Swerige, och det allwarſamma Swenſka folket kunde ingalunda lida lättfärdiga ſeder, minſt af Konungabarn. Woro deßa dyg-

liga och hedrade landet, så gick folket för dem i döden; woro de lösaktiga, så ansågos de för landets wanhedor, och under tiden hände ock, att bönderna slogo dem ihjäl eller drefwo dem af landet. Konung Swerkers son, Johan, war wäl en hurtig Prins, men besläckade sin ungdom och sin höga börd med skamlig lefnad. Så bortröfwade han en Halländsk höfdings fru och dotter, och, när Danskarne, för att hämnas detta qwinnorof, föllo in i landet, wille han samla här och gå fienden till mötes. Allmogen höll då ting om denna ofrid, och, när Konungasonen stod upp på tinget och wille tala till folket, slogo de honom ihjäl, och sedan drogo de åstad och slogo de Danske.

I Danmark och de länder af Swerige, som den tiden derunder lydde, rådde mycken lösaktighet, och folket kunde wäl tåla, att Konungasönerna förde sjelfswäldig och lättfärdig lefnad, och sjungas ännu många lofqwäden öfwer Konungafrillornas dågelighet. En gammal stad och konungaborg het Lödöse, och derefter finnas nu endast några grushögar wid en by i Ale härad, ned mot Halländska gränsen. Der höll en sommar Konung Swerker sitt hof för åtskilliga angelägenheter med Danmark. Dit kommo Konungasönerna Knut och Waldemar från Danmark och friade till Konungens döttrar, som woro sagra och sedesamma jungfrur. Då fick Waldemar Sophia, Swerkers dotter, till gemål, och blef hon sedan Danmarks Drottning. Med henne följde hennes broder, Buris; men mycken sorg och wanlott tycktes sedan Konungabarnen denna färd hafwa wållat. Den fromma Sophia blef det tungt att lefwa i ett land, der de höga hade nedriga seder; särdeles när hennes gemål, Konungen, bröt sin äkta tro och wände sin hog till owärdiga frillor. Då hände, hwad ofta plär hända i sådan qwinnosorg, att af godt sinne warder ondt, och Sophia syntes frillorna stundom en hård Drottning och kallades af det lättsinniga folket en ond qwinna.

I Konung Waldemars hof war en fröken, gemenligen kallad liten Kerstin. Hon troddes wara Konungens dotter, fastän Slagfreds-barn. Till henne fattade Buris behag, och Konungabarnen hade god willja för hwarandra. Men

Waldemar, som wißte, att Konung Swerker i Swerige nu war död, och att en annan ätt kommit till riker, bemötte de Swenska Konungabarnen med hårdhet och förakt, höll Buris ej bättre än andra låga tjenare i sin gård och kallade honom en ringa hästeswen, icke wärdig en Konungadotter, såsom liten Kerstin. Deraf förbittrades Drottningen så, att hon sade Buris wara en wanbörding, om han ej wißte råd att taga liten Kerstin mot Konungens willja. Denne war då borta i ledung. För trohet och hjeltedåd i detta krig hade Konungen till en förnämlig man i Danmark lofwat sin dotter, liten Kerstin, till segerlön. När han sände sin dotter bud, att hon skulle komma inför honom, wäntade hon sig intet godt af detta möte. Af sina tjenare och sitt nyfödda barn tar hon afsked, som i hennes qwäde sjunges:

«I tagen liten kind, sweper henne i lin.
Slätt aldrig mer ser hon kär moderen sin.»

«I hjelper min dotter till Christendom;
Wißt lär hennes lycka blifwa henne tung.»

Hon gaf sina tjenare båd' silfwer och gull,
Men sin trogna tärna göpnarna full.

Hon gaf sin trogna tärna det röda guld:
«Du war' min lilla dotter för en moder huld!»

Men, då hon kallades inför Konungen, att mottaga detta budskap, yppade Drottningen de ungas lönliga älskog, och att liten Kerstin födt Buris en dotter. Då swällde Konungens bröst af harm, såsom sjunges i wisan:

Konungen talte till liten smådräng:
Den lilla grön lind —
«Du hemta mig in de stålpiskor fem!» —
Den lilla grön linden hon sörjer.

Och Konungen hade ej förr talt de ord, —

Den lilla grön lind —
Så söll liten Kerstin döder till jord. —
Den lilla grön linden hon sörjer.

I Westerwiks kloster låt Konungen begrafwa liten Kerstin; men på Konungasonen Buris, hennes wän, utstungos ögonen, och han framlefde der tolf år, blind och slagen i bojor. Hwar dag gick han till hennes graf: — och

Hwar dag han mände af Konungen tinga,
Han mände begrafwas i klostret hos henne.

Denna önskan wann Buris för alla sina gårdar, dem han gaf Konungen, mot att få läggas i samma graf med sin käraste, och länge wisades sedan Konungabarnens gemensamma graf i klostergården. Det förmäles ock i wisorna, att liten Kerstins dotter, Inga Lilla, wexte upp och blef Konungen mycket kär. Då Drottning Sophia wille förråda hennes lif, förmådde hon Waldemar, att gifwa sin Drottning samma död, som hennes moder, liten Kerstin, lidit. Så säges derom i qwädet:

Och Konungen talar till liten smådräng:
«Du hemta mig in de stålpiskor fem!»

«Du hemta mig in de stålpiskor fem,
Sophia skall slita alla dem.»

Konungen låt henne så länge slå,
Till's hon i strida blodströmmar låg.

Nu ligger Drottning Sophia under swartan mull:
Nu råder Inga Lilla för allt hennes gull.

Konung Swerker sjelf hade blifwit ihjälslagen af sin tjenare på wägen till Tollsta kyrka, Julottan. Hans son, Carl, och hans sonson, Swerker, föllo för sina fienders swärd. När sådana olyckor öfwergingo Konung Swerkers barn och barnabarn, mindes folket derwid Blotswens synd och afguderi

och sade, att den gudomliga Försynen hemsökte hans hus och straffade fädrens mißgerningar inpå barnen, allt intill tredje och fjerde led.

9. Om Folkets Tillstånd, Seder och Lefnadssätt.

I heden tid war synd skam och afskyddes såsom mehnlig för det dyrbaraste mannen hade, nämligen mannens heder. Men, sedan Påfwens utsände munkar lärt, att all synd kunde utplånas med aflatsbref, som erhöllos för penningar, att eder och löften kunde brytas, om de andlige för god betalning tillstadde det, blef deraf stort sedeförderf, och i landet spordes swek, bedrägeri, lönmord, qwinnorof och öfwerwåld. Wänner, grannar och anhöriga samlades icke mer i husen till gästfri glädje, utan Gillestugor, som icke mycket bättre woro än wåra wärdshus och källare, blefwo öfwer allt inrättade, och der tillbragtes både nätter och dagar med spel, dobbel och påldrickning. Men, som allt skulle hafwa sken af helighet, hade hwar gillestuga ett helgon till skyddspatron och kallades efter deß namn: såsom St. Pehrs, St. Lars', St. Knuts, St. Örjans (Görans), Jungfru Marias eller Wårfru-gille, o. s. w. Deraf kommo sedan socknar och församlingar att behålla de i dem inrättade gillens namn allt intill wår tid, såsom St. Pehrs, St. Lars', St. Ilians, St. Olofs och Wårfru Församling. Påldrickningen bestod deri, att i remmarens botten eller på deß sidor sattes pinnar, eller pålar, och war den kämpen dryckesgod, som kunde i ett andetag dricka till djupaste pålen. Drinkarne tycktes hafwa gjort allting wäl, när de drucko gillets helgons skål så länge, tilldeß de sjelfwa lågo i bänk. Spel och dobbel war en last, som nu stigit till den höjd, att qwinnorna måste förbjudas tillträde wid gillena, derföre att «mången ungerswen började med att spela bort arm«guld och fingerguld, men klädde sedan af sig både rock och «underkläder och spelte allt bort, tilldeß han stod naken: 'det kunde', så heter det i en gammal stadga, 'anständiga jungfrur icke se uppå'.» — Sådana woro sederna i denna Christhedniska tiden. Såsom hedningarne i dryckesstämma helgade

skålar till sina gudar, Thor, Odin och Frey, och sjöngo sina dryckesſånger, såsom det säges i Brynhildas qwäde: —

«Ölrunor skall du kunna», —

så drucko nu de Christna sina helgons skålar i gillen och samqwäm, och olika sånger sjöngos wid helgonens högtider i gilleſtugan. En af dem, som sjöngos wid Julgillet, war af följande innehåll:

Jeſus Christus, wår Herre,
Han war födder i Bethlehem,
Och alla Guds änglar
De sungo Honom lof igen.
Sången sungo de alla Jula-otta så:
Lofwad ware Jeſus, Marie Son!
Hwem skall härbergera en wägfaren man?
Sjelfwer Jeſus Christus, som alla wägar kan!
Solen under himmelen och månen under sky,
Sjelfwer Jeſus Christus ledsagar oß till by.
Dricksom wi det förſta sinne,
Wårs Drottins minne!

Runfrid bjuder lag för sig,
Lag och Rätt, som tingsmän de döma.
Gud gifwe honom lycka och frid!
Danneſwenna dricka Guds minne:
Och alle måga glädja sig, som här äre inne!
Johan hafwer Christi skål på sin hand,
Gud låte honom leſwa och trifwas;
Synder och sorger fördrifwas,
Genom den helige And'!

Hwart gille hade sin egen Lag, som kallades Gilles-Skrå, eller Gillets förbundslag, och förbundo sig de inskrifna bröder och syſtrar att trofast bistå hwarandra i farlighet och nöd, och, om någon af bröderna blef dräpen, ålåg det gillets män, att hämnas broderns död. Så war ock un-

der denna tids osäkerhet något nyttigt och godt i sådana för bund. Gillesstugor byggdes wid kyrkorna, och äro några a dem mycket gamla och grunden för landets indelning i försam lingar. Uti en gammal beskrifning om Wiken, eller Bo hus, säges om det äldsta der omtalade Gille: «Sanct Ola hade ock förordnat Gilles-Lag således: «I navn Faders Söns og den Hélige Andes: Bröder og Söstre! De må wäre eder weterligt, att denne lag är icke instifte för dricks skuld, men att den ene brodren skall hjelp och undsätte den andre, o. s. w.

Wi må dock icke tro de gamla chrönikor, då de beskrifw denna tidens seder såsom idel oseder. De tala icke mycket om sjelfwa folket; men i sjelfwa den tidens lära och bland folket lärare samt inom de högas hof och borgar rådde förderfwet Ännu war folket redligt och trofast, och den urgamla frihets kärleken låg djupt i folkets sinnen. I den första tidens Gille öfwades allwarlig gudaktighet. Folket samlades i Fastan u Gillesstugan i tre dagar, och alla dagar hörde Förbunds- e ler Skrå-bröderna och systrarne meßan och började me bön och psalm. Der förliktes twister, och, förde någon e skamlig lefnad, så bestraffades han och förmanades samt döm des ock till böter. I landet wißte man icke af någon jämm eller fattigdom. Odalbönden, eller husdrotten, war rik, ty å nu förde hans söner hwar sommar hans skepp till wikings ler och i köpmanna-wärf kring hafwen. En ringare folkkl fanns wål; dock war den icke fattig; den bestod af de rik drängar och tjenare och förförjdes wål. Stor skam hade warit för en odalman, som wille något hedras, om en g mal tjenare, som hörde hans hus till, skulle på ålderdom eller i ohelsa, behöft gå efter bröd i annans gård. Utlå ifrån inkomne munkar woro de första tiggare i landet. berättas om en rik qwinna i Uppland, som af presterna lärt det godt wara till syndabot, att gifwa de fattiga alm Hon gjorde på sin dödsbädd testamente af all sin egendom de fattiga. Men, når gåfwan skulle utdelas, war i hela S och Göta land ingen fattig till finnandes, utan måste a skickas utomlands, der tiggare funnos.

De Christliga seder, folket lärt, höllos med trofasthet och enfaldigt hjerta. Och, om de någon gång förfördes till synd och skamlig lefnad, war det sysslolösa, kringdrifwande munkar, som införde sådant oskick. Hyruledes deßa, under hela påfwewäldets tid, nästlade sig in i husen, i bondens frånwaro smögo sig in till hans hustru, blefwo af de lättrogna qwinnorna undfägnade med allt det bästa, bonden hade i wisthus och källare, och lockade dem till olofligt älskogshandel, derom äro mängfaldiga skämtsamma sagor och wisor diktade, som ännu lefwa i mänige mans mun. Men bland deßa munksagor är äfwen följande sannsaga: En bonde på gården Eggärdet i Husaby hade en ung hustru, som gjort för nära bekantskap med en munk i det gamla klostret derstädes. En natt kom bonden owäntadt hem och mißtänkte besöket. Utanför porten uppspände han ett wargnät, och, när munken i mörka natten skulle fly undan wid bondens inträde i rummet, fastnade han i wargsgarnet. Slutligen kom munken wäl lös; men käpan blef qwar i nätet. Det säges, att det är den käpan, som ännu wisas i Husaby kyrka. Denna tilldragelse omtalades ofta som ett bewis på de Päfwiskes oseder, när Luthers religionsförbättring arbetades igenom här i landet; och är det antecknadt, att Hertig Carl, på det stora mötet i Uppsala, som höllS 1593, till den lutherska lärans betryggande mot Konung Sigismund och de Päfwiske, frågat då warande Kyrkoherden i Husaby, «om han war från det stora Kungliga Husaby, der bonden fängade munken i wargsgarnet». — Konung Carl XI war ock i Husaby en gång och frågade då äfwen efter käpan och wargnätet, skämtande mycket deröfwer. Om denna eller någon annan sådan kärlekshistoria är en wisa der i orten qllmän, som sjunges wid waggan. Munken kom en afton, då bonden war hemma; hustrun såg honom skymta förbi gluggen, eller windögat, som då war i stället för fenster, och lille Marna honom, under det hon sjöng för barnet och sade:

Och skymtar du för gluggen,
Kär' wännen min!

Och signe Gud din skugge,
Men kom nu inte in!
Jag tror, att den karl'n
Är bäd' willer och gal'n,
Som inte kan höra, att far är hemma!
Wyß! Wyß! Far är hemma,
Säte wännen min!

Bonden blir uppmärksam och frågar: «Hwad är det d
sjunger?» —

Den, som barn skall gäte *), —
Kär' wännen min! —
Får ha så många låte; —
Kom nu inte in!

Och kom till mig i morgon,
Kär' wännen min!
Efter otteſången,
Men kom nu inte in!
Jag tror, att den karl'n
Är bäd' willer och gal'n,
Som inte kan höra, att far är hemma!
Wyß! Wyß! Far är hemma,
Säte wännen min!

Sådana oseder woro dock i stort förakt hos mångden
folket, som menade enfaldigt och upprigtigt med sin Chris
dom och högt aktade redlighet, tukt och åra. Men en
förändring i Swenska folkets wälstånd, seder och lefnad
skedde i Konung Swerkers tid, hwarom i det följande
omständligare handlas.

Merändels boende långt ifrån hwarandra i de stora s
bygderna, kunde folket under den långa wintertiden sälls
större antal samlas till lekar, ting eller andra allmänn
förlustelser. Deraf kom, att husets hjon, de långa winterq

*) Gammalt ord, betyder föda, föda.

larna samlade kring brasan, tillbragte tiden med förståndsöfningar, gåtor och spörsmål, hwaraf wi uti det föregående redan anfört något, samt med sagors dikkande och förtäljande. Sång och danslekar woro ock ungdomens kära tidsfördrif, då de något talrikare kommo tillsammans. Runstafwen och lagens balkar glömdes icke heller. Häraf kom, att wåra Nordmän, i den stora stillheten, hade stora begrundningar och tyckes likasom födda med högre förstånd i sinnet samt mera mod och kärlek i hjertat, än de flesta andra folk, och att ännu i dag mången wis och djupt tänkande man finnes bland folket, som knappast kan läsa i bok, men lärt af de gamles tal och egna tysta betraktelser förstånd och wishet. Såsom tillägg till dessa anmärkningar willja wi här omständligare anföra något af de dikter och föreställningssätt om den osynliga werldens werkningar i den synliga, af hwilka denna tiden lemnat några minnen till wåra dagar.

10. Christ-hedniska Sägner om Troll och Spökelser.

Såsom förut omnämdt är, borttog icke Christendomens första ljus allt hedniskt mörker, utan höllo de Katholska lärarne folket i stor okunnighet och widskeplig wantro. Skurd tilläts, såsom wi ock i det föregående sagt, små bönehus, wid allmänna wägarna och på fälten uppbyggda öfwer någon hedniск gudabild, till bequämlighet för wägfarande och dem, som woro sysselsatta ute på fälten, att ingå och göra sin bön till den gudamagt, de wille sin wäg eller sitt arbete betro. Ur dessa Skurd borttogos wål de hedniska gudabeläten; men helgonabilder uppsattes i stället, och mången primsignad Christen bad, än till Jungfru Maria, St. Pehr och andra helgon, än till Thor och Freya. Derföre arbetade nu de Christna lärare med all magt att betaga folket all tro på dess hedniska gudamagter, i det dessa fördömdes såsom till afgrundens wälde hörande andar, de der sökte menniskornas förderf. Hedendomens spökelser, troll och älfwor, och dertill med de i heden så assomnade, i sina kumbel och åttehögar, framställdes såsom en skräck för Christna män, så att de städse höllos i fruktan och bäfwan på sin wäg, särdeles nattetid, för ondt mot,

det betydde: owänskadt troll- eller älfmöte. Häraf sades mycken ohelsa, plåga och sjukdom träffa de dödlige, och war egennyttan icke sen att erbjuda bot för all sådan sot. De enfaldige betalade dyrt till munkar, trollkonor och signerskor för sådana botemedel, bestående i widskepliga uppträg med räkningar och signerier, anställda wid wägskilnader, kyrkor och älfstenar. Då lästes och underliga böner, med inblandad åkallan och mißbruk af Frälsarens namn och helgonens. Dessa böner woro stundom rimmade och största delen diktade af munkar i klostren. Wi kunde anföra några sådana, ännu i wår tid brukade; men, såsnde för Christens öra, må de helst glömmas.

Hwad ännu af dessa widskepelsens dikter, om älfwor, troll och spökelser, i sägner eller folktro finnes qwar, skall här kortheet förtäljas, på det att menige man, med kännedom a den swekfulla grunden, måtte, såsom tänkande Christne an står, från sådana wantrons band sig frі göra.

Älfworna.

Älfworna intaga det förnämsta rummet så wäl i de hedna som Christna spökwerlden. Hwad wi uti Första Delen handlat om heden tro på Alferna, fortplantades genom sägnen tidhwarfwen igenom, allt intill wåra dagar, med tillägg i mycken Christen dikt, tillhörande den Romerskt-Katholska li rans widskepelser. Ännu finnas älfaltaren, der offer anställe för sjuka. Så kallade kloka qwinnor, wår tids horgabrudar smörja med swinfett, hwilket hörde till de hedna offren, o läsa böner, som af dem hållas hemliga; derefter lägges någ metallsikt, som den sjuke burit på sig, — ett rundstycke el en knappnål kan wara nog, — och sist ett kors öfwer helsn älfqwarnen, eller, som det ock kallas, älfgrytan, såsom ett te ken, att Frälsarens magt åfwen här widskepligen anropa Hela denna förrättning är en syndig sammanblandning af l ligt och oheligt, ett åkallande af hedniska afgudamagter jem helgonabyrkan och mißbruk af Herrans namn. Älfwornas h gabrudar, då de kallas till den sjuka, börja gemenligen m att stöpa bly i watten, och af de skapnader, det smälta bl antager, döma de wanligen, att älfwor wållat lidandet, o

sedan de gjort sig betalda, anställa de ett nytt gyckel, som kallas slå ner, eller smörja de för älfworna, i solgången, nästföljande Thorsdag. Enfaldigt landtfolk finnes ock, som smörja i älfqwarnen, utan att anlita kloka qwinnor, och läsa inga böner, utan i stället allenast sucka derwid: «Herren hjelpe mig!» — Sådant är fåwitskt, men mindre att räkna de enfaldige willfarande till synd.

Bland de äldsta folksägner om Älfworna är den, som läses på runhällen wid Lagnö på Aspö i Södermanland. I sjelfwa runslingan sitter uthuggen i klippan en Alf med utspända ben, gripande med händerna i twå ormars hufwuden. Runorna säga, att «Gislög lät göra detta märke efter Thord; och Slodi lät göra sanningswittnet om Älfworna, som han såg, och annat som — hwad war det?» — Deßa runor synas wara huggna i det ändamål, att wittna såsom ett minne om Älfwor och andra troll, dem Slodi hade sett omkring hällen.

De bland folket gängse sägner om älfworna fördela dem i trenne slag: dem, som tillhöra jorden, luften och wattnet.

Huld-Älfwor, eller Huldror.

I wår Nords äldsta skrifter omnämnes Huldu-folk. Men ordet huld betydde icke då annat än höljd, fördold, och med huldu-folket mentes warelser, dem menniskorna icke kunde utforska, icke weta, hwar de hade hem, eller hwar de blefwo af, hwadan de kommo, eller hwart de foro. De woro gamla qwinnor, de woro sköna jungfrur, allt som de det wille, hade swanehamn, då de funno så för godt, och besutto deßutom andra öfwermenskliga förmögenheter. I heden tima och ännu långt in i Christendomen trodde folket på dem såsom skyddsandar, wälgörande och kärleksrika. Deraf fick ordet huld sedan bemärkelsen god och trogen. I fädernes-landets mest odlade orter nämnas nu sällan huld-älfworna; men i Norrige och dertill gränsande bygd höras under tiden ännu sägner om någon Urdra, så uttalas nu huldra af

landtfolket. Begynnelſen till ſagorna om huldror går tillbaka längſt in i heden tid, ſåſom här förtäljas ſkall.

Wid 300 år efter Chriſti börd lefde i Norrige en Konung Hjorward. Honom födde hans gemål, Sigurlin, en ſon, ſom wexte upp, blef manlig och ſkön, men ſatt merändels ſtum, när hans mån talade honom till, och kändes intet wid af de namn, man honom gaf. Likaſom nu, wid ett barns födelſe, det ſkall utmärka föräldrarnes wördnad, då någon bjudes frambära deras barn till dopet, ſå öfwerläts i de hedniſka tider åt någon mägtig anförwandt eller ock annan mägtig beſkyddare att gifwa den nyfödde namn. Men den, ſom gaf namn, måſte ock gifwa barnet en gåfwa: den kallades namnfäſte. Som ſagdt är, widkändes Hjorwards ſon intet namn. Han ſatt en dag, efter ſin wana, enſlig och ſtum på en grönſkande kulle. Då ljöd en röſt i luften: «Helge!» Den unga hjelten ſåg upp och ſåg bland nio huldror en meſt lyſande och ſkön framför de andra; hon war ſwanhwit och hade ſwanwingar; hon qwad:

«Helge! Sent ſkall du,
Mägtig härförare,
Guld winna,
Om ewigt ſtum du blifwer,
Faſtän du hjertat modfullt
Som en Furſte eger.»

Helge ſwarade:

«Hwad låter du följa
Helge-namnet,
Hwita Mö,
Att jag det af dig
Mottaga mände? —
Wäl nu betänk,
Hwad du mig ſwarar:
Aldrig jag tar det,
Får jag dig ſjelf ej ega.»

Hon qwad:

«Swärden wet jag,
I Sigars holme,
Fyra mindre
Ligga än femtio;
Men ett af dem
Bäst är af alla,
Sköldars olycka
Och guldomfattadt.
Ring är i fästet,
Mod i midten,
Förskräckelse i udden
För den, det ernår.
Blodfärgad orm
Utmed äggen ligger;
Men kring fästet
Stjerten han slingrar.»

Detta swärd blef då den unga Helges namnfäste; men till det ôfriga gaf honom ock Swawa, så het den fagra luftfarande mön, sin goda willja. Hon blef sedan hans huldra och skyddade honom i stridernas faror. Men första gången, som ordet Huldra nämnes i denna gamla sång om Helge, war, då Swawa med sina tårnor, en natt medan Helge sof, hade skyddat hans skepp under en storm, i hwilken Hrimgerd, en fiendtlig trollqwinna, wille låta omkomma hans folk.

Trollqwinnan qwad:

«Helst egde du wäl, Helge,
Den, i flydda natten,
Ditt folk och hamnen aktat.
Här landsteg hon ur hafwet,
Då dina skepp hon fäste;
Och hon allena wäller,

Att jag ej Kungens mån
Har magt att dråpa.»

Helge:

«Hör du nu, Hrimgerd!
Om jag det wäl dig lönar,
Mig nogare förtälj:
War den Huldran ensam,
Eller woro flera samman?»

Hrimgerd:

«Woro trenne niotal;
Men en mö red före,
Hwit hon under hjelmen lyfte.
Sig deras hästar skakade;
Då flög af deras mahnar
Dagg i dalar djupa.
Deraf komma
Goda år på jorden.»

Detta är den äldsta skrift, som handlar om huldfolket. Men ännu i wåra wintergwällars sagor minnas de gamle på, huru de kommit, än såsom gamla godlynta qwinnor, till gårdar, der nyfödda barn warit, sjungit för dem huldersång, gifwit dem namn och till namnfäste underliga gåfwor, åt flickor skönhet och dygd, åt piltar mod, styrka på förstånd, och än såsom unga jungfrur, hwilket i den föregående berättelsen om Helge är wisadt. I folktron hafwa de mycket gemensamt med följande älfwaslägte.

Bland de jorden tillhörande, eller rättare underjordiska älfworna intager Högfolket i dikterna det främsta rummet. Det är sannolikt, att ett Christeligt medlidande för det folk som dödt i heden tima, utan delaktighet i förlösningens Evangelium, och på hedniskt wis blifwit högsatta i owigd jord, gifwit grunden till den sorgliga föreställning, att dessa, wäntande den allmänna förlösningens stora dag, i sina grönskande

lar, berg och åttehögar fortlefwa under fruktan och bäfwan, — sjunga om sin förloßnings hopp, — plågas af sinnliga begär, såsom fordom i lifwet, — längta efter Christne mäns kärlek och omgängelse, — men, när de widröre dem, orsaka deras förderf, och, om ej haftig räddning kommer, sjelfwa döden. Deras wext sägas wara hög som menniskors, men mera späd och fin, och älfjungfrun af oságelig fägring, smärt som lilja, hwit som snö, och röften lockande och ljuflig. Deras tid att leka och anställa sina dansar är ifrån solnedgången till hanegället; men, när hanen gal, hafwa de icke lof att länge wistas ofwan jord. Om alla spökelser sägas, att, om de icke gå till ro, hwar i sin lägerstad, när hanen tredje resan gal, blifwa de dagstånd, det är, blifwa de stående såsom satsgjorda på det rum, der tredje hanegället nådde deras öra. Det säges wådligt för menniskan, att stöta på ett sådant osynligt dagstånd i sin wäg, och tros mången deraf fått wärk och sjukdom. Om wandraren i sommarqwällen lägger sig wid älfwehög att hwila, får han snart höra harposlag och ljuflig sång. Då må han lofwa dem förloßning och får höra den härligaste fröjd ljuda från mångfaldiga strängaspel; — men, säger han: «I hafwen ingen Förloßare!» så slå de med klagan och jämmer sina harpor sönder, hwarefter allt blir tyst i högen. I grönskande lunder och dalar, på ängar och kullar, hålla om nattetid älfworna sitt stimm, det är, lek eller dans. Derefter wexer gräset frodigt och mörkgrönt i rundlar, som kallas af folket älfdansar; dem må man icke trampa ned.

I nästan alla wåra förnämligaste ätter finnas klenodier, eller smycken, förenade med sägner om Troll eller Älfwor: Så förtäljes om Riksrådet Harald Stakes hustru på Hönsåter, huruledes en gång sent en sommarafton kommit till henne en Älfqwinna, som begärt få låna hennes brudklädning, att nyttja på Älfwabröllopp. Efter något betänkande fann Frun för bäst att göra henne till wilkjes och lemnade henne klädningen. Några dagar derefter återlemnades den, men war då i hwarje söm besatt med guld och perlor samt hade widhängande en fingerring af det finaste guld och med

de dyrbaraste åkta stenar infattad, som sedan gick tillika med sagan i flera hundrade år såsom ett arf i Stakesätten.

Bland enfaldigt landtfolk fruktar ännu en brudgumme älfvornas afund, och har länge warit ett bruk, att deremot bära wisa starka örter, såsom hwitlök, wånderot (Convallaria polygonatum), som särdeles tros gagna mot trollen, inlagda i kläderna på bröllopsdagen. Wid grindar och i korswägar förmodas alltid största faran. Frågar någon då en brudgum, hwartill deßa försigtighetsmått, swarar han: «för afund skull». — Så usel är ingen brudgum, att ju hans brud tror sig afundad på bröllopsdagen, om icke af andra, åtminstone af älfworna; och innehållet i de flesta älfsagor blir följande:

Bruden sitter alla redan i brudsal wåntande, och omkring henne bröllopets tärnor. Brudgummen sadlar sin gångare grå, klädd i ridderlig bonad, och hans hök sitter stolt på hans skuldra. Så rider han af sin moders gård, att hemföra sin brud. Men i de lunder, der han jagat, med sin hund, med sin falk, har älfjungfrun bemärkt den fagra ungerswen och lurar nu på att få, om än aldrig så liten stund, sluta honom i sin famn i rosendelund, — eller åtminstone wid de ljufliga strångaspelets toner få swäfwa omkring lätt öfwer gräset wid hans hand i dansen. När han nalkas älfwehögen eller will rida genom **borgaled**, förnimmer hans öra den underbara musiken, och bland de skönaste älfmöer, som der utföra en lockande ringdans, framträder sjelfwa älfkonungens dotter, fägre än de alla, och, som det heter i qwädet:

Älfbruden räcker snöhwitan hand ifrån sig:
«Kom, kom, ungerswen, och träd dansen med mig!»

Låter då riddaren tjusa sig och widrör den förtrollande handen, så föres han in i Älflandet. Der, i osägligt sköna salar och aldrig förr sedda blomstergårdar, föres han omkring, wid älfbrudens arm, bland rosor och liljor. Rinner honom slutligen i hugen hans förjande brud, och älfworna, som icke egentligen skola willja menniskorna något ondt, bewekas att föra honom ut på hans stråt, så ser han wål åter sitt fordna

hem igen; men — då hade han warit borta i 40 år, fast tycktes det honom warit en timma blott. Wid hemkomsten känner honom ingen; han är en främling, som hörés af alla med förundran. De gamle i bygden minnas en ung riddare, som förswunnit, så der wid paß för 40 år sedan, då han skulle rida till sitt bröllopp, — och hans brud, — hon hade dött utaf sorg.

Med en annan wändning af dikten, swarar riddaren på älfbrudens uppbjudning till dansen:

«Och intet så träder jag dansen med dig;
I högan loft wäntar min brud uppå mig.»

Då måste wäl älfworna lemna honom; men blek och dödssjuk wänder han hem till sin moder, som med ängslan frågar:

«Och hörer du, kåre sonen min,
Hur' är du nu worden så blek om kind?» —

«Och wäl må jag hafwa kind så blek;
Jag ute har warit i älfwornas lek.» —

«Och hwad skall jag swara, — du säg det för mig, —
När unga bruden din hon frågar efter dig?» —

«I swaren, jag är riden i rosendelund,
Att jaga wilda djur med hök och med hund.»
Han kommer wäl igen,
Medan skogen ständar löfgrön.

Och bruden hon wäntade i dagar wäl två,
Så red hon med brudskaran i brudgummens gård.
Han kommer wäl igen,
Medan skogen ständar löfgrön.

Och der skänktes mjöd, och der skänktes win:
«Och hwar är min brudgum, kär' sonen din?» —

Han kommer wål igen,
Medan skogen ståndar löfgrön.

«Din brudgum han red sig i rosendelund,
Han jagar wilda djur, med hök och med hund.»
Han kommer wål igen,
Medan skogen ståndar löfgrön.

Men bruden förstod wål, att han aldrig skulle komma mer, gick till hans säng och drog sparlakanet ifrån och såg honom ligga der, kall och blek. Wid den synen brast hennes hjerta, — och, när morgonen kom, «burnas tre lik» ur brudehuset. Hans moder hade ock dött af sorgen.

Älftrådgårdar.

I de flesta landsorter gå sägner om förtrollade trådgårdar. De äro redan omnämda i det föregående. Ställen, der sådana skola finnas, utwisas wål af landtfolket, och alltid nämnes någon, som warit införd i dem, wandrat omkring under träd af en härligare grönska än de någonsin förut sett, smakat frukter, hwilkas like ej funnits på andra ställen af jorden, sett blommor af underbar skönhet; men, när de sedan sökt dem på samma ort, finnas de icke mer igen. Der är då, såsom wanligt, wild skogsmark eller slått fält. Bland de mest omtalade sådana ställen må nämnas ett i Bergs församling i Westergötland och en liten skogspark i Altuna i Westmanland, benämd Frustigen. Sedan spöktimmarne äro inne, will icke gerna landtmannen gå genom en sådan park. Der säges en fru wara rådande, som fordom ofta inlockat den owarsamme wandraren i den förtrollade parken; och har skogen af denna älfqwinna, eller skogsfru, fått namnet Frustig. Om bergtagning är samma widskepliga tro. I gamla handlingar och skrifter omtalas besynnerliga sagor om personer, som blifwit bergtagna. Då de kommit bland menniskor igen, hafwa de omtalat, hur mycket härligt de sett, och willja sedan just anse hela den wanliga werlden för ingenting. Ransakningar wid domstol och hos presterskapet hafwa i wår tid för-

rewarit öfwer bergtagna, som merändels af wildskeplig förskräckelse eller i feberyrsel trott sig se älfwor och skogsfruar, och icke sällan har döden följt sådan sjukdom.

Älfsalar, eller Älfstugor, äro grottor eller underjordiska hus i berg och kullar, der någon gång wandraren kommer in och hwilar; men, då han en annan gång söker samma rum, finner han det icke mer. På gården Estorp på Mösseberg bodde en förständig man, som för sanning förtäljde, huruledes han, en gång wandrande från Fahlköping till sitt hem en wacker sommarafton, tagit miste om gångstigen och bland klipporna ofördmodligen funnit en sådan Älfsal, der han ingick och satte sig att hwila på en moßbänk i en behaglig swalka. När han utgick derifrån, gaf han noga akt på stället, att en annan gång uppsöka detta märkwärdiga rum, men kunde aldrig upptäcka det sedan.

Trenne systrar (så förtäljer en af dem ännu lefwande) gingo ut en wacker sommardag i en äng wid gården Boda i Romeled af Bohuslän. Wid ängen är ett berg. De hade ofta lekt deromkring och kände trakten noga. Men till sin stora förundran stodo de nu wid ingången af en den wackraste grotta. Det war en Älfsal, trekantig med moßtäckta säten omkring, och i midten stod en liten gran såsom golfprydnad. De gingo in, hwilade i en behaglig swalka och togo noga wara på stället, men funno det aldrig mer.

Det flygande Älfsfolket

omtalas i sagorna sällan. Det beskrifwes såsom öfwermåttan slint, likt högfolket, men med små wingar på snöhwita skuldror. Om deßa wingar äro en lånad fogelhamn eller tillhöra den späda warelsens kropp, är icke noga bestämdt; men det förra synes enligast med sagorna, emedan jordiska män tagit sådana älfjungfrur till hustrur. I full fogelhamn, förwandlade till swanor, säger folket sig hafwa sett dem, kommande genom luften, nedslå i något sund, för att bada, men genast, då de kommo i wattnet, antaga den fagraste jungfrustapnad.

En ung jägare, — så är en bland deßa sägner, — såg en gång tre sådana swanor slå ned på stranden wid ett sund. Med förwåning betraktade han, huru de i gräset bortlade sin gelhamnen, som då liknade ett linne, och såg i stället för swanorna tre jungfrur af blåndande hwithet simma i wattnet. Snart såg han dem stiga upp ur wattnet, draga på sig sina linnen, som då förwandlades i swanhamnar, och flyga bort, såsom de kommit. En af dem, den yngsta och fagraste, hade så betagit den unga jägaren, att han sedan ingen ro fick, natt eller dag, för den ljusa bilden. Hans fostermoder märkte snart, huru sedan hwarken jagten eller de tidsfördrif, som fordom fägnat fosterſonen, gladde hans sinne, och beslöt utforska orsaken till hans sorg. Hon upptäckte snart förhållandet, och han förtäljde sin underbara syn och sade sig ettdera skola winna den hwita mö, eller skulle han aldrig ega någon glädje mer. Då swarade fostermodern: — «Bot för den sorgen kan jag råda. Gack nästa Thorsdagsafton i solbergningen till samma rum, der sist du såg henne! De tre swanorna låta icke dröja att komma. Gif då noga akt uppå, hwar din utwalda mö lägger sitt linne, tag det och skynda dermed upp från stranden! Det lår sedan icke töfwa, att du får höra de twå swanorna fara bort med stort gny, men den tredje, sökande förlägen sin swanehamn, komma till dig. Men, fastän bönfallande deröm på sina knän, lemna ej linnet ifrån dig, om du will hafwa mön i ditt wäld!» — Den unga jägaren war nu icke sen att skynda till sundet. Dock jagade han icke mer wilda djur, utan satt med stor längtan och såg utåt hafwet. Länga tycktes honom de dagar, tilldeß Thorsdagen kom, och än längre gjordes honom den dagens timmar. Slutligen sjönk solen, och det dröjde icke länge, att en susning hördes i luften, då de tre swanorna flogo ned wid stranden. De förwandlades snart till tre de aldrafagraste jungfrur och lade utaf sina linnen i gräset samt skyndade ut på hwita sanden, tilldeß de simmande köljdes af wågorna. Från sitt gömställe hade den unga jägaren noga bemärkt sin käraste, och hwareſt hon aflagt sin swanhamn, som nu war ett fint, snöhwitt linne. Så sagteligen smög han sig då fram, tog det med sig bort och dolde sig i

[illegible]. Snart hörde han de twå swanorna med stort gny fara bort; men den tredje kom, såsom fostermodern sagt, söll ned för honom på sina snöhwita knän, bedjandes få sin swanehamn åter. Nej, sade jägaren, tog henne i sin famn och slog sin kappa kring den späda mön. Så lyfte han henne på sin goda gångare och förde henne hem. Fostermodern redde snart till deras bröllopp, och trifdes de båda wäl tillsammans, och sades det om deras barn, att aldrig lekte skönare barn på gård. Men, när sju år hade lidit, en Thorsdagsafton, sedan de twå makarne hade gått till sängs, omtalade jägaren, huru han fått henne, den lyckliga aftonen, och på hennes begäran framtog han det hwita linnet, han allt hittills gömt. Men, knappast hade hon fått det i sin hand, så blef hon förwandlad till swan och förswann som en blixt genom det öppet stående fenstret. Länge säges den sörjande icke hafwa lefwat efter den dagen. Och är detta den förnämsta sagan om de flygande älfworna.

Det gräs, som i frodigare kretsar, under namn af Älfdansar, lyser här och der på ängarna, säges froda sålunda efter Älfwornas dans och kallas deraf Älfexing*). En utslagssjukdom (Frisel), som stundom utan känd orsak påkommer, säges af landtfolket komma utaf Älfwornas möte, och skall [illegible] till bot uppsökas den lavart, som kallas Älfnäfwer**). I gamla landskapsbeskrifningar saknas icke berättelser om slägter, som på mödernet förmenas härstamma från sådana underwarelser. Så har i Småland en sägen warit trodd om [illegible] namngifwen slägt, hwilkens stam-moder med solstrålarna [illegible] in genom ett qwisthål i wäggen, en ung, skön älfjungfru, och blifwit af husets son tagen till hustru. Hon säges, [illegible] hon gifwit sin man fyra barn, hafwa en wacker dag [illegible]swunnit, på samma sätt som hon kom.

Om tre sköna älfjungfrur, som i tre Midsommarsnätter

*) Cynosurus cœruleus, Älfexing.

**) Lichen aphosus och Lichen caninus kallas Älfnäfwer.

kommo flygande och flögo ned i en rik bondes [illegible], och blefwo till slut tagna af bondens tre söner, är en mer allmän barnsaga.

Löfjerskor, som nämnas i wår gamla Kalewala, synas oss hafwa samma betydelse som Lundjungfrur, ett slag älfwor, som ock kallas Lundfolket. Hedningarnes heliga lunder, dem wår kyrkolag förbjuder nalkas med wördskeplig dyrkan, troddes i heden tid skyddade af osynliga gudamagter. Stod i en lund, eller ock enstaka, en lind eller annat löfträd härligare uppwuxet än andra träd, så kallades det ett Bostråd och troddes egas af ett ärget Rådande (Rå), som, osynligt, wisades i dess skugga, belönade med hälsa och wälgång den, som lät sig wårda om trädet, och straffade den, som ofredade det. Sålunda buro hedningarne, wäl förfäder, likasom wördnad och frukten för sådana lunder och träd, emedan de syntes dem gifna af Älfafader, att pryda hans härliga skapelse och gifwa så wäl idog arbetare som creaturen skydd mot middagssolens brand och hetta. I detta och många andra stycken kon den enfaldiga forntiden wana oss ett förredöme, att icke gagnlöst spilla en telnings lif, hwaraf ett ungt, skuggrikt träd kan blifwa, eller förstöra och oheliga en lund, der ingen tänkande Christen må inträda att njuta wederqwickelse, utan att tänka på Skaparens godhet och minnas, huru ock werldens Frälsare hade en lund, en örtagård, dit han ofta plägade komma med sina lärjungar, då han wille tala med dem om de himmelska ting och deras själars odödlighet. Der war i skuggan af träden, som han hade, och der tröstesången syntes och styrkte honom. Detta akte en Christen uppå, låte sig wårda om all plantering till jordens prydnad och gagn och, känner han sig frestad, der han färdas ute på wäg eller stig, att afbryta en wexande telning, så tänke han: «Jag får icke spilla ett wexande lif, icke skörda min moders, jordens prydnad; det är min nästas egendom; att skada denna, är orätt, och all orätt är synd.» De hedniska lunders och träds helighet kom wäl från begynnelsen deraf, att offrade människor eller djurs lemmar i dem upphängdes, sedan de förut i den helig-hållna offerkällan en tid warit nedsänkta. Men förut

tiga Christna hafwa haft en annan grund för widskepelsens bibehållande, såsom tjenande att afhålla wanartiga menniskor från lunders och löfträds otidiga wåldförande. Ännu utwisar folket mångastädes sådana lundar och träd, dem ingen må komma wid med yxa. Deßa beryktade träd stå ofta enstaka och hafwa ett särdeles utseende. Sägner felas icke i någon landsort bland menige man om dem, som welat hugga en spån eller gren ur bo-trädet och deraf ljutit döden. En sådan ryktbar tall war Klinta Tall i Westmanland, wid Baderlund. Gammal och hopkrymt, på en kal klippa, syntes han för wägfarande, tilldeß han för något år sedan föll omkull af ålder. En hafsfru, som rådde i den närbelägna wiken af Mälaren, sades bo i berget under tallen och wara trädets Rå. Snöhwit boskap hade landtfolket ock sett drifwas upp ur sjön på ängen derinunder. Stam och grenar efter tallen ligga ännu orörda omkring på hällen. I en gammal skrift förtäljes om en man, och mannens namn uppgifwes, som wille hugga en enbuske i skogen. Ur jorden ropade en röst: «Käre, hugg mig icke!» Men han högg ännu ett hugg, och blod flöt från roten. Förskräckt och sjuk, skyndade sig mannen hem. I wisar och sagor omtalas jungfrur, förwandlade till träd och buskar genom trolldom. Men om Löfjerskor äro nu icke många berättelser; icke heller är lätt att weta uppkomsten af sådant namn. Men horgabrudarne i de hedniska afgudarnes lunder tådfrågades mycket i twifwelaktiga mål af folket. Detta har mål föranledt widskepelsen, att i sednare tider af de rån, som wårda löfträden och kallades Löfjerskor, söka hjelp i sjukdom och annan nöd, deremot förmaning stod i wår gamla Katechesis. Icke, den onde bland hedentids gudar, hade till moder en qwinna, som het Löfja (Laufeja); kan wäl ock hända, att onda trollqwinnor och löfjungfrur af henne fått sin benämning. Hedningarne i alla land hafwa haft sådan afgudadyrkan i lunder och under träd. I Helgonasagan om den Helige Mårten berättas, huruledes bland ett hedniskt folk, som war beredwilligt att antaga Christendom, han nedref ett afgudatempel, och de sade intet deremot; men, då han wille nedhugga en gran, som stod der när intill, rusade folket till och wil-

le ingalunda förbraga, att trädet skulle afhuggas. En sann Christen har nu förnuftigare skäl, att skona träd och lunder; men, märker han, att de okunnigare och swaga ännu bedrifwa widskeplig afgudadyrkan på sådana ställen, är bäst lyda Herrans bud i 5 Mosep. XII: 2, 3. «Förgörer all rum, der hedningarne sina gudar tjent hafwa, ware sig på hög berg, på backar eller under grön trä. Och bryten ner deras altare, och slår sönder deras stoder, och deras lunder uppbränner med eld!» — Så står ock i wår Lag och Kyrkobalken: «Ingen skall å lunda eller stena tro.»

Skogsrå.

Af samma stam med föregående älfwor synas Skogsälfworna, eller skogsråen, wara till sin begynnelse, och äro de i Första Delen omnämda såsom hedendomen tillhörande. Såsom hafsfrun för fiskare, är skogsfrun för jägare räknad bland olycksmot. Enligt gamla jagtsägner, bebådar skogsfrun sjelf sin ankomst med en egen skarpt framilande wäderhwirfwel, som skakar trädstammarna, så att de tyckas braka ned. Jägaren spottar då och slår eld ett tag; så är faran ingen, emedan detta är allt dronwilla, och ingen kraft är i sådant wäder. Är jägaren rätt widskeplig, så wänder han wid dylikt möte genast hem. Skogsråen äro, enligt folktron, blott af qwinnliga slägtet. Häraf har ock den widskepelsen kommit, att ondt förebud för jagten skall wara, om första mötet, då jägaren lemnat sitt hem, är af qwinnohjon. Han spottar då och kallar det kåringmöte. I sagorna är skogsfrun framställd såsom ond, lättfärdig och olycksbådande. Dock förtäljes stundom af jägare, att de sett henne mycket fryntlig komma fram till stockelden och, då hon blifwit lemnad der med frest, wid bortgåendet sagt: «Det blir wacker jagt i dag», — hwarefter de fått willebråd till öfwerflöd. Till jägarne, då de hwila wid midnatt och hafwa upptändt sin skogseld, kommer hon att wärma sin ganska fagra framsida, liknande en skön jungfrus; men hon rörer sig alltid så, att ryggen icke må blifwa för jägarne synlig. De, som hafwa något att förtälja om sådan syn, sluta gemenligen sin saga sålunda: «Just som

hon stod framför brasan, högmodig, wisande sin sagra kropp, tog jag en eldbrand och slog henne midt i fånget, med detta afsked: 'Drag till skogs, du leda troll!' — Då for hon af med ett hwinande skri, och ett starkt wäder kom, så att träd och stenar tycktes uppryckas; men, när hon så wände ryggen till, war baken lik ett ihåligt träd eller som ett bakträg.» — När en Christen man på wänligare sätt mottagit skogsfruns besök på sin moßbädd eller wid stockelden om natten, skall deraf blifwit en ondskefull afföda, till menniskors olycka och förtret. Om sådana gå bland folket många sägner.

Om de små underjordiska älfworna är redan taladt i Första Delen, der det handlas om Asalärans Alfer. Men sägnerna om dem hafwa mycket i Christen tid förändrats. Somliga bland dem skola gerna bo under kyrkor och kallas då kyrkfolket; de sägas wänta, såsom alla älf-folk, förloßning, föröka sitt slägte, hålla barndop och kyrkogång, efterapande Christet folk. Gårdsälfwor tros bo under menniskornas boningar. Enfaldigt tjenstefolk tro mycket på dem, äro måna om renlighet och snygghet i hus och gård, af fruktan för älfwornas ogunst och straff. Så skall en orenlig piga, som i tre dagar lemnat osopadt stugans golf, af älfworna hafwa sätt en afton ett hårdt slag och warning, att, derest hon gjorde så mer, skulle hon aldrig se helsodag. Allmännast är sagan om små-älfworna, som bjödo en renlig, beskedlig torparehustru på barnsöl. Wid midnatt fördes hon ned under jorden i en gång, som gick från källaren till småfolkets boning. En liten, liten älfqwinna bar fram barnet. Ett halmstrå låg i hennes wäg, hon snafwade derpå och hade swårt komma öfwer. Om torparehustrun då skrattat, som oförståndigt folk skola wid dylik bjudning hafwa gjort, hade hon mist älfwornas gunst; men hon höll sig allwarsam och fick till belöning, som hon tyckte, när hon gick upp, hyfwelspån i sitt förkläde; men, när hon såg det wid dagsljus, war det idel guldstycken. Så blef hon med ens en rik qwinna.

Watten-Älfwor.

Tron på Watten-älfwor, eller wattenfolket, torde haf-

wå sin grund i de oräkneliga Herrans under, som finnas i de stora hafsens djup. Underliga warelser hafwa blifwit fedda och ur hafwet fångade, så liknande menniskor, att Danska Konungen, en gång då en sådan ur hafwet uppfångad man blef död, befallde, det hans kropp skulle behandlas såsom en död menniskas. På stranden wid Marstrand och andra ställen i Bohusläns skärgård äro sägner om sådana hafsmän och hafsjungfrur. De äro stumma såsom fiskarne, men wisa sorg öfwer sin fångenskap och längtan till hafwet medelst stora tårar, dem de tyst gjuta ur stora, långsamt hwälfwande ögon. Fiskare, som haft dem någon dag, hafwa tyckt synd wara att plåga dem, för det sorgsna utseendet skull, och släppt dem ut i hafwet, deras hem, igen.

Sagorna om wattenälfwor, eller hafsjungfrur, som under tiden skola wisa sig på hafwets stränder och nattetid besöka de män, hwilka förehafwa fiske eller andra angelägenheter på stranden, höra den hedniska forntiden till. Om en Konung Helge i Danmark är berättadt i gamla chrönikor, huruledes en gång, då han låg om natten i ett hus wid sjöstranden, han hörde utanför ingången ett ljud, likasom af en menniska, som skakades af köld. Wid han öppnade dörren och wille se, hwad det wål kunde wara, såg han en ung mö, mer sagen än andra jungfrur, och som tyckte wara wid fjorton år, men fullwext. Hon satt halft i wattnet och skalf af natthölden. «Stackars wackra barn,» sade han, «kom in och wärm dig hos «mig!» och tog henne sagta in i sin bädd. Det war en hafsjungfru; men andra hafwa berättat, att det war en älfqwinna. Den snöhwita mön insomnade wid Helges sida och i hans famn. Tidigt på morgonen skyndade hon med ilande fart ut i sjön; då sågos det, att Helge såg, det hon hade en styggt trollhamn, ofwanföre en qwinnolikelse, medan en hal slinga rande orm. Året derefter förde samma hafstroll till Helge en nyföddt flicka, som blef kallad Skulda och war hans släkt och land till mycken sorg och ofärd. De, som förnuftigt wilja förklara sagan, säga, att med det sköna trollet förstås en ondskefull, ung qwinna, som i början wann Konungens sin-

[illegible] till [illegible], för sin [illegible], wardt honom wederstyggelig.

Hafsfrun.

Länge män, som aktgifwit på skapelsens under, hafwa beskrifwit ett watten, som i några insjöar skall finnas, benämdt spökwatten. Det har sådan botten eller egenskap, att wid solwärma derur stiger upp öfwer wattnet en tjock, snöhwit dimma, som liknar än hamnen af menniska, än den af djur och, alltsom hon drifwes af winden, förändrar skepnader och gång. Enfaldigt folk, som bott wid sådana insjöar, hafwa, deraf förwillade, för wißo berättat, att de otaliga gånger sett hafsfrun sitta på sjön och kamma ut sitt långa, lockiga hår, stiga upp på holmarna och utbreda sina snöhwita kläder på buskarna eller drifwa der framför sig snöhwit boskap. Hafsfrun anses swekfull och bedräglig samt omtalas lika mycket af fiskare som skogsfrun af jägare. De weta alla att något förtälja om henne och wänta dålig fångst, storm och owäder, när hon wisat sig. Det säges wara godt och rådligt, när fiskaren ser en sådan syn, att icke omtala det ens för kamraten, utan tyst taga elddon fram och slå eld. Allt sedan Thor med blixtrande åskstrålen slog efter trollen, sägas de mista magt och mod, när de se eldgnistor eller märka stål. Häraf kommer, att ännu i wår landtbygd, i hus, der nyfödda barn äro, eld på hällen eller ljus må brinna natt och dag, tilldeß barnet är christnadt; eljest wore att frukta, det trollen kunde komma och bortbyta barnet och lägga sitt i stället. Wanskapade barn troddes fordom, allmännare än nu, så hafwa kommit till, och kallades sådana barn bytingar. Sådan widskepelse kan hafwa den nyttan, att menniskorna hafwa bättre wård om det späda barnet de första dagarne af deß tillwarelse. Men mer och mer må wi nu hoppas en bättre grund än wantro för deßa och andra åliggandens iakttagelse. Om hafsfrun är den sägen, att hon på hafwets botten, eller uti insjöns djup, har borg och gård samt husdjur och boskap, som kallas brandboskap, utaf ordet brand, hwilket betyder ljusning på hafwet, eller grund, hwaraf ordet brän-

ning kommer. Hafsfrun drifwer sin boskap stundom upp ur sjön, att beta på stränderna, då det anses lyckosamt för strandfolket, om de kunna fånga någon ko eller tjur, eller ock om de släppa sina kor bland hafsfruns och deraf erhålla ädlare slag.

Bland de många märkwärdiga berättelserna om hafsfruns omgänge med forntidens riddare må följande förtäljas: En insjö med wackra löfträdsrika stränder i Westergötland och häradet Bjärke heter Anten. På en ö uti nämda sjö låg fordomtima en gammal borg, hwarefter ännu lemningar finnas, och kallad Loholm. Der bodde den stränge Riddaren Herr Gunnar, stamfader för den namnkunniga slägten Lejonhufwud och Lewenhaupt. En gång, då han ute på sjön råkat i lifsfara, kom hafsfrun och bistod honom, men tog löfte af Riddaren, att han en wiß förelagd dag skulle på samma rum komma till hennes möte. En Thorsdagsqwäll satt hon wäntande sin riddare; men han swek sitt löfte. Då lät hon sjöns watten swalla upp öfwer Loholm, tilldeß Herr Gunnar måste flytta upp i andra wåningen. Men wattnet steg äfwen dit, och han flyttade sig undan upp i windstornet. Men snart swallade böljorna äfwen deröfwer, då Riddaren såg sig ingen undanflykt, utan gaf sig ut i en båt, som sjönk wid en stor sten, ännu i dag kallad Gunnars sten, och är från den tiden Herr Gunnar, så är sägen, alltjemt hos hafsfrun. När fiskare eller landtmän ro förbi denna sten, lyfta de wanligen på hatten, helsande Herr Gunnar, emedan, om de det försummade, skulle deras färd blifwa olycklig. Sedan bodde ingen på Loholm, utan byggdes derutaf det wackra slottet Gräfsnäs på en halfö uti samma sjö, med torn, grafwar och windbrygga, hwarefter ännu fornlemningar wisas. Men från Herr Gunnar härstammade Erik Abrahamsson Lejonhufwud, Gustaf den Förstes swärfader.

Källjungfrur (i andra länder kallade Undiner).

Det är förut handladt om de hedna gudars prestinnor, eller horgabrudar, som wakade wid de heliga källor, der offrens lemmar twåddes, och togo gåfwor af folket för råd, an-

gående så wäl helsan som andra ängelägenheter. Sedan landet blef christnadt, togo munkarne och klosterfolket källorna under sin wård, satte wid dem helgonabilder eller ett kors och läto folket offra och söka sin helsa af det helgon, som troddes beskydda källan. Så kom Christen widskepelse i stället för hednisk och warar ännu i wåra dagar. Men de hedniska horgadrudarne, som dött utan dop och sacrament, stodo qwar i folkets inbildning och hade blifwit älfwor, de der wäntade förloßning och till domedag bo under källornas silfwertak. I sånger och sagor prisades källjungfrurnas skönhet, när de någon gång blifwit sedda af dödliga män och då wisat sin fagra gestalt i källans botten eller hwilande wid hennes brädd, å blomsterbädd. Den, som rensar källan eller planterar ett skuggrikt träd öfwer henne, honom blir källjungfrun blid och huld; men den, som ohelgar eller orenar källans helsosamma flod, honom följa sjukdom och ofärd hem.

Necken och Strömkarlen.

Den hedniska guden Odin war en wäldig sjöman och ansågs rådande öfwer hafwen. Han säges hafwa lärt menniskorna runskrift och runsång. Han kallades ock Nikur, eller Necken. De Christna lärarne warnade folket för hans dyrkan och sade honom wara hin Onde sjelf. Men folket, som älskade sång och musik, prisade honom i sina sånger och dikter. Han troddes med sina runlärda skalder och sångare från hedentima hafwa fått sig boningar anwisade i hafsdjupen, floder och strömmar. Der sjunga de wid sina harpor och strängaspel ljufliga sänger om försoningens stora dag och sin wäntade förloßning. Wille någon höra de ljufliga tonerna, så borde han gå ned till stranden och lofwa uppståndelse. Will någon lära spela viol af Necken, så må han gå ned till sjö- eller flodstranden, der Neck hörts spela, och offra åt floden ett swart lamm. Då kommer Necken, eller Strömkarlen, som han ock kallas, glad upp ur djupet, sitter ledigt gungande på wågen med sin viol och säger, i det han stämmer: «Stäm emot!» — Då skall lärlingen stämma efter den anslagna tonen och sedan spela med, när Necken spelar. Det spörjes se-

dess wida, och spelmannen blir gäten, det är, kompliad öfwer allt landet. Sådana spelmän bedraga ofta folket med tillgjordt roseri, då de med krumpryckningar kasta sig på golfwet och spela förwisladt, tilldess fradga kommer ur munnen; då skyne der någon wälmenande med en knif och afskär på en gång alla strängarna på violen. Detta tros mara det enda sätt, hwarpå mannen kan räddas från döden. Men den polska, han lärt af Neck, eller Strömkarl, må han aldrig sedan spela, ej medan, om han en gång begynner den, kan han icke sluta på annat sätt, än här nämdt är. Förbarmar sig då ingen öfwer honom, så spelar han sig till helwete. Häraf, så wäl som af flodoffrets swarta färg, sade prästerna, att ingen gifwer sig i lära hos Necken, utan i tanka att öfwerlemna sig åt onda andars wälde; ty, såsom det hwita lammet war himmelens offer, så är det swarta afgrundens. Wi må wäl prisa Christendomens uppgångna tjus, att sådan galenskap icke tror eller öfwas mer. Däraktigt och syndigt wore wißerligen, att sålunda söka af onda magter få lära de ljufliga toner, som höra himmelen till. Mellertid finnas ännu spelmän, som föregifwa sig hafwa lärt af Necken. I Småland, icke långt från Wetterns strand, skall en gård finnas, benämd Neckaryd deraf, att sådana lärda spelmän bott der af urminnes tider. Sist lefde der fyra bröder af denna spelmanslägt, som kallades Neckar och söktes af långwäga boende till bröllopp och gillen. Deras farfader säges först hafwa spelat den polska, som nu allmänneligen spelas och kallas Neckens.

Såsom i heden tid af skaldernas slägter barn och ynglingar, så wäl som åldriga, aflidit och i hög blifwit satte, sägas ock Neckar och Strömkarlar finnas af alla åldrar. De tros fortlefwa i samma ålder, som de dött, till domedag. Om små Neckbarn berättas en saga, huru de en gång lekte på stranden af en flod, der de hade sin boställ i djupet. Små pilar, tillhörande en präst i närliggande by, hade kommit med i deras lek. Då kom Necken upp ur wågen med sin guldharpa och spelade; men prästbarnen wågade icke dansa efter hans musik, utan ropade en af dem: «Hwad är det wärda du spelar? Du får ändå aldrig förlossningl» Wid dessa

ord: började de små Neckbarnen bitterligen gråta, och Necken med guldharpan sjönk med klagan ned i djupet. Detta rörde så prestens barn, att de skyndade hem till sin fader och omtalade, hwad sig wid floden tilldragit. Presten fade synd wara med Necken och de små Neckbarnen, och genom den gode Försonarens blod kunde ock de få hoppas förloßning. Glada skyndade de små piltarne ned till stranden och till Neckbarnen med detta budskap: sedan sutto de små med sina guldharpor så glada på wägen och spelade om försoning och uppståndelse, att fröjd war höra deruppå. Många sådana sägner, med någon förändring och med uppgifna namn på sjö eller flod, der händelsen timat, förtäljas i wår landtbygd. I Jämtland omtalas en älf, der en underlig sång någon gång säges hafwa blifwit hörd af män, som upptecknat tonen; den är ljuflig och tros wara spelad af Necken. Då han fått sin bostad under broar eller i strömmar, kallas han gemenligen Strömkarl; denne spelar alltid viol; och, då någon spelman spelar med wißa starka och kraftfulla drag, heter det: «han spelar med Strömkarla-tag». Wid Hornborgabro i Westergötland säges Strömkarlen en tid hafwa blifwit hörd sjunga till en behaglig melodi deßa orden, tre gånger upprepade: «Jag wet, — och jag wet, — och jag wet, — att min Förloßare lefwer». Sedd af sjömän, sittande på klippor och skär, säges Necken hafwa en gammal mans skepnad, wridande watten ur sitt sida, gröna skägg. Sådan syn säges båda storm och owäder. I denna skepnad torde han rättare kallas Hafsmannen. Gungad, med guldharpa i hand, på den stilla flodens wågor, synes han en ung goße med röd mößa och kring skuldrorna gult, i lockar fallande hår. Undertiden berättas han hafwa blifwit sedd på stränderna i skapnad af en wacker häst, men med bakåt wända hofwar. Så är en sägen, att en gång några drängar i Hånger i Westergötland, der han ingått i en förstuga, tagit honom fatt och lagt honom betsel i munnen; men han gjorde sig lös, ehwad betsel de brukade, tilldeß de lade på ett, som kallas gaddbetsel. Derefter harfwade de med honom gårdens hela gärde och hade kunnat än mer honom begagna; men, då han skulle wattnas, wille han icke dricka, förrän drän-

gen tog betslet utaf; men i en blink förwandlades han till en fisk och förswann i floden. Will någon utan fara för Neckens swek bada i sjön, må han först kasta stål i wattnet, nedhugga en knif wid stranden eller sätta en nål i ett säf. Det kallas, att b i n d a M e c k e n. Strömkarlaslagen sägas wara ellefwa. De tio kunna läras man ifrån man och kunna utan fara spelas; men det ellofte måste läras af Necken sjelf och må ingalunda begynnas, om ej medlet att förekomma olyckan är kändt. Den, som will lära dem, skall lägga sin viol i tre Thorsdagsnätter under en bro med ständigt rinnande watten. Då kommer Necken, eller Strömkarlen, den tredje Thorsdagsnatten och knäpper på sin viol, och skall då lärjungen stämma emot och sedan spela med. Når det ellofte Strömkarlaslag spelas, börja båda ting, träd och stenar att dansa. Så säges derom i en gammal saga: «Når Thors skål bars in, bytte Sigurd (spelmannen) om slagen; begynte tå att dansa allt hwad i salen war, och allt det man icke höll fast.»

I de sånger, som forntiden diktat om Necken, föreställes han, såsom allt älfwefolk, wärd medömkan och deltagande, och landtfolket hör alltid med wemodigt sinne den sorgbundna Neckens wisa, hwari han beklagar sin wanlott:

«Jag är wäl ingen riddare, fast Eder tyckes så;
Jag är den stackars Necken, i böljor de blå,
I forsar och stridande strömmar.»

«Min boning den ständer allt under en bro,
Dit ingen kan gånga, — ej heller kan ro,
Och ingen kan få hus öfwer natten.» —

Det allmänneligaste innehållet af folksagorna och sångerna om Necken föreställer honom som friare, klädd som en fin ungerswen. Gemenligen är en grefwe- eller konungsdotter i bygden känd för en högmodig och fåfänglig qwinna, som förskmår trogen erbjuden kärlek, men aldrig får guld eller rikedom nog. En dag, då hon går med andra bygdens tärnor i dansen, infinner sig en ung ridderesman i kostelig hofdonad. Känd

af ingen, träder han in i ringen. En rysning går derwid genom hwarje jungfrus hjerta; men dock önska de fästa hans blick, att han skall räcka hwit hand ifrån sig: kom, kom, sköna jungfru, träd dansen med mig! Men han har utwalt den stolta, alltföraktande mön:

Och ungerswen drager det röda guldband,
Det faller så wäl uti Jungfruens hand.

Derefter följer han sin brud i kyrkan; men, wid presten läser wälsignelsen, måste han gå ut. Då han åter inträder, frågar presten, hwar han är född och buren, hwar han har anhöriga och wänner, fader och moder. — Han swarar:

«I hafwet är jag född, och der är jag buren,
Och der hafwer jag mina hofkläder skuren.»

«Min fader och min moder äro böljorna blå:
Mina wänner och fränder äro stickor och strå.»

«Det är så oroligt i hafwet att bo;
De äro så många, som öfwer oß ro.»

Wid sådana ord flyr folket med fasa ur kyrkan, och ensamma stå den olyckliga bruden och brudgummen qwar. Bruden beder wäl då, att han må föra henne hem igen i hennes faders gård:

«Hemma gråter fader, och hemma gråter mor,
Och hemma gråter syster, och hemma gråter bror.»

Men hon är nu bunden, och brudgummen swarar:

«Och hemma gråte, hwem som hemma gråta må;
Men aldrig skall du mer på gröna jorden gå.»

Derwid far Necken af med sin brud, som en blixt, uti hafwet, och aldrig höres den bruden mer utaf, förutan det fista, enda, fasansfulla rop, hon upphof, när han störtade

henne ned i djupet, och hördes det grannt i hennes faders gård.

Bland de allmännaste och mest utmärkande berättelser om Necken är följande:

En prest red en aftonstund öfwer en bro och hörde, då han kom deröfwer, toner af det ljufligaste strängaspel. Han wände sig om och såg en ung man, till midjan naken, öfwer flodytan, med en röd mössa och gula, kring skuldrorna hängande, lockar samt en guldharpa i handen. Han märkte, att det war Necken, och tilltalade honom i sitt nit: «Hwad är det, att du så gladligen slår din harpa? Förr skall denna torkade rörstaf, som jag håller i min hand, grönskas och blomstra, än du får förloßning.» — Den olyckliga bedröfwade harpospelaren kastade då sin harpa mot wattnet och satt, bitterligen gråtande, på floden. Presten wände sin häst och for sin led; men, si, hunnen ett stycke wäg, märkte han rundt omkring sin gamla wandringsstaf, som han höll i handen, gröna skott och blad hafwa gått ut och de härligaste blomster derimellan. Då tycktes honom detta wara en wink från himmelen, att annorlunda predika försoningens tröstseliga lära, och han skyndade tillbaka till den ännu alltjemt klagande flodmannen, wisade honom den grönskande stafwen och sade: «Ser du, nu grönskar och blomstrar min gamla staf, såsom en telning i rosengård; så må ock hoppet blomstra i alla skapade wäsendens hjerta; ty deras Förloßare lefwer!» — Häraf tröstad, tog Necken åter sin harpa, och glada toner ljödo kring stranden hela den långa natt.

Af jordarter, som ibland skum samlas i stillastående wikar och af strömwatten, bildas en lös, hwit, pipig stenart, liknande pickadt bröd: det kallas Neckebröd; deßa kakor kallas ock Marlekor deraf, att maret (stillastående watnet) leker det tillsammans. De wackra hwita eller gula sjöblommor, som wexa wid sjö- och åstränder och kallas Neckrosor, äro allmänt kända minnen af folkets föreställning om Necken. Så kallas ock den giftiga roten af örtslägtet Stäckran *) för Necke-rot.

*) Cicuta virosa L.

Och härmed är sammlade det meste, som tillhör dikten om Necken och wattenwälfworna.

Berga-Troll.

Widunderliga sagor om bergtagning och bergatroll, förtäljde af trowärdiga män och styrkte af särdeles betänkliga omständigheter, kunde gifwa grund för den förmodan, att Sweriges stamfolk, de wilda bergboarne, ännu icke dött ut, så att i de stora bergsskogarna någon sådan i sina skrymslor kunnat wistas i sednare tider. Minnet af den fiendskap, deßa wisade mot allt religionsljus, särdeles mot Christendomens, förwaras i sägnet om de enstaka stenar eller klippor, som kallas Jättekast. De wisas af folket i alla landsorter och gemenligen så belägna, att de kunna berättas blifwit kastade från ett berg till närhet af någon kyrka. «Jätten», så säges det, «kunde icke lida klockljuden från Guds hus; derföre tog han denna klippan och kastade henne, i mening att dermed nedslå kyrkan; men han war för stark, och så långt for stenen öfwer;» — eller ock heter det: «Stenen war för tung, och målet för fjerran, så att den hann icke fram.» — I några af deßa stenar, såsom i den wid Enköping, finnas intryckta märken efter fem fingrar, såsom af en ofantlig hand. Wid den beryktade Warnhems kyrka ligger Himmelsberget. En jätte, så är sägen bland folket, bodde deri, tilldeß klostrets böneklockor jagade honom bort. Han skall då wid utgåendet ur berget hafwa tillsport en dräng, som arbetade i närheten, hwartut Ålleberg låg, dit han ämnade ställa sin kosa. Drängen pekade då, dit åt han borde ställa sin led. Såsom i en wäderhwirfwel for jätten af, och drängen märkte till sin förundran, att hans pekfinger, det han höll i wädret, att utwisa wägen, följde med. I Upplands beskrifning läses ock en berättelse om berget wid Lagga kyrka, och huru en jätte, med de sina, drog utaf för klockans skull, hwars ljud han icke «gat höra». Så härmas jättens ord: «Jag gitter intet höra den der bjellran i Lagga». — «När kommer du igen?» frågade en närstående man, som åskådade affärden, hwarpå bergamannen swarade: «När Lagga fjärd blifwer åket och Östtuna sjön äng.» Näm-

de fjärd och sjö lärä nu wara åker och äng; men trollens återfärd lär wäl uteblifwa. Om ett sådant bergafolk eller bergälfwor förtäljes i en gammal beskrifning om Bohus län följande tilldragelse:

Sten i Fogelkärr i Swarteborgs socken war en god skytt. En dag gick han på jagt och kom i närheten af en berg. Der sick han se en ung, dägelig mö, sittande på en sten utanför berget; och, som han genast sick i sinnet att ega den wackra jungfrun, kastade han sitt eldstål mellan henne och berget, dermed att få henne i sitt wåld. Då hörde han högt skratt inne i berget. Det war den wackra flickans fader, bergbo'n, som nu öppnade dörren och tillsporde jägaren: «Will du hafwa min dotter?» hwartill Sten swarade: «Ja!» — och, emedan hon war helt naken, tog han sin rock och höljde öfwer henne, förde henne så hem och lät christna henne. Men, inan han lemnade berget, gaf honom flickans fader denna befallning: «När du dricker bröllopp med min dotter, skall du laga till 12 tunnor öl, taga dertill bröd och kött efter 4 stutar, och bära till berget, der jag håller till, och, när brudskänken skall gifwas, så lär min icke heller uteblifwa.» Hederligt uppfyllde bergmannen sitt löfte; ty, när brudfolket satt wid brölloppsbordet, och af gästerna insamlades brudskänk, enligt gammal plägsed, lyftes hastigt taket upp, och en stor penningpåse inkastades, hwarwid berggubbens röst hördes: «Här är min brudskänk, och, när du will hafwa din hemgift, skall du köra till berget med fyra hästar och få din del.» Detta skedde, och, när Sten, enligt tillsägelse, kom till berget med fyra hästar, sick han kopparkittlar, den ena större än den andra. Dertill sick han brandboskap, af hwilket goda slag länge funnits i den orten sedan. Sten blef derefter en rik och wäldig man och hade många wackra och starka barn med sin sålunda funna hustru. Ännu skola slägter finnas i den bygden, som willja leda sin härkomst från Sten i Fogelkärr och bergqwinnan.

En bondeson i en by, benämd Fyrunga, hade på samma fätt blifwit gift med jättens dotter i Bratthall, ett berg i Wånga socken, och hade med henne fått rikedom. Men han

lefde illa med henne, slog och misshandlade henne, ändock hon var mild och eftergifvande. När jätten det förnam, drog han åter ifrån sin måg, tilldeß han blef fattig. En dag skulle bonden i Fyrunga slo sin häst, och i brist af annan hjelpare befallde han hustrun hålla upp hästens fötter. Med förundran såg mannen, att hustrun med owanlig styrka lyfte hästens fötter, och, när hästskon icke paßade, böjde hon dem emellan sina händer, stor eller liten, med samma lätthet, som hade det warit wax och icke kallt jern. Med någon frukt sade mannen: «När du är så stark, hwi låter du mig slå dig?» — «Jag minnes», swarade hon, «hwad den swarta mannen, som wigde oß, sade, att jag skulle wara dig underdånig, och will jag hålla mitt förbund, ånskönt du ofta brutit ditt; kunde eljest lätt hafwa hackat dig små som kål.» Från den tiden blef mannen af hustruns förstånd så förundrad, att han alltid behandlade henne med kärlek. Då Jätten i Brattahall märkte detta, drog han åter till dem allahanda gods, så att de blefwo rika och hade god trefnad.

I Mås härad, den ort i Wärmland, der Olof Trätälja säges hafst sitt första rike, mellan Botilsåter och Ny, ligger en stor märkelig sten, med en fördjupning inuti, liknande ett rum, eller stuga, der wallbarnen nu för tiden sitta och leka, medan de walla boskapen. Rummet kallas Styggesten, men af somliga Halwars stuga. Det kan wara af läraren Adalward, och har stenen då warit en kyrkosten, der gudstjenst blifwit hållen i Christendomens första tider. «Der», så är en sägen, «bodde i hedentid en jätte, som med en bonde i närmaste gård lefde i bästa förtroende. En gång for bonden, och en man med honom, ur skogen från sitt arbete och fann jätten sittande utanför stenen. 'För jag byta med dig?', sade jätten; 'Sex getter och bocken skulle ge jag dig för en ko.' — 'Ja!' swarade bonden. Morgonen derpå, när bondens hustru kom i fähuset, såg hon förwånad kon bora och getterna i stället, men hade deraf stor winning, ty god lycka hade de sedan med det getslaget. En gång, när bondfolket woro ute och rakade (räfsade) på ängen, sägo de

framför sig en tjock drägtig groda. Bondhustrun tyckte synd om det tunga kräket och lindade ett ylleband omkring grodans lif. Om aftonen kom jätten till gården och bad, att hon skulle komma och lösa, hwad hon hade bundit. Hustrun följde honom till stenen och sann, att grodan icke war någon annan än jätteqwinnan, som antagit sådan skepnad, löste bandet och förlöste henne således. Till lön för denna tjenst tillfades hon att komma dit med en säck, och iskostade då jätten så mycket silfwerpenningar, som hon förmådde bära. Det berättas äfwen, att en afton, när folket arbetat på samma äng, kom från jätteboningen så mycken boskap och getter ut på ängen, att folket måste sig derifrån. En Påskafton gick bonden förbi, då jätten, sittande utom stensalen, sade till honom: 'Will du komma in och äta mjölksoll*) med mig?' — 'Nej,' swarade bonden; 'har du mer än du äter upp, så gör 'tills i morgon!' — 'Tack!', sade jätten, 'Hade jag wetat det förut, så hade jag warit rik nu.' — Derefter sågs aldrig jätten mer.»

När trollen och jättefolket af Christna menniskor blefwo utträngda, flyktade de ut i hafwet på obebodda klippor och öde stränder, der, efter allmän sägen, de i sednare tider blifwit utaf sjöfarande sedda. De flesta utaf dessa sagor likna drå följande. Några Bohusländska sjömän funno en gång, då de woro stormdrifna långt bort, på ett öde land, en jätte sittande på en sten wid en stockeld. Han war gammal och blind och gladde sig att höra Norrmän, emedan han sjelf war derifrån. Han bad en af dem komma honom närmare och räcka honom sin hand, «att jag må känna,» sade han, «om någon kraft ännu är i Nordmanna händer.» — Emedan gubben war blind, såg han icke, att de togo en grof båtshake och glödgade i elden, räckandes honom den. Han kramade båtshaken, såsom hade det warit wax, tillsammans, skakade på hufwudet och sade: «Föga kraft känner jag, att Norrmän ut hafwa mot fordom i sina händer.» —

Sagan om Hobergs-Gubben på Gottland, som bl

*) Mjölksoll är mjölk med upplösta brödbilar uti.

[illegible] till fadder af en fattig man, boende i hans granuskog, och gaf sedan så hederlig faddergåfwa, är allmänt bekant. På södra udden af Gottland ligger det höga och på alla sidor branta berget, Hoberg kalladt. Ett af klippor likasom hwälfdt rum inuti berget mot norden kallas på ön Hobergs-Gubbens sångkammare. Denna och föregående folksägner kunna förnuftigt förklaras, om något, af det dikten tillagt, borttages, och sannolikt blifwer då, att några af de i sin hedniska blindhet enwisa bergsboarne ännu funnits qwar och med sina skatter gömde sig i ensligare berg och wilda skogsmarker.

En jätteqwinna wisade sig fordomdags ofta i de till hennes bostad, Brunhemsberget i Westergötland, närmast liggande byarna Skälsbo, eller Käringbodan, och Boulom. Hon ofredade icke folket; utan war med dem i ett slags byteslag, lånade bröd af dem, när de bakade, och dricka, när de bryggde, men betalte alltid hederligen igen, mera och bättre än hon lånat. En gång hade hon lånat dricka och kom så till att betala det, bärandes ett stort kar på hufwudet, alldeles såsom ortens wallkullor brukade bära sina mjölkbyttor. När hon nedsatte karet, sade hon till folket: «När I druckit ur drickat, så brännen upp karet! Qwinnan i Boulom känner ej sitt kar i Kolom.»

Wid wägen från Axewall till Boulom synas parwis cirkelrunda fördjupningar, eller små träsk: de sägas wara märken efter jätteqwinnans mjölkbyttor, dem hon här nedsatt, när hon welat hwila.

Huru trollen fira Julnatten, derom äro sägner i hela wår Nord. Då är icke godt för Christen man att färdas ute. På hedarna rida hexor och småtroll hwar om annan, en på en warg, en annan på en qwast, grißla eller ungssopa, till samlingsplatserna, der de dansa under sina stenar. Deßa hällar [illegible] då upplyfta på pelare, och under dem dansa och dricka trollen. Sådana stenar äro den ryktbara Ljungbystenen, Magnetten kallad, en imellan Kongelf och Castellgården i Bohus län, jemte oräkneliga andra, som landtfolket i alla orter wera omtala. I bergen höres jubel med musik, dans och dric-

lande. Färden till Julottan är mest wådlig för menniskorna; såsom den wackra wisan lyder:

Jungfrun hon skulle sig till Otteſången gå. —
Tiden görs mig lång. —
Så gick hon den wägen, åt höga berget låg. —
Men jag wet, att sorgen är tung.

En Julnatt, år 1490, så är en allmän sägen, satt fru Cissela Ulfstand på sin gård Ljungby uti Skåne. Af trollen, som samlades till Magleſten, hördes larm upp till gården, och en af fru Cißelas raskaſte swenner red ut att se, hwad de der kunde förehafwa. Han fann stenen upplyft och trollen i skimmande hwimmel dansande derunder. En fager trollqwinna steg fram och räckte den ankomna gästen ett drycheshorn och en pipa, med tillsägelse, att dricka bergakonungens skål och blåsa i pipan. Wäl tog han hornet och pipan, men gaf i detsamma hästen sporrarna och satte af öfwer åkrar och owägar rätt fram till gården. Trollen samtliga följde med wilde sori af hotelser och böner honom efter; men före dem hann swennen fram och lemnade hornet och pipan i sin frus hand. Trollen lofwade lycka och rikedomar åt fru Cißelas slägt, om hon återgaf dem deras pipa och horn; men hon behöll dem, och ännu förwaras de wid Ljungby gård, såsom minnen af den underbara sagan. Hornet säges wara af en okänd metallblandning med meßings-zirater, och pipan är af hästben. Swennen, som hemtade dem från trollen, dog på tredje dagen derefter, och hästen andra dagen. Ljungby gård har brunnit twänne gånger, och Ulfstandska slägten följde ingen lycka mer. Sagan lärer, att Christna män må handla rätt, åfwen mot trollen.

Så berättas om preſter, som ridit till Julottan, förbi bergen, der trollen hållit sin lek, huru bergafrun kommit ut och bjudit dem dricka ur metallskålar. De hafwa slagit drycken ut bakom sig, men några droppar hafwa derwid fallit på hästens länd, hwarefter håren funnits afbrända. Skålarna deremot hafwa de fört med sig, och i åtskilliga kyrkor finnas

sådana; de sägas hafwa blifwit i forntiden nyttjade i stället för kalkar.

Om denna dryck, som så gästfritt bjudes hos trollen, är den tro, att han utplånar ur minnet allt det förflutna och gör den gäst, som smakar honom, belåten med allt, hwad i berget wankas. Sådant är gemenligen alla sångers och sägners innehåll om Christina måns äfwentyr i bergen: Riddaren blir tjusad af bergmöns fägring och följer henne in. Hon frågar:

«Hwar är du född, och hwar är du buren,
Och hwar hafwer du din' hofkläder skuren?»

Han:

«I Konungens gård är jag född och buren,
Och der hafwer jag mina hofkläder skuren.»

«Och der har jag fader, och der har jag mor,
Och der har jag syster, och der har jag bror.»

«Och der har jag åker, och der har jag äng,
Och der har jag bådat min brudesång.»

«Och der hafwer jag min fästemö,
Med den will jag lefwa, med den will jag dö.»

Med snöhwitan hand räcker nu bergamön honom ett gyldene dryckeshorn, och han dricker. Derefter spör hon honom än ytterligare till:

«Hwar är du nu född, och hwar är du buren,
Och hwar hafwer du din' hofkläder skuren?»

Han swarar:

«Här är jag född, och här är jag buren,
Och här hafwer jag mina hofkläder skuren.»

Hon:

«Hwar har du nu fader, och hwar har du mor,
Och hwar har du nu din fästemö tro?»

Han:

«Här har jag fader, och här har jag mor,
Och här hafwer jag min fästemö tro.»

Då eger bergjungfrun honom; och, om han någonsin mer återkommer till de sina, är han döende eller från sina sinnen. I folkdikten heter det ock:

Den första dryck, han drack af det horn,
Så glömde han himmel, så glömde han jord.

Den andra dryck, han drack af det horn,
Så glömde han Gud och Hans Heliga Ord.

Den tredje dryck, han drack af det mjöd,
Så glömde han sin fästemö.

Uti en stor remna i berget Billingen uti Westergötland, Jättestigen benämd, säges fordom warit en ingång, ledande djupt in i berget. En bonde skall en gång ha wågat sig ditin och fann, längst inne på en häll, liggande en sofwande man. Huru han blifwit bergtagen, wet ingen; men, hwar gång bönklockan röres i Yglunda kyrka, wänder han sig och suckar. Så skall han sofwa till domedag.

Wi hafwa i Första Delen handlat om jättesagans upp komst. Här må nu anföras en sådan, med den förändring deßa folkdikter om Jättarne genom Christendomen undergåt.

Det bodde en gång djupt in i skogen en fattig enka med sin son. Wid hans födelse hade der kommit till gården en gammal gångarequinna, som begärt låna hus öfwer natten. Hon hade en lång staf i handen, war hopkrumpen och frusen och tycktes behöfwa mat och wärme. Alla delar bewilljade, och blef hon efter husets förmåga wäl undfägnad. Om morgonen stod hon bittida upp, och tyckte husets hjon sig märk

att hon war helt annorlunda än aftonen förut. Hon waggade den nyfödda och wisade ett mackert, blidt och wänligt anlete. Sedan hon tillsagt pilten trefnad och god framtids lycka, gick hon sina färde med lätt och ledig gång. Då kunde de märka, att det war en huldra. Derefter blef modern snart enka; men goßen werte upp och blef tidigt manlig och förståndig. Då tilldrog sig en dag, när han gick wall i skogen med moderns getter, att den goda älfqwinnan kom till honom och sade nu tid wara, att han började sin gång. «Annorlunda», sade hon, «lära hädanefter dina skickelser falla, än att gå wall med getterna.» — «Säg mig då,» swarade han, «hwartut mina wägar och stigar nu ligga! Om det är som du säger, och jag förmodar, så lär tiden hos moder min i stugan icke blifwa lång.» — Huldran swarade härpå: «Möt mig här nästa heliga Thorsdag, så skall jag underwisa dig och löna dina föräldrars beredwillighet att wärma och mätta en fattig wägfarande qwinna, ehuruwäl de sjelfwa woro torftiga.» Då såg goßen på henne och märkte, att hennes anlete war hwitare än andra menniskors, och hennes ögon mycket blida och wänliga, så att han tyckte sig kunna sätta till henne förtroende. Så skiljdes de åt den gången; men han motade sina getter hem och talade icke mycket den aftonen. Följande morgonen sade hans moder, att hon nogsamt märkte förändring i hans sinne och förhållande; och, då han omtalat, hwad möte han förlidne gårdag haft i skogen, kom modern ihog det sällsamma besök, de haft den dag, sonen föddes, och den lycka, huldran tillsagt barnet, när hon tackade för mat och natthärberge. Dertill betänkte modern ock, huru allt ifrån barndomen sonens utseende, ord och åthäfwor föga liknade andra barns. Derföre sade hon till honom, när den utsatta dagen kom: «Nu skall du gå till det utsatta mötesstället i skogen, och wäntar jag dig ej snart tillbaka, emedan den okända nu lär willja löna dig för wänlig mottagning i wår koja, och råder jag dig, wänd dig aldrig ifrån den fattige, som mat och härberge behöfwer, icke heller från någon, den du med din hjelp kan bistå; såsom är ofta godt för barn och barnabarn.» Så skiljdes sonen från mor och hem och begaf sig på sin wandring, att sö-

ka sin lycka i werlden. På det utsatta stället i skogen mötte han sin huldra, som genast bad honom följa sig, i det hon började gå djupare in åt skogen. Han följde henne, men märkte, att det war en liten myrstig, de gingo på, och mät derföre åt sidan allt hwad han kunde, så att han icke skulle trampa på myrorna. Då wände sig huldran om och log, men sade den gången ingenting. Sist kommo de fram till en källa, der de stadnade. Då såg han en liten myra, som fallit i wattnet och kunde icke hjelpa sig upp, utan kämpade med döden. Det stackars kräket påminde honom hans moders råd, och han tog ett litet löf, hjelpte dermed myran upp och släppte henne sagta ned i myrstigen. Då sade hans ledsagerska: «När jag såg, huru du i skogswägen wäjde myrorna och icke wille trampa dem, såg jag, att dig war i ämne att blifwa en Konung; men denna gerning, att du räddade det hjelplösa kräket ur nöd, skall jag löna dig med den gäfwan, att du skall kunna förskapa dig till myra, när du finner, att det kan gagna dig; men nu skall du dricka ur denna källan, ty i henne har flutit helga manna blod; derefter lär din arm icke swika i någon strid, det ware sig mot trollen, eller andra dina fiender.» — Derpå gaf hon honom tre gånger att dricka ur källan, hwarefter hon wisade honom en liten gångstig, han borde följa, och skiljdes de sedan åt. Underligt förändrad tyckte han sig blifwen efter den drycken, både till kropp och sinne. Många tankar uppstego i hans hug, som han icke haft förut; men mest tänkte han på hwad sist huldran honom spått hade. Några dagar wandrade han, tilldeß han kom i ett annat konungarike. De första, han mötte, frågade han, hwad nya tidender woro der i landet. De swarade, det nytt wara, som war gammalt, emedan intet annat talämne warit i lång tid, än Konungens swåra sinnessjukdom, för hwilken ingen bot kunde finnas, så att han någon tid wore frisk eller glad. Widare frågade han, om det wore lätt att komma till tals med Konungen, hwarpå de swarade nej, emedan det förhindras af en falsk herre, som tänker komma till riket efter hans död. Härpå skiljde han sig wid dem och tog wägen till Konungens gård; men till Konungen blef ingen inlåten, emedan den fal-

sin rådgifwaren höll stark wakt wid ingången till hans rum. Men på aftonen kröp en liten myra, osedd af alla wakter, uppför Konungens trappa och in genom nyckelhålet i det rum, der Konungen satt. Då stod owäntadt en ung man framför honom och helsade honom wördsamt, frågande, hwad orsaken kunde wara till hans sorg, om tilläfwentyrs han kunde weta råd för hans sjuka sinne. Länge såg Konungen på främlingen; slutligen sade han: «Jag må wäl sörja; min källa är uttorkad, mitt bästa träd bär aldrig mer frukt, och min enda dotter är tagen i berget wid den stora floden.» — «Hwad lön utlofwen I, Herre Konung, åt den, som i dessa mål någon bot kan råda och taga den unga princeßan ur berget?» — «Min dotter till gemål och dertill mitt konungarike», swarade Konungen. Han lutade derpå sitt hufwud ned och tycktes hwarken höra eller se något mera. Men en liten myra kröp ut genom nyckelhålet och nedföre trappan, osedd af wakten, och fram på landswägen gick en ung man, som frågade wägen fram till stora floden: det war den fattiga enkans son i skogen. På den tredje dagen af sin wandring kom han till en färjestad, der en gammal man, med sidt, snöhwitt skägg, satt på en gammal stubbe af ett förtorkadt träd: det war färjekarlen, och den unga wandringsmannen bad honom färja sig öfwer till berget. «Många», sade gubben, «har jag färjat öfwer; men ingen har kommit tillbaka.» — «Huru länge», sade wandringsmannen, «har du rott denna färjan? Mycket till åren synes du mig kommen.» — «I tre hundrade år,» swarade gubben, «och wore dock min synd än swårare straff wärd, än att ro denna färjan.» — «Hwad har du då så illa gjort, och kan du ej få förloßning?» sade wandringsmannen. «Nej,» swarade gubben, «jag har bannat fader och moder, och sörr skall denna stubbe grönska och slå ut löf igen, än jag kan få förloßning.» Härefter rodde han stillatigande färjan öfwer. Snart kröp en liten myra på berget och sökte sig in mellan klipporna, tilldeß hon kom in i bergajättens stora sal. Han war icke hemma; men den skönaste princeßa satt i salen. Då hon såg den unga mannen, blef hon mycket glad, och, när han förtrott henne sitt ärende, gömde hon honom wäl, att

jätten, då han kom hem, ej skulle genast döda honom. Knappast hade hon satt sig till sitt arbete igen, så kom jätten hem, och, wid han inträdde i salen, blef han blek af wrede och ropade: «Här luktar Christet blod!» Konungadottern swarade: «Det flög en korp häröfwer och hade ett manslår i munnen; tre droppar blod deraf föllo hit ned.» — Dermed tillfreds, lade sig jätten på en hwilobänk, ty han war sömnig och trött af sin wäg, och befallde princeßan att löska sig. Hon satte sig ned och började fara omkring i hans hufwud med sina små fingrar; men snart ställde hon sig, som hade hon somnat, och ryckte derwid några hårstripor ur hans hjeßa. Han waknade härwid och frågade, hwad det kunde wara. «Åh, jag somnade», sade hon, «och drömde så underligt.» — «Hwad drömde du då?» frågade jätten. — «Jag drömde,» sade hon, «att jag war i min faders gård, och den klara källan war uttorkad, och ingen kunde der finna en brunn eller källa mer.» — «Ofwan den källan kastade jag en häll,» swarade jätten, «när din fader byggde kyrkan der, och hällen sjönk djupt ned och dämde alla källådror.» — Härpå insomnade jätten igen. Andra gången ryckte princeßan en hårlock af, hwarwid han waknade, och hon urskuldade sig åter med en dröm. — «Hwad drömde du då?» frågade jätten. — «Jag drömde,» sade hon, «att jag war i min faders gård, och min fader söride, att hans goda träd ingen frukt mera bar.» — «Det wållade din faders onde rådgifware,» sade jätten, «då han lät mörda din unga broder och nedgrof honom under det trädet en natt, men sade, att wilddjuren uppätit honom på jagten; och styrer han nu ensam din faders rike och förtrycker hans folk. Om den synden blefwe hämnad, och det mördade barnets kropp upptagen, skulle trädet åter bära frukt.» — Nu insomnade jätten igen, men wäcktes på samma sätt. «Hwad har du nu för dröm igen, som stör min sömn?» frågade han, wredgad. — «Åh, jag drömde,» swarade hon, «att den gamla färjkarlen wid stora floden frågade mig, om hans synd aldrig kunde förlåtas, och han få förloßning.» — «På wäggen, der mitt swärd sitter, hänger en flaska med lefwande watten; om den gamla ekstubben wid hans koja wattnades med det wattnet, skulle

den gamle så förlossning.» Sedan sof jätten en stund; då upphof princessan ett högt rop, så att han waknade derwid. «Hwad kommer nu wid dig, att du så stör min sömn,» sade han, «eller har du drömt nu igen?» — «Ja, jag drömde, att en man kom hit in i berget och dödade dig», swarade hon och tillade, det hon mycket fruktade att se sin dröm sannas. «Frukta du ej derför!» sade jätten. «Af helgamanna blods källa skall den haswa druckit, som will föra mitt swärd, och med det swärdet allena kan jag dödas; men nu kan jag icke lida dina drömmar längre, utan är bäst, du lägger dig att soswa.» — Härpå insomnade han tungt och snarkade så, att hela berget skakades. Nu gick den hittills gömda wandringsmannen fram ur sitt gömställe, der han hade hört allt, hwad jätten talat, tog ned hans breda huggswärd från wäggen och märkte, att han lätteligen kunde sköta det. Warsamt gick han fram till bänken, der den stora kroppen låg, högg så modigt till, att hufwudet med stort brak skiljde sig derifrån, och wältrade sig så hela klumpen ned på golfwet i sin blod. Den unga konungadottern förskräcktes wäl wid denna ömkliga syn, men tackade alla helgon för sin befrielse. Den unga befriaren, som imellertid hade bundit det goda swärdet med gyldene bälte wid sin sida, behagade henne mycket, och lofwade hon i sitt sinne att gifwa honom sin tro, wore han ock en torpareson. Sedan de tagit någon förfriskning af mat och win, öfwerfågo de alla skatter och dyrbarheter af ädla stenar, guld och perlor, som i berget woro, togo med sig hwad de kunde och gömde det öfrigt war till lägligare tid. Derefter begåfwo de sig å hemwägen och woro mycket glada, när de kommo under bar himmel igen. Medan de nu samråddes, om hwad de härefter hade att företaga, tycktes god kärlek wera dem imellan. Komna öfwer floden till den gamla färjkarlens koja, glömde de icke att med det lefwande wattnet ur jättens flaska wattna den gamla trästubben, och genast bekläddes denna med gröna löf och späda skott. Den gamle kom i detsamma ut och gladdes mycket, då han kände igen den unga wandringsmannen, som han nyss hade färjat öfwer floden. Denne tog honom wid handen och förde honom till stubben, sägande: «Ser du,

na grönstar den gamla stubben! Kan du nu tro på din Förlossare?» — Den gamle såg på den härligt grönskande stubben, sammanknäppte sina förtorkade händer och lyfte sina ögon mot himmelen. Hans förlösnings timma war inne. Han föll till aska, såsom hade han warit död i två hundrade år. De unga två fällde tårar af glädje, att den gamle fick komma till hwila.

Det war sent en aftonstund, de kommo fram till konungegården. Princeßan klappade på hos en trogen tjenare, och blefwo de der med stor fägnad emottagna. Bud sändes till många bland de trogna af Konungens mån att samlas till princeßan och hennes befriare. Då blef så beslutet, att, inan dag inbrött, skulle hällen, som dämde den klara källans ådror, borttagas, den mördade prinsens kropp uppgrafwas under det goda trädets rot, och den falska förrädaren kastas i fängelse. Om morgonen, då det dager war, stod en tjenare inför Konungen med en flaska watten i sin hand, sägande: «Den klara källan har börjat flyta och är nu all full med watten, och frukt är på det goda trädet, såsom i de förra tider.» Konungen, glad och förwånad, wille sjelf ut och se det under, som skett. Då fann han allt sannt wara, som tjenaren sagt; men wid mödet wämtade honom den mesta glädjen; hans unga dotter trädde fram och föll till sin faders knän. Då framträdde ock den unga befriaren, sägande: «Si nu, Herre Konung! den klara källan flyter, det goda trädet bär frukt, och eder enda dotter är återfunnen: hwad lön gifwen J mig?» — «Hwad jag utlofwat, det skall du få.» Då blef glädje i hela Konungens gård, och bröllopp dracks i många dagar.

Mellertid satt den fattiga enkan i skogen med sina getter, dem hon slagtade, den ena efter den andra, och hade slutligen intet att lefwa utaf. Hastigt hördes buller i skogen af wagnar och hästar, och ur en förgylld karm steg en ung grann herre med sin fru. De stego in i stugan, och den fattiga enkan war mycket brydd öfwer anledningen till sådant besök. Ändtligen frågade sonen, om modern icke igenkände honom. Hon war i början twifwelaktig; men snart omfamnade hon sin förlorade son, och efter en kort förberedelse satt hon i wagnen

hos den unga Drottningen och fördes så till konungsgården, der hon lefde i glädje och god ro till sin död. Mycket afhållen af sitt folk och wida beryktad kring werlden blef den unga Konungen, som i sin barndom icke en gång hade welat trampa en myra och sedan såsom Konung icke lida kunde, att wäld eller orätt tillskyndades den ringaste i det lyckliga land, som af hans wishet styrdes, och den unga Drottningen ångrade aldrig, att hon gifwit sin hand åt den fattiga enkans son i skogen.

Å Woxtorps kyrkomur i Småland finnes en målning, föreställande en riddare, Herme Ulf, då han en Julotta, såsom förut om Ljungby nämdt är, tog emot dryckeshornet af trollqwinnan med den ena handen och med sitt swärd högg hufwudet af henne med den andra, gömde hornet och for till kyrkan. Presten och många af församlingen följde honom till en liten kulle wid wägen, der trollen dansat, och låg den hufwudlösa kroppen då ännu qwar. Konungen befallde derefter riddaren Ulf att kalla sig Trolle och taga trollet med afhugget hufwud till sitt sköldemärke. Deraf har adeliga Trolleätten sitt upphof. Denna riddare bodde på Edh i Woxtorps socken och hade der en borg, kallad Trolleborg. Af denna ätt hafwa sedan Trollebo och Trollenäs med flera orter och gårdar fått namn. Det underbara hornet hade 300 färger och förwarades först i Wexiö domkyrka; men, när Danskarne brände Wexiö, år 1570, fördes hornet till Danmark.

Det säges, att trollen afla mycket af sig, men att affödan mest dör, när åskan går. Deraf är ordspråket; «Wore ej thordön till, lade troll werlden öde.»

Tomtarne.

Twänne bönder bo uti en by. De hafwa lika åker, lika äng, lika skog och bete; men den ena blir mera rik, den andra mera fattig, år från år. Den ena har rödfärgad byggning, tjärade, brädslagna knutar och säkert torftak. Den andra moß-

lupna wäggar, osodrade, rutnna knutar och innti huset tak-dropp. Huru kommer detta till? — Jo, skall mången granne swara, den rike har Tomte i gården. För husbonden sjelf wisar han sig, och, är matmoder honom god, äfwen för henne. — Huru se de då ut, deßa små trefnadens warelser? — Storlek, som års gamla barn, men anletet gammalt och förnuftigt, under en liten röd mößa. Walmarsjackan grå, med kortbyxor och små becksömskor, såsom wanligen bondebarn. Han wisar sig middagstid om sommaren och hösten och har då merändels ett halmstrå eller ett ax, som han släpar långsamt, pustande wid hwartannat steg, såsom under den tyngsta börda. Åt denna syn hade en gång den fattiga bonden skrättat och sagt: «Hwad lönar det, om du bär till mig det der eller intet?» — Det förtröt den lilla trägna samlaren, så att han flyttade ur gården till den andra bondens tomt, som då war fattig nybegynnare. Från den dagen wek wälsignelsen bort från honom, som föraktade det lilla. Men den kloka mannen, som ärade den flitiga lilla Tomten och tog wara på minsta strå eller ax, blef rik, och renlighet, ordning och skick rådde omkring alla knutar. Om en stalldräng är mån om hästarna, talar wänligt till dem, ger dem nattfoder kl. 10 om qwällen och ottfoder kl. 4 om morgonen, behöfwer han icke frukta för Tomten. Men den wårdslöse, som far illa fram med creaturen, swär och bannas, när han kommer i stallet, glömmer att ge nattfoder och sofwer till dager, må akta sig; bäst han med en ed stiger i spiltan, får han af den osedda, men hårda, Tomtnäfwen en örfil, så att han står på näsan. Det är troligt, att deras andar, hwilka i hedendomen warit slafwar, som, medan bonden och hans söner woro i wiking, wårdat tomten och idkat åkerbruket, föreställas i deßa små grå warelser fortsätta sina fordna jordiska yrken intill domedag. Christna män gifwas nog många, som tro på sådana tomtandar och årligen anställa åt dem ett slags offer, eller, som de nu benämna det, «gifwa dem lön». Det sker på den dagen, då all werlden bådas glädje, och äfwen Tomtarne förlöfning: Julmorgonen, — och består uti några grå walmorsbitar, litet wbak och en skofwel mull.

Tomtar kallas ock Nissar. För god Niss brukar landtfolket i Blekinge och flera orter, när de äro ute i arbete på åker eller äng och sitta wid sin måltid, att lägga ett stycke bröd, ost, eller dylikt, under en grön torfwa, hwaraf de tro sig winna hans bewågenhet.

Ett bondfolk i Skåne brukade hwar dag sätta mat på ugnen åt Tomtarne, som der kallas Nissar. Detta kom till fockneprestens kunskap, som derom ransakade i huset och derunder sökte öfwertyga folket, att sådana Nißar icke funnos. «Huru skulle då maten hwar natt förswinna?» sade husmodern. «Jo,» sade presten, «det wet jag att säga eder. Satan tager all den maten och samlar i en kittel i helwete, och i den kitteln tänker han koka edra själar till ewig tid.» Från den dagen utsattes ingen mat åt Nißarne.

Det byggnader och timring förehafwas, säges, att Tomtarne, medan timmermännen hållit middagsmål, blifwit sedda gående omkring på ställningarna och timrande med små yxor. När träd fälles i skogen, säges: «Drängen håller wäl i yxan; men Tomten fäller trädet.» — När hästarne i ett stall öti wäl ryktade och wackra, heter det: «Drängen lägger wäl fodret i krubban; men det är Tomten, som gör hästen fet.»

Rafnar. — Gastar. — Pysslingar och Mylingar (Mördlingar).

Uti skogar och wildmarker troddes mördade små barn på ett wißt, antwisadt rum irra klagande omkring, så länge som deras lefnad skulle hafwa blifwit på jorden, om de fått skåda huset. Till förskräckelse för onaturliga mödrar, som blifwa barnamörderskor, sägas deras hemska rop wara: «Mamma! Mamma!» — När nattetid resande fara der wägen fram, sägas de hänga sig på wagnen, då de muntraste hästar stadna, som droge de qwarnstenar, swettas och kunna till slut icke fås ett steg längre. Då tror sig bonden weta, att en Gast eller Pyssling kastat sig på wagnen. Om han går fram till hästarna och lyfter på hufwudlaget och ser derigenom utåt wagnen, skall han få se den lilla ömkliga warrisen, men får

då ett dugtigt slag wid ötat eller blir sjuk: det kallas att blifwa gaftkramad.

Mylingen, likasom Tomten och Skogsfrun, är illa utsatt för wargarnas förföljelse. Några jägare hade en afton lägrat sig uti en skogsängs-lada i höet för att afbida morgonens jagttimma. Frampå natten wäcktes de utaf wargars tjut och ett underligt buller; men, när de sågo ut efter orsaken dertill, sågo de en Skogsfru flyende för en mängd wargar, som henne förföljde. När hon kom närmare ladan, hoppade hon upp i den öppna gluggen och gäckades derifrån med de nedanstående wargarna, wisande dem än den ena, än den andra foten, sägande: «Taße, ta fot!» — «Taße, ta fot!» — «Får du bägge, så tag emot!» En af jägarne, beswärad af hennes grannskap, stötte henne härwid i ryggen, så att hon föll ut ibland wargarna, sägande: «Tag allt ihop!» — då Skogsfrun i en blink blef af wargarna uppäten. Samma saga berättas ock om Mylingar och Tomtar.

Rafnen, eller Rammen, skriar om nätterna i skogskärr, wilda träsk och moras. Det säges wara mördade mäns hamnar, som der af oupptäckt mördare blifwit nedgräfda och icke fått jordfästning. Mer och mer förswinna deßa fasanswärda sägner af widskepelse och bedrägeri, och en tröstfull, ljus och lefwande kunskap om den allgode Gudens kärleksfulla regering underwisar nu äfwen den enfaldigaste, att Herren icke skulle kunna tillstädja, att de oskyldiga små warelser, som icke warit skulden till sitt eget lif eller död, skulle så länge lidande irra omkring, till skada och mehn för oskyldiga wägfarande. Äfwenledes synes, att dikten om Rafnen haft till ändamål, att wäcka mördarens samwete till bekännelse, att den olycklige mördades kropp må uppsökas och befordras till Christelig jordafärd.

Warulfwen (Walulfwen).

Wal betecknar det af trolldomskonst är uppkommet, såsom Wal-knut, Wal-bundet träd, och Wal-ulf en menniska, genom trolldomskonst till ulf förskapad. Den widskepliga sägnen om Walulfwar, eller, som det nu bland folket

[illegible], Warulfwar, har sin grund i den hedna gudaläran. Der säges om Loke hin Onde bland gudamagterna, att han med en jättequinna aflade ulfwar. «Dådan äro alla ulfwa-ätter komna», säges i det gamla qwädet om det ondas upphof.

I ett torp inne uti en skog bodde en torpare, som het Lasse, med sin hustru. En gång gick han med sin yxa inåt skogen, för att fälla wed, men hade wäl glömt derwid att signa sig och läsa sitt Fader wår, emedan trollen, eller någon Wargamor, fingo magt med honom och förwandlade honom till ulf. Hustrun förjde honom några år; men en Julafton kom en tiggerska, som såg mägta arm och trasig ut. Den beskedliga torparhustrun undfägnade henne wäl, såsom sed är bland de Christna den glada högtidsaftonen. Då sade tiggerskan, när hon gick, att hustrun wäl kunde få se sin man en gång igen, eftersom han icke war död, utan gick warulf i skogen. Mot aftonen gick hustrun i sin matbod, att taga in ett stycke kött för morgondagen. Men, när hon wände sig om för att gå ut ur boden, stod der en warg, som rest sig upp med tassarna på bodtrappan och betraktade hustrun likasom med sorgfulla ögon och hungrig, som alltid wargarne äro. Då hustrun det såg, sade hon: «wiste jag, att du wore min Lasse, så skulle jag gifwa dig en knota kött». Då föll ulfwahuden af, och hennes man stod framför henne i samma kläder, som han hade på sig, när han gick ut den olyckliga morgonen.

Häraf kommer, att folket, allt intill denna dag, såsom i Första Delen anmärkt blifwit, anser wargarna som djefwulens anhang och skapelse. Gamla, inne i skogarna boende, qwinnor, som ock sjelfwa ofta utgifwit sig såsom trollkunniga, hafwa fått namn af Wargamor och troddes hafwa skogarnas wargar under sitt skydd och befäl. Den hedniska trolldomen, att försätta menniskor i warghamn, tros ännu af många wara förplantad på onda menniskor, allt intill wåra dagar. Finnar, Lappar och Ryßar afskys i synnerhet för sådan swår trolldom, och då, sista krigsåret mot Ryßland, Kalmare län

emanligen öfwerfwämmades af wargar, gick den sägen, att Ryssarne förwandlade de Swenska fångarne till wargar och sände dem så hem igen, att plåga landet. Så berättades, att en soldat af Kalmare regimente, förwänd till warulf, letat sig wägen öfwer Ölands Haf och fram genom skog och mark till sitt torp i Småland, dit han längtade, att se sin fordna hostad och sin der lemnade hustru och barn. Men en jägare kom och sköt honom och förde honom in i torpet. När huden aftogs, skall hustrun hafwa igenkänt den skjorta, hon åt sin man sytt, då han gick hemifrån. — I sagor och sånger omtalas, huru troll afundas menniskorna den trogna kärlekens fröjd och en gång, wid mötet af en brudgum, som red genom skogen med sina swenner, förwandlade honom och dem till warulfwar. Bruden wäntade; men ingen brudgum kom. Så ledo flera år, tills en dag, då hon gick i skogen och kom att minnas sin brudgum, han suckade och helt högt ropade hans namn. Då hände, att han war så når, att han hörde det, och den kraft säges wara i Christningsnamnet, att, då den förtrollade hörer det, blir han frälsad. Så sprang nu brudgummen frälsad in i sin brudes famn. Denna, oförnuftiga folktro är nu på sitt ytterste, och finnes wäl knappast någon Christen man eller qwinna, som anser dessa sägner annorlunda än såsom dikt och en besynnerlig lemning från mörkrets tider.

Skjälwrångaren, eller Lyktgubben.

En flammande eldslåga rörer sig på heden fram och åter, icke olikt en lykta, buren af en, som något söker. Det är lyktmannen, och mången enfaldig tillägger efter de gamlas sägen: «Det har warit en Skjälwrångare, som så irrar med ljus i handen.» — Skjäl- eller Skälnadswrångare betyder en man, som falskligen flyttat nästans råmärke, och öfwer hwilken den Heliga Skrift uttalar en swår förbannelse. Enligt gammal folksägen, får en man, som gjort sig skyldig till sådan synd, det straff efter döden, att ingen ro eller hwila förunnas honom i hans graf, utan måste han upp

hwar midnatt och med en lykta i handen leta sig fram i marken till det ställe, der det rämärke stod, som han wrångt, eller falskeligen flyttat. När han går dit, brinner han af samma begär, som då han i lifstiden gick åstad att förfalska rågränsen för sin granne, och säger, i det han går, med grof, hes röst: «Det är rätt! — Det är rätt! — Det är rätt!» — Men, då han går tillbaka, fatta honom samwetsqwal och stor ångslan, och säger han då: «Det är orätt! — Det är orätt! — Det är orätt!» — Denna och många andra sådana dikter wittna om wåra förfäders wishet, att wid sjelfwa naturen fästa en waraktig påminnelse och warning mot synd och brott.

Wäduren i Getaberget.

Orie härad i Skåne säges hafwa sitt namn af de der belägna Oshögarna, der en Fylkiskonung Osur enligt sägen är begrafwen. Wid Ingelstad i nämda härad är en kulle, Getaberget benämd, der emot olyckor och landsplågor, som skola tima, sig wisar en Wädur, förskräckelig till en påse. Landtfolket der i bygden wet att förtälja med år och dag olyckshändelser, som sålunda blifwit förebådade. En gång gick en dräng wid aftontid fram öfwer kullen och sjöng en wisa om wäduren, gängse i bygden:

«Den Getaberg-wären är grå;
«Han börjar att bånga:
«Ty, så många
«Han såg,
«Så wille han stånga.»

Men med den i otid började sången wäckte han Wären upp, som snart riste honom på sina horn och hade dödat honom, om icke en ung dågelig flicka kommit och frälst honom; ty, när unga jungfruer komma, blir Wären lydig och spak som ett lamm, emedan han för ungmöar alltid wisar stor wördnad.

Lindormen (Hwita Ormen).

Till forntidens trollwerld må ock räknas Lindormen, om hwilken många sägner och sånger finnas. I de hedniska sagorna nämnes wäl icke, hwad färg han hade; men i sednare tid hör man honom gemenligen kallas Hwita Ormen. Denna må ingalunda förblandas med den hwita tomtormen; som i södra orterna räknas bland goda gårdsrån och wälwilligt matas utaf den gårdens inwånare, der han behagar taga under golfwen sin bostad. Den här menade hwita ormen wisar sig höst sällan, somlige mena hwart hundrade år, och blott i stora ödemarker. Trollqwinnorna sökte honom begärligt och kokade honom i sina kryddblandningar till erhållande af trolldrycker och djup wisdom i naturkrafternas hemligheter; ty, såsom slingrande sig omkring i jordens för dagsljuset undangömda inandöme, kring bergens och stenarnas rötter, trädens och wexternas djupaste fibrer, troddes han hafwa insugit deras förborgade krafter och meddela dem åt den, af hwilken han lät sig finna. Om någon fann hwita ormen, skulle han genast gripa midt om hans lif, hwarwid han lemnade sitt skinn. Att blott slicka på detta, troddes öppna den menniskans inre syn, att utan all föregående lärdom känna örternas, jordarternas och stenarnas krafter, att läka sår och bota allahanda sjukdom och krankhet. Det kallades «att blifwa klok». — En liten fattig wallgoße — så berättas — hade i ödebygden farit willse från sin led och kom flutligen till en liten stuga i skogen, der en sådan klok gumma och ormkokerska bodde. Hon war, då goßen inträdde, icke hemma; men en stor kittel stod sjudande på elden, å hällen; der war ormkokning å färde. Goßen war hungrig, och, feende bröd å bordet och ett tjockt fett skumma i kitteln, trodde han något fläsk koka der, tog brödet och doppade det i kitteln och åt. Då gumman kom in, märkte hon strax, hwad som skett; men, som hon wißte, att goßen deraf wäl skulle blifwa wisare än ändra menniskor, men icke öfwergå henne, ej heller kunna tillföga henne någon skada, lät hon honom oskadd gå bort och följde honom, tilldeß han kom på sin rätta stråt, samt under-

wisade honom mycket under wägen, huru han skulle anwända den undergåfwa, han nu war i besittning af. Den namnkunniga klokagubben i Enekulla i Westergötland, hwilkens son, i förra århundradet, ännu söktes af sjuka och hjelpsökande fjerran ifrån, sades på detta sätt hafwa fått sin kunskap. Om Swen i Bragnum, i samma landsort, hwilken war så namnkunnig, att han fick ett besök af wår stora naturforskare Linné, går der i bygden den sägen, att han funnit hwita ormen och slickat deß afdragna hud, hwaraf han blifwit klok, så att han derefter kände kraften hos allahanda krypande kräk och hos örter, dem han flitigt samlade kring Mößeberg och på Boulom ängar till sjukdomars botande. Märkeligt är, att han wißte förut, det han skulle mista sin kunskap, så snart han gifte sig, och emottog, från den dagen han blef gift, af sjuka inga besök. En mycket aktad köpman på den tiden i Skara, Lars Lindström, berättade, att han frågat den namnkunniga Asseßor Swedenborg, hwarifrån Swen i Bragnum hade sin owanliga lärdom om örters och kräkande djurens begagnande till sjukdomars botande, och fått till swar, att Swens kunskap wore ingifwelser af goda andar.

Mycket mera skulle här kunna anföras om wår forntids bikter och folktro; men detta må wara nog, att lära oß, det icke allt är att förakta deraf, emedan en djup wishet och kärlek till rätt och dygd röjas uti mycket från denna tid, som är att anse för wårt slägtes barndom, och att tacka en mild Försyn, som från barndomens oreda och mångahanda förblindelse lätit oß komma till mandoms stadga, ljus och sanning. Men en ransakning i det, som minner kan hafwa förwarat från en hängången tid, är gagnande, till styrka för det tröstliga hopp, att mörkrets magt skall wika för Christendomens ljus, och att menniskoslägtet skrider framåt, allt närmare sin förädling och den sanna kunskapen om Gud samt om ändamålet med sin egen skapelse.

11. Wenderna i Kunghälla (Kungelf).

I Wiken, eller Bohuslän, utefter stranden af Nordelfwen, från nuwarande staden Kungelf allt intill hafwet, sträck-

te sig den gamla rika handelsstaden Kunghälla. På den wackra, fruktbara slätt wid nämda nordliga gren af Göta elf, der nu Castellgården är belägen, hade Norska Konungen Sigurd Jorsalafarare byggt ett fast slott, det war det gamla Bahus, till wärn mot infallande fiender från hafwet. Hedningarne oroade denna tiden ofta de Christna med mord och plundring, och war osäkerheten framför allt stor i gränslanden, som ofta ombytte herrar. Wiken, eller Bohuslän, war ett sådant land, och dels för aflägsenhet så wäl från Norriges som Sweriges konungasäte, dels för deßa rikens inbördes oroligheter, hwaraf Konungarne mången gång hindrades att med besked wärna allt sitt land, skedde å den bygden oftare infall än å andra, af fiender, med swår ofrid, brand och härjningar.

Det war en Söndagsnatt, näst före Christihimmelsfärdsdag år 1135; då wäcktes inwånarne i Kunghälla ur sin sömn af en underlig susning i luften, med gny och buller, likasom af mån och hästar, der en stor krigshär framtågar. Menniskorna lupo om hwarandra på gatorna om natten, men kunde ingen warelse upptäcka, som orsakat detta larm. Hundarne tjöto och blefwo galna, och många menniskor, af dem bitna, blefwo galna såsom de. Sådant kallades den tiden förebud till örlig och olycka. Många borgare flyttade från den dagen bort till landet eller andra städer. En af dem, som flyttat till Bergen i Norrige, sände bud, att han hört, det de hedniska Wender med stor härsmagt och många fartyg lupit ut och blifwit sedda i farwattnen. Men förebud och warningar glömdes snart, och ingen anstalt till ortens tryggande och förswar förspordes. Inpå sommaren, Sanct Laurentii dag, medan folket i Kunghälla war i högmeßan, inseglade uti elfwen en sjömagt af 250 Wendiska snäckor, och på hwardera tjugofyra soldater och fyra hästar. De stego i land och rösade i hus och kyrkor. Men en man, som war hemma ifrån kyrkan, hade i tid blifwit faran warse, lopp till kyrkan och gaf tillkänna, hwad å färde war. Borgarne skyndade hwar till sitt, räddade sig med hwad dyrbarast war in på befästa slottsborgen och sände sina qwinnor upp åt landet, de

de kunde finna säkerhet. Wid bron lågo nio köpmannaskepp; Wenderne angrepo deßa aldra först, men fingo erfara, att Swenska köpmän i strid icke gifwa gode pris. På mer än femtio Wendiska snäckor stupade för deras swärd allt folket. Derpå drog sig striden till borgen, och blef der ett stort mansfall på båda sidor. Här må nämnas om den käcka och frimodiga Swenska bonden Ölfwers wisade hjeltemod i denna ofrid. Han satt wid ett gästabudsbord i gården Skiurte, på andra sidan om elfwen, då bud anlände om Wendernas anfall på Kunghälla. Genast sprang han upp från bordet, satte sin jernhatt på, tog sin sköld i den ena och sin stridsyxa i den andra handen och ropade: «I gode drängar! Låter oss hjelpa dem; nu är det bättre, att wi dräpa hedningarne och undsätta wårt fädernesland, än att sitta här och dricka öl.» — Men, då ingen wille följa honom, sade han: «Så will jag dock fara allena, och skall jag lägga en och annan hedning ned, förr än jag stupar.» Derpå lopp han in i staden och nu emot slottet. Några af hans wänner, som hade följt honom på afstånd, att se, huru detta kunde aflöpa, sågo snart åtta utaf hedningarne komma honom till mötes. Deras strid lyckades så, att, första gången Ölfwer lyfte yxan, paßade han hugget på det sätt, att han skar strupen af en, som stod bakom honom, i det samma hugg, som fällde den död till mark, hwilken stod närmast framför honom. Andra gången, han lyfte yxan, dräpte han två i ett dubbelt hugg, men blef sjelf illa sårad, under det han med yxhammaren förföljde de fyra qwarblifna, som togo flykten. Två af dem sprungo i förstörkelsen ned sig i ett moras, der Ölfwer fällde dem; men sjelf sjönk han så ned i hängdyn, att han icke kom lös förr, än de nämda af hans folk kommo och hjelpte honom lös samt förde honom hem till Skiurte, der hans sår snart blefwo läkta. Då sades allmänt, att ingen bonde i Swerige eller Norrige på den tiden gjort manligare gerning än Ölfwer.

Bland Wenderna, som lågo för slottet, märktes en flytt, som stod sålunda betäckt imellan twänne män, att de beskärmade honom med sina sköldar, och träffade han, hwar gång han sköt mot fästningen, en man. Då sade de belägrade

anförare, den Norska höfdingen Semund Husprydde, till sin son Asmund: «Wi willja bägge skjuta på en gång: jag «will skjuta på den, som håller skölden; skjut du på skytten!» Det skedde så, och träffade Asmund sålunda skytten midt i pannan, att pilen stod ut genom nacken. Då säges en trälkarl bland Wenderna hafwa gått utan både hjelm och sköld intill slottsporten och ihjälslagit en man, som der stod wakt, och hwarken jern eller stål bet på honom. Men en man från slottet sköt en ekepil och fällde honom dermed till jord. Då de Wender det sågo, tjöto de och låto som wargar. Då sade deras Konung och anförare: «Detta är ett hårdt folk, och hade «de oß bättre warit, att wi aldrig kommit hit. Först wärjde «de sig med wapen, sedan slogo de oß med sten, och nu till «slut slå de oß med knipplar, ånskönt dem icke stål och jern «fattas.» — Slutteligen, sedan Semund Husprydde fallit, och ingen undsättning kom, mottogo de belägrade de willkor, Wenddernas Konung bjöd, att få aftåga med full rustning och så mycket gods, hwar och en mägtade bära. Men sjöröfrarne höllo icke, hwad de lofwat, såsom fordom Nordens ädle wikingar, utan bortförde dem i slafweri, sedan de plundrat och uppbrånt slott och stad. Från den tiden har Kunghälla aldrig kommit till sitt fordna wälstånd igen.

12. Swenska Odalbonden afstår sin rätt att bära wapen.

Så länge den Swenska odalbonden gick till tinge med full wapenbonad, följd af sina söner, sina egna och sina söners tjenare, alla bewäpnade och rustade såsom till strids, hade hannågot att säga på tinget, och, då talemannen, lagmannen, — sjelf bonde och bondeson, — förswarade folkets frihet och rättigheter, understödd af menige mans wapenklang, war ej lätteligen rum för wåld och förtryck. Bonden kände sitt wärde och war mån om sitt sjelfbestånd, sin frihet och sin ära. Förnärmades deßa af någon, så war han icke sen till anfall. Wål började han nu söka upprättelse af Lag; men, trodde han sig ej hafwa fått rättwisa, så tog han ofta med wäpnad hand hämd på sin wederdeloman i hemwägen. Deraf kom sednare ordasättet: «Det gäller lag, men icke slag.»

Men från Påfwen i Rom kom hit till Norden ett fullmyndigt sändebud, som hade till ärende, att gifwa Swerige en egen Archebiskop och ställa allt, som hörde till Kyrkan och de andliga, i sådant skick, som den Helige Fadern wille det hafwa. Då hölls ett stort ting i Linköping, år 1153. Dit kom från Axewall Konung Swerker, och säges det, att han då lät sig krönas af det heliga sändebudet, som nu med Konungens och Rådets bifall lade en ny skatt på landet, hwilken kallades St. Peters penning och skulle årligen utgå till Påfwens skattkammare i Rom. Der blefwo ock flera andra wigtiga mål afslutade, såsom att kyrkornas och presternas gods skulle blifwa fria från all skatt och tunga, under namn af andeligt frälse, och att all domsrätt öfwer presterna och deras underhafwande skulle dragas under domcapitlet och Påfwen; twänne förordningar, hwarigenom så wäl rikets krafter som lagens och Konungens magt förswagades; men sorgligast war, att den Swenska bonden måste der afstå sin urgamla rätt och heder, att gå klädd i härbonad, eller wapen, till eget och landets wärn. Deraf minskades modet och anseendet; ty sanning är det, som i Odins höga wisa sjönges:

Snart förtorkas
Träd utan bark och grenar.
Wapen och kläder
Gif du mannen!
Modlös är wapenlös man!

Slut på Andra Delen.

OM KÄLLORNA

TILL

SVENSKA FOLKETS SAGO-HÄFDER, DEL. II.

Sid.

5. Om Konung SVEN *Tjugskäggs* (*Tväskäggs*) skålar, då han drack graföl efter sin fader, HARALD GORMSSON, samt huruledes på den tids gillen och gästabud, som här omtalas, näst efter *Minnesbägaren* dracks Christi skål, Jungfru Marias och något af Helgonens, förtäljes i många Chrönikor och Sagor. Dessa skålar voro dryckesstämmans andaktsstund och vittna om våra förfäders vackra sed, att vid all glädje lyfta sinnet till himmelen, och, om till slut Thors skål med stor vördnad under Strömkarlaslag å harpa, eller Långspel, tömdes, så fästes dock dervid ingen afgudadyrkan. Från dessa tider och af lika gudaktig betydelse sker ännu i dag, att presten på ett bröllopp ur Bragebägaren alltid med ett andeligt tal föreslår att dricka brudparets välgångt det är egentligen en bön till Herran, fastän det kallas en skål. I BRING's akademiska afhandling *om Gynge-Härad* anföras de ordalag, hvarmed karlarne derstädes dricka hvarandra till, och som äro brukliga ännu på flera ställen i södra orterna: sålunda på Gynge- eller Göinge-språket: *"Skaul! — Gå ge hans hjerta så lätt, som ja' ska' dricka Skaulina rätt: Go-taur på den Skaulina!"* — Utförligare härom se LOCCEN., s. 239.

"En ort heter Väring, der sådana hemkomna Väringar byggt." — Denna sägen i bygden kan vara fortplantad från urminnes tid; kan också vara ny, från böcker eller lärda män i sednare tider hemtad. Huruledes Nordens unga krigare bedrades af Kejsaren i Micklagård för trohet och tapperhet skull, derom är i många böcker skrifvet. Ordet *Väring* härledes från *Var*, vakt, och betyder vakthållning. I våra tider heter det *Vargerning*, hvaraf det hos oss bland folket välbekanta ordet *"Vargerningskarl"*. Om ortnamnet *Väringa* härledning från Väringarne, se LINDSK., *Sk. St. Beskr.*, IV H., sid. 51.

6. *Gunnarsnäs* hör till Dalsland, men Värmlands, eller Carlstads, Stift. Underrättelserna och forntidens historiska minnen från denna församling, utmärkande vetenskaplig fornkunskap, äro benäget meddelade af församlingens Pastor, Herr Prosten ÖRTENBLAD.

— Berättelsen om *Fagerlid* och *Sanct Pehrs Sten* är ur LINDSK., S. S. B. Äfven *Skåberhall* finnes der nämd, V H., sid. 89, men icke, såsom i sista Uppl. af TUNELDS Geogr. anföres, sid. 85. — På detta sednare ställe är ock ett annat misstag, att hallen kallas *Skäberhallen*. Sägen bland folket i orten är allenast, att en Christen Lärare der predikat Jag vet icke någon af Nordens Apostlar, som här kan sannolikare antagas än Sanct Gautbert; och mig synes otvifvelaktigt, att *Skåbers-hall* är sammandraget i folkspråket af *Sanct Gautberts-hall*. Detta är

Sid.

då ett dyrbart minne för vår Kyrkohistoria och kan tjena att upplysa en gammal tvist om denna, en bland de äldsta af de Christna Lärarne i Norden.

7. Förbudet mot vidskepelse vid *Wappa-sten* är taget från ett gammalt visitationsprotocoll, som finnes i *Tillinge* kyrkas archiv.
— Om *kyrkostenen* vid Ekeby i Vårfrukyrka i Uppland är berättelsen hemtad på stället af Författaren.

8. Om *Uppsala tempels* härlighet och hedningarnes afgudadyrkan derstädes läses i begynnelsen af alla Chrönikor, såsom Johannes Magni, Erik Olofsons, samt i Peringsköld's *Monum. Uppl.* m. fl.
— Hvad O. v. Dalin uti sin *Sv. Hist.* anfört om *Alsnö Konungarne* är icke så lätt vederlagdt, som Lagerbring det menat. Jemföres hvad i gamla handlingar anfördt är om vårdkasarna ifrån hafvet in i Mälaren till *Björkö*, med sägner och minnesmärken på stället, så blir det rätta *Björkö* och dess belägenhet icke mycket tvifvel underkastadt. På stället må häfdatecknaren se den utmärkta belägenheten, fornlemningarna, begrafningsplatserna och den *svarta åkern* samt höra folkets sägner, så skall, hvad härtill sid. 11 är anfördt, få sin rätta betydelse. Se vidare härom Tunelds *Geogr.*, 1 Del, sid. 170, 171, och Salv. *Uppl. B.*, s. 211.

11. Om Konung Olof Trätäljas grafhög i *By* socken i Värmland och andra minnen från hans tid, se Fernow's *Beskr. om Värmland*, sid. 72—104; 115.

12. I bilderverk, särdeles på predikstolar, förekommer den här nämda föreställning af en prest (Ansgarius?), läsande ur en bok för en Konung (Björn?). En sålunda utsirad väl bibehållen predikstol finnes i Tillinge kyrka i Uppland.
— Om rådsherren Hergeir och hans kyrka samt vänskap med Ansgarius finnes i alla chrönikor; men på stället finnas om dem inga sägner bland folket.

14. Nithards död i den första de Christnas förföljelse är afbildad å predikstolen i Tillinge och i Svinegarn m. fl. kyrkor.
— Bland minnesmärken efter de första lärare, som med ovist nit ådragit sig folkets hämd, må anföras *"Blodmossen* vid *Toftaholm* i Småland, om hvilken sägen är bland folket, att en oskyldigt dödad Christen man är der begrafven, och står derinvid ett eke-kors upprest, som kallas *"Fickakors"*. — Lagerbring förmenar, att det så blifvit kalladt af *Finnarne*, som den tiden talrikt bebodde orten *Finnveden;* ty Finska ordet *Vika* betyder synd, skuld: således *synda-* eller *skuldkorset*, samt anmärker, att tiden och orten öfverensstämma med Engelska Läraren Wolfrids dödsomständighet, som, förbetsad efter en predikan, nedslog en afgudabild, som kallades *"Thorstan"*, hvarefter hedningarne öfverföllo och med många stygn genomborrad nedsänkte honom i mossen, eller kärret; men hans vänner uppreste korset till minne af hans oskuld.
Se Bring's *Diss. de Ottingia Berga*, p. 45, — och Adam Brem. *Hist. Eccl.*, Lib. 2, Cap. 44.

14, 16. Rådsherren Hemmas underverk anföras af Lagerbring med

Sid.

följande anmärkning: *"Guds undergörande nåd är icke bunden till en eller annan tid, och en rätt Christens tro, då den allvarlig är, kan efter Guds nådiga Försyn uträtta mycket."* — Se Lagerbr., *Sv. R. Hist.*, 1 Del., sid. 507, 508.

17, 18. Ansgarii andra besök i Björkö samt huruledes en lärare, vid namn Erimbert, som varit närvarande vid Hergeirs dödsbädd, då vårdade församlingen i Björkö, och efter honom en Biskop vid namn Rimbert (men efter hvilka intet minnesmärke eller sägen finnes i Sverige), derom handlas hos Lagerbring efter Rimbertus: *Vit. Ansg.*, Cap. 23, 24, 25.

19. Om *Valshults kyrka* säges i Lindsk. *Sk. St. Beskr.* (V H., sid. 291), att hon är en gammal offerkyrka, dit ännu sändas från aflägsna orter penningar, kalfskinn, förkläden, näsdukar m. m. Och om *Isaberget* i Hestra socken i samma ort säger Rogberg (*Smål. Beskr.*, sid. 902), att "en ingång ännu visas deruti, dertill vedermäle synes af en dörrgång". — Sägnen om den Christna läraren Unnes vistande i denna bygd är antecknad efter de gamlas berättelser derstädes, och styrkes så väl af namnet *Unnaryd* som af de offer, hvilka sändas till Valshult. *Valshult* betyder *offerskog* och har troligen varit en ort, dit hedningarne samlades till blotande åt gudarne. Sådana ställen utvalde de första Christna lärarne att predika och omvända, och byggdes derstädes merändels bredvid offeraltaret en Christen kyrka; ty en Svensk man den tiden missunnade icke den andra att dyrka den Gud, honom behagade, och kyrkan så väl som afgudaaltaret bredvid hvarandra skyddades af lag och männernas vishet. Det kan väl hända, att af denna omständighet munkarnes förtrytsamhet föranledt det gamla ordspråket: *"der Gud har sin kyrka, har Satan icke långt ifrån sitt Capell."*

20—23. Berättelserna, som här förekomma, äro ur Sturlesons Konungasagor.

24. *"Järlaqvist"*, eller *Jarlaqvist*, heter nu Gällqvist och anses allmänneligen vara det gamla Jarlasätet i Skara, hvarefter ännu grafvar och vallar visas, der nu är Brobacka. Det befästa slottet Skaraborg ligger, med hög granskog öfvervext, en half mil norr ut från staden. Beskrifningen om dess märkeliga fornlemningar läses i Rhyzelii *Sviog. Mun.*, p. 164. —

25. Af Styrbjörns *förmenta grafsten* anför Peringsköld *Monum. Uppl.*, p. 264, en afritning; men en annan sägen är, att ett stycke af en runsten, hvari blott namnet *Styrbjörn* qvarstått, blifvit funnet, då Domkyrkan byggdes. Se Peringsk. *Monum. Ullerāk.*, p. 44. —

25. Om *Konung Eriks dröm* är hemtadt af en dissertation (*De somnio Erici Vict.*), och säges berättelsen vara tagen af en gammal bok, Frösunda kyrka i Roslagen tillhörig, men som nu derstädes icke lär finnas mer.

27. Berättelsen om Thorgny *den Gamle* och hans lagskipning är hemtad från historiska handlingar; men hos det egentliga folket finnes om honom ingen sägen. Den här anförda rättegången är

Sid.

tillräckligt upplysande om den tidens lagskipning. Lagman Thorgny säges hafva bott på Salesta i Uppland. Se Botins *Sv. Folk. Hist.*, sid. 146.

28. Bland de äldsta rent historiska forntidsminnena är sägnen om Konung Ulf hin gamle, som haft sitt slott i den löfskog, som nu efter hans namn kallas *"Ulf-Eke"* (Tunelds *Geogr.*, 8 Uppl., IV Band., sid. 504). — Att Ulf hin Gamle, som han alltid nämnes (Dalin, 1 D., s. 594), med mera visshet kan kallas Sjökonung än Jarl, och att han i denna bygden burit namn af konung, är troligt af den tidens bruk och styrkes af sägnen. Skoglar Toste var hans fader. Om honom är ingen sägen i orten, och hvadan tillnamnet Toste kommit, är svårt att finna; om icke af gården *Tosttorp* i Vestergötland, som kan hafva varit hans fädernegård eller, kanske enligare med den tidens sed att gifva tillnamn, af ordet *tossta*, andas häftigt, fläsa, deraf att han haft en häftig och fläsande andedrägt. Om Ulf hin Gamle och hans fader Skoglar, se Tidegr., s. 116 och 161.

30. Olof Tryggvasons Saga är hemtad af Sturlesons *Konungasagor*.

32. Huruledes Konung Olof flyttade konungasätet och sin hofhållning till *Husaby* i Vestergötland, och de minnesmärken, som deresfter finnas och hafva i sednare tider funnits, läses uti Digelii *Spec. Hist. de Husaby, Holmiæ* 1760. Hvad anförd är om Sanct Sigfrids färd till Konung Olof i Husaby igenfinnes i våra så äldre som nyare chrönikor; men om hans vandringar omkring i landet, kyrkobyggnad och berättelsen om hans vandringsstaf, samt om Sanct Berthilds graf och Kettil *Ochristen*, är allt antecknadt efter ännu i författarens barndom lefvande sägner bland folket. En del af dessa sägner finnes ock upptagen i Lindsk. *Sk. St. Beskr.*, der äfven fornlemningarne i Husaby och tilldragelserna vid Konungens döpelse anföras. II H., sid. 54.

36. Om taflan i Husaby, som föreställer de tre lärarnes hufvuden i ämbaret, säger Digelius; "Tabella quædam *egregie sculpta* imagines cæsorum in Verendia Sigfridi cognatorum exhibet."

37. *"Baldurs torp"*. — Genom tryckfel står här sammandragna namnet *Bäldtorp*, men heter *Baldtorp*. Till det anförda bör läggas *Baldersten* vid Fahlköping, troligen den märkvärdigaste offerstad åt denna Asa-gud som finnes. Berättelsen om Sanct Berthilds strid med Kettil är efter sägner bland folket. Men den meningen, att *Berthildsdal* och *Berthildsgraf* hafva namn af den första Christna läraren i bygden, är meddelad af presterskapet derstädes. Om Kettil Ochristens gård *Stomsåker* och hans grafhög anföres äfven hos Lindsk. och i Tuneld, *IV Band.*, sid. 183.

39. Huruledes Sanct Sigfrid anlagt och namngifvit *Källersta kyrka*, nämnes hos Rogberg (*Sm. B.*, sid. 585) såsom *fornsägen bland allmogen*. Så är det ock ännu i dag sägen om den sörjande *Odin vid grafhögen* för Sanct Sigfrids skull, men sedan upp-

taget i Bringi *Diss.* om denna bygd och andra tryckta handlingar. Såsom minne af Sanct Sigfrid må här ock nämnas *Sanct Sigfrids källa* i Urshult uti Småland på Trehörna utmark, Regb., sid. 176.

40. Huru de Christna begynte begrafvas i vigd jord och Sanct Sigfrids uppmuntran till deras anhöriga att uppresa kors till grafminnen, se Benzel, *monum Eccles.*, pag. 7.
– Om *Blodmossen*, der läraren Walfrid säges vara begrafven, se här framför hvad till sid. 14 anfördt är.

41–49. Hvad här förtäljes om de första Christna lärarne, St. David, St. Eskil och St. Staffan, är allmänt af chrönikorna kändt och finnes i Vastov. *vit. Aqvil.* samt i *Diss.*, hvilka om hvar och en af dessa helgon blifvit utgifna. Ingen ny sägen, som icke förut i någon af dessa skrifter anföres, lär nu vara att finna bland folket.

47. Den yngre Helge Broa Staffan, som i folksägner i Dalarna med Helsingarnes Apostel förblandas, och som varit föreståndare för Husaby kloster derstädes, omtalas i Hülphers resa i Dalarna, sid. 51. Om hans spådom är sägnen i orten äfven antecknad i Rhyzelii *Monasteriol*, sid. 262. Munken Broder Stephani spådom var sålunda, att vid Vesterås ett stort och blodigt fältslag komme att stå, men icke förr, än en gran hade vuxit upp ur det Capell, der han predikade, och en hvit skata hade byggt bo uti granen och i sitt näste utkläckt hvita ungar. Joh. Messenii *Scond. Illustr.*, Tom. VIII, pag. 71.

49. Sägnen och Visan om *stenen i grön dal* med upplysningar finnas i Hermansons *Diss. De lapide in valle virente, Ups.* 1733 och i Geijer och Afz. *Saml. af Sv. Folkv.*, 3 Del., sid. 218.

50–52. Slutet af Olof Tryggvasons Saga och slaget vid *Svolderö* är taget från Sturles Konungasagor och de allmänt kända chrönikorna.
– Den märkeliga sägen om Einar Arnesjönsson, som här anföres, och staden Hulmstads begynnelse och namn, se Bexells *Hallands Beskr.* I Del., sid. 78 följ. och II Del., sid. 363.

56. Hvad historiskt om St. Olof anföres, är enligt Sturlesons Olof den Heliges Saga berättadt. Om Konungens strid med Trollen finnas sägner och visor, Peder Syv, sid. 173—180 och Nyerups *Dansk. Vis.*

57–59. Den, som i denna tidens Sagohäfder, hvarom här handlas, är något förfaren, inser, huru grundad den skildring är, som på dessa sidor anföres. *Lekar* voro just det yngre slägtets vanligaste tidsfördrif och hafva sin upprinnelse i hedendomen. Gossar för sig stadda lekte krig, såsom vi se af Ingiald Illrådas Saga, der det förtäljes, att han blef öfvervunnen i en *goss-lek*. Flickor och gossar tillsammans lekte kärlek. All dans var lek, och det är icke utan betydelse, att alla musikanter kallades *Lekare*, emedan de spelte till danslekar. Kringvandrande gycklare och skådespelare kallades *Lekare*, emedan det hufvudsakligaste af tidsfördrif var *lek*. Tilläfventyrs behöfva vi ej härleda ordet *Lekman* från något främmande språk. Presterna och munkarne

Sid.

fingo icke deltaga i sådana dansar; alla andra, som danslek anstod, kallades *Lekmän.* Ordet *Lek* i Götiska språket är troligen lika gammalt som det Grekiska eller Latinska ord, hvaraf man härleder *Lekman.* Uti den sednast utgifna Samlingen af *Sv. Folklekar* har utgifvaren funnit alldeles orimligt, att vi säga, det leken om Offe och Edla har afseende på Olof och Edla, såsom en alltför aflägsen tid, att ett folkminne af denna beskaffenhet skulle hafva framträngt till vår tid och återspeglas i våra lekar. Men att äldre minnen än detta uppenbara sig i våra sägner, och att våra folklekar, ordspråk och visor ofta hafva sin grund djupt in i forntidens händelser och seder, derom är icke den okunnig, som under samlandet af sådana minnen lärt något mera än att skrifva efter hvad andra samlat och räkna bokstäfver. Vi finna orimligare, att icke inse lekens häntydning på detta minne; Edla är ett så ovanligt namn i förening med Offe, — som i gamla språket, enligt Saxos vittnesbörd (Se Torfæi *Hist. Norv.*, p. 271) är detsamma som Olof, — att man svårligen kan undgå att tänka sig henne vid lekens första ord. I Vestergötland sjöngs i Författarens barndom: *"Fria vill Offer, fria vill Edla, fria vill* Sjöman *sälle".* I Engelska Hist. finnes vid denna tid omtalad en Svensk Konung, som kallades *Lacman,* det är *Sjöman;* och enl. Wilde (*Anm. till* Puffend., pag. 435, samt v. Dalin, *Sv. R. H.*, I Del., sid. 610) var detta Olof Skötkonungs antagna namn, och denna mening hemtar styrka af hans kärlek till vikingalifvet i hans ungdom. Obehörigheten af anmärkningen mot vårt anförande, då frågan är om fornsägner, läges än ytterligare i dagen, då det kan styrkas, att det varit en folksägen af ålder; sålunda talar derom Jon. Floræus (Flor. *Ant. Scan.*, p. 105). *"Till åminnelse om Konung Erik Segersäll synes Julleken om Erik den Rike vara inrättad; äfvensom hans son Olof Skötkonung lärer vara betecknad med Julleken om Offe, Edla och Sönnerbönder alla".* — Det vore i sanning en besynnerlig sak att tänka sig, det så många sammanstämmande omständigheter i Visan *om Olof* (Offe) *och Edla* tillkommit af en slump, utan att skalden, som den författat, menat dermed Kung Olof och hans härfångna älskarinna Edla. —

Till sid. 75 förekomma blott berättelser hemtade ur Sturlesons och allmänt kända chrönikor, och de minnesmärken och ortnamn, som förekomma, äro att uppslå i Tunelds *Geographi* och *Landskapsbeskrifningarna.*

75. *"Valgötes död i hvita vadum"* — ger anledning att anmärka, huru vigtigt för fornforskaren och häfdatecknaren är att grundligt studera det Nordiska Fornspråket, *Lingva Norrena,* som så origtigt blifvit kalladt Isländska. v. Dalin hade sett på flera runstenar ordent *"död i hvita vadum"* — och säger helt oskyldigt, att man kunde se häraf, det ett stort slag hade stått på någon ort, som hetat *Hvita Vad,* emedan så många der hade dött. Ihre, som var språkforskare, såg genast, hvad nu hvar nybegynnare i fornforskning finner, att orden *"han dog i hvita vadum",* betyda, att han dog i *hvita kläder,* enligt seden att svepa de nychristna i deras hvita Christningsskrud. Se Ihres *Diss. De mortuis in hvita vadum.*

Sid.

78. Om *St. Olofs kors i Dalby kyrka i Elfdalen*, se Fernows *Beskr. om Värml.*, sid. 223. Der anföras några verser af en visa om Sanct Olofs segling öfver sjö och land. Visan tillhör Scandinavien och har varit lika allmän hos alla de tre brödrafolken. Fernow yttrar om korset, att Sanct Olof uppreste det, sedan han förvandlat några troll till stenar, då han for igenom Värmland till Nerike. I Sanct Olofs rimmade Saga förekommer samma järtecken:

"Han kom i Uthbygd, ther vore trull;
"Med mycka ohyra the vore full; —
"Olof ther tha korsit gjorde,
"Trollen tha vägen thädan sporde.
"Ett troll, som drap tio män,
"Han gjordi' i stena; thet ståndar än." —

Hela visan finnes i Peder Syvs Samling, II P., N. XIII och XIV, och i Nyerups, 2 Delen, pag. 8. —

Hvad här vidare står om St. Olofs färd genom Dalarne och hans hvila i *Kungsnäs*, samt om de orter och källor, som här nämnas, finnes i Tunelds *Geogr.*, Hülph. *Resa genom Dalarna* och Ödm. *Bohusl. Beskr.*

Troligt är, att Konungen vistats någon tid i Vesterås, och att det förstads-capell, om hvilket sägen är, att det varit helgadt Sanct Olof och stått vid vägen från Uppland in i staden, är ett minne deraf. Tvänne bautastenar på Åsen, icke långt från Badelunda kyrka, som säges vara byggd, der capellet stod, sägas vara tvänne Jättar, förvandlade i sten. Sådana sägner tillhöra Sanct Olofs minne. Dessa stenar nämnas af Dybeck, *Runa*, 3:dje H., sid. 4.

81. *Thura-*, eller *Sura-borg*, i Ramnäs uti Vestmanland, gammalt skogshöfdinga- eller röfvareanförare-säte. Det är anmärkningsvärdt, att bokstafven Thor i gamla Nordmannaspråket, som ännu talas på Island, ofta finnes i folkspråket förvandlad till S, likasom Th i Engelskan uttalas som Ts. — I Folksagan om *Tune-Fante*, kallas han af somliga *Sune-Fante*, — likaså *Thura-* eller *Sura-borg*. Att denna ort varit ett Uppsala Konungarnes säte, styrkes äfven deraf, att en gård derstädes ännu heter *Hofgården*. Af Wallins *Diss. Sigtuna stans et cadens*, P. I, pag. 219, har utgifvaren af Tunelds *Geogr.* tagit anledning förmoda, det Konung Olof Skötkonung, såsom sägnerna i orten förmäla, med anfall både från land- och sjösidan sedan intagit borgen från hedningen, som egde och försvarade den, förstört der ett afguda-tempel och sedan egt densamma såsom kungsgård. I händelse detta kan antagas, blir Konung Olof den Heliges mottagande af Uppsala Konungen der på berget trovärdigt. Om Olof den Helige under sitt härjande i Mälaren förstört detta afgudanäste, så måste det vid hans återfärd till Norrige hafva hemfallit till konungen i Uppsala. Detta sednare är sannolikare deraf, att kyrkan, der afgudahuset stått, varit och ännu är en offerkyrka, der man offrat och låtit hålla förböner för sjuka ifrån fjerran orter. Se Grau: *Beskr. om Vestmanland* vid orten *Ramnäs*, och Tuneld, 2 Band., s. 326.

Sid.

82. Om *skogshöfdingarne*, se Sturleson och Olof den Heliges rimmade Saga. Vallsången, som sid. 83 anföres, är allmänt känd och sjunges öfver hela Norden.

— Skogshöfdingen Arnljotr (Örnljud?), säges hafva fått namnet Gellina af Gella-ön i Jämtland, se *Sviog. Mun.*, sid. 73. —

— Hvad här om Konung Olof den Helige, Drottning Astrid och Magnus hin gode i Norrige anförd är, finnes i förenämde Konung Olof den Heliges Sagor. Men sägnen om Drottning *Astrids gråf* är antecknad under vandringar der i bygden och meddelad af Prosten Hvarfner i *Främesta*. Om Drottning Astrids vistande och besök hos sin fosterfader Eiou i Vestergötland nämnes i *Westg. Lagen* och derefter hos Prof. Tidegren: *Vesterg. Hist.*, sid. 160.

93. Sagan *om den Svenska Björnen*, som blef stamfader för en Dansk konunga-ätt, omtalas af forntidens Danskbatare med särdeles förnöjelse. Det han gått långsamt, inan de trenne syskon, Svea, Dan och Nore, lärt rätt känna och älska hvarandra. Sjelfva Björnsagan finnes i alla de gamla chrönikor och anföres äfven i Messenii *Skådetorn* (Stockholm, 1612), sid. 164.

97. *Tofvatorp* är, likasom *Sverkerstorp*, en obetydlig ort, men dock utmärkt af sägen om ett fordomdags konungasäte; sådana finnas många, emedan konung i fordom tid ofta icke betydde annat än en rik och mägtig man. Sägnen är antecknad under vandringar i orten.

98. *Gudhems-kloster* och dess minnesmärken omtalas i Lindskogs *Sk. St. B.* samt i Tunelds *Geogr.* Bilderna finnas väl ännu qvar, men den vackra Mariebilden mycket skadad. Om Drottning Guda läses i Lagerbr., 1 Del., s. 530.

100. Biskop Asmund, som ock finnes vara kallad Osmund, har, efter sägner, kringvandrat i flera landsorter, döpt och predikat till hedningarnes omvändelse. Ett minne af honom är *Osmunds källa* i Halland, hvarom handlas i 3:dje Delen, der *helgonakällorna* omtalas. Om Biskopssätet *Mildeshed*, nu *Brunsbo* (Brynolphsbo?), se Lindsk. *Sk. St. B.*

101. Denne Ingvar, som kallas i Sagorna *"Vidförle"*, eller vidfarne, har ofta blifvit förblandad med Yngvar Haara, Uppsala Konung. Man har ansett alla runstenar, som handla om Yngvar, tillhöra den till tiden sednare; men äldre häfdatecknares vittnesbörd vederlägger detta; och synes oss ett godt bevis mot denna invändning mot runstenarnas ålder, att de funnits inlagda i kyrkomurar, byggda långt före Ingvar Vidtberestes tid. Om Bugges runsten, som är funnen under sjelfva muren i Svinnegarns kyrka, en af de äldsta i Uppland, innehåller, såsom Sjöborg det läst, att han bodde på *"Ena"*, så måste stenen vara äldre än Christendomen i landet, emedan, så fort Christet heliglus blef bygdt vid Ena, kallades genast orten *Eneköping*. Ytterligare underrättar oss stenen, att Bugge gick *"med sina skepp"* i Öster-viking *med Yngvar"*. Han var således en anförare för en skeppsflotta, förmodligen den sjömagt, Fjerdhundraland var skyldigt att utrusta, när Uppsala Konung anbefallde leding. Detta tyckes ingalunda

Sid.

lämpa sig till Ingvar Vidtberestes vida mindre magt. Runstenen om honom fanns af den förtjenstfulla Riksantiquarien Liljegren i grunden af ett torn i Gripsholms slott. Se Liljegrens *Rune-Urkunder*, N. 927.

102, 103. Uti de äldre chrönikorna, så väl som de yngre, omtalas *Striden mellan de två Erikarne*, konungasöner. Sägnerna der i orten, så väl om *Vårdsbergs* som *Kimsta* kyrka, anföras i Tunelds *Geogr.*, 8de Uppl., 3 Band, s. 189, och v. Dalins *Sv. R. Hist.*, 1 D., s. 665.

103. Berättelserna om HÅKAN RÖDE äro hemtade från v. Dalin, 2 D., 1 Cap., der det säges i 13 §, "att han för sin vunna stridsära och ömhet för himlaläran vunnit så hedningarnes som de Christnes kärlek, hvilket synes hafva banat honom vägen till konungslig heder". I 14 §., Not. n., visas uttryckligare och med bästa grunder, att HÅKAN JARL efterträdde Konung Stenkil. Om Ordspråket: "än lefver Håkan", nämnes der äfven.

105. Vid hafsstranden, icke långt från Halmstad, i Eketånga by, ligger en gård, kallad *Bondegården*. Det säges vara samma gård, der Konung SVEN *"torkade sig midt på handduken"*, och der KARL BONDE bodde. En sägen är ännu i bygden om den gården, att "en Konung förklädd kommit dit från ett sjöslag vid Nissans utlopp i hafvet och blifvit frälsad". Bexell, i sin *Hallands Hist.*, 2 Del., s. 345, säger: "Bondegårdens läge vid haf"vet och Sturlesons berättelse, att de kämpandes härskri och "rop om Larsmessenatten hade stört nattron för Karl Bonde "hustru m. m., lemnar full anledning till den äfven af ställets "benämning, Bondegården, styrkta förmodan, att det är detta "ställe, som uti berättelsen omtalas." I fortsättningen af Sturlesons Saga om slaget vid Nissaå heter det: "Vintern derefter "lät konung Sven kalla Karl Bonde till sig och sade, att Kon"ungen för alla de dagar, han häreſter lefde, hade att tacka ho"nom." Han gaf honom gårdar i Seeland; men lofvade skaffa honom en bättre och förståndigare hustru. — Se Sturleson, *Harald Hårdrådes Saga*, Cap. 6. —

106—109. v. Dalin kallar det andra här nämda skottmärket *"Kungs-Lid-Stolpe"*; men synes af honom missförstådt; skall heta *led-stolpe*, det är, efter Vestgöta munarten, *"Grind-stolpe"*: det var vid en grind, som, enligt Sagan, den gamla gumman blef skjuten; *lid* betyder lutande plan, eller backe.

— Sägnerna från Jung, om *Rödängs-backen* och *Brudabacken*, äro af Prosten P. Selander i bref meddelade. Obs. *Rödänga*, i stället för *Rödängs*, gamla språket.

— Det öfriga om Kon. STENKIL och HÅKAN RÖDE se Tidegrens *VG. Hist.*, sid. 237— äfven Lindsk., *Sk. St. B.*, om orterna *Levene* och *Härenhed*, samt 11 H., s. 160.

— Bland äldre häfda-forskare tyckes v. Dalins mening antagen, att Håkan Jarl var densamma, som efterträdde Konung Stenkil. Fernow, i *Värml. Beskr.*, s. 174, yttrar: "han hade den "dygden, att låta folket ega sin samvetsfrihet och drog der"igenom både Christna och hedningar på sin sida, att först Vest-

Sid.

"götar och Värmländningar, och derpå hela riket, utvalde ho-"nom till Konung efter Stenkils död, med namn af Håkan Röde."

110. Om *Månskensborgen* i Hornborga-sjön och Konung Inges jagtslott "*Ingatorp*" äro sägnerna i den orten samlade; de omnämnas ock i *Skara St. B.*, II H., sid. 144.

111. Sanct Halvor, eller Halvar, är bland folket den Christna Läraren Adalvards namn. Om honom äro sägner och minnesmärken antecknade i de flesta af våra landskapsbeskrifningar. Se Ödman, *Boh. B.*, sid. 101. Om *Halvars stuga* i Botilsäter i Värmland, en urhålkning i ett berg midt emot en stor sten, som kallas *Stygges-sten*, är nu en sägen, att en Jätte bott der, som hette Halvar. Sådana förblandningar äro vanliga bland allmogen. (Muntligt meddelande af en Värmländning från samma ort.)

113. *Den gamla Disarsalen gick upp i lågor.*" — Tempelbranden i Uppsala är mycket omtalad af de gamla och torde hafva sin grund. Intyget härom i den gamla handskrift, som nämnes i Peringsköld*s Monum. Uppl. per Tiundiam*, pag. 161, instämmer väl med tidshändelserna, der det gamla afgudatemplet säges ("*ab Ingemundo igne purificatum*") af Ingemund renadt med eld. Huru vår största skald, Geijer, i sin ungdom tänkte sig tempelbranden i Uppsala, se Iduna, 1 Häft., sid. 49, "*Den sista Skalden*" sjunger:

Jag såg konung Inge,
han kom med magt
och lärde med svärdsägg
Christen tro
i min ungdoms dagar.

Jag minnes den natt,
då branden bröt ut,
utur helgedomen.
Med hiskeligt brak
störte de urgamla
murar ned
uti svalg af lågor.

I luften hveno
sällsamma ljud,
och folket, som stod
förstenadt af fasa,
hof upp ett skri:
"*Nu draga de hädan*
de gamle gudar."—

114. Konung Blot-Svens fall på *Broby* gärde vid Sag-ån i Uppland, der nu är *Nyqvarn*, är sägen i bygden. Peringsköld anför (*Monum. Ullerak.*, s. 344) en *Svenshög* vid ett annat Broby i *Jumkil;* men sannolikare af läge och folksägen, att en Konung Sven der stupat, synes ock den här antagna ortbestämningen. — Om *Helsingarne i Öresund* och Isjörn, se Örnhjelms *Hist. Eccl.*, p. 610, Frondins *Diss. de Helsingia*, P. 1., pag. 18,

Sid

115. Sagan om *Sigge fiskare* är antecknad under vistande der i bygden. En vacker bautasten på en ättehög, icke långt från Otterstads kyrka, kallas af folket *Sigge fiskares sten*, och skall derpå stå: "*Här ligger Sigge begrafven.*" Hermansons *Diss. De Leckoa, Upps.*, 1734.

— Om Konung Inges strid på Kållands-ö med Norska Konungen Magnus, *Barfot* kallad, emedan han i sin ungdom vistats mycket i Skottland och bar en drägt lik Skottarnes med bara ben, Se Eric Olofsons *Sv. Hist.* och v. Dalin, II Del., sid. 45—47.

117. Berättelsen om de minnesmärken, som i Vestergötland finnas från Konung Inges tid, är hemtad af sägner, samlade under resor i denna bygd. Att Marcus var Konung Inges hofskald, nämner v. Dalin. Om *Marcus-stenen* mellan Stacketorp och Disarås har Prosten Selander lemnat underrättelse, och *Marcus-kärret, källan* och *Capellet*, se Tunelds 8:de Uppl., 4 Band., sid. 512.

119. Offerkällorna härleda gemenligen sitt namn och sägen från något Helgon eller någon Martyr. Hertig Knut Lavard var gift med Konung Inges dotterdotter och kan väl hafva haft en strid med sina fiender på denna ort. *Liverts*, eller *Leverts, källa*, båda delarna får man höra, är sannolikt *Lavards källa* och ett minne af denna olyckliga Hertig.

119. Om Margareta *Fridsjungfrun* läses i alla Sveriges äldre och nyare chrönikor.

120. Konung Ragvald Ingeson är knappast nämd af våra häfdateckenare. Hans grafhäll är af Hof-Intendenten P. Tham mig visad, och sägnen vid detta tillfälle af folkets mun hemtad: "en Konung Ragvald (eller, som det mest heter, *Ravar*) har hållit slag och stupat här på heden."—

121. Om *den* Heliga Ragnhild äro åtskilliga berättelser i Östergötland, der *Ragnhilds källa* är vid Söderköping, och i Södermanland, der hennes graf säges vara i *Södertelge*, och här äro flera sådana berättelser lagda till grund för Sagan. Det historiska läses hos Lagerbr., 2 Del., s. 70.

123. *Götlanda kyrka* är tryckfel; läs *Götlunda*. Om Jarlen Göte, eller Gaute, Se Tidegr. s. 122. Om kyrkorna nämnes i Tunelds *Geogr.* —

124. *Allgöta-tinget* hölls, enligt de äldsta underrättelser, vid *Göta ala* (*Göt alla?*) vid Skara, och äfven var för syd-Götalandet *Lynkaupung* (*Linköping*) en allmän rådplägningsort, såsom af dessa landskaps beskrifningar efter gamla handlingar, sägner och minnesmärken inhemtas kan.

— Jätten Ramunders *borg* och dess fornlemningar beskrifvas i Ebbe Sam. Brings *Diss. Descriptio ruinarum Ramundaborg*. Jättens vext och storlek tyckas något öfverdrifvet beskrifvas i Folkvisan:

Femton alnar i byxetyg,
Och femton i byxeremmar.
Jeg är rädder, det blir för trångt, sade Ramund.

Jag får int' snör' ut min gång,
Sade Ramunder den unga.

Sid.

125. Om *Alfrikesgata*, eller den färd, en Konung egde att rida genom alla landskaperna, för att hyllas, och de äldsta plägseder vid konungaval på Mora äng, vid Mora stenar, se Geijer: *Om den gamla Svenska förbundslagen, Iduna*, 9 H., s. 189.

Ordet *ä*, som ock skrifves *æ*, betyder evig. *"Nu och ä"* betyder: *nu* och *evigt*. Ordet *ä* i vårt gamla språk har ock betydelsen af *allhet: Ärikes-gata*, allt-rikets väg, den en konung skulle *riđa*, det är fara. Vidare om konungaval och *Äriksgata*, som ock skrifves *"Eriksgata"*, se Ihres *Diss. De initiatione regum Sviog.*, Upps. 1752.

127. Ericus Olai, sid. 118, säger uttryckligen, om Ragvald Knaphöfdes *död: "han blef vid Skara stad uti Carleby ihjälslagen*, 1130". Från Skara är Carleby vid pass 3 mil, men blott en half mil ifrån Fahlköping. Folket visar oftast ett jättekummel på samma ort, sägande: "Det är *Ravara graf*." — Men en förtjenstfull fornforskare i denna bygd, Prosten Sallander i Åsled, hade af de gamla i hans ungdomstid fått utvisad en obetydlig hög ett stycke ifrån kumlet, der Ragvald, sedan han i mossen blifvit ihjälslagen, fått sin lägerstad.

128. Om Asbjörn Blacke, se *Knytlinga-Sagan*, Cap. 25. *Ölands Hist.* och *Beskr.* af Ahlqvist, 1 Del, s. 39.

— Den märkvärdiga *Ismanstorps borgen*, som kyrkoherden Ahlqvist beskrifver (*Olands B.*, 2 Del., s. 240), är äfven afteckned i Sjöborgs *Saml.*, 1 Del., s. 128, Fig. 90. Den vackra Visan, som i samma Del., s. 242—245, hel och hållen finnes införd, är en perla bland våra Fornsånger. Prof. Zetterström i Uppsala egde några få verser blott af densamma, honom lemnade af en student från Öland. Skada, att melodien saknas; det vackra omqvädet lofvar mycket. Visan saknar icke heller värde för fornforskaren och häfdatecknaren.

133. Den här föregående berättelsen finnes i våra allmänna historieböcker. Den mycket omtvistade runstenen vid *Vickelby* är afteckned och fullständigt beskrifven af den förtjenstfulle författaren till Ölands Beskrifning, 1 Del., s. 38.

— Vid *Fotvig*, som nu är en by, *Stora Hammar* benämd, mellan *Malmö* och *Skanör*, stod ett af forntidens märkvärdigaste slag, *Pingestdagen* 1135. Biskop Henrik Paulson i Veterås stupade der med svärd i hand, stridande på Danska sidan, emedan han var till börden en Dansk man. Se Botin, *Sv. Folk. Hist.*; 2 Band, s. 272. — *Bisk. Chrönik*, s. 245, 246.

Af det, som här är anfördt, blir än mer sannolikt, att Knut Lavard vistats, likasom Magnus, i sin moderfaders, Konung Inges, hembygd, Vestergötland, der han hade möderne arfgods, och att *Leverts källa* bör rätteligen kallas *Lavards källa*, den är belägen en half mil från *Gudhem* och *Ingatorp*.

135. De sägner och minnesmärken i Vestergötland efter Konung Sverker, som här anföras, äro under vandringar der i orten antecknade. De anföras ock i Lindsk., *Sk. St. Beskrifning*.

— *Pehr Tyrsons Döttrar.* — En dylik Vise med tillhörande

Sid.

sägner är antecknad från Småland: "På gården *Ånga*, en fjerdedels mil från *Hinneryds* kyrka, bodde en ansedd man, Fauls *i Ånga* kallad, som hade 3 söner och 3 döttrar. Sönerna öfvergåfvo i unga åren fadershuset och blefvo stigmän, eller skogsröfvare. En Julmorgon gingo de 3 systrarne till *Sunnerborgs slott* i Torpa Socken, då bröderna mötte dem på skogen, plundrade dem och kastade deras kroppar i tre små sjöar, som deraf ännu kallas *Syster-gölarna*. Då sönerna derefter kommo hem till sin faders gård och uppvisade jungfrurnas kläder och klenodier, slog fadern i första sorgen ihjäl de två röfrarne, men fick af den tredje veta förhållandet. Då lät han slå sig i jern och störtade sig sedan sjelf i en sjö, som kallas *Stafsjön*. Rogberg, *Smål. B.*, s. 408.

En lika ömkelig saga förtäljes från Malmöhus Län, Norrhvedinge socken. En rik man bodde på *Ånga* (nu Bosgården), och han het Tauls. Han hade tre söner och tre döttrar. Men sönerna blefvo spådda att de skulle blifva sina systrars förderf. Derföre, att sådant förhindra, förde fadern sina söner långt bort från sitt hem. De blefvo sedan våldsmän, och, när de en gång begåfvo sig på hemvägen, mötte dem deras tre systrar på skogen, ämnande sig till Ottesången i Norrhvedinge kyrka; men bröderna kände dem icke, utan våldförde dem och mördade dem. Af de tre oskyldigas blod uppsprungo tre små källor, som ännu flyta ej långt från gården invid Gisleberga-ån och kallas *Jungfrukällorna*. Till ännu flera ställen i både Danemark och Sverige förlägges den sorgliga händelsen, med sången och sägnen. Se *Iduna*, 7:de Häft., s. 191.

139. Berättelsen om *Enslingen* Anselmo och Sanct Bernhard, se Lagerbr., 2 Del, s. 68. — Om *Varnhems kloster* är utförlig berättelse i Lindsk., *Sk. St. B.*, och Rhyzelii *Klosterb.*, sid. 177.

140. *Skarkarike*, såsom sammandraget af *Skarins konungarike*, är en förmodan, som underställes häfdatecknarens pröfning. Den Ossianska Konungen Svarins, som, enligt Johannes Magni, Tidegrens och flera fornforskares mening, är detsamma som Skarins, konungarike, bör enligt den sednares anvisning sökas i denna bygd. Derom är redan taladt i 1:sta Delen af denna bok.

140—143. Visan om *"liten Kerstin"* anses af Danmarks häfdatecknare innehålla mycken sanning (Suhms *Danm. Hist.*, VII Del., pag. 225); "men någon Dunkelhet hviler der over den hele Sag". — "Vi have (säger Prof. Nyerup) Sven Ågesons Vidnesbyrd, at Valdemar var grum mod sine Egne. Rygte og Sagn komme ogsaa, som Suhm anmærker, Visen till Hjelp, thi paa Westervig Kirkegard paa Thye vises endnu deres Grav, og Gram, som ellers icke gerne troer paa Eventyr, havde fraa sin Barndom hört det Sagn." — Sjelfva visan finnes i P. Syvs och Nyerups Samlingar; men *liten Kerstin* kallas der konung Waldemars syster, och *Inga lilla* hans systerdotter. Se Nyerup, *Dansk. Viser*, 2 Del., s. 31 och 56; — 343 och 347.

144. Öfver folkets seder, tänke- och lefnadssätt sprida Gilleslagarne tillräckligt ljus och fylla hvad i afseende på bristande urkunder kan fattas. Men den, som med Sveriges Historia mogen

Sid.

icke en konungalängd med en krigshistoria, utan landets, folkets Historia, får här källor till upplysningar nog. Ett gille började med messa och slutades med fylleri och dryckenskap, spel och dobbel, sedan först Den Hel. Trefaldighets skål, dernäst Jungfru Marias och sist det Helgons skål, som Gillet sig utvalt, var drucken. Så blandades heligt och oheligt, lofligt och skamligt. Vår tids Jesuitism med sitt läseri och sina conventicler sträfvar omisskänneligen till samma mål: sedernas förderf under skenhelighets mantel och aflats utdelande. En god sida hade dock gillena: Upplifvandet och stärkandet af vänskapsbanden; den ena brodern var pligtig att hjelpa och bistå den andra i all nöd och farlighet. Våra ordnar och sällskaper hafva tillegnat sig denna goda sida. Mycket godt kan genom dem verkas. De godas närmare förening och gemensamma bemödanden behöfvas väl mot den egoism, som ligger i tidsandan. Om forntidens Gillen, se Messenii *Skådhet.* (Stockh. 1612), sid. 168. — Loccen. (Stockh. 1728), sid. 245. Minnen efter dessa Gillen finnas; såsom i Södermanland vid Lehrbo kyrka är en bro, kallad *Gillesbron* och derinvid *Gillesstugan.* Namn på gårdar och jordegor, som hört Gillen till, finnas i alla landsorter. — Om *Gilleslagen,* se Ödm., *Boh. B.,* s. 72.

147. Berättelsen om munken i vargnätet är hemtad af kyrkovaktaren i Husaby och finnes äfven anförd i Lindsk., *Sk. St. B.,* 2 Häft., s. 61 **).

— Visan om Munken och Bondhustrun är efter uppteckningar i Värmland och Vestergötland.

151. *Runstenen på Aspön,* om synen af Älfvorna, finnes med Älfbilden aftecknad i Bautil., N:o 722.

Folktron på *Älfvorna* är lika gammal med Asafolkets gudalära. All kraft, som var fördold för yttre sinnenas fattning, men uppenbarade sina verkningar i naturen till menniskornas nytta eller skada, tillskrifves *Älfvorna* (Alferna). — Denna folktro är den mest fortplantade bland alla folkslag, som tillhöra samma stam som vi. Få äro de bland vår allmoge, som icke ännu tro på Älfvorna, och många prester och lärda träffas ännu, som kunna omtala någon sällsam företeelse af dessa naturandar såsom egen syn eller erfarenhet; men alltid slutas en sådan berättelse med samma ord, som synen på Aspö-stenen: — *"Hvad var det?"* — Af Jamiesons, Walter Scotts med fl. Samlingar af Skotska Folksånger, samt af bröderna Grimms skrifter, styrkes, att i Tyskland, England och Skottland folktron om Älfvorna är lika utspridd och allmän som hos oss. Hvad Dybeck (*Runa,* III Häft., s. 3) anför, att, såsom botemedel för *"trollbet"*, i Vestmanland brukas *Älfnäfver* (Marchantia polymorpha), hvilken torkas och brännes under såret, gäller i södra orterna om botemedel för *Älfblåst* *), ett slags nässelfeber, som tros förorsakas af *Älfvamot.* Hvad om Älf-slägtet ytterligare här anfördt är, lefver ännu i sägner bland folket öfver hela Norden.

134. *"Var den Huldra ensam".* — Detta ställe ur *Sången om Hel-*

*) Sjukdomen upptages under detta namn i Hartmans Läkarebok.

ge i Sämunds *Edda* är förmodligen det första, der något om *Huldrafolket*, eller *huld-älfvor*, nämnes. Härledningen från *hölja*, som uti Nordspråkets äldsta skick förmodligen varit *hula*, hvaraf *huld*, fördold, öfverlemnas åt språkforskare att antaga eller förkasta.

155. *Älfdansar*: ringlar af frodvuxet gräs, som kallas *Älfexing* (*Cynosurus cæruleus*, Linn.); så uppfriskande troddes de goda Älfvornas dans för gräsvexten.

— Sägnen om Harald Stakes *husfru och Älfqvinnan* är upptecknad af Prosten P. Selander, efter berättelse af en Fröken, Louise Uggla. En sådan sägen om guldkedjan på Ängsö slott se Dybeck, *Runa*, III Häft.

158. *"Älfträdgårdarne"* tillhöra en af de vackraste folksägner. Dybeck kallar dem *Vild-trädgårdar*. Sägner om dem förekomma ofta bland folk af alla ständ. De, som villja förklara företeelsen, kalla den syn-villa, *hägring*, eller *luftspegling*. Vandraren eller en resande känner mycket väl sin väg och bygden, genom hvilken han far eller går; men i ett ögonblick kommer han in i en ängd, skönare och härligare, än han någonsin i verkligheten sett. — Det är än en trädgård med outsägligt sköna blomster och träd, — än en stad med de skönaste byggnader, palats och kyrkor, — och än går vägen utmed en insjö med löfbevuxna vikar och blomstrande stränder. Vore sådant en hägring, eller luftspegling, som afbildade ett verkligt landskap, så skulle ett sådant finnas. Vi erinra oss en berättelse, som år 1817 var ett samtalsämne i Stockholm i alla kretsar. En Fabriqueör F— på Lidingön hade en verkmästare, hvilkens lilla son, Peter, ett barn om tre à fyra år, hastigt försvann. Föräldrarne, tröstlösa, sökte honom, och, som han ej fanns, bådades allt folk på ön, då slutligen barnet på tredje dagen fanns sittande helt lugnt på en tufva i marken. De närmade sig honom med mycken varsamhet, fruktande, att han af hunger och förskräckelse skulle finnas matt och bäfvande; men förvånade sågo de honom stå upp, frimodig och rask. Honom bjöds mat; men han svarade: *"Peter har fått mycket bättre namnam"*. Man ville veta, om han hade full sans, och visade honom ett guldur. Han vårdade sig knappt se derpå, sägande: *"Peter har sett grannare klocka"*. — Allt syntes honom ringa och obetydligt, mot hvad han borta sett; men hvar han varit, kunde Peter icke förklara. Om många sådana tilldragelser äro diktade eller förklarliga, återstå dock många lärda och trovärdiga mäns egna erfarenheter och sådana, som edeligen inför domstolar och presterskap äro styrkta. Ännu finnes mycket i Herrans vishets djup, som verldens vishet icke hunnit afhölja, utan är han ännu den *"Store Fördolde Guden"*, — och ännu har ingen naturkunnig framstått, som kan besvara frågan på Aspö runsten: *"hvad var det?"*—

— Berättelsen om *Älfgrottan* vid Boda i Romeled är ur Prosten Selanders anteckningar, med uppgifna namn. Nämde anteckningar komma efter denna boks fulländande att, tillika med flera handskrifter och bref, förvaras i W., H. och Ant. Akademiens Archiv.

Sid.

159. Om *Svan-Älfvorna,* eller det flygande Älffolket, är Sagan upptecknad efter barndomsminnet. Många sådana förtäljas ännu bland folket. De hafva sin grund i 1:sta sången af Sämundar-Eddans 2:dra Del, Völuuda-qvädet: *"Möar fluge sunnan genom Mörkved"* etc. etc.

161. Af en gammal jägare från Smålands skogar, vid namn Ekman, har mången gammal saga blifvit oss berättad, och bland dessa är denna om *Älfjungfrun.* En Prost i Småland (den jägaren namngaf) hade sin son till Adjunct. Denne hade sin kammare i ett nybygdt hus, der väggarnas stockar ännu lågo bara. En morgon, när han vaknade, såg han strålarne af den uppgående morgonsolen intränga genom ett qvisthål i en stock midt emot honom, och, vid han betraktade detta ljus, kom hastigt någonting i qvisthålet, och si, en skön jungfru rann derin med solstrålen och stod der, fager som Eva i Paradiset. Han förvånades och intogs af hennes fägring, kastade sin kappa öfver jungfrun och förde henne ned till sina föräldrar. Icke hon, och icke någon, visste, hvadan hon kommit. Hon blef den unga prestens hustru. Efter att hafva skänkt sin man 4 barn, hände sig en gång, vid de lågo i samma rum, der hon först kommit till honom, att han berättade henne händelsen och tog ur en propp, den han satt i det betydelsefulla qvisthålet. Knappast hade hon vändt sitt öga dit, så for hon bort, försvinnande genom densamma öppning, som hon kommit. Hennes sonson (tillade jägaren) är nu kyrkoherde i samma församling. — Vi hafva vid denna besynnerliga saga och på några andra ställen följt nyare fornforskares antagna bruk, att namngifva *Sagesmannen,* huru litet bevisande för läsaren kan finnas uti nämnandet af en gammal mans eller qvinnas namn, om icke han genom bekantskap med folklifvet och dess sägner kan sjelf döma, huru vida berättelsen är i dess anda. Fråga kan väl här icke uppstå om någon annan historisk sanning. Vi hafva samlat berättelserna, sådana de finnas bland folket, och äro de flesta sådana, att de ännu i alla landsorter förtäljas.

163. *"Klinta Tall",* — ett af de mest ryktbara *"Boträd"*, nämnes hos Dybeck (*Runa,* III Häft., s. 5), i förening med följande saga: — Vid byn Tibble i Badelundsorten af Vestmanland låg fordom en borg, efter hvilken inga lemningar mer kunna finnas; men sägen är bland landtfolket, att der invid byen, icke långt ifrån kyrkan, har *"Tibble-slott"* varit beläget. Der hodde i fordomtima en fru af konungslig härkomst, med sin unga och sköna jungfru-dotter. En dag kom till borgen ridande en Hertig, eller konungason, och blef väl emottagen och undfägnad. Mellan de unga uppvexte snart en stark och brinnande kärlek; men den mötte, såsom alltid, hinder och motgångar; de måste för verlden dölja densamma. Dock, drifna af längtan, att en gång vara ostörda utaf deras ögon, som vaktade på dem, stämde de med hvarandra ett möte till en aftonstund vid en källa söder ut, nära det så kallade *Klinta-berget,* å hvilket den vidt omtalade fridlysta *tallen* stod. Den utsatta aftontimman kom, och, när alla redan sofvo i Tibble-slott, steg Jungfrun ned till borgaporten, bedjande portväktaren, att få en stund gå ut i marken att spatsera. Men han nekade dertill, sägande sig frukta för sin fru

Sid.

vrede, om han det tillstadde. Då strök hon af sig sina guldringar och gaf honom dem; men han nekade ännu. Då lade hon dertill sjelfva guldkedjan, som hon bar om sin hals; då tillstadde han henne denna begäran, med villkor, att hon skulle återkomma före dagningen. Längtande skyndar hon till det utsatta stället och stod redan vid källan; men konungasonen, som hade långt att rida, var ännu icke kommen, då hastigt ur berget bergatrollets dotter kom ned till källan och tog den förskräckta jungfrun med sig in i berget, bärande henne i sitt förkläde; men, innan hon lät införa sig i berget, hade hon begärt att få hänga den guldkronan, hon bar på sitt hufvud, på en gren af *Klintatall*. När konungasonen kom och icke fann den han sökte, gick han omkring å ängen och kom slutligen upp på berget, der han blef guldkronan varse. Då förstod han den olycka, som träffat hans käresta, och kastade sig af sorg mot sitt eget svärd. Imellertid hade jungfrun, utmattad af sorg och förskräckelse, insomnat i bergasalen på *"det fina stjernelucket"*. När jungfrun snart vaknade, tillsade jätteqvinnan sin dotter, att genast bära henne dit, der hon hade henne tagit, sägande derjemte, att hon med denna bergtagning hade illa handlat, emedan dermed trenne lif skulle spillas. I sitt förkläde bar nu jättedottern den unga jungfrun till källan och lade henne der varsamt ned; men si, hon var död. Der lågo nu de båda trolofvade vid hvarandras sida. Om morgonen, när detta spordes på Tibble-slott, störtade sig tornväktaren utför tornet; men, när de, som förut hindrat de älskandes lycka, sågo, att deras kärlek var så trogen och stark, ångrade dem hvad de gjort, så att de nu tycktes villja godtgöra det och förena dem i döden. På en guldvagn lades konungasonen och hans mö, tillika med hans svärd, samt fördes till en *"skön grön äng"*, der nu är *Grytaby*, hvarest de båda, med guldvagnen och svärdet, nedsattes i den graf-hög, som ännu är der till att skåda och kallas *Gryta-hög*. Men "kring högen är vårtid en krans af hvitblommande häggar. Den skadade höghvälfningen är då betäckt med backsippor, och högens långsluttande solsida ett kärt tillhåll för lekande barnflockar."

Så slutar vår för naturen och folklifvet känsliga fornforskare den Saga, vi med obetydliga afvikelser hört i orten, och tillägger, att guldvagnen i sinom tid tillika med svärdet skall varda framhafd ur högen, men till olycka för den, som först får syn på svärdet, emedan det skall varda hans bane. Monne icke detta sednare är ett för den berättade sagans milda anda främmande tillägg, som ur Hervara-sagans berättelse om svärdet Tirfing på våra folksägner blifvit inympadt? — Enligt sägen skulle guldkronan allt sedan hafva hängt på *tallens* grenar, fastän osynlig för alla dem, som icke vore i *syne;* men, när blåsten susade i tallen, kunde man lyssna till, huru hon klingade mot grenarna; och, när det gamla trädet för några år sedan föll ned från sin murknade rot, säges folket, som var i närheten, hafva hört klangen, då guldkronan föll in i berget.

163. Sagan om den *blödande Enen* är berättad i Vestergötland, vid Alleberg. Om en dylik händelse skrifver Loccenius (*Sv. och Göt. gamla Handl.*, Stockh., 1728, sid. 40): "Jag vill säga, hvad för sju år sedan tilldrog sig uti Södermanland och Öster-Hanninge Socken på Vändelsö egor. Då gårdens dräng var

Sid.

begrepp att hugga ett vackert *enträd*, som stod på en skön, rund och jemn plats, fick han höra en röst: *hugg icke enen!* — Han trodde först sin medtjenare således ropa; men, då han såg sig om, blef han ingen varse; derpå ärnar han hugga enen omkull, då han åter hörde rösten: *"Jag säger dig, hugg icke enen!"* Deraf blef han förfärad, afstod att fälla enen och högg obehindradt annat enris deromkring. Detta är utaf kyrkoherden i samma församling, Herr Andreas Arvidi, skrifteligen berättadt till Antiquitets-Collegium."

163. *"Löfjerskor"*, för hvilka menniskorna varnades i gamla Katechesen, är en benämning på trollväsenden, om hvilka nu mer ingen sägen finnes bland folket. Vi villja härleda ordet från namnet på *hin Ondes* (*Lokes*) *moder*. Han kallas i Sämundar-Edda (Stockh., 1818, pag. 67): *Laufeyjar son.* — Öfversättaren af Sturlesons *Edda* nämner henne *"Löfö"*; — men att så öfversätta Edda-namnen, är vanskeligt och villande. Ihre (*Gloss. Sviog.*) härleder ordet från *"Lif"*, *Lef*, eller *Lof*, som skall betyda *svek, trolldom*, hvaraf Gottländska ordet *"Leifkona"*, trollqvinna. Men obevist är, att dessa tre orden tillhöra samma stam. *Lif och Lef* torde tillhöra ordet *leſva*, hvilket lätteligen kan så ställas, att det får betydelsen af lefva illa, svekfullt. Vi anse sannolikare, att ordet *Löfjerska*, så väl som namnet *Laufeyja*, bör härledas af *löf*, och att *Löfdungarnas* Natur-andar kallades Löfjerskor, af samma skäl som skogarna skallades *Skogsfruar*, samt att Lokes moder ansågs som deras stammoder.

— Huruledes Sanct Mårten af folket förnekades hugga ett heligbållet träd, när han lät nedhugga en afgudalund, *se Vita* S. Martini *Episc.*

164. Sagor om *Skogsrå*, eller, som det oftast heter, *"Skogs-frun"*, äro bland de allmännaste och bland allt folk mest utspridda. En hel bok om jägares äfventyr med Skogsfrun kunde lätt skrifvas. Vi villja här anföra några ord ur ett bref från en vän, sjelf philosoph och naturkunnig: "Angående Skogsrån vill jag nämna, att sist aflidne kyrkoh. i Undenäs, Prosten V., som i sin ungdom varit en väldig jägare och ofta med sina följeslagare tillbragt natten i skogarna, berättat, huruledes han en gång hade uppgjort eld på en liten slätt, och, då brasan flammade som bäst, framsväfvar oförmodadt till dem ett fruntimmer med ett utseende, värdigt en drottning. Småleende stod hon och värmde sig vid stockelden, hvarvid hon yttrade, under ett förnämt leende: "Det blir vacker jagt i morgon." — Litet derefter försvann hon. Följande dagen sköts så mycket villebråd, att man behöfde lega en skogstorpares häst, att hemföra det."—

165. Om de underjords boende *Älfvorna* har på denna sida genom misstag under tryckningen inkommit här; men borde stå näst efter berättelsen om Högfolket, sid. 154. Sägnen om detta Älf-slägte har sitt ursprung från Asa-läran om *Dunkelalferna* af *Dvalins* slägte. De vårdade sig om de delar af träd, säd och vexter, som lågo under jordytan; när trädplantan eller brodden af en vext ur fröet kom upp i dagen, mottogs den af *Ljus-Alferna*. (Se *Sämundar Edda, första Sången.*)

167. *"Spökvattnet"* — är ur Prof. P. Hernqvists föreläsningar vid

Skara Gymnasium och omtalas i hans bok *"Regna natura"* (tryckt i Skara). — Monne dessa naturföreteelser stå i förening med häxringar och luftspeglingar?

— Om *Brandboskap* äro sägner nu allmännast i Bohuslän. I Vestergötland och Vestmanland mer sällan förekommande. På sjöängen vid Klinta-berget i *Badelund*, icke långt från Westerås, säges Brandboskap ofta vara sedd, tillhörande en hafsfru, som bor derinne i berget. Brandboskapen hafva vi mest hört beskrifvas såsom hvit eller brokig. Dybeck anför den sägnen, att Bergtrollens boskap skall till färgen vara *svart*, och att Jättefolket intaga sådana boskapscreatur, om man lemnar dem ute i deras grannskap öfver natten.

168. Sägnen om herr *Gunnar* (Gudmar?) på Loholm och *Hafsfrun* är antecknad i Vestergötland och äfven nämd i bref från Prosten Selander; han omnämner ock en utförlig folkvisa om händelsen, men har ännu icke kunnat erhålla en uppteckning deraf.

— *Källjungfrurna* äro nu mer förgätna, och man hör dem blott nämnas för små barn, att skräma dem från sådana källor, der de kunna falla uti och drunkna. Föreställningen om *Helgon*, som skydda källorna, har upptagit källjungfrurnas minnen.

169. Alla de sägner om *Necken* och *Strömkarlen*, som här och i det följande anföras, äro allmänt kända och förut i Geijer,- Afzelianska samlingen af Folkvisor till det mesta redovisade. Här må nämnas, att det var den härliga melodien *"Neckens polska"*, som, hörd första gången af en Småländsk flicka 1810, väckte hos oss beslutet att samla Svenska Folkets sånger och melodier, hvaraf sedan utkommo 3 delar af Folkvisor och derefter 4 Häften *Traditioner af Svenska Folkdansar*, af oss samlade och ordnade af Åhlström. Hvad inflytande på fosterländska vitterheten dessa våra bemödanden haft, har icke blifvit obemärkt af dess vänner.

170. Om *Jättens flykt från Himmelsberget* i Vestergötland är sagan uppteckned af Pastor And. Selander.

— Sagan om *Jätten i Lagga-berget* är antecknad i Salvii *Beskrifning öfver Uppland*, sid. 134.

176. Stens *i Fogelkärr* bröllopp med Jättedottern, se *Bohusl. Beskr.* af Ödmann. Ett annat besynnerligt äfventyr med Jättefolket, hvari deras ovillja mot kyrkorna tecknas, berättar Ödmann, sid. 224, 225: I Myckleby på gården Brunnefjäll har bott en, som het Sven, hvilken, då han en Söndagsmorgon giek ut att skjuta, råkade på ett rum, der han blef varse vid ett berg en stor bock med en ring om halsen. Men i detsamma ropade en i berget: "Si! mannen skjuter vår ringbock." Hvarpå en annan svarade: "Han lader bli ham, ty han har intet vasket sig i dag", det betyder, han har intet varit i kyrkan och blifvit bestänkt med vigvatten. Sven sköt nu ringbocken. När ett af trollen ytterligare hotade honom, sade en annan Jätte: Du får väl låta bli mannen; den hvita bocken (han mente kyrkan) friar honom väl. "Dervid blef ett sådant buller och trängsel af trollen kring "Sven, att han nedföll till jorden och kröp under en rotfälla "att gömma sig samt gjorde i sin ångest det löfte, att, om Gud "hjelpte honom utur den faran, ville han till åminnelse och "tacksamhetstecken gifva ringen till Myckleby kyrka, hornen

Sid.

"till Torp, och skinnet till Langelanda kyrka. Löftet blef ock "fullbordadt, ty ringen har allt sedan suttit såsom handgrep i "Myckleby kyrkodörr, intill år 1732, då han helt försliten togs "bort och blef i Sacristian förvarad. Man vet icke af hvad me- "tall denna ringen är (så säges alltid om de skålar och käril, som "blifvit tagna ifrån trollen). Hornen af bocken förvarades i "Torps kyrka, tills de för några år sedan bortkommo. Skinnet "finnes icke heller i Langelanda kyrka."

176. Om *bondesonen i Fyrunga i Vestergötland*, som fick sin brud ur berget Brattehall, är berättelsen hemtad ur Prosten Selanders anteckningar.

177. Sagan om *Jätten vid Halvars-stugan* i Värmland är berättad af en der i orten född Värmländning, vid namn Ekl öf. Sådana sägner med ortnamnens förändring finnas i de flesta landsorter, och kan en utförlig läsas på det anförda stället, sid. 133, 134, i Salvii *Beskr. om Uppland*. Om sådant byte af creatur, som i denna sägen omtalas, anföres en sägen från Vestanfors Socken i Vestmanland, se Dybeck, III H., sid. 14. I Uppland hafva vi träffat sägner om bortkomna creatur, som tros blifvit af trollen intagna. Kloka finnas, som anlitas af allmogen, att mot billig betalning återskaffa sålunda förkommen boskap.

178. Sagan om *den blinda Jätten*, som de Bohusländska sjömännen funno på ödelandet, se *Bohusl. Beskr.*, sid. 184.

— *Hobergsgubbens* saga är särskildt tryckt och anföres i Tunelds *Geogr.* samt flera ortbeskrifningar.

179. *Jätteqvinnans i Brunhemsberget byteslag* med folket i *Bolum* är något annorlunda omnämdt i Prosten Melins *Beskr.* om *Hångsdala* i Vestergötland, sid. 99: "Fornsägnen innehåller, bland mycket annat, att bergens invånare varit i byteslag med folket på Hässlekärr, i gamla tider. Lånt der en gång ett kar med färsköl, betalt ett annat igen, men med jernband, och dervid yttrat: att allt var kommet från *Bolum*, — kunde nu brännas till kolum, så igenkände ingen det, och jernet hade större värde än det lånta karet." — Författaren tillägger: "Personer, ganska välkända, lefva ännu, som bedyra, att de dels såsom barn, dels såsom stadgade karlar, sett jerndörrar och ovanliga menniskor samt hört buller och många oriktigheter uti bergen."

180. Berättelsen om *Ljungby horn* är särskildt tryckt och finnes derom i mångfaldiga skrifter nog handladt. Så är äfven sägnen om *Trolles julresa* (s. 189) mycket allmän och utförligt beskrifven å en tafla i *Voxtorps* kyrka i Småland. Se Rogb., *Smål. Beskr.*, sid. 619. E. Hydréns *Diss. De gente Trollorum*, Ups., 1757. Hornet säges vara bortfördt till Danmark i någon fejd. Kullen, under hvilken trollen dansade, kallas ännu derefter *Trolle-kullen*. Om en sådan kulle talar Sjöborg, i *Saml. till Skån. Hist.*, I Del., sid. 109. — *Ellekulle* är ett trollberg mellan torpen Figgelsberg och Esperyd; här utfara trollen och jaga omkring berget, och högtidsaftnar har man sett berget på tre stöttor, och trollen derinunder dansa i eld. —

Om kalkar, tagna ifrån trollen, må här anföras en sägen från Värmland: En prest i Eskilsäter, eller, efter Fernow, "en bonde, vid namn Arvid *i Godås*", skulle rida till Julottan. Vid Runske-graf mötte honom ett troll med en kalk i handen, bju-

Sid.

dande honom dricka af sitt *"Jule-buska"*. Han tog emot kalken, men gaf i detsamma hästen sporrarna och red bort. Drickat slog han ut bakom sig, deraf något blifvit spildt på hästens länd, hvarest håret fanns afbrändt. Kalken lemnade han på altaret i Eskilsäters kyrka, der den nyttjades, tilldess Öfver-ceremonimästaren Spurfvenfeldt tillbytte sig densamma för en annan större kalk utaf silfver, "hvilken sedan skall hafva kommit till Maria Kyrka i Stockholm". — Fernow, sid. 318.

På gärdet nära byn Törestorp i Jung (Vestergötland) synas spår efter *Jätte-händer* uti en stor gråsten, den man förgäfves sökt spränga. Likaså *fjät* efter Jättar vid torpet *Jätte-fjät*, deraf kalladt, i Forhems församling. Uti ett bref från en vän i denna landsort yttras, med afseende på dessa märken efter ett Jätteslägte: "Hvart kommer nu den berömda Doctor R. Martin, som så knapphändigt afvisar, i *W. Acad. Handl.*, 1765, Prosten Tiburtius, som påstod sig hafva funnit ofantligt stora menniskoben, dem Martin förklarar vara djurs. Men intet djur, med undantag af Ap-slägtet och de omtalade hafsmenniskorna, eger menniskohand, och alla hafva den mindre än fullvuxna män. Således blifva dessa företeelser oförklarliga, om vi ej antaga, att ett Jättefolk fordomtids funnits."

182—189. Sagan, som här förtäljes, är ett barndomsminne och visar, huru hedniska Jättesagan ingick i den Christna dikten.

190. *Tomtarnes*, eller *de goda Nissernas*, saga är öfver all Norden enahanda. Den förekommer, blott med förändringar af ortförhållanden, så väl i tryckta handlingar som i ännu lefvande sägen. Ur ett bref från landsorterna om dessa små natur-andeväsenden, må följande anföras: "En ännu lefvande Fältcommissarie L. påstår sig hafva sett i sin ladugård på *Stora Almås*, vid e.n mil från Venersborg beläget, *Tomtgubbar*, så klädda som de i Sagohäfderna beskrifvas. Jag hörde det för omkring åtta år sedan af mannen sjelf, som var min granne och gamla bekant, mer o- än van-trogen.

191, 192. Till sagorna om Gastslägtet och Mylingar må läggas en sägen om *"Skratten"*, — eller ett slags Mylingar, hvilka med högt gapskratt gäckas med folk, som nattetid är ute i skog och mark. En bonde i Vestmanland hade vid gräfning i *Jutekärret* i Badelund gjort ett jordfynd af en ring, hvilken sken som guld, och hade, sade han, visst blifvit egare af densamma, om icke *Skratten*, innan han *väl fått tag i den*, skrattat bort den. Så säges ofta ske vid skattgräfningar: deraf ett ordspråk uppkommit: *"Skatten och Skratten."* Han kommer vid midnattstiden, helst om vintern, fram ur skogarna till vägarna och hänger sig på bakkälken eller åkdonet, då i hast en sådan tyngd uppstår, att hästarne, äro de än aldrig så goda, tröttna upp, svettas och till slut stadna, då oftast händer, att *"Skratten rinner af"* med ett hemskt skratt och försvinner. Om Gasten eller Mylingen förtäljes, att han kan antaga både lefvande och döda menniskors hamn och dermed dårar nattvandraren, äfven att han kan härma menniskors tal, skratt och sång, så att man tror sig höra sig sjelf. Detta säges i Vestmanland om Skratten. *Runa*, III Häft., sid. 10, 11.

192. *Var, ulf* härledes af Ihre från ordet *var*, eller *vor*, i gamla nord-

Sid.

språket, som betyder *man*, eller, må hända först, *försvarare*, af *värja*, eller *värna*, och sedan *man*. Vi lemna båda härledningarna till språkforskares bedömande. Sagorna äro efter muntlig berättelse i Uppland och Vestergötland upptecknade.

194. *"Skjälvrängaren."* — Sägnen är från Vester- och Östergötland. På det sednare stället antecknad af General-Directeur Livijn, enligt dess muntliga meddelande.

195. Om *"väduren i Getaberget,"* se Sv. Brings *Diss. Territorio Oxie., Lond. Goth*, 1754.

För fullständighetens skull må följande saga här tilläggas: *Om Horsa-göken.* Denna besynnerliga fogels gnäggande läte, liknande hästens, har väl föranledt hans namn och den allmänna sägen, att han fordomdags varit en häst. En gång, så är en sägen i Vestmanland, egde en bonde en häst, den drängen flera dagar red vall i en hage, der intet vatten fanns, utan att förut vattna hästen. En afton, då bonden och drängen kommo till hagen, för att upptaga hästen, var han försvunnen. Men, som bonden stod för att *"ly ätter"*, hörde han till sin förundran, att det gnäggade i luften. Då varseblef han i detsamma i närmaste hage sin häst, som stod och drack ur en källa, och skyndade dit att taga honom. Men hästen, sedan han druckit, i bondens åsyn åter förvandlad till fogel, flög i detsamma upp i luften, der han sedan lät höra sitt gnäggande. *Runa*, III H., s. 15.

197—200. *"Venderna i Kunghälla"* — Se Sturlesons *Konunga Sagor: Magnus Blindes Saga*, Cap. 9, — och Ödmann, *Bohusl. Beskr.*, sid. 89.

Slutet: *"Svenska Odalbonden afstår sin rätt att bära vapen"*, är historiskt. Se Lagerbr., Botin och Dalins *Sv. R. Historia.*

Swenska Folkets

Sago-Häfder,

eller

Fäderneslandets Historia,

sådan den lefwat och till en del ännu lefwer

i

Sägner, Folksånger och andra Minnesmärken.

Till Läsning för Folket

af

Arv. Aug. Afzelius.

Tredje Delen,

Katholska Tiden från 1153 till 1200.

Andra förbättrade Upplagan.

STOCKHOLM,
Zacharias Haeggström,
1845.

Andra Tidhwarfwet.

Förſta Capittet. Sägner och Minnesmärken från Erik den Heliges tid. — Konungar af Weſtgöta Jarlen Jedward Bondes ätt.

Inledning.

I tiden följer nu derom att handla, huru Chriſtendomens dag går fram och fördrifwer hedna mörkret. Den afwäpnade Swenſka bonden är wärnlös, men ſkyddas af Helgonfrid, och godt wärwapen hade folket i god lag. Chriſteligt ſinne och Chriſtna ſeder få ſtarkare rot i landet, ſedan en ny Balk, kallad Chriſtna-Balken, ſå wäl i Swea ſom Göta Landſkapslagar af Konung Erik infördes. Deri ſtadgades om gudstjenſt och kloſterlefnad, och de Chriſtna lärare och preſter fingo då, icke allenaſt behöflig trygghet för lif och bergning, utan åfwen mer än ſkäliga fri- och rättigheter, ſå att folk och land deraf mycket betungades. Derföre ſades af mängen, att mera Chriſten oſed, än Chriſten ſed, af den Balken införes i landet. Men Swenſka folket, ehuru många bland deß andeliga ledare woro egennyttiga ſkrymtare, wandrade dock i ljuſet, ty det mottog läran i rent och oſkrymtadt ſinne; och ſannades ſå det ſkrifwet är: «Dem renom är allt rent». Påfwen i Rom, ſamt de af honom ſända biſkopar och tjenare, hade wäl wunnit ſitt ändamål och beſkattade landet hårdt; men folket hade ock wunnit; det hade fått bättre ljus i den tröſtfulla läran om ſjälens odödlighet och lärt känna Honom, ſom «är wägen, ſanningen och lifwet». Många bland de andeliga kunde wäl tro ſig bedraga folket med ſina dikter; men kärlek bedrages icke: hwad folket gaf till dem, till kyrkor och kloſter, det

gaf det af wälwilligt hjerta, för Herrans skull, och hade samwetets winning.

Tillförne är nämdt, att wåra hedniska förfäders afgudadyrkan icke uteslöt tron på Allfader. Innerligt wördade den förståndige Nordmannen Gud, all werldens Skapare och Domare. När den Christna Läraren Thaugbrand kom till Island och gästade hos en bland de förnämligaste män i det landet, Thorgill Ingemundsson, wille han förmå denne att, andra till efterdöme, antaga Christendom; men han swarade: «Icke will jag annan tro hafwa än den, Thor«sten och Thor, min fosterfader, hade, och det war på «Honom, som Solen skapat hafwer». På Island lefde ock en Lagman, wid namn Thorgill Måne, allmänneligen utaf folket wördad såsom en wis och dygdig man i all sin wandel: när han kände döden nalkas, lät han bära sig ut, der solen kunde sprida kring honom sitt ljufwa sken; der befallde han sig uti «den Gudens händer, som Solen skapat hade». Det war ingalunda wid Thora-blot, eller afgudamagter, som Harald Hårfager gjorde löftet att winna Norriges rike; utan war så hans ed: «Dertill förpligtar jag mig och swär, wid den Gud mig skapat hafwer och allt råder, att aldrig hår skåra eller kamba, förrän jag mig allt Norriges rike tillegnat hafwer.» Ändock är mycket taladt om Nordfolkens hårda sinnen och wilda seder, hwaraf den Christna tron skall hafwa rönt motstånd; men sådant är willa, ty i tysta djupet af Nordmännens hjertan bodde ömhet: det bewisas af deras trohet i kärlek och wänskap, af deras tillgifwenhet för sina Konungar och härförare. Så hade den hedna gudalärans höga anda beredt folkets sinnen att emottaga Christendom, och, då denna för dem predikades, blef han snart förstådd. Skamlig feghet kallade wåra hedna förfäder det, om någon så älskade sitt lif, att han sparade det, när det gällde pligterna mot wän, Drott eller fädernesland. Sjelwa tåliga och wanda wid uppoffringar, hörde de med innerligt bifall talet om Christi förfakelser och heliga tålamod, att han led korsets död för andras frälsning. Det war urminnes dygd och hjeltesed bland dem, att manligt lida; derför

fattade de lått, huru Frälsaren wardt benämd: «Juda Lejon och Guds mehnlösa lamb». — Derföre, når i de werldsliga ting ett slags förnedringstid ingått, under de mer och mer inkräktande andligas egennytta och mißbruk af fromheten hos folket, som, sjelft redligt, icke mißtänkte swek, och då dertill de werldslige Herrar, under ständiga inbördes krig och strider om thronen, förtryckte och beskattade det, uppenbarade sig härligen, uti stilla Christeligt tålamod, det ännu från hedendomen bibehållna ädla sinnet, som föraktar guld och wanskklig jordisk lycka. Så hade nu de hedniska Nordmännens trotsighet och stolta förakt för död och oblidkelig Nornadom öfwergått i en wida större kraft, den att bära lifwets mißöden och wedermöda, i fromhet och Christelig undergifwenhet under Försynens lagar, och i den tröstelliga tron, att alla Herrans wägar äro godhet och sanning. Såsom bi ur giftig ört suger honing, så tager rent sinne god lärdom från falska läppar. De Påfwiska presternas förwända lära blef wänd till det rätta i folkets hjertan, och munkarnes dikter och helgonasagor blefwo i deß berättelser till milda Christeliga sedebilder. Om sådan fromhet och mildt Christeligt sinnelag wittna sägner och sånger från den tiden, såsom här skall förtäljas.

---

1. Solsången.

Hwad inom Swenska folkets bröst sig tilldrog, skönjes bäst i deß dikter och qwäden. Och, emedan Christendomens sol war nu uppgången, må en härlig sång, Solsången kallad, såsom ett wackert häfda-minne från denna eller nyß förutgångna tid, här förwaras. Huruledes wåra förfäder, i de första tidhwarfwen, tillegnat sig Christendomens anda, det synes deraf; deraf ses ock, huru Konungaskalden, på samma sätt som han fordom qwad på blodigt slagfält om ärofull död, nu sjöng fromhetens hopp, Christendomens höga sede- och dygdeläror. Denna sång har blifwit kallad Sämund hin Wises, antingen deraf, att han den författat eller ock efter sägner honom sammanskrifwit, likasom det säges, att Konung David hop-

samlat de i hans tid kända andeliga sånger och af dem sammanskrifwit Psaltaren. Icke hel, utan brottwis, har Solsången kommit till wår tid, och synes oß deß innehåll bäst i följande stycken fördelas.

I.

De hedniska stigmäns seder och roslynad fördömas.

1. Gods och lif
Af men'skor tog han,
Wåldsmannen grymma:
Öfwer den wägen,
Som han waktade,
Ingen man
Med lifwet komma mände.

2. Satt en ensling
I gård allena,
Och ingen man satt wid hans bord;
Då kom af wägen
Trötter gäst
Så sent om qwällen.
Magtlös mycket
Tycktes den wandrar'n wara.

3. Dryck behöfwande
Sade sig wara
Och hungrande mycket
Andfädde mannen;
Af fruktande hjerta
Enslingen lätsade
Honom tro,
Som fordom hade
Swekfull warit.

4. Mat och dryck

Den trötte gaf han,
Allt af redlig hug;
På Gud han tänkte
Och godt bewiste
Den, han dock trodde
Swekfull wara.

5. Upp stod den andre,
Ondt war i hugen,
Föga tacksam war han,
Och af synden
Upp swall hans bröst:
Och oförwarandes
Mördade han
Sofwande mannen.

6. Denne bad himlens
Gud sig hjelpa,
När han waknade,
Dödligt sårad.
Men hans synder
Fick den widkännas,
Som saklösan honom
Swikit hade.

7. Heliga änglar kommo
Ur himlen ofwan
Och togo hans själ till sig.
I det rena lifwet
Hon ewigt månd' fröjdas
När allsmägtigan Gud.

II.

På magt och rikedom tröste ingen menniska; all jordens lycka är swekfull och förgänglig.

---

1. För rikdom och helsa

Sjelf råder ingen,
Fast honom wäl månd' gånge;
Så wederfars mången,
Det minst han sig wäntar:
Sjelf för sin frid
Ej råder någon.

2. Icke de tänkte,
Sigwald och Unar,
Att dem medgång tryta skulle.
Nakne de wordo
Och alle förlustige
Och lupo till skogs,
Som wargen wilda.

III.

Wällust höfwes icke en Christen man. Wådligt är wända sin hug till qwinnor. Ondt werkas mycket i werlden af deras dåglighet.

1. Wällustens magt har sorg
Så mången gifwit;
Ofta qwal af qwinnor kommit:
Till mehn de wordo,
Fast mägtige Gud
Dem skåra skapat.

2. Såta de woro
Swafad och Skarthedin;
Ingen kunde undwara den andra,
Tills de för en qwinna
Förbittrade wordo:
Hon dem war
Till ofärd skapad.

3. För hwita tårnans skull
De aktade intet

Lek eller ljusa dagar;
Intet annat
De minnas månde
Än bilden, den ljusa.

4. Och sorgfulla dem wordo
De nätter skumma,
Ingen blund de sofwo roligt;
Men af den sorgen
Samkades hat imellan
De wänner trogna.

5. Sådant ofwerdåd
Städse warder
Grymt wedergullet:
De holmgång gjorde
För den fagras skull
Och föllo båda.

IV.

Sju wisa råd gifwer i detta stycke Solsångens författare: War icke förmäten! — Förtro dig ej din owän! — Utwerka dig de heligas förböner! — Sök icke hämd på hedningars wis! — Om allt godt bed Herran! — War trägen i bön! — Kip spinden, som är rätta sorgekällan!

1. Förmätet sinne
Ej bäre mannen.
Det har jag sett i sanning,
Att de flesta,
Som det följa,
Wika från Herran.

2. Mägtiga de woro,
Rådni och Wedbogi,
Och nyckte sig det goda werka.
Nu de sitta

Och wände fären
Ymſom för elden.

3. På ſig ſjelfwa de tröſte
Och öfwer alla
Sig tycktes wara;
Dock annorlunda
Den allsmägtige Gud
Deras willkor ſlicka täcktes.

4. Margalunda
De öfwade wälluſt
Och hade guld till fröjd;
Nu är det dem
Så wedergulleт,
Att de gänga ſkola
Mellan froſt och hetta.

---

5. Owänner dina
Tro du aldrig,
Faſt de fagert tala!
Gif goda ord!
Godt är andras ofärd
Sig till warning toga.

6. Så honom gick
Sorle den Godråde,
Då i Wigolfs wäld han gaf ſig:
Wäl han trodde
Sin broders banemän;
De dock till ſlut
Hans ofärd wordo.

7. Frid han gaf dem
Af godan hug.
Och de loſwade
Med guld förſona't:

Förlikte de ſtälde ſig,
Medan de ſamman drucko;
Men fram till ſint kom ſweket.

8. Och derefter
På andra dagen,
När till Rygjardal de ridit,
Med ſwärd de ſlogo
Den ſaklös war,
Och ſå hans lif de ſpillde.

9. Och ſå hans lik de drogo
Å lönligan ſtig
Och ſtyckade i gropen neder:
De tänkte dölja't;
Men Herren ſåg det,
Helig, från ſin himmel.

10. Hem i ſin glädje
Den ſanne Gud
Hans ſjäl bjöd fara;
Men mördarne,
Jag tänker, ſent från qwalen
Kallade warda.

---

11. Bed de helga qwinnor,
Herrans förtrogna,
Dig i hugen hulda wara!
Weckan efter
Dig wäl ſkall gånga
Allt efter din willja.

---

12. För din wredes gerning,
Den du öfwat,
Gör ej bot med ökadt miſsdåd!
Den du gjort ſorg

Med godhet äter hugna!
Det är själens bämad.

13. Gud, som men'skan
Skapat hafwer,
Må du åkalla,
Godan lott att winna;
Mycket godt
Lagdt är för den man,
Som sig (i Gud) en fader funnit.

14. Bedas må man
Sårdeles innerligt
Om det sig man briſta tycker;
Allt blir den utan,
Som intet begärar.
Få behjerta den tyſtes behof.

15. Sent jag kom,
Tidigt jag kallades
Till Domarens dörr;
Dit jag trängtade,
Ty mig war löftet gifwet.
Godt för den, som det utkräfwer.

16. Synden det wäller,
Att wi ſorgsne fara
Ifrån Ägirs hem.
Men ingen fruktar,
Som ej illa gör.
Godt är mehnlös wara.

17. Ulfwar lika
De ſynas alla wara,
Som liſt i hjertat haſwa.
Så mänd' dem warda,

Som de å glödheta
Stigar gånga skola.

18. Wänliga råd
Och med wishet lagda
Hår jag gaf dig sju tillsamman;
Noga må du minnas
Och dem aldrig glömma:
Alla gagna dig, om du dem fattar.

V.

Denna werldens fåfänglighet. Dödsbilder. Uppståndelsen i andra lifwet.

1. Det år nu att säga,
Hur' såll jag war
I jordlifwets boning.
Och ännu det andra:
Hur' till förgängelse
Ogerna men'skosöner gånga.

2. Medgång och höghet
Men'skors barn bedraga,
Då de efter rikdom sträfwa;
Glimmande guldet
Blir till långlig smärta.
Rikdom har så mången dårat.

3. Glad åt lifwet
Mycket tyckte jag mig wara,
Ty jag ringa wißte för mig:
Dwala-hem
Fullt af hugnad
Herren skapat hafwer.

4. Lutad länge satt jag

Och mot jorden wägde;
Stor dock war min luſt att leſwa:
Men Han rådde,
Som mägtig är;
För handen woro döddſens ſtigar.

5. Hels bojor
Kommo, hårdeliga
Mig kring mina ſidor dragna.
Slita dem jag wille;
Men de ſtarka word.
Lätt är lös att fara.

6. Enſam jag det wißte,
Hur' i lemmar alla
Plågor i mig ſwullo:
Hels tårnor
Skräckfullt bjödo mig
Hem till ſig hwar afton.

7. Solen ſåg jag,
Sadna dagens ſtjerna,
Sorgligt uti molnen ſjunka;
Men Hels portar
På ett annat håll
Tungt jag gnißla hörde.

8. Solen ſåg jag
Af blodrunor omhwärfd;
Mycket då ur werlden lutad war jag:
Mägtig ſyntes hon
Margalunda,
Emot hwad hon fordom warit.

9. Solen ſåg jag:
Så mig tycktes,
Som jag ſkådat helig Gud;
Siſta gången

Uti tidens werld
Jag mig ned för honom böjde.

10. Solen såg jag:
Så deß strålar blänkte,
Att jag intet tycktes weta;
Men å annan led
Gilwa-strömmen blodig
Hördes bruſa.

11. Solen såg jag
Skälfwande å wägen,
Rädslofull och nedböjd;
Ty mig hjertat
Ganska mycket war
Uti wanmagt sönderbrusket.

12. Solen såg jag
Sällan mera sorgsen;
Mycket då ur werlden lutad war jag:
Mig min tunga
War som wänd i trä,
Kalknad allt omkring.

13. Solen såg jag
Aldrig sedan
Efter denna dystra dagen;
Ty skyarne sig lyckte
För mig samman,
Och jag för bort, från qwalen kallad.

14. Hoppets stjerna slög,
Då jag födder wardt,
Mig ifrån mitt bröst:
Uppåt höjden slög hon,
Ingenstädes hon sig fäste,
Att hon måtte hwila hafwa.

15. Längre mig än alla
War den natten,
Då jag stelnad låg å bädden.
Sannt förnam jag då,
Hwad Herren talat:
«Men'ska är af mull.»

16. Det wet bäst och dömer
Gud, som allting werkar,
Jord och himmel skapat,
Huru hugnadslösa
Många fara hädan,
Fast från slägt de skiljas.

17. Sina werk
Hwar men'ska njuter;
Säll är den, det goda öfwar.
Ifrån rikedom mig war beskärd
Af sand en bård ad sång.

18. Köttslig lusta
Ofta men'skan willar;
Många högt den skatta.
Reningswatthet
Af all ting mig war
Minst tillfägnad.

19. Å Norna-stolen
Nio dagar satt jag;
Dådan wardt å häst jag lyftad.
Ur daggfulla,
Höga skyar dunkelt
Jätte-solen lyste.

20. Ut och in jag tycktes
Genomfara alla
Underwerldar sju.

Jag der ofwan och der nedan
Bättre wågar sökte;
De mig öppnast wara mände.

VI.

Här handlas om de ofaligas plågor i Qwalhem, som också kallas Hels boning, eller Helwete.

1. Derom är nu att tala,
Hwad jag först fick skåda,
När jag war i Qwalhem kommen:
Swedda foglar,
Hwilka sjålar woro,
Många såsom mygg der flögo.

2. Flyga såg jag westan
Hoppets drakar och slå ned
På Glöd-Gungens wågar:
De skakade så sina wingar,
Att mig tycktes
Jord och himmel remna.

3. Windarne tystnade,
Watnen stadnade;
Då hörde jag ett gräsligt gny:
Åt sina män
Sweklårda qwinnor
Molo mull till mat.

4. Blodiga tenar
Sorgligen de drogo,
Qwinnorna de mörka;
Dem blödiga hjertan
Ut om brösten hängde,
Möd'de utaf mycken tunga.

5. Mången man jag såg,
Å de glödande
Wågar, sårad fara:
Deras anleten
Färgade mig tycktes
Utaf de förfördas blod.

6. Många mån jag såg
Till stoft gångna,
Som nådetjenst ej kunnat finna:
Hedna stjernor stodo
Öfwer deras hufwud
Tecknade med hårda runor.

7. Mån såg jag der,
Som afund mycken
Öfwer andras lycka burit:
Blodiga runor
Woro dem å bröstet
Mehnligt märkta.

8. Mån såg jag der,
Sorgsna många,
Willsefarande de woro alla:
Det blir dens winning,
Som till sin ofärd
Denna werlden följer.

9. Mån' såg jag der,
Som margalunda
Stämplat efter andras goda:
Till den giriges borg
De hoptals foro,
Och bördor utaf bly de drogo.

10. Mån såg jag der,
Som hade mångom
Lif och gods beröswat:

Deßa men'skors
Bröst igenom
Runno starka ettermar.

11. Mån såg jag der,
Som aldrig welat
Heligdagar hålla:
Händer deras
Hårdeliga woro
Naglade wid heta stenar.

12. Mån såg jag då,
Som i skryt och högmod
Mycket upp sig håfde:
Kläder deras
Köjligt woro
Eld-omslagna.

13. Mån såg jag då,
Som månget ord
På andra ljugit habe:
Hels korpar
Stygge ur deras hufwud
Ögonen dem slets.

14. Lika saker
Får du icke weta,
Som de till Hel bortgångne lida:
Ljufwa synder
Skola bittert wedergållas;
Städse följer sorg på wällust.

VII.

Om frombetens ſista seger och saliga lön i himmelen. Följer sedan slutet på Solsången med ett afsked af hedendomen, som här kallas Odins Maka, hwarmed åhwen kan menas den säfängliga werlden.

1. Mån såg jag då,
Som hade mycket
Gifwit efter Herrans lagar:
Skåra ljus
Klarliga brunno
Öfwer deras hufwu'n.

2. Mån såg jag då,
Som med allo flit
Främjat armas bästa:
Öfwer deras hufwu'n
Guds änglar heliga
Böcker läste.

3. Mån såg jag då,
Som hade mycket
Späkt sin kropp med fasta:
Herrans änglar sig
För dem alla nederböjde;
Det war största hugnad.

4. Helga tårnor
Hade twagit
Ifrån synden rena
Deras själar,
Som sig sjelfwa
Späkt i långa tider.

5. Mån såg jag då,
Som sin moder
Matat hade:

Deras stolar woro
Uti himlens stråtar
Härligt ställda.

6. Höga wagnar såg jag
Öfwer himlen fara,
Och till Gud de wägen hade:
Dem styrde de,
Som utan sak
Döden hade lidit.

7. Mägtige Fader!
Höge Son!
Hel'ge himlens Ande!
Jag beder Dig,
Som allting skickat,
Utur elden fräls oß alla!

---

8. Odins maka
Far å jordens skepp
Modigt fram i wålluft.
Sent månd' hennes,
Å råen hwilande,
Segel refwas.

9. Son! din Fader blott
Och sönerna i Solens sal
Hafwa dig beredt
Detta horn,
Som ur högen bar
Wig-Dwalin den Wise.

10. Detta qwåde,
Som jag lärt dig,
Skall för men'skorna du sjunga:
Solens sång,

Som i mycket
Minst mänd' diktad synas.

11. Här wi skiljas nu,
Men mände åter råkas
På menniskornas högtidsdag.
Herre min,
Gif de döda ro,
Tröst åt dem, som lefwa!

12. Wisdom underlig
Wardt dig i drömmen sungen;
Men du såg det sanna:
Ingen man så wis är skapad worden,
Att af Solens sång han hörde orden.

Detta är den sista sång, som på det urgamla skaldewiset blifwit skrifwen och kommit till wåra dagar. Härefter började wittra män i landet att författa qwäden rimwis, och bland sjelfwa folket uppkom en egen skaldekonst, med rim och stäf. Sådana qwäden, eller, som de nu kallas, wisor, äro wigtiga för all upplysning i wåra häfder, ty de äro enfaldiga uttryck ur djupet af folkets innersta själ, så att wi se i dem likasom återspeglade, hwad de Nordiska folken, wåra förfäder, i en flyktad tid lidit eller hoppats, och huru de älskat Gud, sina Konungar och Herrar samt sitt fädernesland. — Huruledes de Christeliga föreställningarne i Solsången, om lastens straff och dygdens lön i himmelen, blifwit uppfattade af folket, märkes i de mångfaldiga wisor, som warit gängse i den tiden och ännu sjungas, så bland Swea som Göta lands allmoge. En af deßa wisor må här anföras:

---

1. Nu har jag sett, det jag aldrig förr såg:
Gråstenen flyter, och mannen sitter på.
Gud sunes under tiden.

2. Jag är wäl ingen man, först eder tyckes så;
Jag är en Guds ängel under himlen den blå.
Gud finnes etc.

3. Är du en Guds ängel under himlen den blå,
Så wet du wäl ock, hur' i himlen mänd' tillgå.

4. «I himmelen så är det stor glädje och ro,
«Och wäl den, som winner i himmelen sin stol!»

5. «Der sitta enkor och faderlösa barn;
«I himmelrik de sitta och nysta gullgarn.»

6. «Och der sitta de, som matat far och mor;
«I himmelrik de sitta och hafwa hugnad stor.»

7. «Och der sitta de, som uppbyggt Herrans hus;
«De sitta på stolar, och för dem brinna ljus.»

8. «Och der sitter den, som tåligt lidit nöd,
«Och hafwer stor hugnad i Abrahams sköt.»

9. Och är du en Guds ängel under himlen den blå,
Så kan du ock säga, hur' i helwete tillgår.

10. «Der sitter sonen, som bannat mor och far;
«I helwete han sitter, och aldrig blir han glad.»

11. «Och der sitter dottern, som bannat har sin mor;
«I helwete hon sitter, och aldrig får hon ro.»

12. «Och nåd finns för synden, om aldrig så stor;
«Men aldrig får den nåd, som bannat far och mor.»

Flera sånger, diktade i samma sinne, hafwa funnits, af hwilka nu en och annan wers, såsom en gammal sågen eller ordspråk, någon gång träffas. Det är lätt att se deras ur-

sprung af Solsången, och de tjena att wisa, huru innerligt och fromt Swenska folket uppfattat den första Christendomens läror.

2. Dufwan på Liljeqwist.

Såsom inledning till berättelsen om sägner och minnesmärken från Christendomens morgonljusning här i Norden synes oß denna wackra forntidssång om Dufwan på Liljeqwist kunna tjena. Det Evangeliska ordet om Christo, i enfaldiga sinnen annammadt, war den rätta dufwan på liljeqwist. Stor förändring hade bland folket föregått, och skalderna sjöngo icke de hårda sångerna om blodigt slagfält, utan om de milda Christeliga seder, trons, hoppets och tålamodets seger i döden. Hwad fordom tycktes högt och lysande wara, blef nu ringa anseddt, och hwad fordom tycktes ringa och ofrejdadt, blef nu stort och högt i anseende. Här, som i andra land, der Christendomen fått inträde, uppfylldes det skrifwet står: «Alla höjder skola förnedrade warda, och alla dalar skola upphöjda warda.» — Skalderna sjöngo wäl ännu sina Konungars och Furstars lofqwäden; men folket aktade icke stort dertill: de sjöngo sjelfwa sina wälgörares åra och dygdiga Swenska mäns lof, såsom framdeles om en Thord Bonde och Engelbrecht Engelbrechtsson anföras skall. Men mest sjöngo de dock om sitt eget inre, och af alla sägner och sånger från detta tidhwarf märkes det tydligen, att folket kände sig tryckt och olyckligt i timmeligt afseende; derföre sjöngo de helst om förakt för lifwets höghet och flärd, om sitt hopp, och om ett bättre lif.

Dufwan på Liljeqwist.

Dufwan hon sitter på Liljeqwist,
I rådens icke mer. —
Hon sjunger så fagert om Jesum Christ. —
I himmelrik är en stor glädje. —

Det kom en riker bonde och lydde deruppå: —
I rådens icke mer. —
«Och will du mig wål följa till himmelrik i år?» —
I himmelrik är en stor glädje. —

«Och inte will jag följa dig till himmelrik i år;
Jag har så många tegar att förda och så.»

Det kom en fattig torpare och lyddes deruppå:
«Och will du mig wål följa till himmelen i år?»

«Och inte will jag följa dig till himmelen i år;
För jag får lof att förja för många barnen små.»

Det kom en fager jungfru och lyddes deruppå:
«Och will du mig wål följa till himmelen i år?» —

«Och wål will jag följa dig till himmelen i år;
Men jag är hwarken sjuk eller lagd uppå bår.»

Och jungfrun hon rider öfwer blomstergrön ång:
«Och kåra min moder, I bädden upp min sång!»

«Och kåra min syster, du kruſa mitt hår!
Och kåra min fader, I reden till min bår!» —

«Och kåra min dotter, du tala icke så!
Dig är wän att blifwa en konungs-brud i år.» —

«Och wål är godt att bära en drottninga skrud;
Men bättre är det mig, att wara Christi brud.»

Och jungfrun wardt döder och lagder uppå bår,
Och jungfrur och tärnor de kruſa' hennes hår.

De buro den jungfru allt ut ur sorgehus:
Dit kommo de Guds änglar, buro för henne ljus.

De lade den jungfrun i swartan mull; —

I rådens icke mer. —
Guds änglar deröfwer reste korset af gull. —
I himmelrik är en stor glädje. —

3. Konung Erik den Heliges begynnelse.

Thord het fordom en man i Götalandet, mägtig och rik framför andra odalmän på den tiden. Såsom fordom Skoglar Toste, ansåg han hederligt att icke bära tignarnamn, men dock wara tignarmän jemnlik. Deraf tillegnade han sig, likasom af högsinthet, namnet Bonde. Hans efterkommande hade en båt i sitt sköldemärke, och sägas nu de adliga ätterna Båth och Bonde hafwa honom till ätte fader. Deraf, att hans son Jedward Bonde kallas i gamla skrifter Westgöta Jarl, och hans sonesson, Konung Erik den Helige, enligt sägner byggt Eriksbergs kyrka samt till gemål haft en Konungadotter af gamla Westgöta Konungahuset, är anledning, att han till den bygden haft behag. Och, så som Konungarne af Östgöta Jarlasätten sig hafwa utwalt Wreta kloster till sin lägerstad, så hafwa Konungarne af Westgöta Bondeätten sin lägerstad i sin hembygds förnämligaste kloster, Warnhem, i Westergötland. Thord Bonde den Gamle hade till gemål Konung Knut den Heliges dotterdotter, Erik Götes, Westgöta Jarlens, dotter, och hans son Jedward blef Westgöta Jarl; hwarutaf synes, att Thord länge hafwa warit en ansedd och hederlig Bonde.

Det häradet wid ån Lidan och segelleden från sjön Wenern till Lonen, som kallades Gåsene och nu för tiden är afsides i landet, kalt och ringa ansedt, sedan ingen segelled är, som drager landsrörelsen dit, war i detta tidhwarf namnkunnigt såsom en ljuflig och fruktbar ort på Lida stranden. Twänne gårdar omtalas der, såsom Jarlars och Konungars arfwegods och wistelseort. Om gården Laduså, nu Ladås kallad, och Gata, i socknen Eriksberg, warit Thord Bondes stamort, eller om Erik Bonde, hans sonesson, fått dem med sin gemål, såsom tillhörande hennes arfwegods efter Konung

Inge i Westergötland, kan nu mer med någon wißhet icke utsättas; men troligt synes, att Bondeätten härifrån leder sin begynnelse. En sågen är, att Konung Erik den Helige af kärlek till sin födelsebygd grundlagt Eriksbergs kyrka och kloster, och att hans son, Konung Knut, fullbordat detta werk samt gifwit Eriksbergs kyrka deß klockor. Han har ock sjelf, likasom Konung Inge i Hånger, och Konung Håkan i Lewene, i sina sista dagar wistats på sitt arfwegods Gata i Eriksberg, och derstädes aflidit.

4. Om Jarladömets delning i Göta rike.

På den tiden, då Uppswear, Westgötar och Östgötar icke kunde åsämjas om konungawalen, och Konungar uppstego på thronen och störtades derifrån, den ena efter den andra, woro ock flera Jarlar och Jarladömen en följd af Konungamagtens delning. Konungarne utdelade wål Jarladöme och omgjordade sin Jarl med swärd; men Jarlarne hade sedan bättre fäste i landet, än sjelfwa Konungarne tycktes hafwa, så att, när Konungen störtades från rike och land, satt Jarlen qwar och styrde med lagmännens biträde landet. Gemenligen war en Jarl i Swea och en i Göta rike; men under de många herrarnes strid om thronen hade på en tid flera rika och myndige män, som blifwit mägtiga bland folket, fått Jarladömen, så att på en gång woro i Göta rike trenne Jarlar: Folke den Tjocke i Östergötland, Erik Göte i en del af Westergötland, och Carl Sunesson i den delen, som låg mot Norrige. Äfwen omtalas wid samma tid en Sune Sunesson, Carls broder, såsom innehafwande Jarlawärdighet der i landet. Troligt är, att bygderna inom skogarna, från Kegnäs ett stycke in i Westergötland till Skogen Stigen wid Haßlerör, utgjort ett Jarladöme. Hassla betyder utstaka en gränsskilnad, eller sätta rå och rör, och kan Hassle-rör deraf hafwa fått sitt namn, att det war gränsskilnad för det Jarladöme, som utgjorde delar af Nerike och Westergötland norrut för sjöarna Wenern och Wettern.

5. Sägner och Minnesmärken efter Erik Göte, Westgöta Jarl, Jedward Bondes moderfader.

Om denna märkwärdiga Wikingahöfding är redan, i b
rättelsen om «Konung Halstan och hans söner», nägo
handladt; men sägnerna om Jarlens bedrifter må dock hä
utförligare omförmälas, att göra fullständig Konung Erik d
Heliges saga.

Gaute, eller Göte, en rik och mägtig man i Weste
götland af gammal hednisk stam, war bland de sista, som wi
höllo de gamla sjökämpames seder och for i Westerwiking, ti
Skottland, Irland och de öar, som ligga i Westersalt. Han
ungdoms bragder och lyckliga sjötåg ökade hans rikedomar o
anseende. Han fick sedan Konung Knut den Heliges dotte
och blef sålunda swäger med Folke den Tjocke, Jarl i
Östergötland wid samma tid. Gaute och hans mäg Thor
Bonde woro på den tiden Konung Inges stöd mot Blot
Swen; men något efter Blot-Swens fall ingingo dennes sö
ner med Westgöta Jarlarne förlikning, och Thord Bonde
son Jedward fick deras syster Cecilia till gemål. Af dett
par föddes Konung Erik den Helige. Men om Gaute
Wikingafärder berättas, att han haft här samlad öfwer all
Sweriges land. Bland de tappra män, som sägas hafw
warit i hans följe, nämnas ännu på wära bautastenar Asu
Håkan Jarls son från Bro i Uppland. Hans hustru Sig
rid byggde, nära Bro Kyrka, en bro och reste sten till ämin
nelse efter sin man, «som war Wikingawärd med Göte»
Runstenen sitter nu i Bro kyrkowägg, och har församlinge
troligtwis af denna märkwärdighet fått sitt namn. Från Sö
dermanland och Gåsinge socken war ock en sjökämpe, som lem
nat twänne döttrar efter sig, Sif och Ragnborg, hwilk
rest minnesten åt sin fader. Stenen är nu insatt i kyrkan
wapenhus; men Wikingens namn är oläsligt. Det är ille
att deßa minnesmärken flyttas från den jord, som oftast ro
rit den å stenen nämda hjeltens hem i lifstiden, der tacksa
son eller maka welat fästa hans minne. Från Lunderyd i Ö
stergötland war bördig en af Göte's skeppshöfdingar. Djalf

var denna Wikings namn. Owiſt är wäl att ſäga, men dock ſannolikt, att Gaute under deſſa Wikingatåg lemnat Jarlsdömet i Weſtergötland åt Sune och hans broder Carl Sunesson; men, enär i gamla ſkrifter Jedward Bonde nämnes ſiſom Weſtgöta Jarl, kan wäl wara troligt, att Erik Göte åt honom afſtått Södra Jarladömet till Haſſlerör, men ſielf för ſig utwalt norra delen och Nerike, der hans minne är bibehållet i den wackra kyrka, han byggt i början af ſkogarna, på den ort, der en ſocken med kyrkan ännu efter honom har namnet Götlunda. Att Jedward Bondes ſwärſöner haft många och goda gårdar i Uppland, der han ſtupade på ſin gård Broby, åfwenſom i Weſtmanland, det är nog ſannolikt. Sålunda kan den ſägnen, att Jedward egt Engsön, jemwäl hafwa ſin grund; att han der wiſtats före eller efter ſina Wikingsfärder, kan wara ſannolikt; men den kärlek, Erik den Helige och hans ſon Konung Knut haft för Eriksberg i Gäſene, gör mer grundad den förmodan, att der warit Bondeättens ſtamort och Erik den Heliges födelſebygd.

Några hafwa förmodat Götlunda Kyrka wid ån Lidan i Weſtergötland wara den, ſom Gaute Jarl byggde; men ſägnen i orten ſtrider häremot och omtalar, att en Fru, wid namn Göta, byggt denſamma, och ſkall hon härom hafwa ſagt: «Göta är mitt namn, och Götlunda är min ro.»

Från Wener Sjön gick fordom, ſåſom förut omnämdt är, genom Lidan ſegelled till Lonen, ſom nu kallas Hornborga Sjön, förmodligen ſå benämd af den borg, ſom ſåges warit belägen på den udde, hwilken likt ett horn der ſkjuter fram i ſjön mot Almön. Då gingo Wikingaſeglen från Weſterhafwet genom Göta Älfwen upp i denna ſjö, och må hända war det denna wäg, den widtfrejdade Fingal kom, att beſöka Konung Starno. Kring denna ſegelled och ſjö ſträckte ſig, mot bergen Billingen, Myrſeberg och Kinnakulle, det fruktbara, ljufliga land, der Sweriges Konungar älſkade att wiſtas och byggde ſina borgar; dit främlingarne från hafwet ofta kommo och undfägnades med jagtens nöjen på de ekwurna gröna kullarna, och af mjöd och ſkaldernas ſånger i de gäſtfria

salar. I denna ort låg ock Sara med Jarlaqwist, Westgöta Jarlarnes säte, der troligen Gaute Jarl bott. Wid samma segelled, icke långt från Jarla sätet, låg Gauta, nu Gatagård, wid Lidan. Sannolikt är, att den gården fått sitt namn af Gaute och fordom hetat Gautes, eller Götes, gård. Denna gård har warit Konungarnes af Bondesätten stamgods och torde hafwa warit Jedward Bondes, Westgöta Jarlens, möderne. Att Thord kallade sin son Edward, som af Uppswearne, efter deras munart, blifwit Jedward och är ett Engelskt namn, wittnar, att Thord warit med på sin swärfaders färd till Westerhafwets bar. På sin moderfaders härskepp har wäl Jedward lärt mandom och Wikinga seder. Gaute, hwars Christningsnamn war Erik, säges och hafwa fört en båt i sitt sköldemärke; detta lär wäl den rytterbare swärsonen Thord Bonde hafwa antagit och sonen Jedward efter honom. Och Jedwards son Erik blef efter mödernefadern, den rika och mägtiga Westgöta Jarlen, uppkallad.

6. Om Jedward Bonde. Korståg och Ridderskap. Adels- och Frälseståndets uppkomst.

Kring alla Christna länder hade bref utgått från Påfwen i Rom, med uppmaning till Konungar och Furstar, att samla här af tappra och frimodiga krigare och tåga mot trons fiender, Turkarne, i det Heliga Landet, för att återtaga det och den Heliga Grafwen, som nu fallit i de Otrognas händer. Syndernas förlåtelse och jemwäl andra, så timliga som endeliga, förmåner lofwades de stridsmän, som wille deltaga i sådan strid, och stora hopar af nitälskande Christna och stridslystna krigsmän tillströmmade från alla orter. Deßa härfärder kallades Korståg, emedan hwar stridsman, i den till Heliga Landet aftågande hären, utmärktes med ett rödt kors på hwit sköld och på sina kläder, alldeles som wi beskrifwit Olof den Heliges krigare wid Sticklarstad. Att Nordens tappre Wikingar från denna tiden wändt sina segel åt Österlandet, derom wittna nogsamt sägner och minnesmärken. Det intygar ock ett bref af Påfwen Honorius till Konungen i Sverige (1222), hwaruti det säges, att skam skulle wara för

Swerige, om de Swenske män, som förut wane warit hade att i de heliga krigen wara de främste, nu skulle stå tillbaka. Men bland de män från Norden, som deltogo i striden för den Heliga Grafs återtagande, är Sigurd Jorsalafarare, såsom det i gamla Nordmannaspråket kallades, det är Jerusalemsfarare, först att nämna.

Det land, der Sigurd, Jorsalafararen, rådde, war det gamla Romarike, som då tillhörde Norrige, men nu är Sweriges tillhörighet och kallas Bohuslän. Tillförne är handlat om detta läns läge mot hafwet, hwaraf det war oftast utsatt för Wikingars och sjöröfwares infall. Såsom ett gräns- och twisteland mellan Swerige, Danemark och Norrige, har ock här warit en tummelplats för kamp och strid, så att det landets män, mer än andra, måst hålla sig stridsfärdiga och i wapen. Deraf säges det i forntiden hafwa fått namnet Bardhus, det betyder wäpnade krigares land, och kallas nu Bahus, eller Bohus. Der byggde, wid den wackra Göta Älfwens strand, icke långt från deß utfall i hafwet, och der nu wid Castellgården en ringa upphöjning på marken utwisar stället, Konung Sigurd det gamla Bahusborg med djupa grafwar och wallar omkring; och der nära intill en härlig förekyrka, efter sägen bland folket den första kyrka, som restes i Bohuslän, år 1130. Hit skänkte han en kostbar altartafla, arbetad af silfwer och guld, med en myckenhet ädla stenar, och en spån af det heliga korsets träd, den han fått af Konung Balduin i Jerusalem, hängde han deruppå. Detta ansågs den tiden för den ypperligaste skatt och borde wäl och så hållas af troende Christna. Ett skrin af dyrt och kostbart arbete, det Konung Erik Emund i Danemark honom förärat, nedsatte han likaledes i denna kyrka, och deruti förwarades en bok med bokstäfwer af guld, en dyrbar gåfwa af Patriarken i Miklagård. Alla deßa dyrbarheter, som Konung Sigurd förr med sig från Jerusalem och Grekland, blefwo ett rof för de hedniska Wender, de der uppbrände kyrkan, såsom i Andra Delen omförmäldt är. Men om Konung Sigurd Jorsalafarare, hans Korståg och många strider mot Turkar och

hedningar gingo flerfaldiga sägner och diktades många qwäden, som spriddes öfwer hela Norden.

Två berömda skalder, Halder Sqwaldri och Einar Skulason, som någon tid wistades hos Konung Sigurd i Wiken, men mest i Westergötland hos Konung Swerker på Axewall samt hos Jarlen Carl Sunesson i Skara på Jarlaqwist, hafwa författat qwäden om Jorsalafararens äfwentyr och mandomsrön. Men förnämligast prisades hans mottagelse hos Konung Balduin i staden Aker, som då kallades Akersborg, och bland sina idrotter berömde sig Konungen sjelf mest deraf, att han samm öfwer Jordans flod: Så qwad skalden Einar:

Den enwälds-konung blida
Sannt mände skalden prisa,
Som lät sin flotta swäfwa
Kring Greklands salta haf,
Och sina skepp derefter
En morgon arla fäste
Wid högan Akersborg
Och wardt med fröjd undfägnad.

Det må jag ock förtälja,
Hur' Konungen, den bäste
I werlden, wida for
Till Jorsala, i stormen.
Då wardt den Konung blida
Förunnadt nå sin willja,
När i Jordanens böljor,
De klara, han sig twädde.

Einar Skulason säges wara den första bland skalderna, som brukat rim i qwädet om Konung Östens i Norrige seger öfwer bönderna på Hisingen wid Lekbergs by. Sålunda slutar qwädet:

Konungen seger wann
Mot mängen käcker man.

Bönderna mände fly
Wid Lekbergs by.

Om Jedward Bonde, Erik den Heliges fader, förtäljes, att han warit den förſta Swenſka man, ſom tagit Korſet och gått att ſtrida i det Heliga Landet; troligt är icke heller, att han i deßa tider, utan berömliga gerningar och wiſadt hjeltemod, kunnat från bondeſon blifwa upphöjd till jarlawärdighet och, framför de mägtiga Folkungarne, utſedd till ſtamfader för ett nytt konungahus. Han ſåges ock hafwa blifwit ſlagen till Riddare wid Chriſti graf. Men i den tiden fanns icke i Swerige annat ridderſkap än det, ſom utgjordes af de förnämſta och rikaſte odalmän, ſå wäl ſom hofmän, hwilka ſtridde till häſt. De woro utmärkte af koſtbar ruſtning ſamt kladebonad, och hade hwar ått eget märke å ſkölden, hwaraf de ſedan blefwo kallade mån af wapen och adel. Med denna koſtbara ruſtning frälſte de ock ſina gods från annan ſkatt och tunga, hwaraf de kallades frälſemän, och deras underhafwande frälſebönder. På wåra runſtenar omtalas ſådana riddare, ſåſom på ſtenen wid Smula i Weſtergötland, der wi läſa följande riſtning: Kuli reſte ſtenen efter Asbjörn och Juli, ſin huſtrus ſöner, Riddare, ſtridgode mån, innan de wordo (ſlagne) döde i Öſterland. Men de odalmän, ſom för mindre goda willkor icke mägtade med ſådan ruſttjenſt frälſa ſin jord, utan gåfwo ſkatt, ledungslama och andra utflylder ſamt utgjorde ſkjuts- och kungsſkatten, kallades ofrälſemän, och af dem uppkom ſlutligen det egentliga bondeſtåndet. Krämarne i köpſtäderna, handtwerksmän och borgare hade emwäl denna tid fått ſina ſärſkilda ſkråordningar och burſkap, eller borgarerått och friheter, ſå att de fyra ſtånden i detta tidhwarf grundades. Men någon annan riddareorden war icke ännu då känd i Norden, än den utmärkelſe af ſådan heder, ſom en och annan hemkommande krigsman utländers förwärfwat, men förnämligaſt från ſtriderna i det Heliga Landet med ſig hemförde. Sådant ridderſkap war i begynnelſen icke annat än ett ſtort ſtallbrödralag, ſom utwaldo och

upptog i sitt gille wälprödwade, dygdiga samt af mod och tapperhet utmärkta män, hwilka med ed och starka förpligtelser inwigdes till inbördes wänskap, trons förswar samt oskyldiga förtrycktas hjelp och beskydd. Dessa woro anförare wid de blodiga striderna mot Korsets fiender och hade öfwer sig en Hårmästare, den de woro förpligtade den djupaste wördnad och hörsamhet. Alla hedningar, som icke wille antaga Christen tro, och särdeles Turkarne, som ock kallades Saracener (deras land heter på wåra runstenar Sårkland), hade dessa ridderliga stallbrödralag swurit att aldrig gifwa frid. Ett minne af sådana forntidens riddaregillen är nu hos oss Frimureriet. Det hände, att förrådare insmugo sig i Korsriddarnes brödraskap och sedan förrådde mängen oskyldig Christen i Turkarnes händer. Häraf hafwa orimliga sägner spridt sig bland menige man, att Frimurarne stå i gemenskap med Turkarne, bortstjäla Christna menniskor, särdeles små barn, och skicka dem till Hunduren. Till sådan dåraktig sägen sätter wäl nu mer ingen förståndig Christen man någon tro, utan förstår, att det är ett minne från fordna tider, som i Frimurare-samfundet fortsättes och nu, sedan ingen strid mer mot Korsets fiender behöfwes, har allenast den inbördes wänskapen och barmhertigheten mot enkor och de faderlösa qwar. Anledning till misstroende har menige man sig tagit af den hemlighet och tystnad i hwad som förehafwes, hwarmed Frimurarne alltid dolt sina arbeten för werlden; men derföfwer förundrar sig ingen, som wet, att detta är enligt med Öfwermästarens, wår Frälsares, bud och willja, att öfwa godt i löndom, minnandes Hans ord: (Matthei 6: 1) Hafwer akt uppå edra allmoso, att I icke gifwen henne för menniskomen, på det I mågen warda sedde af dem; annars hafwen I ingen lön när eder Fader, som är i himmelen!

7. Erik Jedwardsson Bonde wäljes till Konung.

I Östergötland dracks gråföl efter Konung Swerker (1155). Då sattes hans son Carl i högsätet och blef af Östgötarne wald till Konung. Men Uppswearne hade icke glömt Emund Lagmans råd wid konungawalet efter Konung

Olof, «att wälja den man, som skickligast dertill kunde finnas i landet», hwilket de, till Swenska folkets stora skada, förr icke aktat; de hade derföre redan 1150 utwalt Erik Jedwardsson Bonde till Sweriges Konung, och sades efter Konung Eriks död, att hwarken före eller efter honom något lyckligare konungawal blifwit gjordt. Till minne af detta konungawal blef Konung Erik den Heliges bild utristad å en af Mora Stenar; Westgötarne woro med i detta råd, och troligt är, att den berömde Lagmannen Carl af Edswära ledt rådplägningen den gången. Men de egenskaper och berömliga gerningar, hwarmed Erik i sin ungdom förwärfwat sådant rykte af dygd och hjeltemod, som fordrades den tiden, för att winna så wäl Jarlarnes som folkets och deras lagmäns förtroende, hafwa blifwit gömda i tidens mörker. Wid det Östgötiska riket satt Carl Swerkersson, Konung Eriks syskonabarn, qwar, likasom hans fader före honom gjort, såsom thronarfwinge, och Erik afundades honom icke; honom syntes nog att werka det goda för det folk, som friwilligt walt honom till Konung. Deraf styrktes än mer folkets förtroende till hans wishet och förstånd, så att han med största lof och bifall blef i alla landskaperna emottagen, då han red sin allrikesgata. Af den stora kärlek och benägenhet, allt folket då wisade honom, sades af somliga denna i lag påbjudna färd derefter hafwa blifwit kallad Eriksgata, likasom att sålunda lyckönska Konungarne, att de warit derwid lyckliga och wunnit samma tro och huldhet som fordom Konung Erik. I dessa oroliga tider, då Konungarne dels lönligen, dels uppenbarligen stodo sina medtäflare efter lifwet och medelst utgjutande af folkets blod samt plundring af deras land wille bewisa sin rätt till konungadöme, war icke underligt, att Konung Erik blef af sina undersåter hyllad med allmännelig glädje och bifall. Af Östgötarne blef han likaledes wäl emottagen och hos Konung Swerker, sin kära frände, med heder undfägnad; och war deras frändsämja så stor, att ett tal utkom bland folket om sådan förlikning mellan Konungarne, att hwarderas ätt skiftewis skulle taga konungadömet, och deraf mycken strid och olycklig blodspillan i en framtid förekommas.

Sällsamma wedermälen af landtfolkets hjertliga wälwilja rönte Konungen under denna färd. De erbjödo honom gåfwor och wille tillägga honom inkomster utöfwer hwad före honom Konungarne uppburit; men han wägrade att emottaga något deraf och swarade med mildhet: «Behållen J Edert! Det kan komma att behöfwas en gång för edra barn; mitt är nog för mig». Sådan förfakelse af en Konung berömdes mycket och är sällan eller kanske aldrig sedan spord. Denna tilldragelse afbildas på en af de minnestaflor, som åro öfwer Konung Erik upprättade, förestållande bönderna, wänligt framräckande sina gåfwor, och Konungen med blidt anlete wägrande att dem emottaga.

8. Om Carl af Edswära, Westgöta Lagman.

Wid Wånga, icke långt från Lagman Lumbers grafhög, är en by, Edswära benämd, berömligad för efterwerlden genom en odalbondes son, som der uppwexte. Tidigt utmärkt och af folket afhållen såsom en wis, lärd och förståndig man, blef han Lagman i Westergötland och het Carl af Edswära. I hans tid skipades så allwarsamt lag i landet, att slutligen inga brott eller mißgerningar förspordes. Han främjade i allt folkets rätt mot sjelfwa de sjelfwalda Konungarne, och, då Ragwald Knapphöfde uppförde sig stormodigt på Karleby ting, föraktande böndernas rättigheter wid kungawalen, säges det, att Carl af Edswära lät allmogen anfalla och dräpa honom. En lång tid erkände Westgötarne ingen Konung; då styrde Carl landet och förwärfwade det hedrande namnet: «Landsens Fader». För det mycknа goda, som han uträttat, synes han länge hafwa suttit wid lagmansdömet, så att han troligen war den, som emottog den goda Konung Erik och med sina Westgötar hyllade samt korade honom, såsom tillförene Uppswearne, till Uppsala Öde. Godt stöd fick då Erik i sitt förehafwande att förbättra och lämpa lagens balkar efter tidens kraf och tillägga den nya balk, som kallades «Christna balk» och «Konung Eriks lag». — Lagmansdömet blef, för Carls förtjenster skull, likasom ärfteligt i Edswära-slägten, och wid hans fränfälle walde bönderna Al-

got, hans son, till efterträdare. Men, emedan han war för ung att hålla ting, waldes Önder, en lärd och förståndig man från Grolanda, att lagmansdömet förestå, tilldeß Algot kom till mogen ålder.

Wördnad för den goda lag, som i deßa oroliga och osäkra tider uppehöll fäderneslandets sjelfständighet och åra, samt förtroende till de förståndiga män, som handhafde honom, gjorde folket i Götalandet sällt och lyckligt. Medan Furstarne stridde och mördade hwarandra, och Jarlarne drogo i Wiking, kan sägas, att Lagen war Sweriges Konung, och Lagmännen de rätte folkets styresmän. Lagen är en frukt af förfädrens från alla tidhwarf samlade wishet och sjelfwa kärnan deraf, och de män, som närmare begrundat deß djup och want sin hug till deß lärdom, hafwa ock, såsom erfarenheten tyckes sanna, merändels fått ett stadigt och förståndigt sinne. Bland de lagmän, som lemnat minnen efter sig i den förflutna tiden, må här nämnas Tubbe, som troligen gifwit namn åt gården Tubbetorp wid Skara; han lärer derjemte haft något ämbete wid Konungens hof, ty han kallas Tubbe Stallare, och war han en orättrådig man, likasom hans företrädare, Lagman Alle, hwilken, för sitt wingleri med lagen, listighet och opålitlighet, af bönderna kallades Kring-Alle. Björn Kjalki från Mådalby war den gamle Lumbers efterträdare, och wisas hans grafhög wid Mellby, der nu står kyrkans klockstapel. Önder af Erfunga, af hwilken det troligt är, att byn Öndershem (nu Önrum) fått sitt namn.

9. Om 9 Konungar i Sverige med det namnet Erik.

Då nu sålunda Erik Jedwardsson war af allt folket hyllad och lagwalder Konung, kallades han i Konunga-sagorna Erik den Mionde. Om alla deßa öfwer hela det nuwarande konungadömet, eller allenast i ettdera, Göta- eller Swealand, warit rådande, kan icke med wißhet sägas. Men, förrän Uppsala Öde gaf sammanhållning åt konungamagten, och äfwen efter den tiden, bekymrade sig Konungarne föga om sitt wäldes område i landet, emedan deras lust war hafwet. Då

stef den berömligaste i landskapen Swea och Göta, om han ock aldrig sträckt sin omsorg utom det ena af dem, benämd Konung. Deraf synas de rätteligen hafwa räknat, som upptagit ätta föregående Erikar, alldenstund de omtalas i forntidens sägner såsom Konungar, förnämliga och utmärkta män. De hafwa warit följande:

Erik den 1:sta, som i Första Delen af denna bok omtalad är, hwilken sände inbyggare till Danemark och war den första, som odlade jord i Götalandet.

Erik den 2:dra, Algutsson, skall hafwa lagt Estland och Kurland under sitt wälde. Honom tillägges samma försakelse och gifmildhet som Erik den Helige. Han hade sitt hof och säte i Westergötland, der han ock är begrafwen. Dessa bägge lefde långt före Christi födelse.

Sagornas tredje Konung med det namnet Erik benämnes «hin Wise». — Så förtäljes om honom, att han war en Norrman och lefde i den tid, då Swearne, mot Götarnes bifall och delaktighet i walet, korat Alarik, eller Alrik, till Konung. Detta wäckte bland Götarne förtrytelse, och walde de en gammal wördad man, härstammande från en forden konungaätt, benämd Gester Blinde. Swearne under Alrik anföllo Götarne; men Erik war höfwidsman för Gester Blindes krigsfolk. De möttes i Westergötland, och, då härarne stodo i hwarandras åsyn, steg Alrik fram, och, märkandes, att Göta Konungen war swag af ålderdom, sade han det icke godt wara, att folkets blod spilldes för deras twist skull, utan kunde striden afgöras med enwig mellan honom och Gester Blinde. Då Erik, Götarnes härhöfwidsman, märkte Alriks uppsåt, steg han fram, sägande: «Olika strid skulle detta wara «mellan wår Konung, med arm redan swag af ålder och mån«ga manligt kämpade strider, och Alrik, som ännu är i sin «lättaste ålder. Jag will i Gester Blindes stad upptaga ut«maningen och bestå enwigeskampen med Alrik.» — Detta wann bifall, och uthaplades efter den tidens sed en wädjobana midt imellan härarna. Der inträdde till strids Alrik och Erik. Länge och med styrka och skicklighet stridde kämparne, med owiß utgång, och togo å bägge sidor blodiga sär. Till slut

fölle de bägge utmarkade till marken. Alrik war död; men småningom blef Erik helad af sina djupa sår och från den tiden mycket afhållen af både Konungen och folket. Han wald es ock sedan till Konung så wäl af Swear som Götar, efter den gamla Geşter Blindes död i Westergötland.

Den 4:de Erik war Björn Jernsidas son, och den 5:te Konung Refils son. Erik Wäderhatt är den 6:te, och Erik Segersäll den 7:de; alla mindre hemma i landet bekanta än beryktade såsom fribytare, farande kring hafwen.

Den 8:de war Erik Årsäll, eller den Kornrike, Blot-Swens son, som ock blef Christen, i hwars tid woro goda år, lycka och trefnad i landet, så att hedningarne wille egna honom gudomlig wördnad.

10. Erik Jedwardsſons Landsſtyrelſe.

När Konung Erik kommit till riksſtyrelſen, for han omkring i alla lagmansdömena och lät lagmännen hålla ting med landsfolket. Sjelf afdömde han många mål och röjde derwid både lärdom och wishet. Brott och öfwerdåd straffades hårdt; men flit och gudsfruktan hägnades och hade frid. I obygderna uppmuntrades odling. Städer och byar wexte till, och fridlysta Herrans tempel prydde dem. Många kyrkor, kloſter och helighus grundlades i denna Konungs tid. Domkyrkorna woro nu mesta delen färdigbyggda. Konungen, biträdd af Biſkop Henrik, fullbordade på det koſtſammaſte Gamla Uppsala domkyrka och inwigde henne. Men han höll ſitt hof i det nya konungshuſet wid Östra-Åros, ſom nu kallas Uppſala. På Wackſala-ſidan om Fyris-å låg konungsgården och en kyrka, kallad Mariækyrkan, ſamt det äldſta kloſtret, ſom då låg nordan om kungshögen. Nämde kungshög, ſom då ännu fanns, ſäges hafwa warit den grafhög, i hwilken ſagorna förmåla, att Konung Domar hwilar «der inwid Åbacken». I den del af ſtaden, ſom ligger på andra ſidan Fyris-å, och af de ſnälla bägſkyttarne, ſom i hedentid berömligat Ulleråkers bygd, blifwit Skyttarnes Fjerding benämd, nu Fjerdingen, fullbordade Konungen den äldſta kyrkan, ſom är inwigd den heliga Trefaldighet till åra och nu

kallas Bondkyrkan. I henne höll Konungen sin fiesta gudstjenst. De fleste domkyrkorna woro ock i denna tid färdiga eller under byggnad, och inwid deßa biskopshusen, Domherrarnes och Canikernas gårdar. Arbetare och byggmästare, så inhemska som utländes ifrån, hwimlade kring kyrko- och klostermurar. Att tillhandahålla allt detta folk deß lifsförnödenheter, nedsatte sig kring deßa ställen krämare och handtwerkare, åfwenledes ofta utländningar, som woro fickligare i arbeten än wårt folk, hwilket, utom guld- och wapensmide, föga befattade sig med handaslöjder, men wißte godt att föra swärd. Så uppkommo städer kring domkyrkorna. Biskoparne hade stora lönewillkor; domherrarne, som biträdde i Capitlet, woro myndiga prelater, som bröstade sig mycket och mer ändels födde sig wäl. De buro röda kappor, och kom derutaf den fogel, som med sitt höga röda bröst har utseende af dumhet och högfärd, att kallas domherre. Canikerna hade ock goda inkomster, och gåfwo alla deßa herrars wällefnad, byggnader och öfwerflöd arbetsförtjenst och rörelse i städerna, hwaraf de mycket förkofrades och wexte till.

Rättwisan wårdades wid Fjerdings- och Härads-ting. Derifrån kunde swärdömda mål skjutas till Lagmansting samt till Konungens Råfst- och Rättareting. Från kallelse till tingen woro tre tider fridlysta: såningstiden med Wårfrid, skördetiden med Andfrid, och midwinterstiden med Julfrid. På fältet arbetade glad och lyckligt landtfolk, af utskylder föga betungadt i Konung Eriks tid. Wid aftonen kallades arbetarne hem af kyrkans eller klostrets böneklocka, som inbjöd de trötta från foglarnas aftonsång till psalm och bön, ljuftigt sjungen af heliga män och qwinnor, dem folket wördade, emedan det i enfald tänkte: «de bedja Gud för oß, medan wi arbeta; de godtgöra med «sin renlefnad och oftrafflighet wåra och wåra fäders blodiga «skulder». I klostren lärde unga jungfrur som och fromma seder, goßarne sång, böner och nyttig kunskap för den tiden. Från hedendomen hade bergwerken i Jernbäraland gifwit bergsmännen rikedom. Derom wittna de grufwors namn, som ännu kallas hedengrufwor. Den mägtiga Folkun-

geslägten, som från Östergötland utbredt sig öfwer landet, innehade i detta tidhwarf den rikaste inkomstkällan, som war bergsrörelsen, och det högsta riksämbetet, som war Swea Jarladömet. Från sjöstäderna, särdeles Wisby på Gottland, den rikaste på denna tid, gingo rikt lastade skepp med jern och annan landets afkomst till främmande land och kommo hem med sindal, sammet, win och andra kostliga waror. Fahlköping nere i Westergötland war ock en stor handelsstad, och uppburo Skara biskopar der i marknaden sin lönespannmål, som kallades Fahlu skäppa. Så wittnade snart en liflig rörelse och werksamhet öfwer all bygden om folkets trefnad; fromhet och glädje, att gudfruktig och dygdig Konung war i landet.

11. Landwinning utan strid. Fahle Bure och Guttorm.

Wid Frösjö Sund i Jämtland står en bautasten, som säges bära minnet af den man, hwilken först gaf Christna läran stöd, efter den Heliga Staffans död, i Helsingeland. Hans namn war Östmader, Gudfastes son. Ytterme ra blef sedan detta namn berömligadt genom sonen Guttorm. Under de olycksdigra tider, då onda eller swaga Konungar ettdera sjelfwa förtryckte eller ock saknade magt att skydda sitt folk mot wåld och orättwisa, hade Jämtar och Helsingar gifwit sig under Norriges Konungar. Det skedde i den gode Konung Östens tid, Sigurd Jorsalafarares broder. Bland Nordens ädlaste Konungar förtjenar han det ärade minne, hwari hans namn ännu lefwer i wårt Bohuslän, som tillhörde hans rike den tid, Sigurd war på sina härfärder till Heliga Landet, och Östen styrde Norrige. Helsingar och Jämtar gäfwo sig under honom, emedan han war folkwän och älskad öfwer allt sitt rike. Efter hans död, som mycket liknade Konung Erik den Heliges, blef han af folket ansedd såsom ett Helgon, och twänne källor wid Foss Kyrka i Sunnerwiken af Bohuslän hafwa blifwit kallade Helig Östens Källor, och war han länge wördad såsom den ortens skyddshelgon. Men, när det spordes, att Swerige åter fått god och sitt folk hulder Konung, war det denne Guttorm, som gaf dem det råd, att återwända till det gamla naturliga

fäderneslandet. Så blef Jämtland och Helsingeland åter Swenskt och gaf sig under Konung Eriks wälde, och Guttorm mottog af honom jarladöme öfwer Swealand. God tyckte Konung Erik denna landwinning wara, mest dock för det tappra och stridgoda folk, som dermed kom till hans banér och i förestående strider hjelpte honom till seger och åra. Bland Helsingarne war då i högt anseende en man, som het Fahle. Han war en af landets gamla domare, eller lagmän, och höll sina ting å den ort, som kallades Bura, wid Bura Älfwens utlopp i hafwet ur Bura Träsk, och blef han deraf kallad Fahle Bure. De gamla Helsingelagar funnos då ännu. Skurna i trä, förwarades de sedan länge i Selängers kyrka, med jernkedjor fastbundna. Efter dessa lagar dömde Fahle folket, war mycket wördad och werkade, näst Guttorm, mest dertill, att Helsingeland gaf sig åter under Sweriges Konungar. De berömliga gerningar, Fahle Bure, den Äldre kallad, såsom höfwidsman för Helsingehären utfört i striderna för Korset, och då han utkräfde hämd af sin Konungs banemän, skola härefter förtäljas.

10. Konung Eriks Rådplägning med sina Biskopar.

I de gamla chrönikor är skrifwet om Konung Erik, att han wäl war en from och fridälskande man, men ock, såsom hans förfäder före honom, stridlysten, stark och wäl öfwad i allt det, som kan utmärka en god krigsman, så att han ingalunda fruktade gå en fiende under ögonen. Han war oöm och bar närmast sin kropp en grof tagelskjorta, på det han icke skulle wänja sig wid wecklighet, sof litet samt på hårdt och obeqwämt läger, tålde icke kräslig mat och badade, så wida lägenhet dertill kunde gifwas, dagligen, sommar och winter, uti iskallaste wattnet. När således uti den inre riksstyrelsen allt war i skick och ordning, wäcktes hos honom minnet af hans ungdoms bragder och årofull strid, och hans hug wände des åter till wapenskifte mot trons fiender. Att gå till det Heliga Landet och der strida, dertill uppmanades den tiden alla åretörstande Furstar och Konungar, och deras bedrifter blefwo i folkets sagor och skaldernas qwäden prisade kring alla

land. Ditåt hade wål och mången ung hjelte bland Konung Erifs fylgdarmän önskat wända hans hug; men han fick af sina biskopar ett bättre råd, som wann styrka af hans kärlek till fäderneslandet. Konungen hade intagit biskoparne i sitt Råd, wål wetande, att, der lärdom och andlig wishet fanns, der war ock ett godt förstånd i werldsliga mål att förmoda. Biskop Henrik satt den tiden i Gamla Uppsala, der det fordna afgudatemplet war domkyrka. Till hans förstånd och wisshet hade Konungen mycken tillit, och stod han främst hos honom i ynnest. Biskop Ödgrim i Skara och den, som satt honom näst i Capitlet, Konungens syskonabarn, Bengt hin Gode benämd, af Bondeätten, och Gisloden Gamle i Linköping, sutto i Konungens Råd på hans högra sida. För dessa män och andra sina rådgifware yppade Konungen sitt beslut att gå i härnad mot de otrogna. Då war det Biskop Henrik, som päminte Konungen, huruledes den Helige Fadren i Rom uppmanat de Swenska till Korståg mot hedningarne i Estland, Finnland och Karelen; och, alldenstund det Heliga Landet war långt från Swerige aflägset, och en härfärd dit med föga nytta för landet, men mycken farlighet, förknippad, wore nu rådligast att tåga mot Finnland, som war en gammal Sweriges tillhörighet, och twinga det landets hårda och ofta för wåra gränser beswärliga folk att antaga dop och Christendom. Konungen insåg, att detta råd war wist och lände så wål att befordra Evangelii framgång som till fäderneslandets båtnad och förkofran; så fattade han ock det beslut, att detta förslag med största flit och försigtighet utföra.

13. Konung Erik utsänder härbud till Korståg mot hedningarne i Finnland (år 1156).

Tidigt på wåren utsände Konungen härpil, efter gammal sed, och uppbådade landtfolket till härnad mot hedningarne. Biskoparne styrkte konungabudet med tillsägelse om syndernas förlåtelse och aflat för alla dem, som gingo att strida för tron, samt stor hugnad och lycksalighet bland alla helgon i himmelen för dem, som föllo i den heliga striden. Då togo här-

männen korset och samlades till Konungens banér, eller hwar och en i sitt skeppslag. I Kungshamn utrustades Konungens skepp, och steg der biskop Henrik och hans prester om bord med honom. Detta föreställes på Konung Eriks tapet, som war en stor målning i Gamla Uppsala kyrka, skiftad i rutor, hwari Konungens märkligaste gerningar afbildades, der Konungen står midt i skeppet och bredwid honom biskopen och banérföraren. Näst Konungen seglade Guttorm Jarl, och säges Fahle Bure hafwa warit med i denna färd såsom höfwidsman för Helsingehären. Wid Åbo landade flottan, och gjorde Konungen der löfte att bygga ett Herrans hus och inrätta gudstjenst, om nåd förunnades till framgång och seger. Tillförene hade Konungen sändt Finnarne bud, att han wille hemsöka dem med krig, så framt de icke underkastade sig hans regemente, antoge Christen tro samt bortlade afgudatjensten och alla hedniska seder. Men Finnarne äro ett starkt och härdsinnadt folk, som icke gerna wiker från en gång fattadt råd eller gamla sedwänjor. De nekade till de föreslagna willkoren, och nödgades så Konungen att taga till wapen. Der uppstod nu en hård strid, och wann Korshären seger, hwarefter hedningarne begärde frid och gäfwo sig i Konungens wåld, antagande sådana willkor, som han wille föreskrifwa. Stort manfall hade der skett på bägge sidor, men störst på hedningarnes. När Konung Erik beskådade slagfältet, utgjöt han tårar, icke öfwer sitt folk, ty dem mente han nu wara sällast i himmelen, emedan de dödt för korset, men öfwer hedningarne, som försakat det erbjudna ljuset och stått Guds anda emot. «Jag fäller deßa tårar», sade Konungen, «för den «skull, att så många själar hafwa här gått till den osaliga «ewigheten, de der kunnat frälsas, om de annammat Christen «tro.» Efter denna drabbning gäfwo sig hedningarne mestadels utan motstånd och mottogo frid af Konungen. Snart utspriddes ryktet om hans mildhet och stora menniskokärlek, hwarigenom landtfolket strömmade mycket till honom, hörde predikan om Christo, bewektes deraf till sann tro och läto sig af Biskopen och hans prester döpas. Så blef Finnland christnadt. På hemwägen landsteg ock Konungen i Österbotten,

der han wid Kemi dref Lapparne inåt skogarna och landsatte Swenska nybyggare. Då skall en by i den orten, som ännu kallas Sigtuna, blifwit nämd deraf, att Sigtunaboerna der fingo laxfiske i Kemi Älfwen. Sedan har Österbotten stadigt warit under Swenska Konungars wälde.

14. Konung Eriks hemfärd. Biskop Henriks dråp.

Härefter seglar Konung Erik med sina skepp hem igen, sedan Finnland blifwit med Höfwidsmän och Lärare förseddt. Biskop Henrik stadnade ock qwar, att yttermera styrka den der grundlagda Christna församlingen. Wid stranden af Aura-floden predikade han, och dit kom landtfolket att höra Ordet och låta sig döpas. Den första kyrka, som då byggdes, war Rändämäki och kallades Wärfrukyrka. Kuppis källa, St. Henriks Källa kallad, icke långt från Åbo, samt Lapsala Källa förwara ännu minnet af Biskopens predikan, och skall i henne mycket folk hafwa blifwit döpt. Längt intill wåra tider har denna källa hållits helig, och offer derstädes blifwit gjorda till den Helige Henrik, källans skyddshelgon. Sedan for Biskopen omkring, och finnas mångastädes sägner om de rum, der han predikat. I Nousis socken finnes en bod, der han säges hafwa hållit predikningar. I Kumo socken wid Yllstaro är ock ett sådant hus, der han lärt och underwisat folket. Men Rändämäki kyrka war likasom domkyrka, innan dömen flyttades till Åbo. Der föreståds gudstjensten af en bland Sanct Henriks medhjelpare, Rolof benämd, från Westergötland. Han blef ock efter St. Henriks död Finska och Estländska Kyrkans första öfwerhufwud. Många andra nitiska lärare, som medarbetat till Finnlands omwändelse från hedendomen, hafwa derwid mycket lidit, dels af sjelfwa det hårda landtfolkets, dels af de infallande och härjande Rysarnes förföljelser.

I twänne år for Biskop Henrik omkring och predikade Evangelium med god framgång, så att han införde och med stränghet handhafde Christen lag i Finska församlingen, och lemnades ingen mißgerningsman, rik eller fattig, ostraffad. Då bodde en förnäm och ansedd odalman, wid namn Lalli,

på gården Sarris. Han hade begått ett dråp och blef derföre af Biskopen twingad till straff och böter, hwaraf han fattade hat till honom och sökte tillfälle att hämnas. En gång kom Biskopen till Sarris gård, då mannen war borta. I Christna Balken war stadgadt, att, då biskop kom i by eller gård, skulle gästning honom beredas, och alla dem, som med honom woro, gifwas deras nödtorft. Som Lalli igenlåst alla dörrar, och inga lifsmedel kunde erhållas, lät Biskopen uppbryta dörrarna och taga hwad som gjordes behof, men betalade wid afresan tredubbla wärdet af det han tagit och förtärt. Detta förtrödt dock den rika mannen, och, då han något efter de objudna gästernas affärd hemkom, for han i wrede efter dem och upphann Biskopen å Kiulotråsk, der han slog honom ihjäl på isen. Af denna blodiga död för Christendomens utbredande wardt Henrik kallad Helig, och såsom Finnlands Skyddshelgon hans namn åkalladt.

25. Konung Erik öfwerfallen i Östra-Aros och dödad af Danska Prinsen Magnus Henriksson.

När Konung Erik i fyra år efter Finnlands eröfring hade fört öfwer Swerige en lycklig regering och hängt sköld och swärd i salen, icke mer tänkande på wåld och blod, kom, såsom orm smyger i gräset, och såsom ulf anfaller lamm å beten, med en hast Danska Konung Henrik Skatelårs son Magnus, som på mödernet härstammade från Swenska konungahuset, med krigsfolk från Danemark helt oförwarandes till Uppsala och hade åfwen förrådiska Swenska herrar med sig. Det är en sägen, att Östgöta Konung Carl Swerkersson war ock med, fast hemligen, i Danskarnes följe. Det war på tionde året efter Konung Eriks tillträde till Uppsala öde (1160) och på helig Thorsdag eller Christi Himmelsfärdsdag, då Konungen höll sin gudstjenst i Heliga Trefaldighetskyrkan, der Henriks efterträdare, Biskop Kopman, förrättade meßan, — som fienden wisade sig på Fyriswall. När detta bådades Konungen, blef han ingalunda deraf störd i sin andakt, utan swarade med lugn: «Låten mig först här fullända detta heliga werk!» Men, när meßan war

sinnad, tog han sina vapen och gick sin öfverlägsna fiende och fäderneslandets förrädare med frimodighet till mötes. Efter ett manligt fäktande blef Konungen öfvermannad och af fienden tillfångatagen samt strax derefter wid Dombron halshuggen. Det säges, att af hans blod den klara källan uppsprungit, som deraf kallas St. Eriks Källa och länge war en offerkälla. Stor affaknad tyckte sig nu Swea folk lida efter den goda Konungens fall för mördarens hand, och upprigtiga tårar fälldes öfwer hans stoft. Den 18 Maj blef sedan länge firad i Uppsala domkyrka, och öfwer hela landet böner gjorda till Sanct Erik, och lofsånger sjungna till hans ära. Helgonens lofsånger sjöngos den tiden på Latinska tungomålet mycket högtidligt af presterna för altaret. En af St. Eriks lofpsalmer war af följande innehåll:

Helig Erik, — Kungars prydnad,
Stridsman god i Christi lydnad,
Wåra böners milda tolk!
Wid Guds thron att oß förlåta
Synderna, dem wi begråta,
O, war huld ditt Swea folk!
Hallelujah!

På wåra förfäders runstafwar utmärkes St. Eriks döddag (d. 18 Maj) med en kunglig krona, af ett swärd genomstungen, med afseende på Konungens död, eller med St. Eriks bild och ett ax, betecknande, att då skulle böner till honom för årets gröda anställas, emedan rågaxen den tiden wanligen wisa sig. Likasom St. Olofs helighet blef anlitad för det wognande sädeskornet och god skörd, så trodde de gamle, att St. Erik skyddade de spåda ax, och härleder sig deraf ordasättet: «När Erik ger ax, ger Olof kaka.»

16. Wäldskonung Magnus stupar. Jahle Bures död.

Stor sorg och häpnad war i landet efter den ädle Konung Eriks död, och många bland hans trogna undersåter wäpnade sig till hämd. Till Helsingeland sägas de flesta bland

Konungens närmaste männer hafwa tagit sin tillflykt, hos Guttorm och Fahle Bure. Östgöta Konungen Carl Swerkersson hade wäl sett sig, i anseende till den hylleſt och wördnad, Konung Erik åtnjöt af allt landtfolket, intet mot honom kunna werka och satt derföre stilla i hans dagar. Men, då en wäldswerkare röjt wägen, skyndade sig Carl med samlad här från Götalandet till Uppsala, sägande sig willja hämnas Konung Eriks mord. Den trogna Fahle Bure från Medelpad och Guttorm, jemte andra den förjda Konungens wänner, kommo med Helsingehären Östgöta Konungen till hjelp, och ett slag stod på Fyriswall; der stupade wäldskonungen Magnus. En annan sägen är, att Magnus blef af Fahle Bure slagen på flykten wid Fahlebro, men mötte Östgötahären wid Örebro, som nu kallas Örsundsbro, mellan Uppsala och Enköping, der han af Konung Carl blef dräpen. Men Helsingarne ledo i den striden stor skada, emedan deras anförare Fahle Bure stupade wid den bro, som många säga hafwa häraf fått namnet Fahlebro, men kallas nu Fabro, eller Farebro. Slaget hade i synnerhet dragit sig åt den sidan å Fyrisängen, der sedan Danmarks kyrka blef uppbyggd, till minne af de Danskes nederlag och deras Herres, som i några månader kallade sig Uppsala Konung. Men om Fahle Bure sades, att han war Konung Eriks trognaste wän och följesslagare i de mesta strider, och näst Konungen blef han af alla mest förjd och saknad. Ofta wisar det sig så i sanning wara, att trohet, mandom och åra gå i arf uti ätterna. Så förhöll sig ock med Fahle Bures efterkommande; aldrig hade fädernesslandet ärligare höfdingar, eller Konung Eriks hus trognare stöd än bland dem, såsom framdeles skall förtäljas.

Uti muren till gamla akademihuset i Uppsala mot kyrkogården är i sednare tider insatt en minnessten öfwer den frejdade Bureslägten. På den stenen finnas ock twå runristningar, tagne af twå Bautastenar, som sägas wara resta till minne efter män af den ättens hedniska stamfäder, en i Norby och en i Silanger, i Medelpad. Många sägner och minnesmärken efter Fahle den Gamle, så wäl som efter Fahle den Yngre, finnas ännu i Skellefteå. Enligt deßa sägner och min-

nedteckningar har denne förståndige och omtänksamme man, emedan i Helsingeland ofta är mißwext på säd och dyr tid; men stor folkökning, wid Konung Eriks korståg eller kort derefter utrustat en utflyttning af Helsingar till de bästa och fruktbaraste södra länen i Finnland, der deras efterkommande ännu i dag bygga och bo, och hafwa många orter af dem sina benämningar, såsom Helsinge Socken och Helsingby wid Helsingfors, samt Helsingemalm och Helsingeån, der gamla staden Helsingfors wid åns utlopp i Finska Wiken war belägen.

Andra Capitlet. Första ättskiftet: Carl af Östgöta ätten och Knut af Bonde-ätten.

När Konung Swerker den Gamle af ålder och bräcklighet kände sig oförmögen att längre styra riket och satt på Wisingsö, walde Östgötarne, såsom förbemäldt är, sonen Carl, i förmodan, att ock Uppswearne skulle åtnöjas att af detta wal låta sig ledas; men de woro ömtåliga om sin urgamla rätt, att af Tiunda skulle konungawal begynnas. Derföre walde de Erik Jedwardsson till Konung. Medan Swerker lefde, satt Erik wid Swea wälde allena i fem år; men efter Konung Swerkers död säges det, att han for «rättslekan allrikesgata», eller konungsfärd; det betyder: efter i lag stadgad ordning genom alla landskapen. Men i Östergötland lemnade han Carl Swerkersson ostörd och satt derefter i andra fem år wid det öfriga konungadömet. När Magnus, wåldskonungen, i sista Fyriswallaslaget fallit, hade wäl mången Swensk önskat den friwalda Konung Eriks son Knut till hans efterträdare; men han war ännu för ung att förswara sin och folkets rätt mot den nu mägtig blifna Carl, som hade understöd från Danemark. Inbördes krig war då en tid mellan båda Konungasönerna och deras wänner, tilldeß Knut fördes undan af sina wänner, Fahle Bure och Guttorm, först till Helsingeland och sedan till deras anhöriga i Norrige, i wäntan på

hätte tider. Imellertid waldes Carl till Konung och satt några få år wid riksstyrelsen. Då kom Konungadömet i 1:sta skiftet till Östgöta ätten.

1. Guttorm Jarl hemtar Konung Carls brud.

När Carl kommit till rolig besittning af riket, afsände han Guttorm Jarl till Danemark att hemta sin trolofwade brud, Stig den Hwitlettes dotter. Hon war Danska Konung Waldemars systerdotter, hwadan ock Jarlen, som kallades Sweriges Hertig, blef på det hederligaste emottagen. Wid samma tid födde Konung Waldemars Drottning en son, och stod der Guttorm Jarl fadder. Konungen utrustade sin systerdotter på kungligt sätt och lät Danemarks förnämsta män och fruntimmer beledsaga den kungliga bruden, tilldeß de från Swerige utsända herrar och fruar mottogo henne på Swenska stranden. Denna ståtliga hemföljd blef sedan mycket omtalad, och en wisa derom diktad bland folket, som sedan, så i Swerige som Danemark, allt intill wår tid förwarat minnet af den Danska frökens färd till Swerige. I detta qwäde benämner henne folket konungadotter, af den prakt, hwarmed Konung Waldemar låtit henne affärda, eller för den wanliga ordaståten skull, som tillhörer sagan och folksången. Att wisan i Swerige war diktad, synes af det beröm, de Swenska fruar tillegnas för deras raskhet att sitta till häst, så att de logo åt den Danska fröken, som beklagade sig öfwer att så obeqwämt färdas, som i hård sadel. Sålunda fjöngs wisan under en wacker melodi:

En röst:

Min herre hafwer fäst en rosens blomma:
Christ unne henne wäl till Swerige att komma! —
Det hjelper så litet att qwida.

Flera swara:

En rosens blomma:
Christ unne henne wäl till Swerige att komma!

En röst:

Dertill så swarar den riddare så rik:
«Min herre låte hemta den jungfruen hit!» —
Det hjelper så litet att qwida.

Flera swara:

Den riddare rik:
«Min herre låte hemta den jungfruen hit!»

Så winda de sin' segel i förgyllande rå
Och segla till Danemark i månader twå. —
Det hjelper så litet att qwida.

De kasta sin' ankar på snöhwitan sand,
De Swenska fruer träda uti land.

Och midt uti den borgagård
De swepte sig uti såbel och mård.

Der axlade de båd' skarlakan och skinn;
Så gånga de sig för Dana-Konung in.

«Hel, sitten, Dana-Konung, allt öfwer Ert bord!
«Och Eder sänder Swea-Konung sina ord.»

«Han sänder Eder ord och blidan tal:
«Han will Eder dotter till Drottning ha.»

Det mälde Dana Konung dertill:
«Det är icke nog, att han hafwa will.»

«Förrän han skall den jungfru winna,
«Derom skall tärning på tafwelbord rinna.»

Och, första gulltårning på tafwelbordet rann,
Dana Konung tappa', och Swea Konung wann.

Och der blef silkeduk på marken bredd,
Den jungfrun hon blef till stranden utledd.

De kastade ankar allt på den Swenska strand;
Den Danska fröken steg der först uti land.

Så ledde de fram de stätliga hästar;
De blänkte af sölf och guldet det mesta.

«I sitten nu upp och hwilen härpå,
«Stolts jungfru! I må icke längre gå.»

«Och, wore jag mig i min faders land,
«Jag köreswen finge och förgyllande karm.»

De Swenska fruer swara' med akt och heder:
«I före oß hit inga Jutska seder!»

«Sadel af sölf och förgyllande mila,
«Dermed pläga Swenska fruer utrida.»

«Och så hafwer warit gammal sed;
«Så länge wi lefwa, wi blifwa derwid.»

Då blef det stor lust och mycken gamman,
Det ädla kungapar blef gifwet tillsamman.

Och Konungen tog sin käresta allt uti sin famn:
«Stolts jungfru, I lefwe hos mig utan harm!» —
Det hjelper så litet att qwida.

Flera röster swara:
Sin käresta i famn:
«Stolts jungfru, I lefwe hos mig utan harm!»

Så mången god dag de tillsammans mådd' wara

Och lefde i fröjd med tukt och åra. —
Det hjelper så litet att qwida.

---

2. Swerige får Ärchebiskop. Uppsala blir ärchebiskopsstol.

Ulf, Östgöta Jarl af Folkunga-ätten, war mest i anseende, näst Guttorm, bland Konung Carls mån. Det berättas, att han blifwit utsänd af Konungen till Rom, att hos den Helige Fadren utwerka den förmån för Swerige, att få egen ärchebiskop, på det Swenska Kyrkans angelägenheter mätte få en närmare tillsyn än hittills, då landet i andeliga mål lydt under utländskt öfwerhufwud. Denna angelägenhet afgjordes efter Konungens önskan, och blef då Uppsala utseddt till ärchebiskopssäte. Bland de lydstift, som i Påfwens bref nämnas, stod Skara främst, förmodligen såsom det äldsta stift och af wördnad för deß första anläggare, Sanct Sigfrid, och Linköpings dernäst. Men Konung Carl älskade mest sina Östgötar. I Alwastra kloster, och förmodligen af Fader Stephanus, klosterbroder derstädes, hade han blifwit skyddad i sin barndoms oroliga dagar och wid hans faders, Konung Swerkers, wåldsamma död. Således blef nu, på hans begäran, denne Stephanus af Alwastra utwald till den första Ärchebiskop i Uppsala, och blef han af Påfwen hugnad med kåpan och annan utmärkande ämbetsskrud. Denna kåpa war icke då, såsom nu, af guldwäf förfärdigad, utan war allenast en kort hwit yllekappa, häktad öfwer axlarna. Hon tillreddes med stor omsorg och särdeles högtidliga iakttagelser; heliga klosterjungfrur i Sanct Agnes' kloster i Rom skulle på detta helgons högtid frambära twänne lamm med snöhwitaste ull. Lammen wärdades af prester, tilldeß de kunde klippas. Ullen blef sedan med forgfällig andakt spunnen och wäfd till breda band, hwaraf den lilla kappan, Pallium kallad, hopfästes; sedan inwigdes och signades hon samt förwarades på det altare, derunder den helige apostelen Petri kropp säges ligga begrafwen. En sådan kåpa skulle en ärchebiskop högtidligen iklädas,

då han i ämbetet inwigdes, och dröjde sig icke förrätta någon förrättning, sitt kall tillhörande, innan sådant tillbörligen skett. För wigning och kåpa betalte Staffan omkring 560 mark silfwer. Kåpan skulle och sälja hwar biskop i grafwen. Af lika ringa ämne och anseende war biskops-stafwen; icke, såsom nu, af silfwer och förgylld, utan en lång, öfwerst böjd hagtorns-staf, ett tecken till den honom af Öfwerherden anförtrodda herdawården. Så utrustad samt med många andra gåfwor och många förmaningar, kom Archebiskop Stephanus tillbaka från Påfwen och intog archebiskopsstolen i Upsala. Hwad af hans gerningar förnämligast qwarstår för minnet, är den gård Wiby wid Sigtuna, der han begynte anlägga ett kloster, men bytte honom sedan bort mot Säby gård i Södermanland, der ett kloster stiftades, som af gårdens namn och det bibliska likljudiga namnet kallades Saba och sedan Julota. Han dog i Konung Knut Eriksſons tid och fick sin lägerstad hos klosterbröderna i Alwastra.

3. Christendomens utbredande till Gottland och Estland.

Underligen har städse den gudomliga Förſynen beredt den Christna läran wäg till hedningarne. Likasom wattenbäckar ledas, så leddes det himmelska ljuſes floder, ofta på underlig led, från folk till folk, från land till land. Från Sverige blef, genom Erik den Heliges omsorg, Christna läran predikad i Finnland. Från Finnland leddes hennes ljus till Gottland, och från Gottland till Estland. När de hedniske Ryſſar, en wild röfwarehop från öster, inföllo i Finnland, blefwo de Christna hårdt förföljda, och lärarne måste fly̆kta till Sverige; men det goda fröet, som de utsått, hade slagit rötter i många fromma hjertan och utbredde sig småningom mer och mer. Wid ett hedniskt Wi, eller offerställe, på Gottland inwigdes en kyrka, och blef deromkring snart mycket bygd, och kallades den orten Wisby, och är en stor handelsstad ine till denna tid. Icke långt från denna ort grundlades ock ett kloster, som kallades Gudwalla, men af landtfolket i Jumthingshalla-rum. Der blef sedan en storskola, der män af mycken lärdom undervisade och hade samlat ett förråd af

handskrifna böcker till [illegible] bolid. Från Gottland kommo i och förföljelsetid flyktiga lärare öfwer till ön Ösel och Estland. Der inrättades då af bröder från Gudwalla på Gottland det första kloster, som af moderklostret kallades Gudwalla. Af roflystnad kommo hedningarne ofta till anfall på Christen strand. De sårade och fångna, som der lemnades qwar, fingo i klostren, der de wårdades, Evangelii tröst, och, när de åter kommo hem, gjorde de sina anhöriga delaktige af Christna lärans tro och hopp. De Christna Konungar i Norden ansågo för sin pligt, hwartill de ock uppmanades af Påfwarne, att taga korset och gå till strid mot hedningarne samt skydda sina förföljda och suckande trosförwandter och skaffa dem frid, såsom Herrans ord skedde till Josua. «I skolen gå för edra bröder wäpnade, så många wäraktige män äro; intill deß Herren låter dem få ro.» (Josuabok, 1 Cap., 14, 15 v.) Guttorm Jarl, så förtäljes i gamla chrönikor, for med korshär i Konung Carls sista regeringsår till Estland. Många stridslystna män ur Swea och Göta land följde honom, af nit för den heliga trons utbredande, men många af roflystnad, emedan det ansågs lofligt att göra byte af hedningars guld och silfwer. Minnesmärken efter detta och sednare korståg till Estland finnas i många orters namn; och från de Swenska, som satte sig ned och stadnade qwar derstädes, leda många slägter i Estland sin härkomst.

4. Konung Carls död. Knut Erikssons återkomst.

Liten glädje och trefnad war i landet under Konung Carls regementstid. Mellan dem, som önskade Konung Eriks ätt tillbaka, och Swerkerska husets medhållare, blef sämjan hwar dag mindre, tilldeß Knut Eriksson, om wåren i Carls sjunde regeringsår, kom oförwarandes ur Norrige och öfwerföll honom på hans gård å Wisingsö. Der blef Carl Swerkersson dräpen. Denna gerning kallades den tiden af många loflig och rättmätig hämd, efter Wigarfslag, emedan Knut war i den tro, att Carl med Magnus warit i samråd, då denne tog hans fader af daga. Om Christina, Carls efterlemnade Drottning, säga sagorna, att hon flydde till Danemark, och om

hennes unga son, att cymbelig war hans färd, då han i sin moders skot bars ur sin faders rike. Annorlunda tycktes Christinas lott nu wara, då hon återwände, än då hon för fyr år tillbaka fördes med ståt wid folkets jubel till Swerige såsom kunglig brud.

Knut war, såsom det heter i sagorna om hans fader, «en Swensk man» och blef af Erik den Heliges många wänner med stor glädje tagen till Konung. Men Carl Swerkersson fades wara mycket Dansk, ty han hade, såsom all Blot-Swens manliga afkomma, sitt mesta förtroende till Danemark, och flöt för den wänskapens skull mycket Swenskt blod för Danska swärd. Men Erik den Heliges ätt sökte mest förbindelse med Norrmän, och, när de nödgades till strid, war det mest Danskt blod, som flöt för Swenska swärd. Deraf hade denna ätt mer hyllest af Swenska folket. Dertill war ock Knut en wapengill, stark och orädd krigshöfding, och hafwa sådane män städse warit i de Swenskas tycke. Såsom Konung Inge fordom kom öfwer Blot-Swen på Broby, med sina wänners i Götaland bistånd, så kom ock nu Knut oförwäntadt öfwer Carl från Norrige, genom Westergötland, der han hade sina närmaste fränder, och bland dem Biskop Bengt Bonde, som wäl i detta förehafwande gått honom med råd och folk tillhanda. Knut wann nu seger öfwer sin ätts fiende, och blef han sedan med stor glädje tagen till Swea och Göta Konung.

5. Konung Knuts Begynnelse. Slaget wid Bjälbo.

Hos Guttorm Jarls och Fahle Bures wänner i Norrige wistades Knut Eriksson och hans syskon i några år. Der uppehöll sig då en ung, af goda seder och lärdom utmärkt man, som tillika war stark och skicklig framför andra i wapenlek. Han war från Fär-öarna och kallade sig Swerre, men förborgade sin fäderne-härkomst. Men sedan blef det uppdagadt, att han war Konung Sigurd Haraldssons son. Magnus Erlingsson war den tiden, efter många wåldsgerningar och mycken blodsutgjutelse, blifwen Norriges Konung. Bland hans hirdfolk, eller hofmän, uppehöll sig den o-

kunde konungasonen Swerre ofta, men lefde dock mycket bland landefolket der och hwar i häraderna; der han kunde så någon säker kunskap, hwarest Sigurd Jorsalafarares ättmän hade något medhåll ännu att wänta bland folket. Med honom kom Knut Criksson i wänskap, och tycktes deßa konungasöners willkor wara i mycket lika. Denna förtrolighet slutade sig så, att Swerre tog Knuts syster Margareta till hustru. Stor osäkerhet war i Norrige den tiden. Konungasöner, äkta och oäkta, hofwo sig upp emot hwarandra, samlade kring sig en flock oförskräckta, roflystna krigsmän, dräpte eller fördrefwo hwarandra och drogo kring landet efter rof och byte. Hwar bonde måste då lägga swärd och sköld bredwid sin plog, beredd till motwärn. Bland deßa Norrmän hade Knut fått stark och wapenwan arm och lärt hjelteseder, såsom han ock bewisade, när han det behöfde, att förswara sitt fädernerike.

I de gamla chrönikor säges, att Johan Swerkersson, den bönderna dräpo å tinget, för hans dårliga lefnads skull, efterlemnat twänne söner, Kol och Buris. De hofwo sig upp mot Konung Knut och samlade folk i Sydgötaland och från Danemark samt togo konunganamn. Wid Bjälbo i Östergötland mötte dem Konungen med sin här, och föllo de der båda för hans wapen, sydwest om kyrkan, der grunden till gamla jarlaborgen i wåra tider blifwit funnen, och kallas till minne af detta fältslag åkrarne, der Kol och Buris föllo, ännu i dag blodåkrarne. Det säges der i bygden, att wid gården Bisttorp brast Danskarnes slagordning och kom i willerwalla på flykten; wid Snabbetorp (nu Snoppetorp) blefwo de hårdt förföljda och togo snabba fötter; wid Sjuntorp stupade 700. Nordan om kyrkogården sägas ett tusende Danskar, slagna i striden, ligga begrafna. Många andra namn och sägner finnas på den orten om deßa händelser. Efter denna seger blef unga Konung Knut mycket berömd och fruktad af landets fiender.

6. Birger Jarl Brosa och Östen Konungason.

Guttorm Jarl, intill sin död lika trogen sin Konung och sitt fädernesland, war mycket förjd af allt Swea folk, och lä-

ren hans namn sent glömmas i wåra hufvar. Det säges, att han stupat i ett slag mot hedningarne i Estland. Folkungarne innehade sedan länge jarladömet. Birger Brosa, en rik och mägtig Folkunge, tog swärd och handslag af Konung Knut och blef hans Jarl. Han war stark och frimodig, så att han wärnade landet manneliga; men han war derjemte wis och försigtig, och tycktes alltid de råd, han fattade, wara de bästa. Honom tillräknas i synnerhet, att fred och trefnad rådde i landet, den långa tid han satt wid jarladömet. Han hade till gemål Brigitta, dotter af Konung Harald Gylle i Norrige.

En tid, då Jarlen wistades uppe i Swerige, kom till honom en ung man från Norrige och blef hans gäst. Det war en smal, wälwext man, fast icke mycket stor, med ett litet ljuslett ansigte, behaglig till anseende och så wid ålder, att han icke war wäl fullwuxen. Han uppenbarade snart för Jarlen, att han het Östen och war Konung Östens son i Norrige samt Harald Gylles soneson. Hans uppsåt, sade han, wore nu att försöka sin lycka mot Erling Jarl och dennes son Konung Magnus, som skiljt hans fader och de öfriga af Harald Gylles ätt wid lifwet och riket, och wäntade han sig nu af sin faders systers man råd och bistånd i detta förehafwande. Birger gillade hans beslut och gaf honom det råd, att bland de unga män, som under denna långwariga fredstid woro syßlolösa, samla sig stridbart folk, särdeles i de härader, som ligga kring Wäner Sjön och till Göta Älfwen, der mycket ledigt krigsfolk nu lefde i brist, emedan de swårligen lemnade wapnen och icke wille föda sig med landsodling. Sedan kunde han gripa sina fiender an, då det snart skulle yppa sig, om hans fader hade i Norrige några wänner, som kunde komma honom till förstärkning. Till deßa företag gaf han Östen en summa penningar och skiljdes så med wänskap wid honom.

Sålunda utrustad, begaf sig Östen tillbaka till Norrige, och sannades, hwad Jarlen hade förutsagt, att en myckenhet unga och oförskräckta män från Wiken, Wärmeland och Markerna, eller det wilda landet i Norrige mellan Wäner Sjön

och fjellen, samlades till hans banér. En stor del af detta manskap hade kommit från det land, som kring älfwen och forsfallen kallades Alfhem. Deßa krigsmän woro starkare och mer grymma än andra och kallades Alfwegrimar. Imen Östen wågade något större anfall på Erling och Konung Magnus, försökte han sin flock i småstrider mot deras landtbönder samt bortröfwade deßas boskap och redbarheter. En tid måste han draga sig inåt Markerna med sitt folk och uppehöll sig i skogar och obygder. Der blefwo de slutligen så utan kläder, att de gjorde sig benklädnad af björkbark och bundo honom med bast tillsamman. Deraf kallades de sedan af bönderna Birkebenar. I begynnelsen tycktes detta namn föraktligt, fastän fruktadt af landtfolket, som, när de minst wäntade det, hade deßa ohyfsade gäster öfwer hufwudet. Uti tre ordentligt fylkade slag hade bönderna drabbat med dem tillsamman, men Birkebenarne haft öfwerhanden. Östen hade lärt dem ett owanligt sätt att strida: de gjorde först ett häftigt anfall på fienden; men, märkte de för starkt motstånd och sågo fienden öfwerlägsen, så woro de öfwade att med mycken wighet draga sig ur striden och fly undan faran. Då skingrades de ofta, den ena hit och den andra dit i skogarna, men hade sina samlingsställen, der anföraren war wiß att snart återfinna dem. När Östen tyckte sig stark nog att något wigtigare företaga, seglade han med sina skepp i så stor hast och så lönligt nordan ut till Nidaros, att Konungen och Erling Jarl, som då woro i Bergen, icke fingo derom minsta kunskap. Nicolaus Sigurdsson war då höfding i Nidaros och hade sin gård bredewid Jons-Kyrkan. En helgedag, då han kom från Ottesången, bådade några fiskare, som kommo från fjärden, att långskepp blifwit sedda i farwattnen: «Låtom oß först höra meßan!» sade höfdingen till sin måg, som warnade honom, «och sedan willja wi hålla ting med wårt folk.» Men, medan Nicolaus satt wid middagsbordet, seglade Birkebenarne in i ån, och med en hast uppfyllde de gården, der han war inne. Tappert förswarade sig höfdingen; men de sköto så hwaßt sina pilar, att de gingo igenom hans lysande sköld. Då sade höfdingen: «Nu ljuger min sköld för mig!»

— och derwid signade han död till jorden. Då begärde borgarne i staden grud af Östen, och blef han så till Konung tagen. Derifrån begaf han sig söder ut, och gick honom nu folket, der han framfor, med beredwillighet till handa.

Konung Magnus war i Tunsberg, när han sporde dessa händelser, och töfwade icke länge, förrän han kom med sin här Birkebenarne till mötes. På en ort, som het Ree, stod wapenskiftet dem imellan. Mycken snö hade fallit, och wädret war mycket kallt, så att Birkebenarne hade natten förut warit skingrade i husen. Magnus fylkade sitt folk tidigt, och de trampade snön omkring sig, så att de ohindradt kunde utbreda sig. Men, när Östens härrop hördes, och hans män med hast samlades och wille efter sin wana häftigt anfalla, kommo blott några få, som gingo på wägen, fram; men de, som skulle utbreda sig åt sidorna, sjönko ned i snön, och, sedan de främsta blifwit slagna, dröjde icke länge, inan Östens folk, som sökte komma undan fienden ur snön, började fly. De blefwo med ifwer förföljda, och många föllo för fiendens swärd; men de mesta kommo undan, hit och dit skingrade i bygden. Den unga Konung Östen kom in i en bondstuga och bad bonden, att han skulle undangömma honom för hans förföljande fiender. Men bonden, som wäntade sig wänskap och lön derför af Magnus och Erling, slog honom ihjäl och förde honom död till den gård, der Konungen war. Magnus satt och wärmde sig wid en stockeld, som war uppgjord i stugan, och sutto hans män trötta rundt omkring på bänkarna, och mycket folk war i stugan, samtalande om slaget. Då kom det budskap till Konungen, att Östen war dödad, och hans kropp derutanföre. Bondens bragd kallades af många nidgerning och berömdes icke mycket; men Magnus wille se den unga Konungasonen, som fallit i sin ungdoms styrka, och lät bära in i stugan hans döda kropp. Men på bänken satt, okänd af alla, en trogen Birkebenare, döljande swåra sår. När han fick se sin höfding, swall hans bröst af smärta och hämd. Han sprang fram, lyftande sin stridsyxa, och hade Magnus der sett sin sista dag, om icke en af hans raska män märkt det tillämnade huggen och hastigt stött till yxan, som war rigtad mellan skuldrorna;

så att hon nu hallade ut åt sidan i skulderbladet och gjorde ett söga farligt sår. Då höjde Birkebenaren andra gången sin yxa, ämnandes dermed afhugga en mans båda ben, som låg på bänken; det war Orm, Konungens broder; men denne kastade hastigt benen undan, så att yxan fastnade djupt in i bänken. Då dräptes Birkebenaren, genomstungen af spjut, så att han icke kunde falla till marken. Berömd och prisad af hjeltarne, låg der den trogna Östens man bredwid sin Konung, och Magnus önskade sig hafwa mången sådan trogen följeswen i wäntande strider.

Såsom efter en storm förskingrade, samlades Birkebenarne åter, från sina tillflyktsorter, i Wärmland. Sin fallna höfding sörjde de högeligen. De woro icke nu, som fordom, en ohyfsad röfwareflock. Han hade lärt dem ärlig strid och ingifwit i deras bröst början till menniskowärde: kärlek och trohet.

7. Birger Brosa och Swerre, Konungason af Norrige.

Ifrån hedentid låg, på Göta Älfwens strand i Westergötland, en gammal och folkrik stad, Liodhus benämd, må hända deraf, att ljudet från forsfallen ständigt hördes der; men sedan kallades staden Lödöse. Dit kom, på sommaren af Konung Knuts regerings nionde år, en ung okänd man, hög och ansenlig till wext, förståndig och behaglig till seder och umgänge. Han kom ofta till samtal med de förståndigare i staden om de sednaste tilldragelserna i Norrige, samt om tillständet derstädes med Konung Knut och hans förnämsta män och rådgifware i Swerige. Det war Swerre, Konung Sigurd Haraldssons son; men han uppenbarade för ingen sin härkomst, emedan Erling Jarl och Konung Magnus sparade hwarken magt eller list, att utrota all Harald Gylles ätt. Men om Swerre och hans moder Gunhild hade de ingen kunskap, emedan hon aldrig burit Drottninganamn och hade, när Swerre war fyra år gammal, farit med honom till Fär-Öarna. Der uppfostrades han af Biskop Hroe och fick sådan lärdom, att han ämnades till prest. Men, när han hunnit manbar ålder, uppenbarade Gunhild för honom hans fäderne. Då märkte Swerre, att hans öde wändes annorlunda, än som ämn-

unde nåde, och ätlade honom ett arbete, sådant att fullbringa samt lemnande honom föga hopp om lugn och hwila ifrån dött dagen. Ulai hans bekymmer, huru han uppbära kunde det börda, som Wigarsolagen lade honom uppå, och undgå den skäck på sitt namn, det skulle medföra, om han nu lemnade sin ärtt fiender i rolig besittning af Harald Gylles rike, styrkte han mycket af en drömm. Honom tycktes stor ofrid i Norriges land för de många Konungabytens skull, som en lång tid warit. Då syntes honom Konung Olof den Helige på ett högt rum, och Swerre tyckte sig känna en längtan att komma till honom; det lyckades, och Konung Olof tog med mycket blidt anlete emot honom. I det samma bådades, att fienderna Erling och Magnus med stor härsmagt stodo derutanföre, färdiga till anfall. Konung Olof sade: «Tag mitt banér! Det skall du alltid hädanefter föra»; och gick han då emot fienden. Derutanföre war en lång gång, så att banéret i begynnelsen icke kunde bäras högt; men, når de kommo ut i det fria, anföllo fienderna med häftighet; då kom St. Olof och betäckte dem alla med sin sköld, hwarwid fienden wek tillbaka allt mer och mer samt slutligen förswann. Så gingo de glade fram och uppstälde banéret på ett stort och härligt fält. —

Swerre begaf sig härefter till Norrige och wistades ofta i Kunghälla, der han samtalade med Erling Jarl, fastän sköldse okänd, samt wistades en tid bland Konungens hirdmän. Der öfwade han sig mycket i wapenlekar och lärde känna de mäns styrka och tillgångar, med hwilka han wäntade sig framdeles få mycket att dela. Men af sin faders syssterman, Östgöta Jarlen Birger Brosa, wäntade han sig det mesta bistånd och begaf sig derföre om hösten, såsom wi tillförne nämde, öfwer Älfwen in i Götaland, der han dwaldes en tid i Lindshus. Mot Julen anträdde han sin färd till Östergötland och fann sina fränder å jarlaborgen derstädes. Hans faderss syster, Brigitta, mottog honom med största sägnad. Ulkatt dog Jarlen, som war mycket gästfri och wänsäll samt bad honom blifwa sin gäst öfwer Julen, hwartill han tacknämligen samtyckte. En dag yppade han för Jarlen det åliggande, som fört honom dit, och begärde hans bistånd mot Erling och Mag-

gunst, att återvinna sitt fäderneriket; men Birger swarade, det han icke wille draga ofrid öfwer sitt eget jarladöme, som lätt kunde ske till hans eget förderf, om han nu ökade den owänskap, han redan torde hafwa ådragit sig af Erling, för den undfättning skull, han gifwit Swerres syskonabarn, Östen. Detta swar förminskade ingalunda den unga Konungasonens bekymmer; dock hade Jarlen mot honom bättre i sinnet, än orden föllo denna gång, hwilket ock snart kom i dagen. Birger insåg wäl, hwad nytta för Götaland det i en framtid skulle medföra, om hans fränder kunde komma till rolig besittning af Norriges thron, hwarigenom ock den stora ofrid, som nu en tid med brand och plundringar gjort landtfolket på bägge sidor om Älfwen så olyckligt och utarmadt, kunde en gång få en ända. Thy wille han först utgrunda Swerres sinne, om det wore stadigt nog, att derpå en förhoppning för bägge desta grannrikens framtida wälfärd kunde byggas. Swerre märkte, att Jarlen med flit drack honom oftare till än wanligt, och att Skutulfwennen (så kallades den tiden höfdingarnes munskänk), som hade dryckeskaren om hand och bar dem kring salen wid dryckesstämman, oftare kom till honom än till de andra förnäma gäster, som der woro om Julen; men han aktade sig alltid att dricka för mycket, huru god drick än för honom iskänktes. Jarlen märkte det och fann, att han wäl war wänlig och blid mot alla gästerna och lätt till samtal, dock alltid minst om det, som låg honom mest om hjertat. Detta iakttog Jarlen ganska noga och sade sig sällan hafwa sett en man, så hugfast, och som hade så magt öfwer sina begär. Det hade han städse erfarit, att män med sådant stadigt sinne woro de, som skickade sig bäst till stora bedrifter, och hos hwilka de bästa råd mognade samt med mesta ihärdighet fördes till sin fullbordan. Så skiljdes Jarlen och Swerre denna gången åt, något efter Julen, och hans faders syster utrustade honom wäl samt med hederliga begåfningar. Han åtnöjde sig med det råd, han af Jarlen fick, att afbida, hwad framgång hans syskonabarn Östen kunde hafwa i Norrige, och mellertid begifwa sig till sin systers man, Lagman Thorwider på Hammar i Wärmeland. Thorwider war en rik och

mägtig man, och är trolig, att han på sin gård, till hvilken hör i Hammarö gamla kyrka, haft en Munkeboning, eller klo-ster, såsom sägen är i bygden.

Wid denna tid kom tidning om Östens fall i slaget wid Ree, och Birkebenarne, som nu saknade höfding, samlades i Wärmeland till Swerre och uppmanade honom till hämd, un-lofwande sig willja blifwa honom trogna, såsom de warit hans syskonabarn. Men Swerre, sjelf fattig och utan hopp att, såsom det höfwes en anförare, kunna förförja och uppklä-da dessa trasiga, fast oförskräckta, krigare, sade dem, att de borde wända sig till Birger Brosa och taga hans son Philip till sin Konung, emedan han både war af Harald Gylles ätt och hade medel att bereda dem ett lyckligare öde. Detta råd behagade Birkebenarne wäl, och sändemän kommo af deras flock till Jarlen i Östergötland. Jarlen mottog de tappra krigsmännen mycket wäl, lofwandes dem allrid skydd och bi-stånd, enär de togo sin tillflykt till Götaland, men sade dem derjemte, att de hade en närmare arfwinge till Norriges land, än hans son war, och att Swerre wore den man, som han förmodade besutte de egenskaper, hwilka kunde göra dem lyck-liga och föra dem till seger och ära. Han talade ock med Konung Knut, som den tiden wistades nere i Götalandet, om deras ärende, och skrefwo de båda, Jarlen och Konungen, bref med dem till Swerre, uppmuntrande honom att blifwa höf-widsman för de trogna Birkebenarne samt lofwande honom wänskap och bistånd. Birger sade ock till de utsände, att de skulle noga bewaka Swerre, och, om icke annorlunda ske kun-de, med wåld afwinga honom bifall till deras önskan. Med sådant beskrd wände sändemännen tillbaka till Wärmeland och aflemmade till Swerre Jarlens samt Konung Knuts bref och helsning. Men han undskyllade sig, såsom förut, förebärandes sin fattigdom och olycklighet; i sitt sinne hade han beslutit att i främmande land söka trygghet och lycka, sedan hans färd redan blifwit i Norrige allmänt omtalad, och han fruktade Er-lings magt och försåt. Imellertid såg han sig bewakad af Birkebenarne, såsom en fånge, tilldess de stego inför Swerre och förelade honom wänne willkor: studera att blifwa

deras höfding och gifwa dem ed derpå, eller ock, sade de; «willja wi nu dräpa dig och dermed winna oß kost och kläder af Konung Magnus och tjena honom». Af sådant tal kunde Swerre förstå, att Birkebenarne hade allwar och ihärdighet i sina förehafwanden, hwarföre han walde det willkor, som tyckte honom bäst wara, att blifwa deras förman, och beslöt tillika inom sig, att derefter dela med- och motgång med dem, ehwad för skickelser han än kunde gå att möta. Så blef Swerre tagen till Birkebenarnes höfding på andra Söndagen i Fasten, och följande dagen swuro sjutio man, dem han utsett till hufwudmän hwar för sin fylking, honom tro- och huldhet.

Wiken, eller Bohuslän, war hans egentliga fädernerike. Dit sammandrog han sitt folk, i den förhoppning att winna bistånd och undsättning; men hans faders fordna wänner woro icke mer till, och Erlings magt war alltför stor, att kunna angripas med så ringa stridskrafter. Då han icke heller wille tillåta sitt folk att plundra landtmännen och märkte, att de flesta bland hans Birkebenar fördenskull walt honom till ansörare, att han skulle föra dem till mord och rof, men swårligen kunde hållas i lydnad, wek han tillbaka in uti Wärmeland. Der började han utgallra och bortdrifwa ur sina fylkingar sådana män, som woro gudlösa mördare och ränsmän, och behöll blott sådana, som wille antaga årliga krigsmannaseder. Med dessa utwalda företog han en farlig och mödosam färd nordut åt Norrige genom Jernbäraland, Herjedal och Jämteland. Förut hade han låtit bref afgå till Telemarken, der han hade sina pålitligaste wänner, angående sin ankomst, till att börja sitt mödosamma arbete. Genom tolfmilaskogen, såsom han ännu i dag kallas, kom Swerre in i Wärmeland till Ekes härad. I Jernbäraland fann han folket dem tiden alldeles wildt. De hade aldrig sett en konung förut; dock erhöll Swerre af dem godt bistånd och fri färd genom deras land. I Swerres Saga beskrifwes hans färd, och lär wål ingen krigshär, mer än Birkebenarne, någonsin hafwa uthärdat sådana beswärligheter. Genom skogar och ödemarker, öfwer träsk och moras, uti isloßningstiden, gick deras wåg. I mån-

ga dagar hade de ej annan föda än tallsafwa och björkbark. Så öfwade sig hans folk att tåligt uthärda hunger, törst och nattwak, och war alltid höfwidsmannen den, som kunde mest uthärda samt med sin rådighet uppmuntrade dem alla i de största faror. Derjemte war han så öm om sitt folk, att ingen war i sådan nöd, att ju Swerre wågade sitt lif för hans räddning. Deraf wexte mycket den trohet och kärlek till sin höfding, som sedan gjorde Birkebenarnes namn så berömdt i hela Norden. Deras stridssätt war sådant, att de anföllo lika modigt den största fiendtliga här som den minsta; men, når fienden började blifwa ifrig i sitt förswar, i händelse han ej kom på flykten i första anfallet, förswunno Birkebenarne, snabba som winden. De woro farliga att förfölja, ty den flyende Birkebenaren wände sig hastigt om, och hans pil war alltid den förföljandes bane. Ofta, når de wäntades i full slagordning, kommo de icke; men owäntade kommo de sin fiende öfwer hufwudet. Telemarksboerna hade efter Swerres bref beredt sig att komma honom till möte med folk, lifsmedel och wapen wid hans första inträde nordan i landet. Den första seger, Birkebenarne wunno, war öfwer Upp-Tronderne, som med Konung Olofs banér och mångdubbel styrka, mot den lilla hop, Swerre anförde, kommo honom först till mötes. Derwid tilldrog sig det märkwärdiga, att Upp-Tronderna hade satt banérföraren, sjelf owan, på en owan häst, hwilken ryttaren icke kunde hålla, utan rusade hästen midt in bland Birkebenarnes fylkingar, så att twänne män blefwo ihjälridna, men han sjelf föll af hästen; fick sålunda Swerre Konung Olofs banér, och fienden flydde. Då kom Swerre ihog sin dröm, att den Helige Olof gaf honom sitt banér, och blef han deraf mycket uppmuntrad till frimodighet i sina strider. I staden Trondhjem blef han, wid sin ankomst dit efter den wunna segern, med all hedersbewisning emottagen samt, så wäl af borgarne som der dit församlade landtfolket, på allshärjarting till Konung tagen, och swors under honom med wapnatag allt landet och allmogen, efter landslagen den gamla.

Ifrån denna tiden började Konung Magnus och Erling Jarl hafwa mycket folk hos sig; ehuru de wäl icke förmådde,

att Swerre skulle wåga anfalla dem med så litet manskap, wore dock att wänta, det Konungarne en gång skulle mötas, och deras twist slitas. Det tröfwade icke heller länge, att Konung Swerre kom, på hemliga, obanade wägar, ned i Wiken och till Kunghälla. De spejare, han utsändt i bygden, bådade honom snart, att Konung Magnus och Orm, hans broder, med stor krigsmagt woro i antågande. Med mycken försigtighet drog sig Konung Swerre undan med sina få, men modfulla Birkebenare, så att ofta Konung Magnus med sin här rastade, der Konung Swerre warit några timmar förut. Slutligen, når Swerre kommit till ett ställe, der han såg sig både kunna strida och fly undan, allt som lyckan tillskyndade, sade han till sitt folk: «Nu synes mig tid, efter så många beswärligheter, att wi bida Magnus och lära känna, huru hans mån förstå föra sina wapen, emedan wi ju ändå hafwa kommit hit till Norrige i akt och mening att en gång gå honom under ögonen. Han tror sig wäl genom sin stora magt kunna denna gången med ens nederlägga oss; men Gud kan dock gifwa den seger, som han sådant ämnat.» Då Birkebenarne hörde detta beslut, gladdes de högeligen, ty de hade inom sig knorrat öfwer sin höfwidsmans senfärdighet att föra dem emot Magni fylkingar. I deras wåg war en bro öfwer en bred ström, och der på andra sidan ett snar eller träsk. Der förbolde sig Birkebenarnes här och afbidade fiendens ankomst. När Magnus och Orm med en liten del af hären kommit öfwer bron, mottogo Birkebenarne dem först med sina pilar, och sedan gjorde de det häftigaste anfall med sina spjut. Konung Magnus uppmuntrade wäl sitt folk; men Birkebenarne woro denna gången uthwilade och hade goda wapen, så att manfallet på fiendernas sida blef ganska stort, och de började fly. Magnus och Orm blefwo sårade och begåfwo sig jemwäl på flykten, så att Konung Swerre behöll platsen. Men att förfölja de flyende, eller längre stadna qwar i Wiken, der han alltid rönt största motstånd, wågade han denna gången icke, utan war nöjd dermed, att, den första gången han drabbade tillsamman med Konung Magnus, hans folk behållit segern; sådant plär gifwa hälften wunnet nästa gång. Sålunda be-

gåfwo sig Birkebenarne, wäl klädda och bewäpnade samt mycket berömda, till sina wänner i Wärmeland.

Wiken, wårt nuwarande Bohus-län, war denna tiden jarladöme under Konung Waldemar i Danemark, och Erling hade med swärdtag af honom blifwit Jarl deröfwer. Han hade i sitt jarladöme sina mesta och pålitligaste wänner. En gång hade Birkebenarne så hemligen kommit ned i Wiken, att Jarlen derom ingen kunskap hade, och ämnade de sålunda nattes tid öfwerraska honom; men en man i byn, der de gästade, och som hade undfägnat dem wäl och låtsade wara deras wän, sände lönligen budskap till Erling att taga sig till wara. Så blef Erling räddad, och Birkebenarne sjelfwa kommo i stor fara. Utaf denna, eller någon dylik tilldragelse i deßa oroliga tider, då de flesta striderna om Norriges rike började i Wiken, härleder sig det sedan, intill wår tid, i hela Norden gängse ordspråket: «Det är godt att ha en wän i Wiken.»

Wid denna tid hade Konung Swerre plundrat och brant en gård, tillhörande en rik höfding, wid namn Simon, och fört 40 nöt derifrån till Wärmeland. Derefter drog han med sitt folk Göta-älfwen uppefter, tilldeß han kom till ett skogwuxet näs, som då kallades Hufwudnäs, der nu staden Wänersborg är belägen. Der hade han lagt sig till hwila en natt uti en gård; men bud kom till honom från Götalandet, att Simon samlat hår och war i antågande med mycket folk. Då stod konungen hastigt upp, samlade Birkebenarne och uppmuntrade dem att ingalunda frukta, fast bondehären war stor. Med stor häftighet anföll han, ånskönt ännu war mörka natten, Simons hår der ute på näset, och dröjde det icke länge, att bönderna togo till flykten. Mer än fyratusende af Simons mån sägas hafwa stupat i det namnkunniga slaget wid Hufwudnäs.

I Wärmeland dröjde denna gång Swerre icke länge. Han insåg wäl, att han nu, genom så mycken ådagalagd mandom och försigtighet, hade blifwit så känd, att de, som woro mißnöjda med Erlings härdhet och högmod, skulle wåga trygga sig wid honom och komma till hans banér, når han nästa gång komme till Norrige. Han meddelade derföre sina trogna

folkslagare, Virkebenarne, att han för andra och sista gången ämnade företaga den besvärliga färden genom Jernbäraland och Jämtland nordut in i Norrige, der han förmodade sig nu få bistånd nog af sina vänner att winna sitt fädernerike, så främt Gud honom sådant ämnat. De togo sålunda afsked af sina vänner och anträdde för andra gången, men bättre rustade och medelsatta än sist, den mödosamma färden. Men, komna till Jernbäraland, uppreste sig Dalkarlarne mot dem, sägande sig ingalunda ämna låta sådana okända Konungar färdas genom sitt land. Konung Swerre steg då fram för den samlade Dalallmogen, talade länge och lade så wäl sina ord, att bönderna gjorde honom gästabud och befordrade på allt sätt hans resa. I Helsingeland mötte swårare hinder af Erlings och Konung Magni wänner. De höllo ting wid Alfta och nekade Swerre att komma på tinget. Då fylkade Konungen sina män och steg frimodigt fram och talade, påminnande dem, huru litet godt Erling Jarl och Konung Magnus af dem förstyllt, samt huru liten heder det skulle göra Helsingarnes gästfriher, om det spordes, «att Christna män, som kommit med frid och wänskap till dem, måst uppehålla sitt lif med hästakött». Wid dessa ord framleddes af hans folk twänne hästar, ämnade, som han sade, att här slagtas för hungers skull. Då tyckte sig Helsingarne ringa heder hafwa af detta willkor och blefwo så intagne af hans wältalighet, att de bjödo till måltid Konungen och alla hans män. När Jämtarne spordo, huru Helsingarne mottagit Konungen, ställde de sig mycket wänligt sinnade och undfägnade honom wäl wid hans ankomst. Han lät derföre sitt folk sprida sig i bygden, att söka sig hwila och förfriskning, ty wägen hade warit mödosam. Några få män woro den natten qwar hos honom. Mellertid, då Jämtarne sågo, att Konungen gjorde sig säker, rådslogo de om aftonen, och kommo der många Konung Magni wänner och länsmän på tinget. De fattade det råd, att nattetid fylka sitt folk i tre flockar samt tidigt på morgonen öfwerfalla Swerre och dräpa honom. Men wid midnatt wäcktes han af en man, som uppenbarade för honom detta swek, bedjandes honom taga sig till wara. Konungen sade sig mest bekymrad

gåfwo sig Birkebenarne, wäl klädda och bewäpnade samt mycket berömda, till sina wänner i Wärmeland.

Wiken, wårt nuwarande Bohus-län, war denna tiden jarladöme under Konung Waldemar i Danemark, och Erling hade med swärdtag af honom blifwit Jarl deröfwer. Han hade i sitt jarladöme sina mesta och pålitligaste wänner. En gång hade Birkebenarne så hemligen kommit ned i Wiken, att Jarlen derom ingen kunskap hade, och ämnade de sålunda nattetid öfwerraska honom; men en man i byn, der de gåstade, och som hade undfägnat dem wäl och låtsade wara deras wän, sände lönligen budskap till Erling att taga sig till wara. Så blef Erling räddad, och Birkebenarne sjelfwa kommo i stor fara. Utaf denna, eller någon dylik tilldragelse i deßa oroliga tider, då de flesta striderna om Norriges rike började i Wiken, härleder sig det sedan, intill wår tid, i hela Norden gångse ordspråket: «Det är godt att ha en wän i Wiken.»

Wid denna tid hade Konung Swerre plundrat och brant en gård, tillhörande en rik höfding, wid namn Simon, och fört 40 nöt derifrån till Wärmeland. Derefter drog han med sitt folk Göta-älfwen uppefter, tilldeß han kom till ett skogwuxet näs, som då kallades Hufwudnäs, der nu staden Wänersborg är belägen. Der hade han lagt sig till hwila en natt uti en gård; men bud kom till honom från Götalandet, att Simon samlat hår och war i antågande med mycket folk. Då stod konungen hastigt upp, samlade Birkebenarne och uppmuntrade dem att ingalunda frukta, fast bondehären war stor. Med stor häftighet anföll han, ånskönt ännu mörka natten, Simons hår der ute på näset, och dröjde icke länge, att bönderna togo till flykten. Mer än af Simons mån sägas hafwa stupat i det wid Hufwudnäs.

I Wärmeland dröjde denna gå
insåg wäl, att han nu, genom
och försigtighet, hade blifwit
nöjda med Erlings härdh
sig wid honom och kor
gång komme till Norr

fölfeslagare, Birkebenarne, att han för andra och si
ämnade företaga den beswärliga färden genom Je
och Jämtland nordut in i Norrige, der han förmod
så bistånd nog af sina wänner att winna sitt fäde
främt Gud honom sådant ämnat. De togo sålund
sina wänner och anträdde för andra gången, men b
de och medelsatta än sist, den mödosamma färden.
na till Jernbåraland, uppreste sig Dalkarlarne m
gande sig ingalunda ämna låta sådana okända Konu
genom sitt land. Konung Swerre steg då fram f
lade Dalallmogen, talade länge och lade så wäl
bönderna gjorde honom gästabud och befordrade
hans resa. I Helsingeland mötte swårare hind
och Konung Magni wänner. De höllo ting w
nekade Swerre att komma på tinget. Då fylk
sina män och steg frimodigt fram och talade, på
huru litet godt Erling Jarl och Konung Mag
skyllt, samt huru liten heder det skulle göra
frihet, om det spordes, «att Christna män,
frid och wänskap till dem, måst uppehålla
kött». Wid deßa ord framleddes af hans
ämnade, som han sade, att här slagto
Då tyckte sig Hel[illegible]ne ringa heder
och blefwo så i[illegible] hans wälta
[illegible] Konunge[illegible] hans män
[illegible] Helsingar[illegible] Konung
[illegible] de h

— och derwid signade han död till jorden. Då begärde borgarne i staden grud af Östen, och blef han så till Konung tagen. Derifrån begaf han sig söder ut, och gick honom nu folket, der han framfor, med beredwillighet till handa.

Konung Magnus war i Tunsberg, när han sporde dessa händelser, och töfwade icke länge, förrän han kom med sin här Birkebenarne till mötes. På en ort, som het Ree, stod wapenskiftet dem imellan. Mycken snö hade fallit, och wädret war mycket kallt, så att Birkebenarne hade natten förut warit skingrade i husen. Magnus fylkade sitt folk tidigt, och de trampade snön omkring sig, så att de ohindradt kunde utbreda sig. Men, när Östens härrop hördes, och hans män med hast samlades och wille efter sin wana häftigt anfalla, kommo blott några få, som gingo på wägen, fram; men de, som skulle utbreda sig åt sidorna, sjönko ned i snön, och, sedan de främsta blifwit slagna, dröjde icke länge, inan Östens folk, som sökte komma undan fienden ur snön, började fly. De blefwo med ifwer förföljda, och många föllo för fiendens swärd; men de mesta kommo undan, hit och dit skingrade i bygden. Den unga Konung Östen kom in i en bondstuga och bad bonden, att han skulle undangömma honom för hans förföljande fiender. Men bonden, som wäntade sig wänskap och lön derför af Magnus och Erling, slog honom ihjäl och förde honom död till den gård, der Konungen war. Magnus satt och wärmde sig wid en stockeld, som war uppgjord i stugan, och sutto hans män trötta rundt omkring på bänkarna, och mycket folk war i stugan, samtalande om slaget. Då kom det budskap till Konungen, att Östen war dödad, och hans kropp derutanföre. Bondens bragd kallades af många nidgerning och berömdes icke mycket; men Magnus wille se den unga Konungasonen, som fallit i sin ungdoms styrka, och lät bära in i stugan hans döda kropp. Men på bänken satt, okänd af alla, en trogen Birkebenare, döljande swåra sår. När han fick se sin höfding, swall hans bröst af smärta och hämd. Han sprang fram, lyftande sin stridsyxa, och hade Magnus der sett sin sista dag, om icke en af hans raska män märkt det tillämnade hugget och hastigt stött till yxan, som war rigtad mellan skuldrorna;

så att hon nu halkade ut åt sidan i skulderbladet och gjorde ett söga farligt sår. Då höjde Birkebenaren andra gången sin yxa, ämnandes dermed afhugga en mans båda ben, som låg på bänken; det war Orm, Konungens broder; men denne kastade hastigt benen undan, så att yxan fastnade djupt in i bänken. Då dräptes Birkebenaren, genomstungen af spjut, så att han icke kunde falla till marken. Berömd och prisad af hjeltarne, låg der den trogna Östens man bredwid sin Konung, och Magnus önskade sig hafwa mången sådan trogen följeswen i wäntande strider.

Såsom efter en storm förskingrade, samlades Birkebenarne åter, från sina tillflyktsorter, i Wärmland. Sin fallna höfding förjde de högeligen. De woro icke nu, som fordom, en ohyfsad röfwareflock. Han hade lärt dem ärlig strid och ingifwit i deras bröst början till menniskowärde: kärlek och trohet.

7. Birger Brosa och Swerre, Konungason af Norrige.

Ifrån hedentid låg, på Göta Älfwens strand i Westergötland, en gammal och folkrik stad, Liodhus benämd, må hända deraf, att ljudet från forsfallen ständigt hördes der; men sedan kallades staden Lödöse. Dit kom, på sommaren af Konung Knuts regerings nionde år, en ung okänd man, hög och ansenlig till wext, förståndig och behaglig till seder och umgänge. Han kom ofta till samtal med de förståndigare i staden om de sednaste tilldragelserna i Norrige, samt om tillständet derstädes med Konung Knut och hans förnämsta män och rådgifware i Swerige. Det war Swerre, Konung Sigurd Haraldssons son; men han uppenbarade för ingen sin härkomst, emedan Erling Jarl och Konung Magnus sparade hwarken magt eller list, att utrota all Harald Gylles ätt. Men om Swerre och hans moder Gunhild hade de ingen kunskap, emedan hon aldrig burit Drottninganamn och hade, när Swerre war fyra år gammal, farit med honom till Fär-Öarna. Der uppfostrades han af Biskop Hroe och fick sådan lärdom, att han ämnades till prest. Men, när han hunnit manbar ålder, uppenbarade Gunhild för honom hans fäderne. Då märkte Swerre, att hans öde wändes annorlunda, än som ämn-

nade nåd, och ålade honom ett wite, förän att tillfälligt samt lemnande honom föga hopp om lugn och hwila ifrån den dagen. Uti hans bekymmer, huru han uppbära kunde den börda, som Wigarsstagen lade honom uppå, och undgå den skäck på sitt namn, det skulle medföra, om han nu lemnade sin ärfts fiender i rolig besittning af Harald Gylles rike, styrkte sig han mycket af en dröm. Honom tyckte sig stor ofrid i Norriges land för de många Konungabytens skull, som en lång tid warit. Då syntes honom Konung Olof den Helige på ett högt rum, och Swerre tyckte sig känna en längtan att komma till honom; det lyckades, och Konung Olof tog med mycket blidt anlete emot honom. I det samma bådades, att fienderna Erling och Magnus med stor härsmagt stodo derutanföre, färdiga till anfall. Konung Olof sade: «Tag mitt banér! Det skall du alltid hädanefter föra»; och gick han då emot fienden. Derutanföre war en lång gång, så att banéret i begynnelsen icke kunde bäras högt; men, när de kommo ut i det fria, anföllo fienderna med häftighet; då kom St. Olof och betäckte dem alla med sin sköld, hwarwid fienden wek tillbaka allt mer och mer samt slutligen förswann. Så gingo de glade fram och uppställde banéret på ett stort och härligt fält. —

Swerre begaf sig härefter till Norrige och wistades ofta i Kunghälla, der han samtalade med Erling Jarl, fastän stadse ofänd, samt wistades en tid bland Konungens hirdmän. Der öfwade han sig mycket i wapenlekar och lärde känna de mäns styrka och tillgångar, med hwilka han wäntade sig framdeles få mycket att dela. Men af sin faders syssterman, Östgöta Jarlen Birger Brosa, wäntade han sig det mesta bistånd och begaf sig derföre om hösten, såsom wi tillförne nämne, öfwer Älfwen in i Götaland, der han dwaldes en tid i Lindshus. Mot Julen anträdde han sin färd till Östergötland och fann sina fränder å jarlaborgen derstädes. Hans faderss syster, Brigitta, mottog honom med största fägnad. Likaledes Jarlen, som war mycket gästfri och wänsäll samt bad honom blifwa sin gäst öfwer Julen, hwartill han tacknämligen samtyckte. En dag yppade han för Jarlen det åliggande, som förde honom dit, och begärde hans bistånd mot Erling och Mag-

gunst, att återvinna sitt fädernerike; men Birger swarade, det han icke wille draga ofrid öfwer sitt eget jarladöme, som lätt kunde ske till hans eget förderf, om han nu ökade den owänskap, han redan torde hafwa ådragit sig af Erling, för den undsättning skull, han gifwit Swerres syskonabarn, Östen. Detta swar förminskade ingalunda den unga Konungasonens bekymmer; dock hade Jarlen mot honom bättre i sinnet, än orden föllo denna gång, hwilket ock snart kom i dagen. Birger insåg wäl, hwad nytta för Götaland det i en framtid skulle medföra, om hans fränder kunde komma till rolig besittning af Norriges thron, hwarigenom ock den stora ofrid, som nu en tid med brand och plundringar gjort landtfolket på bägge sidor om Älfwen så olyckligt och utarmadt, kunde en gång få en ända. Thy wille han först utgrunda Swerres sinne, om det wore stadigt nog, att derpå en förhoppning för bägge dessa grannrikens framtida wälfärd kunde byggas. Swerre märkte, att Jarlen med flit drack honom oftare till än wanligt, och att Skutulfwennen (så kallades den tiden höfdingarnes munskänk), som hade dryckeskaren om hand och bar dem kring salen wid dryckesstämman, oftare kom till honom än till de andra förnäma gäster, som der woro om Julen; men han aktade sig alltid att dricka för mycket, huru god drick än för honom iskänktes. Jarlen märkte det och fann, att han wäl war wänlig och blid mot alla gästerna och lätt till samtal, dock alltid minst om det, som låg honom mest om hjertat. Detta iakttog Jarlen ganska noga och sade sig sällan hafwa sett en man, så hugfast, och som hade så magt öfwer sina begär. Det hade han städse erfarit, att män med sådant stadigt sinne woro de, som skickade sig bäst till stora bedrifter, och hos hwilka de bästa råd mognade samt med mesta ihärdighet fördes till sin fullbordan. Så skiljdes Jarlen och Swerre denna gången åt, något efter Julen, och hans faders syster utrustade honom wäl samt med hederliga begåfningar. Han åtnöjde sig med det råd, han af Jarlen fick, att afbida, hwad framgång hans syskonabarn Östen kunde hafwa i Norrige, och mellertid begifwa sig till sin systers man, Lagman Thorwider på Hammur i Wärmeland. Thorwider war en rik och

mägtig man, och är troligt, att han på sin gård, till tjenstbar-het i Hammarö gamla kyrka, haft en Munkeboning, eller klo-ster, såsom sägen är i bygden.

Wid denna tid kom tidning om Östens fall i slaget wid Ree, och Birkebenarne, som nu saknade höfding, samlades i Wärmeland till Swerre och uppmanade honom till hämd, ut-lofwande sig willja blifwa honom trogna, såsom de warit hans syskonabarn. Men Swerre, sjelf fattig och utan hopp att, såsom det höfwes en anförare, kunna försörja och uppklä-da dessa trasiga, fast oförskräckta, krigare, sade dem, att de borde wända sig till Birger Brosa och taga hans son Philip till sin Konung, emedan han både war af Harald Gylles ätt och hade medel att bereda dem ett lyckligare öde. Detta råd behagade Birkebenarne wäl, och sändemän kommo af deras flock till Jarlen i Östergötland. Jarlen mottog de tappra krigsmännen mycket wäl, lofwandes dem alltid skydd och bi-stånd, enär de togo sin tillflykt till Götaland, men sade dem derjemte, att de hade en närmare arfwinge till Norriges land, än hans son war, och att Swerre wore den man, som han förmodade besutte de egenskaper, hwilka kunde göra dem lyck-liga och föra dem till seger och ära. Han talade ock med Konung Knut, som den tiden wistades nere i Götalandet, om deras ärende, och skrefwo de båda, Jarlen och Konungen, bref med dem till Swerre, uppmuntrande honom att blifwa höf-widsman för de trogna Birkebenarne samt lofwande honom wänskap och bistånd. Birger sade ock till de utsände, att de skulle noga bewaka Swerre, och, om icke annorlunda ske kun-de, med wåld aftwinga honom bifall till deras önskan. Med sådant besked wände sändemännen tillbaka till Wärmeland och aflemnade till Swerre Jarlens samt Konung Knuts bref och helsning. Men han undskyllade sig, såsom förut, förebärande sin fattigdom och oskicklighet; i sitt sinne hade han beslutit att i främmande land söka trygghet och lycka, sedan hans färd redan blifwit i Norrige allmänt omtalad, och han fruktade Er-lings magt och försåt. Imellertid såg han sig bewakad af Birkebenarne, såsom en fånge, tilldeß en dag de stego inför Swerre och förelade honom twänne willkor; endera att blifwa

deras höfding och gifwa dem ed derpå, «eller ock», sade de; «willja wi nu dräpa dig och dermed winna oß kost och kläder af Konung Magnus och tjena honom». Af sådant tal kunde Swerre förstå, att Birkebenarne hade allwar och ihärdighet i sina förehafwanden, hwarföre han walde det willkor, som tycktes honom bäst wara, att blifwa deras förman, och beslöt tillika inom sig, att derefter dela med- och motgång med dem, ehwad för skickelser han än kunde gå att möta. Så blef Swerre tagen till Birkebenarnes höfding på andra Söndagen i Fasten, och följande dagen swuro sjutio man, dem han utsett till hufwudmän hwar för sin fylking, honom tro- och huldhet.

Wiken, eller Bohuslän, war hans egentliga fädernerike. Dit sammandrog han sitt folk, i den förhoppning att winna bistånd och undsättning; men hans faders fordna wänner woro icke mer till, och Erlings magt war alltför stor, att kunna angripas med så ringa stridskrafter. Då han icke heller wille tillåta sitt folk att plundra landtmännen och märkte, att de flesta bland hans Birkebenar fördenskull walt honom till anförare, att han skulle föra dem till mord och rof, men swårligen kunde hållas i lydnad, wek han tillbaka in uti Wärmeland. Der började han utgallra och bortdrifwa ur sina fylkingar sådana män, som woro gudlösa mördare och rånsmän, och behöll blott sådana, som wille antaga ärliga krigsmannafeder. Med deßa utwalda företog han en farlig och mödosam färd nordut åt Norrige genom Jernbäraland, Herjedal och Jämtland. Förut hade han låtit bref afgå till Telemarken, der han hade sina pålitligaste wänner, angående sin ankomst, till att börja sitt mödosamma arbete. Genom tolfmilaskogen, såsom han ännu i dag kallas, kom Swerre in i Wärmeland till Ekes härad. I Jernbäraland fann han folket den tiden alldeles wildt. De hade aldrig sett en konung förut; dock erhöll Swerre af dem godt bistånd och fri färd genom deras land. I Swerres Saga beskrifwes hans färd, och lär wäl ingen krigshär, mer än Birkebenarne, någonsin hafwa uthärdat sådana beswärligheter. Genom skogar och ödemarker, öfwer träsk och moras, uti isloßningstiden, gick deras wäg. I mån-

ga dagar hade de ej annan föda än tollsafwa och björkbark. Så öfwade sig hans folk att tåligt uthärda hunger, törst och natt-wak, och war alltid höfwidsmannen den, som kunde mest uthärda samt med sin rådighet uppmuntrade dem alla i de största faror. Derjemte war han så öm om sitt folk, att ingen war i sådan nöd, att ju Swerre wågade sitt lif för hans räddning. Deraf wexte mycket den trohet och kärlek till sin höfding, som sedan gjorde Birkebenarnes namn så berömdt i hela Norden. Deras stridssätt war sådant, att de anföllo lika modigt den största fiendtliga här som den minsta; men, når fienden började blifwa ifrig i sitt förswar, i händelse han ej kom på flykten i första anfallet, förswunno Birkebenarne, snabba som winden. De woro farliga att förfölja, ty den flyende Birkebenaren wände sig hastigt om, och hans pil war alltid den förföljandes bane. Ofta, når de wäntades i full slagordning, kommo de icke; men owäntade kommo de sin fiende öfwer hufwudet. Telemarksboerna hade efter Swerres bref beredt sig att komma honom till möte med folk, lifsmedel och wapen wid hans första inträde nordan i landet. Den första seger, Birkebenarne wunno, war öfwer Upp-Tronderne, som med Konung Olofs banér och mångdubbel styrka, mot den lilla hop, Swerre anförde, kommo honom först till mötes. Derwid tilldrog sig det märkwärdiga, att Upp-Tronderna hade satt banérföraren, sjelf owan, på en owan häst, hwilken ryttaren icke kunde hålla, utan rusade hästen midt in bland Birkebenarnes fylkingar, så att twänne män blefwo ihjälridna, men han sjelf föll af hästen; fick sålunda Swerre Konung Olofs banér, och fienden flydde. Då kom Swerre ihog sin dröm, att den Helige Olof gaf honom sitt banér, och blef han deraf mycket uppmuntrad till frimodighet i sina strider. I staden Trondhjem blef han, wid sin ankomst dit efter den wunna segern, med all hedersbewisning emottagen samt, så wäl af borgarne som det dit församlade landtfolket, på allshärjarting till Konung tagen, och swors under honom med wapnatag allt landet och allmogen, efter landslagen den gamla.

Ifrån denna tiden började Konung Magnus och Erling Jarl hafwa mycket folk hos sig; ehuru de wäl icke förmådde,

att Swerre skulle wåga anfalla dem med så litet manskap, woro de dock att wänta, det Konungarne en gång skulle mötas, och deras twist slitas. Det tröfwade icke heller länge, att Konung Swerre kom, på hemliga, obanade wägar, ned i Wiken och till Kunghälla. De spejare, han utsändt i bygden, bådade honom snart, att Konung Magnus och Orm, hans broder, med stor krigsmagt woro i antågande. Med mycken försigtighet drog sig Konung Swerre undan med sina få, men modfulla Birkebenare, så att ofta Konung Magnus med sin här rastade, der Konung Swerre warit några timmar förut. Slutteligen, når Swerre kommit till ett ställe, der han såg sig både kunna strida och fly undan, allt som lyckan tillskyndade, sade han till sitt folk: «Nu synes mig tid, efter så många beswärligheter, att wi bida Magnus och lära känna, huru hans mån förstå föra sina wapen, emedan wi ju ändå hafwa kommit hit till Norrige i akt och mening att en gång gå honom under ögonen. Han tror sig wäl genom sin stora magt kunna denna gången med ens nederlägga oß; men Gud kan dock gifwa den seger, som han sådant ämnat.» Då Birkebenarne hörde detta beslut, gladdes de högeligen, ty de hade inom sig knorrat öfwer sin höfwidsmans senfärdighet att föra dem emot Magni fylkingar. I deras wåg war en bro öfwer en bred ström, och der på andra sidan ett snar eller träsk. Der förbolde sig Birkebenarnes här och afbidade fiendens ankomst. När Magnus och Orm med en liten del af hären kommit öfwer bron, mottogo Birkebenarne dem först med sina pilar, och sedan gjorde de det häftigaste anfall med sina spjut. Konung Magnus uppmuntrade wäl sitt folk; men Birkebenarne woro denna gången uthwilade och hade goda wapen, så att manfallet på fiendernas sida blef ganska stort, och de började fly. Magnus och Orm blefwo sårade och begåfwo sig jemwäl på flykten, så att Konung Swerre behöll platsen. Men att förfölja de flyende, eller längre stadna qwar i Wiken, der han alltid röne största motstånd, wågade han denna gången icke, utan war nöjd dermed, att, den första gången han drabbade tillsammans med Konung Magnus, hans folk behållit segern; sägnet plär gifwa hälften wunnet nästa gång. Sålunda be-

gåfwo sig Birkebenarne, wäl rådda och bewäpnade samt mycket berömda, till sina wänner i Wärmeland.

Wiken, wårt nuwarande Bohus-län, war denna tiden jarladöme under Konung Waldemar i Danemark, och Erling hade med swärdtag af honom blifwit Jarl deröfwer. Han hade i sitt jarladöme sina mesta och pålitligaste wänner. En gång hade Birkebenarne så hemligen kommit ned i Wiken, att Jarlen derom ingen kunskap hade, och ämnade de sålunda nattetid öfwerrasta honom; men en man i byn, der de gästade, och som hade undfägnat dem wäl och låtsade wara deras wän, sände lönligen budskap till Erling att taga sig till wara. Så blef Erling räddad, och Birkebenarne sjelfwa kommo i stor fara. Utaf denna, eller någon dylik tilldragelse i deßa oroliga tider, då de flesta striderna om Norriges rike började i Wiken, härleder sig det sedan, intill wår tid, i hela Norden gängse ordspråket: «Det är godt att ha en wän i Wiken.»

Wid denna tid hade Konung Swerre plundrat och bränt en gård, tillhörande en rik höfding, wid namn Simon, och fört 40 nöt derifrån till Wärmeland. Derefter drog han med sitt folk Göta-älfwen uppefter, tilldeß han kom till ett skogwuxet näs, som då kallades Hufwudnäs, der nu staden Wänersborg är belägen. Der hade han lagt sig till hwila en natt uti en gård; men bud kom till honom från Götalandet, att Simon samlat hår och war i antågande med mycket folk. Då stod konungen hastigt upp, samlade Birkebenarne och uppmuntrade dem att ingalunda frukta, fast bondehåren war stor. Med stor häftighet anföll han, ånskönt ännu war mörka natten, Simons hår der ute på näset, och dröjde det icke länge, att bönderna togo till flykten. Mer än fyratusende af Simons mån sägas hafwa stupat i det namnkunniga slaget wid Hufwudnäs.

I Wärmeland dröjde denna gång Swerre icke länge. Han insåg wäl, att han nu, genom så mycken ådagalagd mandom och förslagtighet, hade blifwit så känd, att de, som woro misnöjda med Erlings härdhet och högmod, skulle wåga trygga sig wid honom och komma till hans banér, når han nästa gång komme till Norrige. Han meddelade derföre sina trogna

följeslagare, Birkebenarne, att han för andra och sista gången ämnade företaga den besvärliga färden genom Jernbäraland och Jämtland nordut in i Norrige, der han förmodade sig nu få bistånd nog af sina vänner att winna sitt fädernerike, så främt Gud honom sådant ämnat. De togo sålunda afsked af sina vänner och anträdde för andra-gången, men bättre rustade och medelsatta än sist, den mödosamma färden. Men, komna till Jernbäraland, uppreste sig Dalkarlarne mot dem, sägande sig ingalunda ämna låta sådana okända Konungar färdas genom sitt land. Konung Swerre steg då fram för den samlade Dalallmogen, talade länge och lade så wäl sina ord, att bönderna gjorde honom gästabud och befordrade på allt sätt hans resa. I Helsingeland mötte swårare hinder af Erlings och Konung Magni wänner. De höllo ting wid Alfta och nekade Swerre att komma på tinget. Då fylkade Konungen sina män och steg frimodigt fram och talade, påminnande dem, huru litet godt Erling Jarl och Konung Magnus af dem förskyllt, samt huru liten heder det skulle göra Helsingarnes gästfrihet, om det spordes, «att Christna män, som kommit med frid och wänskap till dem, måst uppehålla sitt lif med hästakött». Wid deßa ord framleddes af hans folk twänne hästar, ämnade, som han sade, att här slagtas för hungers skull. Då tyckte sig Helsingarne ringa heder hafwa af detta willkor och blefwo så intagne af hans wältalighet, att de bjödo till måltid Konungen och alla hans män. När Jämterne spordo, huru Helsingarne mottagit Konungen, ställde de sig mycket wänligt sinnade och undfägnade honom wäl wid hans ankomst. Han lät derföre sitt folk sprida sig i bygden, att söka sig hwila och förfriskning, ty wägen hade warit mödosam. Några få män woro den natten qwar hos honom. Mellertid, då Jämterne sågo, att Konungen gjorde sig säker, rådslogo de om aftonen, och kommo der många Konung Magni wänner och länsmän på tinget. De fattade det råd, att nattetid fylka sitt folk i tre flockar samt tidigt på morgonen öfwerfalla Swerre och dräpa honom. Men wid midnatt wäcktes han af en man, som uppenbarade för honom detta swek, bedjandes honom taga sig till wara. Konungen sade sig mest bekymrad

wara för sitt folk, som låg kringspridde i bygden; men sjelf bewäpnade han sig med de män, som woro till hands, och skyndade ned till sjöstranden. Jämtarne, 1200 man starka, woro församlade på Undersö, som nu kallas Frösö; men Konungen hade 100 män allenast. «Bönderna», sade Konungen till sitt folk, «lära nu i mörkret swårligen kunna skilja wän från fiende; derföre skola wi taga deras egen lösen och igenkänningsord, då wi med största häftighet anfalla dem; men sedan skall hwar och en draga sig, så fort han förmår, ur striden bort under öen.» Så fort Birkebenarne kommo öfwer sundet, anfölle de bondehären och blefwo snart omringade; men, då Jämtarne hörde, att Birkebenarne hade samma lösen som deras eget folk, förwillades de, och, när Konung Swerre och hans män dragit sig ur striden bakom öen, fortfor landtfolket att dräpa hwarandra, allt intill dager. Då märkte bönderna, att de slogos inbördes, och woro mycket trötte af striden. Då kom Konungen ned af öen med sina stridsmän och gjorde ett hårdt anfall på dem, så att de blefwo slagna och flydde. Derefter begärde Jämtarne grud och lemnade gißlan; men Swerre pålade dem att utbetala i förlikning mycket penningar och drog så nordut in i Norrige.

Att förtälja alla de strider, Konung Swerre med sina trogna Birkebenare måste bestå mot Magnus och Erling Jarl, hörer icke till wåra Swenska Sago-Häfder; men icke alltid hade Swerre lycka med sina merändels tre eller fyra hundrade mot deras twå, ofta tre tusende. Mången natt efter ett förloradt slag, der han sett sina män förskingras, den ena åt öster, den andra åt wester, satt han ensam på en sten i skogen eller på en klipphäll, något utseddt ställe till mötesplats, och wäntade wid solens uppgång sina tappra kamrater. Med trofasta handslag mötte stallbröderna då hwarandra, samtalade om sista slaget och beredde sig till något nytt anfall. En gång hade de dragit öfwer fjellen söder ned i landet; men Konung Magnus och Jarlen kommo så hastigt emot dem med tretusende wäl bewäpnade, att de ingen annan undflykt hade, än tillbaka samma wäg öfwer den wilda, obebodda fjellbygd, som är beryktad för de många wandrare, som förgåtts under den

mödosamma färder berättar i stormilden. Det var Allhelgonamessotid, då Sverre tog de wägwisare, som äro wanda wid den swåra färden, att föra honom och hans folk öfwer fjellet. De hunno icke långt af wägen, så kom med storm en sådan snöyra, att snart wägwisarne sjelfwa förlorade sin led, så att de alla irrade hit och dit i flera dagar. Den förstrackliga stormil, hwarom det enfaldiga folket tror, att det är en trollpacka, som hwirflar fram, och som kallas Asgårds Reisa, war ock nu på färde. Wägwisaren förmanade sina följeslagare, att, når susningen hördes, i samma ögonblick skulle de kasta sig ned på marken och draga sina sköldar öfwer hufwudet, emedan så stark wore ingen man, att han ju af honom skulle förderfwas. En af Birkebenarne wille icke iakttaga detta; då slog stormilen honom mot en klippa, så att ryggen bröts af på trenne ställen, och blef han genast död. I flera dagar warade owädret och deras willande färd i snön på fjellet, och war deras enda näring snön, som de åto. Då kom deras hårdade lefnad till gagn, och inga andra än Birkebenarne kunde hafwa utstått sådan möda. En dag kommo de tillsammans kring sin höfding och sade sig, heldre än att här förgås och längre lida denna bittra nöd, wilja på de gamla hedningars modfulla wis sjelfwa störta sig utför klipporna och så med någon minneswärd mandomsbedrift sluta sitt hårda tillo årofulla lif. Men Konungen uppmuntrade dem med de Christnas hopp till Gud och Förlysnen samt uppmanade till tålamod, sägandes bättre höfwas dem att manligen underkasta sig sitt öde. Detta upplifwade deras mod, och, då de sågo Konungen stark dela lika lott med dem och likwäl gå framåt, följde de honom efter. Den bön, de hade suckat, efter Konungens förmaning, om hjelp från himmelen, blef icke heller fåfäng: en klarnad himmel wisade dem några närliggande menniskobeningar, der de snart återhemtade mod och krafter. Wi förbigå nu berättelserna om allt det mödosamma arbete, som Konung Sverre hade att genomgå, till den tid, då han lade under sig sitt fädernerike, och willja blott förtälja, huru det lyckades honom i den första striden mot Jarlen och Konung Magnus.

På en hed, några timmars väg från Nidaros, fått Konung Swerre, och hans män lägo omkring att hwila sig efter dagens strid med Konung Magni folk, som låg i Nidaros. Swerre med sin lilla hop hade ställt sig miströstande och dragit sig undan öfwermagten till det ställe, der han nu satt. Då bådades honom af utwakten, att en bonde war kommen, som förde malt, att sälja i staden. Swerre wille tala med landtmannen och frågade om priset på maltet, men hade slutligen, att han, såsom nu ämnande sig nord åt fjellen, icke behöfde köpa det, utan lät bonden så fara. Erling Jarl war wan att kunskapa wäl och hafwa säkrare kännedom om alla saker, som tilldrogo sig i landet, än andra hans män, och berömde sig deraf mycket. Han hade ock fått fatt i nämda bonde med maltsäckarna och trodde sig nu weta nog om Swerres färd. Följande afton kommo några bland hans skeppshöfdingar och frågade, om icke rådligast wore, att folket höllo sig wäpnadt den natten, och wakter utställdes, att icke Swerre oförwarandes måtte komma öfwer dem, såsom hans sed war. Erling swarade: «Bättre underrättelse har jag, och låta wi för Swerre wara trygga i natt; men, åren I icke för mycket rädda, så will jag ensam hålla wakten i natt om eder alla, såsom jag ofta plägat göra.» Höfdingarne tyckte dessa willkor wara goda och bådade folket, att de så wäl i staden som på skeppen kunde sofwa trygga den natten. De gingo derefter till skeppen, och Jarlen, som war trött af mycket drickande, gick ock till sängs, sedan en utwakt efter wanligheten war utsatt. Efter midnatt red der ned ifrån heden mot staden en krigshöfding på en ståtelig häst med gyldene beslag på betsel och sadel. Honom följde en munter hår af stridslystna krigare. Det war Konung Swerre med sina Birkebenare. Hunnen nära staden, steg han af sin häst, föll på knä framför hären och gjorde en kort bön. Derpå satte han sig åter upp och tilltalade sina män: «Här i byen ligga nu framför oss Magnus Konung och Erling Jarl: de wänta oss icke så snart; men wi willja wäcka dem och mana dem till strid. I hafwen länge nog med mig farit omkring landet och lidit nöd och beswärligheter; men alltför länge hafwa dess

sa-Höfdingar-nämn, hwad oß med detta tillhöra nu tycker tid wara, att wi återwinna wårt rike och wåra egodelar. Låtom oß derföre munera gå fram såsom till en lätt wapenlek, emedan Magnus och hans folk, når de wäckas ur gått dagsruset och komma härut, lära finnes tröga till motståndl Den af eder, som i dag slår en Länshöfwidsman, om der styrkes af åsyna wittnen, skall få Länshöfwidsmans ämbete hwar och en skall blifwa sådan man, som den han i kampen nedeslägger, och den hirdman, som hirdman dräper.» Detta tal behagade Birkebenarne wäl, och räckte hwar stallbroder nu sin stallbroder handen, att förr dö, än gå segerlös från denna strid. Mellertid hade Erlings utwakt bådat honom, hwad å färde war; men lätteligen samlades icke den gången folket, ty de flesta lågo qwar, hwar och en på det ställe, der han föregående afton hade druckit. Jarlen klädde sig hastigt och skyndade, med så många krigshöfdingar och mån, som han kunde, upp till Christ-kyrkan; der fylkade han hären och lät frambära sitt banér. Han war kosteligt klädd med lång brynja och uti sid purpurmantel: i handen kastade han wigt omkring sitt swärd och sade: «I dag skolen I se, om gammelu icke kan bruka sitt swärd.» Länge töfwade det icke, att Birkebenarne, enligt sin wana, med största häftighet gjorde sitt första anfall mot Jarlens leder, så att deßa genaßt började rygga tillbaka; men banérföraren, når han såg, att folket flydde, stötte ned banérstången i jorden, så att de sista bland Swerres mån trodde, att Jarlen ännu stod qwar der, och woro derföre mer tröga att gå framåt. Nu gick Swerre fram och högg ned stången, så att banéret föll på marken; då blef Jarlen sårad i lifwet och började wackla. «Farligt blef du nu sårad!» sade en af hans mån; men Jarlen nekade dertill och ropade till folket, att skyndsamligen ställa sig under Magni banér. Erling föll der död till jorden; men Magnus med alla dem, som kunde undkomma Birkebenarnes swärd, räddade sig på skeppen och flydde. — I fem år hade Konung Swerre derefter att strida med Magnus, tilldeß denne ett sjöslag blef öfwerwunnen och sprang öfwer bord. Hans lik blef följande dagen upptaget ur sjön och af Konung Swer-

te med stor hederbetwisning begrafwet. Från den tiden fall allt folket segraren till, och blef han mycket wänfäll, och lyckades wäl alla hans förehafwanden, så att han med sina Birkebenar manligt wärnade allt folket, så i köpstäderna som på landsbygden. Swerre förde sedan ur Swerige sin brud, Konung Knuts syster och Erik den Heliges dotter, Margareta. Häraf bekom ock Swerige mycken styrka; ty landet hade trygghet mot fjellsidan. Birkebenarne belönades med stora förläningar och ämbeten samt förblefwo till största delen allt framgent hos Konungen. I nordens sägner och sånger utbreddes wida deras beröm, och sades det om dem, att aldrig uti en krigarehop större prof af mandom och trohet blifwit sporda.

Några år efter deßa händelser blef en man insatt uti ett högt stentorn på Wisingsö. Han kallade sig Erling och sade sig wara son af Konung Magnus Erlingsson i Norrige. Såsom bedragare och upprorsstiftare mot Konung Swerre, blef han af Birger Brosa, på Konung Knuts befallning, insatt i stentornet; men, sedan han länge suttit i detta mörka fängelse, lyckades det honom att göra sig ett tåg af lakan och kläder, dem han klippte i rimsor, och hißade sig dermed ned. Dock war stentornet så högt, att han, när tåget war slut, gjorde ett högt fall och bröt af sig ena låret, hwaraf han i all sin dag blef halt. Likwäl kom han undan och ut i werlden. Han fick i sagorna af folket det namnet Erling Stenwägg.

Deßa händelser, fastän de närmast tillhöra Norriges chrönikor, hafwa wi dock något utförligt welat förtälja, emedan Birkebenarne woro Swenskar eller Götar mer än Norrmän, och Birger Brosa samt Konung Knut hade i deras begynnelse med råd och bistånd beredt deras framgång.

8. Konung Swerres tal om Windrinkare.

En gång kommo Tyska köpmän med skepp, lastade med win, till Bergen, der Konungen då wistades. Birkebenarne och borgrarne i staden drucko sig rus, och blef då, som wanligt wid sådana tillfällen, flagsmål och awäsende. En man

lyckade sig ned från loftet i gården, menandes sig skola simma, men slog sig ihjäl. En annan föll af bron i strömmen och drunknade. Några blefwo ihjälslagna, andra sargade och stympade. Sluteligen lyckades det Konungen att stilla owäsendet och förlika de stridande. Då höll Konungen ting med sina män och talade sålunda: «Tacka will jag Enska (Engelska?) män, som hitföra hwete, honing, flor och kläde. De andra skola ock tack hafwa, som hit hafwa fört leruft, lin, wax och kettlar. Deßlikes ock de, som komma ifrån Orkenö, Hjaltland, Färö och Island, som hit hafwa fört de saker, som landet icke kan wara förutan. Men de andra Tydwärske (Tyska?) män, som hit äro komna till stort tal, med många skepp, och ärna sig föra hädan smör och fisk, hwarutaf förorsakas kan stor dyrtid i landet, men lemna i stället win, det alla köpa, och många sätta för deß skull lifwet till: dem bör ingen tack, och, om de willja behålla lif och gods, må de packa sig hädan; förty deras ärende är oß och wårt rike otjenligt. Weten I wäl, hwad dryckenskapen kommer tillwäga? — Det första och det ringaste är, att gods och egodelar förspillas. Till det andra förtappar drinkaren minnet. Till det tredje får han begärelse till allt olofligt. Till det fjerde fruktar han sig ej, att taga med orätt gods och qwinnfolk. Till det femte inråder dryckenskap att lida ingenting, hwarken ord eller gerning: betala ondt med dubbelt wärre, och baktala de oskyldiga. Till det sjette utmattar hon lekamen, den eljest kunnat utstå många beswär, så att han blifwer afmägtig; blodet förminskas i lemmarna och wändes till ohelsa, så att det platt är ute med densamma. Sedan, när egodelar, wett och helsa äro borta, ingifwer hon dem förspilla, hwad qwar är, nämligen själen, så att de wanwörda alla rätta seder och budord, men begära synden, falla från Gud, själ och förstnuft, emedan de icke minnas, hwad de hafwa gjort. Sen på drinkaren, när han skiljes på en gång från drycken och lifwet! Hwad tycker Eder likt? — Hwem tager då emot hans själ? — Tänker på, huru otjenliga deßa åthäfwor äro, emot det som wara bör!» — Detta Konungens tal blef wäl antaget, och alla wettiga män tycktes det wara rätteliga talads.

h. Esterna i Mälaren. Sigtuna förstöres. Stockholm anlägg

Wid paß elfwa år, sedan Knut Eriksson i Swerige bl
till Konung tagen, tilldrog sig, att från Österhafwet lopp i
i Stockholmsskären en sjöröfwareflotta, bestående af en st
hop wikingafarryg från de hedniska Ester, Ryßar, Kareler o
andra folkstammar i Österlandet. Länge hade folket i de
nordiska riken, särdeles Swerige, mycket intrång lidit af
wilda folkstammarnas anfall och härjningar på sina stränd
och hade Konungarne i både Swerige och Danemark mot de
gjort många korsfärder, för att med Christendomens ljus
bringa dem mildare seder; dock hade de ensinnigt hållit
fast wid sin afgudadyrkan och hatade desto mer de Christ
emedan de tyckte sig hafwa mycket för Christendomens sk
utgjutet blod att hämnas. De röfwade nu och plundrade
wer allt i Skärgården och brände många gårdar. Det w
näst efter Midsommaren, som denna ofrid begyntes.

Konung Knut wistades mest, under det lugn för alla
endtliga anfall, som landet några år njutit, på sina slott o
gårdar i Westergötland. Ä-sitt jarlasäte i Östergötland s
Birger Jarl Brosa, och woro de båda oberedda på detta
fall samt fingo sent kunskap derom. Imellertid kommo Est
na mot hösten in i Mälaren genom Stocksund och upp
Almare-Stäk, der Ärchebiskop Johan hade sin wäl befä
borg. Men han, förskräckt wid fiendens anfall, flyktade u
dan till en holme i sjön, som deraf ännu har namn; bönd
na, som icke särdeles älskade sin herre, upptäckte för Este
hans gömställe, der de öfwerföllo och ihjälslogo honom. S
dan förstörde de det gamla slottet, som deraf blef benäm
Ryss-Stäke. Härifrån skyndade, efter så förrättadt ärn
de, den Österländska röfwareflottan till Sigtuna, der de
wisste, att större skatter woro att winna. Oförwarandes
werkommo de staden, och borgrarne, oberedda till förswar, fl
de undan, hwart de kunde, och en del blef mördad. D
har blifwit sagdt af somliga, att de Ryska köpmän, som b
de i staden och af Swenska Konungen för handeln skull m
ket gynnades samt hade sin egen kyrka, efter deras helg

Sanct Nicolai, kallad Sanct Nicolai Kyrka, warit förstå
upphofwet till denna olycka och förrådt staden i sina lands-
mäns händer, hwarefter de med sin och många Swenska mäns
undom begåfwo sig på skeppen och foro tillbaka till sitt fä-
nesland. Rykket om Österländningarnes onda framfart
mlade snart ett stort antal bewäpnade af landtfolket ur bygd-
n, och en sägen är, att Birger Brosa kommit af Östergöt-
nd och war deras anförare samt lät draga en jernkedja öf-
er Stäkesund och bewakade det med mycket manskap, så att
öningarne der woro innestängda och affkurna från återfär-
n till hafs. När Rysbarne fingo kunskap om detta råd, la-
de ned med sina skepp till det ställe, som kallas Lilla Stä-
e. Der befinner sig, nedanföre Dalkarlsbacken, en smal land-
nga, som skiljer Mälarfjärdarna Skarfwen och Gör-
älin, och att komma derigenom, war nu fiendernas enda rädd-
ng. Då grofwo de nattetid en graf, hwarefter ännu synes
nning, och släpade med strängt arbete skeppen derigenom,
nt kommo de sålunda undan ut i fria segelleden. Det stäl-
kallas nu Rysgrafwen. Flera ställen å Mälarestran-
n och i Skärgården, der Österländningarne, som af landt-
llet alla kallas Rysbar, hällit slag med landets inwånare,
fwa med benämning efter dem förwarat minnet af deßa
der; så nämnes en wik icke långt från det gamla Arnö
loster och Biskopsgård i Grans socken ännu i dag
ysswiken, en udde Rysudden, samt en backe wid
reda i Fröjesunds socken Rysbacken, der de slagna Rys-
r och Ester sägas wara begrafna.

Sigtuna war till den dagen den största och rikaste köpstad
landet. Han säges hafwa sträckt sig med sina förstäder ån-
a till Hätuna slott, som egentligen warit Konungsgården i
aden. Till stadens försmar på denna sidan säges, att en
rnkedja war dragen öfwer Hätunasundet och fäst i de stora
llar, som der ligga på stranden på hwar sin sida om wiken
kallas af landtfolket Kämpa- eller Jättestenar. Denna
na stad blef den gången så utaf Hedningarne förstörd, att
an aldrig mer rest sig ur sin aska. Säd och skog wexa nu,
r fordom ståtliga byggnader stodo, och menniskor af alla

ungemål hwimlade på gator och torg. Blott efter staden fordom härliga kyrkor, St. Pehrs, den äldsta, St. Olofs, St. Lars' och St. Niclas', stå ännu qwar der på stranden lemningarne af deras höga murar såsom grå spöken från forda tider. Twänne silfwerportar, som sannolikt stått framför choret uti någon af kyrkorna, bortförde Ryßarne, och finnas de ännu i Nogård (Nowogorod) i Ryßland, der de ock kallas Sigtuna Portar. En annan sägen är, att deßa wore Sigtuna stadsportar, emedan de äro ganska stora, och att nyckeln till dem war af guld. Men nyckeln fingo Ryßarne icke till Sweriges förnämsta stad, utan blef han kastad i Mälarwiken Skarf, der nu en sten med uthuggen stor nyckel stå ett minnesmärke derefter på stranden. Flera kyrkor sägas haf wa funnits inom staden, och wid portarna twänne capell, som fordom wanligt war wid stora städer, der de resande till och från staden befallde sin sak i något skyddshelgons händer. I det ena åkallades St. Göran, och benämdes detta af folket Sanct Örjans Capell; det andra war Sancta Gertruds.

Den förstörda stadens inwånare spriddes hit och dit, med det de kunnat berga af sin egendom undan branden och röfwarehopen. Somliga begåfwo sig till Bergslagen att idka bergsbruk, och somliga till Agnenäs, der Konung Knut anlade och började bygga det nu warande Stockholm, såsom den ort der inloppet till Mälaren mot de otrygga Österfolken bäst kunde förswaras, och lättast gemenskapen öppnas med hela landet. Detta blef Stockholms begynnelse.

10. Sägner om oroligheter i Skåne, under denna tid, och om några der märkwärdiga Män.

1) Thore Tott.

En landsdomare i Skåne het Thore Tott och höll sina ting på Kycklingehed, icke långt ifrån staden Lund, på en ättehög, som kallas Kycklingehög. I denna hög har blifwit gräfwet, och ett swärd funnet, som säges wara det, hwilket Thore fört i den tidens oroligheter. Thore war en

wördig man till anseende och hade ett wackert sitt skägg, hwar af han utaf allmogen kallades Thore Skägge. Bosjö kloster har han grundlagt och begåfwat; så säges i ett gammalt rim om honom:

Dalby Mölle och Kjelbye Wang,
Böge Öre och Ringsö Fang
Gifwer jeg Bosjöe kloster ny;
Men sjelf ligger jeg i denne hög.

Den högen, som här menas, tros wara ättehögen wid Strö, hwilken warit den gård, der Thore Lagman bodde, och twänne runstenar hafwa stått på högen, uppresta derstädes af hans förfäder i heden tima. Af landtfolket kallades den ena af dem Stora Tulle och den andra Lilla Tulle Sten, och grafhögen Tulleshög. En gång, så är en saga bland landtfolket, kom en bonde, som inte wißte bättre än taga Lilla Tulle Sten hem till sin gård, att wid någon mur begagnas; men mångfaldiga spökelser skedde i gården hwarje natt, så att bonden och hans folk fingo ingen ro. Böner till alla helgon hjelpte icke, tilldeß bonden en natt såg en wördig man komma till sig, som talade deßa ord: «Sätt Lilla Tulle på deß rum igen!» Bonden förde stenen till grafhögen och uppsatte honom der, såsom han förut stått; hwarefter han fick nattero i sin gård. En runsten wid Hierups by, kallad Upp-åkra-sten, säges wara rest öfwer Thores son. En annan af Thore Skägges söner förmenes hafwa sin grafhög på Skägganäs wid Kalmarsund.

Denna Thore Lagman war Biskop Eskil i Lund behjelplig att inskrifwa en Kyrkobalk i Skånelagen. De stora förmåner, som, till folkets tunga, tillades de andliga genom denna lag, wäckte mycken oro bland Skånes allmoge; och, när Eskils efterträdare, Biskop Absalon, påbjöd, att tionde skulle utgöras af allt, som wexte på jorden, utbrast hela landet i uppror. Bönderna gingo man ur huse och drogo omkring landet, plundrade alla herresäten och ihjälslogo deras egare, som dock mesta delen flydde till Danemark, bland hwil-

ka ock war Biskop Absalon. Slutligen kom Konungen med krigshär öfwer från Seeland, då ett slag stod med bönderna, och blefwo de då öfwerwunna, så att de begärde förskoning och grud; hwilket ock på Biskopens förbön dem bewilljades.

2) Asbjörn Snare.

I detta slag mot Skånska bönderna woro Ärchebiskop Absalon och hans twillingbroder, den tappre och i hela Norden berömde Asbjörn, höfwidsmän för Konungens folk. Men Asbjörn war hastig till lynnes och betänkte sig icke länge, när det gällde att draga swärd: deraf blef han kallad Asbjörn Snare. Allt intill wåra dagar har en folksång om den hurtiga krigshöfdingens frieri till en Dansk Konungadotter förwarat hans åminnelse. Den unga Konungadottern sydde wäl åt den djerfwa friaren en dyrbar hofklädnad, med stor konstfärdighet utstickad i bilderwerk med silke och guld på sindal, men wisade honom med korgen bort «Långt öfwer å», såsom i wisan sjunges:

Dana Kung och Herr Asbjörn Snare,
(Skogen står härlig och grön.)
De dricka utaf winet det klara.
(Men sommar och äng så wäl trifwas samman.)

De dricka mjöd och de dricka win,
(Skogen står härlig och grön.)
De snackade så mycket om liten Christin.
(Men sommar och äng så wäl trifwas samman.)

«Och hör I, Dana Konung, hwad jag säger Er:
I gifwen mig liten Christin, Eder dotter så kär!»

«Liten Christin är till åren så ung ännu,
Kan Edra hofkläder hwarken skära eller sy.»

«Liten Christin är ung, hon kan wäl lära;
I gifwen mig henne i tukt och ära!»

Herr Nobjörn han rider till Ribe by,
Der köper han silke och sindal ny.

Han köper silke och sindal röd,
Det sänder han allt till den ädla mö.

Det första liten Christin hon sömmen fick,
Så hastelig hon in för sin fostermoder gick.

«Och fostermoder kär, I gifwer mig råd,
För sömmen den blef mig sänder i går!»

«Och, hör du, liten Christin, sänd sömmen ifrån dig!
Den är till hän dig sänd: det kan du tro på mig.»

Liten Christin hon gångar i lönkammaren in,
Der står hon sömmen till allt efter sitt sinn'.

Så satte hon sig på den sömmarestol;
Hon sydde der in den klara sol.

Hon sydde allt uti den sidesöm
Fisken, som simmar i stridande ström.

Så sydde hon allt öfwer hans breda hård
De riddare femton med dragna swärd.

Hon sydde omkring hans ärmar i krans
De jungfruer femton, som gå uti dans.

Så sydde hon allt öfwer hans bröste
En riddare, som en jungfru kysste.

«Och nu är sömmen både sydd och skuren,
Had' jag bara den, som hem honom bure!»

Det swarade sjelf liten Christins småswen:
«Så gerna jag bär den sömmen hem.»

Swarade Herr Asbjörn, när sömmen han såg:
«Herre Christ signa de singrarna små!» —

Och mälte det jungfruns lilla småswen:
«Hwad gifwen I jungfrun i sömmarlön igen?» —

«Jag ger icke annat jungfrun i sömmarelön,
Än bara mig sjelf, en riddare så skön.»

Hem kom liten småswen, han talade så wäl:
«Den riddare Asbjörn will hafwa Eder sjelf.»

«Och bed du den riddaren segla öfwer å,
Slätt aldrig ett ord skall han med mig tala få.»

«Och bed du den riddaren rida öfwer bro:
(Skogen står härlig och grön.)
«Slätt aldrig så gifwer jag honom min tro.»
(Men sommar och äng så wäl trifwas samman.)

Widare förtäljes icke om den hurtiga krigshöfdingen folksången; men han stupade i det förut omförmälda slag mot Skånska bondehären.

3) Harald Skräng.

Icke länge dröjde, att ofriden i Skåne wid Konung Wa demars död börjades åter. Bönderna hade fått smak på rika herrarnes mjöd och win samt goda wisthus och foro fra öfwer landet med rof och plundring. Men de hade ing härförare, som kunde sammanhålla deras krigsmagt och anfö dem mot Konung Knut, som snart wäntades med sin krig här och de Skånska herrar, hwilka hos honom tagit sin t flykt. I Swerige wistades den tiden under Konungens Birger Jarls beskydd Harald, en ättling af någon bland många konungasöner i Danemark, som fordom täflat om ko ungadömet derstädes. Till honom och Konung Knut [illegible]

rige kommo sändebud från de upproriska bönderna i Skåne, begärandes bistånd och Harald till Konung i Danemark. Knut Eriksson kom wäl ihog, att Swerker och hans ätt alltid haft mesta stödet af de Danska Konungarne, hwar gång de rest sig upp emot Erik den Helige och hans ättemän, och att det war mot Danska wapen, som han haft att kämpa hela den långa och mödosamma tid, förrän han kunde återwinna sitt fädernerike. Derföre lofwade han och Birger Jarl de utsända Skåningarne något bistånd i deras förehafwande, och sick Harald samla sig krigsfolk ur Swea land. Men den Danska konungaättlingen, änskönt reslig och lång till wext, hade hwarken mod eller förstånd i det, som fordras för ett så stort wärf; hwilket snart wisade sig, när Ärchebiskop Absalon kom emot honom med Danska hären, då Harald blef slagen på flykten och stadnade icke förr, än han kommit i Swea rike tillbaka. Han fick förmodeligen af sin gängliga wext och oridderliga betrende det namnet Harald Skräng.

Imellan Swinngarns urgamla kyrka och den heliga Korskällan löper en wik från Mälaren, som fordom gick djupare in åt Tillinge-bygden än nu; der höjer sig på östra stranden wid Husby gård, som nu kallas Ingeborg, en hög kulle, af landtfolket kallad Haraldshög, med sägen, att en namnkunnig krigshöfding eller Konung, som bott der i bygden, haft å kullen någon förrättning med sitt folk och nu ligger derstädes begrafwen. Då i sago-häfderna ingen inhemsk man af detta namn omtalas, som förehaft så märkliga ting i forntiden, är sannolikt, att deßa minnesmärken röra den af Konung Knut i Swerige mottagna och beskyddade Danska konungaättlingen Harald Skräng, som här wid kullen kan hafwa haft samlingsplats med sitt Swenska krigsfolk, eller, såsom härstammande på mödernet, enligt sägen, från Swerkerska konungahuset, egt Husby gård och på fädernas wis tagit i högen sin lägerstad.

11. Om Konung Knuts öfriga Lefnad och Död.

I sin första ungdomstid hade Konung Knut haft i Swerige en troloswad brud. Om henne sades, att hwarken i byg-

der eller skönhet hennes like fanns i Norden. Hon var af Folkunga ätten, och hennes fader het Bengt Folkesson. När Konung Erik war dödad, och sonen Knut fridlös flydde för sina fiender ur landet, måste han säga sin utkorade brud farwäl; men hon swor honom å nyo trohet och sade sig willja gå i kloster och wänta, om han tilläfwentyrs kunde komma åter med bättre lycka, eller skulle hon dö såsom hans trogna fästemö. Efter hans bortresa gick hon i kloster och tog nunnedok, för att wara säker, att icke, efter den tidens sed, blifwa utaf sin trolofwades fiender bortröfwad. Så wäntade hon i många år och bad mången trogen bön för den frånwarande wännen, tilldeß han återkom och med lycka och mandom, men mest genom folkets kärlek till Konung Eriks hus, wann seger öfwer alla sina fiender. Då kom han och hemtade sin Klosterjungfru, och, sedan den Helige Fadren i Rom befriat Henne från klosterlöftet, stod deras bröllopp med fröjd och glädje. De lefde sedan lycklige samman och hade söner och döttrar. Deras äldsta son Erik blef af folket utkorad till sin fa-ders efterträdare i regeringen; men Konung Knut såg wäl, att Swerkers ätt, hans fiender, skulle åter uppresa hufwudet efter Hans död och ännu en gång med Dansk hjelp störa landets frid och utgjuta hans barns blod; han wille förekomma detta och inkallade den flyktiga Swerker Carlsson till sin med-regent, fyra år före sin död. Så trodde han sig med wäl-skap och wälgörande hindra det fruktade onda, bereda folkets lycka och sina barn trygghet. Sedan lefde han mest i stillhet på sina gårdar i Westergötland, der han om wåren på sin tretiondeandra regeringsår (1199) afsomnade på Gata gård i häradet Gäsene och wardt bland sina fäder begrafwen i Warnhem.

12. Minnen af Landets uppodling och Folkets tillstånd, seder och lefnadssätt under Erik Jedwardsson och det första ättskiftet.

Det har ingalunda warit Konung Eriks undergifwenhet för de andliga, icke heller hans närmast kroppen burna tage-hjorta, som förwärfwat honom ett oförgängligt och älsk-

minne bland Nordens folk; utan det war den kraft och det allwar, så i andeligt som werldsligt, han ådagalade, till beredande af landets trygghet och folkets wälstånd, samt det efterdöme, han gaf utaf manliga seder utan grymhet, gudsfruktan utan skrymtan, konungslig prakt och konungsligt anseende utan högmod och slöseri, hushållning utan girighet.

Werkningarne af Carl Swerkerssons korta regementstid wisade sig mest inom hans Östgötiska område; men Knut Eriksson fullföljde det goda, fadern påbegynt. Om honom sades, att han war segersäll, wänsäll och aftsäll, det betyder: lyckosam i kärlek. Hans swärd, med kraft och mandom fördt i begynnelsen af hans regering, lemnade fienderna föga hopp om framgång i hans tid och tryggade landamäret, så att sedan frid och ordning warade i hans dagar. Under den sålunda wunna långa fredstiden framskred landets uppodling, obygdernas uppröjande, broars och wägars anläggande. De Christna lärarne, som hade swårt att komma till de sjuka och döende med läkemedel eller andelig tröst, lärde folket, att gagneligt wore för deras själar, om de röjde en wäg eller byggde en bro, hwaraf det kommer, att på många runstenar läsas orden: «han gjorde bro, för sin faders själ» — eller till själagagn «sig sjelf qwikan». Detta kunde wäl anses såsom bedrägeri af munkarne; men ett bättre förstånd sade det godkynta Swenska folket, att allt nyttigt och landsgagneligt werk tjenade till själagagn, och att den, som bidrog med kostnad och arbete, att wäg och bro fanns till befordrande af Christelig samhällighet samt till den olyckliges hjelp och tröst, icke blef bedragen i sitt hopp, att hans gerning skulle täckas Gudi. Biskoparne och presterna gingo före med efterdöme häruti. Biskop Kol i Östergötland lät bygga nära sin gård Herrestad i Dals härad en bro af huggen sten med fem hwalf, som stått allt intill wår tid och är efter honom Kolsbro benämd. Biskop Bengt den Gode i Skara, som i häfderna har det beröm, att «hans like uti wälgörande aldrig funnits förr eller sedan», war lik Konung Erik den Helige, sitt fyskonabarn, i oegennytta och efterskänkte allmogen många gärder och utskylder till lindring i deras betryck. Fem broar öf-

wet Lerka Tidan, Lidan och Mosſan tåt han befoſtna Oſebro, ſom nu kallas Nybro, Finwadsbro, Björnebro, Ullerwabro och Mosſebro ſamt långa koſwelsbroar på Tiwedens, Wärenswedens och Hökesåſ ſkogar. Men om nämda ån Tidan, ſom på landtſpråket kallas Tian, är den widſkepliga tro bland folket, att hon hwart år ſkall hafwa tio offer, ſå att gemenligen hwart år i denne ſkola tio menniſſor drunkna, och har hon deraf ſitt namn. Allmogen betungades wißerligen mycket af kyrkobyggnader; men i denna tid war det Konungar, Jarlar och Biſkopar, ſom till ſtörſta delen byggde helighuſen, och i landsorterna äro ännu många ſådana minnesmärken qwar efter de ypperſta i landet; dock ålades bönderna ofta byggnadsgårdar, i ſynnerhet till domkyrkorna och deras underhåll. Så inwigdes Skara domkyrka af Biſkop Ödgrim «till fem penningar blå» uraf hwar bonde i ſtiftet, eller kunde i ſtället betalas ſju ſkäppor hafra. Biſkopernes rikedom war ſtor, kyrkornas och kloſtrens inkomſter anſenliga; men detta togs icke af folkets, utan af Konungarnes ſamt de höga och rika ätternas gåfwor och teſtamenten, och ännu gafs ingen tionde. Biſkop Bengt Bonde ſäges hafwa warit ſå rik, att hans qwarlåtenſkap i «ſilfwer, djurshorn, peleswerk och kläder knappaſt kunde dragas af 20 häſtar, foſtån i gode ſlädföre». Likwäl hade han till folkets lättnad byggt eller fullbordat på egen bekoſtnad Dimbo, Wings, Götala, Sanct Peders och Sanct Nicolai kyrkor i Skara, gifwit klockor till Eriksberg och Mellelupplanda (Melliplana) och ſkänkt orgelwerk, bibel (ſom på den tiden räknades lika i wärde med ett hemman) med annan dyr prydnad till domkyrkan. Till ſådant och fattigas hjelp anwände denna berömda Mildeshets Biſkop ſin egen ärfda egendom, ſå wäl ſom den han i ſitt ämbete förwärfwat. Biſkop Koi i Öſtergötland fullbordade Nydala kloſter och koſtade mycket på de många kyrkor, dem Konung Swerker anlagt, och hwilka Koi fullbordade. Han biſtod och ſin Konung i krig med ridderlig arm, ſåſom ſäges om honom i Biſkopsrimmen, att han war

«En fulltaka man i krieg och frid,
«Ehwilket helst som tarfdes wid,
«Kolsbro fick af honom namn,
«Som han lät hwälfwa till landsens gagn.»

Biskop Wilhelm i Strängnäs har derstädes grundlagt domkyrkan och warit Konung Knut Eriksson behjelplig wid stiftandet af Saba kloster, som sedan kallades Julcta. Det grundlades genom byte mot gården Wiby wid Sigtuna, den en rik fru skänkt till ett kloster. Biskop Johan i Wägsjö fullbordade nuwarande domkyrkan derstädes.

I religionsmål kan sägas, att kunskapen war ännu ringa, men tron innerlig hos folket. Många wiste ej mer, än att buga djupt för läraren och nedfalla på knä för korset, som alltid stod af trä rest utanför hwar kyrkodörr. Men Helgonasagor, dem de åhörde i kyrkorna, på Helgonens Meßedagar, utgjorde folkets tidsfördrif, likasom kämpasagorna och wisorne wid winterbrasan. Kyrkobruken woro till stor del lika som nu. När tron lästes, stodo alla upp, lade handen på swärdfästet och drogo swärdet halft ut, att dermed beteckna, det de wille strida och dö för trons försmar och seger. Sedan folket icke mer hade swärd, stodo de dock upp, likasom wi ännu i dag det göra.

En sed är ännu på landsbygden, att i hus, der nyfödt barn är inne, brinner eld å hällen, eller ljus, tilldess barnet är döpt. Detta är ett minne af det bruk i forntiden, att i kyrkorna wid gudstjensten, wid barndop, brudwigsel och kyrkogång, inwigda eller signade ljus alltid brunno för altaret. Klosterfolket inwigde ock sådana ljus åt folket, att hafwa hemma i sina hus, emedan trollen och annan ondskap deraf skulle förtrifwas. Allt intill Konung Johan Gustafssons tid brukades ljusen sålunda, men borttogos sedan. Om Biskop Petrus i Linköping säges i Biskopsrimmen:

Han höllt icke mycket af ceremonier många,
Utan lät en part sin kos gånge.

Brudå- och kyrkogångs-ljus
Lades slått ned i Guds hus.

Det är wackert och rått att tro på Guds Ords och bönens öfwerjordiska kraft: det har mången from Christen erfarit, då han wid frestelser anlitat denna goda tillflykt i stor nöd och sorg. Men att så tro på Ordets kraft, som skulle de döda ting, hwilka handteras af presten under deß läsning, få annan egenskap, än de naturligen ega, och kunna gagna till trolldom och signerier, det är syndig wantro. Så har den okunniga, mindre tänkande delen af folket ännu i dag widskeplig tro på oblatets kraft till trolldom, om de uttaga det i nattwarden; till signeri tro de ock, att man kan bruka wattnet, som blir qwar efter döpelsen; och ännu hafwa många bland allmogen den sed, når ett barn skall döpas, att de insy en penning och en bit bröd i lindkläderna, menandes, att barnet sålunda skall döpas till rikeligare bröd och egodelar.

Wigsel war den tiden icke allmänneligen i bruk; men brudgummens och brudens slägt måste wara öfwerens om deras förening, och skulle å båda sidor till tredje led bjudas på bröllopet. Då tillsade de hwarandra frid och trygghet med ed. Giftoman gaf brudgummen sin dotter med denna högtidliga tillsägelse: «Jag gifwer dig min dotter till heders och hustro och till halfwa sång, till lås och nycklar och till hwar tredje penning, som I egen eller ega får i löodören, och allan den rätt, som lag är och den Helige Erik gaf, i namn Faders och Sons och den Helige Andes.» Det war Erik den Helige, som först stadgade genom lag qwinnans rätt och beskydd.

Säkerhet till lif och egendom hade hwar fri Swensk. War en man å tinget förwunnen att annan hafwa mördat, så blef han fridlös dömd och fick derefter blott äta «ett mål hemma i sitt hus, men det andra i skogen». Med honom skulle hans fader och hans son taga skogen in, och war nu mandråparen och hela hans slägt krig förklaradt af den mördades hela slägt. Men, kunde han med böter försona dem, så skulle å ömse sidor friden med tryggbetsed bekräftas.

Sådan grud och förſoning ſwors med följande ordalag: «Den «af oß, ſom ingångna förlikningen bryter, eller dråper efter «gifwen tryggher, han ſkall blifwa ſåſom jagad ulf, ſå wide «ſom män jaga ulfwar, — Chriſtne ſöka kyrkor, — hedningar offra i gudahuſen, — elden bränner, — jorden gror, — «man nämner moder, — ſkeppet ſtrider, — ſtöldar blänka, «— ſolen ſkiner, — ſnön ligger, — Finnen far, — furen «wexer, — falken flyger wärlångan dag, med ſlående bör un«der bägge wingar, — himlen hwälfwes, — winden tjuter, «— watten wänder till haf, — och män ſå korn. Han ſkall «ſkiernas från kyrka och Chriſtendom, — Guds hus och hwar«je hem, — undantagandes helwete. Hwar och en af oß «gifwer den andra grud för ſig och ſina arfwingar, födda och «ofödda, nämda och onämda. Hwar och en gifwer tryggher; «den waraktiga, huldа och ſåkra tryggheten, ſom ſkall hållas, «ſå länge mull och menniſkor åro. Nu åro wi förlikte och «förbundne, ehwar wi räkas, på land eller i hamn, på haf «eller häſterygg, att dela åror och öſekar, tomt och tilja, ehwar «behof göres. Förlikte åro wi med hwarandra, ſåſom ſon med «fader, eller fader med ſon i all ſamfärd. Gifwom nu hand«ſlag på förlikningen och hållom den wäl efter Chriſti willja «och alla deßa måns wetſkap, ſom förlikningen höra! Hafwe «den Guds hylleſt, ſom grud håller; den Guds wrede, ſom «bryter! I lyckoſam ſtund låtom oß förlikas! Gud ware «förlikt med oß alla!»

Anſkönt wapenlös, war dock Swenſk bonde ännu fri och talade frihetens ſpråk å tinget. Hans wärn och wapen war lagmannen, ſjelf bondaſon och wald af bönderna. Biſkop waldes då, ſåſom nu, af preſterſkapet och Konungen. Han ſkulle ock efter lag wara bondaſon. De höge kände ſin Chriſteliga pligt, att ſkona, ſkydda och lyckliggöra, och de låge älſkade ſin öfwerhet och lydde gerna. Derföre war ock gäſtningsſkyldighet ſed, då Konungens hird, eller hoffolk, Jarl eller Biſkop kom till by. De hade ännu till detta århundradets ſlut alla ſamma fädernesland och ſamma lag. Detta war den förſta Chriſtendomens gyllene ålder. Snart blef det helt annorlunda.

Ännskönt den ädle Konung Erik, som först i Norden stiftade Christen lag, ömt wårdade sig om all menskelig rätt, kunde han dock icke frigöra trälarne. De woro såsom lösegendom husbonden tillhöriga, gingo i arf, kunde säljas, bortbytas och bortskänkas. Men deras öde, sedan Christendomen införde, war mycket förbättradt, så att wår tids fattiga tjenare, dem husbonden bortdrifwer till tiggarestafwen, när de äro utsläpade, ofta skulle önska deras willkor. De nyttjades till allahanda syssloor i hushållningen, särdeles wid jordbruket, samt till krigstjenst, wid hastigt påkommande ofrid i landet, då Konungen eller Jarlen med härpil, eller budkafle, uppbådade «frit och träl». — Det omenskliga bruk, som nu af många Christet folk bedrifwes, att röfwa menniskor författigen ur deras land, för skamlig winningslystnad skull, och sälja till träldom, har aldrig fläckat Swenska folkets åra. Men, när de hedniska sjöröfware kommit, bränt och plundrat på wåra stränder, hafwa de ock bortfört folk i träldom. Att fria föräldrar sålt sina barn till trälar, är wäl icke sannolikt; men att i stor hungersnöd sådan utwäg kan någon gång hafwa blifwit tagen, finnes anledning till af de folksånger, som bära minnen af sådana sorgliga tilldragelser. Uti en af dem, som allmänt i landsorterna ännu sjunges, berättas om en stor hungersnöd i landet, då en fader skall till hedniska sjöröfware hafwa bortsålt sin unga dotter. Hon anropar anhöriga om hjelp, att med dyrbara klenodier, som hon wiste dem ega, lösa henne fri; men ingen wille förbarma sig. Till slut kom hennes trolofwade fästman: han war ej sen att göra uppoffringen och frälsa sin brud, såsom i wisan förtäljes:

Den Bortsålda.

Min fader och min moder de ledo stor nöd;
Då sålde de mig för en liten beta bröd,
Allt bort till det hedniska landet att förödas.

Och krigsman han kasta' sina åror till att ro;
Skön jungfru hon wrider sina händer uti blod:
Gud tröfta den, som skall komma till det hedniska landet att förödas!

«Och kära min krigsman, I wänten liten stund!
«Jag ser, min fader kommer ifrån rosendelund:
«Han håller mig så kär,
«Han tager sina oxar och löser mig dermed.
«Gud tröfta den, som skall komma till det hedniska landet att förödas!»

Och inte har jag mer än de oxarne twå:
Den ena skall jag nyttja, den andra låta stå.
Du slipper ej att komma till det hedniska landet att förödas.

Och krigsman han kasta' sina åror till att ro;
Skön jungfru hon wrider sina händer uti blod:
Gud tröfta den, som skall komma till det hedniska landet att förödas!

«Och kära min krigsman, I wänten liten stund!
«Jag ser, min moder kommer ifrån rosendelund:
«Hon håller mig så kär,
«Hon tager sina gullskrin och löser mig dermed.
«Gud tröfta den, som skall komma till det hedniska landet att förödas!»

Och inte har jag mer än de gullskrinen twå:
Det ena skall jag nyttja, det andra låta stå.
Du får wäl lof att komma till det hedniska landet att förödas.

Och krigsman han kasta' sina åror till att ro;
Skön jungfru hon wrider sina händer uti blod:
Gud tröfta den, som skall komma till det hedniska landet att förödas!

«Och kära min krigsman, I wänten liten stund!
«Jag ser, min syster kommer ifrån rosendelund:
«Hon häller mig så kär,
«Hon tager de gullkronor och löser mig dermed.
«Gud tröste den, som skall komma till det hedniska landet att förödas!»

Och inte har jag mer än de gullkronor två:
Den ena skall jag nyttja, den andra lära stå.
Du får wäl lof att komma till det hedniska landet att förödas.

Och krigsman han kasta' sina åror till att ro;
Skön jungfru hon wrider sina händer uti blod:
Gud tröste den, som skall komma till det hedniska landet att förödas!

«Och kära min krigsman, I wänten liten stund!
«Jag ser, min broder kommer ifrån rosendelund:
«Han häller mig så kär,
«Han tager sina fålar och löser mig dermed.
«Gud tröste den, som skall komma till det hedniska landet att förödas!»

Och inte har jag mer än de fålarna två:
Den ena skall jag nyttja, den andra stilla stå.
Du får wäl lof att komma till det hedniska landet att förödas.

Och krigsman han kasta' sina åror till att ro;
Skön jungfru hon wrider sina händer uti blod:
Ack, stackars den, som skall komma till det hedniska landet att förödas!

«Och kära min krigsman, I wänten liten stund!
«Jag ser, min fästman kommer ifrån rosendelund:
«Han häller mig så kär,
«Han tager de guldringar och löser mig dermed.

«Gud tröfta den, som skall komma till det hedniska landet att förödas!»

«Och kära min fästman, I hällen mig så kär:
«Ni tager de guldringar och löser mig dermed;
«Gud tröfta den, som skall komma till det hedniska landet att förödas!»

Och inte har jag mer än guldringar tolf:
Med sex så skall jag lösa dig, de andra skall du få,
Och aldrig skall du komma till det hedniska landet att förödas.

---

14. Om Swenska Folkets färger och klädedrägt.

Såsom blått och gult ännu i dag äro Sveriges färger, så har warit allt ifrån heden tima. Wåra fjell och berg, till hwilka en utwandrad Nordbo alltid längtar åter, wisa sig för honom på afstånd blå; — den fria böljа, som leker kring wåra stränder, är blå; — wår himmel är blå; — wåra sjöar, floder och strömmar äro blå; — malmen i wåra berg, stålet och de goda swärdsklingor, hwarmed tappra mäns armar skyddat wår frihet och wunnit åra, woro blå. — Så woro ock Wikingarne, bergens, stridens och böljornas söner, blåklädda. Hwad annan färg kunde wäl då Swenska mån sig utwälja framför andra färger, än den blå? Ur den blå malmens ådror utspringer det gula guldet; — wår aftonhimmel, landtmannens glädje, wåra mognande skördar, de lutande, fulla sädesaren äro gula. En kappa blå, med håkten af det gula guld, bar den Swenska krigsmannen öfwer sin rustning; den ärlade ock hwar fri Swensk man, som något förmådde. Men Konungarne och de mån, som woro af deras hus, buro högtidsdrägten af r ö d s i n d a l, eller skarlakan, såsom ses af Asbjörn Snares wisa här ofwan. Så yttrar ock Sune Folkunges gemål, Konungadotter Elin, i sången:

«Lägg skarlakan af, drag sindal blå uppå!
«Slått aldrig mer en Konungadotter du får.»

Men Tignarmännen och de yppersta i landet buro högtidskläder af blå sindal, utsydda med guld. Af trofast kärlek till sin Kung, sitt land och sin frihet och af ärlighet war städse Swensken känd i alla land; deraf blef ock i alla land hans färg, den blå, kallad redlighetens färg.

Sina fäders klädedrägt och seder förändrade folket icke gerna. «I förer oß inte hit några Tydeske seder!» heter det ofta i folkets qwäden. Jernbäralands inwånare, som nu kallas Dalkarlar, hafwa minst förwandlat sina förfäders wackra och allwarsamma drägt. De älska lika sitt land och hwarandra inbördes; derföre wille de alla wara lika och bära samma drägt: det kallas samdrägtighet. När en gång twedrägt, prål och flärd wika undan, och kärleken wänder åter till wåra bygder, då skall ock samdrägtigheten återwända, och den ena grannen blygas att i tom, fåfänglig prydnad skilja sig från den andra: då skola många bära samma drägt och samma hjerta. Sannolikt är, att Dalkarlarnes nuwarande klädedrägt nära liknar den, de fordna Swenska bönder i urminnes tid hafwa burit: helgedagsdrägten blå, hwardagsdrägten grå. Så har ock trälarnes warit grå; tomten hade ju liten grå jacka, och trälen sjunger:

«Huru skall jag inför Konungen gå,
Som inte är klädd, utan bara i walmaret grå?»

Bättre än nu förstod fordomtids Swensk bonde, att olika klädedrägt höfwes olika stånd. Hwardagsgrann dräng gör fattig herre. Wäl är derom taladt i följande folksaga: «En danneqwinna siktade fint mjöl och hade en tid märkt deruti en owanlig dryghet, och, änskönt hon mycket och ofta tagit derutaf, räckte det öfwer all förmodan. Men en gång, då hon gick till boden och kom att se dit in genom nyckelhålet eller någon springa på dörren, stod derinne en liten Tomte i slarfwiga grå kläder och siktade så flitigt i mjölkaret. Hustrun gick sagta tillbaka och sydde en ny, grann kjortel åt den lilla flitiga Tomten och hängde den på brädden af karet samt ställde sig sedan att efterse, hwad han skulle tycka om sin nya klädning. När han kom tillbaka, iklädde han sig densamma ge-

nast och började att ifrigt sikta. Men, när han märkte, att mjölet dammade och fläckade den nya klädnaden, kastade han sikten och sade:

«Junker är granner;
«Han sig dammer:
«Han siktar aldrig mer.»

15. Om Kyrko- och Helighus-byggnader.

Alla de från heden tima ryktbara köpstäderna, hwartill må räknas, utom de förut nämda, Westra-Aros (Westerås), Enköping, Skeninge och Fahlköping med flera, hade sina kyrkor, kloster och helighus. Widunderlig sägen om trollwäsendets strid med Christendomen saknas sällan wid någon af dem. I kyrkorna predikades, i klostren woro scholor, och i Helig-Andshusen wårdades trötta pelgrimer, fattiga och sjuka. Prester, munkar och nunnor woro den tidens läkare, barnalärare och sjuksköterskor. När ett helighus war färdigt, skulle det genast, inan det till gudstjenst eller bön uppläts, inwigas af biskop eller annan myndig andlig man. På torngafweln i Forshems kyrka är en uthuggen sten, föreställande en kyrka och en jätte något ifrån, hotande med en ofantlig, upplyft klubba; men imellan, och förr framkommen till kyrkan, sittande på en åsna, synes en munk eller biskop med kalken i hand, sträckande sin skyddande hand öfwer kyrkan och sålunda inwigande henne. Sedan, efter år 1200, Christendomen af de andliga ansågs såsom en guldnot, blef det sed, att icke en sten i ett altare kunde insättas, om han loßnat, utan att altaret skulle å nyo inwigas af Biskopen, som med sina medhafwande prester lät folket dyrt betala förrättningen. Men minnet af Konung Eriks huldhet och hans samtida Christna lärares wälgerningar gjorde, att folket tåligt led det betryck, som, i synnerhet efter Bondeättens utgång, i twåhundrade femtio år förorsakade Konungarnes wanmagt och landets förderf.

Läran om Skärselden, der de dödas själar förmentes blifwa med stort qwal renade från synden, predikades wäl af mången from lärare med stort nit och allwar; men många bland de utländska munkarne gagnade henne till bedrägeri och

egenmytta. Själaringning, förböner och själamessor, som med stora testamenten till klostren betalades, sades lisa och afkorta afsidnas qwal i elden. Folket, sjelft årligt, mißtänkte sent andra för swek; och, likasom hedningarne, att sona gudarne för sina brott, hängde kostbara klenodier på gudabilderna, gaf nu mången enfaldig Christen allt sitt gods i fast och löst till kloster och kyrkor, såsom det kallades då och ännu låses i gamla bref och skrifter, till själa-rykt och lisa.

Det twiflar ingen Christen på, att ju den högste Guden hafst och har en synnerlig wård om sin kyrka och församling samt sjelf talat till Mose om Tabernaklets, till Salomo om Templets byggande och till andra sina utkorade redskap sändt sina änglar eller underlig syn och dröm, såsom åt Jakob i Bethel, att utwisa, hwar ett altare eller helighus skulle upprättas. Så kunde wål ock nu de heliga män, som hade sannt nit om utbredandet af den sanna Gudens dyrkan, såsom helig Sigfrid och Hergeir, hafwa erfarit utomordentlig uppenbarelse från himmelen. Men wißt är, att många sägner om underbara tilldragelser wid kyrkobyggnader hafwa sin grund i den heduiska guda-sagan, såsom nu skall förtäljas.

I ännu qwarwarande gammal skrift om de hedna gudar läses, huruſom, når Asgård skulle byggas i tidens begynnelse, och mur deromkring, så hög och stark, att ingen fiende kunde oförwarandes der öfwerfalla dem, «gingo de helige gudar till rådslag», huru detta stora och mödosamma werk tillwägabringas skulle. Då styrkte den onde Loke dertill, att en wäldig Jätte, om han utfäste sig att på en winter bygga muren, skulle få i arbetslön hwad han begärde, «Freja, samt med Sol och Måne». Detta, mente han, kunde gerna utlofwas, emedan Jätten aldrig till utsatt dag skulle hinna fullborda ett sådant åtagande. Thor war borta under detta rådslag och förtörnades högeligen, når han sådant hörde, och, då Jätten fullbordat arbetet på utsatt tid, hjelpte Thor de öfriga gudarne med stor slughet och med sin hammare från deras obetänksamma löfte.

Synbarligen härleda sig från denna urgamla hedna sägen de berättelser, som förtäljas om de förnämligaste kyrkors upp-

byggande i Christendomens första tider: I Norrland är en sägen om den första kyrka, som byggdes i Norrige, följande: St. Olof, Konungen i Norrige, gick en dag i djupa tankar bland berg och skogar, begrundande, huruledes han, utan att för mycket betunga sitt folk, skulle kunna tillwägabringa uppförandet af den kyrka, han hade i sinnet att bygga så stor, att hennes like swårligen skulle stå att finna. Under deßa betymmer mötte honom en man af widunderlig storlek, frågande, hwad Konungen så grubblade uppå. «Jag må wäl grubbla,» swarade Konungen, «emedan jag gjort det löfte att bygga en kyrka, i storlek och prakt utan like i werlden.» Trollet utfäste sig då, att på en wiß förelagd tid fullända denna byggnad, och det ensam, om St. Olof wille utfästa sig att, i fall arbetet wore färdigt på utsatt dag, gifwa honom i arbetslön «Sol och Måne, eller St. Olof sjelf». Konungen ingick på deßa villkor, men tyckte sig tilltaga en så stor anläggning för byggnaden, att Jätten omöjligen kunde hinna färdigbygga henne på utfäst tid: kyrkan skulle wara så stor, att sju prester kunde på en gång predika der, utan att den ena hördes eller störde af den andra. Pelare och prydnader in- och utwändigt skulle arbetas af hårdaste flintsten, och förelades deßutom flera andra och swåra arbetswillkor. Men på långt kortare än förelagd tid såg St. Olof kyrkan färdig, och spiran återstod allena att uppsätta. När så led, gick St. Olof åter ut bland berg och skogar i djupt bekymmer, tänkande på sina ingångna förbindelser. Hastigt hörde han i berget ett barn gråta och Jättekwinnan trösta det med denna sång:

«Wyß! wyß, sonen min!
«I morgon kommer Wind och Wäder, fader din,
«Och har med sig Sol och Måne
«Eller sjelfwer Sanct Olof.» —

Nu blef Konungen glad, emedan Trollen, såsom sägen är, alltid miste sin magt, när en Christen man wet nämna dem wid namn. Hemkommen såg han Jätten stående högst uppe på tornmuren, påsättande spiran. Då ropade St. Olof:

«Wind och Wåder,
«Du har satt spiran sneder!» —

Från kyrkokammen föll nu Trollet ner med förskräckligt brak och slog sig i stycken, som alla woro flintstenar. I andra berättelser säges Jätten hetat Slätt, då St. Olof ropat: «Slätt, — Sätt spiran rätt!» —

Ett underwerk af Gotisk byggnadskonst tycktes på sin tid Lunds domkyrka wara, så i storlek som prydnader, och finnas det ännu de mesta minnesmärken från forden tid. Jätten Finn säges hafwa henne uppbyggt, och finnas hans och Jätteqwinnans samt med lilla barnets i sten huggna bilder i det underjordiska hwalfwet, som kallas Kraftkyrkan. Sagan derom är följande: Den helige Laurentius gick ut bland berg och skogar och tänkte på, huru han till Herrans åra skulle kunna uppbygga ett rätt stort och wärdigt Herrans tempel; då kom en ofantlig Jätte ur ett berg och lofwade uppfylla hans begäran, men betingade sig till lön «Sol och Måne och båda St. Lar's ögon»; men så kort tid utsattes, att det syntes omöjligt wara att detta werk kunna fullborda. Men snart såg gudsmannen byggnaden alltför fort lida till sitt slut och med bekymmer den dagen nalkas, då Trollet skulle komma och utkräfwa sin lön. Då gick han bedröfwad åter ut, wandrande bland berg och skogar, och hörde han nu plötsligt i berget ett barn gråta, och modren, Jätteqwinnan, derwid sjunga:

«Tyst, stilla, sonen min!
«I morgon kommer Finn, far din, hem,
«Då får du leka med Sol och Måne
«Och bägge Sanct Laurises ögon.»

Nu kände St. Lars Jättens namn och hade magt öfwer honom. När Trollen detta märkte, kommo de bägge ned i hwalfwet och fattade hwar sin pelare, tänkande instörta hela kyrkan; men då ropade St. Lars och gjorde i detsamma det heliga Korsets tecken: «Ståndeu I här i sten till domedag!» — Och strax förwandlades de till sten, såsom de ännu dersammastädes skådas qwarstående: Jätten, omfattande den ena, och Jätteqwinnan med barnet på armen den andra pelaren.

De kyrkor, som byggdes före Swärkerska och Bondeska husens ättskifte, äro icke många, och man hör stundom sägas om dem af folket, att de «stått före Syndafloden». Det säges, att Erik den Helige grundlade sina kyrkor, i nära likhet med afgudatemplen, uti rundel, så att den andlige talaren stod midt uti, och åhörarne rundtomkring, ty så woro de wande, att wid ringen hafwa Lagmannen, som ljudeligen upplåste lagens balkar, midt uti, och allmogen slutande sig i runda kretsar omkring honom, så nära de det kunde. Kyrkogårdsmuren byggdes och i ring, emedan stensättningarne kring de gamles grifter och åtteplatser woro i rundelar lagda. Deraf kom, att, när klockljuden kallade folket inom ringmuren, hette det att ringa samman, och muren benämnes ännu ringmur, ehuru hon är fyrkantig. När stormeßa hölls på helgonadagar, komo långwäga folk mycket tillsamman; då woro och köpmän angelägne att komma dit, för att afyttra sina waror; de hade sina salubodar utomkring ringmuren, som sedan deraf fått namnet Bodgärdsmur. Bland kyrkor af cirkelrund form är nu endast Dimbo i Westergötland qwar; men qwarlemnade grundmurar efter ödelagda kyrkor utwisa, att fordom många sådana derstädes warit, såsom efter Smedby fordna kyrka wid det nyktbara Karleby, och grundmurarne af Fahleqwarna Kyrka på en kulle wid hemmanet Munkbo. Många bland deßa kyrkor hafwa warit offerkyrkor, dit offer långwäga ifrån blifwit sända af sjuka, som wäntat sig deraf lisa, och underliga sägner om deras första byggande hafwa warit gängse bland folket. Om de äldsta landtkyrkors byggnad gå samma sägner, som nämdt är om domkyrkorna. En bland de äldsta ännu qwarwarande kyrkor i Östergötland är Heda Kyrka, icke långt från det härliga Ombergets märkliga klippsida mot Wettern, som kallas Rödgafwel, från hwilken stenen till kyrkan säges wara tagen. Det twärt afskurna tornet, med sina fyra i hörnen uppmurade pelare, bland hwilka en står sned och lutande, påminner om följande folksaga: En nitisk Christen lärare wandrade omkring och predikade i Ombergsbygden. Han hade sin bostad här på stranden, och en ko, af hwilken han hade sin mjölk, betade på berget. En dag gick läraren i djupa tankar

på berget, begrundande, huru han skulle kunna få uppbygdt ett wackert Herrans hus att predika uti. Uppe i branta bergwäggen mot sjön är ett klippras, Rödgafwelsport benämdt; der inne bodde en Jätte. Denne mötte den grubblande prestmannen och frågade honom, hwad han wäl kunde hafwa att tänka på, att han såg så bekymrad ut. Läraren sade honom då, hwad som låg på hans sinne, och deras samtal slutades så, att Jätten åtog sig kyrkobyggnaden, men betingade sig att få honom sjelf till arbetslön, och en ganska kort tid utsattes, då arbetet skulle wara färdigt. Läraren hoppades, att detta willkor icke skulle wara möjligt för bergboen att uppfylla, hwarföre han afslutade öfwerenskommelsen med honom. Jätten, som hungrade efter Christet blod, arbetade flitigt och bar det ena klippstycket efter det andra från Rödgafwel, och läraren såg med allt mer ökadt bekymmer arbetet nalkas sitt slut långt före den bestämda tiden. En afton, då han war som bäst stadd i sina böner till himlens helgon om hjelp i sin wåda, kom en mjölkflicka, som warit och mjölkat kon på berget, hem och berättade med mycken förskräckelse, att hon hört inne uti berget ett barn häftigt gråta; då hade hon hört Jätteqwinnan sjunga för barnet:

«Tyst, tyst, sonen min!
«I morgon kommer Påwel, fader din, hem
«Med Christet blod.» —

Wid denna berättelse blef läraren mycket glad, ty han wiste nu Jättens namn och hade magt öfwer honom. Följande morgon gick han ut att se på kyrkobyggnaden. Allt war färdigt; blott en af de fyra pelarne uppe på tornet war ännu icke uppsatt; men Jätten höll just på med densamma. Då ropade läraren: «Påwel, du har satt pelaren sneder!» Och ned från tornet störtade Jätten med stort brakande och föll i stycken som en nedfallen stenhäll. Så har det kommit sig, att den ena hörnpelaren å det gamla tornet ännu står sned och lutande.

Här må ock nämnas, att en af de många runstenar i riket, hwilka bära minnet af män, som broat eller byggt wåg,

står på Heda kyrkogård med denna ristning: Holmstein reste sten denna och bro gjorde åt Mior fader sin: han bygde i Jatunstadum.

Om Eskilsäters Kyrka i Wärmland förtäljes: Sanct Eskil, en Christen Lärare, som först i denna bygd predikade Christendom, gick ut i mark och skog, tänkande deruppå, huruledes han skulle kunna få ett Herrans hus bygdt, att deruti samla sin hjord: Då mötte honom en Jätte, som utfäste sig att bygga en kyrka af sten, men betingade sig wid byggnadens fullbordan båda Eskils ögon. Willkoret antogs; men, då Eskil såg templet wara nära fullbygdt, började han ängslas att sjelf aldrig få se det och förkunna der sin Herres ord. Han gick då åter ut i mark och skog. Då hörde han inne uti ett berg i skogen ett barns gråt, och modren, en Jätteqwinna, tröstade det sjungande:

«Tyst, tyst, — sonen min!
«Råttnu kommer Kinn, fader din,
«Då får du presten Eskils båda ögon.»

Glad att hafwa hört Jättens namn, wände Eskil hem till sin kyrkobyggnad, der Jätten höll på att uppsätta tornspiran eller knoppen. Då ropade Eskil: «Du Kinn, sätt knoppen rätt!» Wid deßa ord föll Jätten ned från tornet och slogs i stycken.

Likaledes är den sågen om Botilsäters Kyrka i Wärmland, att en Jätteqwinna, benämd Botila, skall hafwa byggt henne. En gång, så förtäljes om henne, skulle hon gå mellan twå berg, Kulabergen kallade; då hastigt på en ång, som kallas Kalfhagsbyns ång, omhwärfde henne en hop wargar, som enligt folksågen förföljа och utöda trollen. Hon tog då sin tillflykt om hjelp till folket, som arbetade på ängen; men, när de icke wille bistå henne, blef hon sönderfliten och uppåten af wargarna. Ett refben och ett lårben af ofantlig storlek sägas efter henne hafwa blifwit upptagna, att förwaras i kyrkan. Men en annan sågen är, att Botila warit en fru, som, den tid kurö klosterkyrka war den enda i orten, af owäder blef uppehållen, så att hon kom för sent en gång till Julottan och af harm häröfwer byggde Botilsäters kyrka.

Kalmare stad, som i gammal skrift kallas Kalmarne, är en af de äldsta städer i riket, och den gamla befästa Konungaborgen, Kalmare Slott, säges wara byggd af Konung Erik den Helige. Wißerligen har här i första Christna tiden funnits en kyrka, och lärer wäl om henne warit en sägen, som sedan förflyttades till nya domkyrkan, ehuru denna är byggd inom Lutherska religionsförbättringens tid. Der wisas en stenhäll, slagen i tre delar, och säges om Jätten, som byggt kyrkan, att han wid ljudet af sitt namn fallit ned och slagit sig i tre stycken, förwandlade till sten. Wid alla deßa kyrkobyggnadssägner är att märka, det en pelare eller en spira felats, eller en oinsatt sten följt med Jätten i fallet, hwarunder den fördömelse uttalats af hans mun, att kyrkan aldrig skulle blifwa fullfärdig. Om Skara Domkyrkas byggnad och många andra bland de äldre och märkligare kyrkor både i Swerige och Finnland äro dylika sägner bland folket gängse. Också är det en sanning, att Herrans Kyrka och Församling allt intill denna dag ännu icke är färdig eller fullbyggd; ännu finnas många, som lära och lefwa annorlunda än den store Byggmästaren lärde och lefde. Men trollen, som hata ljuset och sanningen och ställa pelaren snedt, skola icke hafwa seger: wi hafwa löftet: «Det skall blifwa ett fårahus och en herde.»

Många ställen med namn efter helig-hus finnas i landet, såsom: Capell-ängen, Kloster-högen eller Kyrkobergeт. Der hafwa merändels sådana byggnader warit påbörjade, men icke blifwit fullbordade. Om deßa äro sägner sålunda: Trollen, som flytt in åt bergen och obygderna, hatade särdeles klockljuden från de Christna kyrkorna. Derföre, när en kyrkobyggnad påbörjades i närheten till Trollens boning, hände det, att, hwad folket byggde om dagen, refwo Trollen ned om natten. Trötttade af sådant fåfängt arbete, måste de wälja annat rum för det heliga huset; men sägnen gaf det öfwergifna stället namn. I Skånes fordom djupa skogar, — så är en bland många sådana berättelser, — bodde ett Troll, som het Lo. Då der en kyrka skulle byggas, hände, att, hwad som byggdes om dagen, refs hwarje afton ned. En natt wakade byggmästaren och såg ett Lodjur komma och nedrifwa med

sina klor, hwad om dagen hlifwit bygdt: det war Jätten, som wisat sig i denna skepnad. Då upphörde man att bygga der och företog byggnaden af den kyrka, som ännu bär efter denna saga namnet Loshult.

Jättekast kallas stora ensamma stenar, dem Trollen sägas i fordom tima kastat efter någon kyrka, när de lidit af klockljuden. Deßa stenar hunno dock aldrig sitt mål, utan föllo ettdera för tidigt ned, eller slungades de öfwer på andra sidan. Några inpreßningar, likasom af en ofantlig hand, med djupt intryckta fingerspetsar, sägas wara märken efter jättehanden, som kastade dem. Wid många kyrkor i alla landsorter känner folket sådana sagor och utwisar Jättestenar, som ock alla sägas wända på sig, när kyrkklockans ljud höres. Huru illa tillfreds Bergfolket war med de Christnas hönelockor, derom må en af många sägner förtäljas: Wid Lagga Kyrka i Uppland är ett berg, beryktadt som Trollens bostad allt intill Religionsförbättringens tid under Konung Gustaf, då kyrkan blef med klocka försedd. En gammal Jättegubbe satt då ännu qwar i berget. En bonde i Lagga, wid namn Jakob, kom en morgon nära berget och hörde Berga-gubbens röst: «Kom in Jakob och ät wälling med mig!» — Men Jakob, som blef orolig till mods wid denna bjudning, swarade: «Har du mer, än du äter upp, så göm tills i morgon!» Han hörde då deßa klagande ord: «Jag får icke blifwa här i morgon, måste nu hädan för denna bjällrans skull; jag gitter icke höra hennel» — «När kommer du hit igen?» spörde ytterligare Bonden, — «När Lagga-Fjärden blifwer åker och Östuna Sjön äng», war Jättens swar.

För all sådan sägen är lätt att finna grunden. De, som funnos qwar af landets äldsta stammar, woro wilda hedningar och hade antingen ingen tro eller tro på de gamla gudar. Till bergsklefwor och skogsdjupen flydde de undan de Christna, dem de hatade samt med trolldom, wåld och list tillskyndade skada. Ehwar helst kyrka byggdes, och klockors ljud samlade en menighet, wantrifdes detta trollslägte: — «gat icke höra bjällrorna». — Jätten Lo kunde icke lida, att en kyrka byggdes nära hans wilda bergsbyning; derföre ref han ned om natten,

hwad de Christna byggde om dagen; folket ledsnade då till slut och flyttade sin byggnad längre bort från Trollens boning. Bland många sådana sägner må den om Gjemsö i Blekinge, fordom Gamshög benämd, här tilläggas. Ett Troll kom fordomdags en gång i gams hamn flygande och satte sig å den landthöjd, som kallas Halleberg. Der satt gamen stilla i två dagar; men folket hade flytt in i sina hus, och ingen drisstade sig ut, icke heller utsläppa något creatur. På tredje dagen utsläpptes en rasande tjur; men gamen slog ned på honom genast, förde honom lätteligen i sina klor upp på berget och åt honom upp med hull och hår. Deraf blef stället kalladt Gamshög. När gamen war borta, wille folket bygga en kyrka på det ställe, som nu deraf kallas Kyrkehult; men, hwad som menniskor om dagen byggde, blef om natten af trollen rifwet neder. Då byggdes kyrkan, der hon står ännu. Det blef sedan en tro bland folket, att, så långt en böneklocka ljud från kyrka eller kloster hördes, woro menniskorna fredade för trollen och all ondskans magt. Kyrkor kommo sålunda att byggas så många och så nära hwarandra, att de sedan måste öfwergifwas och kallades öde-kyrkor. Det tyckes hafwa warit ett heligt stråfwande denna tiden bland så wäl höga som låga, att en gång intet rum skulle finnas inom Swerriges landamären, der icke wandrarens eller den ute i marken arbetande landtmannens öra kunde hinnas af en böneklockas ljud från något kloster eller helighus, att på de heliga tider och timmar likasom ett bud skulle utgå, från kyrka hördt till kyrka, att alla Swenska hjertan med bön måtte mötas hos Gud.

Att wandraren och de ute på fälten arbetande af regn och owäder icke skulle störas i sin böneandakt, woro små täckta bönehus här och der ställda wid wägarna. Fordom woro de skurd, eller skjul, öfwer afgudabeläten; nu stodo der bilder af de heliga, som något werkat eller lidit för Christi namns ära och seger. Utanför de stora städerna byggdes capell, der den resande främlingen beredde sig med bön och befallde sig i Helgonens beskydd, förrän han gick in i staden. Sådana förstads-capell, gemenligen helgade Sanct Olof, Sanct Ör-

sen, Sancta Gertrud eller Sancta Ursila, synnos i slutet af detta tidhwarf wid alla större städer. Om staden Sigtunas förstads-capell är redan talat. Wid ankomsten till Wester-Aros (Westerås), på alla fyra wägarna, som löpa in i staden, funno de wägfarande, wester ut åt Munktorp, Sancta Ursila's, hwaraf ännu lemningar synas wid bron utom staden; wid wägen norrut åt Skultuna Sanct Örjans; wid wägen åt Bergslagen och Dalarna Sancta Gertruds, och mot kommande från Uppsala Sanct Olofs. Så omtalas ock fyra förstads-capell hafwa warit wid wägarna in till Skara, wid en mil från hwarandra, ty så stor säges staden hafwa warit. Sägner om deßa capell finnas: om ett, helgadt Sanct Niclas, kalladt Hedensbo; stället, der det skall hafwa stått, kallas nu Hinsbo; ett, kalladt Heliga Kors-Capell, som legat i skogen bortom hospitalet, der åkrarne omkring ännu kallas Korsgärde, samt ett på malmen emot Tidköping.

En offerkälla, belägen nära Badelunds kyrka, der fordom Capellet, helgadt Sanct Olof, warit bygdt, är deraf namnkunnig, att den säges hafwa gifwit socknen namn, och sägen är om en Jungfru, som derstädes badat. Men sed är ännu i Katholska länder, att klosterfolket gagna kalla källbad till kroppens spående mot syndig brånad. Det kan wäl hända, och sannolikt är, att fjerran kommande klosterjungfrur eller annat klosterfolk ifrån Westerås kloster om sommartid gått ut till denna wackra ängden och för källans Skyddshelgons St. Olofs helighets skull der i Capellet hållit andakt och badat i källan i skogslunden, hwaraf orten fått namnet Badelund.

När den resande anlände till ingången af de stora skogarna, öfwer hwilka ofta wådligt war att färdas, för stigmäns och derstädes sig uppehållande fridlösas skull, woro capell der byggda, helgade skogens skyddshelgon, på det han måtte kunna åt deß hägn och beskydd med bön sin färd förtro, förrän han begaf sig på den farliga wägen. Minnesmärken och sägen om ett sådant skogs-capell finnas i Nerike wid det gamla Husaby, der nu är Husbyfjöls gästgifwaregård. I nämda capell offrade wägfarande, som kommo från Swea Land

genom Örebro åt Östergötland, och gjorde sin bön till deß helgon, innan de anträdde den wådliga färden genom Nerikes stora skogar. I samma ändamål och deßlikes att bereda den wägfarande en tillflykt mot natt och storm funnos kloster anlagda midt uti skogarna.

16. Om Kyrkobyggnad till Brotts Försonande.

Derom äro bland folket många berättelser, hurusedes för stora brott, säsom fader- eller brodermord, till en försoning kyrkor blifwit byggda. Af sådana händelser må följande förtäljas.

På Österlöfs gård i Willands härad bodde fordomdags den tappre Lawe Stigsson, och på Hofwestads borg, der nu är en by, som har namn af borgens förste egare, Herr Howed, bodde Esbjörn Hofwedsson. Men Esbjörn bar hemlig sorg för den fagra Fru Eline's skull, som mot sin willja blifwit den hårda Lawe Stigsson's hustru, men i sitt sinne mest war Esbjörn huld. Herr Lawe gick ut i ledung; då besökte Esbjörn den sköna Fru Eline på Österlöfs borg, och waknade då i bådas hug den fordna kärlek. När Herr Lawe kom hem från ledungen, fick han under wägen detta spörja, och wisade han i den hämd, han tog, sitt hårda sinne, säsom i Folkwisan ännu sjunges:

Och det war Lawe Stigsson,
Han skulle till ledungen fara;
Så glad war Esbjörn Howedsson,
Han skulle hemma wara. —
Men fullwäl så mätte hon förja.

«Hör du liten tärna,
«Du wakta så wäl mitt bo!
«Du wakte wäl Fru Eline,
«Hon swiker icke sin tro!» —
Men fullwäl så ꝛc.

Det war då icke denester
Mer än bara dagarna två,
Så lyster Esbjörn Hofwedsson
Allt till Fru Eline gå. —
Men ꝛc.

«Och hör I, stolts Fru Eline!
«Och willjen I wara mig huld,
«Så låter I mig en skjorta skåra,
«Och sömmer henne wål med guld!»

«Och, låter jag dig en skjorta skåra
«Och sömmar den wål med guld,
«Spörjer det Lawe Stigsson,
«Han blifwer mig aldrig huld.»

«Slått aldrig wille jag sörja
«Och aldrig fålla en tår,
«Wäntade jag ej Lawe Stigsson
«Från ledungen hem i år.»

Det war den falska tårna,
Hon låter de lönnebref skrifwa:
Så sänder hon dem upp i land,
Lawe Stigsson i hand att gifwa:

«Hår år en hjort i hagen wår,
«Han betar allt upp med rot;
«Han lockar Fru stolts Eline,
«Hon swiker Eders tro.»

Det war Herr Lawe Stigsson,
Han stundar från ledungen hem;
Inte wille stolts Fru Eline
Gå mot honom ut igen.

In kom der en liten smådräng,
Allt med sin sölfbodda knif:

«Gud nåda Er, stolts Fru Eline!
«Denna färden gäller Ert lif.»

Och in kom der den andra smådräng,
War klädd i kjortelen röd:
«Gud nåda Er, stolts Fru Eline!
«Herr Lawe blifwer Eders död.»

Det war stolts Fru Eline,
Hon kallar de tärnor två:
«I hemter mig in mitt silke,
«Också min skarlakan små!»

Och in kom då Herr Lawe,
Hade gaddebetsel i hand;
Och ingen war derinne,
Stolts Eline hjelpa kan.

Han henne slog i dagar,
Han henne slog i två;
Han henne slog så länge,
Hon död för honom låg.

Han henne slog så länge,
Och ingen henne hjelpa må,
Förutan han, Esbjörn Howedsson,
Han lopp den låsen ifrå:

«Och hör du, Esbjörn Howedsson,
«Allt hwad jag säger dig:
«Hwi haftwer du lockat Fru Eline
«Och wändt hennes hug från mig?»

Så hårdeliga gingo de samman,
Allt under de höga bjelkar,
Det war slått ingen i werlden till,
Som kunde de herrar hjelpa.

Der deras fötter stodo,
De refwo de hårda stenar;

Der, som deras händer woga,
Der gick kött från bene. —
Men fullwäl så mätte hon sörja.

En grushög är nu det enda, som står qwar af den gamla borgen, i hwars salar detta sorgliga uppträde sig tilldragit, och bland folket i Österlöfs by lefwer deß minne i sången och sagan. Men Österlöfs hofgård föll till domkyrkan i Lund för det ohyggliga brott, som inom deß murar sålunda blef begånget.

Om anledningen till Grangärdes kyrkans byggande i Dalarna är följande sägen: I Folkunga Konungarnes tid hafwa några män från nedra landet flyttat dit upp för lönande jagt och fiske och börjat bygga sig boningar, der nu är Grytsånge. Der säges hafwa sig tilldragit, att en ung dräng blef fälld till döds af twänne pigor och sedan nedgräfd i jorden, att brottet skulle döljas. På det rummet lyste sedan ett klart ljus, hwaraf det utaf folket höllS heligt, och byggde de deröfwer af furutimmer ett offerhus, der Osmundsjern inkastades genom twänne gluggar till offer. Det säges ock i huset gudstjenst blifwit hållen, och att offer blifwit till det lilla capellet gifna. Af deßa offer byggdes sedan den första kyrkan der i orten, som af de wilda granskogarna omkring kallades «Grangärde». Deraf förer ock socknen en gran i sitt signet.

17. Kyrkobyggnad för Räddning och undgången Farlighet.

Om gåfwor till helighus och löften i nöd att bygga kyrkor äro många berättelser: så säges Lösens kyrka i Blekinge deraf hafwa fått sitt namn, att en Konung eller Furste dersammastädes wille en dag rida ut på jagt med sina gäster och tjenare samt tog äfwen sin lilla son med, som red på en ung häst. Skrämd af någon händelse, började hästen med sonen att skena, och fadren, då han icke såg någon räddning möjlig, att han ju skulle mellan träden sönderslitas, gjorde Gud det löfte, att, om sonen den gången räddades, skulle han der bygga

ga en kyrka: Hästen fastnade uti ett törnesnar, och den unge blef räddad. Då byggde den tacksamma fadren kyrkan, som kallades Lösen, emedan han med deß byggnad löst hade sitt löfte.

18. Om Kyrkobyggnad af Trollfång.

Fordomdags omtalades mycket fynd, gjorda i trollens gömmor i berg och skog; sådana skatter kallades trollfång och anwändes gerna af de Christna, som funnit dem, till helighusbyggnad. En sådan må här förtäljas:

En fattig wallkulla begaf sig en morgon från gården Märsta i Warnum uti Wärmlands skogar med sin boskap, och, som dagen war regnig och kall, tog hon med sig elddon, såsom wallhjon pläga göra, för att tända upp eld och wärma sig i marken. Nu hände det, när hon kom att walla sina kor i närhet af Jutebäcken i skogen, att en Jätteqwinna kom gående, som bar en ask, den hon bad flickan taga i förwar, emedan hon war stadd i ärende att bjuda flera gäster till sin dotters bröllopp, som skulle hållas i berget. Wallpigan mottog asken, och berg-qwinnan fortsatte sin wäg. Af en händelse kom pigan att lägga eldstålet på asken, och, när bergfrun återkom att hemta sin ask, hade hon icke magt att taga den, ty stålet och eld-donet låg derpå, och sådant är trollens för skräckelse. — Jätteqwinnan skyndade derifrån, och asken blef wallkullans egendom. När hon kom hem och såg efter, hwad deruti war, fann hon en guldkrona samt tjocka kedjor och ringar utaf guld. För en fjerdedel af denna skatt byggdes Warnums Kyrka, en fjerdedel föll till kronan, och hälften fick wallkullan behålla.

19. Kyrkors Inwigning och Fridlysning.

Till kyrkoinwigning kom gemenligen Biskopen med stor antal prester i lysande ståt och skrud. Hwar han förbifor ström made folket ut ur byarne, att se gudsmannen i hans härlighet och blifwa delaktiga utaf wälsignelsen, den han öfwer menniskoskarorna wid wägen genom korstecknet utdelade. Derför

woro husen wid byarna tomma på folk, der Biskop for fram: drängen sprang från sitt arbete, pigan från sin kokande grytu; hwaraf ännu i dag, när mat blifwit skadad eller widbränd, säges: «Biskopen har farit förbi!» Sjelfwa inwigningsarten skedde med stor proceßion af prester och kyrkotjenare samt andra höga ämbetsmän, under sång och bön. Helgedomar, det betyder benknotor eller andra aflefwor utaf helgonen, eller något blodigt stycke af de heliga martyrers kläder, buros äfwen af någon hög andlig: och, när deßa helgedomar under det långsamma framtågandet då och då upphöjdes, föll det åskådande folket på knä med andakt och wördnad. Sedan nedsattes helgedomarne i altaret, i fall sådana dyrbara gåfwor blifwit till kyrkan gifna eller för penningar köpta. Inwigningen skedde till något helgons namn, som de ännu i dag bibehålla. Men de aldra äldsta kyrkorna helgades den heliga modren, Jungfru Maria, och kallades Wårfrukyrkor. De gamle i Uppland kalla en Wårfrukyrka stundom «Wårkårskyrka», det är «Wår kåra Frus (Marias) kyrka».

Hednisk widskepelse uteblef icke heller wid inwigningen af Christen kyrka. Folket wille hafwa något qwar af hedniska tempeltjensten och offrade wid den lagda grundwalen eller utanför ringmuren åt de gamle gudar, som de icke förgätit, något djur, hwilket lefwande nedgrofs i jorden, och berättades sedan, att deßa djurs andar eller wålnader wankade omkring kyrkogården under nattens spökelsetimmar. Deßa djurandar kallades «Kyrkogrimar». Otroligt är icke, att de syßlolösa, utländes ifrån inkomna, munkar diktade eller underhöllo sådan widskepelse; ty wandraren eller wägfarande Christen man fruktade sig alltid, då nattetid hans wäg förde honom förbi en kyrka eller öfwer kyrkogård, och köpte han derföre gerna något helgonben eller annat skyddsmedel, som af de andliga signades, till sin trygghet, dels mot Älfworna, eller kyrkfolket, som i natten spökade uti kyrkorna, efterapandes de Christnas kyrkobruk, dels mot Kyrkogrimen. Många orter och kyrkor hafwa enligt sägner fått namn af deßa spöken: såsom Häftweda by och kyrka i Skåne, hwilken förtäljes fordom hafwa hetat «Häfthwita», emedan en hwit häst skall derstädes wa-

ra Kyrkogrim. Huruledes sådanna spöken wisa sig, enhast då wigtiga tidshändelser stunda, till stor lycka eller olycka, derom äro många berättelser ännu bland folket, fastän ett bättre förstånds ljus med Christendomens framskridande borttagit den såfånga fruktan för Herrans hus och gårdar, der så wäl natt som dag den redlige skyddas af den Allestädesnärwarandes hand; och minst rådes en förståndig man de spökelser, han wäl wet, att bedrägeri eller inbildning diktat. En sägen har ock warit, att under altaret i de första Christna kyrkor bliswit nedgräfwet ett lamm, och skulle det gifwa trygghet för kyrkans waraktighet och bestånd. Detta är en wacker bild af det rätta Kyrkolammet, werldens Frälsare, som är den säkra hörnestenen för sin kyrka och församling. När någon på tider, då gudstjenst icke hålles, inträder i en kyrka, händer stundom, så är sägen, att han ser ett litet lamm springa twärs öfwer choret och förswinna. Det är Kyrkolammet. När detta wisar sig för någon på kyrkogården, särdeles för dödgräfwarne, säges det båda för ett litet barns död, som nästa gång skall häddas i mullen.

Sjelfhämd och wigarfslag gjorde, denna tiden, mången olyklig fridlös. Då war wäl betänkt af lagstiftaren, att något rum måtte finnas, der den olycklige kunde hafwa sin tillflykt. Sådan fridlyst ort war kyrkan, och den, som inträngde inom hennes helgedom med mordiskt wapen och drap sin werderdeloman, blef helgedomsrånare (Warger i Weum). Men, när de höga och mägtiga gäfwo sig att blifwa wåldsmän, aktades icke heller denna stränga lag, icke heller när en upprotad menighet rasade fram till hämd, såsom wi läsit om Konung Knut den Heliges mord. Illa höll ock den stränge Riddaren Lawe Lawmandsson, för sin kärlek skull, kyrkofriden, då han uppbrände Mariekyrkan wid Näsum i Blekinge, såsom i en fornsägen berättas: Ung Ingemar älskade skön Malfred; men hon war genom ättsämd trolofwad Herr Lawe Lawmandsson, som hade gått att strida i främmande land. Ingemar och Malfred sutto en dag i Björkeborgs gamla stensal, lyckliga wid hwarandras sida, då hastigt en småsiwen bådade dem Herr Lawes återkomst. På en kulle wid stranden af Isswö

sjö låg då en kyrka, kallad Mårfrukyrka och helgad den Heliga Modren, i hwars beskydd de unga två beslöto lemna sig, och hafwa frid för den wreda krigshöfdingen, tilldeß de hunno få biständ af sina wänner. Så sjunges i wisan om Ingemars och Malfreds olyckliga kärlek:

Ingemar och stolts Malfred,
De lekte guldtafwel öfwer bord:
Och in kom der en liten smådräng,
Han lade så wäl sina ord:
«Hel Eder, ädle jungfruer härinne!»

«Och hörer i det, liten Malfred!
«I låter edert tafwel bortfly:
«Härute rider Lawe Lawmandsson,
«Så wreder rider han genom by.
«Hel Eder, ädle jungfruer härinne!»

Herr Ingemar stod då upp och wäpnade sig, så ock hans tappra swenner, och gick Herr Lawe till mötes, och skön Malfred red wid hans sida. Men Herr Lawe hade öfwerhanden:

Det war ung Herr Ingemar,
Han talade till sina swenner:
«Wi söke Marie kyrka,
«När mest oß nöden tränger.»

Och Ingemar och skön Malfred,
Som de kunde rida bäst,
De sökte Marie kyrka,
Men swennerna aldra mest.

Och det war Lawe Lawmandsson,
Han wille icke längre lura;
Jag will det för sanning säga:
Han lät så kyrkan fyra.

Men Ingemar och skön Malfred
De wißte ej, att kyrkan brann,

Förrän den hela [illegible]
Alle öfwer deras hufwud rann.

Det mälte unge Herr Ingemar
För altaret, der han stod:
«Wi hugge ihjäl wåra hästar
«Och swale oß i deras blod!»

Mälte det liten Malfred,
Hon ned för altaret fallet:
«I förer mig af winduet ut,
«Så beder jag för oß alla!»

Det synes häraf, att skön Malfred wille gå i kloster, att bedja för allas deras själar, som brändes derinne; men Herr Lawe hade bemärkt henne och förde henne med sig bort:

Och det war Lawe Lawmandsson,
Red med Malfred i grönan äng:
«I dag så brinner Marie kyrka,
«Allt med så rask en dräng.»

Ännu wisas lemningar efter kyrkan på kullen. Aldrig byggdes kyrka mer på ett rum, der sådant odåd blifwit föröfwadt. Skön Malfreds borg blef ock öfwergifwen, och länge talade landtfolket om spöken, som nattetid wisade sig bland de förfallna murar. På en liten holme i Edra å synas ännu i wattenbrynet lemningar efter grundmuren; men öfwer borgen wexer hög bokskog. Det säges, att klockorna ur Marie kyrka blifwit räddade undan branden af folket, men gått förlorade, så att den ena kommit ned i en moße, och den andra under roendet öfwer ån sjunkit i djupet, der hon hördes ljuda hwar heligdagsnatt, intilldeß twå landtmän woro syßelsatte att draga henne upp, och den ena, då han såg klockan i wattenbrynet, sade: «Wi få henne, om Gud och Jungfru Maria will.» Då sjönk klockan åter ned i djupet, och, likasom af det heliga namnet renad och inwigd till ewig tystnad och ro, hördes hon aldrig mer och blef aldrig sedan funnen.

10. Kyrkobyggnad till minne af stor sorg och för olyckligen omkomnas arf.

På en udde af Skånska landet, mot Wester-Salt, är ett berg, Kullen benämdt, öfwerst med kala klippor betäckt; men på ett rum deruppe bland klipporna ligger en gård, af boklundar omgifwen, med utsigt åt det wida haf. Det förtäljes, att en man i forden tid haft der sin boning och från ett stentorn på högsta klippan med underlig wisdom skådat på hafwets, molnens och stjernornas lopp tillkommande ting. Fjerran ifrån kommo menniskor att rådfråga undermannen: härföraren om förestående strider, lycka och seger; sjömannen om sin färd; landtmannen om sköd och såningstid. Då qwad Kullamannen, så kallades han, för dem underlig spådom. En gång, när Konung Waldemar II i Danemark wille stiga till häst, föll han med hast i så djupa tankar, att han nära en hel dag stod med en fot i stegbögeln och handen stödd på sadeln. Slutligen frågade en af hans hirdmän, som der när stod, hwad Konungen så djupt begrundade. Han swarade: «Det skall du nu fara till Kullamannen och taga besked om, och, derest han det wet, lärer han ock wäl kunna gifwa mig det swar, jag önskar.» Hofmannen begaf sig till Kullen och fann flaren, sägande honom Konungens ord och beteende. Då qwad Kullamannen:

Din Herre, han tänkte på,
Hur'leds det skulle hans söner gå,
När han war gången af lifwe.
Men säg honom det för sanningen så,
Att oro och twedrägt skola de få;
Dock skola de alla Konungar blifwe.

Kullen, så kallas nu denna landshöjd, synlig för sjöfarande långt ut på hafwet, har fordom blifwit kallad Blåjungfrun, eller Blåkullan, och deraf, att i hafsswallet nedanföre klipphöjden äro farliga skär, der mången olycklig sjöman lidit skeppsbrott och sjunkit i djupet, sades om en sådan olycksfärd, att «fara till Blåkulla». Nedanom Kullen på

strandom ligger Arils fiskeläge, med en liten kyrka af sten, kallad Arils Capell, om hwilken följande sägen förtäljes:

En Fru, benämd Helena, bodde på gården Stubberup å Kullawikesstranden, och hade hon twänne barn, Aril och Thore. Hon war enka och mycket rik. Länge afslog hon alla anbud att ingå ny äktenskaps-förbindelse, af fruktan att gifwa sina små barn en ond styffader; men Herr David, en i landet mycket ansedd man, lyckades att öfwerwinna hennes betänkligheter, och, i förhoppning, att han skulle blifwa de små barnen en huld fader, gick hon med honom i brudstol. Men snart hände det, som ofta plär hända styf-fäder, att i hans sinne owillja och mißhag till barnen såsom ett ogräs började wexa, och modrens kärlek till dem kunde han icke längre fördraga, utan war det sluteligen hans enda tanke, huru han skulle röja dem ur wägen. Han föregaf derföre, att han wille sända dem något ut i werlden, till bättre lärdom och lycka, och utrustade ett skepp, som skulle föra dem till främmande land. Men med skepparen hade han aftalat så, att kol ladés i fartygets botten, och, når de kommo ut på hafwet, skulle han sjelf tända kolen, men derefter fly undan i en båt. Han gjorde, som honom befaldt war. När Aril kände elden och hettan omkring sig och fann sig förrädd, kastade han sig i hafwet och uppslukades snart af wågorna. Hafsswallet kastade den döda kroppen upp på en klippa wid stranden, der det sägés, att ett märke blifwit qwar efter en död menniskokropp, och der hufwudet legat, uppqwällt en källa, som, oaktadt intet utlopp fanns, hade ett friskt och klart watten samt ständigt blef full, huru mycket man än öste derutur. Denna klippa war icke långt ifrån, der barnens moder bodde, och en dag, då hon gick på stranden, fann hon der sin sons lik. Då wille hennes hjerta brista; men hon lät bygga en kyrka på det ställe, der det kära liket fanns, och hafwa Arils fiskeläge och kyrkan till sonens åminnelse fått sitt namn.

En annan berättelse är, att Fruns namn warit Ingrid, och sonens Arwid, och att han af det underwerk, som skedde med hans döda kropp och källan, blifwit ansedd för ett helgon, och kyrkan kallad Helige Arwids capell. Derom

ting är ock en inwigd kyrkogård; men andra lik begrafwas icke der, än de, som hafwes efter skeppsbrott upplastar på stranden. Om spökelser af deßa olyckligas wålnader, som kallas strandwaskare eller strandgastar, är widskeplig tro bland fiskare och sjömän i orten. En gammal folkwisa, huru Arwids capell i Brunnby socken kom att byggas, är ännu i landtfolkets minne:

Stolts Inger lill' war ett rosens blad. —
(De Herrar ligga för Brunnby.)

Herr David han om henne bad.
Så ymkelig gråter stolts Inger.

«Mina söner de åro ännu så små,
«Jag kan icke låta dem styffader få.» —

Herr David han swor om allt hwad jorden bar,
Han skulle dem wara så hulder en far.

Det woro icke gångna åren mer än twå;
Herr David börjar öfwer sina styfsöner att trå.

Herr David han sweper sig uti skinn;
Så gångar han i salen för stolts Inger lill' in.

«Och hör I, stolts Inger, hwad jag Er säga må:
«Sku Edra söner rida i Kungens gård i år?» —

«Mina söner åro både unga och små;
«De kunna icke bära än den brynja så blå.» —

«Och, medan de ej må rida i konungagård,
«De rikaste köpmän de då blifwa må.»

Herr David låter bygga en snäcka så ny,
Dertill att förråda sina styfsöner uti.

Den snäckan hon war så swikefull gjord,
Hon war all lastad med mjekol.

Och skepparen han war dem hwarken huld eller god,
Han förde dem uti nöd så stor.

Stugan war warm och mjöden söt,
Den ena brodren sofwer den andra i sköt.

Herr Arwid wakade upp; han såg
Sin broder, som i röda glöden der låg.

Herr Arwid ropade till Gud och man:
«Och förer mig igen uti min moders famn!»

Herr Arwid gjorde kors på böljan blå.
Så tog han den stigen på hafsbotten låg.

Herr David han gångar sig neder wid strand,
Der fann han Herr Arwid war drifwen i land.

Han tog utaf honom de gullringar små
Och sköt honom så ut för böljan den blå.

Och böljan hon honom så wida kringdref,
Tills på en annan håll han liggande blef.

Allt om en helig Söndag det hände sig så,
Herr David och stolts Inger i badstu' skulle gå.

Och då fick hon se på Herr Davids hand
De ringar, han tagit af Herr Arwid wid strand.

«Och, sista gång, som jag de ringarna såg,
«Så war det min yngsta son, som hade dem på.» —

«Och kära min Fru Inger, I låter fara slikt!
«Det är så mycket i werlden, som är hin annat likt.»

Och der få gingo fram de månader fem,
Och inte kom hennes söner hem i alla dem.

«Här har nu blåst å hafwet så många slags wä'r;
«Hwi komma mina söner ej till sin moder här?»

Stolts Inger hon kallar på tärnorna twå;
Så mände han sig ned till hafsstranden gå.

Och, när som hon kom sig neder till strand,
Der fann hon Herr Arwids lik uppkastadt på land.

Stolts Inger bjöd hemta de swepelakan små;
Så kläder hon Herr Arwid på stället, der han låg.

Stolts Inger hon lät reda till den jordefärd så snart,
Och bära sin son till kyrkan allt med en fart.

Och när de kommo med bår'n upp under lid,
Den blef så tung, en stund de hwilade sig.

Men, när de nu skulle den lyfta igen,
Förmåtte de slätt inte att mer rocka den:

Och inte de förmåtte af stället rocka den,
Om för hwar en de hade wäl warit femton män.

«Och, medan mina söner ej måtte lefwa mer,
«Så skall jag deras fädernes gods bortge.»

«Skall bygga öfwer Herr Arwid en kyrka så ny,
«Att sjunga ottesång och högmeßa deruti.»

«Herr David! små barnen ej gjorde Eder harm;
«Men I förtröt, hwar gång jag tog dem i min famn.»

«Jag klagar det Gud uti min stora nöd.
«I unnade dem knappt den torra bit bröd.»

«Gud nåda den enka och barnen de små,
«Som sådan en ond styffader månd' få!»

«Jag beder nu Gud Fader, allt uti himmelen,
«Låt oß få alla der en gång mötas igen!»

När med den döda kroppen af en, som oskyldigt lidit döden, sådant under hände, att han icke kunde röras af stället, troddes detta wara ett tecken af himmelen, att kyrka skulle öfwer den döde på detsamma stället byggas, och den aflidne ansågs wara af en högre magt förklarad helig. Sålunda haf-

wa wi låsit, att Eskilstuna äldsta kyrka blifwit byggd med samma järtecken, som Sanct Arwids eller Arils capell.

Genom sådan eller annan synnerlig olyckshändelse frånfallna barn eller wänner till åminnelse och själagagn, gjordes gåfwor till kyrkor och kloster, och tycktes en särdeles tröst hafwa warit deruti, att en klocka skänktes till någon kyrka, att, hwar gång ljudet deraf hann de förjandes öra, skulle tårarne och saknaden upplifwas. Derföre heter det så ofta i slutet af folkwisan, såsom i wisan om den förjande modren, som sin olyckliga dotter till minne och själalisa gaf kyrkan en gåfwa:

Hon köpte för henne en klocka ny,
Den hånger i Marie kyrkoby.

Och hwar gång hon hörde den klockan ringa,
Hennes hjerta det wille i stycken springa.

21. Om Löften till Kyrkor och Lofsång för Räddning undan stor farlighet.

I stor lifsnöd och fara till watten och lands gjordes ofta löften, att gifwa, om Gud sände hjelp och räddning, någon wiß gåfwa till en kyrka: det kallades att «lofwa Gud», hwaraf sedan lofqwåda, eller lofsjunga Herran. Bland de gåfwor, som mest skänktes kyrkor ä stora skogar eller wid hafsstränderna, nämnes oftast «en gryta af malm». Underligt synes wål, huru en sådan gåfwa kunnat lända till Guds åra; men de willsefarande i obygderna, och de skeppsbrutna, kastade på öde stranden, når de i kyrkan funno grytan, att deri laga mat till sin wederqwickelse, wålsignade gifwaren. Mången ser icke nu för tiden annat än widskepelse och dårskap i sådan forntids sed; men grunden dertill war dock allmännelig nytta och menniskokärlek.

På Borgholms slott bodde Drottning Gunhild. Hon fattade, medan Konungen war i ledung, olofflig kärlek till wäktaren eller borgfogden, wid namn Elav, som af Konungen blifwit anförtrodd borgens nycklar och wården öfwer de fångar, hon i tornet lät förwara. Men Elav drog sig undan sådan kärlekshandel och blef sedan förföljd af den onda Drottningens

hämd, hwilken hon sålunda utförde. Hön bjöd honom upp i salen bland andra gäster och skänkte i för honom mjöd och win, hwarefter hon, när han mycket druckit och insomnat, tog hans nycklar och släppte fångarne ur tornet, med tillsägelse att flyna de och fly af landet. Wid Konungens återkomst från striden gick Drottningen honom till mötes å stranden och anklagade Herr Elav för hans otrohet, att släppa fångarne. Förgäfwes beswor Elav, wid Gud och helgon, sin oskuld. Han blef genom Drottningens anstiftelse insatt i en spiketunna, bespänd med twänne otamda fålar och sålunda körd öfwer borgens och stadens gator, tilldeß spiketunnan wid Köpings klint gick sönder, och Herr Elav stötte sitt hufwud mot en klippa; der sprang upp en klar källa. På Capelludden stadnade hästarne; men öfwer den oskyldiges graf brann ett klart ljus hwar natt. Så säges i Elavs wisa:

Det kommo de sjömän seglande der fram;
Så fingo de se, hwar ett klart ljus det brann.

«Wißt är der mördad en sanner Guds man,
«Thy willje wi offra en gryta af malm.»

Då blef Herr Elav kallad Helig, och ett capell byggdes, som kallades Sanct Elavi Capell, deraf ännu grundmurarne synas.

För wunnen seger byggdes ock kyrkor, och tyckes namnet Segerstad wara ett minne af någon sådan tilldragelse. Kyrkor, af sådan anledning byggda, bära ock ofta namnet af den krigshöfding, som efter wunnen seger dem grundlagt. På westra sidan om Örs sjö på Dalsland wid landswägsbackarna, Hämäjarne kallade, säges ett slag hafwa stått mellan twå Wärmländska slägter, som förde hämdekrig sig imellan. Gunnar het anföraren för den ena slägten: han flydde med oseger genom dalen nedanföre, men samlade sitt folk igen på en höjd, österut belägen. Der förrättade han sin bön och gjorde Gud ett löfte, att, om Han wille förlåna honom seger, skulle han dersammastädes bygga en kyrka. Derpå började slaget å nyo, då Gunnar wann seger. Han fullgjorde ock sitt löfte och byggde der Gunnarsnäs kyrka.

22. Om Kloster och Folkunderwisning.

Eremit-hus, eller ensittares boningar, woro ett slags kloster, der en andlig man, som, ettdera trött wid det mödosamma och förföljda läro-ämbetet, eller af långliga sorger, gömde sig undan werld och menniskor, att tillbringa de återstående dagar med bön och heliga tankar, som en beredelse till döden. En koja i skog eller ödemark, utan annan beqwämlighet eller prydnad än en dödskalle på bordet och ett timglas, en bädd af halm eller moßa och en wattenkruka, hwari han hemtade watten ur källan, war allt hwad han behöfde. Folket i nästgränsande byar ansåg en sådan mans närhet såsom en wälsignelse, bar gerna till honom hans få lifsförnödenheter och kom stundom att höra hans wisa tal samt att erhålla råd i samwetssaker eller sjukdom. Den Helige Anselm, som tillförene är omtalad, war en sådan man. Nära det capell, som låg wid wägen inåt Nerikes skogar mot Östgötalandet, säges ett kloster hafwa warit; men en annan sägen är, att der blott warit en ensittares boning. På skogen Keglan funnos enslingar, och af ett capell, kalladt Eremit-capellet, der de samlats heligdagarna till gemensam bön och gudstjenst, finnas ännu lemningar wid en gård, benämd Djupedal. När klostren blefwo flera, förswunno enslingshyddorna, och inga särdeles minnesmärken finnas efter dem; de woro små träkojor och hade lika litet som deras inwånare anspråk att få ett långwarigt minne i werlden.

Swenska folket, ett friskt och werksamt folk, kunde icke wäl lida syßlolösa män, och det slags andliga, som sutto skrymtaktigt dagar igenom orörliga framför dödskallen och timglaset, wunno föga deltagande bland allmogen. Ett minne af denna owillja är det i södra landsorterna brukliga namnet på en spindel-art, som stundom hela dagar sitter orörlig på sina oformligt långa ben, likasom i djupa begrundningar, och kallas Helge Högben.

Men Munkeklostren woro i begynnelsen icke, hwad de sedan beskylldes att wara, ett hem för syßlolösa och lättingar; lärda män i så wäl werldslig som andlig kunskap underwisade i sina lärosalar landets ungdom, medan några af klo-

[illegible] gingo omkring landet, att genom tiggande skaffa de arbetande föda och underhåll, emedan de inga löner hade den tiden att uppbära. I klostren uppfostrades mån till rikets gagn och högsta ämbeten, såsom Lagmän, Biskopar och Rikets Råd. Bonda- eller Herreson hade lika rätt till klosterlärdom. Lagman och Biskop skulle efter lag wara bondason. Wid alla domkyrkor woro sådana lärdomskloster. I dem wexte wetenskaperna till, under tänkande måns djupa begrundningar, och wid nattlampan sutto de ännu i sina skrifter forskande efter wisdom. Intet störde dem, utom böneklockans ljud, som påminte dem att i bön till Gud hemta ny styrka för sitt andliga arbete. Kunskapen om de krafter, som lågo i naturens alster till nytta och läkedom, war må hända större denna tiden än nu, och de samlades med största flit till bygdens gagn, och sjuka mottogos i klostren till wård, eller hemtades derifrån läkemedel. Om deßa lärda hade den enfaldiga tro, att läkedomskraft kom ifrån den Allsmägtige, och de började den lidande sjuklingens wård med heliga korsets tecken, det will ej säga annat, än i Jesu namn, med händers pålåggning och bön, så böra wi Christne icke så hårdt klandra det, såsom i sednare tider skett. Det skulle kan hända ännu i dag mer lugna och gagna mången sjuk, om han wißte, att läkaren innerligt trodde på Gud och med en bön till Honom fullgjorde sitt kall, som till stor del är ett andligt kall. Munkarne gingo omkring i bygden och besökte de sjuka med enkla läkemedel, och, kunde de icke mer, så gäfwo de dem religionens tröst, efter som sed war på den tiden. Att mißbruk kunde ske, särdeles när klosterfolket blef för mycket, kan ej betwiflas. Den hemliga kunskap om naturens krafter, som deßa lärda egde, är nu förgäten; men widskepelsen, den Katholska bönen och signeriet hafwa wi ännu i behåll. Minnen af naturkunniga mån i klostren hafwa wi qwar i namn på wißa wexter och andra naturalster, såsom den gode Henriks ört (Chenopodium bonus Henricus), hwaraf den Helige Henrik, med tillägg af andra medel, gjorde ett plåster, som sades läka alla får; Johannis ört, hwaraf länge en gul balsam bereddes; Johannis-masken m. fl. De ynglingar, som i de stilla fridlysta

klostergårdar underwisades och uppwerte under fromma mäns böner och sannwetsömma ledning, se wi ej hafwa kommit mindre skickliga ut i werlden till höga wärf i samhället, såsom Ärchebiskopar, Lagmän och statsmän, än nu från de högre lärdomsscholorna i de stora städer, der ynglingen wid femton års ålder redan är bekant med all werldens styggelse och osedlighet, men obekant med sitt eget inre, emedan honom aldrig lemnats en tid, ostörd af werldsbullret. Deßa kloster hade dyrbara samlingar af handskrifna böcker, som wid Lutherska religionsförändringen till stor del fördes med det flyktande klosterfolket ur landet. Den största boksamling säges hafwa warit i lärdomsklostret Gudwalla på Gottland. Det äldsta lärdomsklostret förmenas hafwa warit Munkeboda, å den wackra stranden wid sjön Roxen i Östergötland belägret. Det kallades sedan Nor, eller Nors, och heter nu Norsholm. Märkas må ock här Sancta Annas (Jungfru Marie moders) kloster i Nyköping, der Sancta Annas bild funnits i maßiwt silfwer, som wägde öfwer tjugusju lödiga marker. Der finnes ännu ett minne af klostret, nämligen Sancta Annas Qwarn. I den fordna, nu glömda, staden Wå i Skåne säges Biskop Eskil i Lund hafwa byggt ett kloster. Munkarne saknade der friskt watten och wedbränsle, hwadan de fingo flytta till ett ställe, der de hade både Bäck och Skog, och som deraf kallades Bäckaskog. Men det äldsta kloster i Skåne säges wara Bosjö kloster wid Ringsjö, grundadt af Bowe Tott, som i en hög på hedniskt wis blifwit jordad, och skall å sten wara ristadt:

Kjellby Mölle och Dalby Waang,
Böije Wur och Ringsjö Faang
Det gifwer jag dig Bosjö kloster ny;
Men sjelf hwilar jag i denna höij.

I de stora skogar och obygder, der den wägfarande och wandraren på hela dagsled ingen menskelig boning såg, woro klostren, wid trötthet eller ankommen sjukdom, wälgörande tillflyktsorter. Sådana klosterhärbergen woro: Ramundaboda

på Tiwrden, som hade sitt namn af kämpen Ramunder, och hwarefter wid kyrkan ännu äro källrar qwar; Wårfruklosteret på Kolmården, midt i skogen, der nu Krokeks kyrka är, och hwaraf lemningar synas ännu, fastän öfwerwuxna med hög skog. Det klostret fick sedan namn af Krokek och är kändt deraf, att här mottogo Östgötar, af Sudermanna, Konungen, som red sin allrikesgata. Wid Munsteräs (som har sitt namn af kloster, emedan kloster i forntiden kallades Munster), beläget i Kalmarelän, hafwa länge funnits lemningar i skogen efter ett klosterhärberge eller gästkloster, som hetat Norrobygd, derföre att det legat i norra skogs- eller obygderna. Derifrån flyttades munkarne till Kronebäcks kloster, och Norroby blef ett sjukwårdskloster, hwadan stället, der det låg, nu kallas Spitalshulten. Till Lurö kloster, i Wärmeland, å en wacker ö i Wänersjön, hade fiskare och sjöfarande på inwattnen sin tillflykt. Derföre offra sjömän ännu i dag wid förbiresan, af gammal häfd, i Munkekällan derstädes, som framflyter ur en genomhuggen häll med ett ljufligt och klart watten.

Om Runneklostren och deras stiftelse är redan talat wid berättelsen om Gudhems kloster. I en tid, då ännu icke qwinnofriden war stadgad i Norden mot de hedniska, wåldsamma seder, war det wäl, att de af qwinnokönet, som woro för ömtåliga att lemna sig till rof för wilda krigsmän och saknade nog kraftfullt stöd i en faders borg, hade en fristad och tillflyktsort. De gårdar och rika gåfwobref, som en döende fader eller moder skänkte till klostren med sin dotter, att hon skulle skyddas der, woro wålfången egendom; och de misbruk, som föregåfwos, woro må hända icke så alldeles fullt bewis för rättwisan hos den magt, som sedan tillegnade sig dem. Emellertid gagnade de för sin tid. Enkan och den wärnlösa jungfrudottern sutto der wid sorn och bok, i stilla fromhet. Sjuka qwinnor wårdades der, och mycken barmhertighet utöfwades af de fromma systrarna mot dem och fattiga. Bland klostren märkas: Gudhem, hwarom förut är handladt. Det war ett moderkloster, och utflyttade derifrån nunnor till Raskeby och Wällitorps kloster i Broddetorps socken. Sådana kal-

lades dýtnar af moderklostret. Skeninge kloster i Östergötland, wid ån Sken. En köpstad war af ålder derstädes, och af Skens Köpinge blef namnet Skenninge. Byarum i Östergötland war moderkloster till Skog, nu Skokloster. Efter Byarums kloster finnas lemningar och sägner i orten, der nu är Börroms Capell. Det ryktbara Wreta war moder till Askaby kloster. Wid Grönsö i Uppland säges ett kloster hafwa warit för munkar, och gent emot öfwer wiken Utö-kloster för nunnor, och skall mellan båda klostren ännu wara synlig en gång under wiken, må hända tillwägabragt af någon olycklig munks kärlek, blott för att några minuter få tala genom ett galler med någon klosterjungfru, ty utom gallret stäpptes aldrig renlifsnunnor. Sådan sägen är ock om twänne kloster: Marieberg wid Haga i Uppland och Swingarns kloster, der den underjordiska wägen dem imellan skall hafwa gått under Swingarns-wiken. Efter Swingarns kloster wisas lemningar af stora källrar i en bondgård inwid kyrkan. Om flera nunnekloster äro sägner, såsom wid Äs i Hernewi, der någon lemning finnes öfwerst på landthöjden eller åsen. Folket i bygden kallar det nu för Lundkloster eller Lönnkloster. Ett sådant förglömdt kloster har enligt sägner warit i Holms socken i Wärmeland, Helgandsnäs benämdt, nu Heljansnäs.

Icke alla klosterjungfrurna hade swurit kyskhets- eller renlefnadslöfte, utan woro i klostren många, som till lärdom och uppfostran blifwit dit ingifna. Hwad nytta i klostren förehades, kan ses af ett Konungabref till nunnorna i Skoklostet, deri följande föreskrift läses: «Om några goda måns barn, «jungfrur och pigor, så wäl utaf nedrige som högre stän«der, warda dem tillbjudne och betrodde till lärdom, sko«la de då dertill williga och redobogna låta sig befinna «och med största flit wälwilligen dem underwisa och lä«ra ärliga seder, goda dygder; theßlikes läsa, skrifwa, söm«ma och annat mera, som till ungdomens upptuktan «behöfwas och för nöden wara will.» —

En nunnas inwigning war en högtidlig act och åskådades af en stor menighet, med andakt och tårar. Den skedde

i klosterceremoniet med stridens sång och processionen. Först utklädde sig den unga jungfrun såsom en brud i sin werldsliga prydnad, men framleddes för högaltaret, der denna afklädnes; det skönaste håret afklipptes, och, sedan den hwita sammen blifwit lösnad, kastade presten deröfwer tre skoflar mull. Sedan ikläddes hon en svart, meränderls swart, nunnekappa eller rock, och en swart slöja kastades öfwer hufwudet, hwarefter hon aflade sin renlefnads ed, att aldrig mer tänka på någon jordisk sysslo eller wänta någon jordisk brudgum, utan städse tänka på den himmelske brudgummen och hafwa sin hug och sin omgängelse, i bön och andliga begrundningar, med honom, hans heliga moder och alla helgon. Från denna stunden wördades den inwigda utaf werldsmennniskorna såsom ett heligt wäsen, och utan omgifning af andra systrar och klosterfolk fick hon aldrig mer wisa sig utom klostergallret. Många föräldrars hårdhet, då de af högmod eller att hindra trogen kärlek, når denna icke behagade dem, twingade sina barn att gå i kloster, gaf anledning till mångets sorgefulla uppträde och gjorde denna högtidlighet fasanswärd, såsom hade den warit en lefwandes begrafning.

Det är icke osannolikt, att någon gång, i en renlefnads-jungfrus och inwigd Nunnas hjerta, deßa tre skoflar mull icke hade mage nog att döda all jordisk kärlek, och att ibland blifwit brutet; men de många om sådana brott gängse sägner, hwilka omtalas i alla orter, der Nunneklostrens lemningar finnas, hurudeles wid Religionsförändringstiden, uti ihållige nöd, såsom wid Wadstena, eller såsom nere wid sjöstranden å Fogdön, små barns ben och hufwudskallar skola blifwit funna, må icke så alldeles sättas tro till, utan tyckes detta wittna om deras nit, som, för att afleda folket från deß gamla tro på Katholska läran och påfwedömets helighet, utspridt sådana rykten, att icke uppror och inbördes krig skulle möta religionsförändringen, då klosterfolket och de olyckliga jungfrurna utdrefwos ur deras fristäder. Men icke behöfwer den renade Evangeliska Kyrkan sådant stöd, utan fast mer en påminnelse om budordets innehåll: «du skall hedra fader och moder»: Den Reformerst-Katholska bekännelsen är den moder, ur hwars

sköte den Lutherska uppstått och hemtat sin första näring. Om nu dotter, genom Försynens nåd, kommit sanningens himmelska ljus närmare än moder, må hon derföre ingalunda med stack och wanwördnad blicka tillbaka på den huldа och uppsöka hennes swagheter. Om ock henne felades wår tids pröfwande förstånd, war hon likwäl må hända starkare i tro och kärlek. Må fördenskull wår Christna kyrkas härliga barndomsminnen wara oß heliga såsom menniskans. Det enfaldiga Swenska folket, fromt och rättwist, war icke upphof till sådana sägner, som förnärmade de flesta bland klosterfolket, och derföre wunno de bland menige man ingen särdeles waraktighet; men deremot lefwa i en ädlare bemärkelse bland dem den första Christna tidens minnen, dem wi nu gå att förtälja.

Tredje Capitlet. Swenska Folkets Helgona-Sagor.

Inledning.

Likasom wår tid, mer framskriden i förstånd, mest fäster sig wid Christi gudomliga natur och hans lydnad och efterföljelse, så fäste sig den gamla kyrkan mer wid Frälsarens menskelighet, hans lidande, kors och död, och wille i sin gudstjenst afbilda sådana ting, som deraf upplifwade något minne. Lärarne wördades mycket för deras heliga wändel och förakt för sinnlig wällust. De wille ock efterlikna förlösningslidandet, i det att de, särdeles på Fredagarna, gißlade sin kropp så, att blodet strömmade, fastade och gingo barfota i tistel och törne, ja, i snö och winter, och trodde så, att de, likasom Han, godtgjorde för andras synder. Äfwen wille de tillegna sig den undergörande kraft, hwarmed Han utrustade sina Lärjungar. Många werkade under all sådan andaktsöfning mångfaldig nytta bland folket och öfwade godhet och barmhertighet mot sjuka och fattiga, hwarutaf de blefwo wida beryktade samt efter döden ansedda för helgon och wördade med gudstjenst, böner och offer till deras kyrkor eller capell. Mycket likmade

den gamla afgudatjenſten: de fordna ſkurd, hwari Skurdgudarne hade ſtått, woro ännu qwar en tid wid wägarna, men woro nu Chriſtna bönehus. Fordom ſtod der en bild af någon Åſa-gud, Thor, Oden eller Frej, — nu ett helgon med ſin fridspalm, i hwars hägn och beſkydd den wägfarande ſig betrodde. Fordom troddes en underjordiſk källjungfru wårda ſig om källan; nu war hon wigd i ett helgons namn, och en wänlig ängel blickade ned från himlen på den ſjuka, ſom rörde wattnet med korſet och bad om tröſt och läkedom. I ſkog och mark, å haf och ſtrand, öfwer allt woro helgon rådande och ſkyddade mot trollens och ondſkans magter dem, ſom åkallade deras hjelp och beſkydd. De enfaldiga och fromma blandfolket hade häraf mycken tröſt, och med ett Korstecken och en ängels eller ett helgons namn gingo de utan fruktan den störſta fara till mötes, trygga på ſin wäg, emedan de trodde ſig öfwer allt utaf ſina ſkyddshelgon omgifna.

1. Sägner om den Heliga Modren, Jungfru Maria.

Främſt bland helgon wördades den Heliga Modren Jungfru Maria, ſom kallades Himlens Drottning; derföre afbildas hon förnämligaſt med en krona på hufwudet och Jeſusbarnet i ſin famn. Hon föreſtälles ock på mångfaldiga andra ſätt i målning och bilderwerk, helſt i ſå fullkomlig och ſkön jungfrubild, ſom måſtaren förmått. Hennes bild fanns merändels i alla helighus, och de äldſta kyrkor woro inwigda till hennes namn och kallades, ſåſom de än i dag heta, Marie- eller Wärfrukyrkor. Utanför hwar kyrka ſtod ett kors, der hwar ingående Chriſten förſt knäböjde och ſignade ſig med korstecken, förrän han gick in; men framme wid högaltaret ſtod Mariebilden, och framför denna gjordes den förſta bönen. Mången from moder talade ſå innerligt och mycket om den goda Jeſumodern ſåſom de rena kyſka hjertans Skyddshelgon, att wi ſe utaf Helgonaſagorna, huruledes de barnsliga hjertan ſå blifwit af den huldа bilden betagna, att de trott ſig ſe henne i ſömnen under ſjukdom komma till ſig och wiſa helſogifwande örter, wederqwicka dem med bär och ſmultron,

ſaſtän det war winter och ſnö ſamt mot annalkande dödd räcka ſig en ros eller en lilja. Allt det ſkönaſte och härligaſte i ſkapelſen tillegnades henne, hwaraf wi haſwa minnen ännu i dag. Ett bland wårens förſta och fagraſte blomſter, gullwiſwan, kallades och kallas än i många orter Jungfru Marie nyckelknippa. Ett wälluktande blomſter, med gullgula blomſterwippor, kallas Jungfru Marie ſånghalm. En widt beryktad målare har målat detta blomſter under Jeſusbarnet i krubban. Ett höggrönt gräs, med blommor ſkönare blå än wanlig linblomma, heter Jungfru Marie lin. I ſidländ wildmark höjer en blomma, kallad Jungfru Marie hand, ſin wackra ljusröda blomſterſpira: hon har twänne rötter, liknande händer, en hwit och en ſwart, och, når de båda läggas i watten, ſjunker den ſwarta; den kallas ſatans hand, men den hwita flyter ofwanuppå, och den kallas Marie hand: detta wiſar landtmannen ſina barn och talar om den Heliga Modren och Honom, ſom beſegrat afgrundens magter. De wackra ſmå gröna fröhuſen af det ſå kallade penninggräſet benämdes Jungfru Marie nålbyna; och daggblomman, med ſina runda weckade gröna blad, Jungfru Marie kåpa. Likaſom Thorbaggen i hedendomen war helgad Thor, ſå war ett litet ſkalkråk, med gullgula wingar och ſwarta prickar, tillegnadt den Heliga Modren och kallas ännu i dag Jungfru Marie Nyckelpiga. Det aktas lyckoſamt, når en ung mö i bygden om förſommaren får ſe det lilla kråket; hon tar det i ſin hand, och, når det kryper omkring, ſåges: «hon märker mig brudhandſkar», — och, når den lilla nyckelpigan tröttnar, ſpänner ſina ſmå ſkalwingar och flyger bort, ger den unga tårnan grann akt uppå, hwad led hon flyger: «deriſrån ſkall hennes fäſteman en gång komma». Detta lilla ſändebud från Jungfru Maria tros ock föreſpå landtmannen, om året ſkall bliſwa godt eller icke: åro prickarne flera än ſju, ſå blir brödſäden dyr; åro de färre, ſå blir rik ſkörd och lågt ſädeswärde.

Alla böneſtunder i kloſtren och å andra heliga rum börjades med en ſuck till den Heliga Modren med «Ave Maria! Ora pro nobis!» det är: Hel, ſäll, Maria! Bed för oß! —

Till dessa bönestunder ringdes i klosterklockan, och, att noga iakttaga dem, räknades icke blott de andliga och klosterfolket, utan sjelfwa Konungarne till pris: det kallades att «hålla sina tider». Ett wackert minne af denna böneflit är aftonklämtningen från landtbygdens kyrkor. Arbetande landtman stadnar då med sitt arbete sommartid på ängen, under det han blottar sitt hufwud eller faller ned på knä, hopknäppande sina händer till ett andäktigt «Fader wår». Tioklämtningen om förmiddagen och fyraklämtningen eftermiddagen war en uppmaning till Mariebönen, som började med Evangelii ord: Hel, full med nåd, wälsignad! o. s. w. Då skulle hwar Christen man i Sverige bedja till den Heliga Modren för Konung och fädernesland. Når, efter religionsförändringen, alla andra Katholska ceremonier förlades, blef dock denna klämtning behållen, emedan det wore godt, att alla, når densamma hördes, bådo Gud för Konung och fädernesland, för frid och wälsignelse i landet. Wid Klefwa prestgård å Myrseberg är en liten lund, som ännu kallas Ora, det är: ett rum, der man bör bedja. Sådana böneställen, dit heliga mån gått att ofördt hålla en bönestund, finnas på flera orter med samma namn utwisade för minnet. Fornlemningar och sagominnen efter kyrkor och kloster, Jungfru Maria tillegnade, finnas öfwer allt, så i wåra städer som å landsbygden. Många helgedagar äro på runstafwen utmärkta med en krona. Det betecknar, att de äro helgade Himmelens Drottning. Till dessa räknas ock Mormessan, eller den Heliga modrens meßa. Men förnämst bland alla Mariedagar hölls Kyndels- eller Ljus-messan, då folket tillbad Jungfru Maria för årswexten, och ljus samt bloß inwigdes, med hwilka de andliga den dagen gingo omkring byarnas åkergården och sjöngo heliga psalmer. Deraf är ännu sed, att i åtskilliga orter ungdomen den natten tänder upp eldar under sång och lekar. Den sista kronan på runstafwen är för Annedagen, det är för den Heliga Anna, Jungfru Marias moder. Till hennes namn inwigdes ock kyrkor och capell.

Om Julhalmen må här nämnas, att den wäl warit i bruk under hedendomen, då Julehögtiden firades till fröjd öf-

wers Solens återkomst och dagens ökande; men om detta har Swenska folket nu föga eller ingen kunskap; utan säges det nu om Julhalmen, att den är ett minne om Jungfru Maria, som lade werldens Frälsare på hö och strå. Derföre må wäl alla småbarn leka och glädjas i Julhalmen, emedan Jesus barnet firat Julen på halmbädd. Det har warit ett bruk på många orter, att bära ut Julhalmen på åkrar och gärden i den tro, att sådant skulle gagna till god årswext, för det Barnets skull, genom hwilket all nåd och wälsignelse kommer. Äfwen säges, att utaf Julhalmen, så wäl som af Julgalten (Julleſwen), må gömmas och gifwas åt dragare och creatur om wären, så skola de bewaras för sjukdom och ofall och hålla sig tillsammans, så att de icke skingras, ånskönt de gå i wall på stora hedar eller skogar. Likaledes gifwes husfolket af samma brödlef, att de må lefwa i sämja. Detta är en wacker påminnelse om den inbördes kärlek och frid, som kommer för Frälsarens skull och af rätt tro på Honom.

2. Om det Heliga Korset och Lidandet.

Den första Christna Kejsares, Constantin den Stores, moder Kejsarinnan Helena, gjorde en pilgrimsfärd till Heliga Landet och Christi Graf. När hon stod på Golgatha och tänkte på, hwad Frälsaren der lidit för hennes och allas frälsning, fick hon stor längtan att se det heliga korsets träd, wid hwilket Han försoningsoffret fullbragt, för omkring trehundrade år förut. Hon lät derföre gräfwa på flera ställen i Golgatha, och det war den 3 Maj år 325, som korset blef funnet. Den dagen har sedan blifwit firad öfwer hela Christna werlden med en helgedag, kallad Korsmessa. Ett stycke af korsets stam nedlade Helena i en silfwerkista och förwarade henne i den wackra nuwarande Christna kyrkan i Jerusalem, som hon lät bygga öfwer den Heliga Grafwen i Rådsherren Josephs örtagärd. Ett annat stycke deraf tog hon med sig hem till sin son, Kejsaren i Constantinopel. När sedan, wid paß 300 år derefter, en Persisk Konung intog det Heliga Landet och bortförde det heliga trädet med silfwerkistan, utrustade Kejsar Heraclius en krigshär och tågade mot Persien. Den 14 Se-

ptember år 628 wann Kejsaren en härlig seger öfwer de Perser och bekom det heliga korset åter. Han skattade högt denna winning och begaf sig dermed till Jerusalem. Det berättas, att, när han kommit nära Jerusalem, har han barfota, med det heliga korsets träd på sin rygg, wandrat den samma wäg, som wår Frälsare dermed gått, upp till Golgatha. Till minne af denna dag, då korset återwanns, begicks i Christna Kyrkan den 14:de September, som på runstafwen utmärkes med ett uppreſt kors och kallas Korsmeßan om höſten, eller det heliga korsets upphöjelsedag; och hölls den högtiden större än korsmeßan om wären, som kallas Christi kors uppstånnelſes högtid.

Swalan, den lilla, alltid gerna ſedda, oſkadliga fogeln, har med det heliga korset och lidandet i wåra folksägner fått ett beſynnerligt ſamband och likaſom en helig betydelſe af treſnad och wälſignelſe, hwarföre det ock ännu i dag anſes ſyndigt att ofreda henne eller hennes näſte. Anledningen härtill är följande sågen: När Frälsaren hängde på korset, kom en swala flygandes och satte ſig deruppå, såg ſorgſen ned på den lidande och qwittrade: «Hugſwala, ſwala, ſwala honom!» — Deraf fick hon namnet Swala, och den egenſkap wardt henne af himmelen gifwen, att wälſignelſe ſkulle henne åtfölja, ehwar hon fäſte ſitt bo och blef hyllad. Sedan satt ſwalan ofta på korſet efter Frälsarens död; men, när det borttogs af Chriſtendomens fiender och nedgräfdes i jorden, for hon förjande bort. Men, när det å nyo blef funnet och upphöjdt, kom hon åter och hwilade ofta deruppå. Derföre utmärkes korsmeßan om wären på många runſtafwar med en ſwala; åfwenſå korsmeßan om höſten. Och, när korsmeßohögtiden firas om höſten, fara ſwalorna bort, när han begås om wären, är deras tid att komma åter.

Om Turturdufwan är en dylik sågen: Hon kom flygandes och satte ſig öfwerſt på korsets träd och ſåg ſorgſen ned på den lidandes blod, ſuckande tungt ſitt ännu bibehållna låte: «Kurrie, kurrie, kurrie!» ſom ſkulle betyda: Kyrie, eller Herre, Herre, Herre!» — Sedan den tiden blef hon aldrig

mer glad, utan for ståndse sorgsen kring jorden och upprepar sitt sorgliga «Herre, Herre, Herre!»

Der kom ock flygande en Stork, och han ropade deltagandet «Styrk, styrk, styrk honom!» Deraf fick han namnet Stork, och wardt honom gifwet såsom medföljd, att wälsignelse och trefnad skall ståndse bo under det tak, der han får ostörd bygga sitt näste och hafwa sin fristad. Derföre är storken så wälkommen hos landtfolket i wåra södra orter, och Skånske bonden lägger gerna på sitt tak ett hjul eller någon annan underbyggnad, att storken derpå lättare må bygga sitt bo, och tillåtes ingen att störa honom.

Sägner om andra foglar, som skola farit fram öfwer Golgatha och manat ondt öfwer den oskyldige, saknas icke heller. Bland dem nämnes särdeles Wipan, som deraf blef förbannad till kärr och moras, att der hafwa sin boning. Om henne säges ock, att hon warit en tjenstemö hos Jungfru Maria och stulit hennes silfwersax, hwilket hon förnekade, men straffades då till en fogel, som ständse far omkring på tufworna och ropar sin bekännelse: «tywit, tywit!» eller «stulit, stulit!» samt bär stjertfjädrar, klufna likasom en sax.

Äfwen i den lägre naturen har det kärleksrika folkfinnet i denna Christendomens barndomstid funnit sorgebilder från Frälsarens lidande. Den småwexta Dwergbjörken kallas Långfredagsris, med den sägen, att deß qwistar blifwit brutne till gisslar, med hwilka Frälsaren hudstängdes på korset. Fordom, säges det, stod hon som andra björkar, högstammig i de gröna lunder; nu måste hon twina wid träsk och obygder, såsom en låg buskwext. Om Asptrådet säges: Det stod fordom med sina löf, lika stadigt sittande, som andra träds; men under en asp satt Frälsaren, når Hans förföljare kommo och buro händer på den helige samt fängslade Honom; då brusto nerverna i hennes bladskaft, af fasa, så att hennes löf wid minsta wind skälfwa och darra allt intill denna dag. En annan sägen är, att Christi kors togs af asptrådet; derföre står aspen nu ständse darrande.

Sagan om Jerusalems Skomakare är allmänt känd: När Frälsaren gick förbi hans hus, dignande under det tunga kor-

fet, wille han hwila ett ögonblick wid husets ingång. Men den grymme kom ut och jagade med bannor Frälsaren bort, att behaga Hans fiender. Då fick skomakaren, som kallas Ahaswerus, den förbannelsen, att han måste ut och wandra, utan att någonsin få hwila, allt intill domedag. De oförståndige tro, att han wankar så ännu omkring, och, när någon besynnerlig, okänd wandringsman går fram genom bygden, säga de rädda, undrande barnen: «Det war wißt Jerusalems Skomakare.»

Likasom wandraren å heden läser i stenens runeskrift: «Gud hjelpe själ hans!» — så står nu korset å kyrkogård och manar till en bön för hådangångna slägter. Men någon gång möter, hwad fordom hände oftare än nu, ett stort upprest kors af trä eller jern, utwisande rum, der någon stor märklig synd blifwit begången. Sådant tecken uppmanar hwar from förbigående Christen, att för den, derunder hwilar, bedja till Honom, som å korset dog försoningsoffret för arma syndare. Derwid förtäljes meråndels af närboende landtmän anledningen, hwarföre ett sådant tecken underhålles. Å Weckholms kyrkogård står ett sådant. Derom är nu följande sägen: En gudfruktig man, wid namn Melchior, war för wid paß trehundrade år sedan Pastor i Weckholm. Han wandrade dagligen hwarje afton, förrän han gick till hwila, upp i kyrkan, ehwad årstid och wäderlek det war, och gjorde wid altaret sin bön. Hustrun, som ansåg denna andakt öfwerflödig, sade en afton till en husets dräng: «Kära Laße, om du will utkläda dig som ett spökelse och ställa dig i gångstigen för Far på kyrkogården och skräma honom, når han går ur kyrkan i afton, så skall du få ett stop öl.» — Drängen werkställde matmodrens befallning och stod om aftonen med ett hwitt lakan omkring sig i Melchiors wåg. Den fromma presten begynte då att bedja, och, som han bad, började drängen att sjunka ned i jorden. När presten tillsporde honom, hwem han war, swarade han intet. Då begynte presten åter att bedja; men, nedsjunken till midjan, ropade drängen sitt namn. «Det är nu för sent», sade presten, och den olycklige förswann i jorden. Folket uppreste korset öfwer honom wid gångstigen, der det än-

nu i dag står. Den fromma bedjarens hustru säges warit af adliga slägten Ekorn och begrafwen bland sina fäder i Håtuna kyrkogård, der hennes kropp icke skall hafwa kunnat förwandlas eller blifwa till stoft igen, ehuru kista och swepning, såsom ock de andra liken omkring henne, länge sedan undergått förwandling. Det war i den tiden bland folket en allmän tro, att själen ej fick frälsning ur skärselden, så länge kroppen icke fallit till stoft.

På det ryktbara Husberget wid Enköping säges ock ett kors af jern hafwa stått, ännu i gamla mans minne. Derom berättas följande: Det troddes fordom, att ett Troll, som gemenligen kallas Husbergsfrun, sitter der inne i berget och waktar en stor skatt. På Gröngarn wid Stora Ena bodde en enka, som war mycket snål och girig. Hon gick en afton med sin dräng till Husberget, band kring honom ett tåg och twang honom att gå ned i den öppning, som der ännu wisas och säges wara ingången till Husbergsfruns sal. Han skulle der upphemta något af de fördolda skatterna. Första resan lyckades wäl, och han kom upp med en korg, full af guld och andra dyrbara klenodier. Men, då hon ännu en gång, emot hans böner att förskonas, twang honom ned, kom han aldrig mer upp, utan, när tåget drogs upp, hängde der en död häst. Det kan wäl hända, emedan enkan bodde i Åsunda, att häradet af denna sägen fått en häst i sitt wapen och sigill. På berget uppsattes korset såsom ett mine af den olyckliga; men för guldet byggdes, såsom i Andra Delen nämdt är, Wärfrukyrkan på åsen gent öfwer wiken. Å ställen, der stora missgerningar skett, broder mördat broder, eller son sin fader, samt wid de stenrösen nära wägen öfwer de stora skogarna Tiweden och Keglan, der wägfarande af stigmän blifwit dräpna, stodo åfwenledes fordom uppresta kors; allt till påminnelse, att bedja för dem, som utan skrift och sacrament derstädes gått ur denna werlden.

3. Om heliga Källor.

Korskällor och Trefaldighetskällor kallas sådana offerkällor, som icke woro något särskildt helgon tillegnade. Wid

dem stod wanligen ett kors, derwid de sjuka först gjorde sin andakt. Derefter tog någon af klosterfolket, som gemenligen bewakade källan och uppbar offren, ett kors och rörde deruti, hwarefter de sjuka drucko eller twädde sig med upphemtadt watten. I alla landsorter finnas ännu sådana; Trefaldighetsafonen, eller ock Midsommarsafton, samlar sig wid dem landtfolket, på en del ställen ungdomen till dans och lekar, på andra orter till dricking och badande. Den ryktbaraste bland dem, som af sjuka sökas, är Swingarns Källa wid Husby Sätesgård i Uppland wid en half mil från Enköping, dit ännu hwar Trefaldighetsafton menniskor till tusendetal komma från aflägsna orter, förande med sig lama, blinda och spetelska, att låta dem dricka af källan och bada i rännilen, kring hwilkens bräddar man ser de olyckliga sjuklingarne, wid och efter solnedgången, twå och twå sina lidande kroppsdelar. En sägen är om alla sådana källor, att, wid solens uppgång, fordom wattnet i dem blifwit förwandladt till win. Om Skara Källa, som låg nära klostergården, är ock en sådan sägen ännu i dag bland folket: Hon har sin upprinnelse från Biskopen den helige Brynolf i Skara, som förtäljes Marie Himmelsfärdsdag hafwa sändt att hemta watten, då det befanns förwandladt i win.

På Orouft i Bohuslän är inwid saltsjön en korskälla. Wid densamma stod länge ett kors, som sedan borttogs och fördes till Torps Kyrka, der det ännu finnes upphängdt i wapenhuset. Det war ämnadt att föras till Myckleby; men, när dragarne kommo på Ströms gärde, kunde de icke bringas af stället, förrän folket sade, att det skulle föras till Torp; då gick det lätt; men Ströms åkrar kallades derefter Korsåkrar.

Marias Källa wid Borås är en Midsommarskälla och besökes ännu till dricking och twagning på samma sätt som Trefaldighetskällan wid Swingarn. En annan Midsommarskälla är wid Skeninge, kallad Lagmansberga Källa, och en wid Annestorp i Timelhed i Westergötland, der landtfolket Midsommarsaftonen samlas till glädje och lekar. Troligen hafwa stället och källan warit helgade St. Anna, Jungfru Marias moder, och källan i forntiden warit offerkälla:

Wid byn Bosebo i Småland är den heliga Cecilias Källa, der landtfolket fordomdags offrat till detta helgon att få beskydd eller tröst mot hotande olyckor. Bräckekälla på Kullen i Skåne är förut omtalad. Så hafwa i sednare tider de fordna offren wid källorna allt mer försmunnit, och anledningen deraf blifwit tagen allenast till ungdomens lekmöten och glädje på de gamles offerdagar.

St. Olofs Källor, så nämda dels deraf, att Konung Olof den Helige i dem låtit döpa hedningarne, dels emedan de blifwit till hans namn inwigda eller legat i grannskapet af någon kyrka, som haft honom till skyddshelgon, finnas mångastädes; såsom St. Olofs Källa på Ekefjäll i Dalsland och St. Olofs Källa i Frösunda socken i Uppland, nära kyrkan, som warit St. Olof helgad, och finnes der hans bild med krona och bila, äfwensom St. Olofs Källa wid Berg i Holms socken på Dalsland, der fordom en kyrka, benämd St. Olofs Kyrka, war inwigd till hans namn.

Efter de första Christna Lärare äro i landsbygderna många källor nämda, såsom tacksamma minnen om deras wandringar och kärleksfulla bemödanden att göra landets inwånare delaktiga utaf det högre uppgångna himmelska ljuset, af dop och Christendom. Så är af den första infödda ärchebiskopen Biskop Asmund eller Osmund i Skara, den dock, såsom förut berättadt är, Konungen utan Påfwens stadfästelse utnämt, icke långt ifrån Halmstad i Halland, en källa, Asmunds- eller Osmunds-Källan benämd, der denna Götalandets apostel samlat folket till dopets heliga bad. Der samlas ännu en gång om året bygdens ungdom, och fortplantas sålunda den wördnadswärde mannens namn från slägte till slägte.

Helige Björns källa i Klockrike i Östergötland förwarar likaledes minnet af en man, som gagnat i den första Christna församlingens tider, den dock kyrkans häfder icke omtala. Klockrikeskyrka, icke långt ifrån källan, hade före sista branden ett gammalt torn, som kallades helge Björns torn, hwarutaf kan slutas, att Björn warit en bland Christendomens första lärare i denna bygd. De heligas källor, som ock kallas korskällor, deraf att träkors wid dem woro uppresta, lika-

som wid ingången till kyrkorna, att de ankommande der skulle med det heliga korstecknet signa sig och först göra sin bön, inan de drucko af wattnet, besökas mest Trefaldighetsaftonen, eller på det helgonets dag, till hwars helighet källan är inwigd, så framt den infaller sommartid; — men källor, som af werldsliga Herrar äro minnen, såsom Lifverts (Levands?) källa på Klefwa hed i Westergötland, Götriks källa i Halland, besökas Midsommarsaftonen och kallas Midsommarskällor.

Från hedentid är en källa i Småland, Skatelöfs socken, beryktad af en sorglig händelse: En fästemö säges, på det rum, der källan nu är, hafwa mött sin fästeman och, för någon mißtanka om otrohet, mördat honom. Då lät Thor, guden, en källa uppspringa af hans blod. Med den förwandling, hedniska gudaläran fick i folkets sinnen genom Christendomen, blef namnet Thor, gudens, förwandladt till «helige Thor», och wår Frälsares himmelsfärdshögtid kallad «helig Thorsdag», och Skatelöfs Källa «Helige Thors Källa» benämd. I gamla handlingar säges en egen folksång fordom hafwa blifwit sjungen i bygden om denna källa, då landtfolket hwar helig Thorsdagsafton i stort antal derstädes samlades till lek och offer. Men denna wisa synes mer egnad minnet af den Helige Thore från Helsingeland, hwilken i Skeninge wördades såsom helgon och undergörare. Sålunda begynnes wisan:

Thore lät wattnet springa af grund;
God magt hade han: —
Det botade en blindan i samma stund,
Det heliga namn.

Denne helige Thore, af Helsingeland, har warit en för stor wisdom och förstånd såsom helgon wördad man och domare, som uppehållit sig och strängt handhaft Christen lag i Östergötland och särdeles i Skeninge stad. Hans bild stod på torget, och brottslingar mot Christna seder, särdeles qwinnor, som swikit sina män, straffades framför densamma. Om Thore warit stiftare af den lag, som kallas Skeninge Rätt, så war han en sträng lagstiftare. Må hända har det

fordom försträlliga fängelse i Wadstena härmed sammanhang. Bådas minne är lemnadt efterwerlden i deßa ord, som warit allmänt kända i Östergötland:

För Skeninge Rätt,
Och Wadstena Slott,
Bewara oß, milde Herre Gud!

Helig Östens källor. Wid Foss kyrka i Bohuslän blef Konung Östen Haraldsson i Norge af sina owänner öfwerfallen, och en höfding, Simon Skalp benämd, tog honom derstädes tillfånga, emedan han af sina män war öfwergifwen, och allenaft en enda trogen följde honom. Konungen begärde endaft att före sin död få biwista gudstjensten i kyrkan, ty det war då helgedag. När han sålunda hört meßan och slutat sin bön, fördes han utanför kyrkan att afliswas. Den swikfulle Simon, som förut warit konungens wän, bad honom wälja, hwad död han wille dö. Då walde han den swåraste, att korshuggas mellan händerna, och bad sina sienser märka till, om han kunde tåla stål. Utan minsta tecken till smärta eller klagan, led Östen döden; men, der hans blod flutit, sprang upp en klar källa i Öster och kallades korskälla. Men under berget i wester wid kyrkan, der hans lik hade warit lagdt öfwer natten, inan det i kyrkan begrofs, sprang upp af det blod, der flutit, en annan källa. Båda kallades «Östens Källor», och folket sade, det han wißerligen war en helig man, och järtecken skedde wid källorna. Allt intill wåra tider hafwa sjuka sökt helig Östens korskälla och tyckt sig finna bot och lindring för allehanda sjukdomar. Men Simon Skalp blef mycket hatad och föraktad af alla menniskor för detta nidingsdåd, särdeles af allmogen, som älskade konung Östen. Byen Östmål säges hafwa fått sitt namn deraf, att den war landamäret för Konung Östens rike, den tid landet wak delad mellan honom och hans bröder.

Liwerts eller Lewerths Källa å heden mellan Klefwa och Gökhem är i Andra Delen nämd. Men om henne är i orten en annan sägen: En gång skall en Furste eller Konung här å heden efter ett möddsamt slag stadnat med sitt folk, dignande af törst, och, som i nejden ingen källa fanns, föll han på

knä och bad, då hastigt här en källa uppwällde med friskaste watten. Källan kallas af somliga den Helige Liwerts källa. Må hända är detta något bortblandadt minne af St. Laward, Knut den Heliges bror, som här kan hafwa stadnat efter en strid med sina fiender.

I Småland ofwanför byn Hallsjö på en backe finnas lemningar efter Hallsjö kyrka, som förstördes af Christiern Tyrann och Danskarne. Det förtäljes, att kyrkan blifwit byggd af en fröken, som af hat till sin syster i Dörary icke wille sitta i samma kyrka med henne. Sannolikt har kyrkan warit inwigd St. Georg till ära, emedan en offerkälla derinwid, som nu flyter med ett skönt och klart watten, beskuggad af en stor ask, kallas Storgs (Sanct Georgs) källa. Hon besökes ännu af folket i bygden hwar Midsommarsafton.

Många källor finnas med helgons namn, såsom St. Hilarions Källorna, St. Magni Källa, icke långt från Liwerts, och St. Pehrs Källa wid Högstena, i samma landsort, med flera, men äfwen många, som af landtfolket kallas Trefaldighets-, Midsommars- eller Korskällor, emedan det helgons namn, som der blifwit dyrkadt med offer, är förgätet; och likwäl skola ännu länge på de fordna offerdagar kommande slägter hafwa kring dem sin samlingsplats såsom de hädangångne, och wandraren, som söker bygdens märkwärdigheter, blir af landtmannen wisad till dem, såsom af förfädrens minne helgade orter.

Så fortplantades wördnaden för heliga källor från hedendom till Christendom. När en pilgrim hade efter år och mångfaldiga faror fullbordat sin mödosamma färd till heliga landet och Christi graf och åter lyckligen kom tillbaka till älskad hembygd, besökte han med sitt tacksamhetsoffer ett heligt rum, kyrka eller källa. Om sådana pilgrimskällor äro ännu sägner i landet. I Räfsunds socken i Jämtland är en sådan offerkälla, och en ort derinwid kallas ännu Pilgrimsstad.

4. Erik den Helige (Helgonasaga).

Medan än war i friskt minne, huru Konung Erik i lifstiden war Sweriges inwånare huld, blef icke swårt bland fol-

ket utöreda den tro, att han ock efter döden, wid Allmagtens thron, war deras förebedjare, så att de med tillit kunde åkalla hans namn i sjukdom, nöd och farlighet. Sålunda blefwo ock de under och järtecken, hwarmed Sanct Eriks helighet ådagalades, i följande sägner på den tiden ingalunda betwiflade.

När Konungen, helige Thorsdag, oförwarandes af sina fiender på Fyriswall blef öfwerfallen och fången förd till Östra Aros, och hans hufwud derstädes afhugget med swärd, uppsprang på det rummet af hans blod en klar källa, nu Sanct Eriks Källa kallad; hon war länge en bland de mest sökta offerkällor i Norden, och gingo många underliga sägner om järtecken med sjuka, som der åkallat detta helgons namn. Men några få af hans män, som undkommit fiendens swärd, togo Konungens döda kropp och buro honom in i ett närbeläget hus, der en fattig enka bodde. En blind qwinna war der inne, som kom wid den heliges kropp och fick blod på sina fingrar. Nu, antingen hon grät (ty den blindes brustna öga kan ock fälla tårar), eller om det skedde af händelse, kom hon att föra den blodiga handen till sina ögon, och genast fick hon sin syn igen och prisade Herran i hans heliges namn.

Olof het en ärlig och gudfruktig bonde i Attunda land, Husby socken och gården Maby. Han hade hastigt blifwit ifrån sina sinnen, så att hans wänner höllo om honom wakt. En dag slet han sig lös från dem och lopp till skogs. De skyndade att upphinna honom; men, när han det såg, stack han sig med en knif i bröstet fem djupa sår och låg såsom död på marken. När alla stodo försagde af fasa omkring denna syn, gjorde hans son, som der war närwarande, i sin stora sorg till Sanct Erik bön och löfte för sin olycklige fader. Då såg den i dödsslummern liggande, likasom i en dröm, en man stå framför sig, klädd i konungslig skrud, med krona på hufwudet och en spira i sin hand. Öfwer de blödande såren gjorde han korstecken och widrörde dem med sin högra hand, tilltalande honom sålunda: «Son, haf tröst till Herran, och kom «ihog de löften; som gjorda blifwit för dig, och sök mig, när du är helbregda worden!» — Wid deßa ord fick den sårade mannen både till kropp och sinne sin helsa åter, kallade prestet

och gjorde sin bekännelse samt stod näst derpå följande Kars-meßedag inför Sanct Eriks skrin i Uppsala och förkunnade, hwad honom wederfarits, för allt folket.

Om en Sanct Eriks källa wid Marstrand är följande sägen: Utanföre de klippor, å hwilka Carlstens fäste nu är bygdt, ligga farliga skär, der många sjöfarande fordomdags lidit skeppsbrott. En gång kom ett stort skepp seglande natteetid och drefs af stormen mot skären samt kroßades. De olyckliga skeppsbrutna gjorde löften till Sanct Erik och kommo lyckligt på stranden. Bland deßa war en rik och gudfruktig Jungfru wid namn Maria, som gjort det löfte, att hon skulle bygga en kyrka derstädes, och gafs orten namnet Marstrand, eller Marias strand. När hon först kom upp på stranden, föll hon på sina knän och tackade Sanct Erik och Guds Moder; då sprang der upp en källa, och blef hon kallad Sanct Eriks Källa, såsom hon än i dag kallas; och kyrkan inwigdes till den heliga Modrens åra. Sjömän offrade sedan länge till kyrkan, och källan är ännu en offerkälla, som hälles så helig, att jorden deromkring blifwit brukad till läkemedel och kallas Själakustan; emedan, alltsedan klostret stod på den orten, den tron war ibland landtfolket, att, eho som wißte af denna källan och icke beſökte henne med offer, ådrog sig olycka både till själ och kropp.

Konung Erik blef i Gamla Uppsala kyrka begrafwen; men ett hundrade år efter Konungens död, när nya Uppsala domkyrka war färdig, öfwerfördes hans ben dit i den silfwerkista, som ännu der står i choret. Det skedde med stor proceßion, och Konung Waldemar, som då regerade i Swerige, gick sjelf med. Detta skedde den 24 Januari, och begicks sedan minnet deraf årligen med stor högtidlighet, på det sätt, att silfwerkistan bars först till Gamla Uppsala och sedan tillbaka. Konungen eller, i hans frånwaro, de förnämsta rikets män gingo främst, derefter och näst före helgedomsskrinet gingo preſter och chorsångare, och sedan följde en talrik menighet, prisandes och lofwandes Gud. Så framskred proceßionen långsamt, sjungande heliga psalmer. En gång tilldrog sig, när detta högtidliga tåg gick förbi Gråbrödra-kloſtret i Uppsala, låg derinne

en munk borttagen i en sång, och, när han hörde sången, bad han en brinnande bön till Sanct Erik, att genom hans förbön hos Gud honom måtte helsan återgifwas. Genast tyckte han sig förmärka lindring i sin wärk, och, som han icke wågade tro hwad han hoppades, tog han sin krycka och wille bjuda till att gå, men märkte snart, att han war bönhörd, steg upp och gick, till brödernas stora förwåning, helbregda ibland dem. Han tjenade sedan i all sin lifstid, såsom hans löfte war, wid Sanct Eriks altare.

Herr Ingemund, en medhjelpare i prestämbetet åt Ragwaster i Närtuna, hade en Påskdag mist sitt mål och fruktade blifwa i all sin lefnad en dumbe. Men, ju närmare det led Sanct Eriks högtid, wäcktes hos honom genom bön till den helige den förtröstan, att han på den dagen skulle återfå mål och talegåfwa. Häruti styrkte honom ock Ragwaster, så att han wid Eriksmeßan gick upp i kyrkan och för altaret. Hans tro bedrog honom icke heller; när sången war slutad, och syndabekännelsen skulle läsas, fick han rösten igen och läste redigt såsom tillförene samt sjöng derefter meßan inför allt folket.

Sådana järtecken förtäljdes mångfaldiga, såsom det om Herr Ingewaldsson af Soland (Sollentuna wid Stockholm); — en pilt wid namn Laurentius i Loghö (Lofö); — en Fru Ramborg, Herr Folkes hustru på Fänö, som lefde 1305 och gaf löfte att offra ett pund war (ty waxljus brunno alla högtider kring Sanct Eriks helgedomsskrin) för sin dotters lif och helsa; — en qwinna i Helgesta by i Hacksta socken af Uppland, om hwars underbara räddning ransakades och hördes wittnen kort derefter wid ett prestmöte i Uppsala; — en man i Löfsta socken, om hwilkens hjelp från swår sjukdom kyrkoherden derstädes, Martinus, år 1294, afgaf berättelse. Den helbregda wordna mannen gaf Sanct Erik en hel örtog silfwer wid derpå följande Larsmeßohögtid i Uppsala. Samma Martinus hände det en dag, att en oxe stupade, och en tjenare wille slagta densamma, att den måtte komma till gagn. Herr Mårten hindrade det och sade: Han skall offras Sanct Erik. Oxen blef wid lif, och löftet fullgjordes nästföl-

jande Larsmeßohögtid. — Om en man i Walum (Wåhla församling). — Om unga Israel Erlandsson, som gick i scholan i Linköping och från långwarig sjukdom botades efter sin moderbroders, Ärchebiskop Folkes, råd medelst ständigt läsande af Sanct Eriks psalm och collecta. — Om Konung Birger Månsson, som en gång war efter ett års aftynande såsom liflös liggande på sin sjuksäng. Då gjorde Herr Carl, hans läromästare och Swea Rikets Råd, tillika med twå andra Riddare, löfte om pilgrimsfärd och gåfwor till Sanct Erik, om Konungen genom hans förbön och förskyllan kunde få lif och helsa igen. Birger tillfrisknade, och Herr Carl med twänne Riddare gingo pilgrimsfärd från Stockholm till Uppsala, med kosteliga offer till Eriksmeßan. — Om Herr Nicolaus, Kyrkoherde i Guttarör (Gottröra), 1294, huruledes han wid hotande wådeld bad och gjorde löfte till Sanct Erik och blef förskonad från faran. Allt ifrån denna tid hafwa många af Sweriges allmoga ännu i dag den sed, att, när nattetid, såsom stundom händer, en lufteld tändes öfwer någon by, kalla de sådant eldstecken och tro, att wådeld sålunda förebådas. De sammanskjuta då penningar, dem de bära till presten, sägande sig hafwa sett wådeldstecken och bedja honom pålysa om deras offer till kyrkan, i förtröstan, att himmelen för deras bön och gåfwans skull till kyrkan skall dem förskona. — Om ett barn i Wilabiarghum (Willberga) och byen Grillaby. — Om en qwinna i Dala (Dalarna), som aldrig aktade till tider, Sön- eller Heligdagar, utan förrättade alla dagar sitt arbete lika. Hon hade blifwit blind och sökt många heliga orter, men hade icke kunnat finna bot. Sist kom hon till Uppsala och bad till Sanct Laurentius, domkyrkans skyddshelgon, men utan bönhörelse. Då hon war stadd på hemwägen, fick hon i sömnen uppenbarelse, att hon skulle wända tillbaka till templet i Uppsala. Det war på en Larsmeßeafton, hon kom fram, och låg hon hela den natten gråtande i bön för Sanct Laurentius. Följande dagen, eller Larsmeßedag, war en stor högtid, då Sanct Eriks skrin bars i proceßion wid heliga psalmers afsjungande kring kyrkan. När

den olyckliga qwinnan, som i tjugo år hade [illegible], hin de processionen komma sig närmare, suckade hon till Sanct Erik, och strax kände hon några droppar blod tränga bland tårarna ut ur sina ögon, och i detsamma sick hon sin syn igen och såg klarliga helgedomsskrinet. Detta järtecken såg all menigheten, som förut sett den blinda qwinnan och haft medymkan med henne, förundrade sig och prisade Herran. — Om en qwinna wid namn Karin från socknen Iristum (Ihrsta), som hade en borttagen fot och ett aftynande ben. Hon gjorde löfte om en pilgrimsfärd till Uppsala, och, då hon genast blef helbregda, kom hon dit och gaf ett af wax gjordt ben och en fot till minne af sitt helbregda blifwande. — Om slottsfogden i Stockholm, Herr Saxe, som för återwunnen helsa offrade Sanct Erik ett waxljus, som wog ett lispund. — Om bönderna i Baling, Spiccaby (nu Spikbol) och Akirby (Åkerby), som efter mångårig mißwext «samfälte sig att gå tre Fredagar i kyrkan och bedja Gud om sina nåder, och att de skulle offra Sanct Erik ett ax af sölfwer, förgyldt, om Gud wille för hans helga bön gifwa torfteligen wäderlek och årswext. Och, som de detta gjorde, fingo de sedan regn, tjenlig wäderlek och godan årswext». — Om en qwinna från Ekeby i Wendels socken, som, på inrådande af Herr Hans, Kyrkoherde i Gamla Uppsala, år 1306, utlofwade sig willja gå en gång hwart år till Sanct Eriks graf i Gamla Uppsala och der låta sjunga en meßa, om Gud för Sanct Eriks skull wille återgifwa hennes döende son lif och helsa. Det skedde, som hon bedit hade. Härom ransakades af Ärchebiskop Nicolaus, då han wigde Wendels kyrka, 1310. — Om en smed, Torsten benämd, i Fagringsö (Swartsjölandet). — Om en man från Film, som under sin färd till Uppsala blef sjuk inburen till Olof i Fulrädhum (nu Frullerö, wid Gamla Uppsala) och wid löfte till Sanct Erik genast återfick sin helsa. Härom ransakades af Johannes, Kyrkoherde i Gamla Uppsala. — Om Fru Margareta i Wikstadhum (Wicksta socken), som wid uppkommen wådeld i ett kornhärberge bad till Sanct Erik, då winden wände sig från de närstående husen. — Om en stor wådeld, som utbrast Sanct Eriks natt 1310 i Ladun-

ar eller Lodbringi (nu Lödinge) i Kyrkſta. En man, benämnd Sägar, bodde midt imellan de brinnande gårdarna i byen; men för hans bön ſkull till Sanct Erik ſkonade elden hans gård. Det wittnade Herr Emunder, Kyrkoherde den tiden i Odenshargh (nu Odenſala). — Om Herr Harald Eiges hotter på gården Haigwi (Helgonwi?) i Funbo, år 1314, då Herr Styrgerus war Kyrkoherde derſtädes. — Om en man Jowan Andersſon från Barkaſäter i Wikingaker (Wingäker), hwilkens ſon war dumbe, men genom bön och offer till Sanct Erik återfick mål och talegåfwa. — Och ſlutligen må anföras, huruledes Herr Magnus Johansſon Engel, då han på reſan från ſin gård Frothum (Frötuna) till Uppſala haſtigt inſjuknade och war för döden på ſin gård Mäs i Rasbo, blef till helſa återſtäld för de löften, hans huſtruſon Iſrael Erlandsſon, Håkan, huscapellan, och Knut, hans ſmåſwen, gjorde, att de wille gå barfota till Uppſala från Flötſund, om Gud för Sanct Eriks ſkull wille ſkicka hjelp Herr Magnus till lif och helſa. Sjunde dagen derefter, ſom war en Lördag, lät Herr Magnus leda ſig i ſitt kapell och hörde Wårfrumeſſa. Om Söndagen gick han till Ullathunis (Ullituna), och Måndagen, ſom war helige Korsdag, gjorde han ſin pilgrimsfärd till Uppſala. Broder Iſrael, Håkan och Knut fullgjorde ſina löften och gingo barfota från Flötſund in till Sanct Eriks helgedom. Herr Magnus ſjelf gick på ett ſkepp, tilldeß han kom till Gråbrödraklöſtrets tegelhus i Uppſala; men der ſteg han i land, och han, ſom troddes knappt kunna, ledd, uppnå domkyrkan, gick nu helt ſnabbt, oledd och barfota, till Sanct Eriks helgedom, åtföljd af tjugo ſwenner, likaledes barfota, och offrade der ett bolbechin, det är: ett koſteligt täcke af ſilke wäfdt med guld. Detta ſkedde år 1390.

Sådana helgonaſägner om järtecken må allenaſt på detta ſtälle hafwa blifwit något utförligt berättade, för att wiſa, hurudana de ranſakningar woro, ſom ſedan höllos om dem i Capitlen och, af trowärdiga män bewittnade, öfwerſändes till Påfwen i Rom, att han deraf ſkulle döma, om den helige aflidne kunde inſkrifwas i Helgonens Bok. Hwar och en upp-

tyst Ehelsten sinner tänkeligen, huru stor del menniskodikt och egennyttigt bedrägeri af kyrkans tjenare och prester är uti dessa sagor. Men derhos är ock att betänka, det Herrans arm uti ingen tid är förkortad till att hjelpa, och hwad underwerk bland ett fromt folk en stark och i hjertat lefwande tro kan åstadkomma, till tröst och lisa i nöd och wanhelsa. Mycket har ock här blifwit upptaget för de orters och byars skull, som nämnas, att de, som dem nu bebo, måga se, hwad de menniskor, som i forntiden der byggt och bott, tänkt och förehafwit; och huru det bortgångna slägtet, alldeles såsom wi, strefwat, lidit och hoppats uppå Herran.

I hungersnöd och misswextår togs Sanct Eriks helgedom ut och bars med bön och psalm kring åkrar och sädesfält, i det hopp, att himmelens wäder skulle förändras för den fordom så milda Konungens förböners skull. Den första Eriksmessa begicks, såsom nämdt är, på hans qwarlefwors Förflyttelsesdag, den tjugusjerde Januari, då ofta barfota pilgrimer kommo till högtiden. Den andra och största firades wid den tid, då wanligen rågaxen gå ur baljan och åro mest i fara för frostnätterna. Då skedde messa och förböner för skörden, och Sanct Erik troddes wärda sig om det spåda axet, liksom Sanct Olof om det mognande. Deraf ordasättet: «När Erik ger ax, ger Olof kaka.»

Emedan Sanct Eriks baner, i strid mot rikets och Christendomens fiender, alltid gått segersamt framåt, men aldrig tillbaka, så länge den tappre och segersälle Konungen lefde, troddes det ock efter hans död medföra seger och lycka; och, då krigshöfdingarne fruktade för ett fältslags utgång, lät de utbära det framför hären: det gaf alltid stridsmännen mod och förtröstan, ty de mente, att det städse medförde seger. Detta baner förwarades i Uppsala domkyrka och war, såsom alla baner den tiden, inwigdt af Biskopen. Deraf aktades de såsom hörande till landets helgedomar, och kommer från denna tro den sed, att ännu i wår tid alla krigsbaner och fanor i kyrkorna förwaras och af presterna utlemnas, när de skola begagnas. På ena sidan af Sanct Eriks baner war målad, elfter wirkad i guld, hans bild, och på den andra sågas hafwa

warit afbildade ett lamm och en lindorm, betecknande hans mildhet i friden och hans hjeltewrede samt försigtighet i striden. Deröfwer har följande vers warit skrifwen:

I helgd och frid
Som Lambet blid,
I fejd och krig
Som Lindorm wig.

Denna sägen handlar tilläfwentyrs om de sockenbaner, som i de flesta kyrkor förwarades, och hwaraf länge funnits lemningar. De woro inwigda i Sanct Eriks namn och buros af prester eller klosterfolk framför allmogen, i mißwexttider omkring socknens åkergärden med psalm och bön om tjenlig wäderlek för Sanct Eriks förskyllan skull.

Det stora och rätta Sanct Eriks baner ansägs såsom ett heligt riksbaner, och blott Konung eller Riksföreståndare kunde få uttaga det af Uppsala domkyrka. Riksföreståndaren Sten Sture lånade det för kriget mot «Christendomens fiende, den omilde Ryßen», år 1495, Sanct Mårtens dag; men, som det Swenska folket trodde, att all olycka, mißwext och nöd skulle komma öfwer landet, om det heliga baneret kom från Uppsala, skref Riksföreståndaren och Riksens Råd, en för alla och alla för en, i sitt qwitto: — «Lofwom wi theslikes, att allt thet eftertal, som theraf komma kunne af Sweriges inbyggare, taga thet inpå oß, och frå werdoge Fadren (ärchebiskopen) och hans Capitel.» Twänne Capitelmän buro då baneret till Sancta Clara kloster i Stockholm och derifrån i stor procession upp i Storkyrkan, der det infattes wid Ridder Sanct Görans bild, hwarest Riksföreståndaren det knäfallande emottog.

Wid Sanct Eriks helgedom gjorde Konung sin försäkran till Folket, såsom i Konungabalken säges: «Nu eger Konungen Ed sin swärja å bok, och helgedoma i hand sina hålda, och swa säga: Så beder jag mig Gud huldan, både till lif och själ, Jungfru Sancta Maria och Sancte Erik Konung och all helgon.» — Wittnesed bekräftades ock den tiden med de orden: «Så sannt mig Gud hjelpe och Sanct Erik Konung!»

Wid Eriksmeßorna läſtes eller meßades i alla rikets kyrkor följande bön:

Hel! dyre Martyr, Guds wördige Riddare, alla Konungars ära, O Sancte Erice, Sweriges Konung, — förwärfwa oß wåra synders förlåtelse och ewärdelig glädje! Amen. —

(Versus:) Bed för oß tu helige Martyr, Sancte Erik, att wi wärdige warda att få Guds nåde!

(Collecta:) O Herre Gud, tu, som Sancte Erik Konung och Martyr gifwer, att winna sigh (seger) och himmelrikes krona, låt oß för hans förwärfwan och förskyllan öfwerwinna allt thet, som oß emot är, att wi må få ärones krona i himmelriket i then ewiga salighet! Amen. —

5. Helgona-Saga om Henrik den Helige.

Henrik, Uppsala-Biskop i Konung Eriks tid, war föreståndare för de Christna Lärare, som åtföljde Konungen på hans korståg till hedningarnes omwändelse i Finnland. Der Konungen med segrande swärd gjorde wägen för sina medhafda lärare trygg, predikade Henrik med mildhet och allwar Christi lära, och många böjde sig nödde, men många glada och i hjertat öfwertygade, till korset, antagande dop och Christendom. Hedningarnes hårdhet mot sina slafwar och tjenare, deras mordiskhet och roflust måste, enligt Christen lag, lika straffas hos hög som låg. De rike och mägtige kunde swårligen lida sådant, och Biskop Henrik blef af många, särdeles af den rika Lalli på Sarris' gård, oförsonligen hatad. Det är förut berättadt, huru den gode Biskop Henrik blef af denna nychristnade hedning mördad på isen i Kiulo-träsk. Om händelserna efter detta dråp förtäljer Helgona-Sagan följande:

När Lalli efter sin wåldsgerning skulle wända hem från den på isen liggande döda Henrik, glimmade guldringarne på Biskopens hand den rofgiriga i ögonen. Att lättare få dem loß, afhögg han fingrarna och satte ringarne på sig; tog derjenne mößan af den dödas och satte på sitt hufwud. När han kom hem, sade han: «Nu har jag dräpit hjörnen»; — i det

samma han aftog mässan, den han röfwat; men då följde med hår och swål från hans eges hufwud, och, när han tog i guldringarna för att afdraga dem, följde fingrarne med. De förjande Christna förde den kära lemningen af deras lärare till Rousi's kyrka, der han fick sin graf; men de afhuggna fingrarna kunde de, för myckenheten snö, som fallit, icke finna. Det tilldrag sig sedan om wåren, att twå män, af hwilka den ena war blind, rodde fram i en liten farkost förbi det rum, der den helige mannen blifwit dräpen. De hörde en korp skria och märkte, att han höll sig öfwer ett flytande isstycke. De sågo till, hwad det war, och si, der uppå lågo biskop Henriks afhuggna fingrar. Den seende mannen, förgätande, att den andre war blind, ropade till honom: «Ser du fingrarna?» — och i det samma fick den blinde sin syn igen och såg det honom utwisades. Sålunda kommo fingrarne till de öfriga qwarlefworna. Om järtecken, sådana som i Sanct Henriks Helgona-Saga äro förtäljda, ransakades och inberättades till Påfwen, som med wanlig högtidlighet inskref Sanct Henrik i Helgonabolen, och dyrkades han sedan såsom Finnlands patron, eller Skyddshelgon. Till honom lärde ock Swenska folket bedja, och hölls Hindersmessa öfwer hela Swerige hwar 19:de Jan., eller Sanct Henriks dödsdag. Denna dag utmärkes på ransakafwen med en biskopsstaf och en bila, till att beteckna hans oskyldiga martyrdöd. Hindersmeßo marknad, som i några städer hålles, är af deßa händelser ett minne. Bönen, som folket lärde bedja till Sanct Henrik, war i följande ord: «Allsmägtige, ewige Gud, som din heliga martyr, den i himmelen salige Henrik, en ärofull seger och härlig martyrkrona gifwit hafwer, ack, gif oß, för hans böners och förskyllan skull, dina nåd och ewiga härlighet!» — Amen!

6. Om Helig Botwid.

Bland alla till helgonens tal räknade Swenska män är Helig Botwid, näst Erik den Helige, i folksägnen mest ihogkommen. I Södertörn på ett näs å Mälarestranden ligger blund träden en wacker landtkyrka, till hans minne kallad Botwidskyrka (nu Botkyrka). Icke långt derifrån

på gården Hammarby är han född, då Christen ro ännu icke var antagen i den bygden, och af hedna föräldrar. På en runsten i hans födelseort säges hans föräldrars namn, Swen och Bänkfrida, vara funna. I sin första ungdom sändes han af sin fader med ett skepp i köpenskapsvärf till England, der han stadnade öfwer en winter, och blef han under den tiden af en Christen lärare underwisad och undfick det heliga dopet före sin hemresa. Då han war till de sina återkommen, wände han all sin hug till Christendomens utbredande och ådagalade i sin wandel mycket nit och kärlek till Herran; underwisade anhöriga och barndomswänner i trons hufwudsakligaste stycken, besökte de sjuka med hjelp och tröst och anwände sin förwärfwade rikedom till de fattigas undsättning. Det första järtecken, som förtäljes hafwa med honom sig tilldragit, säsom utwisande hans helighet, skedde wid ett fiskafänge. Han hade farit ut med sitt folk och sina grannar till ett wanligt fiskställe wid en holme, der han ämnade utkasta sina nät; men egaren till holmen, wid namn Bo, förmenade dem det, med mindre de wille gifwa honom fjerdedelen af sin fångst. Till honom talade Botwid med mycket sagtmod: «Broder, hwad himlen dig utan din möda gifwit, må du dock utan afund dela med dina likar.» Men Bo swarade: «Du, kära Botwid, kan bortgifwa ditt, åt hwilken dig godt synes; men jag beder Eder alla draga hådan, om I icke bejaken mitt willkor.» Då for Botwid bort; men hans grannar, som hade uppmärksamhet på fiskstimmen, bejakade hwad Bo sig betingat, arbetade hela natten och fingo intet. Men Botwid, anländ till en egen holme, steg i land och war der en tid stadd i sina böner. Imellertid hade hans folk utkastat näten, och, när de drogo, inneslöto näten en så stor mängd fiskar, att båda farkosterna deraf uppfylldes. Men till sitt folk talade Botwid: «Lofwom «Herran, som gjort hafwer himmel och jord och hafwet, med «allt hwad deruti är! Han hafwer gifwit oss denna wälsignelsen!» Sedan steg Botwid upp på ett berg och kallade sina grannar, som förspillt sitt arbete under största delen af natten. De kommo och erbjödo honom fjerdedelen af sin fångst, om de kunde få uti hans fiskwatten utkasta sina nät. Men han

nitude något emotsaga och bad dem välkomligen fritt kasta ut näten och taga, hwad Gud dem beskära kunde. De gjorde så och blefwo delaktige af wälsignelsen, så att allas båtar blefwo fulla. Då insågo de sig märka, att Allmagtshanden war med Botwid, och prisade Herran. Af detta under, som beryktades ut om honom kring allt Swea land, har det wäl härledt sig, att Sanct Botwid af sjömän och fiskare wördades och med bön anropades, sedan efter sin död han blifwit i Helgonens bok inskrifwen. Knappast hafwa ett hundrade år förflutit, sedan Sanct Botwids bild ännu stod på en klippa å sjöstranden wid Dannemora grufwor, och förtälja de gamle i bygden, att sjömän och fiskare, när de farit der förbi, signat sig och gjort sin bön framför bilden, för god wind eller lyckosamt fiske. Den gamla, för långliga tider sedan ödelagda, grufwan kallas, till minne häraf, Botenhålls-grufwan, och klippan med sin, å hwilken bilden stod, Botenhåll.

Botwid war wänsäll och mycket blid i sitt omgånge med sina grannar; deraf blef han i bygden allas glädje. Många under och järtecken med sjuka, som sökte honom, förrättade; men här må allenast berättas hwad enligt sägen, wid och efter hans död, sig märkligast tilldragit. Hårdragna fångars och trälarnes otyckliga willkor gick honom särdeles till sinnes, ty han kunde wäl finna, huru misshageligt det skulle wara för allas Fader i himmelen, att broder så illa behandlade broder. Och den, som icke af hjertat afskyr och hatar ett sådant ohristeligt förfarande med menniskor, må ingalunda kallas en Christen. Deraf gjorde den första församlingens lärare i Sverige, liksom på andra ställen, sig till ett heligt åliggande, att förlossa ofrytdiga fångar och skaffa trälarne menniskorätt. Botwid hade friköpt en slaf och meddelat honom Christendomens kunskap samt lärit döpa honom. Men, som den frigjorde slafwen längtade hem igen till sin bygd och till de sina, ur hwilka las störe han war röfwad, wille Botwid fullborda sin goda gerning, i det han sjelf följde honom till en hamn, der han wisste att köpmanaskepp lågo färdiga att lyfta segel till Gotland, hwarifrån han lättreligen kunde komma öfwer till andra Österhöfstranden, der han hade sitt hem. Han for således med

hvarken inne eller ute, förr än han kom till en sin gård, der han hade en befallningsman, som hette Esbjörn. Honom tog han med sig som vägwisare. Under dem de sökte nämnda slepp, dem de äfter funno, der de sömnade, landade de wid en holme eller ö, kallad Rågö, der de, utmattade af mycket roende, sökte hwila. Botwid lade sig på gräset under ett lummigt träd, der han undangömd förut förrättat sin bön, och insomnade sedan roligt. Men ond man wakar ofta, när den redliga sofwer, befarandes inter ondt. Slafwen, ware sig af girighet eller annan elak ingifwelse, smög sig fram till den sofwande wälgörarens, tog yxan, hwarmed hans wanliga fiskjestaf war förfärdad, och högg dermed den sofwande i hufwudet, dödsåren. Derefter smög Hon likaså till Esbjörn och afhögg hans hufwud samt slyddade sedan med farkosten bort, det förmaste han kunde.

Botwids anhöriga, sedan de i många dagar gått ständigt ned till stranden, blefwo oroliga, då en dag en Gotlandsfarare kom hem, och de hörde, att han icke warit der, som de förmodade. Björn, hans broder, och många hans grannar, unga och gamla, ty alla hade den fromme mannen warit kär, ängåfwo sig då ut med flera farkoster, att söka honom. När de, länge roende kring holmar och skär, icke funno honom, begynte de bedja Gud, att de måtte finna åtminstone den kära kroppen, hans kropp, ty de hade redan börjat misströsta om att finna honom lefwande. Si, då kom, likasom ur skyn, en stor snöhwit fogel, som satte sig i förstäf å den främsta båten. Björn, Botwids broder, tyckte sig hafwa en aning derutaf, att detta war ledsagaren; och, då den lilla hwita fogeln tid efter annan sträckte sitt långa framåt, likasom att utwisa kosan, men kom sedan åter och satt roligt stilla i stäf, så länge de höllo kosan rätt, följde de hans ledning. Så hunno de nära till Rågö strand. Då flög hastigt den lilla underbara fogeln in på den och blef sittande på qwistarne af ett högt träd. Der började han sjunga en sång, så ljuflig, att aldrig tillförne de tyckte sig hafwa hört en jordisk fogel så sjunga. Då kom det den förbarmande Gudomen i sinnet, att detta wore en dödsång öfwer den afsomnade wälgörarens jordiska lemning, och skyndade han till Gud

det, der fogeln satt, allt stadigt sjungande sina ljufliga toner. Men, när wännerna derunder funna den saknades lik, liggande med hufwudet lutadt öfwer armen, likasom sofwande i stilla hwila, knäböjde de under tårar. Då tystnade fogeln och sträckte sin flygt upp i molnen och förswann så ur deras åsyn. En klar källa hade uppwällt nära inwid hans hufwud, der de första bloddropparne fallit, och i stället för den obehagliga lukt, som plär åtfölja en död kropps förwandling, spred sig från denna en wällukt, såsom en blomsterånga. Hwarken blod eller blånad syntes mer kring dödssåret, icke heller å anletet något tecken efter dödskampens smärta och förwandlingen, utan tycktes han fast mer likna en lugnt sofwande brudgum.

Med förundran och wördnad upptogo de den funna lemningen af Botwid och förde den till Säby kloster, som kallades Saba, der han med mycken högtidlighet blef begrafwen. Wid det tillfället och länge derefter kringspriddes oräkneliga sägner om de underwerk, som Herren låtit ske wid Botwids graf, om hwilka i domcapitlen ransakades, och blef han sedan inskrifwen i Helgonens Bok och Sanct Botwid benämd. Några år derefter byggde hans broder på sin egen gård, som nu är prestgården, ett capell af trä; men, sedan det genom pilgrimers gåfwor och offer samlat rikedom, uppbyggdes på samma rum nuwarande kyrka, Botkyrka kallad, af sten. Hon blef med stor högtidlighet inwigd till Jungfru Marias och Sanct Botwids ära, och församlingen bär till efterwerlden minnet af en from, wälgörande och dygdig man. Den tjugoättonde Juli, men efter gamla stilen den femte Augusti, begicks Sanct Botwids högtid, och war den dagen fridlyst i Sudermannalagen: «Bryter man fridh i Strängenäsi om Pätermeßan eller Sanct Botwida dag, at Bothwida kirkiu, böte Konung XX marker ok Biskupi XX marker, siri frid brutit.» — Denna högtid hölls mycket stor, och folk samlades från aflägsna orter till Botkyrka. Meßans tider woro högmessa och aftonsång och nattwäkter: I den första nattwäkten sjöngs en lofpsalm, der hans födelsebygd prisas lycklig, att hafwa sett honom födas . . . .

Fröjda dig, du Eddermannaland!
En himlens lilja ur dit stöt har sprungit.
Hallelujah har England sjungit,
Att helig Botwid döptes på deß strand.

Som här blifwit taladt om en liten hwit fogel, såsom sändebud från himmelen, må ock anföras, huru äfwen i sednare tider sådant järtecken omtalas hafwa sig tilldragit: När, under Carl XII:s regering, pesten härjade allt landet, många menniskor bortrycktes, ja, hela byar alldeles utöddes, brukade folket stryka ett kors på dörren af de hus, der smittan war inkommen, att de, som ämnade sig i huset ingå, måtte warnas att dermed hafwa något omgånge. Det hände sig, att en bonde gick och körde sin åker; så kom en liten hwit fogel och flög omkring honom och satte sig på oket. Bonden hwiftade undan honom med sitt spö; men den lilla hwita fogeln flög ändå rundt omkring, och, allt som han flög, sjöng han:

Swärdewik,
Jorda lik!
Swärdewik,
Jorda lik!

När detta hade warat en stund, började bonden att begrunda, hwad fogeln sjöng, gick så hem och tillsade en af sitt folk att genast gå till granngården Swärdewik, och, när budet kom dit, war allt folket dödt; somliga lågo i sängarna, andra på golfwet, och några öfwer tröskeln, och ingen fanns der igenlefwande, som kunde liken Christeligen till jorden befordra.

7. Om Helig Thorsten.

I Kinne härads skogar i Westergötland wakteade, wid år 1100, en fattig wallgoße en rik och mägtig husbondes boskapshjordar. Thorsten, så het den unga wallherden, hade blifwit delaktig af det heliga dopet och war en from, allwaklig Christen. Wid en stor sten i skogen hade han wale sitt ensliga hämerum; der förblef han ofta större delen af dagen, stadd i sina böner, och aldrig skedde med den hoskap, han waktade,

någon olycka. Hans goda uppförande och gudaktighet hade väckt hans matmoders uppmärksamhet, och må hända var hon i hemlighet en Christen; men hans husbonde var hedning och en Christendomens förföljare. När den mägtige mannen förnam, att hans träl Thorsten hade antagit den nya läran, sökte han, af hans långa bortavaro från boskapen, anledning att misshandla honom; men, då husbonden aldrig led någon olycka deraf, wille han icke, för sitt rykte skull, ödalägga all sin ondska. Slutligen, då han märkte, att hans hustru hade medlidande med den fattiga tjenaren, och må hända misstänkte hennes benägenhet för Christendomen, gick han en dag hemligen ut i marken och fastband en oxe wid ett träd djupt inne i skogen. Wid hemkomsten lät han söka efter oxen, och, då han icke fanns igen, gick han bort till herden wid hans böneställe, der han lät fastbinda och slagta honom på klippan, sägande sig sålunda offra honom Christo. Från den tiden war wälsignelsen borta från den rika mannens hjordar och ladugård, och han led ständigt olycka med creaturen, så att många tyckte sig se, att det war ett straff af himmelen, och ett tal spordes bland folket, att Thorsten war en helig man och martyr. En tid derefter tilldrog sig i slagtmånaden, att den hedniske mannen kom in i huset, just under det huden drogs af en slagtad oxe, och den fromma hustrun yttrade: «Wisserligen war Thorsten en oskyldig martyr och helig, nu hos Gud i himmelen.» — Då swarade mannen wred och hånande henne: «Så mycket är denna trälen Thorsten, den du säger helig och lefwande i himlarna, nu wid lif, som oxen, den du nu ser sönderskäras i stycken». — Och så knappt hade han uttalat orden, så reste sig oxen lefwande upp för de förskräckta kringståendes ögon.

Sådan är sagan om Sanct Thorsten. Wid gården Lilla Djurum i förenämda ort wisas lemningar efter en capell, Sanct Thorstens Capell benämdt, inwigdt till den olyckliga herdens minne, och en källa, som säges uppsprungen, der hans blod flöt, rinner der ännu lika klar som för sju hundrade år sedan. Der hafwa alle ifrån den tiden, såsom ännu i dag sker, offer blifwit gjorda och watten hemtadt, som

[illegible] gagna sjuka, [illegible] [illegible]. Han kallas Sanct Thorstens Källa.

8. Om den Heliga Ingemo.

Fordom har en qwinna, wid namn St. Ingemo, i Götalandet, på samma sätt som helig Thorsten, warit wördad, särdeles såsom god att åkalla i allahanda boskapssjukdomar. Mellan Dala och Ljunghem i Westergötland är en offerlund, af folket ännu helig hållen, och wid densamma en källa, kallad den heliga Ingemos källa, samt lemningar efter St. Ingemos Capell. Helgonasagan om den heliga Ingemo finnes ingenstädes antecknad, och hennes lefnadshändelser äro länge sedan förgätna: blott en sägen om hennes helighet och källans underbara kraft, att bota sjukdom hos både folk och creatur, fortlefwer ännu bland folket.

Följande berättelse om den widskepelse, som derstädes ännu i wåra tider föröfwas af de enfaldiga, har utaf förståndige män i orten på begäran blifwit till domcapitlet i Skara ingifwen: «Af wåra förfäder hafwa wi hört, att Ingemo i «sin tid warit hållen för en helig qwinna samt på det rum «blifwit död och begrafwen, der källan och lunden nu är, men «hennes lik sedan fördt till Dala kyrkogård och derstädes be«grafwet. Och har widskepelse i många tider warit brukad «wid samma lund och källa, dock mer fordom än nu: Så«lunda nämligen, att de först gått några resor omkring lunden «och sedan till källan; somliga hafwa druckit af hennes watten, «och andra twått sig deruti och derefter offrat något penning«gar, nålar eller ett stycke bröd, och återigen gått ut i lunden, «derstädes wid en gammal stubbe fallit på knä, gjort bön och «sedan på stubben offrat något af kläder, som de sjuka nyttjat. «Uti wår tid hafwa wi försport många utan widskepelse haf«wa kommit till källan, att dricka eller twå sig, såsom wi ock «sistlidne Pingstdags natten sett hafwa. Men i fordna tider «hafwer fallit mer offer hos källan, stundom 2 daler, men «denna gång allena nio öre kopparmynt.»

Wid denna källan har blifwit nyttjad följande bön, som

[illegible], knäfallande wid den gamla [illegible] i [illegible], [illegible] [illegible]

«För den skull är jag kommen hit,
Att söka bot med största flit,
Wid denna brunn och denna lund,
Som mången gör i denna stund.
Deß heliga watten jag dricker in,
Så ock bestryker skadan min.
Med knäfall för Sanct Ingemos tjäll
Gör jag min bön i denna qwäll —
Och hoppas på de heligas nåd,
Af hwilkom hjelp wißt kommer frå!
Tre resor går jag lunden kring;
Mitt ringa offer uti den ring
Nedlägger jag tacknämmelig
Och beder de låta behaga sig,
Min sorg att lindra dag från dag;
Min lust är komma i förra lag!»

9. Om Heliga Helena af Skedwi (Sköfde).

Att en from och god menniska pryder och i sin mån lyckliggör den bygd, der hon lefwer, är wißerligen en sanning. De gamle sade: «Madur pryder hybele», det är: mannen är husets prydnad. Så berömde sig i deßa tider Westergötland af sina många heliga och sina 11 000 kyrkor. Der, i den gamla Götenetrakten, lefde, näst före Erik Heliges tid, en rik och ansedd odalmans enka. Om henne säges, att hon härbergerade huswilla, spisade de hungriga och klädde den nakna. Om alla helgon genom sådana gerningar utmärkte sin wandel och dertill, såsom ofta hände, med ödmjukhet gåfwo Gudi allena äroma, förtjente de att länge lefwa i hedrad åminnelse i sin bygd. Så säges Sancta Elina hafwa lefwat.

Om hennes martyrdöd berättas, att hon hade en dotter, gift med en ond man, som henne och hennes folk mißhandlade. Må hända war han hedning, och hon Christen, hwarof ofta i deßa tider sorg, hat och ofrid föddes mellan makar och deras slägter. Mannen blef sluteligen af sitt eget folk ihjäl-

singen, och hans slägt mißtänkte den oskyldiga Helenä, att wara upphof härtill. Bedröfwad tog hon då pilgrimsstafwen och sökte tröst wid Christi graf. När hon kom hem igen till sin fosterbygd, tillbyggde hon Sköfde kyrka och beredde sig der en graf, som intill sednaste tider och sista branden warit i behåll. En dag, då hon war stadd på kyrkowäg till Götene kyrka, öfwerföllo henne utsände mördare från hennes aflidna dottermans hämdgiriga slägt, emedan de mißtänkte henne för delaktighet i dottermannens timade mord, ihjälslogo henne med mycken grymhet och släpade liket in i skogen. Hennes kropp blef der af sina wänner sökt och funnen. Men, när hennes folk sörjande sökte ett saknadt finger, wägleddes de af ett klart skinande ljus. De funno det då nedfallet bland enbuskarne, och en blind, som af en händelse der gick fram, fick i detsamma sin syn igen och såg det underbara ljuset. En källa, som ännu kallas Sancta Elins källa, säges, der hennes blod flöt, hafwa uppsprungit och är en ryktbar offerkälla, om hwilkens kraft att gifwa bot för allahanda sjukdomar sedan ransakades, och blef Helena derefter inskrifwen i Helgonaboken. Ett capell söderut från staden, kalladt Sancta Elins Capell, war bygdt öfwer en källa, som mer än den förutnämda besöktes med bön och offer till detta helgon. Källegården säges hafwa sitt namn af denna källa. Stenen från capellet anwändes wid nya kyrkans byggnad; men wid religionsförändringens tid, då Ärchebiskop Abraham anställde en förföljelse mot helgonens aflefwor, att de icke måtte förwilla folket till afguderi, sträckte han ock sitt nit till de oskyldiga källorna, for omkring samt lät fylla och igenstena de flesta och bästa källor i landet. Då blef, äfwen Sancta Elins capellkälla igenfylld med sten och grus; men den källans åder war för frisk att låta hämma sitt lopp: under en af capellets fordna hörnstenar bröt hon åter fram i dagen och flyter der ännu, erbjudande wandraren sitt friska och ljufliga watten. Elinemessan firades till åminnelse af heliga Helenas dödsdag den sista Juli. Den dagen war fridlyst, och 40 dagars aflat, eller syndaförlåtelse, tillsagd alla dem, som då bitwistade messan i Sköf-

de. Bland sångerna i messans första nattwärt prisades Westergötland lyckligt, att hafwa sett henne födas:

Hel dig mehnlösa och rena
Westergötlands härlighet,
Martyrkrönta Sanct' Helena!
Säll när Gud i ewighet,
Wärdes från din boning klara
Huld wårt Swea land förswara!

10. Om den Heliga Bothild.

Bothild, dotter af en stor-ättad Swensk man, blef gift med Danska Konungen Erik Ejegod, en lättfärdig, men eljest berömlig Konung. Hon afundades så litet de qwinnor, hennes gemål för wällust skull framför henne utwalt, att hon säges sjelf hafwa prydt och kammat deras hår. Med sådan undergifwenhet werkade hon till slut hos honom ett botfärdigt sinne, så att han företog, som pilgrim, en bättringsfärd, under hwilken han dog och wardt begrafwen på Cypern. Men hon sjelf kom till Christi graf, fullgörande sina heliga löften och bedjande sina böner. Men wandringens mödor och beswär hade så medtagit hennes krafter, att hon i Heliga Landet afled och blef begrafwen i Josaphats dal.

Bothilsäters Kyrka i Wärmland är troligen inwigd till Sancta Bothilds minne, och sannolikare tyckes, att det är hennes bild, som der i kyrkomuren finnes insatt, än att det skulle wara en Jätteqwinnas, såsom sägen är. Den heliga Bothild war af förnäm Swensk ätt; kan wäl hända, att Bothilsäter i Wärmland war hennes födelsebygd, emedan så war sedwanligt den tiden, att af tacksamhet för himlens godhet bygga Herrans hus eller ihogkomma med gåfwor templet i hembygden.

11. Minnesmärken och Sägner om några utländska Helgon.

Namnkunnigast i wårt fädernesland hafwa några utländska Helgon blifwit, som stiftat reglor och ordning för klosterfolket, emedan de i deßa fridlysta stilla boningar, som kallas

kloster, mycken nytta werkat, medelst den underwisning, så wäl barn som äldre derstädes erhöllo, och den innerliga gudsfruktan, de rättsinniga bland dem wäckte hos folket. Bland deßa klosterstiftare märkes:

I. Sanct Bengt.

Sanctus Benedictus, eller, som han gemenligen här i landet kallades, den Helige Bengt, war i det fjerde århundradet efter Christum född i landet Umbrien uti Italien. Han hade i Rom inhemtat god lärdom i de wetenskaper, som den tiden öfwades, men wisade wid fjorton års ålder afsky för stora werldens flärd och fåfänglighet och gaf sig uti en ödemark att lefwa såsom ensling, eller, som det kallades, Eremit. Uti sin enslighet uttänkte han lagar för det munkgille, eller den Munk-Orden, som efter honom sedan kallades Benedictiner-Orden. Sådana kloster woro de äldsta och inrättades hos oß här i Norden, lika tidigt som Christendomen infördes, i det gamla Husaby wid Skara och i Sigtuna, samt sedan wid alla Biskopssäten, på det prester i deßa scholor skulle inöfwas till meßans och gudstjenstens uppehållande i kyrkorna.

Af helige Bengt hafwa wi utom de klosterminnen, som ännu kunna finnas efter honom, icke någon annan sägen, än att en stjernbild på himmelen, som någorlunda kan föreställa ett kors, har blifwit kallad Sanct Bengts kors.

Till den helige Bengts heder är om honom anfördt, att han hatade syßlolöshet, och hörde det till hans gilles föreskrifter, att alla deß medlemmar skulle arbeta med all flit. En del underwiste landets ungdom i läsa, skrifwa, räkna och andra nyttiga kunskaper. En del syßelsatte sig med handtwerk, och de gamla munkarne i klostren, som icke annat orkade, sattes att afskrifwa böcker, så att Benedictiner-klostren tjente på den tiden till ersättning för boktryckerier, inan boktryckerikonsten uppfanns; och hafwa wi Sanct Bengt att tacka för räddningen af många goda böcker, som genom fliten i hans klöster intill wåra dagar bewarade blifwit.

II. Sanct Bernhard.

Om denna klosterstiftare är redan talad i Andra Delen

af denna bok, der det handlas om Eremiten Anſelmo och Warnhems, eller Bernhardshems, kloſterbyggnad. Allenaſt namn på orter, der hans kloſter warit, finnas ännu qwar ſåſom minnen af detta Helgon.

III. Sanct Dominicus.

Dominicanerkloſtren hafwa warit många i Sverige och hafwa blifwit kallade Swartbrödra-gillen, af de ſwarta rockar, ſom de buro. De kallades ock Predikomunkar, emedan de gingo omkring och predikade i landet. Dominicus Guzman war en Spanjor och förde ſamma lefnadsſätt ſom Sanct Bengt och alla kloſterſtiftare. Men han war en hård man och förföljde med ſtort hat och bitterhet alla Kättare; ſå kallade han alla, ſom tänkte något annorlunda i religionsmål, än han ſjelf tänkte. I hans kloſter woro fängelſer och kättaregård, det är afrättningsplats. Detta wanhedrande drag af dem, ſom kallade ſig Chriſti efterföljare, infördes ſedan i alla kloſtren, ehuru deras ſtiftare warit långt ifrån ett ſådant hatfullt ſinne. Bland deſſa ſannt fromma kloſterſtiftare willja wi härefter anföra den meſt minneswärda.

IV. Sanct Franſiſcus.

Då kloſter hafwa funnits och munkar af Sanct Franſiſci Ordning eller Stiftelſe i de fleſta ſtäder i Sverige, och Tiggare- eller Barfotamunkar och Gråbröder ofta blifwit nämda, må ock här om Stiftaren, den helige Franſiſcus, något förmälas. Det blef ett bruk i Sverige efter Konung Guſtafs religionsförändring att drifwa gäck med alla de Katholſka Heliga Mäns minne. Så har ock händt med den helige Franſiſcus; men den, ſom af innerligt begär att blifwa en Jeſu efterföljare förſakar denna werldens rikedomar, lycka och wälluſt, förtjenar ett bildare omdöme, och, om äfwen någon willfarelſe uti hans begrepp warit, ſkola dock de göda högakta hans hjertas ädla mening.

Han war ende ſonen af en rik köpman i ſtaden Aſſiſi uti Italien och egnade ſig förſt åt köpmannayrket ſamt ingick ſedan i krigstjenſt, men fann ſig med intetdera tillfreds, utan lände ſig ſtädſe i ſaknad af rätt ſjelfafrid. Så wandrade han

en gång omkring i sin hemstad, då det kom honom i sinnet att gå in i Mariekyrkan och rådfråga Guds Ord, hwad han skulle göra. Tog så en Bibel och lät den falla upp, då honom först förekommo deßa Frälsarens ord i Matthei 19: 21 v.: «Will du wara fullkomlig, så gack bort, sälj det du hafwer och gif de fattiga, och du skall få en skatt i himmelen; och kom och följ mig!» — Andra gången lät han den heliga Boken falla upp och fick detta: «Tager intet med Eder till wägs, icke käpp eller wägsäck, icke bröd, icke penningar!» Luc. 9: 3. För tredje gången fick han detta: Marci 8: 34 v.: «Den mig efterfölja will, han försake sig sjelf och tage sitt kors på sig hwar dag och följe mig.» — Då fattade Franciscus det beslut, att lefwa i beständig fattigdom och förnekelse och endast lefwa för att befordra Guds rike, predika menniskokärlek och Christi efterföljelse. Hans fader förde öfwer sonens uppsåt att blifwa en kringwandrande munk och lät fatta honom i fängelse; men till slut, när han såg, att intet hjelpte, gaf han honom lös och gjorde honom arflös. «Gerna lemnar jag dig det,» sade sonen, «och jemwäl deßa kläder, som du har gifwit mig.» Derpå tog han af sig kläder och skor, tog på en mantel af grofwaste tyg, knöt den omkring sig med ett rep och gick så barfota ut i werlden och samlade många lärjungar omkring sig, som högt älskade honom. Hans lära bjöd ömhet mot alla Guds skapade warelser, äfwen mot de oskäliga djuren: Han kallade wargen sin broder och swalan sin syster. Ja, blommorna kallade han systrar och samtalade med dem, som hade de honom förstått. Det säges ock, att djuren och foglarne förstodo honom och lydde hans kärleksfulla tilltal. En gång, då han predikade för en myckenhet folk under bar himmel, började en mängd swalor att sjunga och qwittra, så att hans predikan icke hördes. En Swensk skald, om hwilken wi framdeles mål komma att tala, emedan han är en folkwän och har mycket skrifwet för folket, tolkar så lunda, hwad den helige Franciscus talade till swalorna:

Huldа Systrar, mycken orsak
Hafwen I att fröjdas. Ja, i sanning
Glädtigt sinne har Er Gud förlånat,

Låtta wingar att i luften swäfwa,
Warma fjädrar att för kölden skydda,
Framför allt den ädla sångens gåfwa,
wederqwickande för själ och hjerta!
Huldа syskrar, detta rått betänken:
Älsken Fadren, som så älskar Eder!
Men en god stund hafwen I nu talat,
Det är tid, att äfwen jag får Ordet:
Weten, att det är Er Faders — hören
andaktsfullt på ordet ifrån Herran! —

Wid detta tilltal tystnade genast swalorna och tycktes willja lyssna till den helige mannens predikan, om de tillfäwentyrs kunde något deraf fatta. Såg han det minsta kräk i fara, så hjelpte han det. Hittade han en fluga, ett bi, nedfallet af köld, så tog han dem upp i sitt lilla rum, wärmde dem upp och matade dem med honing, tilldeß de kunde flyga ut igen. Derför älskade honom ock creaturen, så att wilddjuren lydde honom, och, hwar han gick, eller hwar han satte sig att hwila om sommaren, så sjöngo omkring honom de skönaste sångfoglar; de kände hans bönestunder och kommo att instämma i hans psalmer, då han efter böneståndet uppstämde Herrans lof. Så säger helgonasagan om den helige Franciscus. Hwad wi kunna inhemta af allt detta är, att han af hjertat tjenat sin Gud och älskat sina medmenniskor, och böra wi prisa hans minne framför allt för den wackra låran om ömhet mot de oskäliga creaturen, som icke kunna klaga sin nöd, men såsom Apostelen Paulus talar — «sucka» — öfwer den, som dem oskäligt plägar. Säkerligen woro bland Franciſci lärjungar många goda menniskor. De älskade wetenskaper, samlade bibliotheker samt utbredde lärdom och kunskaper i de orter, der de hade sina kloster.

Dock förföllo Franciscanerna slutligen till werldskärlek och samlade stora rikedomar samt lefde wällustigt i sina klosterſalar. Biskoparne och de werldsliga herrarne förledde dem att deltaga i landets förtryck, och i fängelsekällrarna under klostertornen förſmägtade mången redlig Swensk man, som gjort sig hatad

af de werldsliga tyrannernas eller de andliga förtryckarnes anhang.

De äldsta och rikaste Franciscanerkloster i Swerige förmodas Enköpings kloster hafwa warit. Det war bygdt i Erik Läspes tid på en wacker holme, Tryggholmen, som nu utgör en del af staden och ligger mellan ån och den ström, som kommer från den owanligt stora källan, Munksundet kallad, derutaf att munkarne i det närliggande klostret hemtat der sitt watten. Af de ännu synliga lemningarna efter källrar och grundmurar synes, att det warit bygdt af sten i stor fyrkant såsom ett slott, med torn i hörnena och fängelsehwalf derunder. Franciscanernas munkgillen kallade sig mindre Brödraskap, och ligger Ärchebiskop Laurentius, en lärd man från detta mindre brödraskapet, i Enköping der i klostergården begrafwen. I Stockholm på den holmen, som fordom hette Kedjeskär, men nu Riddareholmen, anlade Konung Magnus Ladulås det sedan ryktbaraste Gråbrödraklostret, hwaraf holmen kallades Gråmunkeholmen, såsom tillförene omförmäldt är.

V. Ridder Sanct Göran.

Riddaren Sanct Georg, af folket Sanct Göran eller Sanct Örjan kallad, är bland de utländska helgon mest ihogkommen i sång och saga. Bland förstadscapell i de äldsta stora städerna, såsom Sigtuna, Skara, Westerås, hafwa till sednare tider lemningar och sägner om Sanct Örjans capell bibehållit sig i folkets minne. Men det märkligaste minnesmärke af detta hjeltehelgon är Sanct-Görans-bilden i Stockholms Storkyrka. Der föreställes riddaren sittande på sin häst med swärd lyftadt öfwer hufwudet på draken, som slingrar sig under och omkring hästens fötter. Forntidens fromma krigsmän, när de gingo till striden, åkallade Sanct Göran, och under påstående slag hördes ofta stycken wis Sanct-Görans-wisen sjungas af manskapet. När slaget på Brunkeberg begynte, der Sten Sture wann seger på Christian af Danmark, uppstämde Swenska Hären Sanct-Örjans-wisan, hwilken pläga mycket behaga Herr Sten att höra, och utan twifwel hade han

gjort löfte till sitt helgon om det kostelige bilderwerket till kyrkan, om Herren för Sanct Görans skull wille seger honom förläna. Wi införa här, i stället för helgonasagan:

Den gamla sången om Riddaren Sanct Göran.

Lofwad ware allsmägtige Gud, deßlikes Hans wälsignade Son!
Jag will en wisa qwäda om den Riddaren Sanct Göran.

Och hör du, Göran, hwad jag säger dig: du skall mitt ärende uträtta
Till Cappadociam den stora stad, der skall du med drakenom strida.

Den staden han är både bred och lång. Der bor en hednisk Konung inne.
En drake der ligger för samma stad; han ligger den staden till mehne.

Den draken han hafwer en underlig sed: hwar dag will han hafwa sin föda;
Båd' folk och få dem förderfwar han och mände så staden utöda.

Den dag han sin föda icke får så blåser han sin anda öfwer muren;
Och hwilken hans anda faller uppå, strax blifwer han döder utburen.

Och alla de hans anda faller uppå, de blifwa deraf strax döde;
Så länge ligger han för den stad, att han blifwer aller öde.

Och Konungen han gaf dem råd, hwar dag en menniske gifwa,
Att han sin anda ej blåsa må, och längre wid lif wi må blifwa.

Då hwarfwen woro gångna omkring, på Kungsdottern mände det falla.
De borgare gingo för borgen in, hans endaste dotter utkalla.

Både silfwer och det röda gull, det wille han för henne utgifwa;
Men borgarne sade: «Nej, wåra barn de willja ock gerna lefwa.»

«Så håller I, Konung, hwad I hafwer sagt, och gören oss det ej till mehne:
Eller wi gå i borgen in, bryte ned till stock och stene.»

«Och gack nu ut, min dotter kär! Du skall till draken gånga.
«Jag hade dig aktat en Konungason och icke den draken att fånga.»

Jungfrun drager kläder uppå, det bästa som hon åtte.
Så tager hon med sig sitt leke-lamb och gångar sig ut af slotte.

Jungfrun sig ned af slottet går; hon fällde så modiga tårar;
Fader och moder kyßte henne då; så bitterlig' månde de gråta.

Hon gångar sig den stadsgatan fram; sina händer hon wrider så swåra.
Och inte war der så litet ett barn, det fällde ju för hennes skull tårar.

Så följde de henne i marken ut. Guds hjelp kom henne till fromma.
Hon steg sig på en liten kulle upp, mente draken snart skulle komma.

När hon på den lilla kullen steg, det töfwade icke länge,
Kom Riddaren Sanct Göran ridande; sin häst han framåt månd' spränga.

Ridder Sanct Göran kom ridande; sin häst han framåt sprängde,
Baneret war hwitt, och korset rödt; det förde han i sina händer.

Hans baner war hwitt, hans kors war rödt: det förde han i sina händer.
Hans harnesk det sken allt som en sol. Den jungfrun honom ej kände.

«Och stånden I här, min sköna Jungfru: I sörjer nu icke så swåra!
«Hwad Eder månd' wara till mödo lagdt, I må det nu mig uppenbara.» —

«Och detta är mig till mödo lagdt: enom drake månd' man mig gifwa.
«I rider fort bort, fager unger swen, om Eder lyster längre att lefwa!» —

«Jag hafwer Gudi det löfte gjort, att Eder stolts Jungfru ej swika;
«I dag så skall jag frälsa Er, eller skall jag sjelf falla tillika. —

«I rider snart bort, fager unger swen, I blifwer Eder icke till mehne!
«Mig är beskärdt, att jag skall dö, thy dör jag heldre allena.» —

«Inte så tänker jag nu rida bort, på draken will jag mig hämna.
«Och Eder så skall jag frälsa i dag, om I willjen Christi namn nämna.» —

«Och gerna will jag nämna Christi namn och Gud allena åkalla;
«Kunnen I mig frälsa i dag, wid Christi tro will jag hålla.»

«Wårom Herra gifwer jag mig och Jesum Christum bekänner.» —
Så brådt kom draken upp utur sjön: Sanct Göran emot honom ränner.

Sitt spjut i drakens gap han stack; den glafwen sprung mi stycker.
Ingen fogel rör sina wingar så fort, som sitt swärd den Riddar'n utrycker.

Och ingen fogel rör sina wingar så fort, som Riddar'n sitt swärd utrycker;
Han band hans mun till med Guds namn, att draken sitt gap igenlyckte.

«I gången nu fram, min Jungfru skön, lägger på hans hals ett bälte,
«Att Eder fader och moder må se, nu äro wi alle frälste!» —

De ledde den drake allt till den stad; på mmen Konungen månd' ropa,
Och allt det folk, som i staden war; Nu äro wi frälste allihopa! —

De ledde den draken allt till den stad, Sanct Göran med den jungfru sköna,
Bad Konungen taga wid Christen tro, att draken ej fick staden utöda.

«Och gerna jag tager wid Christi tro, och dertill mitt hela rike;
«Så gifwer jag dig min dotter kär, kunde han wäl wara min like.» —

I Lunds domkyrka är ett Sanct Görans capell och altare, med en tafla, föreställande Riddarens strid med draken. Princeßan och staden synas ock deruppå. I många andra kyrkor sinnes denna helgonsaga i bilderwerk och målning. Riddar Sanct Görans wisa sjunges wäl icke mer bland landtfolket; men en saga är på wanligt sätt derutaf diktad och förtäljes wid qwällsbrasan i ungdomens wintergillen på följande sätt:

En fattig torpareson gick en gång utåt wägen, att söka sin lycka. Så wandrade han en dag och war mycket trött och törstig, hwarföre han blef högeligen glad, då han såg sig nära en klar, flytande källa. Men, när han närmade sig till källan, såg han der bredewid ett lejon, en warg och en örn, framför ett fäldt creatur; men, fastän de woro mycket hungriga, wille ingen af dem börja att äta. Då sade lejonet till den unga wandringsmannen; «Det war wäl, du kom! Wi hafwa wäntat dig; du skall dela detta rof mellan oß, och, om du gör det med förstånd, är dig en stor lycka ämnad till lön.» Då betänkte han sig en stund och eftersinnade hwart och ett af deßa djurens natur och delade sedan; åt lejonet det bästa och mesta af köttet; åt wargen hjertat, inälfworna och blodet med något af köttet; men åt örnen hufwudet och benen, emedan han bäst kunde hacka uti sig det de andra twå icke kunde

samma åt. De blefwo alle wäl förnöjda med delningen, och lejonet sade: «Gack nu och drick af källan! Tag äfwen watten med dig, och, hwar gång du will och kan det behöfwa, så tag en droppa på din tunga af denna heliga källans watten, så kan du skapa dig till ett sådant djur som jag är.» Likaså fick han utaf wargen samma tillsägelse; men örnen sade: «Om du tager af det wattnet i din mun, kan du skapa dig till hwad fogel du önskar; det kan mycket lätta din mödosamma wandring.» Efter deße tillsägelser gick han till källan och drack af det ljufliga wattnet samt fyllde derjemte en liten flaska med watten, band den om sin hals, skapade sig till örn och flög så länge, tilldeß han kom till närmaste stad. Då tog han åter menniskogestalt, men kände tillika, att han till sin förmån bliswit helt annorlunda, så till gestalt som förstånd. Sådant hade den heliga källans watten med sig. Nu begaf han sig in genom stadsporten och märkte snart med stor förundran, att alle, dem han mötte, woro klädda i djup sorgedrägt, och att de helsade honom, såsom hade han warit en hög och ansenlig herre. I alle husen såg han sorggardiner för fenstren, och alle, dem han träffade, syntes bedröfwade, och många fällde tårar. Då frågade han en man, som kom emot honom, hwad denna hela staden sörjde så högeligen. «Stor orsak», swarade han, «hafwa wi härinne att sörja: en led drake ligger här utanför wår stad, och hwar dag skall en jungfru föras ut honom till mat: sker det icke, så blåser han etter ur sitt gap såsom en rök in i staden, hwaraf menniskorna dö. Nu är i dag lotten fallen på den unga Konungadottern, som är oß alla, hög och låg, ganska kär, och mången wille gifwa sitt lif för hennes frälsning.» I det samma hördes ett sorl af mycket folk, omgifwande en wagn, förspänd med swarta hästar och öfwerdragen med swart sorgeflor. I densamma satt Konungadottern, helsande wänligt det grätande folket, som följde henne. Bredwid henne satt i djup sorg Konungen, hennes fader. Han helsade ock mycket wänligt på främlingen, när wagnen gick förbi, der han stod. Då tänkte han på heliga källans watten och Guds nåd, som mäl kunde bistå honom att frälsa den sköna oskyldiga princeßen. När wagnen kom utanför staden, steg

hon ur, tog afsked af sina föräldrar och folket, som alla ville skynda tillbaka, när draken kom flygande med stort dån och buller i luften. Draken wisade sig mycket wänlig mot prinsessan, tog henne på sin rygg och förde henne till sitt förtrollade slott. Der fördes hon in genom en mängd granna, förgyllda rum till sin sofkammare. Draken bad henne wara utan sorg, emedan han wille icke allenast skona hennes lif, utan ock gifwa henne allt hwad hon önskade i werlden, om hon wille blifwa qwar hos honom; så hade hennes skönhet intagit honom wilddjuret, att han wille winna hennes goda wilja.

Der satt en näktergal utanför prinsessans fenster, då hon om afonen war blifwen allena i sin kammare. När hon hade gjort sin bön till de afskyldigas Hjelpare i himmelen och sände sig mycket tröstad, emedan hon kom ihog, att många fattiga, som hon hulpit och biständt, fällde förböner för henne, började näktergalen sjunga så ljufligt, att hon glömde all sin sorg och öppnade fenstret. Hon hade sett, att den lilla fogeln flugit hela tiden bakefter henne, när draken förde henne till slottet. Nu flög han in i kammaren till hennes stora glädje. Men mycket förwånad blef hon, när, i stället för näktergalen, hon såg en ung wacker Riddare framför sig. Han tröstade henne och uppenbarade, hwad han hade i sinnet. Utaf objudet sjelfe skulle hon med list utforska, om någon magt kunde finnas öfwer deß lif. Efter denna öfwerenskommelse skaffade sig Riddaren till fogel och satte sig i en bur, likasom han hade sofwit; men prinsessan gick till sängs. När det led mot midnatt, upphof hon ett högt skri, hwarwid draken kom hastigt in, frågandes, hwad som så hade förskräckt henne. Hon swarade, det hon ansåg sig lycklig, att han wille beskydda henne och gifwa henne allt hwad hon önskade, och hade blifwit så förskräckt, derföre att hon drömt, det en man kom och slog honom ihjäl. Nu war hon ännu bedröfwad, sade hon, att den drömmen kanske kunde blifwa sann. Draken blef mycket glad, att han redan hade så tillwunnit sig prinsessans kärlek, och sade till henne tröstande, att det wore omöjligt, det någon dödlig man kunde honom skada, emedan det enda sättet att förkorta hans lif wore, att först öfwerwinna en stor jätte, som

låg på ett berg, flera tusende mil derifrån. I den jättens hufwud satt en dufwa, och i den dufwans hufwud låg en liten sten: med den allena kunde draken dödas. «Sof nu roligt», sade draken, «och frukta intet för mig!» — Derpå gick han bort.

Följande dagen flög en örn, med en liten wattenflaska bunden om sin hals, ut från princeßans fenster, fram öfwer byar, städer och igenom många konungariken, tilldeß han kom nära till ett stort berg. Der skapade sig örnen till en ung riddare och gick fram till en liten stuga under bergsfoten. Der bodde en fattig enka med sin dotter, som berättade honom, att en stor jätte låg ofwanpå berget, men att allt folk i landet war af jätten förwandladt i sten, utom de bägge, som blifwit skonade att ur en källa dagligen hemta watten till jätten. Han hade hoft sådan magt med landet, emedan det war hedniskt. Då tog riddaren fram sin wattenflaska, bad flickan drypa en droppa på hans tunga, men ingalunda bli rädd, när han deraf förskaptes till ett stort djur. Hon lofwade wäl det; men, när hon i detsamma såg ett stort lejon bredwid sig, i stället för riddaren, blef hon förskräckt och sprang ut. Lejonet låg då stilla och wäntade, tilldeß hennes förskräckelse gått öfwer, och hon erinrade, att hon lofwat åter drypa en droppa watten på lejonets tunga. Hon gjorde det, och han förwandlades till warg. Derefter slog hon tredje gången watten på hans tunga, då han blef till en örn. När flickan wäl hade want sig mid de fruktanswärda djuren, tog han henne med sig en dag upp på sidan af berget och satte henne så långt ifrån jätten, att denne icke kunde blifwa henne warse. Derpå lemnade han henne flaskan, fick en droppa på sin tunga och sprang såsom ett stort lejon rytande upp mot jätten på berget. Denne förskapade sig ock till lejon, och en hård kamp begyntes mellan dem båda. De stridde länge, tilldeß de bägge blefwo utmattade, och ingendera hade wunnit. Då sprang det ena lejonet ned till flickan, fick af det heliga wattnet på tungan och blef en warg samt rusade upp mot jätten, som också skapade sig till warg. De stridde länge, och ingen gaf wika; men hastigt sprang den ena wargen bort och kom igen, förwandlad till en örn. Då såg man twänne stora örnar slåß i luften, tilldeß

de båda sölle utmattade ned på marken; men, när flickan märkte det, sprang hon med flaskan upp och swalkade den ena örnens tunga med en drick, hwaraf han så styrktes, att han förnyade striden och wann seger på jättetörnen, som föll död till jorden. En liten dufwa flög då upp ur döda jättens kropp; men den segrande örnen tog henne snart fatt, och i hennes hufwud fann sedan Riddaren en liten sten, som hade den kraften, att draken med densamma kunde dödas. Men, wid det flickan skyndade med wattnet, hade hon råkat spilla en droppa på en sten, då hastigt deraf blef en menniska. När Riddaren det såg, märkte han, att det förtrollade folket med heliga källans watten kunde från stenar blifwa menniskor igen; derföre for han till källan, hemtade mycket watten och wandrade omkring och wäckte berg och stenar, så att till slut ett stort konungarike, med städer, byar, slott och gårdar, höjde sig likasom ur jorden. Då tackade alla den unga Riddaren, antogo på hans underwisning den Christna tron samt honom till sin Konung.

En natt sjöng en näktergal åter utanför den unga princeßans fenster. Hon blef mycket glad, ty hon igenkände sin riddare. Han hade nu fått den underbara stenen och hade sålunda magt öfwer drakens lif, lemnade honom åt princeßan och bad henne, likasom sista gången, wäcka draken. Hon gjorde det med ett anskri, alldeles såsom förra gången, och sade, att hon drömt, det han blef dödad. «Det är omöjligt,» sade draken, «ingen har magt öfwer mig.» — I detsamma kastade princeßan stenen i pannan på odjuret, sägande: «Gud har gifwit mig magten!» — och med detsamma wältrade sig draken död på marken. — Men fordna torparefonen war nu en rik och mägtig Konung och gick kosteligt klädd, med den skönna princeßan wid sin sida, till staden, der hon af sina föräldrar och allt folket sörjdes såsom död. Då blef glädje i Konungens gård, och, sedan den unga Konungen uppsökt sin gamla moder i skogen och i förgylld wagn fört henne till ett luststott, der hon skulle tillbringa sina öfriga dagar, firades de ungas bröllopp med lust och fröjd.

Sådana berättelser diktade fordomdags ungdomen i sinn

kinetygillen wid ofwanbodsan. Ännure till finis widare wago se in af Heidenstis gudasagorna, än, sidsom hår, af helgonasagen, sidar och en i gillen, som warit sänd för någonsinnes syndighet, mer pligtig att berätta, når trotten, som umnärkes med en trästicka, af den, som sist förrättade, tästades till honom. Deraf sinnes ännu i dag alle bemsagen med dessa ordet: «Nu sticker jag min saga på en sticka till den, som bättre kan vilen.»

VI. Om Sanct Laurentius.

Sanct Lars blef i Medeltiden af Swenska folket mycket vinnlad, sams i målning och bildarbeck ofta förestäld, alle efter Lunds ryktbara domkyrkas inwigning till hans ära och sagen om honom och jätten, den han säges hafwa förmått att werkställa det härliga templets uppbyggande. I alla de äldre sidder, sidsom Sigtuna, Enköping, Åwa med flera, hafwa kyrkor och gillen eller brödralag funnits, Sanct Lars tillegnade. Likaledes å landsbygden, sidsom i Edåsa, fordom ett hedniskt tingsställe, uti Gudhemsbygden i Westergötland, hafwa helgdagar och öfwerlefwor förwarat minnen och sägner om Helig Laurentius. Biskopen i Skara förer åt wagars afsat för hwar och en, som besökte Edåsa kyrka och hörde Larsmässan derstädes, och mycket folk samlades aftonen till hans högtid, att dricka sig helsa uti Sanct Lars' källa. I Millesvik i Wärmland är kyrkan helgad till Sanct Lars' minne: der finnes hans bild och nära kyrkan en Sanct Lars' källa. Ett brödraskap eller gille hade i samma by sitt samlingshus, hwarest ännu en gård ligger, Gildesmagan benämd. Sanct Lars' källa i Dalby och i Krafskyrkan under domkyrkan i Lund hafwa ock förwarat sina Laurentiusaftonen blifwit af mycket folk besökta. Men framför allt är den härliga domkyrkan af dessa helgon en oförgätlig åminnelse. Uppsala domkyrka är ock inwigd till Sanct Laurentii namn, och hans bild, huggen i sten, står öfwer förra ingången. I bilderwerk och å rastrar samt å runstafwar umnärkes Sanct Laurentius med en halsten. Derom säges i hans helgonasaga.

Den helige Laurentius war en Christen lärare i Rom i Kejsar Valerianus tid. Denne tyrann anföllde en sin förfär-

jelse mot Christna kyrkan, befallde Laurentius att ofta åt af gudarne samt uppgifwa, hwar han hade kyrkans skatt uddangömd. Intetdera hörsammade den ståndaktige läraren. Då bjöd tyrannen lägga honom på ett jernhalster och sätta honom öfwer en koleld och åskådade sjelf hans plågor. Men den helige mannen led ståndaktigt, utan minsta tecken till smärta eller klagan. När han en stund legat öfwer elden, sade han till Kejsaren: «Nu tyckes mig den ena sidan wara nog stekt; tag utaf den och åt, medan den andra åt dig tillredes!» — Så afled han tåligt, prisande Gud, d. 10 Aug., och firades sedan den dagen i hela Christna werlden Sanct Lars messa.

VII. Om Sanct Egidius (Ægidius).

I Lunds domkyrka war ett altare, inwigdt åt Sanct Egidius, och kyrkor, honom helgade, funnos i de äldsta städer. Bland dem må nämnas den gamla stadskyrkan i Enköping, hwaraf lemningar länge funnos nedanom Wårfrukyrkan.

Den Helige Egidius hade efter sina föräldrar i Grekeland ärft stor rikedom. Alltsammans utdelade han till de fattiga och begaf sig till främmande land, att blifwa en lärare i Christna församlingen och tjena Herran. Efter det han i twänne år sålunda arbetat, fick han, af någon okänd orsak, en sådan afsky för werlden och deß ondska, att han i en wildmark i Frankrike, som nu till minne af honom kallas Sanct Egidii skog, lefde uti en jordkula såsom Eremit, afskiljd från allt mensklig umgänge, och fick sin näring af en hind, som war hans enda sällskap, kom hwar dag till honom och lemnade honom sin mjölk. En dag tilldrog sig, att Konungen i Frankrike war ute på jagt, och hans jägare med sina hundar förföljde hinden; men hon tog sig tillflykt till sin wän i skogen, som satt bakom en häck wid sin håla. En pil sköts ock efter hinden och sårade eremiten. Men, då Konungen såg, att hundarne icke wågade sig närmare, märkte han, att någon underbar person war hindens herre, hwarföre han stadnade med jagten och for hem samt förtäljde sin biskop hwad som händt. Följande dagen tog han biskopen med och besökte den helige mannen.

Då öfwertalte han den gudfruktiga Egidius att lemna sin ens-
lighet och blifwa föreståndare i ett kloster, att mera gagna
werlden och Herrans församling med sin wishet och heliga
wandel. På detta helgons dödsdag, den 1 Sept., som ut-
märkes på runstafwen med en biskopsmössa, hölls messa till
Sanct Egidii åminnelse.

VIII. Om Sanct Magnus.

En Christen lärare på Orkenöarna het Magnus. Wid
sin första ankomst till öarna fann han öboerna wara hedning-
ar, af ett wildt och krigiskt lynne. De togo gästfritt emot
honom, och på dryckesstämman bars in för honom ett stort
gyldene dryckeshorn med begäran, att han skulle tömma det.
Såsom bland Swenskar och Nordmän fordomtid den, som
swek i dryckom, blef mißtrodd om rätt karlawäsende, brukade
ock Orkenöeborna pröfwa hwar och en nykommen gäst i en
dryckesstämma. Drack han det stora dryckeshornet i botten,
utan att hwila, så blef han något aktad för karl och wann
förtroende. Magnus drack det efter deras önskan i botten med
ett andetag, och blef detta wäl anseddt af alla, så att han fick
fritt börja sitt arbete till hedningarnes omwändelse. Ifrån
den tiden war ett bruk, att, när Biskop tillträdde sitt ämbete
på Orkenöarna, räcktes honom Magni bägare, och, om
han tömde den, ansågs det förebåda lycka och goda år, så län-
ge han der wistades. Må hända har Magnus häraf blifwit
wördad i Nordfolkens dryckesstämmor. På gården Öfwer-
kyrke egor wid Mößeberg finnes till hans minne en offerkäl-
la, benämd Sanct Magni Källa.

IX. Om Sanct Mårten.

Den helige Martinus, gemenligen hos oß Sanct Mår-
ten kallad, war född i Ungern och son af en soldat. Han
war ock sjelf soldat någon tid; men så ren och stilla i sin lef-
nad, att han mer liknade en helig man än en krigsman. Snart
gaf han sig ur krigsståndet och följde den helige Hilarius
såsom hans lärjunge till Frankrike, der han till slut emot sin

[illegible] blef Biskop i Tours. Wördnadsmärkt hålls och må alltid hållas Mårten Biskops namn, emedan han war mild och fördragsam, äfwen mot de willfarande, och tillät aldrig någon förföljelse mot dem, som hade afwikande religionsmeningar. Med sannt Christeligt nit, men med foglighet, arbetade han på hedningarnes omwändelse i Frankrike. Af hans helgonasaga se wi, huru bland folket i Frankland, likasom hos oß, så kallade Boträd och afgudarnes lunder warit för heliga hållne. En gång kom Sanct Mårten till en by, der ett afgudatempel eller bönehus war och en offerlund. Hedningarne wore församlade, och den helige mannen predikade för dem så bewekande om den korsfäste, att den, som rådde om afgudahuset, tillät, att det nedrefs; men, när lunden skulle huggas, och en gran derstädes fällas omkull, satte sig afgudapresten, lundens förståndare, samt hela menigheten deremot, emedan den granen war ibland dem helig hållen. Sanct Martin war en så from och i sin lefnad rättskaffens man, att, när han dog, blef han af allt folket högeligen sörjd, så att de gamla Gallierna från hans dödsdag räknade sina år.

Den Helige Mårtens dödsdag, den 11 Nov., utmärkes på runstafwen med en gås, emedan på den dagen i äldste tider en folkfest blifwit begången för gåsslagtens begynnelse. Då höllos glada dryckesstämmor, man drack St. Mårtens skål, och af den först förtärda gåsens bröstben spåddes om den kommande winterns beskaffenhet. War främre delen af benet ljust, och bakdelen mörk, så wäntades förwintern blid, men den sednare hälften sträng och kall. För oß har i sednare tider Mårtens gås fått en annan uttydning af följande anledning. Då den första, enfaldigt och hjertligt predikade, Christna läran af de Påfwiske allt mer förwändes till folkets både werldsliga och andeliga förtryck, och Påfwens godtycke och menniskofunder sattes i stället för Guds rätta Ords heliga sanningar, uppstodo många rättsinniga lärare, som ifrade emot sådant förderf och yrkade frihet för hwar och en att läsa den heliga Bibeln (det de Påfwiske ingalunda tillstadde folket), på det att de deraf skulle kunna pröfwa, hwad som af menniskor eller af Gudi war. Bland deßa sanningens wittnen, ett

hundrade år förr Luther; war det som Johannes Huss ifrån Böhmen började får i skrift som offentlig predikan bestraffa och förlägga de Påfwiska bedrägerierna. Alla fromma, sanningsälskande menniskor biföllo hans lära; men de Påfwiskes anhang war honom öfwermägtigt, och med list lockades han från hem och wänner i deras wåld, fängslades och dömdes såsom kättare till döden, att brännas å bål. Med ståndaktighet och bön utstod han alla plågor. Men, då han uppsteg till bålet, utropade han till sina fiender: «I steken i dag en gås; men hundrade år härefter skall en swan sjunga; honom skolen I icke hafwa magt att steka!» Härmed menade han Luther, och kom sedan Mårten Luthers dag den 10 November att införas näst före Mårten Biskops, och är nu gåsen blifwen ett minne af Swanen Luther och hans föregångares sista ord om sanningens seger. I Forshems kyrka å Kinnekulle finnes i sten huggen Sanct Mårtens bild.

X. Om Sanct Ambrosius och Sanct Augustinus.

Twänne i forntiden af hjertats allwar gudfruktige män och Christna Lärare woro Sanct Ambrosius och Augustinus. Af dem har Swenska folket ett wackert minne uti psalmen: O, Gud, wi lofwe dig! När den heliga Ambrosius hade döpt Augustinus, sjöng han deßa orden: O, Gud, wi lofwe dig! — O, Herre, wi tacke dig! Då swarade Augustinus, likaledes sjungande: «Dig, ewige Fader, wördar hela werlden.» Då sjöng åter Ambrosius: «Dig prisa alla änglar, himlar och alla krafter.» Augustinus swarade: «Dig prisa Cherubim och Seraphim, sjungandes utan ända.» Sålunda sjöngo de wexelwis hela psalmen till slut.

XI. Om Sanct Niklas.

Sanct Nicolaus, gemenligen Sanct Niklas benämd, har ock i Swerige blifwit i forntiden wördad. Han war en Grekisk Biskop, som lidit mycket för sin ståndaktighet i Christi namns bekännande. Sanct Nicolai Kyrka i Stockholm, nu Storkyrkan kallad, är inwigd till hans minne. I Fors-

hems kyrka å Kinnekulle finnes hans bild i stett huggen. Flera kyrkor äro honom tillegnade; mest har han af Swenska folket blifwit känd genom Ryska fångar, som merändels bära sin afgud Sanct Niklas med sig, afbildad å en liten kopparplåt. Man får ofta höra Swenska soldaten berätta, huru han sett Ryßarne piska sin Sanct Niklas med ris och spotta bilden i ansigtet, när någonting går dem emot. Derwid tackar en tänkande Swensk man Försynen, som låtit honom komma till bättre kunskaps ljus om den enda och sanna Guden, och han beklagar den stackars Ryßen, som ännu är lemnad i sin råhet och mörker.

XII. Sanct Ilian.

I Konung Knut Erikssons tid lefde en Biskop i Wester-Äros (Westerås), bördig från Ängeland (England), som tagit namn af en utländsk helig man, Sanct Ilianus. Han hade stora egodelar, byggde Westerås slott, som då kallades Ilianshus, och ett capell, der Lillån har sitt utlopp i Swartån, till helgonet Sanct Ilians minne. Der blef han sjelf begrafwen, då han dog på sin gård Iliansstad, nu Listad benämd. Han egde alla de gårdar, norr och söder ut från staden belägna kring Swartån, som sedan lades till Sanct Egidii kyrkan och nu kallas Sanct Ilians Socken. I Dalalagen omtalas Sanct Ilians messa.

XIII. Om Sancta Agnes, Ursila, Gertrud och Margareta.

Åt helighållna utländska qwinnor woro i Swerige färdeles förstadscapell och några källor helgade, såsom Sancta Ursila, Agnes, Gertrud, med flera, nu till det mesta förgätna. Sancta Margareta har haft en waraktigare åminnelse. På Öland i Runstens församling war henne ett capell inwigdt, och i Lunds domkyrka förewisas Sancta Margaretas lintyg. Derom är följande vers i minne:

«I barsel hjelper hon ock af nöd,
Som qwinnfolk pläga lida;

Hon lener deras wee, frelser dem af död,
Binda de det kring deras sida.»

Ett bref från Konung Christian I i Danmark finnes ännu i behåll, till Capitlet i Lund, af år 1468, med mycken ödmjuk begäran att få låna nämde linne wid Drottningens förestående barnsäng. Wißerligen hade den heliga Margareta i sin innerliga och rena gudsfruktan aldrig önskat sådant afguderi efter sin död, den hon led med ståndaktighet, oaktadt de fasansfulla plågor, under hwilka hon längsamt döende prisade Herran. Hennes dödsdag utmärkes å Runstafwen med en drake och ett kors, emedan hon med det heliga korsets kraft, det är, de Christnas wißhet om dygdens och tålamodets saliga lön i en bättre werld, stod afgrundens frestelser och tidens ondska emot. När det regnar Margareta dagen, d. 20 Juli, tycker landtfolket illa derom, emedan de då wänta swår bergning. Och, emedan nötterna, om det regnar den tiden, skadas, säges skämtewis: «Greta wäter i nöten». Runstafwen, i forntiden allmogens käraste syßelsättning och wäderspåman, gaf anledning härtill, ty å den samma står ock för Margaretas dag en nötklase.

XIV. Om de Sju Sofware.

Såsom sanning förtäljes, huruledes i den stora förföljelse, som de Christna ledo i Kejsaren Decii tid, sju män af hans lifwakt, som antagit Christendom, sökt sin tillflykt i en bergsklyfta och der af sina fiender blifwit instängda samt insomnat. Med detta insomnande menas wäl en stilla död, den en mild Försyn dem för ståndaktighet i tron förunnat. Men sagan förmäler, att de, roligt, i en naturlig sömn, sofwit bort den onda tiden, tilldeß alla förföljelser upphört, och sedan åter uppwaknat i Kejsaren Theodosii tid, 194 år derefter, och då framträdt samt wittnat inför werlden, om det under, Herren med dem gjort hade.

De nämnas wid namn: Maximianus, Malchus, Martinianus, Dionysius, Joannes, Serapio och Constantinus. Sagan är allmännelig öfwer hela den Christna werlden. Men om deras insomnande och uppwak-

nande förtäljes hos oss olika, allmännast sålunda: De lefde undangömda för sina förföljare en lång tid i sin klyfta, och hwarje morgon bittida gick en af dem ut att köpa spisning. Från dessa bekymmer insomnade de en afton i den långa sömnen i sjuhundrade år. När de då uppwaknade, förstodo de icke annat, än att de sofwit en enda natt, prisade Gud för en rolig sömn, och den, som aftonen, då de insomnade, tagit penningarne att följande morgon gå in i staden Ephesus och köpa bröd, begaf sig såsom wanligt åstad. Anländ till tullen, awarhölls han, såsom klädd i en drägt, den der nu icke brukades. Han förwånades ock, att af de Christna, som han sökte, och af fordna wänner ingen mer fanns. Likaledes wara de penningar, han medhaft, icke mer ett mynt, som gick i denna werlden, utan märkte han snart, hwad under hade sig tilldragit under deras sömn. Han uppenbarade då allt för de Christna presterna, och, sedan de påmint sig berättelserna om de sju män, som i Kejsaren Decii tid undankommit förföljelsen, följde de den underbara mannen till klyftan och sågo de ser andra friska och wid lif, såsom nyss uppwaknade menniskor. Men, då en af de förwånade nämde Jesu namn eller gjorde det heliga korsets tecken, undergingo de sju männen sin förwandling, och de kringstående sågo blott sju små högar af aska ligga framför sig.

Sjusofwaredagen, d. 27 Juli, är en bland Swenska folkets märkelsedagar; det är en sådan dag, af hwilken spådom göres om årstidens blifwande wäderlek. Regnar det den dagen, så skall regntiden wara, till förswårande af skörd och bergning, i sju weckor.

XV. Urbanus.

En utländsk biskop med namnet Urbanus säges hafwa warit en bland de första Christna lärare i Skåne, der, wid den ort, som kallas Sandhammar, landtfolket utwisar ett ställe, som allmänt kallas Biskop Urbans Graf. Hans minnesdag, den 25 Maj, är hos wår allmoga en märkelsedag och utmärkes på runstafwen med en biskopsmössa och en blomma eller ett ar; och säges, att, om icke all höstråg är i fullt

[illegible] den [illegible], så blir ett hårdt år. Han [illegible] såsom en [illegible] man, och wäntas alltid storm och [illegible] på Urbani-dag. Deraf har det ock kommit, att en, som är stormig och [illegible] till sinnes, af landtfolket kallas «en Urbanus».

12. Om Sägner och Minnen efter Frälsarens Apostlar.

Om Frälsarens Lärjungar Andreas och Marcus hafwa wißerligen sägner funnits bland Swenska folket; men Apostelen Petrus, under benämning «Sancte Pehr», har fått en märkelig del i alla de signerier, hwarmed wärt och sjukdom bortläsas af de så kallade «kloka» från menniskor och boskap, och mångfaldiga äro de sagor, som sålunda börjas: «En gång i den tiden, när wår Herre Christus och Sancte Pehr wandrade här på jorden».

Men dessa sagor äro icke grundade på någon folktro, utan hafwa mer warit dikter till skämt och munterhet i folkets dryckesgillen och samqwäm.

Att Pehrmessan högtidligen blifwit begången i Swerige, och att Pehrmesse-marknaden deraf fått sitt namn, är allmänt kunnigt. Men en annan högtid firades ock den 1 Augusti, som kallas ännu i wår calender Petri fängsel, eller bojor, och utmärkes på runstafwen med en jerubedja mellan twänne armringar. Den högtiden eller meßan stiftades af Kejsarinnan Eudoxia, när hon hade bygge det härliga templet, deri hon lät förwara så wäl de bojor, Sanct Petrus burit i Jerusalem under Konung Herodes, som dem han sedan i Rom bar under Kejsar Neros förföljelse. Efter sägner från Påfwedömets tid wistades Sanct Petrus i Rom under 25 år och stiftade der det stora biskopssäte, som skulle wördas kring hela werlden; och kalla sig Påfwarne deraf ännu i dag Sanct Petri efterträdare. En gång, så förtäljer helgonasagan, hade Sanct Petrus genom något underbart bistånd blifwit befriad ur det fängelse, deri han hölls af Kejsar Nero. Men, då han kom ut på wägen wandrande der fram, mötte honom Frälsaren. Mycket glad åt detta möte, utropade Petrus: «Herre! hwart går du?» Han swarade: «Till Rom, att andra gången korsfästas.» Då märkte Petrus, att han för mycket [illegible]

digt dragit sig undan lidandet och martyrdöden, hwarföre han ock genast återwände till sitt fängelse och blef sedan dömd att korsfästas. Men då bad han sina tyranner, när han skulle utföras, att de icke måtte korsfästa honom, på lika sätt som Frälsaren warit korsfäst, ty det wore han icke wärd; derföre gjordes hans kors annorlunda, så att han wardt korsfäst med hufwudet nedåtwändt. Så prisade han Herran med en härlig martyrdöd, den han led med ståndaktighet och tålamod. Öfwer hans graf och till hans åminnelse byggdes i Rom den största och härligaste kyrka, som finnes i werlden, och som kallas efter honom Sanct Petri Kyrka.

På det ställe, der Nerikes stora skogar öppna sig mot Westergötland, i en wacker dal, hwilken deraf kallas Fagerlid, finnes en sådan stensättning, som utmärker de rum, der, inan kyrkor byggdes, predikning och gudstjenst förrättades: I midten af stenrunden är en stor sten, som kallas Sanct Pehrs Sten. Det är förmodligen ett af de äldsta altaren, der gudstjenst blifwit hållen under bar himmel. I en liten rund urhålkning i denna sten läggas ännu offer, såsom förmäldt är om Älfstenarna, mot sjukdom och ohelsa. Der byggdes sedan en kyrka i dalen, och synas ännu lemningar derefter; men hon ödelades, när Hojwa kyrka byggdes, dit nu folket samlas från Fagerlid.

Oräkneliga minnesmärken efter heliga orter, stenar och källor wore ännu att finna; men deßa, som kommit till wår kunskap, äro här antecknade, att den uppmärksamme wandraren, som finner dem i sin wäg, må säga: «Deßa äro morgontimmar på tidens stora ur; hwad monn' tro det nu med oß lider?»

Slut.

Den första Herredagen.

Ett arbetsamt, godt och redligt folk bebor en bygd i Westergötland, som heter Wadsbo. Den är belägen å sjöarna Wänerns och Ymsens samt Tidaälfwens fruktbara stränder. I den

men hade Folkungarne och Biskoparne i Skara många gårdar, der de ofta wistades. En ryktbar samlingsort, eller tingsställe, i det häradet het Askebäck, der nu är Askeberga. Ännu stå på en upphöjd plan mellan ängar och åkrar de gamla stenarne qwar för en dubbel tolfmanna nämd, eller 24 stycken. Dit församlades, år 1200, rikets Herrar, samt med Biskopar och Lagmän, till rådplägning i rikets angelägenheter. Det war icke en Riksdag, icke ett Allshärjarting, der Swenska folket hade röst och stämma, utan en Herredag, der skatt och tunga lades bonden uppå, utan att han hördes. Det första sår, folkets frihet och ära fick, war, då det beröfwades sin karlaprydnad, wapnen; det andra war den första Herredagen.

En Biskop i Skara, Ulf af Hjerpås, gemenligen Jerp-Ulf kallad, emedan han byggt Hjerpås kyrka, yrkade wid detta möte, att tionde af jordens afgäld skulle af folket utgöras till de andeliga, kyrka och fattiga, och blef då stadfäst, såsom i Westgöta lagen säges: «Trettonde (Biskop) war Jerp-«ulfwer, han war födder i Hwärfwi (Hwarfsby); han «kom fyrsta sinni tionda af bondom biskupi; tha fick han «doma till, a thingi, fyrst tha thing hafdis och höllds «wid Askubeck.»

I Skara Biskops-chrönika säges ock om Biskop Jerpulf:

«Biskop Järpulf war födder i Hwärfwa by,
«Han gjorde landet en studgu å ny,
«Hwar bonde skulle göra thiondh af det Gud honom gaf,
«Om han skulle bära hatt, ella Biskups staf:
«Riksens Rådh efter kirkiona lag
«Samtyckte det på en Herre-dag.»

Wid samma tid säges, att Konung Swerker Carlsson gifwit kyrkan och de andeliga frihetsbref för all skatt af deras gårdar. Deraf uppkom det Andeliga Frälset. Från denna tid blef Christendomen mer ett egennyttans täckelse, folket mer och mer betryckt, och konungamagten förswagad. Hittills hade Lagmän och Biskopar enligt gammal lag blifwit tagna ur skötet af folket och, walda af dem, warit folkets wärn; men nu sutto de bland Rikets Herrar i Rådet, walda af dem och Kon-

ungen; och undan folket rycktes sålunda detta sista stöd, och Swenska Bonden blef sitt fädernesslands lastdragare under en tid, som nu ingår, af 300 år, beklagad och skyddad af några få frihetens och menskligheten wänner. Deras minnen willja wi härefter uppsöka, att deras namn må lefwa i wälsignelse.

OM KÄLLORNA

TILL

SVENSKA FOLKETS SAGO-HÄFDER, Del. III.

Sid.

Hvad uti Inledningen anfördt är om Konung Erik den Heliges tillökning af Lagens Balkar med en *Christna Balk*, läses hos Botin, Fjerde Tidhv., 6:te Capitlet. Men Botin så väl som Lagerbring voro alltför mycket inne i det så kallade Upplysningens Tidhvarf och dess öfverdrift i klander af Katholska Kyrkan, för att göra rättvisa åt Sanct Eriks renа nit om religionen.

Om THORGILL INGEMUNDSONS och Lagman THORGILL MÅNES sköna trosbekännelse samt våra hedniska förfäders tro på den sanne Guden läses i Sagorna och anföres derutur äfven af Lagerbring, *Sv. Hist.*, I Del., sid. 497.

Harald Hårfagers ed *"vid den Guden, som honom skapat"* se Sturleson, *Heims Kringla*, III Del., Cap. 4.

5. Solsången är införd efter text ur tvenne handskrifter, *Edda Sämundar*, pag. 121; *Iduna*, 4:de H., sid. 5—54.

22. *"Nu har jag sett det jag aldrig förr såg"* är efter sång i Vestergötland upptecknad. Innehållet vitsordar sångens ålder, såsom tillhörande de äldsta tider. Med folksången (sid. 24): *Dufvan på Liljeqvist*, är samma förhållande. Se Geijer-Afzel. *Saml. af Sv. Folkvisor*, III Del., sid. 27, der beviset för denna folksångs höga ålder är anfördt.

26. THORD BONDES giftermål och slägt se Sophia Brahes *Slägtebok*, sid. 139. Att ERIK GÖTE, eller GAUTE, varit Vestgöta Jarl och egt till husfru Konung Knut den Heliges dotter, anföres äfven af Peringsk. *Monum. Ullerák.*, sid. 47, sålunda: "Hans "(Erik den Heliges) moderfader var Herr ERIK GÖTE, höfvidsman "i Vestergötland, hvilken egde den Kungliga Princessan CECILIA "*Knutsdotter* af Danmark".

Af sägner och minnesmärken i orten visas, att *Eriksberg* varit Bondeättens äldsta stamort, och att Jedvard Bondes mödernegods varit der belägna. Att Erik den Helige och hans son Konung Knut der hållit hof, intygar historien; och, att der en sålunda åt en helig mans minne invigd kyrka varit vid en konungsgård, äfven kloster funnits eller åtminstone ett munketillhåll, är ganska troligt. Sägen är i orten om kloster och konungsgård, och att *Brickagården* fordom hetat *Brygg-gården* deraf, att munkarne der bryggt sitt öl. Nämde gård har sedan tillhört kyrkan. Se vidare härom i Lindskog, *Skara St. Beskr.*, V Häft., s. 378. Att klostret varit af kort bestånd, kan lätt förklaras af Sverkerska Ättens förfäljelser och Konungarnes tilltagande härlek för *Hamahems Kloster*, der de valt

Sid.

sin lägerstad, såsom det heter i Rimchrönikan om Konung Knut Eriksson:

"Af ålder och set jag i Gäsene doo;
"Och lades i Varnhem till hvila och roo".

27. Om Jarlədömets delning och de tre Jarlarne i Götalandet under Erik Götes tid. Se Tidegren, *Vesterg. Hist.*, sid. 124.

28. *"Göute for i Vesterviking till Irland och andra orter i Vestersalt".* — Brocman säger i sina anmärkningar till Ingvar Vidtfarnes Saga (sid. 105—125), att Göte med en här, samlad både i Göta och Svea rike, vid år 1120, utfarit att strida mot hedningarne uti Irland och Morerna i Spanien.

29. Att *Götlunda Kyrka* i Nerike är ett minne af Göte, anföres i Tunelds *Geogr.*; men sägnen om *Götlunda Kyrka* i Vestergötland är antecknad efter de gamles berättelser på stället; finnes äfven anförd i Lindsk., *Sk. St. B.*, IV H., sid. 75.

31. Om Bohusläns, det gamla Raumarikes, namn skrifver Joh. Ödman (*Boh. Läns Beskr.*, sid. 2), att det rättast heter *Baihus*, af gamla Norska ordet *bai*, stor, härlig, emedan det varit ett stort och härligt fäste; men häremot anföres med mycket skäl af de gamle, att landet haft detta namn Bahus, inan fästet byggdes, och synes derföre en annan härledning, som på samma sida anföres, nämligen af *Bard*, vapen, stridsyxa, hafva mera skäl för sig. Se Ihre, *Gloss.*, sid. 134.

Hvad här om det gamla *Bohus'* fäste och korskyrkan blifvit anfördt är efter sägner i orten af Förf. derstädes antecknadt. Men, så framt icke Konung Sigmund blott förnyat och prydt en förut i Kunghälla varande kyrka, efter hvilken nu knappt märkbara spår finnas vid Öfverstebostället *Castellgården*, så hafva visserligen äldre kyrkor funnits i Bohuslän, bland hvilka Ödman anser *Ytterby Kyrka*, helt nära den förra belägen, vara den äldsta i landet, redan byggd af Konung Olof *den Helige* och *Sanct Halvors* (*Adalvords*) *Kyrka* benämd. Se Ödm. *Boh. B.*, sid. 101. Hvad vidare om Sigurd Jorsalafararen förekommer är efter Sturles., *Heims Kr.*, XII Del., som innehåller Konung Sigurds Historia.

Om Jedvard Bondes Jerusalemsfärd och strider i heliga landet är mycket taladt och skrifvet i sednare tider och sannolikt än mer i hans samtid. Riddare benämnes han af Peringsköld i *Monum. Ulleråker*, sid. 47. Det mesta af hvad om Konung Erik *den Helige* förtäljas är hemtadt från det bilderverk, som finnes å hans helgedomaskrin i Uppsala, och de stycken, som varit målade å Sanct Eriks tapét, antecknade i ofvannämda bok mellan sid. 48 och 49. Att *Jedvard* är det Engelska *Edward*, se Örnhj., *Hist. Eccl.*, sid. 658.

36. När Ragvald *Knapphöfde* blef dödad å tinget vid Karlebylånga, var Carl *af Edsvära* Vestgöta Lagman och anses således såsom ledare af folkets beslut, att begå denna gerning; se Ihre, i *Vet. Catal. Reg. notis illustr.*, Pars II, pag. 76. När Konung Knut, eller, som han till Christningsnamn hette, Erik (*Årsäll*),

Sid.

var död, dröjde Vestgötarne en tid berätt att samtycka till konungavalet. "Då", säges i Vestgöta Lagen: *"Styrde god Lagman och landets höfdingar Vestergötland, och voro de alla trogne sitt land."* Se vidare härom Geijer, *Sv. Folk. Hist.*, I Del., sid. 156. Det öfriga om Lagmännen se Tidegr., *Vestergötl. Hist*, I Del., Cap. VII.

Om Claes *af Edsvära* son och efterträdare säges i Lagmansförteckningen vid Vestgötalagen, att han var *myckill hughadär*; man har varit oviss om detta ords rätta uttydelse. Loccenius öfversätter det med: slug, försigtig. Tidegr. säger, att det lika väl kan betyda: vankelmodig, snål, högfärdig, behjertad; men rättast torde detta ord af Vestgöta-munarten vara utbytt mot nutidens *"Storisäk"* (stor i sig) eller högsinnad, i bästa betydelsen, och högmodig, i sämsta.

37. *Kring-Alle*, — lagman *Alles* (Alrik?) öknamn, upplyser om den egna bemärkelse, ordet *kring* får, i sammansättning ställdt framför vissa adjectiva i folkspråket, t. ex. *Kringtändter*, som väl kan försvara sig. Så säges: *"han är Kringtändter och inte god att bitas med"*. — *"Kringolig* (kringordig), som lätt kan försvara både rätt och orätt. *"Han är kringolig"*, d. ä. blir aldrig svarslös.

37. Om nio Konungar i Sverige, med det namnet Erik, se Johannes Magni *Chrönika.*

39. Om Konung Eriks fromhet och goda landsstyrelse igenfinnes det mesta, som här anfördt är, uti *Legendan Sancti Erici: Auct. Rer. Sv. M. Ævi*, II Del., och Peringsk. *Monum. Ulleråk.*, 7 Cap.

40. Huruledes fogeln, som i v. Linne's *Fauna Svec.* kallas *"Loxia Purrhula* (Svecis *Domherre*), fått detta namn, är en allmänt känd sägen och äfven af våra häfdatecknare anmärkt.

41. Om Fahlköpings ålder och *Fahluskeppan*, se v. Dalin, 2 Del., sid. 112.

41. Huru Helsingland och Jämtland kommit under Norriges Konungar i Konung Östens tid, se v. Dalin, II Del., sid. 61.

Om Östmaden *Gudfastes son* (*Gustafsson?*) och Fasle se v. Dalin, II Del., sid. 103, och Bälters *Diss. de Helsingia*, Upps. 1735.

Om Östens källa skall anföras mera, då om de heliga källorna kommer att handlas. Källornas namn och sägnen om deras helighet äro upptecknade der i orten. En ort på Inlandet i Viken, eller Bohuslän, heter *Östmål*, der en sägen är, att Konung Östen bott på en borg, hvarefter lemningar visas vid insjön *Hällongen*, och som kallas *Bua-Slott*. Kyrkoherden Anders Grotte har anmärkt, att socknen orätt på Danska blifvit kallad *Odsmål* och rätteligen har sitt namn af Konung Östen, som der haft sin bofhållning. Emedan denne Östen varit en ära för denna tidens Konungar och styrt en del af det nuvarande Sverige samt bott inom våra gränser, må här införas, hvad i *Bohusläns Beskrifning* (sid. 174) om honom förtäljes: "Socknen har sitt namn af en Näskonung Östen, som kom till regementet efter sin fader, Konung Magnus *Barfot*, år 1103, tillika

Sid.

med 2ne sina bröder Sigurd och Olofvi, hvilka, efter de voro yngre än Östen, resto utomlands till Jerusalem och Constantinopel, och han såsom äldst, dock ej mer än 16 år, skulle blifva hemma och försvara riket, det han ock gjorde i hela tre åren. Hans broder Sigurd, som hade varit utomlands, fann vid sin hemkomst med stor glädje sin broder Kung Östen här i Viken. Han hade tvänne röfvareskepp: ett i salisjön vid Jordhammars holme och ett uti insjön." Huru Konung Östen var "vänsäll och afhållen af allt folket i landet", läses hos Sturleson (Stockholmiæ, 1697), II Del., sid. 249.

42—46. Berättelsen om Konung Eriks korsfärd till Finnland till hedningarnes omvändelse och om Biskop Henriks minnesmärken är hemtad ur kända chrönikor. Se Lagerbr., II Del., sid. 255. *Diss. de Sancto Henrico* och Ziervogels *Beskr. om Svenska Mynt*, sid. 139.

46. Vidare om Sanct Erik förekommer mot slutet af denna Del uti hans Helgona-Saga.

48. Om slaget vid *Falebro* och *Örebro* (*Örsundsbro*), se Lagerbr., II Del., sid 168. V. Dalin tyckes icke känna, att *Örsundsbro* här blifvit förblandad med *Örebro*. Se v. Dal., II Del., sid. 120. Rimchrönikan och Olai P. chrönika utvisa med säkerhet stället mellan Uppsala och Enköping.

48. *Danmarks Kyrka.* — Lagerbring anser denna sägen grundad på en blott gissning och finner sannolikare, att Drottningen låtit bygga kyrkan och gifvit henne namnet Danemark efter sitt fädernesland. Se Lagerbr., II Del., s. 171.

50—53. Huruledes Guttorm Jarl hemtar Konung Carls brud, se v. Dalin, II Del., sid. 128—130. Visan om den Danska Frökens färd till Sverige. Se Peder Syvs *Danske Viser*, sid. 197. P. Syv förmodar visan handla om Konung Valdemar *Seyers* syster Richissa; men oss synes mer lämpligt att antaga Nyerups mening uti dess *Saml. af Danske Viser*, II Del., sid. 368.

49. *"Christendomens utbredande till Gottland".* — Efter sägen var redan i Sanct Olofs tid Christen Församling på Gottland och på en holme, der Konungen stigit i land under sin resa, ett Bönehus eller Capell uppbygdt, samt holmen deraf kallad *Sanct Olofs Holme*. Det är ock troligt, att genom resande köpmän och sjöfolk den nya läran kunnat blifva känd i offerstaden *Wi* på Gottland vid samma tid som i *Björkö*; men först vid denna tid lär Christendomen der vunnit någon stadga, och utaf offerstället *Wi* blef *Wisby*. Dock var redan derstädes en kyrka byggd af en rik köpman vid namn Botar, som i en strid mot hedningarne hade velat låta bränna sig lefvande för att styrka den Christna tron, men försvarades af sin svärfader Likkir *Snälli*. Se Wallins *Gottl. Saml.*, sid 235. En man, vid namn Ormika *i Hainum*, säges hafva blifvit döpt af Konung Olof den Helige, och var han då den första Christen på Gottland.

Hvad härefter följer är allmänt kändt af Sv. historien.

57. Om Konung Knut *Erikssons* seger öfver Kol och Buris vid

Sid.

Kiöllbo och Bjelkärvarna, finnes i Beskrifningarna om Östergötland och T u n e l d s *Geogr.*, 3 Band., sid. 379, och B o t i n s *Utkast till Sv. Folkets Hist.*, 4:de Tidhvarfvet, sid. 250. — Uti R o s e n h a n e s *Konunga-Längd*, sid. 19, anföras Kol och Bunsler såsom Sverker den Gamles söner, och en tredje medtäflare om konungadömet Bunsler, som Konung Hakon *Skatelärs* son. Vi hafva i den ovissheet, som här råder, helst följt M e s s e n i i mening (*Theatr. Nobil. renov.*).

63. Om Thorvider Lagmans gård *Hammar* i Värmland, se F e r n o w, sid. 327.

61—75. Vid förtäljandet af Konung Östens och Konung Svenos händelser och vistande i Sverige hafva vi följt berättelsen i *Konunga-Sagorna*, Visingsborg, 1670.

68. Om slaget mellan Svenos och höfdingen Sunos, vid *Hufvudnäs* (nu *Vänersborg*), se *Sverres Saga* och A l g. S c a r i n s *Diss. de Vanor in Vg. sedibus, P.* II, pag. 94.

74. Den okända fången i Visingsö-tornet omtalas väl ännu i orten; men sägnen tillhör icke det egentliga folket, utan sådana män, som troligen läsit den hos v. D a l i n, II Del., sid. 155. Författaren hörde sagan något utförligare berättas uti sin barndom af en Prost, Th. L j u n g g r e n i Vestergötland; v. D a l i n har den ur gamla Norska handlingar. Uti den mantliga berättelsen var dock den olikhet, att den okände fången kallades E a l a n d *Stenvägg*.

76. Om Esternas härjningar kring Mälarestranden, Sigtunas ödeläggelse och början till Stockholms anläggande är hemtadt ur treune. *Diss.* G e o r g. W a l l i n: *Sigtuna: Stans et Cadens*, Upps 1729, 1730, 1732.

Om *Biskopsholmen* och Archebiskop Johans våldsamma död derstädes är ännu sägen bland folket, med den förändring, att han varit en ond man, som förtryckt folket, och hade han väl kunnat blifva räddad undan Ryssen; men, emedan han var hatad, blef han af sina egna ihjälslagen. Ett minne, icke utan att vara blandadt med presthat, tyckes hafva qvarblifvit i bygden från de tider, Archebiskoparne innehade detta slott. Om Biskop Johans död (se ofvannämda Dissertationer och R h y z e l i i *Biskopskrönika*, sid. 34) förtäljes, att hans kropp, ymkeligen handterad, blifvit igenfunnen och förd till Uppsala samt der begrafven.

78—79. *"Thore Tott höll Ting på Kyeklinga Hed"*. — Högen vid *Kjeflinge*, som fordom kallades *Kyeklingahög*, säges vara Thore Totts graf; men efter en annan sägen är vid *Sirö* hans lägerstad. *Kjeflinge Häg* kan hafva varit det rum, der denne Lagman hållit sina ting der å heden, och derföre hans minnessägen förvexlat dessa orter. Berättelsen om allt detta så väl som angående Bonden, som tog hem runstenen, finnes i S j ö b o r g s *Saml. till Skånes Beskr.* (Lund, 1801), sid. 336—340. Der anföres om Kjeflinge hög, att den "år 1740 blif"vit utgräfd och förstörd, då derunder funnits ett gammalt svärd, "hvilket förmodades hafva varit denna namnkunnige höfdings.

Sid.

"Svärdet lemnades till då varande Hist. Prof. Stobæus, och "förvaras det ännu uti akademiens historiska cabinet."

Att Thore Tott varit den första Christen af Tottiska slägten och Biskop Eskil behjelplig att författa Skånska kyrkolagen, hvaraf han kallas *Gildarä*, det är lagstiftare, samt att han stiftat *Bosjö* kloster, är på samma ställe anfördt.

80. Visan om Asbjörn *Snare*, med historiska upplysningar, hos Nyerup, *Danske Viser*, II Del., sid. 66. — Suhm och Langeb. anse *liten Christin*, som här nämnes, hafva varit Konung Valdemars dotter med *Tovalilla*. Suhm, *Danm. Hist.*, Del. VII, sid. 713.

83. Vid det gamla Husby i Svinngarns socken på andra sidan om vägen från den ryktbara Husby- eller Svinngarns källa synes på långt afstånd den vackra *Haraldshögen*, om hvilken folket icke mera vet än namnet, och en och annan tillägger den sägen, här blifvit anförd. Man jemföre hvad här af den tidens historia anfördt är med detta namn och sägen, för att finna sannolikheten af dess historiska betydelse.

85. Om Biskop Benet *den Godes* verksamma lefnad, kyrko- och brobyggnad m. m. se Tidegr., *Vestergötlands Beskr.*, sid. 174.

86. Om ån Tidans namnledning af de tio offer, han årligen kräfver, är allmän folksägen i orten; men en annan sägen härleder namnet af de *tio sjöar*, ifrån hvilka han säges hafva sitt tillopp. Tuneld, 4 B., sid. 11.

88. Giftomannens tillsägelse till brudgummen, då han fäste honom mön, och hvad mera här anfördt är om folkets seder, finnes hos Loccen., sid. 262.

90. Den här införda visan är efter flera uppteckningar i södra orterna. Finnes äfven i Geijers och Afzelii *Saml. af Sv. Folk-Visor*, I Del., sid. 73.

94. Sagan om Tomtgubben i mjölboden är meddelad ur Herr Kammarjunkaren och Riddaren Räfs rika samlingar.

95, 96, följ. Att sagorna om Kyrko- och Helghusbyggnader hafva sin grund i Eddaberättelsen om *Asgårds*-byggnaden kan hvar och en öfvertyga sig, som jemför de i alla landsorter gängse sägner med den nämda, som finnes i den Prosaiska eller Sturlesons Edda. I flera landskapsbeskrifningar äro dessa sägner anförda, såsom de ännu allmänneligen förtäljas. Sagan, huruledes Jätten *Finn* byggde Lunds domkyrka, läses hos Sjöborg, *Samling. till Skånes Hist.* (Lund 1801), I Häft., sid. 99—100.

Sagan om *Eskilsäters* kyrka är efter berättelsen af en resande Värmlandsbonde och finnes äfven hos Fernow, sid. 318.

Botilsäters kyrka är utan tvifvel invigd *den Heliga Bothild* (se Helgona-Sagorna) till ära, och synes oss sagan, hvilken här blifvit anförd efter en från Värmland kommen Skomakare Eklöfs berättelse, om Jätteqvinnan och Refbenen, vara en lemning af Munkdikterna. Fernow förmenar de nämda Jätterefbenen vara hvalfisk-refben. Se *Värml. Beskr.*, s. 317. Bil-

Sid.

den, som i kyrkan finns inmurad, anses vara en Mariebild, men är troligen bilden af Kyrkans Skyddshelgon, *den Heliga* Botvid. Troligen har Sagan ursprungligen varit följande: Den heliga qvinnan Botvid ville bygga en kyrka och gick bekymrad i skog och mark, tänkande deruppå, huru hon skulle kunna åstadkomma en värdig Herrans-hus-byggnad. Då kom en Jätteqvinna ur berget, erbjudandes sig att verkställa byggnaden. Någon lön hade väl Jätteqvinnan betingat sig; men, när hon gick att utkräfva den och kom på ängen vid *Kala-by* (Kalfbagsby), omhvärfdes hon af vargar och blef i stycken sönderrifven, såsom förtäljdt är. Vargar troddes begärligt jaga efter trollen, och ett gammalt ordspråk är: *"Vore icke vargar till, så vore verlden af trollen full"*.

103, 104. Sagorna om *Loshults och Gemshögs kyrkobyggnad* finnas i Brings ofta nämda *Diss. de Gothingia* och *de Willandia* samt berättas allmänneligen ännu af landtfolket, enligt Herr Prof. Sjöborgs muntliga meddelande. Sagan om *Gemshög* är införd i Sjöborgs *Saml. till Skånes Hist.*, 1 H., sid. 110.

103. Om *Bergagubben i Lagga* se Salvii *Beskr. om Uppland*, sid. 134. En annan saga om Trollen i Lagga berättas på anförda ställe sålunda:

"Vid kyrkan här i socknen är ett sällsamt berg, om hvilket berättas, att ifrån den bergöppningen, som vetter åt kyrkan, skola tvänne gångar löpa under jorden, en norr ut till en plats vid *Kasby* sätesgård, kallad *Kasby-högen*, och den andra söder ut till en backe vid Ängsvaktaretorpet. Icke långt ifrån detta hål eller ingång är en källa, der en Skomakare en gång kommit att hemta vatten, men lemnat sin dotter qvar vid källan. Då skall flickan blifvit intagen i berget, men efter nio dagar kommit ut och då blifvit förd till då varande Capellanen i Lagga, sedermera Kyrkoherden i Alsike, Joh. Videman, och bekänt för honom, att det stått väl till i berget; att der varit två käringar och en gubbe, och att käringarne satt fram mat för henne, men gubben slagit den omkull. På nionde dygnet, när föräldrarne mycket grätit och jämrat sig öfver sitt barn, hade käringarne kastat henne ut ur berget med dessa ord: *"Gack hädan till din mor, som så lipar efter dig!"* Flickan har då varit helt matt och en lång tid sängliggande."

104, 105. Förstads-Capellerna voro alla dertill egnade, såsom Petr. Niger i Vesterås Biskopschrönika säger, att ingen måtte inkomma i "Domkyrkan" eller klostren, utan att uti något af Capellerna vid vägarna, som leda in till staden, förut hafva aflagt sin skyldiga devotion till en gudelig förberedelse. Af Sanct Olofs Capell säges Badelunda kyrka vara byggd.

106. *Lave Stigsons Visa i* Sjöb. *Saml. till Skän. Hist.*, 1 H., sid. 103.

109. *Grangärdes Kyrkobyggnad* i Dalarne omtalas sålunda i Hylphers *Resa*, sid. 618. "Det fordna offerhuset "har först stått öfver en källa i *Grytinge* och sedan blifvit flyt"tadt till en höjd mellan *Gärdeby* och *Rämhol*, icke långt ifrån "kyrkan, hvarest det till närvarande tid blifvit vidmagthållet, "men skall dock nyligen af socknens Länsman blifvit nyttjadt

Sid.

"till stallbyggnad. Ett sådant ålderdomsminne tyckes dock bordt "bättre blifvit förvaradt."

110. Om *Varnums Kyrkobyggnad af Trollfänge* se Fernow, sid. 349.

111. Om *Kyrkogrimar*, eller på hedniskt vis offrade djurs spökelser kring kyrkorna, se Floræi *Flor. Ant. Scan.*, pag. 201.

111. Sagan om *Näsums Kyrka* i Blekinge är hemtad ur Sv. Brings *Diss.* om denna ort.

112. Sägnen om *Kyrkolammet* är i Vestergötland och Småland nog allmän bland folket och finnes äfven omnämd i Sv. Brings ofvannämda *Diss.*

113. Visan och Sagan om *Ingemar och Stolts Malfred* se Sjöborgs *Saml.*, 1 H., sid. 111.

115. Hvad om *Kullen, Kullamannen* och den märkliga spådom, han sjöng Konung Valdemar, här anföres, läses i Suhms *Danm. Hist.* och flera äldre chrönikor. De öfriga Sagorna om *Kullen* se Brings *Diss. de tractu Lofguddiano Kullen dicto* (Lund, 1754).

121. *Sanct Elavi Capell* omtalas i Ahlqvists *Beskr. om Öland*, IIdra Del., sid. 19. Som visan om Elof synes oss vara af en egen betydelse för Folkvisans Geographi, må hon här införas:

Konungen han skulle sig till ledungen fara, Och hemma så skulle Fru Gunnil vara; —
Men Gud gifve Själen god nåde! —

Fru Gunnil beställer en badstu' hastelig, Och Elof väktaren bjuder hon hem till sig. —
Men Gud gifve Själen etc.

Hon skänker Elof väktaren med både mjöd och vin. Så somnade han neder allt uppå händer sin.

Och Elof väktaren drack af den mjöden så varm. Fru Gunnil hon tager nycklarna utaf hans arm.

Fru Gunnil tager nycklarna uti sin hand, Så släpper hon fångarna utaf deras band.

Hon löser de fångar allt utaf sina band: "J skynden nu Eder ut af detta land!"

Hon kasta' de nycklar allt uti Borgahaga; Det mände Elofs hjerta så illa behaga.

Och Konungen kom från ledung hem till land; Honom möter Fru Gunnil uppå sjöastrand.

Fru Gunnil hon talade till sin Herra så: "Elof väktaren har låtit fångarne bortgå".

Och Konungen lät kalla Elof väktare till sig: "Hvi har du låtit fångarne bortgå ifrån mig?"

Han svor vid Gud Fader och det heliga ljus: "Jag aldrig släppte fångarne ut af fängelse".

Han svor vid Gud Fader och den heliga and': "Jag aldrig släppte fångarne ut af detta land".

Det svarade Fru Gunnil, för hon var så vrång: "J låten honom njupa med hetan jerntång".

"Och, är det icke sannt, som jag förtäljer nu, Så gif' Gud Fader, jag måtte föda hundhvalpar sju!"

När nu Elof väktare var pinter alltså; Månd' de honom in i en spiketunna slå.

Derföre så sattes de skalkehästar två, Dem hade någon tömm aldrig varit uppå.

Så skalka' de honom allt utför Borgholms bro; Igen stod Fru Gunnil, så hjerteligt hon log.

Så skalka' de honom allt utför Borgholms slätt; Efter lopp hans moder, så hjerteligt hon grät.

De skalkade honom allt utför Borgholms hag; Der rycktes ifrån kroppen hans högra arm.

De skalkade honom allt ut åt *Köpings hed;* Och efter gick hans moder och plocka' upp hans ben.

Så skalka' de honom allt utför *Köpings backa;* Der stötte Elof mot en sten sin nacka.

Der stötte han sin nacka så hårdt emot sten; Och der sprang upp ur berget en *källa* så ren.

På Capellsudd så månde de folarne stadna; De voro så trötta och kunde intet annat.

Så kommo de sjömän der seglandes fram; Der fingo de se, hvar ett klart ljus det brann.

Så offrade de der en gryta af malm: "Och visst är här mördad en sanner Guds man." —

När födslostunden kom på Fru Gunnilla nu, Så födde hon fram de hundhvalpar sju.

Efter en uppteckning, sänd från Pastor And. Selander i Vestergötland, slutar denna ohyggliga Visan här, som synes rättast. Hon har ock den olikhet mot den i Arwidsonska *Samlingarna* tryckta, den vi här i det mesta följt, att dödssättet icke var spiktunna, utan att Elofs nakna kropp släpades efter två otamda folar. Visan har i öfrigt ingen annan märkvärdighet, än att den skildrar seden att offra vid ställen, der ohyggliga mord blifvit begångna, och att oskyldigt lidande men-

Sid.

niskor alltid ansågos såsom helgon. Deraf källan, der Elofs hufvud krossades, kallas *Sanct Elofs Källa*, och Capellet *Sanct Elofs Capell*.

Det synes tydligt, att de tre sista verserna, som förekomma i de tryckta Fornsångerna, äro oäkta. Fru Gunnil hade ju fått sitt straff; dock förekommer der: "Hvad lön Fru Gunnil för "detta mord bekom, Är ej uti denna visan rördt om. — Så lät "hon strax koka de hundhvalpar små; Elof väktarens ljus hon "utsläckte då. — Hon lefver ännu och hofverar fast; Som räc"ker dock störst en helt kortan rast".

121. Sagan om *Gunnarsnäs* är benäget meddelad i bref af Herr Prosten Doctor Örtenblad i *Öhr*. Höjdernas namn *Hämäjarne* är märkvärdigt för Språkforskare. Vi hafva i Svenska språket ordet *"Dagsmäjan"*, om solens verkande värma, som smälter snön om vårtiden. Prosten Örtenblad anmärker äfven likheten mellan ordet *"Hämäjarne"* och det Franska *"Hautes Meridiennes"*. *Hä* eller *hä* i gamla Svenskan betydde *hög, högland*, och *mäja* middags-solens värma — således *Hämäjar* (som på Franska heter *hautes meridiennes*) middagshöjder. Slägtskapen mellan språken borde lära folken, att de äro syskon.

122. Om *Eremit-Capellet* vid Djupedal på skogen Keglan se Tunelds *Geogr.*, 8:de Uppl., 2dra Band., sid. 55.

122. *Helige Högben.* — Detta kräk, som så kallas i södra Sverige, är *Phalangium Opilio*, Linnei *Fauna Svec.*, ed. 2, pag. 485.

123. Hvad om *Klostren* anföres är dels under resor hemtade sägner, dels ur Rhyzelii *Monasteriologia*. Vi beklaga, att vår lärde Wieselgren icke gjort sitt akademiska arbete om klostren mer tillgängligt. Om han skänkte oss en ny klosterbeskrifning, trädande i Rhyzelii fotspår, stadnade fosterlandsvännen hos honom i stor förbindelse.

Om *Sanct Annas Kloster* i Nyköping (se Rhyzelii *Monast.*, sid. 223) berättas, att Konung Gustaf I (1527) tog Sanct Annas bild, gjuten af silfver, vägande 27 lödiga marker, 6 lod.

124. Om *Bäckaskogs* kloster se anförda ställe, sid. 107, och Sjöb. *Saml.*

126. Om *Gränsö* och *Utö* kloster, *Mariebergs* eller *Haga* vid Enköping, *Lönklostret* (Nunneklostret) på Åsen vid *Ås* i samma bygd — äro lemningar och sägner ännu för fornforskaren att finna i bygden.

Konung Erik XIV:s bref om barns intagning till undervisning hos Nunnorna i Skokloster är af d. 27 Febr. 1566.

130. Blomman *Marie nyckelknippa* (*Primula veris*, Linné) har på flera orter i Vestergötland och flera södra orter detta namn.

Jungfru Marie Sänghalm (*Galium verum luteum*, Linn.). — Den talla, som här nämnes, å hvilken detta blomster såsom halm under Jesusbarnet är måladt med sin gullgula färg, likasom förgylld af strålarna från det gudomliga barnets gloria, är af den store målaren Poussin.

Jungfru Marie nåldyna, fröskidan af *Thlaspi Bursa pastoris*, Linn.

Sid.

Jungfru Marie kåpa: Alchemilla vulgaris, Linn.

Jungfru Marie Nyckelpiga, allmänt namn på insecten *Coccinella septempunctata,* Linn., *Fauna Sv.,* Ed. 2, p. 155, kallas äfven *Jungfru Marie gullhöna.* Sägnen om den spådom, af henne hemtas, finnes i alla landsorter.

132. Sägnen om *Julhalmen* och *Jul-leven* se Ihres *Diss. de Superstitionibus hodiernis,* Pars I, pag. 31.

Berättelsen om Constantin den Stores Gemål Kejsarinnan Helena och det heliga korsets igenfinnande läses i *Berättelse om de Personers namn, som blifvit införda i Almanachan, tr. i Vesterås 1768.*

133,4. De vackra sägnerna om foglarne *Svalan, Dufvan* och *Storken* vid korset äro ännu lefvande bland Svenska landtfolket och upptecknade i Vestergötland. De finnas likadana i Danemark. Se I. M. Thiele, *Proever af Danske Folksagn, Kioebenhavn,* 1817.

134. Dvergbjörkens namn, *Långfredagsris,* är allmänt i Skåne och de södra orterna enl. muntligt meddelande af Herr Prof. Fries i Uppsala (denna benämning är den allmänna äfven i Vesterbotten: intygas af Z. Hæggström).

136. Sagan om *Husberget vid Enköping* är allmän i orten och här antecknad efter Friherrinnan Silfverhjelms på *Harsta* berättelse såsom fullständigast. Ängen vid berget, der korset har stått, kallas deraf ännu *Korsängen,* och tegarne derintill *Korsvretarne.* Benämningarne *Korsberg, Korsåkrar, Korskälla* äro minnen af kors, som stått på sådana ställen, men nu äro borttagna.

137. Huruledes vattnet i Skara källa, Franciskan-Bröderna tillhörig, förvandlades till vin, se *Vita sancti Brynolphi,* pag. 77.

137. Sägnen om *Annestorps Källa i Timelhed* är der i orten antecknad och finnes äfven omnämd i Lindsk., *Sk. St. B.*

138. Om *Bosebo Källa* se Rogbergs *Smål. B.,* sid. 564.

Sagan om *Asmunds,* eller *Osmunds, Källa,* på *Sibbarps* utmark i Halland, är antecknad af Bexell i dess *Hallands Beskr.,* 2 Del., sid. 4.

Helige Björns Källa och *Torn* vid *Klockrike* i Östergötland se Tuneld, 3 Del., sid. 327 och 328.

Om *Sanct Olofs Kyrka* och *Källa* vid *Berg* i *Holms* socken på Dal är af Hr Doctor Örtenblad benäget skriftligen meddeladt.

Sagan om *Helige Thors Källa* i *Skatelöf* är af Prof. Sjöborg meddelad och finnes äfven omnämd i hans *Saml. till Skånes Historia.*

Om Konung *Östens Källor* i Bohuslän läses i Sturles., *K. Sigurds, Inges och Ostens Saga,* Cap. 32, och Ödm. *Beskr. om Bohusl.,* sid. 275.

141. Berättelsen om *St. Orgs* (Sanct Georgs) *Källa* är af Herr Riks-Antiquarien och Riddaren Hildebrand ur dess samlingar och reseminnen benäget meddelad. De sägner om *Hallsjö Kyrka,* som här anföras, finnas hos Rogb., *Sm. Beskr.,* sid. 469, 470.

Sid.

143. Sagan om *Sanct Eriks Källa* och *Murstrands Kyrkobyggnad* är af Förf. antecknad under vandringar i Bohuslän och är äfven anförd af Ödman, *Boh. Beskr.*, sid. 103—115.

Sanct Eriks Helgonasaga är till största delen hemtad från *Legenda sancti Erici* i *Auct. rer Svec. Med. ævi*, III Delen. Vid berättelsen om branden i *Ledinge i Knifsta* (sid. 126) har Herr Kammarherren Paykul, såsom nog märkeligt, berättat, att för några år sedan vid en stor vådeld i samma by den samma gården, som 1310 blef skonad för bonden Ödgers höa skull till Sanct Erik, äfven nu såsom af ett underverk undgått lågorna.

148. Om *Sanct Eriks Baner* se Peringskölds *Monum. Ulleråkerens.*

159. Bönen vid Sanct Eriks-messan finnes i Bihanget till *St. Britas och St. Katharinas Lefverne* (Stockh., 1820) utur den rara boken *Varfreuwe tydher paa Svenska.*

Om Sanct Henrik är förut handladt i denna Del. Hvad vidare här anföres finnes hos Vastovius, *Vit. Aquil.*, p. 62, Bonzel, *Mon. Eccl.*, p. 33.

151. *Botvids helgonasaga* är ur flera källor hemtad, såsom Vastovius och *Sanct Botvids Legend, Auct. R. S. M. Æ.*; men de ännu lefvande sägner om en helgonabild af trä, som stått vid klippan mot *Gruſsjön*, och om *Botenhällsgruſvan* äro efter berättelser af Schol-Läraren Abr. Asp, som är barnfödd i den ort, der dessa minnen finnas.

Sagan om *hvita fogeln* och *de döda i Svärdevil* är meddelad ur Kammarj. och Riddaren Rääfs Samlingar.

156. *Helgona-Sagan om Sanct Thorsten* finnes hos Vastovius, *Vit. Aqv.*, och underrättelsen om de minnesmärken, som nämnas, är antecknad på stället.

158. Sagan om *den Heliga Ingemo* är upptecknad under vandringar i orten och omnämnes i Lindsk., *Sk. St. B.*, der berättelsen om vidskepelsen vid källan är införd ur *Skara Domcapitels archiv*, III H., sid. 93, med följande underskrift: *"Att detta är sannt, kunna vi med våra bomärken och namn intyga* Dala, d. 23 Maij 1681, Olof Thorbjörnsson, Håka Johnson, Svening Håkansson m. fl." — Sången finnes införd i Geijer-Afzelianska *Saml. af Sv. Folkv.*, I Del., sid. 24.

159. Minnesmärkena och sägnerna efter *Sancta Helenæ Schedvi* äro undersökta på stället. Helgonasagan är i öfrig hemtad från Vastovius, Forsenii *Diss. de Schedvia* och Wieselgren, *de Claustris Sviog. Londin. Gothor. 1832*, pag. 68; Ryzel., *Monastereol.*, pag. 167.

161. *Sancta Bothilds Helgona-Saga* finnes hos Vastovius. Hennes lefnad omnämnes hos Saxo, I, 12, och dereſt af alla våra häfdatecknare. Sagan om *Botilsäters Kyrka* är här förut anförd, der det handlas om Kyrkobyggnader.

162. Om *Sanct Bengt* och hans Munk-Gille se Buddei *Allgem. Hist. Lex.*, 1 Del., pag. 330. *Sanct Bengts Kors* kallas stjernkunniga en del af stjernbilden *Svanen*. Klosterfolket den heliga Bengts Orden bar ett kors på sina kläder, och det

Sid.

tvifvelsutan detta, som stjernbildens namn syftar på. Denna sägen tillhör förmodligen mer de lärda än Svenska Folket. Mer allmän var benämningen på de tre efter hvarandra sittande lysande stjernorna i Friggerocken, som i denna tiden kallades *"De tre vise män"*. Se Mallets *Astronomi.*

162. Om *Sanct Bernhard* se 2 Delen af denna bok, sid. 139—140. De äldsta klostren, som upprättades i Sverkerska ättens tid på landsbygden, voro efter *Sanct Bernhards* reglor. Bland dem hade *Varnemo,* som ock kallades *Varnamynde* (Ryzel. *Monast.,* sid. 192), nu *Varnum* (som efter landtfolkets uttal är *Varnhem: Bernhards hem*), sitt namn, af *Sanct Bernhard.* På en holme i en mosse i *Varnums* socken, kallad *Klostermossen* och omgifven af en skog, kallad *Klosterskogen,* säges detta kloster hafva varit beläget. Den trovärdige Ryzelius har antecknat detta efter sägner, som funnits bland folket der i bygden i hans tid (före 1740). — Att Fernow en half mansålder efter hans tid icke mer funnit nämda sägner, visar blott, huru dessa minnen mer och mer försvinna; och, att inga lemningar kunde igenfinnas efter klostret, vittnar, att det, såsom många af dessa ofta obetydliga anläggningar, varit bygdt af trä. Sannolikt var det en liten utflyttning från Varnhems kloster i Vestergötland. Att det i Konung Albrechts tid haft en klosterbroder, som varit beryktad för spådomskonst, synes af *Sången om Elisif:*

"Den vyrdelika Herr Bengt i Varnemo
"Han spådde henne sorgelika dagar."

165. Berättelsen om *Riddaren Sanct Göran,* likasom Visan, är allmänt känd och mångfaldiga gånger tryckt; men sagan om torparesonen och draken (sid. 170) är ett minne från barnsagorna i hembygden, Vestergötland, der hon förtäljes med mångahanda förändringar. I alla beskrifningar öfver Stockholm och i dissertationen *de templo Sancti Nicolai* finnes bilderverkets utförliga historia.

175. *Sanct Lars's minnen i Edåsa* äro: 1) det nämda brefvet om 40 dagars syndaförlåtelse för dem, som besökte kyrkan och hörde Larsmessan; 2) Gården *Gillestugan,* så kallad än i dag deraf, att huset, der *Sanct Lars's gille* samlades, der fordom stått, och 3) Offerkällan derinvid, *Sanct Lars's källa* kallad. Tunelds *Geogr.,* 8 Uppl., 8 Del., sid. 294. Lindsk., *Sk. St. B.,* 3 H., sid. 92—96. Der nämnes ock 4) en *mad,* det är sidländ äng, *Gillesmaden* kallad, som tillhört Sanct Lars's gillesbröder.

Hvad här anföres om *Millesvik* är ur Fernow, s. 315, der ock nämnes, att å klockan står bekräftelsen, att kyrkan är invigd Sanct Lars till ära: *Ave Maria, Sanct Laurentius.* — I Sanct Lars's källa hafva i sednare tider mynt och förrostade kedjor efter fordna offertiden blifvit funna.

176. En runsten, som suttit i muren till *Sanct Ægidii Kyrka* i Enköping och är nu insatt i stengården omkring den gamla kyrkogården vid landsvägen, förvarar minnet af det ställe, der kyrkan stått. Om kyrkornas fordna belägenhet är vidare nu ingen sägen, men finnes uti Enebom, *Diss. de Enecopia.* De sägner, som i de äldre akademiska dissertationerna finnas

Sid.

antecknade, äro merändels af män, som tillbragt sin ungdom i den ort, om hvilken de handla, samt af stor vigt för fornforskaren och häfdatecknaren, emedan en mansålder sednare är ofta för sent att efterfråga dem. Om Sanct Egidii lefnad se Buddei *Allg. Hist. Lexic.*, I:r Theil, pag. 37.

177. *Sanct Magni Saga* är ur Buddei *Allg. Hist. Lexic.*, III Th., p. 409. Om *Sanct Magni källa* är sägen antecknad på stället; namnet finnes äfven i Lindsk., *Sk. St. B.*, II H., sid. 120. *Öfverkyrke* har (enligt berättelse af framl. Prosten Otter i Gökhem) namn af de fornlemningar derstädes, som kallas *Ödekyrkan*, hvilken varit en ryktbar offerkyrka, helgad *Sanct Magnus*, hvadan källan fått samma namn. Enligt en annan sägen har der stått ett kloster, der en *helig man*, vid namn *Magnus*, varit munk eller föreståndare (sägen af Inspector Bergman på *Estorp*).

177. *Sanct Mårtens Saga* är hemtad från Buddei *Allg. Hist. Lexic.*, III Th., p. 469; *Berättels. om namnen i Almanachan* (Vesterås, 1768), Art. om d. 10 och 11 Nov., samt af Loccen. *Gaml. Handl.* (Stockholm, 1728), sid. 38.

180. Hvad om *Sancta Margareta* anfördt är, se Lagerbr., 2 Del., s. 258; Sjöborgs *Saml. till Skån. Hist.*, I, sid. 96. Det öfriga om de utländska helgonen är hemtadt ur Buddei ofvan anförda verk.

182. Om Biskop *Urbans graf* vid Sandhammar i Skåne se Floræi *Ant. Scan.*, sid. 197.

183. De minnen och sägner, som finnas bland folket om Frälsarens Lärjungar, äro nästan uteslutande egnade *Sanct Petrus*, och om *Sanct Marcus* är ovisst, om icke den sägen, som nämnes vid Konung Inges historia om *Marcus-bäcken* och *Marcus-stenen*, är en förblandning af Evangelistens namn med den Christna Lärarens och Skaldens, som i Konung Inges tid var med honom i Vestergötland.

Bland de många Sagor och äfventyr, som förtäljas om Frälsarens och Sancte Pehrs vandringar, finnas många att läsa i Hylten Cavallii och Stephens' nyligen tryckta *Samling*. Men en, som vi ej funnit någorstädes tryckt, må här förtäljas: "I den tiden, då vår Herre Christus och Sancte Pehr vandrade här på jorden, kommo de en gång till en from skomakare, som hade en hustru, öfver måttan ful och stygg till utseendet, men som var det oaktadt af sin man så innerligen älskad och omtyckt, som hade hon varit den största skönhet. Hon var förståndig och god och tog väl emot sina okända gäster, hvaraf sedan kom välsignelse öfver de lyckliga makarna. Men *Petrus* ville veta af sin Herre och Mästare, huru det kunde tillgå, att skomakaren kunde vara så blind, att han icke såg, huru stygg till utseendet qvinnan var. — "Det skall jag låta dig sjelf erfara", sade hans Herre och förvandlade i detsamma Sanct Pehrs ögon till skomakarens, och si! när han nu med skomakarens ögon såg på qvinnan, blef hon honom så behagelig och skön, att han fick ingen ro för kärlek skull till henne, utan började ängslas af kärleksqval, som han förut icke känt. Då bad han sin Herre åter igen, att han för all del ville gifva honom hans egna rätta ögon tillbaka, att han måtte undgå denna våndan,

Sid.

Det skedde så, och det blef såsom förut; — men aldrig mer undrade *Petrus* på menniskohjertats kärlek, utan prisade Försynen, att det, som var fult för den ena, kunde vara den andra behageligt, till glädje och fägnad."

Om *Petri fängsel:* Buddei *Allg. Hist. Lexic.*, IV Th., p. 169 — och om *Sanct Pehrs Sten i Fagerlid:* Lindsk., *Sk. St. B.*, IV H., sid. 147, *).

184. Om *det första Herremötet*, hvaraf Riksdagsmän ännu i dag i södra orterna kallas *Herredagsmän*, är sägen, att det stått vid *Askebäck*, som nu kallas *Askeberga*, meddelad af Doctor Björndal muntligen och äfven antecknad i Lindsk., *Sk. St. Beskr.*, samt i Tunelds *Geogr.*, 4 Del., sid. 514.

185. Om *Tiondens införande* genom *Biskop Jerp-Ulf* är ur Bihanget till Vestgötalagen samt ur Biskopskrönikan.

Innehåll till Tredje Delen.

Sid.

Andra Tidhwarfwet.

Första Capitlet. Sägner och Minnesmärken från Erik den Heliges tid. — Konungar af Westgöta Jarlen Jedward Bondes ätt.

Inledning . . . . . 3.
1. Soljången . . . . . 5.
2. Dufwan på Liljeqwist . . . . . 24.
3. Konung Erik den Heliges begynnelse. . . . 26.
4. Om Jarladömets delning i Göta rike . . . 27.
5. Sägner och Minnesmärken efter Erik Göte, Westgöta Jarl, Jedward Bondes moderfader . . 28.
6. Om Jedward Bonde. Korståg och Ridderskap. Adels- och Frälseståndets uppkomst . . . 30.
7. Erik Jedwardsson Bonde wäljes till Konung . 34.
8. Om Carl af Edswära, Westgöta Lagman . . 36.
9. Om 9 Konungar i Swerige med det namnet Erik. 37.
10. Erik Jedwardsons Landsstyrelse. . . . . 39.
11. Landwinning utan strid. Fahle Bure och Guttorm. 41.
12. Konung Eriks Rådplägning med sina Biskopar. . 42.
13. Konung Erik utsänder härbud till Korståg mot hedningarne i Finnland (år 1156) . . . . 43.
14. Konung Eriks hemfärd. Biskop Henriks dråp . 45.
15. Konung Erik öfwerfallen i Östra-Aros och dödad af Danska Prinsen Magnus Henriksson . 46.
16. Wäldskonung Magnus stupar. Fahle Bures död. 47.

Andra Capitlet. Första åttskiftet: Carl af Östgötaätten och Knut af Bondeätten . . . . . 49.
1. Guttorm Jarl hemtar Konung Carls brud . . 50.
2. Swerige får Ärchebiskop. Uppsala blir ärchebiskopsstol . . . . . 53.
3. Christendomens utbredande till Gottland och Estland. . . . . 54.
4. Konung Carls död. Knut Eriksons återkomst. 55.
5. Konung Knuts Begynnelse. Slaget wid Bjälbo. 59.

Sid.

6. Birger Jarl Brosa och Östen Konungason . . 57.
7. Birger Brosa och Swerre, Konungason af Norrige. 61.
8. Konung Swerres tal om Windrinkare . . . 74.
9. Esterna i Mälaren. Sigtuna förstöres. Stockholm anlägges . . . . . 76.
10. Sägner om oroligheter i Skåne, under denna tid, och om några der märkwärdiga Män . 78.
11. Om Konung Knuts öfriga Lefnad och Död . 82.
12. Minnen af Landets uppodling och Folkets tillstånd, seder och lefnadssätt under Erik Jedwardsson och det första årtskiftet . . . . 84.
13. Om Trälarne . . . . . 90.
14. Om Swenska Folkets färger och klädedrägt. . 93.
15. Om Kyrko- och Helighus-byggnader . . . . 95.
16. Om Kyrkobyggnad till Brotts Försonande . . 106.
17. Kyrkobyggnad för Räddning och undgången farlighet . . . . . 109.
18. Om Kyrkobyggnad af Trollsång . . . . . 110.
19. Kyrkors Inwigning och Fridlysning. . . . . 110.
20. Kyrkobyggnad till minne af stor sorg och för olyckligen omkomnas arf . . . . . 115.
21. Om Löften till Kyrkor och Lofsång för Räddning undan stor farlighet . . . . . 120.
22. Om Kloster och Folkunderwisning . . . . 122.

Tredje Capitlet. Swenska Folkets Helgona-Sagor. Inledning. . . . . 128.
1. Sägner om den Heliga Modren, Jungfru Maria. 129.
2. Om det Heliga Korset och Lidandet . . . . 132.
3. Om heliga Källor . . . . . 136.
4. Erik den Helige (Helgonasaga) . . . . . 141.
5. Helgona-Saga om Henrik den Helige . . . 150.
6. Om Helig Botwid . . . . . 151.
7. Om Helig Thorsten . . . . . 156.
8. Om den Heliga Ingemo . . . . . 158.
9. Om Heliga Helena af Skedwi (Skösde) . . . 159.
10. Om den Heliga Bothild . . . . . 161.
11. Minnesmärken och Sägner om några utländska Helgon . . . . . 161.
12. Om Sägner och Minnen efter Frälsarens Apostlar. 183.

Om Källorna till Swenska Folkets Saga-Häfder, Del. 3. . . . . 187.

Innehåll till Andra Delen.

Katholska Tiden.

Indelning . . . . . 3.

Första Tidhwarfwet . . . . . 4.

Första Capitlet. Sägner och Minnesmärken från Christendomens begynnelse. Fortsättning af Hedna Tidens Högälder, Wikingatid och Konungar af Ynglinga-huset.

1. Om Christendomens begynnelse i Swerige . . 5.

Sid.

2. Om Upsala Asguda-Tempel och Upsala-Konungarne . . . . . 8.
3. Om staden Björkö . . . . . 10.
4. Om Alsnö-Konungarne. Ansgarii ankomst . . 11.
5. Rådsherren Hergeir, den första Christen i Swerige . . . . . 12.
6. Första förföljelsen mot de Christna i Björkö. Hergeirs underwerk . . . . . 13.
7. Den andra förföljelsen. Björkö belägras . . 15.
8. Ansgarius besöker Björkö ännu en gång . . 16.
9. Om de sista Alsnö-Konungarnes tid . . . . 19.
10. Om rågång mellan Swerige och Danmark . . 20.
11. Erik Segersäll. Olof Tryggwasons barndom . 20.
12. Om Styrbjörn Starke och Slaget på Fyriswall. 24.
13. Om Konung Eriks dröm . . . . . 25.
14. Om Thorgny den Gamles Lagskipning . . . 27.
15. Skoglar Toste och hans barn. . . . . 28.
16. Om Christendomens utbredande i Göta rike. . 30.

Andra Capitlet. Christendomen begynner sin seger i Swerige. De trenne sista Konungarne af Ynglingarnes stam. Ynglingahuset utslocknar.

1. Konung Olof Skötkonung öfwergifwer afgudatjensten. Konungasätet flyttas till Westergötland. 31.
2. St. Sigfrids färd till Konung Olof . . . 32.
3. De Christna förföljas i Göta land. St. Sigfrids widare predikande och död . . . . 36.
4. Ytterligare om Sweriges första Apostlar . . 40.
5. Stenen i Grönan Dal. . . . . 48.
6. Om Sjöslaget wid Swolder-ö och Olof Tryggwasons slut . . . . . 49.
7. Olof Haraldsson den Heliges Begynnelse. Ofrid på Swerige . . . . . 53.
8. Konung Olof den Helige tar Konungadömet i Norrige och införer Christendom . . . 55.
9. Om Sweriges och Norriges ömsesidiga behof af hwarandra . . . . . 56.
10. Konung Olof Swenske och hans Hof . . . 57.
11. Om Olof den Helige och hans Hof . . . . 61.
12. Om Thorgny, Tiunda Lagman, och Allshärjartinget i Upsala . . . . . 61.
13. Sigwater Skalds Wisor om hans färd till Westergötland . . . . . 65.
14. Emund, Westgöta Lagman. Upprör i landet mot Konung Olof . . . . . 69.
15. Konungamöter i Kunghälla . . . . . 72.
16. Om Konung Anund Jakob, Olofs son . . . 73.
17. Slaget i Helge-å . . . . . 74.
18. Om Walgöte Gundhedens omwändelse och död i Hwita Wadum . . . . . 75.
19. Olof den Heliges flykt och återkomst . . . 77.
20. Konung Olof samlar här i Swerige. . . . 80.
21. Om Skogs-Höfdingar och Stigmän . . . 82.
22. Slaget wid Stiklarstad (1032). . . . . 84.
23. Slutet af Konung Olof den Heliges Saga . . 87.
24. Om Trondhernas sändebud till Swerige och Drottning Astrid . . . . . 91.

Sid.

25. Sagan om den Swenska Björnen, som blef skamfader för ett nytt Konungahus i Danmark . 93.
26. Härtåg till Österländerna. Slutet af Konung Anund Jakobs historia . . . . . 95.
27. Prest wälde. Hjertesorg. Det första Nunneklöster i Swerige . . . . . 97.
28. Konung Emunds regering. Det gamla Anglinga hufvets slut . . . . . 99.
29. Om Wikingen Ingwar Widtbereste . . . . . 101.
30. Om striden mellan twänne Konungasöner, båda kallade Erik . . . . . 102.

Tredje Capitlet. Om Sweriges Konungar af Westgöta-Jarlarnes ätt.

1. Om Konung Stenkil . . . . . 103.
2. Håkan Röde. Slaget wid Nissa-Å i Halland . 103.
3. Minnen af Konung Stenkils och Håkan Rödes jagt. 106.
4. Slaget wid Kjällby och Skoftebyn . . . . 107.
5. Konung Stenkils död Konungawal . . . 109.
6. Om Konung Inge, eller Ingemunder hin Gode. 110.
7. Tempel-branden i Gamla Uppsala . . . . 111.
8. Hedendomens Dödskamp . . . . . 113.
9. Helsingarne i Öresund. . . . . 114.
10. Om Kållands-ö och Norrmännens inbrott i Westergötland . . . . . 115.
11. Minnesmärken och Sägner från Konung Inges tid . . . . . 117.
12. Frids-Jungfrun . . . . . 119.
13. Om Konung Hallstan och hans Söner . . . 120.
14. Om den Heliga Ragnhild . . . . . 121.

Fjerde Capitlet. Sweriges Konungar af Östgöta-Jarlarnes ätt.

1. Om Syd-Göta Konungarne och Swerkerska ättens uppkomst . . . . . 123.
2. Konunga-wal och Ullriks-gata (Ärikegata) . . 125.
3. Om Asbjörn Blacke, Ölandninga-Jarl, och Konungasonen Harald Swensson i Danmark . . 128.
4. Om Asbjörn Jarls förräderi mot Konung Knut den Helige och Erik Ejegods hämd . . . 131.
5. Om Konung Magnus Starke och Slaget wid Fotewig (1135). . . . . 133.
6. Om Konung Swerker och några Minnen från hans tid . . . . . 135.
7. Om den helige mannen Anselmos syn och Warnhems klosterbygnad . . . . . 138.
8. Konung Swerkers Barn. Olika seder i Swerige och Danmark . . . . . 140.
9. Om Folkets Tillstånd, Seder och Lefnadsätt . 144.
10. Christ-hedniska Sägner om Troll och Spökelser. 149.
11. Wenderna i Kungshälla (Kungälf) . . . . 197.
12. Swenska Odalbonden afstår sin rätt att bära wapen . . . . . 200.

Om Källorna till Swenska Folkets Sago-Häfder, Del. 2. . . . . 203.

374

Swenska Folkets

Sago-Häfder,

eller

Fäderneslandets Historia,

sådan hon lefwat och till en del ännu lefwer

i

Sägner, Folkſånger och andra Minnesmärken.

Till Läsning för Folket.

af

Arv. Aug. Afzelius.

Fjerde Delen,
Katholska Tiden, från 1200 till 1366.

STOCKHOLM,
Zacharias Haeggström,
1842.

Fortsättning af

Andra Tidhwarfwet.

Fjerde Capitlet. Twänne Ättskiften mellan Östgöta och Westgöta Jarlarnes ätter. Begynnelsen af Folkungarnes wälde.

1. Det andra Ättskiftet: Konung Swerker II och Erik X Knutsson.

Det förtäljes, att Konung Swerker, såsom alla Blot-Swens ättmän, å sitt stöldemärke hade en ringslagen orm med upprest hufwud. Och har det ofta af uppmärksamma män, som aktat dertill, blifwit anmärkt, att ättsinnet betecknades i de bilder, som denna tiden af slägterna antogos, hwaraf talesättet uppkom: «det spörjes snart, hwad mannen bär i stölden», det betyder: «mannen röjer snart, hwad hjerta han bär». — Sålunda hände med Blot-Swens ätt, att hon slingrade sig in till regementet, hwar gång, genom dödsfall eller förfall, Erik den Heliges ätt förlorat stöd och styrka. Efterfinnande detta, och huruledes alltid Danemark med sin magt understödde Swerkerska husets stämplingar, tänkte den gode Konung Knut att betrygga fäderneslandet mot inbördes krig wid thronledigheten efter sin död och sina wärnlösa barn mot förföljelse och mordanslag, derigenom att han förlikte sig med Swerker och lät utkora honom till sin efterträdare i konungadömet. Sålunda blef Swerker Carlsson, på Konung Knuts höga ålderdom, af riksstyrelsen delaktig och, efter hans död, ensam Konung i Swea och Göta. Men det wisade sig snart, att Konung Knuts råd icke war wäl betänkt. Sannt säger

de gamles wishet: Ringflagen orm skall ingen tro. — Såsom ock detta: «Aldrig skall du, af ond man, lön få för god gerning».

I begynnelsen wisade sig Konung Swerker de unga Konungabarnen huld; men, allt som de wexte till, och den gamla kärleken till Konung Eriks hus började wisa sig bland folket, öfwerkom honom hans ätts onda afundsande, och han stämplade sedan försåtligen på, huru han med ens mätte kunna utrota den förhatade ätt, som städse, undan hans, wunnit de Swenskas kärlek.

2. Om Konungabarnens mord på Elgarås, och om Fahle Bure den Yngre.

Nordost i Westergötland, der de stora skogarne mot Nerike widtaga, är en ort med en liten landtkyrka, som kallas Elgarås. Der wisas öster från kyrkan en liten upphöjning på marken, öfwerwuxen med buskar och småskog, och sägas derunder lemningarne wara efter den gamla kungsgård, Knut Eriksson utsåg till sina barns fristad. Det händer ofta, att stor trohet går likasom i arf inom wisa slägter. Så berättas om den ädle Fahle Bures, wäldskonungen Magni besegrares, ätt, att hon städse warit Eriksta huset tillgifwen. Så hade hans soneson, Fahle Bure den Yngre, lemnat sin Hem, för att wara de wärnlösa Konungabarnen en trogen waktare och beskyddare på Elgarås. Då tilldrog sig om en mörk Novembernatt, att en hop mördare omhwärfde huset, der Konungabarnen sofwo. Deras mån och hoftjenare wäpnade sig, och, anförde af den trogna Fahle Bure, förswarade de sig manneligen, tilldeß att den öfwermägtiga mördarehopen, som bestod af Konung Swerkers utsända krigsknektar, trängde in i huset. Det säges, att den äldsta Konungasonen, Erik, stridt wid Fahle Bures sida; men en annan sägen är, att han ännu war så ung, att Fahle, som såg all annan hjelp omöjlig, tog honom på sin arm, skyndsamt i mörkret upp

nådde skogarna och sålunda genom Jernbäraland förde honom till sin gård Bureſtad i Helsingeland. Imellertid mördades de trenne öfriga små Konungasönerna i den förskräckliga höstnatten på Elgarås. Ryktet om detta nidingsdåd utbredde sig snart kring all Norden, och Konung Swerker, förut töga ålskad, såsom uppfostrad bland Jutar och med dem förbunden, väckte mot sig, med denna grymma handel, än ytterligare hat och wederwillja bland Swenska folket.

Fahle den trognes gård i Medelpad het Bureſtad, der nu Sköns Kyrka år uppbyggd af den gamla borgen Bureholms murar; och ännu wisas den berömliga hjeltens grafsten, å hwilken hans sköldemärke, en arm med bila, är uthugget. Der wistades en tid den unga Konungasonen Erik, men begaf sig sedan till sina anhöriga i Norrige, der hans faders syster, Konung Swerres Enkedrottning, ännu lefde och tog wäl emot denna sin broderson.

En Wärmländning, Lagman Folkwiders son, Håkan, war denna tiden Norriges Jarl och rikets föreståndare. Honom war ock Erik den Heliges sonesön, hans frände, välkommen, och blef han der, når denna ädla och upplysta mannen, i trenne år hederligen hållen samt i de seder och idrotter, som den tiden höfdes en Konungason, wäl öfwad.

3. Om slaget wid Lena, år 1208.

En Konung, besläckad af oskyldigt blod och orättfärdighet, fastän till en tid folket år tyst, känner dock likasom en tryckande tyngd öfwer landet lagd, den det wäntar låglig tid att sig afbörda. Till Norrige spordes, så wäl från Swear som Götar, en längtan efter den sista telningen af den gamla och den kära konungastammen. Derföre utrustade Håkan Jarl i Norrige den unga Konungasonen Erik med något folk och goda wapen, att hämnas sina oskyldiga bröders blod och återtaga sitt fädernerike. Fahle Bure förde ock en här af Norrlanden honom till möte, och mycket folk samlades till hans baner. Så utrustad och wäl understödd, dock mest af folkets kärlek, drog den unga Erik ned till Götalandet och mötte sin fiende Swerker Carlsson, som efter den åttens sed hade sitt

mesta stöd ifrån Danemark. Hans Drottning Bengta war den tappra och i Danmark mägtiga Herren Ebbe Sunesons dotter, och denna såsom oöfwerwinnerlig hållna krigshöfding, med många andra i krigssaker wäl öfwade och pröfwade Danska hjeltar samt med en stor krigshär, tågade upp i Göta landet, tilldeß de mötte de Swenska och den unga Konungasonen Erik wid Lena i Wartofta härad. Det war något efter midwintern, som det blodiga slaget stod. Biskop Peder Sunesson af Roeskilde samt hans bröder, Ebbe och Lars, anförde Danska krigsfolket, och Ärchebiskoparne i Uppsala och Lund woro närwarande bland Konung Swerkers wänner. Bland de tappra Swenskar, som der stridde för Konungasonen Erik, war en ypperlig ung man af Folkunga slägt, Eskil af Skara, som denna tiden började blifwa namnkunnig: han förde Eriks baner under slaget och egde det sedan såsom gåfwa af Konungen för trohet och wisad mandom i striden. De Danske anföllo med stort gny och mycken mandom, men mera öfwermod, emedan Swenska hären mot deras tycktes fåtalig och ringa; men trofasta armar styrkas mycket af rättwis sak, och blodskuld låg öfwer Swerkers wapen. Striden war hård, och Danskarne woro den gången sena till att fly; derföre, oansedt de tappade slaget, prisades dock krigshöfwidsmännens tapperhet högeligen, och föllo der de flesta af dem, såsom i följande gamla sång om denna strid förtäljes:

Wisan om Slaget wid Lena.

Det war den unga Herr Swerker, Han går för Dana Konung att ståndа:
"Herre, I lånen mig edra mån; Min faders död må jag hämna!" —
Ut rida de ryttare för Danemarks sköld, För dem så gråta så många.

"Och jag will låna dig mina mån, Både Hallandsfarare och Jutar;
"De äro så ypperlig stridbare mån, Som kunna både spänna och skjuta." —

Det war bittid' en Söndags morgon, Att meßan war god till att höra;
Jung Swerker samlar slet folk ihop, Låter dem öfwer Öresund föra.

Det war unga Herr Swerker, Han kommer midt uti sund:
"Wißte jag, att jag icke skull' winna, Så Christ gifwe, jag sunke till grund!" —

Så rider han för Wardberg Och öfwer Hallands åsar;
De woro alla waraktiga mån; Dem stå hwarken dörr eller låsar.

Med honom Herr Ebbe, mot Sweriges land, Tänkte winna stor åra;
Men blef dock slagen med all sin hår, Att ingen kunde buden hembåra.

Herr Lars, hans broder, tänkte ock wål Sin lycka mot Götarne söka.
Men han blef slagen i samma fård Och kunde ej sin skepnad undlöpa.

Imellan Berg och Lena, Der såsom striden stod,
En häst, som kosta' tolfhundrade daler, Han flyter i manna blod.

Imellan Berg och Dahla, Der ligga de krigsmån döda;
I Danemark efter dem barnen små De gråta fast efter sin föda.

Der de Danska fruarne De wänta sina mån hemkomma:
Hästarne komma blodiga hem, Och sadlarne de äro tomma. —
Ut rida de ryttare för Danemarks sköld, För dem så gråta så många.

Odin hin Gamle war i krigets sagor ännu icke förgäten. Likasom han i slaget på Fyriswall war med, så förtäljdes ock, att han warit med i slaget wid Lena. Sålunda är derom sägen: På någon ort uti Norrige stod en smed i sin smidja. Hastigt kom en ryttare ridandes, steg af, kom in till smeden och bad honom sko sin häst. Smeden sporde den främmande, hwar han legat sista natten. Den okände nämde en ort så långt upp i Norden, att det syntes smeden otroligt, så att han log och sade sig wål förstå, det så ingalunda kunde förhålla sig. Då sade den främmande: «Länge

Hafwer jag warit i Norden, i fältslag och sjökrig. Nu skall jag resa till Swerige på samma häst: mitt namn är Odin, och, will du inte tro, så se, hur' jag far!» — och derwid for han af med sin häst upp i luften, så att det hwen efter honom. Så förtäljdes i Norrige om Odins färd till slaget wid Lena.

Det är en sägen, att af adertontusende Danskar femtiofem allena kommo tillbaka. En ång, der Danska hären började gifwa wika, kallades deraf Segerkärret. Bland de flyende, som kommo undan till Danemark, war Konung Swerker; men han tänkte ännu på hämd och ett nytt anfall, såsom uti en Dansk wisa sjunges:

Konung Swerker winkar genom gyllene hjelm:
"Hafwer nu denna strid en ända;
"Lyktig man ej mister sitt mod,
"Han kan en gång återwända."

"Min fader är slagen med falskhet och swek,
"Och skall jag nu af landet rymma: —
"Så illa skall det de Uppländske bönder
"Och deras medföljd bekomma." —

I de Danska sägnerna berömmas, med skäl, de mandomsrön, deras hjeltar wisade wid Lena; men emot sanningen säges i deras sånger, att Swenskarne woro två mot en. Mera skäl sades i Swerige om detta slag:

Det tilldrog sig wid Lenom,
Två Danske lupo för enom;
Och af de Swenska drångar
Togo ryggen full utaf slångar.

Till minne af detta slag och sin faders seger har Konung Erik Eriksson byggt Lena kyrka, hwaraf orten fått namnet Kungs-Lena. Twänne kullar, Stora och Lilla Kungshögen kallade, äro der i orten minnen af båda Konungarne, som från dem öfwerskådat sina fylkingar under pågående striden.

4. Om Slaget wid Gestilren. Konung Swerkers fall (1210).

Efter återkomsten till Danemark war Konung Swerkers och hans wänners hug wänd endaſt och allenaſt till ett nytt krig mot Swerige, och ruſtade de ſig dertill med störſta flit. Något efter Midſommaren framryckte de i Weſtergötland till ſamma ort, der ſiſta ſlaget ſtod. Imellan Kungs-Lena och Dahla ſträcker ſig en ſlättmark, ſom kallas Geſtilren. Ren betyder nu gräswallen kring ett åkerfält och hade må hända fordom widſträcktare betydelſe. Wid nämda mark är en bro, ſom kallas Geſtils Bro, kanſke af Weſtgöta Konungen Geſter Blinde, och har då, likaſom ſlätten wid Fyriſån kallas Fyriswall, marken, ſom ſträcker ſig från Geſtilsbro, warit Geſtilren benämd. En gård derintill kallades Gisſlared, eller Gisſlagård. I denna mark äro gropar och märken efter fältläger; åfwenſom gammaldags ſtridswapen af ſporrar, ſwärd och ſtridsyxor derſtädes i jorden blifwit funna; och är ſägen i orten, att ett ſlag derſtädes ſtätt, då en Konung ſtupat wid bron, ſom deraf ſedan kallas Kungsbro. Der war den unga Konung Erik med Swenſka håren den Danſka till mötes, och uppſtod nu en blodig ſtrid. Från en höjd, ſom kallas Kungshögen, ſåges Danſka Konungen hafwa åſkådat ſlaget. Der ſtupade Konung Swerker ſjelf och hans Jarl, Folke Bengtsſon, Birger Broſas broder. Det ſåges, att Konung Swerker hade en måg, ſom mot hans willja blifwit det, Herr Sune af Folkungaätt. Han fällde ſin egen ſwärfader i ſlaget. Huruledes denna Sune ur Wreta kloſter bortröfwat Helena, Konung Swerkers dotter, ſkall framdeles förtäljas.

Den förutnämda Folkungen, Eſkil af Skara, ſedan Weſtgöta Lagman, war troligen, ſåſom i ſlaget wid Lena, nu åfwen i det wid Geſtilren, Konung Eriks banerförare, och förblef baneret allt ſedan, ſåſom en belöning för hans trohet och mandomsrön under deſſa båda ſtrider, i Eſkils wärjo, tilldeß en gång, efter Konung Eriks död, den berömliga Isländſka mannen, Skalden Snorro Sturleſon, gjorde Lagman Eſkil ett beſök uti Skara, då Skalden för ett ſtort loſqwäde, kallädt

Andwaka, det han författat öfwer Fru Christina, Lagmannens husfru, bland andra kostbara gåfwor, såsom åreskänk fick detta baner.

Konung Swerker hade stadfäst det andliga frälset och dermed befriat de andligas samt klostrens och kyrkornas gods och underhafwande från all tunga och skatt till kronan, hwarföre han ock af Påfwen, presterna och klosterfolket högeligen lofqwäddes såsom en from och rättskaffens Konung. Men, efter det han i de tre wårnlösa Konungabarnens mord på Elgarås uppenbarat sitt Blot-Swenska lynne, hade han ingen hyllest mer af det Swenska folket, och blef hans död föga beklagad. Han wardt begrafwen hos sina fäder i Alwastra klostergård.

5. Om Konung Swerkers giftermål.

Det är omtaladt, att Konung Swerker hade först den Danska höfdingen Ebbe Sunesons dotter Bengta och sedan Birger Jarl Brosas dotter Ingegjerd till gemåler. Om deßa giften talades icke mycket bland folket; men anledning är af följande gamla qwäde, som länge sjungits i Norden, att han i sin första ungdom haft en olycklig kärleksbandel med en ung mö af Danska Drottningens tärnor, den han måste förfaka, når hans moder uppenbarat för honom, att den unga Christin war hans syster.

Wisan om Herr Swerker, den landsflyktige, och liten Christin.

Det går dans i Herr Swerkers gård,
Der dansar liten Christin med utslaget hår. —
Det är så höfwisk en Jungfru, som mig twingar.

Der dansar Konungen och alla hans mån.
Liten Christin qwäder en wisa för dem.
Det är så höfwisk ꝛc.

Herr Swerker han räcker hand från sig:
"Kom, kom, liten Christin, och träd dansen med mig!"

Han tryckte hennes fingrar, han trädde henne når:
"Liten Kerstin, I blifwer min hjertans kär!"

Så dansa de allt öfwer den höga losts bro,
Så gaf skön jungfrun Herr Swerker sin tro.

Ung Swerker slår öfwer sig skarlakanskinn,
Så gångar han sig i högan loft för sin moder in:

"Hel sitten I här, kär moderen min!
"Nu hafwer jag troloswat liten Christin." —

"Det förbjude Wår Fru och Guds Moder,
"Att en syster skulle troloswas sin broder!"

"I kunnen aldrig samman bygga och bo;
"I åren båda syskonen två." —

"I sägen mig då, kär moderen min:
"När födden I den lilla Christin?" —

"Den tid, då du war till den Heliga Graf,
"Då födde jag den spegel så klar."

"Och hon är uppfödd i Drottningens gård,
"Har slitit skarlakan det röda, med mård." —

"I sägen mig råd, kär moderen min:
"Hur' skall jag förglömma den lilla Christin?" —

"Jaga du hjort, och jaga du hind,
"Så förglömmer du den lilla Christin!"

"Och jaga du hjort, och jaga du rå,
"Så förglömmer du den älskogs åtrå!"

Han jagade både hjort och hind;
Men aldrig han förglömmer liten Christin.

Han jagar hjort och han jagar rå;
Men aldrig kan han glömma liten Christin ändå.

Så blef den Herre af landet drifwen;
Liten Christin hon blef i kloster gifwen.

Och aldrig flög så liten en fogel af land,
Hon spörjde ju efter sin kåra fästeman.

Och aldrig flög så liten fogel under å,
Han spörjde ju efter sin lilla fästemö. —
Det är så höfwisk en Jungfru, som mig twingar.

---

6. Om Folkets tillstånd under Konung Erik Knutsson, och om Konungens död, år 1216.

Efter Swerker Carlsons fall på Gestilswallen blef Erik med folkets stora glädje insatt till sitt fädernerike, och det, såsom det säges i gamla handlingar, «af Rikets Råd och myndige Herrar». Folket rådfrågades icke mer, såsom fordom; men alltid kunde Erik den Heliges ätt sägas wara önskad och wald af Folket. Denne Erik war den första Konung i Swerige, som högtidligen blef i Herrans tempel, likasom det i Bibeln beskrifwes om de gamla Juda Konungar, smord och inwigd till Konung. Denna smörjning skedde, såsom den ännu i dag wid Konungs kröning sker, af rikets Ärchebiskop. Wäl war den seden wacker och tillbörlig, att Konungen, wid tillträdandet af sitt dyra, answarsfulla kall, ödmjukade sig och tog wälsignelse i Herrans helgedom; men mycket swek låg i det Påfwiska prestersk apets mening med införandet af densamma i denna tid: de wille dermed upphäfwa sig till magt öfwer Konungen och undandrogo sig, sin egendom och sina tjenare landets lag och Konungens dom. Konungen kallades wäl Herrans Smorda och sades fridlyst till sin person mer än fordom; men aldrig har drottswek skett så ofta som derefteråt, och Försynen har ändock wisat, det ingen Konung är rättelig gen Herrans smorda, som icke är god och wis samt älskar sitt folk mer än sin egen höghet. Men det är dock wißt, att underlig förbannelse hwilat öfwer drottswikaren i alla tider.

Konungarne wistades denna tiden mest i Göta landet och

hölle hof på Wisingsborg. Den Wärmländske Håkan Folkwidsson, som kallas Norriges Wälgörare och Sweriges Ära, styrde ännu Norriges rike, och war mellan honom, Konung Erik och Lagman Eskil i Skara stor wänskap. Håkan war gift med Erik den Heliges dotterdotter Christina, Konung Erik Knutssons syskonabarn, och efter Jarlens död tog Lagman Eskil henne till hustru. Konung Swerres Enkedrottning, Eriks faders syster, wistades mest i Westergötland, förmodeligen på sina fädernegods i Gäsene Härad. Med Danemark war ock wänskap, sedan Konung Waldemars dotter, Richissa, blifwit Eriks gemål och Sweriges Drottning. Sedan war i Konung Eriks tid fred och god årswext, och landet wexte till i trefnad och wälstånd. Då sades, att wälsignelsen med de goda åren kommit öfwer land och folk för Konungens fromhet, rättwisa och gudsfruktan skull. Han stådog på Wisingsborg, af sitt folk mycket sörjd och saknad, och wardt han begrafwen när sina fäder i Warnhem.

Hans döttrar, Helena och Ingeborg, blefwo gifna Folkungar till hustrur, såsom framdeles berättas skall; men Märta, den yngsta, blef gift med en mägtig Herre, Nils Sixtensson till Tofta, och stammoder för Sparre- samt Oxenstjerne-ätterna. Sonen Erik war wid faderns död ännu icke född. Då blef Johan Swerkersson till Konung tagen.

---

7. Det Tredje Årtsskiftet: Johan Swerkersson hin Fromme och Erik XI, Halte och Läspe kallad.

Af Ingegjerd, Birger Jarl Brosas dotter, föddes Johan; efter sin faders, Konung Swerkers, fall wid Gestilren uppfostrades han i Konung Eriks hus, och såges, till den goda Konungens heder, att Johan icke saknade faders wärd och huldhet. Hans moderfaders bröder och söner utgjorde nu kärnan af den mägtiga Folkungaslägten, och Johan blef krönt i Uppsala till Konung. Carl Bengtsson Folkunge, hin

Döfwe kallad, Erik Knutssons moders broder, war hans Jarl och förmodeligen förmyndare, i unga åren. Stor osäkerhet af Ryssar och Ester war denna tid på Östersjöns stränder och i Mälaren. Strömflockar från Wiken oroade ock Westergötland, der Lagman Eskil miste skepp och gods i Göta Elf. Eljest förde Konung Johan intet krig. Troligt är af gamla handlingar, att han styrde riket i tre år med förmyndare-råd. En af hans mest förtrogna wänner war den tiden Carl Folkunge, Biskop i Linköping, Lagman Eskils broder. Men på tredje året af hans regementstid infölo Ryssar och Ester i Mälaren samt oroade tillika Östersjökusten; då skall Carl Jarl och Carl Biskop, den chrönikorna kalla en «god örlogsman», hafwa stupat i slag mot de nämda hedningar. En annan sägen är, att de anfört en här till hedningarnes omwändelse å de hedniska Östersjöstränderna och der blifwit slagna på en ort, som kallas Rotala. De följande tre åren satt Konungen såsom fullmyndig Konung på Wisingsö, der han dog (1222) och fick i sin ätts Konungagrifter sin lägerstad i Alwastra. Sålunda talas om Konung Johan wid gamla Westgötalagen: «Adertonde war Jon Koninger, Swerkirs son barnsler (barnslig) till aldri och mycket godwilljäder. Thre wintrar war han Konunger och strådog i Wisingsö.» Då war hans moderbroder Folke, Birger Brosas son, Jarl. Konung Johan war ogift, och med honom utdog Blot-Swens ätt på Sweriges thron. Om Konungawalet kunde ingen owisshet wara, så länge en telning fanns qwar af Erik Heliges stam. Fem år gammal allenast waldes Richissas son, Erik Eriksson, till Swea och Göta Konung.

8. Om Folkungarnes begynnelse och öfwerdåd.

Tid är nu att tala om den, i både Swea och Göta land, widt utbredda slägt, Folkungar kallad, som i fyrahundrade år war mägtig och öfwat både godt och ondt, dock det mesta ondt här i landet, såsom härefter skall förtäljas. Det säges, att hon war utbredd i Westerlanden, inan hon kom hit, och, hwar hon fick fäste, blef hon det landets inwånare öfwer-

mägtig, aktandes till slut hwarken landets seder, lagar eller Konungar. I Engeland och Flanderlandet omtalas de sålunda, innan de i Sverige blefwo namnkunniga, som skedde wid Christendomens begynnelse, i Konung Olof Skötkonungs tid. Owiss är, om de woro flera, som inflyttade på en gång, eller, såsom de flesta tro, allenast en, som namngifwes och kallade sig Folke Filbyter, det uttydes af somliga till Folke fribytaren, eller röfwaren. Andra säga, att han fått det namnet deraf, att han ofta ombytt qwinnor. Det kan wäl hända, att alla de mägtige Herrar och Jarlar i Sverige och Danemark, med namnen Folke, Philip, Sune eller Sonne, warit af samma band eller stam; men Folkungarne i Sverige härledas mestadels från Östgöta Jarlen, Folke Hin Digre, eller Tjocke, benämd. Han egde Konung Knut den Heliges dotter af Danemark och war swåger med Göte, Westgöta Jarl, Thord Bondes swärfader. Hans twänne söner Knut och Bengt, af hwilka de flesta här i landet namnkunniga Folkungar äro komna, woro sålunda Jedward Bondes syskonebarn på mödernet, och kan det wäl förmodas, att denna skyldskap kom Östgötarne att samtycka till Erik Heliges konungawal. Bergwerk funnos wäl före deras tid i landet, såsom de grufwor, wi ännu kalla hedengrufwor, intyga; men Folkungarne tyckas hafwa haft mera kunskap om metallernas upparbetande, och med sina rikedomar bragte de bergsbruket i ett bättre skick. Deraf blefwo de än rikare, och af rikedomarna ökte alltför mycket deras magt och anseende. Dertill woro de mycket högsinnade, aktade andra slägter ringa och sökte städse förbindelse med Konungahusen genom giften, och, der detta icke med godo kunde ske, togo de med wåld Konungadöttrar, såsom härefter skall förtäljas.

9. Om Sun Folkessons Klosterrof.

Bengt, Folke Digres son, kallades Snyffel, förmodeligen af oredig talgåfwa. Han hade en son Folke, som war rikets Jarl i Konung Swerker Carlssons tid och stupade i slaget på Gestilren, förmodeligen emot Konung Swerker, efterson

hans son Sune blef sedan Jarl hos Erik. Det säges, att Swerker stupade för Sunes swärd: det kan hafwa händt deraf, att Konungen sökte åt Sune i striden, att straffa hans öfwerdåd, för det han mot Konungens willja hade tagit hans dotter Helena till hustra, i det han med wåld brutit sig in i Wreta kloster, der hon war insatt, ihjälslagit hennes tolf riddare och fört henne bort. Härom sjöngs kring hela Norden en wisa, så lydande:

De hjeltar, de ligga slagne, Så widt kring Sweriges land,
Allt sedan Herr Sune Folkwardsson Borttog det Liljevand. —
Så ligga de hjeltar slagne.

Det war stor ymka i Swerige, Och hjeltarne de woro wrede,
Allt sedan de Herrar af Folkungaslägt Bruto Wreta klostermur neder.
Så ligga ꝛc.

Konung Swerker bodde i Swerige, Han war både rik och bald;
Så sköna egde han döttrar twå, De fagrast' med ögon man såg.

Konung Swerker låter en Herredag hålla, Och de rådde alla så:
Stolts Elin skulle i Wreta kloster, Och stolts Karin för landet rå,

Stolts Elin skulle i Wreta kloster, Att blifwa deri några år;
Och sedan ha' Konungen af Spanieland, Med allt det goda han å'. *)

Det war Herr Sune Folkwardsson, Sade till sin broder Herr Knut:
"Wi willja rida till Wreta kloster Och taga fröken Elin derut."

Och det war då den ädle Herr Knut, Han swarade sin broder så:
"Rida wi oß till Uppsala, Att se, hur' Konung Swerker han mår!"

"Och rida wi till Wreta kloster, och winna wi den mö,
"Spörjer det hennes fader Konung Swerker, För hennes skull måtte wi dö."

Så redo de sig till Uppsala, Konung Swerker wille de gästa;
Och det will jag Eder för sanning säga, Det war ej för fröken Elins bästa.

*) å', åtte, egde.

Och ut kom der en liten smådräng, War klädd i kjortelen grå:
"Konung Swerker han ligger i högan loft, Han hafwer så långan en trä."

Och ut kom der en liten smådräng, War klädd i skarlakan röd:
"I riden bort herrar af Folkungaslägt; Konung Swerker ligger nu död."

"Och är det sannt, du säger för oß, Konung Swerker ligger på bår,
"Så är det ingen i werlden till, Som oß nu kan emotstå."

Det war Sune herr Folkwardsson, Han låter sadla sina hästar:
"Wi willja rida till Wreta kloster, De rika fruar att gästa." —

Och det war Fröken Elin. Hon drömde en natt, der hon låg;
Årla om morgon, hon waknade, Hon sade sin mormor deraf:

"Mig drömde om min faders falkar, De woro inte mer än tre,
"De satte sig på wårt klostertak, Så ymkelig låto de."

"Mig drömde om min faders falkar, Der de för östan flögo;
"Jag fruktar, jag får en sorg i mitt bröst, Som mig går sent af huge."

"Mig drömde ock om den flygande örn, Också den willande gam:
"De begynte sig en träta, Och flögo så i min famn." —

"Och, drömde dig om din faders falkar, De woro icke mer än tre:
"Det bådar, att din fader, herr Swerker, är antingen sjuk eller död."

"Och, drömde dig om din faders falkar, Der de för östan flögo:
"Det äro de herrar af Folkunga slägt, De hafwa dig så mycket i huge."

"Och, drömde dig om den flygande örn, Också den willande gam:
"Det är herr Sune Folkwardsson, Han gör dig både ängest och harm."

Det war herr Sune Folkwardsson, Han talte till broderen sin:
"Och winna wi nu den jungfrun ut, Så wißt skall hon bliswa min."

När de kommo till Wreta kloster, Så redo de det tre gånger omkring,
Och midt uppå den klostermur De begynte bryta sig in.

Ut kom der en liten tjenstemö, War klädd i kjortelen röd:
"Hwem bryter på wår klostermur Och gör stolts Elin stor nöd?"

"Herr Knut han bryter den klostermur, Herr Sune han will derin:
"Och hör du liten tjenstemö, Hwar sofwer fröken Elin?" —

"Det huset, det är utaf marmorsten, Och taket, det är täckt utaf bly,
"Och sängen, den är med silke bredd; En stolts jungfru sofwer deri."

"Och dörren hon är af elphenben, Står wäl uppå sina hakar;
"Det will jag eder för sanning säga: Tolf riddare för henne waka."

Och det war fröken Elin, Hon gjordes om kind så blek:
"Gud nåde mig i denna stund; Här blir en ymkelig lek!" —

Waknade den Abbediße, Hon sade till tjenaren sin:
"Hwem bryter på wår klostermur, Eller hwem så will härin?" —

"Herr Knut han bryter wår klostermur; Herr Sune han will härin;
"Herr Sune han släckte de stora wæriins, Som brunno öfwer stolts Elin."

Waknade jungfruns ypperste riddare, Han talte till stallbröder sä:
"Wi willja wåga wåra unga lif För den ädla jungfru wår."

De herrar båda af Folkungaslägt, De gjorde det stolts Elin emot,
De slogo hennes riddare tolf, Att de lågo döda för sot.

Barhufwad och barfota, den jungfru, Hon fördes ut af Wreta gärd.
Och aldrig hördes ett Konungabarn Så ymkelig utfärd så.

Så kastade de öfwer henne En kappa, och den war blå;
Så satte de henne på gångaren grå Och förde henne derifrå.

Så redo de sig den wägen fram, Allt öfwer Wreta bro.
"Hören I liten stolts Elin, I lofwen min broder tro!" —

"Tigen still, tigen still, Knut Folkwardsson, I talen inte så!
"Jag har det ofta tillförene swurit, Herr Sune skall mig aldrig få." —

Och det war jungfru stolts Elin, Hon talade ett ord för sig:
"Går min fader, Kung Swerker, det spörja, Han hämnas det wisst för mig."

Det war Herr Sune Folkwardsson, Han yppade all hennes sorg:
"Kung Swerker han ligger i högan loft, Allt på förgyllande bår."

"Och är det sannt, I sägen för mig, Kung Swerker, min fader,
är död,
"Så är det ingen i werlden till, Som mig kan frälsa af nöd."

Det war Herr Sune Folkwardsson, Han förde henne till Ymseborg;
Och det will jag för sanning säga, Hon lefde sig till daglig sorg.

Tillhopa woro de i femton år, I femton år och dag;
Och aldrig de sig imellan talte Ett godt ord, nej eller ja.

Det war en Onsdagsafton, stolts Elin sick håll i sin sida;
Hon bad till Gud så innerlig, Hennes tid den många nu lida. —

Och det war stolts fru Elin, Hon talte till de tärnor små:
"I bedjen Herr Sune Folkwardsson I frustugan in till mig gå!" —

In kommo der de tärnor små, Woro klädda i skarlakan röd.
"Herr Sune, willjen I till stolts Elin gå! Wi frukta hon hafwer
sin död."

Och in kom Herr Sune Folkwardsson, War swept i skarlakan skinn,
"Hwi sänden I mig bud så brådt, Att gånga från gäster min'?" —

"Jag hafwer ett styng i min sida fått, Jag hoppas, att jag skall dö;
"Jag tackar Gud Fader i himmelrik, Han löser mig af all min nöd!" —

Det war Herr Sune Folkwardsson, Han klapp' henne på hwitan
kind:
"Förlåt mig all min skuld och brott, Aldrahjertans kåraste min!" —

"Jag kan Eder aldrig förlåta, Allt för den stora harm:
"I hafwen tagit min tjenstemö, Lagt henne uppå Eder arm;"

"I hafwen tagit min tjenstemö, Lagt henne på bolstrar blå;
"Mig hafwen I bannat och slagit Och dragit i mitt hår."

"Jag kan Eder aldrig förlåta, Allt för det stora we:
"Sju döttrar hafwer jag med Eder fått, Jag fick dem aldrig att se."

"Sju döttrar hafwer jag med Eder fått, Allt med så mycken nöd:
"De tre jungfrur lefwa ån; De fyra äro död'."

Då breddes den wägen med silke röd Och sammet allt omkring;
Så leddes derpå de fröknar tre, Allt för sin fru moder in.

"Du ware wälkommen stolts Kerstin, Du äldsta dotteren wår,
"Dig bjudes Konungen af Frankerik, Den åra för min skull du får!"

"Du ware wälkommen stolts Adelin, Du yngsta dotter min,
"Du gif dig i Wreta kloster in, Bed godt för kår moderen din!"

Det war den unga stolts Adelin, Hon swarade för sann:
"Och inte will jag mig i kloster ge, I gifwen mig heldre en man!"

Och det war stolts fru Elin, Hon wrider sina händer i harm:
"Då skall jag då inte bli hörd Ett ord af mitt eget barn!"

Det war den unga stolts Adelin, Och henne rann tårar på kind:
"Jag gifwer mig i Wreta kloster Och beder för kär moder min." —

"Och hörer du, stolts Karin, Du lyd din moders ord:
"Du lofwa dig aldrig Magnus Bendictsson, Han blifwer dig aldrig god!"

Det war den unga stolts Karin, Hon swarade sin moder så:
"Det kan Gud gifwa, I lefwen så länge, I sen, hur' det kan gå."

Det war stolts fru Elin, Hon swarade så snart:
"Det säger jag för sanning, Du brår på din fädernesart."

Det war Herr Sune Folkwardsson, Och honom rann tårar på kind:
"Förlåt mig all min skuld och brott, Jag beder aldra kåraſten min!"

"Förlåt mig all min skuld och brott, Och det jag gjort Eder emot,
"Så will jag mig allt till Rom bortgå, Uppå min bara fot!" —

"Och willjen I ån till Rom bortgå, Också till Jerusalem;
"Dock allt för mina riddare tolf, Så förgåter jag aldrig dem."

Fram stego de Jungfrur tre, Och dem rann tårar på kind:
Så bådo de sin fader wänskap Af kära moderen sin.

"I läggen nu bort skarlakan skinn, Och kläden Er i sammet blå;
"Så tagen Eder en riddare dotter, En Konungs lår I aldrig mer få."

Och det war stolts fru Elin, Hon wände sig åt wäggen derwid,
Det will jag Eder för sanning säga, Hon talte aldrig ordena fler.
Så ligga de hjeltar slagne.

Bland landtfolket sjunges oftast Konung Magnus, i stället för Swerker, och tyckes det komma derutaf, att Konung Magnus Ladulås war Folkungarnes fiende; och alltid, når en sträng Konung, den de mägtiga Herrar fruktat, skall nämnas, så kallas han i sagorna Magnus. Denna Sune har gifwit ämne till en gammal folksaga om en Tune Fonte, som med mångfaldiga konstgrepp och driftiga upptåg gjort Kon-

ung Magnus förtret och trotsade hans magt och slughet: såsom en gång, når Konungen hade utfäst en stor belöning för den, som kunde gripa Jonten, war han förklädd såsom wägwisare i bondekläder bland Konungens män på en stor jagt å Tiweden. Då hände, att Konungen skiljt sig från sitt följe och för något behof stigit af sin Spanska fåla, den han skattade mycket dyrbar; Jonten paßade på, sprang af sin gamla krake och upp i Konungens sadel samt red i fyrspräng sin wäg, då Konungen med stor harm måste sitta upp på den eländiga hästen och uppsöka sitt hoffolk, som i tysthet logo åt hans färd. Sedan kallades han Tune Fole och, på somliga orter i Wärmland och Westergötland, der sagan warit gängse, Sonne Fole. Slutligen öfwerkom honom Konung Magnus med list, då han satt på en stubbe å skogen Tiweden. Der fick han sin bane, «och är den stubben ännu att se der på skogen», så slutas sagan, «och stubben kallas Sonnestubbe». En annan sägen är om denna stubbe, som ännu i dag wisas och kallas Drottning Sannas stubbe, och heter det, att en Drottning, som ridit der öfwer skogen, födt barn, hwilande på densamma. Deßa sägner utwisa, huruledes Sune Folkessons qwinnorof war en begynnelse till Folkungarnes öfwerwäld.

10. Knut Johansſons begynnelſe.

I korståg mot Ester, Tawaster och Kareler, Christendomens fiender och arga förföljare, utgingo wid denna tid många stridslystna män från Nordens trenne riken. Hedningarnes guld och skatter lockade ock många, och å de fordna Wikingasäten samlades stora rikedomar. Bland de förnämligaste korsriddare från Swerige war Johan Jarl Knutsson, Folke Digres soneſon. Askanäs het hans gård; den låg på Ekerö i Mälaren. Efter slaget wid Gestilren hade han gått i härnad. I nio år fäktade den tappre Johan mot hedningarne; mellertid satt hans maka, med deras unga son Knut, hemma å Askanäs. I nio år wäntade hon sin hjelte tillbaka: i nio år wäntade hon förgäfwes. Ändtligen mot sommarens slut på det nionde året igenkändes Johans segel i fjärden,

och snart omfamnade han, efter långa skilsmeßan, maka och son i det efterlångtade hemmets salar. Men, knappast hade om natten välkomstbågaren börjat gå omkring bland hans män och samlade vänner, så öfwerraskade hedningarnes flotta Askanäs, och snart omringades dryckessalen af en talrik skara hämdlystna fiender, och den tappre Johan stupade för myckenheten. En swensk riddares maka spillde icke den tiden stunden med gråt och klagan; hon rådde i natten sig och sin son till Hunhammarsborg, sändande imellertid härbud kring Mälarestranden och uppbådande krigsfolk. Med denna här upphann hon Estniska skeppen icke långt ifrån Kungshatt, der de stigit i land, och slog dem så, att ingen undkom. Så hämnades hon sin Herres död och wann en härlig seger. En klippa nära stället, der slaget stod, kallades sedan Estaskär. Wid Botkyrkostranden utwisas rummet, der gruset gömmes af Hunhammarsborg, och sägner gå bland folket om forntida strider, som der stått; men den hugfulla qwinnans namn är förgätet. Hos henne på Askanäs uppwexte den unga Knut Johansson och blef tidigt manlig och djerf, liknande sina storsinnade föräldrar, samt öfwergick, i ädla åtbörder, tal och utseende, alla unga män på den tiden.

11. Slaget wid Alwastra, år 1229.

När Knut Johansson kom till manbar ålder, fick han till gemål Helena, Konung Erik Knutssons efterlemnade dotter. Af detta giftermål blef Knut än mer rik och mägtig, och wexte då öfwer höfwan modet hos honom och hans ättmän, så att de tyckte sig allena skickliga både till jarla- och konungadömet. Swerkerska ätten war nu utdöd. Unga Konung Erik Eriksson, den enda qwarlefwande af Erik Heliges ätt, war sjuklig, liten och oansenlig till wext, dertill låsp och halt. Häraf tyckte sig Folkungarne hafwa ringa motstånd från honom att wänta, och, som Knut, hwilken kallades den Länge, för sitt wackra anseende och hurtiga wäsende war mycket i folkets tycke, fattade Folkungarne det beslut, att upphöja honom till Konung. Hela den rika och mägtiga Folkunga slägt samlade

sitt folk och de med den swaga styrelsen missnöjda i landet, så att deraf blef en stor krigshär sammandragen i Östergötland, der de mötte Konungen och Jarlen Folke, Birger Brosas son, den de icke förmått draga på sin sida mot ed och åra. Ett blodigt slag hölls wid Alwastra, der Knut anförde Folkungahären och wann mot Erik och Jarlen seger. Erik flydde till Danemark; Folke Jarl sattes från Jarladömet och lefde på sina gårdar i Westergötland, der han war folket ett godt stöd i deßa oroliga tider. Han blef mycket saknad efter sin död och ligger begrafwen i Skara. Knut upphöjdes af Folkungarne till Konung och förde i fem år ett oroligt och tryckande regemente. De af Swenskarne, som hållit med honom, ångrade det snart, att de öfwergifwit den sista ättlingen af den ädla Swenska Eriksta stammen. Knut ansågs som en drottswikare, och med Eriks återkomst wäntade nya oroligheter och blodsutgjutelser det oskälla landet.

12. Om Konung Eriks återkomst och slaget wid Sparsåter (1284).

Ymsen är en insjö, midt imellan Wenern och Wettern i Götalandet, med wackra, fordom ekbewuxna, stränder. En i sjön utskjutande udde, på westra stranden, har fordom warit kallad Borgsudd af den gamla Folkungaborgen Ymseborg, som på ett från näset uppstigande berg warit belägen. Deraf är sätesgården Berrud (Borgudd) ännu ett minne. Der å bergshöjden finnas märkliga lemningar efter de fyra alnar tjocka borgmurarna, efter en brunn, sprängd genom klippan midt i borgen, samt nedanomkring efter grafwar och wallar. Efter segern wid Alwastra säges Knut Johanson Länge hafwa byggt och befäst borgen. Sägner om hemliga underjordiska gångar, källrar och fängelsehwalf påminna om forntida wäldskonungars medel och omtanka att bibehålla sitt wälde. Det femte året efter Alwastra slag satt Knut här på borgen om sommaren och hade mycket folk hos sig, emedan de tidender från Danemark spordes, att Konung Waldemar utrustat sin systerson Konung Erik med bistånd, att återtaga sitt fädernerike. Emot höstten kom Erik med sin här upp till Westergötland, och, allt som han kom närmare, öktes hans krigs-

folk af tillflödande wänner från häraderna; de ädlaste af Folkungarne, Magnus Måneskölds söner, woro på Konung Eriks sida, och fick, såsom lön för sin trohet, Birger Månsson Konungens syster, Ingeborg, till äkta. Från Skara tägade Eriks här mot Ymseborg; men Knut afbidade icke härens ankomst, utan war på halfwa wägen honom till mötes wid Sparsåter, två mil från Skara, der på en äng ännu gropar och upphöjningar wisas efter hans läger, och sägner i orten omtala Konungarnes strid. Detta war det tredje olyckliga inbördes krig, som förhärjade landet och gjorde nöden allt större bland folket. Striden war swår, likasom wid Lena och Gestilswall; manfallet war stort, och Folkungar stupade på bägge sidor. Bland de slagna war anföraren Knut Johansson Länge. Hans medhållare skingrades wål efter slaget, men oroade länge landet; likasom han sjelf, under sin medgångstid, for fram med wåld och rof samt skonade icke en gång kyrkans heliga käril eller skrud, så ströfwade i många år flockar af Folkungarnes här omkring under rof och plundring i landet. Det säges af några, att Knut flytt ur striden med twänne söner, Hollinger och Philip, dem han hade med Helena Folkesdotter, förrän han fick Konung Erik Knutssons dotter Helena, och att han sedan plågat landet med mycket wåld och orätt. Sanning är, att sönerna Hollinger och Philip kommo undan till Gestrikland, och der blef slutligen Hollinger gripen och såsom upprorsstiftare hållen fängslig i fjorton år efter slaget wid Sparsåter. Det samma året dog Knuts Jarl Ulf Fase, Konung Knuts och hans söners trogna medhållare. Han skyddade Hollinger i sin tid; men, när Jarlen war död, blef Hollinger halshuggen och i Sko kloster begrafwen.

Guldkedjor och ringar hafwa blifwit funna i jorden wid gräfning i nejden kring Ymseborg, gammaldags hästskor, swärd och stridsyxor wid Sparsåter, Gestilren och Lena; allt minnen af Folkungarnes rikedom och forntida strider. Knut egde stora gods och gårdar. Wid Mälarestranden, å det så kallade Skobolandet, och nere wid sjön, gent emot der nu det wackra slottet Sko ligger, byggde han ett kloster och inrymde der munkar af det slag, som kallades Swartbröder, eller Pre-

dikomunkar. Der blef han begrafwen med sin olyckliga gemål, som warit wittne till alla sina anhörigas och sitt fäderneslands olycksöden. Hon war af Erik den Heliges blod och mycket älskad af folket. På hennes grafsten, som nu är förkommen, läses fordom en Latinsk skrift af detta innehåll:

I gropen, här under stenen,
Der gömmas askan och benen
Af fordom ädla och rena
Konungs-dotter och syster Helena;
Men Själen hos Herren i höjden
Nu gläds i den himmelska fröjden.

I Sko kloster fick likaledes, som sagdt är, Hollinger, den ock är Holmgeir kallad, sin lägerstad, och efter den brand, som lade gamla klostergården i aska, flyttades hans ben och qwarlefwor af Birger Pedersson (Brahe) till Finsta, Upplands Lagman, in i den nya, af honom byggda, Klosterkyrkan, der rummet ännu wisas. Något besynnerligt lärer wål med denna Hollinger hafwa sig tilldragit under hans fängelsetid, eller har han af Konungen och folket warit mycket älskad, enär han med stor heder blef begrafwen och förklarades helig efter sin död. Underwerk och järtecken sades ske wid hans graf, och wid alla högtider breddes deröfwer en kostbar silkestapet, hwaråt hans bild war konstigt wirkad, och inskrift läses om hans oskyldiga död. Denna tapet skänktes sedan att förwaras i Stockholm å wåra fornlemningars förwaringsrum.

13. Om Eriska Ättens sista tid. Ulf Jarls död och Birger Jarls begynnelse.

De goda årens och Swenska folkets lyckligaste tid war Erik den Heliges och hans barns tidhwarf intill den första Herredagen. De twänne sista ättlingarne af hans stam woro wål sitt folk hulda och derför mycket afhållna; men de rika ätterna, särdeles Folkungarne, och de andliga sögo landets must och märg, och Konungarne hade ingen magt att förswara folkets

rätt eller lätta deß bördor. Erik Läspe hade tagit Sune Folkunges dotter Katharina, den han födt med sin rörwade kloster-nunna, och gifwit sin dotter Ingeborg en Folkunge, Birger af Bjellbo, till hustru, hwaraf han fick njuta frid från Folkungarne under sina återstående dagar. Ett bud från Påfwen hade anländt till Konungen, och det märkwärdiga Skeninge möte hölls år 1248. Der afslutades, att presterna, likasom klosterfolket, skulle lefwa ogifta, och, dereft de hade barn, skulle desamma wara oäkta förklarade och icke ega att arf taga efter sina föräldrar. Biskop skulle icke mer wäljas af folket, utan af Domherrarne eller Capitelmännen, som ock egde ensamt domsrätt med Biskopen öfwer alla kyrkan och klostren underlydande, hwaraf de ännu i dag kallas Domcapitel. Afgjordes ock der många andra ärender, som förnärmade folkets rätt, förswagade Konungamagten samt ökade oredan och fattigdomen i landet.

Konung Eriks Drottning, Karin Sunesdotter, wistades mycket med Konungen i Westergötland och hade till Gudhems kloster mycken kärlek. Der walde hon ock sin blifwande lägerstad en höst, då hon med Konungen wistades på Götala wid Skara icke långt deriftån, och skänkte då Konungen sin gård Spanahult wid Wettern till Gudhems kloster. Detta war fem år före Konungens död; men, genast hon war blifwen enka, flyttade hon i klostret och lefde der som föreståndersta i stilla andaktsöfning. Henne kunde lifwet icke wara särdeles kärt; hon hade wurit upp wid sin moders tårar, sett mycket elände i lysande salar, bittra sorger i stor rikedom. Wid modrens tidiga död fick hon en fristad i Wreta kloster, men togs derur, att blifwa en sjuklig Konungs brud. Några få år lefde hon med honom och walde sedan Gudhems kloster, der hon twänne år efter hans död fick sin graf.

Ulf Jarl, Carl den Döfwe Knutssons son, upphöjdes af Wäldskonungen Knut till Jarladömet, och war han så mägtig, att Erik tyckte det råd bäst wara, att behålla honem derwid. Han dog twänne år före Konungen, och Birger af Bjellbo omgjordades då med Jarlaswärdet af sin swåger Konung Erik. Ulf, som kallades Fase, må hända af sin wil-

de tapperhet och stora magt, för hwilka owännen måste fasa, likasom Birger Brosa, eller den brusande, af sitt stolta sinne, lemnade efter sig en son, Carl den Unge kallad, eller Junker Carl. Om honom säges mera godt än om någon af hans höga ätt; han war skön till anlete och gestalt, hugfull, wänsäll och ädelsinnad, mer än någon samtida man med honom. Många ansägo honom wärdigare Jarladömet efter hans fader än Birger Jarl; men Birger war gift med en Konungadotter af Erik den Heliges blod, och den unga Konung Hakon Hakonsson i Norrige war trolofwad med hans dotter, Richisa. Denna trolofning skedde om hösten, då Konung Hakon satt i Kunghälla. Owänskap hade en tid warit mellan Swerige och Norrige, sedan Konungen i Norrige fört ofrid på Wärmland för det bistånd, Wärmländningarne gjort ett mot honom upproriskt parti, som kallades Ribbungar, af deras slarfwiga kläder, likasom fordom Birkebenarne. Ett möte war utsatt mellan Konungarne i Kunghälla; men, som Hakon något dröjde och dertill tycktes hafwa nog många skepp med sig och mycket folk, mißtrodde honom Konung Erik och for hem igen. Sändemän foro sedan mellan Konungarne. Ett sändebud från Konung Erik hade Jarlens befallning, att icke tala flera ord, når han kom in för Konungen i Kunghälla, än deßa: «Konung Erik har farit hem», — hwarefter mannen genast helsade Konungen, gick ut ur salen och for sin wäg. Då tyckte Konung Hakon, att Swenskarne woro nog fårdiga. Han sände en man, sin slägting, wid namn Gunnar, tillbaka till Jarlen och bjöd honom ingalunda tala flera ord, än det Swenska sändebudet hade gjort. Men Jarlen gjorde sig förtrolig med mannen, och kommo de sinsimellan i samtal om båda rikenas behof af inbördes fred och wänskap, och slutades detta så, att sändebudet medlade ett giftermål mellan den unga Konungen Hakon och Richiza, Jarlens unga dotter. Detta allt behagade Konung Hakon wäl, och lade han då upp med sina skepp gent emot Lödöse, under Torskbacken, och sände bud och gißlan till Jarlen. Birger for då öfwer elfwen till Konungen, och blef på Solberga så wäl om giftermålet som waraktig fred afslutadt. Detta åtenskap

gick twänne år derefter, när Jarlen kom från Finska Kriget, i fullbordan, då Carl den Unge Ulfsson, med stort följe och mycken ståt, förde den Swenska Jarla-dottern till Norrige.

14. Birger Jarls Korståg (1249). Konung Eriks död (1250).

Sorgliga woro de tidender, som ingingo från de Christna i Finnland. Hedningarne i Estland, Ryssland, Tawastland och Karelen öfwade mot dem omensklig grymhet. Hwar de i bygden framforo, ihjälslogo de alla små barn, som woro döpta, och skonade hwarken man eller qwinna. Prästerna ryckte de tungan ur halsen, eller utstungo ögonen, och läto många så fårdas omkring; men de flesta dödades. Landtfolket, der det icke kunde komma undan åt skogarna, dödades med alla upptänkliga plågor. Än sönderslets de såsom af wilddjur, och än doppades de i tjära, lindades med halm och itändes, och, hade icke de tappra riddare, som från Danemark, Norrige och Swerige, efter hwad om Johan Jarl nämdt år, gifwit sig ut till de olyckligas hjelp och bistånd, så skulle den af Konung Erik den Helige grundlagda Christna Församlingen i Finnland blifwit ödelagd. Konung Erik och Jarlen behjertade sina trosförwandters nöd och Sweriges kränkta ära. Hedningarnes oförsynta härjande i Swerige på Östersjöns kuster och sjelfwa Mälarestranden, Johan Jarls dråp på Åskanäs, Birger Jarls broders, Biskop Carls, och faderbroders, Carl Bengtsson, blod manade till hämd, och rustningar började med allt allwar till följande wåren, då en ansenlig härsmagt samlades för dena andra korståg till Finnland.

På det bästa sätt lät Konungen utrusta Jarlen till denna härfärd. Sweriges unga stridslystna män af alla ständ togo korset och öfwerfördes på en oräknelig mängd wål utrustade skepp med förgyllande rå och stäf. Få woro de unga riddersmän, som wille blifwa tillbaka; alla wille hafwa del i åran af den striden för oskyldigt lidande Christna bröder och i Trones seger. Om korshärens afsked från hem och wänner skrifwes sålunda i de gamla chrönikor:

Många ett gammalt fädernes swärd
Wardt då neder af wäggen klängdt,
Det hade många dagar der hängt;
Dem wardt då fagerlika följdt till strand,
Och helsades wäl och togos i hand;
Mång röder mun wardt då kyßt,
Som aldrig kyßtes mer af hjertans lyßt.
Somma de sågos aldrig mer;
Af täcken skilnad täcket sker.
Dem bläste bör, de seglade thådan;
De hedne redde sig också mådan:
De wißte wäl, de skulle komma
Till deras skada och ingen fromma.
De Christne lade der till hafna
Många otaliga förgylta stafna;
De toko dera baner och gingo i land,
Dem Christne gick der wäl i hand.
Dera stöldar låto de der skina,
Öfwer allt det land, och hjelmar sina.

Nära den ort i Finnland, der nu är staden Wasa, steg korshären i land, och lät Jarlen der å stranden uppresa ett kors såsom tecken, att det war för den Christna Tron, de dragit i härnad. Hedningarne förswarade sig wäl manneliga; men Gud gaf korsmännen seger och hedningarnes guld och skatter dem i wäld, såsom ock allt landet. Då kom Tawastland, Karelen och hela Österbotten under Sweriges krona, och blef öfwer allt antagen den Christna Tro. Stället, der korset sedan länge stått, kallades Kryssberg (Korsberg), och Jarlen lät der å en udde bygga en befäst borg, till ytterligare tryggshet mot hedningarne, och kallade borgen Korsholm. Ett näs, der en del af hären landsteg, kallades Korsnäs, och är sedan ett capell derstädes bygdt, som wördas ännu i dag mycket af landtfolket och får offer af sjöfarande och sjuka. Ifrån Swerige lät han komma nybyggare, som nedsatte sig i Österbotten, Karelen och Tawastland, och hafwa deras efterkommande der fortplantat sig intill denna dag. I Tawastland lade Birger Jarl grundwalen till en stad och en borg mot Ryßarne, kallad Tawastehus. Han lät ock bygga Hattula, den första kyrka i det landet. Tidigt den påföljande wå-

ren fick Jarlen det budskap, att Konung Erik war död blefwen föregående Kyndelmeße-dagen. Huru och hwar Konungen blifwit död, wet ingen för wißo att berätta: Somlige säga på Wisingsö, och somlige på Gottland, och några, att han dött af förgift eller annan wåldsam död. Men hans lägerstad säges wara bland hans åttmäns grifter i Warnhem. Han hade med sin Drottning inga barn, och slutade sålunda Erik den Heliges ätt, af folket sörjd och saknad.

En gammal Folkwisa om Konung Erik och hans söner.

I de gamla chrönikor finnes intet antecknadt, deraf med wißhet sägas kan om Konung Erik Läspes död. Än säges, att han strådog, och än att han blifwit från lifwet swiken; och kan wål hafwa dermed så tillgått, som wänner och anhöriga icke gerna utspreda. Men folkets gamla sånger yppa som tidast sådant, som fränder welat hafwa doldt, och, når i fornqwädet nämn, tid eller andra märkeliga sanna och förut kända händelser förtäljas, kan någorlunda råda deras wittnesbörd om det, som sig i forntiden tilldragit. Konung Erik war i sin första ungdomsålder, den tid han flyktig lefde i Danemark. Sexton år efter hans hemresa till Swerige timade hans död. Häraf får följande gamla Nordiska folksång märkwärdighet, såsom ett minne om Konung Eriks lefnad och död.

"Det war stolts Swana lilla Och så den unga Herr Carl,
De lekte gulltärning Den sommarlånga dag. —
För snackat har hon med Swennen utaf Swerige.

"För du stolts Swana lilla, Hwad jag nu säger dig:
"Hafwer du någon lönlig sorg, Du dölj det ej för mig!" —
För snackat har hon ꝛc.

"Jag hafwer ej mer lönlig sorg, Än fruer och jungfrur må weta:
"Men det förbjude den öfwerste Gud, Jag skulle dig det allt säga."

Det war den unga Herr Carl, Han sweper sitt hufwud i skinn,
Så gångar han i högan loft För sina hofmän in.

"Här sitten I, mina goda hofmän, Hwad råd willen I mig gifwa,
"Allt om henne, stolts Swana lilla, Hur' jag skall henne binda?"

Det då ſwarade den gamle man, För han war henne god:
"Hwi will du ſtolts Swana lilla binda, Hon har ſin åra och tro?" —

Det hörde hennes piga, I gården ſom hon ſtod;
Så gångar hon i högan loft ſtolts Swana lilla emot:

"I ſamler edert gull i ſkrin, Och hwad I hafwen här inne;
"Och wakter Eder för den unga Herr Carl, Han aktar Eder att binda!"

Det war ſtolts Swana lilla, Hon ſamlar gull i ſkrin;
Så drager hon ſig upp af land, Der ingen kände henne igen: —

"Den tid jag från hemmet drog, Jag hade femton gångare hwita,
"Den tid jag kom till Lunde mark, Då hade jag bara en gångare liten."

Det war ſtolts Swana lilla, Hon kom till Sweriges land;
Så gåſtade hon en Bartſker*), Som hon der för ſig ſann.

"Och hör I, godan Bartſker, Hwad jag Eder ſpörja kan:
"Är icke Konung Herr Erik En Herre i detta land?" —

"Wiſſe är han, Konung Herr Erik, En herre i detta land,
"Det will jag Eder ſäga, Det må I tro förſann."

"Hör I, godan Bartſker, Och will I med mig gå,
"Så will jag giſwa Eder Så mycket gull, I begära må."

Det war ſtolts Swana lilla, Hon red ſin häſt i gård;
Ut gångar Konung Herr Erik, Han war wäl ſwept i mård.

"Hör du, ſtolts Swana lilla, Hwi kommer du mig på hand?
"Och ſlagfreds wif**) wi hafwa nog Förut i Sweriges land."

Dertill ſwarade hans Moder, Hon war en fru ſå wän;
Hon wiſte henne i högan loft, Alle i en uppbäddad ſång.

Det war ſtolts Swana lilla, Satte ſig i ſången ned,
Det will jag för ſanning ſäga, Hon födde twå ſöner dermed.

Der war i ſtugan ingen inne, Som hon torde wäl på lita;
Så ſände hon bud i högan loft, Till ſin lilla tjenſtepiga:

---

*) Bartſker: bardſkärare, barberare, rakare.

**) Slagfreds Wif, i ſlag tagen qwinna, deraf ſlagfred om oäkta barn.

Det war ſtolts Swana lilla, Hon ned i ſången ſatt,
"Så ſkrifwer hon de lönlig' bref, Så illa ſom hon gat."

"Tag du nu mina barn ſå ſmå, Och lär dem Chriſtendom ſå:
"Du kalla den ena Erik, Den andra Carl han kallas må."

"Det förſta de hafwa nätt ſju år, Du lär dem till ſchola gå;
"När de åro fyllda femton år, Låt dem de löndebref ſå!" —

Talade ſtolts Swana lilla, hon hade icke mycket godt:
"Mina ſöner twå de leſwa den dag, De hämna deras Modern ſpott!" —

Och det war ſtolts Swana lilla, Hon låg i mycken harm;
Så dödde hon ſå haſtelig Uti ſin tjenſtemös arm.

Det ſtod ſå i åren, Ja wål i ſerton år,
Det war den unga Konung Erik, Han ej ſina ſöner ſåg.

Och det war Konung Erik, Han wille i marken utrida,
Der mötte honom hans ſöner twå, Uti ſå onda tider.

"Wål mött! wål mött, Herre Fader! Nu ſkall I det umgälla,
"Det I wår moder hafwen illa gjort, Att wi månd' ſlagfred wara." —

"Hören I det, mina ſöner tu, Och willjen I låta mig leſwa,
"Så gifwer jag Eder det röda gull Och halfwa mitt Konungarike." —

"Wi akta ej på edert röda gull, Ej på edert Konungarike;
"Hwar ſom helſt wi rida fram, Så ſporra oß wåra jemnlikar."

Och det war Erik och Herr Carl, De drogo hwar ſitt ſwärd,
Det will jag för ſanning ſåga, De höggo ſin Fader ihjäl.

Det war Herr Erik och Herr Carl, De ſprungo der till häſt:
"Nu tyckes oß uti wårt ſinn', Att ſkogen ſkyler oß bäſt." —
För ſnackat har hon med Swennen utaf Swerige.

Femte Capitlet. Minnesmärken och Sägner om Swenska folkets tillstånd från den tid, Folkungarne kommo till konungadömet, till den stora hungersnöden år 1315.

1. Iwar Blå och hans Bröder. Konungawalet.

Wid inloppet ur Mälaren i Hagafjärden ligger mitt emellan båda stränderna en grönskande ö, med en kulle, synlig högt öfwer sjön: det är det fordna Grönеborg. Moßlupna torfwans sänkningar förråda lemningar efter grafwar och wallar och gruset af den fordna borgen, som tiden bäddat derunder. Då och då besökes holmen af närboende fiskare, som utlägga sina nät wid de fiskrika stränderna, och wandraren, som frågar efter bygdens märkwärdigheter, får af dem det swar: «Här är Grönborg; der rådde fordom den rike Iwar Blå.» — Än mer; de weta förtälja, huru wid den segelled, som fordom tima gick in från Hagafjärd i Fjerdhundraland, den mägtige mannens twänne bröder egt hwar sin borg. Wid Ulunda, der enligt runskriften fordom den rika Fru Helga bodde, och der minnesstenen ännu står efter den ryktbara Wäringen Mursa, som tjente i Kejsarens hird uti Micklagård och hemsände stora rikedomar till sina arfwingar, der låg den ena brodrens borg. Grushögen, der borgen legat inwid ån, utwisas af landtfolket, och Borgherren nämnes Galde Blå. Men längre in i den fordna segelleden wid den by, som kallas Åhl, skjuter en udde ut från en skogshöjd; der låg den andra brodrens borg, och uddens namn är nu Borgnäbb. Wid gräfning i ångarna derinunder har i sednare tider ett skeppswrak blifwit funnet, ett minne af forden segelled, och på höjderna kring om borgen tyckas underliga stenläggningar påminna om gamla Wikinga-säten. I denna på sägner och forntidsminnen rika bygd bodde den mägtiga slägten Blå; men dess hufwudman och, efter Konung Eriks död, hela rikets stöd och styresman war Iwar på Grönеborg.

Ledigt war nu Konungadömet i Swea och Göta, och de fordom genom folkets hyllest mägtiga ätterna woro utdöda. Det föreſtod ett Konungawal. Men det war icke nu ſom förr, då folket med ſwärdſlag å blanka ſkölden gaf ſitt bifall eller, ſåſom wid Mula ting, ſtoppade Konungar, ſom gjort ſig till wåldswerkare, ned i en brunn. Nu red Biſkop med tolf, ja ända till nitio, bewäpnade män till Herredagen, och Rikets Råd kommo, hwar och en med lifwakt af riddare i hjelm och harneſk med blanka ſwärd, till Konungawalet. Wål kallade Sweriges allmoga ännu, för lagens ſkull, af gammal ſed; men hwad wille fattig Daneman, wårnlös Bonde, der på heden mellan Herrarnes trug och wapen? Folkungarne woro wäl mägtiga i Göta landet; men af Uppſwea ſkulle walet begynnas, och efter rådplägning med de förnämligaſte män i Folkländen utropades Konungen förſt af Tiunda Lagman. Iwar Blå war nu den meſt anſedda man i Upplanden och af folket mycket ålſkad ſåſom en rättrådig, wis och förſigtig man. Han beſinnade wäl, hwad olycka ſkulle komma öfwer landet, om Herrarne lemnades rådrum att ſtrida derom, hwem ſom ſkulle träda till Konungadömet; derföre ſkyndade han att kalla Swenſka folket genaſt, eller tidigt på wåren, till Mora Stenar, efter landslag att Konung wälja. Wål kunde han ſjelf haſwa wunnit folkets röſt; men Birger Jarl war en myndig och högſinnad man och hade krigshären på ſin ſida. Han kunde komma hem och göra hwad afgjordt blifwit om intet. Birger ſjelf wille Iwar icke haſwa till Konung, aktande både ſig och mängen af de andra rikets Herrar och Råd lika med honom; derföre blef den unga Waldemar, Birger Jarls ſon, och Tiunda Lagmannen Nils Sixtensſon Sparre, Jarlens ſwåger, utropad för Konung. Herr Nils, om hwilken ſades «Herr Nils till Toſta, Om hwilken godt ſpordes oftaſt» — war ſjelf en ſtorättad man, ſåſom egande den afliden Konungens ſyſter Måreta till huſfru; men han war foll huld och ſkyddade det heldre med lag än med en wanſkelig konungslig höghet. Wid denna tid war Peder Brahe, Hr Anders' till Mohammar ſon, namnkunnig ſåſom en wis och lärd man och afhållen af folket. Han blef, efter Ha

Nils Sixtensson, Lagman i Tiunda. Deßa män styrde den gången Konungawalet, och sändemän affärdades med deßa tidender till Jarlen uti Finnland.

8. Jarlens återkomst. Mötet med Jwar Blå.

De Christna i Finnland hade nu blifwit någorlunda fredade för de Ryska hedningar, och från denna tid blef derstädes Evangelium predikadt, och Christen tro öfwer allt annanmad. Sweriges stränder blefwo ock fria för Esternas och Rysfarnes ströfweri och härjning. Härtill bidrog ock det blodiga krig, som Konung Waldemar i Danemark wid denna tid förde mot hedningarne i Liefland, på den Helige Fadrens i Rom uppmaning och tillsägelse om lika lön i himmelen och syndaförlåtelse för dem, hwilka gingo med den Liefländska korshären, som för dem, hwilka stridde i det Heliga Landet. Swenskar, Norrmän och Tyskar woro med i Konung Waldemars här samt wunno guld och ära. Men hård war den striden, ty hedningarne samlades till oräknelig mängd och anföllo med stor wrede de Christna, så att en tid lutade segren åt hedningarnes sida, och korshärens fylkingar började swigta. Men då tilldrog sig, så berättar sagan, att, medan ärchebiskopen och de helige män, som jemte honom hade åtföljt korshären, lågo i sina böner till Gud, att styrka dem, som stridde för hans namns ära och Christi rikes förökelse, kom nedswäfwande från himmelen en hwit skinande fana med ett rödt kors Konung Waldemar i händer. Då blef korshärens tro styrkt, och himmelens bistånd upplifwade krigsmännens mod, så att fienden måste wika, och de Christna wunno en härlig seger. Den underbara segerfanan kallades Danebrog och blef i Danemark sedan en sådan helgedom som Sanct Eriks baner i Swerige, och en Riddare-Orden i Danemark kallas nu, efter denna sägen, Danebrogs-Orden.

När Birger Jarl fick budskapet om Konung Eriks död, styndade han sig hem och blef högeligen wred, när han sporde, att konungawalet war hållet i hans frånwaro. Han lät genast kalla Rikets förnämsta herrar till ett möte, och, när de

woro förſamlade, war han häftig i ſitt tal och föga wänlig, ſägande ſig wara ingalunda tillfreds med det haſtiga konungawalet, det man tillſtållt honom oårſpord, och frågande, hwem ſom wäl kunnat ſtyrka dertill, att hans ſon, ſom ännu war ett barn, blifwit utkorad. — Medan Jarlen war wred och haſtig i ſitt tilltal, woro de alla ſena att ſwara honom. Ändtligen talade Iwar Blå, men i begynnelſen med mycket förſtånd och ſagtmod: «Oß tyckte din framlidna bäſta ålder wara dig ett ſkäl att icke eftertrakta kronan, och war det jag, ſom ſtyrkte dertill, att din ſon ſkulle koras, emedan landet då hade hopp om längre fred till nytt konungawal, hwilket wi förfarit ofta förer uppror och olycka i landet.» Men, når Jarlen ännu icke dolde ſin mißbelåtenhet med walet, utan fortfor att ogilla deras åtgärd, började Iwar ſe något allwarſam ut och ſwarade i lika ſinne ſom Jarlen talat: «Är du icke nöjd med Konungen, ſom wi walt, ſå tag du denne och gör af honom hwad du will; wi få oß wäl en annan.» «Och hwilken då?» — frågade Jarlen haſtigt. Må hända trodde han, att man ämnade wälja honom. Men Iwar Blå ſtod då upp och ſwarade, i det han ſlog upp ſin blå kappa: «Under denna blå kappa kunde jag wäl framſkaka en Konung.» — Då påminte ſig Jarlen, hwad anſeende Iwar hade i allt landet, och att man dock hedrat och belönat Jarlen ſjelf, då man walt hans ſon, och ſade ſig nu wara tillfreds med hwad ſom gjordt war. Då blef förlikning dem imellan gjord, och ſå afſlutadt, att Iwar Blå, ſom i Jarlens frånwaro fört rikesſtyrelſen, nu öfwerlemnade denſamma åt Birger, tilldeß hans ſon Konung Waldemar kommit till myndig ålder. Med detta aftal ſkiljdes Rikets Herrar åt, och tyckte alla wara nöjda med det, ſom afſlutadt blifwit. Sägner och minnesmärken efter Herr Iwars mägtiga ſlägt, utom de tre borgarna, må anföras: I Wallby kyrka på Trögden, belägen å Mälareſtranden gent emot Gröneborg, är i ſacriſtian en kopparport, ſom ſåges wara hemtad från Iwar Blås fordna ſlott på holmen. En fru Bolla Blå, har, enligt ſägen, egt gården Bolltorp, ſom af henne fått det namnet, och der lemningarne af det gamla Bolltorps kloſter wiſas, wid den ort, ſom fordom kallades Situn, i We-

stergötland wid Sjön Lonen, men nu är en liten by, Sätuna benämd, hwarom ock förut är berättadt. En runsten wid Hökerum i Wesigs socken i Westergötland säges af landtfolket innehålla orden: «Här hwilar Bolla Blå med sina söner twå.» — I Östergötland hade Lagmannen Bo Nilsson, som egde Åkerö i sjön Yngarn i Södermanland, Cecilia Blå till husfru. En runsten wid Wäppeby, gent emot Gröneborg på Åsunda stranden, kallas af folket i bygden Iwar Blås sten, och säges, att i densamma står: «Här hwilar Iwar Blå med sina söner twå». Men de Christna begrofwo icke mer sina döda å hed efter de hedniska seder, och runor började afskys, så att denna sägen är utan grund, och å stenen är minnet af en annan man tecknadt. I något af de många klostren eller i någon kyrka der å Mälareströnden har wäl den ädle folkwännen och fordna riksföreståndaren sin lägerstad, och skall det länge sägas till hans ära, att han mer älskade Swenska folket och landets fred än sin egen höghet.

3. Sägner om Ingrid Ulfwa, Birger Jarls moder, och hennes död i Bjellbo (1252).

Folke den Digres soneson Magnus Bengtsson Månesköld, så kallad af sin sköld, eller det tecken, han förde till sköldemärke, egde till husfru Ingrid Ulfsdotter, gemenligen af folket kallad Ingrid Ulfwa. Hon war dotter af Ulf Sunesson Jarl, och fick Magnus med henne gården Bjellbo, som sålunda blef stamort för den Konungsliga grenen af Folkungaätten. Det säges wäl, att Ingrid, Birger Jarls moder, war dotter af Suno Sik, Konung Swerker Gamles son; men sannolikare är, att hon war Ulf Jarls dotter, som ock hennes tillnamn tyckes wisa, då hon kallas Ulfwa eller Ulfsdotter. Att sålunda förkorta qwinnors fädernenamn är ännu i dag sed bland folket, så att Hansdotter nämnes Hånsan och Månsdotter Månsan. Fru Ingrid war namnkunnig och beryktad öfwer allt landet såsom förståndig och rådsnäll i dåwarande oroliga tider, så att männerna ofta fun-

no för godt hwad hon tillstyrkte. Men af hennes förstånd och wishet, då hon ofta förutsade, hwad hända skulle, kom den sägen ibland folket, att hon war spåkunnig och en stor trollqwinna. Deraf, att Konungarne och Jarlarne den tiden mestadelen sutto å sina borgar i Öster- eller Westergötland, der de ock hade kärnan af krigsfolket kring sig, kom det, att för de flesta fältslag walplatserna woro i deßa trakter, och efter dem de flesta minnesmärken ännu finnas derstädes. Om en af deßa många strider, och kan hända om Knut Johansson den Långes uppresning mot den unga Konung Erik, förtäljes, att Ingrid Ulfwa, som hade byggt sig ett torn på Bjellbo kyrka och deruti twänne kamrar för sin tillflykt i ofridstid, ifrån tornet åskådat striden; men, när hon såg, att Folkungarne började wika tillrygga för det öfwerlägsna Danska hjelpfolket, tog hon ett fjäderbolster och tömde småningom ut dunen i luften från tornet, ropande:

"Häst och kär (karl) af hwarewiga fjär!"

Då, alltsom fjädern kom till marken, blef utaf hwar och en häst och karl, som alla redo fram i Folkungarnes fylkingar, så att fienden måste wika och taga till flykten.

En stor och berömlig fader lemnar sällan sitt snille i arf åt sina söner, emedan gemenligen han af högre allmänneliga wärf dragés bort från omsorgen om hem och barn, den tid deras sinnen skola böjas. Men en ädel moder, med snille och sann ärelystnad, fostrar gemenligen fäderneslandets ypperste män. När moder sjunger wid waggan om ärans hopp och seger, när sönerna kring hennes knän höra fornsägner om hjeltedöden, mandom i strid för Drott, frihet och fädernesland och höga snillens bragder, då wäckes ärans drift, i goßens hug, och den kärlek, som förer till hög och berömlig werksamhet i det menskliga lifwet. Så uppwexte Ingrid Ulfwas söner på Bjellbo, och blefwo de alla stora och berömliga män. Att de skulle blifwa sitt arma, af inbördes ofrid, laglöshet och förtryck, sönderslitna fäderneslands räddare, derwid fäste hon städse sina tankar, medan Magnus sjelf gick i striden och sällan fick hwila ur sina wapen. När hennes son Birger blef rikets Jarl och föreståndare, började hans äldsta söner Waldemar och Magnus att fästa

hennes tankar och förhoppningar om åttens upphöjelse. Och, som hon tänkte deruppå natt och dag, hade hon ock om deras framtid underliga drömmar. En gång, en wacker sommardag, när hon hade gått ut att spatsera med en sin förtrognaste tjenstemö, gick hon in på Bjellbo kyrkogård och satte sig mot kyrkomuren, till att hwila. Efter en liten stund insomnade hon, och tjenstemön satte sig ned, för att afbida hennes uppwaknande. När denna märkte, att den gamla frun oroades, såsom af starka drömmar, wäckte hon henne upp. Men, då hon uppwaknade, sade hon: «Hwi wäckte du mig? Märk«lig för mina efterkommande synes mig den dröm, jag nu ha«de. Mig drömde, att utur mitt sköte framkröpo twänne or«mar, och, som solen sken på kyrkowäggen, började de att «klänga sig uppföre densamma. Men, när den ena kom på «halfwa wäggen, miste han fäste och föll ned igen på marken. «Den andra slutade icke förr, än han kom upp på taket och allt «upp på kyrkokammen. Detta tänker jag betyda min son Birgers «twänne söner; den ena kommer till mycket wälde, men lärer «det icke länge behålla; men den andra lärer stiga högt i åra «och magt och wäl sig derwid bibehålla.» —

Sedan Birger Jarls dotters bröllop med den unga Konung Hakon war firadt, dog den namnkunniga Jarlamodren, och säges, att Birger lätit begrafwa henne på det sätt, att hon upprättstående inmurades i Bjellbo kyrkomur uti en pelare, emedan en spådom war, att, så länge hennes hufwud stod upprätt, skulle hennes ått hafwa framgång och stor lycka. I socknen Hof säges det rätta Jarlasätet hafwa warit, der nu Hofgården är, som i gamla jordeböcker kallas Jarlahof; men Ulfåsa och Bjellbo woro Folkungaborgar. Gruset af dem har jorden redan gömt, och odlaren plöjer nu torfwan deröfwer; men sagan lefwer, och några gårdars namn i byn erinra om dennas fordna höghet, såsom Hofgården, Foglegården, Trädgården och Blockhusgården, samt Ingrid Ulfwas gamla Torn med sina twänne kamrar. Hon hade ock i Westergötland gårdar i arf efter sin fader, och säges sätesgården Ingridstorp i Borgunda socken wara af hennes namn ett minne.

4. Om Birger och hans Bröder.

Af sina bröder, alla utmärkta män af förstånd, lärdom och tapperhet, hade Birger Jarl sitt mesta stöd mot sina fiender och godt bistånd i riksstyrelsen.

Eskil, Westgöta Lagman, bodde i Skara, och det berömm har han fått af efterwerlden, att «sent föddes hans like». Han försvarade folket i sitt lagmansdöme för allt wåld och orätt, och war han derföre af dem älskad såsom en fader. Wid Lena och Gestilren hade han wisat sig såsom en hjelte, och tyckte sig Konungen mest hafwa förtjent att få det baner, som han segrande fört ur striden. Wid det besök, han mottog af den berömda skalden, som sammanskrifwit Norriges Konungasagor, uppmuntrades Eskil att samla de gamles sägner om Sweriges forntida strider och de berömliga män, som något märkeligt till fäderneslandets gagn och heder i de förra tider werkat. Han efterspanade ock noga de gamla lagarna efter Lumbs balkar och förmodas hafwa sammanskrifwit den äldsta lagboken, hwilken sedan tjenat till grund wid alla lagförbättringar. I denna nya lag, som af Birger Jarl påbjöds, stadgades fyrfaldig frid: Kyrkofrid, Hemfrid, Tingsfrid och Qwinnofrid, så att i Guds hus, å kyrkowall och kyrkowäg, wid bröllopp och hemma «inom grind och gårdsled» fick ingen öfwerfalla annan, wid Edsöre, eller att warda biltog och fridlös, tilldeß den ofredade och hans slägt för den brottslige inför domstol fällde förbön. Jernbörd och dylika widskepliga bewisningssätt afskaffades, och framför allt må märkas, att hwarken hårtagen främling eller insödd Swensk, om han ock af fattigdom utbjudit sig dertill (sådana kallades gåfwotrålar), fick till träl göras. Den gamla lagen, når arf föll: «Hatt skall gå till, men hufwa ifrå»; det är: son ärfwa, men icke dotter, blef ock nu förändrad, och qwinnan skulle ega, efter sina föräldrar, att med bröder arf taga.

En annan Jarlens broder, Bengt, Östgöta Lagman, egde Ulfåsa efter sin fader Magnus Månesköld. Han war gift med Sigrid den Fagra, som war af ringa och fattig härkomst, hwarföre hon ock föraktades af den högmodiga Birger

och kallades wanbördig. Till att wisa sin broder däraktigheten af ett sådant olika giftermål, sände Birger honom en kjortel, till hälften af guldwirkadt purpursammet och hälften af grått wallmar. Bengt war en wis man och swarade Jarlen på det sätt, att han lät besätta det grofwa wallmarsstycket i kjortein med perlor och ädla stenar, så att det blef dubbelt mera wärdt än den andra delen, sägandes dermed Jarlen, att skönhet och ädla egenskaper i ett ringa stånd hade mera wärde än hög börd och rikedomar. Häröfwer blef Jarlen sin broder så hätsk, att han i wredesmode sände honom bud med tillsägelse, det han ämnade sjelf komma och hålla ráfft med honom i denna angelägenhet. Lagmannen, som kände ganska wäl sin broders hetsiga lynne, tyckte nu rådligast wara att hålla sig undan i den första stormen och gick till skogs, når han sporde hans ankomst, lemnande sin husfru hemma, wäl wetande, hwad magt en skön och behaglig qwinna har öfwer mannens sinne. Derföre befallde han ock henne att kläda sig i de dyrbaraste kläder, fördeles dem, som henne bäst anstodo, och bad henne att ödmjukt och på det wänligaste sätt gå ut emot Jarlen och föra honom in i gästsalen. Så behaglig säges Sigrid den Fagra hafwa warit, att ingen man, hade han än warit aldrig så wred och hårdsinnad, når han såg denna sol bland alla qwinnor, kunde motstå hennes skönhet. Når den stolte Jarlen kom ridandes med stort och ståtligt följe, gick Sigrid ut i gården honom till mötes. Med wreda blickar såg han sig omkring efter sin broder; men, då Sigrid nu helsade honom och såg honom an med sina af skönhet strålande ögon, smälte wreden genast bort, och med blidhet måste han beswara hennes helsning. Fastän Birger städse sökt giftermål i Konungahus, war han dock, såsom det ofta hände stora män i forntiden, wek för fagra qwinnor. Han sprang nu af sin häst och tog sin wåna swägerska hjertligt i famn och kyßte henne. Från den stunden förnam Birger, att skönhet och förstånd kan uppwäga börd och rikedomar, och att Gud wäl kan i wallmaret grå sätta en ädelsten till qwinna. Nu ledde den fagra Sigrid sin höga gäst in i salen och satte sig med honom i högsätet, medan bud sändes till Bengt, hurú allting wäl

afslupit, och att han nu kunde återkomma. Icke war Lagman Bengt en rädder man; men han fruktade, att Jarlen i sin första wrede kunde sådana ord hafwa framfört, som en ädel man den tiden icke kunde höra, utan att draga sitt swärd, då lätteligen en sorglig utgång kunde hafwa blifwit på detta brödramöte. Men nu, när Lagmannen inträdde i salen, gick Jarlen honom med trofast handslag till mötes, sägande sig fulleligen inse den orättwisa, han gjort sin sköna swägerska, tillägg-gande om hans giftermål de orden: «hade min broder detta ogjordt, skulle jag sjelf göra det.» — Ifrån den tiden war god sämja och wänlig omgängelse mellan brödrahusen.

Med Sigrid den Fagra hade Bengt Lagman en skön dotter, som blef Herr Birger Pedersson Brahe till Finsta gifwen till husfru. Hon blef moder åt Israel Brahe och den Heliga Birgitta.

5. Waldemar Birgersson krönes (1251). Folkungarne blifwa slagna wid Herrewadsbro (1252).

Med stor högtidlighet lät Birger kröna sin son i Linköping, emedan Uppsala Domkyrka war någon tid förut afbränd. Men Knut Johanssons den Långes son, Philip, och dotterson, Knut Månsson, woro illa tillfreds öfwer detta Konungawal, emedan deras rätt tycktes dem närmare till kronan. Till dem samlades de flesta och rikaste bland Folkungarne mot Jarlen och hans son Konungen. Af Konung Hakon i Norrige sökte de först bistånd, men fingo afslag för det wänskapsförbund, som den tiden war mellan honom och Jarlen. I Danemark lyckades deras ärende bättre, när de med samma begäran wände sig till Konung Erik. Med en ansenlig krigsmagt, samlad der och i Tyskland, kommo de upp i Göta land, der ock många utaf Knut den Långes fordna anhängare samlade sig till de upprorisktas baner. Jarlen war förberedd på deras emottagande och kom med wål utrustad här dem till mötes.

Twänne kullar å stranden af Qwinnesta-Sjön i Westergötland, den ena Slottet, den andra Borgbacka

(nu Borrebacka) benämd, sägas i fordna tider hafwa burit en kungsgård med en ansenlig borg, och wid gräfning hafwa grundmurar blifwit funna efter sådan byggnad. Grafwen, hwilken omgifwit borgen, är ännu djup och synes hafwa gått in i sjön på ömse sidor om kullarna. Icke långt härifrån äro de förut omnämda kungsgårdarne i Gåsene belägna. Af deßa borgar har må hända Birger Jarl gåstat, då han sammandragit sin krigshär och med densamma gått ned mot Harrawadebro, der wägen från Danska orterna möter. Här sträcker sig en ljunghed utmed Såfwa-Ån, och höga bautastenar, fordom uppresta på heden, wittna om forntida slag och krigshöfdingars fall, som der blifwit begrafna. På hwar sin sida om ån lägo krigshärarne, och bron mellan dem war upprifwen. Folkungarne kallades Herrarne, och härleder sig från deßa tider, att landtfolket gemenligen tillskrifwer Herrarne och deras trolöshet mot Konung och fäderneland all orätt och förtryck, som öfwas. Sägen war länge i orten om Herrarne, som wadat öfwer ån och angripit konungahären, men blifwit slagna, och att stället deraf fått namnet Herrewad eller, som folket der i orten det uttalar, Harrawa, och bron Harrawadsbro. Chrönikeskrifwarne förtälja om detta slag sålunda: När Birger märkte, att Folkungarne wunnit nog stor magt af så wäl egna wänner här i landet som af utländskt krigsfolk, så att segren wäl kunde blifwa owiß, på hwilkendera sidan den kunde falla, frågade han sin Canceller Biskop Kol i Strängnäs, hwad honom tycktes bäst att nu företaga. Biskopen tillstyrkte honom att med list locka Folkungarne till sitt läger, och åtog sig han att gå öfwer till dem samt förfäkra dem om Jarlens wänskap och förbättrade willkor, om de wille komma till samtals med honom och i godo afgöra twisten. Om det lyckades, och Folkungarne en gång woro i hans wäld, kunde Jarlen sedan med dem taga den utwäg, honom rådligast syntes. Detta behagade Jarlen wäl, och blef så Biskopen affärdad till andra stranden, att med de upproriska krigshöfdingarne underhandla. Efter det han med ed å egna och Jarlens wägnar lofwat dem grud och trygghet för allt swek, följde honom de förnämsta bland härens anförare öfwer wadet

till Jarlens läger, förlitande ſig på den lejd, dem blifwit tillſagd. Bland dem, ſom öfwergingo, war Philip, Knut Länges ſon; Knut, hans ſyſters ſon af Magnus Knutsſon, Brok kallad, och Philip Larsſon af Runby, ſom war ſon af Knut Länges enka i hennes ſednare gifte. Knappaſt woro de öfwerkomna och ſkiljda från ſitt folk, förrän Jarlen lät öfwerfalla och fängſla dem ſamt, ſedan de blifwit dömda ſåſom upprorsſtiftare, dem halshugga. När Folkungahären öfwer detta ſwek och ſina höfdingars olyckliga öde war beſtört och rådwill, gick Jarlens folk öfwer wadet och anföll med ſtor häftighet, ſå att fienden ſnart kom i oordning och på flykten. Jarlen hade befallt, att alla Swenſkar och Danſkar, ſom grub begärde, ſkulle ſkonas, men ingen Tyſk frid lemnas. Derefter blefwo de, ſom ſtupat å heden, begrafna, och bautaſtenar reſta till minne af ſlaget. Men Biſkop Kol hade ſedan för det ſwek, han bitrådt, och för meneden ſkull, ſtor ſamwetsoro, ſå att han aldrig mer tyckte ſig wärdig att wid altaret utdela ſacramentet eller handhafwa helgedomarna, utan gjorde pelgrimsfärd till Heliga Landet och Chriſti Graf, efter det han förſt byggt Kols Kyrka, ſom nu kallas Kolbeck, i Weſtmanland, till ſitt brotts förſoning. Deraf har en forntida chrönikeſkrifware, okunnig om det rätta Herrewad, förmodat, att ſlaget ſtått wid Kolbecks bro, detta likwäl utan anledning af ſägner och minnesmärken.

6. Sagan om Carl den Unge.

Somliga berömde Jarlen för hans förſigtighet, ſägande, att han wäl hade af nöden både liſt och magt mot ſådana fridsförſtörare, och priſade honom för det myckna goda, han werkade i landet. Men många laſtade honom högeligen för mened och falſkhet och kallade honom en ond man, ſom war af rätt Folkunga art, högmodig, ſwekfull och blodtörſtig. Men det meſta goda, ſom uträttades i landet, tillſkrifwa de Lagman Eſkil i Skara, Tiunda Lagman Peder Andersſon Brahe, Nils Sixtensſon Sparre och andra berömliga män på den tiden. Mycket aktades ännu i Sverige redligt ſinne och trofaſt

het i gifna löften. Ärlig strid war rätt riddareſed, och Jarlen tyckes allt ifrån ſlaget wid Herrewad ſöga afhållen af folket.

Carl den Unge, ſon af Ulf, Birger Jarls ſyſkonabarn, war wänſäll och för ſitt hurtiga mod, glada och ſwekløſa ſinne folket meſt kär af alla riddare på ſin tid; derföre afundades och fruktade honom Birger, faſtän han höll till anſeendet god wänſkap med honom. Under oroligheterna i Weſtergötland och ſlaget wid Herrewad war Carl, tillika med några Biſkopar och andra förnämliga Swenſka män, i Norrige och firade den unga Konung Hakons och Richiſſas bröllopp. Wid ſin återkomſt derifrån märkte han nogſamt, huru Jarlen bliſwit en fiende till ſin egen ſlägt och hade i ſinnet att kufwa och utrota denſamma, för ſina ſöners tryggheſt ſkull wid konungadömet. Birger kunde wäl och förmoda ſig hafwa föga wänſkap att wänta mer utaf Carl efter deras fränders afliſwande, hwarföre han i hemlighet ſtämplade på att röja honom ur wägen, och det ſäges, att en riddersman funnits, ſom af Jarlen betingat ſig ſtora förmåner, för att i tyſthet afhända honom liſwet. Sådant kunde icke länge döljas för Carl, och hans wänner tillſtyrkte honom att reſa ſig upp mot Birger. Dock, ehuruwäl han wißte, att Jarlen war mer fruktad än älſkad, ſåſom alla hårda enwäldsherrar, wille han icke bryta landsfriden eller ſwika uti den tro och huldhet, han ſwurit Konungen. Bättre tyckte ſig honom det råd, han tog af ſitt ärliga Swenſka hjerta, att heldre wika för Jarlen och ſöka i främmande land en ärofull död, än öka oredan i ett foſterland, det han älſkade, ſamt beſläcka ſina egna och medborgares händer med landsmäns blod. Carl gjorde ſig derföre af kärlek till ſitt fädernesland eländ, det betydde den tiden det ſamma ſom: utan fädernesland, och, emedan Swenſk man ingen olycka fann större än en ſådan, fick ordet eländes, eller landsflygtig, betydelſe af ſtor nöd, ſom det nu har i wåra dagar. Sina ſtora rikedomar och gårdar utdelade han till fattiga och helighus. Gården Sko å Skogbolandet gaf han under Sko kloſter, der Nunnorna från det afbrända Byarums kloſter fått en tillflyktsort. En kyrka wid ſjön Jercken i Uppland lät han ock bygga före ſin reſa ut landet. Hon he-

järkecken, så att länge intill wår tid, för hans helighets skull, till Carls kyrka och källa offrades af folket.

7. Huru Birger Jarl wårdar sig om Bergwerken, Landt- och Stadsmanna rörelsen. Stockholms stad bygges.

Så är berättadt om Sala silfwergrufwor, att, på den tid Finnarne härjade å stränderna af Mälaren i Konung Erik Läspes dagar, kom till den bygden en flock under en höfwidsmans anförande, som het På-Pällä, det säges betyda Stamfader-Pelle, eftersom han sedan blef Finnarnes förman wid grufarbetet. Han hade efter ett häftigt stormwäder, som inträffade, funnit under roten af ett uppryckt träd tecken till silfwermalm. Den lärdomen, att upptäcka malmstreck, war denna tiden ganska ringa, och Finnarne, som hade häruti mesta erfarenheten, dem trodde de enfaldiga besitta trolldomskonst. På-Pelle fruktade att gå mißte om skatten, han upptäckt, derest landets inbyggare öfwerkommo den, hwarföre han lät sala på, såsom det heter i landtspråket, eller lägga på och betäcka stället med torf och moßa; deraf fick sedan den orten namnet Sala. När Finnarne sedan förskaffat sig säkerhet om riklig lön för sin upptäckt och sitt blifwande arbete med grufwans upptagande, nedsatte de sig der och woro stamfäder för de första bergsmännen å den orten. Af dem kallas ännu en ort Finngrufwan. Men wåra Swenska bergsmän woro den tiden lika erfarna som Finnarne i malmstrecks upptäckande och wißte att gagna naturens anwisning. De märkte till bergshöjdernas yttre skapnad och gåfwo akt på följande tecken: «Om snön ofwan stället, der malm förmodades, smälte, när den, som fallit der omkring, låg fast, så förrådde detta en uppstigande swafwelånga; när bäckar och strömmar, i ängden omkring, förde malmgrus, — när saftiga örter och gräs, som der wexte, icke togo rimfrost åt sig, — eller träden swartnade och fingo underligt utseende af de uppstigande dunsterna», — då wißte de, att malmådra war derstädes att söka.

Sagan om Finnarne tyckes föga sannolik, emedan dem icke så mycket rådrum lemnades, att de kunde sålunda få kom-

na upp och bosätta sig, utan jagades dessa fiender alltid med mycken mandom ut af landet. Men wissare synes oss, att, liksom en ort i grufwan kallas Juthyllen, deraf att härtagna Danska trälar der blifwit brukade att draga kärran, så har Finngrufwan deraf sitt namn, att Birger Jarl, som wärdade sig mycket om bergwerken, gagnat Finska fångar till att densamma upparbeta. I Nya Kopparberg är sålunda ock en ort, Finngrufwa kallad. Det kan wäl hända, att de flesta wära bergwerk äro allt af hedendomen kända, och omtalas i gamla handlingar de forntida bergsmän såsom ett hårdt folk, Berg-Wargir benämda. Men under Birger Jarl och hans son, Magnus Ladulås, fick bergsrörelsen, såsom alla näringsgrenar i landet, stor tillwext och förkofran.

Hemfridslagen, strängeligen handhafd af goda Lagmän, tryggade landtmannens handtering och gaf densamma stor framgång och trefnad. Sjöfolket war wäl rustadt och öfwadt; det gaf trygghet åt köpstadsmännens handel. Mellan den rika staden Lübeck och den Swenska staden Wisby på Gottland war wänskap och fördelaktigt warubyte. Men de Danske föllo öfwer Lübeck med krig och belägrade staden, så att all tillförsel af lifsmedel hindrades, och stor nöd blef derinne. Danskarne hade då öfwer inloppet till stadens hamn spännt starka jernkedjor, så att intet skepp med undsättning kunde löpa derin. När Birger Jarl det sporde, och att Swenska handeln af denna ofrid mycket skadades, lät han beslå några starka skepp å kölarna med jern, lastade dem med lifsmedel och lät så med friskt wind segla in på jernkedjorna. Då brast det Danska jernet för det Swenska, och Lübeckarne prisade Swenskarnes wänskap samt förökte nu mer än tillförne deras förmåner och handelsfrihet på den orten. Att i framtiden trygga de städer och orter, som lågo till Mälaren och mycket led af Rysars och Estländares anfall, började Jarlen med allwar tänka på Stockholms stads förkofran och befästning. Wid Norr-Ström, som då kallades Stockfund, deraf att Konung Olof Skötkonung medelst stockar, hoplänkade med jernkedjor, wille hindra

Norska Konung Olof att komma ut ur Mälaren, byggde slottet med starka murar och torn, så att det med hårsmagt aldrig kunde tagas. Wid Kungssund, der Norska Konungen om natten grof sig ut emot södra bergen, anlade han ock ett fast torn samt omgaf så hela holmen mellan Östra och Westra Länggatorna med en mur. Ett gammalt rundt torn mot sjön på Riddarholmen säges ännu stå qwar efter Birger Jarls befästningswerk. En annan berättelse är, att, för Birger Jarls tid, Stockholms stad warit af de från Sigtunas ödeläggelse flyktade borgrarne anlagd och fått sitt namn deraf, att de uti en urhålkad trästam inlagt allt sitt guld och silfwer, kastat stammen i sjön och låtit honom drifwa för wind och wåg, att sälunda, der han stadnade, utwisa, hwarest ödet wille att de skulle sina bopålar nedslå med mera trefnad och lycka. Wid en liten ö, kallad Swan-Ö, nordan om Norr-Strömmen, stadnade stocken. Der byggde Sigtunaboerna först sina hus, upptogo sin skatt ur stocken och kallade orten deraf Stockholm. Sedan säges staden efter Birger Jarls befästning och utwidgande detta samma namn hafwa allt intill denna dag behållit. När Birger Jarl war med Stockholms stads byggande och befästning sysloſatt, säges han bott å sin gård Årsta, wid den wik af Mälaren, som kallades Årsta Wik och nu Horns-Wiken. Det wackra Herrans tempel, som nu kallas Storkyrkan, grundlade han ock då nära slottet och wid stora trädgården, hwaraf Stadsträdgårdsgatan har sitt namn, och som sträckte sig från nämda gata till Tyska Kyrkan. Midt emot slottet låg det stora, till en del skogbewerta, berget, som då gick ned emot Norr Ström och sedan blef kalladt Brunkeberg. På holmen i strömmen byggde Birger ett Helgeandshus, eller Johanniter-Kloster, der sjuka och andra korsdragande fattiga härbergerades, deraf holmen fått namnet Helgeandsholmen. Rundt omkring, de nu är Norr- och Söder-malm samt Kungsholmen, war den tiden en wildmark, der några bönder hade sina gårdar och fiskarekojor.

8. Om Birgers Frieri till Danska Enkedrottningen Mechthild.

Hwad Kullamannen spått om Konung Waldemars söner i Danemark, gick denna tid i fullbordan. Genom mord och försåt röjde den ena den andra ur wägen, så att de alla blefwo Konungar, fastän kort tid och mycket olyckliga. Abel, en af dem, hade mördat sin broder Erik Plogpenning, framfarit med stor grymhet och genom många wåldsgerningar gjort sig förhatlig bland folket. Mechthild het hans Drottning, och sades hon mycket ondt hafwa anstiftat med sina råd. Slutligen blef Konung Abel ihjälslagen och i en kyrka begrafwen; men wid hans graf tilldrog sig så mycken spökelse af onda andar, att liket åter måste upptagas, och den usla kroppen nesligen uti en mäße nedgräfwas, inan kyrkan blef fredad. Då gick den olyckliga Mechthild i kloster och blef till Nunna wigd. Men oron och hämdlystnaden mot hennes fiender waknade snart i Drottningens sinne, och den mot sin Konung upproriska Ärchebiskop Jakob, hwilken flytt till Swerige, gaf anledning till det giftermål, som afslutades mellan Birger Jarl och klosternunnan. Det förtäljes, att Iwar Blå afhemtade Jarlens brud, och blef om honom i landtfolkets dryckesstämmor fordom sjungen en dryckeswisa, som sålunda började:

Wi kännom wäl Iwar Jonsson,
Han war ock en man,
Som förde den Danska Drottningen an
Till Sweriges land. —
Wi kännom wäl Iwar Jonsson.

Att Iwar Jonsson förut warit känd i Danemark, ådagalägger en der i landet fordomdags sjungen wisa, hwilken har nära samma omqwäde som den föregående:

Här går en dans på sunnan holm,
På hwitan sand;
Här dansar Iwar Jonsson
Wid Drottningens hand. —
Grannt kännen I Iwar Jonsson.

"Minnens I, Danska Drottning,

"Hwad då war en tid,
"När som wi gifte wår dotter
"I Sweriges rik?" —
Grannt kännen I Iwar Jonsson.

"Och när wi gifte wår dotter
"I Sweriges land
"Med rödan gullkrona
"Och mycken brand." —

Och det war Danska Konungen
Under skarlakan skinn:
"Och hwad är det för en man,
"Som dansar med Drottningen min?"

Swarade en liten smådräng,
Som honom tjente näst:
"Det är Herr Iwar Jonsson;
"I kännen honom bäst." —

"Så drick nu Iwar Jonsson,
"Och gör dig glad!
"Jag will dig låta upphänga
"I morgon dag."

Tack hafwe Iwar Jonsson,
Han war icke rädd;
Han springer sig i skeppet in,
I jern anklädd.

"Härupp, mina raska båtemän,
"Tager åror uti hand!
"Konungen ligger i Elsborg
"Och hafwer mig undsagt."

"Och skall jag nu hådan bortfara
"Af denna här ö;
"Efter mig skola nu gråta,
"Både qwinna och mö."

"Och skall jag nu hådan fara
"Af denna här stad;
"Efter mig skall hon gråta:
"Ingalunda jag henne bad."

Det war Herr Iwar Jonsson,
Han ryckte af sin hatt:
"I sägen den Danska fru Drottning
"Så mången god natt!" —
Grannt kännen I Iwar Jonsson.

Några år före den tid, då Herr Iwar Blå hemtade Birger Jarls brud, hade den unga Konung Waldemar i Sverige firat sitt bröllopp med Sophia, Erik Plogpennings dotter, från Danemark, såsom härefter förtäljas skall.

9. Om Konungamötet i Kungalena (1258) och Konung Waldemars giftermål (1268).

På det gamla Folkungasätet Lena satt Birger Jarl om wären. Han gladde sig åt framgången af sina företaganden och önskade att se de båda unga Konungarne, sin son Waldemar och sin måg Konung Hakon, hos sig öfwer Påsken. Bjudning sändes till Hakon, som då wistades i Halland, och Waldemar for honom till mötes i Löddöse, hwarefter de unga swågrarne följdes åt till Jarlen. Imellertid hade ett gästabud blifwit på det kosteligaste tillreddt på Lena, och Jarlen hade befallt, att hans hirdmän skulle hedersamt bemöta de Norrmän, som komma i Kung Hakons följe, samt förbjöd wid lifsstraff att med ord förolämpa dem, särdeles med öknamnet Baggar, hwilket den tiden, likasom nu, skämtwis brukades om folket på andra sidan fjellen. Stor frändsämja war denna tid mellan Jarlen och alla hans närstylda, och ingenting sparades, som kunde göra gästerna glada och förnöjda. Om Påskadagen hörde Jarlen meßan i Lena kyrka, och större högtidlighet tyckte sig landtfolket i orten icke hafwa sett, ån då, efter Gudstjenften, offrandet begyntes, då hwar och en efter den tidens sed gick fram med sin gåfwa, och nu den gamle Jarlen midt imellan båda Konungarne, son och måg, framträdde till altaret. De sågo hwarandra, sedan de den gången skiljdes åt, aldrig mer, emedan den unga Konung Hakon, når han kommit hem till Norrige, dog samma wår (1258).

Jarlen började nu efterfinna, huru den unga Waldemars

regering skulle styrkas genom giftermål med Danska Konungen Erik Plogpennings efterlemnade dotter Sophia, hwilken, för så wäl kroppslig skönhet som själens och sinnets förmågor, framför de flesta qwinnor på sin tid war wida berömd och omtalad. Konung Christopher i Danemark, hennes faders broder, gaf till Jarlens begäran sitt ja och samtycke, och med stort och hederligt följe sändes den unga bruden till Sverige. På Konungaborgen i Jönköping dracks deras bröllopp i många dagar med lust och fröjd samt ridderliga lekar. Trelleborg och Malmö, som den tiden woro rika städer, förde Hon till sin brudgum såsom hemgift (1263). Ifrån denna tiden satt Birger Jarl på sina gårdar i Götalandet, och skref han derstädes flera gåfwobref till kyrkor och kloster. Ett af de yppbaraste bland dessa war Sanct Bernhards-Klostret i Enköping, der lärda män höllo en högskola, och hwarifrån, efter Ärchebiskop Jarleri död, en klosterbroder Laurentius blef wald till Ärchebiskop i Uppsala. Han ligger begrafwen i Enköping på Tryggholmen, der grundmurarne af det gamla klostret ännu finnas, och i muren sitter en grof jernring, der skepp blifwit fästa den tiden, då sjögatet der gick fram. Tre år efter Waldemars och Sophias bröllopp afled Jarlen på Hjelmholund, hwilket somliga tro skall wara Bjellbolund eller Bjellbo, och blef han när sin första gemål, Ingeborg, Eriks dotter, begrafwen i Warnhem.

10. Om Konung Hakon Hakonsson i Norrige. — Axel Thoressons och skön Walborg Immersdotter.

Wid denna tid blef en ort i Wiken mycket omtalad i sång och sägner öfwer hela Norden, för en kärlekshandels skull mellan Herr Axel Thoressson och skön Walborg Immersdotter.

Wid en fjerd från Westerhafwet, Sunnanwik i Bohusland, ligger en halfö, inneslutande en ljuflig och fruktbar dåld mellan bergshöjder, fordom bewuxna med ek- och bokskogar. I en bergshåll på westra stranden är en grotta eller bergssal, der i heden tid en Drake säges hafwa sig uppehållit, hwars

af dalen kallas Draksmark; men i sednare tider sägas sjöröfvare der hafwa haft sitt tillhåll. Wid denna bergshöjd ligger en liten kyrka och derinwid wördiga lemningar af det fordom ryktbara Marieklostret och Kyrkan, dem Konung Hakon Hakonsson i Norrige med stor omsorg och kostnad lät uppbygga för den sköna klosterjungfrun Walborgs skull, som i detta kloster ingick, sedan hon, på sätt som i wisan säges, blifwit skiljd från sin trogna hjelte Axel Thoresson. Icke för många år sedan såg wandraren, som besökte dalen, ännu qwarstående, inom de med små löfträd bewuxna gamla gråstensmurarna, bilder och fensterprydnader af polerad marmorsten. Der funnos ock då twänne Cherubimshufwud af marmor, som nu sägas wara förda till en närliggande sätesgård. Munkarne i klostret woro lärare i en högskola, dit förnäma män sände sina söner från både Swerige, Norrige och Danemark. Wid klostermuren wexer ett utländskt träd af Benwedsslägtet, som folket kallar det okända trädet, och säges det hafwa kommit med munkar utomlands ifrån. Skön Walborgs graf war der ock fordom synlig, en fyrkantig stenfättning, som nu är uppgräfwen och höljd af jorden. Om henne berättar landtfolket i dalen, att Konungen haft henne kär och för hennes skull byggt den härliga klosterkyrkan och klostret samt lätit i Trondhjem hugga och slipa de wackra marmorprydnaderna dertill. På gården Hältås bodde Herr Immer och hans husfru Julia. Der lekte Walborg, det skönaste barn, och Axel Thoressön älskade henne i löndom, fastän hon war ett litet barn. Men Axel for bort och tjente i Kejsarens gård och wann gullsporrar och Riddarenamn, medan hans lilla brud wexte upp och i Jungfruklostret i Draksmark lärde sömm och fromma seder. Många Riddare sökte mellertid att winna skön Walborg; men främst af dem Hakon, Konungasonen. När Axel Thoressön det sporde, kom han hem och wille föra sin brud till altaret; men en munk i klostret, Swartebroder Knut, war i råd med Hakon, att efter klosterrätt skilja de båda trolofwade åt; ty skön Walborg war Axels syskonabarn, och dertill med woro de dopsyskon, emedan samma Fru burit dem båda till dopet, och både hade de en fadder, eller gufader. Deras trolofningsband

upplöstes då af Ärchebiſkopen, ſåſom ſeden då war och ſedan länge warit: de olyckliga ſtälldes inför altaret, hållandes ett hwitt kläde mellan ſig, hwilket afſkars af Biſkopen med ett ſwärd, hwarmed ſkilsmeſſan för tiden ſtadfäſtes. Derefter gladdes aldrig mer deras hjertan. Men ofrid kom i landet. Då föll både Hakon och Axel Thoresſon; men ſkön Walborg lät wiga ſig till kloſterjungfru och tillbragte ſitt lif i ſång och böner, längtandes tilldeß döden förde den trogna bruden till hennes brudgums möte. Hon blef begrafwen der i kloſtergården; men, hwar Axel Thoresſon och Hakon funnit död och hwiloſtad, wet ingen med wißhet; dock äro derom ſägner på flera orter. I hela Norden priſades Axel Thoresſons och ſkön Walborgs trohet, och ungdomen omtalade länge deras kärlek. Ännu är icke förgåten den wackra ſången om

Axel Thoresſon och ſkön Walborg.

De lekte gull-taſwel wid bredan bord,
I glädje och luſt med alla,
De Fruer twänne med åra ſtor:
Så underlig leken mänd' falla; —
Men lyckan wänder ſig ofta om.

De tärningar lupo ſå ofta omkring,
Så ſnart de ſig mände wända,
Så gör ock lyckans hjul uti ring,
Hwars lopp man näpplig' kan känna.

Fru Juli och Drottning Malfred,
De lekte gull-taffel med åra;
På golfwet gånga barnen derwid,
De lekte med äpten och päron.

På golfwet gångar det barn ſå ſnut,
Med äpten och päron mänd' leka;
I ſalen Herr Axel Thordſon kom in,
Han tänkte till Rom att reſa.

Han helſade Fruer och Jungfruer tillik',
Honom följde tukt och åra,

I lönndom han älskade det ädla Wif;
Ty hvkan den wille förföra.

På armen tog han den lilla brud,
Klappade henne på hwitan kind:
"Christ gifwe, att du wore wuxen nu!
"Snart blefwe du kåraften min."

Hans yngsta syster swarade brådt:
(På kläder hon guld mände bära)
"Wor' hon än wuxen i denna natt,
"I mätten ej samman wara."

Jungfrunes moder talte här rätt,
Hon mänd' ej från sanningen wika:
"I åren nu allt för när' i slägt,
"Dock wäl hwarannan lika."

Han tog en gullring af sin hand,
Bad barnet dermed att leka,
Der hon uppwexte i ålder, förstånd;
Det gjorde hennes kinder bleka.

"Kom wäl ihog, min lilla brud!
"I dag mände jag dig fästa;
"Jag will nu resa af landet ut,
"De främmande Herrar att gästa."

Herr Axel drager af landet ut,
Honom följer tukt och ära,
I klostret sattes hans lilla brud,
Att hon skulle sömmen lära.

De lärde henne wäl slike att sy,
Och läsa lät' de henne lära:
Af hennes dygd gick härligt gny,
Henne följde stor tukt och ära.

Slik adeliga seder, som hon bar,
Bör hwar man med rätta prisa.
I sinne hon ock förståndig war
Och räknad bland de wisa.

I klostret war hon i ellofwa_år,

Tills Gud hennes moder mänd' kalla,
Då tog henne Drottningen i sin gård,
Wäst mände hon henne falla.

I Kejsarens gård Herr Axel war,
Hans sporrar som guld mänd' glimma,
Sitt swärd han wid sin sida bar
Och lät sig ridderlig finna.

Herr Axel han sofwer så sötelig,
Allt som en herre mänd' täma;
Om natten har han ej ro hos sig,
Allt för sina starka drömmar.

Herr Axel han sofwer i högan sal
Och hwilar på silket det fina;
Han hade ej ro om natten all,
Han drömmer om sästemö fina.

Han drömmer om Jungfru Walborg skön,
I Klöpel klädd med ära;
Hos henne satt Hakon, Konungens son,
En bön han mände begära.

Om morgonen ganska bittidelig,
Då lärkan sin stämma rörde,
Uppstod Herr Axel så hastelig,
Sig snarlig i kläder förde.

Rätt fort han lät sadla gängaren grå,
Han lyster i lunden att rida,
Sig underlig' tankar af hufwud slå
Och lyssna på foglasång blida.

Som nu Herr Axel Thordson
Kom in uti rosende lunden,
Der mötte honom en Pelegrim skön,
Uti den samma stunden.

"Wäl mött, god dag, du Pelegrim from!
"Hwarthän står din begäran?
"Ifrån mitt land du komma mänd',
"Dina kläder de mig det lära."

"Norge det är mitt fädernesland,
"Jag är af Gildiska stämma,
"Till Rom har jag mig ärnat försann,
"Om jag der kan Påfwen finna." —

"Är du kommen af Gildiska slägt,
"Då är du ock min frände:
"Har stoltan Walborg mig förgätit?
"Säg mig, om du henne känner!" —

"Walborg hon är en Jungfru så skön,
"Jag henne så wäl mände kännaz
"Det är så mången Riddareson,
"Som sätter sin lit till henne.

"Jag känner så wäl den Jungfru ber,
"Hon sliter Sobel och Mård;
"Bland andra jungfrur hon loford bär,
"Som tjena i Drottningens gård.

"Lyrwuren är Walborg, skön Jungfru försann,
"Som liljan fagrast på qwiste;
"Bland alla de Jungfrur uti det land
"Ej skönare någon wiste.

"Under marmorstenen hwilar Fru Julis lik,
"Allt hos sin Herra kära;
"Drottningen Malfred tog Walborg med sig,
"Hon henne mänd' ädla och ära.

"Guld bär hon om sin hwita hand,
"I perlor stötadt sitt hår;
"Herr Axels brud af alle man
"Hon kallas, ehwart hon går.

"De kalla henne Axels fästemö skön
"Och göra deraf godt glamm;
"De ärna henne Hakon, Konungens son,
"Jag menar, han blir hennes man."

Herr Axel Thordson, den ädle man,
Han klädde sig uti stinn,
Så går han uti salen fram,
För Romerska Keisaren in.

"Hel sitten I Kejsar Henrik så from!
"I åren så wäldig en Herre:
"Urlof att resa jag bedes om,
"Till fäderneslandet kåra.

"Från mig är Fader och Moder död,
"I fara står godset det bästa,
"Mig twingar dock mest min fästemö,
"En annan will henne fästa." —

"Urlof det skall du gerna få,
"Sjelf skall jag dig det gifwa;
"Om du tillbaka komma må,
"Din plats skall öppen blifwa."

Herr Axel han rider af Kejsarens gård,
Honom följde så härligan skara;
Och alle, som woro i samma gård,
Bådo honom af hjertat wäl fara.

På resan war han så häftig och snar,
Honom följde tretio Swenner;
När han kom till sin moders gård,
Då red den Herren allena.

När nu Herr Axel Thordson
Kom fram till Borgaled,
Ute stod fru Helfred, hans syster sköna,
Som hwilade derwid.

"Här står du, Helfred, syster min!
"Nu wäntar du mig icke komma,
"Hur' lefwer Walborg, min fästemö fin,
"Den Ros och Dygde-Blomma?" —

"Sköna Walborg hon lefwer mycket wäl,
"Den skönaste Jungfru bland alla;
"Hon tjenar och wår Drottning sjelf,
"Hon henne bäst mänd' falla." —

"Du säg mig, Helfred, syster fin,
"Du gif mig rådet, det goda,
"Huru jag kan tala med fästemö min,
"Att ingen man det förstode!" —

"Klåd dig strax uti silke och guld,
"Och sammet uppå dig drag;
"Säg dig att wara mitt hemliga bud,
"Tala med den Jungfrun i dag!"

Det war Herr Axel Thordson,
Gick sig öfwer högan lofts spång,
Der mötte honom Drottningens jungfrur flön',
De kommo ifrån aftonsång.

Han räckte flön Walborg hwitan hand
Och talte till henne så:
"Jag är fru Helsreds sändningebud försann,
"Att låta eder något förstå."

Hon bryter upp det bref så fort,
Hon las det ut med alla,
Deruti stod' de älskogsord,
Som någon bäst kunde uttala.

Deruti lågo de gullringar sem,
Woro gjord' på sättet det bästa:
"Er gifwer Herr Axel Thordson dem,
"Som eder så ung mände fästa."

"I lofwat att wara min fästemö,
"Det skolen I hålla med ära,
"Jag swiker eder ej på werldens ö,
"Det lofwar jag eder, min kära!"

Så följdes de öfwer den höga bro,
Som Gud gaf dem till råda,
Der lofwade de hwarannan sin tro,
Och eder swuro de båda.

Wid Dorothea, den ädla mö,
En ed de swuro tillsamman:
I ären wille de båda dö
Och lefwa tillhopa med gamman.

Herr Axel rider af Konungens gård,
Han war så glader till mod;
Hans fästemö uti högan loft står,
Hon både lekte och log.

Det stod så uti månader sem,
Och wäl uti månader nio,
Elloſwa greſweſöner gingo fram
Som mände om henne bedja.

Elloſwa woro de riddare fön',
Till henne i åran månd' güja,
Den tolfte war Hakon, Konungens ſon,
Han bad henne ärla och ſärla:

"Hören I, ſön Jungfru ſin,
"Och willen I wara min kära,
"Så tager jag eder till Drottning min,
"Och kronan ſolen I bära." —

"Hören I Hakon, Konungens ſoul
"Det kan dock ej ſå gå:
"Min tro har jag loſwat Herr Axel ſtorm,
"Den går jag aldrig iſrå."

Faſt wred blef Hakon, Konungens ſon,
Och klädde ſig uti ſinn,
Så går han uti ſalen ſön,
För ſin kära moder in.

"Hel ſitten I, kära moder min!
"Hwad råd månd' I mig bete?
"Jag beder om ſön Walborg ſin,
"Hon bjuder mig ſpott och ſpe.

"Jag bjuder henne både heder och ära'
"Samt rike och land tillika,
"Hon ſäger ſig haſwa Herr Axel ſå kär,
"Hon will honom aldrig ſwika." —

"Har hon ſin tro bortloſwat förſann,
"Då bör hon den hålla med ära;
"Här äro wäl flere af greſweſtånd,
"Så mägtig ſom hon mände wara." —

"Wäl äro här greſwedöttrar fler',
"Så ſköna och ſå rika;
"Men ingen ſkön ſom Walborg är,
"Ej heller ſå dygderika." —

"Med magt kan du henne icke få,
"Ty det wore skam att höra;
"Med wapen (om du henne winna må)
"Kan sig Herr Axel ock röra."

Fast wred blef Hakon, Konungens son,
Och wred så gick han ut,
Der mötte honom hans kristefader from,
Som kallas Swartebror Knut.

"Hwi går min Herre så sorgelig fram?
"Hwarthän står hans begäran?
"Är honom påkommen någon motgång stem,
"Dä sägen mig det, min Herre!" —

"Stor motgång är kommen mig uppå,
"Som twingar mig aldramest;
"Skön Walborg kan jag icke få,
"Herr Axel har henne fäst." —

"Hafwer Herr Axel skön Walborg fäst,
"Han henne ej hem skall föra;
"Deras härkomst ligger i klostret här näst,
"Som I skolen se och höra.

"Af ädel, hög och förnäm stam,
"När' syskonabarn de äro;
"En fru, som dem till dopet fram
"På Högeborgs slott mände bära.

"Dopsyskon äro nu derföre de,
"Allt för wär klosterrätt,
"Derhos kunne wi erfara och se,
"De äro i tredje slägt.

"Min Herre skrifwer af landet ut,
"Capitlet skola de lyda,
"Herr Axel får icke den ädla till brud,
"Wi wele honom det förbjuda."

Det war Hakon, Konungens son,
Han säger till swennerna så:
"I bedjen Jungfrums morbröder fromm"
"Till mig i slugan inga."

De grefwar ställdes wid bredan bord,
Med tukt och mycken ära:
"Wår nådige Herre oß sände ord,
"Han säge oß sin begäran!" —

"Om eder syſterdotter skön,
"Med henne att lefwa i ära,
"Eder jag beder: mig henne ej sön'!
"Det är min bäſta begäran."

Swarade hennes morbröder tre,
De blefwo så glade till mod:
"Wäl är skön Walborg född, tu se,
"En Kongaſon lofwar sin tro!"

De ädle Herrar och Grefwar förſann,
De klädde sig uti ſtinn;
De gingo i höga loftsſalen fram,
För Malfred, Drottningen, in.

Drottningen Malfred, den mägtiga fru,
De helſade med tukt och ſinne,
Dernäſt ſtolts Walborg, den ädla brud,
Den ſkönaſte der war inne.

"Wäl dig, kära ſyſterdotter skön,
"Wäl dig den ſtund, du må lefwa!
"Om dig beder Hakon, Konungens ſon,
"Honom willjom wi dig gifwa."

"Hafwen J mig bortlofwat nu,
"Då will jag eder det ſäga,
"Herr Axel går aldrig utur min hug,
"Helſt lyſter mig honom att ega."

Swarade der hennes morbröder tre,
Som de bäſt tyckte ſig falla:
"Det ſkall i ſanning aldrig ſke,
"Att du ditt löfte ſkall hålla."

Och det war Hakon, Konungens ſon,
Han låter ſkrifwa kring landen,
Att hemta Ärchebiſkopen from,
Med Klerkerne alla tillſamman.

Först swarade då Mäster Erland,
Han las det kongabref ut:
"Skam få den, som det påfann;
"Ja, först och sist Swarte-bror Knut!"

Ärchebiskopen stod för bredan bord,
Han talte till kongen med ära:
"Min nådige Herre har sändt mig ord,
"Han säge mig sin begäran!" —

"Jag hafwer mig en Jungfru fäst,
"Wid henne skolen I mig wiga;
"Herr Axel är henne af hjertat näst,
"Hon skall honom öfwergifwa."

En stämning de utskrefwo fort;
Allt till tinget skulle komma
Den ädle Herre och Jungfru så god
Och stämningen icke försumma.

Om morgonen ganska bittidelig,
Som otteſången hade en ända,
Den ädle Herre, med fästemö sin,
Han skulle till kyrkan ända.

Den herre han stiger till högan häst,
Han mände så hjertelig sucka;
Den Jungfru följer i karmen dernäst,
Sin sorg hon mände inlycka.

Det talte den sköna Jungfru Walborg,
När hon kom i rosen' lund:
"Sällan suckar glädt hjerta af sorg;
"Men ofta ler sorgefull mun."

Den riddarn rider på högan häst,
Hans tanke så wida omwankar;
Den Jungfrun, som följer i karmen dernäst,
Hon döljer sin' sorgetankar.

Utom Maria kyrkogård,
Der stego de Herrar från häst;

Sedan de uti kyrkan gå,
De fränder och riddar' som båst.

De hwilade på den kyrkogård,
Der Biskop dem mötte och Klerker;
Deras hjerta war klämdt af sorgen hårdt,
Det kunde man på dem märka.

Ärchebiskopen mötte på den stad,
Med silfslagen staf uti handen,
Med sina Ordens-Bröder i rad,
Att skilja de kärleksbanden.

Fram träder Swarte-Broder Knut,
Med slägtebok i händer,
Han las för dem den arftaflan ut,
Att Axel war Walborgs frände.

Den arfwetafla de läste ut all,
Som munken gaf dem till råda,
När-syskonabarn woro de uti wal,
På mödernes sidan båda.

De woro när-syskonabarn så god',
Af adeligt blod det bästa:
I fjerde led deras slägtskap stod;
Strax skiljde dem åt de prester.

De woro komne af Gildiska rot,
När-syskonabarn så fromma:
Herr Axel och sön Walborg god
Måtte icke tillsamman komma.

En fru dem båda till dopet bar,
Der de fingo dopsens gåfwa,
Herr Esbjörn bägge deras Gudfar war,
Hwarannan de ej måtte ega.

Så följde de dem till altaret fram
Fingo dem handkläder i händer,
De woro ej sen' att lösa det band,
Ty Swennen war Jungfrunes frände.

De woro fränder af ädelt blod,

Af Gildiſka ſlägt, den bäſta,
Dernäſt woro de Gudſyſkon god',
De mätte ej ſammanſäſtas.

Det handklädet mellan dem affkars ſlätt,
Ett ſtycke de hwar tilldela;
Ej leſwer det någon i werlden ſå käck,
Som wet, hur' hans lycka will ſpela.

"Det handklädet nu ſönderſturet är,
"Hwarmed I oß ätſtilja;
"Så länge wi leſwa det aldrig ſker,
"I bryten wär wänſkap och willja."

Af Jungfruns finger man gullringen tog,
Gullarmband af hennes hand,
Sin gäſwa igen ſick den Riddare god,
Upplöſt war kärlighetsband.

Han kaſtade guldet på altaret då,
Gaf det Sanct Olof till åra,
Swor, alla de dagar han leſwa må,
Han Walborgs wän wille wara.

Wred blef då Hakon, Konungens ſon,
Allt under det ſilke röd:
"Efter du henne ej glömma kan,
"Då är hon wißt icke mö."

Der ſwarade Ärchebiſkop Erland,
Den wiſaſte bland de Klerker:
"Jag håller den för en oklok man,
"Som ej känner äſtogen ſtarker."

"Med watten utſläcker man elden ſtor,
"Härtill den brinnande brand;
"Men kärlighets brand längt öfwergår,
"Den ingen man dämpa kan."

"Solens hetta den brinner ſå ſtarkt,
"Att ingen den ſwalka kan;
"Men äſtogens brand är härdare wärk,
"Den aldrig brytes, förſann!

Dertill Herr Axel ſwarade ſå,
Stod klädd uti ſilke röd:
"Den ſak will jag mig reda ifrån,
"Skulle jag i morgon dö."

Wred blef då Hakon, Konungens ſon,
Trådde fram på bredan ſten:
"I morgon ſkall du mig ſwärja den ed,
"Och det förutan allt mehn.

"Swärja ſkall du i morgon för mig,
"Allt både för Klerk och Preſt,
"Om Walborg hon är mö för dig,
"Eller du har ſofwit henne näſt."

"Om jag lofwen ſkall gifwa ſå,
"Det kan jag fullwäl göra;
"I kampen törs jag än beſtå,
"Så länge jag mig kan röra."

I loftet ſof Eſtelin, Hakons fru,
Hon waknar af ſömnen ſå brådt:
"Sanct Brigitta råde nu för min hug,
"Hur' jag hafwer drömt i natt!

"Jag drömde om Juli, den ädla fru,
"Som hwilar i ſwartan mull,
"Hon bad, att jag af hjerta och hug
"Skulle wara hennes dotter hull.

"Min Herre! jag hafwer ſju ſöner med dig,
"Hwar hafwa de tjenare ſköna,
"De bjuda å ſwärd och wäga ſitt lif,
"Att hjelpa Jungfru ſå wäna.

"Min Herre, I ſadlen gångaren grå!
"Att ſom en Herre bortrida,
"I ſöljen med henne! Biſallen då,
"Att hjelpa ifrån all qwida.

"Wi hafwe tillſamman ſöner ſju,
"De unge Hertigar raſte;
"Det är wär egen glädje och ro,
"Att de kunna hålla ſig tappre.

"När-syskonabarn wi woro i slägt,
"Fru Juli och jag tillika,
"Derföre står det oß mycket otäckt,
"Om wi hennes dotter skull' swika."

Bittida om den morgonstund,
När solen begynte sig te,
På slottet gå de riddare fram
Och willja der aflägga ed.

Herr Axel Thordson då färdig stod
Och räckte sin hand ifrån sig:
"I kommen hit, Grefwar af Gildiska rot,
"Och lofwen i dag med mig!" —

Fram gå de ellofwa riddare i mak,
Woro klädde i sabel och märd:
Wi willjom lofwa med Axel i dag,
Gud gifwe det mätte wäl gå!

Strida runno tårar på Jungfrunes kind,
Som regnet tjockast mänd' falla:
"Ack, hwar skall jag finna wännerna min'?
"Jag är eländig bland alla!"

Så talte hennes morbröder då,
Som henne så mände swara:
"Ensam du sjelfwer swara må,
"I rådet du ensam mänd' wara."

Och det war ärchebiskop Erland,
Han talte till henne så:
"Fiender du många hafwa kanj
"Men wänner hafwer du få."

"Ja, fiender du wäl många har;
"Men wänner kan du ej finna:
"Gud hjelpe dig af denna sar',
"Du mätte din sorg öfwerwinna!" —

"Att mig är min fader och moder död,
"Må jag beklaga med smärta;
"Men Gud, som alla hjelper af nöd,
"Han känner ock bäst mitt hjerta.

"Fru Juli ligger under marmorſten,
"Herr Ingemar i ſwarta mull;
"Men, wore de ån i liſwet igen,
"Då wöre mig mången hull."

Der hon nu ſatt med jämmer och we
Och uti ſin ſtora ſorg,
Då kom Hakon och lät ſig ſe,
Framridandes till den borg.

Han trädde fram ſå haſtelig,
Sin ord' lät han ſå ljuda:
"I loſwen går jag i dag med dig,
"Sjelf will jag mig tillbjuda.

"Fru Eſtelin är mig huld och god,
"Hon ſoſwer mig hwar natt när;
"Din moder och hon woro af en rot,
"Derföre kommer jag här.

"I träden fram mine ſju ſöners tal,
"Och eder i loſwen blanda!
"Herr Carl och hans ſöner af Söderdal
"De ſkola här ſtå tillhanda.

Elloſwa Herligſöner gingo fram,
Woro klädde i ſabel och mård.
På furſteligt wis de pryddes förſamn,
Och kruſadt war deras hår.

Elloſwa Greſwar gingo i flock,
De woro helt oförſär'de,
Kruſad war deras gula lock,
Förgylld' woro deras ſwärd.

"Med Jungfrun willje wi ſwärja nu
"Och loſwen med henne göra,
"I träder här fram både ſwen och jungfrul
Att hwar och en det må höra!

På meßebok lade Herr Axel ſin hand,
Och ſwärdet höll han uti fäſte,
Hans rike ſränder ſtodo derhos förſamn,
De ypperſte och de häſte.

Fästet höll han uti sin hand,
Och udden stod mot en sten,
Sin ed på stunden gjorde han,
Och det förutan allt mehn:

"Wäl hafwer jag haft Walborg kär,
"Hon war min högsta tröst:
"Jag henne dock aldrig war så när,
"Att jag henne en gång har kyßt."

På meßebok lade den jungfru sin hand,
Och så sin ed aflade:
"Min ögon wor' aldrig så driftig försann,
"Jag torde Herr Axel åståda."

Det bars öfwer henne en himmel skön
Och sattes på henne strud,
Så följde de henne i salen in
Och kallade henne Konungens brud.

In kom Hakon, Konungens son,
Sitt tal mände han så fälla:
"Ej må härifrån någon riddare from
"I natt sin resa anställa.

"I dag will jag fästa Walborg sin,
"Allt till min hjertans kära,
"Hon skall nu wara Drottningen min
"Och kronan af rödan guld bära."

Der breddes duk, de sattes till bord,
Der skänktes både mjöd och win,
Herr Axel han satt med sorgfullt mod
Och talte till käraßen sin:

"I sägen mig, Walborg, min ädla roß,
"Medan wi äro ena härinne,
"Hwad råd wi kunna uppfinna oß,
"Att wår sorg mätte förswinna!"

'Får jag Konungen, om det så går,
Så sker det ju emot mitt minne.
Om jag än lefde i tusende år,
Wär I mig aldrig af sinne.

"I högan loft will jag sitta med id
"Och wirka guldet det röda;
"Så sorgelig will jag lefwa min tid,
"Som turturduſwan mänd' göra.

"Hon hwilar aldrig på grönan gren,
"Hennes ben är' aldrig så trötta,
"Hon dricker aldrig det watten rent,
"Men rörer det förſt med fötter.

"Min Herre, I riden så luſtelig,
"Att ſkåda den wilda Rå,
"Alla de tankar, I fån' om mig,
"I låten dem ſnart bortgå!

"Min Herre, I riden så fröjdelig,
"Att ſkåda den wilda Hara,
"Alla de tankar, I fån' om mig,
"I låten dem ſtrax bortfara!" —

"Om jag än rider i roſende lund
"Och ſkådar de djur uti ſkogar,
"Hwad ſkall jag göra om natteſtund,
"När jag dock icke kan ſofwa?

"Mitt fädernesgods jag ſälier förſann,
"För ſilfwer och guld det röda;
"Se'n will jag draga i främmande land
"Och förja mig ſjelf till döda."

"Min herre, I ſälien ej godſet bort,
"Det är ſå ſwårt att miſta!
"Men ſänder bud till Herr Elfbjörn fort,
"Hans Dotter ſkolen I fåſta.

"Allhed, hans dotter, I fåſta må
"Och lefwa hos henne med åra;
"I moders ſtad will jag eder ſtå
"Och ſorgen ſå för oß bära." —

"Ingen ſkön Jungfru jag hafwa må,
"Och ingen troloſwar jag mig,
"Kunde jag ock Keiſarens dotter ſå,
"När jag nu icke ſick dig."

Erland Archebiſkopen ſwarade brådt,
Han klappade dem med åra:
"I ſågen hwaraunan i afton god natt,
"Det kan ej annars wara."

Den Archebiſkop han ſade fritt ut
Och kunde ſin tunga wäl röra:
"Skam får du Swarte-Bror Knut,
"Som häri ſtillnad månd' göra!"

Herr Axel bjöd den jungfru god natt,
Det gjorde han med ſtor ångſlan,
Hans hjerta war med ſorg belagdt,
Som fången i jern är fångſlad.

Skön Walborg hon går i högan loft hän,
Med jungfrurna, till att ſofwa,
Hennes hjerta det brinner af ſorg och mehn,
Som eld och ljuſan låga.

Wittida om den morgonſtund,
När ſolen ſten med allo,
Begynner Drottningen margelund
På jungfrurna ſna att kalla.

Drottningen bad jungfrurna i det ſinn,
Att wirka guldet det röda,
Stilla ſtod Walborg jungfru ſin,
Af ſorg hennes hjerta månd' blöda.

"Walborg, jungfru ſkön och from,
"Hwi är du ſå ſorgſe i hug?
"Det ſker dig åra och mycken mån,
"Att du bliſwer Konungens brud." —

"Jag heldre will hafwa Axel god
"Och leſwa med honom i åra,
"Än jag will hafwa en gåfwa ſtor,
"Den Norſka kronan att bära.

"Så litet det dock gagnar mig,
"Att mina wånner ſig glädja,
"När jag med tårar ſorgelig
"Min' kinder må dageligʼ wåta."

Detta stod nu en tid så rund,
Ja wäl uti månader tre;
Herr Axel och den jungfrun from,
De kunde hwarken leka eller le.

Der kom då örlig på det land,
Den fiende så stark mänd' waro,
Herr Hakon, Konungens son, försann,
Han mände det land förswara.

Kungen lät bjuda kring all sin land,
De lekte och lärde tillika;
Herr Axel, den högädle man,
Han mände dem icke swika.

Ty Konung Hakon han war ej sen,
I fält då mände han rida;
Han bjuder i landet hwar och en,
Som swärd kunde bära wid sida.

Han bjuder utöfwer all sin land,
Så många, som swärd kunde bära;
Herr Axel, den högädle man,
Han skulle hans höfwidsman wara.

Hans sköld war både hwit och blå,
Han kändes i marken wida;
Twå röda hjerton deri mänd' stå;
För åran då wille han strida.

När som de kommo på marken fram
Och sågo sina fiender glänsa;
Mer gall då mod och wäldig hand,
Och icke med jungfrur att dansa.

Herr Axel bedref så manlig' werk,
Sitt fädernesland till fromma,
För honom föllo de hofmän stark',
Han gjorde dem sadlarna tomma.

Han slog så mången tapper man,
Han trampad' dem under sin' hästar,
Han skonade ingen med sin hand,
Och helst de yppersta och bästa.

Han slog de Herrar utaf Upland,
Som redo de höga hästar;
Kung Amunds söner föllo för hans hand,
De grefwar och hertigar bästa.

Så tjockt de pilar flyga i skar',
Som bönderne, när de slå hö:
Hakon, Konungens son, blef sår,
Och snarliga måtte han dö.

Som nu Herr Hakon Konungason
Från hästen mände nedfalla,
Herr Axel, den ädle herren from,
Gaf sig derwid med alla.

"Hör du Axel Thordson kär!
"Du hämna tillfylles min död,
"Så får du landet och riket här,
"Och drägges wär sästemö!" —

"Tillfylles skall jag hämna din död,
"Att det skall spörjas till by,
"Jag skonar mig ej för slag eller stöt,
"Och aldrig skall jag fly."

Herr Axel ränner i hopen in,
Han war så wred till mod;
Ehwem, som honom möter, geswindt
Den slår han ned till fot.

Då föllo alle de starke män,
Som bönderne korn mänd' skära;
Herr Axel, den ädle swen,
Stod manlig och oförsårad.

Den herre så länge wärjade sig,
Tills han miste brynjan bäst,
Han stridde så friskt och mannelig',
Tills skölden blef klufwen allt slätt;

Han wärjade sig så mannelig' der
Och mände sig sjelfwer trösta,
Intilldeß att hans goda swärd
Det mände i sästet bristа.

Aderton woro de dödlige ſting,
Den herren han hade i bröſtet;
Se'n buro de honom i tältet in,
Så nödigt de honom miſte.

Af honom rann blodet ſå ſtridelig',
För ſegren då måtte han dö;
Det ſiſta ord, han talade för ſig,
War allt om hans fäſtemö.

"I ſägen ſkön Walborg ſå mycken god natt,
"Wår Herre ſkall för henne råda,
"I himmelriket wi finnas fullſnart,
"Och mötas gladelig båda."

In kom den lilla ſmådräng god
Och ſtod för bredan bord,
I talet war han både ſnäll och klok,
Han kunde wäl foga ſin' ord:

"I Jungfrur, afſäggen ſilke röd
"Och båren det hwita lin!
"Herr Hakon Konung är nu död,
"Och Axel, kär herren min.

"Död är Herr Hakon, Konungs ſon fin,
"Han ligger på döde bär.
"Det bämnade Herr Axel, herren min;
"Ty fick han ſitt baneſår.

"Segren haſwa de wunnit wißt
"All Norr'ges land till ära;
"Mång tapper krigsman har liſwet miſt,
"Ja, mången ädel herre."

Så ſwåra gret Malfred, Drottningen fin,
Det kan hwar moder wäl röna;
Skön Walborg ſörjer om käraſten ſin,
Hon wäter ſina kinder ſköna.

Hon talade ſtrax till tjenaren fin,
Bad honom haſtig att wara:
"Du hemta hit mitt förgyllda ſkrin,
"Du må det och ſtrax inbära.

"I spännen grå gängar' för karmen röd,
"Till klostret will jag mig gifwa,
"Jag glömmer aldrig Herr Arels död,
"Så länge jag här mänd' blifwa."

Utanför Marie kyrkogård,
Der trädde hon från sin karm,
Så sorgelig hon i kyrkan går,
Hon qwaldes med ångest och harm.

Gullkronan tog hon med sin hand,
Hon satte den på de stenar:
"Nu will jag aldrig hafwa man,
"Men lefwa en jungfru allena.

"Twå gånger war jag fästemö,
"Men aldrig brud kunde blifwa.
"Nu will jag uti klostret dö,
"Från werlden mig alldeles gifwa."

De buro fram det förgyllda skrin,
Deruti war guldet det mesta;
Det skiftade hon bland sränder sin,
De yppersta och de bästa.

Hon tog guld och det stora halsband,
Hwari de smycken mänd' hänga,
Fru Eskelin hon det gaf försann,
Som henne hade älskat så länge.

Så tog hon upp det stora guldband,
Dertill de spetsar fast bred',
Det gaf hon Herr Hakon med mun och hand,
Som swor med henne den ed.

Hon tog fast mycket silfwer och guld,
Wäl öfwer hundra gullringar,
Dem gaf hon de hertigesöner bäld',
Som lofwen med henne ingingo.

Hon gaf till kyrkor och scholor wäl
Och till dem, som skulle läsa,
För sin och sin kära wäns själ
Hon skiftade dagelig meßa.

Hon gaf till enkor och faderlös' barn
Och dem, som wandra om föda;
Till Sanct Annas beläte skön
Gaf hon gullkronan den röda.

"I träden fram biskop, är'wördig man,
"I wigen mig in med mull,
"Den klosterordning jag swår försann,
"Jag hoppas I warden mig hull!

"Herr Åke ärchebiskop kär,
"I wigen mig in för Gud!
"Jag kommer aldrig af klostret här,
"Förr'n jag bärs död härut."

Det woro så många grefwar bäld',
Som hade deraf stor harm,
Der de nu kastad' den swarta mull
Allt öfwer skön Walborgs arm.

Nu går skön Walborg i klostret der;
Hon lider så mycket twång,
Meßan hon aldrig försummar der,
Ej heller ottesång.

I klostret mången gifwen är,
Både jungfrur och dygdiga qwinnor,
Dock ingen så skön som Walborg kär,
Hwars like man näpplig' finner.

Bättre är det ej wara född,
Än städse i sorgen lefwa,
Med ängslan dagelig äta sitt bröd
Och aldrig rolighet pröfwa.

Gud den förlåte, som orsak är,
Att de ej samman må wara,
Som hafwa hwarannan af hjertat kär
Och älska med tukt och med åra!
Men lyckan hon wänder sig ofta om:

Hwad diktadt är eller sannt i denna folksång, kan i
lätteligen utforskas af chrönikorna; men förwißo säges, att

kan och kloſtret i Draksmark af Konung Hakon den Gamle i Norrige byggdes år 1234. Det kan wäl hända, att ſkön Walborg, når hon blef ſkiljd från ſin Axel, genaſt gick in i Draksmarks gamla kloſter, och att Konungen lät bygga om kloſter och kyrka till minne af ſkön Walborgs kärlek.

11. Oenighet mellan Waldemar och hans Bröder. Konungamötet i Fagra-Dal (1268).

Sedan Birger Jarl war död, wiſade ſig, att ett ſtöd war fallet från både Konungen och fäderneslandet. Den ſtraffdom tycktes hwila öfwer hans efterkommande, att de ſkulle hata och ſwika hwarandra inbördes. Waldemar war en fager, wälſkapad man, blid och behaglig i umgånge, ſärdeles med fruntimmer. Han war ock mycket godlynt och afhållen af folket, men derjemte föga förſigtig och mer fallen för wälluſt och weklig lefnad än djerfwa företag och manliga idrotter. Magnus war en lång mager man, med hwaßa djupa ögon, tunna blå läppar och ett mörkt långlagdt anlete, och blef han derföre af ſin ſwägerſka, Drottning Sophia, till ſpott kallad Mäns Kättilbötare; men ſådana och andra oförſigtiga ord af den qwicka ſwägerſkan gömde Hertigen i ſitt minne, och ſådant ökade icke ringa bitterheten mot brodren, Konungen, i hans afundſjuka, hämdgiriga ſinne. Jarlen hade före ſin död tilldelat honom, likaſom ſina andra ſöner, Erik och Bengt, hertigdömen, med ſlott och fäſten och nära konungslig magt. På Nyköpingehus ſatt Hertig Mäns och hade Södermanland till hertigdöme. Han höll ett ſtäteligt hof och hade många gäſter af utmärkta krigsmän och riddare bland ſitt hirdfolk. Der höllos ſtändiga lekar och tornerſpel, hwarigenom hans mån dagligen öfwades i wapen, och han likaledes ſjelf wann ſtort anſeende ſåſom wapengill man och ſkicklig uti allahanda idrotter, under det hans broder Konungen ſatt i fruſtugan och märkte icke, huruledes Hertigen wexte öfwer honom i magt och rykte. Hertig Erik war ſå wand af barndomen, att alla de råd, Mäns fattade, gillade han, och ſkiljde ſig ſällan ifrån honom. Derföre kallade den luſtiga Drottning Sophia

honom «Herr Erik Allsintet». Bengt hade Finnland till hertigdöme: han war en lärd och förståndig man, utan slärd och swek, och förde mycket öfwer den bitterhet, han såg tillwexa med hwar dag imellan sina bröder, till deras och fädernesländets förderf.

Konung Hakon Gamles son, Magnus, war nu Konung i Norrige. Han hade Drottning Sophias syster Ingeborg, och stadfäste den frid, som länge warit mellan deßa riken, wid det möte, Konung Waldemar hade med sin swåger i Lödöse. Så sände han ock Erik Glipping, sin gemåls syskonabarn och Konung i Danmark, helsning och bjudning till ett möte i Fagra-Dal, der Konungarne gästade tillsammans. Chrönikorna nämna intet om hwar det stället är beläget; men i gränsskilnaden mellan Swea- och Götaland å skogen Tiweden wistades Konungarne ofta den tiden, och kan den wackra skogsdalen Fagerlid, wid Kungsgården Elgarås, wål hafwa warit det ställe, der Konungarne möttes, emedan lid och dal på landtspråket den tiden i lika mening kunde brukas. Glad war då drottning Sophia åt sina fränders möte, men fick derwid, till sin olycka, stor längtan att ännu en gång se sin faders graf och sitt fädernesland. Så war nu mellan de tre nordiska riken frid och wänskap; men en gnista till inbördes krig och blodsutgjutelse war tänd i Hertig Magni bröst och wäntade nu blott på låglighet att brista ut i låga.

12. Om klosterjungfrun, Fröken Jutta och Konung Waldemar.

Jutta het Drottning Sophias yngsta syster: hon tyckes öfwergå sina sköna systrar uti fägring och hade många friare; men hon försmådde alla och blef klosternunna, sägandes sig alltid willja det förblifwa. Men någon tid efter Drottning Sophias besök i Danemark fick fröken Jutta en sådan stark trånad efter sin syster, att hennes fränder måste taga henne ur klostret och låta henne resa till Swerige. Konungen i Danemark lät då utrusta sin sköna fränka på det hederligaste och med lysande följe på denna färd; ty många woro de unga riddare, som wille beledsaga den fagra konungadottern. I

Uppsala glömde icke heller Konung Waldemar, hwad som kunde tjena till den fagra swågerskans ståtliga emottagande; han for henne sjelf med stort följe af sitt hoffolk till mötes. Så talas härom i den gamla chrönikan:

"Konung Waldemar lät mot henne fara
"Riddare och Swenna, en wånan skara;
"Den tid, hon till Swerige kom,
"Då war hon icke utan som
"En ångel wore af himmelrik;
"Så war hon stolts och höfwelik."

I Konungens hof, och hwar han gästade å sina gårdar, war lek, dans och qwinnoglam. Men på Nyköpingahus öfwade Hertig Magnus sitt hirdfolk i ridderliga idrotter och wapenlekar, och samlades fördenskull till honom de utmärktaste unga mån så in- som utländes ifrån, hwaraf hans styrka och anseende icke ringa ökte. Imellertid glömde Waldemar alla wigtiga angelägenheter, emedan den unga klosterjungfrun upptog både hug och tankar, och gick det den fagra Jutta likaså, att hon glömde både skyldskap och klosterlöfte för sin kärlek skull till Konungen, såsom i chrönikan säges:

"Med Konungen war hon så kär,
"Att han kom henne alltför när.
"Då Drottningen fick detta weta,
"Röd och blek och många leeta *)
"Gick hon å sina wåna kinder.

Hertigen wisste wäl så laga, att det ingalunda blef förboldt, når Jutta födde en son; emedan Magnus alltid smickrat de andeliga och gifwit dem stora förmåner, blef ock Konungen efter tidens lagar på det strängaste dömd, sårdeles som Jutta war en klosterjungfru och honom närskyld, så att han måste till bot och försoning lemna rikesstyrelsen i Hertigens händer och företaga en wallfart till Rom och den Heliga Grafwen. Den o-

*) Leet betyder färg; ha många leeta är flista färg. Häraf orden röd-leet, hwit-leet; Leet-lafwen (i Westergötland), färglafwen.

lyckliga Jutta och hennes son, som kallades Erik, höllos sedan fångsliga på Lagholms Slott i Halland, der ännu wid Laga-ån fornlemningar finnas efter det gamla slottets murar och wallar. Denna konungason fick sedan Marks härad i Westergötland samt städerna Malmö och Trelleborg i förläning. Han räknas som ättfader för de adliga ätterna Lewenhaupt och Lejonhufwud i Swerige. Somliga säga, att Konungadottern Jutta uti ett kloster i ellofwa år begrät sin olyckliga kärlek, hwarefter hon fick ro i grafwen.

13. Om Domkyrkans inwigning i Östra Aros och Erik den Heliges helgedoms flyttning från Gamla till Nya Uppsala, den 24 Januari 1273.

På de gamla runstafwarna utmärkes Distingsdagen, då det hedna midwintersoffret hölls i Uppsala, men sedan meßa och marknad, med en bödskalle mellan twänne korslagda ben. Detta är ett minne af det stora mötet i Uppsala, då Konung Waldemar samlade Biskopakne och rikets Herrar, att öfwerflytta Sanct Eriks ben och helgedomsskrin från deras första hwilostad till den nya domkyrkan, som ock då blef högtidligen inwigd. Konungen sjelf gick i den stora proceßionen från Gamla Uppsala, och helgedomarne, Sanct Eriks och de framlidne Archebiskoparnes ben, buros af Biskopar och prester under högtidlig sång, att nedsättas i det härliga Herrans tempel, Nya Uppsala domkyrka, der de nu förwaras. Den stora folkmängd, som war samlad till Distingen, åtföljde de heligas högtidliga begängelse, och sjungo alla, som då afhörde meßan, aflat och syndaförlåtelse. Sedan begicks minnet af denna St. Eriks förflyttelse-fest årligen på den dagen, och bars då helgedomaskrinet med St. Eriks ben af sjungande prester och klosterfolk fram och åter mellan deras gamla och nya hwilostad, beledsagade af det talrikt samlade Distingsfolket, som med andakt åhörde psalmsången under wägen och sedan meßan i domkyrkan.

14. Om begynnelsen af ofriden mellan Konung Waldemar och Hertig Magnus. Hallnaboerna winna sin byskog.

Wåren efter Sanct Eriks flyttningshögtid utbröt osämjan mellan Birger Jarls söner, Konung Waldemar och Hertig Måns af Södermanland samt Hertig Erik af Småland. Wid byn Hallna, på insjön Wikens strand i Westergötland, är ett berg, kalladt Walaklef, der en Konung haft sitt läger, och i sjön en wik, kallad Walawik; må hända är det af Konung Waldemars första strider, att de så blifwit kallade Waldemars Klef och Waldemars Wik. För de goda råd, som en bonde, benämd Mårten i Hallna, gifwit Konungen, och det bistånd, landtfolket gjort mot fienden, fick byn den når intill liggande skogen till byskog och stora friheter för byn, genom Konung Waldemars bref af samma år. Sedan rätta förhållandet med deßa händelser fallit ur minne, har häraf uppkommit följande saga: En Konung Wale (Waldemar) kom med krigshär westan ifrån och lägrade sig på det berg, som deraf kallades Wala Klef. I byn Hallna låg den fiende, han sökte, och som, oberedd på anfallet, förtrodde Mårten i Hallna sina bekymmer. Då rådde honom Mårten att draga ned på wiken, der afbida Wales anfall och imellertid söndersäga isen. Detta lyckades så, att Wale, som obetänksamt lät sitt folk rycka fram mot fienden, förlorade der i wiken hela sin här. Deraf fick wiken namnet Wales-Wik. Men Mårten i Hallna fick den belöning, att, så mycket han kunde på en dag löpa omkring af skogen, det skulle tillfalla byn, och intog han då all den skog, som sedan tillhört Hallna, men dog om aftonen af för strängt springande. När bönderna draga sina fisknät i wiken, händer ofta, att stridswapen, en hästsko eller sporre fastnar i nätet; allt påminnelse, att en strid i fordna tider stått der på isen. Det har med deßa händelser gått som ofta sker, att en förwexling af namn egt rum. Att Konung Waldemar gifwit skogen till Hallna, läger Konungabrefwet. Sålunda war det wål Konung Waldemar, som fick bistånd af Mårten.

Twänne år härefter, sedan Konungen hemkommit från

sin botgörings- och pelgrimsfärd, hade han mot högsommaren en sammankomst med sina bröder i Strängnäs. Sålunda nämnes i gamla chrönikor orten:

Det hof war i Tranöjanäs
Om sommaren, då löf och gräs
Hade sig widt om werldena sprida.

Men Magnus hade, under sin swaga broders frånwaro, förstått att draga till sig landets mägtigaste slägter och så befästa sin öfwermagt, att han ingen förlikning önskade, utan tillsade han nu sin broder öppen fejd och undsade honom tro och huldhet. Biskop Bengt, deras broder, kände ännu icke sin broder Hertig Magni hårda och ärelystna sinne, utan bjöd bröderna sitt hertigdöme till delning, om de wille försonas. Magnus log i sitt sinne åt hans fromhet och gick hotande från sammanträdet samt for till Danmark, der han af Konung Erik Glipping fick bistånd i folk och penningar till ett krig mot sin broder. Sedan begaf han sig till Tyskland och wärfwade der mycket krigsfolk, och war denna här wäl utrustad med wapen och kläder, likasom Hertigens riddare woro wäl öfwade och skickliga till att anföra densamma. Men Konungen i Danmark hade till följande året betingat sig god betalning för kostnad och penningelån. Det skulle det olyckliga fäderneslandet umgälla.

15. Fortsättning af berättelsen om striden mellan Konungen och Hertig Magnus. Slaget wid Hofwa (1275).

I Göta rike framtågade mot skogarna en här, mest bestående af utländsk, hurtigt och wälklädt manskap. Framför fylkingarna redo stätligt klädda riddersmän; men främst bland dem i lysande rustning en hög, mager gestalt med mörkt långlagdt anlete, rödt hår och skägg samt djupt liggande, gnistrande ögon. Det war Hertig Magnus. Bland de öfriga urmärkte sig en ung man i sin blomstrande ålder, med friskt och rundlagdt ansigte, glad och wänlig blick samt ett fritt och hurtigt wäsende. Det war den stränge riddaren Marsk Sti

Andersson af Danemark. Hertig Erik war af barndomen wan att lyßna till sin broders råd och följde honom åfwen nu med sitt folk af Småland. Grefwen af Halland, Jakob Porse, war ock med sitt folk kommen, Hertigarne till mycken styrka, och sade Magnus sig intet annat förmoda, än att han skulle winna Konungadömet, eller skulle han sätta lifwet till i den striden.

Konung Waldemar hade utsändt härbud, och, eftersom han hade mycket medhåll af landtfolket, hwilket af ålder alltid helst följt sin Konungs baner, blef hans här wida större än Hertigarnes. Med densamma drog han frimodigt ned mot skogarna, som på westra sidan dela riket i Nordanskogs och Sunnanskogs. Han war mycket stormodig, sägande: «Mindre skall min broder winna än Swerige!» Wid slutet af Tiweden mot Götalandet, der Fägreskogen, Fägremo kallad, wid Fagralid tager sin början, är ett trångt paß mellan moras, berg och sjöar. Der har af urminnes i ofredstid ett wakthåll warit wid byn Hofwa, emedan ingen fiende kan å annan wäg än den, som går derigenom, komma upp åt landet. Der möttes båda härarne. Men Drottning Sophia följde Konungen; och i förlitande på den stora bondehären stadnade de med de förnämsta af sitt hoffolk på Ramundaborg, lekande och spelande schacktafwel, medan bondehären, utan skicklig anförare och i oordnade fylkingar, drog öfwer Tiweden till Hofwa, der bönderna knappast hunnit samla sig, förrän Hertigen dem anföll, nedergjorde en stor del, och de öfriga gåfwo sig på flykten samt intogo skogarna. En riddare af Konungens hofmän, som warit med i Hofwa slag, kom inspringandes på Ramundaborg. Han war sårad och blodig, och föga tröstande woro de tidender, han förde om slagets olyckliga utgång. Då stod Drottningen upp från schackbordet och märkte wäl, att Kåttilbötaren skulle hålla de ord, han henne hade sändt, att han «wäl skulle böta hennes kättlar.» — Den sårade riddaren rådde nu Konungen att draga sig något tillbaka, samla sitt skingrade krigsfolk kring sitt baner och göra upprorshären motstånd. Så djerf och trygg Konungen förut warit, så förskräckt blef han wid denna underrättelse och tog helt hastigt

flykten genom Wärmland, ämnande sig till Norrige. Men, som Waldemar aldrig kunde försumma någon stund att äta och sofwa, upphunno honom Hertigens utsände i ett härberge, der han satt till bords, och förde honom fångslig till Nyköping. Magnus sade honom då, huru han hade sin Drottning att tacka för sin ofärd; och tyckte han sig wisa sin broder, den olyckliga Konungen, stor nåd, när, på ett Herremöte i Uppsala, han tog blott den bästa delen af riket, eller hela Swealand, allt intill Tiweden, lemnande Waldemar till rike landet sunnanskoge. Pingstaftonen derefter lät Magnus, efter gammal landssed, utkora sig till Konung wid Mora stenar, och kröntes han Pingstdagen af Ärchebiskop Folke Johansson i Uppsala.

16. Minnesmärken och Sägner om Göta Konungen Waldemar samt slutet af hans regering.

På en sandås i Östergötland, icke långt från Wetterns strand, hafwa lemningar funnits efter en gammal borg, der en Konungason eller Riddare Lönnewål (Lönnewold?) bott, och till borgen säges fordom hafwa legat en stad, efter hwilken några gator ännu utwisas wid byn Lönsås eller Lönnewålsås, kallade Kyrkgatan, Prestgatan, Bläswädersgatan, Kör-sagta-gatan och Dödsgatan. Konung Waldemar säges hafwa hållit sitt hof på denna borg, och nämnes en äng Kunghögshagen. Wid Skefwe och Bonnarp har kungsladugården warit, och nedanför kyrkan, der fordom warit sjö, wisas ett ställe, der Konung Waldemars brygghus har stått. Lätteligen kan det wål hafwa händt, att namnet Waldemar i folkets sägner och wisor på wanligt sätt blifwit tillbråkadt, så att deraf blifwit Kung Lönwål. Han säges ock hafwa byggt Lönsås kyrka, den de tjocka murarne och tornets skapnad wittna warit bland de äldsta i landet.

Men i Westergötland, på en behaglig landthöjd, wid stranden af elfwen Tidan, der utsigt är mot Wettern och Östgötalandet, låg den gamla konungaborgen Ettack, der Konungen i sina lätta dagar, då den unga Jutta först hade intagit hans sinne och delade hans nöjen, mycket hade

wistats: der blef nu hans konungsliga säte såsom Götalandets Konung. Dock warade icke mycket länge denna frid mellan Birger Jarls söner. Konungen i Danemark fordrade sextusende mark lödige silfwer och dertill en summa penningar, enligt hwad Magnus uti sin nöd hade lofwat; men Magnus förebar, att Danska krigsfolket med härjning och rånande hade farit fram i Swerige efter Hofwaslaget, och tyckte han sig hafwa nog skäl att afräkna detta på sin gäld. Då utbrast med Danemark krig, som gick så till, att Konungarne härjade och brände i hwarandras land, och Magnus for fram med stor förödelse i Halland och Skåne allt intill Rönne Å, der Danskarne hade upprifwit bron och hejdade hans grymma framfarande. Då war ock sent på wintern, hwarföre han återwände till sitt land igen. Waldemar och Sophia sägas hafwa deltagit i de Danska oroligheterna, i förhoppning att återwinna hela riket; men häraf fick Magnus anledning att hämnas och tog från den swaga Konungen icke allenaft den del, han hade af riket, utan till slut äfwen hans fädernearf. I denna ofrid förstörde ock Magnus Waldemarsstad, som nu är Lönsås och allt sedan förblifwit en obetydlig ort. Hertig Erik af Småland war då redan död och begrafwen i Warnhem hos sina fäder; men Waldemar höllS sedan fängslig intill sin död.

Westergötland blef särdeles plägadt under deßa oroligheter, och blef det gamla Axewalla slott af Erik Glipping intaget och wid hans aftågande förstördt. Då stöflades och brändes äfwen staden Skara af de Danske.

17. Marsk Stigs Wisorna.

Riddaren Marsk Stig Andersson, som war Danska hjelphärens banerförare i Swenska broderkriget, war af folket i hela Norden mer än någon Konungason prisad i sägner och sånger. Han war wänsäll och glad i sin gästsal, der sådana hofmän drucko, som föga gåfwo Konungens efter i lysande rustningar och än mindre i mandom. Å tinget war han blid och wänlig mot folket och styrkte gemenligen deß sak mot wåld och olag; och i striden war städse hans swärd det mest fruktade, och baneret stod derföre säkraft i hans hand.

Om de ståtliga gästabuden, han tillställde, sjunges i en gammal, fast nu till stor del glömd, Swensk folkwisa: Stige han gångar sig till malmorsten, Der bjuder han Konungen med sig hem, Så fröjdelig! Så bjuder han Konungen och alla hans mån, Så bjuder han sjelfwa Drottningen med.» Om den rikedom och prakt, som rådde i hans riddareborg på Jutland, sades underlig' ting i folksången: «När som de kommo till Stige Lilles port, Der spelar en hind, och der dansar en hjort, Så fröjdelig!» — «Och när som de kommo till Stiges gård, Gårdsgårdarne woro af jern och stål. Och golfwet det war af malmorsten, Och wäggarne lagde med hwitt fileben.»

Ryktbar och omtalad war wäl Marsk Stig såsom en skön Riddersman, utmärkt af sin höga ätt och mandom i striden, dock mest för sina olyckor och sitt mod att dem bära. Och mången gång har ungdomen i Norden hört med tårar sången om Marsk Stigs små Döttrar, som fattiga och fridlösa, efter både moders och faders död, wandrade kring werlden. Anledning till deßa olyckor war det wåld, som den lättfärdige Konung Erik Glipping af oloflig kärlek öfwade mot hans husfru, den sköna och dygdiga Fru Ingeborg, medan Marsken war i det Swenska kriget mot Hertig Magnus, såsom här förtäljes:

Första Wisan.

Huru Marsk Stig sändes i ledung med rikets Baner, och Konungen besöker Fru Ingeborg.

Marsk Stig han utaf landet drog Och wann både heder och ära;
Men hemma Konung Erik satt, Han lockar hans hjertans kära. —
Men Fruen sitter på Seeland, Så mycket der hon förjer.

Konungen sänder Herr Marsk Stig bud: Han skulle i örlig fara;
Sjelf wille han, Konungen, hemma blifwa Och taga hans husfru wara.
Men Fruen sitter på Seeland, Så mycket der hon förjer.

Ja der kom en liten smådräng, Han war wäl swept uti mård:
Här håller Konung Erik; liten småswen Allt utanför wår gård.
Men Fruen ꝛc. ꝛc.

Och upp stod den unga Herr Marsk Stig, Han klädde sig för sin sång.
Så gångar han sig i gården ut, Att tala med Konungens swen.

"Hörer I det, Marsk Stig Andersson, Jag will eder det ej fördölja:
"I stolen fara till Konungens gård, Nu strax I stolen mig följa." —

"Och hör du, kära liten smådräng, Allt hwad jag nu spörjer dig:
"Wet du något af Konungens lönliga råd, Du dölj det intet för mig!" —

"Inte wet jag af Konungens råd, I sån det wäl sielf snart höra,
"Förutan det, I skall i ledung i år Och Konungens baner utföra." —

Herr Marsk Stig inför dörren nu steg, Sin harm han ej kunde gömma:
"Så men må du weta, stolts Fru Ingeborg: Nu framgånga mina drömmar.

"Jag drömde allt om min goda häst, Han lopp till willande sto;
"Det wäller: jag bilswer wäl slagen till jord, Och min gängare löper mig frå." —

"I tigen nu still', min ädle Herre! — I talen nu icke så! —
"Den rike Christ' i himmelrik' Han eder wäl bewara må!" —

Det war unga Herr Marsk Stig, Han rider i Konungens gård,
Och ute står Dana Konungen, Han war wäl swept uti mård:

"Hör du unga Herr Marsk Stig! Jag will dig gifwa något att göra:
"Du skall fara i ledung i år; Mitt baner det skall du föra." —

"Och skall jag fara i ledung i år Och wåga för Eder mitt lif,
"Så wakten I mig den' sköna Fru Ingeborg, Hon är mig så kärt ett wist" —

Det swarade den unga Konung Erik, Han smilade under skinn:
"Henne skall icke mer' till skada se, Än hon wore syster min.

"Fullwäl skall jag wakta Fru Ingeborg, Fullwäl skall jag henne gömma,
"Henne skall icke mer' till skada se, Än I wore sielfwer hemma." —

Det war unga Herr Marsk Stig, Han drog af landet hän,
Hemma satt den wäna stolts Ingeborg, Med ängst och mycket mehn.

Det war Konung Herr Erik, Lägger'sadel på sina hästar;
Han will sig rida allt upp åt land, Den sköna Fru Ingeborg att gästa,

"Hel, ſitten I Fru Ingeborg! Och, willen I wara mig huld,
"Då ſyr I mig en ſkiorta af ſilke Och ſticker den wäl med guld!" —

"Syr jag Eder, Herre, en ſkiorta af ſilke Och ſticker den wäl med guld,
"Spörjer det unga Herr Marſk Stig, Han bliſwer mig aldrig huld." —

"Hör I det, ſtolts Fru Ingeborg, I är en liljewand;
"I må wäl wara aldrakräſten min, Medan Stig han är ſierran af land!" —

Då mälte den ſköna Fru Ingeborg, Hon war ſå wänt ett wis:
"Förrän jag ſkulle Marſk Stig ſwika, Förr ſkall jag låta mitt lif." —

"Och hör I, ſtolts Fru Ingeborg, Will I nu bliſwa min kära,
"Hwart det finger, är uppå eder hand, Det röda guld ſkall det bära! —

"Marſk Stig han haſwer mig gullringar giſwit, Guldkedjor om min hals;
"Och weten det, I Konung Herr Erik, — Jag bliſwer honom aldrig falſk!

"Det loſwaden I ungan Marſk Herr Stig, Då han ut af landet for,
"Att I ſkulle mig ſå wakta och wärna, Som jag eders ſyſter wor'." —

Det war den ſköna Fru Ingeborg, Henne gjorde det meſt qwida,
Både arla och ſärla tid och ſtund Mänd' Kung Erik till henne rida.

Det war den unga Konung Erik, Gjorde hennes ſorg ån wärre;
Den ſtund, Herr Marſk Stig i ledung war, Tog han med wäld hennes åra. —

Det war unga Herr Marſk Stig, Från ledung hem han drog,
Så ſtarka woro de tidender, Som kommo der honom emot.

När han war kommen i landet hem Och red uti ſin gård,
Icke ſå tröſte Fru Ingeborg Der ut emot honom gå.

Det war unga Herr Marſk Stig, Han träder inom port;
Men ej tröſte ſtolts Fru Ingeborg Stå upp och gå honom emot.

Länge ſtod der unga Herr Stig, Wid ſig då tänkte han:
"Hwi mände icke min wäna huſfru Taga bättre emot ſin man?"

Det mälte den ſköna Fru Ingeborg, Och henne rann tår uppå kind:
"I waren wälkommen, Herr Marſk Stig, Aldra käraſte Herren min!

"Och hören I det, Herr Marsk Stig, Hwad jag mänd' för Eder kära:
"Konung Erik han hafwer mig tagit med wåld och skiljt mig wid min ära.

"Den tid, I ut af landet drog, War jag en stolts Riddares wif,
"Nu är jag Drottning i Danemark; Det kränker mitt unga lif." —

Det war unga Herr Marsk Stig, Han drager ut sitt swärd:
"Och, är det sannt, du säger för mig, Den död är Konungen wärd.

"Och ingen sömn jag sofwa will Uti eders hwita arm,
"Förr'n jag har slagit Konung Erik, Som giort mig denna harm.

"Och aldrig jag sofwa will någon sömn, Fru Ingeborg! wid'eder sida,
"Förrän jag slagit den lede Wäldsman, Som mig hafwer giort denna qwida." —

Marsk Stig låter wäpna sina goda män I brynja och pantsarring;
Så rider han till Skanderborg, slämmer Konungen der till ting.

Det war Danska Drottningen bold, Såg ut genom windögat wida:
"Der rider den unga Herr Marsk Stig, Hwarthän mänd' han wäl ryda? —

"Och der rider unga Herr Marsk Stig, Han rider sig sunnan för å;
"Hwar och en Swen han med sig har, Den liknas wid dufwan grå."

Det war unga Herr Marsk Stig, Han inför dörren steg;
Det war Danmarks Drottning så slug, Med spotska ögon honom neg.

"Du war' wälkommen, Dus van Hus! Du skall wälkommen wara;
"Blifwer du Konung i Danemark i år, Det kommer dig så litet till ära." —

"Och icke så heter jag 'Dus van Hus'; — Hwi hänen I mig så?
"Men wäl känner jag Peder Haddingsson, Han i Edra armar låg.

"Skall jag icke här få annan bot För all min harm och wända,
"Så klagar jag å landsting för menige man, Huru mig är gånget tillhanda.

"Först klagar jag min stora nöd Och kräfwer rätt emot swek;
"Och, får jag då icke bättre bot, Så börja wi en annan lek."
Men Fruen hon sitter på Seeland, Så mycket der hon förjer.

Andra Wisan.

Marsk Stig undsäger Konungen sin tro på tinget i Wiborg.

Marsk Stig han waknar om midjenatt Och talar till Fru Ingeborg så:
"Mig hafwer drömt så underlig dröm: Gud nåde, hwad hända oß mä! —
Min ädle Herre, den unga Marsk Stig!

"Jag drömde, att mitt stora skepp War wordet en så liten en båt;
"Borta war både styre och stam, Och landet kunde wi icke nå.

"Jag drömde, att mina jagthundar små Woro wända till willande swin;
"Och de hade brutit min örtagård Och kastat mina blomster omkring.

"Jag drömde om mina raska hofmän: Wi redo öfwer bredan bro;
"Min gängare han slog mig under sig Och lopp till willande sto." —

Då målte stoltan Fru Ingeborg, Hon swarade sin Herre så:
"Det wet allena Gud i himmelrik, Huruledes wär skepnad mändgå.

"I hwilen och glömmen edra drömmar, Ädle Herre, I akten ej dem!
"Det betyder wåra bomän*) och bönder, De föra oß skatten hem." —

"Det är hwarken borgare eller bönder, Fast dig nu tyckes så:
"Det är wißt Konung Herr Erik, Han will mig å landsting beskå."

Marsk Stig läter wäpna tolfhundrade män, alla klädda i jernet det hårda;
Så rider han sig till Wiborgs by, Konungen wäl möta han torde.

Och främst så rider unga Marsk Stig, Han war i hugen så tröst;
Efter rida alla hans goda hofmän, Och dem lyste guldet å bröst.

Det war unga Herr Marsk Stig, Han träder i salen in,
Och alla Riddare och Riddares mån Stodo upp, når han steg in.

Så gängar han å landstinget fram, Han förer sin klagan an;
Det förtröt både bönder och borgare, Också hwar ädelig man:

*) Bomän betyder köpmän, hwilka i sina bodar uti köpstäderna handlade för de rika herrarnes räkning och gäfwo sina förlagsmän deras årliga andel.

"Mig hafwer skett så stort ofog, Det mände med sorg jag kåra:
"Min husfru hon är med swek och wåld Af Konungen wanärad."

Och upp stod Konung Erik så brådt, räckte honom hwitan hand:
"War wälkommen, unga Herr Marsk Stig, Hit hem från främmande land!"

Swarade honom Herr Marsk Stig, Han war i hug så wred:
"Så illa spillde jag min möda, Der jag i striden red.

"Jag gick i sedung att wäga För land och rike mitt lif:
"Hemma sitter Konung Erik, Wåldtager mitt wäna wif." —

Då swarar han, Konung Herr Erik, Och smilar under skarlakanstinn:
"Fru Ingeborgs ja och willja War likaså god som min." —

Swarade honom Herr Marsk Stig, Då war han än mindre glad:
"Hån och olycka följas åt: Så gammalt ordspråk qwad.

"I togen min husfrus åra med wåld Och förden oß i denna nöd;
"Nu minnens det, Konung Erik, Edert lif I dermed förbröt!" —

Marsk Stig han gångar af tinget ut Och tager utaf sin hatt:
"I dragens till minne hwar årlig man: Jag har Kungen min tro undsagt!" —

"Hör du, unga Herr Marsk Stig, låt fara sådana ord;
"Jag will gifwa dig fästen och borg, Och guld och grönan jord!

"Åtta utaf de bästa slott I Danemarks rike det bolda
"Jag dig till försoning bjuda will, Dem må du wäl behålla!" —

"Ditt guld, dina fästen och borgar, De komma ej i min hug:
"Den gerning, som du öfwat, Jag wille den wore ogjord!" —

"Icke så rider du, Marsk Stig, så stark, Jag kan ju mig taga till wara;
"Och will du icke wara min wän, Jag fruktar deraf ingen fara." —

"Och icke rider jag så stark öfwer mark, Att I ju åren mig lika;
"Men hafwen I det ej tillförene hört, Att magt får för sticklighet wika?

"Icke är jag så sträng eller stark, Jag kan eder wägen förmena;
"Man finner dock stundom liten windthund så karsk, Han jagar en hjort allena.

"Jag för ej heller glafwen så många som du, Att jag kan förhindra dem päfz
"Men stundom kan wäl det hända sig så: En liten tufwa hon stjelper ett laß." —

Så rider han, den unga Marsk Stig, Till Fru Ingeborgs sal så fort:
"I waren wälkommen, min ädle Herre! Eder mandom hafwer jag sport.

"Ond man är feg: I frukten ej Den wäldiga Konungs hand,
"Honom må hwarken lekt eller lärd Vida i hans gamla land!

"Jag har så ädel en syfterson, Han tjenar Konung Erik så närz
"Han gifwer oß det lönliga bud, När Konungen allena är.

"När I hafwen slagit det pantherdjur, Som blott sofwa och dricka lyfter,
"Konung Erik i Nor'ge han står oß bi Med skepp och männen de tröfte.

"I dragen till Hjelm, I byggen der slott, Som ingen kan öfwerwinna,
"Der Jutland och Seeland och andra land Så när' omkring wi händ' finna.

"I blifwen en Herre och lefwen glad; Min sorg, hon mig grämer till döda.
"Så gerna jag dör och skiljes härifrå, När I hafwen hämnat min möda.

"Slått aldrig war jag glad eller nöjd, Sedan Glipping gjorde mig wända:
"Christ' signe Eder, min ädle Marsk Stig! Händ' allt Eder wäl gå tillhanda!

"Christ' signe wåra döttrar, det ädla blod! För dem jag bär stor qwida:
"Så wißt i år jag lägges på bår, De ädla små, de fara så wida.

"Kran hon swarar för ärlig sak, Derwid må ingen sig skämma:
"Det waknar dock upp, det blifwer ej glömdt, När Gud will rättwist dömma.

"Så lid hwad Gud skickar, kär' mannen min! Han skall Eder ingas lund' swika:
"Mötas wi ej förr och talas wid, Så mötas wi i himmelriket!" —
Min ädle Herre, den unga Marsk Stig!

Tredje Wisan.

Kung Erik Glippings jagt och sista natt i Finderup.

De äro så många i Danemark, Som alla willja Herrar wåra,
Och de redo sig till Ribe by Och låto sig kläder ståra. —
Och nu står landet uti wåda.

De låto sig ståra kläder ny, Grämunkabrödernas lika;
Det gjorde de icke för annan sak, Än de aktade sin Konung att swika. —
Och nu står landet uti wåda.

De waktade på honom ofta och tidt, De waktade på honom alltida,
Men aldramest i den osälla stund, Han skulle till Finderup rida.
Och nu står ꝛc. ꝛc.

Det wälde hon Fru Ingeborg, Herr Marsk Stigs wåna wif;
Hon lade med Ranild de swekfulla råd, Som kostade Kung Erik hans lif.

Ranild han war hennes systerson, Han tjente Konung Erik så när;
Han sade honom, af hjort och hind Hwar mest det i skogen är:

"Jag will Eder wisa, hwar hjort och hind De leka i grönan lund;
"I rider dit bort med dogg och hund Uppå så kort en stund! —

Konung Erik bjuder den liten smädräng Lägga sadel på gångaren grå:
"Jag will mig rida till Nord-Jutlands ting, Att se, huru der mände tillgå." —

Så bad han alla sina goda hofmän I Wiborg om härberg' att höra;
Han tänkte intet på det stora swek, Som Ranild aktade göra.

Och Ranild han red den lönliga stig, Att Konungen wiste det fisst;
Det will jag eder säga för sann, Han gjorde det med storan list.

De jagade hjort, de jagade hind, Också den snabba räf;
De jagade den dag så lång, Att mörkan natt föll på.

Då mälte Konung Herr Erik, Honom war hjertat we:
"Nu hjelpe oß Gud och Sancta Gertrud! Wi äre på willande leb." —

Men, skådade han sig litet omkring, Då låg ett litet hus
Bland täta buskar honom når, Der brann både eld och ljus.

Han wille freſta ſin lycka då Och gick hän, der huſet låg;
Der inne fann han ſå ſtön en Jungfru, Som någonſin öga ſåg.

Han helſade henne, ſå liſtelig' tog Han henne i famnen ſatt:
"Och hör I det, min ſtöna Jungfru, Jag ſofwer hos Eder i natt!" —

Swarade då den fagra Jungfru, Så hjertelig der hon log:
"Swaren förſt I, Konung Herr Erik, Fru Ingeborg, Som I bedrog!

"Swaren förſt, för både Gud och man, Så mången ädel mö,
"Som I från glädje och åra ſtiljt! — Det wållar dock Eder bödd." —

"Och weten I det, min ſtöna Jungfru, Så weten I wål mera:
"I ſägen mig, hur' länge jag leſwa ſtall, Jag loſwar Eder lön och åra." —

Swarade ſå den ſtöna Jungfru: Till mina ord I akta mä:'
"I ſpörjer den lilla hake, Som Edert ſwärd det hänger uppå

"Och willen I weta deras tal, I räknen på Edert hälte:
"För de grämunkakappor I wakten Eder wäl, De ſkjuta mång raſk en hjelte!"

Och det war Konung Herr Erik, Han grep efter Jungfrun fort:
Hon war ſwunnen undan hans hand Så haſteliga bort.

Så länge Jungfrun med honom talte, Så hade hon eld och ljus;
Nu ſtod han i mörka ſkogen, Förſwunna woro bäd' eld och hus.

Det war Ranild, den Konungen ſporde, Han gaf honom det till ſwar:
"Wi rida ur tjocka ſkogen, Medan månen ſtin' icke klar."

"Här ligger en by, heter Finderup, Den är oß aldra näſt;
"Draga wi dit och hwila, Det är oß i afton bäſt." —

Så redo de ſig till Finderups by Och wille der låna hus;
Det war ſå långt lidet på aftonen, Släckt både eld och ljus.

De togo in i Finderups lada, Och ingen man dem kände;
Konungen kom ej då i ſinn, Hwad ſedan honom hände.

Då talade Konung Herr Erik, Han hade ſå ſtor oro:
"Ranild, du ſläng wäl dörren, Du må wäl wara mig tro? —

"Du ſläng ſå wäl den ladudörr, Så wäl jag dig derom tror;
"Du tänk på den unga Herr Marſk Stig! Du minnes wäl hans ordt" —

"Jag har satt rigel, Jag har satt stång, Och dertill bommen tjock.
"Icke är den man af qwinna född, Som dörren kan upprycka.

"Min swåger, Marsk Stig, är snar till sinne Och underlig i sina ord;
"Nu, min ädle Konung Herr Erik! Sitter han som båst wid bord.

"Wipan will ju wärja hwar enda plats, Som uti marken månd' stå,
"Och kan icke wärja den lilla tufwa, Som hon skall bygga uppå." —

Det war icke rigel, det war icke stång, Som månd' för dörren stå;
Det will jag för sanning säga, Det war bara halmstrån två.

Det war icke heller en bom så tjock, Han satte för den port;
War bara en halmtapp, mjuk och lätt, Den wädret blåste bort.

Der kommo ridandes i den gård De munkar med kappor grå;
Det töfwade icke länge, De wiste, hwar Konungen låg.

De stötte på dörren, det war utan skämt; De stötte med glafwen och spjut:
"Du statt upp nu, Konung Herr Erik, Och kom till oss härut!" —

Då swarade Ranild Unge Och tog till orda så:
"Icke är Konung Erik härinne; Det aldrig I tänka må." —

Och det war både hö och halm, Han öfwer sin Herre drog:
Så pekade han noga uppå det rum, Der Konung Erik låg.

De släckte de wartjus ut med hast, Som öfwer Konungen brunno.
Och tysta sutto Konungens små swenner, Så swåra deras tårar runno.

"Och hör du, Ranild Jonsson, min Swen! Will du nu wärja mitt lif,
"Så gifwer jag dig min syster så wän, Hon warda skall ditt wif." —

Och Ranild högg i den breda wägg, Han högg i hårdan balk;
Han högg båd' hit och dit; sin Kung Han wärjade som en skalk.

De stungo Konungen wid hjertat näst, Stungo honom i bröstben;
Med sexton och syratio dödelig' sår De gjorde honom mycket mehn.

Det skedde allt om Sanct' Cicilie natt, Så heliga woro de tider,
Den Herre blef mördad. Fru Ingeborg blef Dock icke skiljd wid sin qwida.

"Och hwem will rida till Wiborgs by? Och hwem will nåt riket bli wa?
"Och hwem will rida till Skanderborg Och Drottningen tidender gi wa?" —

Och ingen will rida till Wiborgs by Och följa den Herre öfwer hed;
Men det war bara en liten smådräng, Han brådt till Drottningen red.

"Hel sitten I, nådigaste Drottning, Wäl klädd i skarlakan röd!
"Eder Herre, Konung Erik, är slagen, I Finderup ligger han död.

"De honom stungo i hwitan bröst, De stungo honom i hans sida;
"I wakten den unga Herre wäl, Som styra skall Danemark wida!" —

"Det skall du hafwa för tidender nu, Ändock de åro ej goda:
"Bäd' kläder och föda uti wår gård, Så länge som jag mänd' råda." —

Och nu ständar landet i wåda.

Fjerde Wisan.

Huruledes de sammanswurna mot Erik Glipping, sedan han war slagen, samlas å heden och hålla rådslag, hwad nu borde företagas.

De woro wäl sju och sjutio män, Som möttes der på hed:
"Hwad råd att finna, som gagnar oß, Sedan Konungen nu är död?" —
Men wi äre drifne af Danmark.

"Den Herre är slagen och ligger lik; Wi hafwa wår frid förbrutit:
"Wi kunna i riket ej bygga och bo, Wårt land har oß förskjutit." —

De redo till Skanderborg, att finna Drottningen och höra, om frid kunde winnas; men de blefwo alla fridlöfa förklarade. Konungasonen Erik, som sedan kallades Erik Menwed, war då ännu ett barn och stod wid Drottningens, sin moders, sida, åhörande Marsk Stigs tal och swarande derpå, som i wisan säges:

Det målte liten Herr Erik Eriksson, Så liten som han mände wa ra:
"För wißt skall du rymma af landet ut, Om jag skall kronan bära

Derefter red Marsk Stig hem och sporde den wåna Ingeborg, om hon wille följa honom i hans landsflykt eller stan

na qwar och begära frid, emedan han mi hade hämnats hennes kränkta åra; och målte han Konungen nu wara död. Då blef Fru Ingeborg glad, sade sig gerna willja honom följa och bad honom tröfta på deras rika anförwandter och blifwa Konung Eriks man, som då tagit konungadömet i Norrige efter Konung Magnus.

"Kung Erik af Nor'ge, en Konung bold, I räcken honom hanben hwita:
"Han är så rik på flepp och folk, Wi må wäl på honom lita.

"I låten uppbygga ett fäste rå Hjelm, I låten bygga det faft;
"Så rädens I hwarken pil eller ftott, Ej heller för blidekaft." —

Detta råd följde Marsk Stig och de sammanswurna. Derefter fingo de skydd af Konungen i Norrige, som upplät dem Kunghälla Borg, och ett förödande krig började med Danemark, hwarom så säges i folksången:

"Gud nåde oß arme bönder grå, Att Glipping skulle regera;
"Och hade hon aldrig blifwit född, Det hade gagnat oß mera!

"De stora ekar, i lunden stå, När de uti storm nedfalla,
"Då slå de neder både haßel och björk Och andra små buskar alla.

"Hwad Konungar och Furstar sig förse, Det går ut allt öfwer den arme;
"Gud nåde oß fattiga bönder Och sig öfwer oß förbarme!"

Marsk Stig blef slutligen slagen i det hämdekrig, Konung Erik Menwed mot honom utförde. Fru Ingeborg war död, och deras unga döttrar höllos i fängelse; men, då Magnus Ladulås' dotter Ingeborg förmäldes med Konung Erik Menwed i Danemark, begärde hon af honom till morgongåfwa, att Marsk Stigs fridlösa döttrar skulle blifwa ur fängelset befriade. Sedan irrade de fridlösa barnen omkring werlden och kommo i Konung Birgers tid till Swerige, såsom i en Swensk folksång förtäljes, hwarom framdeles i sagorna om Konung Birger nämnas skall.

18. Om Konung Magni giftermål. Folkungarnes uppresning i Westergötland mot deras frände, Konung Magnus (1278).

Konung Magnus hade i Kalmarne druckit bröllop med

en grefwedotter af Holstein, den fromma och dygdiga Hedwig. Det hände sig en gång, att hon wäntade sin fader, Grefwe Gerard, till Sverige och wille fara honom till mötes. Konung Magnus hade den tiden i sitt hof en Dansk Riddare, wid namn Ingemar, den han älskade mer än sina andra män och gaf stora förmåner. Han hade ock andra utländska herrar i sitt hof, dem han städse i sina nådebewisningar föredrog framför sina Swenska Riddare. Detta förtröt dem; och, emedan Magnus icke war mycket wänsäll, icke heller hade många wänner bland landtfolket, sedan han låtit landet utan försvar utplundras och förhärjas, sammanswuro sig Folkungarne, som ännu woro mägtiga herrar i Götalandet, mot sin främde Konungen, hos hwilken de fåfängt beklagat sig, att han dem så föraktligen åsidosatte. Ingemar war den man, de mest hatade. När nu, wid Drottningens färd till Westergötland, att möta den Holsteinska Grefwen, hennes fader, Konungen gaf henne denna Ingemar till ledsagare, samlade sig Folkungarne i Skara, dit de förnäma gästerna wäntades.

En afton, den dagen Grefwe Gerard war kommen till Skara, och på Jarlaqwist, der allt wäl war i ordning att emottaga honom, och glädjen nu war som störst öfwer det kära mötet mellan fader och dotter samt wälkomstbägaren tömdes som bäst, kommo Folkungarne ur staden i mörkret och omringade huset. Den förhatliga Dansken, Herr Ingemar, drogo de ut ur gästasalen och slogo honom ihjäl; men Grefwen, Drottningens fader, förde de med sig och höllo honom fängslig på Ymseborg, der de hade sitt hufwudsäte. Drottningen hade tagit sin tillflykt till ett kloster i staden. När Konung Magnus fick deßa tidender, samt att Folkungarne efter Ingemars dråp hade dragit för Jönköpings slott och det intagit, fruktade Han sig högeligen, alldenstund han wißte sig hafwa få wänner i landet, och tyckte han derföre rådligast, att ännu en gång försöka, om de med list och smicker kunde däras, såsom fordom wid Herrewadsbro. Sändemän kommo sålunda till Jönköping med wänligaste skrifwelse och försäkran, det honom ingalunda mißhagade deras manliga gerning, och att han nu tyckte sig se, huru de med stolthet, som Riddersmän höfdes, försware

sina billiga anspråk på företrädden framför de utländska höfdingarne; tillägganде han än ytterligare, att han hädanefter skulle hafwa dem, såsom sina kära anhöriga, främst i åtanka med ämbeten och förlåningar. Till bewis, att de wille wara honom trogna, skulle de komma till Skara, der han wille undfägna dem såsom sina fränder och kära gäster. Då wille han ock höra deras råd, förnämligast om några rikets wigtiga angelägenheter. Den fångna Grefwen blef då frigifwen af Folkungarnes höfwidsman Johan Philipsson, som egde fäderneborgen Ymseborg; hans broder Birger egde gården Idö, der han, nyß efter undfående af Konungens bref, hade haft denne till gäst, då Magnus ställde sig, som allt warit glömdt, och insöfde så sina fiender i säkerhet, att de utan allt misstroende kommo till honom i Skara. På Jarlaqwist (Gjälaqwist), det samma slott, der Riddaren Ingemar war dräpen, hade Konungen tillstållt gästabudet. Men der yppade snart Konung Magnus sitt sinne, då han lät anfalla och gripa sina wapenlösa gäster, genast döma dem till döden och halshugga dem. Af sådant brott mot gästfrihetslagen wann Konungen föga åra och ynnest bland folket, men blef derefter hatad af många och fruktad, såsom swekfull och hämdgirig.

19. Om Peder Porses gästabud på Axewalla Slott.

Bland de åfwentyrare, som sökte sin lycka i Konung Magni hof, war en djerf och wåldsam krigshöfding från Halland, wid namn Peder Porse. Han hade i sista förliknингen med Konungen i Danemark fordrat af Erik Glipping en penningesumma, och blef då afslutadt, att Konung Magnus skulle af sin skuld till Glipping densamma betala. Under tiden hade Peder Porse inne Axewalla slott och plågade landet med rof och wåldsamheter, föga annorlunda, än hade Axewall warit en röfwareborg. En tid, då Konungen wistades i Skara på Götala, tillredde Porsen ett stort gästabud på sin borg och inbjöd Konungen till gäst. Han kom med ganska litet följe dit, och, alldenstund han intet swek misstänkte, satt han länge bland Porsens män uti dryckesstämman, tilldeß, inpå nat-

ten, han åminade rida derifrån. Men då steg Porsen fram för borden och förelade Konungen twänne willkor: ettdera, att genast betala de penningar, han war honom skyldig, eller skulle han nu blifwa Porsens fånge. Konungen, som lätteligen blef förskräckt, ingick då med riddaren i den förlikning, att han skulle få Löböse i förlåning med all inkomst deraf, tilldeß penningesumman gulden blifwit, och skulle Konungen derefter wisa honom samma wänskap som förut.

20. Om den stora Hungersnöden (1815) och om Algot Brynjolfsson, Westgöta Lagman.

Konungen hade wäl stiftat god lag och straffade hårdeliga dem, som lagen öfwerträdde, om de woro hans owänner eller af det ringare folket; men åt fienderna lemnade han landet till plöslings långa tider, utan wärn och förswar. Strängeligen hade han ock förbjudit wåldgästningen, det är den gamla osed, att Konungens länsmän, krigshöfdingar och hoffolk med wåld togo härberge och mat, hwar de framforo, samt foder åt sina hästar ur bondens lada; deraf fick han tillnamnet Ladulås. Men det wåld, hans egna gunstlingar och länsherrar öfwade, blef gemenligen ostraffadt. Det olyckliga Götalandet, särdeles Westergötland, hade hela denna tid blifwit sälunda alldeles utplundradt af både fiender och inhemska förtryckare. Wid denna tid inföll, till eländets förökelse i landet, det hårdaste misswextår, som någonsin warit. Sjukdom och pestilentia war i luften, hwaraf en del menniskor dogo; men flera omkommo af den stora hungersnöden, så att en tredjedel af landets befolkning säges på det året hafwa kommit om lifwet. Men Westgöta allmogen hade, under allt detta elände och betryck, mycken tröst och lindring af sin Lagman, den ädle folkwännen Algot Brynjolfsson af Folkunga ätt. Hans namn må wäl af hwar Swensk man med ära tecknas i tacksamhetens minnesbok. Till all den öfriga jämmer, som war i det utarmade landet, inföll i hans tid ett hårdt misswextår, så att många menniskor föllo döda af hunger. För att undkomma de eländes klagan och åsyn, drogo sig många bland de rika ur lan-

det, och bland dem spörde Lagmannen, att hans egen son, den rika, men snåla, Biskop Brynjolf i Skara, war en; och hade han dragit sig undan till sin gård på ön Thorsö i Wenersjön, för att slippa bryta de hungrande sitt bröd. Då samlade den ädle Lagmannen de fattiga bönderna, som mest led af hunger, och förde dem på flera fartyg med sig öfwer till sin son, den andliga fadren på Thorsö. Förundrad såg Brynjolf sin fader antågandes i spetsen för denna trasiga tiggarehär af hungerbleka män, qwinnor och barn, med hwilka han lägrade sig kring biskopsgårdens rika bodar och wisthus. Sjelf steg han inför sin son i salen och förebrådde honom i allwarsamma ord, att han, som war en folkets herde och hade de största inkomster och tillgångar, drog sig undan de fattigas rop i nödens tid, samt ålade honom med sin faderliga myndighet, att emottaga och föda deßa olyckliga, som eljest skulle blifwa rof för hungersdöd; sjelf skulle Lagmannen försörja de öfriga.

Sedan Biskop Brynjolf ingått på sin ädle faders willkor, wände Algot, omgifwen af sina fattiga landsmän, hem igen till sina gårdar. Bland dem torde den tiden hafwa warit sätesgården Attorp (Algotstorp) i Ryda Församling, der han, till lättnad för folket, på egen bekostnad byggde Ryda Kyrka. Wi prisa de hjeltar, som anfört lysande krigshärar; men wida högre i ära må wi hålla minnet af den gode Lagman Algot, der han framtågade i spetsen för sin tiggareskara.

21. Om Algot Brynjolfssons och hans söners förföljelse af Konung Magnus.

Algot, Westgöta Lagman, war af Folkunga ätt och hade elfwa söner, samteligen utmärkta och ypperliga riddersmän. Men Konung Magnus fruktade deras rikedom och anseende bland folket och aktade tida på, huru lägenhet måtte yppas, att röja dem ur wägen. En oförmodad anledning att fullbringa detta sitt onda uppsåt fick han ock snart af den kärleksbandel, som Folke, Algots son, hade med den fagra Ingrid, Swante Polks, Lagmannens i Östergötland, unga dotter,

som fadren trolofwat med Drots David Thorstensson i Danemark. Folke hade yppat för sina bröder, huru den fagra Ingrid war honom kär, och att han aldrig kunde öfwerwinna den sorgen, att hon skulle ega en annan. Hans bröder lofwade honom då sitt biständ, om han, likasom Sune Folkesson och så mången annan hjelte i fordna tider, wille med magt taga sig brud och sedan med mandom henne förswara. Detta råd behagade Folke wäl; och war det i synnerhet den raske Carl, en af hans bröder, som war honom wid skön Ingrids bortröfwande behjelplig. Nöjd säges hon hafwa följt Herr Folke, sin ungdomswän, till Norrige, der de i glädje tillbringade sin tid. Men Konung Magnus straffade med wrede och orättwisa detta brott mot qwinnofridslagen på fadern och hans oskyldiga söner. Den gamle Algot och hans son Rörik blefwo genast kastade i fängelse; men Biskop Brynjolf tog flykten öfwer Wettern och måste en tid fördölja sig i Alwastra kloster, tilldeß Magnus, hotad med bannlysning, af fruktan för de andligas hat försonade sig med honom och erkände sin orättwisa. Efter ett års fängelse fick ändtligen den oskyldige Lagman Algot sin frihet; men såsom en stam utan blad och grenar stod den gamle barnlös. Sonen Carl hade kommit hem, men blef genast fängslad och halshuggen. Så gick det med sju af Algots raska söner: de öfriga miste sina gods och måste gå i landsflykt.

Swante Polk höll i länglig tid sitt hof på Löddöfehus slott; men sagorna förtälja icke, om det war Löddöfe kloster, eller något af Östgöta klostren, ur hwilket hans unga dotter Ingrid bortröfwades. I folkets sånger blef isynnerhet den hurtiga Herr Carl prisad för detta älskogsäfwentyr. Herr Carl och Herr Folke, i sin blomstrande ungdomsstyrka, hade wisat sig i klostergärden och af nunnorna blifwit skådade med wälbehag. Hastigt spordes, att Herr Carl war sjuk, och snart bars han död på bår in i klostersalen. De klosterjungfrur, nyfikna, lyfta på det hwita lin, som höljde hans anlete, och förwånas att se ynglingens kind ännu så frisk och röd. Då kunde skön Ingrid icke dölja en suck. «Christ' gif, du ännu lefde! du skulle blifwa min!» Då sprang han upp, tog henne i sin

famn, och den andra brodern, klädd som ängel, befordrade deras flykt. Snart bortilar, på en liflig häst, mellan twänne riddare, klädda till änglar, den unga mö och synes aldrig mer; men nunnorna afundades hennes öde. En munter folksång, om Herr Carl och de Kloster-Nunnor, är ännu öfwer hela Norden i friskt minne:

Wisan om Herr Carl och Klosterjungfrun.

Herr Carl han går för sin fostermor in,
Han frågade henne om råd:
"Hur' skall jag skona Jungfrun
"Ur Nunne-Klostret så?" —
Men Herr Carl sofwer allena.

"Du lägg dig sjuk, du lägg dig död,
"Du lägg dig uppå bår;
"Så kan du skona Jungfrun
"Ur Nunne-Klostret så." —
Men Herr Carl sofwer allena.

In kommo de små swennerna
Woro klädda i kläderna blå:
"Och lyster skön' Jungfrun i wakerstugan gå
"Och se Herr Carl på bår?" —

Och in kommo de små swennerna,
Woro klädda i kläderna röd':
"Och lyster skön' Jungfrun i wakerstugan gå
"Och se, Herr Carl är död?"

Och in kommo de små swennerna,
Woro klädda i kläderna hwit':
"Och lyster skön' Jungfrun i wakerstugan gå
"Och se, Herr Carl står lik?" —

Och Jungfrun hon gick för sin fostermor in
Och frågade henne om råd:
"Och kunde jag få i wakstugan gå
"Och se Herr Carl på bår?" —

"Och intet så will jag gifwa dig råd,
"Ej heller så nekar jag dig

"Men, om du i afton i wakstugan går,
"Herr Carl han swiker dig." —

Och Jungfrun in för dörren gick,
Hon glimmade som en sol:
Men Herr Carls falska hjerta,
Det låg på bår och log.

Och Jungfrun till hans hufwud gick,
Hon såg på hans krusade hår:
"Ack! medan du hår lesde,
"Du höllt mig ganska kär!" —

Och Jungfrun hon till fötterna gick,
Hon lyfter på hwitan linn:
"Ack, medan du hår lesde,
"Du war aldra käraſten min!" —

Och Jungfrun hon till dörren gick,
Hon bjöd sina syſtrar god natt:
Herr Carl, som uppå båren låg,
Sprang upp och tog henne fatt:

"I båren ut min bår igen,
"I skånken mjöd och win:
"I morgon skall mitt bröllopp stå
"Med aldra käraſten min!"

Det war de Kloſter-Nunnor,
De läſte uti bok:
"Wißt war det en Guds Ängel,
"Som bort wår syſter tog." —

Och alla Kloſter-Nunnor
De sjöngo hwar för sig:
"Christ' gif, en sådan Ängel
"Kom', tog' både dig och mig!" —
Men Herr Carl sofwer allena.

När Konung Magnus hörde deßa tilldragelser, «log han listigt under skinn», såsom det heter i wisorna, och det onda sinne, för hwilket den lefnadsglada Drottning Sophia kallar den swartlagda, magra mannen Kättilbötare, kom nu i

bagen. För sin broders Konung Waldemars och den olyckliga prinçessan Juttas kärleks skull störtade han honom från thronen, under sken af nit om religionen. För Folke Algotssons giftermål skull med sön Ingrid Swantes dotter mot fadrens willja, berösvade han den ädle olycklige Lagman Algot först friheten och sedan alla hans barn, under sken af nit för lagen.

Icke långt ifrån den gamla konungsgården Kongs-Aros, eller Kungs-Arhus, som nu kallas Kungsåra, ned mot Målarestranden wid Granfjärden, ligger en af de äldsta sjöröfwareborgar, benämd Solwiksborg. På skogshöjderna kring Målaren finnas tusenäriga lemningar, märkwärdiga att skåda, efter sådana stora stenborgar, inom hwilka Wikingarne fordom tima försvarat sig och sin ort mot anfallande sjöröfware. I en behaglig nejd wid denna borg låg det gamla herresätet Lindö: der, säga gamla chrönikor, har Folkungen Carl Algotsson bott, förrän han af Konung Magnus blef fridlös dömd och landsflyktig.

22. Om Konung Magni och Biskop Brynjolfs förlikning på Arewall.

Året efter deßa händelser, tidigt om wåren, kom Konungen till Arewall och höll der sitt hof öfwer sommaren. Här inhemtade han, tid efter annan, underrättelser om Biskop Brynjolfs och de andra Folkungarnes förehafwande, emedan han wäl befarade, att Westgötarne torde söka hämd för Lagman Algots fängslande. Men, då ändock ingen oro förspordes i bygden, förnam likwäl Magnus, att Brynjolf war kommen ur Östergötland öfwer Wettern till Sköfde, och, alldenstund han fruktade för de andligas stora magt denna tiden, började sändemän att gå mellan honom och Biskopen, hwilket slutades så, att Biskopen skulle återwända till Skara, der Konungen skulle inställa sig nästföljande Mariehimmelsfärdsdag, då den mißsämja, som mellan dem warit hade, skulle bliswa bilagd; och härmed inträdde Brynjolf åter i biskopsdömet. På den utsatta dagen kom Magnus ridande till Skara med utwaldt följe af riddersmän och swenner, gick in i Domkyrkan, och,

efter det han nedlagt sitt swärd för altaret, föll han der på knä för Biskopen, bedjandes Gud och honom om nåd och tillgift för allt det lidande, han honom oskyldigan tillfogat. Derefter stod han upp, iklädde sig sina wapen och bjöd Biskopen till gäst på Axewall den dagen. Det skedde så, och blef der, i flera så werldsliga som andliga Herrars närwaro, dem imellan stadig förlikning sluten.

Derefter blef Algot lösgifwen ur sitt hårda fängelse, tillika med sonen Rörik; men de öfriga bröderna blef ingen frid gifwen. Dock kom den djerfwe Carl, utan erhållen grud, hem till Lindö detsamma året, men blef derstädes, såsom i en gammal chrönika säges, genast af Konungens folk gripen och halshuggen. Men en annan sägen är, att Carl, på samma ställe, der han uttagit skön Ingrid, blef afrättad, tillika med sex af sina bröder. Men Rörik fruktade för swek af Konung Magnus och begaf sig ur landet, till sin broder Folke i Norrige.

23. Om Konungens Gästabud, Riddareslag och Tornerspel. Twänne Klosters grundläggande i Stockholm.

I sin hofhållning ådagalade Konung Magnus mycket öfwerdåd och högmod, gjorde kostsamma gästabud och hade mycket folk hos sig samt slösade derjemte mycket penningar och stora förlåningar på sina utländska gunstlingar. Detta allt skulle betalas af folket, som deßutom hade nog tunga af Konungens många hofmän och befallningsmän, de der hwarken skonade bondens wisthus eller lada, och tyckтes Konungen då ingen Ladulås wara. Gårder och skattebördor, som förut aldrig warit, påbjödos på Herredagarna och utgingo utan skonsamhet. Sedan Konungens äldsta son Birger såsom litet barn blifwit, på en Herredag i Skeninge, wald till Konung och sin faders efterträdare i konungadömet, lät Konungen i Stockholm tillreda ett gästabud, hwars like aldrig hade warit, och dit inbjöd han icke allenast de förnämsta riddersmännen i landet, utan ock en myckenhet utländska furstar och herrar. Det stod i många dagar, och förlustade Konungen sina gäster än med

högtidliga meſſor, än med riddare- eller tornerſpel, deruti unga hirdmän wiſade ſin ſkicklighet att föra wapen, wighet och ſtyrka. Konungens unga dotter Richiſſa war då wid paß ſex eller ſju år gammal, och Konungen, hennes fader, hade utſett en af deßa dagar, att, till hennes åra och nytta, emedan hon der ſkulle uppfoſtras, ſtifta ett Nunne-Kloſter, och lade han nu med egen hand grundſtenen dertill. På Norremalm, det betyder Norre-Skog, ty både i norr och ſöder wid ſtaden woro Malmar eller oländig ſkogsmark, ſom ſedan den tiden, faſtän ingen ſkog der finnes, ännu i dag kallas Norr- och Södermalm, anlades detta kloſter å en ſtenbunden ſkogsbacke, liggande ſom en holme mellan kärr och moras wid Solnaſjö. Åt Sancta Claras helighet, den Konungen näſt den Helige Franſiſcus wördade och tröſte på, inwigdes kloſtret, och på det rummet, der nu Clara kyrka ſtår, war det med ſina ſtora och präktiga byggnader beläget. Der hafwa underjordiſka gångar och grundmurar efter kloſtret i wåra tider wid gräfning blifwit funna.

Wid denna ſamma tid byggde Konungen ock det ſtora kloſtret på Kedjeſkär, ſom nu heter Riddareholmen. Der inſatte han de munkar af den Helige Franciſci ſtiftelſe, ſom kallades Gråbröder, och bron, ſom bar öfwer till ſtaden, kallades deraf Munkbron, ſåſom ännu i dag hela den ſidan af ſtaden, ſom ligger till bron och gent emot der kloſtret fordom låg; en gränd, ſom derifrån förde in i ſtaden, är likaledes derefter benämd Grämunkegränd. Tio måſtare och tio geſäller af ſtenhuggare och murare lät han komma från Frankrike för deßa och andra byggnader ſkull. Gråbrödernas kloſterkyrka war ſtor ſamt med ſynnerlig flit och koſtnad inredd och beprydd, med beläggningar af elphenben och ſilfwer. Deßa munkar woro i ſtor wördnad hållna, och det war ſed, att, när de ſtåtliga furſtar och riddare, klädda i hermelin och purpur, kommo, der en barfotad munk i ſin grå kappa, tillknuten med ett rep, kom långſamt framſkridande, ſtadnade de, bugande wördnadsfullt, och anſågo ſom nåd hans helsning och ſignelſe.

Den ſamma dagen, då Konung Magnus grundlade Sancta

Claras Kloster, slog han ock sin son Birger, den utkorade Konungen, som då war ännu ett barn, till riddare af Swärdsriddarnes Orden, och skulle han sedan slå furstar och herrar till riddare. Mången allwarsam Swensk man tycktes sådan hedersbewisning åt ett wanmägtigt och oförståndigt barn däraktig. Det kan wäl hända, att sålunda Birgers framtida ofärd bereddes af det högmod och den flärd, som honom i barndomen omgaf. Sammaledes hafwa, sedan den tiden, många konungasöner af prål och smicker intagit i hjertat flärd och högmod i stället för dygd och skicklighet, inbillande sig något wara, ändock de äro dådlösa och föga förståndiga. Det är en sägen, att wid samma tid den Riddareorden, som nu kallas Seraphims-Orden, af Konungen stiftades, hwilket ock synes troligt af gammalt bilderwerk från den tiden. Allwarsammare war dock menadt med deßa Ordnars första instiktelse, såsom af den gamla, wackra riddare-eden inhemtas, der riddarne, knäböjande med hand å helgedomar, sålunda swuro: «Jag bider mig swa Gud huldan, Jungfru Maria, Sanct Erik och Sanct Knut, att jag will, epter min yttersta makt, med lif och gods beskärma then Helga Christna Tro och Evangelium och holla och wärja Kirkona och hennas tjenara wid sina frihet och Frälse, standa mot orätt och stärkia frid, och beskärma faderlös och moderlös barn, jungfruer, enkior och armt folk, och wara trygger och tro minom Konung och rike, och rättfärdeliku holla och öfwa mitt ridderskap, Gudi till ära, epter min bästa förmågo. Swa hjelpe mig Gud!» Riddareprydnaden war en gyldene kedja kring halsen med widhängande Ordenstecken, dyrbart bälte, gyldene swärdfäste eller bögel, som kallades Fattan, och guldsporrar.

Aldramest tyckes dock hafwa warit Konungen om hjertat klosterkyrkan på Gråmunkeholmen, för hans helgon Francisci skull och hans Ordensbröder, som derstädes fått ro och näste. Der byggde han sig ett grafchor, som ännu är till att se, i kyrkan, hwilken nu kallas Riddarholmskyrkan, och war honom så mycket om sinnet att der blifwa jordad, att han med

stor kostnad lät Påfwen i Rom skrifwa ett förbannelsebref öfwer den, som annorstädes wille honom begrafwa.

24. Om Konungamötet i Skara. Konungabarnens trolofning; gästabud och tornerspel.

Någorlunda wid samma tid som klostren anlades på Norremalm och Kedjeskär, och efter Konungens förlikning med Biskop Brynjolf, afgingo från Magnus budskap till Konung Erik i Danemark, med wänligng bjudni till landamäret mellan bådas riken. Med stort och lysande följe af hofmän, adel och guldprydda riddare, kom Danska Konungen den Swenska till mötes, som med lika stätligt följe och största prakt war utrustad. Ett dubbelt giftermål wardt wid detta möte afslutadt: mellan Swenska Konungens son Birger och Danska Konungens, Erik Glippings, dotter Märtha, samt Danska konungasonen Erik Menwed och Kung Magni dotter Ingeborg. Derefter följdes Konungarne till Skara, der de uti stor wälfägnad blefwo tillsammans i några dagar, med alla sina män, och förlustade sig med jagt och tornerspel. Men tornerspelen den tiden gingo sålunda till: En rundel uthaßlades eller kringstängdes med skrank, så stor, att twänne eller fyra riddare derinom kunde tumla omkring med sina hästar. De woro från hufwud till fot klädda i jernkläder, och hade många utaf dem gyldene blänkande hjelmar med fjäderbuskar uti samt woro de hwar och en utmärkta med sitt särskilda sköldemärke. Rundt omkring wädjobanan woro läktare och säten, der Konungarne och andra förnäma män samt fruntimmer sutto att åskåda de stridande kämparne, som inredo inom skranket. Wid slutet af ett bland deßa tornerspel i Skara, der åtskilliga både Swenska, Tyska och Danska riddare hade kämpat och ömsom tappat eller wunnit seger, öppnades skranket, och en högwext, stätlig Danske riddare red in på banan med en eldig, frustande häst, hwilkens like tyckтes swårt att finna; riddarens namn war Magnus Disawald, och hans åtbörder och ord tillkännagåfwo sjelfförtröstan och stor förmätenhet. Han war den wäldigaste kämpen ibland de Danska och utropade nu, att, om någon

Swenſk driſtade rida in och pröfwa en duſt med honom, ſå utſatte han ſin häſt och dertill hundrade mark ſilfwer, ſegerwinnarens lön. Länge ſågo de Swenſka riddarne på hwarandra, och af Konungens hofmän tyckte ingen hafwa luſt, att mot honom förſöka ſin lans. Då ſågs haſtigt, med bifallsrop af de Swenſka, en ung, wacker riddare ſprånga med ſin häſt inom ſtranket. Hans namn war Erengisle Plata af Skara, en bland Braheſlägtens ſtamfäder. Förſt red han fram efter riddareſed och ſänkte ſin ſwärdsudd, wördſamt helſande Konungarne; ſedan en gång omkring, att helſa de förnäma fruntimren. Derpå redo båda de kämpande till hwar ſin ända af wädjobanan, att gifwa ſina häſtar rum, att i fullt ſprång bära kämparne mot hwarandra till förſta anfallet. Oroligt wäntande på utgången, ſutto både Danſkar och Swenſkar, hwar och en önſkande god framgång åt ſin riddare. Men ſtriden blef icke länge twifwelaktig, ty i förſta ſammanträffningen kaſtade Erengisle ſin motſtåndare till marken, och hans yſtra häſt ſprang lös omkring banan, under de Swenſkas glada bifallsrop. Så wann Erengisle den ſköna häſten och hundrade mark, och dertill heder ibland alla de utländſka gäſterna åt det Swenſka ridderſkapet.

Af ſådana gäſtabud och lekar blef wäl den gäſtmilda Konungen högeligen priſad; men, hwad landet wann derpå, war oſedwanliga ſkattebördor och ett mer än förut tryckt och utarmadt folk. Det hade icke nu Erik den Heliges tider.

25. Om Fribytaren Alf Erlingsſons bedrifter och död.

Erling het en rik och förnäm man i Norrige. Han ſtod med Konungahuſet i Swerige uti wänſkapsförhållande, och, när Konung Waldemar flydde från Hofwa ſlag, ſände han ſin ſon till denna Erling, att njuta ſkydd och uppfoſtran. Erling hade en ſon, benämd Alf; han war liten till wext, men ſtark och tilltagſen, ſå att få woro de män i Norden, ſom driſtade måta ſin ſtyrka med honom. Uti det krig, ſom denna tiden förde mellan Norrige och Danemark, låg Alf med ſina ſkepp i Öreſund, faſttog alla både Danſka och Tyſka ſkepp, ſom kom-

mo i hans wåg, ihjälslog folket och utplundrade skeppen. Han blef i detta krig mycket fruktad och mycket berömd, och gaf Konung Erik i Norrige honom Jarlanamn. Konung Magnus i Swerige hade sett Alf wid konungamötet i Kunghälla och skref honom nu ett wänligt bref, lyckönskande honom att hafwa wunnit så stor berömmelse och wara så segersäll, men rådde honom derjemte, att hädanefter wara mer betänksam och med försigtighet börja de företaganden, han wille med lycka sluta. Men Alf aktade föga några råd, utan blef allt mer förmåten, lefde gudlöst och laglöst, tilldeß han, för ett dråp skull på en förnäm man i Norrige, måste såsom fridlös fly till Swerige. Knäfallande för Konung Magnus, lofwade han bot och bättring och höll sig en liten tid stilla i ett kloster. Men der blef honom, när wåren kom, och skeppen började rustas ur hamnarna, för trångt; och owäntadt kom Alf till allas förskräckelse med sina skepp i hafwet. Men lyckan hade nu öfwergifwit honom: han blef slagen och tillfångatagen samt lagd å stegel och hjul wid Helsingborg. Så sjunges härom i

Alf Erlingsons Wisor.

Första Wisan.

Herr Alf han gångar, en ädeling,
Både till stämma och till ting.
Kännen I Alf?

Herr Alf han låter en snäcka göra,
Till röfwande å hafwet han will den föra.
Kännen I Alf?

Så seglar han öfwer böljor klara;
För en fribytare will han wara.

Alf ritar krets i hwita sanden.
Så i framstäf han lopp, så for hán från stranden.

Han ser, der han mände i framstäf stända,
För Köpenhamn ligga snäckorna många.

Herr Alf han far uti sjön så wida;
Han wet de stigar, som skeppen skrida.

"Der borta jag nio skepp ser gå;
"Allt gods är mitt, som finns dem uppå." —

Så sätter han sig allena i båt
Och ror de nio snäckor emot.

"Wäl mött, wäl mött, I raske hofmän!
"Hwar ämnen I nu till hamnen hän?" —

"Wi önska oß hän den hamn att winna,
"Der wi kunna först Alf Erlingson finna." —

"Hwad willjen I då wäl gifwa den man,"
"Som Eder Alf Erlingson wisa kan?" —

"Wi willje gifwa honom guld och silfr
"Penningar, så mycket han hafwa will.

"Wäl skall han sig nöja åt skänk och gåfwa:
"Skeppet med rede det skall han hafwa." —

"Och hwad willjen I Alf Erlingson göra,
"Om Eder i wåld jag kan honom föra?" —

"Hans swenner, dem willje wi hugga och slå,
"Och honom lägga de bojor uppå." —

"Och här skolen I den lilla Alf finna;
"Så liter af mig I seger mänd' winna.

"Friskt upp, friskt upp, I raske drängar!
"I huggen sönder både tåg och strängar!" —

Herr Alf han höggs, tills han war mod;
Han stod i femton riddares blod.

De snäckor nio han derwid wann;
Så seglar han sri till Nor'ges land.

De tidender kommo till Rostock in;
Der bleknade så mången rosende kind.

Bäd' enkor och barn der fällde tårar,
Dem fattiga gjorde den Hafsörn swåra.

De mände lida stor sorg och mehn;
Men deras bön föll ej på stock och sten.

Andra Wisan.

Hurusledes Alf såsom fridlös wandrade omkring, förklädd till munk, men blef upptäckt och gripen samt förd till döden, derom sjöngs i följande folkwisa:

Herr Alf är född i Nor'ges land, Honom lyster ej der att wara.
Wäl femton härader har han i län. Han kunde sig wäl deraf nära.

Alf gångar sig på grönan wall Och låser så wäl sina tider.
Der möter honom Benedict Rimandson; Den stund war honom oblider.

"Wäl mött, och god dag, du liten Alf! Du är så modig en Herre;
"Men, blifwer du Konungens fånge i dag, Står landet icke deß wärre." —

"Och inte så är jag den lilla Alf, Slått inte må du der wänta:
"Jag är en liten meßedräng, Skall win åt presten hemta." —

Så lyfte han upp hans höga hatt; Han såg honom uppå hans panna:
"Och alle är du den morske Alf, Om jag mände rätt dig känna." —

"Och är du Benedict Rimandson, Då är du ock min frände;
"Du swär en ed åt mig i dag, Att du mig aldrig kände!" —

Men de togo honom, liten Herr Alf, Bundo honom black om fot;
Så förde de honom till Helsingborg, Den Danska Drottning emot.

"Och tager J nu den lilla Alf, Låter honom i salen ingånga;
"J låten de Fruar och stolta Jungfrur Få skåda så rik en fånge." —

Den Danska Drottning swarade då, Den stund liten Alf hon såg:
"Och är det intet annat till man, Om den så stora sägner gå?" —

Ändock jag liten kan synas till wext, Jag manlig kan wara ändå;
Slått aldrig du lefwer så god en dag, Du sådan en son kan få.

Jag wille gifwa min kappa blå, Är skuren i rosor och liljor,
Fick jag blott sofwa en natt hos Er, Om så wore Eder till wilje." —

Den Danska Drottning swarade brådt, Hon slog sin hand uti bord:
"I morgon skall du kläda stegel och hjul, Förrän folket det gångar till bord." —

Så togo de lilla Grefwen Herr Alf, Låto honom af salen utgånga;
Nog hade de Fruer och stolts Jungfrur Nu sett den skalkaktiga fånge.

De ledde den lilla Grefwen Herr Alf Allt östan för Helsingborg ut.
Wid sin synd han kändes så klagelig Och bad Gud i himmel'n till slut:

"En Grefwe war jag utaf Erlings ätt Öfwer Tunsbergs län, det rika.
"Det wållde mig stor möda och harm, Att jag för ingen man wille wika.

"Mång' fattig borgare ifrån Både gods och lif månd' jag taga.
"Deröfwer både enkor och faderlös' barn Så högt för Gud nu klaga.

"Nu beder jag Gud i himmelrik, Hans nåd och miskund att finna,
"Att jag, efter denna hånliga död, Det ewiga lifwet månd' winna." —

Grefwe Alf af Tunsberg wille wara en Wiking efter gammalt hedniskt wis; men tid och tänkesätt woro nu annorlunda. I denna tiden uppkommo sångerna om skogs- och sjöröfware, som gemenligen slutades med bigt och ryswärda berättelser, särdeles om rof i kyrkor och kloster, mord och wåldtägt, såsom wisan: «Herr Carl han gick i skogen, pröfwade båd' qwinna och man» — och många dylika. Efter dessa följde sednare de så kallade Rättare- det är Afrättnings-Wisorna.

26. Om Konungens Testamente. Hans resa till Wisingsö och död derstädes (1290).

Ehuruwäl Konungen war i sin bästa ålder, kände han sig närmas förgängelsen och skref derföre sitt testamente, deri han

förordnade så wäl om Konungadömet efter sin död som det, han trodde tjena till sin själs lisa och syndabot. Till de kloster och kyrkor, han mest wärdat sig om, gaf han dyrbara klenodier, guld- och silfwer-käril. Till alla kyrkor och kloster inom riket samt några utländska förordnade han penningegåfwor. Icke af hans egna tillgångar skulle detta allt tagas, utan af rikets inflytande medel, som till deß behof och styrelses uppehållande bättre behöfdes. Detta war det andra steget till hans efterträdares, Konung Birgers, regerings olyckor; det tredje war Konungadömets delning till twå Hertigdömen åt Konung Magni yngre söner, Erik och Waldemar; men det första war Birgers uppfostran till flärd och fåfänglighet.

Om höften, sista året Konungen lefde, wistades han på Bjellbo och samråddes med sina slägtingar om så wäl egna som rikets angelägenheter samt hörde meßan derstädes Första Söndag i Advent. Mot Julen drog han med sina förnämsta wänner längre neder åt landet och kom till Wisingsö. Der insjuknade han efter helgen, och, när han kände sitt ytterste nalkas, begärde han skrift och aflösning samt tog afsked af sina män, som högeligen förjde honom, sammaledes ock presterna och klosterfolket. I medlet af Thorsmånaden, eller Januari, afsomnade han, och blef sedan hans lik af bönder buret till Stockholm, der han i Gråmunkarnes kloster-kyrka med stor högtidlighet blef begrafwen i det grafchor, som ännu wisas der i kyrkan på Riddareholmen.

27. Om Konung Magnus Ladulås' barn.

Till gemål hade, såsom förbemäldt är, Konung Magnus Ladulås Hedwig, en Grefwedotter af Holstein. Hon war from och mycket afhållen af folket. Deras första son Erik dog i barndomsår. Birger blef efter sin faders död Konung, Erik och Waldemar Hertigar. Ingeborg blef gifwen Erik Menwed, Konungen i Danemark, och lefwer hennes minne der i stor berömmelse. Richissa blef nunna i Sanct' Clara kloster, och Catharina dog ung. Men en dotter, som chrönikorna icke omtala, är i folksångerna ihogkom-

men; om hennes möderne finnes dock ingen sägen. Hennes namn war Benedit, och en främmande riddare hade henne kär. Men Konungen hade satt henne i ett kloster, hwarur hon blef befriad af sin käraste och till Norrige bortförd, såsom sjunges i wisan om

Arnfind och skön Benedit.

"Mig lyster ej wid dager ljus I mark och skog utrida,
"Ty jag bär sör en stolts Jungfru Både sorg och hjertans qwida." —
Men min skön den lyser så wida.

Det war den unga Arnfind, En Jungfru hafwer han fäst;
Men de hafwa henne i kloster gifwit, Det gör honom sorg aldra mest.
Men min skön ꝛc.

Och det war ungan Arnfind, Han talte till broder sin:
"Jag will slå den klostermur ned, Taga ut ung' fästemö min." —

"Och will du slå den klostermur ned Och göra så stor ofred;
"Spörjer han det, Kung Börje, Så swära han wredgas derwed." —

"Det gånge med Konungens wänskap, Hurn det gånga will;
"Men jag will slå det kloster ned och låta så lyckan stå till." —

De redo för den klostermur, Och hörde de deruppå
De näktergalar sjunga så wäl, Så wäl de jungfruer små.

Så härligt sjunga de näktergalar: Nio jungfruer der sjunga må.
Men allt qwad Jungfru Benedit Sägrast af dem ändå.

Så slog han ned den klostermur, Och jorden skalf derwid;
Så tog han derut den Jungfru stolts, Som bad i helgonfrid.

Då talade Jungfru Sigrid, För altaret der hon stod:
"Spörjer han det, Konung Birger, Det kostar ditt hjerteblod." —

Så tog han Jungfru Benedit, Satte henne uppå sin häst
Och förde henne till stranden ut, Som han kunde aldra bäst.

Sörgyllande slöjel skön Benedit såg, Så suckade den wåna mö:
"Gifwe det Gud Fader i himmelrik, Det skepper måtte sjunka i sjö! —

Det war ungan Arnfind, Swarad' henne i samma stund:
"Den snäckan är så wäl bewarad, Hon bär oß wäl öfwer sund." —

De winda silkesegel upp Allt uti gyllene rå;
Så segla de sig till Nor'ges land, Wål mindre ån dagarna twå.

Han förde henne till sin faders gård, Han blef henne huld och tro:
Så lefde de tillsammans i åtta år, Allt med både glädje och ro.

Det led fast år det nionde år, Och, når det månd' framgå,
Då lades ungan Arnfinn Uti en så stark helletrå *).

Det war ungan Arnfinn, Han tog sin kåreste i famn:
"Det ware för Herran kårådt, Wi hade ej tillsammans ett barn!" —

Då swarade stolts Fru Benedit, Och henne rann tårar på kind:
"Deß rikare bli dina fränder, Desto större blir sorgen min.

"All forden sorg, som war förglömd, Den kommer nu till mig igen:
"Jag kommer till wreda fränder Och har mist min kåraste wän." —

Hon satte en kyrka öfwer hans ben, Öfwer hans graf ett kors af guld,
Och sedan for stolts Fru Benedit Hem till sin broder huld:

"Hel sitten I Konung Herr Birger, Aldra kåraste broder min!
"Hwad nåde will du göra, Hemkommen är nu syster din?" —

"Icke wißte jag, liten Benedit, Aldra kåraste syster min.
"Att du hade dragit ur landet, Och så fattig war riddaren din." —

Och det war stoltan Benedit, Hon swarade med tukt och åra:
"Hade Gud låtit honom lefwa med mig, Din hjelp skull' jag nu lej begåra." —

Upp stod Konung Herr Birger, Han tog henne uti sin famn:
"Allt det goda, som jag förmår, Det skall komma dig till gagn."
Men min sköld den lyser så wida.

28. Om Thorgil Knutsons begynnelse.

Så har ofta händt i wårt land, att, når en oså regering dragit det nära sin undergång, har någon man uppstått, likasom wäckt och styrkt af en högre magt, till folkets wärn och Konungadömets frälsning. Konung Magnus Ladulås hade på utländska mån, dem han framför andra war benägen, på lustbarheter och en slårdfull lefnad, men mest genom omåttlig

*) Helletrå, helsot eller dödssjukdom.

gifmildhet mot de andliga och klosterfolket, bortslösat landets goda och utarmat sitt folk. De inkomster, som oundgängliga woro till regementets widmagthållande, hade han i sitt testamente anslagit, ettdera af samwetsqwal eller otidig gudlighet, till kyrkor och heliga stiftelser, så utom som inom landet, att utgå åfwen efter hans död. Af sådan frikostighet har wäl kommit, att de andliga, som sammanskrifwit denna tidens chröniker, hållit denna Konungs minne i så stor wördnad; men sanningen är, att i osållt och utarmadt skick lemnade han riket till sin son Birger, som då ännu war ett barn.

På sin gård, Kungs-Lena, ett gammalt Folkungasäte i Wartofstabygden i Westergötland, satt den unga riddaren Thorgil Knutsson. Han war en folkwän samt derjemte en tapper, wis och förståndig man. Konungen hade honom ofta hos sig i sina sista dagar och tog hans råd i många wigtiga angelägenheter. På sin dödsbädd tillkallade han honom åfwenledes och tyckte sig då uti ingen wisare och redligare mans händer kunna anförtro riket och sina barn. I stället för de fordna Jarlarne hade nu twänne, näst Konungen styrande, mån mest att råda: de kallades, den ena Marsk, som hade i krigssaker och landsens förswar högsta magten, den andra kallades Drotset. Rikets Marsk war Thorgil Knutson. Somliga nämna honom Torkel; men de gamle hade meråndels någon mening och betydelse med sina namn, och tyckes Thorgil, såsom i de äldsta tideböcker skrifwes, wara det rättaste, af Thor och gill. Men såsom riksföreståndare styrde han nu Konungadömet med full Konungslig magt och myndighet. Under hans tillsyn uppwexte de tre Konungasönerna, Birger, Konungen, och Hertigarne, Erik och Waldemar, och war städse enighet dem imellan samt inbördes fred och lycka i landet under hans styrelses tid. Dock war i begynnelsen af hans regimente en ödeläggande pestilentia öfwer allt landet, såsom en följd af den uselhet och nöd, hwari Konung Magnus lemnade folket.

Efterssinnande, huruledes folkets alltför stora bördor skulle kunna lättas, fattade Marsken det råd, att småningom och försigtigt inskränka de andligas och klosterfolkets erhållna fri-

och rättigheter, så att de i någon mån med sina omätliga rikedomar måtte bidraga till landets behof och försvar. När det Påfwiska presterskapet sådant förnam, föll Marsken i deras hat, och den aflidne Konungens beröm upphöjdes ån mer. Men Thorgil Knutsson war en man med stadigt sinne och fruktade sig intet, emedan folkets wäl war honom mer om hjertat ån egen trygghet.

29. Marsken uppbådar hår mot Ryßarne och lägger Karelen under Sweriges krona.

Ett ondt slägte och mot Swerige från urminnes fiendtligt åro Ryßarne. Efter Birger Jarls död hade de ofta orsat och plundrat wära östra länder och städse framfarit med grymhet och illbragder, men aldrig, såsom hugfulla krigsmän höfwes, bestått i årlig strid, med mandom och mensklighet. Af sådan ond och ohyfsad art, har Ryßen städse af de Swenska wäl icke warit fruktad, men ansedd såsom en styggelse, och ett allmänt ordasätt år, att om en ond och ohyfselig man säges: «Det år en Ryß». Likasom Thorgny Lagman förekastade Konung Olof, att han försummat emot Ryßen pröfwa Swenska wapnen, försäkrande, att i sådant krig hwar man gerna skulle följa honom, så har ock alltid de Konungars och hjeltars minne hållits i åra bland folket, som fört mot denna fiende segersälla wapen.

När Marsk Thorgil detta betänkte, samt huruledes Erik den Helige och Birger Jarl med wishet och segersälla wapen i Österländerna utwidgat Sweriges wälde och åra, medelst införande af Christen tro och Christna seder i Finnland, kunde han icke heller nu lemna sina af Ryßarne med täta infall, mord och brand plågade trosförwandter och undersåter utan hjelp och bistånd. Tre år efter Konung Magni död uppbådade Marsken hår till ett korståg mot de Rysska hedningarne i Nogården. Mycken pris wunno den tiden de hjeltar, som woro Marsken följaktige i detta krig, då hela Karelen lades under Swenskt wälde och antog Christendom, samt till de Christnas betrygggande mot de landeändar, der Hedningarnes

wälde widtog, ett fäste anlades, benämdt Wiborgshus, kan hända så kalladt af Wi (helgedom), emedan den borgen skulle skydda ett heligt land, der Christet folk skulle bygga och bo. Twänne andra fästen, Kexholm och Nöteborg, togos ur Nyßarnes händer och byggdes af nyo till ytterligare wärn mot hedningarne. Biskop Peder af Westerås war med Marsken i denna färd, och war han den första, som predikade Christendom i Karelen.

30. Om Birger Pedersson (Brahe), Tiunda Lagman, och Konung Birgers Lag (af 1296).

Att Swenska folket allt för mycket war betungadt med skatter och gärder, gjorde den ädle Thorgil denna tiden mycket bekymrad, och han lade nu hela sin hug att uttänka, hurudes, genom förbättrad lagstiftning, någon lindring kunde winnas, och, genom en jemnare fördelning af skattebördan, landtmannens willkor förbättras, till mera trefnad och wälstånd i landet. Ännu woro i mycket qwar de hedniska seder, som tillåto och gillade såsom hedersak de djerfwa slagskämpars tilltag, sjelfhämd och wåldsamma framfart. Kyrkans och de andliga stiftelsernas alltför stora friheter behöfde ock inskränkas, och deras pligt, att i någon mån bidraga till landets bästa, fördeles wid de krigsgärder, som i ofridstid måste pålåggas landet till rikets wärn och förswar, med lag fästas. En man, som lika med honom war folkets och fäderneslandets wän, derjemte hade ett stort anseende för lärdom och förstånd, war Birger Pedersson, Tiunda Lagman. Honom tog Thorgil Knutsson till råds i deßa wigtiga angelägenheter och förordnade i Konungens namn honom, att tillsammankalla tolf wittra och förståndiga män i landet, att den gamla Landslagen öfwerse och förbättra eller, såsom orden lyda: «gammal lag omwälta, och ny lag dikta». Det kallades ännu från forden tid «att lag dikta», emedan de gamla lagar woro likasom werswis fattade och blefwo sedan ljudeligen utaf Lagmannen, med sång eller meßa, inför all menigheten å heden afkunnade. Det kallades «att qwäda Lag». I detta lagråd sutto riddare, lag

män, prester och äfven förståndiga bönder, eller odalmän, bland hwilka må nämnas odalbonden Thorsten, som bodde i Sandbro, men framför allt Herr Anders, domprost i Uppsala, hwilken jemwäl satt i Konungens Råd. Han war en ädel man, sitt ståndz heder och fäderneslandets wälgörare. Sina stora rikedomar anwände han på sådant, som till landets wäl och sanna gagn tjena kunde, och mest till fattiga yunglingars underhåll, dels i Uppsala, dels i utländska lärohus, der de i nyttig kunskap, sång och andra goda seder till fädernesslandets tjenst kunde skickliga göras. Ett minne af honom war ock det gamla hospitalet i Uppsala, som för icke många år sedan med sin kyrka stod nerwid ån, det han till fattiga sjukas härbergerande på egen kostnad byggde. Men icke blott i lifwet wälsignades han af de nödlidande, utan han förordnade jemwäl, att, efter hans död, hwar gång hans årsmot, eller messa på hans dödsdag, hölls, almosor till fattiga utdelas skulle. Till de studerandes hjelp, som underhöllo sången inför choret i domkyrkan, gaf han holmen i Uppsala Å med olla deß åliggande hus och byggnader, hwaraf holmen sedan kallades Studentholmen. Sådana woro Thorgil Knutssons och Birger Lagmans wänner.

När lagboken war färdig, den sedan kallades Konung Birgers, men borde kallas Lagman Birgers, Lag, stämdes folket från alla Uppländerna till Allhåradsting, der Lagmannen qwad eller upplåste lagen, då all menigheten gaf sitt ja och bifall dertill och sade, att den skulle «rätter lag» wara. Då blef först i Upplanden stadgadt, att «ingen skulle annans mans träl wara, emedan wår Herre Christus alla menniskor fria gjort och af trådom förloßat». — Blefwo ock många andra ting, som här för widlöftigt wore att uppräkna, stadgade och till landfolkets hägn och trefnad samt frid och säkerhet till lif och egendom strängeligen påbjudna.

Birger bodde den tiden på Finsta och hade till husfru Ingeborg, dotter af Lagman Bengt Folkunge och Sigrid den Fagra. Om Fru Ingeborg berättas, att hon en gång, på en färd hem ifrån Sland, når hon gick med sitt yngsta barn, den heliga Birgitta, wådeligen fallit i sjön och war nära att

drunkna; men den oförskräckta Hertig Erik wågade sjelf sitt lif i fara och drog henne upp. Mycken wänskap, så wäl för denna gerning som för den krigsära, han till sitt fäderneslands heder och försvar wunnit, war mellan honom och Lagmannen, den folket likaledes aktade såsom en god och wapengill riddare; hwarföre ock Uppländningarne samlades under hans baner, när de gingo till Nyköping, att taga de olyckliga Hertigarne ur Konung Birgers och Brunkes wåld. Han lefde efter de olyckliga händelser, dem wi framledes skola omtala, på Finsta, der han afsomnade, sju år efter Konung Magni Eriksſons utkorande wid Mora stenar, och wisas i Uppsala domkyrka hans och Fru Ingeborgs graf. Från dem, genom sonen, den ädla riddaren Israel, som efterträdde sin fader i Lagmansdömet, härstammar den nu warande Swenska Brahe-slägten. Huruledes de flesta män, som af denna åtten komna äro, warit Swenska folket huldа samt städse wisat stor trohet mot Konung och fädernesland allt intill sednaste tider, derom blifwer framdeles i Sago-Häfderna handladt.

31. Om Bröllopet i Helsingborg, samt huruledes den Swenska Konungadottern fördes till Danemark, år 1296.

Den ädla Fru Hedwig satt i sex år, sedan Konung Magnus war död, wid sitt underhåll såsom morgongåfwa, Dawidsön, Fellingsbro, Åkerbo och Snåfringe härader i Westmanland. Hos henne uppfostrades så wäl den Swenska som den Danska Konungens brud i tukt och ära. Då började Marsken först tänka på den Swenska Frökens, Konungadottern skön Ingeborgs, utredning till Danemark, och skedde den med all heder och anständighet. I Helsingborg dracks detta bröllopp med prakt och stät, riddarelekar och tornerspel, efter den tidens seder. En ädelsten blef den dygdiga och fromma Drottning Ingeborg i Konung Erik Menweds krona. De hade fjorton barn tillsammans; men alla dogo i sin ungdom. Då sade presterna, att sådant war Guds hämd, för det att Konungen, hennes Herre, höll den Lundiska Biskopen i fängelse; men folket trodde det icke, utan wälsignade sin

Drottning, och ännu lefwer åminnelsen af hennes ädla och konungsliga sinne uti en folksång, som warit spridd kring hela Norden.

Wisan om Swenska Konungadottern skön Ingeborgs Bröllopp:

Och det war Konung Herr Erk,
Han red sig under ö;
Fäste han sig Jungfru Ingeborg,
Hon war så wän en mö. —
I bedjen wäl för dem, som kronan skola bära!

Det war den Swenska Drottning,
Hon tog sin dotter att låra:
"Skall du bliswa Drottning i Danemark,
"Låt ej bonden öfwer dig kåra! —
I bedjen wäl för dem, som kronan skola bära!

"Och skatte du icke den fattiga bonde
"Allt intill kjortelen grå!
"Fattas dig antingen silfwer eller guld,
"Så kan du det wäl få.
I bedjen wäl ꝛc.

"Jag war uti din faders land,
"I femton år med åra:
"Der är ej fattig, der är ej rik,
"Som något skall öfwer mig kåra." —

Swarade det Jungfru stolts Ingeborg,
Hon swarade af sin ädla grund:
"Skulle bonde eller borgare öfwer mig kåra,
"Må jag aldrig lefwa den stund!" —

Det hörde den unga Hertig bold,
Och han war Konungens broder:
"Herre Christ' signe det unga lif,
"Som så månd' swara sin moder!" —

Der blef silke och härlig sindal
Så wida på marken bredd;
Och der war Jungfru stolts Ingeborg,
Hon blef till stranden utledd.

Så winda de upp deras ſilkesſegel,
Och Gud gaf hår hin blide;
Seglade de ſig till Danemark
I mindre än månads tide.

Och ſegel blef ſtruket, och ankar fäldt
Allt uppå hwitan ſand;
Och det war Konungen den unga,
Han red ſin gångare till ſtrand.

"I waren wälkommen, Jungfru Ingeborg!
"I åren min hjertans kära:
"Den förſta bön, I här bedjen mig om,
"Den ſkall Konung Erik åra!" —

"Och, willjen I göra min förſta bön,
"Derom will jag utaf Eder bedja:
"Att Marſk Stigs döttrar och de fridlöſa
"I willjen dem frid tillſtädja!" —

"En annan bön I bedjen mig om,
"Aldra käraſte ſäſtemö!
"Marſk Stigs döttrar jag gifwer ej lös,
"De ſkola i tornet dö." —

Det war Jungfru ſtolts Ingeborg,
Så ſorgſe hon ſtod der på ſtrand:
"I ärlige män, ſom förden mig hit,
"Förer mig nu hem igen till mitt land!" —

"I wänder nu om, Jungfru Ingeborg!
"Eder willje, den will jag göra,
"Och aldrig I ſkolen bedja en bön,
"Den jag icke gerna ſkall höra!" —

Och Konungen talade till ſin Drots:
"I låter de fångar uttaga:
"I ſläpper Marſk Stigs döttrar ut,
"Och beder dem af landet draga!" —

Så dygdelig war Jungfru Ingeborg:
Henne priſade båd' qwinna och man;
De tackade Gud ſå margefald,
Att hon war kommen till deras land.

I Jungfrukloſter ſtor glädje war,
De nunnor låſa och ſjunga;
Men ån mer war glädje i Konungens gård
Öfwer Marſk Stigs döttrar, de unga.
I bedjen wål för dem, ſom kronan ſkola bära!

32. Konung Birgers Bröllopp.

Sommaren derefter ſtod Konung Birgers bröllopp i Stockholm. Han war då wid aderton år, och hans unga brud, den Danſka Konungadottern, hade uppblomſtrat fager och ſkön, under den fromma Drottning Hedwigs omwårdnad och bland de öfriga Konungabarnen. Riksmarſken Thorgil Knutsſon lät ingenting förſumma till de talrikt från alla landsorter inbjudna gäſternas wälfägnad och förnöjelſe, och ſpordes det nu om Marſken kring allt landet, att han på de ſju åren, ſom han ſuttit wid ſtyret, förbättrat folkets willkor och anſenligen förkofrat Konungabarnens tillgångar. Derföre kunde han ock nu låta ſin myndling, den unga Konungen, dricka ett hederligt bröllopp. Ståtligt beſkrifwes i chrönikorna denna högtid:

"Der war mjöd och kirſedrank
"Och win, både rödt och blankt."

När Konungen gick till ſin brud, bars ett ſilkewirkadt Baldachin eller thronhimmel öfwer honom, och en mängd ridare i lyſande drägter redo omkring på ömſe ſidor, och många af dem redo af och an, ſprängde ſina fruſtande häſtar «till och ifrån» mellan brudgummen och bruden, med budſkap och helsningar den ena om den andra, i friſkt hwimmel. Sådan ſed är bibehållen ån i dag bland Sweriges allmoge, att brudmån rida, när brudgum nalkas bröllopsgård, till och ifrån, twå och twå korſande hwarandra, med helsning och ſtåtligt tal, hwar gång de återkomma till brudgummens medföljе. Detta bruk är ett minne från de hedniſka tider, när ofta brudar bortröfwades, och brudgummen ofta måſte beſtå i mången kamp på wägen, förrån han uppnådde brudens gård. Ännu i början af Chriſtna tiden kallades det hjeltedåd, att ſålunda ſlå

en brudgum och taga sig brud. Derföre skulle brudmån få minuter imellan föra budskap mellan dem, att intet wåld och strid hotade att dem åtskilja. Att dölja sig bättre för sina fiender, torde wål hafwa uppkommit den sed, att brudgum ännu i dag sällan rider sin egen häst, och är det en allmån tro, att, om han det gjorde, skulle hästen stupa, eller annan olycka med honom tima «för afund skull, som lägger ondt före». — Somliga hafwa ock på sig den dagen mot befarad förgöring och trolldom skyddande medel samt gifwa jemwål hästen deraf, såsom hwitlök och wånderot (**Convallaria Polygonatum**). Af sådan fruktan för fiender och afund må brud och brudgum ingalunda se sig tillbaka, en gång komna i brudstol, emedan deras blickar kunde möta «skade-ögon», icke heller må de lemna så stort rum imellan sig, att en illwilljandes blick kan mellan dem se altaret, hwaraf ondt dem imellan kunde werkas af owännen.

Med härlig och högtidlig säng af Gråmunkarne i deras klosterkyrka, nu Riddarholmskyrkan kallad, samt af Jungfrurna i Sanct' Clara kloster begyntes hwarje dag af bröllopshögtiden; derefter gingo gästerna till bords, och blefwo de der med största öfwerflöd undfägnade. På aftonen höllos dryckesstämmor i Konungens härbergen, och woro den tiden många af de Swenska mycket uthälliga med dryckjom, så att derwid förled stor del af natten. Mycket sorl och buller af krigsfolk, gående och ridande, war på gator och gränder, och hördes öfwer allt, såsom chrönikan säger: «pipara, trumpetara och bombara» eller pukor. Der war «ruskt och bång», folk blefwo öfwerridna, och hela natten ströfwade widlöftiga sällar omkring på Öster- och Westerlånggatorna med stoj, krakel och slagsmål. Så säges i chrönikan:

Ther dag förgick, tå kom ther natt,
Hwar man sitt härberge sökte;
Hwar gjorde som honom tyckte:
Somma drucko, somma gingo att sofwa; —
Å gatorna slogos tho bofwa.

Wäl prisades den tiden af många den unga Konungens gestalt och höfwiska seder; men Hertig Erik, hans yngre broder, war kommen i wida större ynnest bland folket, och tycktes han, af ett behagligt anseende, en hög wext samt ett ädelt och hurtigt skick, lysa framför alla andra unga män. Han war ock blid i sitt umgänge, hwaraf han tidigt blef mycket wänsäll, och red han ofta i mer lysande följe, än sjelfwa Konungen. Häraf togo sig Hertig Eriks smickrare före, att från ungdomen förderfwa hans hjerta med högmod; Konungens äter, att förgifta dennes sinne med afund och mißtroende. Så förstördes för deßa olyckliga Konungabarn en af himmelens bästa gåfwor, syskonkärleken, samt det stöd och biständ, han kunnat gifwa dem i deßa wanskliga tider. Och, der Furstarnes hjertan intagas af säfänglig åreluſt och afund, der utdör städse fosterlandskärleken, och omsorgen för folkets wäl förglömmes i onödiga och skadliga inbördes twister.

Andra bröllopsdagen, när meßan wär sjungen, slog Konungen Hertig Erik till riddare och efter honom flera Herrar, så wäl inländska som utländska; men ingen tycktes bära gullsporrarna så wäl som Hertigen. Det höga brudparet gick sedan i konglig prakt till Hertig Eriks härberge, dit de i stort och lysande följe woro bjudna till gäster, och slutades der högtiden med skådespel och riddarelekar. En skådebana war härtill byggd, såsom förut beskrifwet är, och framred der inom skranket mång' ädel riddare, att försöka hwarannans mandom och lycka; mängen, som red bort med seger och under högljudda bifallsrop af åskådarne; — mängen, som, kastad af sin häst, mißlynnad drog sig undan och gömde sig bland myckenheten; men af alla, som på wädjobanan inredo och wunno bifall och seger, tycktes den unga Hertigen wara den yppersta, och spridde sig från den dagen hans beröm wida bland folket. Hurudana den tidens skådespel woro, wisas icke så lätteligen; men i chrönikorna omtalas, att «Gårande» utförde sådana lekar på skådeplatsen. I Götalandet säges allmänneligast gåra, i stället för göra, och talesättet «gåra sek sjuk» betyder: ställa sig såsom en sjuk, ändock man är frisk. «Gårande»

woro de af ungdomen eller sjelfwa riddarne, som framträdde utklädda för åskådarne, att föreställa de hjeltars och jungfruers äfwentyr, hwilka omtalas i sagorna eller i folkets gamla qwäden. Så lektes Helges och Swawas, Sigurds och Brynhildas kärlek sångwis och med lifliga åtbörder, såsom ännu i dag i några landsorter ringlekar utföras med sång och dans. Från deßa tider är det ännu sed i de flesta landsorter, att annandagen af ett bröllopp begynnes med ett slags skådespel af utklädda «Gårande» bland bröllopsgästerna, hwilka med förställda och målade ansigten, utspökade i ut- och inwända kläder, utföra allahanda gyckel till åskådarnes förlustelse. Ofta utföras i sådant ändamål en stor oxe, sommartiden med blomsterkransar, om wintern med granna band eller band och papper kring de stätliga hornen, och på oxen sitter en «Gårande», löjligt tillspökad, med något gammalt rostigt swärd eller dylikt i handen; så ledes oxen med sin riddare kring byn, åtföljd af en hop utklädda goßar och flickor, hwilka utföra hwar och en sitt spel, så godt de förmå; före dem gå ännu löjligare utspökade musikanter, och ibland dem några, som förfärligt larma tacten på spjäll och stekpannor, i stället för forntidens «bombara». På sådant sätt inkommer hela sällskapet i bröllopssalen, der den ridande hjelten omtalar, hwem han föreställer, och widare utförer sitt spel.

Nu är beskrifwen all den kostbara prakt och all härlighet, som wid Konung Birgers bröllopp wisad blifwit, till den stora hopens förlustelse, som i sådan färd kan hafwa sitt nöje. Men wi hafwa till slut af berättelsen om denna högtid åfwen ett minne för ädla sinnen att förtälja: det war den unga bruden, Kon ungadottern Märtha, som wann det högsta och waraktigaste priset bland alla de täflande. När henne på bröllopsdagen i morgongåfwa tillsades Fjerdhundraland, med Enköpings Stad och Kungs-Husby gård, sade hon sig allt detta ringa skatta mot en bön, som hon wille bedas af Konungen och Marsken: det war frihet för den fridlöse Magnus Algot Lagmans son, som ännu för brödernas klosterrofs skull oskyldig höllS i fängelse; hwilken bön ock wardt henne bewilljad. Snart glömdes riddarnes tomma prål och hjeltedåd i

wapenlekarna; men Drottning Märthas ädla gerning glömdes icke af folket, utan skall henne till ära omtalas, så länge dygd och ädelt sinne wördas i wårt land. Wi hafwa förut läst, huruledes den Swenska Konungadottern Ingeborg på sin bröllopsdag begärde friheten för Marsk Stigs fridlösa barn och öppnade deras fängelse. Båda dessa Konungadöttrar woro af den ädla Fru Hedwig uppfostrade. Wälsignelse öfwer de kongliga mödrar, som sålunda utså dygdens och godhetens frö i deras barns hjertan, de der en gång skola komma att råda för folkens wäl och sällhet! —

33. Om Marsk Thorgil Knutssons andra tåg till östra länderna och Karelen. Märthas Kettilmundssons begynnelse.

Pingstdagen efter Konung Birgers bröllopp seglade en flotta, större och ansenligare, än tillförne warit spordt i Swerige, från wåra skär. Hon anförtes af Marsken med ellofwa hundrade styresmän. Så säges i chrönikan: «Jag tror wäl, att man aldrig såg flera goda skepp ny' än då.» — Med denna flotta seglade Marsken öfwer Öster…alt in i Finska Botten och lade der sina skepp wid Newaströmmens utlopp i hafswiken. Der började han, på det näs, som är mellan Newa och Swartån, att anlägga en borg med fasta murar, wallar och en graf, twärt öfwer näset mellan strömmarna, och kallades borgen Landskrona. Så nämnes med ett Ryskt namn det rummet ännu i dag. Men Ryssen likade illa sådant företagande i de landsändar, der hans wälde begynte, och samlades snart ur wildmarkerna en krigshär, wid tretiotusende man stark, som lägrade sig ofwan wid Newan. När de sågo de wackra Swenska skeppen der nedan wid ämynningen, fattade de det råd att upptimra höga skepp såsom hus, dem de wille antända och låta så drifwa nedåt med strömmen och uppbränna flottan. Men Marsken war lika försigtig som modfull härförare och wisste genom spejare allt, hwad fienden för händer hade; derföre wisste han ock detta deras uppsåt och hade, till att göra det om intet, nattetid låtit påla twärt öfwer strömmen samt draga en jernkedja twärsöfwer.

Der skadnade ock de itända brännareskeppen och uppbrunno, utan att tillskynda de Swenska någon skada. Derefter wille Ryßarne storma fästet och anföllo med mycken häftighet; och, ånskönt de till hundradetal stupade i grafwen, lade de dock an med ständigt friskt folk, så att de slutligen gingo öfwer sina fallna in öfwer grafwen. Men en ung krigshöfding, wid namn Maths Kettilmundsson, kom då ut af borgen med sina mån och några andra af de hittills inne i borgen warande höfdingarne, och blef då ett blodigt fäktande med stort manfall på hedningarnes sida, så att de med hastigaste flykt lemnade borgen. Sedermera blefwo de af de Swenska så förföljda och slagna, att allt deras fotfolk flydde in i sina wildmarker, och tyckte sig hwar lyckligast, som oskadad sluppit undan de Swenska swärden. Af deras ryttare lågo dock ännu qwar wid tiotusende i ett förskanfadt läger; men de wisade ingen lust att strida mot de Swenska. Då gick en dag förenämde Herr Maths Kettilmundsson upp till Marsken och begärde orlof, att få ensam gå för fiendens läger och höra, om der inne funnes en man, som hade mod att försöka en wapenlek med honom; hwilket Marsken honom ock bewilljade. I full riddareruſtning red då Herr Maths på en stätlig häst ut på fältet framför Ryßlägret och insände der en tolk, som skulle åtspörja krigarne derinne, om de hade någon der bland sina Höfdingar, som wille bestå uti enwiges kamp mot en Swensk riddare, hwilken höll derute på fältet och erbjöd de willkor, att den af de stridande, som blef stött af sin häst, skulle följa segerwinnaren och blifwa hans fånge. Men det befanns då, att ingen så hugfull man fanns derinne, att han dristade sig ut mot riddaren, som höll derutanföre allt intill natten. Då wände han hem till sitt folk igen, och blef Herr Maths från den tiden mycket berömd, och sägen om hans mod och tapperhet utspriddes wida, når han kom hem, bland Swenska folket. Men de Ryska höfdingarne miste all hug att widare skifta hugg med de Swenska krigsmän, öfwergåfwo snart sitt läger och förswunno i sina skogar samt lemnade sedan Karelen och de Christna i ostörd ro. Sedan Marsken sålunda hade återtagit de fästen, som en tid bortåt warit tagne af hedningar-

ne, och drifwit alla Ryßar ur Finnland, allt öfwer Hwita Träsk, som nu kallas Ladoga Sjön, inlade han folk i fäsket, förordnade om gudstjensten och Christendomens utbredande samt seglade så med stor ära hem till Swerige igen.

Det war Michaeli dag år ettusen trehundra, då Marsken med sitt folk kom till Stockholm. Den dagen kyrkotogs Drottning Mårtha efter sin förstfödde son Magnus, och blef då mycken glädje i staden, så wäl för thronföljarens födelse skull, som för Marskens segersälla återkomst. Då stod allt wäl till; sämja war mellan alla stånd, frid och goda år uti landet.

34. Om Konung Birgers Kröning. Junker Waldemar får Riddareslag och firar sitt bröllopp.

Wid Midsommaren, twänne år efter Marskens hemkomst, tillreddes ett stort hof i Söderköping, och rikets ansenligaste herrar och män samlades derstädes till den unga Konungens kröning. Då war hans yngsta broder, Junker Waldemar, så till åren kommen, att han fick riddareslag. Han war, likasom de öfriga Konung Magni barn, af Marsken uppfostrad, såsom hade denne warit deras egen fader. Under denna barndomstid hade Junker Waldemar fattat kärlek till Marskens unga dotter Christina, och firades nu med all högtidlighet deras bröllopp. Wid tornerspelen, här som på alla ställen, lyste den hurtiga Junker Erik såsom en stjerna öfwer alla unga riddare, och näst honom den unga riddaren Maths Kettilmundsson. Wida hade ryktet om Hertig Eriks ädla skick och behagliga wäsende spridt sig och kommit för den Norska Konungens och Drottningens öron, hwarföre ock Konungen i Norrige sände honom män, med bref och bjudning till Opslo stad, der Konungen ämnade hålla hof den Julen. Efter krönings-högtidens slut red ock Hertigen dit med stort och wäl utrustadt följe. Riksdrotset, Herr Ambjörn Sixtensson Sparre, och Maths Kettilmundsson woro ock med i den färden, och war Herr Maths mycket efter Hertigens sinne samt åtnjöt framför andra män hans ynnest. Men Junker Waldemar och hans unga brud följde sin swärfader till deras arfwegods i

Westergötland. Här, på det skona Aranäs och Kungs-Lena, lefde detta ädla unga par några få lyckliga år, innan den olycksstorm uppwexte, som skiljde dem åt, hwarom framdeles skall talas.

35. Marsken firar sitt andra bröllopp i Stockholm, 1303, der han redowisar för och nedlägger sitt förmynderskap öfwer Konungabarnen. Striden begynnes mellan honom och Presterskapet.

Framlidet war ett år efter Konung Birgers kröning, då Thorgil Knutsson i Stockholm tillredde sitt eget bröllopp, öfwermättan stårligt och lysande. Hertigarnes hoffolk och många med dem började då att säga, det Marsken förde föga mindre stat än Konungen. Sedan bröllopsgästerna woro bortfarne, kallade Marsken Konungen och Hertigarne in i samtalsrummet och begärde orlof från sina stora bekymmer, som hittills honom ålegat, så wäl wid rikets som deras enskilda angelägenheters wårdande. «Enligt mitt åtagande», sade han, «wid Eder Herr Faders dödsbädd och på deß ytterste, har jag efter kraft och förmåga wårdat Edert rike och Edert arfwegods samt nu i tolf och på det trettonde året mig till Eder tjenst i detta allt ödmjukeliga skickat, beställt och uträttat allt det, som Eder till gagn och heder lända kunnat.» Nu begärade han från allt sådant bekymmer orlof samt den ro och hwila efter många beswärligheter, som hans framlidna ålder och omwårdnaden om hans eget hus kräfde, och förmodade han, att de lätteligen någon tjenligare man i hans stad finna skulle. Marsken hade wäl märkt, att hans stränga och allwarliga wäsende särdeles den unga Hertig Erik icke wäl anstod, och den yngre brodern tycktes, likasom fordom war med Birger Jarls söner Erik och Magnus beskaffadt, i allt ledas af den äldre, hwarföre de ock med föga tacksamhet i hjertat, men mycken i ord, genast lemnade honom det orlof, han begärde. Men Konung Birger tycktes bättre hafwa uppskattat hans redlighet och faderliga ömhet och bad honom med bewekt sinne ännu fortfara med omsorgerna för hans wäl. Marsken bejaka-

de ock denna begäran, och war hans hjerta mycket wändt till Birger; men Hertigarne togo Riksdrotset Herr Ambjörn, en af Sparreslägtens stamfäder, i Marskens ställe, till stöd och rådgifware. Från den tiden blef wänskapen mellan Konungen och hans bröder mindre.

Biskoparne kommo ock wid detta herremöte till samtals med Marsken om den skatt och tunga, han lagt på kyrko- och klostergodsen samt de andligas enskilda egendom under krigstiderna och wid rikets trängande behof; och talade Ärchebiskopen i stränga och hotande ordalag. Men Marsken swarade honom härpå ingalunda blidare, sägande det «nu wara rådligast, att de andlige läte sig nöja och wore lydiga undersåter; eljest torde han (Marsken) på Konungens wägnar låta kasta så wäl Ärchebiskopen sjelf som den minsta prest i fängelse.» — Härefter stämplade ock Biskoparne och klosterfolket på Marskens förderf och utspridde oenighetsfrö i landet. Hertig Erik for från detta möte till sitt hertigdöme Södermanland och höll i Nyköping ett stolt och lysande hof, utkrafde skatter och tycktes willja tillegna sig all konungslig myndighet. Det sades ock af många, ettdera att Marsken sjelf blifwit girig på sin ålderdom, eller att han, till underhållande af Konungens hof och anseende till likhet med Hertigarnes, alltför mycket med skatter betungade landet.

36. Gästabudet på Aranäs. Bröderstriden utbrister; men Förlikning åstadkommes, år 1305.

En gammal Konungagård på Kinnastranden wid Wenern i Westergötland het Aranäs. I de tider, då Konungarne städse måste frukta för fienders anfall, ja, ofta för sitt egna landsfolk, då det för mycket tryckte af deras rofgirighet, berömdes mycket denna borgs belägenhet. Så säges derom i de gamla chrönikor: «Aranäs hafwer haft omkring sig alla de härligheter, som någon tid menniskoboningar kunna af Gudi sig önska och bekomma; ty på den ena sidan, wester- och norrut, hafwer det den stora och fiskrika Sjön Wenern, för Kungliga taffelens kräslighet; på den andra sidan, i söder, sträcker sig widt ut ett blött sänkedy, som med

litet gräs och buskar öfwerdraget år, deröfwer ingen gå kan. Deßförutan löpa många diken, likaſom ådror, genom kärret och förtaga wägen till Slottet, ſå att det wore alldeles omöjligt komma dertill annorledes ån genom många omwägar, på en ſtor hop broar, ſom de fordom wid 40 till antalet warit hafwa. Och denna ſwårheten år der lika den ſträngaſte winter. Men på öſtra ſidan, gentemot den förſta ſlottsporten, dit man allenaſt på en wäg komma kan, ligga ganſka ljuſliga ångar och frukthärande åkrar, till ſådan hugnad, att ingen måtte önſka ſig bättre gåfwa af naturen.» Denna gamla Konungagård innehade nu Marſken, ettdera ſåſom eget arfwegods, eller ſåſom förlåning af Konungen, och hade han ditbjudit de tre Konungaſönerna ſamt undfägnade på det bäſta der ſina höga gäſter. Men, når gäſtabudet war ſlutadt, tog Birger ſina bröder affides, ſägande ſig hafwa ſport om dem, att de omgingos med anſlag, ländande honom, Konungen, och landet till förderf; han förelade dem nu till underſkrift och bekräftande ett bref, af innehåll ibland annat, att de aldrig ſkulle lemna landet utan hans tillſtånd ſamt aldrig komma till Konungen utan deß befallning eller med flera mån, ån han tillſtadde. Hertigarne underſkrefwo med ſtort mißnöje och foro ſå hwar ſin led, Hertigarne till Rackeby Kungsgård, men Konungen till Wiſingsö. Detta allt tilldrog ſig om wåren, året efter Konung Birgers kröning.

Från den tiden fick mißtroende, afund och fruktan inſteg i Konungens ſinne och lemnade honom aldrig mer någon ro. Få dagar efter mötet i Aranäs ſtämde han bröderna åter till ſig på Wiſingsborg, med deras mån och rådgifware; men allenaſt Erik hade mod att hörſamma kallelſen. Då kom i dagen, hwad meſt förtröt Konungen, att Hertigens hofmån förakade hans mån, och nyß hade en Hertigens riddare ſlagit Konungens portenär, för det han icke ſkyndſammeligen nog upplåtit honom porten. Men det meſt magtpåliggande, han kårade mot ſina bröder, war, att de plågade folket alltför hårdt med wåldgäſtning och pålagor, når de drogo omkring i landet med ſitt alltför ſtora följe af hofmån och riddare. Herti-

gen ställde sig såsom honom höfdes inför Konungen; men deß mer steg hans wrede, och lyktades denna sammankomst så, att Konungen bröt friden med Hertigarne och bad dem skyndsammast draga ur landet. De landsflyktiga Konungasönerna drogo då först till Danemark; men, når de der icke kunde winna något biständ, till Konungen i Norrige, der de med all wänskap blefwo emottagna samt fingo Opslo och Kunghälla i förläning. Derefter bröt Erik friden, for fram med brand och plundring i Westergötland samt uppbrände Lödöse. Till ett wärn mot Eriks röfwande och härjande i Westergötland lät Konungen anlägga ett fäste på Gullbergs-Klint, icke långt från Lödöse, wid Göta Elf, i Säfwedals härad. Der finnes ännu en lemning, kallad Gullbergsskans af landtfolket. Men Hertigen och hans driftiga fällar aktade ringa detta fäste och anlade en ny borg på Dalsland, kallad Dalahus eller Dalaborg, hwaraf murar och stenhopar ännu synas inwid Wener-Sjön i Bollnäs socken.

En tid utsände Konungen åtta sina krigshöfdingar med manskap, att bewaka wägarna, som gingo från Dalsland in åt Norrige. De lågrade sig wid en bro, som het Agnebro; men bron refwo de alldeles upp, så att ingen kunde komma öfwer elfwen. Då frågade Hertig Erik sin wän Maths Kettilmundsson, om han icke kunde göra kungsfolket någon afbräck. Detta äfwentyr behagade den lifliga och stridlystna krigshöfdingen öfwermåttan wäl, och drog han en mörk natt med några utwalda män af sitt krigsfolk neder till elfwen. Endast med förlust af en man, som drunknade i strömmen, samm han öfwer och fasttog en fältwakt, som genast yppade, hwar de åtta höfdingarne nu lågo i sin bästa sömn. Med all försigtighet kringhwärfde Herr Maths huset och tog dem alla, nakna och wapenlösa, till fånga. Stort byte af gods, wapen och hästar gjorde der Hertigarnes utsände, som wid sin återkomst erbjödo dem det bästa utaf rofwet. Då samlade Konungen en stor krigshär af hela sitt rike och drog mot Dalahus. Men Hertig Erik hade erhållit all den undsättning, han åstunda kunde, af Konungen i Norrige, så att Konung Birger såg, huru owiß utgången af detta förehafwande kunde

blifwa. Då gingo förståndiga och rättskaffens Swenska män bröderna imellan och tillwägabragte wänskap och förlikning. Riksmarsken Thorgil Knutsson war då med i Konungens följe, och war det i synnerhet hans råd, som werkade denna förlikning. Folket gladde sig mycket häröfwer, emedan Hertig Erik, oaktadt allt det onda, han i sin yra tillskyndat landet, ändock war mest afhållen bland bröderna. Ehuru det i förlikningen blef Hertigarne medgifwet, att fritt råda i sina Hertigdömen och sina arfwegods, föll dem likwäl tungt att tillsäga Konungen lydnad och undergifwenhet; och, emedan allt sådant kom af Marskens wishet, som war Konungens stöd och bistånd i allt, blefwo Furstarne sin gamla fosterfaders hätskaste fiender från den tiden.

37. Om Herredagen i Stockholm; Thorgil Knutssons död och åminnelse.

Ond lön får ofta folkwännen för sin dygd och trohet, här i werlden. Det fick till slut den ärlige Swenske mannen Thorgil Knutsson erfara. På Lena gärd i Westergötland satt han i lugn på sin ålderdom och trodde sig hafwa skydd nog för återstående dagar af sitt goda samwete och ädla gerningars minnen. Derom kunde han icke wara okunnig, att det Päfwiska presterskapet i landet mot honom bar ett fiendtligt sinne, samt att de beryktade honom såsom gudlös och mot Christna Kyrkan otrogen, hwarigenom det enfaldiga folkets kärlek till honom led mycken förminskning. Men fostersönernas stådse wisade wördnad i hans närwaro och wanan att alltid blifwa ätlydd gjorde honom säker, så att han icke for upp till det Herremöte, hwilket i Stockholm war sammankalladt mot höstten, samma år brödernas förlikning skedde. Den swaga Konungen stod sålunda ensam utan stöd, och, när de andliga hotade honom med klagomål öfwer kränkta rättigheter, blef han snart förskräckt, och på falska wänners inrådan undskyllade han sig, skjutande på Riksmarsken all skuld, så wäl för denna sak som för oenigheten med bröderna. Då förmåddes han ock slutligen af Hertigarnes wänner att lemna

bifall dertill, att hans trogna fosterfader skulle fängslas och ställas till rätta för både sina och Konungens gerningar. Af rädsla och feghet förrådde sålunda Konungen sin och folkets wän och wälgörare.

Mot Julen satt Marsken på sin gård Lena och hade allenast sina hoftjenare när sig, söga bekymrad om det sig annorstädes tilldrog. Då besökte honom några hans wänner, och samtalet föll på Konungens och Hertigarnes förlikning samt å Herremötet i Stockholm. De började råda honom att taga sig bättre till wara och hafwa mera folk hos sig, emedan han borde betänka, huru Folkungarne warit sinnade i alla tider och oftast swikit sina bästa wänner och rådgifware. Wäl wore honom folket tillgifwet; men Hertig Erik kunde snart wäldsammeligen öfwerraska honom, och då kunde blifwa för sent för hans wänner att honom bistå. Men han sade sig så hafwa tjent sin Konung och fäderneslandet, att han icke fruktade swara derför, och kunde han icke mißtro, det Konungasönerna skulle sålunda kunna åsidosätta den städse wisade wördnaden för deras fosterfader. Så förhöll allt i samma skick, och Marsken lagade sig till att i ro och enslighet begå Julen, då, en afton i begynnelsen af Julfastan, en hop bewäpnade män redo in på gården. Marsken gick ut, igenkände sin måg samt Hertig Erik bland de ankommande och beredde sig att wänligt, såsom hans sed war, dem emottaga. Men de swarade med wrede till hans helsning och röjde snart sitt onda uppsåt, så att han wäl kunde märka, huru som de woro nu komna till hans förderf. Somliga säga, att Konung Börje sjelf war med i deras färd och började anklagelserna mot Marsken för hans handhafwande af rikets angelägenheter. Dertill swarade Marsken: «Mig wore önskandes, Herre! att jag så min Gud tjent hade, som jag Eder, Konung, tro och huld warit.» — Då begynte Hertigarne sina klagomål, att han städse ondt inlagt i Konungens sinne mot dem, hans bröder, och, utan att der tillåts något widare samtal, framburos bojor att läggas den gamla rådsherren uppå, hwilket han utan motwärn sig underkastade, sägandes allenast med sorgse åtbörd till Konungen, i det han räckte sina händer att bindas: «Och detta

kunnen J tillstädja, min Konung, som jag så redligt tjent hafwer!» — Härefter sattes han på en häst, med fötterna sammanlästa under hästens buk, och fördes med stark bewakning upp genom skogarna till Stockholm, — ridandes natt och dag, så att folket, som älskade Herr Thorgil ganska högt, icke skulle få rådrum att samlas och taga honom lös, — tilldess han insattes i fängelsetornet på Stockholms slott. Här beredde han sig icke till sitt försvar, utan till döden; ty han war en wis man och såg nu wäl, att, likasom Konung Magnus Ladulås swek sin broder Waldemar, så skulle ock nu Hertig Erik swika Birger och rycka till sig Konungadömet, och detta wisste Hertigen wäl icke kunde ske, så framt icke Konungens stöd, den trogne Marsken, toges af wägen. Hwad som mest förbittrade hans sista dagar, war den tidende, att hans enda kära barn, dottern Christina, war af sin gemål, Hertig Waldemar, förskjuten, och deras äktenskap af Kyrkans tjenare olagligt förklaradt, emedan de woro, sade presterna, i andlig skyldskap, alldenstund Thorgil hade stått fadder wid Waldemars dop. Nu skulle den arma Christina wid sin faders död blifwa lemnad ensam och utan tröst. Tre dagar efter denna äktenskapsskilnad inträdde Rådsherren Herr Folke Jonsson till Fånö, som säges hafwa warit soneson till Iwar Blå, och förkunnade honom med bedröfwadt hjerta, att hans fiender, som nu sutto i rådet, dömt honom från gods och lif, samt att Konungen underskrifwit domen. Med sagomodig anda, såsom det höfwes en wis man, emottog han dödsbudet.

Der nu är Södermalmstorg, war på den tiden en utmark, der creatur och fänad gingo i bet. Der såg man en dag i början af Fastlagen, eller den tionde dagen i Göjemånad, en ny uppkastad graf. Der skulle den dagen den ädle Marsken Thorgil Knutsson, fordom sin Konungs och folkets trognaste wän, läggas till hwila. Kring fängelsetornet war församladt mycket folk, som åskådade, huruledes den wördnadswärde gråhärsmannen under mycken smälek och begabbelse, som presterna tillställt att förwilla folket, utleddes till afrättsplatsen. Det lugn, som städse följer oskuld i lidande,

wisade sig i den höga fångens ädla skick och i hans stadiga och säkra gång; hunnen fram till platsen, nedböjde han oförskräckt, efter en blick till himmelen, sitt gråa hufwud under bödelns swärd. Ett hugg hördes, — och Sweriges wärn och lycka låg i grafwen. Ett kors upprestes der, öfwer hans graf, och stod qwar i långliga tider, så länge Södermalm war en obygd, på det Christna män, som färdades till och ifrån staden denna led, skulle bedja Gud för hans själ. Men uti ett litet tjäll eller skjul wid grafwen hördes några dagar en Barfotamunk sjunga själameßor, tilldeß den dödes wänner, med Konungens tillstädjelse, nästföljande Pingestdag flyttade den kära qwarlefwan, högtidligen och christligen inwigd åt hwilan, i Gråbrödernas klosterkyrka.

38. Om Bjellbo bröllopp, Hertigarnes färd till Uppland och Hätunaleken.

Minnet af fädrens onda anslag, synnerligen dem, som någon framgång wunnit, har ofta fört barnen från den rätta ärans och fromhetens wäg till förderf. Wi hafwa handlat om den ädelsinnade Emund Gamles beteende mot sin broder Anund, Konung Olof Skötkonungs yngre son. Annorlunda hade Magnus Ladulås'es warit mot hans olyckliga broder Waldemar, den han, i stället att wara honom ett stöd, störtade i wanära och från Konungadömet. Så fick nu Hertig Erik i sinnet, att störta sin broder, Konungen, den han wäl wißte wara utan bistånd, sedan den gode Marsk Thorgil Knutsson undanröjd blifwit. Men det war nödigt att med stor försigtighet gå till wäga och insöfwa Birger i säkerhet, tilldeß de kunde få honom och de få wänner, han hade när sig, i sina händer. Frampå hösten, till Mariefödelsemeßodag, hade derföre Hertigarne låtit tillreda ett stort gästabud på Bjellbo, då bröllopp dracks för fem af deras förnämsta hoftjenare, hwilket dertill tjena skulle, att de kunde sammandraga sina män och krigshöfdingar, utan att mißtänkas för widare stämplingar. Men, när Konungen trodde, att de som bäst höllo sina lekar wid brölloppet, begåfwo de sig med alla sina raskaste män i små flockar upp

åt landet och kommo så till sin gård, Hundhammar vid Mälaren, i största hast och tysthet. Der ställde de sina hästar och foro i små båtar öfwer sjön samt kommo en afton fram till Håtuna, der Konungen då hade sin hofhållning. Bröderna gingo genast inför Konungen och helsade honom med all wänlighet, så att han intet annat än godt af dem förmodade; men sitt folk med deras rustning och wapen hade de låtit införa i hoffolkets härbergen. De blefwo wäl undfägnade; men, när Konungen hade gått till sångs, sammankallade de sitt folk, wäpnade sig och öfwerföllo honom i hans sofkammare. En blodig strid började wäl; men, sedan Konungen och de förnämsta hans män blifwit gjorda till fångar, slutades denna olyckliga strid, gemenligen kallad Håtunaleken, den gången efter deras önskan. Biskop Nils af Westerås war då Konungens gäst och blef tillika med de andra fångslad och förd till Nyköpings slott samt der i tornet insatt.

39. Om Arwid Smålåndnings flykt med Konung Birgers son Magnus.

Arwid Smålåndning kallade sig en trogen tjenare i Konung Birgers hof, och, alldenstund trohet alltid warit mycket ärad bland Swenska folket, har hans namn blifwit hållet i berömlig åminnelse. Han war waksam i den olyckliga natten, när Håtunaleken begyntes, tog den unga Konungasonen Magnus på sina axlar och flyktade med honom inåt skogarna. Med mycken omsorg wårdade han barnet under denna swåra flykt genom wildmarker och obygder och undankom sålunda slutligen efter många farligheter till Danemark. När han kom in i salen, der Konung Erik Menwed satt med sina män, gick han hastigt fram till honom, lade barnet i hans knä och förtäljde under många tårar, hwad sig uppe i Swerige tilldragit mellan Konung Birger och hans bröder, samt bad Konungen taga den flyktiga och wärnlösa systersonen i sitt förswar. Alla ärade den trogna mannen, och Konungen wisade honom mycken heder samt gaf sitt ja och samtycke till hans begäran. Då tog Konung Erik den unga Magnus Bir-

gersson till sin fostre och höll honom ganska wäl, allt intill den dagen, då han kunde sända honom med krigshär hem igen till hans fädernerike.

40. Om Hertig Eriks Bröllopp, som intet blef af. Ofrid med Norrige och Danemark. Förlikning i Nyköping (1308).

Hertig Erik tyckte sig nu hafwa wunnit all önskelig framgång och tog, med sin broder Waldemar, alla slott och fästen in öfwer hela riket, utom Stockholm, der borgrarne den tiden icke så lätteligen läto sig förleda till otrohet mot sin Konung. De swarade: «Så länge Konung Birger lefwer, willja wi hålla honom wår ed och lofwen.» Medan sålunda Maths Kettilmundsson dels låg för Stockholm, dels for omkring, att komma landet Hertigarne i händer, tänkte Hertig Erik mest på sin unga brud, den fagra Ingeborg i Norrige. I Kunghälla tillreddes ett gästabud med allt det öfwerflöd af spis och dryckeswaror, som i Hertig Eriks hof öfligt war wid sådana tillredelser, och tycktes Konungen och Drottningen i Opslo ej mindre omkostnader förehafwa till bröllloppet. Mot höften, året efter sedan Konung Birger togs på Håtuna, red Hertig Erik med sina hofmän och många andra förnäma gäster till Kunghälla. Drottningen och den unga Ingeborg Hakonsdotter hade alltid haft god willja till den ståtliga fästmannen; men Konungen låg mer i sinnet, att Kunghälla Slott, och dermed en del af Wiken, samt Wardberg och Hunahals borgar, med norra Halland, woro i Hertig Eriks wäld, och förelade han honom nu det willkor, att han skulle lemna Wardbergshus i Konungens händer, om han wille winna sin önskan med bröllloppet. Hertigen, mer mån om sina besittningar och förlitande sig på Drottningens och den wåna Ingeborgs huldhet, swarade sålunda till Konungens begäran: «Gud gifwe henne lycka, ehwar hon går; Wardberg får du ej åter i år!» —

Derefter tog Hertigen afsked af Konung Hakon och for till Kunghälla, der han med sitt hoffolk höll sig glad och förtärde bröllloppskosten. Det är sannolikt, att wänliga bud gingo den tiden mellan honom och hans tillämnade brud samt

Drottningen; men Konungen rustade sig till krig och bortlofwade sin dotter Ingeborg till hans brorsson, den unga Magnus Birgersson, som då war i Danemark; Grefwe Jakob af Halland war då hos Konung Hakon och gaf honom alla deßa råd. Han styrkte jemwäl Konungen att på en holme i elfwen ofwan Kunghälla bygga ett fäste, som kunde för Hertigen afskära gemenskapen mellan Wiken och Westergötland. Då tillbytte sig Hakon nämda holme, som kallades Elfwebacken, utaf bönderna i Tegnatorp och Jörlanda, mot en äng och ett fjell, Jättefjell benämdt. Slottet byggdes först af trä, men sedan af sten med wäldiga murar, så att det blef bland de starkaste borgar i hela Norden, och synas ännu der på elfbacken märkliga lemningar efter hwalf, källrar och grafwar. Af denna tillställning såg Erik wäl, att hans wälde i Wiken war förminskadt, emedan den nya borgen alldeles stängde wägen för dem, som wille färdas elfwen mellan det Gamla Bohus, eller Kunghälla slott, och Lödöse.

Sent om hösten inföllo i Swerige både Danskar och Norrmän, och stor ofrid yppades till skada och förödelse å alla sidor. Uti denna fejd ådagalade Hertig Erik och hans wän Maths Kettilmundsson sådana prof af wågstycken, mandom och klokhet, att de wunno ewärdelig krigsära, och, ånskönt de utarmade folket, dragande fram och åter med sin härsmagt, hade de dock, för sin hurtighet, wänliga umgängelse och stålliga skick, stort insteg bland menige man och wunno allestädes seger. Dock, emedan de wäl sågo, att detta krig lände till deras och landets slutliga förderf, gjorde de stillestånd och foro till Nyköping, der tillsägande Konung Birger befrielse ur fängenskapen, om han wille med dem ingå förlikning. Birger hade då, af ånger och sorg deröfwer, att han förrådt sin och rikets wälgörare, den trogna Thorgil Knutsson, samt betagen af hat och hämdlust till sina bröder, som så swikit honom, kommit sig ifrån sig, att han efter denna tiden war likasom sinnesswag och jakade till alla råd, men helst dem, som mest lände honom sjelf och riket till förderf och skada. Hertigarne, i samråd med de af rikets förnämsta män, som wid Fastelagstiden woro samlade i Örebro uti detta ärende, kommo efter Påsken till Nyk

ping och förelade Konungen en skrift, innehållande förlikningsvillkoren. «Han skulle åtnöja sig med en tredjing af riket, med Konungs namn och magt; de öfriga två delarna skulle hans bröder råda såsom Hertigdömen. Han skulle aldrig utkräfwa hämd för hwad han lidit, utan befrämja brödernas och hela Konungadömets frid och skaffa wänskap af Danmark samt Norrige.» Birger underskref deßa willkor, utan all besinning, och annammade derpå Herrans lekamen och blod, att han det hålla skulle. Så säger härom Rimchrönikan:

"Han skall hafwa sin tredje del,
'Om han will swärja wid then Christ,
"Then himmel skapade, löf och qwist,
"Och opå thet helga bröd,
"Guds lekame, för oß tolde död."

Birger swor allt, rätt fram som det honom förelades, och lofwade än dertill, att, «dereft han mot sådan ed och lofwen bryta skulle, hwar Swensk man skulle wara fri och lös ifrån honom swuren tro- och huldhetsed.»

Största delen af landet Sunnanskogs blef i detta brödraskifte Birger tillegnad, och en sägen är i Westergötland, att Konungen en tid wistats der i enslighet å sin borg, deraf kallad Börjehall. Ännu wisas af landfolket de gamla hopfallna stenhögarna derefter å ett högt berg inwid en liten insjö, Bjurssjön benämd, på allmänningen Klyftamo. Om det war denna första tid efter befrielsen ur fängelset, som Konungen här tillbragte i stillhet, så warade dock icke länge, inan oron waknade i hans bröst, och sorgliga minnen med förskräckliga hämdetankar uppfyllde hans sinne. Han glömde sin ed och heliga förpligtelse och for, fram på sommaren, öfwer till Gottland samt dådan till Danemark. Konung Erik Glipping tog derstädes med all heder emot sin swåger, och stor glädje war, når Birger återsåg sin son Magnus; men båda swågrarne tänkte icke på annat än hämd och Hertigarnes förderf. Derefter begyntes den stora ofrid, som i twänne år

förhärjade och nära ödelade Skåne, Halland, Småland och Westergötland.

Det gamla fäſtet Rumlaborg i Smålanden anlades denna tid af Hertigarne mot de Danſke på gränſen, der wägarne från Skåne, Halland och Östergötland mötas. Icke långt ifrån Husqwarn, inwid landswägen, utwiſas ännu det rum, der borgen ſtått, med märken efter wallar och graſwar, faſtän allt med gräs och buſkar nu är öfwerwext. Här hade Hertigarne, wid wägens inlopp till ſkogen Holweden, gjort förhuggning och andra hinder ſamt ſtodo wäl beredde till att emottaga den wida manſtarkare fienden. Wärnamo, icke långt härifrån, är en mycket behaglig och namnkunnig by wid Laga-Å; der uppſtällde Hertigarne ſina fylkingar, öfwerſägo och uppmodade folket. Maths Kettilmundsſon ſkulle föra hufwudbaneret i ſtriden; men, ſom han red fram med baneret, ſtötte hans häſt mot en ſten och ſtupade, hwarwid Riddaren kaſtades i mark, och banerſtången braſt i ſtycken. Ondt förebud tyckte ſig detta både Hertigarne och folket wara; och blef för detta järtecken ſkull beſlutet, att icke drabba med fienden tillſammans den gången, utan delades hären i tre hopar: en del gick till Lödöſe och Skara; en del med Hertig Erik till hans förnämſta borg, Kalmarne; och en del med Hertig Waldemar till Stockholm och Nyköping, att ſålunda förſwara rikets förnämſta faſta orter. Konungarne, med den Danſka hären, kommo utan hinder fram till Nyköping; men wid den borgens belägring, från Michelsmeſſan till Juledag, uträttades intet, emedan trogna och redliga Swenſkar denſamma innehade och manneligen förſwarade mot de Danſke; utan, när lifsmedlen började tryta i orten, längtade ſå wäl de Danſka ſom Tyſka höfdingarne och folket hem igen och twungo ſlutligen Konungarne, att med oſeger återwända. Hertig Erik war under tiden i Westergötland och höll ting med landtfolket om rikets förſwar. Men, när han fick deſſa tidender om Konungarnes återtåg, mötte han dem i Helſingborg och ſlöt med dem frid, på ſamma willkor, ſom twänne år förut beſwurne blifwit af Konung Birger.

41. Hertigarne dricka slut bröllopp i Opslo (1312) och hålla derefter hof och tornerispel i Lödöse.

Konung Hakon i Norrige hade under tiden fört ofrid på Hertig Eriks område i Westergötland, som i sista brödraskiftet kommit på hans lott, och tagit gamla Bohus, eller Kunghälla slott, in genom en Norsk man, som det honom förrådde. Men snart återtog Erik sin borg och wisade Norrmannahären, att de Swenska ej så lätteligen låta sig afwisa. Konung Hakon war till slut glad att få gifwa sin sköna dotter Ingeborg åt en så hurtig brudgum som Erik, till en ewärdlig förlikning mellan honom och Hertigarne. Waldemar fick ock nu till brud Konung Hakons brodersdotter, och dracks detta dubbla bröllopp, med stor prakt och förnäma gästers hederliga undfägnande, Michaelidag i Opslo. Följande wåren, wid Pingestid, började Hertig Erik att bygga en den tiden wida ryktbar gästsal på en ljuflig slätt wid elfwen, med Lödöse borg på den ena sidan och en forsande ström på den andra. Salen, som inan war beklädd med Pell och Sindal, det är kosteligt silkestyg, samt i taket med Baldachin, eller täcken af wirkadt silke, blef färdig mot höstten, och gjorde då Hertigarne för Konung Hakon och hans hofmän samt fruentimret ett hederligt hemkomst-öl. Många Tyska Grefwar och utländska Herrar woro ock der gäster, bland hwilka de, som uti den ofriden någon skicklighet och mandom wisat, af Hertigen wordo till riddare slagna. Torner- och skådespel felades icke der, icke heller sparades någon kostnad wid gästernas förplägning eller deras begåfwande wid afskedstagandet. Derefter reste Hertig Waldemar till Kalmarne; men Erik blef på Högnatorp, den tiden en behaglig kungsgård wid Axewall, öfwer Julen med sin unga brud.

42. Om Folkets tillstånd, hungersnöd och pestilentia samt onda järtecken.

Ofta händer, när furstarne lefwa i prång och öfwerflöd, får folket lida brist och hungersnöd. Så war ock denna tiden skickad. Birgers hofhållning war icke så lysande och säfäng-

lig som Hertigarnes; men för ofriden skull måste han dock hafwa mycket främmande folk när sig och hårdt beskatta sitt land; särdeles blefwo gårderna tryckande, sedan presterna, efter den gode Thorgil Knutssons död, åter gjort sig fria från alla bidrag till fäderneslandets gagn och försvar. Huru de Påfwiska prester den tiden ömmade för folket, kan märkas af den stadga, Ärchebiskop Nils påbjöd, «att den, som icke till midfastan utgjort sin tionde, skulle ej få begå Herrans Nattward, och, om han under den tiden doge, icke få i Kyrkogård begrafwas, tilldeß arfwingarne tionden utgjort.» Så plågades folket af både andliga och werldsliga Herrar. Härtill kom, året efter Opslo bröllopp, swår mißwext öfwer hela landet, så att många föllo döda ned af hunger och matthet. Konungen war blifwen likasom sinnesswag af osäkerhet för lif och frihet och tänkte på, huru ofta han rönt af sina bröder swek och förråderi, twärtemot swurna eder och försäkringar; och for han derföre omkring och tog af dem, så wäl som af rikets Herrar, ny tro- och huldhetsed. Öfwerallt i landet war osäkerhet, elände och förtwiflan. Allenaſt i klostren, och wid Hertigarnes och Maths Kettilmundssons gästabud och lekar, war öfwerflöd och munterhet. Dertill med yppades uppror i många Konungens landsändar, hwaraf hans sinne blef ännu mer bekymradt, och sällan sitta glada hofmän i fattig och sorgbunden Konungs hof. Drottningen och Riksdrotset Johan Brunke besinnade detta och förbittrades allt mer i sitt sinne mot Hertigarne, ju mer de sägo dem wänsälla samt deras måns gladare lott och öfwermod; de wäntade efter lägenhet till hämd och wedergällning.

Knapar kallades denna tiden sådana landtmän, som af börd och rikedom wäl kunde hafwa rätt till län och höga ämbeten i Konungens hof, men försmådde sådant, aktande högre att lefwa i frihet och oberoende å sina gårdar. De hade ofta stort anseende hos folket, änskönt de af hoffolket anságos med förakt, såsom mindre fina och belefwade, hwaraf det hädersordet Knapsadel kommit. En sådan säges hafwa lefwat i Småland, wid namn Bugge, den de utarmade bönderna, när de icke tyckte sig kunna bära de ökade skatterna, togo sin tillflykt

till och utwalde till sin Konung. Men de blefwo genast af Konungens krigsfolk öfwerwunna, och deras Konung slagen.

Bland Gottländningarne skedde ock ett upplopp mot Konungens uppbördsmän, som de ökade skatterna uppbära skulle. Dit gick Konungen sjelf med sina skepp och mycket krigsfolk och höll ett slag med bondehären; men Birger och hans mån blefwo slagna på flykten. Det säges, att, når de uppretade bönderna härdt efterjatte de flyende, funno de Konungen, som undanstuckit sig uti en haßelbuske der uti marken, nu ett gärde till gården Läderbro, kalladt till minne häraf Stora och Lilla Hasseln. Men namnet Läderbro har byn fått deraf, att, når bönderna skulle gå öfwer strömmen och i hast icke kunde anskaffa någon bro, lade de sina matsäckar af läder tillhopa och gingo så på dem öfwer strömmen. I början tilldelade de Konungen flera hårda slag och hade welat dräpa honom; men en ansedd och hederlig man från Heiman ibland dem steg fram och, förehållande dem deras ofog, skaffade Konungen grud och frihet, att återwända hem med sitt folk. Den mannen belönte Konungen sedan med skattefrihet och stora förmåner. Sådana olyckliga krigsbragder beryktades snart omkring landet, och hade Konungen och hans mån deraf ringa heder hos landtfolket.

På en holme i Motalaström, wid staden Norrköping, låg fordom en gammal borg, der Ring Dagsson, då han för sina fiender war landsflyktig ur Norrige, säges hafwa haft sitt säte, och som ännu kallas Ringstaholm. Lemningar efter borgen och bryggan, som warit mellan den förra och landet, wisas der ännu. Der, så förtäljes i chrönikorna, skedde, andra sommaren efter den hårda mißwexten, det järtecken, att blodregn föll af himmelen i stråla droppar, och Motalaström stadnade midt i sitt lopp. Då spådde folket deraf blodiga och fasansfulla händelser, som stundade, och de fromma i landet suckade till Gud om beskärmelse mot ytterligare nöd och landsplågor. Året härefter inträffade swår mißwext, hungersnöd och pestilentia.

Sjette Capitlet. Folkungarnes slutliga Undergång. Digerdöden och inbördes krig förhärja landet. Den första utländska Konung inkallas (1363).

1. Om Hertigarnes resa till Nyköpings Gästabud.

Från Kalmarne hade Waldemar med sin unga Furstinna begifwit sig till Öland och höll sitt hof på Borgholmshus, der de mestadels, för ortens ljuflighet skull, wistades i twänne år, allt intill den olyckliga stund, då Hertigen, med några få sina män, sent om höften red till Stockholm och, wid sin färd förbi Nyköping, besökte sin broder Konungen och Drottning Märtha. Ju mer de gamla sorgers minne wid detta möte waknade i Drottningens hug, desto sorgfälligare dolde hon det under de fagraste ord och wänskapsbetygelser. Furstarne sjelfwa, lättfärdiga från hat till wänskap, förstodo ej, huru paß djupt sorgesåret skulle gå i ett modersbröst, det man frånrycker deß förstfödde son i en sådan fasans natt som Håtuna-natten. Waldemar trodde lätteligen, att allt ondt war glömdt, och lofwade efter kort wistande i Stockholm komma tillbaka till ett gästabud, som Konungen wille hålla i Nyköping med sina bröder, till en ewig försoning. Detta slägtmöte utsattes till nästa Söndagen efter Sanct Nicolai dag. Wäl fägnad och rusad af både söta ord och drycker, tog Waldemar affked och lofwade på utsatt stämmodag komma med sin broder dit tillbaka.

Det säges, att Hertig Erik, med den fagra Ingeborg och sonen Magnus, som war född i Westergötland, tillbragt sin sista Jul på Högnatorp (nu Höjentorp). Mot höften derefter hade han begifwit sig till sin gård Davön i Westmanland, dit hans broder Waldemar kom till hans möte. Då hade Erik fått bjudningsbref till gästabudet i Nyköping, men sade sig föga lit kunna sätta till hofwet derstädes, sårdeles som de borde minnas, huru Riksdrotset Brunke mot dem war sinnad. Waldemar öfwertalte dock till slut sin broder, och anlände de, aftonen före den utsatta dagen, till Swärta, en timmas wäg från staden, der nu ett jernbruk är med samma namn.

En ung Riddare, som egde kunskap om Drotsets anslag mot Hertigarnes lif, kom der emot dem och sade, det de ingalunda borde inställa sig i borgen, emedan der wäntade dem död och förderf. Waldemar blef wred och swarade: «Alltför många äro de nu, som lägga ondt imellan oß bröder; och, inan de förja oß, lärer en part af dem komma att hånga i galgen.» Dermed for Riddaren mißlynt och bedröfwad bort; men bud kom ut ifrån staden, sägande, det de woro så högeligen efterlängtade, att Konungen och Drottningen samma afton wäntade dem till gäster. De efterkommo då de utsändas begäran och redo friskt in i staden och upp på borgen. Öfwermåttan wänligt, med famntagande och kyßande, helsade dem Konungen och Drottningen wälkomna, och wordo kräseliga rätter för dem framdukade, samt mjöd och win till öfwerflöd iskänkt och drucket, så att Hertigarne, wäl plägade, slutligen fördes in i sina sofkamrar, der de snart insomnade. Deras hofmän och följeslagare hade likaledes blifwit wäl undfägnade, och, emedan dem icke war rum i borgen, ledsagades de af Konungens tjenare ned i staden, hwar och en till sitt beståmda härberge; Drotset Brunke följde dem med många söta och snöda ord till godnatt, stängde så efter dem slottsporten till och lät den wäl tillbomma och förwara. Portenären blef den natten icke betrodd att förwara nycklarna, utan tog Drotset dem sjelf om händer. I stora borgsalen samlade han sedan Konungens dertill utsedda tjenare, och bör det märkas, att Brunke sjelf war af utländsk börd, såsom ock de flesta, de der i detta nidingsdåd gingo honom tillhanda. Wäpnade med armbost och swärd samt pantsarklädde, hastade de till Hertigarnes sofkammare och inslogo dörren med stort buller, hwarwid de förskräckta waknade. Waldemar sprang upp, kastade hastigt någon tröja på sig och slog den närmaste under sig; men, når Erik såg, att motwärn war dårakstigt, då de stodo nakna bland så stor öfwermagt, bad han Waldemar gifwa sig i Konungsfolkets händer. Drotset lät sedan släpa dem ned i det djupaste fängelset i tornet, der de, under swåra hugg och slag, insattes med ben och armar i en grof stock, smidda i halsjern och bojor om händer och fötter,

och wordo halsjernen fastslagna i muren. Så sutto nu den storsinnade Magnus Ladulås's söner halfnakna på ett smutsigt golf, slagna i jern och höljda med blod och orenlighet. Konungen sjelf kom att se deras jämmerfulla belägenhet. Då hof han upp ett fånigt skratt och frågade, «om de hade glömt Håtuna-dansen.» Om morgonen, innan dager wardt, hördes nere i staden rop och jämmer af Hertigarnes folk, som, innan de hunno sig kläda eller sätta sig till motwärn, under Brunkes och Hans grymma handtlangares anförande till stor del mördades; men några kommo på flykten, och kringspred sig snart genom dem i landet ryktet om den olycksdigra nattens händelser. Af denna och den hämdestrid, som derefter följde, kom denna allmänt ännu kända sägen bland folket:

"Nyköpings gästabud och Håtuna lek
"Hafwa gjort många kinder blek'."

2. Konungens besök i Hertigdömena. Eriks och Waldemars död. Magnus Birgersson ankomst till Swerige.

Oqwald besittning af hela Konungadömet förmodade Konungen sig nu hafwa wunnit och war glad öfwer sin hämd och sina anslags framgång. Han drog genast för Stockholm och wille intaga sin broder Waldemars Hertigdöme, men blef ståndande wid Norr-Ström på skogen, eller Norre-malm, emedan höfwidsmannen på slottet uppdragit windbryggan och nekade Konungen inträde i staden. Hans trolöshet mot bröderna hade så uppretat alla sinnen mot honom, att Stockholms inwånare samlade sig och gjorde ett utfall ur staden, angripande honom med stor mandom, och slogo honom på flykten. I alla landsändar reste sig ock de olyckliga fångarnes wänner upp, till att hämnas detta swek och skynda till deras befrielse ur fängelset. Uppländningarne samlade sig under sin Lagman Birger Pedersson, Westgötarne under den tappre Maths Kettilmundsson, och Småländningarne under Carl Arwidsson af Kalmarne, hwilkens fader warit med Hertig Erik i Nyköping och der blifwit dräpen. Denne Carl kallade sig Elinesson af sin moder, som war af Folkungaätt.

När Birger såg, att folkets kärlek till hans bröder war

så stark, drog han med sitt folk ned åt landet, begärde hjelp af Danemark och bjöd sin son Magnus komma att återtaga sitt arfrike. Det säges, att han wid sin afresa kastat fängelsenycklarna i sjön och beslutit sina bröders död; men en annan sägen är, att han lemnat fångarna i Drotsets och de grymma utländningarnes wåld, som gjorde det emot Konungens willja, att de från den dagen icke mer gåfwo fångarne någon föda, utan lemnade dem till en fasansfull hungersdöd. Erik, den mer slagne och misshandlade, lefde derefter allenast i tre dagar, Waldemar i ellofwa; och det säges, att han i sin ångest och förtwiflan ätit af sin broders döda kropp samt med händerna gräfwit djupa hål i golfwet inwid muren, der han satt fångslad.

Sådan är berättelsen, som spreds ibland folket om Hertigarnes ömkanswärda död; men af deras testamente, som är skrifwet i fängelset, och hwaruti alla kloster och kyrkor samt Helig-Andshusen blifwit rikeligen begåfwade, och de flesta gamla Folkungagodsen lagda under klostren, synes det, att de fått sig Christligen till döden bereda.

Sedan drog Birger ned mot Hertig Eriks länder och höll ett slag med hans folk wid Skärkind i Östergötland; men, såsom mestadelen hände, gick honom jemwäl nu, att han med sina män tog flykten. Från denna tiden omtalas icke Skärkinds Borg mer. Den hade i de äldsta tider warit en Konungsgård och sedan ett Folkungasäte. Länge, intill sednare tider, stodo de gamla fallna murarne qwar; men nu är rummet med all sin forntida härlighet förgätet. Nere i Westergötland, wid Ållebergs-ånda, ligger en by wid namn Karlaby-långa, så kallad, för det han war byggd gård wid gård längs utmed stora landswägen, wid en fjerdedels mil långt. Der hade bönderna ofta sin samlingsplats, såsom ock händelse war, när Ragwald Knapphöfde blef slagen. När bönderna sporde den tidende, att Konungen hade derstädes fattat stånd med sitt krigsfolk, samlade de sig från alla orter och stodo tillreds att anfalla Konungen. Men, när han såg, att hans hofmän woro få mot bondehären, tog han det råd, att med böner och försäkringar, det god förlikning af all twist snart skulle ske, betinga sig tre dagars stillestånd. När så war med

Konungen aftalade, skingrade sig en del af bönderna, att skaffa matförråd; men en del stadnade qwar i lägret wid Karlaby. Swensk bonde den tiden sade: «Mans ord är mans åra», och aldraminst war att förmoda swek i Konungs ord. Men, så snart Birger såg bondehären minskad och sin här med ankommande Danskar och hofmän mer och mer förstärkt, anföll han bönderna oförmodandes och föga annorlunda än slagtade de godtrogna allt intill aftonen, och, på det de, som woro kringrände af fienden, icke skulle komma undan, lät han sitt folk itända byn under mördandet. Härom säger Rimchrönikan:

"Thet gjorde Konungen förthy,
"Att hans folk skulle bättre se
"The saluge bönder. Då tappade the."

Men det mesta, Konungen wann med denna låtta seger på de saliga eller låttrogna Westgöta bönder, war hat och wanåra. Ifrån den dagen blef Birger slagen, ehwart han wände sina wapen, tilldeß han tog det rådet att flykta öfwer med Märtha, sin Drottning, till Gottland. Men Drotset sände han till Danemark efter ytterligare bistånd, under det hans son Magnus inneslöt sig på Stegeborg, som den tiden war ett starkt och wäl bewarad fäste. Wid en wik i Östgöta skären utwisa ännu några grushögar, hwar den wäldiga borgen fordom tima stod, och jorden deromkring plöjes nu af fredliga händer. Men der i skären blef Brunke, när han kom med en stor flotta från Gottland, öfwerwunnen och tillfångatagen, tillika med många af de utländska herrar, som warit med wid Herrigarnes fångslande. Litet derefter blef sjelfwa borgen intagen, och Konungasonen Magnus måste gifwa sig i Maths Kettilmundssons händer. Alla deßa fångar blefwo förda till Stockholm och der å slottet i fängelse insatta. Då flydde Birger och Drottning Märtha till Danemark och återsågo Swerige aldrig mer.

3. Riddaren Maths Kettilmundsson blifwer Riksföreståndare. Slaget wid Mölkläng (1318).

Hertig Erik efterlemnade twänne barn, sonen Magnus och dottern Euphemia. När tidende kom till Dawö om Nyköpings gästabud, frukade sig Ingeborg mycket för Birgers magt, och tog hon sin tillflykt till Skaraborg med sina barn. Då kom Riddaren Knut Porse af Halland med många stridbara män och tillsade Hertiginnan sin tjenst, förenande sig med Maths Kettilmundsson mot Konung Birger och hans anhängare. När Konung Birgers trolösa anfall på bondehären wid Karlaby-länga blef kändt i Skara, wände sig allas sinnen ifrån honom, och Westgötarne gingo ifrån den tiden Hertiginnan och hennes son tillhanda, sägande sig ingen annan öfwerhet willja sig undergifwa, än henne och Maths Kettilmundsson. Detta stadfästes på ett Herremöte i Skara wid midsommartiden, då Herr Maths waldes till Rikesföreståndare eller, såsom han kallade sig, Swea Rikes Hufwudman. Hertig Waldemars efterlefwande enka, Ingeborg Eriksdotter, hade utwalt Öland till fristad i sin sorg, framför andra orter uti mannens fordna hertigdöme. Hon war mycket afhållen af folket samt lefde och dog der med sina twänne barn.

Efter Midsommaren drog Herr Maths ned åt gränslandet, att uppsöka Danska hären, emedan Westgötarne wille utkräfwa hämd för sina landsmäns mord wid Karlaby-länga, och rådeligt tycktes wara att med all flit werkställa detta, om Dansken tillåfwentyrs kunde så affärdas, att han miste lusten att mer komma tillbaka.

Nere i Skåne är en ort, benämd Göinge, men fordom Götunge, Härad deraf, att en gammal Götisk folkstam derstädes byggt och bott allt intill wåra tider, såsom folkets krigiska lynne, styrka och förstånd, mångfaldiga minnesmärken från forntiden, plägseder och lefnadssätt nogsamt wittna. I detta Härad, och wid den ort, som heter Finsta, sträcker sig utefter stora landswägen till Helsingborg en ljunghed med stensättningar och många uppresta hällar, dem folket

säger wara minnesmärken efter ett stort slag. Der, wid en gård, som kallades Mölklång, upphann Herr Maths med Götiska hären den Danska, och en hård drabbning föreföll, hwarifrån han efter sin wana gick med ärorik seger och stort byte; men de Danske togo flykten, och woro de glada, som med lifwet kommo undan till Danemark. Tilläfwentyrs är detta det stora slag, derom ännu sägen går bland folket, och ett qwäde blifwit diktadt, som begynnes sålunda:

"På Jättery Wättery, der ståndar ett gny,
"När slaget stod mellan Gunarp och Medelby."

4. Herredag i Stockholm. Riksdrotsets Johan Brunkes ömkeliga slut.

När Hertigarnes lik ifrån Nyköping inburos i Stockholms stad, hade sig samlat en otalig hop af folk, och med stor högtidlighet begicks deras jordefärd. Swårligen lärer någon nu för tiden kunna tro och föreställa sig det intryck på folkets sinnen, en sådan likfärd efter de Katholska folkens kyrkoseder hade. Långsamt genom gatorna framskridande prester, hopar af Grå-munkar och Nunnor, i sin sorgliga drägt höjande en ljuflig och härlig sång af heliga psalmer, föregingo liken. Riddare och krigsfolk, tysta och bedröfwade, följde derefter. Så framskred tåget till Storkyrkan, der liken blefwo jordfästa. Hos folket hade minnet af de kåra furstarnes ungdoms lysande ära och deras gifmildhet samt den wederstyggliga grymhet, hwarmed Birger skiljt dem wid lifwet, förbittrat mot honom och hans son allas sinnen, så att från den stunden woro de fallna från all god willja i Swerige, och skedde nu i folkets hug afsättningen från Konungadömet; ty ingen Konung kan afsättas förr från riket, än han är affatt förut från kärlek och förtroende i folkets hjertan.

Från Skånska fejden kommo Herr Maths och Knut Porse hem till Skara med stort byte, till det mesta taget i de rika städerna Lund och Malmöja samt några andra städer, såsom brandskatt, eller lösen, att slippa brand och plundring.

Wid Allhelgonameßan kommo de med Rikſens Råd, Biſkopar och andra de förnämligaſte män i landet tillſammans i Stockholm, att ranſaka öfwer Drotſet Johan Brunke och de utländſka män, ſom honom behjelplige warit wid Hertigarnes fängſlande och död. Då blef Brunke dömd, ſåſom wåldsman och förrädiſk rådgifware, att halshuggas och, i fyra parter delad, läggas å ſtegel och hjul. Samma dom ſkulle ock hans medfångne undergå. Den dagen, då Brunke utförde till rättareplatſen, högſt uppe på ſandåſen utanför gamla Norrbro, der nu Brunkebergstorg är, war ſtort tillopp och gny af det förbittrade folket. Länge ſutto de afrättades kroppar der å hjulen, och ſandberget fick till minne af denna tilldragelſe namnet Brunkeberg. Men åſen eller berget, ſom war en malm, eller ſkogwuxet ſandberg, war högſt, der nu Brunkebergstorg är, och förmenas, att der war afrättsplatſen, emedan wid gräfning i ſednare tider ben och qwarlefwor af menniſkokroppar derſtädes blifwit funna. Men berget ſträckte ſig den tiden, ſkogbewuxet, fram öfwer Johannis Kyrkogård mot Träſket, Brunnswiken och Rörſtrand. Twänne wägar, en från Roslagen, och en från Solna ſidan, lupo på hwar ſin ſida om berget in till ſtaden och möttes wid Norrbro, gent emot Helgeandsholmen, der nu Stallholmen är. När Clara och Jakobs Kyrkor ſedan byggdes, förde en ſkogswäg upp öfwer berget och kallas nu Clara Bergsgränd, på den ena, och Jakobs Bergsgränd, på den andra ſidan. Spetſens Backe, Trumpetare-, Styckgjutare-Backen och flera gränder, ſom luta ned från berget mot Ladugårdslands-Träſket, åro minnen af bergets ſträckning, och är wid ſlutet af Norrtullsgatan ännu qwar en del af ſandåſen.

När Konung Birger och Drottningen, hwilka den tiden wiſtades på Gottland, förnummo det tumult, ſom det mot honom för brödramordets ſkull uppretade folket hållit wid Brunkes afrättning, uppgåfwo de all tanke på Sweriges återwinnande och foro till Danemark, der de leſde i ſorg och förakt till ſin död. De hafwa båda i Ringſteds Kyrka fått ſin lägerſtad. Hertig Eriks lik fördes, någon tid efter Brunkes afrättande, till Uppſala och ſattes i ett eget grafchor. Koſtbara ſil-

festickade täcken, att på högtidsdagar bredas öfwer grafwen, jemte mycket guld och silfwer, skänkte hans enka, Fru Ingeborg Hakonsdotter, till Uppsala Domkyrka, utom sex täcken till Baldachin, eller himmel öfwer grafwen. Men af detta grafchor finnes nu intet minne der i kyrkan mer.

Om den falska Brunke war en wisa diktad, som sedan länge sjöngs bland folket både i Swerige och Danemark, så lydande:

Wisan om Johan Brunke.

En röst:

Fru Ingeborg hade de bröder tre;
För Sweriges Krona deras lif låto de. —
För osann sak så blefwo de Herrar aflifwad'.

De åhörande upprepade:

Bröder tre;
För Sweriges krona deras lif låto de.

Första rösten:

De Herrar skulle till Swerige rida;
Fru Ingeborg bad dem hemma bida.
För osann sak så blefwo de Herrar aflifwad'.

Åhörarne upprepade:

Till Swerige rida;
Fru Ingeborg bad dem hemma bida.

Första röstene

Fru Ingeborg ståndar i Helsingborgs port:
"Mina kära bröder, I riden icke bort!" —
För osann sak så blefwo de bröder aflifwad'.

Åhörarne:

I Helsingborgs port:
"Mina kära bröder, I riden icke bort!"

Första röstem.

Då målte de bägge bröder tillika:
"Oß länges saſt till wårt fädernerike." *) —

"I dwåljens hos mig i dagarna fem,
"Medan jag förtäljer min ſtarka dröm.

"Mig drömde, edra kappor de woro utaf bly;
"Mina ädla bröder, I woren dernti.

"Och de wordo ſpända allt omkring eder hals:
"Så wißt der betyder, Eder händer ſtor fals." **) —

De Herrar akta' icke till Fru Ingeborgs råd;
De redo till Swerige, i dagarna två.

Och der, ſom de kommo på hwitan ſand,
Der mötte dem Brunke, den otrogne man:

"I warer wälkomne, I bröder båda;
"I dricker Jul med wår Drottnings nåde!" —

De Herrar rida till Nyköpings ſtad,
Och der möter dem det ſalſka råd:

"I lägger af brynjorna uti wår by,
"Och gånger upp i ſlottet i hofkläder ny!" —

De Herrar träda genom dörren in,
Konung Birger ſtändar dem upp igen:

"I warer wälkomna, I bröder båda,
"Och willjen I dricka Jul i år med wår nåde?" —

De Herrar togo watten, och de gingo till bord;
De talte ſå mångt ett allwarſamt ord:

"Wälkomna, mina kåra bröder båda!
"Och må jag ej enſam för landet råda?" —

"Och wäl åro wi edra kåra bröder båda;
"Men icke må I enſam för landet råda." —

De åto och de drucko ſå liten en ſtund;
Så ſann Brunke på ett annat ſund:

"I gode Herrar, hwad willjen I nu göra,
"Willjen I ej dricka och danſen röra?" —

---

*) Wi införa härefter allenaſt föreſjungarens ord.

**) Fals: falſkhet.

Och de danſade ut, och de danſade in;
Herr Brunke han ſkänker det klara win.

De Herrar de ſtodo på golfwet och qwädde;
Herr Brunke och Konungen i råd ſammanträdde.

Hertig Waldemar talar till broder ſin:
"Erik! wi dricka för mycket win.

"Wi må oß wäl wakta för Brunkes ſwänker;
"Han kan ſå många falſka ränker!" —

Hertig Erik ſlog upp med hwitan hand:
"Skulle wi oß frukta i fäderneland?

"Wi äro hitkomna på tro och på lejd
"Och weta ſlått intet af någon ſejd!" —

De danſade och drucko den dag till ända;
Så wordo de ljus och bloß upptända.

De Herrar, de ſkulle till ſofrummet gå,
Att hwilas på ſilke och bolſtrarna blå.

Så bleſwo de ledſagad' i tornet in,
Och Konungen han log under ſkarlakan ſkinn.

De wißte icke annat, än det war gamman,
Förr än han ſlog alla de dörrar tillſamman.

Hertig Erik ſig wärde ſåſom en man,
Till deß han hwarken ſtol eller ſångſtolpe ſann.

När ſångeſtolpar ej längre kunde wara,
De Herrar måſte nakna i tornet ſara.

Der ledo de ſtor nöd och twång,
Af froſt och köld och hungers ſwång. —

"Wi gifwa dig, Brunke, det guld ſå röd,
"Du gifwer oß litet watten och det torra bröd!" —

"I kunnen ej ſå hår i Swerige, uti eder nöd,
"En kall drick watten eller det torra bröd!" —

"Wi tro wår kära broders Huſfru ſå wäl;
"Hon låter oß icke hår ſwälta ihjäl!"

"Den fromma Drottning, det ſå wäl wi tilltro må,
"Hon gifwer oß litet halm, till att ſofwa uppå!" —

Herr Brunke han wredgades wid sådana ord;
Han kastade de nycklar allt i den salta fjord.

Det war stor ymkan att höra uppå:
De åto hwarandra skuldrorna ifrå.

Det war wäl åndå större harm och qwida,
Då bröder åto köttet ur hwarandras sida.

Det war stor ymkan och än större harm,
När de bröder lågo döda uti hwarandras famn.

Och det stod så i månader fem,
Kung Birger han kom från ledungen hem.

"Hwar äro mina bröder, hwart drogo de hån?
"Hwi skänkten I dem icke allt med det klara win?" —

Och swarade dertill så liten en kind:
"Herr Brunke han band dem i tornet in." —

Konungen han in genom windögat såg;
Stor ymkan det war, hur' der hans bröder låg'. —

"Och hör du, Brunke, på hwad jag månd' spörja dig;
"Hwar äro de nycklar, som jag lemnade dig?" —

"Hjelpe mig Gud af all min nöd,
"Jag kastade dem allt i den salta sjö." —

"Skam så du, Brunke, så illa du mig swikit!
"Nu är jag skiljd från nycklarna också till Sweriges rike."

"Och hafwer jag förrådt edra bröder båda,
"Så kunnen I nu ensam det hela landet råda." —

Stor harm då fingo Hertigarnes wänner,
Och bot för den sorgen de aldrig sedan wunno.

Kungen och hans Drottning rymde landet ifrån,
Och halshuggen blef Magnus, deras enda wåna son!

Men Brunke blef lagd på stegel och hjul;
Så fick han den lön, som han hade förskyllt. —
För osann sak så blefwo de bröder afslifwad'.

5. Herr Maths kallar både Herrar och Bönder till Allshärjarting och Konungawal wid Mora Stenar.

Till Midsommardagen, år efter Christi börd ettusend trehundrade och på det nittonde, samlades wid Mora stenar, efter gammal sed, rikets Allmoge, fyra bönder af hwart härad, samt med Borgare, Herrar och Biskopar, till Allhäradsting. Det war den första gång, allt sedan böndernas afwäpning, som landets allmoge något rådfrågades i rikets angelägenheter, och kan wäl detta ting kallas den första riksdag med fyra Ständer, ånskönt den tidens riksdags-beslut på annat wis än nu afkunnade blef och fattadt. En oräknelig hop menniskor öfwertäckte Mora Äng, häradswis i flockar lägrade allt omkring i gräset, samtalande hwar med annan om hwad de lidit under den långwariga ofriden, sårdeles af de Tyska och Danska krigshärar, dem Konung Birger dragit in i landet. Herr Maths, Rikshöfwidsmannen, wiste wäl, att sägner gingo bland folket om Hertig Eriks mångfaldiga mandomsrön och den stora krigsära, de Swenske genom honom wunnit i alla land; derföre hade han ock kallat bönderna med till tinget.

När tid tycktes wara att begynna tinget, stod Lagmannen öfwer Uppländerna, Herr Birger Pedersson, upp på stenen, och kring honom församlades menigheten, och, när sorlet, som derwid uppstått, lade sig, och tystnad följde, talade Lagmannen ljudeligen och wäl om rikets tillstånd och de sista årens, dels lyckliga, dels sorgliga, tilldragelser. Swerige wore nu utan Konung, sedan Birger öfwergifwit det och deßutom sagt hwar Swensk man fri och lös från deß trohetsed, om han någonsin skulle bryta förbundet med Hertigarne eller inkalla utländsk här, till skada och förtryck, det allt han dock swikeligen gjort hade, samt dertill, genom sitt sista omenskliga beteende mot sina bröder, dragit synd och wanära öfwer landet. Han slutade sitt tal med en bön till Himmelen, att detta Konungawal måtte så lyckas, att det lände folket till gagn och Gudi till ära. Här på utropade han Magnus, Hertig Eriks son, till Swea och Göta Konung, då i det samma Rikshöfwidsmannen Maths

Kettilmundsson framträdde i folkhopen, bärande den treåriga Hertigsonen på sina armar. Det war en skön och frimodig pilt, liknande både fader och moder. Då blef en stor rörelse bland folket, och tårar kommo mången i ögonen, då de sågo barnet och tänkte deruppå, huruledes det miſt sin kåcka fader, som mot så många fiender förſwarat Sweriges frihet och åra. Ett allmänt bifallsgny till Lagmannens tal följde härpå, och blef der Magnus Eriksson enhälleligen till Konung tagen. Slutligen upplyfte Rikshöfwidsmannen den sålunda korade Konungen på den höga stenen, Konungsstenen kallad, att han syntes öfwer allt folket, och swuro då rikets Herrar, Lagmän och Biſkopar samt med all Menigheten honom tro och huldhet.

6. Magnus Birgersson uttages ur tornet och dömes på Helgeandsholmen till döden.

Nu war Konung wald i Swerige; men Magnus Birgersson, en i sin barndom likaledes korad och med heliga eder hyllad Konung, satt i tornet fången på Stockholmshus. Att samrådas, huruledes med honom förhållas skulle, ingingo Rikſens Råd och myndige Herrar i St. Johannisbrödernas härberge på Helgeandsholmen, på de Elfwatusende Jungfruers dag, året efter Magni Eriksſons wal wid Mora Stenar. Den unga Konungasonen kunde intet ondt skäligen tillwitas. Han hade, i ofriden kommande med utländsk hår, aldrig röfwat eller plågat landtfolket, utan betalt hwad han fått till sitt och folkets lifsuppehälle. I Stegeborgs belägring hade han förhållit sig hjeltemodigt och förſigtigt, så att Hertigarnes wänner aldrig fått slottet in, dereſt icke hungern twingat honom att gifwa sig fången. Men de hade då med heliga eder sig förpligtat, att honom till lif och wälfärd intet ondt tillſyndas skulle. När han wardt införd för sina domare, woro de slagna och i samwetet icke så wäl tillfreds med det föga årliga beſlut, de hade fattat, att swika honom; men han war frimodig och sade: «I weten alle, att i det oråd, min fader öfwat mot sina bröder, såsom ock i all annan rikets olycka, är jag oſkyl-

dig.» Men Rikshöfwidsmannen såg det wäl, huru fara war för handen, att Swenska folket, som alltid älskade rättwisan, snart kunde åter blifwa oroligt, och deras sinnen wändas till den oskyldiga Konungasonen, når de hunnit glömma Hertigarnes grymma död; kommo då Konung Birgers mißgerningar åter å bane, och afsades hastigt den dom, att Magnus war delaktig i den ofrid med utländsk här, som hans fader fört på landet, samt uti Westgötaböndernas mördande wid Karlaby, och skulle till landets säkerhet här låta sitt lif. Derwid utfördes den oskyldige Magnus, och en tapet breddes framför honom, deruppå han knäföll, sammanknäppande sina händer till sin sista bön, och ett swärd hwen hastigt genom luften, som skiljde hans hufwud ifrån kroppen. Detta föregick allt skyndsamligen der utpå holmen, att icke mycket tillopp af folk ske skulle. Alla stadens prester och klosterfolket ledsagade derifrån liket, liggande på en bår, öfwertäckt med ett täckelse af guldtyg, till Gråmunkarnes klosterkyrka, der de nedsänkte det i farfadrens, Konung Magnus Ladulås', graf.

Ganska litet blef denna tilldragelse omtalad bland Swenska folket; men mången redlig Swensk man tyckte då, att Maths Kettilmundsson nog tidigt spillt oskyldigt blod i Magni Eriksſons krona. Gömd i Risberga kloſter, knäböjde denna tiden en olycklig Konungamoder för sina barns själar. Det war den dygdiga och gudfruktiga Drottning Hedwig, Konung Birgers och de ihjälhungrade Hertigarnes moder, som öfwerlefde alla deßa sorger.

7. Om Lagmannen öfwer Upplanden, Birger Pedersson till Finnsta, och hans Barn.

Wid en insjö, fordom kallad Björkarnes Sjö (nu Björken), i det härad af Upplanden, som benämnes Lyhundari, är en skön och behaglig strand, der en ström på något afstånd faller ned mellan twänne bergskullar, fordom med hedniska offerlundar betäckta. Derutaf, att landets äldsta stamfolk, Finnar, länge derstädes haft sina boningar, har den

orten blifwit kallad Finnstad. Af de mångfaldiga stensättningar, som ännu träffas i den nejden, synes, att i sednare hedentid härstädes hållits folkting med stort offrande. Der, inwid insjön Björken, ligger gården Finnsta, der Tiunda Lagmannen Birger Pedersson bodde. Hans husfru war Ingeborg, dotter af Bengt Lagman i Östergötland och Sigrid den Fagra. De woro båda mycket gudfruktiga, efter den tidens sed, flitiga i bön och andaktsöfningar. På en bergsklippa der inwid gården synas ännu lemningar efter ett capell, der de med sitt hoffolk hört meßan och hållit sina tider och dagliga andaktsstunder.

Det war i deßa gamla offerlundar, bland björkarna på deßa wackra stränder, som Nordens ryktbara Sierska, den Heliga Birgitta, Birger Pedersons och Fru Ingeborgs dotter, uppwexte. Föräldrarnes flitiga umgängelse med Gud i bön och andaktsöfningar werkade tidigt på den unga dotterns lifliga sinne. Redan som barn uppstod den lilla Birgitta flera gånger om natten till bön. Den hulda Gudsmoder Jungfru Maria, med det gudomliga barnet i sitt sköte, war ständigt i hennes hug; dem såg hon, dem tilltalade hon, når hon enslig satt bland bergsklipporna eller wid den fallande forsen. En gång, så förtäljes det, då Birgitta war på sitt sjunde år, hade hon i natten en syn: hon såg Jungfru Maria, sittande på en thron, winka henne till sig. Den Heliga Modren beströlades af ett himmelskt sken; hon tilltalade henne mildt och satte på hennes hufwud en strålande krona och lofwade det fromma barnet sitt beskydd. Hon tyckte sig tydligt känna kronan på sitt hufwud; men, når hon uppwaknade, märkte hon, att det war en syn. Sedan såg hon den himmelska Modren deltagande i sina lekar och, då hon klädde sig, kammande hennes skönа lockiga hår.

Tidigt förlorade hon sin moder och blef sedan lemnad till Riksdrotset Herr Carls af Aspenäs Fru, Katharina, som war hennes moster, att uppfostras. Sällan förstår en fostermoder så ett barn som egen huld moder. När, om nattetid, barnet uppstod till bön, oroades Fru Karin, och, i den mening, att detta war sjelfswåld och oskick, lagade hon till ett

stort ris och wille dermed aga den lilla moderlösa; men, ſi! då ſprang riſet af ſig ſjelft ſönder i många ſtycken, ſå att foſtermodern märkte, att en högre hand wårdade ſig om det barnet, och gaf derefter noga akt på hwad hon förehade, hwarom hon ock ſedan wittnade och betygade inför många.

8. Om Birgitta Birgersdotters Giſtermål.

I Nerikes ſtora ſkogar finnas ännu mångenſtädes minnesmärken efter forntida borgar, dem Wikingar ſamt ſkogshöfdingar eller ſtigmän gagnat, ſig till wärn och fäſte. Kegleholm, på ſkogen Keglan, war en ſådan ſtenborg på en höjd inwid inſjön Wåringen. I detta århundrade, hwarom wi nu handla, funnos inga röfwareſlockar mer på deſſa borgar. Men inwid det gamla Kegleholm låg, icke långt ifrån ſjön, ett wackert herreſäte, ſom ännu bär detta namn. Der bodde en riddare, Gudmar Månsſon benämd, i ſlutet af Konung Magnus Ladulås' regering. Han war en härd och ſträng riddare; och beſynnerlig ſägen gick om hans ensliga lefnad i ſkogarna och ſärdeles om hans derpå följande ſlut. En Julafton ſent bjöd han ſadla ſin häſt, ſatte ſig upp och red fort ſom en blixt ut åt ſjön. Hemma wäntade honom hans huſfru; men han kom icke tillbaka. Följande Julafton, wid ſamma tid ſom han red bort, hördes häſthofwar ſlå i gården, och utanför fenſtret hördes riddarens röſt, ropande till de inne ſittande, att ſe ut. Då ſåg Frun ut igenom fenſtret och utropade: «Herr Gudmar är'et!» Men i det ſamma kaſtade ſig häſten om och ſlog bakut med ſådan ſtyrka, att trenne timmerſtockar flögo ur wäggen in i ſalen, och ſedan ſyntes aldrig mer Herr Gudmar. Hurudana Herr Gudmars förrättningar warit, onda eller goda, weta wi ej; men ſtora rikedomar lemnade han ſin efterlefwande Fru och twå ſöner, Ulf och Magnus. Wi hafwa förut omtalat, att eremit-hem, eller enſittares boningar, funnos der på ſkogarna, jemte en eremitkyrka. I deſſa ſkogar och på ſjön Wåringens wackra ſtränder uppwexte Herr Gudmars ſöner och njöto twifwelsutan af eremiterna, hwilka ofta beſutto hög lärdom, underwisning, emedan om dem, och

fördelas om Herr Ulf, sades, att han tidigt war en mycket gudfruktig, lärd och witter man, så att han wid aderton års ålder war en ansedd hirdman i Konungens hof.

Birgitta, Birgers dotter, uppwerte denna tid hos sin moster på Aspenäs och blef tidigt beryktad såsom ett underbart, wist och förståndigt barn. Hon war tretton år gammal, når hon blef gifwen förenämde Herr Ulf Gudmarsson till hustru. Men, når den olyckliga bröderstriden, såsom förut omskrifwet är, rik på nidingsdåd och trolöshet, drog synd och oära öfwer land och hof, öfwergaf Herr Ulf, på sin fromma husfrus inrådan, hofwet och bodde med henne i stillhet på Ulfåsa, och blef han sedan lagman i Nerike, sin födelseort. Ulfåsa war den tiden ett wackert slott på en udde i en insjö, Boren benämd, och utaf en graf omflutet, såsom en holme; det stället kallas nu Sanct Brittas näs, och lemningar wisas ännu efter slottet, källrar och murar. En gång, så är en sägen, når Ulf Gudmarsson wille ro öfwer sjön Boren, kom han i sjönöd och war på wägen att sjunka, men blef genom den Heliga Birgittas böner räddad. Då utlofwade han, att han wille bygga en kyrka på den stranden, der han kom i land. Den heliga Frun tog så ett rö i sin hand, ridande omkring på stranden och sägande: «der röet faller, skall uppwexa en ek, och, der den eken wuxit upp, skall kyrkan byggas.» Så skedde ock: der röet föll, uppwexte fort en stor ek. När sedan kyrkan en längre tid derefter byggdes, höggs eken undan, och säges stubben i en sednare tid, då kyrkans golf omlades, blifwit sedd af byggnadsfolket. Af den eken kallades kyrkan Ekeby wid Boren, hwaraf sedan blef det nuwarande namnet Ekebyborna. Der i kyrkohwalfwet, med ingång från tornet, är ett wackert rum, som kallas Sanct Brittas Kammare, der hon skall hafwa haft sitt bönerum. En frisk källa derinwid är Sanct Brittas Källa benämd, emedan hon ur densamma hemtat watten, då hon der hållit sina tider, eller läse- och bönestunder. Den kalk med patén, som säges wara fordom nyttjad på Ulfåsa wid de fromma makarnes andakt, finnes ännu der i Ekebyborna Kyrka. Det urgamla och berömda Mariekloster i Wadstena besöktes denna

tiden ofta af St. Birgitta, och säges hon då ofta hafwa hwilat på det ställe, som kallades Kalfwasten. Så framlefde deßa makar en tid, ense i tro och andaktsöfningar, efter den tidens sed spåkande sin kropp och öfwande barmhertighet mot de fattiga, tilldeß de, efter några år, iklädda den grofwa grå pelgrimskappan, tillknuten om midjan med ett snöre, och omkring halsen ett grost rep såsom halsduk bundet, wandrade till den Heliga Apostoln Jakobs graf. När de kommo derifrån tillbaka, ingingo de i Alwastra kloster, der Ulf blef död och begrafwen. Om deras barn och Sanct Birgittas sista lefnadsår skall framledes widare handlas. Men Sanct Birgitta sade, att Guds Moder och alla de Heliga i himmelen högeligen ogillade Maths Kettilmundssons och de nu styrandes rådslag, då de upphöjt Hertig Eriks son till Konungadömet, men dödat den oskyldiga Magnus Birgersson, som dock war rätter arfwinge till riket. Häraf kan synas, att Birger Perssson icke heller warit med i detta sednare beslut. Wida utgingo från denna tiden sägner bland folket om Birgittas helighet och uppenbarelser, och tycktes mycken wishet och rättrådighet wara uti allt hennes tal, så att ofta gick i fullbordan, hwad hon förutsade om det förderf och de olyckor, Furstarnes och Rådsherrarnes slärdfulla lefwerne och synder drogo öfwer landet och det oskyldiga folket.

9. Om Herredagen i Skara. Knut Jonsson Blå blifwer Riksdrotsel.

Twänne år efter den olyckliga Magnus Birgerssons död, efter Midsommaren, kommo Rikets Herrar tillsammans i Skara, till rådplägning om rikets styrelse under Konungens minderårighet. En redlig och mycket ansedd man war då bland dem, Herr Knut Jonsson Blå, som war närwarande hos Konung Birger i Nyköping, den olyckliga natten då Hertigarne fångslades. Han afstyrkte wåldet, sägande till Birger, att sådan gerning skulle draga skam och förderf öfwer honom och hans hus. Nu woro många närwarande, som ogillade Hertigarnes framfarande, och, emedan Herr Knut i allt an-

nat warit sin Konung tillgifwen i det godt och ärligt war, men icke heller smickrat honom eller sparat warning mot det ondt och nesligt war i hoffolkets rådslag, blef han enhälleligen wald till Riksdrotset. Birger Pedersson, Tiunda Lagmannen, hade wål med Hertig Erik delat krigsåran såsom tapper riddare och skyndat med sina Upplåndningar till Nyköping, att söka rädda honom ur fångelset, men derjemte aldrig swikit sin Konung i honom swuren tro och huldhet, hwarföre han af de förståndiga i landet mycket ålskades. Han war en af dem, som här inträdde i riksstyrelsen. Maths Kettilmundsson tyckes wål wara för mycket tillgifwen Hertig Eriks enka, Fru Ingeborg, som hade ingått en kärlekshandel med Knut Porse, den alla rådsherrarne fruktade, men blef dock, för sitt stora anseende hos folket, en af de mest anlitade i riksstyrelsen. Deßa trenne rådsherrar tillskrifwes det mesta goda, som till landets upphjelpande, lagens, åkerbrukets och bergwerkens förbättrande denna tid werkades. Men tretiofem, dels andliga, dels werldsliga, Herrar woro de, som i Skara strängeligen förbundo sig med hwarandra, att utestånga den mägtiga Hertigen Knut Porse, som ingått äktenskapsförbindelse med Hertiginnan Ingeborg, ur riket, samt Fru Ingeborg från all befattning med regeringen, den de ensamma wille om händer hafwa. Hwar och en af deßa många Rikets Herrar war sålunda en liten Konung och hade ett hof och en hop krigsfolk till egen säkerhet. Många andra Herrar i landet, med dem befryndade, hade lika kostsam hofhållning och lefde i stort öfwerdåd. Af gamla handlingar synes, att en sådan liten furste kunde hafwa i sitt bröd 4 à 5 hofmästare och lika många kockar samt en skara ringare tjenare under dem och deßutom femhundrade knektar och deröfwer. När twå eller tre sådana Herrar förenade sig och foro genom landet med allt sitt folk, så kallades sådant att fara med storflockar. Det war det arma landtfolket, som skulle underhålla alla deßa hof, och som kom till korta, när deßa ströfwade omkring i bygden. Deraf låsas, i gamla förordnanden från denna tid, så ofta af Konungen utfärdade förbud att fara med storflockar, emedan rättwisans tjenare mot sådana hopars wåld och tilltagsenhet ingenting wågade företa-

ga. Af allt detta synes wäl troligt, att landets inkomster af deßa tretiofem regenter förtärdes, och Konung Magnus, när han blef myndig, fick tillträda ett widlöftigt Konungadöme med utfattigt folk och utan medel att något företaga.

10. Om Sweriges och Norriges inbördes wänskap och förening. Den sista Jätten.

Det säges, att Maths Kettilmundsson, såsom den unga Konungens förmyndare, förde honom till Norrige, och blef det sköna Konungabarnet der emottaget med stor kärlek för sin tappra faders, Hertig Eriks, skull. Så war hos Norrmännen som hos de Swenska ännu qwar det gamla förfädrens sinne, som hyllade mannamod och förakt för död och faror öfwer alla andra dygder, ånskönt folk och land mycket deraf kommit att lida. Wänskapen mellan Swerige och Norrige war denna tiden stor och upprigtig, och Rådsherrarne höllo densamma wid magt med all flit och hedersbewisning, så att alltid, wid alla förhandlingar båda deßa förenade riken angående, Konungen och de Swenska Herrar alltid satte Norriges namn framför Swerige. Så höfwes det äfwen: likasom en kommande gäst wän må af husets herre, der han gästfrihet och wänskap begår, med heder emottagas och i högbänk sättas, så må det folk, som friwilligt gifwer sig med ett annat i wänskap och förbund, städse med hedersamhet bemötas och njuta första rummet; deraf wexer inbördes trohet och styrka. Af detta förståndiga uppförande fick Konung Magnus mer hylleft i Norrige än i sitt eget fädernesland, der de egenmägtiga herrar snart började swika honom i sin swurna tro och huldhet, och, när han störtades från sitt fädernerike, blefwo Norrmännen honom trogna, och hade han hos dem en säker fristad. Hertig Eriks enka hade ock, sedan hennes andra man, Hertig Knut af Halland och Samsö, war död, i Norrige en fristad till sin död. Hon har der stiftat Höfdö Kloster i Opslo Stift, hwarest hon har sin lägerstad.

I Wiken är ett Hårad, Wätte Hårad kalladt, förmodligen af Wättar eller Troll, dem sagorna omtala haſwa haft sitt

spel på den stora ljunghed, der ännu en mängd stenläggningar och kretsar af uppresta hällar eller Bautastenar wittna om hällna slag och forden afgudatjenst. På denna ort resa sig några högar, kallade Dorskilds Högar, af Fylkeskonungen Dorskild, som der å heden är begrafwen, och derinwid en höjd med stora stenar, som kallas Brudeberget, emedan i den första Christendomens tid en brudefärd derstädes blifwit i sten förwandlad af Bergtrollen, som ämnade sig in i berget; och kallas en stor uppresf sten, som står midt uti, ännu för Bruden. I denna ort, på en gård, Hästesked benämd, bodde i Konung Magni tid den sista Jätten, sagorna omtala. Han oroade bygden med öfwerdåd och wåldsgerningar och war efter sägen större än Jätten Goliath, den Bibeln omtalar. Men en stark och oförfärad man i Wiken tog trenne beprófwade slagskämpar med sig och öfwerföll Jätten Wrål, så war hans namn, och wann på honom seger samt slog honom ihjäl. — Jättens anhöriga tänkte föra honom i kyrkogård; men, oaktadt de satte det ena paret hästar efter det andra för likwagnen, ända till tio par, förmådde de dock ej flytta kroppen af stället, utan måste de begrafwa honom i en kulle, der han fallit, i Hästskedegärde. Kullen är nu bewuxen med ljung och kallas Wrålshögen, och fyra stenar, en wid hufwudet och en wid fötterna, samt en på hwar sida, utmärka hans ofantliga kropps lägerstad. En bondeslägt der i bygden, af större wext och styrka än andra der i landet, berömmer sig af att wara den sista Jättens afkomlingar.

11. Skåne, Halland och Blekinge afsöndras från Danemark och afträdas ewärdeligen till Swerige. Konung Magni Giftermål, år 1336.

Sedan Konung Christopher i Danemark tillträdt Konungadömet efter sin broder, som med olyckliga krig utblottat landet, war han, för rikets gäld till främmande furstar, twungen att pantsätta det ena slottet i Danemark efter det andra och det ena häradet efter det andra, tilldeß han för wanmagt skull måste öfwergifwa landet. Då plågade och mißhandlade de ut-

ländska herrar folket så länge, att Skåningarne reste sig upp och slogo ihjäl sina plågare, hwar de funno dem, allt inuti Lunds Domkyrka, der flera hundrade blefwo dräpna. Men, som bönderna sågo sig ej kunna stamgent möta deras styrka, och landet dertill häftade i stor skuld till Swerige, fattade de det beslut, att gifwa sig under Sweriges wälde och beskärmelse, om Konung Magnus wille utlösa deras pantsatta slott och härader af de Tyska herrar. I Kalmarne mötte Konungen de Danska sändemännen, Ärchebiskopen i Lund, med de förnämsta bland häradernas inwånare, och blef der afslutadt, det Swerige skulle inlösa alla slotten och det pantsatta landet, hwarefter Halland, Blekinge och Skåne allt intill Öresund skulle lyda under Sweriges Krona. När sedan Konung Waldemar kom till riket i Danemark, blef af honom allt detta med ed och stränga förpligtelser gilladt och stadfäst.

Till brud åt den tjugoåriga Konungen hade Rådsherrarne, på en Herredag i Stockholm, utsett en Grefwedotter, wid namn Blanca från Frankrike. Magnus for sin brud till mötes i Wardberg, der bilägret med stor högtidlighet skedde, wid midwinterstiden, hwarefter deras kröning försiggick i Stockholm. Tornerspel och wapenlekar höllos jemwäl wid detta tillfälle, och en Riddare-Orden stiftades, Seraphims-Orden benämd, hwaraf ännu Seraphimer-Ordens-gillet är ett minne. Den unga Drottningen stiftade ock till högtidens minne ett kloster för de munkar, som kallades Swartmän eller Swartbröder, och Konungen gaf dertill stadens södra torn. Men klostret säges hafwa warit beläget, der Tyska Kyrkan nu är, och har Swartmangatan af deßa Swartmän sitt namn. Året derefter dog Maths Kettilmundsson. Tio år förut dog Birger Pedersson, och tyckes Magnus från den tiden hafwa få trogna wänner och rådgifware.

Wid Konungens kröning i Stockholm war hans syster, Euphemia, som ett år förut blifwit gifwen Albrecht, Hertigen af Mecklenburg, till husfru, jemte Hertigen och andra förnäma gäster från Tyskland närwarande i Stockholm. Då blef Albrecht af sin swäger, Konungen, till riddare slagen.

12. Om Folkets tillstånd. Folkplågaren Grefwe Gerts ändalykt. Nils Ebbesons Wisa.

För Skånes lösen swettades det Swenska folket, och deß Konungs sinne trycktes af allt för tunga bekymmer, i sjelfwa begynnelsen af hans regering. De Christna uti Finnland ledo af de Ryska hedningars infall, och Magnus försökte, men kunde icke skydda dem. Han samlade en stor här af Swenskt krigsfolk, men soldade derjemte med stor kostnad mycket folk från Danemark och Tyskland. Den Heliga Birgitta hade uppenbarelser om detta krig och gaf sin frände Konungen det råd, att han inga utländningar borde taga i sin här. Med ett mindre antal trogna Swenskar, sade hon, skulle han med himlens bistånd winna seger och åra. Konungen log åt hennes råd och dristade på sin samlade styrka. Men de utländska höfwidsmännens afund, girighet och falskhet gjorde krigets utgång olycklig, och Magnus wände åter, med förlust af några län i Öster, dem hans förfäder wunnit, och wann ringa heder af denna kostsamma ledung. Norrige war det enda af hans wida land, som njöt någon trefnad. Dock njöto bönderna häruppe i Swerige någorlunda hägn af lag och rätt; men de Herrar, som innehade slotten i Skåne och Danemark, hade hwarken Guds eller werldslig lag i sinnet. Om sjelfwa Archebiskopen i Lund säges, att han spänt bönderna för plogen och föga annorlunda än ök dem behandlat.

Men bland alla deßa bondplågare war Holsteinska Grefwen Gerhard, som af landtfolket gemenligen kallades Gert den Flenskallige, mest grym och förhatad. Sällan hafwa dock Nordfolken länge lidit förtryckares wåld, ånskönt de rika och mägtiga warit. Nils Ebbesson het en hugfull ung ridderesman i Danemark, som med några andra folkets och fäderneslandets wänner sammanswor sig mot folkplågaren, och, då han om detta ärende höll husting med sina män, satt ock hans unga förståndiga husfru med i rådslaget; så säges i Nils Ebbessons Wisa om det råd, hon gaf:

"De wärsta råd, de äro nu båst, Och bättre mänd' jag icke känna,

"Än skalliga mannen slå ihjäl, Eller huset öfwer honom bränna.

"I leden edra hästar till smidjestäd Och låten dem der beslå;
"Meh låter alla hakarna wända fram, Att edra spår ingen känna må!

"Och alla de hästfor I wänder ut och in, Så kan edra spår ingen finna;
"I låten ingen man det weta så, I lärden det af en qwinna!" —

Derefter tillsporde Nils Ebbesson sina män, hwilka af dem bristade sig med i striden mot den mägtiga Grefwen på Randers borg, emedan de, efter gårdsrätt och riddaresed, före stridens begynnelse kunde begära lön och orlof. Alla stodo de då upp och tillsade honom ny tjenst och trohet i denna fejden, utom en; det war hans egen systerson Swen Tröst. Derom säges i Wisan:

Han begärde orlof och fick Dertill både sadel och häst;
Den samma dag, förrän afton kom, Han tjente sin herre aldra bäst.

Det war tidigt på morgonen, inan Grefwe Gert war uppstånden, som han hörde hästars och ryttares gny i borggården, och Nils Ebbesson stötte hårdt med sitt spjut på hans dörr:

Grefwen han ut af windögat såg; Han såg der de blanka spjuten:
"Ofall jag denna gång till Danemark kom, Nils Ebbesson häller härute". —

De stöte på dörren med stöld och med spjut, Att naglarne sprungo i stycker:
"Är du här inne, du skallote man, En skål jag dig nu till dricker!" —

Så togo de Grefwen, den härde wägehals, Allt uti den gula lock;
Så höggo de honom hans hufwud utaf, Allt öfwer den sängestock.

När Nils Ebbesson kom ut, dagades det, och trumman började wäcka folket på slottet. Nils Ebbesson skyndade ut af borgen med sina män, fäktande mot en af Grefwens krigshöfdingar, men kom lyckligt undan till bron. Då rann dagen upp, såsom sjunges i Wisan:

Gåret bråker, och gåsen kacklar, Och hanen gal på Hald.
Herr Owe Hals blef wågen trång, Han kallar på de Holstener mån.

Så drogo de ut sina goda swärd; Nils Ebbesson wille ej wika;
Herr Owe Hals högg han hufwudet af, Så månd' han der ligga tillika.

Nils Ebbesson kom till Randers bro, Der wankade huggen så god';
Då fann han der den unga Swen Tröst, Som före striden orlof tog.

Nils Ebbesson red öfwer Randers bro, De Holster efter honom hasta';
Det war då den unga Swen Tröst, Han månd' bron efter honom uppkasta.

Tack haswe Nils Ebbesons systersson! Han war sin Morbroder tro;
Han kastade i fjärden de tiljor så brådt, De Holster funno ingen bro.

Och ut kom fattig kärling med leswarne twå, Hon hade aldrig mera bröd;
En utaf dem hon Nils Ebbesson gaf, För han slog skallota Grefwen död.

"Gud beware din själ, Nils Ebbesson! Du war en Danner-hjelte god,
"Och du tog bot för ditt fädernesland I de främmande gästers blod."

"Christ' signe också hwar god Danneman, Som både med mun och hand,
"Med allwar och mod, med flit och tro, Wäl tjent sitt fädernesland!" —

Mycket berömd bland folket blef Nils Ebbessons gerning,

och glömd är ännu icke wisan, som i Norden diktades derom; ty länge lefwer folkwäns minne.

13. Huruledes Magnus wårdar sig om Landtfolkets fred och förkofran, blir misshaglig för Herrarne och får Wedernamn.

Goda författningar uppmuntrade odling af oländ mark, och landtmannayrken skyddades med god lag. Om någon wåldgästade bonde eller tog häst eller foder, och bonden mägtade slå honom ihjäl, låg han ogild. För sådan wåldgästning, åklagad och bewisad, böttes i många fall med lifwet. Trädgårdsskötseln hade bedrifwits på många orter, helst i städerna, af Tyskar, som bodde i sina kryddgårdar. Landtfolket började nu jemwäl att plantera fruktträd, odla kryddor och jordfrukter. Huru strängeliga trädgårdar och humleskötsel fridlystes, kan ses af en stadga, den der belägger äpletjufnad med böter, som swara mot fyra tunnor säd nu för tiden, men tjufnad ur humlegård med lifsstraff.

Men twänne ting började nedtynga Konungens sinne, penningebrist och adelsmännens wanwördnad för lagen, den de i sin alltför stora magt trotsade, så att de förtryckte landet, under det de sinsimellan förde sina småkrig från wälbefästa slott och borgar. För penningarna till Skånes lösen hade han mäst ställa borgen af sina wänner, bland hwilka war den ädle Israel Lagman, Birgers son. Men den, som gick i borgen den tiden, war föga annat än fordringsegarens slaf och kunde, dereft betalning uteblef, sättas i fängelse och bojor. Derföre nödgades Magnus pålägga ofedwanliga skatter. Han wistades mycket på Åkersborg i Arboga Åsen, under det han hade deßa bekymmer; derstädes skref han ock ett påbud om en sådan skatt, och wisar sig i detta bref hans milda, sorgbundna sinne. «Jag tager Gud och alla heliga till wittne», säger han, «att jag icke detta gör af någon girighet eller egennytta, utan «af nöd för rikets tarf och med den sorg, som följt mig för «medellöshet, allt ifrån den dag jag kom till Konunga-«dömet.»

Det började åfwenledes mer och mer göra Konungen o-

glad, att han icke förmådde hägna landtfolket mot de öfverdådiga adelsmän och riddare, som foro med storflockar kring landet, och Konungens befallningsmän hade icke magt att af dem utkräfwa bot för den skada, de tillfogade bonden. När Konungen såg sin magt för ringa till att skipa lag och rätt, utgaf han förordningar och bref om landsfriden, med många föreställningar och wänliga ord bedjande de mägtiga och rika skona den fattiga och låta bonden sitt med frid. Adelsmännen logo åt sådan fromhet. Att förmana med swärd i hand eller med list och blod, det kallades den tiden karlawulet, men med mildhet och goda ord, det kallades «Smek», och kan wäl häraf det smädenamnet «Magnus Smek», som Konungens owänner här i landet gäfwo honom, hafwa sin uppkomst. Det wänliga och sweklösa sinne, hwarmed han tog emot Konung Waldemars wänskapsförsäkringar, hjelpte honom till hans fädernerike samt slutligen lät sig af honom bedragas på land och heder, säges ock af många hafwa ädragit honom sådant wedernamn. Dock såg landtfolket Konungens wälmening, och kallades han deraf, både här och i Norrige, rättwisligen «Magnus hin Gode.»

14. Konungadömets delning. Konung Magnus blifwer bannlyst. Wänskap med Konung Waldemar Atterdag.

Drottning Blanca hade födt sin Herre twänne söner, Erik och Håkan. Den tiden war stor osämja uppkommen mellan Konungen och de magtegande Rådsherrarne, som allt fort höllo sitt förbund, att med samdrägtighet stå Konungen emot, når han fattade annat råd, än det dem behagade. Likwäl åsämdes bäda parterna deruti, att de unga Konungasönerna hyllades till Konungar, Håkan i Norrige, men Erik i Swerige. I begynnelsen war härmed icke annorlunda menadt, än hwad fordom skett, då Konungarne läto folket döma sina söner till Konungadöme i deras barndom; men, når Konungasönerna Erik och Håkan något kommo till ålders, blef Konungen af sina medregerande Herrar nödgad att lemna dem

del i riksstyrelsen, och fick Håkan Norrige, men Erik en stor del af Göta rike. Deraf hände det, som ofta händt i werlden, att de unga blifwa wånsälla och wera till i folkgunst, men de gamla taga af i anseende, och dem wederfares då ofta otack och orättwisa. Så gick det ock Konung Magnus. Desto mer kände han sig härwid olycklig, som han blef af Päfwen lagd i Kyrkans bann för penningar skull, dem han till kriget, Skånes lösen och andra rikets behof lånat utaf de medel, Päfwen skulle af landet uppbåra, men Konungen nu icke kunde återbetala. Honom bekymrade i början föga denna bannlysning; men snart såg han, att hans willkor häraf blifwit mycket försämrade, och stor förargelse skedde deraf, att han trotsade Päfwens och presternas wälde. Han gick i kyrkan; men presten gick strax från altaret, och folket flydde ut med fasa ur Herrans hus, ehwar han inträdde. Sådant gaf hans hemliga owänner i landet mera styrka emot honom.

Konung Waldemar i Danemark, — Atterdag benämd deraf, att han ofta brukade säga, når han tyckte sig i något werk kunna bättre lyckas en annan gång: «Ded bliwer atter en dag», eller, som de Swenska säga: «I morgon är också en dag», — märkte med hemligt wälbehag sin lättrogna wåns betryckta omständigheter och började idkeligen betyga honom deltagande samt ofta med honom hålla möten och hemliga samtal. Men mest smickrade han Drottning Blanca, alldenstund han märkte, att hon mycket werkade i sin Herres beslut och rådslag.

15. Om den stora döden, Digerdöden kallad, 1350.

Om en förfärlig folkdöd, som denna olyckliga tid gick öfwer allt Swea wälde och jemwäl härjade i andra land, äro ännu många minnesmärken och sägner bland folket. När det säges, att Pesten har gått öfwer landet, förstår menige man dermed icke sjelfwa farsoten, utan en underlig Ande, den likasom en Mordängel går framom byar och gårdar, täljande sina offer. Om den sista pesttiden får man ofta höra de gamla sålunda förtälja. «I min barndom hörde jag min mormor «(eller farmor) tala om, hur' det war, når Pesten kom till

«wånn by (wår by); han kom sunnan in i byn och stadnade «utanföre den första gården, till påseendes som en liten wacker «gosse, men såg strängt ut och hade en rifwa (räffa) i hand, «med den han räffade derutanföre. Der så skedde, fick gemen«ligen någon lefwa qwar i hushållet, emedan rifwan tar icke «allt med sig; men, når han kom till nästa by, hade han «Pestflickan med sig, som följde efter honom och sopade «med en qwast utanför porten; der dogo alla i hela byn.» Det war i sjelfwa dagsgryningen och ganska sällan, folket fick se deßa forgebud.

Men om den pest, som i Konung Magni tid förhärjade landet på ett alldeles oerhördt sätt och förwandlade det från ett folkrikt och odladt land till stor del i en ringa bebyggd ödemark, finnas jemwäl ännu många tänkwärda sägner och påminnelser. Ofta, når wandraren går genom nu wexande timmerhög skog, der i århundraden warit wildmark, ser han märken till diken och afdelningar efter odlade åkrar, och ofta träffas fruktträd och märken efter hustomter, der gårdar och byar warit, men nu är timmerskog. Märkeliga sägner och minnesmärken finnas bland landtfolket om denna förödelse. Flera kyrkor hafwa blifwit funna djupt inne i skogarne, af snar och hwga träd så öfwerwuxna, att de i hundradetal af år stått afglömda, då en jägare eller arbetare i skogen med förwåning blifwit dem warse. Så tilldrog sig en gång uti Elfdals härad i Wärmland, att en jägare efter en tjäder affköt sin pil, — ty krut fanns icke den tiden; — men pilen föll ned, som han tyckte, på en hög kulle eller bergsklippa. Han war angelägen att få sin pil tillbaka och wille uppför kullen; då märkte han, att det war ett hus, öfwer hwilket windfällen fallit, och alltsammans war nu med en torfwa utaf moßa öfwerwuxet. När han arbetat sig närmare in till huset, såg han med förwåning, att det war en kyrka, och detta Herrans hus stod nu alldeles sådant, som det före Digerdöden stod, når menniskorna sist gingo derifrån. Kyrkan war i åttkant byggd af groft timmer och blef sedan upptagen till gudstjenste hållande samt är nu Ekhärad kallad. Skaga-näs i Westergötland war före Digerdöden en odlad, bebyggd och folkrik ort. Hundrade år derefter

kommo några Finnar, som satte sig der ned och började uppodla skogarna och wildmarkerna. Då funno de der inga menniskoboningar, emedan allt folket af den stora döden blifwit bortaget. En gång hände, att en man, sysselsatt med arbete inne i djupa skogen, fällde några höga tallar i ett tätt sammanwuxet snar, då han fick se derinne en kyrka, som stått der öde sedan Digerdöden. Så kom Skaga kyrka åter i dagen. Hon war byggd af uppresta plank mellan grofwa timmerstockar. Kyrkor af denna byggnadsart kallas af allmogen resekyrkor och anses af den ödsliga belägenhet, de meräudels hafwa inuti djupa skogar, såsom heliga och hafwa ofta warit offerkyrkor. Så har ock Skaga kyrka intill sednaste tider fått offer af långwäga boende sjuka och krymplingar, som trott, att de förböner, som der hemburos Herran, skulle dem bättre gagna till helsa och wederfående, än annorstädes. Det säges, att i kyrkan funnos qwar hennes fordna prydnader, bland hwilka en löja af silfwer, wäl arbetad, hängt uti taket, förmodligen skänkt för lyckosamt fiske af några fiskare der på stranden. Många prester och biskopar i sednare tider hafwa widskepligen ifrat mot widskepelse, och det säges, att detta lilla Guds hus, som mer än andra stod ett wördnadsbjudande wittne om Herrans domar, ehuru de å Tiweden boende wäl behöft det, till att der hålla sin gudstjenst, blifwit på biskopens befallning nedrifwet för offrens skull, som dit skedde. Om offerkällan, som på samma ort finnes, är tillförne talat.

I Skara biskopsdöme räknades öfwer fyrahundrade döda ällenast af presteståndet. Då förwandlades byar och hela socknar till skog och wildmark, hwaraf ödehemman, som sedan upptogos, hafwa sitt upphof. I Wärmlands bergslag utdog all befolkningen, utom en goße och twänne flickor. Så qwarlefde i många socknar blott en eller twå, och hände deraf, att helighus och prestgårdar med många hemman, ängs- och åkerfjellar begåfwade blifwit. Hurudant landet förut warit, kunna wi någorlunda sluta, när wi betänka, hwad rikedom och tillgång måste hafwa warit på spannmål och födoämnen samt redbarheter, när ofta tre konungsliga hof med sådant öfwerflöd och ständiga gästabud och lekar, samt deßutom många her-

remåns hof med gåster och flera hundrade bewäpnade tjenare, kunde hederligen wid magt hållas.

Den olycklige Magnus, förut betryckt, blef från denna tid Konung öfwer ett land, hälften fattigare både på folk och tillgångar af jordens affkastning. Så är härom i gammal skrift taladt: «År efter Christi börd ettusen trehundrade och femtio «gick en jämmerlig pestilentz öfwer hela werldena, thän ock stod «i tre år, then the Swenske hafwa Digerdöden och, en part, «Swartedöden kallat, och kunde man på sidstone icke en men«niska af hwart hundrade behålla; derigenom blefwo många hus, «byar och städer öde, thet man ännu mångastädes se må; ty «der står nu skog, som tillförene bodde folk, och the, som då «så hasteligen dödde, swartnade genast och wordo säsom krut «till att påse. På then tid hafwa folket lupit tillhopa på «kyrkogårdarne, kastat kläderna af, krupit nakota kring kyrkior«na, ropat, grätit och slagit sig med ris, thermed the mente sig göra bot och bättring». — Om denna pest säges den Heliga Birgitta hafwa talat långt förr, än han inföll, och hade Frälsaren henne det i sömnen uppenbarat, sägande, att «Herrans straff skulle gå fram» öfwer landet.

De grymma hedniska menniskooffren, såsom bot för stora landsplågor, hade ännu icke gått det Swenska folket ur minne. Sälunda berättas af de gamla i Westergötland, att på Linthorna Wallen (Eckorna-Wallen) i Gudhems Härad samlades allmogen att rådslå, hwad bot kunde finnas för den härjande Digerdöden. Då beslöts, att ett starkt offrande skulle göras, nämligen af menniskor, som lefwande skulle sättas i jorden. När i detsamma twänne små tiggarebarn kommo gående, blefwo de till detta offer utsedda, och en grop der å wallen genast uppkastad. Derpå lockades de små barnen, som woro hungriga, med hwar sin smörgås på fint knäckebröd, att sitta ned i grafwen och uppäta smörgåsen, då folket genast började skofla jord öfwer dem. «Aj!» ropade den lilla goßen, när första mullskofweln kastades öfwer honom, «det föll mull på min smörgås!» — Derefter igenkastades grafwen fort öfwer dem, och de hördes aldrig mer. En liten upphöjning på jorden, icke långt från de stora Jättehållarne, Gigerämmen (Jätteug-

nen) kallade, sades wara deras graf, och wallfarnen från byarna, som walla fären der på heden, berättade länge för hwarandra denna saga och fällde många tårar öfwer de små tiggarebarnen.

Wi afsluta snart denna del af Swenska Folkets Sago-Häfder, emedan Fäderneslandets olyckor med detta år nått sin höjd, och hwad qwar warit af styrka och magt i ett fordom folkrikt och wäl odladt land, hade en ända, så att Swenska Folkets och deß Konungs magtlöshet icke warit större hwarken förr eller sedan. Den ädle Birger Pedersson war död, och hans dotter, den fromma Fru Birgitta, hade, för hofwets stora synders skull och ogudaktiga lefwerne samt de styrande Herrarnes grofwa laster och trolöshet mot Konung och fädernesland, rest utländes till Rom, der hon, efter sin tro, hoppades med andaktsöfningar och fromma förböner i ostörd ro bäst kunna gagna detsamma. — Allenast återstår nu att förtälja, från denna tid, några minnesmärken och sägner om Konung Magni Eriksons sista olyckshändelser och den första utländska Herrens inkallande till Konungadömet.

26. Om Bengt Algotsson. Konungadömets söndering och begynnelsen af Konung Magni Eriksons sista Olyckshändelser.

En Lagman öfwer Westergötland het Algot Bengtsson; han blef deraf mycket namnkunnig, att han war en af de wittra män, Konungen utsett, till att öfwerse alla landskapslagarna och utaf dem sammanskrifwa en allmännelig, för allt landet gällande, Rikslag, den sedan blef kallad Medellag. Denne Lagman Algot war af Folkunga-ätt och en bland Konungens wänner, hwaraf hans unga son Bengt blef i Konungens hird upptagen; efter det nu denne hade ett behagligt och karlawulet anseende samt derjemte war mycket slug och förstod att särdeles inställa sig hos Drottningen, den han tyckte i det mesta leda Kon-

ungens rådslag, kom han snart framför alla hirdmän i Konungens högsta wänskap och förtroende. Men Bengt war bland de män, som mot dem, de tycka till börd och rikedom wara ringare, öfwa högmod och förtryck, men mot de höga och mägtiga åro smickrande samt weta att med djerfhet gagna deras swaghet sig till nytta. Konungen war mycket hängifwen till både ålskog och wänskap, men i båda föga betänksam och försigtig. Allt detta förstod Bengt att göra sig till godo, och lyckades det honom så, att Konungen aktade honom högre än alla sina män, och att sjelfwa Konungasönerna Erik och Håkan tycktes uteslängda från sin egen faders förtroende. Sedan de mägtiga Herrarne gifwit den unga Konung Erik lika magt i riket som den lagliga Konungen, wexte snart mellan fader och son mißtroende och kallsinnighet; när slutligen Bengt blef upphöjd till Sweriges Hertig, rådande öfwer hela Skåne, Halland och Finnland med slott och fästen, affölio många Konungens wänner från honom samt förenade sig med Konung Erik, att störta den owärdiga gunstlingen, sedan uppenbart blifwit, att han wändt till sig både Konungens och Drottningens sinne från kärleken till deras egna söner. Yttermera hat och förakt drog Bengt Algotsson öfwer sig och Konungahuset, i det han, såsom det sades, Drottning Blanca till behag, förskjöt sin unga husfru Ingeborg, Ulf Ambjörnsson Sparres dotter. Då dömde Konung Erik och Rådet Hertig Bengt landsflygtig. Uppenbart krig följde, Wardberg blef intaget, och Hertigen i flera strider öfwerwunnen samt ur landet drifwen. Bengt återkom efter Konung Eriks död, med understöd från Danemark; dock blef han på Rönneholm i Skåne ihjälslagen af den förskjutna Fru Ingeborgs broder. Det säges af många, att Drottning Blanca lefwat i hemlig kärlek med Hertig Bengt och, af harm öfwer hans förwisning ur landet, med förgift afdagatagit sin egen son Erik och hans Drottning, som war en Grefwedotter af Brandenburg, wid namn Beatrix.

17. Om Konung Waldemars stämplingar. Erik Magnusſons död (1359).

Konung Waldemar i Danemark hade länge ſtämplat deruppå, att ſålunda ſöndra de Swenſka ſtyrandes ſinnen mot hwarannan inbördes, wäl wetande, att, der ſamdrägt ſaknas i ett land, faller det lätteligen i owäns händer. Han hade ock wäl bemärkt, att de Swenſka Konungar, ſom ſökt de Danſkas wänſkap och biſtånd, alltid blifwit ſitt eget folk miſshagliga. Derföre wiſade han Konung Magnus och Blanca ännu ſtörre bewågenhet och bjöd dem ofta till ſig, med idkeliga förſäkringar om biſtånd och wänſkap. Konung Erik war ung och följde icke alltid de bäſta råd. Genom orättwiſt förfarande mot Ärchebiſkop Jakob i Lund, den han fråntagit några gods, fick han många fiender. Nu tyckтes Danſka Konungen tid wara kommen att återtaga de förlorade landſkap, Halland, Blekinge och Skåne. Under ſken, att bringa Konung Erik till rättwiſa och ſagtmod ſamt att biſtå fadren mot ſonen, föll han med härsmagt in i Skåne, der dock Konung Erik manneligen ſtod honom emot; men, emedan detta anfall war ſå alldeles oförwäntadt, ſaknade många bland det Swenſka krigsfolket wapen, hwadan de togo ſtänger och klubbor, med hwilka de ſlogo ſå tappert i de Danſka ſkallar, att de woro glada, ſom undan kommo. Deraf kallades Konung Eriks krigshär Klubbehären.

Om Konung Eriks död detta ſamma år har warit utſpridd i landet följande ſorgliga och otroliga berättelſe. Drottning Blanca kunde ingalunda tröſta ſig öfwer Bengt Algotsſons landsflykt, och ſlocknade för den ſorgens ſkull all moderlig ömhet i hennes bröſt för ſonen Erik, ſom war orſak till hans förwiſning, ſå att hon från den tiden hatade ſin egen ſon och beſlöt hans död. Hon dolde ſina dyſtra tankar wäl för Konungen, men bad honom kalla Konung Erik till Stockholm ſamt med Rikets Råd, att, medelſt en önſkelig förlikning, ett ſlut måtte winnas på alla ſtridigheter, ſom ſöndrade landet. När Konung Erik med ſin Drottning Beatrix kom på borgen, blefwo de på det wänligaſte mottagna, och anſtälldes der ett ſtort gäſtabud. När dryckesſtämman efter mälti-

den warat en stund, stiger Drottningen fram för sin son Konung Erik och fyller en bägare med win, bedjande honom dricka sin Drottning, Fru Beatrix, till. Han drack och räckte bägaren åt sin gemål, som åfwenledes drack, förmodandes intet swek af en moder. Men i winet hade Blanca blandat förgift, och, når Erik märkte smärtan deraf, sade han: «Den, som har gifwit mig lifwet, har tagit det mig ifrån». — Derefter dogo de båda.

Trowärdigare tyckes dock den berättelse om Konung Eriks död, som kringspridd warit i sägner och sånger bland folket så wäl i Norrige som i Swerige, att han dog uti en smittosam sjukdom, tillika med sin Drottning och twänne små barn. Föga sannolikt är, att Blanca warit så ond en qwinna, att hon jemwäl sträckt sin hämd till de små barnen, och woro de ingalunda med i dryckesstämman eller drucko af det omtalade winet, som sades förgiftadt. Så förtäljes om den unga Konungens död bland folket: Sinnesfrid kan en son, som lefwer i hat och strid med sin fader, icke hafwa; derföre war Konung Erik ofta mycket orolig och sorgbunden. En morgon waknade han af starka drömmar och lät kalla till sig en spåqwinna, ryktbar den tiden såsom sannspådd och förutseende tillkommande händelser. Det war ett bruk, att på den bänk, wärd eller wärdinna wille bjuda ett fruntimmer sitta i förnämt folks hus, breddes dynor, öfwerdragna med blått sindal. För att pröfwa, huruwida spåqwinnan besatt rätt spådomskonst, hade Konungen fördolt hwaßa knifwar under bänkbolstret. Men, når han bad henne sätta sig ner, nekade hon dertill, sägande: «Huru skall jag sätta mig på bolstrarna blå, Derunder så ligga de knifwarne twå?» — Då förstod Konungen, att hon war sanntalande och wis en spåqwinna, och spådde hon då Konungen, att han skulle af sjukdom dö den följande hösten: Så sjunges härom i Wisan om Konung Erik:

Och Konungen talte till swåswenner twå:
Och den unga.
"I bedjen liten spåqwinna in för mig gå!" —
I bedjen alla wäl för den unga Konung Erik!

De swåsswenner talte till spåqwinnan sså:
"I morgon skall du inför Konungen gå." —

"Och huru skall jag inför Konungen gå,
"Som intet är klädd utan bara i walmaret grå?" —

Och spåqwinnan inför Konungen steg,
Och Konungen henne med blida ögon neg.

Och Konungen klappar på bolstrarna blå:
"Och lyster liten spåqwinna hwila häruppå?" —

"Hur' skulle jag wål kunna hwila häruppå,
"Innunder så ligga de hwaßa knifwar twå?" —

"Och wet du nu detta, wet du wål mer' ändå:
"Wet du, hur' många hofmån jag har i mitt hof?" —

"Jo, fyratio hofmån har du i ditt hof;
"Men ingen är trogen, mer än baraste twå.

"Den ena bär baneret för Konungen i strid;
"Den andra han wågar för Konungen sitt lif." —

Och wet du nu detta, så wet du mer' ändå:
"Wet du ock, huru länge min Drottning lefwa får?" —

"Och Drottningen gångar med barnen twå;
"Slått aldrig med lifwet hon slipper derifrå." —

"Och wet du nu detta, så wet du mer' ändå:
"Du säg mig, huru länge jag här lefwa får?" —

"Och det kunde jag wål säga för dig,
"Om du ej för de orden förråder mitt lif." —

"Och inte så skall jag förråda ditt lif,
"Så länge som du lefwer skall du ha sådan utaf mig." —

"Det bliswer en förmörkelsedag i wår;
"Då ligger wåran Drottning på sörgyllande bår."

"Och Michelsmeßodagen allt uti denna höst,
"Det tändes upp sjukdom i Konungens bröst."

Och Wårfrudag, som stundar i wår,
Då ligger wår Konung på sörgyllande bår." —

Och Konungen swartnade i ögonen som jord;
Det war wål twå timmar, han ej talte ett ord.

"Min nådige Konung, I rådens icke så!
Och den unga
I himlen beredda stå edra stolar twå." —
I bedjen alla wäl för den unga Konung Erik!

Sådan är berättelsen. Det gick Konungen, såsom spågqwinnan förutsagt. Drottningen födde honom twå barn och dog om wåren; men om höften war stor dödlighet i landet; då dog Konungen och de twänne barnen af smittosam sjukdom.

När Konung Erik war död, kom Hertig Bengt från Danemark till Skåne; om honom sades då i en vers:

När Bengt Kung Eriks död fick spörja,
Derôfwer månd' han sôga sörja.

Men Bengts glädje blef kort, ty utaf sin swåger och dennes anhöriga blef han ihjälslagen, såsom tillförne omförmäldt är.

18. Konung Waldemar infaller i Skåne samt härjar på Öland och Gottland.

Ehuruwäl den unga Konung Erik sôga biständ gifwit sin fader, Konung Magnus, sedan Herrarne tillstâllt splid och oenighet mellan fadren och sonen, så har dock landet alltid haft ett godt wärn uti hugfulla och wänsälla Konungasöner, dem fäderneslandets fiender merändels fruktat, emedan de weta, huru sådana alltid kunna möta dem med bästa wärwapnet, som är folkets kärlek. Den sluga Juten hade länge wäntat sådan lägenhet, att få Konung Magnus, den redan sorger och motgångar betagit modet, redlös i sina händer. Sålunda säges det, att Konung Waldemar, lâtsandes wara hans endaste trogna wän i werlden, med blida ord bjudit honom och Drottning Blanca till sig åtskilliga gånger, då han städse tillsade dem sitt trogna biständ mot de Herrar, dem de anságo för sina wärsta fiender, samt i allt deras betryck hjelp och undsättning, om de wille återlemna under Danemark det bortmistade Skånska landet, samt med Halland och Bleking. När till-

sådan lockelse fogades det förslag, att Konung Håkan i Norrige, deras son, skulle med den unga Margareta, Konung Waldemars dotter, trolofwas, och utsigt wisades, att sålunda de afsöndrade landen samt dertill sjelfwa Danemark skulle honom i arf tillfalla, så berättas, att, likasom Adam i syndafallet, åfwenledes Konung Magnus utaf sin qwinna, Drottning Blanca, den Ormen först förförde, blifwit dårad från deßa utaf Sverige dyrt inköpta land samt dragit öfwer sig wanära och ett föraktadt minne. Då inföll Waldemar wid midwintern efter Konung Eriks död i Skåne med stor krigsmagt, men rönte, att Skånes inbyggare, så wäl Herrar som bönder, woro goda Swenskar och mot honom förswarade sitt land och sin frihet med mycken mandom. Godt motstånd gjorde ock i den fejden Helsingborgs Slott, det Danskarne icke förr än året derefter på försommaren kunde med dagtingan få i sina händer.

Mellertid hade Konung Magnus begifwit sig utländes, om till åfwentyrs något bistånd i folk och penningar stode att finna, medan de styrande hemma, som hade magt och rikedom nog, tycktes föga benägna till Skånes förswar. Den rika staden Wisby säges ock Magnus hafwa anlitat om penningehjelp till kriget, och, då det nekades, skulle han gifwit Konung Waldemar lof och uppmaning att intaga och plundra det landet. Men föga sannolikt är sådant rykte, emedan ett bref finnes från utrikes ort af Konung Magnus skrifwet till Gottland och Borgmästarne i Wisby, att de skulle hålla sig redo att, på alla ställen, der fiende kunde landstiga kring kusterna, med all sin magt göra motstånd, emedan Konung Waldemar wore frampå sommaren att wänta med stor krigsmagt. Gottländningarne woro mycket högmodiga öfwer sin stora rikedom, wißte ock med sig, att de hade dertill mod och styrka, hwadan de föraktade Danskarne och höllo sig om Juten lustiga med lekar och föraktliga sånger om Konung Waldemar. Men det säges, att den listige Konung Waldemar sjelf på Gottland war okänd med i deßa lekar, och är derom på följande sätt berättadt.

Nils Guldsmed war en rik man i Wisby, som hade blifwit wida berykad för de med mycken konst arbetade och

kostbara klenodier, han hade i sin försäljning, men blef än mer omtalad sedan för sin sköna och högmodiga dotter. De Gottländska fruar klädde sig den tiden årbart och till det mesta alla lika samt föraktade flärd och prål; men Nils Guldsmeds dotter klädde sig i guldsmycken och siden. Många de förnämligaste unga män på ön hade friat till henne, men fått föraktliga swar. Härutaf blef hon slutligen af ingen liden och af landtfolket på spott kallad kolpustarens dotter. I harm öfwer allt detta for Nils Guldsmed öfwer till Köpenhamn och sade Konung Waldemar, huru stora rikedomar woro till finnandes hos borgrarne i Wisby. Derom sjöngs fordom på Gottland en wisa, som började sålunda:

Nils Guldsmed drager till Konungen och ljuger,
Den lede förrådare och slemme tjufwer:
"De Gottländske hafwa så mycket guld,
"Det wore dig godt att winna;
"Swinen de äta ur silfwertråg,
"Och med gullten hustrurna spinna."

Då klädde sig Waldemar såsom en sjöfarande krämare och kom på hösten, medan kriget fördes i Skåne, öfwer till Gottland, der han hela den wintern gästade en af öns mest ansedda landtdomare, benämd Ung Hans, som bodde sunnerst ut i landet, wid tio mil ifrån Wisby. Den mannen, han gästade hos, hade en fager dotter, som mycket behagade Konungen. Fadern märkte snart, att den främmande gästen wanärat hans dotter, och straffade honom derför i sin första harm med örfilar: det fick Waldemar taga till godo. Mellertid utforskade Konungen, huru stor styrka Gottländningarne kunde hafwa att ställa honom emot, och hwareft wid stränderna han kunde finna bäfta landningsstället för sin flotta. Derefter for han hem igen. Följande wåren, når hela Skåne samt med Helsingborgs Slott förrådeligen fallit i Waldemars händer, seglade han med en wäl utrustad och bemannad skeppsflotta mot Gottland.

Men bland de sånger och lekar, hwarmed Gottländningarne, den föregående Julen, till Konung Waldemars och de Dan-

ſkes förakt, ſig förluſtat, war en ringdans, ſom ännu år i minne. De danſande ſtälla ſig uti ring och hålla ſig tätt tillſammman, ſå att icke den, ſom föreſtäller Konung Waldemar och är ſtängd utanför ringen, under danſen må kunna ſmyga ſig in i denſamma. Då börja de i ringen att ſjunga:

Ute ſkred Waldemar med wårum luff*)

Den, ſom danſar Waldemar, ſjunger:

Jag tör wäl in att gånga?

Ringleken ſvarar:

Waldemar, med wårum luff,
Du må wäl ute ſtånda, —
Waldemar, med wårum luff och möjdum **).

Det wor' dig bättre att hemma bliſwa, —
Waldemar, med wårum luff,
Än du med Guterna will ſtrida, —
Waldemar, med wårum luff och möjdum.

Du kan bättre berga hö, —
Waldemar, med wårum luff, —
Än komma och gilja wåra mö'r, —
Waldemar, med wårum luff och möjdum.

Spänn ſporre på fot, ſpänn ſporre på fot, —
Waldemar, med wårum luff, —
Nu komma Gutarne dig emot, —
Waldemar, med wårum luff och möjdum!

Rid i ring, och rid i ring, —
Waldemar med wårum luff, —
Och låt din häſt här ſpring' omkring, —
Waldemar, med wårum luff och möjdum!

Bättre kan du leka på luth', —
Waldemar med wårum luff, —

*) Wårum luff betyder "wårt lof", likaſom Konung Magnus ſkulle haſwa gifwit Waldemar lof att plundra Gottland.

**) Möjdum ſkall betyda en bekräftelſe och ſäkerhet.

Än som du komma kan härnt. —
Waldemar, med wårum luff och mödum.

Efter Midsommaren kom Konung Waldemar med en stor flotta, bemannad med krigsfolk, för Borkholm på Öland, der bönderna, ändock de ingen fiendtlighet förmodade, gjorde tappert motstånd, men blefwo öfwermannade och ömkeligen nedhuggna. Så mycket gods, han öfwerkomma kunde, tog han med sig, sedan han stöflat ön, nedbrutit slottet och satt sina fogdar öfwer landet. Derifrån seglade han mot Gottland och å stranden wid Kronowall lät han sitt krigsfolk landstiga. Med stor tapperhet togo Gottländningarne emot sin fiende, och bet mången Dansk i gräset den dagen; men Danskarnes bättre öfwade och manstarkare hår wann slagfältet. Andra dagen församlade sig åter landtfolket wid Meisteby på Fälelemyr och wisade uti ett slag med de Danske så stor mandom, att segern tycktes twifwelaktig; men dagen derefter blef manfallet på Gottländningarnes sida så stort, att de skingrades, och Waldemar intog hela landet. När deßa tidender inlupo till Wisby, blefwo dock borgrarne ingalunda deraf modfällda, utan de nedbröto förstäderna wid Norre och Östre port samt höllo sig färdiga till stadens förswar. Men, såsom det ofta händer, att den ärliga tapperheten dukar under för en slug och försigtig fiende, så gick det ock Wisbyboerna denna gång. De kunde icke lida Danskarne så nära sig, utan att anfalla dem med hela sin styrka. Då blef deras ringa hop af Waldemars försigtigt anförda fylkingar snart omhwärfd, förskingrad och slagen, så att derefter intet motstånd kunde göras, utan lemnade sig staden i fiendens händer. Men Waldemar wågade icke förr ingå, än han brutit så stor del af muren ned, att han med elfwa man i ledet kunde rycka in i staden. På stället, der slaget hade stått, och adertontusen af de tappra Wisbyboerna fallit för plundrarens swärd, lät han uppresa ett stenkors, deruti på Latin war ristadt:

År Ettusen trehundrade sextioett efter Christi börd, tredje dag efter Sanct Jacobi, föllo framför Wisby

portar för de Danskes swärd Gottländningarne. Här äro de begrafne. Bedjen för deras själar»! —

När sålunda denna orättmätiga strid war wunnen, gick solen ned. Då byggde Waldemar derutanför ett capell öfwer de döda och kallade det Solberg, efter solen då bergades. Deraf blef sedan det Runnekloster, som kallades Solberga.

Konung Waldemar lät nu å torget sätta tre de största ölkar, som funnos i staden, och förelade Wisby borgare twänne willkor: ettdera att inom trenne solmärken fylla karen med silfwer, eller skulle han lemna sitt krigsfolk tillstånd att plundra, röfwa och bränna. Det första willkoret tycktes nu alla bäst wara, och inom utfäst tid woro karen fulla med silfwer, det Konungen genast förde å sina skepp. De heliga kärilen i kyrkorna samt helgonbildernas prydnader i helighusen ränade han ock bort; men mest wisade sig hans girighet i det, att han jemwäl tog klockorna och, till sin egen skada, förde dem å det skepp, som bar det mesta och dyrbaraste af skatten. I stadsmuren hade Wisbyboerna inmurat de största och dyrbaraste af sina guld- och silfwerkäril, dem de godwilligen uttogs, så att de inan dagens slut uppfyllde det förelagda willkoret; men tempelguldet tänkte de wara säkert, förmodandes, att en Christen Konung icke af skamlig snikenhet wille göra sig till helgedomsränare. Men, då de sågo detta Konung Waldemars lynne, föraktade de honom och sågo glade hans flotta hissa segel och lägga till hafs. Största skadan tyckte sig dock Wisby borgare hafwa gjort, då Konungen ur Marie kyrkomur, såsom märken i muren ännu sägas utwisa, bortbröt twänne stora carbunkel-stenar, så kostbara, att jemngoda skulle swårligen finnas i hela weriden. «De lyste upp natten, likasom solen lyser upp dagen.» Twå gånger tolf wäktare höllo wakt wid dem dag och natt, och efter solgången wägade wid lifwets förlust ingen att gå der framom. Men så dyrbara klenodier skulle icke lysa i helgon-ränarens salar; det största bland Waldemars skepp, hwarå carbunklarne och allt det dyrbaraste rofwet fördes, sjönk i qwaf genom de wigda klockornas tyngd, med folk och gods, och sågs aldrig mer till. Wid Carls-ön sjönk skeppet och har ofta blifwit efterletadt, men aldrig funnet.

På Gottland, likaſom på Öland, ſatte den Danſka Konungen ſina fogdar, dem dock öboerna ſnart ihjälſlogo eller dreſwo ur landet ſamt gåſwo ſig åter under Sweriges wälde.

Sorglig är berättelſen hos landtfolket om Landtdomarens unga dotter. För ſin kärleks ſkull till Waldemar förrådde hon ſitt fädernesland, följde honom till Wisby, ſmög ſig förklädd in i ſtaden och ſkaffade fienden ſådana råd och underrättelſer, ſom lände ſtaden till förderf. Men illa lönade Waldemar hennes trohet; då han ſeglade bort med ſina ſkepp och den röfwade ſkatten, lemnade han henne qwar, twärtemot ſina löften. — Då föll den öfwergifna i ſina förbittrade landsmäns händer och blef inmurad i det torn, ſom deraf kallades Jungfrutornet, der hon ſlutat ſina dagar.

19. Konung Magnus fängſlas, och Håkan kores till Konungadömet ſamt dricker ſitt Bröllopp.

Af gamla bref ſynes, det Konung Magnus, ſå godt han förmådde, beſtält om landets förſwar; men han blef icke af rikets ſtyrande män underſtödd eller åtlydd. Somliga ſäga, att Konungen mente redligt och wäl med landet, men allt fort dårades af ſin Drottning, ſom drog honom allt mer och mer in i Waldemars ränker, ſå att ſlutligen alla deßa olyckor tillſkrefwos Konung Magnus enſam. På detta ſätt blef Konung Håkan i Norrige öfwertalad att, wid Mårtensmeßan det ſamma år ſom Gottland plundrades, fängſla ſin fader uti kyrkan i Kalmar, och blef ſedan Håkan wid Diſtingstiden i Uppſala till Sweriges Konung utkorad.

Wid denna tid ſändes några bland Rådsherrarne till Holſtein, att begära en Hertigsdotter, wid namn Eliſabeth, Konung Håkan till gemål, och lyckades detta ärende ſå, att hon blef wigd wid Konung Håkan, ſom företrädde af en bland Rådsherrarne ſåſom hans ombud. Dereſter aſſändes Eliſabeth till Swerige å wäl utruſtade ſkepp och med all hedersbewisning, ſåſom Sweriges och Norriges Drottning. Men ett hårdt wäder uppwexte å hafwet, ſå att ſkeppet dref mot Danſka

kusten, och den unga Drottningen samt med hennes följeslagare, de Swenska Herrarne, togos fångsliga af Konung Waldemar, dock under många höflighetsbetygelser. Detta tilldrog sig sent om hösten. Derefter sände Waldemar Konungarne Magnus och Håkan bud, att i wigtiga angelägenheter komma till Kiöpenhamn, hwilken begäran de ock genast näst före Påska det följande året efterkommo, och war Drottning Blanca jemwäl med i den färden. Wid denna sammankomst fullbordades Konung Håkans gamla trolofning medelst giftermål med Konung Waldemars dotter, gemenligen då kallad Jungfru Margareta, och dracks då ett ståtligt bröllopp. Derunder dog Drottning Blanca och wardt i Ringsted begrafwen. Föga saknad har hon blifwit, och hennes minne af alla Drottningars minst hedradt i Swerige.

Den swikna fröken Elisabeth och hennes följeslagare blefwo sedan lösgifna och begåfwo sig till Swerige, der den oskyldiga gäckade jungfrun i Wadstena kloster gömde sig undan werldens ögon, den hon tidigt lärt hata och förakta. Mißnöjde öfwer Konungarnes förbund med den förhatade Danska Konungen Waldemar, undsade nu Swenska Rådets hufwudmän dem båda sin tro och sökte sig om efter annan Konung.

20. Albrecht af Mecklenburg inkallas (1363). Israel Birgersson Brahe lemnar landet.

Sedan Konung Håkan i Norrige lösgifwit sin olycklige fader och wisade honom sonlig tillgifwenhet och kärlek samt dertill emot Rådets willja tagit Margareta Waldemarsdotter till Drottning, församlade sig de mägtiga Herrarne och undsade båda Konungarne tro och huldhet. Det säges, att de först welat kalla den allmänt wördade Uplandslagmannen Israel Birgersson Brahe till Konungadömet; men, då han nekat att sålunda swika sin lagliga Konung, såsom härefter förtäljas skall, beslöto de att åt främmande herrar utbjuda Sweriges krona. Efter den tidens sed och hederslagar skulle de, som gifwit sig till gißlan för någon förbindelse, wara föga annorlunda än såsom slafwar i den mans wåld, hos hwilken de ställt sig i borgen, intilldeß att uppfyldt war, det de utlofwat. I detta förhål-

lande stodo nu de förnämsta bland Rådsherrarne till den bedragna Furstinnan Elisabeths anförwandter i Holstein och Mecklenburg. De woro nu tillika såsom förrådare landsflyktiga förklarade af Konungarne, hwarföre de ock genast begåfwo sig ur landet till Elisabeths brober, Hertig Henrik af Holstein, erbjudandes honom Konungadömet. Men, då han för sin höga ålderdoms skull nekade härtill, fördrades de på hans råd widare, till Hertig Albrecht af Mecklenburg. Det såges, att de inställt sig hos deßa Herrar, den till Drottning i Swerige af dem utkorade Elisabeths anhöriga, uti ömkelig drägt och med repstumpar bundna kring deras hals, att tillkännagifwa, det de gåfwo sig i deras wåld. Hertigens äldsta son med Euphemia, wid namn Albrecht, en af gestalt och åtbörder mycket behaglig och utmärkt ung man, blef dem då till Konung gifwen. Han följde dem, wid slutet af sommaren, med wål utrustade skepp till Stockholm, det han lätteligen fick i sina händer, och blef han om hösten, på Andersmeßodag, af rikets Herrar till Konung tagen samt, följande året, enligt landsseb hyllad wid Mora stenar. Men sunnan skogarna i Götalandet suto Magnus och Håkan wid riket, och folket der förblef sin lagliga Konung trogen. Så war Konungadömet åter söndradt, och i landet rådde inbördes split, nöd och förwirring.

Wid den tid, Uppswearne och hela Rådet gingo Albrecht till anda, drog den ädle Israel Birgersson bort från det olyckliga fäderneslandet, det han wål såg sig icke kunna gagna mer. Tillika med sin syster Birgitta hade han uppwuxit i fromhet och allwarlig gudsfruktan efter den tidens tänkesätt. Detta wisade sig i hans ömhet för folket, hans rättwisa och Christliga ödmjukhet. Då lagmansdömet öfwer Upplandet honom tillbjöds, wille han icke mottaga det, alldenstund han förmodade, det andra skickligare och mer förtjente skulle finnas. När hans syster, den han högt älskade, bad honom besinna, att, om de fromma, redliga och samwetsömma droge sig undan att tjena fäderneslandet i de höga och magtpåliggande ämbeten, så skulle de ju falla i de rofgirigas och samwetslösas händer, och hwad skulle då blifwa utaf det arma folket, lät dock han öfwertala sig och uppfyllde så sitt kall, att icke blott folket, utan ock de mäg-

tiga Herrarne i landet begärade honom till Konung. Men, hade den gode Israel förut warit sin Herre trogen, då han, att lätta sin Konungs bekymmer för Skånes lösen, icke allenaſt med egna medel biſtått honom, utan ock ſjelf gifwit ſig ſom pant och gißlan till de utländska Herrar, ſom innehaft ſlotten och häraderna derſtädes, ſå wille han icke nu i hans motgångstid ſwika honom. Dock wille han ingalunda deltaga uti ett inbördes krig, der hans ſwärd ſkulle wändas mot Swenſka måns hjertan; utan heldre walde han Carl den Unges wåg och drog ſom en korſets riddare till Swärdsbrödernas hår mot hedningarne i Eſtland, till de förtryckta Chriſtnas hjelp och förſwar. Men på wägen afled han i ſtaden Riga, och hans huſfru förde de kära qwarlefworna till Uppſala, der de med ſorg nedſattes i hans fädernegrift, och der hans namn ännu på graffstenen läſes. Häfderna ſäga, att Israel Birgersſon ſåſom en klar ſtjerna upplyſte denna mörka tid, och ſkall hans minne tecknas bland de Swenſka måns, ſom warit folkets wärn och ſtöd ſamt troget tjent fosterland och Konung.

Härefter är att förtälja, huru wedergällningsdomen för ſwekfullt ſinne och oſkyldigt utgjutet blod utföres på Folkungarnes ätt, och de höga Herrars orättfärdighet drager ſorg och nöd öfwer land och folk. Med de utländska Konungarne indragas främmande laſter och ett utländſkt ogräs af äfwentyrare, ſom i twåhundrade år ſtörde Swenſka folkets frid och trefnad.

Rättelſer.

Sida	rad	ſtår:	läs.
16	5 ofr.	huſtra	huſtru
20	4 —	Då	Så
25	16 17 —	Finſta	Finnſta
30	18 —	deras	deß
46	7 —	korsriddares	Korsriddarnes
68	8 ufr.	grå!	grå,
—	9 —	bortrida,	bortrida!
102	9 ofr.	Hungersnöden (1315) och	Hungersnöden och
103	5 ufr.	tida	ſlådſe
117	2 —	Catharina	Katharina
122	18 ofr.	nu	nu dertill
—	12 ufr.	, derjemte	och derjemte
125	6 ofr.	Erk	Erik
170	16 —	ſå att alltid	ſå att
176	9 ufr.	Åſen	Åsen
181	17 ofr.	göra	”göra

Obſ. I en del ex. ſtår, ſid. 111, rad. 8 ofr., wänligng bjudni, läs wänlig bjudning.

Innehåll.

Fortsättning af

Andra Tidhwarfwet.

Sid.

Fjerde Capitlet. Twänne Ättskiften mellan Östgöta och Westgöta Jarlarnes ätter. Begynnelsen af Folkungarnes wälde. . . . 3.

1. Det Andra Ättskiftet: Konung Swerker II och Erik X Knutsson. . . . . 3.
2. Om Konungabarnens mord på Elgarås, och om Jahle Bure den Yngre. . . . . 4.
3. Om Slaget wid Lena, år 1208. . . . . 5.
4. Om Slaget wid Gestilren. Konung Swerkers fall (1210). 9.
5. Om Konung Swerkers Giftermål. . . . . 10.
6. Om Folkets tillstånd under Konung Erik Knutsson, och om Konungens död, år 1216. . . . . 12.
7. Det Tredje Ättskiftet: Johan Swerkersson Hin Fromme och Erik XI, Halte och Läspe kallad. . . 13.
8. Om Folkungarnes begynnelse och öfwerdåd. . . . 14.
9. Om Sune Folkessons Klosterrof. . . . . 15.
10. Knut Johanssons begynnelse. . . . . 21.
11. Slaget wid Alwastra, år 1229. . . . . 22.
12. Om Konung Eriks återkomst och slaget wid Sparsåter (1234). . . . . 23.
13. Om Erikska Ättens sista tid. Ulf Jarls död och Birger Jarls begynnelse. . . . . 25.
14. Birger Jarls Korståg (1249). Konung Eriks död (1250). . . . . 28.

Femte Capitlet. Minnesmärken och Sägner om Swenska folkets tillstånd från den tid, Folkungarne kommo till konungadömet, till den stora hungersnöden år 1315. 33.

1. Jwar Blå och hans Bröder. Konungawalet. . . 33.
2. Jarlens återkomst. Möter med Jwar Blå. . . 35.

Sid.

3. Sägner om Ingrid Ulfwa, Birger Jarls moder, och hennes död i Bjellbo (1252). . . . . 37.
4. Om Birger och hans Bröder. . . . . 40.
5. Waldemar Birgersson krönes (1251). Folkungarne blifwa slagna wid Herrewadsbro (1252). . . . 42.
6. Sagan om Carl den Unge. . . . . 44.
7. Huru Birger Jarl wårdar sig om Bergwerken, Landt- och Stadsmanna rörelsen. Stockholms stad bygges. 48.
8. Om Birgers Frieri till Danska Enkedrottningen Mechthild. . . . . 51.
9. Om Konungamötet i Kungslena (1258) och Konung Waldemars giftermål (1263). . . . . 53.
10. Om Konung Hakon Hakonsson i Norrige. — Axel Thoresson och skön Walborg Immersdotter. . . 54.
11. Oenighet mellan Waldemar och hans Bröder. Konungamötet i Fagra-Dal (1268). . . . . 79.
12. Om Klosterjungfrun, Fröken Jutta och Konung Waldemar. . . . . 80.
13. Om Domkyrkans inwigning i Östra Aros och Erik den Heliges helgedoms flyttning från Gamla till Nya Uppsala, den 24 Januari 1273. . . . . 82.
14. Om begynnelsen af ofriden mellan Konung Waldemar och Hertig Magnus. Hallnaboerna winna sin byskog. 83.
15. Fortsättningen af berättelsen om striden mellan Konungen och Hertig Magnus. Slaget wid Hofwa (1275). 84.
16. Minnesmärken och Sägner om Göta Konungen Waldemar samt slutet af hans regering. . . . . 86.
17. Marsk Stigs Wisorna. . . . . 87.
18. Om Konung Magni giftermål. Folkungarnes uppresning i Westergötland mot deras frände, Konung Magnus (1278). . . . . 99.
19. Om Peder Porses gästabud på Axewalla Slott. . 101.
20. Om den stora Hungersnöden och om Algot Brynjolfsson, Westgöta Lagman. . . . . 102.
21. Om Algot Brynjolfssons och hans söners förföljelse af Konung Magnus . . . . . 106.
22. Om Konung Magni och Biskop Brynjolfs förlikning på Axewall. . . . . 107.
23. Om Konungens Gästabud, Riddareslag och Torneerspel. Twänne Klosters grundläggande i Stockholm. . . 108.
24. Om Konungamötet i Skara. Konungabarnens trolofning; gästabud och tornerspel. . . . . 111.

Sid.

25. Om Fribytaren Alf Erlingsſons bedrifter och död. . 112.
26. Om Konungens Teſtamente. Hans reſa till Wiſingsö och död derſtädes (1290). . . . . 116.
27. Om Konung Magnus Ladulås' barn. . . . . 117.
28. Om Thorgil Knutsſons begynnelſe. . . . . 119.
29. Marſken uppbådar hår mot Ryſſarne och lägger Karelen under Sweriges krona. . . . . 121.
30. Om Birger Pedereſon (Brahe), Tiunda Lagman, och Konung Birgers Lag (af 1296). . . . . 122.
31. Om Bröllopet i Helſingborg, ſamt huruledes den Swenſka Konungadöttern fördes till Danemark, år 1296. . . . . 124.
32. Konung Birgers Bröllopp. . . . . 127.
33. Om Marſk Thorgil Knutsſons andra tåg till öſtra länderna och Karelen. Maths Kettilmundsſons begynnelſe. . . . . 131.
34. Om Konung Birgers Kröning. Junker Waldemar får Riddareſlag och firar ſitt bröllopp. . . . 133.
35. Marſken firar ſitt andra bröllopp i Stockholm, 1303, der han redowiſar ſör och nedlägger ſitt förmynderſkap öfwer Konungabarnen. Striden begynnes mellan honom och Preſterſkapet. . . . . 134.
36. Gåſtabudet på Aranäs. Bröderaſtriden utbriſter; men Förlikning åſtadkommes, år 1305. . . . . 135.
37. Om Herredagen i Stockholm; Thorgil Knutsſons död och åminnelſe. . . . . 138.
38. Om Bjellbo bröllopp, Hertigarnes färd till Uppland och Hätunaleken. . . . . 141.
39. Om Arwid Smålåndnings flykt med Konung Birgers ſon Magnus. . . . . 142.
40. Om Hertig Eriks Bröllopp, ſom intet bleſ utaf. Oſrid med Norrige och Danemark. Förlikning i Nyköping (1308). . . . . 143.
41. Hertigarne dricka ſitt bröllopp i Opſlo (1312) och hålla dereſter hof och torneriſpel i Lödöſe. . . . 147.
42. Om Folkets tillſtånd, hungersnöd och peſtilentia ſamt onda järtecken. . . . . 147.

Sjette Capitlet. Folkungarnes ſlutliga Undergång. Digerdöden och inbördes krig förhärja landet. Den förſta utländſka Konung inkallas (1363). . . . . 150.

Sid.

1. Om Hertigarnes resa till Nyköpings Gästabud. . 150.
2. Konungens besök i Herrigdömena. Eriks och Waldemars död. Magnus Birgersons ankomst till Sverige. . . . . 152.
3. Riddaren Maths Kettilmundson blifwer Riksföreståndare. Slaget wid Mölkläng (1318). . . . 155.
4. Herredag i Stockholm. Riksdrotsets Johan Brunkes ömkeliga slut. . . . . 156.
5. Herr Maths kallar både Herrar och Bönder till Allshärjarting och Konungawal wid Mora Stenar. . 162.
6. Magnus Birgersson uttages ur tornet och dömes på Helgeandsholmen till döden. . . . . 166.
7. Om Lagmannen öfwer Upplanden, Birger Perssons till Finnsta, och hans Barn. . . . . 164.
8. Om Birgitta Birgersdotters Giftermål. . . . . 166.
9. Om Herredagen i Skara. Knut Jonsson Blå blifwer Riksdrotset. . . . . 168.
10. Om Sweriges och Norriges inbördes wänskap och förening. Den sista Jätten. . . . . 170.
11. Skåne, Halland och Blekinge afsöndras från Danemark och afträdas ewärdeligen till Swerige. Konung Magni Giftermål, år 1336. . . . . 171.
12. Om Folkets tillstånd. Folkplägaren Grefwe Gerts ändalykt. Nils Ebbesons Wisa. . . . . 173.
13. Huruledes Magnus wårdar sig om Landtfolkets fred och förkofran, blir mißhaglig för Herrarne och får Wedernamn. . . . . 176.
14. Konungadömets delning. Konung Magnus blifwer bannlyst. Wänskap med Konung Waldemar Atterdag. . . . . 177.
15. Om den stora döden, Digerdöden kallad, 1350. . 178.
16. Om Bengt Algotsson. Konungadömets söndring och begynnelsen af Konung Magni Eriksons sista Olyckshändelser. . . . . 180.
17. Om Konung Waldemars stämplingar. Erik Magnussons död (1359). . . . . 1[illegible]
18. Konung Waldemar infaller i Skåne samt härjar på Öland och Gottland. . . . . 18[illegible]
19. Konung Magnus fängslas, och Häkan koras till Konungadömet samt dricker sitt Bröllopp. . . . . 18[illegible]
20. Albrecht af Mecklenburg inkallas (1363). Israel Birgersson Brahe lemnar landet . . . . . 19[illegible]

Swenska Folkets

Sago-Häfder,

eller

Fäderneslandets Historia,

sådan hon lefwat och till en del ännu lefwer

i

Sägner, Folksånger och andra Minnesmärken.

Till Läsning för Folket

af

Arv. Aug. Afzelius.

Femte Delen,
Katholska Tiden, från 1863 till 1523.

STOCKHOLM,
Zacharias Haeggström,
1843.

Sjunde Capitlet. Begynnelsen af Swenska Folkets förtryck under utländska Konungar, från början af Konung Magni till slutet af Konung Albrechts sjuåriga fängelse.

1. Konung Albrechts Begynnelse (1363).

Såsom förut omnämdt är, war K. Albrecht af Folkungarnes ätt och den af Swenska folket mycket afhållna Hertig Erik dotterson. Han kan deraf kallas den sista Folkungen, som till Konung tagen blifwit. Men han war åfwenledes den första bland de utländska Herrar, dem Rikets Råd och de myndigaste af Odalmännen samt de andliga inkallade i landet, att bära konunganamnet, under det de sjelfwa i de mesta mål hade högsta magten. Deraf blefwo de rika och Konungen öfwermägtiga samt togo för sig det bästa af landet, medan folk och Konung ledo stort betryck.

Konung Albrecht hade uppwuxit wid sin Swenska moders berättelser om Folkungarnes, hennes ättmäns, åra och bedrifter, och war han dem lik till mod och raskhet. Till gestalt war han behaglig att skåda, och, när han wisade sig på sin häst, lysande i ridderlig rustning, mindes de gamle hans ståtliga moderfader, Hertig Erik. Såsom han, war han ock gifmild, wänlig och blid i sitt omgånge. Men hwad som på den tiden war sed i Tyskland, ansågo de Swenske för oseder, och det wisade sig snart, att hans slösande, yppiga och lättfärdiga lefnadssätt föga paßade ett öfwerhufwud för det Swenska folket, helst i denna oroliga tiden.

Om julen satt K. Albrecht i Stockholm och hade mycket

folk hos sig, särdeles utaf Tyska furstar, grefwar och riddare en stor skara, som följde honom öfwer allt i lysande utländsk riddaredrägt. De Swenske efterapade då, såsom nu, gerna utländska seder, och ungdomen af de förnämsta Swenska ätter samlade sig till detta muntra hof, och spordes derstädes ingen nöd. Men de gamla förståndiga, som hade sett denna granna guldblänkande skara rida fram genom landet, skakade på hufwudet, wäntande af deßa skrämmande gäster intet godt för folk och fädernesland. Många äfwentyrare från Tyskland af mindre förnäm slägt hade ock följt den unga Konungen, att i Swerige göra sin lycka, och woro de flesta bland dem utan dygd och goda seder. Mången Swensk adelig jungfru såg med wälbehag deßa artiga herrar kommande på sköna hästar i ståtlig rustning, guldprydd hufwudbonad med nedwajande sjädebräm och en öfwer axlarna hängande kröja utaf sammet eller sindal, bebrämad med hermelin och märd och kringhängd af en mängd små förgyllda silfwerklockor, de der med ett ljuflig klingklang bebådade riddarens ankomst. Konungen war ofta böneman för deßa herrar hos de förnämsta mäns döttrar. Men om denna Tyska stät säges i Rimchrönikan:

En kom ej så arm af Tyskeland,
Hade han ett swärd i sin hand,
Kunde han dansa, springa och hoppa,
Han skulle ju hafwa skällo och förgyldta klocka. — —
Swenska jungfrur och enkor både,
Gaf han the Tyska utan säderne råde.

Då gömde mången fader af de bästa Swenska ätterna sina döttrar undan i klostren.

Carl Ulfsson af Tofta, en bland de rådsherrar, som warit utsända till Tyskland att hemta en Konung, war den tiden Lagman i Upplanden och Konung Albrechts förnämsta stöd. Utaf honom stämdes rikets herrar och allmoga af Uppswealand till Allhärads ting i Uppsala, som ock hölls Andra Söndagen i Fastan. Fram öfwer Fyriswall sägs nu den lysande skaran framridande, dock mer af Tyskar än Swenskar, åtföljd af en hop åskådande menighet, men Upplands allmoga anförd af Lagman

nen. Tåget skedde till Mora stenar, och ställdes der Albrecht på stora stenen och utkorades till Konung efter landsseð. Wid hemkomsten till staden gick den nywalde Konungen med sitt förnäma följe upp i Domkyrkan, der hyllningen fullbordades under högtidlig messa och lofsång. Men Ärchebiskop Petrus Thorgilsson af Färntuna, så benämd af de gårdar med detta namn, han egde på Swartsjöblandet, war icke närwarande, utan förblef sin lagkrönte Konung Magnus trogen. Götarne biträdde icke heller Uppswearnes konungawal, utan höllo sig till Konung Magnus, som denna winter höll sitt hof på Lödöse hus. Bland de Westgötar, som blefwo honom trogna och der wistades mycket hos honom, war Biskopen i Skara, Nils af Källan, eller från Källands ö, som bistod den olyckliga Konungen både med råd och penningar.

Fram på hösten drog Konung Albrecht med många skepp öfwer till Finnland att taga hyllning. Förman för hans krigsfolk war Riksdrotset Nils Thureson. Då togo de med mycken tapperhet Åbo Slott tillbaka från Ryssarne. Det säges, att de belägrade, emedan Herr Nils war deras farligaste fiende, försåtligen bragte honom om lifwet under denna belägring. Den julen satt Konungen i Åbo; men först på wåren fick han tidender ifrån Swerige, att Konungarne Magnus och Håkan utrustade här emot honom, hwarföre han genast återwände till Stockholm, prisad af sina medhållare såsom tapper och segersäll. Minne af Konungens wistande i Finnland är stället, der en stad fordom warit belägen, Olof den Helige till åra Olofsborg benämd, nu Ulfsborg och Ulwila; den säges han hafwa anlagt wid Kumoelfwens utlopp i hafwet. Nu är den flyttad till Björneborg. Ett fäste, benämdt Satakunda, i samma ort säges han ock hafwa begynt. Deraf blef sedan kungsgården Satakunda, i chrönikorna mycket omtalad, hwaraf det länet sedan fick sitt namn.

2. Slaget på Gata skog wid Tillinge och Östanbro (1365).

Från Lödöseborg hade Konungarne Magnus och Håkan utsändt härtil öfwer Norge och Götaland och tågade snart med

en stor krigshär, sedan äfwen Konung Waldemar gjort en hjelpsändning från Danemark, upp igenom skogarna Tiweden och Kåglan, tilldeß de kommo till Arboga. Derifrån utsände Konungarne budkafle till folket i bygderna, med bref och tillsägelse, att komma sin lagkrönta och rättmätiga Herre Konung Magnus till undsättning mot hans wedersakare, de rikets fiender, som undan honom förrådt konungadömet till hans syssterson. Det wisade sig då, att han hade många wänner, som kommo och förstärkte hans fylkingar.

Herrarne från Mecklenburg och de Tyska Riddarne hade redan före Konung Albrechts hemkomst börjat rusta sig, så snart kunskap inlupit om Götarnes och Norrmännens rörelser. Carl Ulfsson, Upplanda Lagmannen, och Rådsherrarne märkte nu wäl, att de af Konung Magnus hade föga godt till att wänta, så framt han nu segrade, och hade derföre all möda ospard att samla mycket och stridbart folk ifrån Folkländerna, Uppland, Söder- och Westmannaland, så att, när Konungen kom hem ifrån Finnland, hade han en wäl rustad här sig till handa och dertill en utwald hop af Tyska krigsmän, på det bästa försedda med hästar och wapen. Med denna här drog Konung Albrecht ned mot Westmannagränsen.

Arboga ölet har af urminnes tid warit mycket prisadt. Det goda Westmanlands kornet gifwer godt malt, och det kan wäl hända, att ordspråket: «kommer efter som Arboga ölet» är gammalt som deßa händelser. Huru än härmed war, så märkte Konungarne, då de hunnit till Upplandsgränsen wid Östanbro, stor affaknad af folk, särdeles i den Danska och Norska hjelphären. Krigsbußarne hade funnit mera trefnad på ölhusen i Westmanlands städer, än de tycktes hafwa att wänta wid Uppswearnes möte, ett folk, som de hört omtalas af sina fäder såsom hårdt att handskas med. Rimchronikan säger ock:

Winet mände i Westerås wäl smaka;
Ty kunde somme Nordmän ej tådan raka.
The qwode fast och gjorde sig kata,
Medan Konungarne tappade striden i Gata.

Wid stora wägen från Enköping till Tillinge kyrka, mid

byn Hoffta, stå några stycken granar, der, enligt sägen, fordom warit den skogspark, som i chrönikorna kallas Gata-skog. Må hända har aldrig denna lilla granpark, som nu är uppodlad till åker, haft egentligen sådant namn, utan har af dem, hwilka berättat om slaget, som derstädes började och blef så namnkunnigt, allenast blifwit utmärkt skogslunden wid gatan, som der wid Hoffta by går från stora landswägen inåt Swinnegarnsbygden. Konungarne hade en tid uppehållit sig i Westmanland, till att öka sin magt. De kommo till Arboga i begynnelsen af fastan och lågo mellan Westerås och Östanbro Hwita Söndag, som är 1:sta Söndagen efter Påsk. — Den dagen bar i forden tid detta namn deraf, att de nychristne, som togo det heliga dopet Påskdagen, gingo hela den weckan i sina hwita christningskläder, hwadan weckan kallades Hwiteweckan och Söndagen Hwita Söndag. Deraf är ännu den sed, att Nattwardsbarnen på sin stadfästelsedag bära hwita kläder. — Det war dagen efter denna dag, som den raska Konung Albrecht oförwäntadt med sina Tyskar och Uppswearne anföll konungahären. Owiss är, om slaget wanns den dagen; men Konungarne drogo sig tillbaka på andra sidan Tillinge kyrka till en skogshage wid Tarhufwud, der de ånyo fattade stånd, och en blodig kamp uppstod. Konung Albrechts utwalda, wäl rustade här kämpade för lif, hem och frihet. Men det Danska och Norska hjelpfolket bistod icke Konung Magnus lika troget. De woro mycket förströdda i bygden och kommo nu troppwis till slagfältet. Men den här af Götar, Merkingar och dem, som kommit från Folkländerna honom till bistånd, fäktade med mandom och åra.

En källa är der på skogen, icke långt ifrån landswägen, som ännu kallas «blodskällan». Det förtäljes af de gamle i bygden, att en Konung der hållit ett hårdt fältslag, då blod flutit i strömmar, så att källan fylldes af blod och deraf fått detta namn. Den gamle Konungen gick der med mycken tapperhet framför sitt folk, men oförsigtigt, så att han till slut blef omhwärfd af fienden och tillfångatagen. Då tog konungahären flykten; men krigshöfwidsmännen samlade den åter wid Östanbro, der wägen då gick öfwer Seweström in-

åt Westmanland. Slaget började der ånyo, och båda Konungarne, Albrecht och Håkan, gingo manliga fram i striden. Blanh de Swenska riddersmän, som skiftade hugg med Albrecht och föllo för hans swärd, nämnes Nils Månsson (Röde) af Tofta på Swartsjölandet. Slutligen, när Konung Håkan fått många swåra sår och icke mägtade fortsätta striden, drog han sin här öfwer strömmen och uppref bron, så att fienden mycket hindrades att honom förfölja. Konung Håkan återwände till Norge, hjelphären upplöstes och ströfwade länge omkring i bygderna till folkets förtryck med rof och öfwerwåld. Konung Albrecht drog tillbaka till Stockholm, mycket prisad såsom segersäll hjelte. Härutaf wexte hans och Tyskarnes mod de Swenska Herrarne öfwer hufwudet.

I ett af de runda tornen på Stockholmshus, som kallades Kärnan, det hårdaste af fängelserna derstädes, satt nu den gamle Konung Magnus. Ur den trånga gluggen af sitt fängelse kunde han se det rum på Helgeandsholmen, der hans syskonabarns, den rättmätiga thronarfwingens, hufwud fallit för bilans hugg. Nu sade många, som kommo ihog Konungasonen Magni och den trogna Thorgill Knutsfons utgjutna blod: Fädernas mißgerningar komma öfwer barnen. I sju år satt Magnus fängslig i tornet.

9. Om Konung Albrechts regemente, giftermål, kröning och Åriksgata.

Sommaren härefter hemtade Albrecht sin brud, en Tysk Grefwedotter af Schwerin. Om henne och hennes barn taltes icke mycket i Swerige. Hennes namn war Richardis; men folket kallade henne Rixa. Sedan Konung och Drottning med wanlig högtidlighet låtit sig kröna i Uppsala, företog Albrecht sin Allrikesgata, hwarwid han lät klosterfolket och de andliga mycken huldhet wederfaras. Särdeles hafwa hans besök i Runnekloftren blifwit beryktade i folkets sägner och sånger, såsom framdeles förtäljas skall. Wid högsommaren war han i Skeninge kloster, der han genom skyddsbref tog Abbedißan och Jungfrurna i Risberga kloster i sitt hägn. Han påbjöd ock en penning af hwar bonde i riket till uppbyggande

af Wadstena jungfrukloster. Rikets slott och fästen woro till förſta delen i K. Waldemars och de utländska Herrars händer. Till deras återtagande utſände Albrecht detta år ſitt krigsfolk, hwarwid de Tyska knektarne gjorde mycket öfwerwåld i bygden. Derom finnes taladt i följande gamla rim:

Fick han kogerbößa med pilar uti,
Thå ſkulle ju bonden till ſkoga fly.
Spänne i bältet och kruſadt hår,
Roſtadt ſwärd, ſtålhandſka wid lår,
Rider i gård och går i ſtuga,
Will den fattiga bonden truga:
"Juſtru! Hwar är din unga hönа?
"Du ſkall den ej längre för mig lönа;
"Ligger hon gömd under bänk eller pall,
"Bär henne fram med eggen all! —
"Har du ej mer än en enda gås,
"Den ſkola wi hafwa i qwäll till kräs."
Han låter upptända wål femton ljus
Och dricker och ſkrålar i fullan dus.
Det mände de ädla bönder förja,
Att legodrängar ſlik lek uppbörja.

Konungen föraktade de Swenſka och ſatte all ſin lit och förtröſtan till ſina Tyſka åfwentyrare, på dem han offrade all afkomſt af landet, ſå att han till rikets behof och återlöſen af landets ſlott och fästen till ſlut pålade Swenſka folket en ſkatt, ſtörre än någonſin warit förut eller derefter påbjuden blifwit; preſt och leckman, herre och bonde ſkulle gifwa hälften af all afkomſt, ſå wål af jord ſom köpenſkap eller ämbete. Då började Uppſwearne att ſakna den gode Konung Magnus.

4. Uppſwearne ſända bref till Folket ſunnanſkog. Konungamagtens förfall. Bo Jonſons begynnelſe.

Stor oſäkerhet och betryck war denna tid i landet, ſå wål af utländska Herrar ſom af de inſödda, hwilka från ſina rika fästen leſde efter ſitt eget behag, ſåſom ingen lag eller öfwerhet warit; och hwad meſt förbittrade Swenſka folkets ſinnen war, att Konung Waldemar hade mera inſteg hos Konungen än nå-

gonstin och behöll under sig alla de slott och härader, han tillförne sig orättmätigt tillegnat. Den myckenhet af Tyskar, som öfwerswämmade landet, särdeles Konung Albrechts gunstlingar, bragte slutligen med sitt högmod och öfwerdåd Uppswearne, dem de mest plågade, till det beslut, att undsäga Konung Albrecht sin tro och huldhet. I detta sinne affändes budbärare med bref till folket sunnanskog, så lydande:

«Alla klerker och lekmän, ofwan skogen Tiwed och Kolmorden boende, sända alla them, som bo och bygga nedanför benämde skogar, helso med Gud. Wåld, orätt och träldom af omilde, som J och wi och all Sweriges allmoge tålt hafwa af Tyske män, sedan Hertig af Mecklenborg och hans son, Herr Albrecht, som wår Konung skulle wara, wåld öfwer oß sick, kåra och klage wi inför Gud, Jesu Christo och hans kåra Moder sancta Maria, sanct Pehr, sanct Pål, sanct Erik, sanct Sigfrid, sanct Henrik, sanct Lars och sanct Eskil, som rikets Patroner äro, och inför alla helga män och goda Christna, Konungar, Hertigar, Höfdingar, Herrar och Städer, af rätt nöd, som wi kunna och må bewisa huru ofta wi klagat för bemälde Herr Albrecht, som wår Konung skulle wara, som är en rätt menedare, och hans Fader, Sweriges rikes rätta förrådare, och intet fått hwarken hjelp eller lisa, som uppenbart är för alla i hela landet och uppenbart wara skall, så widt som Christendomen är: och uppsäga wi härmed förbemälde Herr Albrecht och hans Fader och alla Tyskar öfwer hela riket i Swerige, hwilka oß hafwa illa handterat både till lif och lemmar, wårt gods, fred och frälse alleståndes förminskat. Och willja wi och alla under Gud och hans kåra Moder och under de förenämnda Kyrkans Patroner, under den årlige och gode Herren, Konung Magnus, oaktadt att han fången är, hwilken wi willja hjelpa af sin wånda med all wår magt, och hafwa wi hopp till Gud, att wi med och under honom så blifwa under lag och rätt, och willja wi med alla dem, som med oß blifwa, gladeligen lefwa och dö; men dem, som oß emotstå och intet hjelpa willja, dem

willja wi förnedra och förderfwa samt anse lika med Tyskarne, så länge en efter den andra af oß lefwer, så wäl klerker och lekmän, höga och låga: och låten oß höra, att J åren tillreds på eder sida! På oß skall intet brista. Will Rikßens Råd föreslå oß, det willja och tigga wi gerna; willja de ej, så skall skulden wara deras, åndock skadan är både deras och wår.»

Wid denna tid lät Konung Albrecht upprätta det gamla fästet Rumlaborg i Småland och satte derpå Bo Jonsson Grip till höfwidsman. Denne man löste tid efter annan till sig kungsgårdar, städer, slott och fästen af de utländska Herrar, som dem under förpantning innehade. Häraf blef han slutligen så rik, att aldrig någon Swensk man före honom, icke heller efter honom, uppstått, som warit honom jemnlik i magt och rikedom.

5. Konung Håkan befriar sin Fader ur fångelset (1371). Slutet af Konung Magnus den Godes Saga.

Fem år hade lidit sedan slaget wid Tillinge. Då rustade Konung Håkan krigshär och drog upp mot Swealand, att befria sin fader. Han hade ännu i Göta- och Swealand många slott och fästen i sina händer och blef öfwer allt wäl undfången, icke såsom fiende, utan såsom wän och Konung. Om hösten wid Helgonameßan kom han utan motstånd till Almare-Stäk, der han en tid höll hof, och följande sommaren begynte han Stockholms belägring och hade ett befäst läger på den höjd norr ut från staden, som ännu deraf är Kungsbacken benämd.

Konung Albrecht tog nu det wändaråd, att tillita de Swenska män, dem han hittills för sina Tyskar hade åsidosatt. J Gråmunkarnes klostersal hade han wid Larsmeßan med dem stämt möte, ställde sig ödmjuk, erkännande, att han mycket öfwersett med det förtryck, hans Tyska fogdar och krigsmän tillfogat landtfolket, och lofwade att hädanefter skilja dem ifrån sig samt att följa i allt sina Swenska Herrars råd. Deras bistånd med folk och penningar mot Konung Håkan wille han ersätta dem med öfwerlemnandet af alla de slott och bor-

gar, han nu hade i ſina händer. Konungens tal och förelag: da willkor behagade Rådsherrarne ganſka wäl, ſå att de till: ſade honom allt det biſtånd, de kunde åſtadkomma, ſamt be: medling mellan honom och folket. När Konung Håkan härom fick kunſkap, ſade han ſig hafwa ſett nog blodsutgjutelſe och förödelſe i ſitt fädernesland, och wille han erbjuda fred, med för: behåll allenaſt af frihet och anſtändigt underhåll för ſin Herr Fader. Konung Magnus ſkref ock då till ſin ſyſterſon:

«Min kåre Albert! Då Gud ſå ſkickat min lycka, «att mig tillſtädjes nedſtiga från konungslig höghet, ſin: «nes ingen i werlden, den jag heldre unnar detta riket än «dig; och ſkulle jag ock icke hålla dig, ſåſom född af min «ſyſter, lika kär ſom min Håkan! Mig felas icke wänner, «ſom bjuda mig biſtånd och wapen; dock lemnar jag dig «gerna konungadömet. Deremot, när du tager det wida «landet i beſittning, må du förunna mig beſittningen af «Weſtergötland; och njute du ſedan det åfriga med fridl» —

Så tog Konung Håkan ſin oſyckliga fader ut af fängelſet och förde honom med frid hem till det trofaſta Norge. De Swenſka Rådsherrarne tyckte ſig nu mycket hafwa wunnit; men folket ſuckade och beklagade den goda Konungens bortreſa ur landet. Efter den tidens ſed diktades wiſor om ſonens huld: het, ſom befriade ſin fader; men de åro nu förgåtna. Allenaſt en af ſådant innehåll må här anföras, faſtän namnen åro för: bytta, och förhållandet, ſåſom med folkſångerna wanligt är, ſe: dan händelſerna blifwit förgåtna, mycket förändradt:

Det war Konung Waldemars ſöner,
De woro twå roſende blommor;
Och de gingo ſig till Danemark
Och wunno der ſeger och fromma.
Så wunno de ſin fader utaf ſina bojor.

De gingo ſig till Danemark,
Allt wid det fiſkareläge.
Så gingo de ſig i fiſkarebod
Och bytte der om ſina kläder.
Så wunno de ſin fader utaf ſina bojor.

Och de gingo ſig uti Konungens gård,
Allt inför Konungen att ſtåda:

"Herre, lefwom twå fiskareſöner,
Att fiſka utför eder lande."
Så wunno etc.

Swarade Danſka Drottningen,
Hon ſwarade för allt ſitt rike:
"I åren Konung Waldemars ſöner,
I åren honom båda ſå like."
Så wunno etc.

"Hören I, Danſka Drottning,
I mågen oß icke ſå häda;
Wi åre twå fattiga fiskareſöner,
Det ſynes wäl på wåra kläder.
Så wunno etc.

Och hören I, Danſka Drottning,
I oß rätt icke känne;
Wi wändade icke, Kung Waldemar,
Han wore i elden bränder."
Så wunno etc.

De gingo ſig till ſjöaſtrand,
De ſatte ſig ned till att bera;
Så togo de ſram ſkacktaſwel af guld
Och begynte till att leka.
Så wunno etc.

Det war då den fiskare,
Han war dem ej mycket huld:
"Det plågar icke wara fiskareſed,
Att leka ſkacktaſwel af guld."
Så wunno etc.

"Och det är icke det röda guld,
Ändock dig tyckes ſå;
Det är bara den blanka meßing,
Och ſolen hon ſkin' deruppå."
Så wunno etc.

De togo ſkräppan alle på ſin bak
Och pikſtaf i ſina händer,
Så gingo de ſig uti ſtaden in,
Att ingen man dem kände.
Så wunno etc.

De gingo ſig till ſmidja,
Och togo jernſtänger till låne,

Så bröto de kull den ſtarka mur,
Som länge hade ſtåndat uti Skåne.
Så wunno etc.

Då ropade den yngſte brodern:
"Här ligga wåra ſkepp för lande;
I kommer härut, min kåre Fader,
Om I willen rida eller gånga!" —
Så wunno etc.

"Hören I, mina kåra ſöner,
Jag orkar icke rida eller gånga;
Jag hafwer här legat uti femton år
Och warit Konungens fånge."
Så wunno etc.

De togo honom uppå ſin bak
Och buro honom ned för lide;
De buro honom femton Wäſka mil,
Förr än dem lyſte att hwila.
Så wunno etc.

Och det war Konung Waldemar,
Han hörde de häſtar gny:
"I läggen mig ned mina ſöner,
I tagen till att fly!" —
Så wunno etc.

"Och det ſkall aldrig ſpörjas
Af Fruer eller Jungfruer till by'e,
Att wi för femton Danſka hofmän
Skulle både rymma och fly!" —
Så wunno etc.

Så drogo de ut ſina goda ſwärd,
De glimmade ſom guldet det röda;
Så wogo de femton Danſka hofmän,
Och bloden den rann dem till döda.
Så wunno etc.

Och tack hafwe Konung Waldemars ſöner!
Hwar finner man deras like?
De torde hemta ſin fader igen
Allt utaf Danemarks rike.
Så wunno de ſin fader utaf ſina bojor.

Så gladde sig det förtryckta folket, när de gamla förhatliga borgarnas fängelsemurar nedbrötos, och oskyldiga fångar förlossades, samt prisade i sina sånger än en son, som utlog derur sin fader, än en syster, som befriade sin broder.

Konung Magnus lefde, såsom de flesta förtälja, tre år efter sin befrielse ur fängelset hos sin son Håkan, af sina goda Norrmän mycket afhållen, tilldeß han blef död i Blomsfjärd wid Ljungholmen, icke långt från Bergen. Olika förtäljes om hans död. En sägen är, att han, sent om en höst, när han skulle segla öfwer nämda fjärd, öfwerfallen af en förfärlig storm, kastat sig i sjön, och, oaktadt hans tjenare skyndsamt drogo honom upp, war han död; men ingen mera på skeppet förgicks. En annan, att alla förgingos, och ingen af dem blef återfunnen mer än Konungen, och skall något järtecken dermed hafwa skett, hwaraf folket kallade honom helig. En stensättning i liknelse af ett skepp, med större stenar uppresta i för- och bakstäf, är lagd, till minne af denna händelse, der på stranden, på det rum, der Konungens döda kropp blef funnen.

6. Om tillståndet i Sverige. Några märkeliga män och händelser i denna tid.

Biskoparne, Rådsherrarne, Adels- och Riddersmännen samt med deras jemnlikar i rikedom hade befästa slott med fängelser och torn; det war icke godt att sätta sig emot en sådan Herres willja och behag. De gingo bewäpnade; folket war wärn- och wapenlöst. Konungamagten, med rikets slott och förnämsta inkomster, war nu i några Rådsherrars händer. Bo Jonsson Grip, som blef Riksdrots, war den mägtigaste af deßa och deras hufwudman. Han war girig och öfwerdådig i sin framfärd och bekymrade sig föga om lag och rätt. Det wisade han, då han, förföljande riksrådet Carl Nilsson Färla, ändock denne war hans frände och tog sin tillflykt till Gråmunkarnes klosterkyrka, med mycken grymhet högg honom i hjäl framför högaltaret. Den gård, der han mest hade sin hofhållning, war Såby i Hannekinds härad af Öster-

götland. På en holme, der Strängån delat sig, och med twänne forsande wattenfall störtar ned i en insjö, utwisa ännu märken efter källrar och grushögar, hwar hans borg warit belägen, och ännu kallas holmen Bosholmen. Han egde gårdar i alla härader af riket, och utgjorde hans landbönder en stor del af rikets allmoga. Med dem säges han hafwa hållit landboståmma på en äng midt emot holmen, der en stor sten ligger, som kallas Bos-sten, på den han suttit och hållit räfft med folket. Men, sedan han blifwit Riksdrots och Föreståndare under Konung Albrechts waumagt, byggde han på sin gård Åhl wid Mariefred det ansenliga befästa slott, som sedan efter hans namn kallades Gripsholm. Der lefde han med konungslig hofhållning och höll riksmöten och herredagar derstädes af egen myndighet. I alla landsorter finnas gårdar med namnet Bosgård; de äro ett minne af Bo Jonsson Grip. Bland dessa må nämnas Bosgården i Urshult i Småland, derom en sägen är i bygden, att Bo, en mägtig Konung, haft der sitt säte, och en fiende till honom bott på Slottsholmen wid Hakeqwarn. Då seglade Bo en natt till Hakes slott, öfwerwann honom och uppbrände det. Efter borgen äro grushögar der på holmen, fastän nu med gråstorfwa öfwerwuxna. Bo Jonsson ligger i Wadstena begrafwen.

Maths Gustaffson, en stång riddare, hade slagit under sig några gods, tillhörande Biskoparne i Linköping. Att taga bondens gård, war för en sådan man icke så wådligt men en Biskop Gotskalk, Konung Albrechts frände, återtog biskopsbordets gårdar. Då drog Herr Maths med sina wänner ut att söka biskopen, mötte honom wid Tinderyd, icke långt ifrån Linköping, och slog honom ihjäl. Sådane sked icke ostraffadt; Maths Gustaffson blef bannlyst, och sägen war bland folket, att i det hus, han fick ingå, ingen gryta kunde sjuda, intet ölkar jäsa. Då måste Riddaren göra pilgrimsfärd till Rom och pantsätta sina gårdar för böterna till de andligas försoning.

Biskoparne i denna tid bortlade stundom biskopsstafwen, klädde sig i hjelm och harnesk och ställde sig i krigshärens spets

lingar. Så följde Biskop Nils den Äldre i Linköping Konung Håkan till deß faders befrielse. Han följde ock sedan sin Konung Magnus troget till Norge och dog i Bohuslän, samma år som Konungen.

Denna tid predikades i klostren och kyrkorna mycket om barmhertighetsgerningar, samt huruledes stora brott kunde med gåfwor till helighus och de fattiga försonas. Häraf war gifmildheten ganska stor, och många fromma husmödrar syßelsatte sig mest med fattigas besparande och klädande. Men sålunda ökas alltid lättingarnes antal, och den skötesösa tiggarskaran blef stor i landet, så att ofta härberge saknades för de uslaste om winternätterna. Ärchebiskop Birger Gregerson i Uppsala påbjöd derföre, första gången, fattigstuga byggas i hwar församling.

Om Sancta Birgitta och Wadstena Jungfrukloster begynnelse.

Den tid, då den heliga Birgitta, gemenligen sanct Britta kallad af folket, bodde tillsammans med sin Herre Ulf Gudmarson på Ulfåsa, war hon en skön qwinna af liten, men fyllig och blomstrande gestalt. Allmänneligen troddes i hennes hus och bland folket, att hon i sina böneslunder hade uppenbarelser af Frälsaren och den heliga Modren samt tog utaf dem råd och underwisning om allt, hwad hon sig företaga skulle. Deraf blef hon föga eftergifwande, och få woro de, som kunde böja hennes willja tillbaka; minst dristade hennes man eller barn sätta sig emot hennes råd. Den tid hon, såsom warande i frändskap med Konung Magnus, wistades wid hans hof, och hennes twänne söner Carl och Birger woro bland hans hirdfolk, brukade Konungen stundom gäckas med hennes syner och förakta de råd och warningar, hon gaf honom, frågandes Herr Birger, då han om morgonen uppwaktade Konungen: «hwad monne wår fränka, Eder Frw Moder, hafwer drömt i natt?» — Men, sedan Konungen till sin olycka erfarit sanningen af hennes förutsägelser och följderna deraf, att han åsidosatte hennes råd i den förut omtalta Finska fejden, ångrade han sådant gäckeri och gaf henne den ort, der sedan Wadstena stad och

slott byggdes, till anläggande af ett kloster, det hon af Frälsaren fått löfte att fullborda, medan han ännu gick i hofwets salar, der swek och ränker, lättfärdighet och synder bedröfwade hennes sinne. Hon tyckte sig ingen gerning, mer himlen behaglig eller för sina medmenniskor nyttigare, kunna företaga än inrättandet af en boning till fristad för oskuld, fromhet och gudsfruktan; ty den tiden woro många, som trodde, att klosterna i klostren samt det exempel af förfakelse, menniskokärlek och gudaktighet, som de fromma spridde bland folket, gagnade fäderneslandet. Från denna tiden wistades hon på Ulfåsa, der hon sjelf mycket fastade, men bespisade dagligen wid sitt bord tolf fattiga; dem underwisade hon och till gudaktighet och klädde dem samt twådde hwar Thorsdag deras fötter, till minne af Frälsarens ödmjukhet och nåd. Den ädla Frun war nu mycket förändrad. Såsom folket mest i Södralandet, hade allt intill wåra dagar hennes ätt warit utmärkt af det anseende, som kallas blidlett, det är: ett ljust, milde anlete. Så war wäl och den heliga qwinnan; och, emedan hon både in- och utländes wid första åsynen mann behag af alle, så att Kejsare och Konungar måste wisa hennes wördnad, kunna wi döma, att från det fromma allwarliga hjertat något majestätiskt framsträlat ur hennes blå ögon, då hennes gestalt för öfrigt war mager, liten och oansenlig. Hon war klädd som Nunna, med tagelwäf närmast kroppen och ofwanpå en lifrock af grått wadmal, tillknuten med ett rep eller snöre om lifwet, och deruti hängande ett radband, eller en krans af ett snöre med små kulor påträdda, hwilka fördes från den ena sidan af kransen och nedsläpptes på den andra, under det för hwar kula en särskild bön lästes till Jungfru Maria och helgonen. På hufwudet bar hon ett dok af finaste hwita linne, nära liknande det, som Dalfolkets qwinnor bära. Sålunda klädd och med en staf i handen, såg man henne på wägen mellan Ulfåsa och Wadstena. Wid sancta Brittas källa i Ekhyborna, der hon släckt sin törst, och wid den stora stenen, som ännu folket wet att utwisa, hade hon hwiloställen och läste sina böner. Men framför andra ställen på jorden war hennes Wadstenastranden kär. Det war en ljuflig ort wid sjön Wettern. En wac-

ker klostergård, fast ännu blott af träbyggnader, war derstädes uppförd. Fromma renlefnads-jungfrur woro intagna der, som öfwade gudaktighet och underwisade små barn i sön, läsning och christeliga seder. En liten klosterkyrka blef ock byggd, der en prest samlade dem till bön och meßa. Den ädla stiftarinnan gladdes åt denna ringa begynnelse och hade i en syn fått uppenbarelse, att det skulle bliswa det ansenligaste kloster i landet med härliga byggnader och kyrkor, såsom en stad, och ett mönster för alla Jungfrukloster i hela werlden. Sedan hon förfett sin stiftelse och sitt klosterfolk, som hade namn af den Heliga Frälsarens Orden, med nödtorftig inkomst och underhåll, företog hon sin resa till Rom, för att derifrån sedan före sin död få besöka det heliga landet och Christi graf.

2. Om den heliga Birgittas färd till Rom, hennes uppenbarelser och stora anseende.

Efter sin Herres, Ulf Gudmarssons, död war den ensamma Fru Birgitta i stort bekymmer, huruledes hon sin wåg ostraffeliga gå skulle. Då hon så gick en dag i oroliga tankar, såg hon sig hastigt omhwärfd af ett klart sken och hörde derur Frälsarens röst, som tillsade henne förtröstan, emedan Han kallat henne till sin brud och utkorade redskap till syndares bestraffning samt många trognas tröst och uppmuntran. Rösten hade widare sagt: «Du skall begifwa dig till Rom, «der du finner de gator, som belagda äro med ofördgängeligt guld, det är: med Helgonens och Martyrernas «blod.» Från den dagen tänkte hon allenast på sin långa färd, den hon ock företog kort derefter, då hon lemnade fäderneslandet och återsåg det aldrig mer. Af folket war hon mycket wördad, och gingo många sägner om de stora krafter, hon wisat till botande af sjuka, blinda och lama. Härtill lades åtwen sägner om andra järtecken, och en sägen war, att man seet henne gå på wattnet öfwer Wettern från Olshammar till Wadstena. Men mest war hon dock af de fattiga i sin bygd förjd och saknad.

Efter en beswärlig wandring i sällskap med flera pilgrimer från Swerige kom hon ändtligen till Rom, der icke länge dröjde, att hon af de förnämsta i staden, så wäl som af den helige Fadren, hela Christna Kyrkans öfwerhufwud på den tiden, blef känd och i wigtiga wärf rådfrågad. Bland de järtecken, som der mest omtalades, war, att hon, en gång tillkallad, när en förnäm Romersk Herre mist sin enda son, återkallat honom till lifwet. Ett minne häraf är ännu i Rom det hus, som hon fick för denna gerning, der hon bodde, medan hon der wistades, och efter hennes död många Swenskar, som kommo dit i någon angelägenhet. En kyrka blef ock derinwid sedan byggd henne till åminnelse. Påfwen flyttade denna tiden sitt hof till en stad, som het Avignon. Då uppenbarades för henne Himlens wilja, att han skulle dö det året, om han icke återwände genast till Rom. Hon sände sin biktfadre med deßa underrättelser; men den helige Fadren hörsammade icke warningen. Då detta blef kunnigt, och Påfwen enligt hennes förutsägelse dog före jultiden, blef den Swenska Frun allmänneligen wördad och ansedd såsom den der hade sin omgängelse i en andelig werld.

Många år efter Sancta Brittas död, när intyg om hennes järtecken åstades utaf Påfwen, inan hon i Helgdomen dok inskrifwas kunde, lefde ännu några förnäma Fruar i Rom, som wittnade, att en gång Tiberströmmen i flera dagar swallade öfwer sina stränder, så att hela staden war i oro och fruktan att öfwerswämmas. Men folket tog sin tillflykt till den heliga Frun, att bedja för deras räddning, då det hände, att under Sancta Brittas böner floden drog sig tillbaka inom sina wanliga bräddar.

Det förtäljes ock, att hon hade ett litet kors med Frälsarens bild uppå, der hon ställde framför sig, när hon nedföll att bedja. En gång, när hon låg i sina böner, hörde hon förwånad en röst ifrån korset, som talade till henne mycken tröst och underwisade henne om hennes wäg. Denna nya omgängelse med n osynlig werld fägnade henne mycket, särdeles att hon en dag fick tillsägelse, att hindren för den efterlängtade färden till den heliga Grafwen snart skulle öfwerwinnas. Det-

ta kors förwarades sedan länge i Rom och wisades för fremma pilgrimer.

9. Huruledes Sancta Birgittas barn komma till Rom. Begynnelsen af Sancta Katharinas Helgonasaga.

Den stund, Fru Birgitta tyckte sig lyckligast gå att möta, då hon skulle få knäböja wid Frälsarens heliga graf, wille hon icke sakna det käraste, hon hade i werlden, sina barn. Hon sände dem således bref, att snarligen komma till Rom, för att sedan derifrån med henne företaga färden till Jerusalem.

Katharina, i folkets sägner den heliga Fru Karin kallad, blef den mest namnkunniga bland alla Ulf Gudmarssons och Sancta Brittas barn, emedan hon wann till slut helgonakronan. I Risberga kloster uppfostrades hon, tilldeß hennes fader gaf henne Riddaren Herr Eggert af Eggersnäs till husfru. Han älskade henne högt och gaf henne på brölloppsdagen det löftet att åtnöja sig med hennes själskärlek och låta henne alltid förblifwa jungfru. De sofwo aldrig i säng tillsammans, utan hwar för sig på golfwet å en utbredd tapet med en kudde under hufwudet. Då Herr Carl, en hurtig och lefnadsglad man, hennes broder, sporde detta, kom han en morgon bittida in i deras sofkammare och fann dem sålunda liggande. Då gjorde han gäck af deras renlefnad och uppmanade Herr Eggert att bryta sådant dåraktigt löfte. Men förgäfwes.

Nu kom bref från Rom, och, huru det gjorde Herr Eggert mycken sorg, gaf han dock wika för sin frus böner, att få företaga den beswärliga färden dit och till det heliga landet. De togo afsked och sågo hwarandra aldrig mer, ty Herr Eggert lefde icke länge derefter.

Med stor glädje återsågo moder och dotter hwarandra i Rom, besökte flitigt de heliga orter och styrkte sin tro wid Helgonens minnen. Katharina war ännu en jungfru i sin blomstrande ungdom, en högwert och smärt gestalt, och den grå klosterdrägten kunde icke dölja hennes stora fägring. Söner af

Roms förnämste åtter blefwo intagna af den ljusa nordiska qwinnan och tillbjödo henne giftermål; men hon förblef i jungfruständ och hade utkorat ett Helgon till sin brudgum, den hon såg i sina drömmar skönare än man kunde sinna männer på jorden. En ung Romersk ädling tog sig då det råd, att med wåld föra henne bort, sig till brud. En dag, då de twänne fruntimren woro stadde på wåg till en kyrka utom staden, låg han med några unga män i försåt för dem; men, innan de kommo till stället, sprang en wacker hjort fram öfwer wägen, då de unga Herrarne gåfwo sig åstad att jaga hjorten, och Katharina gick fri sin wäg. Deraf har kommit, att hon föreställes med en hjort bredwid sig å en stådepenning, som öfwer henne är slagen. En annan gång, då den unga Romaren för henne ställt försåt, blef han blind och kunde ej få bot förr, än han bekänt sitt onda uppsåt för den heliga Birgitta, och medelst deras förböner fick han sin syn igen.

En gång gick hon, med sin moder och några andra fruar, utom staden förbi winbergen, då några drufklasar, hängande ned ifrån en hög mur, föllo hennes moder i ögonen; och åstundade hon så utaf dem. Katharina allenast war blind dem alla så lång, att hon kunde dem nå. Men, som den smärta gestalten sträckte sig upp efter muren, blottades något af hennes underkläder och syntes till allas bestörtning såsom hade det warit den dyrbaraste purpur. En annan gång, då hon låg sjuk och hade blott en grof rya öfwer sig, syntes de kringstående hennes bädd bredd med det skönaste sindal. Allt sådant omtalades mycket och kom sedan i dagen, när det ransalades om hennes järtecken och helighet.

Wid den tiden Konung Håkan drog med sin krigshär upp af Westergötland till sin faders befrielse, kommo Fru Karins bröder, Carl och Birger, till Rom.

10. Om Sancta Brittas söner, och huruledes de blifwa den helige Fadren föreställda.

Herr Carl, Ulf Gudmarssons och Fru Birgittas äldste son, hade Göda Kettilsdotter af Norge till hustru. De

satte på tillfälle, när bref wen kommo från Rom, att han war wäntad der af sin Fru Moder så wäl som af den helige Fadren. Han liknade deruti sin moder, att han war rådsnäll och djerf i sina förehafwanden; men ingalunda behaggde honom hennes stränga gudaktighetsöfningar med fasta och kroppens spåkande. Det kunde dömas af hans fylliga blomstrande gestalt och hurtiga wäsende, att han icke tänkte söka del i helgonens ära. Fastmer älskade han wällefnad, yppighet och prakt samt wisade sig gerna i ståtlig riddaredrägt.

Herr Birger, deras andra son, war ock en behaglig ung man, men mer eftergifwande och stilla, ljuslett och mild till ansendert. Han hade faderns sagtmodiga lynne, skickade sig i allt efter sin moders behag och wisade sig städse ödmjuk i kläder och åtbärder. Dock war han en wis man och i den tidens lärdom, så wäl som sitt fäderneslands lagar och seder, wäl förfaren. Sin moder war Birger mycket kär; men, såsom ofta sedwanligt är blandt husmödrar, att de gerna i sitt hus hafwa någon, öfwer hwilken de kunna beklaga sig, så war ock Fru Birgitta bekymrad öfwer sin son Carls lättsinnighet och werldskärlek. Derföre war hennes första omsorg, att söka sin resa till heliga landet så, att hennes söner den helige Fadren förestälde, att af hans hand undfå aflat och syndaförlåtelse.

Morgonljusningen kan icke wara full dag. Så war ock Christendomens första ljus skymdt af många widskepelser och mycket mörker. Wördnadswärd och allwarlig synes oß Öfwerherden för alla Christna församlingar i werlden på den tiden hafwa warit. Han lät modern med hennes söner komma inför sig, att undfå den gamle wises förmaning och wälsignelse. Carl hade ifrådt sig ståtlig riddaredrägt, hade silfwerbälte kring sin lifrock af blått sindal, swärd med gyldene fäste, som kallades *fatta*n, och öfwer axlarna en riddaremantel af hermelliner, på det säteet inanföre uppstoppade, att de små djuren, då riddaren sörde sig, tycktes lefwande, springande somliga upp och somliga ned. Och hade hwart djur en gyldene klocka om sin hals och en guldring i sin näsa. Denna riddareprydnad, af en mängd små klingande klockor, kallades *dysing*. Men omkring halsen bar han den gyldene riddarkedjan.

Birger war mer allwarsamt klädd och hade öfwer axlarna en hwit mantel, sådan den af korsriddarne bars; hwilket mycket behagade den helige Fadren, som till honom sade: «Du är Modrens Son»; men till Herr Carl sade han: «Du är werldens barn». Fru Birgitta föll till hans fötter och bad om sina barns syndaförlåtelse. Då tog han på Carls hälte och riddareprydnad, sägande: «denna börda är honom nog till syndabot». Ytterligare bad modren: «Fader, skiljer J honom från syndena; jag skall skilja honom wid hältet!» Då fingo hennes söner den gamla wördnadspårda Fadrens wälsignelse, och erfor hon deraf mycken hugnad.

11. Om Herr Carl och Johanna, Drottning af Neapel.

Johanna het en Drottning i Neapel. Hon war enka och ännu lysande i ungdomens fägring. Fru Birgitta hade fattat det beslut att wid resan till heliga landen taga wägen åt Neapel, emedan Drottning Johanna yttrat mycken åstundan att få se henne och hennes barn. När de anlände, blefwo de underrättade, att Drottningen i närwaro af hela sitt hof på det hederfammaste wille dem emottaga. Moder och dotter woro klädda i sin wanliga enkla klosterdrägt, men sönerna i anständig riddareprydning, då de instego i konungasalen. Drottningen satt på sin thron i konglig skrud, och Herr Carl tyckte sig icke hafwa sett fagrare qwinna. Det war sed der i landet, att förnäma män, som fingo tillåtelse att närma sig Drottningen, skulle wördnadsfullt niga och kyssa fållen af hennes mantel. När de unga riddarne trådde fram, stod hon upp emot dem, och Herr Birger och de öfriga gjorde, såsom befaldt war; men, när Carl hade wäl betett henne den wördnad, hwarom han blifwit underwisad, tog han räd af sig sjelf, steg hastigt upp och tog den sköna Drottningen i famn och kysste henne på munnen. Hoffolket förskräcktes wäl för den djerfwa främlingens åtgärd; men Carls frimodighet och ridderliga skick behagade Drottningen så wäl, att hon från den stunden omgicks helst med tankar deruppå, huru hon skulle blifwa hans maka.

Fru Birgitta, som kände sin sons oförvägenhet, tyckte sig uti allt detta se de onda magters anslag till deras förderf och hinder på den efterlängtade färden till Christi graf. Då bad hon morgen brinnande bön till Gud och Helgonen om någon ändring i denna vådliga belägenhet och blef bönhörd, ty Carl insjuknade i en häftig sjukdom och dog. Ändock modershjertat blödde, prisade hon Herran, att Hans wägar woro rätta. Drottning Johanna sörjde med dem och strödde med många tårar sin utkorade brudgums begrafning.

12. Om Sancta Birgittas död (1373) och Wadstena klosterbyggnad.

Derefter tog Fru Birgitta afsked och begaf sig med de sina på wäg samt nådde slutligen det mål, hwartill hon från sin barndom längtat: såg Cedrarna på Libanon, Liljorna i Saaron, Bethlehem, Jerusalem, Golgata och sist Christi Graf. Der knäböjde hon, med sina twänne barn wid sin sida, stod upp af bönen och omgjordade sin son Birger med swärd till en wärdig korsets riddare. Lycklig, att sålunda hafwa fullbordat sin ifrigaste önskan i lifwet, återwände hon till Rom. Utbrunnet war då nära hennes lefnadsljus, och det mesta af sina återstående dagar tillbragte hon på sjukbädden, men hade i ständig omgängelse med sin Frälsare mycken tröst och lindring för plågorna. Hon dog mot höstten, sjutio år gammal, i Sanct Lars' kloster i Rom, der hon ock blef begrafwen.

Trängsel af menniskor, fattiga och rika, som kommo ihop den heliga Fruns wälgerningar eller den tröst och uppbyggelse, de utaf henne haft, war så stor, att liket i twänne dagar icke kunde få flötas till begrafning. Hwar och en trodde sig hafwa någon hugswalelse af att widröra hennes under fastor och födoförsakelser utmärglade lekamen. Slutligen skedde jordfästning, och, sedan Runnorna der i klostret fått till åminnelse wenstra armbenet qwar i sin kyrka, fördes liket med stor högtidlighet hem till Swerige. Wid Söderköping skedde första landstigningen under tillopp af mycket folk. I alla klockor ringdes, och å orgel spelites i alla kyrkor. Sammalunda mottogs och

riket i Linköping, der Biskop Nils med hela sitt presterskap, klädd i sin skrud, kom det till mötes. Så kom ändtligen den heliga Fru Birgitta fyra dagar efter Pedersmeßan tillbaka, att hwila ut wid sin barndoms strand, i det henne så kära Wadstena, der hennes qwarlefwor, icke annorlunda än en Drottnings, under tillopp af mycket folk, ringning med klockor och klosterfolkets heliga sånger, infördes i klosterkyrkan.

Men klostret med en härlig kyrka blef derefter genom sammanskott af hela riket fullbordadt med prydlig stenbyggnad, der 16 klosterbröder med sin Föreståndare fingo sin afskilda boning, och Jungfrurna med sin Abbedißa, 46 till antalet, intogo den öfriga delen, som med jerngaller war skiljd från munkarnes bostad. Klostret ställdes under den heliga Modrens beskydd, och deß inbyggare kallades Bröder och Systrar af den heliga Frälsarens Orden. Medan Herr Birger förestod byggnaderna, inöfwade hans syster, den heliga Enkan Jungfru Karin, Nunnorna i de öfningar och seder, som hennes moder, Fru Birgitta, efter Frälsarens uppenbarelser, henne anbefallt såsom lag, eller regel, för klosterlefnaden. Sedan klostret blifwit högtidligen inwigdt af rikets Ärchebiskop och Biskopar, i närwaro af de förnämdrotte män i landet, öktes jungfrurnas antal till 72, att påmille de om Frälsarens lärjungars tal. Af den myckenhet folk, som både in- och utländes ifrån gjorde pilgrimsfärd och offer till denna ort, samlades stora rikedomar, och Wadstena blef en stor och wida beryktad stad. Mycket ondt har blifwit taladt om sådana stiftelser; men god war den Försyn, som skickade det så, att wärnlösa och af olyckan ofkyldigt förföljda qwinnor hade en tillflyktsort i deßa hårda och oroliga tider.

13. Om Fru Birgittas Heliggörelse i Rom, d. 7. Oct. 1391, samt några minnesmärken efter henne.

Wäl förstodo de Swenske, att from och gudaktig lefnad heliggjorde en menniska, och de godas minne blef af folket icke förgätet; men Fru Birgittas anhöriga, samt med Konung och Riksens Råd, wille, att Swerige en gång skulle få ett Hel-

gon efter alla Påfliga stadgar och bruk i helgonalängden inskrifwet, emedan detta ansågs wara ett lands största heder på den tiden. Denna helgonkröning kunde icke ske annorstädes än i Rom och gick för sig i twänne handlingar: skrinläggning och inskrifning i änglarnes bok. När Fru Karin sjelf och många andra sändebud hade af Kyrkans Öfwerstepreſt, eller Påfwen i Rom, länge yrkat deruppå; bewilljades slutligen, att sådan ärehögtid skulle den saliga Fruns ben wederfaras. Skriftefader Magnus i Wadstena kloster, en lärd och wis man, förde på den helige Fadrens kallelse Fru Birgittas qwarlefwor till Rom och blef derstädes med mycken hedersbewisning undfången. Många wittnesbörd om Fru Birgittas järtecken på sjuka, blinda och lama kommo i dagen, då nu ransakadt blef om hennes helighet. En prydligt pränstad bok med berättelse om hennes fromhet, försakelse och uppenbarelser förelades Påfwens heliga Råd, och blef derefter hennes heliggörelses dag utsatt.

Wördnadsfull stod Fader Magnus inför den helige Fadren i hans sittande Råd och fick följande befked. Tidegård kallades den kost och win, som erforderas kunde till en sådan högtid; den skulle Fader Magnus efter sin förmåga hafwa i ordning för twänne dagar samt besörja om allt det, som hörde till klädsel och prydnad i Påfwens palats och Sanct Petri Kyrka. Deßa tillredelser wore följande: etthundrade bloß, åtta pund wax till hwart bloß; tuhundrade stakljus, fyra pund i hwartdera; fyra tunnor olja till trehundrade lampor, och så mycket friske olwelöf, som tio åsnor kunde bära, dermed Påfwens palats och Sanct Petri Kyrka skulle prydas, utom wälluktande liljor och blomster.

Fredags aftonen klockan sju började ringas i Sanct Petri stora klocka. Derefter med alla klockor i staden, så inom som utom mur, allt intill klockan tio. Klockan tu började ringningen åter och warade allt intill solen gick upp. Då började en ståtlig proceßion in i det påfliga palatset. Främst gick den helige Fadren i härlig skrud, hafwandes ett waxljus i handen, och efter honom en oräknelig skara af Cardinaler, Biskopar, Furstar och Herrar, alla med ljus i hand, under

afsjungande af heliga psalmer, tre gånger pafarfet omkring. Påfwen sjöng sjelf messan; der sjöngs ock Litanian. Sedan gingo de hem till måltid. Strax derefter kom Påfwens köksmästare och sade, att Påfwen wille följande dag wara Sancta Birgittas gäst. Deraf blef Fader Magnus mycket glad och sick köksmästaren allt, hwad till måltiden behöfdes. Menige man och qwinnor samlades efter middagen i den härliga Sanct Peders Kyrka, der Påfwen sjelf sjöng aftonsång, och alle när warande fingo aflat och syndaförlåtelse. På aftonen upptändes inom och utom kyrkan femtontusende lampor, och warjansen brunno kring choret och högaltaret. Natten till Söndagen, och det war Söndagen näst efter Sanct Michaels dag, tändes likasom natten till Lördagen. Wid solens uppgång gick Påfwen, klädd i härlig skrud, ut af sitt palats upp i kyrkan, och bars framför honom ett kors af guld. Då höll han den nionde messan öfwer Sancta Birgitta. Under messan steg Cardinalen af Frankrike fram och offrade ett stort runds hwetebröd, mål förgyldt, och Cardinalen af England ett dryckeskäril med bästa win; men de öfriga Cardinaler burbara warjans, hwilket allt Påfwen emottog för altaret, hwarefter predikan hölls öfwer Sancta Birgittas lefwerne och den nåd, som Gud henne betett hade.

Slutligen steg Påfwen i den stol, derifrån han brukade tala det, som skulle kunnigt wara ibland folket. Uti sin hand hade han en stor förgylld bok, hwarutur han började uppläsa, först Änglars namn, sedan Helgonens, tilldess han kom till det blad, deruppå Sancta Brittas namn skulle skrifwas. Då inskref han det för allas ögon, lyfte det och bengade, att, för som han henne der inskref, alltså skulle hon och inskrifwas och helighållas i hela Christenheten. Sedan blef hon skrin lagd i ett dyrbart helgedoms-skrin utaf silfwer. Så slöts högtidligheten, och den helige Fadren läste välsignelse öfwer allt folket. Men Sancta Brittas helgedoms-skrin fördes någon tid derefter till Wadstena och inbars med största högtidlighet, som här i landet någonsin warit sedd, af fyra biskopar i klostercapellet. I hela Christenheten begicks efter den

tiden d. 7 October Sancta Brittas meßa, och Birgittinerkloster upprättades i alla länder till hennes åminnelse.

För Sancta Brittas helighets skull trodde folket att mycken wälsignelse kommit öfwer landet, och de wackra höstdagarne, som ofta infalla i October månad, ansågos som en följd af hennes förböner, hwaraf deßa dagar ännu kallas utaf folket Brittmesse-sommaren.

En grushög nära landswägen utanför staden Sköfde, wid gården Käpplanda, säges wara lemning af ett Sancta Brittas capell, hwaraf namnet Capellunda, nu Käpplanda, sig härleder. En sägen är, att detta capell aldrig kom till fullbordan, emedan Sanct Elins prester i Sköfde läto om natten bortföra till kyrkobyggnaden i Sköfde, eller ock till Sanct Elins capellbyggnad, hwad som byggdes för Sancta Britta om dagen.

På Öland, wid byn Kläppinge, der ett näs skjuter ut i hafwet, finnes en bland de märkwärdigaste fornlemningar, som från deßa tider wisas kan. Ett wackert kors utaf huggen sten, wäl fem alnar högt, med fotsten och pall för knäböjande till bön, står der på stranden. Grundwalen af en ringmur med twänne ingångar synes ännu kring bönestället, och sägen är, att Sancta Britta derstädes en gång landstigit och sin bön förrättat. När hennes moder gick med henne ännu ofödd, war hon på en sjöresa stadd till deßa orter, då hon af olyckshändelse föll af skeppet i det swallande hafwet och hade omkommit, om icke den hurtiga Hertig Erik kastat sig i wågorna och räddat henne. Det är troligt, att Sancta Britta, eller hennes wänner, de Christna, som af hennes gudeliga tal funnit tröst och uppmuntran, låtit upprätta detta kors till ett heligt bönerum och tacksamhetsminne. Men sådana böneställen tillhöra äfwen Christendomens första tid och tjenade till andaktsöfning och predikan eller meßa, der lägenhet icke war till kyrkobyggnad, och kan detta kors wäl hafwa warit före denna händelse der stående, men hon der tackat Gud för sin och sin moders räddning och sålunda gifwit till sägnen anledning. Men wißt är, att sjömän och fiskare i storm och farlighet på hafwet åkallat Sancta Britta. Från denna sjönöd war det

förmodligen som hon fattat sin stora wördnad för Sanct Bri-
wid och af honom tagit råd och tröst i sina andaktsstunder.
I midten af nämda kors war en hake, deruti warit fäst en
almosrbössa, och säges derom uti en gammal beskrifning: «Det
sägs, att thetta offerstad af Sancta Birgitta är till
the fattigas nödtorfft oppsatt: Då sjömän hafwa ther
offrat, hafwa the ock uti thenne ringmur hållit sina bö-
ner till Gud om wälfärd och hwarannan önskat wind
och godan bör och hamn i Jesu namn.» Stor folksam-
ling skedde till sådana orter, och många togo der sin bostad,
en del för trons skull på ortens helighet och wälsignelse, och
en del för bedrifwande af handtwerk och köpenskap. Sålun-
da blef härstädes en liten köpstad, som i forntid hetat Syke-
hamn, hwarefter fornlemningar ännu finnas, och ett capell,
Sancta Brittas Capell benämdt, byggdes nära korset.
Grundmurarne derefter finnas ännu qwar, och en klar källa
derinwid kallas Sancta Brittas källa.

Wackra fornlemningar efter sjelfwa klosterbyggnaden äro
ännu att se uti Wadstena; men silfwerskrinet, som wägde 420
lödiga mark, blef i ofriden, som Konung Sigismund förde
mot Swerige, utaf hans män taget och till Polen bortförde.

14. Bref från Sancta Birgitta till Herr Birger, hennes son. Slut
af Helgonasagan.

Herr Birger war af ett fromt och stilla sinne samt höll
sin moder i stor wördnad. När han sjelf gick bland de förnä-
ma bärare under hennes bår, då liket första gången infördes i
Wadstena, yttrade han med glädjetårar: «Konung Magnus
plägade på ett begabbeligt sätt fråga mig, i den tid jag
ännu war hans smådräng: «hwad monne wår fränka,
din Moder, hafwa drömt i natt?» — men lofwad ware
Herren, som låtit min saliga Fru Moders utsagor pröf-
was sannfärdiga, så att hon nu med ära upperset sitt
hufwud för hela werlden!» —

Till ett slut på den heliga Birgittas Helgonasaga må
här anföras ett bref, som ännu finnes förwaradt, skrifwet till

hennes son, Herr Birger Ulfsson, Lagman i Nerike; [illegible] heder och ära Herranom Jesu Christo, enkannerligen för den bittra pina, han led på korsets galga för alla wåra synder! 1. Aldrakäraste Son, begäre du få en rättan kärlek till Gud, din Skapare och Återlösare, och bär altid hans pino i ditt hjerta! 2. Och red dig ut med hans lekamen och blod af ett ångerfullt hjerta efter din Skriftefaders råd! Framdeles, ehwar du äst, spör du husarmt folk, faderlösa barn, hjelp dem efter din magt och ämne! Item. Betala dem wäl, som för dig arbeta! Item. Näps dina undersåter skäligen med mildhet! Item. Haf ingen ilfärdig emöt Gud i din tjenst. Item. När du står upp om morgonen, antwarda Gudi din Själ och lif: bör honom befkärma dina ord, tankar och gerningar: gör kors för ditt ansigte och på ditt bröst och säg: Jesus Nazarenus, Juda Konung, förbarma dig öfwer mig och tänk icke på mina synder! — Item. När du sitter wid bord, haf gudeliga ord och höfwiskt snack: wakta dig wäl för swärjandes sedwänjo! Många gå sällan ifrå bord, förrän de äro såsom grymtande swin. Item. När du skall tala, nämn icke djefwulen, utan säg först: «Jesus Christus!», tre resor. Frukta Gud i alla dina gerningar! Då du sitter till doms, betänk wäl din ord, förrän du dem framförer! Döm så din jemnchristen, som du will swara för Guds stränga dom! Item. Gör någon dig orätt, fly till Sweriges lag: hämna icke din wrede! Är det ock så, att dig icke sker rätt, gif dig tillfreds och antwarda Gudi din sak: twifla intet om, han hjelper bättre än du tänka kan! Härmed befaller jag dig den heliga Trefaldighet med lif och själ till ewig tid. Datum, Rom 1370.»

16. Om Sancta Katharinas död (1381). Slutet af hennes Helgonasaga.

Sancta Karin, enka och Jungfru, såsom hon i Chrönikorna kallas, war skön och böjd för fåfänglighet, såsom

en annan Maria Magdalena, och hade för sin lägringe stuk-
ut af unga förnäma män, som smickrade sinnlighet och fåfän-
gd, svåra frestelser; men genom sin modrs stränga vaksam-
het och egen tuktan vann hon öfwer sig och lärde en ärofull-
seger, efter den tidens tänkesätt. Bland hennes uppenbarel-
ser nämnes, att en gång, medan hon låg i sina böner i Sanct
Petri kyrka i Rom, fick hon en syn af en obekant qwinna,
och hörde en röst i böneståndet, som sade: «Bed ock en bön
för en Norsk själ!» — Icke länge derefter kom Ingewald
Ammundeson från Sverige med budskap till Herr Carl, hen-
nes broder, att hans hustru Sigga, en qwinna af förnäm
Norsk härkomst, war blifwen död, och hade sändemannen fråga
henne med sig till Fru Karin ett dyrbart ämnespann till åmin-
nelse. Efter Sancta Birgittas död tänkte den fromma dottern
föga på något annat i werlden än fullgörandet af hennes yt-
tersta wilja, att bringa jungfruklostret i Wadstena till dess full
bordan. Hon lärde, med ord och eget efterdöme, de unga qwin-
nor att uppoffra, lida och försaka, och det säges, att dygd och
gudsfruktan bibehöllos i sin renhet der i klostret, i hennes
dagar.

I wår tid åras de högst, som nyttja och göra lyckande lif-
nad, medan ruisnde ärbetra och lida nöd. Men i den tid,
om hwilken här handlas, räknades det för ära, att sjelf umbä-
ra mycket, för att kunna öfwa mycket godt. Så lefde den
helige Fru Karin, från sin hemkomst till Wadstena, icke för
annat, än att förbättra och upprätta de fallne och besöka sot-
tiga och sjuka med hjelp och tröst. Deraf blef sorgen stor i
bygden och hälften mer i klostret, när hon dog. Mycket fol
trängdes kring hennes bår, och många tyckte sig hafwa hjelp
och tröst derutaf, om de kunde få taga på den lifslösa kroppen,
der den goda själen bott. Det säges, att hennes anletes drag
war skönt och behagligt att åskåda, och en ljuflig lukt, såsom af
blomsterånga, spreds kring klosterkyrkan till allt folket från hen-
nes andelösa lekamen. Wid den ransakning, som sedan höll
om hennes helighet, wittnade många, att de sett underbara
ljus skina kring hennes bår, när hon bars upp i kyrkan,
samt sedan öfwer hennes graf.

I riksföreståndaren Sten Sture den Äldres tid blef hon i Rom inskrifwen i Helgona-boken; men skrinläggningen skedde i Wadstena på Petri Fängelses dag, 1489, då benen af Ärchebiskopen, i närwaro af Riksföreståndaren, Biskopar och Riksens Råd samt ett stort tillopp af folk, upptogos ur grafwen och inlades uti ett dyrbart skrin, med ädla stenar, guld och silfwer belagdt. I twå dagar sjöngo Biskoparne wanlig lofsång och meßa för högaltaret; men på tredje dagen sjöngs meßa om Sancta Katharina sjelf och wid det altare, som är henne war inwigdt.

Emedan Sancta Katharinas dödsdag infaller i Fastlagen, och hennes skrinläggning i brådaste skördetiden, då folket icke kunde lägligen komma till högtiden, så anbefallde den helige Fadren, att Sancta Katharinas fest skulle firas d. 25 October, derföre att en annan Sancta Katharina, som i Christendomens första början led martyrdöd, hade blifwit inskrifwen på den dagen, och är nu Karinsmesse-marknad i Linköping härutaf ett minne. På runstafwen utmärkes dagen med ett hjul, emedan den utländska Katharinas lemmar blefwo på hjul sönderbråkade. Men denna Katharina af Wadstena blef på den dagen ihogkommen här i Norden med bön och predikan samt särdeles af sjuka och fattiga åkallad såsom en skydds-ängel.

16. Om Risberga Kloster, och huruledes K. Albrecht bryter qwinno- och kyrkofrid.

I Nerikes skogar och Edsberga socken låg det gamla Jungfruklostret Risaberga. Det anlades derstädes af Konung Swerker den Yngre, och nunnor ditsändes från Wreta; men en folksägen förtäljer om klostrets byggnad sålunda: I Lekt bergslag bodde en man, som het Rise. Han war trollkunnig och wißte, hwar guld, silfwer och andra dyrbara skatter skulle sökas. Somliga säga, att han war af bergtrollens slägte och bodde i Garpuklint, en brant bergsklippa, der ett djupt hål inåt berget wisas och kallas guldhålet. Der hade han en stor skatt förwarad; Rise war ock en stor bygg-

mästare och åtog sig, mot god betalning af en Christen Konung, som på den tiden war rådande i Sverige, att på den höjd, der nu Risberga gård ligger, bygga med kyrka och behöfliga boningar den klostergård, som sedan efter honom fick namnet Risaberga.

I Östergötland satt Herr Erik Kettilsson Wase, en af de myndiga Herrar, som i Konung Albrechts namn riket styrde och innehade slotten. Den rika Fru Anna, af Norska Konungen Harald Gylles ätt, hans husfru, hade tidigt dött och lemnat efter sig en dotter, Jungfru Elisif, den hon för tidens osäkerhet skull insatte till uppfostran i Risaberga kloster. Ulf Gudmarsson och Sancta Birgittas dotter Karin war då uti samma kloster. Hon och Elisif lekte i början förtroligt tillsammans; men snart, ånskönt Karin war blott sju år gammal, bortlades dockorna, emedan hon fått en uppmaning i en syn, eller dröm, att bortlägga barnsligheterna, och från den dagen deltogo deßa unga jungfrur i de äldres andaktsöfningar. Men Jungfru Karin bortgiftes af sin Herr Fader till Eggert von Kyrnen, och Elisif förjde henne mycket. Konung Albrecht for denna tiden omkring landet med en lång Tysk man, som kallades Bernhard den Länge, en hofman, den der hade mycken ynnest hos Konungen, som tog del i hans utsväfningar, så att de båda af det allwarsamma Swenska folket woro ansedda med ringa aktning, såsom män, de der hwarken aktade lag, seder eller gudsfruktan. De foro ock omkring till klostren, för att se de fagra jungfrurna, och kommo sålunda en dag, då meßan hölls, till Risberga kloster. Skön Elisif behagade Herr Bernhard mål, och Konungen lofwade honom, såsom hans sed war med de Tyska Herrar, den rika Jungfrun till husfru. Men, då Herr Erik, hennes Fader, afslog Konungens begäran, redo de på en helgedag till Risberga, och, när Jungfru Elisif gick ur kyrkan, röfwade de henne bort, och Herr Bernhard Länge förde henne på sin häst till Stockholm. Erik Kettilsson blef från denna tid Konung Albrechts fiende, och bidrog denne händelse i sin mån att wända det Swenska folkets sinnen ifrån honom, så att många höllo sig till Drottning Marga-

reta Waldemarsdotter i Danmark; lofwandes henne bistånd, om hon wille komma med hårsmagt och taga konungadömet, som ack henne, efter hennes Herre, Konung Håkan, fordom Sweriges Konung, och hennes san med honom, Olof, rätteligen tillkom. När Albrecht sålunda blef från thronen störtad, flydde Herr Bernhard med Elisif på ett skepp ur landet. Hittills hade han hållit henne i stor wördnad, ty han wäntade genom Konungens bemedling tillåtelse från Påfwen att få gifta sig med klosterjungfrun; men nu tillsade han henne, att hon ingen förskoning längre hade att wänta, utan samma dag skulle hon blifwa hans brud. Då bad med många tårar skön Elisif Gud och alla Helgon om beskydd, och i detsamma uppwexte en häftig storm, som kroßade skeppet mot klipporna, och ingen af dem på skeppet woro blef räddad, utom Elisif. En fiskare i Gottlandsskären tog henne upp i sin båt och förde henne till Wisby kloster, der då Biskop Nils i Linköping war tillstädes. Han förde henne tillbaka till Risberga, der hon afled twänne dagar efter. Öfwer dessa händelser skref Biskop Nils följande wisa:

I Östgjotha bodde en Herre swa bold,
Herr Erik han sig mände kalla;
Många byar och gods han egde i wäld,
Som honom med rätta tillfalla.
Herre Christ radi fyr oß allom!

Han ägdi ena Dotter, Stolts Elisif hon het,
Swa mikliga fromman och fager.
Den wyrdiga Herr Bengt uti Warneme,
Han spådde henne sorglika dagar.
Herre Christ radi fyr oß allom!

Herr Erik han sadla' sin gångare grå,
Han mände sig åt Risbergha fara.
Stolts Elisif war då på sitt sjunde åhr;
Hon skulle der till döddaga wara.
Herre Christ radi fyr oß allom!

Wår heliga Fru Karin war då sieder dit
Till Jomfru Maria och hennes Sons åhra;
Når hon den fagra Elisif fick ſi,
Hon höll henne så hiärtliga kåra.
Herre Christ radi fyr oß allom!

Den heliga Fru Karin och Stolts Elisif,
De lefde i swa gudlika gamman;
Aldrig man säg så fagra wif
Så kårlika lefwa tillſamman.
Herre Christ radi fyr oß allom!

Sina lekeſyſtrar de ej ſtötte om förwißt,
Som barnalekar dem wille låra;
Men wår Jomfru Maria och nådiga Herre Christ
I måßan de flitelika åra.
Herre Christ radi fyr oß allom!

Den heligha Moder i klöſteret war
Deth wittnismålit om dem ſade,
Att den heligha klöſterrått i alla ſina dar
De aldrig öfwerträdt hade.
Herre Christ radi fyr oß allom!

Deth led ſå fram i många åhr,
Fru Karin Herr Eghard fick;
Elisif blef i klöſteret qwar,
Som tidaſt i Otteſång gick.
Herre Christ radi fyr oß allom!

Deth war på den Helighe Likamadag,
Hon ſkulle till måßan gå;
Den Tyſke Konung Albrecht kom ridandes i mot,
Stolts Elisif han ſkåda får.
Herre Christ radi fyr oß allom!

Den långa Werahard, en Tyſker man,
War med i Konungens följa;

Till Stolts Elisif den lusta han fann
För Konung Albrecht han ej wille dölja.
Herre Christ radi fyr oß allom!

Konung Albrecht och Bernhard de rida så fort,
Allt öfwer den mörka skog;
När som de komma till Ladhära port,
Deras hjerta det lekte och log.
Herre Christ radi fyr oß allom!

«I, rike Herr Erik, I sitten i roo!» —
Kong Albrecht till honom sade, —
«Än alla de Herrar i Rikena boo,
Wi kärare ingen hade.»
Herre Christ radi fyr oß allom!

«Wid Risbergha klöster wi wara i gähr,
Stolts Elisif, Ehr Dotter, wi sågo;
Herr Bernhards begähr till eder nu står,
Om han henne kunde få ägha.» —

Tå Herr Erik Kong Albrecht förstått,
Han buga' sig fyr honom det mästa: —
«Hwadan kommer mig fyre swa brådt,
Att Kong Albrecht will Östgötha gästa?»

«Aldrig kan Herr Bernhard Stolts Elisif få
På denna här werldens öö;
Deth löffte, hon gjort gåhr hon aldrig ifrå,
I klösteret måste hon döö.»

«Hon är ock födder i werldena fram,
Af ädlasti stämma och rot;
Om hon Herr Bernhard skulle taga till man,
Deth wore wår ordning emot.»

«Hennes Moder, den rika Fru Anna,
Af Norske Gylleroten är;

Och jag, hvars Fader så sanna,
Min härkomst af Jarlarne bär.» —

Det war den Tyska Kong Albrecht,
Swa wreder blef han till mods:
«Och jag skall förgöra all din släkt
Och borttaga alla dina gods!» —

Kong Albrecht stiger uppå sin häst,
Hans sabel och sporrar woro ny;
Om morgonen, förr'n de måßan läst,
Han framkom till Risbergha by.

Kong Albrecht och Bernhard, den länge man,
Så gudelika sig stälte,
Så mången uti klöstret försann
Sin förbön för dem fälte.

Men, när som meßan war sjungen till slut,
Och bönen hon hade en ända,
Då Elisif träder ur kyrckan uth,
Herr Bernhard åt henne sig wände.

Så satte han henne på gångaren grå,
Som sadlad och fölfspänder står,
Och reste så hastigt det klöster ifrå,
Fast hon fäller så mången tähr.

Stolts Elisif fick så bedröfliken werld,
Hon blifwer så sorglig i hogen:
«Måde Gud den arme Kong Albrechts själ,
Han följde ock med öfwer skogen!» —

De färdas så fram i fullo godt mak,
Till Kumblabo kloster de rida;
De budo Herr Hugo, i klöstret war,
Han wille dem tillsammans wia.

Den gudlika man han swara' swa brådt:
«Beware mig Gud för dåtta!
Stolts Eliſif deth helighe löffte ingått,
Deth lårer hon aldrig oförrätta.» — .

Kong Albrecht ifrå Kumblabo kom;
«Ja' wände», ſa' han, «hwad det koſt'e,
Den helige Fader, ſom ſitter i Rom,
Stolts Eliſif Herr Bernhard gifwa måſte.» —

Till Urban den Sjunde (VII) han ydmykeliga ſtref:
Han nådelika wille tillſtådia,
Uti ett efterlåtilſebref,
Herr Bernhard Stolts Eliſif åga.

Haſtigt kom bod för Kong Albrecht,
Att fejd kom på Swea land;
Deth walte den ådli Stolts Eliſifs ſlåkt,
Som upſagt ſitt trohets band.

Kong Albrecht ſwa wredlik ſwor:
Han ſkulle hennes fränder betala.
Swa ſnarlike han till Falk'ping for,
Att föra krig mot dem alla.

Den rika Drottning, hon ſwara' ſwa ſnart:
Hon wille dem alla förſwara,
Och alla hans Tyſkar wille hon dråpa med fart
Och Drottning öfwer Swerike wara.

Måde Gud dem alla, ſom orſaken war,
Att Swerige kom i den wanda;
Swa nog blod de utgjutit har,
Förr'n landet kom Drottning Margareta tillhanda!

Den länge Bernhard qwar i Stockholm blef,
Att der förhida och wänta

Den Helighe Urbans rillåtilse-bref,
Derpå han flitelika trängta'».

Men, när han fick detta sorgliga bod,
Att Kong Albrecht måtte fången wara,
Swa snarlika han fatt'e deth råd
Och gaf sig i Hättebrödra-skara.

Men måste sen ifra Stockholm fly;
Stolts Elisif han med sig tog.
Han gaf sig på en skuta ny
Och yfwir deth salta hafwit drog.

Bernhard han seglar i böljorna blå,
Hans segel de stodo swa spände;
Stolts Elisif fäller swa mången tåhr
Alt yfwir sitt stora elände.

Den Bernhard later sik stränglika höra,
Han henne swa swåre tiltalar:
«Menar du, jag skall skona din ära
Alt fyr dina många tårar?» —

Han tog henne uti sin famn,
Han hafdi swa ondan wilja.
Hon ropa' till Gud Fader och then Helige And',
Han wille henne från honom skilja.

Hastelik uppkom swa blåsande wåhr,
Och skutan hon brakas all sunder;
Den långe Bernhards syndighe själ
Til Hälwetitt hamna' den stunden.

Swa underlika Stolts Elisif allena kom till land,
Deth war alt wid Gottlands öö;
Hon tacka' swa ydmykeliga Gud och Heliga And',
Som frälste henne af den nöö.

En fiskare, som stod och lagade sin noth,
Han bar henne i sin öka
Och förde henne till Wisby klöster fort,
Att henne torka och sköta.

Biskop Nils i Linköping war därhos,
Han blef swa swåra förskräckt;
Bedröfwad han såg den fagra Ros
I den helighe klösterdräckt.

Fyr honom hon talar all sin nöd
Och all sin olycka klagar:
Hon hade hellre welat warit död,
Än hafft swa orolika dagar.

Biskop Nils hon swa kärlika bad,
Han wille henne till Risbergha föra:
«Ty der will jag, med Guds heligha nåd,
Mitt löfte till fullo göra.»

Till klösteret, som hon hade begärt,
Han da henne warlika förde;
Om sitt bröst och hufwud swårt
Man henne klaga hörde.

När som de kommo till Risbergha by,
Hon sade, swa siuk som hon war:
«Hähr har jag lofwat att jag skall döö,
Deth sker innan twänne daar.» —

Biskop Nils han stod och lydde därpå,
Han såg hennes bleka hyy:
«Gud du ydmykeliga tacka må,
Du framkom till Risbergha by!» —

Hon bars swa in i klösteret där,
Swa litet hon wånda' sin möda:

«När jag här skall lemna min fjähl
Swa far i himelriks öde.» —

Deth war, då morgonrådnad röd
Sig wiste swa arla och tida,
Till den fagra Elisifs död
Deth månde swa maklika skrida.

Deth wil jag säga för wist,
Twå dagar förlidna woro,
Se'n hennes själ, nu hos Jesum Christ,
In i Risbergha klöster wi boro.

Deth will jag säga försann,
Deth alt mitt hjerta rörde;
Jag, Biskop Nils, är samme Man,
Som detta skref och hörde. —
Herre Christ radi fyr oß allom!

17. Om Swenska folkets förtryck af utländningarne. Befrielsestriden begynnes. Slaget på Nyckelängarna (1389).

Goda och dugande män, ehwar de må finnas, trifwas bäst hemma i sitt land, der de gagna och äras; men dådlösa och lättfärdiga menniskor tycka sig hafwa fädernesland öfwer allt och söka sig gerna till främmande orter. Så äro ock det gamla Tysklands inbyggare kända såsom ett redligt, allwarsamt och till allahanda idrotter skickligt folk; men der fanns ock på deßa tider en stor hop af detta landets talrika adels- och riddersmäns söner, uppwexta i weklighet och förderfwade seder. Många bland deßa och andra Tyska unga män, som hemma, dels af armdom, dels af wanrykte, saknade trefnad, gäfwo sig till Konung Albrecht, wäntande sig under hans beskydd i Swerige bättre willkor. Sådana klädde nu bänkarna i Albrechts konungasal. Hwar och en Swensk, som trädde der inom, blef ett mål för deras spe och begabberi, så framt det icke war en af deßa allwarsamma Swenska Herrar, som de icke

drifstade att gäckas med. Snart såg Albrecht ingen enda Swensk man mer i sitt hof. På landsbygden war án wärre. På Konungens slott woro Tyska fogdar, som plägade folket, och i många städer hade Tyskar blifwit satta till Byfogdar; så kallades Borgmästarne den tiden. Deßa gäfwo de i landet kringströfwande Tyska partier beskydd, och till slut aktades deßa objudna gäster föga annorlunda án såsom en landsplåga, till hwars fördrifwande hwar Swensk man gerna tog till wapen.

Den rika Bo Jonsson war blifwen död på sin gård i Östergötland och i Wadstena klostergård begrafwen. De förnämsta ibland Rikets Råd hade han genom testamente, till sina arfwingars trygghet, utnämt till förwaltare af hans många slott, fästen och gårdar. Deßa woro nu mägtigare án sjelfwa Konungen. Till deßa wände sig Margareta Waldemarsdotter, Drottning i Danemark efter sin fader och i Norge efter Konung Håkan och deras áfwen aflidna son Olof, med bref och wänskapstillsägelser. De förste, som behjertade landets nöd, woro den ädle Birger Ulfsson Brahe, Algot Månsson och Riksmarsken Erik Kettilsson, som hade sin jungfru dotters olycksöde att hämnas. Algot Månsson, Sten Sture den Äldres faders fader, satt på sina gårdar i Westergötland och innehade rikets gränsfästen mot Halland och Skåne, som då lydde under Drottning Margareta. Sändemän foro dem imellan, och slutades deras underhandling så, att Algot upplät åt Drottningen de fasta borgarna på gränsen, Oppensten i Åsarps socken, med Kinds härad, och Öresten i Örby socken, med tilliggande Marks härad. När Drottningen sålunda hade fast fot i landet, samlade hon krigshär ur Danemark och Norge och lät honom draga upp i Westergötland, der den Swenska krigshären, under anförande af Erik Kellsson, war dem till mötes. Albrecht hade från Tyskland fått en här, wäl utrustad och i lysande härbonad, så att sägner derom ännu äro qwar i bygden.

Fahlbygden är ett slättland kring om Älleberg i Westergötland. Det säges, att här fordom warit skogbewuxet land, och kan wäl namnet Fahlan hafwa kommit deraf, att skogen

endera af wådeld eller medelst swedjande tidigast blifwit odlad och bebyggd, då fältet ännu legat med fahlaska betäckt. Orten, redan i första hedentid folkrik, har många minnesmärken, och säges, att till guden Balder mest blifwit offradt af hedningarne i denna bygd. På en äng wid staden Fahlköping wisas en sten af Balders altare, deraf ännu kallad Ballersten. På denna slätt, eller fahla, möttes krigshärarne: Drottning Margaretas från Kinds härad och Oppensten lägrade sig på Nyckelängarna wid Älleberg, och Konung Albrechts från Swealand lägrade sig wid Mößeberg. De Tyska Grefwar och Riddare woro mycket muntra i lägret och ansågo segern denna gång lika säker, som den de wunnit wid Tillinge och Gata-skog. Konungen hade om Drottning Margareta förakligt tal och gaf henne nid-namnet Munkedeja, emedan hon sades hafwa kärlekshandel med en Munk af Sorö kloster. Han sände henne ock till spott en brynsten, att derå bryna sina nålar och saxar. Folket förtäljer ock, att hon med samma bud sände honom ett af sina linnen till banér, och kallades det sedan särkfanan. Konung Albrecht säges ock hafwa, i detta läger på Mößeberg, swurit den ed, att han icke skulle taga på sig sin hätta, eller mößa, förrän han från Margareta wunnit de trenne Nordiska riken; deraf menige man der i orten tro att berget fått sitt namn; men det namnet hade berget från hedentid och må hända, såsom några säga, utaf sjelfwa kullens skapnad, som någorlunda skall likna en den tidens hufwudbonad.

Det war något öfwer midwintern och på Matthiæ-dag (24 Febr.) som slaget stod. Konungen hade framför sig ett djupt kärr, och till höger derom låg staden; men till wenster gick wägen till Åsled och Hwarfsberget. På alla tre deßa orter äro sägner om slaget. Befrielsehären, den Erik Kellsson anförde, stod, såsom allmännast berättas, nedanom Älleberg på Nyckelängarna, med samma träsk midt för och stora wägen till Fahlköping till wenster, men Karlaby och Åsled till höger. Träsket war tillfruset, men är fullt af os, eller källdrag, dem aldrig wintern gör säkra till att befara. Konungen höll stämma med sina härhöfwidsmän, då en gammal gråhårig

Svenske krigsman, Tyke Olofsson, rådde honom att förbida fiendens anfall och hålla ståndet der på höga wallen. Men, när Albrecht såg fienden gent emot, förlorade han tålamodet och wille på genaste wägen anfalla honom med sina goda Tyska ryttare. Konungens högra fylkingar kommo wid staden fram till walplatsen; men han sjelf red ned sig med sitt ryttari uti träsket, der Erik Kettilsson öfwerföll honom och fick honom till fånga. När Albrecht sålunda fördes fången från slaget och fick se Tyke Olofsson, utropade han: «O, gubbe! gubbe! hade jag dock följt ditt råd!» — De utaf Tyska Hären, som kommit förbi eller öfwer träsket, stridde manneligen; men, då Konungen och de Tyska Grefwarne, deras krigshöfwidsmän, blifwit gjorda till fångar, drogo de sig tillbaka mot staden, der ännu i en gammal kyrkodörr märken efter skott wisas, med sägen, att de äro sedan slaget mellan Albrecht och Margareta.

I den äldsta chrönika, deruti något handlas om detta slag, säges, att det stod wid Åsled. Det kan wäl hända, att Konung Albrecht lärit en del af sin wenstra slagordning taga wägen till denna ort, och sålunda på den åker, som fordom burit namnet Nyckelängen, en strid med den Danska Hären, som anfördes af Drottningens krigshöfwidsman, Iwar Lycke, härstädes förefallit. En sägen är der i bygden, att Drottning Margareta stått på den kulle, som ännu deraf kallas Frusskär, och åskådat slaget, samt att hon, ridande öfwer ängen, tappat sina nycklar, deraf den fått namn af Nyckelängen. Om Nyckelängarna wid Alleberg är samma sägen. Men chrönikorna säga, att Drottningen på Wardbergshus wäntade tidender om slagets utgång och, när det glada budskapet kom om segern, genast satte sig i sin karm och for till Lödöse hus; dit hade hon befallt de fångna Herrar föras. Konungen hade en son, wid namn Erik. Han war så till åren kommen, att han war med sin fader i Nyckelångsslaget och fördes fångslad med honom samt med tre Tyska Grefwar, som warit höfwidsmän för Konungens krigsfolk, till Lödöse hus. Bland fångarne war ock Biskop Rudolf i Skara. Han hade tagit hjelm och harneskpå, sedan biskop-

parne på den tiden plägade göra, och red med sin frände Konung Albrecht i striden. Honom efterträdde i Biskopsdömet Herr Thorsten af Eriksberg, som lade Malma gård i Tenganed under domkyrkan, der han i choret fått sin lägerstad på det rum, der nu den wackra Soopiska minneswärden står.

Drottningen[1] säges hafwa driswit mycken spott och hån med den fängna Albrecht. Honom påsattes en grå mößa med femton alnar lång strut, såsom påminnelse om den ed, han på Mößeberg swor, att icke förr aflägga hjelm och taga mößa på, än Margareta war från sina riken driswen, och han sofwit wid hennes sida. En sägen är ock, att hon för deßa ord, eller må hända såsom straff för beskyllningen om olofliga älskogshandel, låtit lägga honom bunden till händer och fötter i sin säng wid sin sida.

I Skåne, mellan Ystad och Malmö, i Swedala låg det wackra Slottet Lindholmen, der lemningar efter murar ännu finnas på Lindwedgårds egor. Dit blefwo Albrecht och hans son Erik förda och sutto fångslade i sju år derstädes i tornet. Om deßa händelser sjöngs ibland folket sedan följande wisa:

Om Kung Albrecht och Drottning Margareta.

En ständande strid i Swerige, Också i Westgötaland.
Kung Albrecht och hans goda hofmän De akta sig ut af land.
Förthy ligger swennen i bojor.

Kung Albrecht han sitter på Axewold; Han klagar sin högeliga wända:
«En munkedeja hafwer mig undsagt; Hon will mig driswa af lande». —
Förthy ligger swennen i bojor.

Kung Albrecht sitter på Axewold; Han låter de löndebref skriswa.
Dem sänder han Drottning Margareta. Han låter henne strida den bjuda. —
Förthy ligger swennen i bojor.

Swarade Drottning Margareta, När hon de löndebref sög:
«Råde Gud Fader i himmelrik, Huru detta nu mände tillgå!»

Och hon skref honom ett annat igen, Som Gud gaf henne till råde:
«I Medelby, i Westergötland, Der skolen I finna Wår Råde.»

Och han skref henne ett annat igen, Som Gud gaf honom i sinne:
«Det skall aldrig mina landsmän spörja, Jag rådes för en qwinna!»

Kung Albrecht sitter på Axewold, Allt öfwer bredan bord;
Han talade till sina goda hofmän Så många skämtans ord:

«Wi willje förlofwa wår klädesed, Och hättan willje wi ej bära,
«Förrän wi hafwa wunnit allt Danemark, De Swenske män till stor ära.»

«Wi willje förlofwa wår klädesed Och aldrig med swärd utrida,
«Förrän wi hafwa wunnit allt Danemark Och sofwit wid Drottningens sida.»

Så skref han, Kung Albrecht, ett annat bref, Och hwarken bättre eller wärre:
«För Axewold i Götaland, Der möta wi med wår här.»

Det swarade han, Konung Albrecht, Han aktade seger winna:
«Wille hon icke, den goda Fru, Sitta wid sin rock och spinna!»

Så redo de ut från Axewold Med adertontusend' hästar;
De hade så stadigt i sinne och hug, De Danske wille dem gästa.

De redo sig ut från Axewold, Adertontusende i skare;
De hörde icke meßan den heliga Söndag; Deröfwer fingo de skade.

De Danske ej låto töfwa, De möttes allt uppå den hede;
Att strida mot Konung Albrecht, Det war deras största glädje.

Det skedde om en helig Söndag, Der de mände meßan höra;
Sedan redo de till Öresund Och låto sig öfwer föra.

De redo sig öfwer de Skånska berg Och öfwer de gröna ängar;
Det war stor lust att se deruppå, Huruledes deras hästar måna
de springa.

Och de redo in öfwer Sweriges gräns, De woro i hugen så
tröste;
Och der stod folk och undrade på, Att jorden ej under dem
briste.

Målte det Tyke Olofsson *), Han såg de Danske män komma:
«Icke willja wi strida mot dem i dag; Det görs oß till så li-
ten fromma.» —

Swarade Konung Albrecht, Han red under grönan lide:
«Äst du rädd för Dansk mans swärd, Så rid du hä'n af side!» —

«Aldrig sågen I mig så rädd, Jag månde fullwäl skälfwa;
«Kung Albrecht, ser wäl till i dag, I kunne förwara Er
sjelfwan!»

«Icke skall det någon tid spörjas om mig, Jag torde ju yppa
kif;
«Den första man jag wara will, Den i dag skall wåga sitt lif.» —

Målte det Herr Iwar Lycke, Han såg de Swenske män komma:
«I håller fast samman, I Danske hofmän! De Swenske skola
för oß rymma.»

Det war Herr Tyke Olofsson, Han kunde sin häst wäl rida;
Så dristelig red han de Danska emot, Sin glafwen först till
att bryta.

De Danske de trädde de Swenska emot, Deras glafwenar sprun-
go i stycken:
«I rider fast fram, I Danske hofmän, Allt efter Iwar Lycke!» —

Den första dust de redo ihop, De hjeltar woro så starke,
De Swenske måste wika och gifwa tappt, Der miste de Kun-
gens märke.

---

*) I de Swenska wiforna kallas mannen Tyke Olufsson; i de Danska Fikke Olufsson.

Mälte det Konung Albrecht, Han red under gröman lide:
«Den förste man allt i denna här Will jag mig fången gifwa.»—

Och fången blef Konung Albrecht, De spände honom bojor om fot;
Så förde de honom till Helsingborg Den Danska Drottning emot.

Och det war Konung Herr Albrecht, Han träder genom dörren in;
Och det war Drottning Margareta, Hon ståndar honom upp igen. —

«I warer wälkommen, Konung Albrecht! Mig hafwer fast efter Eder långtat;
«I skolen wara fadder åt det barn, Som jag med munken hafwer fångit.»

«I fjol wi Eder till barnsöl bådo, Och då wille I ej komma;
«Nu åren I kommen till kyrkogång, Eder till så liten fromma.»

«I hafwen kallat mig munkedeja, Det will jag icke wara;
«Det sämer fast illa en fattig qwinna, Än mindre den Drottning skall wara.»

«I hafwen mig kallat munkedeja; Det månde I på mig ljuga;
«Det kom aldrig i min hug, Så hjelpe mig wår Fruga!»

«I hafwen förswurit Eder klädesed, Att hättan skulle I ej bära,
«Förrän I wunnit allt Danemark Till Swerige med stor åra.»

«I hafwen förlofwat Eder klädesed: I skulle ej med swärd strida,
«Förrän I hafwen wunnit allt Danemark Och fofwit wid wår sida.»

«Den kongliga ed, I swurit har, Den skolen I icke bryta:
«I skolen oß gästa på alla wåra slott, Och tornet skolen I njuta.» —

Swarade hennte Konung Albrecht: «I är en widskyrdig qwinna;
«Bewiser mig nådel I åren af wår hörd; Så liten är nu
min fromma.» —

«Min kära Hertig, I sägen nu sä; Det skulle I sagt oß förra;
«Då I stref ut den spott och spe, Som I uran sak lät höra:»

«I hemter mig in femton alnar wadmal, Låter skära den Her-
re en hätta!
«Så föra wi honom till Mecklenborg, Den struten willje wi
tillsätta.» —

Kung Albrecht han går Köpenhamnsgatan fram; Honom följer
hwarken pris eller ära.
Och femton af de Swenska *) riddare Den struten mänd' ef-
ter honom bära.

Hon lade öfwer honom en kappa så tung, Och den war stöpt
utaf bly;
Hon bad honom sitta derunder, Tilldeß han hörde tidender
ny.

Och der satt han uti wintrar sju, Hon lät sig då miskunda;
Så drog han hem förnöjd och glad Och dödde på Mecklen-
borgs grunde. —
Förthy ligger swennen i bojor.

Ibland landtfolket i Fahlbygden, der slaget stod, äro sägner qwar om de Tyska riddarnes guldblänkande hårbonad; och efter folk, som fårdats nattetid mellan Karlaby och Fahlköping stora wägen fram öfwer Alleberg sände och Myckelängarna, förtäljas många sagor om spökelser af krigsfolk och gulhjelmeriddare, som wisat sig på ängen, särdeles mot stundande krig och ofrid i landet. En gång, så är en af dessa sägner, kom en bonde från skogsbygden farande, som förde malt,

*) Så har wäl blifwit sjunget i Skåne och Danemark; men i hela Swenska Sången har det wisserligen sjungits Tyska riddare, emedan så Swenskar följde Konung Albrecht i striden och ingen i hans fångenskap.

det han ville följa i staden. Det war något lidet öfwer midnatt, når han kom till berget. Då kom der ut en man, som frågade honom efter hans ärende och, på erhållet swar, bad honom följa med sig, så skulle han få mångdubbelt mera för sin wara betaldt, än han kunde begära i staden. Bonden följde honom upp emot berget till en håll, der ingången sågos wara till guldhjelmsriddarnes boning. Sedan bonden erhållit hederlig betalning, bad den okände mannen honom följa sig än längre in och se berga-salen, men förmanade honom derjemte att gå sagta. Han kom då in i en sal och såg ryttarne sofwande ligga rundtomkring med gyldene rustningar hängande öfwer sig. Inanför hörde han buller af hästar, likasom i ett stall nattetid; men, som han icke gick nog tyst med sina jernskodda skor, waknade några af krigsfolket och frågade: «Är det tid ännu?» Nej! swarade mannen, som ledsagade honom, då de åter lade sig ned och somnade tungt in; hwarpå bonden war glad att komma ut under Guds bara himmel igen och skyndade sig fort sina färde.

Utaf de många riddare, som stupat på bägge sidor, har blott om en, wid namn Sune, warit sägen ibland folket, emedan byn Sunneråt af honom skall hafwa fått sitt namn. Men ordet Åt i orters benämning har samma bemärkelse som Ås, eller en smal framlöpande landshöjd, och har byn sannolikare fått sitt namn af läget sunnan bergs. En sägen är ock från denna by, som är belägen wid Nyckelångarna på sluttningen af Älleberg och har sin betesmark på berget, att en gång en ung bonde, som sent en afton gick ut att söka sina hästar, blifwit bergtagen. Han fann derinne stora och rikt prydda salar och åtskådade bergriddarnes muntra lekar samt drack med dem ur gyldene kårli mjöd och win, som han tyckte, några timmar blott; men, når han kom tillbaka hem, kände honom ingen; hans wänner och anhöriga woro döda, och hans fordna egendom war i okända slägtingars händer: det war i syratio år, han warit borta i berget.

18. Om Hättebrödernas och Wärdbrunnen på Wäpplingsholmen

Hårdare blefwo efter flaget wid Fahlköping det Swenska folkets willkor. Det Tyska krigsfolket, som undankommit, strö-wade i flockar kring landet, röfwade och brände och hade god ryggwärn af Konung Albrechts fogdar i städerna och på slo-ten. Konungens fordna tjenare och en stor hop annat lö-folk, som haft sin utkomst af hans slösaktiga gifmildhet, såg ingen wån mer att stadna i landet, utan stämplade alla der-uppå att röfwa till sig hwad möjligt war och sedan med god-set wända hem till sitt land igen. De Swenska Herrar, som länge warit landets Konungar, hade neg göra att wärna sig och sina slott för brand och plundring. Bönderna hade icke annat wärn än fly till skogs, när de Tyska röfwareflockarne komma, och hela riket war likasom uppgifwet till sköfling. Att Drott-ning Margareta icke mycket älskade Swenskarne och war sen att bistå dem i denna nöd, deruti hade ock de Swenska Her-rar skuld, genom den trolöshet, de öfwat mot hennes Herre, Konung Håkan, och hans fader, Konung Magnus den Gode.

Ett stort stallbrödralag af rofgiriga Tyskar hade samman-swurit sig att hämnas Konung Albrechts fall, allt hwad de förmådde, med mord, brand och plundring. De kallades Hät-tebröder utaf den sägen, som war om Albrechts hät-ta. De hade i Stockholm sin hufwudort och stodo i gemen-skap med en hop Tyska sjöröfware, eller fribytare, som kallades Fetalie-bröder, deraf att de försågo sina landemän i Stockholm med lifsförnödenheter. Då hade Swenska folket hwarken säkerhet till sjö eller strand, för lif och egendom. När Bernhard Långe hade bortröfwat Klosterjungfrun Elisif Eriksdotter, och den fångne Konung Albrecht icke mer kunde beskydda honom, gaf han sig i «Hättebrödra ska-ra», tilldeß han samlat så mycket gods och penningar, att han trodde sig kunna med henne återwända till Tyskland. Det war på ett Fetaliebrödernas skepp han wille göra denna fär-när himlen hörde skön Elisifs bön, och stormen kroßade rö-wareskeppet mot Gottlandsskären.

Alf Grenerot het en ond man utaf de Tyska Hätt-

[illegible] rotr. Hon [illegible] [illegible] [illegible] de Swenska borgarne i Stockholm [illegible] [illegible] [illegible]

hwarmed allt åter blef stilla och lugne i staden. Men om natten efter heliga Trefaldighetsdag woro de Tyska förrädarne wakna hela natten på Slottet och i Rådhuset, och, sedan de följande morgonen församlat hela Rådet, kommo sextio knektar från slottet och mer än tusen wäl bewäpnade Hättebröder till Rådhuset. De Swenske sågo då, att de blifwit bedragna, och deras lif förrådda; men det war för sent. En man framdrog en lista på Swenska män, antecknade såsom Konungens förrädare. Slottsknektarne fattade de Swenska rådmännen i håret och släpade dem i fängelse. Hättebröderna tillsades derpå att likaledes uppsöka de borgare, som å listan woro uppräknade, och, fastän de måtte finna dem i kyrka eller i kloster, gripa och fängsla dem. Natten derefter, då sextio borgare sålunda befunno sig i slottstornets fängelser, slagna i band och bojor, kom Alf Grenerot med manskap och lät föra fångarna på båtar ut till Käpplingeholmen, som då war en kringfluten ö och sedan blifwit kallad Blasiiholmen. Några blefwo der hårdt pinade och med träsågar af ekplank sönderbråkade, att få någon bekännelse om förrädiska stämplingar mot Konungen; men de förklarade ståndaktigt, att de woro till anklagelsen oskyldiga. De dömdes dock alla till döden, och, sedan en prest tagit deras sista bigt, indrefwos de uti ett gammalt tråhus, som stod der på holmen och blefwo, sexti till antalet, innebrända. Härefter wågade ingen af de Swenska sätta sig till motwärn mot sina förtryckare, och Stockholm blef ett tillhåll för en röfwareskara, som drog omkring bäde på sjö och land samt plundrade och brände gårdar och byar.

19. Minne och Sägner om Garparne, den sjuåriga landoplågan.

Garper benämdes i hedentid på det Götiska rungomlet en hjelte med wikingaseder, som alltid sökte kif och strid men icke kunde lida friden. Sådana männer prisades mycket af folket, och ännu wisar sig ofta bland wår allmoga den sinne med benägenhet att gifwa medhåll åt sådana, som [illegible] se yppa kif och motsäga allting, wäckande strid och oro,

ke om det ſker mot dem, ſom rika och mägtiga äro. Det ſker dock icke ſå mycket för ſakens ſkull, utan för djerfheten och modet att trotſa en öfwermagt. Detta wiſar, att Chriſtendomens anda, ſom är förſtånd, kärlek och fridſamhet, ännu icke är fattad utaf folket. Tyſka krigsfolket, ſom aldrig annat öfwat än att ſtyra en häſt och ſköta wapen, kallades må hända från början af deras hitkomſt i god mening Garpar; men, ſedan de wanhedrat Tyſka namnet med ſkamliga och åreliöſa gerningar, fick ordet Garper en åreliös betydelſe. Sedan kallades alla Tyſkar Garpar, och om en fridſtörande ond menniſka ſades, att hon hade «Garpana-fe der».

Efter Käppling-branden, och ſedan de Swenſke i Stockholm woro utplundrade, drogo Garparnes flockar ned åt landet, plundrande och röfwande i byar och ſtäder. Bland de förſta ſtäder i deras wåg, ſom hemſöktes af röfwarehopen med eld och brand, war Enköping. Men, när folket i bygden hörde, huru de farit fram, ſamlade ſig till motwärn en ſtor hop af Uppſwea bönder i Tillinge, på ett berg, ſom ännu deraf kallas Bondeberget; men bönderna, utan anförare och paſſande wapen, nedhöggos af de wäl bewäpnade Tyſkarnes goda ſwärd. Dock wiſade bönderna mycket mannamod och woro ſena till att fly. I alla landsorter finnas minnesmärken och ſägner efter Garparnes framfärd. I Weſtmanland plundrades landet, och Weſterås ſtad uppbrändes; i Södermanland Nyköping. I Weſtergötland brändes Skara ſtad, och Warnhems kloſter plundrades. I Öſtergötland foro de likaledes fram med mord och rån i ſtäder, kyrkor och kloſter, tilldeß Öſtgöta allmogen ſamlade ſig i Tjällmo ſocken, och ledo der Garparne nederlag wid twänne träſk, liggande en half mil från hwarandra. En ſägen är, att de, ſom icke blefwo ſlagna, ſprungo ned i träſken och blefwo der fångade af bönderna. Sporrar och fridswapen hafwa derſtädes blifwit funna, och träſken kallas, till minne af denna ſtrid, «Garpa göl ar».

De Swenſka Biſkopar och Herrar befäſte ſina ſlott och förſwarade ſig och ſin egendom; men Swenſka bonden war wärn- och wapenlös, ſkyddad hwarken af lag eller Konung. Tunga gärder och dertill miſswext åkade oredan och eländet

i landet. Så stod det i ser år efter slaget mid Fahlköping; men på det sjunde började de rika handelsstäderna kring Östersjön, bland dem förnämligast Lübeck, med allwar arbeta på fredens återställande till både sjö och land samt medla om Konung Albrechts befrielse ur fängelset. De kallades i den tiden Hansestäder, såsom troligt är deraf, att de ingått förbund till handelns trygghet och förswar. Alla förbund skedde medelst handslag; all handel skedde ock med ett handslag, deraf ännu folket ofta säger hansa, det är handslå, eller handla; och hansöl kallar köpmannen den första handel, han gör på marknadsdagen, af den gamla seden, som ännu är qwar i Hedemora, att en köpman, som första gången der biwistar marknaden, måste undfägna de andra med ett hederligt dryckesgille, eller Hansöl. Sålunda kan ordet Hansestäder bemärka både handels- och förbundsstäder, emedan båda ske medelst handslag. Hansestäderna twingade Drottning Margareta till fred med de Mecklenburgska Herrarne. Wid Michaelitid på det sjunde året gick den olycklige Konung Albrecht med sin son Erik ut af tornet på Lindholms slott, seglade så hem till Mecklenburg och såg aldrig Swerige sedan den tiden. Uti ett kloster i sin hembygd gjorde han synda-bot och blef derstädes begrafwen. Sedan rotades wäl Garparne ut af landet; men Danskarne kommo i stället. Det blef den andra landsplågan, tilldeß ett nytt befrielsekrig begyntes, såsom härefter förtäljas skall.

Tredje Tidhwarfwet.

Inledning.

På gammalt bildarwerk, mynt och wapen finnas tre kronor, som af urminnes tid warit det Swenska Konungadömets stäldemärke. Dermed utmärkes och ännu i dag allt sådant, som hörer till Swenska Kronan eller konungahuset. Somliga säga, att dessa tre kronor bemärka tre riken, näml. Sweriges, Götes och Wendes riken; men Wenden war fordom ett litet land sunnan om Östersjön, dertill wäl några bland wåra Konungar haft arfsrätt; men de tre gyldene kronorna på blå grund, bemärkande Swea wälde, uttydas rättare på de tre Nordfolken, Swenskar, Norrmän och Danskar, såsom tre brödra-folk, tillhörande samma stam, hafwande lika seder, gudalära och tungomål. Drottning Margareta war wis, men icke rättwis. Hon förstod, att de tre folken, som Gud hade förenat såsom grenar i samma stam, skulle blifwa lyckligare och tryggare i besittningen af sitt land och sin frihet, om de förblefwo i kärlek och enighet under en Konungs styrelse, samt att jemwäl skattebördan till hofhållning och försvar skulle deraf lättas, då hon fördelades på trenne riken. Men hon war icke rättwis, emedan hon wille göra Danskarne till de andra twå folkens herrar, och särdeles wille hon lägga plågorna på de Swenska för det hat skull, som hon ärft af sin fader, Konung Waldemar. Hade hon warit god, som hon war klok och mångfundig, så hade måhända de tre riken ännu warit förenade och lyckliga; men hennes kärlek räckte intet till. Mellertid har denna förening gifwit henne för ewärdeliga tider ett ärofullt namn; och många äro de, som nu för tiden tro, att en gång, när Christendomens fridsamma anda förenat folken uti inbördes kärlek, skola de åter förena sig sjelfwa och warda till ett enda, mägtigt, sällt och lyckligt folk, med en Gud, en lag och en Konung.

Föreningstidhvarfvet började vid Konung Albrechts tillfångatagande, Mathsmeßodag 1389, och warade till Gustaf Eriksson Wasas seger öfwer Christian Tyrann, år 1521, eller etthundrade tretiotwå år. Men bref och stadfästelse om förening skrefs i Kalmare, dit Drottningen stämt fullmyndiga sändemän från de trenne riken, år 1397, och kallas detta i chrönikorna Kalmare Union. Wi willja indela denna tid i Fyra Capitel: det 1:sta, handlande om Swenska Folkets tillstånd under Margareta och Erik af Pammern; det 2:dra om folkwännen Engelbrecht Engelbrechtsson befrielsekrig; det 3:dje om Stucanes; det 4:de om Gustaf Eriksson Wasas.

Första Capitlet. Sagan om Margareta Waldemarsdotter, och om Swenska Folkets förtryck under henne samt hennes systerson, Konung Erik af Pommern.

1. Margaretas födelse och hennes Moder, Drottning Helwig.

Mellan Konung Waldemar i Danemark och hans Drottning, Helwig, hade stor misshälligher yppats för lilla Towas skull, en af Drottningens tärnor af hög börd, den Konungen säges högre hafwa älskat än sin Drottning. Derom förtäljes i Folkwiserna sålunda:

Wisan om Konung Waldemar och lilla Towa.

Det går dans i borga-gård,
Der dansar Drottning Helwig med utslaget hår.
Medan Konung Herr Waldemar kan lowa*) dem båda.

Först dansar Drottningen, sedan Towa,
Derefter så dansar mången stolts jungfruga.
Medan etc.

Drottning Helwig hon sig öfwer axel såg;
Der ser hon Towa lilla uti dansen gå. —

«Hör du, Towa lilla, en jungfru fin,
«Du må ej kasta silke för foten din!» —

«Och silke må jag wäl för fötterna slå,
«Så wisst jag blifwer Drottning i Danemark i år.» —

Dan-kungen och Towa lill' de stända under swala,
De hade så mycket om Dan-Drottning att tala: —

«Christ gifwe, att Drottningen hon wore lik;
«Då skulle du bära Bliant så hwit!» —

«Tig stilla, Daner-Konung, I sägen icke så;
«I kunnen icke weta, hwem som lyss deruppå!» —

*) Älska (Platt-Tyska lewen; Engelska love).

«Och höre det hwem som det höra må,
«Så önskar jag det, att så månde gå.»

«För du äst långt wänare, wore du än död,
«Än Drottningen är med sitt guld så röd.» —

De tänkte, de woro ensamma twå;
Men det war Danska Drottningen, som lyddes deruppå.

Så gaf han henne det röda guldband;
Rätt aldrig kom det bättre på Drottningens arm.

Så gaf han henne ett förgyllande skrin,
Så fick Konung Waldemar willjan sin.

Drottningen hon kallar på småswenner twå;
«I beder Towa lill' att inför mig gå!»

In kom Jungfru Towa, hon ställes för bord:
«Hwad will Danner-Drottning, me'n hon sände mig ord?» —

«Hör du, Towa lilla, en jungfru så wän:
«Hwad war det du snacka' med min Herre i lön?» —

«Det war allt om en riddare, som wille mig trolofwa;
«Jag wille derom spörja eder Herre till råda.» —

Och Konungen han skulle sig i leding fara;
Drottning Helwig skulle taga landet wara. —

«Hör, I Drottning Helwig, fager och wän:
«I wakter mig landet, tills jag kommer igen!»

«I wakter mig landet, tills jag kommer igen,
«Dertill Towa lilla, den jungfru så wän!» —

«Så wäl skall jag henne wakta och gömma,
«Allt som, Kung Waldemar, I sjelf wore hemma.» —

Drottning Helwig lät elda en badstufwa så het;
Jungfru Towa lilla skulle först träda dit.

Towa lilla bad, de skulle dörren uppslå;
Drottningen bad, att de skulle elda på.

Det kunde höras så lång en wäg,
Huru Towa lilla i badstugan grät.

Det kunde Drottningen höra allt öfwer borgagård,
Hur' Towa lilla fick en död så hård.

Konungen kom från ledingen hem;
Borta war Towa lilla, den jungfru wän.

Det fick Drottning Helwig, för Towa lill' war död:
Rätt aldrig bar hon mera gullkronan så röd.

Det fick Drottning Helwig, för Towa lill' war bränd;
Rätt aldrig kom hon mer med Dan-Konungen i säng.
Medan Konung Herr Waldemar kan lowa dem båda.

Towa lillas wisor sjunges ännu öfwer allt i Swerigen landsbygd; men slutet är icke lika med den föregående från Danemark och Skåne. Uti omgwädet i den Swenska sjunger Drottningen:

«Wore jag så fager som Towa lilla är!»

och slutet är, att Konungen far med Towa lilla i främmande land.

Drottningen tillreder ett brinnande bål, —
«Wore jag så fager som Towa lilla är!» —
Och der skall Towa lilla brännas uppå.

Och Konungen tog Towa lilla uti sin hand,
Så gångar han sig till sjöastrand.

Så gångar han sig till sjöastrand,
Der alla små skeppen de lägga i land.

Och, när som de kommo på willande sand,
Då ståndar Drottning Helwig på hwitan sirnad.

Och Konungen han lyfte allt uppå sin hatt;
Så bjuder han sin Drottning tusend' godnatt.

Och Konungen tog Towa lilla uti sin famn;
De stadna' inte förr än i tredje kungaland.

Folke Lowmansson war en ung riddare, som tjente i Drottningens hird och war henne mycket kär. Lättast att utföra tycktes honom allt det, som henne mest war till behag. Derföre war ock han utaf Drottningens fruar och tärnor bäst upptagen ibland alla hofwets tjenare. Men en af Konungens småswenner afundades Folkes lycka i frustugan och ingaf sin Herre mißtankar mot Drottningen och den unga riddaren. Då lät Konungen, som war benägen till wrede och grymhet, kasta Folke i spiktunnan, såsom det säges i wisan

om Drottning Helwig och Folke Lowmansson.

Herr Folke han tjente i Konungens gård, Allt både med heder och ära.
Riddare och swenner, jungfruger och mör, De höllo honom så käran.
«Jag säger dig Folke, att du skall landet rymma!»

Fruer och jungfruger de unte honom wäl Af all sin hug och sinne;
Och mest hon, Drottning Fru Helwig; Så idelig tjente han henne.
«Jag säger dig» etc.

Kung Waldemar sitter allt öfwer bredan bord, Och tänkte han wid sig allena:
«Hwi monne Herr Folke Lowmansson De fruer så idelig tjenar?» —

Swarade det en liten smådräng, Allt af sitt falska sinne,
Och han gaf Konungen så ondt ett råd; Dermed gjorde han så illa:

«I tager Folke Lowmansson, sätter honom i hårdan jern,
«Så får I snart de Fruer se, som hålla Herr Folke så kär.» —

Herr Folke han gångar i fruſtugan in, Som han war wan till att göra;
Då ſick han ſpörja de tidender, Som honom ej lyſte att höra.

Helſade han fruer och jungfruer, Allt ſom han kunde det bäſta,
Och meſt henne, Fru Helwig, Han hade i hjertat käraſt.

Och in kom der en liten ſmådräng, Han ſtälldes för bredan bord,
Han hade ſå ſnäll en tunga och kunde wäl foga ſin' ord: —

«Helſad waren I, Folke Lowmansſon! I åren wäl ſwept i ſkinn;
«I ſkolen nu rida till Nyeborg, och det bad Herren min.» —

«Skall jag nu rida till Nyeborg, Allt ſom min Herre det ber;
«Så men, wet Drottning Fru Helwig, Wi finnas rätt aldrig mer.» —

Upp ſtod Folke Lowmansſon, Han bad dem alla god natt;
Så gångar han ſig i högan loft, För Kungen att ſtända ſå brådt.

Igen ſatt Drottning Helwig, Hon wrider ſina händer af nöd:
«Gud låte mig aldrig lefwa den dag, Jag ſpörjer Folke Lowmansſon död!» —

«Och hör du, Folke Lowmansſon! Du är en riddareſön,
«Haſwer du nu i fruſtuga warit Och lärt tukt af jungfruer ſkön'.» —

«Så hjelpe mig Gud i himmelrik Af ångeſt och all min nöd!
«För oära kom jag aldrig dit; Derpå ſå will jag dö.» —

Det war Folke Lowmansſon, Han in till Nyeborg kom.
Satte de honom i hårdan jern Och inom ſå ſtark en bom.

De ſpände honom jern om hals Och hårda band om fot. —
«Och hwad haſwer jag då brutit? Och hwem har jag gjort emot?» —

Och ſwarade liten ſmådräng, Han ſtod Herr Folke ſå når:
«Det haſwer du för Drottning Helwig, Den du har i hjertat ſå kär.»

Folke han: war ändå så tröst, Han glömdö hennes rykt eller sinne:
«I säger Drottning Helwig tusend' god natt, Hennes mö'r och alla hennes qwinnor!»

«I säger Drottning Helwig tusend' god natt, Hennes mö'r och alla hennes qwinnor;
«Skall jag nu låta mitt unga lif, Så gör jag det helst för henne.» —

Och Konungen låter en tunna göra Och med hwaßa knifwar beslå;
Det war Folke Lowmansson, Han måste der ingå.

Drottningen ståndar på högan lofts bro, Hon lyddes deruppå:
Hon hörde de klockor i Nyeborg, För Herr Folkes lik mände de gå.

Det war Drottning Fru Helwig, Hon kallar på småswenner twå:
«I leden mig gångarn af stallet ut Och lägger guldsadel uppå!»

Och det war Drottning Helwig, Hon rider i byen in;
Så högt de buro Herr Folkes lik; Så mötte hon honom igen.

Aldrig hörde jag en riddareson En större ära månd' få:
Drottningen utaf Danemark, Hon sjelf för hans bår mände gå.

Det war Drottning Helwig, Hon satte sig på hans graf.
Tusende mark af det röda guld Hon för hans sjål utgaf.

Det war Drottning Helwig, Hon satte sig på sin häst.
Så rider hon hem tillbaka igen; Men sorgen den war hennes gäst.

Och när som hon kom fram emot det slott Och emot borgaled,
Ute ståndar Danner-Konung Och hwilades derwid. —

«I warer wälkommen, Drottning Helwig! Hwi hafwa edra tårar så runnit?
«Hafwen I warit i Nyeborg? Och hafwen I Folke funnit?»
«Säger mig på Eder Christeliga tro, Och säger mig det försann,
«Om Folke war kärast i Eder hug, För hwar och en werldsens man?» —
»Icke war mig mer om Herr Folke, Än om någon annan swen:
«Den af edra män, som tjenar med tro, För Eder skull älskar jag den.»
«Men säger mig det, min ädele Herre, Åren klädd i skarlakan röd:
«War det allena för min skull, Som Folke måste dö?» —
Icke hon grät och icke hon log, Så mångfaldig war hennes qwida:
Den första natt de samman soswo, Hon dödde allt wid hans sida.

Men det war icke så, att hon dog, fastän så sjunges i wisan; utan hon blef af Konungen insatt i Söborgs torn och återfick sin frihet i lifwet icke mer, utan dog i tornet och ligger i Söborgs kyrkogård begrafwen. Der låg länge en graf träplanka såsom en liksten öfwer hennes graf; deri war uthuggen en Drottnings bild med krona på hufwudet och en sid släpande mantel.

Det förtäljes, att en gång war Konungen utriden på jagt och skulle hwila öfwer natten i ett jagthus. Då sände han en af sina män att hemta något fruntimmer, emedan så tycktes honom bättre att förbida natten. Då war det en tillgifwen tärna, som rådde dertill, att Drottningen skulle hemtas från Söborg. Må hända kände Konungen henne icke; men hon war ännu skön och blef hos Konungen till morgonen. Då ärdes hon tillbaka till Söborg. Derefter föddes Margareta Waldemarsdotter.

2. Om Margaretas lynne, uppfostran och giftermål.

Konung Waldemar Atterdags dotter Margareta wexte då upp i sin faders hof och liknade honom mycket i sinnelag. Hon war slug och förslagen och yppade icke lått de anslag, hon inom sig fattat. Hon hade swart hår och swarta skarpa ögon, war mörklett, och till röst och anletsdrag liknade hon sig mera till man än qwinna. Till gestalt war hon icke mycket stor, men wälwext och behagelig, så att hon lätteligen wann dem, hon wille göra till sina wänner, och wände snart till sig wällustiga mäns sinnen.

Sedan de Swenske Herrar swikit Konung Magnus, höllo sig Ulf Gudmarsson och Sancta Birgittas barn och anhöriga till Konung Waldemar, och, emedan denne alltjemt hade Sweriges och Norges förening med Danemark i sina tankar, sökte han framför allt denna mägtiga slägtens wänskap. Derföre tog han Sancta Brittas dotter Märtha till sin dotters fostermoder. Hon hade warit gift med Rådsherren Sewed Ribbing och derefter med Knut Algotsson, Westgöta Lagmannen Algot Månsons son och den namnkunniga Hertig Måns Algotssons broder. Med honom hade hon en dotter Ingegerd. Denna uppwexte hos sin moder Fru Märtha i Konung Waldemars hof och war den unga Konungadotterns lekfyster samt blef sedan, såsom föreståndersinna eller abbedissa, i Wadstena kloster hennes bästa stöd i Sverige.

Från hedentid war ännu hos många den tro, att sinnet stärktes, om barnen tillwandes att tåligt fördraga kroppssmärta. När nu härtill det räknades som gudaktighet, att qwälja all wecklighet och späka kötet med fastor och ett hårdt blodigt gisslande, till en päminnelse om Frälsarens lidande, hwarom ännu sed är bland de enfaldiga i några landsorter att här piska barnen med ris Långfredagen och sända hwarandra fö lagsris, — så är lätt att finna, det ris icke sparades wid barn uppfostran denna tiden. Sancta Birgitta hade med strä het upptuktat sina barn, och det berättas, att Fru Mär sagat Margareta med ris, fastän hon redan war gift Drottning i Norge. De båda lekfystrarne woro benägna

wällust och lättsinne, hwarföre Märtha lät dem smaka samma ris. Det ömma, blida wäsende, som nu räknas qwinnan till så stor prydnad, blef sällan en winst af sådan uppfostrar.

Wid elfwa års ålder blef Margareta Konung Håkans brud och Drottning i Norge. Åtta år derefter föddes deras son Olof, och nio år derefter blef Margareta enka. Då war hon tjugoåtta år gammal, och styrde hon från den tiden i tretiotwå år, med icke mindre förstånd, magt och lycka än de fordna enwälds-konungar, Norges och Danemarks riken. När hennes son, som kallades Olof den Femte, i Norge dog sju år efter Konung Håkans död, blef hon till Drottning tagen öfwer dessa twänne konungadömen samt med Skåne, Halland och Bleking. Drottningen war ännu ung, och, emedan hon ofta hade sin biktefader, en munk från Sorö kloster, når sig uti sina rådslag, sades af hennes owänner, att hon med honom hade olofflig älskogshandel samt tog råd utaf honom, för det mesta till det, som ondt war.

3. Om Margaretas och Ingegerd Knutsdotters wänskap.

Om wären, samma år som slaget sedan stod på Myckelängarna, satt Birger Ulfsson på Ringstaholm i Östergötland. Bref och sändemän gingo då ofta mellan honom och Drottning Margareta, som höll hof icke så långt derifrån, på Bohus, der hon wistades mest den tiden, för närheten till Götalandet, der hon hade sina mesta wänner. Der poro då hans syster, Fru Märtha, och hennes dotter Ingegerd hos Drottningen. Palmsöndagen hade de Herrar Riksens Råd, om innehade Bo Jonssons slott och fästen, undsagt Konung Albrecht tro och huldhet, och om Pingsten kom Birger till Bohus med bref härom till Drottningen, innehållande en tillsägelse om bistånd af alla deras krafter, om hon wille komma med härsmagt och eröfra konungadömet från den Tyske Albrecht, och tillika ett upplåtande till henne af de mesta slotten, som Bo Jonsson egt, hwartill Birger och lade Ringe.

ſtaholm, det han ſedan ſåſom hennes Höfwidsman och Råd innehade till ſin död. Med honom war ock ſåſom ſändeman Sten Bengtsſon Bjelke från Uppland, ſom egde ſlottet Marieborg wid Enköping. Det blef wäl ock den gången aftaladt, att Drottningens fosterſyſter Ingegerd, Birgers ſyſterdotter, ſkulle blifwa Abbediſſa i Wadſtena kloſter, och ſkedde hennes inwigning derſtädes Eriksmeſſodagen derefter. Fru Märthas och Birger Ulfsſons ſyſkonabarn, Iſrael Brahes döttrar, woro gifta, den ena med Riksmarſken Carl Ulfsſon Sparre till Tofta, den andra med Amund Jonsſon Blå. Af denna ſlägt ſtyrktes icke litet Drottning Margaretas magt i Swerige. Hon glömde ock icke att öka kloſterfolkets förmåner, utan lade hon många gårdar och andra goda lägenheter under kloſtret, ſå att det blef det rikaſte i hela Norden. Hennes ſyſterſon, Konung Erik, wille fullborda denna orts härlighet, i det han ſtiftade derſtädes ett andeligt domcapitel, der capitelmännen ſkulle wara klädda i hwita mantlar med röda kors, ſåſom nu för tiden de andeliga bära uti Frimurareorden. Eljeſt bära Birgittiner nu, — ſå kallas efter den Swenſka Birgitta mycket kloſterfolk ännu i dag uti de Katholſka länder, — grå kläder med röda kors, till en ſtändig påminnelſe om Frälſarens blodsſår.

Drottning Margareta kom ofta till Wadſtena och war då i flera dagar gäſt hos ſin barndomswän ſamt lät en gång inſkrifwa ſig der ſåſom ſyſter och nunna. Somliga ſade, att det war ſkrymteri; men de meſta trodde, att det war sann ånger och botgörelſe efter den tidens tänkeſätt för många och grofwa ſynder. Dermed gick ſålunda till: hon lät kalla, efter middagsmåltiden, alla kloſterbröderna in i ſamtalsrummet och ſade till dem: «En qwinna, ſom war ſtadd i ſwår freſtelſe och en gång uti en ſyn, eller dröm, tyckte ſig i ſå ſtor ſjälawåda, att hon förtwiflade om räddning, ſåg komma till ſig en Fru, glänſande i härligt ljus och klädd i grå kläder, tilltalande henne mild och tröſtande med deſſa ord: «Sök Bröderna i Wadſtena nom; de ſkola hjelpa dig af all din nöd!» Qwinnan uppwaknade af ſynen, mycket ſtyrkt och tröſtad, och ſade Herran och Sancta Birgitta.» Med qwinnan menade

Margareta ingen annan än sig sjelf. Det wisade sig wid julhögtiden derefter, då hon kom och blef många dagar i klostret, görandes bot med bön och fasta. När hennes botgörelsetid war slut, kallade hon både systrar och bröder i samtalsrummet, bedjande dem med ödmjukhet, att få bliswa antagen såsom syster och bland klosterfolket inskrifwen, för att bliswa delaktig af deras böners tröst. När detta icke annat kunde än bewilljas, kyste hon först Abbedissan ödmjukeliga på hand, gick sammaledes till dem alla, och war ingen så ringa tjenare bland klosterfolket, att ju Drottningen förödmjukade sig för honom och kyste hans hand. En af bröderna, som icke war prest, hade för sed att wid sådan intagning räcka handen höljd af manteln. «Ingalunda,» sade Drottningen, «utan räck du mig din bara hand, ty jag är nu worden din syster!» Häraf blef Margareta mycket berömd af de andeliga och klosterfolket såsom en botfärdig och helig qwinna.

4. Huruledes Erik af Pommern bliswer till Konung tagen, år 1396, och hwad märkeligt sig tilldrager i landet under Drottning Margaretas regeringstid.

Under hela Konung Albrechts sjuåriga fångelsetid fortwarade den landsplåga, de Tyska lyckssökare dragit öfwer Swerige; och det är ingalunda utan skäl, som de gamla chrönikeskrifwarne warna mot utländska mäns emottagande i landet, emedan de goda och rättskaffens medborgare i ett land icke gerna lemna sitt hem, men de, som för brott eller wanfrejd ingen trefnad hafwa i sitt fäderneland, merändels åro de, som på okänd ort söka sin lycka, och, når de der kommit till magt och rikedom, wisa de snart sin onda natur samt bliswa det folkets plåga, som dem emottagit. Fordom hade Swenska bonden förswar af sin Konung; nu war ingen Konung i landet. Tyskarne, Gäste- och Fetalie-bröderna gingo stolta i sina wapen; de rika Swenska Herrar på sina slott och borgar med sina hofmän och tjenare gingo bewäpnade, och midt ibland dem gick Swenska bonden wärnlös och wapenlös, såsom får ibland ulfwar. Männen, som skrifwit om denna tid, säga wäl, att lagskipningen

afstadnat, och domare-ämbetena blefwo obesatta; men af gamla dombref synes, att Lagmännen höllo både räfstetingen och häradstingen wid magt, och, der god Lagman fanns, hade folket ännu hägn och beskydd af sin goda Lag.

I Drottningens hof uppfostrades en son af hennes syster och Hertig af Pommern. Honom ämnade hon till Konung öfwer de tre nordfolken och kallade honom Erik, emedan det namnet warit dem mest kärt ifrån forntiden. Året efter, sedan K. Albrecht war lösgifwen, och Margareta kommit i full besittning af Sweriges konungadöme, kom hon wid midsommartiden till Skara med denna systerson, som då war fjorton år gammal och i Norge redan till Konung tagen. Rikets Råd och Herrar woro der församlade och förmåddes mest med hotelser att wälja Erik till Konung. Derifrån begåfwo de sig till Upsala, och wardt, Söndagen näst efter Magdalenedag (22 Juli), Erik ställd på Mora-sten och för Konung utropad enligt gammal sedwänja. Derefter red den unga Konungen sin Allrikesgata (Allriksgata), men kom på höften till Nyköping, der Drottningen höll hof och rådslog med rikets Herrar. Då kommo många af de gårdar, bergwerk, slott och fästen, som Bo Jonsson innehaft, åter under Sweriges Krona. Härefter utgick Drottningens bud till alla de tre nordiska riken, med kallelse till det största rikesmöte, som någon tid hållits i norden, att, följande året wid Trefaldighetstid, ombud af Biskopar, Rådsherrar och allmoge från alla de tre rikena skulle samlas i Kalmar. På detta stora Allshärjarting blef Erik af Ärchebiskop Jakob i Lund krönt och smord till Konung öfwer Sweriges, Norges och Danemarks riken. De stora tankar, som från barndomen hade swäfwat för Drottningens sinne, att af de tre folken göra ett allena, skulle nu nå sin fullbordan. Hennes namnsdag (20 Juli) firades. Hon wille fira honom så, att det skulle spörjas till sednaste efterwerld. Hon sammankallade folkens ombud, och det stora beslut fattades och beseglades, som sedan kallades Kalmare Union, att de Tre skulle förbliswa Ett ewärdeligt. Hade Konung Erik, den unge, kunnat fråga, såsom den swanande ryttaren i Älleberg: «Är det ännu tid?» så hade han fått till swar: «Nej, ännu icke!» — Men en gång

når de trenne bröderafolken lärt förstå och älska hwarandra och åra sitt gemensamma ursprung med inbördes heder, då skall det gamla agget, som ärelystnaden och egennyttan fordom wäckte och underhöll imellan dem, glömmas, och ingen magt på jorden skall hindra folken att i kärleken sammansmälta till ett. Och, om då en Konungastam finnes i Norden det wärdig, skola de tre Folken komma och lägra sig uti deß skugga. Fordras då ännu en föreningsstrid, skola många nu sofwande riddare wakna.

5. Om älskogsrunorn Abraham Brodersson och Margareta.

En ung Swensk riddare, Abraham Brodersson af Halland, wistades mycket i Drottning Margaretas hof, och sägdes det om honom, att han mest af alla män warit henne kär. Hans fader war Herr Broder Asaresson på Kärr, och hans moder Holmfrid war af gammal Swensk ätt. Han war af en hög gestalt och kallas «den manligaste» af Konungens riddare. Bland fruar och jungfrur förde han sig höfwiskt och wann städse qwinnogunst; men aldramest blef han namnkunnig för den kärleks skull, som Drottningen sades bära för honom, så att han alltid låg i hennes hog, och landtfolket sjöng härom en wisa med omqwäde: «Hela skogen är full utaf Abram».

En dag, så förtäljes i en gammal klosterchrönika, kom Drottning Margareta till Wadstena från Norge resandes med några unga jungfruer, dem hon i klostret insatte. En utaf dem war ett skönt barn och, som det sades, af furstelig börd. Många trodde, att denna unga jungfru war en dotter af Drottning Margareta och Abraham Brodersson. Owiss är, huru härmed kan wara; men sanning är, att Drottningen gjorde riddaren till den mägtigaste och rikaste man i hela landet. Hon satte honom till höfwidsman öfwer de wigtigaste slott och fästen i Götalandet och gaf honom flera härader samt med hela Halland i förläning.

Detta misshagade högeligen Konung Erik, emedan denne fruktade de Swenska Herrars magt och lät sig af allt angelåg-

näst wara, att minska deras rikedom, på det att, når de en gång woro utarmade och fattiga, de så mycket lättare skulle kunna kufwas under hans enwäldsbehag. Och det wisade sig städse i hans regering, att det war de Swenskas frisinnighet och wana till att styras efter lag, som orsakade det hat och den hårdhet, hwarmed han och hans utländska fogdar sögo landets must och märg och förtryckte wårt folk. Han war deßutom girig efter gods och penningar och afundades Herr Abraham det mycka goda, denne åtnjöt af Drottningens ynnest. Sålunda wexte hans owillja till Riddaren hwar dag, tilldeß, en tid, når Herr Abraham i Holsteinska kriget war höfwidsman för Konungens krigsfolk wid belägringen af Sonderburg, lägenhet yppades för Konungen att med honom handla efter sitt onda sinne. Riddaren ställdes der inför en domstol, som skulle ransaka öfwer hans wisade försumlighet i belägringen jemte andra förbrytelser, dem han i Halland sades hafwa begått; men mest anklagades han såsom den der med trolldom och älfskogsrunor hade förwillat Drottningens sinnen och dragit hennes kärlek och hela hug till sig från Konungen och hennes andra undersåter. Der blef Abraham Brodersson dömd till döden och halshuggen utanför Sonderburg, twänne år före Drottningens död. Derföfwer förjde hon i alla sina återstående dagar och lät till hans minne bygga ett capell wid Lunds domkyrka, deruti själameßa hållas skulle till domedag för hennes och Herr Abrahams själar.

Det war folktro på den tiden, att en stark trolldom fanns, hermed genom djefwulens magt en man kunde så draga till sig dens kärlek honom behagade, att hon skulle trå efter honom och söka honom öfwer land och watten, ware sig natt eller dag. Att utöfwa sådan trolldom, kallades i hedendomen att «drifwa runor». Huru härmed tillgick, kan bäst förklaras ur af en gammal forntidssång

om Herr Peder och Fru Mattelilla.

Herr Peder han bad om Fru Mattelilla I fulla wintrar fem;

Den glädje mände honom aldrig hända, Hon wille honom swara i dem. —

«Hörer I det, skön' Mattelilla! Och will I wara min kära,
«Och alla de dagar, I lefwa må, Jag will Eder älska och ära.» —

«Min broder han tjenar i Konungens gård, Han är en ridda-
re så fin;
Wiljen I spörja honom till råd, Deß mindre blifwer sorgen
min.» —

«Jag will ej spörja din broder åt, Dertill har jag icke stunder;
«Men, will du göra som jag dig ber, Så möt mig i grönan
lunde!» —

«Och willjen I ej spörja min broder åt Och gifwa Eder der-
till stunder,
«Slått aldrig lefwen I så god en dag, Jag möter i grönan
lunde.» —

«Willjen I ej göra som jag Eder ber, Är det icke så Eder
willja:
«Då skall jag skrifwa de ramma runor Och så Eder åra för-
spilla.» —

Så skref han de ramma runor Och dref dem under Mattelil-
las skinn;
Och blodet sprang ut af nagelrot, Och tårar på hwitan kind.

Når han de runor hade skrifwit Och kastat Mattelilla till
hand,
Så steg han på sin snäcka Och seglade strax från land.

Och så det mände stå i år Och wål i wintrar tre,
Att aldrig någon henne glader såg, Hon tränade i alla de.

Det war stoltan Mattelilla, Hon sweper sig i skinn;
Så gångar hon i högan loft för fruer och jungfruer in. —

«Hel! Sitten I alla fruer Och jungfruer aldra först;

«Hwem will af Er med mig stända Och lida både nöd och luft?»

Och det war liten Kerstin, Hon swarade Mattelilla först:
«Jag will med Eder stända Och lida både nöd och luft.» —

Hon gick ut af sin faders gård, — Henne gick så mycket till mehn, —
Barhöfdad och barfotad, I silkesärk allen.

Hon gick sig ned till strande Och hade så mycken oro;
Sjelf gängar hon sig att styra, liten Kerstin till att ro.

Så seglade de den salta sjö Med sorg och mycken wåda,
Tilldeß de kommo till det land, Deröfwer Herr Peder månd' råda.

Wåktaren ständar på högan wall Och skådar ut så wida:
Der får han se stolts Mattelilla Och snäckan under henne glida.

Det war då den wäktaren, Tog öfwer sig kappan blå;
Så gängar han till högan loft, Inför Herr Peder att stå:

«Här äro twå höfwiska qwinnor Nu komna på wårt land,
Barhufwad' och barfotad' De träda upp på strand.»

Det war den unga Herr Peder, Han sweper sig i skinn;
Så gängar han i högan loft För sin kär' moder in. —

«Hel! Sitten I, Fru Moder, I är wäl swept i skinn;
«I helser wäl stolts Mattelilla! Hon är aldra käreste min.»

Herr Peder han gängar i gården, Han räcker henne hwitan hand:
«I warer wälkommen, stolts Mattelilla, I detta främmande land!»

«Och hör I det, Fru Mattelilla, I skall hwarken sörja eller qwida,

«I skall sitta skarlakan röd Och sofwa hwar natt wid min sida.»

Ännu lefwer i många landsorter bland folket tron på sådan trolldomskonst, och anses den såsom en hemlig kunskap, den blott de så kallade kloka ega. Den kallas nu att «wita» det år: trolla till sig, och har härutaf talesättet kommit, att om en, som är upptänd af kärlek till en qwinna, säges: «han är, såsom han wore förgjord, witter eller witad på henne». För sådan trolldom, öfwad icke mot Drottning Margareta allenaft, utan äfwen mot andra fruar och jungfrur, beskylldes Abraham Brodersson.

6. Slut på Sagan om Margareta Waldemarsdotter.

Ändock Konung Albrecht hade flera löften till de Swenska brutna än hållna, satt ännu det gamla föraktet qwar för den, sin lofwen swek, och sent lär Swenska folket glömma det gamla sedespråk: Mans ord är mans ära. Drottning Margareta hade från sin barndom och af sin fader fått annan lärdom. Hon hade med bref, namn och signet försäkrat de Swenska Herrar, att rikets ämbeten, slott och fästen skulle blifwa i deras händer, men gaf likwäl förläningarna åt utländska män och insatte på slotten Danska fogdar, som utarmade folket. Hon hade lofwat, att inga ofedwanliga skatter skulle påläggas landet, men pålade det sedan odrägliga skattebördor. Hon påbjöd en wiß penningeafgift för hwart creatur, som landtmannen egde; den skatten kallade folket, henne till spott, «Drottning Margaretas rumpskatt». På hwar bonde lades en mark örtug, som kallades Drottningskatten. För hwar rök, eller skorsten, skulle skattas en mark, som kallades «Stake-skatten», förmodligen deraf, att, i stället för spjäll, den tiden war ofwanpå skorstenen en lucka, som kallades lämm, och nedsläpptes med en lång stake. Många andra skatter lade hon ock folket uppå; men mest utarmande för landet war Gottlands-lösen, eller återbetalningen af den stora penningsumma, Konung Albrecht

till sista kriget, mot förpantning af Gottland, lånat utaf Korsherrarnes Hårmästare. Och, emedan dessa skatter lika utkrafvades af rikets Herrar och frälsemän som utaf allmogen, wexte owilljan mot Drottningen ju mer och mer; men, når de Swenska Herrar påminte henne alla de bref och löften, hon wid slottens emottagande gifwit, swarade hon gäckande: «Förwaren I wäl mina bref och signeten; jag skall nog förwara edra slott.»

Att Drottning Margareta lät sina fogdar förtrycka Swenska bonden, mißunnande honom den frihet öfwer sin torfwa, som han af urminnes tid egde, och derwid han satt tryggad af Lag, då deremot de Danska bönder sutto slafwar på sina bar och lifegna under sina herrar, det har hår i landet fläckat hennes minne. Men billigt prisas hon dock af många såsom wis och försigtig, i det hon nedsatte de Swenska Herrars högmod och regeringslust och straffade dem för det drottsmek, de begått mot de fromma Konungarne Magnus och Håkan.

Margareta hade fejd med Holsteinarne och låg en höst på sina krigsskepp utanför Flensborg; der blef hon död natten till Simonis och Jude dag år 1412. Hennes ben hwila i Roeskildes kyrka, der hennes bild i hwit alabaster ännu wisas.

Det samma året, natten till Korsets Upphöjelsehögtid, hade Drottning Margaretas barndomswän, den första Förestånderskan i Wadstena kloster, Ingegerd, aflidit. Ångerfull och botfärdig hade hon rest sig upp och högt bekänt sina synder i sista dödsminuten; derefter sjönk hon tillbaka ned på sin bädd, utropande: «O, Guds Moder, mildaste Maria, nu statt mig bi!» — tryckte wid denna bön ett kors med Frälsarens bild, som hon höll i sin hand, till sitt bröst — och dog.

7. Om Konung Eriks Giftermål och den goda Drottning Philippa.

Drottning Margareta hade utsett Konung Henriks dotter af England, Philippa, till Eriks brud och sex år före sin död affärdat sändemän från alla tre de nordiska riken, med

Sten Bengtsson, Sweriges Marskalk, till höfwidsman, att afhemta den kongliga bruden. Hon war ljus till ansedet, en liten och späd gestalt, samt blid och behaglig i umgänget. Om höstten firades bröllopet i Lund med lekar, tornerspel och riddareslag. Det wisade sig snart, att Drottning Philippa, ehuru klen och liten till wexten, dock hade ett wist och manligt sinne, och, så länge Konungen följde hennes råd, gick honom allting wäl i händer, och ingen klagan förspordes i hans tre konungadömen, emedan, hwarhelst något wåld eller orätt skedde utaf Konungens fogdar och befallningsmän, der kom stådse den goda Drottningens bemedling och hjelp imellan, och ingen tyckte sig befogad att klaga öfwer de willkor, hon förelade.

En gång kommo Konungens fiender för Köpenhamn med en stor sjömagt, den tid han icke wäntade något anfall. Då fruktade sig Konungen för deras stora öfwermagt och flyddeundan till Sorö; men Drottningen blef qwar i staden, och med uppmaning till mannamod och tappert motstånd ingaf hon krigsfolket dubbel styrka, och genom det förtroende, hennes förstånd och närwaro ingåfwo, samlade hon alla unga män i staden, hwaraf förswarshåren och fördubblades. De frimilliga så wäl som krigshöfdingarne gingo glada under hennes befäl till striden såsom till ett tornerspel, och alla fiendens anfall blefwo manneligen afslagna. Det spordes inne uti staden, att fienderna hade tagit mycket salt om bord på skeppen till insaltning af all den boskap, de ämnade taga i staden och på landet omkring: att häröfwer gäckas med dem, ledde några unga män fram en ko på det bröstwärn, de byggt mot hamnen, ropande, att de skulle komma och taga, om de det kunde, «ett enda hår af kons swans». Med oseger och wanära måste de sålunda draga hem igen.

En annan tid, under Konungens frånwaro i främmande land, wille Drottningen försöka krigslyckan och gick med en stor krigsflotta mot de Wendiska städer; men en storm dref alla skeppen in uti en wik, der de ledo ett swårt nederlag, så att flottan förstördes, och mycket folk gjordes till fångar. När Konungen kom hem, blef han häröfwer så högeligen förtörnad, att

han med hugg och slag hårdt misshandlade sin olyckliga Drottning. Derefter wille hon icke mer lefwa i den onda Konungens hof, utan gick in i Wadstena kloster, der hon tillbragte med lugn sina öfriga lefnadsdagar och beredde sig en graf. Ifrån denna tiden wek både lyckan och folkets kärlek från Konungen, som rasade fram i oförstånd och öfwerdåd.

8. Om folkets tillstånd, lagskipning och hushållning i Konung Erik d. XIIIte tid.

Unionskungarne förtryckte alla sina undersåter i de trenne riken, men hatade dock mest de Swenska. Det kom sig deraf, att de Danska och Norska bönder woro wande att lida och med tålamod fördraga sina enwäldsherrars ok; men de Swenske äro af gammalt wana wid lag och frihet och gifwa sig sent till freds, med mindre de få njuta rättwisa. Att bringa de fria Swenska adelsmän i fattigdom medelst tunga skattebördor och swåra krig, tyckтes derföre de utländska Konungar wara det bästa medlet att få dem ifrån deras frihetsdrömmar; men Konung Erik och hans efterträdare fingo snart erfara, att Swensken också waken drömmer sådana drömmar med swärd i hand. De, som icke skådat in i Swenska folkets allwarliga hjertan, förstå icke detta, och ofta har blifwit sagdt, att det är ett hårdt, otacksamt och trolöst folk; — sent lär dock hända, att någon kan wisa, det god Konung, som låtit folket tillgodonjuta laglig frihet och rätt, ändock han med stränghet skipat lag, saknat hyllest och kärlek. Men Konung Erik wille icke lida någon annan lag än sin egen willja, lade tyngre skattebördor på landet, än det mågtade bära, och den penning, han sjelf skonade, blef hans giriga fogdar till rof.

Frälsemännen plågades af Konungen med ständiga krigsrustningar, till dem de ingen hjelp fingo af Kronans ingåld. Alla wårar utsände han hårpil, förde krigsfolket på skepp till fiendeland, och måste de sjelfwa förse sina skepp med spisning och krigsförnödenheter samt kommo hwar höst fattigare hem, utan winning och seger. Såsom Konung Erik Wädenhatt alltid hade god bör och wind, så hade Erik af Pom-

mern motwind eller stormar, ehwart han wände sina segel, och, når hans sjöfolk ledo skada eller hungersnöd på hafwet, hade de ingen undsättning att wänta från Konungen, ehuru de Swenska skeppen alltid ställdes i främsta slagordningen, når «pilstämma» hölls, och swärden pröfwades. En sommar lågo Swenska skepp i Öresund syßloldsa allt in på höften. Då Konungen icke lät skeppshöfdingarne weta sin willja, och lifsmedlen började taga slut, drogo många hem igen; men de trognaste lågo qwar, i förmodan att Konungen kunde behöfwa deras bistånd wid någon förrättning. Slutligen kom hungersnöd och dertill så swåra höststormar, att skeppen slogos sönder mot klipporna, och folket bergade sig, en del på Skånska stränderna, en del på Saltholmen, och skulle hafwa förgätts af hunger, så framt icke den goda Drottning Philippa, som derom fått kunskap, sändt dem lifsmedel och undsättning. För sådan huldhet blef hennes minne hos de Swenska i wälsignelse, och folket fördrog den onda Konungens hat och orättwisa med tålamod, så länge hon stod såsom skyddsängel wid hans sida.

När de Swenska odal- och frälsemännen blefwo härtagna och fångar, wille Konungen aldrig gifwa för dem lösen, utan sutto många hela sju åren i fångenskap. Hemmawarande wänner och anhöriga sålde då ofta deras gårdar, eller lades allt för stor tunga på deras landtbönder till deras Herrars lösen, så att många stamgods gingo den tiden från de fordom rika ätterna, och många bönders hemman kommo i ödesmål. Då utkrafde Konungen de ödelagda hemmanens skatt af de bönder, som qwar sutto på sina gårdar, och bjöd, att hwart härad skulle answara för utskylderna gemensamt. Detta och många andra onda råd gaf en Dansk man, wid namn Henrik Königsmark, som denna tiden war Konungens wän och rådgifware.

Ett minne af Konung Eriks regementstid hafwa wi ännu i landet; det låter icke mycket hedrande, men war dock nyttigt: han war den förste, som utefter landswägarna lät anlägga krogar, hwaraf sedan wåra gästgifwaregårdar hafwa uppkommit. Men det goda, som stadgades till landets upp-

hjelpande och förkofran i hushållning, åkerbruk och trädgårdsförsel, witmar, att förståndiga odalmän och folkwänner funnos i landet, som tillika med Lagmännen på räfftetingen arbetade för deß wäl och sjelfbestånd. På ett sådant ting, finna wi af gamla handlingar, hade Lagmannen öfwer Smålanden med allmogens ja och samtycke afslutat, det hwar landbo skulle humlegård och trädgård anlägga, samt årlig byggnad och gårdesgård honom åläggas. Der wardt ock förordnadt om fruktträds hägn och skogarnas wård. Sålunda war icke allt så illa i landet, fastän deß reda penningar, silfwer och guld fördes till Danemark af rofgiriga Konungar.

I hedendomen war en af Konungarnes hedersbenämningar «guldutdelaren hin milde», och låg girighet wäckte förakt hos folket. Margareta och Konung Erik hade wäckt deß hat och afsky genom oärlighet och omättlig törst efter penningar. En ewärdelig skamfläck fäste i synnerhet Drottningen wid sitt namn genom ett rån, som hon på öppna landswägen anstält, hwarmed sålunda tillgick. Ärchebiskop Henrik Carlsson, bördig från Wärend, kallas i chrönikorna «en penningegömsker man» och hade samlat stora rikedomar. På en wacker udde i Enköpingswiken, mellan Swennegarns och Grönegarns täcka stränder omgifwen af skog och wackra ekelundar, hade Biskopen sin gård Mariaborg, der nu Haga är beläget, och der ännu ett torp eger qwar namnet Mariedal. Det är en sägen i bygden, att der warit ett kloster, och styrkes denna sägen mycket deraf, att wid anläggning af Haga trädgård en begrafningsplats derstädes blifwit funnen och inom den en biskopsgraf. Liket hade warit wäl förwaradt, och på deß bröst ett biskopssmycke med många dyrbara ädla stenar infattadt, samt under deß högra hand en bok med silfwerpärmar och i hörnen prydd med stora demanter. Det säges, att boken ännu skall finnas hos någon af den Wrangelska ätten; men biskopskorset såldes i Köpenhamn, och skola de wackra klockorna i Swennegarns kyrka för deß wärde blifwit köpta. Det är ock bland folket en sägen, att för de skatter, som i kyrkogården blifwit funna, det stora stenhuset på Haga blifwit uppbygdt öfwer grundmurarna, der

fordom den gamla klosterkyrkan stått, samt att biskopen blifwit der i klostergården begrafwen; men skatten, den han till Uppsala Domkyrka testamenterat, och som uti en stor jernbeslagen kista war inlagd, tog Domprosten Herr Johan och satte på en wagn samt sig sjelf ofwan uppå kistan, att sålunda i säkerhet föra henne till domkyrkan. Men Drottningen hade sändt sin fogde att lura på Herr Johans färd, och, när han kommit ett stycke på wäg till Örsunds bro, öfwerföllo honom de utsände, kastade Prosten af kistan och röfwade henne bort med all skatten och de klenodier, derinne förwarades. En annan berättelse härom i chrönikorna, såsom skulle detta bortröfwande skett mellan Biskopshuset och Domkyrkan i Uppsala, synes oß mindre trowärdig. Af sådan oredlighet blefwo Drottningens och Konung Eriks namn mycket föraktade här i landet, och i chrönikan läses om Margareta denna minnesskrift: «Danskarne wördade henne såsom en gudinna; men de Swenske höllo henne för en helfwites pina».

9. Om Konung Eriks färd till Jerusalem och hans fångenskap.

Nu tyckte sig Konung Erik hafwa mången ond gerning och öfwad orättfärdighet på sitt samwete. Om han tänkte på att göra syndabot, eller eljest något annat råd låg härunder, kan synas owiß; men han företog en pilgrimsfärd till heliga landet och Jerusalem. Som han hade hemma i landet många fiender, funnos ock ibland dem de, som önskade, att han sent eller aldrig måtte återkomma, och deßa utsände till Turkarne ett conterfej, Konungen så likt, att de derpå igenkände honom, når han kom bland pilgrimerna, och togo honom till fånga. En stor lösen för sin befrielse ur slafweriet hos Turken måste han då betala och kom så hem igen, ingalunda bättre Konung än han for bort.

Mycket mißaktad blef ock Konungen för den sköna Cecilias skull, den han hade tagit till «slagfredswif»; så kallades fordom en qwinna, som, utan att wara rätter hustru med lag och wälsignelse, gifwit sig uti mans wäld. Cecilia klädde

sig såsom de förnämligaste fruar i landet och mötte en gång, åkande uti en grön karm, utom staden den Danska riddaren Olof Axelsson Tott. Han helsade henne, aftagande sin hatt, såsom höfviska riddare plägade helsa ärbara fruar; men längre fram på wägen sporde han, hwem det war, och blef så wred, att han for tillbaka, kullstjelpte karmen och slog henne några slag med sin käpp, sägande: «Din lösaktighet skall kosta din Herre Danemarks rikel» Detta sannades ock några år derefter, då folket icke längre wille lida att styras af en oskälig Konung.

10. Om Konung Eriks Biskopar.

När Biskop eller Ärchebiskop afgick, skedde wal af hans efterträdare på det sätt, att Capitelmännen genast sammanträdde i domsalen och utnämde den de funno wärdigast wara till biskopsstafwen. Erhöll sedan den sålunda utkorade stadfästelse på detta wal af Påfwen i Rom, så war han lagwalder Biskop. Men Konung Erik bekymrade sig föga om de lagar, han med sin Konunga-ed utlofwat hålla, utan förde ref tid efter annan de män, som Capitlet walt till Ärchebiskopsstolen, och tillsatte andra, honom behagligare. En ibland de owalda och af Konungen tillsatta Ärchebiskopar, som ock byggt stenhuser på Arnö och Biskops-Tuna, het Jöns Jerechinsson. Han war en ond man och utöfwade mångahanda laster; men mest blef han hatad för det wåld, han öfwade mot Abboten Johan Ingemarsson, till hämd för ett anklagelsebref, det denne skrifwit till den Romerska Stolen. Derom förtäljes sålunda: I Swartmannaklostret i Stockholm sutto munkarne glada kring sitt goda bord i klosterſalen, klockan sju en afton. Win och kräseliga rätter felades icke wid sådana måltider. Der satt ibland dem, såsom gäst, till bords förenämde Herr Johan, Abbot af Uppsala, då dörren hastigt slog upp och Ärchebiskop Jöns inträder i salen med sina tjenare, alla wäl bewäpnade. Klosterföreståndaren gick i dörren Biskopen emot, men hans tjenare trängde hastigt fram, och en af dem anföll Abboten, ropande: «Sitter du här, wär Ärchebiskops förrädare

rel» — De gåfwo honom derefter fem sår i hufwudet med fe-
na dartar, släpade honom wid håret ut på kyrkogården samt
ymkring gatorna till Korntorget, der en behjertad man af den
församlade folkhopen utaf medömkan sprang in bland de be-
wäpnade och tog abboten ur deras händer, förande honom till
klostret igen. Sjelf hade biskopen följt sina knektar till Korn-
torget och uppåggat dem till denna gerning. Herr Jöns blef
slutligen efter dom och ransakning från ämbetet dömd, men
genom Konungens bemedling åter satt till biskop i Skalholt
på Island. Men de Isländska bönderna kunde till slut icke
längre fördraga hans girighet och orättwisa, utan samlade sig
och öfwerföllo och dräpte honom, hwarefter de stoppade ho-
nom, inbunden i en säck, ned i Bruarå-en. Detta tilldrog
sig året före befrielsekrigets utbrott i Sverige mot Konung
Erik.

Tynnilsö är en gammal biskopsborg på en ö i Mäla-
ren, gent öfwer från Strängnäs. Der höllo Biskoparne i detta
stift fordom sitt hof med riddare och bewäpnade tjenare. I
Strängnäs hade en gång capitlet utwalt en biskop; men Kon-
ungen intalade lagwalda Ärchebiskopen Andreas att afstå
Uppsala för Strängnäs, hwaraf han blef kallad Smek. Men
capitelmännen derstädes wille icke mottaga honom. Då drog
Andreas ut af Tynnilsö med sina knektar och ryttare och wann
seger öfwer sina motståndare. Så uppkommo twister, orolig-
het och inbördes krig för Konungens biskopars skull, som me-
stadelen woro utländningar och dertill giriga och lastfulla. Den
sista af hans mot lag och sed insatta Ärchebiskopar het Thor-
lak. Han tog flykten wid landtfolkets uppresning mot Kon-
ung Erik och stal med sig en fingerknota utaf Sanct Eriks
ben, men fick sådan storm och motwind, att skeppet icke kunde
komma ur skären, förrän han med ånger och stor wördnadsbe-
gifwelse återställde den heliga lemningen till deß rum. Då fick
han god wind och seglade sina färde.

Konung Eriks biskopar blefwo af de infödda andeliga och
landtfolket ansedda med förakt, såsom de der genom orätta
herren woro ingångna i fårahuset, likaså af folket, emedan de

woro redskap uti Konungens händer och tycktes dertill allena wända sin hug, att rikta sig sjelfwa och Konungen samt att föra penningar och dyrbarheter bort utur landet. Men efter Herr Jöns, som blef sänkt i Bruarån, kom åter en lagwald infödd Biskop, minneswärd deraf, att han i lilla biskopsgården byggde nuwarande Gustavianska Lärohuset till biskopshus, med en betäckt gång öfwer till Domkyrkan. I runda tornet i Helsingborg hölls i hans tid ett Herremöte, der Konungen war närwarande och påstod Konungs och Kronans rätt till skatt af det andliga frälset och Kyrkans landbönder. Men Ärchebiskopen satte sig strängeligen, så i detta som i flera andra mål, emot Konungen och yrkade jemwäl deruppå, att Biskoparne skulle sitta näst Konungen i Rådet samt i hans frånwaro ega att riket styra. Alltför mycket wexte ock i denna tid de andeligas magt och Roms herrawälde i Norden.

11. Om Konung Eriks fogdar och folkförtryckaren Jösse Eriksson.

Öfwer Wenerns böljor, icke långt ifrån den lilla ö, på hwilken fordom det gamla Agneholms slott warit beläget, och ombrusade af den ström, som faller ur Gullspångs ån ut i sjön, höja sig några stenar, hunger- eller fängelse-stenar kallade af folket i bygden. Om deßa stenar berättas, att en elak Herre, som rådt för borgen och kringliggande landet, på den utsatt fattiga bönder, som icke kunnat betala den åskade skatten eller welat klaga sin nöd för Konungen, då borgherren röfwat deras gods eller bortfört deras hustrur och döttrar. Der sutto de bundna, ofta nakna, med hungerns fasansfulla drag på sina anleten i frost och köld, tilldeß de lofwade att böja sig under sin plågares willja och behag. Detta är ett minne af Konung Eriks fogde, Anders Nilsson, som innehade Agneholms slott och Axewalla och war denna tiden Westgötabönderna plågoande. Efter den gamla borgen äro nu inga andra lemningar än det grus, som gömmes under den gröna gräsloffwan. Några fiskarebodar stå nu, der slottet fordom stått, och af deras inwånare får wandraren höra sagan om fängel-

sestenarna, dem de ock gifwa namnet plågan och utwisa i strömmen.

Det berättas, att icke allenast Konungen sjelf, utan ock åtskilliga hans fogdar, ja, till och med hans egen biktfader och hofprest, på hedniskt wis gingo till wikings och idkade sjöröfweri, då de icke blott oroade köpmansskeppen på hafwet, utan ofta gjorde landgång och borttogo bondens creatur af marken och födan ur hans bod. Fyra sådana uppenbara sjöröfware woro Konungens fogdar, insatte på hans slott, att indrifwa skatten af tilliggande landet. Men namnkunnig framför alla Konung Eriks fogdar war en Dansk Höfwidsman på Westerås slott, Jonis Eriksson, den folket gemenligen kallade Jösse Eriksson. Han war Konungens Befallningsman eller, som det då benämdes, «Konungens Fogde i Westmanna och Dalom». Men Dalkarla-folket är af en rätt gammal Götisk stam och af alla Swenskar det senfärdigaste till att ombyta klädebonad och seder. Till största delen hafwa de af urminnestider warit fria odalborna män och Husdrottar, ändock en ringa torfwa warit hela deras område. Swårt lärer blifwa att finna på jorden ett folk, förnöjdt wid så tarflig spis som Dalkarlen. Hans förnämsta rikedom är friheten, ett förnöjdt sinne, en sund kropp och arbetslust. Dalkarlens frimodiga lugna anseende, hans redliga trofasta «Du», dermed han helsar alla, wore det än sjelfwa Konungen, göra hans tilltal behagligt för de i hjertat Swenska, emedan det är ett minne från wår folkstams gyldene tider. Han är benägen till sång och dans, änskönt han i sjelfwa dansen ser mycket allwarsam ut, och fällan kommer han så trött af sitt tunga arbete, att ju, om nyckelharpan eller bockhornet höres, han med dans slutar sin dag. För trohet mot sin Konung äro Dalkarlarne i wåra sagohäfder mycket omtalade, och af denna trohet kommer, att de i det längsta tålmodigt fördragit Konungens fogdars rofgirighet och förtryck; men, när de tyckt sig nog länge lidit orättwisa och wåld, hafwa de såsom frisinnade män endrägteligen rest sig upp mot förtrycket och sökt hämd på dem, som kränkt frihet och rätt i landet.

På sådant sätt hade den Danska fogden Jösse Eriksson

i långlig tid med utpreßning af odrägliga skattebördor, wåld och oråttwisa plågat Westmännen och Dalfolket. Hans tjenare och underfogdar sutto på kungsgårdarna, derifrån de foro kring landet med wäpnad hand, till att werkställa Höfwidsmannens befallningar. Jämmer och förskräckelse kommo städse med deßa män till by's. Oerhörd grymhet öfwade Jösse genom deßa sina tjenare. Behagade honom något i bondens bo, war det än hans hustru eller dotter, så bortröfwade han dem och lät föra dem till sitt slott. Djerfdes någon frimodig man sätta sig emot hans willja och begär, så fasttogs han och mißhandlades med trug och slag, ofta till döds. Beryktad mycket omkring landet blef hans grymhet af det osedwanliga sätt att plåga folket, så att deruti war både hån och smärta; såsom den straff-åtgärd, som kallades «att röka bönder», då de upphängdes i rök, wid pålar fastbundna, hwarwid många satte lifwet till. De bönder, som blifwit så utarmade, att de inga dragare mer egde till arbetet wid kungsgårdarna, blefwo sjelfwa spända för plogen och drifna med piskor att den drago. Deras hustrur spändes för hölassen, hwarwid icke en gång de, som hafwande woro, skonades, och föllo många utaf dem ned under det tunga arbetet och framfödde döda foster.

Helsingarne ledo samma nöd och förtryck under en hård fogde på Faxehus; och sent blefwe att uppräkna alla de plågare, Konung Eriks hat och ondska mot de Swenska hade satt öfwer landet. Men Dalkarlarne woro de första, som mellan sig började att klaga all sin nöd och jämmer. Ehwar de samlades, på kyrkowall eller ting, spordes inga andra tidender än de sorger och oförrätter, hwar och en lidit och dagligen led utaf Jösse Eriksson; och, såsom wanligt är med en uppretad folkhop, inan hämdbeslutet hinner fattas, änskönt lidandets mått är fullt: de ondgjordes, lupo omkring bygden med jämmer och klagomål, förbannade och hotade. Till Herr Jösse afsändes ock bref med ärlig tillsägelse, att han icke kunde wara säker om sitt lif, derest han wågade sig upp i Dalarna, emedan de ämnade utkräfwa blodig hämd för allt deß ofog, de utaf honom lidit hade. En jäsande oro förspordes i allt landet. Dalkarlarne skäfte sina pilar och togo fram sina

goda stålbågar. En wis och förſigtig höfwidsman friades dem allenaſt, för att börja befrielſekriget.

Andra Capitlet. Här förtäljes om befrielſekriget under Engelbrecht Engelbrechtsſon, Erik Puke och Carl Knutsſon Bonde.

1. Dalkarlarnes förſta uppreſning under Engelbrecht Engelbrechtsſon (om höſten 1433).

Ändock ſå förhåller ſig med Dalkarlarne, ſom med det öfriga Swenſka folket, att de äro ſenfärdiga till att bryta landsfred och undſäga lagwald öfwerhet ſin tro, tyckas dock de minſt kunnat lida inkräktning af ſin ärfda frihet och ſin rätt att ſtyras efter Sweriges gamla Lag. Derföre, när Konungarne med orättwiſa och wåld länge trotſat folkets långmodighet, woro Dalkarlarne merändels de förſta, att taga till wapen för frihet, lag och rätt. När nu uppe i Dalarna ſpordes, att folket i alla landſkapen, ſåwäl ſunnan- ſom nordanſtogs, ledo ſamma förtryck af Konungens fogdar och andra ofickliga ämbetsmän, ſärdeles domare, om hwilka folket i ſina klagomål ſade: «med ſådan rätt, det till ämbetet komme äro, ſådan rätt hafwa de ock gjort oß», — ſå uppbådades allt folket derſtädes till ſtämma och rådplägning, och wardt ſå beſlut fattadt att uppſöka en behjertad och förſtändig man, den de kunde ſända med ſina klagomål till Konung Erik i Danemark, och ſom, dereſt Konungen hädanefter ej ſam hittills nekade dem rättwiſa mot deras förtryckare, wore ſkicklig att blifwa deras höfwidsman i det befrielſekrig, de då ämnade begynna.

Wid Kopparberget i Dalarna bodde en man, ſom het Engelbrecht Engelbrechtsſon. Han war en friboren Swenſk odalman i ſin bäſta ålder och hade i ſin ungdom uti

främmande herrars hof blifwit wäl öfwad i wapenlekar och ridderliga seder. Ett hurtigt och frimodigt Dalkarlaskick och oförfäradt sinne gjorde hans utseende behagligt, ändock han war liten till wexten. I Dalallmogens stora folkförsamling blef han, såsom känd att wara en wis och försigtig man, utkorad till höfwidsman. Engelbrecht war en folkwän och hade länge sett med sorg och harm sina landsmäns hårda förtryck och de utländska herrars samwetslösa framfart, hwadan han ock nu, utan att betänka sin egen fara, åtog sig det swåra wärf, att ettdera skaffa sitt folk rätt, eller ock utkräfwa hämd af deß förtryckare.

I Konung Eriks rådsal inträder en dag den frimodiga Swenska bergsmannen. Det underliga allwaret på den lilla Dalkarlens fria panna, kring hwilken föll å ömse sidor ned på axlarna efter den tidens bruk ett lockigt hår, hans djerfwa frimodiga öga och wärdiga skick drogo till honom allas blickar, då han med hög och klangfull stämma framförde folkets käromål mot Konungens fogdar, det han wid sitt eget hufwud utfäste sig att med bewis styrka. Engelbrecht erhöll då goda löften, att folket skulle ske rättwisa, samt ett bref till Swenska Rådet att granneliga ransaka, särdeles om Jösse Erikssons förhållande. Men, så snart Engelbrecht war borta, stego Jösse Erikssons wänner fram, och, ändock han af Swenska Rådet blef dömd saker till allt, hwad mot honom käradt war, fick han sitta ostraffad qwar på Westerås slott, att än hårdare plåga folket i Westmanland och Dalarna. Andra gången for Engelbrecht till Danemark och bar inför Konungen folkets klagan, men bortwisades med tillsägelse, att aldrig mer komma för Konungens ögon. «Ännu en gång torde jag wäl få lof att komma igen», sade Engelbrecht, i det han skyndade bort och hem till sina betryckta landsmän med deßa tidender. Man ur huse gick folket ut af Dalarna mot Westerås, och hade detta säkerligen warit Jösse Jutis sista dag, om icke Swenska Rådsherrarne kommit imellan afsatt honom från fogda-ämbetet och lofwat folket rättwisa och beskydd. Engelbrecht höll då med Rådet; upprorshären upfästes, och hwar drog hem till sitt igen. Då insattes en

ven fogde på Westerås slott; men Engelbrecht skulle blifwa höfwidsman öfwer Dalarna.

Detta skedde wid Midfastan; men snart spordes uppe i Dalarna, att Konung Erik, wred öfwer folkets uppresning och Jösse Eriksſons affärdande, aktade hämnas med än hårdare åtstryck och nya fogdars ditsändande, hwadan Engelbrecht, efter det han nu erfarit, att Konungens sinne icke stod att böjas till det, som rätt och billigt war, wid midsommarstiden upphäfde åter Dalkarlahären. Så började med allwar det förra befrielsekriget.

1. Om Engelbrecht Engelbrechtsſons första strider och om de slott och fästen, han intog och förstörde (1434).

Wandraren i wår landsbygd möter ofta grushögar och lemlemningar, dem sägner om folkwännen Engelbrechts strider lemnat åt efterwerldens minne. De äro mestadels anlagda af de utländska Konungarne till förswar för deras fogdar, dem de tillsatt, för att plåga och utarma landet, och som så wäl behöfde gömma sig inom windbryggor, wallar och murar för det plågade folket. Likasom bönderna uppsöka och utdrifwa rofdjuren ur deras kulor, så drog Engelbrecht med sin Dalkarla-hår omkring landet, att drifwa Danska fogdar ur deras näſten, dem han en del lemnade i trogna Swenska mäns händer till rikets framtida förswar, men en del förwandlade till grushögar, att icke folket ännu en tid kunde komma att plågas af deras innehafware eller med deras underhåll och byggande betungas.

På en liten holme i Dalelfwen utwisar landtfolket under gräswallen upphöjningar af underliggande grushögar och murar, förtäljande: «Här har fordomtima bott en ond man, som sände bönderna för plog och harf; men den frimodiga Engelbrecht -ref den gamla borgen ned till grunden.» Wid klart wäder synas ännu under wattnet lemningar efter murar och windbryggan, som förenat holmen med fasta landet. Borgen kallades Borganäs och war den första, som Engelbrecht intog. Det war midsommardagen, befrielsehären kom för

Borganäs; men underfogden Wale, den Jösse Eriksson derstädes insatt, hade rymt undan, emedan han wäl wiste, att han icke hade särdeles godt utaf bönderna att wänta.

Härifrån drog Engelbrecht ned åt Westmanland, tilldess han kom för Köpinga-hus, en gammal borg, fordom byggd wid ån, till stadens försvar mot Esters och Ryssars infall i Lögaren. Dit hade Johan Wale flytt från Borganäs, men spordе icke förr Dalhärens antågande, än han steg till häst och red som fortast han kunde till Almar-Stäk. Då intog Engelbrecht Köpinga-hus och ref det neder. Länge hafwa der i scholgården wisats twänne jernportar, efter sägen från gamla slottet, och en jernplåt, hwarå stod: «Köpinge-herne brändt anno MCCCCXXXIV». Här woro Westmanländningarne Engelbrecht till mötes, och höll han ting med dem, då de «prisade Gud, att de upplefwat den dagen, de kunde hoppas befrielse, och lofwade bistå honom med lif och blod». — Till alla de Rådsherrar, riddare och rika odalmän, som i denna bygd hade sina slott och gårdar, skref han härifrån bref, att komma sig till mötes i Westerås, dit kosan ställdes ifrån Köping.

Sanct Jlians-hus kallades det gamla Westerås slott, det Biskop Jlianus byggt på backen wid Swartåns utlopp i Lögaren och så kallat efter Westmanländningarnes skydds-helgon. Derföre skedde ock i deßa bygder eder och förpligtelser i detta helgons namn, och läsas ofta i slutet af gamla dombref deßa ord: «Swa hjelpe mig Gud, wår Fru och Sanct Jlian». Förhatadt hade detta slott blifwit folket för Jösse Eriksons skull; men han hade längesedan begifwit sig derifrån med alla sina samlade skatter och tänkte till slut få lefwa med ro i Wadstena kloster, dit han flyttade och wann klosterfolkets stora wänskap och loford med rika gåfwor; dock blef hans frid derstädes ganska kort, emedan Östgötarne, så snart de hörde bondplågaren wara dit kommen, stormade till klostret och drogo honom derur samt släpade honom ömkeligen med sig till Motala, der de honom halshöggo. Hans kropp blef sedan begrafwen i Wadstena, der en minnessten efter honom finnes. På wägen mellan

Köping och Westerås mötte Engelbrecht den fogde, som då innehade Sanct Iliansthus, samtalade med honom och fick följande dagen slottet in utan motwärn. Bland de rikets män, som der woro Engelbrecht till mötes och alla förenade sig med honom till fäderneslandets räddning, war ock den gamle Upplanda Lagmannen Nils Gustafsson Puke. I denna redliga Swenska mannens händer lemnades Westerås slott, och blef han i denna bekymmersamma tid Höfwidsman öfwer Westmanland och Dalarna.

Westmännerna förstärkte nu Dalahären, och hwar dag öktes Engelbrechts fylkingar af tillströmmande folk, som wille styrka hans sak. Så drog han mycket manstark upp till Upsala, der rikets Råd jemte en stor myckenhet folk af Uppsweer och Nordlandsmän war honom till mötes. Der höll då Engelbrecht allhärdsting och eftergaf tredjedelen af skatterna för det året. Då gladdes folket i hoppet om befrielse från utländskt förtryck och undsade Konung Erik tro och huldhet.

3. Engelbrecht ingår förbund och wänskap med Erik Puke.

En ung höfwidsman i Nordlanden het Erik Puke. Han innehade fästet Korsholm i Österbotten på sin faders Nils Gustafssons wägnar. Det säges, att det wackra Roswik i Rekarna och Södermanland war hans fädernegård, och kan wäl förmodas, att han af Engelbrecht från ungdomstiden war känd såsom wän af sitt folk och sitt fädernesland, emedan denne i sitt nuwarande förehafwande walde honom till sin ställbroder och i bref uppmanade honom till deltagande i frihetsstriden, tillsägande honom, att från de Danska intaga alla Nordlanden och Österbotten med slott och fästen.

Erik Puke war frimodig och ärlig, såsom Engelbrecht, men icke så lugn och förfigtig, som denna Dalkarl war. Till gestalt war han högwext, mörklagd och hade hwaßa ögon, särdeles när han war wred, och märktes då, att hans sinne war lätt uppäggadt till hat samt föga betänksamt, då han wodde sig hafwa någon orätt till att hämnas. Icke mindre än Dalkarlarne hade Helsingarne lidit orätt och wåld af Dan-

ska fogdarne på Faxehus, som ock är Faxholms slott benämdt. Dem sände Puken en af sina goda krigshöfdingar, wid namn Elof Djeken, att båda dem till wapen för sin frihet. Man ur huse komme Helsingarne till hans baner och belade slottet. Mormeßodagen wid middagstid lät Elof kasta eld på borgen, då Danskarne, som å densamma woro, flydde till sina båtar, som låga wid stranden; men bönderna hade tagit bort båtarna och nedgjorde der så många, som ej kunde undsätta sig med flykten. Men om fogdarnes ondskap och det swåra förtryck, Helsingarne lidit, war diktad följande Folkwisa:

Det hände sig allt om Mariemeßedag
Och rätt om middagstid,
De skuto elden på Faxehus,
Att lågan stod änd' i sky.
(Faxehus ligger i swartom brandom.)

Det bor så mången man i Helsingeland,
Uti så storan wånda:
Fyra för ål och sex för harf
Och åtta för plogen stånda.
(Faxehus ligger i swartom brandom.)

De gingo sig ifrån Delsbo
Och intill Delsbo rå.
De höggo fläsket af knokarna,
Så långt de kunde nå.
(Faxehus ligger i swartom brandom.)

Tröster man i Regnsjö,
Sammalund' i Mo,
De togo deras båtar bort;
De kunde inte undan ro.
(Faxehus ligger i swartom brandom.)

Icke långt från staden Söderhamn i Helsingeland wisas ommet, der det nedbrända Faxehus warit beläget, och

minnet af deßa händelser förwaras i den så kallade Delsbo-Wisan, som nu till det mesta är förgäten.

1. Erik Puke intager slotten i Norrbotten och Finnland, hwarefter han reser att finna Engelbrecht.

En liten flod, som faller in i Ångermanna ån, kallades fordom Styre-å i Styrnäs Socken. Wid den floden wisas rummet, der en gammal borg, Styreholm benämd, en ländplågares näste i Norrbotten, warit belägen. Erik Puke intog aldraförst den borgen, fördref eller ihjälslog fogde och besättning samt förwandlade fästet till en grushög. Under det han sedan med sina Nordländningars tillhjelp befriade Österbotten från deß Danska förtryckare, sände han en fältöfwerste, benämd Johan Folkesson, till borgen Castellholm på Åland, att den belägga och intaga. En fru, wid namn Ina, hade borgen, med inkomsterna af det landet, utaf Konungen i förläning. Till Castellan på slottet hade hon satt sin son Otto Podebusch, som plågade Finnarne med mycket wåld och orätt samt kallade dem med förakt «duglösa kräk». Men, när han såg Herr Johan kringränna borgen med Finska bågskyttar, sjönk honom hastigt modet, och war han glad att med skälfwande tunga tigga sitt lif, mot slottets öfwerstemnande åt Herr Johan, som i sin herres, Erik Pukes, namn tog det i besittning. Få månader hade förflutit, och hela Uppswealand, Westmanland och Dalarne woro befriade genom Engelbrecht, och Puke hade rensat allt Nordlandet, Helsingeland och Finnland från utländningarne. Då ängtade Puke efter ett handslag af sin ädle stallbroder och drog ned åt Upplanden att finna Engelbrecht. På en stätelig häst red han i spetsen för sina tjenare, en hop wäl rustade Helsingar och Österbottningar, tilldeß han kom till Uppsala, der han af Engelbrecht blef med glädje mottagen. Allt folket gladde sig omkring sina ädla härhöfwidsmän, och sällan har att redligare Swenskt handslag blifwit gifwet än wid dessa mäns möte. Många menniskor förstå icke den fröjd, twänne ådana stallbröder erfara, när de, efter utståndna faror och

unga strider, omfamna hwarandra. Wi kalla det Swenskt, när uti nödens tid en man icke älskar sitt eget lif, men försakar allt, för att lyckliga och fria göra sina bröder och frälsa sitt fädernesland. Sådana män woro Engelbrecht och Puke. De sweko hwarannan icke, medan de lefde; men, sedan Engelbrechts lif blef förrådt, såg ingen Puke någonsin mer glad; och ofta tycktes hans sinne förbittradt utaf sorgen och hämden, såsom här framdeles skall förtäljas.

5. Andra året af befrielsekriget. Puken i Nekarna. Engelbrecht i Östgötaland. Wadstena möte (1434).

Engelbrecht wistades mest i Westerås och Uppsala, den tid Erik Puke kom ned af Nordlanden, och hade ofta rådplägningar med rikets Herrar om landets angelägenheter. Tidender inlupo från alla landsorter, att stor oro war ibland folket och mest der, som det mest war plågadt af de Danska fogdarne från slotten. Bönderna började sätta sin lit till Engelbrecht, och, der de wille utdrifwa en fogde eller nedrifwa ett röfwarnäste, sände han dem någon af sina män till deras anförande. Sålunda nedbröto Rospiggarne Östhammarhus, en gammal borg, som nära till denna stad warit belägen; och är nu blott en sågen om rummet, der han fordomtima stod. Bland Södermännerna hade höfwidsmannen på Gripsholms slott föranledt en uppresning. Uti den orten i Södermanland, som ligger till Lögaren och emot Westmanland, bodde, såsom här tillförne är sagdt, ett stridbart folk af gammal Götisk stam, som kallades Rekarlar, eller Rekar, det är kämpar, och orten Rekarlabygden, men nu «Rekarne». Deßa woro de första bland Södermännerna, som togo till wapen mot Konung Eriks höfwidsman, Hartwig Flög, på Gripsholm. Till deras biständ och anförande sände Engelbrecht nu Erik Puke, och stormade han manneligen emot slottet, så att fogden, som wäl wißte, att, dereft han komme i böndernas händer, skulle de sönderslita honom, skyndsammigen, med allt det gods han kunde berga, flydde undan och stände slottet. Efter den branden äro ännu i dag märken och spår.

Mellertid drog Engelbrecht med sin här till Stockholm och lägrade sig för stadsporten på Brunkeberg. Hans Kröpelin war höfwidsman på slottet. Han war en rättwis man, och hade ingen Swensk att klaga mot honom för minsta wåld eller orätt. Derföre wisade Engelbrecht honom all heder, når de kommo till samtals; men borgen, sade Kröpelin, wille han troget hålla Konungen till handa, emedan han af honom den emottagit. Dock skulle han, så framt icke undsättning kom före en wiß dag på hösten, lemna slottet i Engelbrechts händer. Emedan nu Engelbrecht wißte, att ingen Swensk man af denna fogde led något förtryck, och Östgötarne hätte ishöfde hans wärn och bistånd, åtnöjde han sig med denna dagtingan och bröt upp derifrån, skyndande med sitt krigsfolk öfwer skogarna ned i Östergötland, der han belade Ringstaholm med en hård belägring. Slottslofwen, — så kallades fordomdags slottsfogden, — war en beryktad sjöröfware, som från Konung Albrechts fångelsestid qwarblifwit i Swerige och nu war af Konung Erik satt öfwer slottet att plåga Östgötabönderna; hans namn war Henrik Styke, bördig från Mecklenburg. Engelbrecht tillsporde honom, om han wille uppgifwa borgen; men Styken swarade trotsigt och stormodigt: «Sent skall det hända, och icke utan strid, att du får detta slott». Då blef Engelbrecht wred och sade: «innom sju dagar skall jag draga dig här ut wid hårstret». Tillförne är nämdt, huruledes detta slott med en trebro ifrån holmen öfwer strömmen war med fasta landet förenadt. Framför bron lät Engelbrecht bygga en skärma, att betäcka sitt folk mot anfall ifrån slottet. Derefter lät han bygga ofwan i strömmen en flytande fästning, sådan man alldrig tillförne sett hade, med fem wåningar, eller skanswerk, det ena öfwer det andra. Han kallades Barfrid, och, når han war färdig, lät Engelbrecht besätta honom med krigsfolk och skyttar och så drifwa med strömmen ned mot slottet. När Styke detta erfor, började han rådas, att Engelbrecht kunde hålla ord med sin hotelse, och gaf fästet i hans händer, förbehållande sig allenast lif och gods, hwilket ock Engelbrecht, efterson han hwarken war girig eller blodtörstig, honom till-

städde. Men slottet blef den gången icke förstördt, ehedan det kunde wara ett wärn mot fienders infall ifrån hafsidan, utan lemnades i trogna Swenska mäns händer. Minnen af denna fejd äro en bergshöjd, der Engelbrecht lät uppsätta en wärdkur att bewaka redden och hwad sig tilldrog kring slottet, och som ännu i dag deraf kallas Kurberget, samt lemningar efter en skans på en äng wid Mokala.

Imellertid hade Rådsherrarne kommit upp till Wadstena från en färd, den de till Konungen företagit. När Engelbrecht det förnam, red han med ett tusende utwalda män af sin här från Ringstaholm och inträder så oförmodadt i deras rådplägning. Biskop Knut Boson i Linköping satt på främsta rummet i Rådet, medan Ärchebiskop Olof af Trögden wari Rom för sin stadfästelse skull i ämbetet. Knut war Konung Erics wän, men Engelbrechts hemliga fiende, och grannt kunde det märkas på hans anletes förwandling, när Engelbrecht inträdde, att dennes ankomst den gången war oläglig. Frimodigt steg Engelbrecht inför Rådet. Talande med oförskräckta ord om Konungens troldshet, sade han, att nu icke något annat medel wore till fäderneslanders räddning, än att underlåga honom tro och lydnad. Derpå swarade Biskop Knut med ett långt ordande om undersåtares pligter mot deras Öfwerhet, den af Gudi sänd är, och sade till slut: «Föga herrligt skulle det wara utaf oß, att nu bryta den trohetsed, wi honom en gång swurit, och, om wi för frid skull måste tåla mycket af wåra jemnlikar, huru mycket mer böra wi då hafwa undseende med en Konung, att icke ondt må bortmed hälften wärre, och stor ofrid dragas öfwer landet.» Då påminte Engelbrecht, huru många löften och eder wore af Konung Erik swurna, och alla spillda och brutna. «Tid är», — sade han, — «att skilja oß från deßa främmande män, som oskäligen behandla folk och land. Allt sedan den siste inhemske Konung Magnus Eriksson hafwa wi ej haft Konungar, utan tyranner, och skola wi nu, om jag får råda, alla underteckna ett bref till Konungen, deruti wi undsäga honom all tjenst och lydnad och skilja honom från konungadömet, — så framt han icke will sin ed hålla och lag stycka.»

När Biskop Knut samt med de flesta af Rådet nekade härtill, förgick Engelbrecht tålamodet, så att han lopp fram, grep den förskräckta biskopen om halsen och hotade att utkasta honom i den utanför stående folkhopen, der han säkerligen hade föga godt att wänta sig. Samma willkor förelade han ock de andra Biskoparne och Rådsherrarne, som twekade, att med honom göra ett till fäderneslandets befrielse. Då föll Biskop Knut till föga, hela Rådet fann, att Engelbrecht hade talat med skäl, och fogade sig efter hans willja. Då blef undsägelsebrefwet till Konungen skrifwet och af Biskoparne och alla närwarande af Rådet undertecknadt, samt ett påtitligt sändebud dermed till Danmark affärdadt. Derpå helsade Engelbrecht rådsförsamlingen, steg på sin häst och red med sina tusende ryttare tillbaka till Ringstaholm, der han genast bekom slottet, såsom förut omförmäldt är.

6. Engelbrecht Engelbrechtsson och Erik Puke draga med härsmagt omkring landet och intaga slott och borgar (1434).

Till Engelbrecht började nu folket sätta sin lit, såsom till en landsens fader, och styrde han med full myndighet konungadömet, så att ingen wågade sätta sig emot hans willja. Från Ringstaholm drog han för det fasta slottet Stegeborg. På en holme i Östgötaskären wid en wik, som går in från Östersjön mot Söderköping, wisas ännu murar efter den wäldiga borgen, som från Christendomens början gjort denna ort namnkunnig. Den stackars Danska fogden Johan Wale hade från Borganäs slott i Dalelfwen först tagit sin tillflykt till Köpingahus; men, när Engelbrecht snart kom efter dit, flyktade han hit till Stegeborg eller, som det i några chrönikor kallas, Stäkeborg. När Engelbrecht nu kom efter hit, fann Wale med förskräckelse, att ingen tillflyktsort mer i Swerige war säker för denna fogdjägaren, och uppgaf genast slottet, då han med sitt gods fick fritt draga utaf landet. Till Biskop Knut lemnades det sedan, och woro Biskoparne i Linköping derefter länge innehafware af denna ort.

I samma bygd, i den ort, som kallas Wiksolandet, låg en gammal borg, Rönö benämd. Fogden derå förjagades och borgen bröts till grunden neder. Men för deß mackra belägenhet blef på samma ställe i sednare tid ett härligt slott uppbygdt, der konungasöner bodde. Nu äro af all denna prakt blott en sågen och några grushögar qwar.

Mellertid sände Engelbrecht ut sina budskap till Östgötabönderna och stämde dem sig till mötes i Söderköping, dit han med sitt krigsfolk anlände från Rönö förstöring och tog sig någon hwila, under det han rådplägade med allmogen och sina män om rikets angelägenheter och utländningarnes utdrifwande ur landet. Det led mot hösten, och ännu war allt landet sunnanskogs ett rof för utländska fogdar, och folket led dageligen mycket af deras förtryck. Det kunde Rikshöfwidsmannen icke lida, utan delade han befrielsehären i tre delar och sände dem ut med höfwidsmän, walda bland hans wänner och wäl bepröfwade krigsbusar. Hwad som eröfrades på slotten af utländska mäns förut röfwade egodelar, war nog till den stora krigshärens behof, och det förtäljes till Engelbrechts ära, att så strängt handhades ordningen i hans stora krigshär, att ordspråkswis och i sanning sades: «att han ingen Swensk man gjort skada, det räknas kunde till en hwas wärde».

Många tappra män woro med i Engelbrechts här, dem efterwerlden glömt samt med deras namn; men dessa äro nämda i chrönikorna: Jösse Nilsson, Herman Berman och Broder Swensson, dem Engelbrecht anförtrodde hwardera en del af krigshären, dermed de skulle draga ned i landet, drifwa bort fogdarne och nedbryta deras röfwarenästen.

Stäkeholm, eller Stäkehus, det betyder en borg wid ett sund eller en trång hafswik, hwadan Alman Ståk, Herre-Ståk på Wermdön, och Stegeborg hafwa fått namn, war en borg, i urminnes tider byggd till förswar för gammelstaden Westerwik, den nu kallas Gammelby, mot fienders infallande från hafwet. Lage Röd war befallningsman å densamma och öfwer allt landet deromkring. Han war en Dansk man, som wäl hårdeligen uttog konungaskatten,

men dock war en förständig och gagnelig höfwidsman för bygden, och det nya Westerwik, dit han lät borgarne från Sammelbyn flytta, är efter honom ett åreminne. Jösse Nilsson drog mot Stegeholm med sina Östgötar; men Loge Röd war en tapper man, så att mången hård strid föregick för denna borgens murar, inan han dagtingade; dock föll han till slut wid Märtensmessan i de Swenskas händer, och Loge Röd drog med frid hem till sitt land igen. Då nedbröts borgen, och lemningarne synas ännu efter densamma wid Sammelbyswiken.

Det gamla fästet Rumlaborg wid Husqwarns strömm och Wettern är tillförne nämdt. Dit gick den raska Herman med sin hop. När folket i bygden hörde Östgötarnes ankomst för borgen, blef stor fröjd, ty Otto Snapp (så het fogden) war hatad utaf folket, det han länge ostraffad plågat. Otto Snapp gjorde wål motstånd; men, då bönderna stormade till med stort anfall samt tillika kastade eld i borgen, började han jämmerligen tigga om förskoning. Ändtligen kom han ned, oskadad af elden; men det hämdgiriga folket slet sönder hans kläder, och hade då snart warit ute med honom, om icke den goda Herman kommit, som liknade sin fältherre uti mildhet och skonsamhet. Han tog Snapp, naken och blodig, ur folkhopens händer och gjorde honom till sin fånge. Men borgen blef till grund nedbruten; grön gråstorfwa, buskar och träd wexa nu deröfwer.

Inuti Kinnewaldsbygden låg det urgamla slottet Trulleborg i Allmanderyd, der på ett näs mellan Hakeqwarns-å och en liten insjö, kallad Hartgrepes Lögetråg, lemningar och sägner efter borgen finnas. Dit flyttade bondehären. Der bodde en af Småländningarnes många förtryckare, som genast tog flykten, och borgen förstördes. Men en saga är, att staden Troja warit belägen inwid borgen, der nu gården Trojamåla ligger, och att slottet warit uppbygdt före Sigurd Rings tid och Bråwalla slag; annu hetat Trojenborg. De gamle uti denna bygd weta uti berätta, det en dalspil blifwit funnen inwuxen uti en

härstädes fälld gammal björk, samt i jorden derunder en gammaldags sporre af owanlig skapnad och storlek; allt minnen efter forntida strider.

I denna samma färd plundrades och ödelades Pikeborg, ett fäste, på en ö i sjön Bolmen beläget. Men sent blefwe att uppräkna alla de orter, der inom windbryggor, wallar och torn rofsyftna fogdar och andra små förtryckare hade rest sig ett skyddswärn mot de plågade böndernas hämd, och dem Engelbrecht och hans trogna män bröto neder denna höst. Men hwarhelst sägner och fornlemningar efter en gammal förgåten borg möta wandraren, må han tänka: «Här har wål ock menniskowännen Engelbrecht förstört en folkplågares näste».

Mattis Kettilberg, en utländsk man, hade Örebro-hus och län i förpantning och hade derför betalt tusende mark silfwer. När Engelbrecht med befrielsehären tågade ned mot Östergötland förbi Örebro, dagtingade Kettilberg, att inom sex weckors dag lemna slottet i hans wåld, så framt undsättning icke före den tiden kommit från Konungen. Tiden war nu förlupen, och ingen undsättning från Konungen hade kommit till borgen, då Engelbrecht med tredjedelen af sin styrka, mest Dalkarlar och Westmänner, kom upp ur Östergötland och uppfordrade Örebro-hus. Men icke en gång mot en fiende wille den redlige Dal-höfdingen göra något orätt; han betalte fogden hans utlagda tusende mark silfwer, och blefwo Örebro slott och län från den dagen hans hem och wälfångna egendom. Nyköpings slott lemnades ock nu, enligt dagtingan, i Engelbrechts händer af den andra bland de Mecklenburgska bröderna Styke, som båda hade idkat sjöröfweri under Konung Albrechts tid.

Nordanskog war nu allt Engelbrecht undergifwet, och folket gladdes åt den stihet och lycksalighet, det i mer än sextio år hade saknat. Mod och förtröstan rådde ibland Engelbrechts krigsfolk, och han kände sig stark nog att mot sjelfwa Danmarks gränsor gå sin fiende till mötes.

Från Örebro öfwer skogarna tågade den muntra bondehären, och framför honom red Engelbrecht, den tilla, men goda bergsmannen, uti enkel härbonad, men med stolt krigsmans-

naskick. Wid hans sida red Erik Puke, den höga ridderliga gestalten med det lifliga oroliga sinnet, som städse behöfde ledas af hans wäns, rikshöfwidsmannens, wisa lugn, för att rätt kunna gagna sitt fädernesland; båda högeligen älskade af folket. Till Götalandets hjerta, Westergötland och Axewall, ställdes deras kosa. Anders Nilsson het konungatjenaren, som rådde för borgen. När Engelbrecht förnam, att han lagade sig till motstånd, slog han derutanför sitt läger och blef stilla några dagar, hållande stämmor och wapenöfningar med Westgötarne, som willigt ställt sig under hans banér och sedan med honom och hans Dalkarlar troget kämpade för friheten. Der kom till Engelbrecht en trofast man, Peder Store benämd, faders fader till Ärchebiskop Johannes Magnus, som skrifwit Sweriges chrönika. Han följde sedan befrielsehären och war Engelbrechts banérförare i de flesta strider.

Mellertid kommo några män ned af Wärmland, bedjande Engelbrecht om råd och bistånd mot de utländska fogdar, som dem från sina fasta slott förtryckte. Dem sände han riddaren Peder Ulfsson till härhöfwidsman, och dröjde det icke länge, att han med en fruktanswärd här af frimodiga Wärmländningar i denna bygd började befrielsestriden.

7. Furuledes fogdarne jagas ur Wärmland, och deras slott förstöras.

Wärmländningarne äro kända såsom frimodiga, lätta och mycket rådsnälla, många, särdeles bergsmännen, liknande Dalkarlarne uti idoghet med arbete och förnöjsamhet med litet. De utländska Konungarnes skattsamlare skulle icke länge warit säkra bland detta frisinnade folk, om de icke haft sina skyddsorter och wäl befästa borgar, der inom starka murar de kunnat trotsa det rättwisa knotet. Den, som några skatter eller dyrbarheter egde den tiden, wågade sällan hafwa dem uppe i sitt hus, och ingalunda äro folkets sägner om nedgräfda skatter och jordagods utan grund.

Wärmland war deladt i twänne delar: Öst-Sysslet och West-Sysslet. De lydde båda under Westergötland:

Öst-Sysslet under fogden på Axewall, och war för den bygden Agneholm skyddsfästet; men West-Sysslet under fogden på Lödöse hus, och war här Edsholm den skyddsort, der skatterna och deras wäktare gömdes.

Plågo-stenarne i Gullspångsström utanför Agneholm ropade aldraförst på Wärmländska befrielsehären. Lätteligen fingo bönderna in slottet, ty Anders Nilsson höllo nu warm på Axewall utaf Erik Puke, såsom förut berättadt är. Då förstördes Agneholms Slott. Derifrån förde Peder Ulfsson sitt muntra krigsfolk för Edsholm. Borgen war gammal och byggd utaf sten, der wattnet ur Wärmelen faller ut genom Borgwik i Wänern, samt kallades fordom Asa-slott. En sägen är, att det fått detta namn af Asa, Olof Träteljas dotter. Wid härens ankomst war fogden, Herman Gisebar, på Lödöse, och borgen kom utan blodsutgjutelse i Peder Ulfsons händer, som den i grund förstörde.

Om sådana gamla borgminnen gå alltid många sagor bland folket. Om Edsholm förtäljes, att der bott i fordna tider en fru, som war mycket girig och tog hög tull af alla bönder, som foro den leden fram och skulle på borgbron färdas öfwer sundet. Ett högt stenkummel derstädes på ett berg inwid sjön kallas Edsbonden. Derifrån hörde Frun, som het Rangela, en afton en bonde ropa till en annan, som stod på denna sidan om sundet: «Kära granne, låna mig din kettil!» — «Hwad skall du med den?» frågade han. «Jag skall sjuda Fru Rangela på Edsslott, för det hon tager för hög tull af resande folk», blef swaret. Detta hördes flera qwällar af slottsfolket och slutligen af Fru Rangela sjelf. Då räddes hon och satte sig med alla sina skatter på en farkost, att fegla öfwer till Westgöta-landet. Men hon led skeppsbrott i det sundet, som deraf kallas Rangelasundet. Der ligga nu skatterna; men bönderna förstörde slottet.

Saxholms Slott, wid Ölme-Härads wik mot öppna Wänern beläget, säges wara bygdt i Olof Träteljas tid af en från Westergötland fridlös man, wid namn Saxo. Det

kan wäl hända, att denna gamla borg blef i samma fejd förstörd. Af sten derifrån är Ölme-härads kyrka byggd, och en jerndörr, som der finnes, säges wara ett minne från det gamla slottet.

Sist drog Peder Ulfsson mot Dalaborg, hwarom i Sago-Häfderna redan taladt är. Palne het den Danska fogden på borgen. Han gjorde tappert motstånd och förswarade sig i tre dagar med stenkastning och pilar, då många bönder föllo och många sårades. Deraf förbittrades folket ganska mycket, stormade till borgen och intogo den; Palne war nära att sönderslitas i stycken, innan Peder Ulfsson kom honom till räddning. Peder kände den ädle Rikshöfwidsmannens tänkesätt och skonade menniskolif, hwarhelst han kunde. Derföre gaf han sina krigsmän all Palnes egendom i slottet till delnings, hwarmed de blefwo tillfreds och stilla, då Palne fick med frid draga till Danemark igen; men borgen förstördes, och finnas deraf nu blott namnet och några grushögar qwar.

8. Fortsättning om befrielsekriget Sunnanskog.

På Axewalla hed war ett stort läger. Dalkarlar, Helsingar och Westerbottningar, Uppswear, West- och Södermän, Nérikesmän, Öst- och Westgötar hade der hwar å sin ort uppslagit sina tjäll, och räknade då Engelbrecht sin styrka till etthundratusende man. Der war det lägligaste utrymme att fylka krigshären och anställa wapenöfning med de nykomna bönderna, som dagligen kommo från alla landsorter till befrielsehären. Han höll fält-stämma med härens anförare, gaf dem del af det råd, han tyckte mest gagna på denna tid, att befria fosterlandet från den tyngd, det länge nog burit, och alldeles fördrifwa alla utländningar, sårdeles Konungens Danska tjenare, och alla de öfwerflödiga slotten till grunden nedrifwa. Det hände stundom, att de Danska ämbetsmän, dem bönderna gjort till fångar, gåfwo sig ut för Swenskar, att undgå deras hämd; men då lärde Engelbrecht höfwidsmännen i sin här, huruledes Danst man lätteligen kunde un-

skiljas från Swenſk: dem ſkulle föreläggas att ſäga: «Hwit häſt i körngolf», — det aldrig en Danſk tunga kan ſå uttala, att den ju röjes af Swenſkt öra.

Konungsfolket på Axewalla ſlott war wäl förſedde till ett långwarigt motſtånd. Engelbrecht lemnade Erik Puke med tillräckligt folk att intaga denna faſta borg, under det han ſjelf med hufwudſtyrkan renſade landet från fiender allt ned till det Danſka landamäret. Koſan togs ned öfwer Fahlbygden och Redwägen till Kinds härad, der ſlottet Oppenſten låg, det han lätteligen intog och uppbrände. Icke långt från Axarps kyrka i Kind, wid en liten å, wiſas rummet, der det fordom warit. Öreſten, en annan gammal borg mot Hallåndſka gränſen, ſom hade ſitt namn af inſjönÖren i Marks härad, blef likaledes tagen och nedbränd, ſedan fogden med allt hwad honom på ſlottet tillhörde fått begifwa ſig af till Danemark. Den gamla konungaborgen Etrak i Wartofta härad, hwilken ſamt med häradet innehades af en Danſk höfwidsman, ſåges ock hafwa blifwit förſtörd i denna fejden.

Ifrån Öreſten gick Engelbrecht öfwer gränſen in uti Halland och höll en ſammankomſt med Hallåndningarne i Wardberg, der de willigt till honom upplåto landet. Slottet, wid en inwik utaf Weſterhafwet beläget, lemnades utan ſtrid och blodsutgjutelſe i hans händer, med willkor, att höfwidsmannen, ſom det innehade, ſkulle utaf den fogde, Engelbrecht tillſatte i hans ſtälle, få uppbära halfwa ſkatten af länet.

På ſtranden, nordan wid Etrasä mot hafwet, låg det gamla ſlottet Falkenborg. Under gräsbewuxna kullar äro källarhwalfwen och de fordna murarne nu gömda, och närboende folket talar om ſpökelſer, ſom der wiſa ſig nattetid. «En Herre», ſå är berättelſen, «ſom innehade borgen fordom tima, blef af ſina fiender ſwårligen belagd, och, när han ſåg, att han icke längre kunde ſig der förſwara, tände han eld på denſamma och flydde till ſina ſkepp; men borgherren hade en ſyſter, ſom war både girig och hämdlyſten: hon ſammanförde alla i borgen warande ſkatter och klenodier uti nederſta källarhwalfwen, ſatte ſig ſjelf bredwid dem och lät ſå murarna ramla öfwer ſig. Wandraren går rädd der förbi wid nattetid, ty

dan borg-jungfruns wålnad, tillika med en stygg tupp, wankar der omkring och wakar öfwer skatten.» Sådan sägen kan wäl hafwa sin grund i det, som sig tilldrog, när fältöfwersten Berman med sin flock kom ifrån Småländska slottens förstöring in uti Halland, att uppsöka sin härhöfwidsman Engelbrecht, och af honom blef försänd till Falkenborg, der borgherren, Åke Axelsson, med allt det gods, som i hast bergas kunde, flydde på sina skepp, sedan han tändt eld på borgen. Det spordes nu, att Skåningarne samkade en här och woro i antågande mot Hallåndska gränsen, fruktande ofred af de Swenska i sitt eget land. Engelbrecht drog då strandwägen från Wardberg, tilldeß han råkade Berman för Falkenborg, och följdes de sedan åt med en stor krigsmagt, tilldeß de stodo för Halmstads portar. Borgrarne läto dem willigt in, med god undfägnad och mycken hedersbewisning. Skåningarne hade mellertid lägrat sig wid Laga-ån, och, när Engelbrecht det förnam, drog han från Halmstad ned till Laholm och uppsatte sitt banér på stranden midt emot det Skånska lägret. Han war alltid mycket senfärdig, när det war fråga om att utgjuta Swenska måns blod. Skåningarne woro ju Swenskar, och Engelbrechts förmodan war, att de ock wille befrielse från Danska wäldet; derföre lät han dem några dagar ligga och se den stora Swenska bondehären, och, när han märkte, att deras hug att pröfwa dennas styrka förgått, gjorde han med Skåningarne fred på Swenska folkets wägnar.

Det led inpå hösten, när de sista utländska länsherrarne utdrefwos, och Halland kom i de Swenskas händer. Allt war lugnt i landet, och öfwer allt woro Swenska ämbetsmän tillsatta, som intogo skatterna, då Engelbrecht hemförlofwade krigsfolket och wände sjelf åter till Swealand, wälsignad af allt folket; men många utaf de gamla Swenska ätterna, som afundades hans ära och insteg hos allmogen, sökte från den tiden att swika honom, såsom i det följande blifwer uppenbart.

9. Om Konung Eriks färd till Stockholm och hwad sig derstädes tilldrager.

Sent på hösten seglade Konung Erik med många wäl-

rustade skepp och mycket folk från Danemark först upp emot Kalmare-skären, der han gjorde strandhugg och plundrade Swenska skepp efter sin wana. Men bland det röfwade godset war något, som hörde klosterjungfrurna i Wadstena till. Derutaf fades ibland folket, att den förskräckliga stormen kom, hwilken sedan öfwerföll Konungen på hafwet, och hwaruti det skepp förgicks, som förde klostergodset, samt med det, å hwilket Konungen sjelf war, så att han med plats räddade sig på Skägganäs. Der steg han med sitt hoffolk på ett annat skepp och kom efter många stormar och stor lifsfara slutligen in i Stockholms hamn.

På Westerås slott satt Engelbrecht, Höfwidsmannen i Westmanland och Dalarna, då han fick tidender, att Konung Erik bref omkring på hafwet i stormarna. Härpil utsändes till alla landeändar, och folket uppbådades mangrannt till ny ledung, att förswara land och frihet. Muntra, såsom till ett gästabud, samlades Engelbrechts gamla krigsmän till hans baner och belade Stockholm med en sträng belägring. Uppswear, Helsingar och Norrbottningar lägo för bron wid Norre-ström; Södermän och Nerikesboar wid Södertull, der nu Södermalmstorg är; men Engelbrecht med sina Dalkarlar och Westmänner låg på Långholmen. Detta säges hafwa misshagat Konungen i synnerhet derföre, att han icke kunde utsända sitt folk att plundra och röfwa i bygden. Mårtensmeßodag nedbrann Almare-Stäk, sedan fogden derstädes i tändt slottet på Konungens befallning, att det icke skulle falla i bondehärens händer.

Konungen hade icke förmodat, att de Swenska bönderna skulle kunna taga så allwarsamma åtgärder, men märkte nu ganska wäl, att han måste gifwa dem goda ord och löften, att för denna gången blifwa dem quitt. Sände derföre Engelbrecht gißlan och trygghet till ett samtal i Helge-Andshuset till Söndagen efter Mårtensmeßan. Konungen frägade då, hwarföre de swikit honom i den tjenst och trohet, de honom swurit, så att de nu wille drifwa honom från riket. Sagtmodeligen swarade Engelbrecht på Rådets och Folkets wägnar, att deras tankar ingalunda woro sådana, utan skulle de i all trohet tjena honom såsom sin lagliga Herre, allenast han wille förfara

dem att få tillgodonjuta sina fri- och rättigheter, hwar och en efter gammal Swensk lag och sedwänja. Härtill swarade Konungen sig willig, gaf Engelbrecht Örebro slott och län samt med Wärmeland i förläning, utlofwade, det ingen utländsk man skulle uppbära skatterna, icke heller innehafwa några slott, utom de tre, Stockholms, Nyköpings och Kalmarne. Men det angelägnaste målet, fridstörarnes ställande för rätta och deras bestraffning, som stulit, plundrat och röfwat Swenskt gods både till lands och sjös, blef skjutet till en annan sammankomst, då en nämnd från båda folken skulle om allt sådant rannsaka. Mellertid skulle frid wara, och glömdt allt det, som sig under ofridstiden tilldragit.

Lätteligen kunde Rådsherrarne iakttaga utaf Konung Eriks undanflykter och de hala sunder i hans tal, att han litet tänkte hålla utaf allt det han utlofwat. Snart uppenbarade sig ock hans ondskap och gamla hat mot Swerige, då han i sin återfärd till Danemark förklädd for genom landet och lät sitt sjöfolk röfwa och plundra på Swenska stränderna. Konungadömet i Swerige hade han lemnat utan styrelse; men Engelbrecht och Rikets Råd stadnade qwar i Stockholm efter honom, att bringa i ordning det angelägnast wara kunde; det bfriga flöts till en sammankomst, den de beslutade hållas skulle i Arboga nästföljande Trettondedag. Derefter skiljdes hwar och en hem till de sina att hålla Julen.

10. Om Herramötet i Arboga och Konungens sista färd till Stockholm (1435).

I Arboga församlades Trettondedag Jul Rikets Herrar, Riddare och Odalmän från alla orter, hwar och en med sina tjenare i rustning och härbonad. Dit kom ock Engelbrecht, omgifwen af sina wänner och en myckenhet utaf bönder från Nerike, Westmanland och Dalarna, som ganska mycket styrkte hwad han talade till rikets bästa. Höfwidsmannen på Stockholms slott, Hans Kröpelin, kom der tillstädes, begärandes å Konungens wägnar ett riksmöte i Halmstad, der ombud från alla de tre Nordfolken kunde komma till samtal och

rådplägning. Detta möte stämdes till Walborgsmessan, hvarefter Engelbrecht valdes till Rikshöfvidsman.

Vid det stora mötet i Halmstad stadfäste Konungen Engelbrechts rätt till Örebro, förband sig att efterlefwa Swensk lag och att lemna slotten allenast i Swenska mäns händer samt utlofwade sjelf komma till Stockholm nästföljande Olsmessa; men efter sin sedwana inträffade han icke på stämmodagen, utan erhöll af de Swenska ny dag till Mortensdagen, då han ock efter swåra stormar och skeppsbrott på hafwet inkom i Jungfruhamn i skären och mottogs af sina Danskar, som slottet och staden innehade, med stor gråt och wisad heder. De Swenska Herrar gingo in i Sanct Clara Kloster och förpligtade sig med ed wid helgedomarna, att Halmstads fördrag skulle hållas, ändock Konungen wille strida deremot. Derefter utsågs Helge-Andshuset till samtalsrum, och såg då Konungen wäl, att han måste lofwa allt, hwad honom föreslades, ånskönt han i sinnet hade att intet hålla, utan bringa Sverige till lydnad under sitt enwäldsbehag. Nödtwungen utnämde han då till Rikets Drots en gammal swag man, Christer Nilsson (Wase). Honom fäste han icke, såsom fordom, räckande honom ett stort slagswärd, utan ett helt litet, liknande en leksak; icke heller med guldring, såsom landets sedwana tillförne warit. Till Rikets Marskalk nämde han en ung, ännu dådlös man, af en förnäm ätt, Carl Knutsson Bonde, räckande honom likasom på sport en liten hwit marskalksstaf. Och, då Carl begärde, det wille Konungen, enligt gammal sed, med allwarligt tal tillsäga honom de pligter, han sig iklädde, swarade han, räckande honom: «Sträck bara intet ut dina ben, längre än skinnfällen räcker». Nogsamt hade Engelbrecht förmärkt, huruledes Ärchebiskop Olof af Trögden med Biskoparne och de gamla ätterna afundades och frukta hans ynnest bland folket, och ställde han sig nu, såsom hade han warit tillfreds med Konungens löfte, «att inga andra Höfwidsmän på Slotten och i Länen skulle insättas än Swenskar, utaf Rådet utsedda». Tre fasta orter allena förbehöll sig Konungen, Stockholm, Nyköping och Kalmarne. Swenskarnes allwarsamma bete-

ende hade gjort wistandet i Stockholm för honom mändsamt, och, som det war redan sent lidet på hösten, skyndade han på sin hemresa och war glad, når han åter war på sina skepp ute i Österssjön. Såsom wanligt, ofredade han strandfolket med röfwande och plundring. Huru litet han sinnad war att hålla Stockholms fördrag, wisade han, når han kom till Stäkeholm, der han insatte sin dräng, eller portwaktare, till höfwidsman. På Stegeborg insatte han en fridlös Dansk man, Joan Fleming benämd, som war dömd sjö-röfware, tjuf och ärelös. Bland andra minnen af den sogdens skamliga gerningar förtäljes, att han skändade qwinnor med wåld, och ett af dessa offer, som länge trotsat hans magt, tog han med wåld på Mörkön och hängde henne sedan upp i rök, tilldess hon dog. Allt sådant beryktades snart ut i landet, och många, dem Konungen plundrat eller med eld och brand gjort huswilla i skåren, kommo till Engelbrecht i Örebro. Så skiljdes Konung Erik från Swerige och kom aldrig mer tillbaka.

11. Hwad sig tilldrog på befrielsekrigets tredje år (1436).

Den tid tyckte sig nu Engelbrecht kommen, att göra ett slut på Konung Eriks ömkeliga herrawälde i Swerige och återtaga de slott och fästen, som Herrarnes afund kommit honom i händer wid Halmstads dagtingan. Öfwer Julen satt Engelbrecht stilla i Örebro hos sin husfru och sina barn och hade derjemte Erik Puke och många andra wänner till gäster. Men de första dagar utaf nya året uppbådade han åter sina trogna Dalkarlar, Westmänner och Nerkingar till wapen och drog med en stor hop folk upp till Arboga, dit han stämt Rikets Råd och förnämligaste inwånare sig till möte. Den ed, de hwar annan swurit i Sanct Clara Kloster, wille de nu göra fyllest, i det de sände bref till Konungen, deri de undsade honom tjenst och lydnad, willjandes sålunda skilja honom från konungadömet.

Konungsfolket i Stockholms slott, i förbund med de utländningar, som woro i staden, förehade wid denna tiden

några stämplingar emot de Swenska, som började frukta sådant herråderi som Käpplingebranden i Konung Albrechts tid, hwadan de skyndsammeligen sände till Engelbrecht, att gifwa honom härom kunskap samt anropa det församlade riksmötet om stadens snara undsättning. Från Arboga bröto de derföre alla upp och skyndade med krigsfolket till Stockholm. Riksmarsken Carl Knutsson och Engelbrecht redo framför hären. Men, när de kommo till Norrbro, funno de stadsportarne stängda och måste länge sitta derutanför till häst i köld och snöyra, inan twå Tyska borgmästare kommo med dem till samtal. Borgmästarne sade sig willja först taga råd af Konungens slottsfogde, om dem kunde tillstädjas fritt intåg i staden, men återkommo med nekande swar. Fredsbanér war uppsatt wid bron, att borgmästarne skulle ega frid, når de ut- och ingingo; men sista gången de återkommo war fredstecknet borttaget, och Marsken gjorde dem till fångar. Då kommo de Swenska borgrarne ut ur staden, slogo portarnas lås med en knoster sönder, och hären tågade fritt in i staden. På Kornstorget uppställde Engelbrecht riksbanéret, och borgerskapet samlades der samt lofwade allt bistånd till slottets och tornens återtagande ur de Danskas händer. Belägringen för södra sidan anförde Erik Puke, men Marsken sjelf för den norra. Till honom kommo Ärchebiskopen Olofs tjenare, 300 man, wäl härbonade och utaf en sträng riddare, Carl Månsson, anförda. De gjorde ett godt bistånd, och Herr Carl blef berömd för stora mandomsdåd i den striden.

Alla de slott, Engelbrecht ett år förut måst återlemna i Konungens händer, drog han åter ut från Stockholm att intaga. Han hade dertill uppbådat Södermännerna och låg med dem för Nyköpings hus, når tidender inlupo från Stockholm, att Danskarne gjort ett stort nederlag på det Swenska belägringsfolket, emedan Puke, som hade borgrarne under sig, dem icke nog allwarsamt bewakat. Marsken och Drotset hade ock utsatt ett riksmöte att hållas på Gråmunkeholmen i klosterſalen, och wille Engelbrecht der bewaka sitt och rikets bästa. Der höllo Riksföreståndarewal, som fått sin topp, att Carl Knutsson blef wald utaf Herrarne. Då

uppstod ett stort sorl i Sland folket, som älskade mest Engelbrecht, och kunde deras oro icke förr stillas, än han utropades för Höfwidsman öfwer all krigsmagten i konungadömet. Han tycktes söga bekymra sig om Riksföreståndare-walet; allenast fäderneslandets räddning från slafwerі och wanära war honom om hjertat. Med glädje drog han till sin trogna bondehär i Nyköping tillbaka, der han med Södermännernas biständ intog slottet. Han tågade sedan ned i Östgötalandet, intog åter alla i Konungens händer ännu warande borgar och bortförde de Danska fogdarne, och är intet minne färdeles qwar af hans framfärd, tilldeß han kom för Kalmarne.

Wid Bröms-åns utlopp i hafwet, icke långt från den gamla staden Kalmarne, finnas lemningar efter en forntida borg, Bröms-hus, eller Bremshus, benämd. Af den Danska fogden Grim, som rådde för borgen, den tid Engelbrecht dit anlände, har slottet ock fått namnet Grimshus. Borgrarne i staden wille ingalunda öppna sina portar för befrielsehären, sägande sig högeligen frukta, att den omilda fogden Grim då skulle falla öfwer staden och utplundra eller uppbränna densamma. Den tappre Riddaren Nils Stensson hade mellertid lägrat sig med en del af hären för Grimshus, som war wäl bewarad af en graf och wallar. Några unga män af Herr Nils'es folk företogo sig en mörk natt att wada öfwer grafwen och smögo sig in i wäktare-stugan. När nu wäktaren waknade, blåste han i sitt horn dagwäkt; men, i det samma som wakten kom, stodo Dalkarlarne med spända armbost och nedgjorde dem, fällde windbryggan ned och insläppte sitt folk. När Engelbrecht kom, war borgen intagen, och Slottshöfwidsmannen Grim tagen till fånga. På en höjd framför staden åt landssidan är Kleckebergs-Skans, der belägringshären låg, tilldeß han intagit staden, ett minne af denna fejd. Der är nu en by allenast med namnet Kleckeberg.

Wid ingången ur Småland in i Blekinge hade Blekingsboerna med borgrarne i Ronneby lägrat sig wid Brömsebro. Men, när de sågo den stora hären och den

hurtiga tilla anfwaren ridande friskt framför densamma, blefwo de genast förskräckta och wille skynda att uppriswa bron; men Engelbrechts ryttare satte af i fullt galopp och hindrade deras uppsåt. Glad war då den, som fortast kom undan. Men, inkommen öfwer Blekingsgränsen, uppsatte Engelbrecht fridsbanéret, som war en wanlig banérstång med en hatt ofwanpå, då alla wiste, att grund och säkerhet war gifwen till samtal och rådplägning. Då slöto Blekingarne fred med Engelbrecht och läto honom sätta höfwidsman öfwer landet.

Att ur Konung Eriks och de Danskes wäld så de swikeligen förkomna länderna Halland, Blekinge och Skåne, tycktes nu Engelbrecht tiden wara inne. Den fasta borgen Lagaholm, med sina fem utanwerk utaf sten murade, ansåg han såsom nyckeln till denna segerwinning. Derföre tågade han skyndsammeligen genom Skåne, belade Lagaholms slott med en tillräcklig hop krigsfolk och anförtrodde detta wärf åt några sina trognaste wänner, men drog sjelf med hufwudstyrkan öfwer Laga-å:n in uti Skåne. Men Skåningarne woro denna tiden blinda för sitt eget wäl och hade samlat en stor krigshär, den de gifwit en hurtig man, wid namn Peder Oxe, till höfwidsman. Han wille komma Laholm till undsättning och sände derföre en flock förut att bewaka Rönnebro till fri öfwergång; men Engelbrecht kände genom spejare hans afsigt och sände fort en flock lätta ryttare, som sprängde öfwer bron i Skåningarnes åsyn och höggo oförsträckt in i deras fylking, så att den bröts, och folket tog flykten. Derefter lät Engelbrecht sina tappra ryttare gå tillbaka öfwer bron och uppriswa densamma. Snart såg han Peder Oxe komma med en stor manstyrka och slå läger på andra sidan bron. Stilla slog Engelbrecht upp sina fält-tjäll gent emot och bewakade sin fruktanswärda fiendes rörelser. Han fruktade aldrig striden, men war rädd om Swenska mäns blod, dem han helst sparade. När Skåningarne icke wågade sig öfwer strömmen i den stridwana fiendens åsyn, bröto de upp, ämnande sig wid Tranarpa-wad öfwer floden. På andra stranden-följde dem Engelbrecht och lägrade sig åfwenledes helt stilla gent emot. Mellertid hade Skåningarnes stridsbe-

sagtat sig, och Engelbrecht hade kommit till samtals med deras härhöfwidsman. Detta lyckades honom så, att fred blef sluten med de willkor, att, så framt Engelbrecht icke förr Påskafönen hade wunnit Kahlmsslott, skulle det lemnas fritt i sina förra innehafwares händer, och han afståga ur Halland; men, kunde han erbfra borgen inan besagda dag, skulle han få behålla slottet och landet och med de Skånska hafwa fred.

En Dansk man, wid namn Tyke Hjorth, war borgmåstare i Halmstad. Han stängde portarna för frihetshären och hotade med manligt motwärn; men, som han wände sig om, snafwade han och bröt sitt ena ben midt utaf, hwaraf han, samt med hela borgerskapet, spådde olycka öfwer staden, om de satte sig emot Engelbrechts wilja; de funno derföre det råd bäst wara, att antaga de willkor, han dem tillsagt hade. Borgmåstaren dog dereftet på tredje dagen. Men långt wore att förtälja alla de strider och dagtingningar, Engelbrecht hade med fogdarne på alla slotten, Wardberg, Elfsborg och Lödöse, som alla lemnades i hans wäld, inan han kom för Axewall igen, det sista målet för hans årofulla segrar. Alle Swenska landet gick honom till handa; fogdar och upphördsmän hade han tillsatt i länen, och bönderna hade god fred. Axewall allenast stod honom ännu emot. I tre år, ifrån den dag, Dalfolkets jämmer nödgade honom att blifwa deras höfwidsman, hade han ensam burit landsfaderlig omsorg om land och folk och aldrig haft hwila för sina och fäderneslandets owänner. Hans kroppshelsa och krafter sweko nu, ändock hans hjerta war modfullt och friskt. Han insjuknade och kände längtan efter hemmet och de sina. Af stor mattighet kunde han icke annorlunda färdas, än på en bårstol, och kom så, beledsagad af några trogna tjenare, till sitt hem, Örebro. När en stor menniskowän träffas af olycksfall, waknar afund och ondskap upp till hopp och werksamhet. Enwäldsherrar och förtryckare hafwa många wänner och mest af de slårdfulla och onda. Så war ock här i landet. Engelbrechts owänner woro nära för handen och gladdes högeliga, att den redliga folkwännens styrka nu tycktes wara bruten.

12. Om Göksholms-herrarne och Engelbrechts död.

I den ort å Hjelmaresstranden, som nu heter Mellösa, låg den gamla Folkungaborgen Göksholm. En Swensk Riddersman, Konung Eriks wän, wid namn Bengt Stensson Natt och Dag, egde gården och borgen. Han war en ond man och hade en son, Måns Bengtsson, som war hälften wärre och för wåldsgerningar biltog dömd. Men Bengt Stensson skulle fått af Konungen Örebro slott i förläning, så framt icke Engelbrecht, genom sin dagtingan och för sina tusende mark silfwer, fått bättre rätt till förläningen och derpå erhållit stadfästelse i Halmstads förlikning. Alla förrådare mot sitt fädernesland buro hatfullt sinne till Engelbrecht, och Bengt Stensson, en liten hal och smilande man, tyckte nu lägligt wara att swika sin wederdeloman. Långt förut anklagad för stämplingar mot Sweriges frihet och sannskyldiga bästa, kom han till Örebro, under sken att söka Höfwidsmannens bemedling. Engelbrecht mißtrodde ingen Swensk man, lofwade honom bemedling, då hans sak i Rådet komme till afgörande, men gaf honom mellertid ett skyddsbref, att han till lif och gods skulle wara trygg i landet. Sedan bjöd han honom till gäst på borgen och undfägnade honom såsom wän. Då lofwade ock Bengt Stensson honom för sig och sin son trygghet och wänskap, och hederliga män gingo i borgen, att han skulle hålla grund och förlikning.

Ett bref med kallelse till en Rådsförsamling i Stockholm hade ankommit, och Engelbrecht, ånskönt swag och sjuk, wille dock der bewaka folkets bästa. På Bengt Stenssons inrådan beslöt han att sjöledes färdas med båt, emedan årstiden war blid, och sände sina tjenare och hästar landwägen till Stockholm. Warsamt lät den sjuke föra sig ned till sjöstranden, der twänne båtar lågo tillreds, som skulle föra honom, hans hustru, barn och några få tjenare öfwer sjön. Wid paß tre timmars led hade de rott, när aftonen kom med något kall wind, och den sjuke behöfde hwila. En holme inemot Göksholmslandet låg i deras wäg; på densamma togo de nattläger, och en stockeld upptändes wid stranden.

Det war sex dagar före Korsmeßan om wåren, en afton, som Engelbrecht så satt sjuk och swag wid elden, intet swek förmodande. Wid hans sida satt den hulda wårdande ma-tan, och deras små barn lekte omkring, under det hans tjenare ade bränsle på elden. Åror af en ankommande båt hördes. Den unga Måns Bengtsson på Göksholm med sina tjenare närmade sig holmen. «Han kommer wäl», sade Engelbrecht, «att bjuda mig hwila och bättre be-qwämlighet på Göksholm; men jag är alltför swag att nu färdas dit.» Han stod härwid upp, stödd emot sin krycka, till att wisa den ankommande bästa landnings-stället wid holmen. Wid sin staf, i ändan försedd med en wänlig strids- eller pål-yxa, såsom den kallades, sprang Måns Bengtsson i land. Icke märkandes den swartlagda unga mannens hemska anseende, helsade Engelbrecht honom wänligt och wille tala om deras nyß träffade försoning och wänskap, då mördaren ropade: «Är nu någon wån för mig, monn' tro, att få ega frid för dig i riket?» hwarwid han högg till Engelbrecht med sin yxa. Den sjuke hade lyft sin krycka till wärn mot anfallet, då yxan träf-fade och fällde tre afhuggna fingrar af den matta handen till jorden. Den wärnlöse wille wäl då fly undan nidingen till sitt folk, men stupade, wid ett förnyadt hugg af yxan i halsen och ett i hufwudet, mot en sten, hwarwid han afswimmade. Den grymma lönmördaren sönderkroßade derefter hans hufwud mel-lan stenarna och sköt en mängd pilar i den redan döda kroppen. Detta kallades fadermord af folket, som jämrade sig och be-grof under många tårar sin beskyddares mißhandlade qwar-lefwor i Mellösa kyrka. Uti en sten öfwer grafwen läto de rista hans minne. Sedan flyttades liket till Örebro, den aflidnes sista jordiska hem. Dit walfärdade mycket folk på den tiden, likasom till ett heligt rum, och mången Christen fann tröst deruti att besöka den dygdige medborgarens graf, såsom en helig ort, der järtecken och underwerk sades ske med men-niskor, som beddes nåd af Himlen för sin fordna wälgörares skull. Engelbrecht war den enda man, den, utan att någon

Påfwe eller prest behöfde anlitas, det Swenska Folkets tacksamhet och kärlek gjorde till Helgon.

Wid stranden å holmen, som ännu kallas Engelbrechts-holmen, der detta nidingsdåd skedde, stod länge ett jernkors till minne af dessa händelser; men i sednare tid är derstädes uppreft en wacker minnesten, deri följande skrift finnes ristad: «Här föll Engelbrecht Engelbrechtsson, Swenska frihetens wärn, Gustaf Wasas efterdöme, offer för ett nidingsmord, d. 27 Apr. 1436.»

På Göksholms slott, i ett mörkt fängelsetorn, satt den mördades husfru med sina barn och tjenare; men en af hans följeslagare följde samma natt Måns Bengtsson till Örebro slott, föregifwande, att hans Herre sändt honom och befallde, att portarne skulle dem öppnas. Men slottsfogden miftrodde Göksholmsherrarne och swarade, att ingen inlåts i borgen före dager. Herr Måns, beswiken i sitt hopp att få plundra borgen, der dyrbara lösören funnos, åtnöjde sig att röfwa med sig all den egendom, Engelbrecht hade utom borgen och nere i staden. Snart utbredde sig ryktet om allt detta bland folket, och en fruktanswärd bondehär stod i hast utanför Göksholms murar, att utkräfwa hämd af mördaren. Men Göksholmsherrarne hade redan tagit sin tillflykt till Ringstaholm undan det hotande owäsendet. Engelbrechts maka och faderlösa barn blefwo då med glädje tagna ur tornet och förda till sitt hem; men bönderna plundrade borgen och antände honom sedan, så att endaft några swarta murar stodo der qwar. Hwar sedan Engelbrechts husfru och barn blefwo bergade, wet ingen sägen att förtälja. Tillfwentyrs röjdes de utaf den fluga Carl Knutsson ur wågen; tillfwentyrs flyttade de tillbaka till sitt förra lugna hem i Bergslagen igen. Mördaren fick af Carl Knutsson frid, men icke utaf sitt eget samwete.

13. Engelbrechts-Wisan, diktad af Biskop Thomas i Strängnäs.

Det war en man, som het Engelbrecht,
Om honom må börjas denna dikt:

I Swerige war han födder;
Han förde om land klubbo och swärd;
Han fäktade fast förutan skärd;
Och dertill war han nödder.

Utländske rådde Swerige då,
Det kunde ej wärre i Rikit stå,
De styrde land och fäste;
Swenske Män hade tolka*) nöd,
De wille då heldre wara död',
Än lida längre slika gäster.

De ledo wåld och stor armod,
De guto ut deras swett och blod;
Det kunde ingen böta,
Förrän Gud med sina nåd
Gaf dem dertill sina hjelp och råd,
Den orätt nederstöta.

Israels folk under Pharao
Kunde ej mera lida oro,
Än Swenska då försökte;
Ingen man kan wara swa klok,
Att skrifwa det i bref eller bok,
Hwad armod dem då krökte.

Konung Erik det ej akta will,
Skatt och tunga ökade han till,
Och landet lät han härja;
Han lät swa råda onda män,
Att Swerige bär stor skada än;
Han wille det ej wärja.

Guld och sölf det fördes allt bort,

*) Tolka: thylika, sådan.

Lag och Rätt ålſkades ej ſtort,
Roſ och wåldswerk öf'des;
Han lät det wara ſitt Teſtament,
Att den fick wårſt, ſom båſt hade tjent;
Det kunde då med ſanning pröfwas.

Mången man wardt då ſwa arm,
Att han for want af ſorg och harm,
Der honom kom till handa.
Unger och gammal, eho det ſåg,
Och án det barnet i waggona låg
Måtte wål gråta den wånda.

Det blef ſwa i femtighu*) år,
Att tolkin öfwerwalda ſtår,
Det war nog hårdt att lida;
Gud, den wåger med jemnan wigt,
Han gaf det till ſynda-plikt;
Dock gjorde han nåd omſider.

Han wäckte upp Engelbrecht, den litſla man,
Han till det ärendet litit an,
Han gaf honom magt och ſnille;
Slott, ſtåder, folk och lån och land
De gingo honom fullſnart i hand;
Gud ſögde't, ſom han wille.

Hwad Gud wille, det måtte alle ſke,
Han utdref åndock alla de,
Som riket wille arga;
Hwar han kom, och hwar han rydh,
War han ſnåll och war han prydh,
Han ålſkade dem ſom wargar.

Då han hafde ſwa manneliga ſtridt,

*) Fem och tjugu.

Och ryktet gick öfwer werldena widt,
Då fick han det till löna:
En tid han for af Örebro,
Då wardt han slagen i godan tro;
Swa plägar man troskap röna.

Han war kornad som den fisk,
Som stekare lägga uppå sin disk;
Det war en omild gerning.
Han fick uti sig wål femton skott;
Det war en sorgfull arfwelott,
Hans Hustru fick till wårning.

Göksholm ropade både wa och we,
Att den gerning skulle ske;
Det wardt thy nederbrutit.
Alla de, som hufwo dertill råd
Och hulpo till det onda båd,
Det hafwa de litet njutit.

Der togos upp de menlösa ben
Och fördes swa till Örebro igen;
Gud gör der stora nåde:
Mången Pelegrim söker dit,
Han warder der sin wånda quitt
Och går hem utan wåde.

Här slutas den egentliga wisan om Engelbrecht; men Biskop Thomas talar i samma sång widare om Konung Erik, huruledes han antwardade en förrådare, Nils Stensson, faders broder till Engelbrechts mördare, den Danska Danebrogsfanan samt med en hop krigsfolk, dermed Nils föll in i Östergötland, mördade, röfwade och brände, tilldeß några hurtiga krigsmän, utsände af Marsken, med Östgötaböndernas bistånd slogo honom wid en bro icke långt från Norrköping samt togo en hop af hans mån till fånga. De fördes alla

till Norrköping, der nio utaf dem steglades; men Herr Nils sjelf dog utaf harm och sinnesoro. Denna hände, den tid Konung Erik war flyktig på Gottland, dit Nils af hat till Carl Knutsson begifwit sig och blifwit af Konungen fäst med ring och staf till Riksmarsk. Så säges i wisan:

Sedan Engelbrecht war död,
Då stod än Rikit som förr i nöd,
Ty Konungen wille ej hålla
Det han hafde med dagtingan jätt,
Att hålla Rikit wid Lag och Rätt;
Gud wille, att han skulle falla.

Han gjorde sig uppå Swerige wred,
Till Danemark gjorde han sammaled',
Till Norrige ock deßlike.
Det spordes om landet sidt och widt,
Att han wardt fullsnart try riken quitt;
Hwar finner han annor slike? —

Han lagde dertill sinne och akt,
Och brukade både konst och magt,
Att twedrägt mätte komma.
Han fick allt det han efter for:
Twedrägt wexte i Rikit stor,
Dock honom till liten fromma.

Nils Stensson gjorde han till Marsk,
Ty han war en man till ord swa karsk,
Han förde in Dana-broka.
Carl Knutsson wille det ej städja,
Utan ellers mot den orätt wädja,
Han satte sig emot de kloka.

Man må det säga förutan fals,
Han böjde mången hårdan hals,

Som ej wille Styrit tida.
Magt plägar ofta klokskap winna,
Och nöd kommer nakudha kona spinna;
Thet hafwer lag något tida.

Carl wågade derom gods och lif
Och satte sig till prang och kif,
Att Swenske skulle förenas.
Gud gaf honom dertill magt och sinn',
Att köra den, som will ej sjelfwer in,
Att Rikit skull' ej grenas.

Riddara och Swena, eho han är,
Han hafde dem alla lika kär',
Som nu wille efterfölja.
Lif och gods han ingom spar,
Theß wordo rika och fattiga war,
De kunde sig ej swa dölja.

Hwilken wille ej ellers fram,
Han måtte fly med last och skam,
Han sökte då det bästa:
Att ho med frihet blifwa will',
Gods och gåfwa lät han till,
Guld, sölfwer och goda håfwor.

Slipper en fogel af snara eller qwist,
Han tager sig wara för locka-list:
Swerge, du äst nu sluppet;
Will du i den snaran igen,
Som förr war bundin om din' ben,
Det må wäl stå dig öppet.

O, ädla Swensk, du statt nu fast
Och bättra det, som förra brast,
Du låt dig ej omwända!

Du wäga din hals, och så dina hand,
Att frälsa ditt eget fädernesland!
Gud må dig tröst wäl sända!

En fogel han wår sin egen bur,
Swa gör' ock alla willane djur;
Du märk, hwad dig bör göra!
Gud hafwer dig gifwit sinn' och stål;
War heldre fri, än annors träl,
Emedan du kan dig röra!

14. - Om Biskop Thomas i Strängnäs och Carl Knutsson.

I begynnelsen, och så länge Drottning Philippa lefde, war Biskop Thomas Konung Erik huld och trogen; men, när Konungen och de Danska förtryckte Swenska friheten, föll han honom ifrån och war sedan Engelbrechts wän. Han uppmanade Swenskarne med sina sånger, att wäl wärda sin frihet i dessa swekfamma tider. Så qwad Biskop Thomas:

Frihet är det bästa ting,
Der sökas kan all werlden kring,
Den Frihet kan wäl bära.
Will tu wara dig sjelfwan hull,
Du älske Frihet mer än gull,
Ty Frihet föder ära.

Frihet må wäl liknas wid ett torn,
Der en wäktare bläser af sitt horn;
Du tag dig wäl till wara! —
När du ut af det tornet går,
Och en annor det i händer får,
Der fäller du om tårar.

Hafwer du Frihet i dina hand,
Du lyck wäl till och bind om band,

Ty Frihet liknas wid en falka:
Och ho, som Frihet gifwer opp,
Den skulle tagas wid sin topp
Och säljas ibland skalkar.

Flyger Frihet bort från dig,
Hon kan wäl sedan wakta sig?
Ehwart du red eller rände,
Du kan ej gifwa så stort rop,
Du sitter dock qwar i Kapo snoos,
Och bort flög höken af hande.

Jag råder nu dig hafwa Frihet kär,
Om du kan märka, hwad Frihet är,
Hon är ej god att mista:
Frid och frälse drager hon hem,
Hugnad och glädje allom dem,
Som skylas under hennes qwistar.

Frihet är en segerhamn,
Det wisar Frihet med sitt namn
Them, som henne kunna lida.
En hamn wär för wind och wåg,
Frihet beskärmar både hög och låg;
Thy bör man Frihet pryda!

Det är nämdt, huruledes Rikesföreståndaren Carl Knutsson efter Engelbrechts död, långt ifrån att straffa mördaren, gaf honom ett lejdebref och kungjorde öfwer hela riket, det ingen skulle drista sig att mot Måns Bengtsson kära i detta mål eller honom tillwita hans gerning. Häraf trodde många, sårdeles Engelbrechts wänner, det Carl köpt Måns Bengtsson att röja hans medtäflare af wägen. Mördaren blef af Carl upphöjd till rikedom och ära, och hans fader och faderbröder fingo slott och förläningar; men de märkte snart, att förbannelsen och folkets affky härdt straffade nidingsdådet

och ådragit slägten [illegible] wanära. Magnus Bengtsson blef likasom från sina sinnen utaf samwetsqwal och wille ofta taga lifwet af sig sjelf; mången Dansk man sick med lifwet umgälla, hwad Måns på Danskt sinnade mäns inrådan sig så swåra förbrutit. Faderns oförsonliga hat till Danskarne öfwergick på hans son Johan Månsson Natt och Dag, som med spott och hån afwisade Christian Tyrann, då denne uppmanade honom att släppa sig in i Kalmar fästning (1520). Magnus Bengtsson och farbrodern Nils, som hade fått Stegeborg i förläning, sägas så hafwa hatat Carl, som dragit denna skamfläck öfwer deras hus, att de städse sällade sig till dem, som honom wille skada. Det går en sägen, att ännu i dag nattetid låter sig höra, från ett hwalf under grushögarna efter Göksholms gamla slott, en jämrande röst, såsom af en klagande qwinna: det säges wara mördarens moder, som för girighet skull styrkt sin son att taga Carls lön för dråpet; derföre spökar hennes wålnad här, der hennes ande blifwit dömd att lida sitt straff för det onda rådet.

Carl Knutsson kom i stor ynnest hos folket, dock mest för sin höga konungsliga gestalt, digra kropp och blomstrande kinder. Han war född i Finnland, der hans fader Knut Thordsson Bonde hade stora förläningar och war en swåra rik och myndig man. Hans moder war Margareta, dotter af Carl Ulfsson Sparre till Tofta. Knappast hade han hunnit mogen ålder, förrän han upptogs i Sweriges Rikes Råd, emedan hans ättmän woro de förnämsta i landet. Han war stolt i sin gång och så utmärkt bland andra män, att hwem som honom såg tyckte sig se ett ämne till Konung. Bland menige man war ock en sägen, att järtecken blifwit sedda, som bådade Carl till konungadömet. En gång i Wadstena klosterkyrka, när han stod i en stor folksamling bland andra rikets riddersmän, fast högre och ansenligare än de alla, frågade ett litet barn sina närwarande föräldrar, om de ej sågo den wackra gullkronan, som satt på hans hufwud. Då förstodo de, att det war en syn, och sådant utberyktades sedan bland folket. Allt sådant begrundade Biskop

Thomas och märkte wäl, att ingen annan än Marsken kunde taga styret ur de Danska Konungars händer och sålunda rädda fäderneslandets åra och frihet. Derföre gaf han sig till Carls wänner och uppmanade till samdrägt med honom.

15. Minnesmärken och Sägner om ofreden imellan Carl Knutsson och Erik Puke.

Dalkarlarne höllo sig mest till Erik Puke efter Engelbrechts död och trodde Carl Knutsson illa, emedan han så mycket höll med Måns Bengtsson, att de misstänkte honom för delaktighet i dennes nidingsdåd. Men Erik Puke war af sorg och hat likasom assinnig och aktade hwarken hwad han sade eller hwad han gjorde. Ofta drack han sig rusig och war då öga försigtig mot den rika Marsken, som slagit under sig de flesta och bästa slott och förläningar i hela riket. Carl war ock, ehuru han war wällustig och förde en lysande och öfwerdådig lefnad, en girig och penningegömsker man, så att det mesta af rikets ingåld stadnade i hans egen skattkammare. Deraf drog han till sig de unga hofmän och riddare, som wille winna penningar och dagligen hafwa gästabud, Mår Riks-Drotset och de andra Rådsherrarne klagade, att han satt dem i så knappa willkor, att de icke kunde underhålla sina hof eller löna sina tjenare, swarade han: «Jag råder Eder, att I icke tagen flera tjenare, än I sen Eder kunna underhålla». Och Erik Puke beklagade sig högeligen deröfwer, att Carl lät sina utsända wänner locka bort hans män och tjenare med löften om större lön och bättre willkor. En gång på ett gästabud sade han till Marsken: «Carl! kalla hem dina stöfware! De locka bort alla mina tjenare ifrån mig.» Derefter bad han Carl med sina tjenare träda ut på fältet till årlig strid med honom och hans tjenare, «förty», sade han, «wi skiljas aldrig åt i godo». Men, emedan detta skedde, under det de belägrade Stockholm, ursäktade sig Herr Carl till lägligare tid. En gång tillsporde honom Marsken, då han hade Puken till gäst och druckit honom rusig, hwarföre han gjort förlänk-

ningar wid Söder-Stäket. Det hade skett att hindra Carl komma igenom wid en färd från Nyköping, på det han måtte nödgas taga wägen åt Telge, der Eriks män lågo i försåt. Då swarade Erik oförsigtigt: «Så många krokar äro icke lagda för gädda i Hjelmaren, som jag lagt försåt för dig, fast det icke hafwer mig lyckats». Från den tiden wisade Marsken mycken wänlighet mot Erik Puke och tillsade honom å nys förläningen af Rasbo härad och än flera förmåner; men det war att insöfwa honom i säkerhet, emedan han beslutit röja honom af wägen. Detta märkte nog Erik, att Carl skulle swika honom, och skref honom derföre ett uppenbart fejdebref: «Det må dig wara kunnigt, Carl, att, will Du eller någon annan Dandeman mig något, så finner han mig i Arboga. Och förbarme sig der Gud öfwer, att jag icke må blifwa i ro på min gård, i thy jag aldrig wet, när jag warder stekter, styfder eller liflös. Dock må Du weta, att, till den dag det warder bättre oß imellan, hwar jag dig finner eller någon, den dig tillhör, då will jag göra der så wider, som mig bör göra mot min rätta fiende. Det wet Guds helga blod wäl, att jag hade otänkt göra't. Det skall Du ock weta, att den dag (frid), som sagder wardt mellan Bengt Stensson och mig, honom säger jag upp, ty jag will icke hålla mina fiender så lätta som jag hafwer förra gjort.» Detta bref fick Marsken på wägen från Köping till Arboga, och steg han då utaf sin häst och höll husting med sina män. Talade ock då wackra ord till dem, sägande: «Gud ware domare mellan mig och Puken, att han så illa lönar mig för mina wälgerningar!» Derefter red han till Örebro och skaffade lifsmedel till slottsfolket, och, när borgrarne nekade honom bistånd, emedan, sade de, «då kommer Puken och bränner wår stad», swarade Carl: «Det tarfwen I icke frukta; jag skall sjelfwer göra det». Då fick han spisning nog. Marskens folk drog mellertid till Westerås; men sjelf kom han till Stockholm, samlade borgrarne och talade till dem från Burspråket; så kalla-

ses en hög talarestol utanför rådhuset, derifrån tal brukade hållas till folket. Då fick han bistånd och så stor här utrustad, att han dermed kunde möta sin fiende i uppenbar fejd. Ärchebiskopen lånade ock då Marsken sin lifwakt, och drog så Carl mycket manstark ned åt landet.

Mellertid hade Erik Puke något före Julen hållit ett ting med Rekarna-bönderna och Nerkingarne å isen på Arboga i, der han uppenbarade dem, hwad han hade i sinnet: «De kulle slå Marsken, som war den wärsta bondeplågare, och hans wänner till rygga och sedan wälja sig en rätt bondeson till Konung.» — Derpå gaf han dem Carls ladugård till plundrings, och gjorde sig der bönderna glada, slagtade, åto och drucko. Det hade förfåtligen blifwit Puken sagdt, att Örebro slott war utan ifsmedel och lätt att nu intaga. Derpå drog han dit med bondehären; men, seende sig swiken, satte han höfwidsmän för bönderna och bad dem belägga slottet, medan han drog upp i Westmanland och skaffade förstärkning. I Westmanland fick han snart en stor bondehär och drog för Westerås slott; men, saknande skickliga höfwidsmän och sjelf oförsigtig, blef han af den starka stridwana besättningen öfwerraskad en Söndag, och bönderna, som litade på kyrko- och sabbathsfred, blefwo agade på flykten, förjande mest sina matsäckar, som stadnat i lottsknektarnes händer. Lika ömkeligt slut fick belägringshären för Örebro slott. Sedan kom Carl med sin krigsstyrka till Södermanland och Rekarlabygden, höll ström råfst med bönderna och lät afrätta många; sammaledes i Nerike och Westmanland; och lät han många der undergå hårda straff samt halshugga hufwudmännen, ändock han lofwat Rådsherrarne att kona folket.

Erik Puke gästade sina kära Dalkarlar den Julen, men war städse orolig och omgicks med sorg- och hämdetankar. En hop af Dalkarlar swek ej Engelbrechts wän. På Hällaskog, nära Harakers kyrka, hade hans här gjort en förhuggning, och, när Carl kom dit in i skogen, led han mycken skada på folk af dalpilarna från förhuggningen. Då drog Carl sitt folk tillbaka och war mycket wred, men fann Puken

wid en stor sten, som ligger på Hälla-skogen wid stora wägen och ännu i dag kallas af landtfolket Pukesten, der han talade wänligt med Puken, och gingo de sedan in, så är berättelsen, i Haraker kyrka och swuro hwarannan, wid helgedomarna, wänskap och försoning. Wid Skulltuna hade Dalfolket lagt ned gewär och lofwat gå Marsken tillhanda, hwarpå han red till Westerås, dit han stämt rikets herrar och mycket folk till ett möte. Till det mötet inbjöd Carl med wänliga bud och wänskapstillsägelser Erik Puke samt gaf honom grund och lejdebref, derunder Ärchebiskopen jemte Biskop Thomas i Strängnäs skrifwit sig såsom löftesmän. Eriks wänner warnade honom; men han war sjelf för mycket ordhållen att kunna twifla på Carls ärlighet, helst Biskop Thomas underskrifwit lejdebrefwet.

I Swartbrödernas klosterſal i Westerås satt Ärchebiskopen, Riksmarsken Carl, samt med Rådet och biskoparne, att rådslå om förlikning mellan Marsken och Erik Puke. Sorg och grämelse woro tecknade uti Eriks anlete, och hans utlåtelser mot Carl Knutsson woro hårda. Under samtalet började ett elakt os sprida sig kring klosterſtugan, så att hwar och en önskade sig derifrån. Det sades, att sådant wat tillställdt af Marsken, alldenstund han icke wågade lägga hand på Erik Puke i klostergården, men hade på slottet allting i ordning till hans fångslande. Då föreslog Carl, att samtalet skulle fortsättas i samtalsrummet på slottet. En af Erik Pukes småswenner, som warnat honom, wille följa honom i döden och gick med in i slottet. Liknöjd och föga bekymrad om sitt lif tyckтes nu Puke wara, och for han än hårdare ut mot Carl än tillförne, då hastigt Marsken steg upp, och bewäpnade män inträdde, som öfwerföllo Herr Erik och fängslade honom samt hans småswen och förde dem till Stockholm, der Drotset Christer Nilsson genast följande morgon lät halshugga dem på rättareplatsen Brunkeberg. En annan sägen är, att Erik Puke inför sittande Rådet dömdes till döden och följande morgonen, innan solen uppgick, blef utanför klostermuren halshuggen. Om dessa händelser sjöng folket följande wisa

Om Erik Pukeſon.

De bönder ſig klaga allt upp i land, De hofmän der de utrida:
De klaga allt för Erik Pukeſon; Han fick ſin lejd icke njuta.
I Dalom der kommer han aldrig.

Och det war Erik Pukeſon, Han ſkulle till kloſtret fara;
Der mötte honom Herr Carl Knutsſon; Herren Gud han lät det ſå wara.
I Dalom etc.

«Och hör du, Erik Pukeſon, Hwad jag mänd' ſåga dig:
«I dag ſå ſkall du wara min gäſt Och ſå dig mat med mig.» —

«Då gerna wille jag wara din gäſt Och ſå mig mat med dig,
«Wißte jag, du wore min fulltrogna wän, Wille ingalunda ſwika mig.» —

«Här ſtändar jag i min ſidentröja Och i min ſölfſpända ſko;
«Chriſt ſwike den af oß i himmelrik, Som ſwiker den andra i tro!» —

Så togo de hwarannan i hand Och följdes i kyrkan in,
Der lydde de på den heliga ſång Och hörde Meßan till änd'.

Då räckte de hwarannan hwitan hand: Skulle wara hwarandras gäſter;
Icke annat wißte Erik Pukeſon, Än meningen war den bäſta.

Ute ſå ſtå de Swenſka hofmän, De äro ſå glad' och fro,
Förutan den goda Erik Pukeſon, Han hwarken lekte eller log.

Alla der ſitta de Swenſka hofmän, De dricka både mjöd och win;
Förutan han, den goda Erik Pukeſon, Han bleknar om hwitan kind.

Alla der ſitta de Swenſka Hofmän, De dricka mjöd af horn;
Förutan ſorgfull Erik Pukeſon, Han ſatt der ſwart ſom jord.

In der kom en liten ſmådräng, War klädd i kjortelen grön:
«Och du ſkall hemta mig bolten in; Jag ſkall ſätta honom i den.»

«Och du ſkall hemta mig bolten in, Deri jag ſjelf honom ſpänner;
«Så föra wi honom till Stockholm hän Den rika Drots i händer.» —

Dertill ſwarade den lilla ſmådräng, Han talte ett ord med ſkäl:
«Och förr, än jag hemtar Eder bolten in, Mitt lif det låter jag här.» —

Så togo de ſtrax den fångna man Och ſatte honom naken till häſt;
Förutan allenaſt hans ſkjorta, Den war honom aldra bäſt.

Så förde de honom den gatan fram, Der folket ſtod aldra meſt;
Och ute ſå ſtod den Swenſka Drots, Han gladdes faſt åt denna gäſt.

«Hwadan kommer oß denna gäſt ſå rik, Som håller på gångaren grå?
«Det är förwißt Erik Pukeſon, Han i dag ſitt lif låta må.»

Och det will jag för ſanning ſäga, Han bragtes i galgegren;
Honom följde ſå når den lilla ſmådräng, Han hängdes allt under hans ben.
I Dalom der kommer han aldrig.

16. Huruledes Carl Knutsſon ſwiker Ärchebiſkop Olof och Ridaren Broder Swensſon, ſamt om Biſkop Thoma's ſorg öfwer Erik Puke.

Ärchebiſkop Herr Olof af Trögden, Biſkoparne och öfrige

Rikets Herrar och myndige män redde sig nu till en färd till Kalmar, dit de i samråd stämt ett möte, i affigt att åter ingå förlikning med Konungen, emedan de sågo sig fattigare nu på förlåningar och mindre singo råda nu än förr, för Carl Knutssons stränghet skull. När Ärchebiskop Olof sofwit öfwer natten hos höfwidsmannen på Nyköpings slott, på resan stadd till Kalmar, skänktes i för honom en dryck af mandelmjölk, deri han blef förgifwen och dog. Marsken blef för denna tillställning mißtänkt utaf många. Men Konung Erik, efter sin sed, höll icke stämmodag, som aftalad war, utan red Marsken till Söderköping med sitt hoffolk och stämde der till sig Rikets Herrar. Emedan Konungen icke kom, måste alla hans fogdar lemna slotten i Carls händer. De mesta behöll han för sig och sina åttmän, men utdelade ock något till andra. Näst Erik Puke hade Riddaren Broder Swensson warit Engelbrechts trogna wän. Han war derföre mycket afhållen af folket och kunde i konungsligt utseende wäl täfla med Marsken. Wid slottens delning blef han glömd. Det gjorde Marsken med flit, på det Riddaren, som war hastig i sina råd, likasom Puken skulle förgå sig emot honom, ty sjelf war han nu nog manstark, att icke behöfwa frukta någon. Det hände också: Riddaren drog en tid ut ur staden med sina tjenare och wänner och sammanswor sig med dem att bringa Marsken om lifwet; men Carl hade sina spejare omkring dem, och, när Broder Swensson kom upp i Rådsförsamlingen och började tala hotande mot Marsken, lät denne genast gripa honom och döma honom till döden. Domen blef följande morgon så fort werkställd, att Riddarens wänner icke hunno komma honom till undsättning.

Men Biskop Thomas war, från den tid Erik Puke blef förrådd, aldrig glad och grämde sig så mycket deröfwer, att Carl swikit den lejd, han underskrifwit, att han aldrig mer wille komma i Rådet och aldrig mer ansåg sig wärdig att wälsigna Herrans lekamen eller utdela Nattwarden. Då qwad Biskop Thomas:

Det märke med sit
Swa fattig som rik.—
Ehvo, som will,
Han segle eller ro:
Han finner ej Tro
I werldena till.

Som mig är sagdt,
Tro hafwer utlagt
I thet willande haf:
Der bläste swa fast
Med öfwerkast,
Hon sank i qwaf.

Tro gick sig till strand
Och sköt ifrå land
I swa hårdan stund;
Der är stor wånda
Henne kommen till hända,
Hon san till grund.

Tro är bortwänd
Och fjerran sänd
I främmand' land;
Du rid och sök,
Med hund och hök,
Bäd' i skog och strand;

Du sök med magt
Och all din akt,
Ehwart du far,
Tro finns thy wärr
Ej när, ej fjär,
Du warder theß war.

Tro är nu minna

Med fruar och qwinna,
Swa tyckes mer án;
Tro ár förswunnen;
Fals ár upprunnen
Bland qwinnor och mán.

Det skedde i fjord,
Tro gjorde ett mord,
Hon rymde swa bort.
Hon sitter och gråter,
Hon kommer snar åter,
Det hafwer jag sport.

Fals och Swik
De finnas först
I hwarje wrå;
De finnas först,
Der magten ár störst
Och mer förmår.

Går Fals till rátta
Och börjar tráta,
Med harm thet ár;
Henne kan ingen winna,
Ej man eller qwinna,
Hár eller der.

Fals, Swik och Flárd
De drogo sin' swárd
Och gingo i strid:
«Sanning och Tro
De mága ej bo
I werldena wid.» —

O Fals du snöda,
Du gök dem möda,

Som tjena dig mäst; —
Tro gör dem åra,
Som henne ha kära,
Hon lönar dem bäst.

Drif Falskhet bort,
Som dig hafwer gjort
Swa stor orätt!
Tag Gud till hjelp
Och nederstjelp
Den fula wätt!

Falskhet sig öfwar,
Hon stjäl, hon röfwar,
Både stund och tid.
Ack, Tro, du skröna,
Låt dig nu röna
Det är wäl tid!

Han är ju säll,
Den Fals ej qwäl,
Ewinnerlik:
Håller du Tro,
Du får wißt bo
I himmelrik.

17. Om Drotset Christer Nilsons owänskap med Carl Knutsson och fångslande på Räfwelsta.

Carl hade alltid sina spejare ute i bygden och erfor snart, att Drotset Christer Nilsson i hemlighet höll med Konung Erik och de mißnöjda i landet. Dock ställde han sig wänlig mot honom, kallade honom Fader och sade sig alltid följa hans råd. Wärmländningarne hade gjort uppror, emedan de tyckte sig lika litet pligtiga till att lyda Carls som Konung

Erik fogdar; det spordes, att Riksdrotset hade genom sina slägtingar i Wärmland tillskält denna bondefejd, emedan han gerna såg Marskens magt förminskad. Carl war i Arboga, når han sporde deßa tidender, samt att Dalkarlarne likaledes ihjälslagit hans tjenare och plundrat hans egendom. Det war wid midwintern, andra året efter Engelbrechts död, som deßa händelser timade. Drotset rådde, att icke bruka wåld mot bönderna, utan söka bemedling; men Carl förstod hans mening, att bönderna skulle få tid att förstärka sig, och sade raskt: «Jag skall först jula i Hedemora, sedan i Tuna och derpå i Mora och gifwa bönderna godt gästabud.» Derpå sände han Arwid Swan upp i Wärmeland med sjuhundrade utwalda huskarlar, dem Carls egen hofman Torsten Ingelsson förde honom till mötes. Jösseháringarne sade, att de woro mån för sig, och woro muntra samt mycket storordiga, men snara till att fly. Slutligen höllo ett slag på Skarmnäs i Wärmelen, der hufwudmännerna blefwo fångar och två af dem brända, androm till skräck och warnagel. Dalkarlarne stämde Carl sig till mötes i Enköping. De infunno sig ock något manstarka utanför klosterstugan på Tryggön, der Drotset och Marsken inne i klosterstugan rådslogo med några bland Rådsherrarne. Drotset rådde wänligen sin kära son Marsken, att icke gå ut till folket, men erbjöd sig sjelf att gå ut och medla till fred mellan dem och honom; men det gjorde han så, att han fast mer uppretade dem och styrkte till deras laglösa framfarande; men Carl Knutsson misstrodde honom och gick så sjelf ut till folket, och, så snart de sågo den resliga och ridderliga mannen, föllo de till föga och erbjödo willigt böter och skattens utgörande till hans fogdar.

Ett gammalt herresäte wid en liten insjö i Alfuna af Westmanland heter Råfwelsta. Det egde Drotset Christer Nilsson och hade dersammastädes hållit Julen. Dit sände Carl en förtigtig och tilltagsen tjenare, Claes Lang, med wänligt bref och begäran att få komma till honom på Råfwelsta; men en hop bewäpnade mån lemnade Claes efter sig, dolda i skogen. Sedan han talat med Drotset och tagit

Drotsets lägenhet i akt samt erfarit, att Drotsets tjenare om aftonen sutto i älstugan och drucko, sjungandes gelna wisor, såsom såpana dryckeshjelter brukade, då lägenhet dertill gafs i de rika Herrars hof, gaf han sina män besked. När natten inbrutit, kom hans folk tyst framsmygande med sina wapen ur skogen, då Herr Claes höll dem porten öppen. Med en flock gick han in i Drotsets sångkammare, tog honom, der han med sin husfru låg i sängen, lade honom illa skyld på en släda och förde honom så fången till Örebro. En annan flock inträngde i älstugan, ihjälslog några utaf Drotsets hofmän, tog några till fånga och stöflade till sig allt hwad dem behagade i huset. Drotsets husfru for sedan till Nyköpings slott. Dit kom ock Carl med Drotset, och förliktes de der sålunda, att Marsken fick Nyköping med alla de förläningar, som Drotset hade i Swerige; men Drotset fick Wiborgs slott och län, derwid han förblef till döddagar.

18. Slut på Erik den Trettondes Saga. Konung Christophers af Baiern begynnelse (1439).

Konung Erik liknade mer en lättfärdig och roflysten hednisk Wikinga-höfding än en Christen Konung. De willkor, Swenska Folket förelade honom, så framt han wille njuta deras tro och huldhet, att han skulle «ed hålla och lag styrka», trodde han aldrig wara deras rätta allwar; ty han kunde icke förstå, att fria mäns kärlek aldrig kan winnas utan dygd och rättwisa. De andeliga, som sögo landets märg och sutto wid styret, då Konung icke fanns i landet, höllo i det längsta fast wid Kalmare Förening; men folkets tålamod förgick, och, efter mångfaldiga möten med af Konungen gifna eder, dem han dock alltid bröt, undsade slutligen de Swenska honom tjenst och lydnad wid Midsommartiden på det sjette året efter Dalkarlarnes uppresning och frihetskrigets början. Wid samma tid blef han ock skiljd från Danemarks och Norriges konungadömen. Derefter befäste han sig på Gottland såsom sjöröfware och plågade strandfolket och sjöfarande i tio

år, drog sedan till sin fädernebygd Pommern, der han dog tio år derefter uti ett kloster, det han sjelf stiftat af de skatter, han i årelös strid hade samlat.

Midsommardag år 1439 war Rådet uti Kalmare församladt. Sändemän från den nywalda Danska Konungen, Christopher af Baiern, Konung Eriks syskons son, hade kommit till mötet, högeligen beprisande den unga Konungens dygder, och funnos de Swenska Herrar benägna att honom till Konung taga. Riksföreståndaren Carl märkte wäl, att afunden icke hwilade, och lyßnade han derföre till de rundeliga löften, sändemännen honom tillsade på Konungens wägnar; men konungawal, sade han, kunde icke ske, emedan alltför få hade kommit tillstädes utaf de män, som derwid närwara borde.

19. Carl besöker en spåqwinna och uppmuntras af henne att förtröfta på sin stora lycka.

Uti ett skogshus lefde den tiden, afskiljd ifrån werlden, en åttioårig qwinna, wida beryktad för sin spådoms-anda, syner och uppenbarelser. Somliga säga, att hon hade warit en klosterjungfru i Wadstena kloster, derifrån hon utgått och sedan inneslutit sig uti detta hus samt icke warit ute derifrån under bar himmel på tjugo år. Carl war icke glad, när han red från Kalmarne den gången. Fäderneslandet skulle ännu en tid plågas af utländskt herrawälde, och hans hopp, att blifwa deß Konung, war mycket förminskadt. Begrundande sitt öde, red han från stämman, skiljde sig en tid från sina män och tog leden till spåqwinnans boning. Han bad henne derom underwisa sig, hwad han nu hade att företaga, och hwad honom kunde warа förelagdt, då annan Konung swart skulle komma i landet. Den gamla swarade: «Gud, den Eder af så många farligheter frälst hafwer, will det så, att I skolen blifwa Sweriges Konung.» Carl sade föga liknelse mer wara dertill, att denna spådom sannades, emedan Rikets män i Kalmare sig förenat hade att uppdraga åt Christopher Konungadömet. Den gamla swarade: «Gifwer nu akt på hwad mig

är gifwet, att Eder och Swenska Folket uppenbara: Tre plåger skola för det konungawalets skull riket öfwergå: Örlig, hungersnöd och pestilentia, och skolen I ändock blifwa Konung.» —

Det märktes, att Carl war gladare, när han återkom till sitt folk; och fortsatte han med dem till Stockholm sin led. Han begrundade under wägen spåqwinnans tal och blef nöjdare i sitt sinne med hwad Försynen kunde hafwa förelagt, särdeles då han påminde sig den underbara frälsning i stor farlighet, hon omtalade. Dermed hade sålunda tillgått: När Carl som Riksföreståndare en gång belagt Stegeborg med all magt, hade han på en holme, som ännu i dag deraf kallas Carlsholmen, sitt läger. Sedan borgen war wäl tillsperrad, så att de belägrade ingen undsättning af mat eller folk bekomma kunde, lät Carl sitt folk göra sig glada dagar, leka och dansa i slottsfolkets åsyn. Carl gick ofta ut under ett berg nära borgen att bespeja deß förswarswerk. Alla kände honom wäl, och bössemästaren, Rodenberg benämd, swor wid sin ära att skjuta Carl, härnäst han kom på wallen. Det skedde; och Rodenberg rigtade en kärrebyssa, — så kallades canon den tiden, — mot Marsken och påtände densamma. Men hon sprang upp ur ställningen, så att stenen, som war ilagd, — emedan kulor ej då funnos, — for wäl tjugo alnar öfwer Marskens hufwud. Då wille han på honom afloßa en annan; men bößan sprang sönder. Sammalunda tredje gången. Då blef Rodenberg blek af förskräckelse, emedan han welat förråda det lif, Gud wille bewara, och såg aldrig mera någon helsodag. När Marsken en tid derefter war uti Kalmare, sände Rodenberg honom bud, att för Guds barmhertighets skull komma till honom, emedan han för sin dödstimma annorlunda ingen tröst kunde få. Marsken kom då på några wänners förbön till honom och sade, det han af hjertat gaf honom till hans onda uppsåt, hwarefter han roligt afsomnade. Icke mindre lyckosam hade Carl warit, då han en gång drog för Borgholm med en stor flotta, till att förstärka belägringsfolket, som hade sitt läger under borgen. Konungsfolket på borgen hade Magnus Green

till höfvidsmän. Han hade anskaffat en hop kärrebyssor, med dem han kunde wäl hindra Carls folk att stiga på landet; men, si! en tjock dimma utbredde sig öfwer hamnen och bergen, så att skyttarne sågo hwarken folk eller skepp, tilldeß Carl hade låtit dem alla lyckligen och oskadda stiga af skeppen och in i det befästa lägret. Då skingrades töcknet, och konungsfolket såg med harm de aflastade Swenska skeppen segla till tryggare hamn.

Allt detta stadfäste hos Marsken det råd, han i Kalmare fattat, att draga sig en tid undan werldsbullret till det goda Finnland och se sin skattkammare till godo för kommande tider. Då erhöll han så wäl utaf Rådet som utaf Konung Christopher försäkran om hela Finnland med Åbo slott och Wiborg jemte Öland och Borgholm till förläning.

20. Konung Christopher tages till Konung wid Mora Sten (1441).

Midsommardagen, jemnt sju år sedan första dalpilen sköts mot Danska fogdesätet Borganäs, blef Konung Christopher af de Swenska Herrar i Arboga korad till Sweriges Konung. Då Marie födelsefest (d. 15 Aug.) firades följande året, sågos den nya Konungens skepp segla in i Kalmaresund. På stranden stodo Ärchebiskopen, Biskopar, samt med Rikets Herrar och Riddare, en lysande skara, som ridit ut att på det hedersammaste honom emottaga. Marsken wäntade honom i Stockholmsskären på Herrestäk å Wärmdön, der han med god undfägnad, såsom det kunde egnas en Konung, tog honom emot. I två dagar dwaldes Christopher på Waldemarsön, medan tillredelserna i Stockholm till hans emottagande och högtidliga kröning warade. Öfwer Södra Malmskogen skedde hans intåg i staden. Skaror af klosterfolk, munkar och nunnor skredo långsamt förut med heliga sånger. Marsken och Ärchebiskopen gingo på hwar sin sida om Konungen genom staden, först in i kyrkan och sedan till slottet. Men folket, när de sågo den lilla tjocka Christopher bredwid den ståtliga Carl, ropade högt, att Carl Knutsson tycktes wärdigare kronan än den lilla digra mannen. Detta hörde Konungen och log deråt, sägande sedan till Carl skämtsamt: «Gack icke bredwid

mig; då säger folket, att du fast heldre än jag borde wara Konung.»

Följande dagen ledsagades Konungen till Mora Stenar; men Sweriges allmoge och Lagmännen hade icke korat honom efter gammal landssed, utan war han en Biskops- och Herra-Konung. Kröningen skedde derefter i Uppsala, Korsmeßedag (d. 14 Sept.), hwarefter Christopher for tillbaka till Stockholm, der ett stort gästabud war tillagadt, wapenlekar anställdes och ett stort riddareslag. Efter så förrättade ärender seglade Konungen åter till Danemark; men Carl for till sina förläningar i Finnland, lefde der förnöjd och samlade för framtida behof stora skatter och rikedomar.

21. Om Konung Christophers förrättningar och död. Nytt Konungawal (1448).

Twungen af Swenska Folkets swåra klagomål, drog Konung Christopher en tid, mot sin moderbroder Erik, till Gottland i härnad. Men, sedan han kommit med honom till ensligt samtal, drog han hem igen, utan att göra honom någon skada eller hinder i hans bragder som röfware, sägande: «Wår moderbroder skall wäl ock någonting hafwa att lefwa utaf». Han insatte ock till en början flera Bairare än Swenskar uti slotten och höga ämbeten och gjorde sig dertill förhatlig för en flygtig och lättfärdig lefnad, ändock han hade till Drottning den sköna Dorothea, en Markgrefwes dotter af Brandenburg. De Swenskas klagomål öfwer allt sådant wille han komma att beswara, men insjuknade under wägen, dog i Helsingborg samt blef begrafwen i Konungagrafwarna i Roeskilde.

En allmännelig lag för Swea- och Göta-land, kallad Konung Christophers Lagbok, blef stadfäst af denna Konung och är grunden för wår ännu gällande Lag. Men tillståndet i landet war beklagligt. Pest, mißwext och hungersnöd infunno sig enligt den gamla klosterjungfruns spådom. Likwäl förde Konungen en syndigt öfwerflödande lefnad. När han red fram i landet, hade han så många hästar, att sexhun-

drade fjerdingar korn åtgingo till hwart nattläger, ändock att bönderna måste äta barkbröd. Deraf fick Konung Christopher tillnamnet «Barke-Konung».

Carl Knutssons wänner i Swerige gåfwo honom tidender om Konungens död genast wid handen, rådandes honom att snart infinna sig i Stockholm. Han gaf sig ock snart på wäg med åttahundrade wäl rustade hofmän och många skepp med allahanda förråd, hästar och goda wapen. Det war på Pingestdag han red ut af sin borg, och samma dag, när han kommit till en ö uti skären, bragte en af hans tjenare honom ett bref, det han af en okänd man emottagit hade. Carl läste det med stor förundran, ty det war af en föreståndersk i Kalmare kloster skrifwet fjerdedag Jul och innehöll: «att sig der i klostret tilldragit om Julenatt, att en gudelig menniska fått uppenbarelse, det Carl Knutsson skulle det stundande året blifwa Konung; och skulle han lyda denna sin kallelse, så framt han en stor olycka undgå wille». Underligt föll detta honom före, alldenstund Konung Christopher ännu lefde och war frisk och sund, när klosterfrun skref detta bref.

Allt sedan Carl drog af landet, hade i Swerige warit hårda år, hungersnöd och dyr tid. Gladare kom icke heller denna wår, ty en hård och långwarig torka bådade intet godt. Men, som Carls skepp kommo i Stockholms hamn, uppstego, likasom kommande med honom, digra moln, och, som han steg på Swenska landet, nedströmmade ett mildt och ymnigt regn, som uppfriskade fälten. Då jublade folket omkring honom och spådde sig under honom lyckligare dagar.

Riksens allmoge, borgerskap och odalmän i Swea och Göta riken woro nu, jemte biskopar, prelater, tidderskap och adel, stämda till Stockholm, att rådpläga om rikets angelägenheter samt Konung wälja. Twänne män af sina wärsta fiender, Bengt Jönsson till Salesta, det gamla Drotset Christer Nilssons måg, och Nils Jönsson till Djursholmen, Bengts broder, bägge af den slägten Oxenstjerna, fann han sittande wid styret. De bodde på slottet såsom riksföreståndare; men Carl intog de starkaste och bästa husen i staden med sitt hoffolk, och, hwar han wisade sig ute ibland fol-

ret, kunde det märkas, att de honom ingalunda förgätit. Detta spordе hans owänner, och riksföreståndarne sade rådligast wara att med konungawalet hafwa fördrag, tilldeß Danemarks och Norges ombudsmän kunde med Swenska sammankomma. Men Carls wänner och allt folket yrkade med hot och stort gny, att Konung utan dröjsmål, efter gammal landsrätt, wälja skulle. Uti Sanct Gertruds gilleſtuga trädde walmännen då tillsammans; men den nywalde Ärchebiſkop Jöns Bengtsſon wredgades, att hans faders, Rikföreståndarens, mage war så förminskad, och drog ſig hemligen undan till Almare-Stäk, ſom hans företrädare ſätt till biſkopsſäte. Efter bön och pſalm inſamlades röſterna, och blef då Carl Knutsſon Bonde Thorsdagen näſt före Midſommardag till Konung utropad, derefter förd med ſtort gny af det glada folket upp i Storkyrkan, der högtidligen ſjöngs af kloſterfolket lofpſalmen Te Deum laudamus! den wi nu på Swenſka ſjunga: O, Gud, wi lofwe dig! När Ärchebiſkop Jöns fick hårda bud, betänkte han ſig bättre och ſkyndade ödmjukligen till Konungen och följde honom till Mora Stenar dagen före Pehrsmeßedag. «Det war annat till Karl!» förlade Folket, när den höga Swenſka mannen ſtod på Konungaſtenen, der den härliga geſtalten grannt kunde ſynas öfwer hela ängen; och de komma ihog den lilla tjocka Danſka Chriſtopher, ſom ſtod der några år tillförne. Dagen derefter ſatte Ärchebiſkopen i Domkyrkan, wid högtidlig ſång, den gyldene kronan på Carls hufwud. Då kommo många ihog den ſynen, barnet hade ſett i Wadſtena kloſterkyrka, och den gamla kloſterfrunds ſpådomar. Ärchebiſkopen tyckтes ſedan med Konungen fullt förlikt och blef hans gäſt i Stockholm, der mycket folk undfägnades af det öfwerflöd, han fört med ſig från det goda landet Finnland. Ingen kröningsgård wille Carl då upptaga af det arma folket; han ſjelf war rik på gods och penningar. I många dagar höllo gäſtabud i Konungens hof med tornerſpel, wapenlekar och till ſlut riddareſlag. Derefter red Carl «rätter Ä:riksgata», och war han den förſta Konung, ſom kored blef wid Mora Stenar efter de gamla ſeder.

22. Furuledes Norrmännen taga Carl Knutsson till Konung (1449).

Konung Carl red, såsom sed war, sin Ariksgata rätt-
ols, eller med solen, och stadnade så i Skara om Julen.
Der bjöd han iståndsätta de gamla borgar, Öresten, Rum-
aborg, Ekholm och Skageholm, som till wärn mot
e Danska tjena kunde. Sändemän gingo mellan Konungen
ch Norrmännen, som å Allshärjarting förenat sig att taga
onom till Konung. Deras tänkesätt mot Swerige i de ford-
a tider ådagaläggas bäst af det bref, de skrefwo till Konun-
en, deri de afslå föreningen med Danemark, «emedan Swe-
ige och Norrige utaf ålder i sämja och kärlek tillsam-
anwarit. Gud hafwer deßa tu riken så landfast till-
ammanfogat ändalångs hwart wid annat. Skulle de
u åtskiljas med twedrägt, som Gud förbjude, så wore
et otaligt folks förderf i båda riken. Thy är der in-
en wån till, att deßa tu riken skola någon tid i twedrägt
tskiljas med wår willje.»

Konungen tog wägen genom Wärmeland och Holme-
al in i Norrige. Minnen af hans färd genom denna bygd
ro: Kungsåsen wid Gladwalla, så benämd derutaf,
tt Konungen wid förbiresan red upp på detta berg och skåda-
e omkring sig i den wida utsigten, — och Carls Källa
vid Holmedal, så kallad, emedan af deß friska watten Kon-
ngen släckt sin törst. I Hedemarken woro bönderna
Sunnanfjelds honom till möte och förde honom med stor
lädje öfwer Dovre till Trondhjem. Det war bönder-
as tro, så wäl i Norrige som Swerige, att stor lycka följ-
e Konungen, och tillskrefwo de densamma, att icke i mång-
aldiga år så härlig gröda blifwit höstad som det året de wal-
e Carl till Konung. Den wäg, han framred öfwer fjel-
et, war god och farbar såsom på sommaren, och mindes
ngen, att någon kunnat der färdas förut denna årstid för
nöns myckenhet och stormwäder; men Carl sades uti allt
ara lyckosam. Der mötte honom bönderna Nordanfjelds
rån, och blef han till Konung tagen med Konungsed och
ätt på St. Clemens' dag (d. 23 Nov.).

Årstiden war då framliden emot midwintern, och Konungen war betänkt på sin hemfärd öfwer Jämtland. Twärtemot landtfolkets råd tog han en genwäg, som gick öfwer forsar, dem aldrig någon menniska denna årstid wågat färdas; men, när han kom, låg forsen frusen såsom en genomskinlig brygga, och, så snart han wäl kommit fram, gick älfwen upp igen, och de, som följt honom och der wände tillbaka, behöfde tre dagar till den wäg, han for på fem timmar. Så kom han in i Jämtland och blef wäl emottagen af Jämtar och Helsingar. Många sägner gingo sedan om Konungens färd i Norrige. Sedan blef Konungen med fred i Stockholm öfwer Julen.

23. Om Wisbybranden, samt huru Måns Green förråder Gottland i Danskarnes händer (1449).

I Danemark war Christian I till Konung tagen, och chrönikorna säga, att han, för den ringa styrka, han ännu i sitt regemente wunnit, högeligen fruktade sig för ett infall af de Swenska uti sitt konungadöme, alldenstund han då måst åtnöja sig med de willkor, Carl helst kunnat föreskrifwa. Men om wåren reddes ifrån Stockholm en Swensk flotta ut med tillräckligt folk att taga Gottland ur de Danskas händer och fördrifwa den afsatta Konung Erik ur hans röfwareborg, och blef en riddare, wid namn Magnus Green, satt till höfwidsman för denna Gottlands-ledung. Han war en man af ostadigt sinne, girig och mycket ärelysten, men en god krigsman, och Konungen trodde honom wäl. I begynnelsen gick allting de Swenska wäl i händer; de stego listigt en natt öfwer stadsmuren, slogo Danskarne och instängde dem på Wisby-hus, der de ledo sådan hungersnöd, att de hade uppätit sextio hästar. Men Konung Erik tog då det råd, som han mot de Swenska pröfwat bäst wara, att dåra dem med eder och löften. Snart förstod han, att Herr Måns Green war den största förrädare, och kom så ofta med honom till samtals, att han fick frid med de willkor, att de Swenska skulle inlöhafwa staden och landet, men Erik borgen, tilldeß båda Kon-

ungarnes ombud, tolf från hwartdera riket, i Halmstad finge sammanträda att besluta, hwilketdera riket Gottland rätteligen tillhöra skulle. Harm och mißtankar om förräderi utbredde sig bland Swenskarne, när Konung Eriks folk började nedbryta och förstöra de skärmar och skanswerk, dem de till sitt wärn uppbyggt; men, när höfwidsmannen hörde deras knot, sade han, att hwem som något talade mot förlikningen skulle anses såsom den der wille swika sin Konung och sitt fädernesland. I sista stunden tycktes den landlösa och elända Erik stämpla till de oskyldiga Swenskars förderf, och det kom snart i dagen, hwad han med Måns Green förehaft, då Konung Christian med en mängd Danska skepp lade in i Westergarn. Lifsmedel till öfwerflöd, folk och wapen fördes obehindradt af skeppen upp i slottet, och Dankonungen, sjelf närwarande, förpligtade sig heligt willja hålla grud och förlikning, såsom med höfwidsmannen Olof Axelsson Tott afslutadt war; men swikeligen föllo Danskarne nattetid öfwer staden med eld och swärd; husen itändes, inwånarne förföljdes och mördades, ehwar de undanflydde, icke en gång barnaföderskor skonades; mödrar med nyfödda barn funnos följande dagen mördade bland gubbar och annat fattigt wärnlöst folk, på gator, i kyrkor och källare, dit de tagit sin tillflykt. De ärliga Swenskar kunna wäl bedragas, men icke så lätteligen fällas från mod och mandom; de förswarade sig i husen, drogo bewäpnade ut mot fienden och fällde många hundrade Jutar, jagande dem som fårhopar ut ur staden. Twänne järtecken hade under denna fasansfulla förödelsens natt mycket uppmuntrat dem. Några sårade jemte wärnlösa gubbar, qwinnor och barn hade undangömt sig uti en kyrka. Husen brunno rundt omkring, och elden dref med en stark storm emot helighuset, så att ingen räddning, att ju de der skulle innebrännas, tycktes de olyckliga möjlig. Då föllo de alla, som derinne wäntade döden, på sina knän, anropande med from bön Guds Moder att förbarma sig öfwer dem. Swenska stridsfolket, som wände åter från sin Danskjagt, sågo med förskräckelse elden och stormwädret rasa mot kyrkan. Si, då kom swäfwande midt emot röken och de flygande eldbränderna en hwit dufwa, och med henne

följde ett motsatt wäder, som kastade lågorna tillbaka, och kyrkan räddades tillika med den delen af staden, hwarifrån dufwan kom. Det berättades ock, att näst före branden, likasom till en warning, klockorna ringt utaf sig sjelfwa, och presterne, som samlats till bön, samt med folket, sett helgonbilderna, som eljest hade frisk menniskofärg, stå med dödsbleka anleten. Hemsk war denna natt af Konung Eriks sista, men Måns Greens första nidingsdåd. Underbar hade dock Herrans hand warit öfwer det Swenska folket, emedan ingen utaf dem i den förödelsen tillsatte lifwet.

Bro Kyrka, den mest namnkunniga offerkyrka på Gottland, dit ännu i dag fjerran så wäl som närboende sända gåfwor, fast nu med gifwarens namn förtegadt, är ett minne af dessa händelser och har warit, särdeles af sjömän, från urminnes besökt med offer, bön och lofsång. En sägen är, att Konung Eriks sjöröfware, i uppsåt att försona sina swåra missgerningar, en dag kommo att nedlägga sina gåfwor af det gods, de röfwat i Swenska skären, der uppå altaret, knäböjande inför korset. Men, wid det de uppstodo, tändes på altaret af osynlig hand en eld, som förtärde gåfworna, och icke en gång duken på altaret brändes; men Frälsarens bild på korset swällde upp såsom en menniskas kropp utaf brännsår. Då förstodo de, att deras offer misshagade himmelen, och att deras Herres fall war nära. Han begaf sig ock, efter det han till Danskarne förrådt Gottland, lönligen på sina skepp med alla sina röfwade skatter till Pommern, eftersom han icke wisste sig säker en gång i Danemark, det rike, han dock tjenat trognast, offrande deråt sin samwetsfrid och sin åminnelses ära. Aftonen till helig Olofs dag swor Magnus Green Konung Christian trohetsed, men så i hemlighet, att ingen det wisste. De bedragna Swenskarne talade dock sinsemellan derom, när de wände tillbaka, hwar till sitt hem, den gången segerlösa, dock med ära.

24. Danskarnes härjande. Thord Bondes begynnelse i Östralandet (1452).

På Stäkeborg satt Ärchebiskop Jöns Bengtsson

ch kom ofta med sin faderbroder Nils, Måns Green ch andra Konung Carls hemliga fiender till samtals, huru e skulle swika honom ifrån riket. Hans lycka wände sig ock rån denna tiden honom emot, och med densamma minskades, åsom wanligt händer, folkets kärlek. Det led ock mycket in rång af Konungens och hans fogdars girighet efter penning ar, och hans fiender, som sutto wid förlåningarna och slot en, gåfwo bönderna ingalunda bättre willkor. Då tycktes Danskarne tid att infalla med ofrid i Götalandet, och snart ommo tidender, att Sunnerbo härad i Småland war brändt ch härjadt, samt att fienden stod nära Westgöta-landets gräns åsten, bland hwilka Lödöse-hus redan genom förräderi allit i deß händer.

Med en annan här hade Konung Christian kommit upp not Östergötland; men Östgötarne, sin Konung trogna, sam ades under Biskop Nils Königs och Lagmannen Erik Nipert och drogo ned, fienden till mötes, på skogen Holmeden. Der gjorde de wid gården Norbeck en «bråa», eller förhuggning, och dolde sig sedan tysta i skogen. Danskarne kommo sjungande och öfwermodiga, förlitande sig å sin stora manstyrka och på de blänkande Tyska Herrar, som ommit till deras hjelp. Men, just som de föraktligt talade, uruledes de skulle piska de arma Östgötabönder och hade komnit in i förhuggningen, hwenn pilarne kring deras hufwuden, och jorde bondehären på dem ett manligt anfall, så att de skryamma Tyskarne genast togo flykten samt med Danskarne; men örsta delen stupade för Östgötarnes pålyxor. Deröfwer dikades följande rim:

De Danska woro glada,
Som kunde komma hem,
Borta blefwo fyra utaf hwarje fem.
Af Danskom på Holaweb
Många föllo döda ned;
Slut på den trätan wann
Den Swenska pålyxan.

Denna stridens lyckliga utgång tillskrifwes med stor berömmelse Biskop Nils och hans hofmän. Så säges i Biskopskrönikan:

En tid Kung Christian öfwer Holweden wille,
Så mände Biskop Nils honom stille
Med sitt folk och någon allmoge;
De med honom till Norbeck droge;
De undsingo så de Danskas komma, —
Dem till skada och ingen fromma, —
Att de woro glade, som åter kommo hem;
Borta blefwo fyra utaf hwarjom fem.

Hårförinan hade stämmodagen med Danska rikets tolf ombud i Halmstad och de tolf Konungens i Swerige, dem Rådet walt med hans ja och samtycke, så afslupit, att hans fiender i det mesta fått råda, emedan förrådaren Måns Green och Drotset Nils Jönsson woro hufwudmän för de Swenska sändebuden. Carl såg sig beswiken i allt och twingad att afsäga sig Norriges konungadöme. Då klagade han ofta, att han ingen hade, den han kunde sätta sin lit till, utan Gud. Men han egde ännu en trogen och ärlig Swensk man bland sina hirdmän, som snart wisade sig wärdig att föra hans stamfaders, helig Eriks, banér mot fienden och wärna sitt fäderneslands frihet och ära. Det war hans faderbroders son, den unga Riddaren Thord Bonde. Honom kallade Konungen, som då war i Wadstena, till sig och antwardade honom en hop friska unga män af sina hofmän och sin lifwakt, att dermed undsätta Westergötland, och, om så ske kunde, återtaga Lödöse-hus ur de Danskes händer.

Det war en stormig winternatt, som den unga Thord Bonde red med sina muntra krigsmän wägen ned efter Götaälf och närmade sig Lödöse; — snöglopp slog dem i ansigtet, och deras kläder woro genomblötta. Men Thord skämtade med sina raska krigare, uppmuntrande dem med löften om godt

win och delning af de goda Danska wapnen, som skulle blifwa dem till rof, om de snart kunde winna fästningen. Inom borgen sofwo Danskarne godt, och undan owädret och snöregnet hade wakten dragit sig ned af wallen och sof i wakthusen. De ankommande stiga tyst och försigtigt in öfwer wall och murar och wäcka med spända armborst de sofwande, som förskräckta tigga sitt lif och gifwa sig fångna. De, som göra motstånd, nedsablas, och inan morgonen war Lödöse-hus i Thord Bondes wåld. Borgrarne i staden woro Konung Carl trogna och glada åt sina gäster, dem de på allt sätt gjorde bistånd. Krigsmännerna, alla oskadda, lade utaf sina wåta kläder och wederqwickte sig med god mat och win, som fanns i de Danskes förråd. Derefter delade Herr Thord mellan sina män allt det gods af kläder, wapen och penningar, som fanns på slottet. Men det bästa utaf allt, det Thord i Danskarnes gömmor fann, war en wäska, full med bref från Konung Carls hemliga fiender i Swerige till Konung Christian och de honom tillgifna höfwidsmännen på slotten.

25. Thord Bonde gästar Thure Thuresson på Axewall och tager Jönköpings-hus samt Rumlaborg (1452).

Thord Bonde läste brefwen, som gått mellan dem, hwilka sin Konung och sitt fädernesland förråda wille, och fann deruti, att höfwidsmannen Thure Thuresson på Axewall, den Konungen bäst hade trott, war en ibland förrädarne. I Wadstena hade nyß Herr Thure warit hos Konungen och lofwat honom att med all trohet råda och undsätta Thord Bonde till Westergötlands och Smålands befrielse från Danskarne. Från Lödöse-hus red Herr Thord med tretio sina swenner hasteligen upp till Axewall och kom sent mot aftonen fram, då Herr Thure wille gå till bords. Han hade blott twå utaf sina swenner med sig; de öfriga dolde sig samt redo twå och twå i sender och kommo sålunda oförwarandes in i salen. Thure märkte snart oråd, och Thord wille icke längre dölja sitt uppsåt, utan sprang upp, grep honom om halsen och lät honom såsom drottswikare föras fången till

Warnhem, derifrån han wid heder och åra lofwade att icke wika utan Thords goda minne.

När Konungen fått bref om Thure Thuressons förråderi och Thord Bondes framgång, drog han ned till Axewall, sättande honom till höfwidsman öfwer slottet och hela Westergötland. Thure Thuresson wille icke afbida Konungen, utan rymde genast med sina swenner till Eggert Krummesik, som Rimchrönikan säger war honom lik, nämligen en förrådare. Men, när Konungen och Thord Bonde drogo ned mot Jönköping och Rumlaborg, funno de förra rådligast att begifwa sig undan till Konung Christian, befallandes sina swenner stänga borgen för Konungen och sig manligt förswara. Då belade Thord Bonde båda slotten med stark belägring; men Konungen drog till Wadstena, dit höfwidsmannen Thord snart följde honom efter, då han de twänne slotten, som Herr Eggert innehaft, wunnit och i trogna måns händer öfwerlemnat. Konungen fäste der Thord Bonde till sin och Rikets Marsk med swärd och gullring, efter gammal sedwänja.

Herr Erengisle Nilsson, Konung Carls höfwideman på Örebro-hus, hade Olof Axelsson Totts syster, Birgitta Axelsdotter af Danemark, till husfru. Ibland förrådarebrefwen fann Konungen många från henne till hennes broder Olof, de der uppenbarade för Konung Christian allt hwad uppe i Swealand föregick och lägligaste tider att infalla i landet. Från Wadstena kom Konungen till Örebro och gästade Herr Erengisle. Under samtalet tog han fram Fru Birgittas bref, hwarwid hon bleknade och sin förbrytelse bekände. Men, emedan Herr Erengisle ödmjukeligen bad för sin husfru och lofwade föra henne, då Konungen worde så bjudande, till Stockholm, der Rådet i detta mål skulle församlas, tillstadde honom Konungen detta. Ärchebiskop Jöns Bengtsson och Biskop Sigge i Strängnäs fruktade mest af Konungens wrede, och hade Ärchebiskopen på Stäkeborgs slott, samt Biskop Sigge på Tynnelsö, sig på det starkaste befäst, samt hade mycket krigsfolk hos sig, neslande att komma i Rådet, tilldeß Konungen ställt sådan lejd,

att de sägo sig utan all fara kunna honom möta uti Stockholm. Der föllo de till bön och fingo Konungens nåd, men dömdes ifrån några förlåningar, dem de dock snart återfingo. Fru Birgitta dömdes till att å båle brännas, men fick nåd, och endast bresbäraren blef till lifwet straffad. Det förtäljes, att en Dansk man, som blef i Småländska fejden kastad till marken af en Swensk soldat, bett honom skona sitt lif: «Nej, då kommer du igen!» swarade Swensken och gaf honom bane. Om Konungen så hade handlat med sina uppdagade förrädare, hade han icke så snart blifwit af dem från land och rike förjagad. Från denna tiden föllo de mesta af Konung Carls män och sjelfwa fogdarne honom ifrån. Derom säges i Rimchrönikan:

Hwar som allt skulle skrifwas här
Det förrädelse, Konung Carl gjordt år,
För sanning jag det säga will,
Der skulle mycket papper till.

26. Konung Carls råfst (1454). Thord Bonde och Kolbjörn Gäst i Norrige.

Namnkunnig är den åtgärd, som gemenligen kallas Konung Carls råfst. Den bestod deruti, att han drog med några af sina förståndigaste män kring landet och höll ransakning om alla de gårdar, som orättwisligen kommit i de andliges och klostrens ego, dels genom enfaldigt folk fränlockade testamenten, dels genom afsöndring från kronan af den jord, till krigsmagtens underhåll och andra landets behof rätteligen höra skulle. Derefter fällade sig klosterfolket och presterna till Konungens owänner, och Konung Christian blef utaf dem hemligen hyllad.

Mellertid dref Marsken Thord Bonde allt hwad Dansk hette ur Westergötland och lät anlägga Billingsborg wid Göta-älfwens utlopp i Westerhafwet. Dernäst började han bygga mot Norrmännen fästet Carlsborg i Wiken, eller Bohuslän, der ännu på Hornbergs-ön i

Owtlle wallar och grushögar synas på ett högt berg mot wida stora hafwet. De Norska hade samlat sig till tretusen man under en höfwidsman wid namn Kolbjörn Gäst. De tänkte drifwa Herr Thord ur landet och undsätta Löddöse. Icke mer än trehundrade af sina män hade Thord når sig, men wille dock icke fly undan striden. Ett hundrade af sina swenner undanstack han i en skogsbacke, under det han med de öfriga anföll Norrmännen. Han red oförskräckt in i deras fylkingar och gjorde ett stort nederlag; men drog sig snart ur striden, flyende undan det fortaste han kunde. Norrmännen wille förfölja honom och kommo skyndsamt efter; men, som han stod midt för den skogwurna bergshöjden, började hans folk, som der legat, starkt blåsa uti träbasuner och ruta fram ur skogen. Då tyckte sig Norrmännen höra ljudet af en stor krigshär, och, när Thord å nyo anföll dem med stor häftighet, slog han dem tillrygga, så att de begynte fly undan med största oordning upp på ett brant berg, der de alla blefwo gjorda till fångar; och nämdes från den dagen Thord Bondes namn såsom en skräck för både Norrmän och Danskar.

Till Axewall kommo nu tidender från Kinnewalds härad i Småland, huruledes Danskarne derstädes infallit och byggt ett fäste wid Tofta bro, det de kallade Danaborg. Thord Bonde satt snart till häst och drog ut af Axewall med en flock goda ryttare, uppbådade Småländningarne och angrep borgen samt gjorde de Danska ett stort nederlag, så att den, som fortast kunde komma undan, skattade sig lyckligast. Sedan kallade Småländningarne den orten Dana-förg.

27. Om Thord Bondes död (1456).

Konung Christian och hans wänner märkte det wäl, att, så länge Thord Bonde lefde, förswarade han sin Konungs rike och ära; Marsken hade satt en Dansk man, wid namn Jösse Bosson, till förståndare för sitt hof och hade till honom stort förtroende. Med gåfwor och stora löften drogo Konung Carls fiender honom på sin sida, att han skulle swika

sin herre. En tid, i begynnelsen af wåren, belade Danskar och Norrmän Carlsborg. Men Thords män woro på sin wakt, och, når han sjelf kom ned i Wiken från Westergötland, slog han Danskarne efter en hård drabbning ur fältet, och, sedan han inpå aftonen förföljt de flyktande, kom han trött tillbaka hem i sin borg, sägandes sig behöfwa sömn och hwila. Jösse bad honom gå till sängs, willjandes han ensam waka, emedan hans alla män efter fältningen woro utmattade och behöfde sömnens wederqwickelse. Derpå stängde han sagta kammardörren till och gick sina färde. Snart sofwo alla; men den falska Jösse Bosson, ensam wakande, smög omkring i natten, borttog alla männernas swärd, afskar strängarna på alla deras armborst och bar derpå ned alla redbarheter och klenodier, han öfwerkomma kunde, å sitt skepp, som låg segelfärdigt i hamnen. Ofta händer det, att en underlig oro i sinnet likasom förebådar dödens och olyckans timma. Thord kunde icke sofwa, emedan en inre ångslan och oro jagade sömnen från hans bädd. Sagta inträdde Jösse i kammaren att se, om hans herre sof ännu. Wänligt tilltalade Thord honom och frågade, om något war å färde, sägande sig för oroliga tankar icke kunna insomna. Tjenaren bad honom sofwa utan all fara, emedan allt wore tyst och stilla. Andra gången kom han in efter någon stund, då hans herre sammaledes satte sig upp i sängen och frågade honom, om allt war fredligt i borgen; men, i stället för swar, sprang den trolöfa tjenaren fram med en bred yxa och klöf hans hufwud allt ned i axlarna. «All Sweriges magt gafs derwid», säger chrönikan. Men mördaren skyndade ut på sitt skepp och seglade utaf till Danemark. Med förskräckelse wäcktes de Swenska swennerna ur sin sömn af de i borgen insläppta Danskarne och sökte sina wapen att hämnas sin älskade höfwidemans död, men funno sig förrådda; och fienden intog borgen.

Bland Swenska Folket war Thord Bondes minne kärt och åradt såsom Engelbrechts, och ännu äro icke förgätna några verser af en wisa

Om Thord Bondes död.

Åren efter Guds födelse tid,

Wäl fjortonhundra den långa tid
Än sex och femtio dertill wi lägga:
I Sverige war wuxen en Rosendeqwist,
Den honom förrådde, förrådde Herran Christ,
Den war wäl i rosengård planterad.

Det wexte en annan hwaß tistel ibland,
På Borkholm och allt uppå Öland,
De Danske det slottet beställa.

Den annan hwaß tisteln han fick stor framgång,
Hans stora falskhet gjorde honom förfång,
De Swenske män honom lasta.
Men icke förthy all de räddes för nöd,
Men mest för det att Marsken war död.

Herr Marsken war trött af storm och strid,
Det lyste honom att hwila en tid,
Han trodde Jöns Boson fast att stända: —
«Mig lyster nu till hwila gå,
«Jag tror dig bäst af mina swenner små,
«Af rättan kärlek jag det dig menar.» —

Han klöf hans hufwud i axeln ned,
All Sweriges magt hon gafs derwed;
Han lönte honom illa sin kärlek.

Som Judas förrådde wär Herre Christ,
Så förrådde Jöns Boson Marsken förwißt,
Der gråta både fruger och tärnor.

Och fruger och jungfrur de sitta öfwer bord:
«Gud förbarme sig öfwer det ömkeliga mord,
«Gud Fader och Son och den Helige Ande,
«Han styre och råde wårt fädernesland!» —

Ett år före deßa händelser hade den unga Thord Bon-

de i Wadstena druckit sitt bröllopp med den sköna jungfru Juliana Tott. Wid samma tillfälle lät Konung Carl giftwa två sina döttrar in i Wadstena kloster och hade gjort ett stort gästabud, hwartill många Furstar och Herrar från både Tyskland och Danemark, Ärchebiskopen i Lund och många biskopar med honom woro bjudna. Då wisade Konungen sin stora magt och rikedom. Båda hans döttrar buro guldkronor, och han sjelf war kosteligt klädd i purpurmantel med guldbälte, guldkrona på hufwudet, gyldene äpplet och spiran i sin hand. Efter högtidlig sång och messa, den Konungen sjelf började, sjungande på Latin «Deus vobiscum!» — det är: «Herren ware med Eder!» — gingo gästerna till bords, derpå icke mindre än ett tusende fyrahundrade silfwerkäril, större och mindre, lyste. All denna prakt och rikedom wäckte mot Konungen mångas hat och afund.

Men på Axewalla slott satt den unga fru Juliana, wäntande sin Herre hem. Der fick hon i stället sorgebudskapet om hans ömkeliga död. Hwar hon sedan blef utaf, har ingen wetat att berätta. Kan hända war det hon, som till slut stiftade frid mellan Carls wänner Sturarne och Tottarnes ätt, hwarom framledes skall förtäljas.

28. Huruledes Konung Carl drack Nils Stures bröllopp, hwarefter han, för Jöns Bengtssons uppror, flyr af landet (1457).

Riddaren Nils Sture, en god krigsman, fast icke mycket rik, drack sitt bröllopp på Stockholms slott med Birgitta Carlsdotter. Hon war den mördade riddaren Thord Bondes syster. Konungen hade bjudit Rikets Råd och de förnämligaste män i landet till bröllopet, der allting på det stäteligaste tillgick. Ärchebiskopen satt på Konungens högra sida, hans faderbroder Nils, en redan till åren kommen illslug sjöröfware, som dock war Rikets Drots, på den wenstra, och Drotsets son, Erik Nilsson, tjenade såsom Riksmarsk wid gästabudet, att föreskära allt det kött, som åts wid bordet. Alla

gäster undfägnades på det hederligaste, mjöd och vin bracks ur både guld- och silfwerkar. En af Carls fiender rådde då dertill att swika honom under gästabudsbullret; men Ärchebiskopen nekade alldeles, sägande, att det skulle alltom oärligt synas, om en gäst så skulle bryta mot gästfrihetslagen, att swika Konungen på den samma tid, de åto med honom af samma fat och drucko ur samma bägare.

Många sade, — om detta och andra dylika Konung Carls gästabud och om hans hofmåns prakt och wällefnad, — föga hederligt wara för en Konung, att lefwa i sådant öfwerdåd och rikedom, medan folket led af örlig, pest och hungersnöd. I Westergötland skulle folket länge sedan hafwa ledsnat wid den giriga Konungens fogdar och gått till Konung Christian, om icke den ädla Riddaren Thord Bonde kommit och upplifwat den gamla kärleken till Drott- och fädernesland. Nu war Thord död och folket utan förswarare, till gods och lif i ständig fara. Herrarne och de andeliga tyckte sig ock hafwa lidit intrång i sina rättigheter, och kan hända låg ännu hos många elden i askan qwar af misstankan för delaktighet i Engelbrechts mord. Det war allt förbereddt för Konungens fiender, att nu ställa sitt onda uppsåt i werket.

I tre dagar warade gästabudet, och på den fjerde ginga Herrarne in i Sanct Gertruds gillestuga till rådplägning. Der talades först om Magnus Greens förräderi, och hurulcdes höfwidsmannen på Öland, Erik Eriksson, Konungens måg, oaktadt stora mandomsrön och ärofullt motstånd, måste till honom och de Danska uppgifwa Borkholm, då Konungen ingen undsättning mågtat sända. Nu rådde alla till sjömagtens utrustande att återwinna denna ort. Tidender hade ock inlupit, att fienden infallit i Småland och Westergötland; hela landet war härjadt, och Westerwik uppbrändt. Dit skulle Konungen skynda till att wärna folket och landet. Der yppade ock Ärchebiskopen en träta med Carl, angående några skepp, dem han i ofriden förlorat; dem dömde Rådet Konungen att betala; men han war penninge-girig och gjorde det icke genast. Rådet och bröllopps-gästerna skiljdes åt, hwar hem till sitt; men Konungen skyndade med sina män ned till Småland, gifwan-

de Ärchebiskop Jöns sitt bref och fullmagt att mellertid samla krigshär i Upplanden och tilliggande bygder. Sådan läglighet till hämd hade den oroliga och hårda mannen länge wäntat på. Nu såg man honom i hans rätta sinne, då han med sina prester och domherrar tågade högtidligen upp i domkyrkan, lade der utaf sin biskopsskrud och staf inför Sanct Eriks skrin och iklädde sig i stället full härbonad och med swärd i hand swor, wid helgedomarna, att icke nedlägga det förr, än Carl war satt från konungadömet, och bättre rätt wore i landet. Så gick han i fulla wapen ut, af sin lifwakt omgifwen, och lät på kyrkodörren uppslå sitt öppna fejdebref, deri han undsade Konung Carl Knutsson tro- och huldhet. På konungshuset i Uppsala, och hwarhelst han kunde något öfwerkomma utaf Konungens egodelar och lösören, tog han det bort, sägande sig hafwa, enligt Rådets dombref, sin fordran af Konungen ogulden. En af Konungens fogdar talade häremot: honom lät han gripa och sätta på sin gård Salesta i fängelse. Genom presterskapet kungjorde han öfwer allt det råd, han fattat, att stöta den ogudaktiga, hårda och orättwisa Konungen från wäldet och inkalla Konung Christian, så att en gång frid och säkerhet kunde blifwa i landet. Swartsjö slott, der Konungen hade sina bästa lösören, plundrade han och förstörde fästningswerken; drog sedan ned till Enköping, der Konungens gård Haga likaledes sköflades, och hans folk stor mißhandel undergingo. Ändtligen stadnade han i Westerås, dit han stämt folket i Fjerdhundra, Westmanland och Dalarna sig till mötes. När Carl fick deßa tidender, wände han skyndsammeligen tillbaka uppåt landet med sina män och hoffolk samt så mycket stads- och landtfolk, honom följa wille, och tänkte oförwarande komma öfwer Upprorshären i Westerås, der han sport Ärchebiskopen hafwa sitt läger. I Nyköping tog han Erik Axelsson fången för mißtankar skull. I Strängnäs wille han låta sitt folk hwila; men midt i natten bådades honom, att fienden war när och kommen till Elgsund, icke långt från Fogdö kloster. Genast drog han ut af staden, sände sina män ut på isen att söka sin fiende kring sjön; men de kommo igen och bådade honom, att ingen fara å färde war.

Det war wid Distingsetid, och, alldenstund natten war mycket kall, lät Konungen folket wärma sig samt gifwa dem warm mat och dricka, hwarefter de kort efter midnatt gingo till hwila. Somliga säga, att det war i Wärfruberga-kloster, konungsfolket fick denna hwila, men andra att det war i Strängnäs. Men den oroliga Jöns Bengtsson war waken, och tidigt om ottan föll han öfwer de sofwande. Ur wärman och sömnen wille folket nödigt upp, och sent gick för Konungen att fylka sin krigsmagt ute på isen. Der wann Ärchebiskopen seger och gjorde ett stort nederlag, så att Konungen med en enda småsiwen, ridande på usel bonde-häst, kom på flykten. Inridande uti Stockholm, trött och blodig, samlade han stadens borgare omkring sig i Sanct Gertruds gillestuga, och de lofwade honom alla trohet och bistånd med lif och blod. Men, när fienden kom på malmen, och han gjorde ett utfall med dem, togo de genast flykten. Carl ropade på dem, så att han wardt hes deraf, men förgäfwes; han såg då, att hans lycka war mot honom wänd, och heldre, än att falla i sin owäns händer, lät han föra sina mesta skatter på ett fartyg, insatte det öfriga, lönligen för alla, i Gråmunkarnes kloster, seglande så bort ifrån sitt fädernesland, och fick af sin wän, Konung Kasimir i Polen, godt bistånd och en säker fristad i Danzig. Det berättas, att en af Konungens fogdar, som följde honom ned till skeppet, frågat honom, om han icke glömt någonting: «Ingenting hafwer jag glömt,» sade Konungen, «om «icke, att jag länge sedan bordt låta dig hänga och dina likar, «så hade jag icke nu warit i denna nöd eller behöft fly från «mitt fädernesland.» —

29. Huruledes Jöns Bengtsson mot Swenska Folkets willja inkallar Konung Christian I (1457).

Borgerskapet i Stockholm bestod ännu till stor del af utländska män, och Ärchebiskop Jöns fick lätteligen staden in, uppsteg i Burspråket och talade till folket om Konung Carls penningegirighet och sjelfrådiga förfarande, lofwade att

wärna landet, och, emedan han wäl wißte, att föreningen med Danemark war Swenska Folket högeligen emot, utlofwade han, att aldrig Danſker Konung ſkulle komma i landet. Det behagade alla wäl, och, ändock något ſällſamt förekom, att en preſt ſkulle ſtå konungadömet före, gingo de fleſta Jöns Bengtsſon till handa. En månad efter Konung Carls flykt fick Ärchebiſkopen Stockholms ſlott in af de män, ſom detſamma på Konungens wägnar innehade. För den ſtränga årstidens ſkull hade Carl lemnat der qwar twå ſina unga Jungfrudöttrar, dem Ärchebiſkopen genaſt ſatte på ett fartyg och lät i den härda kölden föra dem till Preußiſka wallen, der de lemnades att båſt de kunde uppſöka ſin fader.

Alla de Herrar, dem Konung Carl biltoga gjort, för det de förrådt Sweriges land och ſlott i Danſkarnes händer, ſamlades ſnart i Stockholm omkring Jöns Bengtsſon, ſom kallade ſig Sweriges Furſte. — Sändemän och bref gingo lönligen mellan honom och Konung Chriſtian, och wardt ſå mellan dem beſlutet, att Konungen med allt ſitt hof ſkulle komma till Stockholm och med ſtor prakt och ſtåt intåga i ſtaden, der hans wänner ſkulle hafwa allt bereddt till hans kröning. En dag i Pingſtweckan lade en Danſk flotta in i Djurhamn på Wärmdön. Det war Konung Chriſtian, ſom war der om bord och dröjde qwar derſtädes, medan Ärchebiſkopen och hans wänner lagade allt i ordning inne uti ſtaden till hans högtidliga emottagande. Han höll mellertid folket i den tron, att de Danſke aldrig ſkulle komma in i ſtaden, tilldeß en dag man ſåg ett högtidligt intåg från malmen af ſjungande Gråmunkar och Nunnor, hwareſter Konungen följde med hela ſitt blänkande hof och omgifwen af ſin lifwakt. Ärchebiſkopen tog honom wördſammeligen emot i ſtadsporten, öfwerlemnande honom ſlottet och ſtaden. Gåfwor och löften ſparades icke, och Midſommarsdagen utropades Chriſtian I för Konung ſamt hyllades dereſter wid Mora Stenar. I åtta dagar undfägnades folket i Stockholm med gåſtabud, ſpdareſlag och lekar. Men de årliga, Swenſkt ſinnade, wände ſig föga godt af denna härlighet. Så ſäges i chrönikan:

Somliga logo, och somliga fällde tårar;
Somliga woro glada, somm'a gråto så swåra.

Från den dagen styrde Riksfursten Jöns Bengtsson till det mesta landet, och de andeligas magt och rikedom öktes öfwer all måtta. Guldutdelare war de gamla Konungars årenamn, och folket har i alla tider anfett girig Drott med förakt. Deraf kom i synnerhet de Swenskas hat mot Danska Konungarne, och Christian förspillde all sin höghets anseende med den girighet, han wisade, då han alltför girigt efterspanade, hwar Carl Knutssons skatter blifwit undangömda. I slottets källrar och murar samt i sjöstranden grof han efter gods. Men aldramest blef han till spott, når han slog sönder en af kopparkulorna, hwilka lågo såsom prydnad på pelarne wid slottsporten, förmenandes, att penningar i desamma blifwit inlagda, och slutligen sände efter en trollqwinna ifrån Danemark, som med flögrönn och slagruta skulle uppsöka jordagods. Då sades om Konungen, att han war en bottenlös penningesäck, som sökte gods i både luften, jord och watten. Bättre lyckades att få reda på den skatt, Carl anförtrott munkarne i Gråbrödraklostret, och den de åt Konung Christian förrådde.

30. Om Konung Christians sjuåriga regemente, Ärchebiskopens fångslande, och Biskop Kettil Wases uppror.

Härefter framflöto fem år utan särdeles oroligheter i landet, fastän de redligaste Swenskar sågo sig mycket åfidosatte för Danskarne samt några fäderneslandets förrådare, och folket sköga annat wor än deßa Herrars och de andeligas lastdragare. På sistone förehades dock emot några Carl Knutssons trogna wänner ett nidingsdåd, det Ärchebiskopen troddes hafwa å bane bragt, och hwilket utförtes sålunda, att på sjette året efter Konung Carls flykt ett rykte utspriddes i Distingens marknad, huruſom Carl sändt bref till sin trogna man Örjan Carlsson och några andra sina tillgifna och slägtingar, det

han ämnade komma med en stor krigsmagt af Tyskar och Polackar nästa vår till Stockholm och straffa Swenskarne för deras troslöshet. Då befallte Christian gripa Örjan Carlsson och de andra namngifna, såsom Konung Carls medhållare, lät lägga dem på pinbänk och jämmerligen martera dem på ett kringsvridet hjul, derå de hängdes i en ring med tyngder i fötterna, hwarwid deras jämmerrop wida hördes; men de kunde dock ingenting uppenbara, emedan de woro oskyldiga. Den man, som först hade kringspridt ryktet i marknaden, war en resande krånare wid namn Peder Hättelös, och säges han hafwa yppat någon tid efter denna händelse, att allsammans skett på Ärchebiskop Jöns Bengtssons anstiftan. Då öppnades de Swenskes ögon, att de sågo, hurudan tyrann Ärchebiskopen war, och mängas sinnen wändes då från honom och Konung Christian.

Ärchebiskopen satt en dag efter denna bragd på Stäkeflott, det hans företrädare, Nils Ragwaldsson, låtit uppbygga, och Jöns Bengtsson fått med biskopsstolen, hwaraf det ock kallades Biskops-Stäke. Då kom bud från Christian, som wid denna tiden hade med sin flotta gått till Finnland att kriga mot Ryssen och tyckte sig nu som bäst sitta säker nog wid konungadömet, att efter eget behag kunna pålägga folket nya skatter. Herr Jöns tillsades att genast och utan skonsmål indrifwa den nya skatt, Konungen före sin afresa utskrifwit. Men Uppswearne, Dalfolket och Westmännerna nekade på stämmorna alldeles att utgöra den olagliga skatten. Det kan wäl hända, att Biskopen tyckte detta wara ett tillfälle att åter komma i gunst hos folket och af sådan orsak efterskänkte gården; men Konungen, när han det weta fick, sade, att Jöns Bengtsson war wållande till folkets ohörsamhet, och många sökte jemwäl intala honom, att den, som kunnat en gång swika sin lagkrönta inhemska Konung, wäl ock wore i stånd att andra gången blifwa drottswikare. Då wände Christian tillbaka till Stockholm, lät ställa Ärchebiskopen inför sitt Danska råd och dömde honom till fängelse såsom förrädare.

Det war icke så mycket för kärlek skull till Ärchebiskopen,

som fast mer af hat till Danskarne och derföre, att folket tyckte sin ära dermed kränkt, att Sweriges Ärchebiskop skulle fängen föras till Danemark, som både prester och bönder grepo till wapen, men främst bland alla Ärchebiskopens systerson, Biskop Kettil Wase uti Linköping. Så snart han fick tidender om det wäld, Konung Christian föröfwat mot Swenska Ärchebiskopen, lät han ringa i alla stadens klockor, gick sjelf med alla sina capitelmän upp i Domkyrkan, lade wid högaltaret ned sin biskopsstaf och meßeskrud, iklädande sig hjelm och harnesk, tog swärd i hand och swor, att icke förr nedlägga wapen, än han hämnats sådan wanwördnad mot Swenska kyrkans öfwerhufwud, hans frände, och honom ur fängenskap friat hade. Derefter tog han afsked af capitlet och sitt prestersskap, talande till dem med tårar i ögonen om den nöd, som twang honom från meßa och altare ut i werldsbulliret och wapengnyet, och slutade sitt farwäl till dem med deßa ord af Konung Davids Psaltare: «Efter nu de eländе förtryckte warda, och de fattige sucka, will jag upp, säger Herren». Biskopen red omkring till alla städer i Östergötland, och utrustade hwar stad ett antal krigsmän. Från landsbygden fick han ock mycket folk och drog med denna bondehär ur Östergötland upp åt landet genom Merike och Westmanland. Dalkarlarne och Rekarnaboarne, alltid stridlystna, skyndade genast till hans banér. Utaf följande härader: Snåfringe i Westmanland, Fiäringa (Fjerdhundra) i Uppland, Oppunda och Ökia, som nu kallas Öknabo, i Södermanland, Yttre Törn (Södertörn) och Rodhin (Roslagen) förstärktes mest befrielsehären.

31. Slaget wid Qwicksund (1463) och Jaraker (1464). Sten Stures begynnelse.

Likasom Dalkarlarne woro ock Rekarlarne (Rekarnaboarne) ett hårdt och stridbart folk, som hade swårast att lida de Danskas rofgirighet och förtryck samt nu gåfwo sig till Biskop Kettils banér. Konung Christian sände sina krigsskepp med mycket och wäl utrustadt folk till Qwicksund att på Rekarnastranden

hämnas för det bistånd, de gjorde hans fiender, samt att bringa dem till lydnad. Biskop Kettil war mycket försigtig och wille icke med den ringa hop, han egde når sig, gå oförsker strid till mötes, utan uppsatte fridshatt på sin banérstång. Konungsfolket lemnade stillestånd; men, når dagen war ute, och hatten slogs neder, hade Kettil fått så mycket folk, det han fördelat i skogen på stranden, att han med säkerhet kunde angripa skeppen, som woro fästa wid land. Konungsfolket, som wille lösgöra skeppen, woro sysselsatta uppe i tackel och rå; men Dalkarlarne, som äro wane att skjuta fogel, sköto med sina pilar ned den ena sjömannen efter den andra. Landtfolket åter höllo skeppen fast, åntrade det ena efter det andra och wunno seger. Det war en underlig strid, säges i chrönikan:

Den, som stod å landet fast,
Han grep honom, som satt högst i mast;
Märsen kunde sin man icke hålla,
Derföre måtte han i skeppet nederfalla.

När Konungen fick tidender om sitt folks nederlag i Qwicksund, drog han tillbaka till Danemark att samla nya krafter till upprorets dämpande i Swerige. Med en stor och wäl utrustad här kom han upp i Smålanden och lägrade sig en tid wid Wimmerby, dit han stämt Smålåndningar och Westgötar sig till möte. Biskop Kettil hade hemförlofwat sitt krigsfolk och war i Linköping, når Konungen stod wid landamäret. Men han höll städse spejare ute, så att han alltid hade kunskap om Danskarnes förehafwande. Nu tycktes honom anget läget att weta Konungens styrka och hwad han kunde förnämligast hafwa i sinnet företaga. Thy utwalde han bland sina swenner en tilltagsen och förslagen man, som, klädd i bondeskläder, begaf sig ned till Konung Christians läger. Bönderna woro stämda med sin krigsgärd till lägret denna tiden, och bland dem kom den förklädde lätteligen och utan att misstänkas in i lägret, der han begaf sig genast in i stekehuset

och bad kocken gifwa sig något att äta. Icke annat förmodande, än att det war en bonde, som fört dem krigsgården, gaf han honom både mat och dricka samt bad honom hjelpa sig med hwarjehanda förrättningar i köket. Der blef swennen så länge qwar, tilldeß han hade utforskat, hwad han tyckte sig behöfwa weta; men, just som han war rådwill, hurudes han såkraft skulle komma tillbaka hem igen, bad köksmästaren honom gå i stallet och warma hans häst, emedan det led mot aftonen. Detta tyckte den utlände wara ett godt tillfälle att komma fort undan, och skyndade han sig i stallet, lade sadel på kockens häst och red det fortaste han kunde upp i Östergötland, tilldeß han fann Biskop Kettil och gjorde honom godt besked om förloppet af sin resa.

Biskop Kettil iklädde sig genast härbonad, utsände härpil och drog med sina Östgötar upp genom Nerike och Westmanland, der, allt som han framtågade, hans krigsfolk samlades, tilldeß han med en ansenlig här stadnade utanför Stockholms portar. På Käpplingeholmen och å Norra Malmen slogo de läger och byggde en Skärma emot Konungens skepp, som lågo på Strömmen. Konungsfolket gjorde från skeppen och ifrån staden ett härdt anfall, men måste snart sig tillbaka för Dalkarlarnes pilar och Nekarlarnes pål-yxor, och skedde den dagen på kungshären ett stort manfall, så att af de flyende de woro glada, som åter kommo in i staden. I Fasten derefter kom Konung Christian med mycken tysthet upp i Södermanland med sin här, hwilade i Grödenge prestgård en natt och trodde sig oförwarandes komma till Stockholm. Men Biskop Kettil hade noga bespejat hans framfärd, och det säges, att det war med flit, som belägringshären tog till flykten, så snart Konungen wisade sig. Stadsfolket plundrade det öfwergifna bondelägret, der mycken mat och dryck war qwarlemnad. Konungen intog Stäke och Saleftaborg och war mycket glad åt sin lycka. Sedan blef han stilla i Stockholm öfwer Påskadagen. Men, när han sporde, att Biskop Kettil med upprorshären dragit sig undan upp åt Dalarne, skyndade han sig dagen derefter att denssamme förfölja, förmodande sig nu lätteligen kunna den tillwinnergöra. Under hela

detta tåg led0 Danskarne mycket af den stränga kölden och djupa snön, och dogo många, emedan de woro owana wid Nordens winter.

På detsamma rum, wid Harakers kyrka, der striden stod mellan Carl Knutsson och Erik Puke för tjugosju år sedan, wäntade Biskop Kettil, med befrielsehären, sin öfwermodiga fiende. I Hälla-skog rådde stor werksamhet: tre brätar, eller förhuggningar, gjordes, bakom hwilka krigsmännen i all tysthet wäntade den ankommande Danska hären. Uti böndernas lador utmed stora landswägen hade ock Biskop Kettil förlagt en del af sitt manskap, att, sedan Konungen tågat der förbi, fälla honom i ryggen. När Christian med sin hela styrka ryckte hårt fram, lägo alla tysta, såsom i ett försåt, och han förmodade sin fiende fjerran flydd, emedan inter ljud af menniska hördes. Så kom han in i Hälla-skog, då hastigt från brätarna Dalkarlarnes pilar utbredde förskräckelse bland hans män. Der uppstod en hård strid, och många utaf konungsfolket stupade, tilldeß höfwidsmännen hunno föra dem fram på den stora slätten wid Haraker, der nu kyrkan står, och der Konungen fyllade sitt folk till slag. Då framstörtade med ett raskt anfall ur skogen befrielsehären, af den tappre Biskop Kettil anförd.

Framför Dalkarlarnes slagordning red en ung krigsman, hwilken från denna dag blef dem kär såsom Engelbrecht. Såsom Engelbrecht war han ock modfull; men han war till gestalt högre och till utseende mer intagande samt förde sitt swärd med starkare arm. Hwar han framred, föllo Danskarne hoptals; ty Dalkarlarne, muntrade af hans efterdöme, följde honom med raskhet och mandom. Det war den unga Sten Sture, Konung Carls systerson. Han war den sista af den gamla Folkunga-slägten och kan wäl i tapperhet, fosterlandskärlek och ädelt sinnelag jemföras med Carl den Unge, Folkungarnes ära. Hans fader, Gustaf Anundsson Sture, war död tjugo år före detta slag, och den unga sonen Sten war uppfostrad i Carl Knutssons hof. Der wår förnämligast genom hans manliga framgående i denna strid, som Konung Christians slagordning blef brutet och efter

ett stort manfall slagen på flykten. Det säges, att på det rum, der slaget stod, Harakers kyrka utaf det byte, segerwinnaren fick, blifwit uppbyggd, till minne af Swenskarnes härliga seger. Konungens gröna hatt hade med en dalpil blifwit genomskjuten, och tycktes honom det råd säkraft wara, att fly undan det bästa han kunde. I Westerås wågade han icke gå in i något hus, utan tog i hast litet mat på torget; men Biskop Kettil kom som en stormil efter, nedgjorde många och följde de flyende i hamn och hål allt intill Stockholms portar. En del af Konungens skepp hade lagt in i Skären wid Gryta i Uppland; men Socknepresten Herr Johan i Gryta samlade bönderna i bygden och slog konungsfolket på flykten samt tillfogade dem mycken skada. Deraf sades i chrönikan om Konung Christian:

Det mände honom illa förtryta,
Att han war slagen utaf Kättil och Gryta.

Derefter drog Konung Christian till Danemark, och Biskop Kettil styrde ensam för landet. Men ett rop utgick ibland folket, att de wille hafwa Konung Carl hem igen, emedan «Swerige war ett konungarike och icke ett prästa-gäll». Då måste Biskopen och Rådet göra folkets willja tillfylleſt, såsom i det följande förtäljes.

32. Konung Carl kallas andra gången till konungadömet, men förwisas till Finnland (1465), efter sex månaders regering.

Sändemän med bref från Biskop Kettil och Rådet afgingo till Konung Carl, att han skulle återwända till riket, efter det hans fiender nu woro lyckligen ur landet fördrifna. Hederligen utrustad af staden Danzig och Polska Konungen med många och wäl bemannade skepp, kom han wid Larsmesstetid till Stockholm och landsteg å Södermalm. Der emottog honom Biskop Kettil och de flesta Rikets Herrar samt med en stor hop af menighet, tillsägande honom tro och huldhet.

Följande dagen mottogo Honom borgrarne i staden med stor fröjd och glädje. Många gamla wänner tryckte då hans hand, tyckandes sig upplefwa åter fordna dagars lycka. Bland deßa woro Nils och Sten Sture, hans trognaste stöd. Men många woro ock de förrådare i staden, som, i förlitande derpå, att Konung Carl skulle aldrig mer återkomma till riket, hade swikit hans förtroende och fruktade att träda Honom under ögonen. Bland deßa war den munken, som förråde den Honom förtrodda skatten i Konung Christians händer, och en myntmåstare, som af Carl emottagit en stor penningesumma, hwilka båda dogo samma dag af förskräckelse eller, såsom många trodde, utaf intaget förgift.

På Stockholmshus lågo de förnämligaste utaf Konung Christians män, af Carls krigsfolk och stadens borgare, hårdt belägrade. Biskop Kettil wäntade, att för deßa storättade och rika fångar få sådan lösen, som kunde krigskostnaden någorlunda ersätta, och förmodade, att äfwen andra goda willkor för fäderneslandet skulle af Konung Christian för deras frihet bewilljas. Men en tid, då Biskop Kettil war bortfaren, började de belägrade på slottet handla med Konung Carl om dagtingan och lade så skickligen sina fagra ord och löften, att Konungen nu, såsom ofta tillförne, lät sig af Danskarne bedraga och tillstadde dem fri hemfärd till Danemark. När Biskop Kettil detta sporde, blef han högeligen wred och förebrådde Carl i mycket hårda ordalag, sägandes, att fångarne woro hans och fäderneslandets, men ingalunda Konungens. Denna träta slutades så, att Kettil afföll ifrån Konungen, såsom den der icke hade klokhet nog att föreståt ett konungadöme, sände bref till Konung Christian, att han skulle gifwa Ärchebiskopen lös och förlika sig med honom, så wille de hålla honom riket till handa. Detta bejakade Christian med mycken glädje, och, emedan han wißte, att Ärchebiskopens hat till Carl Knutsson war outsläckligt, sände han honom genast hem till Swerige igen, wäl wetande, att han wärre gåfwa aldrig kunde gifwa sin medtäflare till riket. Biskoparne samlade krigshär emot Konungen, och, emedan denne lätit Stockholms slott falla i den falska Thure Thuressons händer, såg

han sig ingen annan räddning, än att taga de willkor, hans owänner wille honom gifwa. Andra gången måste han då, men mera fattig och åfwergifwen än förut, lemna sitt fädernesland och erhöll endast Raseborg i Finnland till ett knappt underhåll. Underligt hade Konungens lycka sig nu wändt: förödmjukad, fattig och eländ, återwände han till Finnland, det han rik och mägtig fordom lemnat.

33. Om tillståndet i landet under Biskoparnes regementstid. Kettil Wases död (1465).

Mycket ondt kom hem, när Ärchebiskop Jöns Bengtsson wid Mårtensmeßetid, samma år som slaget stod wid Haraker, kom hem i landet. Biskop Kettil Wase hade wål namn af Rikesföreståndare; men det war Ärchebiskopen, som rådde, och mest till det ondt war. Oenighet war i Rådet och likaså ibland folket. Dertill började den samma höst en grufwelig pestilentia i landet, som inom twänne år bortryckte sextusende menniskor i Stockholm. Biskop Kettil satt denna tid såsom regerande Herre på Stockholms slott, der han utaf samma pestilentia dog, Söndagen efter Laremeßedagen, på det sudra året af sitt regemente, och blef i Linköping begrafwen. Wid samma tid uppbraun Skeninge stad med kyrkor, kloster och konungshuset, hwarefter han aldrig sedan kommit till forden wälmagt och anseende.

En Riddare, som kallades fattig, emedan han hwarken hade lifwakt eller krigsfolk i sitt hof, satt i stillhet på sin gård Penningeby: det war den ädle Mils Sture, som i Konung Carls hof druckit sitt bröllopp med Thord Bondes syster och från den tiden blef Konungens trogne man. Ärchebiskopen tyckte sig wål för ingen behöfwa rådas i landet; men Mils Sture kunn honom ofta i hugen, och en underlig fruktan, hwar gång hans namn nämdes, gaf honom ingen frid natt eller dag. «Han är fattig och magtlös», sade han, — «men liten tufwa stjälper ock ett lass, han måste rödjas ur wägen.» Med stor falskhet sände han Herr Mils en kärlig helsning och bjöd honom till gäst. Men Sturen för-

stod, att han wille swika honom, och, efter som han såg sig ingen säkerhet hafwa i landet, for han i all tysthet öfwer hafwet till sin mån Erik Axelsson Tott, på Wiborgs slott i Finnland. En natt omringade femtio bewäpnade mån Penningeby. Det war Ärchebiskopens utsände, som skulle gripa eller mörda Herr Nils Sture; men han war borta och i säkerhet. Mellertid gingo bref och sändemän emellan Carls wänner och Stockholms borgerskap, och på ett riksmöte, wid Kyndelsmeßan följande året, wisade det sig, att Biskopens wänner förminskats, mest deraf, att Erik Axelsson, som den tiden hade Finnland och Nyköpings slott, blef till Riksföreståndare tagen.

34. Om Jwar Axelsons bröllopp. Konung Carls wänner winna seger wid Kolbeck och Grönebowg.

På Nyköpings slott hade Erik Axelsson tillredt ett stort gästabud, dit alla Konung Carls wänner samlades att dricka Jwar Axelssons bröllopp med den sköna och fromma Magdalena, Konung Carls jungfrudotter. Jwar Axelsson war Herr Erik Axelssons broder och på den tiden den rikaste man i landet, ty han hade hela Gottland och många andra orter i förläning. Deßa rika bröder hade af Konung Christian blifwit några förläningar berömwade, hwarföre de och nu blefwo med Konung Carls wänner förbundna. Nils Sture, med ett lysande följe, hemtade bruden från Wadstena och förde henne med all höfwikhet till bröllopshuset. Likasom wid Nils Stures bröllopp i Stockholm Konung Carls fiender ingingo förbund till hans förderf, så ingingo hans wänner nu wid Jwar Axelssons bröllopp förbund till hans återinsättande i konungadömet.

Det förtäljes, att Ärchebiskopen war med på bröllioppet och njöt grud och gästfrihet, så länge bröllopsglädjen warade; men derifrån drog Herr Nils Sture upp till Gafwelhus, som sedan kallades Geflehus, och andra Jöns Bengtssons slott i Nordlanden, plundrade hans lösören, tog wapen och rustningar till sitt folk och drog så med sina hofmän

såsom en rik ridderesman upp i Dalarna, der han höll stämmor med folket om Ärchebiskopens förråderi mot fäderneslandet, och lyckades denna färd så, att han med en stor krigshär ur Dalarna drog ned i Westmanland mot Ärchebiskopens frände, Erik Nilsson (Oxenstjerna), höfwidsman på Westerås slott, och som anförde en här af Nerkingar till Ärchebiskopens undsättning. Wid Kolbeck möttes härarne. Men Nils Sture ref bron och kastade upp wallar och skanswerk wid åkanten. Sammalunda Erik Nilsson på andra sidan. Så lågo de twänne dagar, skjutande pilar på hwarandra och tillfogande hwarandra den skada, de förmådde, tilldeß Rikesföreståndaren kom och medlade mellan dem, så att Nils Sture fick Westerås slott, men Herr Erik Nilsson drog tillbaka till Örebro.

Wisligen hade Ärchebiskop Jöns deruti handlat, att han hemligt hållit för folket det förbund, han med Danska Konungen ingått hade, att öppna honom riket; men, når han nu lemnade Stockholms slott uti Herr Iwar Greens händer, föreskrifwande det willkor, att «han skulle hålla det Konung Christian samt hans Drottning och arfwingar till handa», sågo alla, att han war en förrådare. Det tilldrog sig en dag, då Ärchebiskopen satt uppe uti Stadskyrkan med sina capitelmän, kringhwärfdes kyrkan af en mycken hop bewäpnade, både af bönder och borgare. Ärchebiskopen förskräcktes högeligen, når han hörde såsom med en mun alla ropa derute, att han skulle komma till dem ut och antwarda dem slottet, eller skulle de sjelfwa draga honom derut och dräpa honom. Herr Jöns tog då det råd, honom tycktes bäst wara, att följa folkhopen till slottet och lemna det uti Erik Axelssons händer. Icke långt derefter drog han sig undan, hatad och föraktad, till Borkholm på Öland, der han dog wid midwinterstiden, men blef några år derefter i sina fäders graf i Uppsala Domkyrkas högchor begrafwen.

En mägtigare fiende uppstod wid denna tid mot Nils Sture. Det war Biskop Kettils broder, Erik Carlsson Wase till Djursholm, en rik och äregirig man, som tyckte sig lika så wäl skickad som någon annan att styra ett konungadöme. Med sina talrika hofmän drog han omkring i Hel-

singland, och, ehwar han kunde finna Nils Stures folk, tillfogade han dem mycken skada samt wann några små drabbningar, så att Sturarne måste draga sig undan upp i Dalarne och till Kopparberget, till att öka sin magt. Erik Carlsson hade en här samlad i Fjerhundraland och stod wid Enköping i Trögden gent emot Gröneborg, der Erik Axelsson och Sturarne med Dalahären och de raska drångarne ifrån Kopparbergslagen, dem Erik Carlsson kallade kolaredrångar, funno honom och höllo der med honom en hård strid på den ort, som då kallades Nyssaskog, troligen på Wallbystranden. Der blef han öfwerwunnen och kom på flykten undan till sina gårdar. Han war ända till sitt slut en orolig wåldsman, föga bättre än de fordna stigmän och skogshöfdingar, foromkring med sina hofmän och wåldgästade både prester och bönder, tilldess han slutligen af Sockenpresten Sigfrid i Öfwer-Sela prestgård, tjugotre år efter det slag, wi här omtalat, femte Söndagen i Fastan blef ihjälslagen. Wål försware de sig Herr Erik och hans hofmän tappert; men Sigfrid fick biskånd af Biskopens tjenare från Tynnelsö, som kommit till kyrkan, och wann seger.

Efter slaget wid Gröneborg hade Carls fiender Danskarne ingen magt att längre stånga honom från riket, ty landet suckade efter inhemsk Konung.

Såsom ett minne af den rika Iwar Axelsson, hurutedes han blef Konung Carls måg och undsade Christian tjenst och lydnad, har så wäl i Swerige som i Danemark allt intill wår tid följande wisa blifwit sjungen bland folket:

Det war Herr Iwar Axelsson, Han sitter på Gottlands skär,
Han säger: «Jag will till Swerige fara Och hemta mig hjertans kär». —
(Herr Iwar han bryter den starka bölja för Gottland.)

Herr Iwar han seglar till Stockholms by, Carl Knutssons dotter att gästa;
Det säga alla, som det hör eller spör: «Det blifwer icke till hans bästa». —
(Herr Iwar han bryter den starka bölja för Gottland.)

De winda deras silkessegel Allt upp i förgyllande rå,
Så segla de sig till Sweriges skär, Wäl mindre än weckor twå.
(Herr Iwar etc.)

Kasta de deras ankar på sand, Och gånga de sig i land,
Det aktade Sweriges Råd uppå, De togo Herr Iwar om hand.

Och midt uti den borgagård Der axlade han sitt skinn,
Så gångar han på Stockholmshus, För Sweriges Höfding in.

Det war Herr Iwar Axelsson, Han inför dörren går,
Och det war Konung Carl Knutsson, Han upp för honom står.

«Hel, sitter I, Herre, Carl Knutsson, En höfding öfwer Sweriges rike!
«Och will I gifwa mig Eder dotter, Om jag kunde wara hennes like?» —

«Och, skall jag Eder min dotter gifwa, Som för Edert bo skall råda,
«Då skall I drifwa Konung Christian ut Och Biskoparna båda.» —

Det swarade Jungfru Magdalena, Hon swarade så brådt:
«Willjen I drifwa Konung Christian af land, Jag sofwer hos Eder i natt.»

Det war Herr Iwar Axelsson, Han låter de brefwen skrifwa;
Sänder han dem till Danemark, Konung Christian dem att gifwa.

Och bort så red det sändebud, Det bref att Konungen bringa.
På klostergården i Malmö-by, Der månd' han honom finna.

Och in kom der det sändebud, Han ställdes för bredan bord;
Han hade så snäll en tunga, Och kunde wäl foga sina ord:

«Hel, sitter I, Konung Christian, En Herre gild och gåf!
«Helsar Eder Herr Iwar Axelsson, Här hafwen i hans bref.» —

Målte det Konung Christian, När han de brefwen såg:
«Aldrig jag hade det någon tid trott, Herr Iwar skull' skicka sig så!» —

«Och både slott och fäste Jag hafwer honom fått i händer;
«Men aldrig kom i mitt sinne, Han skulle så snart omwända.»

«Lefwer jag Konung denna winter Och än en kortare tid,
«Den sjelfgjorde Konung och hans måg Skola tigga mig om frid.»

Och det war Konung Herr Christian, Han kastar det sölf på bord:
«Det ger jag dig, trogna Herr Jörgen, Som aldrig bröt dina ord!» —

Konung Christian kallar på liten smådräng: «I stuga följ detta bud:
«Du låt honom spisa som sig bör; kom icke hans Herre ihug!»

«I tjenen honom som sig bör, Och icke med annat än godt;
«Hans Herre skall ock betala det lag, Som gjorde oß detta till spott.»

«I följer detta bud till skräddarestuga, Och låter honom kläder skära!
«Sjelf skall betala den skräddare-lön Iwar Axelsson, hans Herra.» —

«I hafwen tack, Konung Christian! I är en Herre så god och gill,
«När jag kommer ut af detta landet, Eder gåfwa jag prisa will.»

(Herr Iwar han bryter den starka bölja för Gottland.)

35. Konung Carl Knutsson hemkallas (1467) tredje gången till konungadömet och blifwer derwid intill sin död (1470).

En ringa förlåning war wißerligen Raseborg och Korsholm uti Finnland emot två konungariken, som Carl en gång styrt hade; och en tid war han så fattig, att han icke kunde betala femtio mark. Men han war stilla och undergifwen Guds Försyn och skref till sina wänner, att han icke önskade sig tillbaka det oroliga konungadömet. Dock följde han med glädje de sändemän, som ifrån Rådet i Swerige kallade honom tredje resan till riket. Mycken glädje war bland Carls fränder och wänner, när han intågade i Stockholm, och Erik Axelsson öppnade honom Stockholms slott. Mest gladde sig Sturarne och folket, att infödd Swensker Konung åter war i landet. Men sannt är det i chrönikan säges:

Ingen örtagård är så fager,
Att ju han både Liljor och Neßlor drager.

Så war icke heller i Swea rike allt frid och enighet; afund och herrsklystnad söndrade mångas sinne från rätt kärlek till fäderneslandet. Carl och hans wänner hade ännu mången strid okämpad. Huruledes utaf sådana strider, dem afunden emot Konungen uppwäckte, några orter i Swerige namnkunniga blifwit, derom skall nu förtäljas.

På en höjd, af Helgeå kringfluten, kallad Blackeskulle, i den ort, som heter Åsum i Skåne, synas lemningar af starka murar efter en gammal borg. Det är Lillö, de fordom mägtiga Tottarnes stamslott. Iwar Axelsson, Konung Carls mäg, egde borgen; derföre blef den genast af Danskarne under den falska Thure Thuressons belägrad. Men Herr Iwars folk förswarade sig så nära ett helt år, tilldeß förlikning skedde.

Westergötland war mest plägadt af de Danskas infall och rofgirighet. Folket hatade Danskarne; men på slotten sutto deras mägtiga förswarare. Axewall war det säkraste tillhåll

för landsplågare, och Konung Carl utsände krigsfolk till att intaga det; men Konung Christian kom hastigt med stark undsättning, och slottet kunde ej tagas. Det Danska krigsfolket utplundrade alldeles hela bygden, så att folket war i förtwiflan öfwer ständig ofrid och wåldsgerningar, dem ingen hämnades. Året efter Carl Knutssons återkomst förrådde Axewall i Danskarnes händer, och följande året skedde ett anfall på landet med stor förödelse; men wid Pedersmeßotid utsände en årlig frisinnad man, benämd Otte Thorbjörnsson, budkafle och samlade allmogen till ett befrielsetåg mot Axewall. En oräknelig hop af folk hwimlade kring slottet, så att besättningen icke wågade sig utom murarna. Bränsle uppstaplades rundt omkring och tändes, och en sägen är, att, når Axewalls slott förstördes, brändes alla Danskarne inne. Bönderna nedbröto då till jorden murarne af detta gamla Danska röfwarenäste, och har allt sedan löfskog wuxit öfwer deß lemningar, som finnas på en liten holme uti den lilla insjön, och en owanligt stor En står nu midt uti den gamla borgen. Folket brukade att gifwa gård eller by, der någon utmärkt man warit född eller bott, deß namn, och det kan wål hända, att Thorbjörnstorp, icke långt från denna ort, är utaf folkwännen Otte Thorbjörnsson ett minne.

En tid war Konung Carl nedfaren till Wadstena med några af sina rådsherrar, då plötsligen klostergården omhwärfdes af krigsfolk. Det war Erik Carlsson Wase, som nyss hade swurit Konungen trohet och utaf honom fått dyrbara gåfwor och förlåningar, men nu tänkte öfwerrafka honom och förråda hans lif. Carl hade dock blifwit warnad och kom undan med de flesta rådsherrarne, och blott en tillika med Magdalena, Iwar Axelssons husfru, kom i förrädarens händer. Konungen, ledsen wid förfat och falskhet, utsände då härbud och bref öfwer allt Sweriges land, bjudandes hwar redlig Swensk man att med en månads kost, waapen och härbonad komma sig till hjelp mot hans och landets fiender: «så framt», sade han, «icke I samt med edra barn wilijen wara Danskemanna trälar till ewig tid.»

Bo Dyre, den ädle Riddaren Thord Bondes broder, war höfwidsman för konungshären. Erik Carlsson hade då folk från Fjerdhundra och Uppland och wäntade i Uppsala, den härarne möttes. Bo Dyre lät bedraga sig med ett stillestånd och släppte en stor del af sitt folk hem, förmodligen att förse sig med lifsmedel; men Herr Erik war icke en man, som aktade ord och skrift, utan föll Bo Dyre i ryggen wid Flötsund, tog många utaf hans män till fånga och dref honom på flykten.

På sin borg Gripsholm satt den unga Riddaren Sten Sture, när dessa tidender spordes. Då uppbådade han Södermän och Rekarlar samt drog tillika med Herr Nils Sture mot Erik Carlsson; men några förrädare hade insmugit sig ibland folket och förledt dem till affall från Konung Carl; så att Sturarne måste med de få, som förblefwo trogna, sig upp i Dalarna, der de wiste att trohet och mod war att finna. Men Erik Carlsson skyndade sig upp i landet, der han wid Knutby kyrka höll ett slag mot Konungens folk, som samlat sig från Uppland, Röslagen och Helsingeland, och wann seger. Deraf blef han så öfwermodig, att han skref uti bref hem till sin husfru: «om Du icke, i år, så skall Du ett åre bära Sweriges krona». Men det gick Herr Erik emot hans förmodan till slut, och en warning mot förtidig segersång är de gamlas sedespråk: «Ingen skall sig till högmod uppwärka, Inan han sprungit öfwer alla bäckar.» Ett minne af striden wid Knutby i Uppland, der Swenskarne förswarat sig manneliga, ändock de blefwo öfwermannade, är en sänkning på en äng icke längt ifrån kyrkan, der landtfolket säger, att femhundrade Danskar blifwit begrafna.

Till Dalarna, att möta Sturarne, stod Herr Eriks hug, och tänkte han der winna den sista segern. Så drog han upp med en mägta stor krigshär, tilldeß han kom till Hedemora. Derom säges i chrönikan:

Hanemora är en liten stader;
Der war Erik mycket glader. —

Der öfwersåg han sina fylkingar och frågade bergsmännen, som stodo deromkring, om de sett någon draga med större magt upp i Dalarna. Swarade då en gammal man: «Du får wäl se det, när du drager neder.» —

När de hunnit närmare Fahlun, och deras ankomst i Dalarna blef kunnig, ringdes i alla klockor, och folk lupo till Herr Stens här från alla orter. I Herr Eriks åsyn upprestes Dala-banér, och der omkring ställde sig sådana krigsmän, af hwilka det tycktes blifwa ett swårt arbete att taga detsamma. Wid denna synen föll Herr Eriks mod mycket; dock började han manneligen striden och skulle hafwa warit en berömmelig man, om han icke stridt mot sitt fädernesland. Men Dalkarlarne woro denna tiden wäl öfwade i alla idrotter. Få woro de krigsmän, som kunde skjuta en pil, kasta ett spjut eller swänga en pålyxa så som de, och dertill woro de segerwana. De skjöto med både bågar och byssor, ty krut hade den tiden kommit i bruk; men, om kulor eller hagel då funnos, är owißt, utan nyttjades mest små stenar i stället. Oförfärad red Sten Sture fram i striden, och Dalkarlarna följde honom med stor mandom i pilregnet och swärdsstämman. Likaledes weko fienderna tillrygga, hwar Herr Nils framred. Westmännerna och Nerkingarne, som stridde under Erik Wases banér, började snart att rygga. Twå gånger ropade deras höfwidsman dem tillbaka och förnyade striden; men Sturarne wunno walplatsen och fingo der stort byte af pansar, hästar och slädar; ty det war wid midwintern, eller näst före Distingstiden, som slaget stod, och Uppswearne hade tagit en hop toma slädar med sig, att hemta det rika rof, de wäntade göra i den rika Bergslagen. Ännu tyckte wäl Erik Carlsson, att han hade magt nog att göra motstånd, och fylkade åter sin under flykten spridda slagordning wid Opbåga färja i Fellingsbro. Men Fellingsbrofolket woro allt sedan Engelbrechts tid fäderneslandet trogna och hatade det Danska oket samt gjorde städse ett med Dalkarlarne, hwarföre de ock bära med dem ännu i dag en lika drägt, och det är en sägen bland dem, att Engelbrecht gaf dem att bära den swarta och röda tröjan såsom hedersteckn, att de

wågat lif och blod för fädernesländets frihet. Der blef Erik Carlsson så slagen på flykten med hela sin här, att han red sexton mils wåg, inan han wågade stadna wid Juleta kloster. Men alla sinnen i bygden woro så uppretade mot Danskarne, att, när hans mån wille undangömma sig i stugorna för sina förföljare och söka någon hwila, blefwo de af qwinnfolken utdrifna, slagna med spinnrockorna, och en utaf hans hofmän, som het Gödka Warg, blef utaf en rask tjenstepiga tillfångatagen och lemnad i den förföljande Dalahärens händer; som blef mycket omtaladt.

Hem kom Herr Erik till sin gård Hof i Östergötland, ett gammalt Östgöta-Jarlarnes säte; men ingen krona hade han wunnit åt sin husfru, såsom han henne lofwat hade efter slaget wid Knutby, utan måste han sjelf gå biltog till Danemark. Råfwelsta i Fjerdhundra land, der Carl Knutsson låt tillfångataga det gamla Riksdrotset, Erik Carlssons fader fader, war denna ätts stamgods; derföre följde städse Fjerdhundrarne honom i alla deßa strider. Men Dalkarlarne följde Sturarne trognast; Herr Nils Sture satt nu på Penningeby, årad, rik och mägtig. Der uppwerte hans son, den ädle Swante Sture, som sedan blef Swenska folkets wärn mot deß förtryckare. På Gripsholm bodde den unga Herr Sten Sture, som wäl kunde kallas Dalkarlarnes ögonsten. Men Herr Sten war mest hos sin Moderbroder Konungen på Stockholms slott. Allt war nu roligt i landet, emedan Sten Sture hade efter slaget wid Opbåga och Juleta drifwit Danskarne utur Westergötland och tagit Öresten. Men Carl öfwerlefde icke länge deßa händelser. Han dog i fjerde Påska-weckan, eller tredje Söndagen före Eriksmeßan, och blef i Gråbrödernas klosterkyrka begrafwen. En sägen är, att Engelbrechts blodiga wålnad wisat sig för Carl i hans sista stunder, emedan många höllo sannolikt, att han war medwetande till hans olyckliga död. Men Carl beredde sig christeligen till sin hådanfärd och begick Herrans Heliga Nattward. Sedan tog han afsked af Sten Sture och anwardade honom rikesstyrelsen och Stockholms slott, med förmaning att blifwa en from och redlig höfwidsman för Swenska

folket, men aldrig låta sig kröna eller taga konungs-namn, emedan deraf intet godt, men mycken afund och många olyckor kommit.

Tre gånger hade Konung Carl warit gift. Första gången med Upplands-Lagmannen Riddaren Thure Stensſons (Bjelkes) dotter Birgitta. Deras bröllopp ſtod på Ekholmen, hennes faders gård i Uppland. Deras dotter Chriſtina blef gift med Erik Eriksſon, ſtamfader för Grefwar och Baroner Gyllenſtjerna. Hon fick i teſtamente efter Konungen ſin fader Fogelwik i Östergötland och de gårdar i Wiby på Tiweden, hennes moder fått i morgongåfwa. Andra gången med Katharina, Carl Ormsſons till Bjurum dotter. Deras dotter Magdalena war Iwar Axelsſons huſfru. Hon fick efter ſin fader Konungen i teſtamente Haga gård wid Enköping. Tredje gången wigdes han på ſoteſängen wid höfwidsmannens på Raſeborg dotter Chriſtina, emedan han med henne hade en ſon Carl, ſom gaf bäſta hopp om ſig, men dog i ſin ungdom. Han fick i teſtamente, utom jordagods, ſin faders gyllene ſlagſwärd och gullſporrar ſamt det radband af perlor, wid hwilket hans fader läſt ſina ſiſta böner.

Tredje Capitlet. Sture-Sagan, innehållande ſägner och minnesmärken från Riksföreſtåndarnes tid, Sturarnes befrielſekrig och riksſtyrelſe, från Carl Knutsſons död till Slaget wid Bogeſund och Sten Sture den Yngres död (1520).

1. Sten Sture af Folkunga-ätten tages till Riksföreſtåndare (1471).

Når graföl dracks på Stockholms ſlott efter Konung Carl, ſatt wäl den unga Konungaſonen Carl Carlsſon

på högsätespallen, men erkändes icke såsom arftagare till konungadömet, utan föreståd hans förmyndare Sten Sture riksstyrelsen, tilldeß Rådet, samt med Folket, kunde samlas till riksföreståndarewal, som skedde i Arboga på den första dagen i Maj månad det följande året. Sten Sture hade sommaren förut slagit Danskarne på Halljunga eller Hårljunga hed i Westergötland. Sägner och minnesmärken äro derstädes eftet slaget: ett berg kallas af allmogen på landets språk Harraberget (Herraberget), der höfwidsmännerna för hären sägas hafwa rådslagit före striden, och litet derifrån, på Halljunga utmark, ligger en slät sten, någorlunda liknande ett hjerta, som kallas Harrabordet (Herrabordet), der de Swenska Herrarne sägas hafwa ätit och druckit och fröjdat sig efter segerwinning. En tid derefter stod ett slag mellan Konung Christian och Sten Sture wid Örsten, dit Swenska hären af en bonde ledsagades på sådana skogswägar, att Danskarne icke wiße det minsta utaf Sten Sture ankomst, förrän han stod midt framför dem, beredd till strid; men han öfwerföll aldrig oförwarande en fiende, utan gaf honom tid till att fatta sina wapen och befalla sin själ i Guds hand, inan han honom anföll. Derföre prisade honom ock hans fiender såsom ärlig riddare. Der wunno Swenskarne en stor seger, Danskarne flydde och lemnade fästet Örsten i deras händer.

... Af somliga säges, att det war wid denna tid, som den tappre Otte Thorbjörnsson med sina Westgötar upptände Axewall, tog Elfsborgs fästning in samt dref alla Danskar bort ur Westgötaland.

Den Swenska bonden hade i denna oroliga tid måst wänja sig åter att bära wapen och lärt känna sin egen styrka. Sten Sture förstod ock att gifwa lif åt den kärlek till frihet och fäderneland, som före Engelbrechts tid tycktes hafwa legat likasom förqwäfd, och, då han nu kallade till riksmötet i Arboga icke Herrarne allenast och köpstadsmän, utan jemwäl bönder från alla härader i konungadömet, insatte han den Swenska odalmannen i hans gamla rätt, att deltaga i rådslagen om sitt fäderneslands angelägenheter, och detta gjorde

han icke utaf slughet, att öka sin magt, utan derföre, att han mer än de andra Herrarne hlifwit nödsakad att kasta sig i folkets armar, mistas ibland dem och mer än en gång erfarit, att ofta bättre råd wore at hemta från Swenska bondes hjerta än af hofmäns klokskap. Derföre älskade han Swenska bonden och blef sjelf folket mycket kär. De bönder, som kommo till Riksdagen, woro utan twifwel Sten Sture gamla bekanta. West- och Östgötar, Smålänningar, Södermän och framför allt Dalkarlarne hade alla stridt under hans baner, hade hört hans röst klinga, när han äggade dem i striden, sett hans arms styrka och hans lugna mod i faran. Det war icke underligt, att Sten Sture en gång wille förplåga dessa sina wänner med god dryck, helst det led till den första Maj, och hölls på den dagen, sedan Herr Sten blifwit wald till Rikesföreståndare, en glad dryckesstämma, till hwilken han låtit komma godt Tyskt öl upp ifrån Stockholm till böndernas förplägning.

I Rådet sutto wål och den dagen de, som woro Danska sinnade, och några, som sjelfwa önskat rikesstyrelsen, förnämligast den rika Erik Trolle på Ekholmen; men det war icke wärdt, ty, såsom fordom, när Lagman Thorgny talade, bönderna styrkte hans tal med slag å sköldarna, så ropade jemwäl nu bönderna sitt bifall, när Sten Sture nämdes till Rikesföreståndare, och ingen wågade säga något deremot. Med glädje och gamman och i stor wänskap skiljdes Herr Sten den gången från sina bönder. Men äfwen ibland Herrarne woro de förnämligaste hans fränder och wänner, emedan Herr Erik Axelsson, den fordna Rikesföreståndaren och Herre öfwer hela Finnland samt öfwer flera förläningar så wäl i Sverige som Danemark, war gift med Elin Sture, Sten Stures faster, samt broder till Åke Axelsson Tott, Sten Stures swärfader, och Herr Ingwar Axelsson, som hade Gottland och war den rikaste man på sin tid, war gift med Sten Stures syskonbarn, Magdalena, Konung Carls dotter. Goda år woro i landet, och slotten i Swenska mäns händer.

Wid sådant förhållande war icke godt för Christian att komma med krigshär in i Sverige; men wårt land hade

så länge warit en källa, ur den de giriga Danskarne hemtat rikedom, att de icke så lätteligen kunde den öfwergifwa. Erik Carlsson Wase, den oroliga mannen, hade samkat folk af Fjerdhundraland och Uppland för att styrka Konung Christians wälde, men blef i Trögden slagen och på flykten drifwen. Detta skedde näst efter Konung Carls död; men sommaren derefter kom Konung Christian med en wäldig krigshär upp i Stockholms-skären, begärandes att blifwa till Konung tagen, under många löften att blifwa Swerige en huld och rättwis höfding. Men han hade bland andra olägenheter, dem han Swerige tillfogat, hindrat införsel af sill och salt, hwaraf Uppswearne och Norrländningarne woro mycket förbittrade, så att de allmänneligen beredde sig att wåga lif och egendom, för att en gång blifwa från främmande wälde befriade. Då låg Konung Christian med några skepp wid Uppsala; men, når han såg, att Swenskarne med löften och snöda ord icke mer kunde lockas i snaran, seglade han ned mot Stockholm, hotande staden med hämd och ödeläggelse utan förskoning.

2. Slaget på Brunkeberg (1471).

På Eka gård i Trögden satt denna tid en rik man, Måns Carlsson, och hans broder Trotte Carlsson; de samkade folk i Upplanden för Konung Christian. Men Måns Carlsson hade en skön dotter Cecilia; hon blef sedan gift med Erik Johansson Wase, och hade de en son Gustaf, om hwilken i följande capitel kommer mycket att förtäljas. Trotte Carlsson war en tapper krigsman och höfwidsman i Danska krigshären för Uppswearnes fylkingar. Såsom tillförne omtaladt är, skyndade Konung Christian från Uppsala till Stockholm; men, når han kom till Stäket, förbjöd Ärchebiskop Jakob genomfart, så att Konungen måste der lemna sina skepp och färdas landwäg, båst han kunde, till Stockholm.

Wid Michaelitid kom Herr Sten upp genom skogarna tågandes med en här, samlad i Götalandet; når Konungen

sporde detta, sade han: «Herr Sten far mellan skog och dike; men jag skall aga honom, såsom en af mina småswenner.» I Nerike och Södermanland stötte mycket folk till, att öka Herr Stens magt, och, när han kom till Rotebro, mötte honom Nils Sture derstädes med Dalahären. Då tyckte de sig hafwa styrka nog att ställa emot de Danska och tågade med hela håren Stockholmswägen framåt; tilldeß de kommo till Järfwa. Derifrån sände Herr Sten och lät säga Konung Christian, att honom ännu stode fritt att utan strid segla hem med sina skepp; men Christian swor «wid Christi fem sår», att han icke så hade kommit till Swerige denna gången, att han tänkte lemna fältet utan strid, och talade han mycket wanwördeligen om Herr Sten och de Swenska, dem han snart hoppades få se öfwerwunna falla sig till fota. Då beredde sig hårarne till strid på ömse sidor.

Konung Christian hade fylkat sin här i trenne hopar. Förnämsta styrkan war samlad omkring Konungens tjäll, som stod på högsta kullen af Brunkeberg. Till wenster derifrån, wid Sanct Clara kloster, stod den andra hopen att hindra dem, som utur staden öfwer Norr Ström kunde willja komma Sten Sture till undsättning; ty det war Konungen kunnigt, att stadsfolket hade hemligt förbund med Nils Sture och Dalfolket. Den tredje hopen stod wid skeppen, som lågo för Blasiiholmen, den tiden Käpplinge benämd, der en ström, som kallades Neckström, från Packartorgswiken föll ut i Norr Ström, wid slutet af Trädgårdsgatan. Men från Blasiiholmen war en bro slagen till Norrmalm öfwer Neckström, så att Danskarne hade wägen fri mellan Brunkeberg och skeppen.

I dagbräckningen kommo öfwer Kungsholmen sända ifrån staden 1300 ryttare i stålelig hårbonad, med hjelmar och sköldar «blanka såsom en is», till Sten Sture s läger. Stadsfolket hade med mycken flit utrustat denna hjelpsändning med trogen bön om Guds bistånd för de sina, emedan Danskarne utlofwat, det de skulle plundra och bränna deras hus och sända deras hustrur och jungfrur, om de wunne detta slag. Det war Thorsdagen efter Sanct Birgitte dag, tidigt på mor-

gonen, som Herr Sten lät uppresa det heliga korset med Frälsarens bild uppå, och samlades deromkring allt folket till bön och Nattwardsgång. Då berättas för sanning det järtecken hafwa skett, att i allas åsyn en droppa blod från korset flöt ned i kalken, som stod derinunder; deraf de alla togo mycken tröst och god förhoppning om seger. Att bättre uti stridshandlet kunna skilja wän ifrån fiende, satte de halmtossar och löfqwistar på sina hjelmar. Derefter delade Herr Sten sitt folk i trenne flockar. Herr Nils Sture tog med en del af hären den obanade wägen till wenster in genom skogen åt Roslagstullen och det kärr, som ännu kallas Träsket, och tänkte falla fienden i sidan. En del drog ned mot Sanct Clara kloster; men sjelf Herr Sten med hufwudstyrkan gick rakt upp mot berget att angripa fienden, som starkast war samlad kring Danska riksbanéret, det namnkunniga, som kallades Danebroken. Kring detsamma stodo Konungens kämpar och raskaste hofmän. På stranden gent emot borgen war byggd en stor skärma, och skanskorgar woro der satta, som kallas i chrönikan «ett nytt fund» af Konung Christian, att betäcka skyttarne, medan de byssor och kärrebyssor oroade stadsfolket.

Den fromma och sköna Fru Ingeborg Åkesdotter, Herr Stens husfru, lät samla stadens fattiga kring slottet och utdelade till dem almosor och mättade dem, att de armas wälsignelser och förböner skulle komma hennes hjelte och Swenska stridsmännen till godo; ty sådan war de frommas tro den tiden, att Gud gjorde den bistånd, som barmhertig war emot den fattiga, och att enkors och fattiga små barns böner mycket gällde i Himmelen. Fru Ingeborg och många fruar, som hade sina män med uti striden, åskådade slaget ifrån slottsmurarna. Klockan war elfwa på dagen, när Herr Sten drog upp emot berget. Då sjöng folket:

I Guds namn farom wi;
Hans nåd begärom wi;
Nu dragom wi till Stockholms by:
Gud gifwe, Konung Christian ej wille bortfly!

Men derefter, när slaget började, och Herr Sten hade talat till folket uppmuntrande ord, sjöngo de alla Sanct Örjans wisa, emedan Herr Sten och alla tappra krigsmän den tiden mycket tröstade på det helgonets förböner och bistånd. De Swenska fruarne på slottsmuren sågo nu med stor glädje Swea-banéret skrida upp för berget och länge gå framåt. Striden war het och blodig, och mången god krigsman stupade. Då lemnade de Danske, som stodo wid Neckströmsbro, sin wakt och skyndade upp på berget att bistå sina landsmän. När Knut Posse, den tappre höfwidsmannen på Stockholms slott, det såg, sände han några män af stadsfolket i båtar öfwer Norr-Ström och lät såga utaf alla bjelkar och stolpar, som uppehöllo Neckströmsbro. I detsamma gjorde han ett utfall ur staden med twå tusen man mot Danska lägret på berget och tände eld på skärman. Då wände sig Konung Christian mot honom, och kommo de hwarannan så nära, att Herr Knut blef utaf den tappra Konungen sårad och måste med sin lilla styrka draga sig öfwer Norrbron in i staden igen. Både Tyska och Skotska riddare fäktade wid Konung Christians banér jemte många tappra Swenska herrar och gingo hårdt fram i striden. Det Swenska banéret måste den gången wika undan, och märktes snart, att det war swårare att gå uppföre med slagordningen mot en fiende, som innehade höjden. Mer och mer sjönk Swea-banéret tillbaka utför skogen och syntes icke mer. Då blef sorg och stor oro bland de Swenska fruarna på slottsmuren, när de detta sågo.

Herr Trotte Carlsson, som wändt sitt swärd mot sina egna landsmän och tappert fäktat framför Danebrog, satte sig, trött utaf striden, ned uppå berget, lösande utaf sig hjelmen för att torka swetten af sin panna. Då kom ett bysse-lod från Swenskarne och träffade honom mellan båda ögonen, så att han genast föll död ned på marken. Hans minne hade kunnat blifwa äradt, ty han war en tapper och modfull man; men en förrädare af sitt fäderneslands frihet kan aldrig dö på ärans fält.

Andra resan wände Herr Sten sin häst upp emot berget, och det Swenska banéret stack andra gången upp öfwer skogs-

topparna, och de trogna Swenska bönderna följde med oförskräckt mod sin höfwidsman. Då tillbrog sig, att en pil blef skjuten in uti Konung Christians mun, så att tre eller fyra tänder föllo i hans hand, och pilen hade så fastnat i hans gom, att han med möda kunde uttagas, och fara war om lifwet. För detta får lät Konungen föra sig till det ställe, som nu kallas Danwiken, emedan de Danska der hade sitt tillhåll, men rätteligen skulle heta Tandwiken, der Konungen läktes efter sina förlorade tänder. Men Herr Sten Sture, som allt wäntade, att Nils med Dalkarlahären skulle komma och från östra sidan styrka hans anfall, drog sig sagta tillbaka med sitt folk, att något hwila.

Han uppmuntrade sina trötta krigsmän att icke fälla modet, ändock fienden af den höjd, han intagit, hade stor förmån: «Willjen I hädanefter lefwa med frid i Swea land», sade han, «och behålla lif och gods, så följen mig och fören manneliga edra swärd!» Derpå red han tredje resan mot berget, men wek snart åt högra sidan ned emot Sanct-Clara kloster. När de Danske på berget det sägo, öfwergåfwo de skyndsammeligen bergshöjden och skyndade ned att undsätta sina landsmän wid klostret, der de förut hade blifwit anfallna af den oförskräckta Riddaren Knut Posse, som gjort ett utfall ifrån staden. Då möttes åter hufwudbanéren nere på slätten wid Clara, och Swenskarne ropade glada: «Nu äro Daner af Danemark komna till oss på jemner mark!», och swärd och pålyxor kommo i friskt gång. Främst i striden war alltid Herr Sten; men framför hans häst gick en högwext bredskuldrad Swensk bonde, huggande tweehändes med ett bredt slagswärd åt ömse sidor, och, hwar han framgick, wek fienden undan med förskräckelse. Det war bonden Björn Starke från Hwittinge i Fjerdhundraland. Der fienden stod som tätast, högg han sig in och ropade ständse till Riddaren: «Följen mig, Herr Sten!»

Det war sent lidet på hösten, och wägarne mycket djupa. Herr Nils Sture hade behöft tre timmar att arbeta sig fram till östra sidan utaf Brunkeberg genom skog, kärr och moras, men kom nu fram och anföll fienden i sidan med myc-

ken mandom. Knut Poße och Herr Sten höggo nu löst in på de tappra utländningarne, som förswarade Danebrog, och lyktades den striden så, att det Danska banéret föll i Knut Poßes hand, och femhundrade Konung Christians tapprafte Riddare och krigsmän, som förswarade detsamma, lågo deromkring i sin blod. Nu tog fienden flykten «såsom en molnsky» utför bergåsen ned till Käpplinge, willjandes fly till skeppen; men då upphof sig stort rop, skri och gny, ty bron brast sönder, och de Swenska swärden klungo bakom. Nio hundrade Danskar drunknade i strömmen, och lika många gjordes till fångar.

Med stor harm och sorg öfwer den skada, han lidit, seglade Konung Christian till Danemark igen, och kom han aldrig till Swerige mer. Men i Stockholms stad och på slottet war glädje och fröjd: wänner och fränder, Borgare, Herrar och Bönder omfamnade hwarandra och i kyrkorna samt med klostren lofsjöngo Herran med Psalm och Meßa. Med stor heder lät Sten Sture begrafwa sina fallna hjeltar, som tillsatt sitt lif i den årofulla striden för fädernesland och frihet; men de Danska liken och förrådarnes lät han på råttareplatsen å Brunkeberg nedgräfwa.

Såsom minnesmärke af den segersälla dagen lät Herr Sten Sture i Stockholms Storkyrka upprätta ett kosteligt bilderwerk, som der ännu är till att beskåda, föreställande Sanct Görans bild, sittande till häst, med draget swärd stridande mot draken. Det upprättades Sanct Göran till åra, emedan det war med sång af Sanct Görans Wisa, de begynt striden, och han war alla redliga och för råttwis sak kämpande krigsmäns skyddshelgon. Björn Starke, som så troget hade stått Herr Sten bi, till att afwärja från honom all wåda, blef icke utan lön och beröm; länge wisades i hans hembygds kyrkogård den redliga kämpens graf. Såsom ett minne af denna härliga seger har ock en wisa blifwit sjungen bland folket

om Slaget på Brunkeberg.

Willjen J höra,
Hwad jag will göra,

Jag qwäder för thy,
Hurw de Swenſka ſtridde
Och mannerlika bidde
För Stockholms by.
De Swenſke hofmän, De ſade det än,
De wille ej fly.

Och Konung Chriſtian
Lät reſa ett wärn
På berg och höjde;
Byßor och pilar,
De hade ingen hwila,
De ſköto till nöje.
De Swenſke hofmän, De ſåga det än,
De falla ej till föga.

Byßor och ſlungor
Gjorde gatorna trånga
I Konung Chriſtians krig.
De fattige Swenſke,
De måſte det finna,
Som miſte Sati *).
De Swenſke män, De ſåga det än,
Det war en hårdan ſtrid.

Tuy hundrade byßor
Lät Konungen loßa;
Han håller ſtort fyr:
Herr Erik Carlsſon
Han månde det wälla
Och allt hans parti.
De Swenſke män, De ſåga det än,
De will' ej för Danſka fly.

Riddare och Swena

*) Sate, eller Sati, betyder inwånare uti ett land, Kamrater: af ordet ſitta. Här borde förmodligen ſtå: ſom miſte fina ſati, det är, förlorade ſina medinwånare i landet.

De wille det förmena,
De hade det sport,
Att falskt war gjordt
På Sweriges land.
De Swenske mån, Det hjelpe dem ån
Guds mägtiga hand! —

Den ädle Herr Sten
Han war icke sen,
Han hade det sagt,
Han wille dem wärja;
De Danske wille härja,
Det hade de i akt.
De Swenske mån, Dem göres ock ån
Hugen så fast. —

Den ädle Herr Gustaf, *)
En Riddersman,
En man så tröst,
Han swärdet rörer,
Han banéret förer,
Han ropar så högt:
I Swenske hofmån, I waren alle ån
I hugen så tröst! —

Det begynte fast bläsa **)
I Konung Christierns näsa
Med hakebysse-lod.
Fyra framtänder

*) Gustaf Carlsson till Ekholmen war denna tid Upplands Lagman, och är troligt, att han war Sten Stures banérförare i Brunkebergs slag. Han ligger begrafwen i Gråmunkarnes klosterkyrka, och finnes der ännu hans grafsten med Latinsk inskrift, sålunda uttydd: Här hwilar den tappre krigshjelten Lagmannen i Upplanden Gustaf Carlsson med Birgitta Stensdotter och Ingeborg Philipsdotter. Anno 1475.

**) Bläster i stället för bläst, bläsa i stället för bläsa, är på några ställen i Göte-landet en munart.

Ruko bort allt i ſänder,
Derefter rann blod.
De Swenſke mån, De ſade det ån,
De tidender woro fullgod'.

De togo honom upp
Och ledde honom bort
Allt till ſin hålk;
De Dane Swena,
De månde honom tjena,
De foro ſå willa.
De Swenſke hofmån, De ſade det ån,
De wille ſin' ſwård ej ſtilla.

Dagen led faſt,
Och windebron braſt,
Dem gafs ej wål åt.
Åttahundrade folk
Der rider ſig i ſank,
Deras jacka wardt wåt.
De Swenſke mån, De ſåga det ån,
Det war en ömkelig låt.

Än hundrade mån
Hade han igen,
Dem kom ihog
Att hugga ſina tåg
Och ſegla ſå hem.
De Swenſke mån, De ſåga det ån,
De hade wål bundit ſin harneſk-rem.

Den ädle Herr Sten,
Han ſatt der igen
Allt med ſina fångar:
«Nu hafwen I funnit,
«Hur' I hafwen wunnit,
«Det I efterlånge.»
De Swenſke mån, De ſåga det ån,
Det hade wål med dem gånget.

Nu hafwen I spott,
Hwad Herr Sten hafwer gjort,
Medan jag så qwäder;
Gud nåde deras själ,
Der flogos ihjäl!
Jag troligen beder.
I Swenske män, I wakter eder án,
Det tarfwen I weder!

Om slaget på Brunkeberg gingo sedan många sägner, huruledes, hwar gång de Swenske tågat ut mot fienden, ett flammande swärd wisade sig på himmelen öfwer deras hufwud. Det, sade folket, war Sanct Eriks swärd, som bådade sitt fordna fädernesland seger. Men, emedan Danskarne, når de hemkommo till sitt land, blygdes att hafwa blifwit slagna, så utryktade de bland folket, att en stor trollkarl war i klostret på Gråmunkeholmen, som wållat deras olycka, så att de Swenska icke genom mandom, utan med djefwulens konster, wunnit seger. Men de förståndiga wißte wäl, att det är Gud, som segern gifwer, dem som med åra och för en rättfärdig sak swärdet föra. Derefter war frid och goda år i landet, och Sten Sture förde en wis och lycklig styrelse öfwer konungadömet.

3. Sten Sture nitälskar för upplysning och wetenskaper samt stiftar Uppsala Akademi (1477).

Såsom god Landsfader wärdade sig Sten Sture om folkets wäl och lät sig särdeles angeläget wara att styrka den fria Odalbondens rätt med Lag om landsköp, så att Herrarne, hwilka sutto med inkomster af sina slott och förläningar såsom konungar, icke genom landsköp skulle minska landets fria och besutna bönders antal. Swensk bondeson hade wäl ännu från urminnes tider rätt att lära lika idrotter och beklåda de högsta ämbeten, såsom Tignarmännens, eller adelns, söner; men bondens willkor sträckte sig ej alltid så wida; icke heller war sed, att hans söner reste till utländska lärosäten, såsom de höga Herrarnes allmänneligen gjorde den tiden. Derföre war Sten Sture betänkt att inom fädernesländet stifta en sådan hög-

schola, som gemenligen kallas Akademi, och gick Ärchebiskop Jakob Ulfsson honom i denna angelägenhet med berömligt nit till handa.

I begynnelsen af det femte året efter slaget på Brunkeberg, sedan riket fått komma till ro, och det angelägnast kunde synas war i ordning ståldt, utwerkade Herr Sten genom Ärchebiskop Jakob tillåtelsebref från den Helige Fadren, Påfwen i Rom, att anlägga uti Uppsala en Akademi, der Swenska unga män, rika eller fattiga, Herre- eller Bondeson, kunde erhålla högsta lärdomsgrad, den de förut måst söka med stor kostnad i främmande land, särdeles wid det mest namnkunnige läroséetet i Frankrike och staden Paris. En mycket lärd och snillrik ung man ifrån Finnland het Hemming Gadd. Han war Sten Sture trogna wän och i många mål hans rådgifware och stöd. Denne lärde man jemte Magwald Ingemundsson, Canik i Uppsala, sändes till Rom och Paris, att de skulle inhemta de stadgar och grunder, som till förmon wid inrättande af Akademien i Uppsala tjena kunde. De uträttade allt wäl, och blef läroséalen i Uppsala året derefter högtidligen inwigd. Dertill togs det gamla scholhuset, som Domprost Andreas stänkt, nere wid ån, der nu qwarnhuset är beläget. Det stod så i ett hundrade aderton år, tilldess det hus, som nu kallas Gamla Carolinska Akademien, inwigdes till läroséalar. En mängd goda hemman, särdeles i Uppland och Westmanland, slogos till Akademiens och lärarnes underhåll. Gagn och heder har detta werk i långliga tider tillskyndat fäderneslandet, och Jakob Ulfssons namn må lefwa i berömlig åminnelse. Det konstigaste Ur, som någonsin funnits, lät han i Uppsala Domkyrka uppsätta, och blef det mycket omtaladt. En munk i Wadstena, Petrus Dasypedius, förfärdigade det, och utwisade det, utom timmarna, månens omskiftelser och planeternas gång hela året igenom. Många kyrkor uti Uppland blefwo i Ärchebiskop Jakobs tid prydeligen målade, och hans sköldemärke, en gul Örnefot med hwita fjädrar, torde mångenstädes ännu wara från hans tid ett minne. Genom honom blef och boktryckerikonsten känd och införd i Swerige.

Hemming Gadd blef mångfaldiga år qwar i Rom, der han med sitt stora snille, sin wältalighet och lärdom bekömligade sitt fädernesland och blef slutligen Påfwens kammarherre. Derigenom kunde han mycket gagna Sten Sture och fäderneslandet mot alla de ränker och stämplingar, Konung Christian och Danskarne förehade mot Swenska Folkets wäl och frihet.

4. Om Ryska fejden. Sägner om Knut Posse och Wiborgska Smällen.

Knut Posse war en ung krigsman, bördig från Westgöta-Dal, der hans ättmän i långliga tider warit rika och mycket ansedda män. Han war en högwext och stark örligsman och troddes af folket wara en trollkarl, ty han war mycket lärd och hade under ett långwarigt wistande i Paris inhemtat kunskap om många ting i Naturen, som för allmänheten på den tiden förborgade woro. Han hade ock lärt att tillreda krut, som då blifwit upptäckt, men ansågs ännu såsom trolldom af de enfaldiga. Huru manligen han sig förhöll i slaget på Brunkeberg, är tillförne omtaladt. Men det war i Finska fejden mot Ryssen han blef mest namnkunnig.

När Danska Konungarne icke mer kunde hoppas att med årlig strid undertwinga Swerige, ingingo de förbund med en Furste för de wilda Ryssar, att de skulle anfalla Sweriges Finska länder. Sorgeliga tidender inlupo snart derifrån, hurusedes de Ryska wildarne framforo med all grymhet, stekte folket långsamt wid lindrig eld, ryckte bröstén bort af qwinnorna med tånger samt öfwade mycken annan ohyggelighet mot de wärnlösa, såsom allenast utaf ett ohyfsadt och barbariskt folk utan religion och seder kan tänkas. Erik Axelsson Tott, Erik Carlsson Wase, som efter Brunkebergs slag sig med Sturen försonte, och i synnerhet den unga Swante Sture Nilsson, dreswo wäl Ryssarne bort och anföllo dem i deras eget land, förande derifrån ett rikt byte. Men Ryssarne woro ett folk, det ingen räkna kunde. De flydde undan in i stora marker, när en mägtigare fiende jagade dem, men kommo igen lika fort och öfwerswämmade landet såsom gräshoppor.

Sten Sture lagade sig nu till att bekriga detta sitt folks syndastraff, som war för Finnland en årlig landsplåga.

Till Archebiskop och Domcapitlet skref han, ödmjukeliga bedjandes, «att få ut af Uppsala Domkyrka, sig och sitt folk till tröst och styrka, låna Sanct Eriks Baner, — för den stora nöd och twång, som nu går riket uppå af de omilda Ryßar — den heliga Christne tros fiender». Wid Mårtensmeßotiden fördes med stor wördnad Sanct Eriks baner, utaf twänne Caniker, till Stockholm och först in i Sanct Clara kloster; derifrån med stor procession af klosterfolket upp i Storkyrkan. Det nedsattes wid Sanct Görans bild, dereſt Herr Sten knäböjande detsamma undfick och förde det sedan med sig på flottan. Men utaf motwind och höststormar hindrades han länge på hafwet.

Knut Posse hade i flera år jagat Ryßar, såsom man jagar rofdjur, och städse segrat, så att de förskräcktes, hwar han wisade sig; men hans krigshär smälte småningom bort, och ingen förstärkning kom från Swerige, medan ur de Ryska wildmarkerna framkommo ständigt nya flockar utaf fiender. Slutteligen hade han icke mer qwar af sina tappra krigskamrater än twåhundrade; hans fiender deremot woro många tusende, och ökte dageligen deras antal, men aldrig minskades. Då drog han sig inom Wiborgs murar och förswarade sig der manneliga ifrån Mårtsmeßan till Andersmeßedag, wäntande på Sten Stures ankomst. Ryßarne stöto ofta bräck på muren; men Poße war waken och lagade genast muren innanföre. När ändteligen han såg, att han icke längre kunde försware sig, fattade han ett annat råd. Tillwerkningen af krut och andra förstörande knallpulver war den tiden en hemlig kunskap, som han under sina resor utländes inhemtat hade. En frimodig Swensk krigsman het Winholth. Han war Knut Poßes trogna biståndsman, och har den tappra hjeltens namn blifwit uti åradt minne förwaradt. Medan Winholth försware muraren, satt Knut wid sin stora kokande kittel, eller stötte han sina pulver uti en stor mortel, tilldeß han hade ihopkokat det förskräckelsens ämne, som bara behöfde tändas med en gnista eld, för att störta hus, torn och murar. Uti

en mina, eller håla, under ett utaf tornen på stadsmuren, nedsatte han kittelen och underwisade en af sina tjenare, huru den skulle påtändas, når han gaf tecken. Det war om morgonen på Andersmeßedag, som Ryßarne med stort anskri och stötande i basuner bådade sin otaliga hår till stormnings samt uppstego med stormstegar på muren. Då samlade Knut Poße oförskräckt sin lilla hop inne på borggården och swängde med stolthet Swenska banéren med Sanct Eriks och Sanct Olofs bilder uppå midt för Ryßarne, dem de låto obehindradt intåga i det ena tornet och stiga upp på murarna. Då tillsade Knut sitt folk att fylla sina öron med wax och skynda sig ned i hwalf och källare och ligga der, tilldeß de kände jorden skälfwa under sig och hörde en knall såsom ett thordön eller åskeslag; då skulle de skynda sig upp med sina swärd till nytt arbete. Så skedde, och i sju timmar gaf han Ryßarne ro att samla sig i tornet och uppstiga på murarna. Då gaf han tecknet, och eld kastades i kittelen. Det war ett förskräckelsens ögonblick. Tornet, deri Ryßarne woro till mångtusende, störtade in, och murarne deromkring föllo öfwer folket, och likasom en eldstod med illa stinkande rök slog upp ur hålan, der kittelen stod. Detta allt skedde med en knall, så förskräckelig, att de, som icke hade tillstoppat öron och gömt sig under jord eller woro något nära, nedföllo stendöda till marken. Men de Ryßar, som icke genast dogo, bortswimmade. Då gingo Knut Posse och hans tjenare omkring fältet och ihjälslogo alla Ryßarne, som lågo deromkring strödda, tilldeß hans stridsmän hunno fram ur sina gömställen och eftersatte de få Ryßar, som woro ute på fältet och ännu wid lif, men så förfärade, att de halsöfwer hufwud flydde och lemnade hela sitt läger, der Swenskarne funno ett rikt byte. Detta kallades «den Wiborgska Smällen», och blef Knut Posse derför mycket prisad samt belönt med stora förläningar i Finnland utaf Swenska Rådet och Riksföreståndaren. Derefter wågade sig Ryßarne så någon tid icke fram, och en sägen är, att de sedan sjöngo sin Litania: «För Wiborgska Smällen och Knut Posse beware oss milde Herre Gud!» — När Sten

Sture kom fram med sin stora krigshär och Sanct Eriks banér, fanns ingen Ryss i hela Finnland mer, och Knut Posse hade wunnit ärofull seger.

Skedde nu, såsom det plägar ske efter ofredwanliga händelser, att ryktet om Wiborgska Smällen gick från mun till mun, städse med tillägg och widunderliga sagor om Knut Posse, den både Ryssar och många Swenskar höllo för en stor trollkarl; men dock blef han lika aktad och än mer afhållen, efter detta nederlag på Ryssarne, utaf det Swenska folket. Sagorna om hans trolldomskonst och förbund med den onde anden, den han till slut narrade och kom ifrån, äro följande:

Knut Posse war en ung och widlyftig Student, som for wida werlden omkring på äfwentyr. En gång på sina wandringar kom han i sällskap med twänne andra studenter, de der lika såsom han sökte sin lycka. En afton, när de språkade tillsammans om den Tyska munken Berthold Schwartz, som i förra århundradet uppfunnit krutet, såsom det sades, med djefwulens tillhjelp, samt huruledes Doctor Faust och andra lärda män genom djefwulens underwisning blifwit rika och namnkunniga, kommo de öfwerens att påkalla den onde anden och gifwa sig hos honom i lära. När han och genast infann sig, betingade deßa tre studenter med honom, att han skulle blifwa deras läromästare och lära dem allahanda hemlig kunskap och swartkonst, hwaremot, wid lärotidens slut, en utaf dem skulle honom tillhöra. När lärotiden utgången war, kastades lott derom, hwilkendera skulle tillfalla den stygge läromästaren, och föll då lotten på Knut Posse. Han war en man, som icke ryggade ord och aftal, och, när följande afton Satan kom att afhemta honom, sade han sig wara färdig att genast följa med, men frågade allenast, om han icke wille lemna honom så lång tid, att han drog af sig den ena stöfweln, som han ännu hade på sig. Detta bewilljades honom. Då sade Knut: «Länge lärer du nu få wänta, ty jag tänker aldrig draga utaf mig den stöfweln.» — Då måste hin Onde gå sina färde, och det säges för sanning, att på gamla målningar Knut Posse städse afbildas med en stö

wel allenaft, samt att han både natt och dag alltid hade en stöfwel på sig. Äfwen förtäljdes, att Knut Posse hade fått ifrån hin Onde en dräng, som het Smäll, hemmastädd i alle slags trolldom. Når nu fienderna så hade kringhwärft Wiborg, att ingen annan räddning war till wäntandes än död eller fångenskap ibland de omilda Ryssar, wille Herr Knut weta Sten Sture's mening, om han skulle få hans tillstånd att bruka sin trollkokning emot Ryssen eller icke. Derföre gick han ut med Smäll på slottsgården med ett betsel i hand wid midnattstimman, och, när han skakade på betslet, kom en häst, mer flygandes än springandes, så att det hwen i luften, och ställde sig bredwid dem. Smäll satte sig derpå och red öfwer land och watten på tjugofyra timmar till Stockholm, der han stadnade på Brunkeberg, likaledes wid midnattstid. Sände så bud till Sturen, som genast kom dit upp till honom; men då war hästen borta. Smäll frågade då, om Herr Sten wille gifwa sin tillstädjelse, att Knut Posse med sin trollkokning förstörde Ryssarne och frälste sitt folk ur nöden. Efter en stunds betänketid swarade Sturen: «Ja, efter nöden är så stor, må det ske nu, men aldrig mer.» — Derpå gick Sturen bort. Då stod Smäll på Brunkeberg och skakade sitt betsel, och hans häst kom och förde honom lika så fort tillbaka till Wiborg igen. Då kokade Knut Posse ihop den Wiborgska Smällen med stor trolldomskraft, den Ryssen minnes till ewärdeliga tider.

En annan gång, så förtäljes om honom äfwen, utspred han bland fienderna, att han wäntade en oräknelig hop krigsfolk till sitt bistånd, och skulle de komma från Swerige tre dagar derefter. Når tredje dagen led fram, gick han upp i tornet och tog ett dunbolster, tömmandes fjädrarna sagta ut i luften, så att de af winden drefwos ut i hafwet; och, hwar en fjäder föll, blef hon i Ryssarnes ögon ett skepp, och kunde ingen annat se, än att en oändlig hop med fartyg kom seglandes in i hamnen. Af somliga fjäder, som föllo på landet, blef häst och karl. Då förskräcktes Ryssarne och togo så hastigt flykten, att de lemnade hela sitt läger till röf och byte.

Om honom war ock den sägen, att, når han behöfde ett

skepp och ritade ett sådant i sanden, blef det ett skepp, der på han genast kunde segla, hwart han wille.

Såsom ett minne af den del, sannfärdig är i denna be rättelse, blef kittelen, deruti Knut tillwerkat sitt krus eller knallpulver, inmurad i slottsmuren på Wiborg, och den knif wen, hwarmed han rört i kitteln och sedan nyttjat till att i hjälsticka de bortswimmade Ryßarne med, har länge derstädes blif wit förwarad. På Hammarskogs gård i Uppland, fordom tima Knut Posse eller någon af hans ättmän tillhörig, förwarades ock länge en stor mortel, den han till stötning a kryddor och sådana jordarter, han till sina kokningar behöfde, säges hafwa brukat. Huruwida deßa minnesmärken finnas ännu i dag, weta wi ej med wißhet att förtälja. En wis sjöngs ock om honom och hans dräng Små ll, begynnande sålunda:

Herr Posse och Små ll de talades wid;
Då mände Ryßarne säga sina hästar till:
«I löper nu, som wi tro eder bäst,
«Eljest få wi de Swenska till gäst!» —
När de kommo hem i sitt land,
Woro de räknade få för sann.

I Grans kyrka i Uppland säges Knut Posse hafwa sin lägerstad.

5. Ytterligare om Finska fejden. Erik Axelsons och Iwar Axelsons död. Swante Nilsson Sture begynnelse.

Erik Axelsson war länge sedan död, når detta fig drog. Han hade manneligen wärnat Finnland mot Ryß i sin tid samt gjort ett segerfällt ledungståg inuti Ryßen get land; men, når han kom hem från den härfärden, han död och fördes af sina tjenare till sin gård Lagn Södermanland, der han blef i Aspö kyrka begrafwen. war Axelsson tog arf efter sin broder och blef derefter mera girig på gods, så att han och hans måg Arwid Tr le gingo till wikings på hedniske wis och idkade sjörö uti Österssjön. Men mest gick Herr Sten till sinnes, att

hade på sina slott insatt utländska fogdar, som plågade bönderna.

I godo wille Riksföreståndaren bringa Herr Iwar till rätta, men måste ändtligen med hårsmagt anfalla honom. Herr Iwar blef öfwerwunnen, men flydde till Danemark och förrådde Gottland undan sitt fädernesland i de Danskas händer, wäntande sig utaf dem stor belöning. Men han blef derutinan högeligen bedragen och fick en förrådares rätta lön, förakt och fattigdom till sin död.

Den unga Swante Sture, son af Herr Nils till Penningeby, wexte upp och blef tidigt stor och stark. Så wäl för sin faders skull, som för Thord Bondes, hans moderbroders skull, blef han, ändock han war föga wänlig och blid, folket mycket kär, så wäl Nordan- som Sunnanskogs. Sten Sture såg wäl, att de mörka ögonen och det hårda anseendet hos den unga mannen förebådade en sträng och äreslysten Herre, sådana fäderneslandet hade nog många förut, och wille derföre icke öka hans magt och rikedom, så att den förlåning af Ståkeborgs län, som hans fader egt hade, blef honom undandragen. Herr Swante war utaf Göksholms-slägten Natt och Dag och mycket lik sina ättmän till lynnet. I striden mot Iwar Axelsson blef han för mod och drifftighet mycket berömd, då han wann från honom Ståkeborg.

Ryssarne hade denna tiden öfwerwunnit ett mägtigt folk i Österländerna, som kallades Tatarer. Ifrån dem härstammar det folk, som ännu i dag far omkring i alla land och kallas hos oss Skojare, eller Tatare. Deras land intogo Ryssarne, som fingo från den tiden än mera magt än tillförne. Året efter Wiborgska Smällen föllo Ryssarne åter in i Finnland; men Swante Sture sändes med krigshär dit och dref dem ut samt förföljde dem in i deras eget land. Knut Posse följde då med Herr Swante, och hämnades de med mycken hårdhet det öfwerwåld, Ryssarne öfwat hade i Finnland, intogo staden Iwanogrod samt återwände med stort byte. Sten Sture hade uppbådat mycket krigsfolk hemma i landet, dermed att komma Herr Swante till undsättning; men, medan han såg, att han ingen trohet hade att wänta utaf

Biskopar och Rådsherrar, ty de hade sin afund och girighet skull gått på de Danskes sida, dröjde han länge, och, när han kom till Finnland, befallde han Herr Swante, såsom höfwidsman för krigsfolket, att fortsätta Ryska fejden, willjandes sjelf genast hemsegla till Sverige att akta på de stämplingar, som förehades. Men Swante Sture nekade härtill, klagande, att han nog mycket hade blifwit i den förra fejden lemnad utan bistånd. Då blef Herr Sten wred och kallade honom «fält-flykting», hwarutaf Swante än mer förbittrades samt skyndade sig hem att förena sig med Rikesföreståndarens fiender och anklaga honom inför Rådet.

6. Hurusom Sten Sture sättes från rikesstyrelsen, och Konung Johan inkallas till konungadömet (1497).

Ändock Rikesföreståndaren med skäl och godt samwete stod inför sina anklagare, dömde honom Rådet likwäl från rikesstyrelsen. Ibland kåromålen mot Herr Sten war ett, som länder honom till ewärdelig ära; det war, att han lärt Swenska bonden känna sitt wärde och sin rätt samt kallat honom till deltagande i rådplägningarna om rikets angelägenheter. Swante Sture och Ärchebiskop Jakob woro hans mägtigaste motståndare. Men Herr Sten sade sig ingalunda tänka så lösligen släppa rikesstyret, utan ämnade han kalla Rikets Ständer och i deras händer lemna det tillbaka, emedan han utaf dem dertill förordnad blifwit.

För fjorton år sedan hade wäl Rikets Herrar i Kalmar tagit Johan, Christians son, till Konung och fått hans konungaförsäkran; men, som Sten Sture wäl wiste, att han aldrig tänkte uppfylla de willkor, han der ingått hade, så höll han honom ifrån landet. Nu kom han på Rådsherrarnes kallelse med en stor krigsmagt, blänkande af Tyska ridedare, såsom i Konung Albrechts tid; Ärchebiskopen bannlyste Herr Sten, och alla tycktes hafwa fallit honom ifrån. Krigsmagten, hans bästa förswar, med alla de trognaste höfwidsmännen, war i Finnland, och de Hofmän, han hade när sig på Stockholms slott, woro ej många. Men det war sanning, som plägade sägas: «Sten Sture har så många krige-

mån, som Swerige har bönder.» I Dalarna rider swart Herr Sten, och hans trogne mån samlas ännu en gång kring Dalabanéret, att skaffa honom rätt mot Danskarnes list och de Swenska Herrars afund. Han drog derefter ned till Uppsala och plundrade ärchebiskopsgården. Då slöto Ärchebiskop Jakob och Swänte Sture sig inne på Almare Stäk, det Herr Sten med sitt folk belade.

Men tidender kommo, att den stora krigshären af Danemark stod, nära Stockholm på twänne mil, wid Rotebro, och att wäg till staden för Sturen war afskuren. Då bröt han raskt upp med sin lilla hop oförskräckt mot fienden, slog sig, med swärd i hand midt igenom Danskarnes fylkingar och kom med stor lifsfara in i staden.

Han fann Stockholmsfolket den gången mycket klenmodigt. Men, når de sågo sin tappra höfwidsman så lugn och hörde, det han wäntade sitt krigsfolk hem ifrån Finnland och hade betingat med sina Dalkarlar, att de skulle sända honom tretio tusende man, som nästkommande Michelsmeßoafton skulle angripa fienden i ryggen, under det han sjelf föll ut med sitt folk ur staden, blefwo de wid godt mod. Michelsmeßoaftonen kom, och mycket glad såg Sten Sture Dalabanéret komma fram öfwer Brunkeberg. Med sitt krigsfolk drog han ut ur staden, menandes gå sina trogna Dalkarlar till mötes; men det war Dauska hären, som uppfångat en budbärare från Dalarna och på morgonstunden oförwarandes öfwerfallit Dalhären wid Rotebro och drifwit den tillrygga, då Dalabanéret ock fallit i deras händer. I en ond stund war Sten Sture den gången utlockad och märkte, når han wille med sitt folk draga sig tillbaka undan den påträngande fienden, att några förrädare wakade mot honom på bron. Då gaf han sin goda häst sporrarna, och, störtande ut i strömmen, samm han till en lönport på slottsmuren, der han lyckligen kom in i borgen. Mesta skulden i detta förräderi hade presterna och de skärdfulla Swenska qwinnorna, som ej kunde få bära frunamnet, emedan det tillkom inga andra än Riddares hustrur, och att gifwa riddareslag tillkom Konungar allena. Derföre wille de hafwa Konung.

Begrundande, huru mycken otack och wedermöda han hade att emot kämpa, och huru mången Swensk mans blod och egendom det skulle kosta, om han längre satte sig emot Herrarnes willja, tog han nu det råd, för tiden tyckтes honom bäst wara, att samtycka till Konung Johans inträdande i konungadömet. På slottet satt Herr Sten; men Danskarne lägo ännu på Norra Malmen, och Konungen hade sitt härberge i Sanct Clara kloſter. Medlare gingo dem båda till och ifrå, tilldeß de kommo med hwarandra till samtals i klosterſalen. Konungen gaf den förſäkran, som han förr tillförne samtyckt i det aftal, som skedde i Kalmarne och i chrönikorna kallas Kalmare Receſs, innehållande i ſynnerhet, «att Gottland skulle till Swerige återlemnas, inföddа Swenska wälbördiga män innehafwa rikets län och fäſten, samt att han i allo skulle efter landslag riket ſtyra».

Följande dag intågade Konung Johan, som af Swenska folket gemenligen kallades Konung Hans, i ſtaden och ledſagades af Rikesföreſtåndaren till slottet. Konungen war glad, mycket ſkämtſam och wänlig mot honom och sade, när de kommit upp på slottet: «Hafwen J ock wäl för oß tillredt med mat och öl?» — Herr Sten ſwarade, wiſande på Biſkoparne, ſom ſtodo bakom Konungen: «Spörjer deßa Herrar! De hafwa ock detta både bakat och bryggt, och «Edert Måde torde de göra ſammalunda, komma de «ſig något före.» Konungen förſtod wäl, hwad Herr Sten mente, och wiſade honom ſtor wördnad, emedan han wiſte, att han war i allt en rätteſkaffens man. En gång sade Konungen till honom: «J hafwen lemnat oß ett ondt teſtamente i de Swenska bönder, dem J hafwen gjort till herrar, ändock de ſkapade äro till trälar.» Det Finſka krigsfolket hade nu kommit hem, Sten Sture till ſtyrka: Dalkarlarne hade ock ſtadnat ett ſtycke från Rotebro och kommo ſin kära Herr Sten till biſtånd, ſå att Konungen bewilljade honom allt hwad han ſig wille betinga. Han fick hela Finnland med alla ſlotten, Nyköpings ſlott och län, Färingsön, Swartſjö, Rekarna och Göte-

lahed i Westergötland, så att han satt mägtig såsom en Konung i landet.

De trogna Dalkarlar wille ingalunda åtnöjas med deßa åtgärder. Sten Sture war dem så kär ifrån barndomen. För hans wälde och åra wille de ännu strida och dö. Han måste resa ut till dem att stilla deras mißnöje, och gåfwo de sig åndteligen tillfreds, når han lofwade att ock blifwa höfwidsman öfwer Westmanland och Dalarna. Derpå tog han af dem farwäl, och de wände bedröfwade tillbaka hem i sitt land igen.

De fåfängeliga Swenska fruar fingo stor glädje på Konung Hans' kröningsdag, emedan en stor mängd af Rikets Herrar då slogs till Riddare, och några de förnämares barn erhöllo i waggan riddarekedjan.

Minnesmärken och sägner om denna tids händelser finnas nu ganska få bland Swenska folket: allenast fästet Roteborg, det Herr Sten byggde, och der Dalfolket manneliga kämpat för sin frihet, Jutängen, jemwäl wid Rotebro, och forntemningen der nedanföre, som kallas Stridsborg, åro sannolikt minnen från deßa strider. Mest är dock i Swenska folkets hugkomst det talesätt, att en högmodig och stortalande man kallas «Junker Slenz»; det härleder sig från en mycket stolt och skrytsam Tysk höfwidsman, wid namn Görgen Slenz, gemenligen Junker Slenz kallad såsom ung adelsman. Han följde Konung Hans i Swenska fejden.

7. Om Kung Hans' giftermål och sonen Christierns födelse.

Om Konung Hans' frieri är följande berättelse: «År efter Guds börd 1477 skickade Konung Christian den Förste sina sändemän till Hertig Ernst, Churfurste af Sachsen, och lät begära hans jungfru-dotter Christina på sin sons wägnar. Och blefwo sändemännen wäl undfägnade och fingo ett godt swar på sitt ärende, ty sommaren derefter sände Hertig Ernst sin dotter till Danemark med hederligt följe. Derom sjöngs sedan bland folket följande wisa.

Konung Hans han sitter i Köpenhamn, Han låter de löndebref skrifwa,
Så sände han dem till Norra Jutland, Herr Erik Otteson att gifwa.
(Det kom aldrig så rik en Jungfru till Danemark.)

Det war Herr Erik Otteson, När han de löndebref såg,
Han sköt wårtaffel *) och tärning frå sig, Bjöd sadla gångaren grå.
(Det kom aldrig ꝛc.)

Och de ledde ut det sköna hors **), Lade på förgyllande mila ***).
Och rider han så till Köpenhamn, Förrän honom lyster att hwila.

In kom Herr Erik Otteson, Och ställdes han för bredan bord:
«Hwad willjen I, nådige Herre, Medan I hafwen sändt mig ord?» —

«Och hören I, Herr Erik Otteson! I åren wår trogne man,
«I skolen resa till Misen i år, Bedja om den Liljewand.» —

Det war Herr Erik Otteson, Han war så bråd att swara:
«Och skall jag fara till Misen i år, Jag kan icke ensam wara.» —

«Herr Werner Possberg af Holbeck-hus Befaller jag med Eder fara,
«Och Herr Claus Rönnow på Otingborg, Det blifwer en fager skara.»

Der blefwo skeppen utlagde frå strand: De båtsmän gladdes derwed.
Och fingo de så blidan bör, Och wäl de skeppen framgled'. —

---

*) Wårtafwel: brådspel.
**) Hors, provinsord: häst.
***) Mila: betsel.

Så bundo de upp deras silkessegel, Och höge i förgyllande rå
De satte Danebrog i främsta stam, Läto så till Sachsen gå.

Churen *) ståndar på högan wärn Och skådar ut frå land:
«Der borta ser jag de Danska skepp, De föra förgyllande brand.»

«Jag skådar så många Danska skepp, De föra förgyllande brand;
«Christ signe henne, liten Christin, De akta henne wißt sig tillhand'!» —

Så lägga de sin' skepp i hamn, Kasta ankar på hwitan sand.
De ädla Herrar af Danemark De träda der först på land.

Och midt uti den borgagård Der axlade de sitt skinn,
Så gånga de sig i högan loft För Hertigen af Sachsen in.

«Hel, sitten I, Margrefwe af Misen land, Både I och Eder kära!
«Den unga Konung af Danemark Beder om Eder dotter med ära.» —

Han tog till sig de lyckta bref, Och läste han derpå:
«Pris ware Gud i himmelrik', Att jag den dotter åg'!»

«I ädle Riddare, watten tagen **). Och gån med oß till bord!
«I töfwer när oß en liten tid, Wi gifwa Eder answar god!»

De wäntade en månad, De wäntade i månader tre,
Och icke kunde de Fröken Kerstin få Med sina ögon se.

Den klara dag gryr för Östan, Och böljan der blåser blå.
De ädla Herrar af Danemark De gånga sig för Hertigen att stå.

---

*) Churfursten.

**) Det synes af gammal skrift, att sed war, då någon bjöds till gäst, det wärden lät bära fram watten till handtwagning, eller att käril stode derför tillreds, såsom forbom hos Judiska folket.

Det war Hertig Ernſt af Miſen land, Han kallade på Drotſet ſin:
«I leder den unga Fröken Chriſtin För oß i ſalen in!» —

Och åtta woro der de Miſenſke Fruer, Hennes hår de borſta och ſlätta,
Och fyra woro de ädla Furſtinnor, Hennes hufwud guld på ſätta.

De ſätta på henne det hufwudguld, Det ſken likſom en låga.
Det war med dyrbara ſtenar belagdt, Det höfdes wäl en ſkön Jungfru att åga.

Det war liten Kerſtin ſå bold, Hon träder genom dörten in,
Hennes fader och hennes faders bröder tre De ſtånda för henne upp igen.

Det war Hertig Ernſt af Miſen land, Han kallade på ſmå ſwenner ſin':
«I hemten mig tårning och wårtaffel, Bårer det i ſalen in!» —

Hertigen kaſtade de tårningar frå ſig, De woro utaf röda guld:
«I kaſter, Herr Werner Poßberg, Ty I åren Konungen huld!» —

Det war Herr Werner Poßberg, Han gaf de tårningar frå ſig:
«Kaſter I för mig, Claus Rönnow, Ty I åren ädre än jag!» —

Och det war Herr Claus Rönnow, Han ſatte de tårningar frå ſig:
«Kaſter I, Danemarks Hofmåſtare, Ty I åren yppare än jag!»

Det war Herr Erik Otteſon, Tog tårningarna uti ſin hand:
«Hjelp nu Gud Fader i himmelrik, Jag winner den Liljewand!» —

Den förſta guldtårning på taffelbordet rann, Den lopp ſom det ſkulle wara:

Den Danska Hofmästaren den sköna Jungfrun wann Till Konungens hjertans kåra.

Länge tänkte Fröken Kerstin wid sig, Och henne rann tårar på kind:
«Och skall jag nu fara till Danemark, Så längt från kår moder min?» —

Och det war Hertigen af Sachsenland, Han tager sin dotter att låra,
Och det will jag med sanning säga, Det war med tukt och åra:

«War kår åt Jutar och Skåningar! De åro både trygge och tro;
«Stunda du ej efter Sweriges krona, Den år icke lätt till att få!»

«Du bede godt för de fattiga Enkor, Som ha faderlös' barn till att föda;
«Du bede godt för de fattiga fångar, Låt dem icke i torne bli döda!»

«Och skatta du icke den fattiga bonde, Jag det icke hafwa will;
«Men, felas anten guld eller sölf, Du säge din Fader till!» —

Så snart der blef den swarta jord Med silke så hwitt öfwerbredd;
Och det war Fröken liten Christin, Hon blef till karm utledd.

De blåste så starkt i trummeter, Också i förgyllande lur;
Så förde de den fröken till strand, De kallade henne Danmarks brud.

Så winda de upp deras silkessegel Så högt i förgyllande rå;
Så segla de sig till Danemark, Wål mindre än weckor två.

De stryka segel, låta ankar falla, Allt på den hwita sand;
De ädla riddare af Danemark De lyfta den jungfru på land.

Med silke, också med sindal, Bredd blef då den gröna jord;
Den unga Konung med riddareskar' Gick sin unga brud emot.

De möttes på den gröna wall: Christ gif, det blifwer till gagn!

Den Herre från Häst, den Jungfru från Karin, De tögo hvar andra i famn.
(Det kom aldrig så rik en Jungfru till Danemark.)

Tre år, sedan Konung Hans' bröllopp med Christina dracke i Köpenhamn, dog Konung Christian, den första med det namnet, två dagar före Midsommaren; men på Nyborgs slott föddes deras son Christian den Andra, gemenligen Tyrann kallad, åtta dagar efter Sanct Johannis dag. När det barnet föddes, skedde det järtecken, att högra handen war hårdt tillknuten, och, när hon öppnades, war hon full af blod. Deraf spådde många, att han skulle blifwa grym och blodtörstig, och sannades den spådomen sedan sorgeligen. Otukt, slöseri, dryckenskap och nattswärmerier kring staden i liderligt sällskap och allt sådant, som bebådade en ond man, utmärkte hans uppwexande ungdom. Derom gingo många sägner bland folket.

8. Om Christiern Tyranns begynnelse. Gustaf Eriksson Wasas födelse.

Framledo nu sålunda, som här tillförne beskrifwet är, åderton år, sedan Christiern, som ock är hin Omilde kallad, föddes. Då satt Konungen hans fader i Stockholm om Julen och hade många utländska män med sig samt förlänade flera utaf dem med slott och fästen, emot sin gifna konungagaförsäkran. Dock smickrade honom de Swenska Herrar mycket och walde hans son Christian till efterträdare i konungadömet, derom folket underrättades från Burspråket. Det war begynnelsen till den olycka och wedermöda, som Swenska folket öfwergå skulle.

Men den sitt folk och land från denna långwariga wedermöda rädda skulle och störta tyrannen war icke långt borta. I Sten Sture hof uppwexte den unga Gustaf, Erik Johansson Wasas son och sonson af Sten Sture syster, Brita Sture. Han war på sitt fjerde år, ett skönt och älskeligt barn, när Konung Hans första gången såg honom ute på gården i lek med andra små barn. Den

unga Gustaf behagade Konungen så wäl, att han utaf Herr Sten begärde få taga honom med sig till Danemark och uppfostra honom i sitt hof; men Sturen ursäktade sig och undanbad sig denna nådebewisning. Men, så mycket ondt som spordes om den uppwexande Christiern Johansson i Danemark, så mycket godt spordes om Gustaf Eriksson i Swerige, och gingo många sägner om hans dygder, gudsfruktan och seder i hans uppwexande ungdom.

9. Huruledes Konung Johan sättes ifrån riket på Herredagen i Wadstena (1501).

Illa höll Konung Johan sin ed, att «rätt och lag styrka» i landet och lät sina fogdar ostraffadt öfwa orättwisa och wåld mot landtfolket. Så lät den Danska fogden Hans Falster utan dom och hånligen med stöflor och sporrar upphänga Sten Stures hofman Harald Pletting; men de Swenska bönderna lemnade sådant icke onäpst: de slogo wid Arboga Hans Falster ihjäl. En mägtig Herre, Nils Christersson Oxenstjerna på Salestad, egde det rika laxfisket wid Elfkarleby, det lät Konungen från honom döma. Från Swante Sture tog han ock några förläningar och ifrån Herr Sten halfwa Finnland. Swante Sture wredgades häröfwer mycket och tänkte, efter sitt lynne, på hämd; men Sten Sture war lika glad och wänlig wid Konungen. Dock fruktade Johan ännu den gamla Riksföreståndarens magt och hade en gång skarprättaren tillreds, willjandes i Rådet döma honom till döden; men då warnade Biskop Cordt i Strängnäs, sägande: «Herr Sten är nu till liknandes wid ett gammalt ruttet egg; får det wara helt, skadar det intet; men, slår man det sönder, sprides derutaf en elak lukt wida omkring.» Då afstod Konungen från sitt onda uppsåt; men sämre blef från den dagen med sämjan, så att ingen trodde annan. Konungen inneslöt sig uti borgen och höll sina män uti wapen, städse redo till anfall.

En gång hade Drottning Christina med tårar utwerkat sig tillstånd att höra meßan i Storkyrkan. Herr Sten och Swante Sture woro ock der, och, när Drottningen gick

ur kyrkan, mente de, såsom den tiden riddersmånns sed var, wisa henne heder, ledsagande henne, en på hwardera sidan. Men, när wakten på borgmuren det såg, hotades båda riddersmännen med skott, rigtade mot sig, då de mißlynta måste återwända. Derefter blef owänskapen uppenbar och slöts dermed, att en Herredag höllS i Wadstena wid Olsmeßan, der Herrarne, som nu ångrade sitt förråderi mot Herr Sten och fäderneslandet, undsade Konung Johan tro och huldhet. Då waldes Sten Sture för andra gången till Rikssföreståndare. Då begaf sig Konungen till Danemark och lemnade Drottning Christina qwar på Stockholms slott med ett tusende man, och war hon en behjertad qwinna, som sig i det långsta förswarade, tilldeß alla håstar, som i borgen funnos, woro uppåtna, och folket af sjukdom och hunger lågo döda i hwalf och källrar, så att allenast sjutio woro qwar. Då upplåt hon slottet och blef med allt hwad henne tillhörde samt med sina tjenare utaf Herr Sten med all hedersbewisning till Wadstena ledsagad.

10. Om Christiern Johansons förSta färd till Norge och inträde inom Swerges landamåre. Otto Rud och Åke Johansson Natt och Dag.

Nu rida Sten Sture och Hemming Gadd i Dalarne och samla krigsfolk, dermed de taga slotten in och utdrifwa Danska fogdar ur landet. Mången god örligsman hade denna tiden wuxit upp under Sten Stures banér till mandom och lofliga riddareseder. Dem satte han till höfwidsmän öfwer det folk, han utsände att wärna landet, som allestädes oroades af fiender. När Norrmännen sporde, huruledes de Swenske wunnit sin frihet, längtade de efter samma stora förmån, den Nordfolket städse och i alla tider högre skattat än gods och lif, reste sig upp mot de Danska och hade i början god framgång. Men Konungasonen Christian hin Omilde kom med många och wål bemannade skepp i Norska skären och gjorde stor skada på stränderna. Den Norska befrielsehärens höfwidsman, Knut Alfsson, en tapper Bohuslänning, lät dåra sig af Danskarnes lejd och kom ut på skeppen till ett sam-

mål, men blef swiken och mördad. Derefter segrade Christian och utödde med list och swärd nästan alla Norges Herrar af de gamla odalmännens förnämsta ätter. Deras afkomma drog sig sedan undan åt Norden eller upp i fjellen, och ännu finnas på hjelkarna i mången Norsk bondes tak husfaderns slägtetal från Norges mest berömda hjeltar och Konungar.

Medan Christiern sig i Norge uppehöll, wistades i staden Bergen den sedan mycket namnkunniga Sigbrit, en fruktmänglerska ifrån Holland. Det hade här som allestädes, der den unga Konungasonen wistades, till honom sig fållat en hop sedeslösa unga män, att deltaga i hans nattswärmeri, laster och dryckeslag. Deßa omtalade en dag för honom den sluga moder Sigbrit och hennes dotter, den fagraste jungfru i hela landet. Dewika war den unga Jungfruns namn, och töfwade icke länge, att Christiern kom att skåda henne, och blef han från den dagen så utaf hennes fägring betagen, att både moder och dotter måste följa honom till Köpenhamn, och war Dewika från den tiden hans käreste. Den sluga modren förstod ock att så leda Konungen, att han i de flesta och wigtigaste mål följde hennes råd, så att högsta magten i de trenne Nordens riken låg i den onda qwinnans händer, och war ingen man säker om lif och gods, längre än hon det wille. Men Konungen kallade Dewika för Dufweka, dermed man lockar dufwor i Götalandet, och betyder det ordet på landtspråket: «du lilla dufwa».

Fruktad för swek och illbragder mer än för mannamod, drog Christian in i Westergötland. Der hade Sten Sture satt till höfwidsman öfwer Elfsborg och Öresten sin frände Erik Eriksson Gyllenstjerna, son utaf den Erik Eriksson, som fordom så tappert förswarade Öland och Borgholm och war Danskarnes motståndare i sin swärfaders Carl Knutssons tid; men sonen blef mot sitt fädernesland förrädisk. Han war andra gången gift med enkan efter Erik Carlsson Wase, som blef ihjälslagen i Öfwer-Sela prestgård, såsom bondplågare. Herr Erik förrådde nu båda fästningarna i Christierns händer och begaf sig in i Westergötland.

Men, när Westgötabönderna sporde hans färd, samlades de och slogo honom ihjäl.

Besättningarne på båda slotten, dem höfwidsmannen sålunda öfwergifwit, erbjödo Christian dagtingan; men han wille ingen skona. De läto derföre Herr Sten få weta sin nöd, begärandes snar undsättning. Då red en af hans trognaste män, Åke Johansson Natt och Dag, sonson till Engelbrechts mördare, med en flock goda ryttare ned i Westergötland. Honom följde ock en hop fotfolk; men han gaf sig icke tid att följa dem, utan skyndade förut med sina ryttare till de olyckligas bistånd. Men på wägen mötte han de tidender, att slottet war stormadt, och att tyrannen redan utgjutit deras blod. Tidigt en morgon, medan en tjock dimma stod öfwer den ängden, kom Åke med sina ryttare utanför borgen, der Danskarne i all trygghet sofwo godt. Men Herr Sten och hans hjeltar mördade aldrig sofwande man: «Trumpetare, blås och wäck wår fiende upp!» sade Åke. Trumpetaren töfwade, förmenande nu tid wara till att hämnas och göra lättare segern öfwer de oförwarade. «Nej,» sade Herr Åke, «ärlig strid! Nesligt wore det af oß att mörda wåra fiender i deras djupaste sömn. Blås, trumpetare, eller skjuter jag dig denna pil genom lifwet!» — Då blåste han de förskräckta Danskarne upp ur sömnen, och striden begyntes. Ärofullt, fast wikande till slut för myckenheten, stridde den lilla hopen, och mångfaldigt flera Danskar stupade än Swenskar. När sedan fotfolket kom efter, förnyade Herr Åke striden och trängde mer och mer på fienden, tilldeß han lemnade landet. Dock hade Christiern härjat och utgjutit mycket blod i både Öster- och Westergötland, så att folket länge mindes hans första besök inom Sweriges landamären.

Från Danska hätföraren och hans män spordes andra seder. De höllo icke för rof att med förraskning, swek och brutna eder ombringa sina motståndare. Otto Rud her en Dansk höfwidsman i denna fejd, som så tappert förswarade sig mot Herr Åke och sedan året derefter innehade Bohuslott, medan Swenskarne wid samma tid under Herr Nils Ranzow hade Olofsborg inne, icke långt derifrån en

fast borg, hwarefter ännu sägner och lemningar finnas i Bohuslän på en kulle wid en insjö, som kallas Bullarewattnet. Natten till Julaftonen hade snö fallit, så att marken war jemnhwit. Herr Otto fick då i sinnet, att de Swenske, i förlitande på de Christnas sed att hålla Julefrid, skulle lätteligen kunna öfwerraskas, klädde sina män i wapen och lät dem draga hwita skjortor derofwanpå, så att de föga kunde skiljas från snön och utan att upptäckas kommo in i borgen. Swenska folket satt med glädje och i all trygghet wid sitt julebord, när Danska swärden swängdes öfwer deras hufwud. Der mördades utan förskoning både sofwande och wapenlösa män, tilldess att den tappra Nils Ranzow ensam war qwar. Han drog sig fäktande upp i öfwersta tornet, der han hela natten, dels med stenkastning, dels med sitt swärd, i den trånga trappan sig manneligen förswarade, men måste dock slutligen duka under för mängden. Föga berömligt tyckes det de Swenske wara att sålunda segra på wapenlös fiende, och wexte utaf sådana bragder hatet mot Danskarne till sin höjd i landet. Den lärda Hemming skref allt sådant uti en chrönika. Henne läste den unga Gustaf Eriksson, och wäcktes deruti af uti hans unga sinne tanken på fädernesländets befrielse.

11. Sten Sture den Äldres död (1503).

Ett stillestånd blef i denna fejd, emedan Konung Johan stod högeligen derpå, att hans Drottning Christina skulle frigifwas ur Wadstena kloster, der hon, fastän med all wördnad uppwaktad, ännu hölls såsom fånge. Sten Sture samtyckte dertill och kom sjelf ned till Wadstena med Hemming Gadd att till landamåret henne ledsaga. I klostret war stor högtidlighet wid Drottningens afsked, och, när hon efter måltiden trädde fram till altaret att offra, såsom sed war, gick Herr Sten wid hennes högra sida och Hemming Gadd wid den wenstra. Så redo de ock på hwar sin sida om hennes karm hela wägen ned genom landet, på det att intet obehag skulle henne möta, och skiljdes de wid gränsen, der hennes son Christian war henne emot, med stor wänskap från hwarandra. På sin

återfärd gästade Sten Sture i Småland hos Prosten Swen i Forsa*) och blef der wäl undfägnad. Då tilldrog sig, att Drottning Christinas läkare kom efter honom dit, föregifwandes, att han i några mål wille hafwa råd utaf Rikssföreståndaren. De åto och drucko om aftonen tillsammans, och red sedan läkaren genaste wägen till Drottningen igen. Från den stunden kände Herr Sten sig sjuk af olideliga qwal och måste i Skillingeryd intaga sjukfängen. Derifrån buro honom bönderna på en bår till Jönköping, i hwars grannskap han afled näst före Julen.

Wädeligt hade warit, om Danskarne och deras wänner fått härom kunskap, inan Swante Sture och Hemming Gadd kommit till Stockholm och försäkrat sig om slottet och staden. Derföre inlåto de ingen till den döda, utan föregåfwo honom ännu wara lefwande, låtande honom så föras till Stockholm. Om någon, der de hwilade, wille tala med honom, lades en af hans tjenare, som war honom mycket lik, i sängen, och hade densamme derjemte skyggt för ögonen, skyllandes på Riksföreståndarens wanliga ögonsjukdom. När de kommo upp i Östergötland, mötte de Herr Swante Sture. Hemming Gadd tog honom afsides och hwiskade honom i örat, att Herr Sten war död samt bad honom skynda med till Stockholm. Sålunda kommo de lyckligen fram, och Herr Swante Sture tog Stockholms slott och staden under sin styrelse. Derefter kungjordes Riksföreståndarens död, och Swenska Folket förlde honom såsom en fader och trogen förswarare af deß rätt och frihet. Hans Enkefru Ingeborg lefde efter honom på Gripshölm i ständig andaktsöfning och tidegärd, och deras enda barn, dottren Birgitta, war Nunna i Wadstena kloster.

12. Om Swante Sture, samt huruledes han blifwer till Rikssföreståndare tagen (1504).

Herr Stens lik ställdes uppe i Storkyrkan framför Sanct Görans altare, tilldeß Rikets Herrar sammankommo;

*) Heter nu Forsboda, beläget 9 mil från Jönköping.

och, då graföl dracks efter Herr Sten, blef Swante Nilsson Sture, som då war Marsk, till Riksföreståndare tagen. Han war icke såsom Sten Sture af den gamla Folkunga-ätt, utan af Göksholms-ätten Natt och Dag; men hans fader hade tagit sin moders namn, emedan hon war af den gamla Danska ätten Sture. Med stor högtidlighet blef Sten Stures lik, enligt hans eget förordnande, begrafwet i Mariefreds kloster, det han sjelf wid sin gård Gripsholm anlagt hade, deraf nu är staden Mariefred. Men, när klostret wid religionsförändringen ödelades, flyttades hans qwarlefwor till Kårnbo kyrka och blefwo af Konung Johan den Tredje derifrån förda till Strängnäs domkyrka, der han slutligen fick sin lägerstad och ett prydeligt grafminne.

Swante Stures hofmän ofwades än strängare, än fordom Herr Stens, uti wapenlek och ridderliga seder och woro mycket härdade till att med tålamod fördraga allehanda kroppslidande, obeqwämlighet, köld och hunger. Den höllS icke för en man, som blinkade med ögonen, om en pålyxa swängdes så nära förbi, att den widrörde ögonbrynen. Ändock han war mycket afhållen för sin rättwisa och oegennytta, war han dock mer fruktad, och, när han war wred, hördes hans röst såsom ljudet af en djup basun eller ett thordön. Hans hand war nog hastig att slå till, när någon talade eller gjorde det, som wäckte hans wrede; dock ångrade han det gemenligen och godtgjorde sin häftighet med wänliga ord eller gåfwor. Synnerligast mißhagade honom höra, det någon talade illa om en frånwarande. När så skedde, hände gemenligen, att han lät kalla den förtalade, på det han måtte sig få förswara, och baktalaren bewisa sitt tal, dereſt han det kunde. Mot dem sig uti någon måtto förbrutit, war han ofta för mycket hård i tilltal och bestraffning, och hände det då mången gång, att hans son, den unga Herr Sten, med tårar knäfallande bad för de olyckliga och mildrade fadrens wrede.

Hwar Swensk man, Bonde så wäl som Herre, hade i deßa tiders oro uppwuxit likasom uti ett fältläger. Bredwid plog och spada hängde sköld och swärd, och föga wißte landtmannen om aftonen, hwilketdera han skulle komma att begag-

na nästa morgon. Så hade ock Herr Swante Sture liksom uppwuxit i härbonad och war en stor, stark och wäl härdad krigsman. När gamla Herr Sten dog, war Herr Swante i Östergötland, och kallas han i gamla chrönikor Östgötarnes Furste. Der mötte han ock, såsom redan nämdt är, Hemming Gadd, när denne kom med liket ifrån Jönköping, och fick af honom höra, hwad å färde war, samt blef uppmanad att genast följa med till Stockholm för att emottaga rikesstyrelsen.

Hemming Gadd war wald Biskop i Linköping; men i stället för bekräftelse skickade Påfwen öfwer honom bannlysning. Honom bekymrade detta föga, ty han såg sig bättre kunna tjena sitt plågade fädernesland med swärdet än med biskopsstafwen. Med sin lärdom och wältalighet wäckte han ock andra magter, Danemark till fiender, men Swerige till hundsförwandter. Genast som Herr Stens graföl war drucket, bådades krigsfolk till ledung mot Danskarne, som stodo wid Kalmarne. Herr Swante och Hemming Gadd kommo dit med hår och togo wid förste anfallet staden in. Der ledo Danskarne ett blodigt nederlag, och Swenskarne drogo dem fram ur hwalf och källrar, der de sig undanstuckit, och dödade eller gjorde dem till fångar. Rikesföreståndaren tröfwade icke längre der, utan drog mot Danskarne, som ofredade Götaländet, och slog dem allestädes tillbaka, medan Hemming Gadd belade Kalmare slott. När nu Konung Hans wäl märkte, att han icke något mot Swenskarne kunde uträtta, ändock Herr Sten war död, tänkte han sig om, huruledes han med list och ränker kunde någonting winna, och kallade, under föregifwande att willja sluta fred och wänskap, de Swenska Rådsherrar till ett möte i Kalmar. Detta gjorde han i förlitande på Swenska Ärchebiskopens wänskap och prästernes, som städse werkade i löndom för Kalmare-förening.

13. Om Blodbadet i Kalmarne (1505). Åke Johanssons strid och fall (1510).

Stadde på wäg till mötet i Kalmar, fingo de Swenska Herrar derom kunskap, huruledes Konung Hans war kom-

men med många skepp i Kalmaresund och hade en stor krigshär i beredskap, dermed han ämnade på de Swenska Herrar hämnas för det nederlag, hans folk i Kalmar lidit hade. Derföre wände de om igen, och Konung Johan kom ensam till mötet. Då blef han wred att se sina anslag om intet och likasom ursinnig; sade, att borgrarne i Kalmar hade förrådt staden i Swenskarnes händer och anställde ett blodbad, deruti han lät borgmästarens, rådmännens och de förnämsta borgarnes hufwuden falla för rättareswärdet. Men, när han spordе, att Riksföreståndaren kom med sin krigsmagt, drog han sig, efter så förrättadt ärende, hem till Danemark igen.

Herr Åke Johansson, den tappre härföraren, Westgötarnes höfwidsman, drog wid denna tiden mot Danskarne och förföljde dem in uti deras eget land. Och, likasom Danskarne ödelade och röfwade, hwar de i Swerige framdrogo, så brände och plundrade han i Skåne och Halland samt slog dem, hwarhelst de wågade honom bida. Deraf kallades han «Danskarnes gissel». Sammalunda drog Herr Swante Sture med segrande wapen omkring i Blekinge och Skåne. I denna fejden blefwo fornstäderna Wå och Lyckeby plundrade och ödelagda. Sägner och forntemningar efter Lyckebyborg finnas ännu i bygden samt efter kyrkor och kloster i staden Wå uti en by af samma namn, en half mil från nuwarande staden Christianstad belägen.

Såsom fordom Thord Bonde, war Herr Åke Danskarnes förskräckelse, och, när de sågo sig ej kunna winna honom i årlig strid, togo de det råd, som de ofta brukat med godt lycka, att bringa honom swikeligen om lifwet. Herr Åke hade en tid driftwit ifrån sig en af sina män, wid namn Lasse Frost. Han war i den Danska krigshären, den nu Herr Åke med mycken ifwer förföljde. Danskarne flydde allt undan, emedan så med Frost aftalat war, tilldeß de kommo öfwer ett wad fem mil in öfwer landamäret, der de en stor styrka hade bakom en kulle undanstuckit. Dertill hade de uti Swenska hären några förrådare, som gjorde sig mycket senfärdiga, när de skulle följa Herr Åke öfwer wadet, så att höfwidsmannen allena kom ridandes midt i försåtet, då endast några

få af hans trogna Westgötar följde. När han som tapprast för mängden sig wärde, stack honom Frost med sin glafwen genom lifwet. Wid sin höfwidsmans sida fäktade der Brynte Byrelsson och Marquard Guldsmed ifrån Skara med trohet och mandom, tilldeß de öfwermannades, och nämnas derföre med ära deras namn i chrönikorna. Af sina män fördes Herr Åke Johanssons lik till Helsingborg, och blef han der af en Dansk riddares, Tyke Brahes, husfru uti kyrkan hederligen begrafwen.

14. Om Swante Stures död och hans son Sten Sture den Yngres wal till Riksföreståndare (1512).

På åttonde året efter sitt tillträde till riksstyrelsen satt Herr Swante Sture om Julen i Westerås och hade många bergsmän från nya silfwergrufwan i Sala när sig. Sjundedag Jul hade han med dem gått in i samtalsrummet, till rådplägning om bergwerkets angelägenheter. Hastigt öfwerföll honom underlig mattighet, och, då han wille gå ut i fria luften, föll han till marken, och, inan bergsmännen kunde hinna bära honom in, war han redan afliden. Hans husfru, Måreta, kom och wille besöka honom; men hon war utaf Dansk börd och mißtrodd, så att de, hwilka omgåfwo Riksföreståndarens lik, nekade henne tillträde, föregifwande, att han war stadd i hemliga öfwerläggningar med bergsmännen, och rådde henne att imellertid gå i kyrkan och höra meßan. Sålunda doldes Riksföreståndarens död med mycken klokhet, tilldeß Stockholms och Westerås slott woro i de Swenskt sinnades händer, och unga Herr Sten Sture, som då war i Örebro, kunde hinna till Stockholm och mottaga riksstyrelsen. Derefter kom han till Westerås och drack der graföl efter sin fader och lät honom i sin faders, den ädle Nils Stures, graf få sin lägerstad. Dalkarlar och Westmänner, samt med alla redliga Swenskar, sörjde mycket Herr Swantes frånfälle och tillsade hans son sin wänskap och trohet.

Riksdag hölls i Arboga. Der lät sig höra, att Sweriges allmoge hade Herr Sten kär, och wågade Herrarne icke säga något emot hans wal till Riksföreståndare, ändock Biskoparne

och någon utaf Rikets Herrar heldre wald Erik Trolle. Men Bönderna sade till Ärchebiskopen, att de ingen man utaf Danskt börd, såsom Herr Erik war, wille haftwa till höfwidsman. Stadnade så derwid, tilldeß nytt wal skulle ske nästpåföljande wår i Uppsala. Men då gick sammaledes: Erik Trolles wänner samlades på torget, men Sten Sture på Kungsängen eller, såsom en annan sägen är, på Mora äng, och blef Herr Sten till Rikesföreståndare tagen; men i Stockholm skulle hans wal en månad derefter stadfästas. I Gråmunkarnes kloster på Riddareholmen samlade sig Erik Trolles wänner, de andeliga Herrarne, med några få utaf Rådet; men Herr Stens, samlade i staden och på Stockholms slott, biträdde utaf Bönder och Borgare, hade öfwerhanden. Deraf wexte hos Herr Erik och hans ättmän mot Sten Sture stor hätskhet och afund.

15. Om Sten Sture och Ärchebiskop Gustaf Trolle.

Ändock Herr Sten war en stor, stark och oförskräckt örligsman, wäl förfaren och öfwad i wapen, war han likwäl derjemte i sitt umgånge älskelig och mycket wänsäll. Sårdes les klärdlös i klädedrägt och seder, med uppstruket hår och en hög allwarsam panna samt milda blå ögon, liknade han mer en allwarsam Swensk bonde än en höfwidsman för ett konungadöme. Många sade om honom, att han bar så stor ömhet för folkets rätt och wäl, att han med alltför sträng rättwisa förfor mot sina hofmän och fogdar, i de mål, der någon för lidet öfwerwäld sig öfwer dem beklagade. Att sjelf erfara, huru lag skipades, och rätt styrktes i landet, for han städse omkring i bygderna och samrådde med folket om det, som kunde lända åkerbruk, bergwerk och andra näringar till någon förkofran. Så lida med frid några år framåt.

Konung Hans dog året efter Swante Sture, föga förjd och saknad, och kalladrs han den bästa af Unionskungarne, ändock han besläckat sin styrelse med orätt, wäld och oskyldigt blod. Efter honom kom hans son Christiern till konungadömet i Danemark. De missnöjda i Swerige började tidigt att med honom handla om sitt lands återförening med Dans-

mark, och sjelfwa Riksföreståndaren gaf godt hopp, för att få ännu ett års fred att stadga sin magt. I uppsåt att winna den gamla Erik Trolles wänskap lät han wälja hans son Gustaf, som då war i Rom, till Ärchebiskop i Uppsala, sedan den gamla Jakob afsagt sig ämbetet och gått in i Mariefreds kloster. Han sände honom bref med många wänskapstillsägelser jemte en stor summa penningar. Men Gustaf Trolle war en högmodig och ond man, som i stället ingick förbund med Christiern och Sweriges fiender att stöta Sten Sture från riksstyrelsen. I Stockholm hade Riksföreståndaren tillredt ett ståteligt gästabud och derom beställt, att den nya Ärchebiskopen med all heder och högtidlighet mottagas skulle; men denne föraktade hans wälwillja och for en annan wäg hem, lät Jakob Ulfsson inwiga sig i ämbetet och samlade derefter alla de mißnöjda, Sten Stures owänner, till Uppsala, der han med skryt och ståteligen undfägnade dem samt talade stolt och högmodigt om den räfst, han tänkte med Herr Sten anställa. Öfwerflöd, prakt och wällust rådde i Ärchebiskopens hof; men tarflighet, såsom i förståndig borgersmans hus, utmärkte Riksföreståndarens.

Begrundande, huru förderfligt för landet ett inbördes krig är, begaf sig Herr Sten sjelf till Uppsala och räckte Gustaf inför helgedomarna sin hand till wänskap och försoning; men den oförnuftiga mannen stötte den bjudna handen bort och tänkte, att den fromma Riksföreståndaren gjorde detta utaf fruktan för hans magt. Då tog Sten Stures tålamod slut, så att han förklarade Gustaf Trolle för riksförrädare, tog hans fader Herr Erik tillfånga och belägrade Ärchebiskopen på Almare Stäk. Nu tyckte Konung Christiern tid wara att falla in i Swerige och seglade med en talrik skeppsflotta upp i Östersjön.

16. Om Ärchebiskop Birger i Lund och Sten Stures bannlysning.

Konung Christiern hade genom sina sändemän hos Påfwen bragt en bannlysning öfwer Sten Sture och hela Swenska Rådet, såsom de der mot den heliga kyrkan och deß tjenare sig förbrutit. Denna bannlysning lät han Ärchebiskop Birger

Gunnarsson i Lund kringsända öfwer allt Swealand. Denne Birger, sin Konung Johan och deß Drottning Christina mycket tillgifwen och trogen, war en rättskaffens man, om hwilken mycket godt berättades. Om honom må följande sägner förtäljas:

På en ljuflig ort i Norra Halland är ett berg, fordom med wackra lindar bewuxet. Wid bergets fot låg en liten landtkyrka, utaf en liten fredlig bondeby omgifwen. I nämda by, som utaf berget och lindarna kallades Lindberg, och utan twifwel närmast intill kyrkan bodde klockaren Gunnar med sin husfru Margareta. De hade en son wid namn Birger, den fadren tidigt höll till boken och uppfostrade i tukt och gudsfruktan. Men, som barnet wisade särdeles qwickhet och andra sådana egenskaper, som förebåda en stor och owanlig man, höll fadren honom först en tid i Wardbergs schola och sedan fem år uti Skara, derifrån han, städse följd af fattigdomen och nöden, efter en god grundläggning begaf sig utländes till det nya lärosätet i Gripswald, der han blef Magister. När han hemkom till sitt fädernesland Danemark, dit Halland den tiden hörde, blef han för sin lärdom och sitt wärdiga skick snart känd af Konungen och sluteligen af Lunds Capitelmän wald till Ärchebiskop och satt uti Konungens Råd. Uti sitt signet och sköldemärke hade han en Lind. Derom blef en gång taladt i rådkammaren, sedan öfwerläggningarne woro slutade, då Rådsherren Krumedig, en stolt och högmodig man, förebrådde Herr Birger, att han förde samma sköldemärke som den gamla ätten Krumedig, frågandes, hwad rätt och anledning han hade dertill. Ärchebiskop Birger swarade honom sålunda: «Stor olikhet är mellan eder och min Lind; men, på det att hwar och en må weta, hwad min Lind betyder, så är jag född i en by i Norra Halland, som heter Lindberg, hwilket betyder Lindens berg. Der war min fader fordom klockare och en fattig man. Att jag mig på en gång påminna må min födelsebygd, min ringa härkomst och min fader, förer jag denna Lind, ej annorlunda än Konung Agathokles, som åt ur lerkärl, för att dagligen påminna sig sin fader, som war en krukomakare. Min Lind eger

deßutom en annan betydelse: hennes tredubbla rot betecknar den hel. Trefaldighet, som är wår ewiga saligheets grundwal. Stammen, som allenast är en, betyder oskiljaktigheten i Gudomswäsendet. De fem grenarne och likasä många rosor äro Försonarens sär. De tio bladen äro De Tio Budorden. De sju stenar utaf ätskilliga färger under Linden betyda så många dödliga synder: den röda betecknar wrede, den blyfärgade afund m. m. Himmelen, som synes ofwan min Lind, betecknar icke endast Hämble Härad, deräst min födelseby är belägen, utan ock jemwäl det himmelska fäderneslandet.» — Birgers förklaring wann bifall icke allenast utaf Konung Johan, utan ock af hela Rådet, och efter den dagen talade ingen mißakteligt om Ärchebiskopens Lind.

Men om Birgers bannlysning brydde sig ingen, ty hwar man i Swerige wißte, att Herr Sten war en gudfruktig man utan skrymtan, och började redan det Swenska Folket att föga aktning bära för Päfwens bud och befallningar.

17. Om slaget wid Dufwenäs (1517) och Stäkets förstöring.

Sten Sture's stjufmoder, Fru Märeta Iwarsdotter, war en ond qwinna utaf Dansk börd och mycket hatad af Swenska folket. Med den tappra höfwidsmannen på Aggershus Knut Alfsson hade hon en son Carl, som war ibland Konung Christierns hirdfolk. Till honom skref hon lönliga bref och förrådde ofta för de Danska, hwad Herr Sten wille hemligt hälla. Sålunda fick Konungen weta, det ett skepp, lastadt med krigsförnödenheter, war på hemwäg till Swerige, och sände han genast, ehuru stillestånd och frid war, sina sjöröfware ut att taga det bort. Då war friden bruten, och på en riksdag samtyckte Råd och folk att wåga lif och egendom för fädernesländets befrielse. Der beslöts ock, att Ärchebiskopen skulle affättas, och Stäkeborg, derifrån han redan utgjutit så mången ärlig Swensk mans blod, i grund nedersrytas.

Den fridälskande Riksföreståndaren gjorde ännu ett försök till förlikning utan inbördes blodsutgjutelse och kom till Stäket, begärandes att få komma med Herr Gustaf till sam-

tals. Den unga Gustaf Eriksson lemnades då såsom gisslan upp på slottet, och Ärchebiskopen säges hafwa befallt sitt folk, att, så framt Sten Stures mån företoge sig något emot slottsfolket, skulle de genast upphänga Gustaf utanpå muren. Det war första gången, hans lif war i fara för Sweriges fiender. Ärchebiskopen lät Herr Sten sitta utanför slottet i regn och owäder i två timmar; sedan kom en tjenare ut ifrån borgen och sade, det hans Herre icke wille ingå någon dagtingan, ty han hade spord, att Danska flottan till hans undsättning wore snart till förwäntandes.

Höfwidsmannen öfwer de Danska skeppen, som lågo för Stäkeholm i Småland, het Sewerin Norrby. Han war en oförskräckt stridsman, men grym och blodtörstig samt trolös mot sina fiender. När han såg, att han icke så snart skulle kunna intaga slottet, lät han föra wed och bränsle fram till stor myckenhet rundt deromkring och tände så eld på hela borgen med alla, som derinne woro. Der blefwo ock höfwidsmannen Johan Arneson och hans husfru innebrända. Det war Sewerin Norrbys första bedrift i Swerige. Staden Westerwik undergick samma öde. Derefter satte Herr Sewerin sitt folk i land uti Östgötaskären och kom till Söderköping samt drog wida omkring i bygden, brandskattade och röfwade, tilldeß Östgötabönderna kommo och drefwo Danskarne ur landet och till deras skepp igen. Wid Dufwenäs i Stockholmsskären gingo de sedan i land. Der mötte dem Herr Sten med en hår utaf Westmän, Uppländningar och Dalkarlar. Den unga Gustaf Wasa war med i den färden och bewistade der det första fältslag, ädagaläggande ett oförskräckt och modfullt Swenskt hjerta. Sten Sture sade, att hans raskhet mycket bidrog till den årofulla seger, der wanns öfwer de Danska. Glada woro de, som kunde med flykten på skeppen undankomma.

Inför Rikens Råd och Ständer ställde Herr Sten Ärchebiskopen till answar såsom förrådare. Men han swarade högmodigt, att de sjelfwa förr woro förrådare och derjemte slafwar under en jäsande yngling. Då förargades alla, och dom fälldes öfwer honom såsom rikesförrådare. Den under-

wo alla; men den sluga Biskop Hans Brask lade in under signetet en liten lapp, derpå han skrifwolt: «detta hafwer jag gjort nödder».

Från Dufwenäs lade Sten Sture sitt folk för Almare Stäk tillbaka. Då såg Archebiskopen sin tid kommen och wille uppgifwa slottet, begärandes dock att oqwald få sitta qwar wid sitt archebiskopsämbete. Men Riksföreståndaren nekade dertill, sägande, att det nu war för sent, emedan alltför mycket Swenskt blod för hans skull flutit, och han wore till det wigtiga kallet föga sticklig. Då wille han längre förswara sig på slottet; men hans egna tjenare hatade den högmodiga mannen och twingade honom att uppgifwa borgen. Det är en sägen, att han för folkets raseri måste gömma sig en natt på den holme wid Stäket, som deraf ännu kallas Biskopsholmen, tilldeß han, af Sten Sture beskyddad, fördes till Westerås kloster, der han bewakades såsom fånge. Men borgen Almare Stäk blef utaf bönderna till grunden nedertruten och upprättades aldrig mer. Ett källarhwalf och några grushögar, med gräs, buskar och träd öfwerwurna, är nu allena qwar utaf all denna archebiskoparnes fordna härlighet.

18. Minnesmärken och sägner efter slaget wid Bränkyrka (1518).

Wid ett gammalt herresäte, benämdt Örby, wid Bränkyrka i Södermanland äro i jorden funna canoner och andra märken efter fordna strider. På ängen synes en lång upphöjning, som ännu af landtfolket kallas Wallen, och ett annat ställe Hofmanslågret. På det rummet har efter sägen Bränkyrke slag stått, deruti Gustaf Wasa första gången bar det Swenska riksbanéret mot fienden.

Bättre biständ af Archebiskopens wänner i Sverige hade Konung Christiern wäntat, än hans folk wid Dufwenäs erfarit, och tyckte han sig af det årets ledung hafwa både hamn och skada. Följande sommaren wille han sjelf pröfwa krigslyckan och kom med många och wäl bemannade skepp, lig-

gande sig wid Södermalm för anker. Sten Sture kom wid samma tid med sin Swenska bondehär upp genom Södermanland, beredd att mottaga sin fiende wid skeppen. Men, när Christiern det sporde, drog han ut med sin här till Brännkyrka, der han slog läger, såsom sägen är, på det ställe, som sedan kallades Hofmanslägret. Tidigt en morgon begyntes slaget med mycken frimodighet å bägge sidor; då bar den unga Gustaf Wasa Swenska hufwudbanéret, och Sten Sture red främst i slagordningen. Sällan har Danskt här på öppet fält och i ärlig strid hållit länge stånd mot de Swenska. Snart swigtade Konung Christierns slagordning, och hans män började fly till skeppen. Uti ett moras blefwo många Danskar tillfångatagna, och många blefwo slagna under flykten. Med åra och seger inlägade Sten Sture i Stockholm och förde med sig tre hundrade fångar.

För motwind kunde Konungen icke komma till hafs och led ofta skada samt förlorade manskap wid de utfall, krigsfolket i staden och från slottet gjorde. Winterkölden och brist på lifsmedel twingade till slut Konung Christiern att handla om fred med Sten Sture. Fred war den goda Herr Stens hjertliga önskan; derföre sände han genast de Danska lifsmedel och wänliga ord till Konungen. Då tyckte sig den listiga Christiern finna, det Riksföreståndaren, efter som han sjelf war rättskaffens och ärlig, sent mißtrodde andra, och beslöt att swika honom. Han bjöd honom komma ut till sig på skeppen för fredshandelns skull samt gaf honom lejdebref och erbjöd gißlan. Men, när Herr Sten tänkte fara åstad, sade Stockholms borgare, som högeligen hade honom kär, att de ingalunda tänkte släppa honom så i de swekfulla Danskarnes händer, så framt han icke wille, att de walde sig en annan Herre, emedan de wäl wiste, att han från den färden aldrig mer skulle återkomma. När denna list icke hade framgång, sade Konung Christiern, att han sjelf skulle komma till Sturen, om han wille sända honom sex Swenska män till gißlan, att utbytas mot sex Danska; men, när den Swenska gißlan kom ut på fjärden, lade ett Danskt skepp sig mellan dem och landet, så att de Swenska Herrarna togos, emot gifwen lejd och

grud, tillfånga på Danska skeppen, och, som nu god wind blåste, seglade den swekfulle tyrannen af med dem till Danemark. Bland dem war Hemming Gadd och Gustaf Eriksson Wasa. Följande wisa diktades sedan bland folket

om slaget wid Brännkyrka.

Swenska män aktar jag bära lof,
Om Gud will mig nåder gifwa;
Deras dygd framföra med akt och hog,
Den stund der jag må lefwa.
Det skall mig ingen förmena;
Herre Gud med sin nåd mig hjelpe dertill!
Han är min tröst allena.

Det år efter Jesu födelsetid
Femtonhundrade och aderton man talde,
Kung Christiern af Danemark förde en strid
Och sig för Stockholm lade;
Den stad wille han förderfwa;
Med storm och skott både dag och natt
Sig aktar han pris förwärfwa.

Ära och lof, Allswåldige Gud,
Som gerna hjelper af nöde!
Han stillte utaf hans hätskeliga trug,
De Danske de spillde sin möde;
Och det de der bedrefwo
Det kom dem allt till skada och sorg
Och följer, så länge de lefwa.

När Danske förnummo utan fördel war'
Allt det de för sig togo,
Till Brännkyrka med storan skar'
Till häst och fot de drogo.
De Swenske män der före dem wore,
De slogo de Danske af marken så,
De fingo både döda och såre.

Snarlika funno de Danſke till råda
Om natten till ſkeppen draga,
De ryttare blefwo qwar i ſtoran wåda,
De månde det högeliga klaga:
Allt om en aftonſtunde
De blefwo ſå många båd' gripne och fångne,
Som icke rymma kunde.

Den wiſan hon lyder och qwåder ſå,
Att Danſke mån det wål kände,
Att Herr Sten Sture war höfwidsman då,
Når det i ſanning hände;
Han gaf ſig både magt och ſinne
Att ſtånda emot; med Swenſke måns hjelp
De Danſke ſkulle ej winna.

Utſände Chriſtiern dagtingan falſk,
Och bad både tidt och ofta,
Sitt råd med Herr Sten Sture till tals,
Att fred mellan dem wara måtte.
Det war ej af hjertans grunde;
De Swenſke blefwo bedragne dermed
Och ſwikne ſå margalunde.

Rummet dertill beramadt war,
Kung Chriſtiern ſkynda' att komma
Med Herr Sten Sture att wara i tal
Allt om bägge deras fromma.
De Konungen gißlan för ſig ſände,
Han grep dem en felig*) dag
Och neder till Danemark ſände.

Ewinnerlig tid hon är ſå lång,
Ho det will rätt betänka.
Den falſkhet brukar, han kommer i twång
Och månd' ſig i ſyndene ſänka.

*) Felig dag betyder fridlyſt dag.

Gud Swenske män wäl bewara
Och låte dem så i werldene lefwa,
Att de finnas bland Änglars skare!

19. Slaget wid Bogesund. Sten Sture den Yngres död (1520).

Hat och hämd för sådan motgång upplågade i Christiern Tyrannens bröst. Han sände kring alla land, till Furstar och Konungar, om hjelp och bistånd mot Sten Sture och att tåde göra det Swenska Folket till sina slafwar. En wäl rustad krigshär, samlad från Frankrike, Skottland, Tyskland och Danemark, den honom sjelf tycktes obfwerwinnerlig, lät han wid midwinterstid inbryta i Westergötland med mord och brand; och het höfwidsmannen för håren Otto Krumpe, en listig och blodgirig Dansk man. På stranden af insjön Åsunden, wid staden Bogesund, hade Sten Sture sitt läger, betäckt bakföre med en bråta och framföre med bröstwärn mot den anfallande fienden, som kom öfwer den tillfrusna sjön. Han hade ock låtit wäcka, det är: göra waker, eller såga isen wid stränderna, så att den gaf sig flere städes undan, när Danskarne kommo med på sjön, och många drunknade. Sten Sture red en skön grå häst, som både bet och slog omkring sig i striden, och wisade Herr Sten då, såsom alltid, stora mandomsrön. Men i en olycklig stund träffades han i låret af en canonkula, som studsade mot isen, och i detsamma blef hans häst dödskjuten, hwarefter han på en släda måste föras ur striden. Twänne gånger hade de Swenska drifwit fienden till rygga; men, när kunnigt blef, att Herr Sten wär borta, hade Swenska håren icke mer något mod; de öfwergåfwo stridsfältet, och Herr Otto Krumpe berömde sig af segerwinning. Hindersmessedag stod detta olyckliga slag. Staden Bogesund, nu kallad Ulricehamn efter Konung Fredriks Drottning Ulrika Eleonora, blef då bränd och förstad med hela den bygden. Wid Skottet, en by, der striden begynnes, hafwa stridswapen och kulor från denna tid blifwit funna, samt en stor guldring, och om slagets förlopp är ännu sägen bland folket. Ett minne utaf den grymma Danska höfwd-

mannen är en kulle wid Älleberg, nära det gamla herresätet Saleby, inwid wägen, der han sammankallat en hop Westgötabönder och låtit nedsabla dem alla på kullen, som deraf ännu i dag kallas Krumpehög.

Warsammeligen fördes den sjuka Riksföreståndaren upp genom skogarna. Wid Tiwedens ingång lät han folket göra en förhuggning, der fienden led stor manspillan. Der hade Krumpe wid Ramundaboda ställt Fransmännen i den hetaste striden, och stupade utaf dem twänne härhöfwidsmän och halfwa manskapet. Men en Swensk adelsman wisade hemligen Danskarne en annan wäg öfwer om bråtan, så att de gingo den omkring och föllo de Swenska bönderna, som förswarade den, i ryggen och gjorde på dem nederlag. En falsk tjenare hade ock wisat Danskarne på Åsundasjön, hwar Sten Sture red på den ljusa hästen, så att de kunde wäl rigta skotten emot honom. Så flöt mycket Swenskt blod i den striden för förrädares skull. När Riksföreståndaren kom till Strängnäs, sände han Biskop Matthias till Gustaf Trolle, som då satt på Ekholmen, att bedja honom nu för Guds skull icke sälla sig till det arma fäderneslandets fiender. Då swarade Herr Gustaf: «Gud förlåte dem, som den owilljan uppwäckt mellan min frände Herr Sten och mig; wi woro inte så fjerran skylde, att wi skulle sådant slifta oß imellan, som nu skeddt är.» — Men Gustaf Trolle widblef icke länge sitt goda uppsåt, såsom sig wisade icke långt derefter.

Sten Sture hwilade något i Strängnäs; men, när han Kyndelsmeßodag fick tidender, att fienden dagen förut kommit omkring bråtan samt nu spridt sig med mördande och brännande kring hela landet Nordanskog, wille han, så sjuk han war, hasta till Stockholms förswar. Men Swerige skulle nu smaka de sista och bittraste dropparna utaf sina olyckors kalk, för att sedan rätt kunna tacka Försynen för sänd räddning och återwonnen frihet. Sten Sture dog å Björkfjärden på Mälaresjen icke långt från Strängnäs och fördes död till sin sitjande husfru Christina Gyllenstjerna, som wäntade på Stockholms slott sin hjeltes hemkomst. Stor war hennes sorg och många hennes och de redliga Swenskarnes tå-

rar, när hans lik nedsattes i Gråmunkarnes klosterkyrka på Kedjeskär*).

Sturens trogna bondehär samlades ånyo en gång och mente göra fienden segren blodig; men ingen Herre, hvarken lekman eller prest, wille anföra dem, och, när en man steg fram för hären och frågade dem: För hwem willjen I strida nu? — sågo de sig omkring: deras kära Herr Sten war icke der. — Suckan och tårar qwäfde mod och hopp i deras bröst, och så skiljdes de åt, hvar och en hem till sitt igen.

Men Christina Gyllenstjerna war sin fallna maka wärdig, stängde Stockholms portar och lifwade männernas mod i sorgens och farans stund och fortsatte striden för Sweriges ära och frihet.

20. Blodbad och Konungakröning.

Nu är till att förtälja om ett skådespel af ohörd grymhet och blodsutgjutelse, derifrån hvar Swensk man skulle med mißmod wända sina ögon, så framt icke de flesta utaf de Biskopar och Herrar, som lemnades åt bödelsyxan, med sin kallsinnighet och afund mot den ädle Rikshöfwidsmannen och sitt förakt för folkets rätt, wäl förtjent en ärelös död. Hurudedes Konung Christiern kom till konungadömet och sedan släckte sin hämd i Swenska mäns blod, derom är följande till att berätta:

Sent skulle den modfulla Christina Gyllenstjerna hafwa öppnat Stockholms stad och slott för Konung Christiern, hade icke ett nytt och owäntadt förräderi jemte Konungens många löften och eder, alla sedan brutna, lockat henne i snaran. Den trogna Sture-wännen Hemming Gadd war under fångenskapen wunnen på Konung Christiernus sida. Han kom till Christina och rådde henne att lyßna till Konungens fredswillkor, sägandes, att intet slut på eländet och förbdelsen i landet wore att wänta, förrän Christiern kommit till konungadömet, samt försäkrade, att de goda willkor och förlåningar, henne lofwades, skulle utan swek och list henne gifwas, allt hwad hittills

*) Nu Riddareholmen.

mot Konungens willja skett glömmas, och han för Swenska Folket blifwa en huld och god fader, den der allenast efter Sweriges lag styra skulle.

I Uppsala hölls en Herredag, dit Gustaf Trolle kom från sin gård Ekholmen i Uppland, der han anlagt ett kloster, hwarefter ännu finnas sägner och lemningar, och intog sitt rum i Rådet såsom Ärchebiskop. Der waldes wäl Christiern till Konung; men folket wille icke weta utaf detta konungawal, utan war oroligt, samlade sig mångastädes och ihjälslogo Danskar, hwar de dem öfwerkomma kunde. Höfwidsmannen på Westerås slott, Måns Jönsson, Erik Ribbing och några andra Sturarnes fordna wänner gjorde sak med folket och drogo till strids mot Konung Christierns wänner, sitt fäderneslands förrädare. Westmän och Dalkarlar höllo ett slag med Danskarne på Badelunds-äs och wunno seger. Ett minne af detta slag är ett kärr der inwid åsen, Jutekärret kalladt deraf, att bondehären dref Jutarne ner i kärret, der de fastnade i dyn och blefwo dödade eller tillfångatagna. Detta hände i slutet af Fastan. Men på Långfredagen derefter hade Fjerdhundra-boarne samlat sig wid Uppsala, och stod der ett stort och blodigt slag, deri Danskarne ledo nederlag och togo flykten. Men bondehären hade ingen höfwidsman, som höll den tillsamman, utan öfwerföllo dem Danskarne och slogo dem flockwis. Då blefwo ock en hop bönder uppbrända i en tegel-lada nere wid Fyriså. Gustaf Trolle kom med mycket krigsfolk för Stockholm, att lätteligen, såsom han tänkte, besegra en swag qwinna; men Norrbro war uppbruten, och han helsades med skarpa skott från slottet och Helgeandsholmen, så att han för godt fann att återwända med oförrättadt ärende.

När Hemming Gadd med andra Konung Christierns sändemän kom in i staden och talade om förlikning, hade han så när af den raska höfwidsmannen Peder Fredag blifwit ihjälslagen; så litet woro Stockholms borgare sinnade att emottaga Konungen. Men småningom wunno sändemännen allt flera wänner, och Fru Christina, som såg twedrägt wexa inom staden och ännu satte mycken tro till den fordom trogna Hemming, lyßnade till den erbjudna dagtingan och sände slutligen borg-

mästarne ut till Konungen på Södermalm, lemnandes honom stadens nycklar.

Konung Christiern hade några dagar förut förbannat den stund, han begynte detta olyckliga krig, och önskat sig långt derifrån. Nu gladde sig hans falska hjerta, att hämdens stund war kommen så nära. Han war hal och wänlig mot alla, log, omfamnades och kyßtes, lofwande allt hwad af honom begärdes. När han talade med Herrarne, tillsade han dem ämbeten, slott och stora förläningar. När han talade med höfdingarna, lofwade han dem att qwäfwa de högmodiga Herrarne, som dragit all olycka öfwer folk och land, samt gaf dem sill och salt, ty sältunda wille han bereda deras sinnen på den hämd, han öfwer sina fordna motståndare beslutit hade.

Morgonen efter inträdde Konungen, följd af sina krigsmän, med stor ståt i staden, först upp i Storkyrkan till messa och wälsignelse. Den rikaste borgaren i Stockholm den tiden kallades Gerius Holste. Han gjorde åt Konungen ett stort gästabud. Det war den sjunde dagen i September månad: «Då war allt glädje och lust. Andra dagen kom ångest och pust.» — Då upprestes twå galgar i staden, och den redlige Måns Jönsson hängdes efter långsamt pinande på Stora Torget. En sägen är ock, att han blef jämmerligen kordfäst i Danskarnes läger. Så höll Konungen sina eder och löften.

Den sluge qwinnan moder Sigbrit war Christierns rådgifware i de mesta mål. Att hemta hennes råd om hwad nu wore att göra, sedan all magten kommit i hans händer, för han en tid till Danemark. Der fattades, på tillskyndan af en skomakare Jöns Bellenack, den Christiern upphöjt till Biskop, det beslut, att, såsom tillförne skett i Norrige med god framgång, alla de förnämligaste män, särdeles af de gamla ätter, skulle ur wägen röjas, och deras blod till en warning utgjutas, hwarefter riket aldrig mer skulle kunna tänka på befrielse från Danska oket. Det berättas, att en lärd man, benämd Magister Christopher af Rawensburg, kommit till Konungen och warnat honom att icke begå någon blodsutgjutelse, föreläggande honom en spådom och förutsägel-

se uti den Heliga Birgittas uppenbarelser, om sex Konungar i Norden, utaf dem den sjette skulle mycket oskyldigt blod utgjuta och derefter falla sjelf i största olycka och förderf, förmenandes, att med de sex Konungar mentes först de fem utaf Danska konungahuset, som redan i Swerige regerat hade, och efter hwilka han sjelf nu war kommen den sjette. Denna spådom, så wäl som mycket annat utaf den Heliga Birgittas förutsägelser, gick underligen nog i fullbordan; men Christiern föraktade warningen och kom några dagar före Allhelgonadag tillbaka till Stockholm, tänkande på hämd och blod allenast.

Allhelgonadag föll det året på en Thorsdag; då samlades allt folket utanför staden på Brunkeberg, ned emot Norr Ström, der en stor träborg war byggd, och Konungen satt inför all menigheten. Den förenämde Bellenack höll ett tal och frågade sluteligen allt folket, om icke Christiern efter Sweriges Lag nu wore rätter Konung. Härtill swarades Ja, och så skedde hyllningen. Söndagen derefter satte Ärchebiskop Trolle kronan på Konungens hufwud i By-kyrkan, och Konungen swor wid helgedomar och tog det heliga sacramentet deruppå, att han hålla skulle allt det han utlofwat hade om försoning och grund för alla, som i någon måtto sig mot honom kunde hafwa förbrutit. Efter meßan blef riddareslag wid högaltaret; då slogos Otto Krumpe, Sewerin Norrby och några andra Danska mån till riddare, men ingen Swensk; «emedan», sade Konungen, «Swerige war med swärd wunnet, kunde ingen Swensk man nu finnas förtjent till sådan ära.» Derefter stadnade Rådet och rikets förnämsta Herrar hos Konungen wid god wälfägnad, och höllo gästabudet på slottet i tre dagar. Men på den tredje dagen eller Onsdagen gick Konungen till rådslag med sina förtrognaste. Då woro några, som styrkte dertill, att krut skulle läggas under slottet, och Rådet derför anklagas samt dömas till döden; men Didrik Slaghök, som från Konungens barberare genom gunst hos Sigbrit blifwit hans skriftefader och till slut Biskop i Skara, talade bäst Konungen i lag, då han sade: «Sweriges rike och deß Råd äro bannlysta utaf den Helige Fadren; och tättare, såsom de alla äro, må ingen hålla tro och lofwen.

De hafwa sig förgripit mot den heliga kyrkan, i det Sanct Eriks hus, Stäke och Arnö biskopsgård blifwit plundrade och ödelagda. Thy kan dödsdom utan omswep dem alla, såsom det Konungen behagar, öfwergå.» —

Derefter satt Konungen i sin sal och lät inkalla dem han först och förnämligast wille afdagataga. Gustaf Trolle framträder såsom anklagare. Men, såsom hans anklagelse icke gick ut på lif och gods, lät Konungen hwiska honom i örat, att hans hufwud icke satt fastare än någon annans, dereft han icke bättre kårade mot de anklagade. Det skedde då såsom Konungen behagade; knäfallande bad Herr Gustaf, att de måtte såsom kättare och förrådare från lif och gods dömas. Den ädla Fru Christina förekallades att swara. Hon talade frimodigt inför tyrannen, sägandes sig icke nu hafwa mera magt än sina tårar, beswor Konungen att skona hennes döda Herres ära och hans wänner efter den ed, han wid helgedomar swurit. Derjemte framtog hon den dom, hela Rådet undertskrifwit, deri Ärchebiskopen såsom riksförrådare från ämbetet dömdes, samt Stäkeborgs förödelse utaf dem alla bifallen blifwit. Då tog Konungen detta bref och lät alla dem, som det underskrifwit, kastas i häktelse. Blefwo så alla tornen i slottet uppfyllda med fångar, och sjelfwa slottscapellet till fängelse förwandladt. Men Biskop Brask bad att få öppna signetet, derunder sedeln låg, den han framtog och lät alla se, att han deräd skrifwit, det han «nödtwungen» sitt namn undertecknat hade, och blef han derigenom oskyldig förklarad. En bödel sändes om aftonen omkring i alla fängelserna och afkunnade dödsdomen. Olyckliga dödsfångars tröst, prest och sacrament, blef dem förnekad.

Följande morgonen stängdes stadens portar, och en trumpetare red kring gränder och torg, bjudandes, att ingen wid lifsstraff fick gå ut ur sitt hus, tilldeß andra gången stöttes i trumpeten. Danska wakter utsattes öfwer allt, och skarpladdade canoner framdrogos på de öppna platser. Slottsportarne öppnades, och krigsknektar ställdes på ömse sidor om wägen ända till rådstugan, och ställdes der framom Bursprået en stor spetsgård. Då blåstes andra resan i trumpeten, och folket strömmade till

torget att åskåda det fasansfulla uppträdet. De fängslade Swenska Herrar fördes fram mellan bödelsknektar, den ena efter den andra. Folket stod, en del med förundran, en del med harm och tårar, väntande hwad ske skulle. Från Burspråket hördes nu en röst. Det war en Dansk höfwidsman, som bad folket icke förskräckas öfwer det, som nu förehades. Christiern hade welat förlåta; men Ärchebiskop Trolle hade bedt honom utföra Påfwens dom öfwer deßa dömda kättare, Kyrkans fiender och fäderneslandets förrädare. Biskop Vincentius ifrån Skara stod der nedanföre, fängslad och lifdömd. Han ropade med hög röst, att alltsammans war lögn och förräderi, och skulle Guds rättwisa hämd en gång träffa tyrannen. Twänne utaf de lifdömda borgrarne ropade ock till sina landsmän, att de skulle se, huru de låtit sig bedraga, och en gång hämnas den skymf, som nu wederfores fäderneslandet. Men Danska wakternas buller och de kringståendes gråt och klagan hindrade, så att orden icke mer hördes. Biskop Matthias i Strängnäs, den ifrigaste bland Konung Christierns befordrare, war den första, bödeln släpade in i spetsgården. Han föll på knä. Då kommo Magister Olaus Petri, som sedan blef Kyrkoherde i Stockholm och nu war Biskopens Canceller, samt hans broder Laurentius springande att få tala med sin wördade Herre; men i detsamma föll hans hufwud och stöt hans blod för deras fötter. Med häpnad utropade en utaf dem: «Detta war en omenskelig gerning!» Strax ryckte bödelsknektarne dem in i spetsgården, och hade för de ordens skull deras hufwud fallit, om icke några Tyska Herrar, som sett dem såsom studenter i Wittenberg, intygat, att de icke woro Swenskar, och räddat dem. Biskop Vincentius afrättades sedan och derefter de Swenska Herrar, stadens tre borgmästare, de förnämsta och rikaste utaf borgrarne; och många andra, som icke annat brutit än fällt några tårar öfwer de olyckliga, inkastades i spetsgården och halshöggos, tillhopa blod strömmade såsom bäckar ned åt gatorna från Stortorget, hwilket nu låg fullt af döda kroppar. De halshuggnas hufwuden spetsades på pålar, som stodo deromkring till allmänhetens förskräckelse.[1] Mot aftonen förkunnade Konung Christiern fred för all

wildare beſtraffning; men, när han månſte, att några, ſom gömt ſig undan i hwalf och källrar, nu fromkommo, lät han likaledes gripa dem och följande dagen afrätta. Några de halshuggnas drängar och tjenare kommo ridandes att ſöka ſina Herrar. De blefwo gripna på häſtarna och med ſtöflar och ſporrar utan ſkonsmål upphängda i galgarna. Danſka ſoldaterna ſtröfwade derefter omkring i huſen, wåldförde wärnlöſa qwinnor och röfwade till ſig gods och penningar.

Lördagen inbröt; liken lågo ännu qwar, och, emedan mildt wäder inträffade, ſpred ſig liklukt omkring ſtaden. Jöns Bellenack ſade då, att kättarnes lik borde brännas, och tillreddes på Södermalm och det rum, der nu Katharina kyrka ſtår, ett ſtort bål, derpå alla kropparne brändes. Den urſinniga Konungen ſåges då hafwa ſjelf ſkyndat till Gråmunkarnes kyrkogård, låtit uppgräfwa Sten Sture ſ lik och af illſka bitit uti de halft förwandlade lemningarna utaf den ädle ſtyrdens döda kropp, den han ſedan lät föra till malmen, att läggas å det ſtora bålet. Ärchebiſkop Trolle begärde då, mätt ſig af ohörd hämdetörſt, eller att behaga och likna ſin Herre, tyrannen, att ſå likaledes uppgräfwa den fordna Riksföreſtåndarens ſkrifwares, Mårten Jönsſons, kropp, att brännas å ſamma bål, emedan han i lifstiden Herr Guſtaf förtörnat hade.

I Finnland utförde tyrannens höfwidsmän den blodiga domen, och föll der mången ädel Swenſk mans hufwud för rättareſwärdet. Bland dem war ock den gamla åttatioåriga Hemming Gadd. Hans minne är wißerligen en redlig Swenſk mans; men långwarig fångelſeluft förſlöar frihetsſinnets udd, och den ſorgliga erfarenheten af laſtens och ondſkans lycka och framgång hade wändt den gamles ſinne till fred och förſonlighet, för att ſpara det utblottade fäderneslandets blod med ſlut på ett olyckligt krig.

Den gamla Fru Sigrid Banér, Chriſtina Gyllenſtjernas moder, hade många ſorgedagar upplefwat, men ingen förſkräckligare än denna. Hennes andra dotter, Cecilia Månsdotter till Eka, ſatt nu hos ſin tröſtande moder med ſina tårar öfwer ſin olyckliga Herre Erik Johanſons

Wåse, som fallit offer i blodbadet, då den gamla på Konungens befallning blef af bödelsknektarne släpad ur sitt hus, insydd i en säck och kastad i Strömmen. Men Försynen hade ämnat henne till andra lidanden. En af Konungens män drog henne upp, wäl wetandes, att hon hade stora rikedomar, dermed hon kunde lösa sitt lif. Fru Christina hemtades derpå inför Konungen, som bad henne wälja dödssätt, antingen hon wille brännas, dränkas eller lefwande begrafwas. Då hon afswimmad föll ned för tyrannens fötter, bewekte honom de kringståendes böner, med hopp om hennes dyra lösen, att med lifwet henne benåda. Både moder och döttrar fördes sedan bort att långt ifrån wänner och fädernesland försmägta i det hårda fängelset i Köpenhamn, som kallades Blåtornet.

Christiern kände icke rätt Swenska Folket, icke heller det gamla talet: «Strång Herre får stackot wälde.» — Han wißte icke heller, att hämnaren, den Försynen utsett hade att utkräfwa hämd för så mycket oskyldigt Swenskt blod och störta skulle tyrannen från konungadömet, redan wandrade omkring i Dalarna, okänd och förklädd i Mora Dalkarlsdrägt, såsom framdeles här förtäljas skall.

21. Sägner om Konung Christierns hemfärd och de Swenska Böndernas afwäpnande andra gången.

Nu är Konung Christiern på sin hemfärd, och många minnesmärken skulle finnas efter den färden, så framt alla de galgar, dem han utefter wägen, hwar han framfor, och i alla städer uppresa låtit, warit af jern eller sten och icke utaf trä. Tiden och folkets harm hafwa förstört alla dessa minnesmärken; men i Swenska Folkets sägner och minne dör aldrig hans ärelösa namn. Konungasmickrare, förakteliga och skadliga warelser, funnos nog. De fägnade den grymma mannens hjerta, hwar han kom, med angifwelser mot hederligt och frisinnadt folk, deraf han fick lägenhet att ungjuta än mera oskyldigt blod och fylla sina galgar. Så försmådde icke den högwördige Biskopen Brask i Linköping att bereda

Hans Måde Konungen en sådan fröjdefest, i det han upptäckte i all underdånighet, hvarest twänne Svarens trogna tjenare bodde der i orten. De upplätades genast i sin fristad och hängdes, den nådiga Konungen och hans själasörjare Biskopen till stor förlustelse.

Men mest namnkunnig blef Christiernis illdrägd, den han i Jönköping begick; och sedan länge, när en Swensk moder wille ingjuta hat mot tyranner och emot Danskarne i barnens bröst, berättade hon följande sannsaga om Konung Christiern och de små Ribbingarne: I Småland bodde en ärlig Swensk Herre, som het Lindorm Ribbing, med sin husfru och twänne små snälla söner, sina föräldrars glädje och hopp, den tid Konung Christiern Tyrann for igenom landet. Änskönt Herr Lindorm intet hade sig förbrutit, lät Konungen i Jönköping taga honom fatt, och föll hans hufwud för bödelsswärdet. Sådana swärd woro stora tweäggade slagswärd, som funnos i hwar stad, och är ett sådant ännu såsom ett minne från deßa tider qwarhängande i Enköpings rådhus och må hända på många andra ställen. Men, när Konungen fick höra, att Ribbingen hade twänne små hoppfulla söner, tänkte han: «De små örnungarne wera snart upp och bli störa; då kunna de komma att hämnas deras faders oskyldiga död; häst är att i tid göra sig af med dem.» Med twänne bödelsknektar begaf sig Konungen dit, som Lindorm Ribbings förjände enka bodde med sina små söner. De kommo wänligt emot honom och förstodo icke att frukta någon fara. Den äldste war åtta år; honom tog bödelsknekten först och högg det lilla wackra barnets hufwud utaf. Den yngre brodern war blott sex år, och, när han såg blodet rinna på sin broders kläder, sade han i sin oskuld till bödelsknekten, wänligt bedjande: «Min goda man, bloda inte så ner min skjorta, som min Brors, då får jag bannor af min Mamma, när hon får se det!» — Då rördes utaf den lilla gossens oskuld knektens hjerta, och han sade, bortkastande det rykande swärdet: «Förr skall min egen skjorta blodas, än jag skall bloda din.» — Då blef Konungen wred och befallde den andra knek-

ten först hugga hufvudet af den lilla gossen och sedan af den goda knekten för hans medlidsamhets skull.

Aftonen före Kyndelsmessodagen tog han nattlåger i Nydala kloster i Småland. De wärnlösa munkarne misshagade honom, och, sedan han oroat dem hela natten, lät han följande morgon dränka Abboten Arwid med elfwa stycken munkar i en liten insjö wid klostret, som deraf ännu i dag kallas Munksjön. Så for Konung Christiern ur landet, Årliga Danskar afskydde sådan grymhet, och sjelfwa hans trognaste män Sewerin Norrby och Otto Krumpe öfwergåfwo honom till slut för hans trolöshet och grymhet skull.

Mycket oroades tyrannen, hwar gång han tänkte på Swenska bondens frimodighet och skicklighet att föra wapen. Derföre upplifwade han den gamla lag, som förbjöd bonden att bära wapen. Då gingo Christierns fogdar omkring och fråntogo dem deras härbonad. Det gjorde bönderna mycket ondt att miste denna karlaprydnad, som de under Sturarnes tid med så mycken ära för fosterland och frihet burit hade. När Konung sitt folk rätt huld och trygger är, fruktar han icke att se det i härbonad. Derföre känner sig Bondens son i wåra dagar hedrad dermed, att han kallas till wapenöfning. Ty Swensk man säger nu, hwar gång han ser sina wapen: «för Konung och Fädernesland!»

Här slutas Sture-Sagan samt berättelsen om Rikesföreståndarnes bedrifter i befrielsekriget, och lefwer deras minne bland Swenska Folket i ära och wälsignelse.

Fjerde Capitlet. Begynnelsen af Wasa-Sagan: Sägner och Minnesmärken efter Gustaf Eriksſons befrielſekrig, flykt och wandringar, samt huruledes han upplöſer Kalmare-Förbundet, winner ſeger och räddar Fädernesland.

1. Om Gustaf Eriksſons födelſe och förſta ungdomshändelſer.

I ett fängelſerum på Kallö ſlott i Danemark ſatt en ung man, hwars ljuſa, rena anletsdrag, blå ögon och ljuslockiga hår tillika med ett ädelt ſkick förrådde hans börd och fädernesland. Det war den unga Gustaf, Erik Johanſon Waſes enda ſon. På en wacker höjd i Uppland mellan twänne inſjöar ſynas ännu grushögar af det gamla Lindholms ſlott, der han föddes Chriſtihimmelsfärdsdag, 1496. Han war både på ſöderne och mödrene ſtammad af Swerges ädlaſte ätter och kallade ſig Waſa utaf ſin fadersfadens gård Waſa i Uppland. Men hans moder war Cecilia Månsdotter från Eka, en gård i Trögden på Mälarestranden, der hennes rika förfäder hållit hof, och fordom ett kloſter warit beläget. Hon war halfſyſter till den ädla Chriſtine Gyllenſtjerna, Sten Sture den Yngres huſfru. Sten Sture den Äldre war Guſtafs faders mödernefader, och är tillförene berättadt, huruledes Guſtaf tillbragte ſin barndom uti hans hof; men wid magnare ålder lärde han i Swante Stures och Sten Sture den Yngres att föra ſwärd samt älſka frihet och fädernesland. Af Guſtafs barndom finnas nu inga andra minnesmärken qwar än grushögen på kullen, der hans födelſeborg fordom ſtod, och en ſägen om hans wagga, ſom länge blifwit förwarad på den nya Lindholms gård, samt en Ek, den han med egen hand planterat på Rydboholm, ſin faders andra gård. Der finnes ock af den gamla byggnaden qwar ett torn, der Guſtafs ſtuderkammare med ett bord och en träſtol, dem han begagnat, ännu wiſas. En ſägen war ock bland folket, att han föddes med ſegerhufwa.

Hurutedes Gustaf i striderna mot Sveriges fiender wisat nannamod och tapperhet samt slutligen med andra Swenska ångar blef mot ed och försäkran af Christiern den Onilde bortförd till Danemark, är tillförne i Sture-Sa an berättadt. Till några höfwidsmän på de Danska slotn blefwo de Swenska fångarne utdelade att noga tagas i örwar, och blef då Gustaf Eriksson lemnad en Dansk Rådserre på Kallö slott, Erik Eriksson Banér, att af onom bewakas. De arma Swenska fångarne blefwo mestels med hårdhet och förakt bemötta och i swåra fängelser nneslutna; men Gustafs fångenskap mildrades mycket med ihet att wandra omkring i ängden kring slottet, dock mendels utaf waktknektar beledsagad.

Hwad Gustaf hörde war icke annat än hat och förakt ör Swenska namnet. Hwad han tänkte, då han på sina wandringar än satt i mörka skogen och än på stranden och ög med längtan ut öfwer den wåg, som dref mot hans hem, ar på det arma förtryckta fäderneslandet, och huru det skule kunna befrias en gång från den blodtörstiga tyrannen. konung Christierns grymma och troldsa framfarande i Norige kom honom att båfwa för sin faders och sina öfriga anörigas öde. Det fanns ingen Engelbrecht mer, ingen Sture, som kunde rädda. Deras mod, deras kärlek till frihet ch fädernesland kände han wäl i sitt bröst; men han war ju n fånge i sina fienders händer. En gång, når han så wanrade i skogen, fann han sig ensam och märkte, att waktknekarne hade aflägsnat sig och åsidosatte för något annat föreafwande sin fånges bewakning. Hem till fader och moder, ill de trogna Götar, Swear, Nordländningar och Dalkarlar log hans hug. Han börjar fly djupare och djupare in i skogarna, och, då han märkte, att ingen förföljde, fortsatte han lande sin flykt öfwer skog och mark samt hwilade ej förr, än an wid nattens ankomst tillryggalagt wolf milars wåg. Glad åsom fogeln, den der sluppit ur sin plågares bur, föll han u på sina knän, tackandes Gud för dessa första friherens timnar. Ofta hade han såsom fånge, under sina wandringar ring Kallö, ute i marken knäböjt i bön till Herran, att Han

honom ur sorg och fångenskap en gång förlossa wille, så att han måtte återkomma till sitt hem och fädernesland.

Från Jutlands och Selands feta betesmarker drifwas till Tyskland hwar höst wid denna tiden stora boskapshjordar till att säljas. Detta tillfälle gagnade Gustaf till sin flykt, wäl wetande, att höfwidsmannen på Kallö skulle med all iwer låta eftersätta honom, och gaf sig derföre, klädd såsom Jutländsk ordrifware, i färd med några bönder, som drefwo en hjord till Lübeck, dit efter många farligheter han lyckligen lände dagen före Sanct Michaels dag.

2. Hurwidt Gustaf Eriksson är i stor farlighet i Lübeck, men slutligen undankommer till Kalmar (1520).

En ädel och rättsinnad man, wid namn Nils Bröms, war den tiden Borgmästare uti den fria rikesstaden Lübeck, och må hans minne lefwa i ära och wälsignelse bland det Swenska Folket, ty han war i den Gudomliga Förseynens hand ett redskap att för fiendernas förföljelser beskydda den unga flyktingen, som sitt fädernesland ur deß förtryck rädda skulle. Inför Rådet i Lübeck framträdde Gustaf Eriksson och lade med sådan wältalighet sina ord om sitt oskyldiga lidande, sin flykt och fångenskap, att hwar man, som honom hörde, deraf bewektes till medlidande samt högeligen förundrade sig, så wäl öfwer den unga mannens redan ådagalagda berömliga gerningar, som hans mod och ståndaktighet i pröfning och motgång, och bewilljades honom derstädes en fristad mot Konung Christierns förföljelser.

Det töfwade icke länge, att höfwidsmannen Erik Eriksson med bref och sändemän från Konungen kom till Lübeck, begärandes den förnäma fången tillbaka. Då framträdde för andra gången Gustaf inför Rådet och talade wäl och frimodeligen, sägande sig ingalunda wara Konung Christierns fånge, utan mot folkrätt, ära och beswuren lejd swikeligen såsom gißlan bortröfwad ur sitt fädernesland. Ändock han tycktes alla med sanning och kraft hafwa sin rättwisa sak i dagen lagt och fick ett önskeligt swar, märkte dock den skarpsynte

Niclas Bröms, att de Danska sändemän wunnit några rådsherrar på sin sida, så att Gustaf icke mer kunde wara trygg för Konungens stora magt, hwarföre han så hemligen lät honom, försedd med nödiga penningar till resan, stiga på ett skepp, som afgick till Kalmarne. Men, emedan fiendernas skepp woro i farwatnet, drifstade han icke blifwa på det Lübska köpmansskeppet, når det ingick i Kalmaresund, utan lät sig i land sättas på det näs, som kallas Stensö, liggande wid en half mil ifrån staden. Med bön och tacksägelse till Himmelen för underbar räddning satte han der, efter många utståndna farligheter, först sin fot på fäderneslandets jord. Från den tiden har Stensönäs blifwit en namnkunnig ort bland Swenska konungaminnen.

Der upprättades ock en minnessten utaf Frankrikes fördrifna Konung Ludwig den Adertonde, når han landsflyktig wistades i Swerige och hade kommit till Kalmar och, åtföljd af några Swenska Herrar, besökte näset. Länge stod han der tyst, fästande sina ögon wid jorden. Hwad han tänkte då, war wäl deruppå, huruledes han nu, likasom Gustaf fordom, war en från sitt fäderneland biltog man, för ett inkräktande fiendes skull. Den olycklige Konungen föll ned på sina knän och kyßte gråstorfwan öfwer den jord, der den förgätlige Gustaf Eriksson satt sin fot. Den landsflyktige Konungen bad wäl ock då en bön till Gud, att ännu en gång såsom Gustaf få stiga i land på sitt fäderneslands jord. Stenen, som han lät upprätta der på näset med Latinsk inskrift, är af dessa händelser ett minne.

3. Hwad sig med Gustaf Eriksson tilldrager, sedan han kommit till Swerige, intill dess han rider upp i Dalarna (1520).

Det war den sista dagen i Maj månad, når Gustaf Wasa befann sig på en gångstig in till Kalmare stad. Wåren stod i sin första blomstring, och glädjen att åter trampa fäderneslandets jord ingaf honom mod och förtröstan, att en

gång i Engelbrechts och Stuvarnes fotspår få strida för dess befrielse.

Johan Månsson till Göksholm, son af Engelbrechts mördare, war en redlig, frisinnad Swensk man, som hade Kalmare slott, samt med Smålanden och Öland, i förläning. Han hade troget förswarat borgen, som kallades Sweriges nyckel, mot de Danska, men war nyß blifwen död der på slottet, när Gustaf anlände. Fru Anna Bjelke, Herr Johans efterlefwande enka, satt i sorgedok efter sin man, när Gustaf inträdde i borgsalen. När han uppenbarade sig för henne, blef hon mycket glad, och gräto de båda tillsammans öfwer Swenska Folkets hårda willkor i närwarande onda tider. Gustaf fick utaf henne all den hjelp och undsättning, han i sin närwarande ställning behöfde, och, emedan Sewerin Norrby wäntades från Öland med många krigsskepp att anfalla staden och slottet, wågade Gustaf icke länge derstädes töfwa, utan tog afsked utaf den ädla Fru Anna, som uppmuntrade honom till hans förehafwande och lofwade honom, i allt hwad hon kunde förmå, sitt bistånd. I staden talade han med det Swenska krigsfolket och borgersmännen, uppmuntrande dem till trohet mot fäderneslandet och att mannerligen förswara staden och slottet. Men, när Tyska hjelpfolket det hörde, wisade sig snart, att de hade swek i sinnet, emedan de sade ingen wån wara att tänka på förswar mot Herr Sewerins magt, och, om stadsfolket icke lagt sig imellan, hade Gustaf utaf dem blifwit ihjälslagen.

Öfwer allt landet hade Konung Christiern låtit sina bref utgå, med försäkringar om huldhet samt glömska och tillgift för allt hwad mot honom kunde brutet wara. Lejdebref hade ock till alla Herrar och myndiga Odalmän utgått med tillsägelse af grud och full säkerhet, om de wille komma till Stockholm, Konungen till mötes. Till sin stora sorg fann Gustaf, hwar han kom, en fast tillit till den swekfulla Konungens löften, och wågade han sig slutligen knappast fram på någon gård, annorlunda än okänd och mot nattetid; men om dagen gömde han sig i skogarna. Så wandrande upp genom Småland i Södra Wedbohärads skogar, gick han in uti en

gård, som heter Skällenäs, och blef der utaf Herr Bengt Eriksson, en rik frälseman, wäl emottagen och wistades der i säkerhet någon tid. En dag, när de kommo till samtals om rikets sorgeliga tillstånd, och Gustaf yppade, hwad han i sinnet hade till att företaga, framtog Herr Bengt sitt lejdebref ifrån Konungen samt kallelse till kröningen med många snöda löften och afstyrkte Gustaf från hans uppsåt, att uppresa Swenska Folket, bedjande honom i stället följa sig till Stockholm att söka förlikning med Konungen. Men Gustaf twärtemot gaf sin wärd det råd, att taga sig sjelf till wara för Christierns falskhet och heldre följa sig till Dalarna. Men Herr Bengt trodde på Konungens grud och löften, det han icke lång tid derefter fick med sitt lif umgälla i Stockholms blodbad.

Sörjande öfwer sina landsmäns blindhet, begaf sig Gustaf åter på wäg, men wågade icke för de Danska fogdarnes efterspaningar lemna skogswägarna eller wandra uppenbarligen, utan förklädd och i dagelig lifsfara kom han upp i Södermanland. Tärna gård war den tiden en riddareborg på en halfö i en wacker insjö, med en graf och windebro skiljd [illegible] fasta landet. Carl Knutssons tappre härhöfwids- Peder Magnusson Brahe hade egt denna gård; när han uti ett upplopp af bönderna blef innebränd lada för sin trohet skull mot Konung Carl, ärfde hans Joachim Brahe Tärnö-borg, såsom den då kal- s. Han hade Herr Gustaf Erikssons syster Margareta husfru. Dit begaf sig Gustaf, och fälldes wäl många e glädje- och sorgetårar wid deßa syskons första möte. er Joachim Pedersson war en ibland rikets förnäm- aste män och Råd samt nu af Konungen högeligen bjuden till kröningshögtiden i Stockholm, dit han emot sin swägers wälmenta råd och warning beslutit fara, emedan Christierns skydds- och huldhetsbref förblindat allas ögon. Många utaf Sweriges förnämligaste män, särdeles de, som ännu qwar woro utaf Sturarnes trognaste wänner, höllo sig denna tiden undan uti skogarna såsom fridlösa. Men Gustaf war dock hårdast eftersökt af dem alla, och en stor belöning utlofwad för den, som

lefwande eller död lemnade honom i Danskarnes händer. Utt ett kållarehwalf på Tårna måste han lönligen sig förhålla, för de många spejares skull, som kommo och foro; och är ännu, såsom ett minnesmärke efter deßa ensliga timmar, dem han måste tillbringa i denna sin underjordiska fridstad, på Tårna gård en bjelke qwar, deruti Gustaf till tidsfördrif utskurit åtskilliga figurer och bilderwerk, samt den sång, deruti han legat. Och ute på näset, ett stycke från nuwarande Tårna gård, wisas ännu grushögar och grundmurar efter gammal Tårna, det hus, der Gustaf bodde.

Gerna hade Gustaf sett sin Herr Fader Erik Johansson efter sin långa skilsmeßa från honom; men Rydboholm war alltför nära Stockholm, och Danskarne kringströfwade allt landet der omkring. Mellertid begifwer sig Herr Joachim Brahe på sin Stockholmsfärd, icke anandes, att det farwäl, han tog af sin swåger, war det sista i denna werlden. Till kröningshögtiden hade ock Herr Erik Johansson sig begifwit; men Gustaf drog till sin gård Råfsnäs wid Mariefreds kloster. Den tiden lefde den gamle Ärchebiskop Jakob ännu der i klostret, och Gustaf besökte honom, för att få några råd, som honom i närwarande tids farliga lägenhet gagna kunde. Men, när han såsom alla andra styrkte till förlikning med Konung Christian, gick han ifrån honom, sorgsen öfwer den stora klenmodighet, han öfwer allt förspörde.

Nu woro rikets förnämsta män, lockade likasom i en snara, inom Stockholms murar församlade. Medan den blodiga anläggningen till allas deras förderf lönligen bereddes af Christian och hans wänner, drog han allt krigsfolk, som förut ströfwat kring landsbygden, tillsammans närmare till bewakning å stadens tillgångar. Snart såg Gustaf ingen Dansk i ängen mer, så att han wågade på ljusa dagen wandra ut omkring sin gård och samtala med folket. Då war det wäl han planterade den Ek, som ännu wexer der, ett minne utaf honom. En dag, när han wände hem ifrån en jagt i marken, mötte honom en af hans landbönder, som hastande och med förskräckelsen i sitt anlete kom ifrån Stockholm, tilltalande honom sålunda: «Ack, kåre Herre och Husbonde! Nu står

fast ömkeligen och farligen till hår i riket; ty Konung Christiern hafwer nu — det Gud förbarme sig utöfwer — låtit ochristeligen och tyranskeligen taga afdaga och halshugga, utan all skuld och brott, Eder kåre Herr Fader och de förnämligaste af Sweriges Rikes Råd och Herrar, samt med Borgmästarne och några myndige af menigheten uti Stockholm.»

Hårdt sorgeslag tycktes Gustaf deßa tidender wara, och unde han nu wäl förstå, det fienden icke töfwa skulle att omma till hans faders gårdar till plundrings; tog derföre det åd honom syntes efter tidens onda lägenhet bäst wara, att om fortast begifwa sig upp i Dalarna, samla till sig de fridsa, hwaraf ett nog stort antal ännu uppehöll sig i skogarna, ch sedan till hämd och befrielse uppägga Swenska Folket. Samlade så tillhopa uti några weckor, hwad penningar, kleodier och andra förnödenheter som honom på denna färd ågot tjena kunde, hängde dem på en dräng och red så, sjelf ndre, ifrån Råfsnäs öfwer Kolesund upp åt Dalarna. Ren wid Kolsund märkte han, att den gamla tjenaren, som rut warit bepröfwad trogen, nu wille ock swika honom och y bort med hans penningar. Red fördenskull friskt efter, tilleß han upphann honom; men, når drängen såg sig icke med odset kunna undankomma, sprang han af hästen, släppte åskorna och tog skogen in. Derefter fortsatte Gustaf sin åg, såsom han ärnat hade, efter att uti en bondegård hafwa mnat sin häst och herredrägt samt, klädd såsom arbetsdräng ed yra på axeln, gjort sig oigenkännelig. Så wandrande ed Dalkarlströja, rundskuret, benadt hår och trind hatt, kom an till en gård, som heter Rankhyttan, wid två mil ån Fahlun. Derstädes bodde en rik bergsman, som het nders Pehrsson och hade warit kamrat med Gustaf, n tid de båda studerade wid högskolan i Uppsala. Der k Gustaf arbetsförtjenst och tröskade för dagspenning på hans ga i några dagar, tilldeß en tjenstepiga upptäckte för husnden, att det aldrig kunde wara en wanlig bondedräng, an i sin tjenst tagit, emedan hans linne war alltför fint, och on hade sett en med guld stickad silkeskrage framsticka under altröjan. Då kallade Anders Pehrsson honom hemligen

till sig, och, då han igenkände honom, tog han hjertligen emot honom, frågande, hwad underlig förkledsel kunnat föranleda en sådan förklädning. Gustaf började då med många tårar förtälja om Stockholms blodbad, samt huruledes hans kära fader och alla anhöriga blifwit oskyldigt afslifwade, hans moder förd i fängenskap till Danemark, och han sjelf nu en fridlös man, efterspanad af sina fiender. Dock hwad mest låg honom om hjertat war det arma förtryckta fäderneslandet, och seds han sig gerna, till att rädda deß frihet och åra, willja wåga lif och blod, om Anders Pehrsson och andra frihetsälskande Swenska män wille sätta honom till höfwidsman för en flock krigsmän, ändock den till en början wore ringa och liten.

4. Huruledes Gustaf hemligen wandrar i Dalarna från Rankhyttan till Ornäs och Swärdsjö.

Anders Pehrsson war wisserligen lika sinnad mot Christiern som Gustaf; men, när han besinnade, att, derest någon röjde, det han hyste honom hos sig, skulle det koste honom lif och gods, wågade han icke längre härbergera sin wän, utan gaf honom det råd att skyndsammeligen begifwa sig längre upp i skogarna och aldrig länge dröja på samma ort. Såsom ett minnesmärke af deßa händelser hålles ladan wid Rankhyttan ännu wid magt, och stället utwisas på lagen, der «Kung Göstа tröskat».

Wid Andersmeßetid gaf sig Gustaf Eriksson från Rankhyttan åter på wandring och kom sent en afton till Lill-Ån, ämnandes sig öfwer till Ornäs i Thorsång; men isen war swag, så att han föll ned i älfwen. Dock hjelpte han sig hastigt upp, och gick han in i färjestugan wid Slottorp, der han wärmde sig och torkade sina kläder. Följande dagen kom han till Ornäs, der en man, som het Arendt Pehrsson, af slägten, som sedan kallades Örnflykt, bodde. God mottagning wäntade han sig der, emedan Herr Arendt tjent under honom i Sten Sture's befrielsekrig och då war honom mycket tillgifwen. Men Arendt war en swekfull och falsker man, som tänkte på att förtjena den stora

ställning, som för Gustaf Eriksförs gripande utlofvad var, ändock han tog honom i famn och betygade sin fägnad öfver hans ankomst. Hvad Dalfolkets uppresning angick, wille Arendt genast fara till sina grannar och utforska deras tanka. Mellertid, sedan Gustaf fått förfriskning, förde han honom upp i loftet uti ett stort rum eller fatabur, der han bad honom tryggt hwila, det han ock wäl behöfde. Der hade wisserligen Gustaf sofwit sin sista sömn, om icke Förshnen warit för hans räddning, ty Arendt red genast till Herr Måns Nilsson på Aspeboda och sade honom, det Gustaf wore uti hans wäld, och kunde de nu lättreligen winna den lön, som för hans gripande utsatt war, och dertill Konung Christierns wänskap. Men Måns Nilsson war en redlig man och wille ingen del taga uti ett sådant nidingsdåd. Arendt red harmsen ifrån Aspeboda förbi Ornäs och bort till Brun Bengtsson på Sätra, som war hans swåger och Konung Christierns fogde i orten. När Arendts husfru, Barbro Stigsdotter af slägten Swinhufwud, såg sin man rida den wägen, förstod hon hans mening och fattade det beslut att frälsa den wackra unga främlingen. Det säges af somliga, att hon på något sätt war Gustaf närskyld, eller hans moster; men en annan sägen är, att hon hade affky för mannens falskhet och af Gustafs ädla skick och anseende blifwit bewekt att rädda honom. Skyndade så att gifwa den trogna drängen Jakob befallning att genast förespänna en häst och hålla med sådan bakom byggningen. Snart såg hon Fogden Brun och Arendt komma med tjugo man att gripa Gustaf; men hon hade hastigt wäckt honom och upptäckt den för hand warande faran samt bad honom resa till Herr Joen i Swärdsjö, der han kunde wänta goda råd och bistånd. Förde honom sedan till ett hemligt, utbygdt rum och löpte honom ned med ett lång-handtäde, hwarpå han kastade sig i sådan, och Jakob for hastelizen fram öfwer sjön Runn, såsom hans matmoder honom tillsagt hade, till Korsnäs- och Sandwiks-hyttorna. Då war afton inne, och Jakob hittade icke wägen längre. Gustaf wille stiga in i Korsnäs-hytten att frägn sin led; men, wid det han upplät dörren,

igenkände han en af Christierns medhållare och drog sig strax tillbaka samt gick in i Sandwiks-hyttan, der han fick en smältare till följeslagare ett stycke wägs, utwisandes den väg, han borde taga. När smältaren skulle wända tillbaka, gaf Gustaf honom en Silfwerdart, sägande: «Om Gud wår der mig hjelpande, så kom till mig, då skall jag wäl betala dig!» Som natten war för handen, gick Gustaf in i den by, som heter Bengtsheden, och tog härberge i Åkersgården. Bondhustrun, sittande wid ett korstyg, sade till honom: «Wägkarl (det är: wandringsman), gör mig några korfstickor, medan du har intet annat att göra!» — Men han swarade: «Inte kan jag göra edra pölsepinnar.» — Der hwilade han öfwer natten och kom följande morgonen till Swärdsjö.

Till åminnelse af den namnkunniga fridiösa flyktingen underhålles ännu den gamla byggnaden på Ornäs med loftet och fataburen samt den gamla sängen, deri han sof, då Barbro Stigsdotter wäckte honom. Sängar med höga gaflar, som liknade densamma, kallades sedan Gustawianska sängar. I rummet wisas ock hans bild, föreställande honom som han då war, samt ett gammalt meßingsur, det han nyttjat; ty i den tiden woro sickur mycket sällsynta. Der förwaras ock åtskilliga andra saker, hörande till den härbonad, han sedan bar i befrielsekriget, såsom pansar, bäge eller armborst, harneſk, ringkrage och handskar, allt utaf jern, samt förfilfrade spörrar. Det säges, att Barbro Stigsdotter från den dagen, hon räddade Gustaf, aldrig fick komma för sin mans ögon; men om nätterna sofwo de dock tillsammans i en säng, sålunda gjord, att den gick igenom wäggen, så att de i hwar sitt rum hade ingång till sängen. Till gården Ornäs, som ligger på en wacker udde i Runn-sjön, wallfärda många, såsom till en helig ort, att skåda dessa minnen efter en af Sweriges största hjeltar och Konungar.

5. Om Gustaf Eriksons wistande i Swärdsjö och Jsala samt flykten till Rättwik och Mora.

Stallbrödraskap och wänskap, knutna under studenttiden

de unga åren, plägar blifwa starkare än de närmaste skyld-
skapsband. Herr Joen, socknepreſt uti Swärdsjö, hade
ſålunda under ſtudentåren i Uppſala blifwit Guſtafs wän, ty
ſådana hade han förbundit ſig många, emedan, ändock han
war ſtorättad och på den tiden rik, ſåſom en Furſteſon, han
ſtädſe höll ſig jemngod med ſina kamrater och war trofaſt och
redlig i ſin wänſkap. Men Guſtaf hade blifwit warſam och
gick förſt till drängarne på logen i Swärdsjö preſtgård ſamt
hjelpte dem att tröſka, under det han af dem utforſkade Herr
Joens nuwarande tänkeſätt. Då han förnummit, att han
war god Swenſk, gick han frimodigt in till ſin gamla wän
och blef hjerteligen och wäl undfången. I åtta dagar förblef-
wo de tillſammans i förtroliga ſamtal om medlen och tiden
till fäderneslandets befrielſe. Men imellertid hade fogden
Brun och Herr Arendt på Ornäs kungjort Guſtafs wi-
ſtelſe i Dalarna, ſå att ſpejare drogo i ſtora flockar kring lan-
det och foro efter att gripa honom. Wakter woro ock wid
alla paß och broar utſtällda, att han ingenſtädes undankomma
ſkulle. En gång tilldrog ſig, att Herr Joens hushållerſka kom
in en morgon och ſåg med förundran, huruledes, när den
främmande drängen ſtod och twättade ſig, husbonden med mycken
wördnad höll handklädet åt honom. Då hon frågade honom,
owi han ſå gjorde, märkte han, att han deruti owisligen hand-
lat, och ſwarade: «Det kommer eder intet wid.» Men,
när efterſpaningarne blefwo allt wådligare för Guſtafs lif, ſän-
de hans wän honom affides till Swen i Iſala, ſom war
Djurkarl, eller Kronoſkött, i ſamma ſocken. Knappt
war Guſtaf wäl inkommen i ſtugan, der han ſtod och wärmde ſig
wid bakugnen, deri huſtrun gräddade bröd, ſå kommo fogdens
utſände in i ſtugan. När huſtrun det märkte, wände hon ſig
om till Guſtaf och ſlog honom med gresſlan eller kakſpaden
ſwer ryggen, ſägandes: «Hwad ſtår du och gapar efter på
främmande, likaſom du aldrig ſett folk förr; packa dig
ut på logen och tröſka!» — Guſtaf ſtällde ſig dum och ly-
dig, gick ut på logen och tröſkade med ſin ſlaga bland de an-
dra. Således kunde fogdens män aldrig tro, att den ſlagna drän-
gen war juſt den, de ſökte. Ännu ſtår denſamma ladan qwar,

gång i Engelbrechts och Stuvarnes fotspår få skrida för dess befrielse.

Johan Månsson till Göksholm, son af Engelbrechts mördare, war en redlig, frisinnad Swensk man, som hade Kalmare slott, samt med Smålanden och Öland, i förläning. Han hade troget förswarat borgen, som kallades Sweriges nyckel, mot de Danska, men war nyß blifwen död der på slottet, när Gustaf anlände. Fru Anna Bjelke, Herr Johans efterlefwande enka, satt i sorgedok efter sin man, när Gustaf inträdde i borgsalen. När han uppenbarade sig för henne, blef hon mycket glad, och gräto de båda tillsammans öfwer Swenska Folkets hårda willkor i närwarande onda tider. Gustaf fick utaf henne all den hjelp och undsättning, han i sin närwarande ställning behöfde, och, emedan Sewerin Norrby wäntades från Öland med många krigsskepp att anfalla staden och slottet, wågade Gustaf icke länge derstädes töfwa, utan tog afsked utaf den ädla Fru Anna, som uppmuntrade honom till hans förehafwande och lofwade honom, i allt hwad hon kunde förmå, sitt bistånd. I staden talade han med det Swenska krigsfolket och borgersmännen, uppmuntrande dem till trohet mot fäderneslandet och att mannerligen förswara staden och slottet. Men, när Tyska hjelpfolket det hörde, wisade sig snart, att de hade swek i sinnet, emedan de sade ingen wån wara att tänka på förswar mot Herr Sewerins magt, och, om stadsfolket icke lagt sig imellan, hade Gustaf utaf dem blifwit ihjälslagen.

Öfwer allt landet hade Konung Christiern låtit sina bref utgå, med försäkringar om huldhet samt glömska och tillgift för allt hwad mot honom kunde brutet wara. Lejdebref hade ock till alla Herrar och myndiga Odalmän utgått med tillsägelse af grud och full säkerhet, om de wille komma till Stockholm, Konungen till mötes. Till sin stora sorg fann Gustaf, hwar han kom, en fast tillit till den swekfulla Konungens löften, och wågade han sig slutligen knappast fram på någon gård, annorlunda än okänd och mot nattetid; men om dagen gömde han sig i skogarna. Så wandrande upp genom Småland i Södra Wedbohärads skogar, gick han in uti en

gård, som heter Skälkenäs, och blef der utaf Herr Bengt Eriksson, en rik frälseman, wäl emottagen och wistades der i säkerhet någon tid. En dag, när de kommo till samtals om rikets sorgeliga tillstånd, och Gustaf yppade, hwad han i sinnet hade till att företaga, framtog Herr Bengt sitt sjödebref ifrån Konungen samt kallelse till kröningen med många snöda löften och afstyrkte Gustaf från hans uppsåt, att uppresa Swenska Folket, bedjande honom i stället följa sig till Stockholm att söka förlikning med Konungen. Men Gustaf mårtemot gaf sin wärd det råd, att taga sig sjelf till wara för Christierns falskhet och heldre följa sig till Dalarna. Men Herr Bengt trodde på Konungens grud och löften, det han icke lång tid derefter fick med sitt lif umgälla i Stockholms blodbad.

Sörjande öfwer sina landsmäns blindhet, begaf sig Gustaf åter på wäg, men wågade icke för de Danska fogdarnes efterspaningar lemna skogswägarna eller wandra uppenbarligen, utan förklädd och i dagelig lifsfara kom han upp i Söndermanland. Tärna gård war den tiden en riddareborg å en halfö i en wacker insjö, med en graf och windebro skiljd från fasta landet. Carl Knutssons tappre härhöfwidsman Peder Magnusson Brahe hade egt denna gård, men, när han uti ett upplopp af bönderna blef innebränd uti en lada för sin trohet skull mot Konung Carl, ärfde hans son Joachim Brahe Tärnö-borg, såsom den då kallades. Han hade Herr Gustaf Eriksons syster Margareta till husfru. Dit begaf sig Gustaf, och fälldes wäl många ädle glädje- och sorgetårar wid deßa syskons första möte. Herr Joachim Pedersson war en ibland rikets förnämsgaste män och Råd samt nu af Konungen högeligen bjuden till kröningshögtiden i Stockholm, dit han emot sin swägers allmenta råd och warning beslutit fara, emedan Christierns nådes- och huldhetsbref förblindat allas ögon. Många utaf Swerges förnämligaste män, särdeles de, som ännu qwar woro utaf Sturarnes trognaste wänner, höllo sig denna tiden undan uti skogarna såsom fridlösa. Men Gustaf war dock hårdast eftersökt af dem alla, och en stor belöning utlofwad för den, som

lefwande eller död lemnade honom i Danskarnes händer. Uti ett källarehwalf på Tärna måste han lönligen sig förhålla, för de många spejares skull, som kommo och foro; och år ännu, såsom ett minnesmärke efter dessa ensliga timmar, dem han måste tillbringa i denna sin underjordiska fridstad, på Tärna gård en bjelke qwar, deruti Gustaf till tidsfördrif utskurit åtskilliga figurer och bilderwerk, samt den sång, deruti han legat. Och ute på näset, ett stycke från nuwarande Tärna gård, wisas ännu grushögar och grundmurar efter gammal-Tärna, det hus, der Gustaf bodde.

Gerna hade Gustaf sett sin Herr Fader Erik Johansson efter sin långa skilsmessa från honom; men Rydboholm war alltför nära Stockholm, och Danskarne kringströfwade allt landet der omkring. Mellertid begifwer sig Herr Joachim Brahe på sin Stockholmsfärd, icke anandes, att det farwäl, han tog af sin swåger, war det sista i denna werlden. Till kröningshögtiden hade ock Herr Erik Johansson sig begifwit; men Gustaf drog till sin gård Råfsnäs wid Mariefreds kloster. Den tiden lefde den gamle Ärchebiskop Jakob ännu der i klostret, och Gustaf besökte honom, för att få några råd, som honom i närwarande tids farliga lägenhet gagna kunde. Men, når han såsom alla andra styrkte till förlikning med Konung Christian, gick han ifrån honom, sorgsen öfwer den stora klenmodighet, han öfwer allt försporde.

Nu woro rikets förnämsta män, lockade likasom i en snara, inom Stockholms murar församlade. Medan den blodiga anläggningen till allas deras förderf lönligen bereddes af Christian och hans wänner, drog han allt krigsfolk, som förut ströfwat kring landsbygden, tillsammans närmare till bewakning af stadens tillgångar. Snart såg Gustaf ingen Dansk i ängden mer, så att han wågade på ljusa dagen wandra ut omkring sin gård och samtala med folket. Då war det wäl han planterade den Ek, som ännu wexer der, ett minne utaf honom. En dag, når han wände hem ifrån en jagt i marken, mötte honom en af hans landbönder, som hastande, och med förskräckelsen i sitt anlete kom ifrån Stockholm, tilltalande honom sålunda: «Ack, kåre Herre och Husbonde! Nu står

fast ömkeligen och farligen till här i riket; ty Konung Christiern hafwer nu — det Gud förbarme sig utöfwer — låtit ochristeligen och tyranskeligen taga afdaga och halshugga, utan all skuld och brott, Eder kåre Herr Fader och de förnämligaste af Sweriges Rikes Råd och Herrar, samt med Borgmästarne och några myndige af menigheten uti Stockholm.»

Hårdt sorgeslag tycktes Gustaf dessa tidender wara, och kunde han nu wäl förstå, det fienden icke töfwa skulle att komma till hans faders gårdar till plundrings; tog derföre det råd honom syntes efter tidens onda lägenhet bäst wara, att som fortast begifwa sig upp i Dalarna, samla till sig de fridlösa, hwaraf ett nog stort antal ännu uppehöll sig i skogarna, och sedan till hämd och befrielse uppägga Swenska Folket. Samlade så tillhopa uti några weckor, hwad penningar, klenodier och andra förnödenheter som honom på denna färd något tjena kunde, hängde dem på en dräng och red så, sjelf andre, ifrån Räfsnäs öfwer Kolesund upp åt Dalarna. Men wid Kolsund märkte han, att den gamla tjenaren, som förut warit beprösad trogen, nu wille ock swika honom och ty bort med hans penningar. Red fördenskull friskt efter, tilldeß han upphann honom; men, när drängen såg sig icke med godset kunna undankomma, sprang han af hästen, släppte wäskorna och tog skogen in. Derefter fortsatte Gustaf sin wäg, såsom han ärnat hade, efter att uti en bondegård hafwa nemnat sin häst och herredrägt samt, klädd såsom arbetsdräng med yra på axeln, gjort sig oigenkännelig. Så wandrande med Dalkarlströja, rundskuret, benadt hår och trind hatt, kom han till en gård, som heter Rankhyttan, wid twå mil från Fahlun. Derstädes bodde en rik bergsman, som het Anders Pehrsson och hade warit kamrat med Gustaf, den tid de båda studerade wid högskolan i Uppsala. Der fick Gustaf arbetsförtjenst och tröskade för dagspenning på hans loga i några dagar, tilldeß en tjenstepiga upptäckte för husbonden, att det aldrig kunde wara en wanlig bondedräng, han i sin tjenst tagit, emedan hans linne war alltför fint, och hon hade sett en med guld stickad silkeskrage framsticka under Dalströjan. Då kallade Anders Pehrsson honom hemligen

till sig, och, då han igenkände honom, tog han hjertligen emot honom, frågande, hwad underlig skickelse kunnat föranleda en sådan förklädning. Gustaf började då med många tårar förtälja om Stockholms blodbad, samt huruledes hans kära fader och alla anhöriga blifwit oskyldigt afslifwade, hans moder förd i fångenskap till Danemark, och han sjelf nu en fridlös man, efterspanad af sina fiender. Dock hwad mest låg honom om hjertat war det arma förtryckta fädernesländet, och sade han sig gerna, till att rädda deß frihet och åra, willja wåga lif och blod, om Anders Pehrsson och andra frihetsälskande Swenska män wille sätta honom till höfwidsman för en flock krigsmän, ändock den till en början wore ringa och liten.

4. Huruledes Gustaf hemligen wandrar i Dalarna från Rankhyttan till Ornäs och Swärdsjö.

Anders Pehrsson war wisserligen lika sinnad mot Christiern som Gustaf; men, när han besinnade, att, derest någon röjde, det han hyste honom hos sig, skulle det koste honom lif och gods, wågade han icke längre härbergera sin wän, utan gaf honom det råd att skyndsammeligen begifwa sig längre upp i skogarna och aldrig länge dröja på samma ort. Såsom ett minnesmärke af deßa händelser hålles ladan wid Rankhyttan ännu wid magt, och stället utwisas på logen, der «Kung Göstа tröskat».

Wid Andersmeßetid gaf sig Gustaf Eriksson från Rankhyttan åter på wandring och kom sent en afton till Lill-Ån, ämnandes sig öfwer till Ornäs i Thorsång; men isen war swag, så att han föll ned i ålfwen. Dock hjelpte han sig hastigt upp, och gick han in i färjestugan wid Slottorp, der han wärmde sig och torkade sina kläder. Följande dagen kom han till Ornäs, der en man, som het Arendt Pehrsson, af slägten, som sedan kallades Örnflykt, bodde. God mottagning wäntade han sig der, emedan Herr Arendt tjent under honom i Sten Stures befrielsekrig och då war honom mycket tillgifwen. Men Arendt war en swekfull och falsker man, som tänkte på att förtjena den stora

ställning, som för Gustaf Eriksförs gripande utlofvad var, ändock han tog honom i famn och betygade sin fägnad öfver hans ankomst. Hvad Dalfolkets uppresning angick, wille Arendt genast fara till sina grannar och utforska deras tankar. Mellertid, sedan Gustaf fått förfriskning, förde han honom upp i loftet uti ett stort rum eller fatabur, der han bad honom tryggt hwila, det han ock wäl behöfde. Der hade wisserligen Gustaf sofwit sin sista sömn, om icke Förshnen warit för hans räddning, ty Arendt red genast till Herr Måns Nilsson på Aspeboda och sade honom, det Gustaf wore uti hans wäld, och kunde de nu lätteligen winna den lön, som för hans gripande utsatt war, och dertill Konung Christierns wänskap. Men Måns Nilsson war en redlig man och wille ingen del taga uti ett sådant nidingsdåd. Arendt red harmsen ifrån Aspeboda förbi Ornäs och bort till Brun Bengtsson på Sätra, som war hans swåger och Konung Christierns fogde i orten. När Arendts hustru, Barbro Stigsdotter af slägten Swinhufwud, såg sin man rida den wägen, förstod hon hans mening och fattade det beslut att frälsa den wackra unga främlingen. Det säges af somliga, att hon på något sätt war Gustaf närskyld, eller hans moster; men en annan sägen är, att hon hade afsky för mannens falskhet och af Gustafs ädla skick och anseende blifwit bewekt att rädda honom. Skyndade så att gifwa den trogna drängen Jakob befallning att genast förespänna en häst och hålla med sådan bakom byggningen. Snart såg hon Fogden Brun och Arendt komma med tjugo man att gripa Gustaf; men hon hade hastigt wäckt honom och upptäckt den för hand warande faran samt bad honom resa till Herr Joen i Swärdsjö, der han kunde wänta goda råd och bistånd. Förde honom sedan till ett hemligt, utbygdt rum och stöpte honom ned med ett lång-handkläde, hwarpå han kastade sig i sådan, och Jakob for hastelizen fram öfwer sjön Runn, såsom hans matmoder honom tillsagt hade, till Korsnäs- och Sandwiks-hytterna. Då war afton inne, och Jakob hittade icke wägen längre. Gustaf wille stiga in i Korsnäs-hytten att fråga sin led; men, wid det han upplät dörren,

igenkände han en af Christierns medhållare och drog sig ofvan tillbaka samt gick in i Sandwiks-hyttan, der han fick en smältare till följeslagare ett stycke wägs, utwisandes den wäg, han borde taga. När smältaren skulle wända tillbaka, gaf Gustaf honom en Silfwerdart, sägande: «Om Gud wandrer mig hjelpande, så kom till mig, då skall jag mål betala dig!» Som natten war för handen, gick Gustaf in i den by, som heter Bengtsheden, och tog härberge i Åkersgården. Bondhustrun, sittande wid ett korfströg, sade till honom: «Wågkarl (det är: wandringsman), gör mig några korfstickor, medan du har intet annat att göra!» — Men han swarade: «Inte kan jag göra edra pölsepinnar.» — Der hwilade han öfwer natten och kom följande morgonen till Swärdsjö.

Till åminnelse af den namnkunniga fridlösa flyktingen underhålles ännu den gamla byggnaden på Ornäs med loftet och fataburen samt den gamla fången, deri han sof, då Barbro Stigsdotter wäckte honom. Sängar med höga gaflar, som liknade densamma, kallades sedan Gustawianska fängar. I rummet wisas ock hans bild, föreställande honom som han då war, samt ett gammalt meßingsur, det han nyttjat; ty i den tiden woro ficktur mycket sällsynta. Der förwaras ock åtskilliga andra saker, hörande till den härbonad, han sedan bar i befrielsekriget, såsom pantsar, bäge eller armborst, harneſk, ringkrage och handskar, allt utaf jern, samt förfilfrade sporrar. Det säges, att Barbro Stigsdotter från den dagen, hon räddade Gustaf, aldrig fick komma för sin mans ögon; men om nätterna sofwo de dock tillsammans i en säng, sålunda gjord, att den gick igenom wäggen, så att de i hwar sitt rum hade ingång till sängen. Till gården Ornäs, som ligger på en wacker udde i Runn-sjön, wallfärda många, såsom till en helig ort, att skåda deßa minnen efter en af Sweriges största hjeltar och Konungar.

5. Om Gustaf Eriksons wistande i Swärdsjö och Jsala samt flykten till Kårtwik och Mora.

Stallbrödraskap och wänskap, knutna under studenttiden

i de unga åren, plägar blifwa starkare än de närmaste skyldskapsband. Herr Joen, socknepreſt uti Swärdsjö, hade sålunda under studentåren i Uppsala blifwit Gustafs wän, ty sådana hade han förbundit sig många, emedan, ändock han war storättad och på den tiden rik, såsom en Fursteson, han städse höll sig jemngod med sina kamrater och war trofast och redlig i sin wänskap. Men Gustaf hade blifwit warsam och gick först till drängarne på logen i Swärdsjö prestgård samt hjelpte dem att tröska, under det han af dem utforskade Herr Joens nuwarande tänkesätt. Då han förnummit, att han war god Swensk, gick han frimodigt in till sin gamla wän och blef hjerteligen och wäl undfängen. I åtta dagar förblefwo de tillsammans i förtroliga samtal om medlen och tiden till fäderneslandets befrielse. Men imellertid hade fogden Brun och Herr Arendt på Ornäs kungjort Gustafs wistelse i Dalarna, så att spejare drogo i stora flockar kring landet och foro efter att gripa honom. Wakter woro ock wid alla paß och broar utställda, att han ingenstädes undankomma skulle. En gång tilldrog sig, att Herr Joens hushållerska kom in en morgon och såg med förundran, huruledes, när den främmande drängen stod och twättade sig, husbonden med mycken wördnad höll handklädet åt honom. Då hon frågade honom, hwi han så gjorde, märkte han, att han deruti owisligen handlat, och swarade: «Det kommer eder intet wid.» Men, när efterspaningarne blefwo allt wådligare för Gustafs lif, sände hans wän honom affides till Swen i Isala, som war Djurkarl, eller Krono-skött, i samma socken. Knappt war Gustaf wäl inkommen i stugan, der han stod och wärmde sig wid bakugnen, deri hustrun gräddade bröd, så kommo fogdens utsände in i stugan. När hustrun det märkte, wände hon sig om till Gustaf och slog honom med gresslan eller kakspaden öfwer ryggen, sägandes: «Hwad står du och gapar efter på främmande, likasom du aldrig sett folk förr; packa dig ut på logen och tröska!» — Gustaf ställde sig dum och lydig, gick ut på logen och tröskade med sin slaga bland de andra. Således kunde fogdens män aldrig tro, att den slagna drängen war just den, de sökte. Ännu står densamma ladan qwar,

sist vunnit tvolongsfaldigd gångar, och underhöllos Gustaf Eriksson till åminnelse.

Sven i Isala, — så må den hederliga Svenska mannen kallas, ändock han i chrönikorna kallas Sven Elfsson, eller Algutsson; men sägen är i bygden och bland hans efterkommande, att hans fader hetat Nils, — var i stort bekymmer för Gustafs lif och trygghet, emedan höfmästaremen på Westerås slott hade utsändt krigsfolk att efterspå den flyktige, så att nu alla wägar hwimlade af Konung Christierns skottar. Men den heder war ännu bland Swenska folket, att, om en främmande gäst kom uti ett hus och anförtrodde sig i husbrottens wärn, förswarade han honom med lif och blod. Det war nu kändt öfwer allt i Dalarna, att «Sven i Isa Erfsson», — så kallade de honom, — war kommen dit upp i deras bygd och hade sig betrott åt deras förswar; derför de skulle han ega grud och trygghet såsom alla Dalkarlars gäst, och ingen mer än Arendt i Ornäs fanns så äreförgäten, att han för Christierns guld och penningar wille honom förråda.

I sådan ofredstid ovvades Dalfolket mycket af infallande Norrmän och Danskar ifrån Norska gränsen. Wid början af detta året föll ett parti Jutar och Norrmän, några hundrade man starka, genom Westerdalarna in uti Wänjans socken. När sådan ofrid å färde war, ringdes alltid med stora klocken i Mora, då mycket folk ur bygderna samlades till inbördes försvar; och war sådan sägen i Norge, den de hemkommande kringspridde: «I Mora, i Siljans-dalen, är en stäre stor klocke. När de i krigstider ringe i den, så warda fjorton tusende waraktige stridsmän tillhopakallade.» Så skedde ock den gången: En Malungsbo sändes på skidor med bud till Mora och budade, att fienden war i anmarsch. Der ringdes i stora klockan, och snart stod en lisen krigshär af Dalkarlar wid Skottmyran, icke långt ifrån Kerrikbo, der Danskarne tagit nattläger. Sedan Danskarne sjelfwa förtärt det lilla matförråd, bönderna hade, ställde de sina hästar på lagarna samt nedhöggo bogbalkarna, så att de kunde icke sjelfwe begifwet. En lagr, som i sednare tider omhyggdes, wisade ännu märken af sådan öfwerfan. En erfaren och stridsvan Dal-

[illegible] Krigsfolkens med de förståndigaste, och blef så efteråt sadt wid den rådplägningen, att de icke skulle anfalla fienderne i Kettilbo, der de hade skydd af husen uppe på näset och lätt kunde nedskjuta dem, som måste anfalla nedifrån sjön på isen, utan der de nu sutto wid Fätisbjärs-berget, der wägen giordes trång utaf en backe på andra sidan. Der höggo de en bråta och gömde sig i skogen. Fienden lagade sig från Kettilbo, innan ännu war wäl morgon, ämnandes sig att tidigt hinna fram till Mora kyrka, ingen folk war i rörelse. Deras wäg låg förbi Skottmyran och berget, der Dalkarlarne lågo. När Danskarne kommo till förhuggningen, tänkte de, att det war windfällen, och började hugga upp träden, som lågo öfwer wägen. Då hofwo Dalkarlarne upp ett anskri och fältrop. En Dansk sade då, skämtande: «Så, Gud åre de Swenske skater bittida wakne!» — I stället för swar hwen det i luften ifrån de Swenskas stålbågar ett regn af Dalpilar, så att många Danskar stupade, och efter en kort strid togo de öfriga till flykten öfwer sjön, det fortaste de kunde. Men en, som hade fått en pil i ryggen, kom fram till Kettilbo ladar, der en ensam qwinna stod och tröskade på den säd, som efter hästarna låg qwar på logen. Dansken sade: «Smucke mor, drag denne pil ud af min rygg!» — «Ja,» swarade qwinnan, som ännu war wred öfwer den skada, de tillfogat det fattiga folket i byn, — «wänd dig om, så skall jag hjelpa dig!» Då wände han sig om, men hon slog med slagbulten, den hon höll på att tröska med, pilen så till, att han for midt igenom bröstet, och blef det mannens bane. På Wimmo-hed nära derintill wisas af folket stället, der Jutarne blifwit begrafna.

Men trognast ibland de trogna war Sweu i Isala. När han icke trodde sig längre kunna trygga sin gäst för hans förföljares efterspaningar, wille hon föra honom högre upp i skogarna till en säkrare wistelseort. I Marnäs by i Leksand bodde twänne bröder, Maths och Pehr Olofsson, dem han kände för redliga Swenskar. Dit war wäl stora wägen bewakad wid alla grindar och broar utaf Konung Christierns wakthnektar; men Gud ger alltid troheten wishet fram-

för trolösheten: Swen i Isala kände wägar öfwer skog och sjö, och med ett halmlaß, deruti han bäddadt in den fridlöse Gustaf, begaf han sig på den farliga färden, som ewärdeligen honom till ära förtäljas skall. Bådas lif war i fara, emedan hela den orten war full af de Danska fogdarnes utsände, och Swen hade icke långt hunnit, när en flock fiender omringade hans halmlaß. Belöningen för den, som utlemnade Gustaf, war fördubblad. Med en enda wink till wakten, att den fridlöse låg der i laßet, kunde den fattiga djurkarlen hafwa blifwit en riker man; men, derest han dolde sin hemlighet, och Danskarne upptäckte den, så war han dödens. Men hwarken guld eller lifsfara förändrar ett troget Swenskt hjerta. Swen stod der trygg och såg dem med ett spjut genomstinga halmlaßet. En högre magt styrde det så, att Gustaf träffades allenast i benet, och spjutet gick lätt in i laßet, hwarefter knektarne redo sin färde. Då märkte Swen, att blod började drypa under halmskrindan, och skulle detta snart hafwa röjt honom, i händelse af nytt besök eller falska menniskors möte; derföre skar han sin häst i foten der, som kallas kråkan, med en knif så, att blod gick ut af såret, hwarmed han tyckte sig bäst undgå alla mißtankar om rätta förhållandet. Till ett minne häraf kallas ännu i dag allmänneligen Swärdsjöboarne Kråkor, emedan Swen i Isala, som skar hästen i kråkan, war en Swärdsjökarl. När Swen ändteligen kom fram till Marnäs by och anförtrott de twå bröderna sitt dyrbara laß, tackade han Gud, som främjat hans goda uppsåt, och tog af Gustaf ett kärleksfullt farwäl. Han fick sedan en wacker kronopark i belöning, och hans loga står ännu qwar med gammal inskrift, ristad i wäggen: «Här har Kung Gösta tröskat.» Wid ladan har i en sednare tid Konung Gustaf den Tredje låtit rista en kostbar minnessten om deßa händelser. Stenen wittrar wäl en gång, och ladan multnar; men den dygdiges «minne, det blifwer». —

På Swärdsjö kyrkotak lysa twänne stora förgyllda kronor: den ena har Konung Gustaf låtit derstädes uppsätta till ett äreminne af den trohet, honom i Swärdsjö weder-

farits; den andra år skänkt den socknen till hedrr af Drottning Christina.

Bröderna Maths och Pehr wakade troget för Gustafs trygghet; men Danska spejare började wisa sig, och ingen säkerhet war längre i byn.

I Leksands skogar flyter Ljungsö-ån. Wid ett ställe på deß strand fanns en ofantligt stor tall omkullfallen och öfwerskyggde ett rum, der Gustaf i tre dagar måste sig fördölja, och Marnäsboarne buro till honom mat. Ett sådant windfallet träd kallas der i bygden en låga, och stället wid ån, der Gustaf gömde sig, kallas troligen härutaf Mårbo-låga.

Men tiden tycktes Gustaf wara inne att tala med folket om rikets befrielse, eller att fly ur landet. Sista natten på denna ort tillbragte han på en kulle, liggande midt uti en widsträckt, slät myra. En stor Fura med nedhängande grenar skuggade hans kalla nattläger på kullen, som derefter utaf landtfolket kallas Kungshögen. Öfwer Fäbodsjön, Onsjön och Jungarn förbi Ficköarna och Undsättholmen tog han sin led till Rättwiks socken och nedra Gärdsjö-byn, der han, i en källare gömd, låg till Söndagen, då han uppträdde på kyrkowallen och talade till den församlade menigheten om Stockholms blodbad och Christierns framfärd genom landet, samt om Sturens Enkas och hennes moders grufweliga medfart; påminnandes dem deras fäders exempel i Engelbrechts och Sturarnes dagar. Med stor beström̈ning åhörde allmogen allt detta; men, när han manade dem till wapen att befria fäderneslandet från deß betryck, swarade folket endrägteligen, att de wäl wille hämnas fiendens swek och funno rikets tillstånd wådeligt, men kunde ensamme intet besluta, utan måste först höra, huru de i grannsocknarna sinnade woro. Härmed war Gustaf nöjd för den gången, och märkande, huru Dalkarlarne städse gjorde hans förföljare motstånd, begaf han sig tryggare på wäg till Mora, och sockenpresten Herr Jakob tog honom derstädes wäl emot.

6. Om wistander i Mora och flykten till Sälens by.

En underfogde, Nils Westgöte benämd, hade giftwit

sig upp i Dalarna, sjelf icke annat förmodandes, än att han nog, när så gjordes behof, skulle få manskap deruppe sig till biträde, att fånga Herr Gustaf. Men Rasmus Juto, en Dansk man, som tjent under Sten Sture och nu war gift och bosatt i Dalarna samt höll Gustaf mycket kär sedan kriget, kom oförwarandes till länsmansgården i Mora och slog Nils ihjäl. En annan tid hade till Rättwik en stock, wid etthundrade man, kommit att söka den fridlöse; med dem war Thord i Ridstad och Otte i Holm. Men några Dalkarlar hade sett dem komma uppföre sjön åkandes till Rättwik och började klämta med klockorna, det de kommande icke hörde, emedan winden war sunnan och låg upp åt socknarna. Detuf samlades Rättwiksboarne omkring prestgården wäl bewäpnade och slogo många ihjäl; men en del flydde upp i kyrktornet, der många Dalpilar länge suttit till ett minne, och hade ingen der kommit undan, om de icke dagtingat och lofwat Gustaf frid och trygghet.

Dock kunde han icke wara säker i Mora prestgård, utan måste begifwa sig afsides till Utmelands by; der Tomt Maths Larssons hustru gömde honom i en källare. Det töfwade icke, att Danska fogdarnes utsände kommo och sökte efter honom; men hustrun, som nu höll på att brygga Julölet, hade satt ett stort wörtkar öfwer källarluckan, och ställde hon sig alldeles okunnig om den mannen, de efterspanade. Sålunda upphöll han sig i Mora öfwer Julen, tilldeß en utaf helgedagarna han framträdde, just när Morakarlarne gingo ut kyrkan, och talade till dem, stående på en kulle, som nu är ihopsjunken och kallas Klockgropen. En annan sägen är der i bygden, att rummet, derifrån Gustaf talat till folket, war der, som nu kallas Badstufwubacken wid en gren af älfwen, som kommer ifrån Orsa-sjön. Gustaf talade med hög och wälljudande röst, så att det wäl hördes öfwer all menigheten. Huru hans ord föllo, kan ingen nu uppteckna; men han bad dem komma ihog sina förfäders kärlek till frihet och fädernesland, samt huru de fäktat wid Engelbrechts och Sturarnes sida. Derefter omtalade han sin egen fridlöshet och förlust af fader och wänner i det stora blodbadet samt Konung

Christierns grymhet emot Sturens Enka och Barn. Då uppstod ett stort gny bland folket; somliga fällde tårar, och förnämliga wredgades och wille genast gripa till wapen. Men många utaf Christierns medhållare talade emot och sade, att blodbadet gällde Herrarne, men icke bönderna, samt påminte, huru frikostig Konungen warit på sill och salt. Häraf blefwo många twehogsne och rådde honom att begifwa sig på säkrare ort, ändock de wisserligen allestädes wille gifwa honom försmar och göra honom bistånd.

Sägner och minnesmärken efter Gustaf Eriksson wistande i denna bygd äro: en bro wid Morkarleby, der han öfwer en natt gömt sig undan sina förföljare; Gustafs källa wid Trollbo i Garpenberg, ur hwilken han druckit under sin flykt, och Jutholmen samt jordhögarne wid Mora, der Danskarne blefwo slagna och begrafna.

Föga glad war Gustaf, når han den gången skiljdes från folksamlingen, och tyckte han sig nu icke annat råd hafwa, än att begifwa sig in åt Norrige, öfwergifwandes fäderneslandet. Så irrade han bedröfwad allt högre upp i de snöbäckta skogarna genom Oxbergs och Ewertsbergs capellag till Lima, tilldeß han såg framför sig de Norska fjellen. Både utaf hunger och köld led Gustaf mycket under den färden. I Lima kyrka biwistade han gudstjensten, och wisserligen klagade han der inför Gud sin nöd uti fromma böner. Och Herren bönhörde honom, såsom i det följande skall förtälias. Han talade till folket på kyrkowallen i Lima och tog sedan natquarter uti en by, som het Storjonsbol, derifrån han kom till Sälens by, den sista byn emot Norge.

7. Huruledes Gustaf Eriksson tillbakakallas till Mora och böerjar bewäpna folket (1521).

I de Swenska skogarna upphöllo sig den tiden många män, som för det motstånd, de gjort Konung Christiern och de Danska fogdarne, woro fridlöse från hem och gårdar. Nås de spordo om Gustafs flykt till Dalarna, begäfwo de sig dit uppåt, att söka honom. Ett ibland dessa, Laech Olofs-

son benämd, war en erfaren och god krigsman, som i Sturens här gjort sig namnkunnig. Han kom till Mora strax efter Nyåret och höll stämma med allmogen, der han gjorde en sannfärdig beskrifning om tyrannens grymma framfart i Stockholm efter kröningen, samt huruledes han nu, tilldeß han ride skulle sin allrikes gata, lätit uppresa galgar i alla landsorter att straffa dem, som hållit med Sturarne, och wore snart dit upp i Dalarna till förwäntandes; häraf började folket fatta farhoga, det mycket blod åfwen hos dem kunde komma att flyta för deras trohet-skull. Och, när han tillika sade dem, att stora kostgårder skulle inom få dagar påbjudas för Konungen och hans folk, ångrade dem, att de släppt Gustaf Eriksson ifrån sig. När Lars Olofsson än ytterligare sade dem, att just den fridlöse Gustaf war den, som bäst skickad wore att bliswa deras höfwidsman, uppstod en gammal man och sade, att han alltid gifwit akt deruppå, att, hwar gång Gustaf kommit och talat till dem, hade «det blåsit friskt Nordanwind». Det styrkte folket i deß beslut att kalla honom tillbaka, emedan en tro är bland menige man, att lyckligt förebud är i allt förehafwande, om det begynnes i Nordanwind, och lyckosamt allt, som kommer nordan ifrån in i gården.

Riddersmannen Joen Michaelsson till Nederby af Trögden war ock en af de män, som kommit upp i Dalarne att söka Gustaf. Han wißte än mera till att förtälja om Konung Christierns grymhet och alla dem, han så troslöst swikit hade till lif och gods, samt huruledes en stor del af Sten Sture wänner nu uppehöllo sig på skogarna, emedan de icke wille gifwa sig under de Danskas wälde, förwäntandes, att Försynen åter en Swensk man skulle komma låta till konungadömet. Twänne goda skidlöpare, Engelbrecht och Lars i Kettilbo, utsändes då till att, om sig göra lät, upphinna Gustaf Eriksson på wägen och förtälja honom deras fasta uppsåt att wäpna sig och wåga lif och gods för fädernesländet, om han wille komma tillbaka ned till Mora och bliswa deras höfwidsman. I Såleus by hunno de utskickade honom, och med glädt mod wände han sina ögon och sina förhoppningar åter mot fädernesländet samt begaf sig ge-

fast på wäg med sändemännen tillbaka ned till Mora, der han med fröjd och huldhetsed utaf det samlade folket blef till deras höfwidsman tagen.

Ur skogarna framkommo, såsom tillförne omtaladt är, både Swenska hofmän och andra i de fordna krigen wäl beprófwade män till den krigshär, som nu samlades under Gustafs banér i Dalarna, och biträdde honom att inöfwa krigsfolket i allahanda rörelser, såsom att sluta och öppna leder och att göra genombrytningar genom den ena fylkingen med den andra, så att de wid skjutande icke skulle hindra hwarandra. Äfwenledes gaf han dem längre spjut, att dermed fiendens ryteri bättre afhållas skulle, samt lärde dem att gifwa Dalpilarna en bättre skapnad med mindre hyllingar och kortare spetsar. Beredde sig sålunda till den strid för fäderneslandets frihet, han härefter, såsom fordom Engelbrecht Engelbrechtsson, sinnad war att begynna.

8. Om frihetskrigets begynnelse. Slaget wid Brunbäcksåsen (1521).

I Fastelagstiden drog Herr Gustaf första gången ut med sin här wid ett tusende man stark upp till Stora Kopparberget, der han tog bergsfogden med några andra, som höllo sig till Konung Christiern, tillfånga; men ingen hämd wille han utaf sina motståndare utkräfwa med onödig blodsutgjutelse. Det säges, att Måns Nilsson på Aspeboda, den hederliga Swenska mannen, som styrkte Arendt på Ornäs att lemna Gustaf i fred, sägande: «Han frie sig sjelf, om han kan», — war bergsfogde den tiden. Om honom är den minnesrika sägen i bygden, att han sedan, såsom delaktig i Klockefejden, ädragit sig Konung Gustafs wrede och utaf fruktan flytt till skogs och inneslutit sig i en mila, eller jordhåla, wid sin gård Skinnarbo, som nu kallas Mygård, så att ingen wiste, hwar han war; men de, som efterspanade honom, följde slutligen hans trogna hund i spåren, som uppwädras husbonden, och funno honom. Det stället, der han sig undangömde, utwisas ännu i dag af landtfolket.

Sedan tog Gustaf allt det gods, han fann hos de Danska krämare, som der på Fahlan, eller den stora slättmarken wid Kopparberget, hade sina bodar. Allt kläde, han der fann, gaf han sitt folk till kläder; af allt silke gjordes fanor; allt sidentyg behöll han för sig sjelf; med det silfwer och penningar, han der fann, aflönade han sina krigsmän; men, hwad der eljest war utaf kramgods, humla, sill och salt, gaf han Dalfolket till delnings. Afrad och konungaskatt bar han ock upp utaf alla kringliggande härader och wände så tillbaka till Dalarna, att sin krigsmagt än ytterligare förstärka.

Bergsmännen deromkring Fahlan, hwaraf sedan staden Fahlun blifwit, hafwa allt utaf ålder warit ett godt och sjelfständigt folk, hos hwilket Gustaf sporde redlig kärlek till frihet och fädernesland. Han kom derföre snart andra resan dit och biwistade gudstjensten i capellet. Men, när tidegärden ute war, talade han till folket på kyrkowallen, såsom han i Rättwik och Mora talat hade, uppmanande dem att bistå honom till fäderneslandets frälsning. När han slutade, gåfwo de med uppräckta händer sitt bifall tillkänna och tillsade honom trohet och lydnad. Sedan den sed att slå bifall å sköld med swärd upphörde med Christendomen, betecknades bifall och glädje utaf en tilltalad menighet med utsträckt hand mot himmelen, hwadan talesättet «taga emot med uppräckta händer» kommit. Bergsmännen lemnade honom då till utförande af frihetskriget, både manskap och penningar. De sände ock bref till Helsingeland, att göra gemensam sak emot förtryckaren. Med samma sändemän skref Gustaf sjelf dem till; men Ärchebiskop Gustaf Trolle och hans fader Upplands-Lagmannen Erik Trolle på Ekholmen hade wid samma tid skrifwit Helsingarne till en förmaning, att icke låta sig från sin lagkrönta Konung förleda, så att, när menigheten i den ena församlingen kallades att höra Gustaf Eriksons bref, upplästes Trolle-brefwen i den andra.

En hugfull och namnkunnig bergsman het Peder Swensson i Wibberboda. Honom satte Gustaf till höfwidsman öfwer den del af sin här, han lemnade dem, som i Dalarna och Bergslagen bodde, till wärn och förswar, och

drog sjelf med den andra delen in i Helsingeland och höll i Norrala kungsgård stämma med allmogen. Men Helsingarne äro ett slugt och försigtigt folk, som gerna först mille se, på hwilkens sida lyckan sig wända skulle, och tänkte de sedan med densamma hålla. De beddes derföre ödmjukeligen af honom tid att betänka detta migtiga ärende. Willigare woro Gefleboarne och Gestrikarne att gå honom tillhanda och tillsade honom tjenst och lydnad. Der kommo många redliga Swenska män, som för Konung Christiern fridlösa woro, och bland dem förnämligast den förut omtalade Peder Fredag, att tillsäga honom sin tjenst och sitt deltagande i frihetsstriden.

Olof Bonde war en utaf Gustafs fält-öfwerstar, som med en flock af hans män drog omkring i Linde och Nora Bergslag samt i Nerike och Westmanland, att gifwa folket kunskap om Gustaf Eriksons uppsåt och låta dem hylla honom. Men hastigt spordes, att Konung Christierns tillhängare, med Gustaf Trolle, Jöns Bellenack och Didrik Slaghök till höfwidsmän, woro med stor krigsmagt på wäg till Dalarna att taga hämd på Gustafs wänner och göra på deras förhoppningar en plötslig ända. Då satte Olof Bonde en god örligsman wid namn Peder Ugla öfwer det krigsfolk, han i Nerike hade, och skyndade sjelf allt hwad han kunde att förena sig med Peder Swensson uppe i Dalarna, fienden till mötes. Hastigt samlade de Dalahären och hunno ner till Brunbäcks färja, inan fienden hann komma öfwer Dalälfwen. På Westmannasidan stodo Danskarne, men Swenska hären på Dalastranden. Hwaßa woro de blickar, Dalkarlarne sände sina förföljare, men ändock hwaßare Dalpilarne, som snart började hwina kring Danskarnes öron, så att de måste förfoga sig från stranden längre ned åt älfwen till Björkarsbo och Carlsbo byar. Det förtäljes, att den Danska Jöns Bellenack tillsport en Swensk man, som war i hans följe: «Huru många waraktiga män kunna wäl uppsättas i denna landsändan ofwan Långheden?» — Han swarade: «Wäl tjugotusende; ty de äro stridbara män, de gamla så wäl som de unga.» — «Men huru hafwa de tillgång till underhåll och spis-

ning?» — «Jo,» swarade mannen, «de äro wid ringa kräslighet wane och pläga mesta delen intet annat dricka än watten, och, hafwa de icke säd till bröd, så äta de barkebröd.» — Förskräckt öfwer detta besked, sade Bellenack: Ett folk, som äter barken af trä och dricker watten, kan sjelfwa Janen icke twinga, än mindre någon man; låter oß rätt hastigt draga hädan! —

Men höfwidsmannen Peder Swensson i Wibberboda wille gifwa Danskarne ett waraktigt minne utaf deras sammanträffande den gången och drog om natten med en del af Dalahären en mil ned med älfwen till Utsunda färjestad i Folkärna. Der gick han öfwer älfwen wid samma tid som Herr Olof Bonde med de qwarblifna tågade öfwer Brunbäcks-färjan, och öfwerkommo de så fienden på twå sidor, när han wille bryta upp om morgonen, hwarwid en hård strid uppstod, deri Danskarne ledo ett stort manfall, så att en del störtade sig i älfwen, och de öfriga togo flykten öfwer Sonnbohed in åt Westmanland. Dalkarlarne fingo från den dagen friskare mod, och, när folket i bygden sjöng wisan om Brunbäcks slag:

Brunbäcka älf är wäl djup, också bred. (Faliwilom)
Der sänkte de så många Jutar ned. (Faliwiliwiliwom)
Så kördes de Danska ur Swerige. (Faliwilom)

så wäcktes lust till stridsäran i mången ung Dalkarls bröst, och Gustafs här wexte wid denna tiden till femtontusende man. Wid Brunbäck wet landtfolket ännu i denna dag att ut wisa för främmande wandringsman, hwar slaget stod, som sedan kallades Pilkriget, deraf att de goda pilar, Kon ung Gustaf lärde sina Dalkarlar smida, gjorde den bästa tjensten den dagen, och hafwa i sednare tider många sådana de wid åbräddarna blifwit hittade i jorden. Den allmänna Dal wisan om Konung Gösta och Pilkriget sjunges i Wärjansbygden sålunda:

De Dalkarlar skynda så fort i sitt lopp
Allt neder till Tuna hed;

Större nu war Dalkarlarnes tropp,
An Göfta kunde öfwerse.

Der rasta de något, men fara sen fort
Med ifwer och fullsintan hog,
Att komma ju förr till samma ört,
Der hopen af Jutarne låg.

Dalkarlarne hinna till Brunnabäck fram,
Der fingo de Jutär i syn,
Och flera Dalpilar i luften der samm,
An hagiet nedfaller ur skyn.

Dalkarlarne började skjuta allt mer:
De skjuta alla som en man;
Tjockare röko Dalpilar der ner,
An sanden på sjöastrand.

Så körde de Jutar i Brunnabäcks-älf,
Att wattnet det porlade om;
De förjde deröfwer, att Christiern sjelf
Han ej der tillika omkom.

Så togo de Jutar alla till flykt
Och höllo slikt ömkeligt qwäd':
«Hin må mera dricka det porsöl de bryggt
«I smidjan wid Dalkarla städ.» —

När Gustaf Eriksson kom tillbaka från Helsingefärden och war i Husaby kloster, fick han tidender om Brunbäcks slag. Derifrån kom han till Hedemora och upprättade der en myntkammare, der hans första mynt slogs, som kallades klippingar, med en mans bild på ena sidan och på den andra twå Dalpilar. Häraf kallades den ena sidan på myntet, för liknelsen skull, Klafwe, och andra sidan, såsom ock på korten deßa korslagda pilar föreställas, Klöfwer.

9. Sägner om några märkeliga orter och namnkunniga män i frihetskriget.

Anders Pedersson het en Dansk man, som bodde

på Strö gård wid Köping i Westmanland. Han war både en god örligsman och sin Konung och sitt fäderneland trogen. När Olof Bonde war upp till Brunbäck dragen och hade lemnat en flock af Dalkarlar och Westmänner under Peder Ugla, såsom förbemäldt är, kom Danska fogden Herr Anders med sitt folk och höll ett slag wid Köping, der Danskarne utaf den Swenska Uglan blefwo med mycken manhom emotagne och slagne på flykten. Men, när de woro wäl jagade genom staden, och afton war för handen, gåfwo sig de Swenska till säkerhet, gingo in i ölhusen, dobblade och drucko, togo sedan öltunnor med sig upp på åsen, der de upptände trehundrade eldar, lågrade sig deromkring, sjöngo och drucko, tilldeß de lågo der insomnade kring de slocknade eldarna. Peder Ugla war en tapper man, men föga försigtig. Han sof «i lakanfång», i Köping, den sista sömnen. Anders till Strö lade sig icke att sofwa efter sitt folks nederlag, utan red till Westerås, fick sig der af höfwidsmannen på slottet en flock raska ryttare och kom wid midnatt med dem till Köping, slog Peder Ugla ihjäl och de män, som sofwo med honom nere i staden. Gick sedan upp på Köpings å s, der Swenskarne i sömnen och ölruset ömkeligen mördades. Några år derefter slogo Westmanländska bönderna ihjäl Anders Jute på Strö och hämnades så sina landsmäns nederlag.

Romfartuna, det betyder Romfararens Tuna, eller boställe, är en namnkunnig ort från Medeltid. På en tafla, som der i kyrkan wisas, är afbildad en man i pilgrimshänder. Den föreställer Lars Romfararen, en helig man, som på sin pilgrimsfärd utaf fromma menniskor insamlade almosor till byggande af en kyrka i sin hembygd. När kyrkan war fullbordad, wille han åter färdas till Rom, att på denna heliga ort lofwa Gud, som uppehållit honom under den långa färden och låtit honom sitt fromma uppsåt fullborda. Det sällade sig flera följeslagare till honom på wandringen; men då tilldrog sig, att kalken i kyrkan saknades, och folket misstänkte någon af dem för helgaskånet. När Romfar (så kallas han gemenligen i folksägen) det hörde, och allmogen

samlat sig kring pilgrimerna, sade han: «Den man ibland oss, när hwilken det heliga kåril blifwer funnet, skall utan förskoning dödas wid närmaste träd.» Den brottslige hade då sintligt insmugit mässekalken i Romfars wägsäck, och led sålunda den oskyldige derstädes döden; men af hans blod uppsprang den klara källa, som nu kallas Romfarskällan, och sågo alla då, att han war oskyldig. I en kulle på prestgårdens äng wisas utaf landtfolket ännu hans graf. Om dessa sägner har en namnkunnig skaldinna der i bygden i wåra dagar diktat ett skönt qwäde, som sålunda begynnes:

Romfars Källa.

Legend.

I fordom tid, kring land och haf,
En Pilgrim drog från Norden;
Ett crucifix, en wandringsstaf
Hans rikdom war på jorden.
Han bad med tro, med ödmjuk dygd
Om guld, båd' när och fjerran:
En kyrka i sin fosterbygd
Han helga will åt Herran.

Ifrån Dalarna drog Gustaf Eriksson ned i Westmanland och kom till Romfartuna på Sanct Görans dag. Der fylkade han sin här i sex rotar och satte öfwer dem Lars Olofsson och Lars Eriksson till höfwidsmän, såsom erfarna krigsmän och i Sten Sture befrielsekrig redan wäl beprösade. Mängen ung man i denna bygd, som wille winna åra i striden för frihet och fädernesland, gaf sig här under Gustafs banér. Så drog han fram mot Westerås och kom tredje Söndagen efter Påska till Badelunda. Dagen derefter bjöd han sitt folk draga öfwer åsen inemot staden och lägra sig wid Sanct Olofs Capell, dock ingalunda anfalla fienden den dagen.

Didrik Slaghök satt på Westerås slott, sedan han tagit de Danska män tillfånga, som det förut innehade, och låtit dem halshugga der i klostergården, emedan de wägra-

se att till honom öfverlåta slottet. Hans höfmän gjorde sig mycket glada öfwer böndernas nederlag på Köpingsåsen och talade ofta smädeligen om de Swenska, sägande skrytsamt: «Om det i tre dagar regnade Dalkarlar ned ifrån himmelen, skulle de dem alla slå tillrygga.» — Innan wål Gustaf Eriksons här hunnit öfwer Balundsås, mötte Danskarne med full ifwer; men Swenskarne satte mot rytteriet, som häftigast anföll, sina goda lansar, mot hwilka både hästar och karlar genomstungna störtade till marken. De öfriga ryttarne wände hastigt om, och i förskräckelsen kastade de sig in med sina hästar på eget fotfolk, och åstadkom detta stor-oordning, så att fienden tog flykten åt staden, förföljd utaf Dalpilarna. Så snart Gustaf hörde, att slaget war börjadt, red han fram, der striden stod hetast, och många utaf hans män föllo wid hans sida. Lars Olofsson förföljde den förskräckta fienden längs åt Smedjegatan in till Lillån. Men Lasse Eriksson tog en genwäg åt Länggatan och kom fiendens läger wid torget i ryggen, så att de, som det bewaka skulle, flydde eller nederslogos, lemnandes alla fältstycken, lod och krut i segrarens händer. Det förbes alltsammans till Konungen, som då war i Sanct Ursilas Capell, nedan om åsen. Danskarne, förföljda, flydde somliga i sjön, somliga drunknade i ån, och många sökte räddning i klostret. Men Dalkarlarne och Bergsmännen gjorde sig säkra, satte sig i bistugorna och mjödhusen, sjungande och drickande. När Gustaf det sporde, kom han hastigt in i staden, fruktande att der förnyas kunde Köpingsleken, och gick förbenskull själf ned i källrarna och slog banden af winfaten och öltunnorna. Befallde ock sina män att göra sammaledes, sägande: «Jag ser heldre win och mjöd spillas på marken än mitt folks blod.»

Höfwidsman öfwer det Danska lägret på andra sidan om Lillån mot klostret war Knut Bengtsson på Ängsön, en stridbar och oförskräckt man, som war mycket ökänd af en ulfskinnskappa, den han bar öfwer skuldrorna. En dag, när han kom gående från slottet ned till lägret, skjöts honom från de Swenskas läger på andra sidan ett lod, som träffade

honom midt i pannan, så att han föll död ned i ån med sin ulfskinnspels.

En af Gustafs raskaste kämpar i frihetsstriden war Arwid Westgöte, som kommit till honom i Westerås, och, som han der sig mannerligen förhöll, blef han satt till höfwidsman för den flock, som sändes in i Östergötland till att intaga Stegeborg. Han wände folket i den landsändan från Konung Christiern till deltagande i befrielsekriget, och lyckades allt honom wäl. Under det han låg för slottet, kom Sewerin Norrby seglandes der in i wiken med femton skepp. När han såg de Swenskas låger, kom han med trehundrade ryttare i land och wille fördrifwa dem från borgen. Men, innan Herr Sewerin hann göra sig wäl redo, war Arwid Westgöte med sin lilla hop öfwer honom och slog honom på flykten, så att han måste med sin häst gifwa sig ut i hafwet det snaraste han kunde. Arwid Westgötes hop war wäl ringa; men en namnkunnig man af sin styrka och frimodighet, benämd Kalmare-Nils, och en hofman, Lilla Bengt kallad, gingo wäldeliga fram i striden. När Sewerin Norrby red undan ut i sjön, rände Lilla Bengt med sin häst häftigt efter honom och gaf honom fyra slag med sin stålbåga öfwer ryggen, då i rättan tid en båt kom från Danska skeppen och tog honom upp. När Sewerin wände sig om och såg den Lilla Bengt, prisade han honom för en berömlig krigsman, wopandes till honom: «Tio mans besoldning är sådan man wärd, och will jag dem gifwa dig, om du will mig tjena.» — Men Lilla Bengt war ärlig Swensk man, och sådana sälja icke för guld fäderneslandet. När sedan Berendt von Melen, Danska höfwidsmannen på Stegeborg, wid midwinterstid saknade undsättning på lifsmedel och folk, lemnade han fästet i Herr Arwids händer och gick sjelf i Gustafs tjenst. Derefter kom Sewerin Norrby mot Julen uppseglandes till Stegeborg med undsättning och wiste intet om slottets öfwergång. Arwid Westgöte tänkte då med list fånga Herr Sewerin, i det han ställde sig angelägen att hindra de Danska skeppen att löpa in wid Ettrasund. Med plats inkommen i sundet, utsände Sewerin fyra man i en båt med en hatt på en stång

gat gifwa folket på flottet tecken, att undsättningen war kommen. Men en Swensk man, okunnig om listen, fick nog hatten, då folket i båten märkte oråd och skyndade till Herr Sewerin med denna tidenden. Då gjordes de Danska wägen trång tillbaka genom sundet, och förlorade Norrby der ferhundrade man; men af de Swenska föllo endast trettio man.

I Uppsala war en Dansk man, wid namn Bengt Bjugg, fogde och förman för Ärchebiskopens huskarlar. Han fick spörja från Fjerdhundraland, att en af Gustafs män, Jöns Olofsson från Rebro i Tillberga, uppesitt bönderna i Simtuna och Thorstuna härader, att sedan med det folk, Lars Eriksson samlade i Trögden och Åsunda samt andra härader deromkring, gå till Uppsala. Då red han hasteligen med ett hundrade af Ärchebiskopens ryttare ned till Thorstuna, der han öfwerkom Jöns i en badstufwa och slog honom ihjäl. När Gustaf Eriksson det sporde, sände han Olof Eriksson i den oskicklige Jönsens ställe upp i Fjerdhundraland, och skulle sedan båda höfwidsmännerne mötas med sina rotar på Rymningen. Men, när Bjugg hade wunnit så lätt seger i Thorstuna, skyndade han till Enköping att låta Lars Eriksson, som der låg, så samma färd; men Laße war ingen Jöns, utan slog Bengt Bjugg på flykten, så att han war glad att komma undan till Uppsala.

Wid det gamla Ørefund, mellan Enköping och Uppsala, fordom en segelled in åt Fjerdhundraland, sträcker sig utmed Örsundaån den stora ängen Rymningen, der kringliggande socknar hafwa sina tegar. Namnkunnig har denna ängen blifwit af det stora fältläger, Gustaf Eriksson tappra krigshöfdingar Lars Olofsson och Lars Eriksson derstädes hade, när allmogen från häraderna Åsunda, Trögd, Hagunda och Lagunda hyllade honom och wäpnade sig för fädernesiandets räddning. Medan höfdingarne derstädes i lägret rådplägade med folket, kommo långsamt skridande ned öfwer ängen fyra swartklädda män: det sågs på deras wida kåpor, att de woro prester. Dem följde twänne borgersmän. Prestерna woro sända från Capitelmännen i Uppsala, men borg-

rarne från Borgmästaren, att wid kyrkans och den heliga E-
riks namn beswärja krigsmännerna, «att icke komma till Upp-
sala i deßa dagar, emedan den stora fridlysta högtiden skul-
le firas, då Sanct Eriks ben bäras mellan Gamla Uppsala
och Östra-Aros». Krigshöfdingarne swarade: «Det är ju så
tillbörligt, att Swenska män, och icke Danska eller utländska,
bära Sanct Eriks Skrin, och wille de göra det bästa i den sa-
ken, emedan de woro derföre nu komna, att de skulle hjelpa
dem en sådan gudelig sed att fullborda.» När detta kungjor-
des i staden, blefwo Capitelmännen särdeles bekymrade, eme-
dan de wisste sig icke mycket godt hafwa förtjent utaf det för-
tryckta landets hämnare. Men biskopsfogden ställde sig helt
frimodig, ändock ingen af de spejare, han utsändt, hade kom-
mit tillbaka. Ju mera fruktan och oro förspordes bland stads-
folket, desto mer förhäfde sig fogden, uti sitt öfwermod förak-
tandes de Swenska wapnen; och, att wisa, huru litet han
räddes för deras ankomst, anställde han för sina män ett gästa-
bud i biskopsträdgården, der de sutto för öppna portar och
nedtaget plank omkring dryckesborden, sjungande och drickande
till midnatten, då de småningom i ruset insomnade. Utanför
staden på gärdet wid Sanct Görans Capell stod en wakt:
klockan slog tu, när Swenskarne stilla framdragandes slogo
densamma ned, så att de obådade kringhwärfde biskopshuset,
dit alla tillgångar och gator stängdes med skanswerk, inan
det sofwande biskopsfolket wäcktes utaf swärden, som klungo
öfwer deras hufwuden. Från biskopshuset war en täckt gång
till domkyrkan. Genom den ärnade Bjugg med sitt folk
smyga sig ut och falla fienden i ryggen; men höfdingarne kun-
de förstå, det så war hans uppsåt, sköto derföre med fyrpi-
lar eld i gången, som war af trä, och itände den samt med
biskopshuset. Då sköt fogden eld i alla stadens hus kring bi-
skopsgården, och i den rörelse, deraf uppkom, satte han sig till
häst och red med sitt folk flyktande så fort han kunde till
Flötsund. Men Swenskarne märkte det snart och jagade
efter dem, så att största delen der på wägen blefwo nedlagda,
och Bengt Bjugg sjelf fick en pil längst in efter armpipan
allt intill armbågen, hwaraf han fick sin bane, när den i

Stockholm skulle uttagas. Emedan nu wåren war förhanden, hemförlofwade Gustaf bönderna till att sköta sina åkrar och kom sjelf tre weckor efter Erikshögtiden till Uppsala, der han gick upp i Capitlet och tilltalade Canikerna med hårda ord för den trolöshet, de städse ådagalagt mot Sweriges land och folk. Derefter sände han bref till Ärchebiskop Gustaf Trolle, som den tiden wistades hos Didrik Slaghök på Stockholms slott. När sändebudet begärde swar, sade Gustaf Trolle föraktteligt: «Tänker sjelf komma med swar på det brefwet.» — Skyndsamt rustade han sig och sitt folk, femhundrade ryttare och tretusende fotgängare, begifwande sig den wägen till Uppsala, som ligger förbi Danemarks kyrka. På skogen Långåsen i wägen mellan Märsta och Alsike hade Sigfrid Swart, en af Ärchebiskopens hofmän, gifwit sig ifrån hans folk, hastande till Uppsala det fortaste han kunde, och kom fram om aftonen, medan Gustaf satt med sina män till bords, bådandes honom fiendens snara ankomst. Men Gustaf gjorde sig så wiss, att Ärchebiskopen utaf hans bref skulle fatta ett bättre uppsåt mot fäderneslandet, att han icke gaf akt uppå hofmannens warning. Litet derefter kom en bonde, Hans i Örnagård benämd, förandes sexton hästar, dem biskopsfolket släppt i bete på hans ängar, wid paßen half mil från staden, der Ärchebiskopen lät sina män hwila sig öfwer natten. Wid samma tid kom den sände brefbäraren med samma underrättelser. Då märkte Gustaf Eriksson, att han hade för litet folk när sig, att göra Danskarne motstånd, så framt Trollen kom i fiendtligt sinne, stod derföre beredd både att stadna qwar och fly, när klockan sex om morgonen Gustaf Trolle med sitt folk kom dragandes mot staden förbi Danemarks sockenkyrka. Då satt Gustaf Eriksson reden till häst uppå sandåsen, der nu slottet bygdt är, skådandes ner öfwer wägen, der fienden kom anryckandes, och, märkande, att Danskarne kommo så manstarka, begaf han sig med sina män utur staden till skogen Nosten, tilldeß han kunde samla mera folk till sig ifrån häraderna. Men, när han wid Ladebyån, der nu kallas Låbywad, kom med sin häst midt i wadet, och hans fotfolk war mest öfwerkommet,

wände sig en af hans hofmän, som red honom närmast, och och fick se Ärchebiskopens ryttare till twåhundrade komma språngandes efter dem och kastade i häpenheten sålunda sin häst omkring, att han red omkull Gustafs häst, och war då Staffan Hendriksson, som förde de Danska ryttarne an, så nära, att de kunde hafwa tagit honom, der han låg omkull uti ån, om icke hans ryttare, som redo efter honom, wändt sig mot fienden, anfallande med den kraft, att de mäste tagn flykten tillbaka till Uppsala. Utwisande det ställe, der sådan farlighet hotade Sweriges räddare Gustaf Wasa, står såsom minneswärd en gyldene wase på den bro, som nu för tiden ligger öfwer det fordna Låby-wad. Den har wår nu regerande Hjelte-Konung, Carl Johan, stamfader för en ny konunga-ätt i Norden, låtit uppresa, stamfadren för de berömliga Wasa-Konungarne till åminnelse.

20. Om Ärchebiskop Gustaf Trolles återtåg till Stockholm och slaget wid Wärka-qwarnar (1521).

På Rymninge-ångar församlade Gustaf ifrån häraderna sina spridda män, beredande sig att göra Ärchebiskopen wägen trång i återfärden till Stockholm. Med allt det folk, han undwara kunde, lät han sina krigshöfdingar gå till Lindesunda-wärka, som nu heter Wärka-qwarnar, att fördölja sig der i skogen och derifrån anfalla Ärchebiskopen i wägen. Men Gustaf Trolles hofman, den förbemälde Staffan, wår lika försigtig och sin Herre trogen, som tapper och oförskräckt. Han red alltid ett stycke före till att efterspana, om någon farlighet war uti wägen. Sålunda war han ock nu förut kommen nära Wärka, då han märkte inanmätet af en oxe liggande ett stycke från wägen, deraf han förstå kunde, att Gustafs folk nyss slagtat ett nöte-creatur och icke kunde wara långt borta. Red fördenskull hasteligen tillbaka med denna underrättelse, och, då Gustaf Eriksson sjelf stångde för honom wägen tillbaka till Uppsala, togo de en annan led, skyndande på sina hästar allt hwad de förmådde mot Stockholm. Lars Olofsson kom dock snart efter sättandes och nödgade dem stadna, då en häftig strid uppstod med stort manfall bland de

Danska, som togo flykten i största oordning. Der stupade mesta delen af Biskopens folk, och han sjelf hade nära blifwit genomstungen af ett spjut, som Lars Eriksson sköt efter honom, om han icke lagt sig ned utefter hästens hals, då spjutet gick öfwer honom och in i en framför honom ridande hofmans sida. Wäl hunnen inom borgen, möttes Ärchebiskopen utaf Slaghök och Bellenack med hån och spott för denna ostridiga utförda förrättning.

Det stundade icke, att Gustaf sjelf kom ifrån Upsala och drog så med allt sitt folk till Stockholm, lägrande sig på Brunkeberg. Som han der red upp framför sin här, wisade han folket, hwar fyra stycken galgar stodo nedom berget, fullhängda med Swenska män. Alla förskräcktes wid denna syn och besinnade, huru klaganswärdt landets tillstånd wore under främmande herrawälde. Ett gny uppstod, och hämdekänslan upplågade i männernas bröst. Men Gustaf lät neder taga de dödas kroppar ur galgarna och befordra dem till greffwens hwila med en Christelig begängelse.

11. Om Riksföreståndare-walet i Wadstena (1521).

Swenska Folkets hyllning och kärlek hade nu Gustaf Eriksson wunnit. Danskarnes magt i landet minskades hwar dag, så att han icke miştröstade mer om fädernesländets räddning. Men presterna, som den tiden icke hade något annat fädernesland än Rom, woro honom till största delen emot, och ännu war deras magt stor i folkförsamligen. De äro doch, tänkte han, många utaf dem infödda Sweriges barn, och några måste kunna winnas för deß heliga sak. Blandt deßa wände Gustaf sina tankar på Biskop Hans Brask i Linköping.

Om denna mannen berättas, att den dagen, han sjöng sin första messa i Linköpings Domkyrka, gick ett förskräckeligt stormwäder öfwer landet, som sades wara ett förebud till hans oroliga och stormiga lefnad. Så säges i Biskops-minnen:

Då man skref 1513 den 8 Augusti för sann,
Sång han sin första meßa i domkyrkan.

Då war den dagen en sådan storm,
Mägta förfärlig och swåra gråm;
Skog och ax månde tillika affalla,
Höga byggningar den ena med den andra.

Gustaf hade sport om honom, att han war en i fäderneslandets häfder särdeles förfaren man samt på deras samlande mycken flit anwände, och hos de män, som med sådana omgå, tyckes ock kärlek till fäderneslandet wara att förmoda. Från Stockholm ned i Östergötland kom Gustaf nägra efter Midsommaren och besökte först lägret wid Stäkeborg, betackandes Arwid Westgöte, Kalmare-Nils och Lille Bengt samt allt folket för deras ädagalagda mandom i wapenskiftet med Sewerin Norrby. Derefter gick han till samtals med herr Arwid om Biskop Brask, samt huruledes han honom winna skulle. «Det skall blifwa en lätt sak, Herre!» swarade den hugfulla Westgöten. «Låt mig med mitt folk draga ned till Munkeboda, så är till att förmoda, det Biskopen skall taga wåra skäl och foga sig efter eder willja!» — Men Gustafs uppsåt war helt annorlunda i detta wigtiga ärende. Sände derföre bref med helsning och wänliga ord till Biskopen, bedjandes honom låta sig fäderneslandets befrielse från trämmande Herrars tyranni wara om hjertat, men hotade honom tillika med påhelsning af allwarsamma gäster i Munkeboda, om han icke wille öfwergifwa Danemark och Konung Christiern och lofwa honom trohet och bistånd. Ändock Munkeboda slott, som nu heter Norsholm, war wäl bestäst, med murar, graf och wallar, deraf minnesmärken ännu finnas, och mängen ung Swensk adelsman tjente honom i hans hof, swarade han Gustaf, efter önskan, på hans bref och kom i Skärkinds prestgård honom till möttes med alla sina hofmän. Der lofwade Biskopen honom med ed sin tro, huldhet och manskap, och många utaf hans män gingo der till befrielse-hären.

När detta sålunda war skedt, stämde Gustaf allt folket, som bodde Sunnanskogs, till en Herredag i Wadstena, dit ock landets myndigaste män från Småland, Öster-

och Westergötland komma Sanct Bartholomeidag, betygandes alla sin glädje öfver fäderneslandets befrielse. Till de strider, som ännu kunde återstå, lofwades bistånd och manskap. Der waldes endrägteligen Gustaf Eriksson till Riksföreståndare. Många wille ock den gången gifwa honom konunganamn och magt; men han ursäktade sig, betygandes, att han ingalunda för ärelystnad och konungamamn hade dragit sitt swärd, utan af harm att se fäderneslandets frihet och ära förtrampad af låga tyranner. När striden en gång blifwer wunnen, sade han, och till slut kämpad, så att ingen Dansk man mera har någon magt i landet, då blir det tid att wälja en inhemsk Konung.

Efter wäl uträttadt ärende sände Riksföreståndaren sina krigshöfdingar omkring att eröfra slotten i Götalandet, alldeles såsom i Engelbrechts tid; men han sjelf drog till Upplanden tillbaka igen.

12. Minnesmärken och sägner om några namnkunniga män och orter, från den tid Stockholm begynte belägras.

Till många små borgar eller hus hade Gustaf sitt belägringsfolk fördelat, bland hwilka äldst och namnkunnigast war Wikhus eller, såsom det af landtfolket kallades, Wikmur i Uppland. Fru Ramborg Israelsdotter hade på ett besynnerligt sätt låtit bygga detta hus, med elfwa wåningar såsom ett någorlunda bredt torn. Något spöklik höjde sig den gamla grå byggnaden på Mälarestranden, landtfolket gjorde kors framför sig, när de gingo der förbi, och sägner gå, att det fordom warit ett röfwarenäste. Egaren Knut Nilsson förswarade sig ett helt år på detta hus emot Gustaf Eriksons belägring. Sammaledes förswarade sig länge Knut Eriksson Sparre på Ängsö-hus. Deraf hade Gustaf mycken möda och kunde en tid icke med full styrka innesluta Stockholm, der Bellenack och Slaghök samt med Ärchebiskop Trolle trotsade hans magt.

Lägret på Brunkeberg måste Lars Eriksson för Danskarnes öfwermagt flytta till Rotebro, under det han wän-

tade förstärkning. Den oförskräckte Staffan, Ärchebiskopens hofman, som förut efterjagade Gustaf wid Låby-wad och frälste sin Herre Ärchebiskopen ur försåtet wid Lindesunda-Wärka, gjorde ännu en gång de Swenska mycken skada, i det han drog ut med en hop ur staden till Sollentuna kyrka, der han i en skogsbacke lät de flesta utaf sitt medfölje sig fördölja, under det han med några få man gjorde ett häftigt anlopp emot Swenskarnes läger wid Rotebro. Den tappre Lars Eriksson tog honom mannerligen emot, så att han hastigt tog flykten, ställandes sig såsom mycket förskräckt, hwaraf de Swenska förleddes att oförsigtigt honom förfölja förbi kyrkan. Då störtade hela styrkan, som låg i skogsbacken, fram de Swenska i ryggen, och uppstod der en hård strid med stor manspillan på de Swenskas sida.

Wid denna tiden började Helsingarne att hylla sig under Gustaf och sände honom manskap. En Tysk Riddare med sextio wål förfarna stridsmän kom äfwen till belägringshären, så att staden kunde på landsidan stängas från alla wägar och tillgångar. Derefter upprättade Riksföreståndaren twänne nya läger, ett wid Sätra gård i Botkyrka och ett wid en gård, som het Glie, der nu är Drottningholm, på Lofön. Små läger blefwo sedan upprättade på Munkliderne (nu Kungsholmen), Långholmen, Södermalm och Waldemarsön, som sedan kallades Djurgården, med flottbroar mellan dem alla, så att wid anfall utaf någon fiendtlig folket ifrån det ena lägret kunde komma det andra till undsättning.

Bland de förmän, som öfwer alla dessa läger sattes, blef Peder Fredag mest omtalad, som förde befallningen öfwer lägret wid Glie. Han kände grannt alla wägar och stigar i staden och kände dertill mycket folk, som kunde gifwa honom underrättelse om allt hwad derstädes förhänder hades. Således fick han en dag näst före Julen kunskap derom, att fienderna på Stockholms slott ämnade med ett tusende man storma hans läger på sjelfwa Julaftonen, skämtande sinsimellan, «att de wille komma och smaka på hans Ju-

le-tunna». Herr Peder Fredag war icke ängslig för denna Julslet, ändock han icke hade mer än fyra och ett halft hundrade man, och lagade sig till att emottaga sina gäster på bästa sätt. Han hade i sitt läger många goda hornblåsare. Utaf dem utställde han sexton på bergen och i lundarna rundt deromkring med befallning, att, når han lät blåsa upp i lägret, skulle ock de blåsa upp, hwar bäst det gaf genljud i bergen och skogarna. På Julafstonen seglade från Stockholms slott en hop jagter och skärbåtar med tusende wäl bonade Danska krigsmän om bord upp emot Lofön. Tillreds i sina wapen att börja den blodiga leken stod Fredag med sina män, och, når fienderna stigit ur sina båtar, började hornblåsarne i lägret på Lofön att blåsa, då de andra på bergen rundt omkring swarade dem och uppstämde ett muntert skall, så att Mäckeby-bergen, sjö och strand genljödo derutaf. Förfärade lyssnade Danskarne på deßa ljud, förmodandes en flock goda stridsmän för hwart horn de hörde, och många wände om till båtarna, når Swenskarne med häftigaste anfall stormade mot dem på stranden. Hornen skallade och swärden klungo; förskräckelse och oordning kom i fiendens led, och de, som ej slupade, togo flykten till båtarna och glömde aldrig sedan Peder Fredags Jule-tunna.

Mycket mannamod och alltför stor trohet mot en trolös Konung ådagalade de Danska under detta krig; dock är den åra ringa, som winnes i strid till ett oskyldigt folks plåga och förtryck, och tyckes den lön wäl förtjent, som Junker Thomas, en Dansk höfwidsman på Åbo slott i Finnland, fick till slut. Han war en oförskräckt hjelte, men grym såsom hans Konung. Christiern, uppretad öfwer befrielsekrigets framgång i Sverige, sände sina höfwidsmän på slotten bref att döda alla adelsmän, som woro i deras wäld. Junker Thomas efterkom så grannelige denna befallning, att han genast utanpå slottsmuren lät upphänga alla Swenskar, han hade inom borgen, ändock de woro i hans tjenst, stadsfolket till ett skådespel. Det war wid denna tid, den gamla Hemming Gadd blef halshuggen i Tawastehus med en timmerbila. Erik Fleming hade förut fått någon kunskap

om Danskarnes förehafwande och kom undan genom den list, att han begärde, det Junker Thomas wille lemna honom några Danska män jemte de Swenska, som der för handen woro, till att öfwerraska de Swenskas läger. Det bewilljades; men Herr Erik hade förut sändt en trogen tjenare till de Swenska med underrättelse om hans förehafwande, och, när han kom så nära, wände han och de Swenska, som honom följde, sig om emot Danskarne och slogo dem tjäl. Derefter for Erik Fleming öfwer till Swerige.

En friseglare i Finnland het Nils Krabbe. Han war Danskarnes förskräckelse och jagade dem så, att de flureligen icke annorstädes wågade wistas än inom sina fasta borgar. Med sin båt, och åtföljd af tolf, stundom sexton, wåghalsar, for han mellan holmarna och stränderna, landsteg, der han wiste några Danskar finnas, lurade på dem, tilldeß natten kom eller de gifwit sig till säkerhet, då han öfwerföll dem, woro de än aldrig så många, samt tjälslog och innebrände dem. Lågo de i sina sängar, sutto de till bords och hade bortlagt sina wapen, så war han öfwer dem, och, blefwo de honom öfwermägtiga, så war han som blixten tillbaka i sin båt igen och förswann genast ibland sina holmar. Slogo de efter honom om morgonen, så förswann han ut på sjön och kom tillbaka om aftonen och öfwerföll dem, der de minst tänkte, så att de aldrig woro säkra. Men Junker Thomas på Åbo slott kunde han icke få någon magt med.

Näst efter Midsommartid kom Sewerin Norreby till Åbo och sände derifrån Junker Thomas med några skepp, manskap och lifsmedel till beſättningen på Stockholms slott. När han kom in emot Furusund, utsickade han ett af skeppen att kunskapa i skären, om någon fartighet kunde wara å färde i segelleden. Erik Fleming, som låg der bakom en holme med några Swenska skepp, hade bemärkt det Danska fartygets inlopp i skären och tog det så oförmärkt bort, att Danskarne på de andra skeppen det icke kunde märka, klädde hastigt sitt folk i Danskarnes kläder och gick så dermed till sjös igen emot de ankommande. Junker Thomas kom i en julle sina kunskapare till mötes, tillspörjandes dem, om

allting stode wäl till i skären, och, då härtill swarades ja, steg han upp på skeppet, men märkte snart oråd och wille kasta sig tillbaka i sin bät, när han hastigt slogs omkull och fängslades. Detta gick allt så tyst och stilla, att, när skeppet seglade in i skären, följde hela Danska flottan med och föll så i Swenskarnes händer. När Junker Thomas ställdes inför Riksföreståndaren, och det berättades, huruledes han uti ett utfall från Åbo slott hade tagit Arwid Westgötes broder Bengt till fånga och låtit upphänga honom jemte flera andra Swenska män på slottsmuren, wredgades Gustaf och dömde honom till döden.

Wid Tynnilsö wisades länge en Ek med sågen, att uti den lät Konung Gustaf den Förste hänga Junker Thomas; och säges Thomas derwid icke öfwer någonting annat hafwa sig beklagat, än att repet, deri han hängdes, war utaf bast och icke utaf hampa.

13. Om Sewerin Norrbys sista besök i Stockholms skärgård (1522).

Goda örligsmän hade wäl Gustaf; men på sådana, som skickliga woro till höfwidsmän för krigshären och andra nödiga rikets wärf, war stor brist i landet. Den trogna Lars Eriksson war satt till höfdinge öfwer Dalarna, och Lars Olofsson i Nordlanden, till stor affaknad i belägringshären. Dessa båda Länshöfdingar wisste wäl, att friskt folk behöfdes wid Stockholms belägring och förstärkte snart hären med unga Dalkarlar och Nordländningar. Men skepp och förfarna sjömän att drifwa Sewerin Norrby bort, när han ständigt kom slottsfolket i Stockholm till undsättning, fattades ännu, för att få ett önskeligt slut på befrielsestriden.

Wänliga bref sände derföre Riksföreståndaren till Lübeck, och snart kommo tio örlogsskepp, wäl bemannade och med alla krigsförnödenheter försedda. Detta gjorde Lübeckarne för winnings skull och utaf hat till Sewerin Norrby, som hade sin lust att uppfånga deras rika krämareskepp och stämtsamt sade, «att lukten utaf Lübeckarnes kryddpåsar honom högeligen behagade». I Östergötland wid Söderköping landsatte Brun,

så hette höfwidsmannen för de Lübska skeppen, sitt folk; men sjömännen wille icke gå längre, inan de fått se den Herre, de med lif och blod tjena skulle. Riksföreståndaren blef då nödsakad göra en beswärlig färd ner i Östergötland, och, när de Lübska männen sågo honom, woro de tillfreds, sägande sig en sådan man gerna sin ed och hyllning gifwa.

Det samma år, men på sidhösten, kom Sewerin Norrby med sina skepp upp i Stockholmsskären, förande till de Danske i staden manskap och andra förnödenheter. Då hände sig, att en natt stark winter inföll, så att isen om morgonen bar häst och karl. Der lägo nu Sewerins skepp wid en holme under ett brant berg innefrusna. Gustaf, som ensam alla rikets angelägenheter wärda skulle, war frånwarande, och Brun war en förrädare. I natten hade han kommit med Norrby till samtal wid hans skepp, och derefter lemnade han Danska skeppen med fred der wid holmen, ändock han lätteligen med de Swenskas biträde hade kunnat taga Norrby med allt hans folk tillfånga och sålunda göra slut på hela kriget. Somliga sade, att han såsom Lübeckare gjorde allt för penningar; men han sjelf sade till sitt folk: «Låtom oß ingen skada göra Herr Sewerin, ty, når han icke mer far på hafwet, behöfwer oß ingen mer, och wi miste wår besoldning.» — Swenskarne sågo med stor harm detta förräderi, och en del gåfwo sig upp på berget och wältrade stenar ned på Danska skeppen samt tillfogade dem skada, tilldeß sluteligen Gustaf kom och tillsade Lübeckarne att angripa fienden; men han märkte, att de rörde sig trögt, och följande dagen blåste upp en frisk nordwestanwind, så att isen bröts upp och dref till hafs. Då wille Sewerin warpa sig upp till en gent emot liggande holme, derifrån hans skepp kunde komma upp i winden; men Gustaf förstod hans uppsåt och hastade med sina Swenskar i förwäg till holmen. Det säges, att han sändt budskap till Brun, att få låna twänne canoner, dermed han kunnat skjuta de Danska skeppen i sank eller twinga dem att gifwa sig, deremot utfästande sig att lemna Lübeckarne twänne slott i pant för en stor wedergällning; men Lübeckarne ursäktade sig. När mörkt blef om aftonen, gick en gång Gustaf ned till stranden, lade sig ned ut efter jorden

och ropade till Norrby, som genast igenkände hans röst och swarade: «Ären I der, Herr Gustaf?» — hwarpå twänne skott loßades ditåt, hwarifrån ljudet hördes; men Gustaf kom oskadd ifrån detta skämt. Genast kom god bör i Danskarnes segel, och Herr Sewerin kom ock oskadd ut i det wida haf, som war hans rike och hans fristad. Sedan såg han Stockholmsskären aldrig mer.

14. Om konungawalet i Strängnäs och befrielsekrigets slut (1523).

En gång kom det Konung Christiern i sinnet att göra sitt folk något godt och fästa åtminstone en menniskoälskande gerning wid sitt minne. Han lät ett påbud utgå, att ingen Dansk man mer skulle wara annans slaf, eller såsom hittills i sina herrars wåld med lif och gods undergifwen, utan skulle de Danska bönderna wara fria, såsom Swenska bonden. Mycket annat till folkets skydd, mot så wäl deras werldsliga herrars som de andeligas förtryck, innehöll detta Konungens beslut; men han fick för denna sin wälgerning uppbära samma lön, som menskligheten wälgörare och folkwänner i alla tider, otacksamhet och förföljelse; ty herrarne och presterna reste sig samt med folket upp emot Konungen, undsägandes honom tro och huldhet. När Konung Christiern besinnade, huruledes han genom Didrik Slaghöks onda råd kommit i denna wända, lät han, folket till willjes, döma honom till döden, och afrättades han och brändes å bål. Ärchebiskop Gustaf Trolle war ock med Herr Didrik kommen till Köpenhamn och lefde der uti stort förakt.

Konung Christiern, hatad och öfwergifwen af sina fordna smickrare, tyckte nu det råd bäst wara, att fly från det land, han så mycket ondt, så litet godt, gjort hade. Lät så bära allt sitt gods på några skepp, och sist, emedan den hatade Sigbrit icke wågade wisa sig för det uppretade folket, inpackade han henne i en kista och lät så föra henne på skeppen. Då grät Konungen; men mor Sigbrit tröstade honom, att de skulle nu resa till hennes fädernesland; «der kunde han blifwa Borgmästare», sade hon, «i Amsterdam, när han icke fick länggre wara Kung i Danemark.»

Sewerin Norrby war allt intill sista dagen sin Konung trogen, men bekymrade sig, efter hans flykt, hwarken om Swerige eller Danemark, utan innehade Gottland och gick derifrån, såsom fordom i hedentima sed war, till wikings, plundrade på hafwen alla skepp, som kommo i hans led, och skref sig sålunda: «Sewerin Norrby, Guds wän och all werldenes fiende.»

Stockholms stad war nu den enda ort i Swerige, den fienderna innehade, och snart skulle hungern böja de fiender, som staden och slottet innehade, till undergifwenhet. Till Pingestdag stämdes rikets Herrar och menige allmoge till ett riksmöte i Strängnäs. Mäster Knut höll der ett tal på Latin, såsom plägsed war i Påfwiska tiden. Folket förstod det icke; men ett förstod det, att Gustaf Eriksson måste blifwa deras Konung. Men han bad dem högeligen, att de måtte wälja någon annan wärdig och dertill skickad Swensk man, sägande sig hafwa smakat nog af den bittra kalk, som Konungar hafwa till att tömma. Slutteligen bewektes han dock af deras böner och blef så till Sweriges och Götes Konung tagen.

Stor glädje blef i lägret för Stockholm, när nywalde Konungen kom. Allt folket, särdeles de trogna Dalkarlar, mottogo honom med uppräckta händer: det betyder att hylla med hjertans fröjd, eller, såsom fordom sades i Österlandet, «strö palmer på hans wäg».

15. Konung Gustaf intager Stockholms stad och slott samt hemförlofwar folket (1523).

Beklaganswärdt war tillståndet i Stockholms stad. Öde stodo de mesta husen, sedan osäkerheten och hungern drifwit folket ut, och afstadnad war all rörelse i näringar och köpenskap. Klosterfolket hade städse hållit med Danskarne, och det förtäljes om Nunnorna i Sanct Clara kloster, att, hwar gång några Swenskar togo sin tillflykt i klostret, sårade eller trötta efter striderna, eller eljest kommo dit till härberge öfwer natten, såsom till ett fridlyst rum, der efter Christen lag både

wän och owän skulle ega säkerhet, så utsatte de ett hwitt kläde, så att det syntes till slottet, då wäpnadt folk utsändes ifrån borgen att döda eller taga dem tillfånga. Sådant kom Gustaf wäl ihog, när han utrotade klostren i landet. Men, när lifsmedel började brista i staden, körde Danskarne allt klosterfolket ut på bygden.

En dag om hösten före konungawalet satt Peder Fredag i sitt läger på Lofön, då en nymåre-spannare*) kom ifrån staden med underrättelse, att slottsfolket ärnade nästkommande dag med all sin styrka anfalla Swenskarnes läger på Södermalm. Peder Fredag utwalde då femhundrade af sina raskaste män och gick med dem i all tysthet öfwer slottsbroarna till Långholmen och Södermalm och gömde sig i Maria Magdalena kyrka, tilldeß fienden gått den förbi; då följde han dem sagteligen efter, och, när de anföllo Swenska lägret framför sig, anföll han dem med sina tappra män i ryggen och gjorde i Danska hären en stor förskräckelse, så att de, som kunde undankomma Swenska swärden, flydde med båfwan tillbaka in i staden. Det war i denna belägring den sista striden.

Danskarne, efter sin onda wana, tänkte wäl ännu en gång bedraga de Swenska med falsk dagtingan, erbjudande sig att lemna slottet i Lübeckarnes händer mot frid och skepp för deras återfärd till Danemark. Men Gustaf förstod, att de gjorde detta derföre, att de wiße, det krämarne i Lübeck höllo med den nya Konungen Fredrik i Danemark, och bad dem derföre sitta qwar, tilldeß nöden twang dem att åtnöjas med de willkor, han dem förelägga wille. Gustaf wistades efter sitt anträde till konungadömet mest i Uppsala, tillsatte biskopar och ämbetsmän, medan hans krigshöfdingar bewakade Stockholms tillgångar, så att Danskarne inga lifsmedel erhöllo, och ändtligen den dagen kom, då hungern på slottet twang dem att öppna för Swenskarne stadens portar och lemna sig i Gustafs nåd. Så afbördade sig Swerige deßa utländska män,

*) Nymåre, gammalt Swenskt ord, betyder nyhet af märkeligare beskaffenhet, Nymåresmat kallades den mat, man åt första gången det året, derwid sed är att nypa grannen i örat, såsom en påminnelse att gifwa akt deruppå.

som warit tappra och ståndaktiga, men ståndaktiga i en orättfärdig strid att förtrycka ett oskyldigt folk, som icke gjort dem annat ondt, än att det med godtrohet en gång för dem, såsom wänner, öppnat sina gästfria boningar.

Snart återwände stadens inwånare, som för tidens osäkerhet skull måst lemna sina hus öde. Midsommaraftonen intågade Kung Gustaf i staden, omgifwen af sina trogna stridskamrater, men närmast honom Dalkarlarne, som alltid utgjort kärnan af hans styrka. Wänner och fränder omfamnade hwarandra. Landet war nu renfadt; ingen blodsugare satt mer på slotten; — ingen utländsk wäldsman lurade mer i gatuhörnen; frid och trygghet rådde öfwer allt. Med fröjd och jubel följde folket sin Konung upp i Herrans tempel, — prisade Gud och wälsignade honom, som räddat hade sitt fädernesland.

Derefter hemförlofwade Gustaf landtfolket, som med honom delat hade stridens faror, lönade och betackade hwar och en, — men först och sist sina trogna Dalkarlar, som, återkomna i sin bygd, wisste mycket att förtälja om den långwariga fejden. Och allt sedan hafwa de i sägner och sånger ifrån denna tid bibehållit såsom heligt minnet af Kung Gösta och sina fäders bygd och åra. Om deßa sista händelser sjunges ännu i Dalarna en sång

om Dalkarlarne och Kung Gösta.

Kung Gösta han rider i Dalarna, Han tingar med Dalkarlar sin'.
Kung Christiern han ligger på Södermalm, Han dricker både mjöd och win*). :,:

«Och hören I, mina Dalkarlar, Allt hwad jag bjuder uppå:
«Willjen I mig följa till Stockholm Och så de Jutar slå?» :,: —

Swarade då de Dalkarlar, De swarade alla i sender:
«Det stod ett slag en Långfredag, Wi minnas det alla än.» :,: —

*) Sjunges ock: Han äter stulen swin.

Swarade det Konung Gustaf. Han swara' för sig allesa:
«Wi bedja Gud Fader i himmelrik, Oss må nu full bättre gå!» :,: —

Då swarade de Dalekarlar, De swarade alle för thy:
«Och willjen J wara wår Höfwidsman Allt inför Stockholms hy?» :,:

«Snö-skråfwan*) och Furufnatten**) Rätt pilen han råkar uppå.
«Christiern, den Blodenacken, Må det nu icke bättre gå.» :,: —

«Och gerna så är jag Eder höfwidsman», Konung Gustaf han swarade så.
«Willjen J mig wara trogna Allt under min fana blå.» :,: —

Då swarade de Dalekarlar, De swara' alla som en man:
«Wi blod och lifwet wåga Mot en så grym tyrann.» :,:

Dalkarlarne börja sig rusta, De rusta i dagarna två;
De wille följa Kung Gösta, Hwart ut han lägger uppå. :,:

Så gladelig rider Kung Gösta Allt öfwer Tuna bro,
Fler' ätte han Dalekarlar, Än Danskarne mände tro. :,:

De Dalkarlar börja' sig sträcka Allt öfwer Tuna hed:
Fler' woro de Dalekarlar, Än Gösta kunde öfwerse. :,:

De Dalkarlar mände sig hasta Allt inför Stockholms stad:
Fler' flögo der Dalepilar, Än hagel det faller i haf. :,:

De Dalkarlar begynte att skjuta, De skuto alla som en man;
Tjockare röko Dalepilar, Än sanden på sjöastrand. :,:

De Dalkarlar mände så skämta, Och pilarne hafwa sin gång:
«Twå Jutar buro den tredje, Allt på en spetsestång.» :,: —

Ut kom den mölnare hustru, Allt i detsamma sinn':
«De säckar de äro malna; Hwi bären J dem härin?» :,: —

«Det är icke mölnaresäckar, Fast Eder tyckes så;
«Det är den ypperste Jute, Som stod i Malmen i går.» :,: —

*) Snö-skråfwa: snöripa.
**) Furufnatt: ekorre.

«Jag hafwer så ondt i mitt hufwud, Jag gitter ej lemmar rört;
«Jag hafwer druckit det starka porsöl, Som är ifrån Dalarna förd.» :,:

«Det wärker ock i min sida, Jag gitter mig icke wänd';
«Jag hafwer smakat den bäska strömming, Som är ifrån Dalarna sänd.» :,:

Ut kommer man af huse På Stockholms gata lång:
Det war stor lust att skåda, Hur' Juten af häften språng. :,:

Det war en ryttare Erik, Så skriade han som fler':
«Gud nåde oß arma Jutar, Wi se aldrig Jutland mer!» :,:

Kung Gösta han rider på högan häst I fältet af och an,
«Tack will jag mina Dalkarlar För Eder trohet sann.» :,:

«I hafwen med mig ständit Som trogna Swenska mån;
«Will Gud mig lifwet unna, Jag gör Eder godt igen.» :,:

Innehåll.

Sid.

Sjunde Capitlet. Begynnelsen af Swenska Folkets förtryck under utländska Konungar, från början af Konung Magni till slutet af Konung Albrechts sjuåriga fängelse. . . . . 1.

1. Konung Albrechts begynnelse (1363). . . . . 1.
2. Slaget på Gata skog, wid Tillinge och Östanbro (1365). 3.
3. Om Konung Albrechts regemente, giftermål, kröning och Äriksgata. . . . . 6.
4. Uppswearne sända bref till Folket sunnanskog. Konungamagtens förfall. Bo Jonssons begynnelse. . . 7.
5. Konung Håkan befriar sin Fader ur fängelset (1371). Slutet af Konung Magnus den Godes Saga. . . 9.
6. Om tillståndet i Swerige. Några märkeliga män och händelser i denna tid. . . . . 13.
7. Om Sancta Birgitta och Wadstena Jungfrukloster begynnelse. . . . . 15.
8. Om den Heliga Birgittas färd till Rom, hennes uppenbarelser och stora anseende. . . . . 17.
9. Huruledes Sancta Birgittas barn komma till Rom. Begynnelsen af Sancta Katharinas Helgonasaga. . 19.
10. Om Sancta Brittas söner, och huruledes de blifwa den Helige Fadren förestälda. . . . . 20.
11. Om Herr Carl och Johanna, Drottning af Neapel. . 22.
12. Om Sancta Birgittas död (1373) och Wadstena klosterbyggnad. . . . . 23.
13. Om Fru Birgittas Helliggörelse i Rom, d. 7 Oct. 1391, samt några minnesmärken efter henne. . . . 24.
14. Bref från Sancta Birgitta till Herr Birger, hennes son. Slut af Helgonasagan. . . . . 28.
15. Om Sancta Katharinas död (1381). Slutet af hennes Helgonasaga. . . . . 29.
16. Om Risberga Kloster, och huruledes Konung Albrecht bryter qwinno- och kyrkofrid. . . . . 31.
17. Om Swenska Folkets förtryck af utländningarne. Befrielsestriden begynnes. Slaget på Nyckelångarna (1389). . . . . 40.
18. Om Hättebröderna och mordbranden på Käpplingeholmen. . . . . 50.
19. Minne och Sägner om Garparne, den sjuåriga landsplågan. . . . . 52.

Sid.

Tredje Tidhwarfwet. . . . . 55.

Inledning. . . . . 55.

Första Capitlet. Sagan om Margareta Waldemarsdotter, och om Swenska Folkets förtryck under henne samt hennes systerson, Konung Erik af Pommern. . . . . 57.

1. Margaretas födelse och hennes Moder, Drottning Helwig. . . . . 57.
2. Om Margaretas lynne, uppfostran och giftermål. . . 64.
3. Om Margaretas och Ingegerd Knutsdotters wänskap. 66.
4. Huruledes Erik af Pommern blifwer till Konung tagen, år 1396, och hwad märkeligt sig tilldrager i landet under Drottning Margaretas regeringstid. . . . . 67.
5. Om älskogerunor: Abraham Brodersson och Margareta. 69.
6. Slut på Sagan om Margareta Waldemarsdotter. . 73.
7. Om Konung Eriks giftermål och den goda Drottning Philippa. . . . . 74.
8. Om folkets tillstånd, lagskipning och hushållning i Konung Erik d. XIII:s tid. . . . . 76.
9. Om Konung Eriks färd till Jerusalem och hans fångenskap. . . . . 79.
10. Om Konung Eriks Biskopar. . . . . 80.
11. Om Konung Eriks fogdar och folkförtryckaren Jösse Eriksson. . . . . 82.

Andra Capitlet. Här förtäljes om befrielsekriget under Engelbrecht Engelbrechtsson, Erik Puke och Carl Knutsson Bonde. 85.

1. Dalkarlarnes första uppresning under Engelbrecht Engelbrechtsson (om hösten 1433). . . . . 85.
2. Om Engelbrecht Engelbrechtssons första strider och om de slott och fästen, han intog och förstörde (1434). . 87.
3. Engelbrecht ingår förbund och wänskap med Erik Puke. 89.
4. Erik Puke intager slotten i Norrbotten och Finnland, hwarefter han reser att finna Engelbrecht. . . . 91.
5. Andra året af befrielsekriget. Puken i Rekarna. Engelbrecht i Östgötaland. Wadstena möte (1434). . . 92.
6. Engelbrecht Engelbrechtsson och Erik Puke draga med hårsmagt omkring landet och intaga slott och borgar (1434). . . . . 95.
7. Huruledes fogdarne jagas ur Wärmland, och deras slott förstöras. . . . . 99.
8. Fortsättning om befrielsekriget Sunnanskog. . . . 101.
9. Om Konung Eriks färd till Stockholm och hwad sig derstädes tilldrager. . . . . 103.
10. Om Herramötet i Arboga och Konungens sista färd till Stockholm (1435). . . . . 105.

		Sid.
11.	Hvad sig tilldrog på befrielsekrigets tredje år (1436)	107.
12.	Om Gökholms-Herrarne och Engelbrechts död.	112.
13.	Engelbrechts-Wisan, diktad af Biskop Thomas i Strängnäs.	114.
14.	Om Biskop Thomas i Strängnäs och Carl Knutsson.	120.
15.	Minnesmärken och Sägner om ofreden imellan Carl Knutsson och Erik Puke.	123.
16.	Hurusedes Carl Knutsson swiker Ärchebiskop Olof och Riddaren Broder Swensson, samt om Biskop Thomas' sorg öfwer Erik Puke.	124.
17.	Om Drotsen Christer Nilsssons owänskap med Carl Knutsson och sångslande på Räfwelsta.	131.
18.	Slut på Erik den Trettondes Saga. Konung Christophers af Baiern begynnelse (1439).	134
19.	Carl besöker en spågwinna och uppmuntras af henne att söka tröst på sin stora lycka.	135.
20.	Konung Christopher tages till Konung wid Mora Sten (1441).	137.
21.	Om Konung Christophers förrättningar och död. Nytt Konungawal (1448).	138
22.	Hurusedes Norrmännen taga Carl Knutsson till Konung (1449).	141.
23.	Om Wisbybranden, samt huru Måns Green förräder Gottland i Danskarnes händer (1449).	142.
24.	Danskarnes bärjande. Thord Bondes begynnelse i Götalandet (1452).	144.
25.	Thord Bonde gästar Thure Thuresson på Arewall och tager Jönköpings-hus samt Kumlaborg (1452).	147.
26.	Konung Carls räfst (1454). Thord Bonde och Kolbjörn Gäst i Norrige.	149.
27.	Om Thord Bondes död (1456).	150.
28.	Hurusedes Konung Carl drack Nils Stures bröllopp, hwarefter han, för Jöns Bengtssons uppror, flyr af landet (1457).	153.
29.	Hurusedes Jöns Bengtsson mot Swenska Folkets willja inkallar Konung Christian I (1457).	156.
30.	Om Konung Christians sjukliga regemente, Ärchebiskopens fångslande, och Biskop Kettil Wases uppror.	156.
31.	Slaget wid Qwickjund (1463) och Haraker (1464. Sten Stures begynnelse.	160.
32.	Konung Carl kallas andra gången till konungadömet, men förwisas till Finnland (1465), efter sex månaders regering.	164.
33.	Om tillståndet i landet under Biskoparnes regementstid. Kettil Wases död (1466).	166.
34.	Om Iwar Arelssons bröllopp. Konung Carls wånner winna seger wid Kolbeck och Gröneborg.	167.
35.	Konung Carl Knutsson hemkallas (1467) tredje gången till konungadömet, och bliswer derwid intill sin död (1470).	172.

Sid.

Tredje Capitlet. Sture-Sagan, innehållande sägner och minnesmärken från Riksföreståndarnes tid, Sturarnes befrielsekrig och riksstyrelse, från Carl Knutssons död till Slaget wid Bogesund och Sten Sture den Yngres död (1520). . . . . 177.

1. Sten Sture af Folkunga-ätten tages till Riksföreståndare (1471). . . . . 177.
2. Slaget på Brunkeberg (1471). . . . . 180.
3. Sten Sture nitälskar för upplysning och wetenskaper samt stiftar Uppsala Akademi (1477). . . . . 189.
4. Om Ryska fejden. Sägner om Knut Posse och Wiborgska Smällen. . . . . 191.
5. Ytterligare om Finska fejden. Erik Axelsons och Iwar Axelsons död. Swante Nilsson Sture begynnelse. 196.
6. Huruledes Sten Sture sättes från riksstyrelsen, och Konung Johan inkallas till konungadömet (1497). . . . 198.
7. Om Kung Hans' giftermål och sonen Christierns födelse. 201.
8. Om Christiern Tyrannus begynnelse. Gustaf Eriksson Wasas födelse. . . . . 206.
9. Huruledes Konung Johan sättes från riket på Herredagen i Wadstena (1501). . . . . 207.
10. Om Christiern Johanssons första färd till Norge och första inträde inom Sweriges landamäre. Otto Rud och Åke Johansson Natt och Dag. . . . . 208.
11. Sten Sture den Äldres död (1503). . . . . 211.
12. Om Swante Sture, samt huruledes han blifwer till Riksföreståndare tagen (1504). . . . . 212.
13. Om Blodbadet i Kalmarne (1505). Åke Johanssons strid och fall (1510). . . . . 214.
14. Om Swante Sture död och hans son Sten Sture den Yngres wal till Riksföreståndare (1512). . . . . 216.
15. Om Sten Sture och Archebiskop Gustaf Trolle. . . 217.
16. Om Archebiskop Birger i Lund och Sten Stures bannlysning . . . . . 218.
17. Om slaget wid Duswenäs (1517) och Svärdets förstöring. 220.
18. Minnesmärken och sägner efter slaget wid Brännkyrka (1518). . . . . 222.
19. Slaget wid Bogesund. Sten Sture den Yngres död (1520). 226.
20. Blodbad och Konungakröning. . . . . 228.
21. Sägner om Konung Christierns hemfärd och de Swenska Böndernas afwäpnande andra gången. . . . 235.

Fjerde Capitlet. Begynnelsen af Wasa-Sagan: Sägner och Minnesmärken efter Gustaf Eriksson befrielsekrig, flykt och wandringar, samt huruledes han upplö-

Sid.

ser Kalmare-Förbundet, winner seger och räddar Fäderneslandet. . . . . 238.

1. Om Gustaf Eriksons födelse och första ungdomshändelser. . . . . 238.
2. Huruledes Gustaf Eriksson år i stor farlighet i Lübeck, men slutligen undankommer till Kalmar (1520). . . 240.
3. Hwad sig med Gustaf Eriksson tilldrager, sedan han kommit till Sverige, intill deß han rider upp i Dalarna (1520). . . . . 241.
4. Huruledes Gustaf hemligen wandrar i Dalarna från Rankhyttan till Ornäs och Swärdsjö. . . . . 246.
5. Om Gustaf Eriksons wistande i Swärdsjö och Isala samt flykten till Kårtwik och Mora. . . . . 248.
6. Om wistandet i Mora och flykten till Sälens by. . . 253.
7. Huruledes Gustaf Eriksson tillbakakallas till Mora och börjar bewäpna folket (1521). . . . . 255.
8. Om frihetskrigets begynnelse. Slaget wid Brunbäcksälf (1521). . . . . 257.
9. Sägner om några märkeliga orter och namnkunniga män i frihetskriget. . . . . 261.
10. Om Archebiskop Gustaf Trolles återtåg till Stockholm och slaget wid Wärka-qwarnar (1521). . . . . 269.
11. Om Rikesföreståndare-walet i Wadstena (1521). . . 270.
12. Minnesmärken och sägner om några namnkunniga män och orter, från den tid Stockholm begynte belägras. 272.
13. Om Sewerin Norrbys sista besök i Stockholms skärgård (1522). . . . . 276.
14. Om Konungawalet i Strängnäs och befrielsekrigets slut (1523). . . . . 278.
15. Huruledes Konung Gustaf intager Stockholms stad och slott samt hemförlofwar folket (1523). . . . . 279.

Rättelser och Anmärkningar.

Sid.	rad.		står:		läs:
2	12	nfr. —	både,	—	både
5	8	ofr. —	Swiunegarnsbyg-	—	Swennegarnsbyg-
			den	—	den
11	2	— —	lande."	—	lande!"
12	8	nfr. —	wogo	—	wogo *)
14	1	ofr. —	ſig,	—	ſig
20	7	— —	ſtadde	—	ſtadda
32	6	— —	Waſe	—	Puke
41	16	nfr. —	faders	—	farfaders
42	11	— —	Matthiæ dag (24 Febr.)	—	**)
65	15	— —	ſamma år ſom	—	året förrän
95	6	ofr. —	twekade,	—	twekade
116	7	— —	for want	—	for want ***)
121	9	— —	ſnooſs	—	ſnoop †)
128	3	nfr. —	Thoma's	—	Thomas'
131	2	ofr. —	mer	—	mig
137	16	— —	Midſommarda-	—	Femte dagen efter St.
			gen, jemnt ſju år		Michaels dag, på ſjun-
					de året
145	16	— —	Königs	—	König
—	17	— —	Nipert	—	Niperts
149	7	— —	bett	—	bedt
150	9	— —	nederlag;	—	nederlag,
161	7	nfr. —	ſtorka	—	ſtyrka,
162	3	— —	Dalarne	—	Dalarna
165	15	ofr. —	wäntade,	—	wäntade
170	12	nfr. —	Biſkoparna	—	Biſkoparne
175	16	ofr. —	ſjöto	—	ſöto
—	19	— —	Dalkarlarna	—	Dalkarlarne
—	19	nfr. —	toma	—	tomma
176	7	ofr. —	ſpinnrockarna	—	ſpinnrockarna
207	17	— —	Nils	—	Sten
208	17	nfr. —	och	—	och förſta
212	14	— —	död	—	död,
219	11	ofr. —	husfru	—	hustro
223	1	nfr. —	Herrarna	—	Herrarne
224	14	— —	loſ,	—	loſ
225	18	ofr. —	emot;	—	emot
—	—	— —	hjelp	—	hielp;
264	18	nfr. —	Konungen	—	Guſtaf

*) Wogo (gammalt ord), dödade, ihjälſlogo. Wäga betyder i gamla ſpråket dräpa med ſwärd; manswäckt, i gamla Lagarna, betyder: mansdråp.

**) Olika äro uppgifterna om år och dag, då ſlaget ſtod på Nyckelängarna. Somliga antaga Mathsmeßan om wåren, andra Mathsmeßan om höſten; ſomliga år 1388, andra 1389. Wi hafwa här följt Wadſtena Kloſterchrönika.

***) For want betyder: for illa, afrynade. Want är gammalt ord och betyder: briſt, allt ſlags ondt. Spund och want: ſynd och elände, elakhet, ondſka.

†) Kapo ſnoop är ſwårt att tyda; bemärker tilläfwentyrs ſnöplig trälldom, af gamla Götiſka ordet Käps, tvål. Möjligt ock, att Kapo war en term i falklagten, ſom tydde på fängſt; här ſäledes: dålig fängſt, ſnöplig färd.

THE NEW YORK PUBLIC LIBRARY
REFERENCE DEPARTMENT

This book is under no circumstances to be taken from the Building

AUG 1 9 1916

form 410